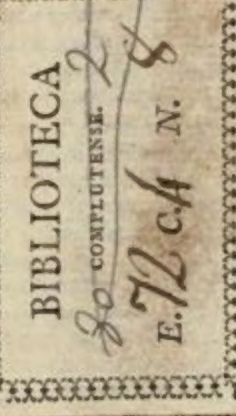

Revisado 20-6-68

Ludouici Carrillo

CAELII CALCAGNINI FERRARIENSIS, PROTONOTARII APOSTOLICI, OPERA ALIQVOT.

Ad illustrissimum & excellentiss. principem D. HERCVLEM secundum, ducem Ferrariæ quartum.

Catalogum operum post præfationem inuenies, & in calce Elenchum. Indicanda enim erant retrusiora quædam ex utriusque linguę thesauris, quæ passim inseriuntur, & ad ueterũ scripta intelligenda pernecessaria sunt.

De la lib.a del Colegio de la Comp.a de Jhs de Alcala año de 1705

BASILEAE M D XLIIII.

Cum Imp. Maiestatis autoritate & priuilegio.

Disco. Mori.

Collegii Complut. Societ. Jesu. ... Carrillo

AD ILLVSTRISSIMVM ET EXCELLENTISSIMVM HERCVLEM ESTENSEM SECVNdum, ducem Ferrariæ quartum, Antonius Musa Brasauolus ὑγιαίνειν.

Q

VOTIES illustrißime atque excellentißime princeps Cælij Calcagnini aut semiuiuum simulachrum, aut è tāti uiri penu literariū aliquod monumentū oculis meis obijcitur, à lachrymis temperare nō possum: præsertim cum id sese offert considerandum, me tam digno præceptore, tamque in rebus cunctis euigilato priuatum, & inclitam nostram patriam speculo, imò adamante tam relucenti carere. Etenim uir hic ad scientias natus Græcum illud oraculum ante oculos sibi posuerat, οὐδὲν γλυκύτερον, ἢ πάντ' εἰδέναι, Nihil dulcius quàm omnia scire: unde multijugis ac multiuagis lectionibus nihil intentatum relinquebat, ut hunc finem sibi à teneris unguiculis statutum, & alta mente repostum, si non integrè, saltem propè assequeretur. propterea in euoluendis authoribus nunquam satur uidebatur, eaque tanti uiri peculiaris fuit & trita sentētia, Omnium rerum esse satietatem præterquam discendi: nec rarò detestabatur auarum illum Chremylum apud Aristophanē, qui dicere ausus est, τῶν μὲν γὰρ ἄλλων ἐστὶ πάντων πλησμονή. Omniū aliarum rerum esse satietatem præterquam diuitiarum. quam sententiam & diuinus ille Plato in uirtutibus & disciplinis intelligendam esse iudicauit. nam uirtutis semel perceptæ cupido nunquam intermoritur, uerum uti phœnix semper rediuiua florens iuuenescit & pullulat. Huius sitis causam esse, & gloriam quæ sola animos mentemque perurit, & iuge illud desiderium separatis ab his caducis rebus substantijs assimilari, arbitramur. Verum hic eruditißimus uir illustrißime princeps, ut nullum penitus reliquit authorem, cuius monumenta bis terque non ingurgitauerit, ita sua quæque despiciebat, & ueluti neglecta ac abortiua, post scamna & scrinia uidebantur: ægreferebatque, si quis beneuolus ab eo aliquid è suis scriptis petijsset, sua omnia indigna putans ut legerentur: tamen Ioannis Hieronymi Monserrati uiri probi industria multa collecta sunt, quę (proh Dij immortales) perijssent, & in unū collecta uolumen. Quæ cum reuerendus Cælius in unum ueluti corpus congesta uidisset, & iam iam quid de suis bonis tam animæ quàm fortunæ in posterum agendum esset decreuisset, ut uir semper fuit sapientißimus, fortunæ bona affinibus delegauit, libros suos in publicam utilitatem reliquit, propriorum uero fœtuum, hoc est suorum opusculorum te principem serenißimum hæredem instituit, quem omnium Italiæ procerum & maximum & doctißimum, & sapientißimum esse iudicabat, & id non non sine recto, & penè diuino iudicio: quoniam singula quæ quemque reddunt insignitum, in te collata uisuntur. rari sunt principes qui uix & summis labris latinas literas delibarint: at tu illas adeò pleno haustu insumpsisti, ut etiā in regenda prouincia tot occupationibus obrutus, nulli sis (ut Cælianis utar uerbis) in uorsa, uel prorsa oratione secundus: in uirtutibus uerò quæ ad mores spectant, qualem te reddas, & qua ingenij dexteritate reipublicę habenas modereris, Ferraria nostra inclyta patria & reliquæ urbes tuæ ditioni subiectæ, & ubertim nouere, & adeò planè testantur, ut nostris literis non indigeas patrone serenißime, quibus per orbem terrarum agnoscaris. nihil enim à te prodijt, quin sit memoria dignum, & æternitate donandum: hancque nos putamus esse ueram & uitalem uitam, aut scribenda facere, aut scribere legenda. nam famam extendere factis, hoc uirtutis opus. Audiui te sæpius illud Plinianum ex epistolis referre, quando non possumus nos diu uiuere, relinquamus aliquid quo uixisse testemur. nulli igitur mirum sit, si olim uir doctißimus & sapientißimus suorum omnium laborum te Herculem inuictißimum hæredem instituerit. id enim prudentißimus prudentißime fecit, ut digna æternitate monumenta dignum æternitate patronū nacta essent. immo tres uiros elegit sibi amicitia non

uulgari coniunctos, magnificum Iacobum Boiardum, Ioannem Hieronymū Monferratū, & meipsum, qui totis uiribus hæc quæ ita instituerat, post eius fata, in finem ab eo statutum dirigerent. tam erat de futuris etiam solicitus uir hic doctissimus: qui mentem sine literis, uiui hominis sepulturam esse dicebat, & animā sine animo, quæ seorsum à literis uagabatur, & quæ in publicum commodum pro suo captu aliquid non conferret. Nunc igitur, princeps eminentissime, cum plura Cælij opuscula in lucem & publicum usum proditura sint, ne id præteriremus quod Cælius præceptor uiuens optabat, & commiserat, hac nuncupatoria epistola, illustrissimæ excellentiæ tuæ, ueluti dignissimo hæredi, reuerendi Cælij nomine hæc opuscula dicamus, atq; deuouemus, quorū sis & hæres, & patronus, & tutor, & ueluti antiquus ille Hercules à calumniantium linguis ea tuearis: quanquam ab his nasutis cum nomen inuictum, cui dicata sunt, recognoscent, tuta fore confidimus. Vale.

CÆLII CALCAGNINI ALIQVOT operum Elenchus.

DIALOGI

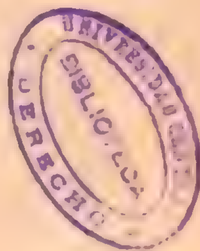
APOLOGI

CAELII CALCAGNINI FERRARIEN. AD MAGNIFICVM EQVITEM ET COMITEM THOMAM CALCAGNINUM NEPOTEM Epistolicarum quæstionum,

LIBER PRIMVS

CÆLIVS CALCAGNINVS DANIELI FINO S.

NISI ME multum amares, securius possem de iudicio tuo iudicare: nunc dum acerrimo ingenio, dum nimio plus mei amantem te agnosco, non possum nõ animo fluctuare, & quod decernam incertum habere. Rogas enim me, ut epistolas quas ad Comitem Thomam Calcagninum nepotem meum aliquãdo dedi, ex quibus non nihil frugis colligi possit, conquiri iubeam, & mittam ad te: & si id periculosum ac difficile sit, tum quòd non ea causa scriptę sint, ut in manus hominum prodeant, tum quòd earum exempla minime sub manu habeantur, quòd negligenter admodum & succisiuis temporibus tantum scriptę sint. Mandaui tamẽ, ut undiq; repetantur, explorentur, & quasi tumultuarium in ordinẽ reuocentur, ut uoluntati tuæ satisfiat. Ita enim abunde iudicabis, quantum te amem, quãti te faciam: si intellexeris, me multo maiorẽ uoti tui quàm existimationis meæ rationem habuisse. Vale. XVI. Calend. Septemb. M. D. XVIII. Agria.

CÆLIVS CALCAGNINVS COMITI Thomæ Calcagnino nepoti. S.

PERCVNCTARIS à me, cur ex tot frugiferis glandiferisq; arboribus Vergilius nullam elegerit, cui aureum illum ramum, id est uirtutis symbolum, assignaret: sed ilicem unam optauerit, cui hoc decus tribueret. breuiter sentẽtiam tibi meam expediam. E frugiferis quidem nulla fuit eligenda, quòd sui gratia, non præmij, uirtus sit expetenda. Magnum enim abunde sibi pretium est uirtus: quę causa fecit ut ex coronis quas honoris gratia dedit antiquitas, nulla æstimatione censeretur. ut sanè ex Ilice ciuica corona primò fuit: postea magis placuit ex Aesculo Ioui sacra. eadem nunquam folia amittit, materie spissa & robusta, radice admodũ alta & multiplici, semper glandifera. Nam ueterem fructum nouus occupat. Adde quòd inter omnes nulla fœcundior, utpote quæ præter glandem coccum etiam, id est granum puniceum, ferat. Quòd si ad religionem Dryudum Vergilius allusit, ut putamus, quom dixit, Quale solet syluis brumali frigore uiscũ Fronde uirere noua, quod non sua seminat arbos: Nec enim quicquam uisco sanctius in sacris habent Dryudes, si Plinio in XXVI. libro Naturalis historiæ credimus: ilex eadem uiscum à septentrione, hyphear à meridie producit. uirtute autem nihil fortius, nihil robustius, nihil feracius, nihil deniq; æternius agnoscimus. Bene uale, & hanc unã ilicem perpetuò uestiga oculis, in qua Dij uirtutem & cum uirtute felicitatem posuere.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEPOTI S.

QVÆ sit sententia græci carminis, quod uice prouerbij à multis usurpatur, à me petis: Nec enim græci enarratores in eo (ut scribis) se satis expediunt: δεξιὸν εἰς ὑπόδημα, ἀριστερὸν εἰς ποδόνιπτρον. Sudas ex Aristophane id nũcupatim mutuatur, Alij Pythagoræ tribuũt. Ego profecto inter Pythagorica symbola recensui, quom ea priuato uolumine declararem. Mea uero sententia est, nos eo uersiculo admoneri, ut exornemus & excolamus, si

mus, si qua sunt in nobis honestamenta à natura tributa. Quòd si qua uitia inolita sunt, procurandum ut ea quoque diligenter eluamus. hoc enim est dextro pedi calceum inducere: sinistrũ uero εἰς ποδονιπτῆρα, id est in peluim, immittere. Alij ad ueterẽ superstitionem reuocandum putant, quòd illi primo dextrum pedem induerent, primo sinistrum lauarent. Ad quam eorum opinionem non inepte fortasse & Augusti prodigiũ referri potest: qui prodidit, leuum sibi calceum præpostere inductum, quo die seditione militari pene afflictus est. Bene uale.

CÆLIVS CAL. COM. THO. CAL. S.

CVR mentam belli tempore neque serendam neque edendam ueteres præceperint, quæris rem sanè dignam inquisitione, in qua magis coniecturis, quàm dijudicatione uti par est. Nam locum summouendum inimicitijs ac simultatibus admonẽtes, quas immortales esse turpissimum est, neque edendam neque serendam mentam dixere: quando hæc semel sata diutina durat ætate: uel certe indicantes, turpe esse belli tempore delicijs indulgere. Hac enim & in condimentis & in suaueolentia, ex qua etiam ἡδύοσμος apud Græcos sibi nomen uendicauit, uti solemus: quorum utrũque parum hominem militarem decet. Vel quòd ferrum reformidet, ut periti rerum naturæ affirmant. Adde quòd generationi dicitur aduersari, cui tempore belli maximã operam dari par est, ut humani generis iactura, quã Mars rectè ab Homero βροτολοιγὸς appellatus, afferre solet, sarciatur: alioqui ob frigiditatem, qua damnata est, imbelles instrenuique milites ad expeditionem reddi creduntur. Postremæ opinionis autor est Aristoteles, cæteri fauent proximæ. Bene uale.

CÆLIVS CAL. COM. THO. CAL. NEP. S.

PERQVIRIS à me quæ nam causa antiquis suaserit, ut arborum sapientissimam morum, stultissimam terebinthum dixerint. Non habeo quomodo hoc tibi cõmodius explicem, quàm si Plinij uerba adscripsero, quibus astipulatur Theophrastus: Morus nouissima urbanarũ germinat, nec nisi exacto frigore, ob id dicta sapientissima arborum. Idem alibi: Syria & terebinthum habet. mascula sine fructu est, fœminarum duo genera: alteri fructus rubet, lentis magnitudine: alteri pallidus. Nihil ergo mirum, eam arborem stultam uocari, in qua altero tantum fœmineum genus, masculum superat. Ad hoc accedit, quòd quom radices ualidas ac robustas admodum habeat: materies deinde lenta est, & parum resistens: & quod est præter aliarum arborum consuetudinem, altis profundisque uulneribus fit fœcundior. Quidam ad ramorũ amplitudinem & uastitatem retulere: quod non placet. Bene uale.

CÆLIVS CAL. COM. THO. CAL. NEP. S.

SCRIBIS, adolescentes quosdam Romanos constantissimè, magnisque clamoribus asseruisse nuper uersiculũ quendã Marij Aequicoli mei, is est, Has Marius tales fundebat pectore uoces: non carere fœdissima labe solœcismi. Super qua re iudiciũ meum exploras. Ego uero mi Thoma charissime, non minus Marianũ hoc carmen syncerum puto quàm Vergilianum illud ex septimo Aeneidos,

Quæ ne monstra pij paterentur talia Troes,
Delati in portus, neu littora dira subirent,
Neptunus uentis impleuit uela secundis. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

NON est quòd dubites & Risum & Impudentiam & Paupertatẽ à ueteribus cultas. Nam autorem Risus habes Plutarchũ, qui scribit Lycurgum nõ ita seuerũ fuisse, ut putatur uulgò, ceu qui Risus simulachrum erexerit

erexerit. putabat enim ille risum laboris & modesti uictus condimentum. Scimus & nos, Romanos Hilaria risu & iocis celebrasse. Quin & de festiuitate risus habes nõ pauca apud Apuleium in Asino. Certe inter comites Bacchi poetę Risum annumerant. Et Homerus Venerem φιλομμειδής, scilicet risus studiosam appellat. ex testimonio aũt Diogeniani Theophrastus in Legibus prodidit, apud Atheniẽses aras fuisse Contumelię & Impudẽtiæ cõsecratas. Arrianus uero à Gadireis Paupertatẽ atq; Artem cultas scripsit: hãc quòd uitam alat, ut est in prouerbio: illam quòd ad artes comminiscendas industrios ac ingeniosos homines reddat. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

ILLA uel intactæ segetis per summa uolaret
Gramina, nec cursu teneras læsisset aristas.
Vel mare per medium fluctu suspensa tumenti
Ferret iter, medias nec tingeret æquore plantas.

Dixeram tibi (id quod excidisse scribis) Vergilium quatuor his uersibus, qui in fine septimi Aeneidos positi sunt, ad Iphiclum & Orionẽ allusisse: quorum alteri datum, ut per summas aristas ita leuiter excurreret, ut ne summa quidem aristarum fastigia deturbaret: Orioni uero, quẽ ex Euryale Minois filia Neptunus sustulit, pater indulsit, ut suspensis uestigijs ita fluctus inambularet, ut neq; summos pedes allueret. Vtriusq; opinionis apud Græcos autor Hesiodus: apud nos prioris Hyginus, Bene uale & mei memineris.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

CATECHVMENOS (nam te hoc uelle scire significas) uox est planè Christiana, utpote qua ethnici scriptores abstinuerint. utitĩ ea Paulus aliquot locis, ut in epistola ad Romanos, δοκιμάζεις τὰ διαφέροντα κατηχούμενος ἐκ τοῦ νόμου. Probas sublimia institutus à lege. Ea significat instructum eruditumq́;, & id quidem non de scripto, sed uoce tantũ. Qui mos & hodie seruatur, quom fidei candidati, maiores præsertim natu, nondũ aqua sacri fontis perfusi sunt. Docentur enim & erudiuntur, ita ut memoria, non commentario cõcipiant ac teneant ea quæ traduntur. Tunc enim planè κατηχούμενοι appellantur, atq; ita solet piorum cœtus pro Catechumenis, scilicet ad fidem migrantibus preces effundere. Dicta uero est ἀπὸ τοῦ κατηχεῖν, quod est uerbis coràm erudire ac instituere. ἠχὼ enim sonus, & ἠχεῖν sonare dicitur. Seruabant etiã hunc morẽ Hebræi, ut sacras institutiones per manus traderent, nequaquam eas literis commendantes. Quare Cabala secretior illa disciplina uocitata est, quã primus Esdras in scriptum redegisse dicitur. Sic Pythagoras uoce tenus suos erudiebat auditores. adde quòd quibus hæc erudiendi Catechumenos prouincia demandabatur, Catechistæ nuncupati sunt, quales Dionysius susceptores dicit: quorum uicem nunc fermè implent, qui πρὸς τὸ ὕδωρ τῆς παλιγγενεσίας, id est ad aquam regenerationis, pro ijs, qui pelluuntur, sponsionem subeunt. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

AN cubi, quos tesseras appellamus, ossei eburneiúe fuerint antiquitati, ut sunt ætati nostræ, à me perquisisti mi Nepos charissime. In qua percunctatione licet compertum habeam, me multorũ testimonijs uti posse, ero tantum uno contentus, quo osseos fuisse facile intelliges. Inter Aenigmata enim antiquis agitata, illud est maximè uulgatum uel apud Diomedem: uidi carnem humanam in campo ligneo ossibus ludentem, ubi erat mare cõcretum. Quo significabatur Tesserarius lusor in alueolum cubos iaciẽs: quo loco & salinũ astabat. Quod uero tu erudite obijcis mihi Pliniũ in XVI. asserentem ex genista tesseras confici consueuisse, nolim tesseras eo loco pro cubis accipere, sed uirgulis ac symbolis ligneis, quibus imperatores liberaliter populum acci-

pientes in cõgiarijs uti solebãt, quom in ijs annotarẽt quæ munera elargirent. Nec enim putato oleum, uinũ, triticũ, altilia, & id genus alia in uulgus iactata: nam earũ rerũ maxima pars deperijsset. uerũ prout quisq; è populo fortuito tesseras arripuerat, ita priuatim subinde à promis & diribitoribus, quæ in ijs erãt impressa, accipiebat: qua in re peculiariter genista utebãt, uel ob exilitatẽ, uel ob firmitatẽ materiæ. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

PLINIANA uerba quæ à me pensitari uis, in XVII. Naturalis historiæ scripta sunt. Pleriq; id demum cauent, ut plaga deputati cacuminis meridiẽ spectet, ignari fissuris nimij uaporis opponi. Id quidem in horam diei quintam uel octauã spectare maluerim. Quom simpliciter & absq; adiectione horas dicimus, æquinoctiales paresq; intelligimus. Quòd si hibernas aut æstiuas addiderimus, breuiores productioresúe intelligemus, quas καιρικὰς Græci, nos dicere possumus tẽporarias. Ita enim perpetuò antiqui in XII. horas noctes diesq; diuisere, pares numero, nõ pares quantitate, ut in annotationibus plenius ostendimus. has ex cursu solis mutabant ac metiebantur. Quom ergo sol ad mediũ axem peruenerat, accensus Consulis Romæ inter rostra & græcostasin obseruans meridiem pronuntiabat, quo tempore sexta hora diei censebatur. Ad hunc ergo prospectum Plinius non probat deputati cacuminis plagam spectare, propter uim ardentissimi caloris, qui scissuras afferre solet: sed uel paulo citra uel aliquãto ultra meridiem. hoc enim est in horam diei quintam uel octauam, quarum illa ex dimensione Vitruuiana Leuconotum, hæc Libanotum spectat. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

LICET quod quæris, ex libello quem de ueterum ludis conscripsi, petere possis, nõ tamẽ diutius tuum uotum morabor. Scito itaq; Hieromeniã apud Græcos ludum fuisse, in quo uir nudo glabroq; capite arieti (ut ille ait) reciprocicorno occursabat: sæpiusq; eadem die ad tonstrinã se recipiebat: ut obarmaret loricaretq; caput feruenti pice. Quòd si minimè arieti cessisset, & firmiter arietasset, certo præmio donabatur. Hinc ludicrũ illud natũ puto, in quo hodie autorati quidã solẽt glabello capite in ælurũ alligatum quidem, sed dentibus unguibusq; sæuiẽtem, obluctari: quos deinde, quom ælurum alliserint, per iocum ælurarios equites appellamus. Bene uale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

VERBA sunt Ciceronis in Sextiana, Ex te igitur Scaure potissimũ quæro, qui ludos apparatissimos magnificentissimosq; fecisti. Ille ipse maximus ludius nõ solũ spectator, sed actor & acroama, qui omnia sororis embolia nouit, qui in cœtu mulierũ pro psaltria adducit. Quæris quid sibi uelit Cicero, quom Clodium actorem & acroama uocat: quæ item sint sororis embolia. Nosti tu quidem constuprationes illas Clodianas, & ceremonias Bonæ deæ pollutas. Nihil enim uulgatius. Ac Cicero ob eas Clodium non spectatorem modo, uerũ actorẽ etiam & acroama, id est mimũ histrionemq; appellat, utpote qui uestes muliebres & mimicas indueret, & pro psaltria adduceret. Acroama enim uel παρὰ συναίρειν acroma, licet auditionẽ significet, unde libri Aristot. in quibus secretior philosophia claudebat, ἀκροαματικοί dicti sunt. & Antisthenes summũ acroma laudẽ uocauit: tamẽ & pro ipsis qui audiunt inspectanturq; accipit, sicut opera non pro actu sed & pro ijs qui actum exercent accipi solet. sic Atheneus scribit, M. Antonium cum Acromatibus, id est mimis ludijsq; collusisse. Sic Alexander Imperator nanos, nanas, moriones, uocales exoletos, Pantomimos & omnia acromata populo donasse scribitur. Embolia autem sororis, cõmenta Veneris & argumẽta libidinis intelligit. Sicut Cyrene græcis δωδεκαμηχάνη appellata est, quòd imagines & machinas portentosæ uoluptatis à nouem ad XII. produxerit.

Alioqui

Alioqui obſcœna poteſt eſſe alluſio: quòd ἔμβολα, roſtra nauium. extremam uero bellici arietis partem, ἐμβολὴν: & clauiculam formandis axibus accõmodatam, ἐμβόλιον græci dicunt, licet embolium proprie intentionẽ & acutam animi coniectionem, commentationemq́ dicere poſſimus, ἀπὸ τοῦ ἐμβάλλειν. unde dies ἐμβολιμαῖοι, interiecti & intercalares dicti ſunt. hinc Cicero ad Atticum, Embolium nouum cogito. Quidã in Sextiana nõ embolia, ſed ecbolia legũt. Nam ſic Græci medicamenta dicũt, quibus fiunt abortus & eliduntur fœtus. Vnde apud Plinium, uinum ἐκβόλιον, quod eo ſcilicet partus eijciantur. quorum opinionem multo argutiorẽ quàm ueriorem puto. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

RATIONEM à me ὀπτικὴν, id eſt, perſpectiuã de lumine feneſtrarum perquiſiſti, quæ à Cicerone in ſecundo Epiſtolarum ad Atticum poſita eſt. Cuius uerba ſunt, Feneſtrarũ anguſtias quòd reprehendis, ſcito te κύρου παιδείαν reprehendere. Nam quom ego idem iſtuc dicerẽ, Cyrus aiebat, ueridiorum τὰς διαφάσεις latis luminibus non tam eſſe ſuaueis. etenim ἔστω μὲν ἡ ὄψις α. τὸ δὲ ὁρώμενον β. γ. ἀκτῖνες δὲ δ. καὶ ε. uides enim cætera. Nam ſi κατ' εἰδώλων ἐμπτώσεις uideremus, ualde laborarent εἴδωλα in anguſtijs. Nunc fit lepide illa ἔκχυσις. Qui pariter τὰς ὀπτικὰς καὶ τὰς φυσικὰς γνώμας pertractarunt, affirmãt, uim cuiuſq́ ſenſus eo ualentiorem eſſe, quo collectior ſit: atq́ iccirco ſcorpionarij, ſtatuarij, pictores & architecti uno loco oculũ ſiſtunt: à quo deinde radij deducũtur. Et profecto uidemus naturã media oculorũ cornea feneſtraſſe pupillam, cuius anguſtię nõ ſinunt uagari incertã aciem, & uelut canali dirigunt. Vnam ergo literam Cicero merito aſſignat τῇ ὄψει, id eſt perſpectui. utitur enim literis more geometrico in re deſcribẽda. Nam & Ariſtoteles in prioribus Analyticis probationes huiuſmodi certiores putat, quòd à forma ſcilicet, non à materia proficiſcantur. Diducit deinde in partes geminas τὰς ἀκτῖνας, id eſt radios, δ. καὶ ε. qui τὸ ὁρώμενον, id eſt rem ſubiectam uiſui hinc & hinc, hoc eſt β. γ. amplectãtur. Ex quibus ſubſequitur partem unde uiſus & obtutus noſter progreditur, anguſtam potius ac reductam quàm latã & profuſam eſſe debere. hæc enim ratio eſt, qua Cyrus architectus uſus eſt, defendens feneſtrarum anguſtias, quas fecerat. Nam ſic oculi rectà tantum uiderent, quæ è regione obuia ſunt. hoc enim eſt, quod ait, κατ' εἰδώλων ἐμπτώσεις, id eſt, ſimulachrorũ occurſus. Imagines enim & ſpectra rerum uiſilium quæ oculis inhęrent, εἴδωλα nuncupat. In quibus illud mirum, quòd magnarum adeo molium imagines à tam parua reddantur pupilla. Et furtim Cicero opinionẽ Epicuri taxat, cuius ſectator fuit Atticus, exiſtimantis effluere ſemper ex omnibus corporibus ſimulachra quædam corporum ipſorum, eaq́ ſeſe in oculos inferre: atq́ ita fieri uidendi ſenſum. Hęc itaq́ eſt κύρου παιδεία, id eſt Cyri architecti eruditio, qua probauit ueridiorum τὰς διαφάσεις, id eſt tranſparentias, anguſtis quàm latis luminibus ſuauiores. Et furtim ad Pædiam Cyri alludit, quam ſcripſit Xenophon, abſolutiſſimi principis imaginem uolens exprimere, quam nemo ſine infamiæ periculo reprehendere audeat. Bene uale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

ITA eſt mi fili, nec tua iſthæc ſuſpicio te fallit. Nec enim à mure Murineus ſed murinus deflectitur, ut carmẽ illud Martialis, Campis diues Apollo Murineis: minime ad Smintheum illum Homericũ, & mures populatores frugum referendum ſit, quod dubio procul ad Gryneum referri oportet. eſt enim autore Stephano γρύνοι πολίχνιον μυριναίων, οὗ καὶ ἱερὸν ἀπόλλωνος, καὶ μαντεῖον ἀρχαῖον, καὶ ναὸς πολυτελὴς λευκοῦ λίθου, ἐν ᾧ τιμᾶται. Grynœ, inquit, eſt oppidulum Myrinæorũ, ubi & ſacrũ & oraculum uetuſtiſſimũ Apollinis. Quin & templũ prædiues ex albo lapide, in quo deus multa religione colitur. De Myrina uero ciuitate Aeolię, à qua Myrinæi campi admodũ opulẽti dicti ſunt,

præter alios nominatim meminit idem Stephanus & Strabo. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

QVI te nobilem generosumq́ dixit, indignus omnino est, qui huius ergô male audiat: quom non modo te dignis laudibus honestarit, uerum neq in figurā illam inciderit, quā Græci ὁμοιοτέλευτον appellant. Differūt enim plane, non longo licet interuallo, generosus & nobilis: quando alij nobilem uirtute ac receptis moribus, generosum uero maiorū imaginibus censent, quorum utrūq Aristoteles multo secus distinxit. εὐγενὲς μὲν γάρ φησιν ἐστὶ τὸ δὲ ἀγαθοῦ γένους, γενναῖον δὲ τὸ μὴ ἐξιστάμενον ἐκ τῆς αὐτοῦ φύσεως. Nobile quidem est, inquit, quod ex bono prodijt genere, generosum quod à sua natura non degenerauit. Generosus itaq se nititur, nobilis aliūde pendet: ut is proprie nobilis sit, quē rude uulgus hoc tempore gentilem non adeo fortasse inerudite appellat. Dixerunt enim antiqui gentiles, si Iureconsultis credimus, eos qui inter se eodem nomine dicebantur, ab ingenuis oriundi, quorum maiorum nemo seruitutem seruierit: neq quis capite diminutus fuerit. Horum siquidem uere gentilitas est, quom neq seruorum, neq libertinorum gentilitas ulla dici possit. De qua re commodius in libello in quo seminaria linguæ uernaculæ explorauimus. Bene uale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

PERSÆPE tibi coràm testatus sum sententiā meam, quam nunc quoq per literas postquam ita efflagitas, testari non pigebit, me minimè uulgatę grammaticorū opinioni accedere: qui uerba quædam personis & numeris quasi capite diminuta existimant, quoties aliorum uerborum infinita à fronte sortiuntur. fallit eos scilicet æstimatio, quòd nunquam ea in multitudinis numero deprehendantur, quom infinito adhæserint: quod non uerborum culpa nec imminutione, sed infinitorū certa ratione contingit, quibus in numero tantum unitatis cōsuetudo utitur: quorum deinde proportionē uerba ipsa sequi necesse est. Neq illud uerum puto, Refert & Interest, ex re nomine coalescere. Neq pronomina illa, mea, tua, sua, nostra, & cętera id genus, iūcta qdē alteri recto, alteri uero, latino casu constare: atq ita dici, mea refert, mea interest, quasi mea res fert, & in re mea est. Quæ omnino multo argutius quàm uerius mihi uidentur excogitata, ut uerum intelligamus quod Græci dicūt, ἁπλοῦς ὁ τῆς ἀληθείας λόγος. multo enim simplicius ac uerius est, à re illud, hoc ab inter, præpositionibus coaluisse: ut casus sit utrobiq accusatiuus, & quidem amplioris numeri & tertij generis: & quom dixerimus, mea refert ocium, mea interest solitudo: intelligamus ocium & solitudinem referre & esse inter mea, id est ad res meas pertinere: sicut quom dicimus, Maronis refert aut interest diligentia: intelligimus diligentiā referre atq esse inter ea quæ Maroni cōueniunt. Ceu absolute interdum dicimus, meum est, Maronis est omnibus prodesse, id est meū & Maronis munus est omnibus prodesse. Sic itidem latine dicimus, mea Cælij refert uel interest amicis gratulari. Nam ex eadem ratione dicimus, Refert aut est inter res meas Cælij amicis gratulari. Mei enim Cælij res non dicitur sine uitio. Quòd si refert & interest, ex re nomine cōpositum foret, uerba illa Ciceronis in Quintiana non carerent suspitione barbarismi: Negat se alia ratione facturum quod promisisset, non plus sua referre quàm si quom auctionē uenderet, domini iussu quippiam promisisset. Non enim sua, sed suā fuerat scribendum. Nisi eo in infinito fortasse ijdem grāmatici res etiā casu recto seruari posse contenderent: quod q̄ absurdū sit, res ipsa & ratio latinitatis uel me tacente ostendūt. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

PETIS à me quid sibi uelit Cicero, quom ad Atticū scribēs in quinto Epistolarū scribit, Bibulū in Amano cœpisse laureolā in mustaceo quærere. Scies id mi fili non sine sale & cauillo à Cicerone dictum. fiebant enim

enim mustacei, ut tu optime ex Catone nosti, farinę siligineæ modio uno, musto cō sperso. Cui anisum insuper & cuminum & adipis pondo duo, caseiq; libram addebant, & quod de uirga lauri derasserant immiscebant: & quom detrixerant, lauri folia substernebāt. Qua de causa etiam scimus à Pompeio Leneo laurū Cypriam mustacen appellatā. Quom quis ergo iam absumpto mustaceo serius aduenisset, quod de Pinarijs in sacro Herculis traditū est, quo tēpore iam nihil erat reliqui pręter laurum quæ mustaceo substernebatur: facete & σκωμματικῶς dicebatur ille in mustaceo laurum quærere, utpote cui præter sedimentū nihil superesset. Quom itaq; deuictis profligatisq; à Cicerone incolis Amani montis, sempiternis hostibus P. R. Bibulus superuenisset, ut dicitur, κατόπιν τῆς ἑορτῆς, aliquid gloriæ inde aucupās: salse nec sine stomacho scribit Cicero, eum in mustaceo laureolam quærere. & acute admodum ac eleganter laureolæ nomine usus est, quæ non laurum tantum, uerum & uictoriam etiam significat. Bene uale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

Q VOD Bononiæ uideris Franciscum Galliarū regem saliua tantum pollice in decussem allita strumis mederi, id quod gentilitium & peculiare Gallorū regibus prædicant: non est quod mireris, aut ulla te rapiat superstitio. Nam & saliuæ humanæ, ieiunæ præsertim, ad multas maximasq; ægritudines remedium inest: ceu quæ non uenenis modo medeatur, sed si in os serpentis inspuatur, ita efferuescit, ut serpentē disrumpi oporteat. Memoriæ proditū est, Vespasianum imperatorē Ro. cæco homini uisum restituisse, quom saliuam oculorū membranis insudisset. Quod ut à uictore principe exoraret, per somnū Serapis admonuerat. Sed & Pyrrhū regem Epirotarū ferūt ingenita & admirabili ui pręstitisse. Is enim quom spleneticos pressisset dextro pede, morbus decedebat. erat eo in pede pollex diuina illa facultate præpotēs, qui post regis obitum, neq; igni absumptus est, neq; ætate contabuit. At qui fuerant à rege salutē consecuti, candidum gallū, & nihil præterea, in gratitudinis testimoniū reponebant, ut Aesculapio totius medicinæ autori rite sacrum persolueretur. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

M ITTO ad te quem petijsti à me seu specimē seu gustum mauis appellare eius libri, quem super re curuli nuper condidi. Is est appellationes & uocabula, quibus ueteres currus nuncupabāt: carri, carrucę, currus, curricula, plaustra, plostra, plostella, pilenta, bastarnæ, uehicula, cisia, ochemata, petorita, conbennæ, plamoratum, apene, calpe, binoris, bigæ, trigę, quadrigæ, hamaxa, arcera, thensa, fercula, carpenta, rheda, epirhediū, pampillum, couinus, serperastrū, staticulū, iumentum, uectabulū. Quę omnia quomodo struantur, qua effingātur materia uel forma, quę illorū partes, quo in usu haberent, & cętera id genus, ex ipso fonte, id est à libello ipso cōmodius petes. Quando aliud est propinare, aliud omnē feriam relinere: aliud rectā, aliud sportulam dare. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

Q VOS Cicero nunc decē primos, nunc legatos appellat in oratione pro Roscio Amerino. Ait enim: Decurionum decretū statim fit, ut decem primi proficiscātur ad L. Syllam. & mox, quom T. Roscius Capito qui in decē legatis erat, adpromitteret. Eos putamus fuisse, quos principes seu capita decurionum appellant. Scis autem decuriones eos appellari in municipijs, qui Romæ senatores dicuntur. quidam eosdem putant, qui & mancipes, conductores scilicet redemptoresq; uectigaliū, qui in auctione sublata manu se uictores significabant, quos principes publicanorum nuncupat Pedianus. Certe græci δεκαπρώτους, id est decemprimos appellant: ad quos publicorū tributorumq; exactio pertinebat, & pro uectigalibus defunctis detrimenta reipublicę farciebant,

 quorum

quorum munus διαιτητικὴν etiam Iureconsulti uocitant. Sed de ijs alij plura. Nobis satis est Ciceronis locũ attigisse, et percunctationi tuę breuiter respõdisse. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

T VÆ literæ mihi sunt semper quàm gratissimæ, sed tũ imprimis, quom te non minus doctrinæ quàm sapientiæ studiosum significãt, ceu quas nuper accepi: quibus me consulis, an mulierem quam habes inter seruitia tua uernam ac domi natam, fide & probitate tibi perspectam, sed inuisam ac omnibus una de causa odio habitã, quòd pili & pubes quędam præter mulierum consuetudinẽ, circa inferiores genas fruticet, quæ secta repullulet, retinere debeas an depellere: putant aũt hoc pleriq; ominosum & magno eius malo expiandum. Cõsulis uero quid super ea re uel tam rara uel tam inauspicata putem tibi faciundum: quando hinc te mulieris probitas, hinc uulgaris trahit opinio. At ego qui portẽtis & auspicijs omnem fidem summoueo, & prudenter adeo illa à sacrosancta pietate Christiana explosa exibilataq; existimo: & mores habitumq; animi, nec quicquã præterea, metiri soleo, nihil tibi amplius dixerim, quàm tantũ abesse ut huiusmodi mulieres antiquitas damnauerit, ut etiã admirata sit, & nõnusquam pro uatibus ac Phœbadibus acceptę sint. Testatur hoc Aristoteles in libro Animalium. Cuius uerba nõ pigebit adscribere: γυναὶ δὲ τὰς περὶ τὸ γένειον οὐ φύει τρίχας, πλὴν ἐνίαις ὀλίγαι φύονται, ὅταν τὰ καταμήνια στῇ, καὶ οἷον ἐν Καρίᾳ ταῖς ἱερείαις, ὃ δοκεῖ συμβαίνειν σημεῖον τῶν μελλόντων. Quæ sic Theodorus, Pili in mento mulieris non prodeunt nisi interdum pauci, cum menstrua substiterũt, & ut in terra Caria mulieribus sacerdotibus euenire aiunt, quod diuinationis signũ interpretantur. Quare tu non meis quidem, sed summi philosophi uerbis admonitus disce populares opiniones aspernari: & non quę uulgus, sed quæ tu te ipse putas optima sectare. Bene uale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

O MNIA ista nomina, quæ ad me scripsisti, r. id est caninam literam habent quarto ordine. Nam à uerto originem trahunt primogeniã. Quare posthac prorsam non prosam orationẽ dicito: sicut & uorsam dicimus. Prorsa enim ea est quæ quantũ lubet in rectum limitẽ extendi potest, quam solutam & pedestrẽ appellant nonnulli. At uorsa: quam uerti & ad caput reduci necesse est, quam equestrẽ uel carminalem uel camenalẽ, quidam nunc antiquitatis, nunc cacozelię sectatores uocant. Ipsi etiã ueteres Prorsam deam coluerunt, quæ recto partui præsidebat: Sicut Postuertam, quæ præposterũ, præproperumúe auertebat, & ne Agrippæ nascerẽtur, prouidebat. Erat enim id ueteribus inauspicatũ. Sic rursus, prorsus, sursum, deorsum, sinistrorsum, leuorsum, & id genus sexcenta à uorsus deducta. Quin & Rursonẽ deum, qui rerum reparationi restituendisq; uicibus præses erat, appellabant. De quibus omnibus memini me coram uerba fecisse, quom tu uulgatam mihi omniũ ferè opinionẽ obijceres: quam tibi tantisper obseruandã duco, dum certa ratiõe uel recepta autoritate nitatur. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

Q VOD catuli duo ex eo genere quos ἰχνευτὰς Gręci uocant, tibi nuper dono dati frequenti suctu ex grandioris canis papillis lac euocauerint, ita ut nunc ille non sine magna omnium admiratione matris uice educationis munere perfungatur: minus tibi insolens ac mirum uidebitur, si intellexeris, hircum aliquando ita mulctraria impleuisse, ut colostra inde conficerentur, quod fidem & opinionẽ ueterum adeo excessit, ut in audentes tentantesq; irrita & nunquã successura prouerbium torqueretur, quasi hircum emulgeret, quod græci τράγον ἀμέλγειν dicunt. Et Demonactes philosophus quom sophistas duos uidisset ita simul contendentes, ut absurda & ridicula alter proponeret, alter uero importuna quędã & ἀπροσδιόνυσα respõderet, Nõne, inquit ille, uobis uidetur

uidetur, hic hircum emulgere, at ille cribrum subijcere. quod tamen factum & memoria cõstat, & Aristoteles posteritati tradidit. eius uerba sunt, τῶν δ' ἀρρένων ἔν τε τοῖς ἄλλοις ζώοις καὶ ἐν ἀνθρώπῳ ἐν ὀλίγοις μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ γίνεται γάλα, ὅμως δὲ γίνεται ἐνίοις. ἐπεὶ καὶ ἐν λήμνῳ αἲξ ἐκ τῶν μαστῶν, οὓς ἔχει δύο ἄρρην παρὰ τὸ αἰδοῖον, γάλα ἠμέλγετο τοσοῦτον, ὥστε γίνεσθαι τροφαλίδας. καὶ πάλιν ὀχεύσαντος τοῦ ἐκ τούτου γενομένου συνέβαινε τ' αὐτόν. ἀλλὰ τὰ μὲν τοιαῦτα ὡς σημεῖα ὑπολαμβάνουσιν, ἐπεὶ καὶ ἐν λήμνῳ ἀνεῖλεν ὁ θεὸς μαντευομένῳ, ἐπίκτησιν ἔσεσθαι χρημάτων. Maribus, inquit, magna ex parte nec bestijs nec hominibus gignitur lac. Fieri tamẽ potest, ut aliquibus interdum gignatur. Nam & in Lemno insula caper ex mammis, quas geminas iuxta genitale habuit, tantũ lactis emulgebatur, ut colostra inde conficerent: quod idem etiam proli masculæ capri illius euenisse accepimus. sed hæc ostentis annumeranda potius ducunt. Nam & Lemnio illi pecoris domino consulenti deus amplius incrementũ peculij futurum respondit. Quare te mi fili non modo minus mirari oportet, uerum & si qua in augurio fides, lætum animum & bonam spem induere, ceu tibi feliciter & ex animo successura sit uenatio. Bene uale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

VERBVM hoc ait, cuius imperatiuũ, ai Plautus enuntiauit, non omnino simpliciter dicere significat, sed proprie de oratione affirmatiua dicitur. Quare Cicero in Topicis scripsit, alias esse enuntiatiões seu proloquia aientia, alia negantia. Quas Dialectici καταφάσεις καὶ ἀποφάσεις, id est affirmationes & negationes appellant. notum est Terentianũ illud: ait aio, negat nego. quin & Cicero in Officijs, Diogenes, inquit, ait, Antipater negat, cui potius assentior. Non ibo inficias, quin aliter usurpatum inueniatur. Sed hoc propriũ est, in quam rem tu tibi, si accurate legeris, plura exẽpla colliges. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

QVOD tardius quàm aut ego uellem, aut tu optabas, literis tuis respondeam, ne me cessatorẽ uel tui parum memorẽ putato. Nam utrunq; crimen tantum à me abest, ut nihil possit abesse longius. Te enim nõ animo modo, uerum ipsis planè oculis gero, sed huius moræ culpa omnis in tabellarijs fuit, qui cœli inclementia & aquarũ restagnatione impediti sero ad me peruenerũt: & uix demum post decimũ diem tuas mihi optatissimas literas reddiderũt. Quòd uero à me petis, de silenti sitientiq; & caua luna, quæ locutiones Catoni & Plinio nostro frequentes sunt, scito tibi parũ mea opera opus esse, quom ex tribus duo priora Plinius ipse interpretetur. Alterũ sextodecimo libro. Diem enim, ait, coitus lunę, ab alijs silentis lunæ, ab alijs interluniũ appellari. Alterum libro decimoseptimo: oleas, inquit, & ficos per uer tantum insere sitiente luna, scilicet sicca. Sic enim Catonis uerba enarrat. Siccam uero lunã intellige uel quom himbres non sunt: uel quom luna in signis minimè pluuialibus Zodiaci obuersatur. Nã ex ijs alia humecta, alia sicciora existimari, & Manlius & Mathematici docent. De Caua autẽ luna meminit idem Plinius in octauo. Mutianus, inquit, luna caua tradit tristes esse, quibus in simiarũ genere cauda sit. Ego cauam interpretor imperfectã, qualis est quom κυρτὸς uel ἀμφίκυρτος est, necdum ad plenilunium interluniumúe peruenit.. nam & ueteres cauos menses dixerũt, qui pari dierum numero constarẽt ceu quibus imparis numeri uel perfectio uel superstitio deesset. Bene uale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

DIRIBITORIVM, super quo sententiã meam exquiris, locus fuit Romæ celebris, ab Agrippa conditus, ab Augusto publicatus, ad eosdem ferè usus ad quos λογιστήριον græci parabãt. In eo enim publica pecunia diribebatur, id est diuidebat̃ militibus: unde nomen inuenit. Nam & pecuniarum diuisores à Cicerone & alijs diribitores dicti sunt. Fuit id ædifi-

id ædificium admiratione dignum, uno tãtum tecto cõſpicuum: quod Dionis tempore, ut ipſe in L V. libro teſtatur, dirutum uiſebatur, nec propter magnitudinẽ inſtaurari potuit. Certe Plin. in X V I. trabẽ celebrat pedum centũ, ſeſquipedali craſſitudine, in porticib. ſeptorũ à M. Agrippa relictã, quę diribitorio ſuperfuerat. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

AT tu etiam inter uoluptates agreſtes literas curas: & tantũ tibi ocij ſupereſt ut ad me ſcribas, rogeſq; per literas, tibi uinearũ ſpecies antiquis conſuetas, & quæ ad eam rem uoces pertinent, explicẽ. quod facio, & quidẽ lubens, ſed multo forſitan breuius quàm tu ipſe uelles: tũ quòd tuæ literæ me occupatum offenderunt, & nihil minus quàm uineas curantem: tum quòd libri à me abſunt, & tabellarius qui epiſtolam attulit, quo appulit momento, eodem abitionem parat. Sic itaq; rem habeto. Vineas quinq; modis diſponi docuit poſt Columellam Plinius. aut enim uites ſparſis per terram palmitibus impune ſerpunt, uel per ſe nullius ope fultę ſtant erectæ: aut adminiculo quod alij pedamentum, alij ridicam, alij τὴν χάρακα, unde characatæ uites dictę, adnituntur: aut pedatæ, id eſt pedamento affixæ ſimplici iugo, quod canteriũ uocant, porriguntur, quom ſcilicet duobus palis tranſuerſæ incumbunt, quod iugum & Liuius appellat: aut certe quadruplici iugo ſuſtinentur, quæ à cauis ædium cõpluuijs compluuiatæ dicuntur. Seritur autem uitis aut uiuiradice, id eſt ſurculo radicem habente: aut malleolo, id eſt ſarmento (ſic quicquid inutile à uite deputatur appellant) qui quoniam utrinq; capitulatus à duro, ſeu duramento dicere mauis, hoc eſt adulto uitis ramo decerpebatur, à mallei ſimilitudine malleoli nomen accepit. hunc reſecem Columella, & à numero gemmarũ nunc bigemmem, nũc trigemmẽ appellauit: qui ſi intortus & ſine calce (ſic craſſiorẽ extremitatis partẽ uocabat) arriperetur, ſagitta dicebatur, quod ſerendi genus multo cæteris expeditius putauerunt. Erat & propaginis laudata ratio, quom in terrã uitis caput immergebant, ex quo & mergus dicebatur: nec prius à matrice abſcindebatur, quàm radices egiſſet. licet hoc interdum à terra procul tentarent, fictilibus uaſculis terra refertis uitis apicem includentes: ut prorſus mirum uideretur, tam procul à ſolo radices agi. quem modum Plinius perquàm ſecurum putat. Quom uero in arbuſto (ita uites arboribus maritatas dixere) ad proximas arbores traherent, traduces nuncupauere. At ſi breuiores palmites ſarmento iungebantur inter ſe, à funiũ ſimilitudine funeta dicta ſunt. Duo quoq; palmitum genera annotarũt ueteres, pampinarium, qui è duro exiens materiã in proximum annum promittit. Quòd ſi ſupra cicatricẽ ſit, fructuarium uocant. cuſtos uero eſt, nouellus palmes nõ longior tribus gemmis, ſi uitis luxuriauerit, proximo anno materiã, id eſt inutile ſarmẽtum daturus. hunc iuxta minor alius uerrucæ magnitudine, furunculus nomine, qui ſi cuſtos fefelliſſet, uices ſuppleat. Atqui Plinio non placet ueterem palmitem, quem alij draconem, alij iuniculum uocant, in longum & ad quartum uſq; pedamentum emitti, ut faciat, quæ à robore ætatis maſculeta appellant. Quocunq; autem modo uitem iam conſeneſcentẽ renouarint, nouellare, & ex eo nouelleta, renouatæ ſcilicet iam uineæ dicebantur. quod uero adultiorẽ grandioremq; ramum durum diximus, quod alij duramentũ, in uite autẽ proprie draconem iuniculumq; nominant, eum putamus, quẽ Theophraſtus & græci ἀκρέμονα nuncupant: quod nomen Theodorus negauit haberi in latinitate. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

QVI ſint Di nouenſiles apud Liuium, à me poſtulas: de quibus ſcribis nihil hactenus te certi comperiſſe. At ego lubens, quod ex lectione Varronis decerpſi, impartiar tibi, hos ſcilicet deos à Sabinis Romam deductos: atq; ijs à Tatio rege uoto ædes dicatas, quibus indigitamenta hęc adſcribit, Herculẽ, Veſtam, Salutem, Fortunã, Fortem, Fidem: quę uoces quanquam Sabinorum linguã olent, ad Romanę tamen linguę ſpeciẽ adornatæ

sunt. Nonnulla enim, ut praeclare idem scribit, in utraq; lingua habent radices: ut arbores, quę in confinio natę in utroq; agro serpunt. Potest enim esse Saturnus hic alia de causa dictus atq; in Sabinis. Originem uero uocabuli huius nonnulli putant, quòd hæc numina nuper in Apotheosin, id est deorum numerũ, recepta sunt. atq; hinc Nouensiles, quasi nuper saliẽtes dicti. alij nõ Nouẽsiles, sed Nouensides, quasi nouandis rebus pręsides dicendos censent: certe sic apud M. Varronẽ scriptum est, nisi ea lectio luxata sit. Bene uale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

R ECTE sapis mi fili, nec tibi alieno cõsilio opus est in ea re, quam tu ipse optime calles. Nec enim quisquam dixerit qui rationẽ latinitatis teneat, eũ admiratiõe affici, qui alios admiretur. Nam ille planè ac latinè admiratiõe afficitur, de cuius gestis aut uirtute multa & incredibilis hominũ opinio est. Testis honorarius sit tibi Cicero: cuius uerba in Officijs hæc legimus, Admiratione quadam afficiuntur ij qui anteire cæteros uirtute putantur, & quom omni carere dedecore, tum uero ijs uitijs quibus alij nõ facile possunt obsistere. Bene uale.

COELIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

A LIA omnino est unguis & ungulæ differentia, quàm grammatici definiuerint, quorum obseruationes recte quidam plurima ex parte (nec enim ubiq; damnauerim) fœtutinas & prærancidas uocat: quando in ijs uerè unguis dicitur, quæ digitos habent. In cæteris quæ μώνυχα ἢ διχηλά, id est solida uel bisulca dicũtur, ungula agnoscitur. Cui sentẽtiæ locupletissimi testes accedũt ueteres, atq; inter eos Plinius noster, Vngues enim, inquit, qui clausulæ neruorum summæ existimantur, omnibus ijs, quibus & digiti. Et mox, Elephãto, inquit, informes, numero quidem quinq;, sed indiuisi ac leuiter discreti, ungulisq; non unguibus similes. ut facile intelligi possit, eum unguem esse latinis, quẽ ὄνυχα: ungulam uero, quã ὁπλὴν apud Græcos uocauit Aristoteles. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

C VR uulgò recepta sit opinio apud ueteres, eos formosos dieb. aliquot fore qui lepore uescerentur: nonnulli rationẽ afferre conati sunt, quòd id pulpamentum ui polleat extergendi bilem atram, atque ita animos exhilarãdi. At ego hoc quicquid est uulgò assertum, ex ui uocabuli tractum puto. In uocibus enim antiquitas religionem & auspiciorum obseruationem magna parte constare dixit: cuius rei gratia in publicis uectigalibus lacus Lucrinus primus omniũ locabatur eruẽdus, boni ominis gratia, ut id reip. redemptoribusq; lucrosum quæstuosumq; fieret. Hinc etiã in delectu censuq; faciundo primi, Valerius, Saluius, Staterius, nominabãtur, ut id P. R. felix ac salutare euaderet. Non secus igitur eos lepidos fieri, leporemq; mutuari crediderũt, qui lepore uterentur. Cui sententiæ nonnihil suffragij afferre uidetur epigramma antiquum, quod in Seuerum Alexandrum imperatorem quotidie lepusculos esitantem iactatum est, cuius uerba hæc sunt,

Pulchrum quòd uideo ducem esse nostrum,
Quem Syrum sua protulit propago,
Venatus facit & lepus comesus,
Ex quo continuum capit leporem. Bene uale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

C VM Plinius testetur, ueteres illos pictores nunquã satis laudatos quatuor coloribus solis immortalia opera illa fecisse, quæ nõ desinimus mirari: ex albis melino, ex silaceis attico, ex rubris sinopide pontica, ex nigris

nigris atramento: Quæris à me qui nam sint colores silacei. id uero facile atq; obuium est, Plinio ipso id alibi docente. Sil, inquit, ceruleum: quod prope limus est. optimum ex eo quod atticũ uocatur. quare silaceos colores, ceruleos iure dixeris. Sed quoniã uideo, à multis dubitari qui nam sit ceruleus color, quom præsertim scriptores eo uocabulo persæpe abutantur, non tam ad proprium quàm ad propinquũ significatũ trahentes (id quod in lutheo, purpureo, glauco, cęterisq; coloribus frequẽs est) scito uere ac signate ceruleũ dici quem uirides ac luxuriantes adhuc segetes repræsentant, qui ita uiridis est, ut ab humoris tamen fœcunditate multum nigredinis mutuetur. Bene uale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

RHINOCYRA, quę in Aegypti & Arabię finibus posita est, de qua toties Ptolemæus meminit, non à rhinocerotum uenatione dicta est, ut quidam putant, sed ab excisis naribus. Actisanes enim rex Aethiopum, quom deuicto captoq; Amale Aegyptum in ditionẽ redegisset, grassatores & latrones, quorum maximus numerus latè regionẽ inuaserat, comprehensos non capitali pœna, sed sola narium exectione castigauit, ut ab omnibus facile noscerẽtur. quos postmodum ita male mulctatos in desertã regionẽ Aegypto & Arabię confinem, mariq; finitimam relegauit. quo loco & ciuitatẽ condidit, eamq; ἀπὸ τοῦ κείρειν τὰς ῥῖνας Rhinocyrã appellauit: ut perpetuo habitantiũ uel scelus uel supplicium nomine testaretur. Bene uale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

QVOD ad dialectum & periodum attinet, rectè sentit qui sequiore genere utranq; uocem enuntiandam putat. In sorite autẽ, quem latini aceruualem interpretantur, fallitur. ablegata enim omni suspitione nostri generis est. Cicero: Sicut multa uerba Græcorũ, sic sorites satis latino tritus est. Et alibi soritas lubricos & periculosos appellat, utpote quos neque ipse autor Chrysippus sat sciat explicare. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

NON est quod admireris, Androcyden uirũ naturę consultissimũ quom magnum Alexandrum ab ebrietate deterreret, dixisse: Memineris rex quotiens uinum biberis, te epotare sanguinem terrę. Nam sicut homini cicuta uenenum est, ita uinum cicutæ. Poeticè enim nimis tibi uidetur ille in re tam seria uinum sanguinem terrę appellasse. quod sane uir non medendi solum, sed etiam dicendi peritus, uidetur nõ ab re fecisse, ut uim ac uehementiam uini magis exprimeret: & indicaret, sicut in corpore sanguis plurimum pollet, utpote conceptaculum spiritus, & animæ uehiculum, ita uinũ ad excitandos animos propellendamq; mentẽ mirificam potestatem habere. quæ causa fecit, ut ueteres dixerint, Bacchum è concremata matre editum. Alioqui Aegyptij in sacris indigitamentis uinum Gigantum sanguinẽ uocabant. Et Plutarchus in libello De Iside & Osiride, quem nuper non tanquam interpretes, sed uelut paraphrastæ latinitati dedimus, testatur, priscos Aegypti reges ad Psametichi usq; regis ætatẽ, neq; uinũ bibisse, neq; dijs libasse, atq; ab eo omnino, ceu parũ superis grato, abstinuisse: ueluti quod eorum sanguinem putarẽt, qui cũ dijs aliquando dimicassent, ex quo effuso & terra admisto uites esse progenitas. quare largius ingurgitantes se mero ebrietatem & insaniam furoremq; incidere, nõ secus ac si se impiorum bellatorũ sanguine expleãt. Super qua Aegyptiorũ opinione nos aliquãdo hoc epigrammate lusimus,

Terrigenæ uicti, uictor Saturnius, actis
  Vndiq; Phlegręis molibus horror erat.
Mœsta parens tellus in uites ossa redegit
  Cæsorum, & uinum est, qui modo sanguis erat.

Ah nequis

Ah nequis mala uina bibat, de sanguine nata
Qui biberit, cædes, exitiumq; bibet. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

N
ON accedo eorum opinioni, qui mostellum hoc principis nostri inter pumiliones nanosq; censent. Nam (si Aristoteli credimus exactissimo naturæ exploratori) pumiliones duabus maximè partibus agnoscuntur, capitis scilicet & genitalium magnitudine. quorum utrunq; quom nō modo in eximiam molem, ut scribis, non excreuerit, uerum etiā cæteræ corporis amplitudini minimè respondeat: par est ut omni depulsa suspicione è pumilionum albo expungas. Quòd siqui fortasse obstinatius reluctētur, ne tuam, ut dicitur, litem facias, eos ad Aristotelem protinus rejcito. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

S
INT alijs Psittaci, monedulæ, ligurini, passerculi, melitæi, sint & quibusdam sua mōstra in delicijs: ectrapeli puta, nani, obtorti, cercopitheci, sciuri, mustelæ: (Scio enim quasdam reginas hos quasi Erichthoniū alere & familiariter attrectare, quod apud Pliniū de aspide, apud alios de hypnali Cleopatræ legimus:) me certe nihil pœnitet interdū quom uel à negocijs, uel à studijs aliquid tēporis succiditur, æluro, seu mauis felē appellare, blandiri, eumq; adludentem & festiuis rhonchis supparasitantem permulcere. Cur enim mihi illud iocanti uitio detur, quod Aegyptus serium atq; adeo sacrum habet. Nam inter bruta quæ nimis superstitiose colit, æluro tantū tribuit, ut in eos qui reliqua sponte uolentesq; interemerint, decretum sit suppliciū capitale. quod si casu aut certe nolentes fecerint, scelus præscripta mulcta posse expiari putāt. Sola felis inter quadrupedes, inter auitia ibis, nominatim excipitur: has nolēs uolensúe quis letho dederit, crimen non nisi capite luitur. Cuius rei tanta religio fuit, ut Diodorus in secundo Bibliotheces fidem atq; oculos suos in testimoniū adducat: quom ætate Ptolemæi, inita nuper amicitia cum Romanis, Romanorum quidam præter animi uoluntatem ælurum occidisset, facta impressione Aegyptij agminatim eius domū obsederunt, eum ad pœnam poscentes: neq; magnitudo Romani nominis, neq; amicitiæ recētis necessitudo ei satis præsidio esse poterat: ni Rex præfectiq; regij eum magis præsenti periculo subtraxissent quàm liberassent. quòd si fato aut natura diem obijsset ælurus, uniuersa domus non secus funesta fuit ac si paterfamiliâs cecidisset. Iidem præterea quom inter omnia scarabeum maximè uenerentur, eiusq; aliquot species numerent, eam quæ æluromorphos dicitur, & æluri facie pingitur, longe omnibus præferebant. Nec modo Aegyptij, uerum Arabes etiam ælurum, & eam quidem auream pro deo habebant in Rhadata. Nec sanè mirum, quom ritu naturæ numeros lunæ ostendat, & lunaribus incrementis oculos etiam habeat grandiores. Quid? quòd Aesopus nobilis ille fabulator puellam fuisse ælurū scripsit, & quidem ita præstantē forma, ut inuidiam in se Veneris concitarit: quā Venus percita pristinam formam abstulit, nouam intulit, nec eam tamen degenerem aut deformē, utpote quæ uegeta atq; agilis sit, & leonis formæ simillima. Sed quid hæc tamen ad me? qui nec fabulas recipio, nec superstitioni faueo. alo enim ego ælurum, qui aduersus mures soricesq; perpetuos Palladis (ut Homerus scribit) id est Musei ac bibliothecę meæ hostes excubet, & stipendia faxit: cui non delicias modo, uerū etiam, si gratus esse uolo, dimensum & annonæ autoramentum debeo. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

Q
VERERIS de me quòd nihil ad te pridē scripserim: quom multo mihi sit de te iustior expostulandi ratio. Nunquā enim se mihi nuntij obtulit occasio, cui literas nō dederim: nec profecto à me quicquam percunctatus es, cui uel occupatissimus non rescripserim. Nunc quod de Mamona uerbo in sacris literis frequēti, à me petis, uideo plerosq; expositorū falli,

qui teterrimi genij seu dæmonis nomen id putant, & quidem qui ad auaritiam cupiditatemq; animos impellat. Quos ideo deceptos puto, quòd maximus ille nostræ salutis interpres Christus in Euangelio dixerit: nos iuxta deo & Mamonæ non posse inseruire: quom ille potius admonuerit mentem nõ oportere distrahi, neq; nos satis cõmode utriq; uitæ, scilicet quæ ad spectationẽ actionemq; pertinet: quam sacri scriptores nunc Rachel & Rebeccam, nunc Martham & Magdalenam, græci θεωρίαν καὶ πρᾶξιν appellant: posse incumbere. Nam Mamon seu Mamona apud Hebræos nõ proprium, sed generale uerbum est, significatq; præfectum & præsidem. Hinc illud receptum in recõdita Hebræorum disciplina, à primo mundi incunabulo deum optimum maximum quatuor orbis regionibus ac uentis genios quatuor Mamonas, id est præfectos dedisse: Michaelem scilicet quà sol emergit, Raphaelem quà occidit, Gabrielem Boreali, Vrielem Austrinæ præfecisse: quorũ duo priores clementiam, posteriores seueritatem iustitiamq; diuinam in genus humanũ exerceant. Sed quid hæc ad te, quom de mamone tantum rogaueris. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

SCRIBIS ad me, communem sententiam medicorum existimare isatin herbã esse, qua infectores utuntur, eam uulgato nomine gualdum appelantes. ita est sanè, & sic eruditi putant. nam Dioscoridis in secundo περὶ ὕλης ἰατρικῆς uerba sunt, ἰσάτις ἣ οἱ βαφεῖς χρῶνται, φύλλον ἔχει ἀρνογλώσσῳ ἐμφερές, λιπαρώτερον καὶ μελάντερον. καυλὸν δὲ ὑπὲρ δίπηχυν, id est, Isatis qua infectores utuntur, folium simile plantagini habet, sed pinguius & nigrius, scapum duobus cubitis ampliorem. Plinius tamen noster occasionẽ dubitandi præbet libro XX. quom species lactucæ enumerans, tertium genus in syluis nascens Isatin uocari scribit: & mox quartũ subiungit, glastũ nomine, simile non plangini (ut Dioscorides scribit,) sed lapatho syluestri folijs, nisi quòd plura habet & nigriora. Certe uernacula nũcupatio Plinio cõsentit, quæ gualdum, quasi glasdum seu glastũ appellat. eo se Britanni, ut Tacitus scribit, tam mares quàm fœminæ oblinebãt: illi ut ceruleo colore metũ hostibus inferrent: illæ ut quibusdam in sacris nudæ incederẽt, colorem Aethiopũ imitãtes: quã ob causam & Martialis ceruleos Britãnos appellauit. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

SIC est mi fili, ut tu pulcherrimè scribis. nulla enim natio unquã tam fuit aliena à bonis moribus, tam planè Barbara, quæ disciplinas & disciplinarũ professores nõ fuerit aliquando amplexata. habuerunt Aegyptij prophetas, Assyrij Chaldæos, Dryadas Galli, Bactriani Samaneos, Persę Magos, Indi Gymnosophistas et Brachmanas, Hebręi Essenos, Cabaleos, Thalmudicos: quin & Scythæ Anacharsin, Thraces Zamolxin admirati sunt. Quare mi optime fili, enitamur amabo, atq; hoc unũ agamus, ne nos qui medio in Latio nati sumus, qui plurima à parẽtibus ad uirtutes pręsidia accepimus, tãto dei & naturę beneficio indigni iudicemur: & ne quom cætera abũde adsint fortunæ & ingenij adiumenta, nos soli nobis defuisse deprehendamur. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

QVÆRIS à me, cur magis apud Plinium de brumalibus herbis & pulegio ipso mentionẽ habentem, id reflorere in coronario, quàm in carnario legendum putem. miraris enim me de re apud eruditos cõtrouersa tam facile decernere. Paratũ, obuiumq; responsum, & quod de Pythagoricis tradunt, αὐτὸς ἔφα. ipse enim Plinius libro XX. magnã societatem mẽtę cum pulegio scribit ad recreandos spiritus: qua de causa dignior, inquit, è pulegio corona uertigini, quàm è rosis cubiculis nostris pronuntiata est. Coronaria autem ea sunt, quę græci στεφανώματα nuncupãt: ex quibus corollaria deducta sunt. Vides itaq;, apud Plinium pulegium coronis accommodatum cęnseri, carnarijs aũt nusquam, quod recolam. Bene uale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

GRATVLOR tibi mi fili, quòd & has maioris studij disciplinas attingas aliquando. age puer macte uirtute, nusquam enim quantũ uires & ingenij captus suppeditabit, abero per istæc senticeta proficiscenti. Di faxint ut pergas, & tu te ipsum, id est ingeniũ tuum, sequare. Non enim uereor quin breui duces, id est præceptores, longe præcurras, & (quod aiũt) è manu lampada arripias. Quòd uero petis an interpretes Posteriorum Aristotelis διανοητικὴν μάθησιν in ipso planè uestibulo, alij quidem intellectiuam, alij intellectualem disciplinã recte uerterint, (in eo enim sophistas & enarratores elaborare) ut mea fert opinio, quemadmodũ utriq; sustineri & latebra aliqua defendi possint, ita neutri proprie locuti uidentur. Quom enim teste Ammonio, quinq; sint cognitionũ opifices, νοῦς, διάνοια, δόξα, φαντασία, αἴσθησις, id est, mens, discursus, opinio, imaginatio, sensus: Mens quidẽ & sensus syllogismo minime operãtur. Altera enim multo altior, alter ratiocinatione multo inferior. Sed nec imaginatio quoq;, quom sit statio sensus & apparitionum inde manantium thesaurus: sensibus autem nequaquam ratiocinantibus, ne putandum est quidem spectra sensuum ratiocinari posse. Reliquæ igitur sunt opinio & excursus. at opinio est ipsius excursus conclusio: quapropter ea ipsa syllogismo non utitur. Soli ergo excursui, quæ διάνοια nominatur, relicta est syllogizandi facultas. Recte itaq; Aristoteles de Syllogismo τῆς ἀποδείξεως, id est, demõstrationis acturus, mentionẽ habet περὶ τῆς διανοητικῆς μαθήσεως, quam ego neq; intellectiuã neq; intellectualem, sed excursiuam planè & ratiocinatoriã appellauerim. Suffragantur itidẽ nobis & Sudę uerba, nescio quo ex autore eruta, quę ad me scribis, τῆς γὰρ διανοίας συλλογιζομένης, ὅτι ἀθάνατος ἡ ψυχή, τὸ συμπέρασμα μόνον οἶδεν ἡ δόξα. διανοίας δ᾽ ἐστὶ τὸ οἷον ὁδόν τινα διανύειν μεταβαίνουσαν ἀπὸ προτάσεως εἰς τὸ συμπέρασμα, ἐξ οὗ καὶ τὴν κλῆσιν εἵλκυσε, Excursu scilicet ingenij ratiocinante animam immortalem esse, solam conclusionẽ capit opinio. Excurrentis autem ingenij munus est, dum à propositione in conclusionem transit, quasi uiam quandam sternere: ex quo διανοίας, id est excursus, nomẽ sibi uendicauit. Est enim proprie διανοεῖν cogitare & mente animoq; peruagari. quare qui cogitatiuam transtulerunt, & si non elegantius, cõmodius tamen uertisse existimandi. Bene uale mi fili, & me sæpe hisce quæstionibus exerce.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

TRITVM est illud, discentẽ credere oportere. Nam ut uere inquit Quintilianus, nil proficienti cõmodius euenire potest, quàm si pręceptori recte consulenti summã fidem habuerit. alioqui & philosophi, qui se rerũ omnium rationes tenere putant, neq; summas immediatasq; propositiones, nec summa scientiarũ principia probari posse testantur. Nec enim probatio ratiocinatioq; usquã finem esset inuentura. Quare Hebræi salubriter instituerũt, ut quom quis arcanorũ ad diuinitatẽ pertinentiũ causam percunctatur, nil ulterius respondeat, quàm sic asserũt sapientes: sicut Pythagorici nihil amplius responderũt interrogati, quàm αὐτὸς ἔφα. αὐτὸς aũt erat Pythagoras. At nostri sacrosanctæ pietatis professores, qui omne ueritatis dogma fide niti arbitrant, satis habẽt hortari eos q uerę religiõis cãdidati sunt hac uoce, πίστευσον, id est, fidẽ habe. De qua re elegãter Gregorius Nazianzenus scribit aduersus Iulianum Imperatorẽ nos his uerbis arguentẽ, ὑμέτερον ἡ ἀλογία, καὶ ἡ ἀγροικία, καὶ οὐδὲν ὑπὲρ τὸ πίστευσον, τῆς ὑμετέρας ἐστὶ σοφίας, uos, inqt, adeo à ratiõe abestis, ea uestra est rusticitas, ut nil præter hoc ipsum, fidẽ habe, uestræ sit sapientiæ. At cõtrà Nazianzenus illi dogma Pythagoricũ obijcit, εἰς τὸ αὐτὸν ἥκοντος τοῦ, αὐτὸς ἔφα, τοῦ παρ᾽ ἡμῖν πίστευσον, ἐν ἄλλαις συλλαβαῖς τε καὶ ῥήμασι, Quom scilicet in idem incidat Ipse dixit, Pythagoricorum, & apud nos Fidem habe: alijs licet syllabis & uerbis enunciatũ. Ne mireris igitur mi fili, si rei cuiusq; certa ratio reddi non potest. Nam ut uere scripsit Plinius, nõ magis mirũ uideri debet, rerum quarundam afferri, quàm non omnium reddi posse rationem. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

SVNT hæc mi fili in arbitrio cuiusq; posita, nec iccirco apud me quisquam reprehensionem subiuerit, si diuersa senserit: habēt alij autorem Priscianū, qui gemino i, Dijs & Dijs scribunt. nam ita fere solebāt eam literam geminare ueteres quom producebatur, ut Maijus Pompeijus, sacrijs, dominijs: & sic notatum adhuc in quibusdam antiquis monumentis animaduertimus. Alij ratione græca nixi e, & i, scribunt, sed i, tantum enunciant: sicut & in latinis dictionibus quibusdam nunc superest consuetudo, Treis, tur reis, omneis, quem scribendi morē nos aliquandiu sumus imitati. Sed quom utranq; cōsuetudinē iam exolitam penè uideamus, malumus ea ita scribere ut enuntiamus, ne affectationis suspicionem ineamus, & ne à uoce scribēdi ratio dissideat. Id quod in dictionibus græcis ad nos migrātibus magna parte obseruamus, πειθὼ, κλειὼ, ἐκλειψις, εἰρωνεία, εἰρεσιώνη, Pitho, Clio, eclipsis, ironia, iresione: quæ omnia non multo secus ad aurē ueniunt, quàm in pugillari exscribatur. & profecto, ut Cicero admonet, nobis scientiam reseruare, populo consuetudinem debemus relinquere. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

RECTE dictum est mi fili, omnem ætatem de suo tempore conquestam esse: ex ijs enim quæ ab antiquitate accepimus, ijsdem ferè, aut certe simillimis oneribus ac tributis exhaustas olim gentes & uexatos populos cognoscimus, quibus Itali & prouinciales nostro tempore ingemiscunt. Vnde enim Romanis tantas opes congestas putemus, nisi acerbissimas exactiones exercuissent: atq; utinā nō & rapinis gentes, atq; ipsum orbem terrarum attriuissent? Hinc enim leges illę sociales, de repetundis, de peculatu, salubriter latę, sed negligenter obseruatę. Qui uero fuit certus præscriptusq; prouentus, ex his tribus maximè eruebatur, testimonio Ciceronis: ex portu, ex decimis, ex scriptura portu, cōtinebantur subuectiones merciū: decimis, fruges quæq; ex terra colligebantur: scriptura, pecorum fœtura & quæ in pascuis uersabantur. His adde salinarum reditus ab Anco Marcio rege primū institutos. Hæc uerò omnia uno canonis nomine cōcludebātur, ceu ordinariū legitimū q; id foret uectigal, suis quasi mēbris constitutum. Sed ad hæc accesserunt oblatio & indictio. prioris exactio precaria ferme fuit, qualis auri coronarij ab imperatoribus sæpe Italiæ remissi: indictione, populi reluctantes reclamantesq; licet, adigebantur, & consueti oneris superpondiū ferre cogebātur: illam subsidiariā, hanc imposititiam exactionē hodie appellamus. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

IVRE illum risisti, qui Hipposelinū interpretatus subapium, id est minus graciliusq; apium dixit, sicut hypocisthidem eam appellamus quæ sub cistho nascit. Fallitur enim ille toto circo, ut est in prouerbio, neq; latebrā errori habet. nec enim ab ὑπὸ præpositione, sed ab ἵππος, quę uox non solum equum, sed rei cum qua iungitur, magnitudinē amplitudinemq; indicat, ut hippomarathrum, hipposelinum. sicut βου quoq; particula, ex qua βούπαις & βούλιμος dicitur. Tantum enim abest ut ἱπποσέλινον, paruum quis apium putet, ut multo magis magnū procerumq; intelligere debeat. Quare nostri non inconcinne equapium uerterunt. Paludapium uero ἐλειοσέλινον, quando ἕλος paludem gręci dicunt. sicut Oreoselinum quod in montibus nascitur. Decrementū uero imminutionemq; significantes nūc ὑπὸ præpositione, nunc χαμαὶ aduerbio, quod humi significat, utūtur: ut chamędaphne, chamelæa, chamæpytis, chamæplatanos, quibus uocibus humilis laurus, oliua, pinus, platanus designantur. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

CVPIS scire à me, quis sit color colossinus. licet ego colossenū magis legendum putem. Nam græci κολόσσινον dicunt. atq; ita in XII. Strabonis scriptum. καὶ οἱ κολοσσινοι ἐκ τοῦ ὁμωνύμου χρώματος πλησίον οἰκοῦντες.

à Colossis scilicet urbe Troadis. Vnde & Colossenses illi celebres diui Pauli epistolis, tantũ abest ut à colosso Rhodio dicti sint. Color aũt is purpureus est, aut in purpureum declinans. Nam cyclamini florem colossinũ describit in XXI. Plinius. & nos testes oculos habemus: hunc enim colorẽ in flore cyclamini nunc agnoscimus, quem turba olitorum panẽ porcinum appellat. Quin & Dioscorides eum sic describit, κυκλάμινος φύλλα ἔχει ὅμοια κισσῷ, πορφυρᾶ, ποικίλα κάτωθεν καὶ ἄνωθεν κηλῖσιν ὑπολεύκοις, καυλὸν δὲ τετραδάκτυλον, γυμνόν, ἐφ' ὃ ἄνθη ῥοδοειδῆ πορφυρίζοντα, id est folia habet similia hederę, purpurea & uaria, in quib. supra infraq; albicant maculæ, cauliculo digitorũ quatuor carente folijs, flore in modũ rosę purpureo. Scio ab eodẽ autore alteram cyclamini speciem referri clauiculatim se arboribus inuolentis, flore candido. Ita enim scribit, περιελισσομένη τοῖς παρακειμένοις δένδρεσιν ἑλικοειδῶς, ἄνθη λευκά. Sed priori mihi uidetur Plinius colossenum colorem tribuisse. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

O BLECTARVNT me mirifice literæ tuæ, quæ mihi significarũt te uenationibus hoc tempore operã dare. Nulla profecto præclarior exercitatio, nulla honestior, nulla ad cõfirmandas uires accõmodatior. Quare quoties tibi uel otiũ suppetit, uel certe ualetudini inseruire uis, hoc age. Venatio enim in gymnastica, quã omnibus præfert Plato, primas partes habet, & magnũ est in ea militiæ instar. Quare Xenophon exercitationibus ferè omnibus eam anteposuit. Quin & περὶ τῆς θήρας priuatũ uolumẽ cõdidit. Quòd uero petis à me, quod nam uenationis genus ueteres maximè probauerint, scribam ad te aliàs quid cõpererim apud idoneos, quom fuero solutior: nunc te non desinam ad tam ingenuos labores hortari, ut siquãdo fuerit in uero Marte excubandum, ad perferenda incõmoda, ad sudores, puluuresq; hauriẽdos iam sis paratior. Habenda enim est semper in memoria, atq; adeo in oculis nobilis illa Socratis sententia, ἄσκει σαυτὸν πόνοις ἑκουσίοις, ἵνα καὶ τοὺς ἀκουσίους ὑπομένῃς. Bene uale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

Q VID est elegantiarum quod lingua latina habeat, & gręca nõ habeat? non est quòd dubites Græcos omnium orationis scitamẽtorum conditores fuisse, certe quod petis habent. Nam pro eo quod latine orare & exorare dicimus, habent ipsi λιπαρεῖσθαι καὶ ἐκλιπαρεῖσθαι. hinc nobilis illa Catonis sententia in memoria omnium qui rempublicã adeũt adfigenda, à Plutarcho ijs uerbis græce scripta, τὸν δ' ἄρχοντα ἢ κριτὴν ἔλεγε δεῖν μηδὲ ὑπὲρ τῶν δικαίων λιπαρεῖσθαι, μηδὲ ὑπὲρ τῶν ἀδίκων ἐκλιπαρεῖσθαι. id est Magistratũ scilicet dicebat & iudicem nec de obtinendo iure orari oportere, nec de iniuria exorari. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

Q VAESISTI nuper à me, quę nam forunt apud ueteres auspicia per acumina, de quibus Cicero in libro de Diuinatione ita meminit. Bellicam rem maiores nostri nisi auspicato administrari noluerunt. quàm multi anni sunt, quom bella à procõsulib. & proprętoribus administrãtur: qui auspicia non habent. Itaq; nec amneis transeunt auspicato, nec tripudia auspicantur. Nam ex acuminibus quidem (quod totum auspicium militare est) Marcus Marcellus quinquies consul totum omisit, idem imperator & augur optimus. Ego sanè quicquid hoc scrupi est, diu à doctis uiris perquisitũ noui, nec dum à quoquam expeditum. Si tamen in auspicio tam ueteri, & iam tam longo tempore omisso uaticinari licet: dixerim hoc illud esse de quo Seneca in Quæstionibus naturalibus sic mentionẽ habet, de cælestibus ignibus loquens. Gylippo Syracusas petenti uisa est stella super ipsam lanceã cõstitisse. In Romanorũ castris uisa sunt ardere pila, ignibus scilicet in illa dilapsis: qui sæpe fulminũ modo animalia ferire solent & arbusta: & si minore ui mittuntur, defluunt tamen & insidunt: nõ feriunt nec uulnerãt. Cui Plinij uerba in II. Naturalis historiæ nõnihil uidentur suffragari: Vidi,

 inquit

inquit, in nocturnis militum uigilijs inhęrere pilis pro uallo fulgurum effigies. Sunt qui ad Geomantiã ea putent referenda, quæ acuminibus ita exercet, ut punctorum paritas, imparitas, obliquitas, quadratio, decussatio, & id genus cętera curiose, ne dicam superstitiose, spectentur. Sed nondum quicquam mihi priore sententia melius in mentem uenit: quam tantisper tenebo, dum certiora offerantur. Bene uale.

CAELII CALCAGNINI EPISTOLICARVM QVAESTIONVM LIBER II.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

R OGAS me, ut quom nuper Hori Hieroglyphica in latinitatem cõuerterim: & nunc omnẽ operam exponam in discutiẽda indagine Aegyptiæ rationis, qua in sacris literis utebantur: uelim tibi per epistolam delibare quasi exemplum huiusce totius conscriptionis, ne nouus & omnino expers ad iusti deinde operis lectionem accedas. quod, ut studijs tuis omnia sumministrem præsidia, propẽso admodum animo facio. Et profecto qui sunt maiorem quampiam picturam aggressuri, solent eius uestigia, quod Ichnographiæ beneficiũ est, prænotare: tum ut aliorum iudicia eliciãt, tum ut habeãt præ oculis, in quibus periclitetur ingeniũ. Ablegata itaq; rerum difficultate, sic habeto,

Aeuum ab Aegyptijs luna & sole, interdum serpente, qui caudam sub reliquo corpore abderet, expressum fuisse. Mundum alio serpente, sed squammoso & suam caudam absumente. Annũ Isi, id est, mulieris imagine, interdum & palma. Mensem spadice, uel luna inferius inuersa. Pręsentem annum quarta aruræ portione, ea centum cubitis censetur. Deum, sublimitatẽ, humilitatem, excellentiã, sanguinẽ, uictoriam, Martem, uno accipitre. Martẽ & Venerem gemino accipitre, uel duabus cornicibus: quę posterior pictura & nuptias indicat. unicũ filium, generationẽ, patrem, scarabeus ostendebat. At matrem, obtutum, terminũ, prænotionem, annũ, Cælum, quam ipsi Cæliam uocare maluerũt: misericordiam, Mineruã, Iunonem, drachmas duas, uultur. Vulcanum scarabeo & uulture: rursus permutato ordine, Mineruam uulture & scarabeo significabant. Deum mundo præsidentẽ, fatum, quinarium numerum, astro. lunam, mundum rursus, literas, sacerdotẽ, iram, natationem, cynocephalo. lunæ ortum rursus cynocephalo, sed stante & priores pedes arrigente. Aequinoctia cynocephalo quidem, uerum sedente. Animi magnitudinem leone: fortitudinem, prioribus leonis partibus: uigiles & custodias, leonis capite: quę pictura & terribilem notat. Nili incremẽtum nunc leone, nunc tribus hydrijs. Aegyptum thuribulo accenso, cui cor superpositũ sit. hominem nunquã peregrinantem onocephalo. Amuletum uel terroris discussoriũ, gemino capite humano. Imperfectum hominem rana, apertionẽ lepore. Locutionem lingua & suffuso sanguine oculo. Taciturnitatem tribus notis α, ς, ι, quæ trecentasexagintaquinq; significant. Longinquam inclamitationẽ, tonitru, uetustatem generis, papyro. Gustum absolutum, oris principijs: nõ absolutum, lingua & dentibus: uoluptatẽ numero XVI. Animal longæuũ, uel restagnationẽ, uel redeuntem à longa peregrinatione, phœnice. Cor ibi aue. eruditionem cęlo irrorante. Aegyptias literas, sacrum scribam, finem, atramẽto, cribro, funiculo, pingunt. Sacrum scribam rursus, prophetẽ, sacrorum cadauerũ pollinctorem, splenem, olfactũ, risum, sternutationẽ, cane. Principem & iudicẽ, cane rursus, & regia stola, quæ nudo simulachro substrata sit. Castitatẽ igne & aqua. Impium pisce. os quo uoramus, serpente. Castum & fortem, boue arrecto genitali. Auritũ rursus, aurito boue. pudendum hominis admodum uenerei, hirco. Impuritatẽ, oryge: interitũ & iudiciũ, mure. Impudẽtiã, musca: cognitionẽ, formica: filiũ, chenalopece,
quam

quam nos anseriuulpem transferre possumus. Dementē, pelecane: gratitudinē cucu pha, quam ego ciconiam puto. Ingratū iniustumq;, duobus hippopotami unguibus infra cōuersis. Ingratum infensumq; ijs, qui de se benemeriti sunt, columba. Impossi bile tactu, pedibus hominis per aquam ambulātis: uel homine, cui caput sit recisum. Regem pessimū, serpentem in orbe reuoluto, qui caudam mordicus tenet: nomen uero regis in medio orbis adscribitur. Regem excubantē, serpente uigili. Regem rerum humanarū potientem, serpēte orbiculato, in cuius orbe picta domus. Populum regi obtemperantē, ape. Fullonem, duobus rursus pedibus humanis in aqua. Mensem, iterum luna. Raptorē, multorum liberorum patrē, insanientem, crocodilo. ortū duobus oculis crocodili. occasum crocodilo pariente. Lethalem obscuritatē, crocodili cauda demonstrant. Stella interdum deum, interdum noctem, interdum tempus, interdum animam significat. Duo pedes iuncti, solem in hiemali tropico. Hominis manus, altera arcum, altera arma tenēs, bellum. Pudendum in manu, castitatem. Flos anemones, castitatē. Rostrum cothurnicis, securitatē. homines duo, cōcordiam. Homo inferius armatus & sagittas iaculans, turbam. Hominis digitus, dimensionem. Solis circulus cū stella & disco, fœminam prægnantē. Accipiter in sublimi, uentum. Fumus ascendens, ignē. Aequus fluuialis, horam. Ceruus, longæuum. Nycticorax, mortem. Rete, amorē. Scala, urbis expugnationē. Integram hæreditatem à patre prouenientem, hirundo. Mulierem constantē uiduam, columba nigra. Virū impotentem, ichneumon. Formicarū internecionē, origanum. Mutuos hostes, scorpius & crocodilus. Mulierem uiraginem, gale, id est mustela. Hominē pernitiosum, orcus. Iram immodicam, leo proprios scymnos deartuans. Senem musicū, cygnus. Hominem se propriç uxori cōmiscentem, duç cornices. Hominem à sole febricitantem ac pereuntem, scarabeus cæcus. Mulierem sterilem, mula, Mulierem mares tantum generantē, taurus in sinistram declinans. Vespas, equus mortuus. Mulierem abortum facientē, equa lupum conculcās. Hominem sibi ipsi medentem, palumbus folium lauri tenēs. Hominem sine felle, columba posteriora subrigens. Hominē tutò habitantē, aquila lapidem ferens. Hominem à fortiore oppugnatū, equus & auis otis. Filium quem pater insectetur, passer & noctua. Debilem uero & temerariū, uespertilio. Egregiam nutriculam turtur. Tripudio & tibicinio indulgentē, rursus turtur. Initiatum & mysticum, cicada. Regem suis non parcentē, aquila. Instaurationē diuturni tēporis, phœnix. Amatorē patris, ciconia. Vxorem uirū exosam ipsiq; ad mortem insidiantē, echidna concumbens. Filios matri insidiantes, echidna pariens. Hominē calumnia oppressum, basiliscus. Igne ambustū, salamandra. Cæcum, talpa. Hominem ingredi nequeuntē, formica & uespertilionis ala. Hominem cui propria bona damno sint, castor. Virū cuius hæreditatem adeat inuisus filius, simia. Propria probra occultantem, simia micturiens. Eximie audientē, capella. Hominem modo fortem, modo imbecillem, nunc audacē, nunc meticulosum, hyæna. Hominē ab impotentiore læsum, pelles duç, hyænæ altera, altera pardales. In periculo cōstitutum, hyæna in sinistrā: pereuntē autem, in dextram cōuersa. Hominem intrepide adeuntem pericula, hyenæ pellis. Minimo autē damno à periculo liberatū, lupus extremū caudæ floccū abijciens. Occulta pericula formidantē, lapis & lupus. Hominē metu ignis ad meliorē frugē redactū, leo & faces. Se curantē ex febre, leo simiā deuorās. Ad modestiam redactū, taurus alligatus caprifico. Hominem incertę modestiæ, taurus itidē dextro genu alligatus. Hominem absumentē oues & capras, hæc ipsa pecora conyzā pascentia. Raptorē & ignauū, crocodilus in capite ibis pennā gestās. Mulierem semel generantem, leæna. Informem natū qui ad formam reuocetur posterius, ursa pariens. hominem probi olfactus, elephas. Regem moriones auersantem, elephas iterum & aries: regem nugatores à se depellentem, elephas quoq; et porcus. Temere fugientem, cerua & echidna. Intelligentem innata cōmoda, elephas dentes suffodiens. Hominē qui iusta ætatis spatia impleat, cornix moriens. Occulentē malitiam, pardale. Deceptum adulatoribus, cerua canente tibicine. Præsagiū fœcundæ uindemię, epops. Ab uua offensum & sibi medentē, epops & adiantū herba. Cauentem hostiles insidias, grus uigilans. Præposterā uenerem, duo perdices. Senē inedia

pereuntem, aquila recuruo rostro. Hominem irrequietũ, cornicis pulli. Sapientem sublimia, grus uolans. Pellentem filios ob inopiam, accipiter prægnans. Pigrum in ingrediendo, camelus. Sagacem, sed impudentẽ, ranæ. Eum qui tarde pedibus cõualuit, rana posterioribus pedibus prædita. Omnium cõsuetudini infensum, anguilla. Seruãtem multos in mari, piscis quem græci νάρκην, nos torporem dicimus. Vtilia & inutilia promiscue absumentẽ, polypus. Superantem cognatos, carabus & polypus. Ab ineunte ætate mulieribus se permiscentẽ, pinnæ prægnantes. Patrem familiâs qui non sibi consulat, sed aliorum præsidium expectet, pinna & carcinus. Lamiam habentem, scarus. Cibos euomentẽ & rursus immodice comedentem, aquatilis gale, id est mustella. Amantem externorum cõmercia, murena. In morte pœnas dantem & pœnitentia captum, trygon, quam pastinacã dicimus. Aliena & mox sua abligurientẽ, polypus. Se furtim subducentem periculo, sepia. Hominẽ prolificum, passer turrarius. Bene cum sodalibus conuenientẽ, lyra. Ad prudentiam redeũtem, syrinx. Aequaliter partientem, struthiocamelus. Substructionũ studiosum, hominis manus. Hæc ab Horo mutuati, si modo Hori libellus est qui circumfertur, neutiquã tanto dignus nomine. Cęterũ ex aliorum traditionibus, uultur naturam. Apis mellificium exercens, regem iucunde imperantẽ. Draco caudam absumẽs, annum. Accipiter, rem cito factã. Malum crocodilus, papauer fœcunditatẽ. Manus dextra expansa, liberalitatẽ. Sinistra compressa, tenacitatem. Crux, spem futuræ salutis. Serpens, accipitris caput habens, felicẽ populi genium: quem nunc conniuentibus, nunc apertis oculis formabant. Inter bicolorem circulum serpens itidem cũ capite accipitris, ut sit quasi forma θ literæ, totius orbis molem. Limus, primã mundi congeriem. Lotus deum & diuinæ mẽtis perfectionem. Rota rerum humanarũ uicissitudinem. lucerna uitã. Oculo & sceptro, osirim. Pædogeronte, id est puero sene antiquitatem & posteritatẽ. Corde cui craticula subiecta cœlum, unitate Apollinẽ. Binario Dianam. Mineruam septenario. Neptunum, primo cubo, id est octonario. Imaginibus quibus recisæ manus, iudices incorruptos. & quæ inter eos oculis conniueret principẽ iudicũ significabat. Machæra Orcus rex sanguinarius, cane Mercurius. Habes mi fili, nudas rerũ imagines, & quasi elenchos ipsos, quas nos deinde ita circunlitionibus & pigmentis honestauimus, ut siquando, hic certe maximẽ priscum illud conueniat, plus est mantissa quàm obsonium. Bene uale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

ETSI quod à me percunctaris, ex priuata historia magis aut ephemeride populi Mutinensis petendũ uideatur, quàm ex publicis scriptorum monumentis: quicquid tamen illud sit, dico mihi nõ placere, tam excellentem populum uetustate, fide, ac rebus gestis illustrem, tam deformi simulachro dehonestari, quod certe ad exemplum pudicitię & publicos mores pertinebat aboleri. Quid enim fœdius, quàm in celeberrima parte urbis, hospitibus aduenientibus, prostitutæ mulieris effigiem partes, quas sine pudore appellare nõ possumus, & quas tegi uerecundiæ publicæ interest, ostentantis, in oculos incurrere. quod non sine postremæ & conclamatę lasciuiæ atq; imbelliæ suspicione potest euenire. Apud Herodotum scriptũ legimus, Sesostrin regem Aegypti, quom magnam orbis partẽ subegisset, uictis à se gentibus fortitudinis aut ignauiæ testimonium reddidisse. ὁτέοισιν μὲν αὐτέων ἀλκίμοισι ἐνετύγχανε, καὶ δεινῶς μαχομένοισι περὶ τῆς ἐλευθερίης, τούτοισι μὲν στήλας ἀνίστη ἐς τὰς χώρας, διὰ γραμμάτων λεγούσας τό, τε ἑωυτοῦ ὄνομα καὶ τῆς πάτρης, καὶ ὡς δυνάμει τῇ ἑωυτοῦ κατεστρέψατο σφέας. ὁτέων δὲ ἀμαχητὶ καὶ εὐπετέως παρέλαβε τὰς πόλις, τούτοισι δὲ ἐνέγραφε ἐν τῇσι στήλῃσι κατὰ ταῦτα καὶ τοῖσι ἀνδρείοισι τῶν ἐθνέων γενομένοισι. καὶ δὲ καὶ αἰδοῖα γυναικὸς προσανέγραψε, δῆλα βουλόμενος ποιεῖν ὡς ἦσαν ἀνάλκιδες. Quascunq; enim nactus erat gentes strẽnuas, & pro libertate tuenda acriter & percupide dimicantes, per horum ille regiones stelas, id est cippos lapideos statuebat literis significantibus eius regis nomẽ & patriam, & quibus copiis eos ac uiribus subegisset. Quorũ uero urbes nullo negotio aut incruento certamine cepisset, apud hos itidem, ut apud illos qui strẽnuitatis specimen ediderant, cippos

cippos quoque statuebat, atque eo amplius muliebria genitalia adsculpebat, significare uolēs eorum ignauiam. Addit his Diodorus in secundo Bibliotheces, sicut ignauiæ indicium genitalia muliebria quibusdā affixit, ita quibusdam uirilia in signū fortitudinis statuisse. Sunt itaque qui simulachrum Mutinense à Theodosio imperatore positum fuisse suspicētur, quom ad eam urbem Tryphalos Thraciæ populos à se uictos deduxisset. quorum institutum patrium fuit (si Marcellino credimus) tantisper alienę libidini obsequi, dum egregiū aliquod facinus perfecissent. Quare pro ea necessitudine qua summæ nobilitati eius urbis iuncti sumus, optauerim, eos tam impudēs ac propudiosum monumentum, uel extinguere: uel, siqua religione fortasse tenentur, Rhodios imitari. Qui quom indignarentur Artemisiæ Mausoli coniugi, reginæ Cariæ, obtemperare, & armata classe profecti essent ut eius regnum occuparent: tum Artemisiæ quom esset id renunciatum, in eo portu abstrusam classem cælatis remigibus & epibatis comparatis, reliquos autem ciues in muro esse iussit. Quom autem Rhodij ornatam classem in portum maiorem exposuissent, plausum iussit à muro ijs dare, pollicerique se oppidum traditaros. Qui quom penetrassent intra murum relictis nauibus inanibus, Artemisia repente fossa facta in pelagus eduxit classem ex portu minore: & ita inuecta est in maiorem. expositis autē militibus & remigibus classem Rhodiorum inanem abduxit in altum. ita Rhodij non habentes quò se reciperent, in medio conclusi in ipso foro sunt trucidati. ita Artemisia, in nauibus Rhodiorum suis militibus & remigibus impositis, Rhodum est profecta. Rhodij autem quom prospexissent suas naues laureatas uenire, opinantes ciues uictores reuerti, hostes receperunt. Tunc Artemisia Rhodo capta, principibus occisis, trophæum in urbe Rhodo suæ uictoriæ constituit: æneasque duas statuas fecit, unam Rhodiorum ciuitatis, alteram suæ imaginis, & istam figurauit Rhodiorum ciuitati stigmata imponentem. Postea autem Rhodij religione impediti (quod nephas est trophea dedicata remoueri) circa eum locum ædificiū struxerunt, & id erecta graia statione texerunt, nequis posset aspicere, & id ἄβατον uocitari iusserunt. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

HÆC pars, quā petis à me de obnuntiatiōe, tota ad augures pertinet, & magistratus P. R. de qua Dion libro XXXVIII. de accusatione Ciceronis uerba faciens, cōmode hæc scribit. Quom auspicia multis modis obseruentur, longe illa pollent, quæ è cælo seruantur. Nam cætera uarijs erant negocijs accōmodata, hæc una die ad omnes pertinebāt. Cætera uel planè prohibebant quid fieri uel suspendebant: hæc generatim omnia P. R. decreta summouebant, & felicia aut infelicia nuntiarētur, nihil intererat: ex æquo enim omnia tollebantur. quæ res quom publicè nota sit, non tamen facile inueneris, qui eius causam dixerit. Itaque multi magistratus decreta publica uolentes impedire, nuntiabāt se uelle de cælo seruare, nequid scilicet iure sanciri posset. quare Clodius ueritus nequis eo modo accusationem Ciceronis impediret, magistratus omnes exorauit, nequis eo die de cælo seruaret. Quod pręsentiens Cicero, cum L. Neuio Quadrato egit, ut se conatibus Clodij obijceret. quod erat facturus, nisi Clodius ea re comperta Ciceroni uel iureiurando recepisset se minime ei diem dicturum, modo eius leges non moraretur. Cui quom Cicero fidem mutuo habuisset & dedisset, & ipse & Quadratus nihil obstitissent, mox Clodius posthabito iureiurando Ciceronem postulauit: atque illi negligenti, multa licet de prudentia sua sibi pollicenti, pulchre os subleuit. Hactenus Dion. uerum hæc potestas auguribus & magistratibus Romanis ex XII. tabulis data fuit. Cuius hæc erant uerba: Omnes magistratus auspicium, iudiciumque habento, exque ijs senatus esto. Quæ uerba enarrans Cicero in tertio libro De legibus, inquit: Deinceps igitur omnibus magistratibus auspicia, & iudicia dantur: iudicia, ut esset populi potestas ad quam prouocaretur: auspicia ut multos inutiles conatus (ita enim legendum est) probabiles impedirent morę. sæpe enim populi impetum iniustum auspicijs Di immortales represserunt. Sed in secundo

cundo de iure auguratus loquens, profusius hæc exequitur. Quid enim maius est, inquit, si de iure quærimus, quàm posse à summis imperijs & summis potestatibus comitia tollere, & cōsilia uel instituta dimittere, uel habita rescindere. quid grauius quàm rem susceptam dirimi, si unus augur aliter dixerit? quid magnificētius quàm posse decernere, ut magistratu se abdicent consules. Quarum rerum exempla apud historicos, & Valerium imprimis de contempto deorum cultu, inuenies. Ex ijs uero facile colliges, in latinis literis quid sit conatibus magistratuum obnuntiare. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

NVLLVM esse certius specimen bonæ indolis potest, quæ aliquādo ad optimam frugem peruentura sit, quàm inter medias uoluptates, ipsaqꝫ maxima animi auocamenta, uirtutes curare, & eas summæ oblectationis loco censere: quod tibi euenire mi Thoma plurimū gratulor. Scripsisti enim, nuper dum genialibus iocis operam dares, & frequens conuiuium clarissimorum procerum celebrares, de polio mentionem incidisse: cuius mira prorsus natura proditur. Folia enim eius mane candida, meridie purpurea, sole occidente cerulea aspici traduntur. Cuius rei ratio quom foret perquisita, hæsisse omnes significas, nec quid certum responderent habuisse. Quod profecto non multum debes admirari. Nam ut Alexāder ex Aphrodisiade in Quæstionibus scribit (si modo eius Quæstiones sunt, quæ circunferūtur: quod permulti negarunt) quædam ita abdita esse, ut in arcanis adhuc naturæ delitescant: quæ explorare & diligenti nimium indagine persequi, ociosi magis animi quàm accurati existimat. De polio igitur quod percunctaris, & si in hac obscuritate rerum nihil temere sit affirmandum, sunt tamē qui ad eius naturā interiorem referant: quæ mane coercita suffrenataqꝫ frigore expallescat, mox increscentibus solis caloribus uires augeat, & sanguinem, id est succum illum feruentē diffundat undiqꝫ, qui mox excedente solis æstu rursus contabescat, atqꝫ in obscuritatem degeneret. Alij nō interiorem ullam uim, sed exteriorem hunc & peregrinū obtutum in causam uocant. Roribus enim & pruinis matutino tempore solum obtegentibus pellucida illa polij cutis, chamæleontis more, eundem colorem trahit: quę mox exæstuante ardenteqꝫ meridie incandescit, & minimo minus inceditur. Quom primū uero sol deferuescit, appetēte iam suprema diei tempestate, & ipsa tenebris ac terræ inumbratione offunditur. Sunt rursus, qui hanc omnem de polio fabulam arbitrentur, à Musęo confictam, & ab Hesiodo deinceps confirmatā. Nam & Plinius (ut solet quom rem supra fidem refert) cunctanter adeo de polio hoc asseuerat. Alij more Pythagorico & συμβολικῶς rem æstimandam suspicantur, ut caniciem ætatemqꝫ hominis iam ingrauescentis ex nomine polij interpreteris, quę per suos quasi limites procedat, incipiens, intendens, desinēs: atqꝫ hoc esse referunt, quod ijdem autores dignationis gratia id aspergendum putāt, & gloriæ auidis percunctandum, nec aliud magis conuenire medicamento quod ἀλεξιφάρμακον uocant, testantur. Canos enim homines & iam prudentię incoctos sectari, & ex eorum iudicio sua omnia metiri: hoc demum est, quod non solum dignationē afferre solet, ut Plutarchus in Politicis monet, uerumetiam reluctantis fortunę ictus atqꝫ impetum eludere. Bene uale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

QVOM Lacedæmonius quidam audisset, Atheniēnsem ocij damnatum fuisse: quis uero est, inquit, qui tam ingenuā mulctam subijt? Existimabat scilicet ille magnificum & gloriosum, eius uirtutis reū peragi, quæ uotis omnibus esset expetenda. Propterea non iniuria Alexander Philippi, regium esse prædicabat, ab eo male audiri qui benefecerit. Haud multo secus mi fili, oblectauit me grandis illa (ut tu scribis) dica, quam nonnulli mihi solent impingere, qui me erronē desultoremqꝫ uocant, utpote qui uni disciplinæ nō me addixerim, nec una in classe censeri uelim: quom modo ita mathematica amplectar, ut nil curē præterea; mox philosophica ita attingā, ut totus in illis uerser: mox ad logica

ad logica recurſem, nũc Platonis, nũc Ariſtotelis cõmentarijs inuigilãs: rurſus ἐγκυκλοπαιδεία non euoluã ſolũ, ſed excutiã, & interea tamẽ neq; morũ rationẽ, neq; Muſas, neq; Pithûs hortos deſerã, ex ęquo Romanã & trãſmarinã Venerẽ colẽs: aiuntq;, eũ minime legitimũ eſſe ciuẽ, qui tribũ in qua ſuffragiũ ferat, demonſtrare nõ poſſit: tũ uero paria eſſe, omnia & nihil amplecti. Iaciũt etiã in me ſępius illud Iſocratis, pręſtare una in re ſummũ eſſe, quàm in plurimis mediocrẽ. &, qui multa loca peruagaẽ, hoſpitẽ ſemper eſſe: quiq; tot diuerſa adeat caſtra, non effugere trãſfugæ & emanſoris crimen. Adde quòd planta quæ toties trãſfertur, ægre coaleſcit. Quæ omnia tam argute in me iactata, tantum abeſt ut reformidem, ut ultro etiã appetam, meq; adeo honorifice accuſari gaudeam. Vtinam me tam nobili crimine dignum putarem, atq; is forem qui tam grande facinus poſſem perficere. Votum certe non deeſt, deeſt ocium, deeſt facultas: quòd ſi iuſtam hanc accuſationem agnoſcerem, tum uero mihi uictum publice in Prytaneo (ut Socrates dixit) cõſtitui uelim. An ego qui me ſemel literis ac ſtudijs uniuerſum ita mancipaui, ut nullo iure prætorio uindiciæ dici poſſint: ſi modo uires atq; ingenium ſuperſit, non omnes iſtos theſauros perluſtrem, & ſi minus illos exportare poſſim, non ſaltem Alcmeonis more me in ijs uolutem, atq; humeris, ſinu, calceis, quantulum licet, conuehã? Qua uero in tribu honorificentius cenſeri poſſum quàm in hac literaria? Quicquid enim tracto, quicquid ſcrutor, nónne hoc omne literarium eſt? quare ſicubi legitime uerſari debeo, hic debeo maximè. Sed uideo quid bonos homines fallat. exiſtimãt illi literaria ſtudia inter ſe diſſidere, & partem parti non poſſe cõmode ferruminari. Hoc eſt ſeminarium improbæ accuſationis, hinc me erronem emanſoremq; uocãt: atq; alijs fœdiſſimis titulis polluũt: neſcientes hoc unum eſſe corpus, quod παιδείαν Gręci, noſtri pulcherrime humanitatem dixere. Hoc omnia membra continentur, quæ alij impudenter, ne dicam crudeliter & inhumane, diſcerpſere, alij quæ ad mores, alij quæ ad orationẽ, alij quæ ad naturam, alij quæ ad diuinitatem pertinent: alij quæ media inter naturam & diuinitatem ſunt, ſibi arrogantes. Quæ ita iuncta & copulata ſunt inter ſe natura, ut ſine piaculo diſiungi nõ poſſint. Nam ſicut in corpore humano nihil fruſtra poſitum eſt, quod ad ſuum opus ſit inſtitutum, cæteriſq; partibus reſpondeat, ut non ſine pernicie auelli poſſit: ita diſciplinæ, id eſt humanitatis membra, inter ſe connexæ ſunt, ut ſeorſum poſitæ mancæ ac mutilę ſint. Nemo ergo phyſica ſine logicis, nemo logica ſine mathematicis, nemo omnia ſine orationis præſidio aſſequaẽ. Quare belle hanc harmoniam nõnulli ἐγκυκλοπαιδείαν dixere. Quòd ſi philoſophia eſt humanarum diuinarumq; rerum cognitio, ſi humanitas eſt earum rerum quæ ad hominem pertinent intelligẽtia: omnia uero hominis cauſa à deo condita ſunt, quid eſt in cælo aut ſub cælo, quod ad me ſpectare non debeam arbitrari. An ego putem me magnũ poetam fore ſine hoc ſcientiarum cinno? quom uideam apud Homerum omnium diſciplinarum ſeminaria, quæ philoſophi & iureconſulti quaſi oracula admirãtur: quom uideam Vergilium omniũ rerum peritiſſimũ appellari. An oratoriam aſſequar, niſi ſupellectilem paratam habeã, ut cõmode & ad perſuadendũ de omnibus rebus copioſe dicere poſſim. An ego magis Cicerõis linguã quàm pectus ſuſpiciã: an neſcio quantũ Demoſtheni Plato, quantũ Gorgias Iſocrati cõtulerit? cui uero parũ exploratum eſt in foribus Academię ſcriptum fuiſſe, οὐδεὶς ἀγεωμέτρητος εἰσίτω? Nunquid ergo menſuras ſine quantitatibus, aut quantitates ſine numeris percipi licet? an nõ Zeno dialecticam & oratoriã ſtricta apertaq; manu diſtinxit? Tum uero cęlum hoc ſuſpiciens nõ quęrã quis ille fulgor, unde in tam pernici ambitu tã admirabilis ornatus? Tum uices temporũ & terræ partus oculis colligens, quibus ea pariantur, quã uim habeant non ſcrutabor? In me poſtmodum deſcendens, nõ explorabo quomodo huic corporis imbecillitati conſulere poſſim? non exigam à me, unde hæc animi pernicitas, unde hic excurſus ingenij, tum cæteros hominum conſiderans non mecum cogitem, qua re inter ſe maxime contineantur? An homo homini natus ſit, an ſibi uni? an alia quædã ſint imperuia ſenſibus, ſoli cogitatiõi obuia? ubi nam uera felicitas deliteſcat, ubi ſummã uotorum ſiſti oporteat? Demum quę ſit princeps cauſa omnium opifex, omnium conſeruatrix? Hæc niſi per gradus, & quaſi traduces per-

quęſiuero, me brutum animal putem, mihiq; hanc animam rationis participem fruſtra datam ſuſpicer. Quiſquis ergo ille eſt, qui me ac mea ſtudia tam breui curriculo, imò uero curriculi particula conatur includere, meminerit ſe deo inuidiā facere: qui interminū nobis animū ideo dedit, ut ad omnia quantū uel breuis ętas permittit, uel eius cōditio patitur, proueh atur. Quòd ſi omnia amplecti nō poſſumus, danda tamē eſt opera, ut non animū, non ſtudiū, non uotū, ſed uires defuiſſe cōprobemus. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

SCRIPSISTI ad me, procuratores tuos proximū rus cum uilla & prætorio empturire, quod ſine conſilio meo faciundum non putas, præſertim quom plus pretij ſit in tecto quàm in ſolo. Addis, & prætoriū quidem ſatis inſtructum eſſe, uillam aūt cemētitiam & ruinoſam. Ego mi fili, quoniam longe abſum, nec poſſum in rem præſentē uenire, atq; oculos conſulere: licet nouerim procuratores tuos fide erga te & rerū experientia ſpectatiſſimos, quorum iudicio facile poſſis acquieſcere: illud nō prætermittā ad te ſcribere, quod in monumentis ueterum ſcriptum reperimus: in fundo emendo ita modum ſeruandū eſſe, ut neq; fundus uillam quærat, neq; uilla fundum. Male enim audiuiſſe eadē ætate uiros magni, ſed diuerſi exempli, L. Lucullū & Q. Scæuolā: quom uilla Scæuolæ fundus careret, uilla Luculli fundo. Non addā caſtigationē illam cenſoriam ad te: turpe eſſe minus arare quàm uerrere: quom habeam perſpectū quanta latifundia & noualia tum in Venetia, tū in Flaminia atq; Aemilia poſſideas. Quod uero ad cemētitios parietes, ex quibus uillā conſtare ſcribis, attinet, Vitruuianā illā rationē obſecro diligenter memineris: qui ſunt è molli cemēto parietes, nō eſſe non ruinoſos. Itaq; quom arbitria cōmunium parietū ſumuntur, non æſtimant eos quanti facti fuerint. Sed quom ex tabulis inueniunt eorū locationis pretia, præteritorum annorum ſingulorū deducunt octogeſimas, & ita ex reliqua ſumma partē reddi iubent pro ijs parietibus. ſententiamq; pronuntiant, eos nō poſſe plus quàm annos octoginta durare. De lateritijs uero, dum modo ad perpendiculū ſint ſtātes, nihil deducitur; ſed quanti fuerint olim facti, tanti eſſe ſemper æſtimantur. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

DE lilio quod petis, mea ſententia eſt, ex græco deductum uocabulum litera una immutata. λείριον enim dicunt illi non florem tantum, ut Lucianus in Hercule Celtico teſtatur, ſed & priuatā quādam lilij ſpeciem uere naſcentis, autore Theophraſto, quod roſæ proximū deſcribitur: ex quo forte Dioſcorides id à Latinis roſam Iunonis uocari tradit. Album hoc colore, utpote quod è lacte Iunonis Herculi per ſomnum lac præbētis germinauerit. Alteram ſpeciem quæ purpurea eſt, tradit Plinius propriè κρίνον appellari, & ſi hac uoce cōmuniter græci utantur. ex floribus nulli proceritas maior, folia foris ſtriata, reſupina per ambitum ſe laxantia effigie calathi, languido ſemper collo & ſuæ ſarcinæ impari: tenui filo croceo in medio ſtante. Mirum traditur, ſi liliorum ſcapi areſcentes in fumo ſuſpendantur, & nudantibus ſe nodulis deinde in fæce uini nigri menſe Martio macerentur ita ut colorem accipiāt, mox in ſcrobiculis ſerantur uini fæce circunfuſa, purpurea naſci. Mirū prorſus, ita tingi aliquid, ut naſcatur infectum. Tu quidem de nomine tantum petieras: ſed ego quom de lilio uerba facerem, non abſurdum exiſtimaui corollarium etiam aſſuere. Bene uale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

AMABO minime aduerbium eſt, ut grāmatici putauere, alioqui caſum habere non poſſet: ſed dicendi figura, qua ita rem nobis gratam fore oſtendimus, ut inde amori cumulus ſit acceſſurus. Interdū ſine caſu pronuntiamus, ut illud Catullianū, Amabo mea dulcis Hypſitilla. Interdū caſum addimus, & tunc perfecta locutio eſt. Cicero ad Atticū ſic quandam finit epiſtolam, Amabo te epiſtolam πολιτικήν. Malum uero epiphonema per inter-

interpositionem est:& sic Donatus super Terentio annotauit, quæ (malum) isthæc demẽtia est. Ea quoq; figura dicendi per interpositionẽ est. quæ tua sapiẽtia, quę tua humanitas est: id est, prout tua sapiẽtia, tua fert humanitas. Illud Ciceronis in epistola ad Appium, rariusculum, Equidẽ pro eo (quanti te facio) quicquid feceris approbabo. Hæc quidẽ pusilla sunt mi fili, & citra mediocritatẽ posita quæ annotasti, sed quæ tamen nonnunquam magna exerceant ingenia. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

QVEM græci σωτῆρα dicunt, nos seruatorẽ, salutarẽq; transferre possumus, nõ saluatorẽ. Nã saluus quidẽ dicitur, saluare nõ dicitur: sicut rursus seruare dicitr, seruus in eo significato nõ dicitur. Nã licet antiquitus iure gentiũ qui in bello seruatus erat, seruus diceret: mox tamẽ ea uox in diuersum abijt, & ad omnes iure ciuili manu captos deducta est. Sospitã quidẽ Iunonẽ, quasi seruatricẽ coluit antiquitas. De seruatore non multũ perquirẽdũ. Vox enim est sępe obuia. Plin. lib. XXII. de corona graminea, Cõtigit, inquit, nulli, nisi ab uniuerso exercitu seruato seruatori decreta. Extat elogiũ uetus in Pharo scriptũ, Deis salutaribus ob nauigantes. Saluatorẽ autẽ, licet ea uox protrita sit in sacris literis, nondũ mihi permiserim, tantisper dum latine loquar. Nam siquando ad sanctos scriptores, qui magis animũ quàm uerba metiũtur, diuertero, & communem usum sequar, & insuitatum uerbum (ut Cæsar monuit) quasi scopulum fugiam, habeboq; illud Aristophanis in memoria, ἁμαθέστερον πῶς εἰπὲ καὶ σαφέστερον. Nã sicut apud Alcibiadẽ nõ dedecet lambdacismus: ita apud σολοίζοντας solœcismus nõ damnabitur. καὶ πῶς τὸ ζήτημά σου iudicium meum tenes. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

DIFFICILE est, ne dicam improbum, bonis ingenijs terminos præscribere, quibus includantur: liceat illis uagari impune & lasciuire, ut eorum fert pernicitas. Multa inueniunt, multis meditantur, multa cõminiscuntur: quæ si ad alienum præscriptum adigantur, segnia, inertiaq; quasi præmanso uiuentia iacent. Vides quàm turpe, immo quàm tardũ sit per aliena uestigia excurrere, & quãtum auiculæ illæ, quibus cælũ & solum omne peruium dedit natura, degenerent, postq; in caueas detrusæ sunt, ut alienis, non suis moribus assuescant. Quare ego imitationẽ quidem utilem ac salutarem imbecillis ac primum promouentibus ingenijs semper existimaui. Ita enim serperastra (ut inquit Varro) damus infantibus, ne uarri aut compernes fiant, dum adhuc ingredi condiscunt: quibus uti adultos etiam quàm probrosum uideatur? Sicut ergo aliquando innatandum est sine cortice, ita non semper pędagogo nitendum est: ne quod Athenienfibus obiecit hospes Aegyptius, pueri semper deprehẽdamur. Vias & semitas, quæ ad forum perducant, non quærunt nisi peregrini homines. Neq; hoc dixerim mi Thoma suauissime, quòd alieno consilio uti turpe putem, quom Græcorũ prouerbio scitum sit, τὴν βουλὴν ἱερὸν τι εἶναι. sed quòd non per se aliquando sapere, & ex aliorum semper uel iudicio uel imitatiõe pendere, fœdissimũ arbitrer. Hoc existima ui quasi præludio utendũ, quom à me nuper fueris sciscitatus: qua ratione tibi utendum cõsulam in perlegendis euoluendisq; antiquorũ monumentis, ut certius ac tenacius memorię insideãt. Quo enim es ingenij acumine, tu per te hoc facilius quàm ex magistro, multa scilicet perfunctus lectione, intelliges. quisq; enim eam studiorum rationem sequi debet, quæ maximè oblectet, inuitet, alliciat. Neq; unum est omnium palatũ. Quis uero est qui gustum suũ melius agnoscat, quàm ille ipse qui sibi propinat nullo indigens prægustatore: præsertim quom iam multa delibauit pocula, multasq; releuit serias: ut ille inquit. Scripserũt quidem nonnulli præclari autores, quomodo studijs incũbendũ sit. Nam & Quintilianus qua ratione pueris prima elementa & subinde reliquæ disciplinæ inculcandæ sint: qui nam autores in dicendo phrasin facere possint, luculenter executus est. Seneca aliquot locis, qua diligentia, qua intentione ueteres scriptores euoluamus admonuit. Plutarchus quàm caute

poetas tractari oporteat: quomodo pueri ab incunabulis sint instituẽdi, demonstrauit. Proximo seculo Paulus Vergerius, & mox Baptista Guarinus olim præceptor meus, nuperrime etiam magnus ille uir omni maior pręconio Erasmus, quomodo literis ac moribus incumbendũ sit exposuerunt. Sed pueris imbecillisq; ingenijs necdum satis constantibus eam operam dedere. quorum ego uel exempla uel instituta nunquam mihi uel puero sequenda duxi: neq; quenquã ex ijs qui ad frugem peruenere, accepi eorũ auspicijs profecisse. Arripit enim quisq; quod gratum & compendiosum putat, & naturæ suæ consentaneum. Plinius nullum unquam autorem legit, ex quo non excerpserit: qua assiduitate tot subinde præclara consarsit uolumina: nã Piso dicebat, non libros sed thesauros esse oportere. omne tempus amitti putabat, quod literis non impenderetur. Portius Latro nunquã studia inchoabat, quom desierat: nũquam desinebat, quom inchoauerat. Pandulphus Collenutius nostro æuo uir multę eruditiõis, in studendo annotandoq; hac usus est religione, ut præclara gesta, quęq; ad uirtutes pertinebãt, sinopide allineret: quę ad uitia morbosq; attinebãt, atramento: quæ ad herbas arbores fruticesq; silaceo: quæ ad medicamenta & metallica ferrugine designaret. Quæ opera quàm operosa sit, quantũ morę addat ad plurima, pręsertim festinanti: quis sine admonitore nõ cognoscit? Sed uir ille inexhausti laboris maximus omnium lucubrator (parcissimus enim somni fuit) incomparabili omnia perficiebat diligẽtia. Noui quosdam ad præsidiũ memoriæ in margine librorum, quos legunt, turriculas, manciolas, columellas, & id genus alia sigillaria quasi symbola tesserasq; effingere, quę rerum quæsitarũ imagines è memoriæ promptuario facile euocent. Ego (si inter tot magna nomina iudicium meum admitti potest) modum omnibus in rebus saluberrimũ puto, studijsq; immorandum, nõ immoriendum suadeo: omnia puto excutienda etiã exchartabula & opisthographa, ut ex alijs quid sequamur, ex alijs quid nõ sequamur, obseruemus. Nihil omnino respuendum studiosi hominis putat diligẽtia: quando nullus liber tam malus (ut Plinius dixit) ex quo boni aliquid erui nõ possit. Nusquam fertiliores segetes asserũt coloni nostri q; in sterquilinijs nasci. Seruandũ tamen est sine exceptione illud Senecę præceptum, ut multum legamus, nõ multa. Auocatur scilicet mens rerum multitudine & opprimitur. Quare optima quæq; seligenda sunt: quod fieri nõ potest, nisi omnia attigerimus: in his incumbendum, hęc iterum atq; iterum excutienda. Nihil enim lubricum magis homini dedit natura, quàm memoriam, quam iacturam sola assiduitas & diligentia sarcire potest. Elocutioni imprimis, ex qua oratores apud græcos nomen nacti sunt, uacandum: mox eruditioni, uel utriq; potius ex æquo. Philosophia & disciplinæ interiores tractãdæ. Illud in omni uita seruandum, priuatim aut publice quid agas: ut quæ ad mores pertinent, ita amplectamur, nequa pars ab officio desciscat: ne linguam quàm uitã excultiorẽ habere uideamur, neue existimemur sapere μέχρι τοῦ λέγειν. Ego profecto quicquid lego, quicquid meditor, ita omne in arcanis animi recõdo, quasi mox ad usum humanarum actionũ expositurus. & quoniam arduum nimis reor omnia seorsum excerpere: multa sanè in cõmentariũ refero, aut seorsum in pagella exscribo. Sed in margine compendiose omnia, quæ digna sunt aliqua animaduersione, sepono: quòd siqua præstant, quasi coryphęa & optimatia in summa marginis coronide. hinc ea mihi utilitas nascitur, ut uel sesquihora multa possim uolumina recognoscere. Tentaui aliquando Plinij Naturalem historiã in epitomen reuocare, quando eius autoris mira semper cupidine exarsi: sed rem sine controuersia ridiculam feci, qui omnem fermè Plinium exscripserim. In philosophia Paraphrases quales Themistius cõdidit, quàm cõmentarios magis semper probaui. E Gręco uertere utilissimũ putaui, non tanquam interpretem: nihil enim meo iudicio infelicius quàm uerbis ad æquilibrium se obligare: sed quasi excerptorem, cõditoremq;, ut integrum tibi relinquas addere aut detrahere, quæ maximè in rem uideantur. Summa est, ut diem nullum sinamus effluere per negligentiã, nullus careat linea: ut de literis multum cogitemus, multum loquamur, multũ disceptemus, dummodo absit altercatio: multum etiam scribamus & cõmentemur, tam prorsa quàm uersa. Proficiendum enim est dum scribimus, scribendum dum proficimus. Deniq; satius est male, modo non

non pessime, scribere, quàm nihil. Verum ea adsit religio, ut nec præcipitetur editio, nec nobis ipsis uerba demus, nec persuadeamus plus in rebus nostris quàm cæteros, doctos præsertim & amicos, cognoscere. Nulla enim in omni uiuendi genere pestis maior quàm φιλαυτία & persuasio, in studijs uero mera pernicies. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

A DIANTO Plinius testimonium reddit: aliud, inquit, adianto miraculum est, æstate uiret, bruma non marcescit. & aquas respuit: perfusum mersumque sicco simile est. Tanta dissotiatio est, unde & nomẽ Græcis. διαίνω enim humecto. Cur hoc fiat, is prætermisit, & tu quæris. Nam ipse alio loco testatur, suum esse propositum naturas rerũ manifestas indicare, nõ causas iudicare dubias. At ego tibi nihil possum negare. Facit enim mutuus inter nos amor, ut tuum Manilianum sit imperium: & si multarum rerum conditio, quæ pari naturæ pollent beneficio, id parum dubiũ reliquerit. Multa enim ex eo genere auitij, quod Aristoteles νηκτικόν uocat, hac quasi prærogatiua potiũtur, mergi, cycni, anates, onocrotali. Quin & multæ arborum frondes, multæ olerum, fici, platani, brassicæ, heliotropij, hanc quoque nactæ sunt cõmendationẽ. Id uero cõtigit, uel quòd per quàm lubricæ sint, uel quòd per quàm lanuginosæ. aut igitur ob leuitatẽ coagmentationẽque guttæ defluunt: aut cũ lanugine cui inhærẽt, concerpuntur. Nam sic etiã in siccissimo puluere uel arena uidemus, ut guttæ excidentes conglomerent, excurrãtque in globum, neque interim ullam inuehant humectationem. Cæterum quæ oleo perlita sunt, nulla possunt ratione exaquescere: tum quòd leuia, extersaque sint, tum quòd aduersus aquas & plerosque alios humores natura oleum armauerit, eique arcanam illam repugnantiam indulserit, quam multis locis à Græcis ἀντιπάθειαν diximus appellari. Bene uale.

CÆLIVS CAL. COM. THO. CAL. NEP. S.

Q VOD Alexander, quẽ tu recte βιβλιοτάφον appellasti, inepta usus excusatione recusauerit nobis uetustum Demosthenis codicem accõmodare, tu minimè irascendũ homini tã male officioso putas: & eius quasi patrocinium tuis literis suscepisti, existimãs thesauros condi oportere, & tunc mysteria mysteria esse desinere quom promulgantur. Denique si hoc uitium, perexiguum admodum esse contendis, & de quo minimè amicitiã rescindi deceat. At cõtrà mi fili sentio, tibique tam peruersam opinionem (si modo ea opinio est, & non potius ironia) nullo modo uelim probari, qua urbanitas & beneficẽtia mutuaque inter homines societas tollitur. Quid enim fœdius, quàm unde tu nullum detrimentũ referas, alteri nolle accõmodare? Quid uero tu appellaueris nisi inuidentiam & pessimi animi testimonium? An non isti libenter (si eis liceat) solem de mundo sustulerint, ne cæteris affulgeat animãtibus: indigni prorsus ipsi uita atque hoc cõmuni æthere, qui rem tam præclaram, id est humanitatẽ liberalitatemque prodant, & quantum est in ipsis, è consortio humani generis depellant. At tu thesauros condendos putas. Hoc etiam putant auari homines. At ego pretiosissima quæque ad utilitatem mortalium nata aut inuenta in cõmunem maxime usum puto esse prodigenda, ut omnibus plurimum prosint. Nam musicæ absconditæ quæ demum utilitas? ut est in prouerbio. Et quæ nam alia ratio summum illum & æuiternũ opificem rerum conditorem illexit, ut tot mari terraque animalia, ut tam eximiam orbis molem strueret, nisi ut bonitatem, munificentiãque suam largissime omnia experirentur: cuius exemplũ nos homines inter cuncta ingenio & ratione honestatos maximè decet imitari. Mysteria uero semper mysteria sunt, modo in aures prophanas nõ instillentur. Demum quod perexiguum uitium putas, ego maximum iudico. Nam quid honesti ab eo expectari potest, qui absque ullo suo incõmodo præsidia ingenij amico denegarit? Apud Athenienses scimus non parricidas, non plagiarios, non depeculatores publicæ execrationi, qua singulis annis solenniter utebantur, fuisse obnoxios: sed eos qui uel roganti uiam ostendere, uel lumẽ de lumine accendere, uel aquam ex pro

fluente prębere recusarent. prudenter scilicet existimauerunt, eum nihil sceleris, nihil flagitij in homines non admissurū, qui res tam obuias, tam illaboratas denegasset. Ad summā, putato infelicis inauspicatiq; ingenij ac sibi parū cōfidentis esse, ea abscōdere, quæ ad publicam utilitatē uel fortuna exposuit, uel natura genuit, uel deus erogauit. Bene uale.

CÆLIVS CAL. COM. THO. CAL. NEP. S.

I N lege ueteri quid sit ruta cęsa recipere poposcisti. Res profecto à multis agitata, & ab illis petenda, unde emersit. Vlpianus ait: In rutis cæsis ea sunt, quæ terra non tenentur, quæq; opere structili tectorioúe non cōtinentur. Quare omne intestinum opus in ijs teneri iure dixerimus. est autem intestinum opus (ut ex Vitruuio colligitur) quod uel parietibus minimè annexum est, uel certe sine domus iniuria reuelli potest, ex abiete aliaúe materie cōstructum, idq; uenditis ædibus solebat nuncupatim excipi: utputa subsellia, fulcra, plutei, armaria, hemicycli, mēsæ, tripodes, monopodes. hinc Cicero in calce Topicorum: Plura fortasse q̄ à te desiderata erant, sum amplexus: feciq; quod sæpe liberales uenditores solent: ut quom ædes fundúmue uendiderint, rutis cæsis receptis, concedant tamen aliquid emptori, quod ornādi causa apte & suo loco positū esse uideatur. Sic nos ad id, quod quasi mancipio dare debuimus, ornamenta quędā uoluimus nō debita accedere. In ijs nōnulli imagines parentū ac maiorū censeri existimauere, quas uenditis etiā ędibus emptori refigere nō licebat: quod an uerū sit nō decerno. Dixerunt aūt ueteres interdū absolute & quidē elegāter ruta cæsa, interdū intercursante copula, ut illud Ciceronis ex secūdo de Oratore. Quid patri nunciari uis? cui rei? cui gloriæ? cui uirtuti studere? Patrimonio ne augēdo? At id nō est nobilitatis. sed fac esse, nihil superest. libidines totū dissipauerūt. An iuri ciuili? est paternū. Sed dices, te quom ædes uēderes, ne in rutis quidē & cæsis solū tibi paternū reliquisse. Recipere aūt Iureconsultis est excipere reseruareq; & de uenditione subtrahere. hinc receptitius seruus & receptitia bona, de quibus pręter alios Gellius. hinc Plautinum illud: Quom ædes uendidit, posticum sibi recepit. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

S IGNIFICAS mihi, nuper inter doctos quæsitū esse, cur simiæ quadrupedesq; assuetæ uinum bibere unguibus careant, sed dubitandi magis quàm statuendi quicquam occasionem dedisse. Quod tibi minimè mirum uideri oportet, quom & Aristoteles & clarissimi autorum suas illas rerum abditarū perquisitiones προβλήματα, id est coniecturas nuncupauerint: ut intelligas eos acumine magis animi, quàm certa ulla indagine, remotiora naturę placita explorasse. Nam quod ad percunctationē tuam attinet: quidam putant id accidere, quoniam in uino sit uis discussoria, & ad emolliendum efficax. Hinc euenit, ut qui plus nimio se uino ingurgitauerint, resolutis neruis in paralysin facile delabantur. Sint igitur ungues uel neruorum clausulæ, ut dixit Plinius: uel caro cōcreta & quasi in callum obdurata, ut alij putauere. uino accedēte emolliri resoluiq; fit uerisimile. Alijs humoris sanguinis, qui plurimus uino fieri solet, exundatione callosiorem contumacioremq; ac retorridam illam partem quasi macerari uidetur & emollescere, id quod aquę & aceto usui uenire quotidie uidemus. Illa enim fruges & legumina incoctilia ad cocturā perduci experimur: illo plumbū in cerussam resoluitur, & ouum ita tenerescit, ut uel per annulū toto calice integro pertranseat. Ex hoc item facile colligi potest, cur ueteres existimauerint uini potu effici, ut mulæ calcitrosæ esse desinant. Mitescente enim ungula & pede quodammodo exarmato, feritas illa tollitur extunditurq;: præsertim siquando euenerit, ut calcibus impetētes solido illidant, plusq; inde damni accipiant quàm afferāt: quare consciæ imbecillitatis suæ ferocire desistunt. Sicut & cerui eo tempore abditi latent, infirmitatemq; suam fatentur, quo natura cornua illis ademit: nec prius in mediū prodeunt, quàm illa sibi renasci intellexerint. Vale.

Cælius

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

N VLLA pars est rerũ humanarũ, in qua magnitudo maiestasq́ naturæ omniparentis non large se detegat: modo nos homines uacemus huic theatro, nec cõniuentes eius beneficia prætereamus. Id uero quod postulas non potest profecto nõ uideri admirabile: Sambucum scilicet eo loco canoram & concinnam magis prouenire, ubi gallorũ cantus non exaudiatur. Cur id fiat (si modo uerum est) nemo facile dixerit. Sunt qui hoc nõ simpliciter, sed συμβολικῶς traditum putent more Pythagorico, ut multum diuersum quàm dicitur, intelligatur. Sicut proditum est, non ex omni ligno Mercuriũ debere fieri: Deũ non populari ritu, sed electo ac religioso colendum esse: sic nõ uulgari sed remotiori musicæ incumbendum esse admonentes, non ex obuia quaq; sambuco tibiam, sambucenq́ coagmentari oportere dixerunt: & expedire ut remotiora petantur, atq; inde decerpatur, ubi cantus galli nõ obstrepat. Nam sic hodie quoq; locum longe sepositum, ad quem nemo adeat significantes, dicunt in eo ne gallum quidem unquam exauditum. Aut certe stridula illa atq; admodum obstrepera uox galli hebetare, & stridore suo quodammodo diffindere & cõuellere potest penetrabilẽ ac fungosam sambuci materiẽ, utpote qua leo etiam tantę animal constantiæ cõsternetur. Alij sunt qui eo dicto nil præterea ostendi putent, quàm syluestrem sambucum satiuæ multo esse præferẽdam: quòd ea procul locisq́ abditis, hęc propè inter nostra septa adolescat. De caprifico, quo ita boues edomentur, ut propè immobiles consistant: res perquisita etiam à Plutarcho in libro τῶν συμποσιακῶν, sed iniuria temporũ desiderata. Nũquid uero id ui illa propria atq; insita caprifico euenit, quã Græci ναρκωτικὴν, id est torporem segnitiemq́ inuehentẽ uocant, qua & echeneis & torpedo inter pisces pollet? Nam & caprifici cinere, cui septica, & smectica potestas inest, id est quæ detergere possit & erodere, medici pro spodio utuntur. An forte odore acri & stiptico id contingit, qui uim illam ferocientis tauri opprimat, compescatq́ & quasi obstupefaciat? nam inter ea, quæ solent maximè naturã prosternere, odor censetur. Sic amaracinum subus acre uenenũ esse, cecinit Lucretius. An profecto id magis accidit ad insuetudinẽ, & inertia ponderis? est enim caprificus non adeo multæ sarcinę. Quare ex eo clypei militares faciles admodum & cõmodi gestatu fiunt: licet alia causa potior, quòd accepto ictu lignum id statim coalescat & plagam contrahat. Eo itaq; taurus oppressus, nouitatem leuitatis admirans consistit: & qui maiori sarcinæ obluctaretur, ad minimã immobilis manet. Sic fulmina durissima quæq; expugnant, in facilioribus nullam omnino uim exercẽt. De Marpesia caute traditum est, quòd ad maximos impetus immobilis, leuissimo deinde attactu cõmouetur: & quã toto nixu corporis non potes concutere, mox uel digito facile impuleris. Hæc tibi ex libro Quæstionum nostrarũ tumultuario excerpsimus. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

E ST mihi satis perspectum alios, qui se omnes spectatiõi & indagini rerum abditarum in natura tradiderunt, quo præstant acumine ingenij, rationes uel multo ueriores, uel similiores uero inuenturos. Nec dubito quin si mea hæc quæsita, quibus horas succisiuas accommodo, aliquando in manus hominũ uenerint, multos habitura sint, non dicam obtrectatores: id enim uel optabile, quom nullum sit certius testimonium aliquo in numero censeri quæ scripta sint, quàm à multis perstringi & cõuelli: sed irrisores planè, & qui ne legenda quidem arbitrentur. Quare desine mi fili immaturos & procliduos adhuc fœtus efflagitare: & satis tibi habeto, si percunctanti pro tempore quasi carioso è penu deprompsero, quæ in rem facere uideantur. Quale hoc scilicet, quod modo deposcebas: cur pomorũ onera à iumẽtis statim sentiantur: ac nisi prius ostendantur ijs, quamuis pauca portẽt, sudare illico. Quod ego ex nulla remotiore ratiõe petendum duco, sed ex ipsa nuda apertaq́ animantiũ consuetudine. Quãtum enim existimas interesse, spõte quid facias an inuitus? spe pręmij, an nulla proposita mer-

cede? Nemo profecto sanus diffiteatur, quin animum maximè cuiusque ad labores ærūnasque fortiter perferēdas, uel spes gloriæ, uel quæstus expectatio illiciat. Quòd si hoc homini ratione excellenti contingit: quanto id brutis, quæ omnia ex sensu pendent, euenire minus mirandum. Iumēta igitur poma quamuis pauca imposita sunt, odore ac desiderio illorum pulsa, ferunt quidem, sed ferūt inuita, totoque animo in ea feruntur quasi denegata. Hinc sudor ille, non magis ex onere quàm ex cupiditate prouocatus. Quòd si prius ostendantur, gustandoque aliqua liberaliter propinētur: tunc ea quodammodo inuitatione demulsa, & pollicitatiōe exhilarata, quamuis multa ac onerosa facili propensoque animo conuehunt: ut ea non minus bona expectatione quàm dorso suo perferre intelligantur. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

NON sine causa uidentur Philosophi dixisse, ex malis bona nunquam, è bonis autem mala quandoque oriri posse. usu enim rerum probatum est, deprauatas cōsuetudines & pessima instituta ab optimis plerunque principijs initium habuisse. Diuinis nominibus & cælestium geniorū nomenclatura quid accepit in terris homo diuinius? & hęc tamē uidemus ita maleficis artibus corrupta atque in transuersum abducta esse, ut quidam etiam ex Theologis nostratibus illa ignorantes, ceu inauspicata uocabula, & cum honoris etiam, immo uero pręsidij diuini, præfatione nūcupanda auersentur. Hoc scilicet effecit pessimorum hominū consuetudo. In sacro Cōcilio, quod Arimini annis ab hinc plus mille celebratum est, accepimus sanctissimos patres Arianorum astu traductos atque illusos fuisse. quom enim disceptaretur, an inter personas Diuinitatis pater ac filius eiusdē essent substantiæ, quod ὁμοούσιον græci uocant: nonnulli damnati dogmatis professores ita uiros simplices sed synceros interrogasse dicūtur: an uero uos deū unum trinumque agnoscitis, an ὁμοούσιον magis colendum putatis? At boni uiri quid esset ὁμοούσιος prorsus nescientes, se deum unum, trinumque agnoscere ac uenerari, ὁμοούσιον uero ignorare, atque adeo abhorrere fatebantur. Ex quo eorum dolo senatusconsultum factum est: Christianos nequaquam ὁμοούσιον credere. Ad quam maculam eluendam proximis annis opus fuit Niceense cōcilium cogere, in quo anteacta retexta sunt, & uerę sanctiones asserte. Sic hoc tempore quotus quisque est qui sacras dei angelorumque nuncupatiōes à barbaris, id est Hebræis, uel Græcis acceptas, utputa, Semhamophores, cum mūdum crearet Elohin, quom creasset Adonai: Sadai, id est nullo egens, Sabaoth, & quadriliteram ihe uhe, pro quo nomine XII. literarum utūtur, ne prius illud nimio usu uilescat: Hagios, Tetragrāmatos, ἀπειρόμετρος, aliasque id genus casto tantū ore proferendas, ob inscitiam non exhorreat, & ceu excantationū uerba audiens nō reformidet. Quod & in nominibus angelorū, de quibus ut ad te scribam rogas, multo magis solet euenire: utpote quæ ignotiora sunt, & à consuetudine uocis humanæ magis aliena: de quibus unum illud tibi uere affirmauerim, ea mortaliū uoce nō posse enuntiari. Sunt enim, ut Gręci dicūt, ἀνεκφώνητα, utpote qui de luce uestimenti summi opificis altera die magnæ creationis facti sunt: atque profecto apud Hebræos describūtur, ut neque literæ neque syllabæ satis inter se cohæreant. Quæ tamē ut aliquo modo cōmonstrent, quantū inopia & infantia nostra permittit, Hebræi præsidio duarū uocū utūtur: quę inter adscita seu attributa dei nomina censentur, Iah scilicet & El: quorum alterū bonitatē, alterū magnitudinē dei significat: quasi tu Romana uoce optimū maximū dixeris. Nullum enim uerū & propriū dei nomen efferri potest. Quare illum Plato recte ἀνονόμαστον appellauit. Sicut ab alijs multo rectius dictus est ἀπειροδύναμος καὶ παντοδύναμος δυναμοποιὸς δύναμις, id est infinite potēs & omnipotens potentifex potētia. Hinc factum est ut omnia angelorum nomina in iah uel in el desinant. Sic angelus quem Adamo tribuerunt, Roziel, quem Semi Iophiel, quem Abramo Iachiel, quem Isacio Raphael, quem Iacobo Peliel, quem Ezechieli Hismael nūcupati sunt. Sic duo & septuaginta illi qui in trajciendo populum Israeliticū Mosi operam nauarunt, appellationes sortiti sunt. Quas tamen ab operibus quibus pollent, possuntque humano generi opitulari, accepisse tradunt

dunt qui secretiores literas apud Cabaleos profitentur: utputa Raphaelem à medicina, Gabrielem à fortitudine, Michaelem ab admiratione. Qua ratione factum est, ut Gabrielem Raphaeli uirtute ac fortitudine tantum existiment præstare, ut illum intellectum agentem, hūc possibilem nuncupauerint. Illud non omittendum, Veteres penultima producta huiusmodi nomina Barbara quidem, sed ad normam latinitatis redacta, contra inuulgatam cōsuetudinem pronunciasse. hinc illud apud Valerium Flaccum in VI.

Hic & odoratus spiranti crine Michael. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

DVORVM & septuaginta angelorū nomina quæ à me petis, operosum æque & superuacuum est recensere. Hoc certe habe, quod ad te antea scripsi, duabus ea diuinis uocibus finiri, Iah scilicet & El: quę sanè ego elementarius in remotioribus Hebræorum literis nequaquam memoriter memini, nec codices idonei hoc tempore apud me sunt, unde possim exscribere, & tu me in Octauij circulū detrusisti. Quare te (si modo tanta est hęc explorandi cupido) ad tertium Capnionis uolumen relego, unde locupletius omnia mutuere. Septuaginta quidē & duos fuisse, qui Mosem dirimentē aquas & transfretantem Erythreum mare adiuuerūt, Cabalei certo affirmant: quòd salutis ueræ quā mortalibus salutaris uindex Christus inuexit non temporariam illam quidem, sed nunquā nobis excutiēdam, symbolum credimus. Cuius & mysterij testem sacrū & inenarrabile dei nomen adducunt, quod quatuor literis proferūt, Iod, He, Vau, He. Quarum prima decem, secunda quinq;, tertia sex, quarta rursus quinq; demonstrat. Nam suos numeros ea dialectos literis cōmodissime describit, atq; eis mira quędam theoremata eliciunt. Quare omnis secretior doctrina in sephiroth & semoth, id est numerorū & nominū traditionem diuisa est. Eos itaq; si unà ita coniunxeris, ut coalescentes componas, duorum & septuaginta numerum resilire inuenies, quippe decem sepositis quibus quinq; adnectas, quindecim, mox sex additis unum & uiginti euaserint. Postremo quinq; adscriptis, sex & uiginti emetieris. Hoc tertio seorsum enumerato, X scilicet, XV, unū & uiginti, sex & uiginti, duos et septuaginta indubitato emersisse comperies. Quòd si mihi parū fidei adhibes, consule calculum, rem ad digitos uoca, & de puteo ueritatem eduxeris. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

QVANTVM licebit uerbis compendium faciam. Nam & ego alijs auocatus negocijs, & tu quod petis aliunde liquidius haurire potes. Siquis alteri damnum iniuriamúe attulisset, ex lege XII. tabul. siquidem leuior ea erat iniuria XXV asses in mulctā statuebantur. Si grauior, talio decernebatur. Sed postquā crescente opulentia urbis, & multorum audacia inualescente, non defuerunt qui spreta XXV assium mulcta maximas maximis ciuibus contumelias inferre ausi sunt, & taliones ad arbitrium iniquorū iudicum trāsferebātur: tum iure honorario, quod omne prætorium est: prætoribus enim leniendi exasperādiq; leges Xuirales potestas fuit: introductū est iudiciū recuperatorium Aelio Gallo maximè adnitente. Ad hoc tres à prætore urbano eligebantur recuperatores, id est æstimatores damni illati, quam pauperiem interdum appellabāt: hinc illud apud Iureconsultos, si quadrupes pauperiem fecerit: uel iniurię uindicandę atq; asserendæ: nisi forte actor condicere, id est in personam actionē mallet intendere. Tunc enim nō æstimatione sed corporis afflictione res agebatur. De recuperatorio autem iudicio in perpetuo edicto sic legebatur, Quanti ea res erit, tantæ pecuniæ iudicium recuperatorium dabo, testibusq; publice decem denuntiandi potestatem facio. Adhibebatur enim recuperatoriū in causis publicis tantum, non etiā priuatis. De his locupletius in Collectaneis antiquitatū diximus, ex quibus exemplum Ciceronis ex secūdo Rhetoricorum in Hermagoram facile per te potes colligere, à Victorino parū explicatū. Quom ad uim faciēdā quidā armati uenissent, armati con

tra præsto fuerũt:& cuidam equiti Romano quidam ex armatis resistens gladio manum præcidit. Agit is cui manus præcisa est iniuriarum. Postulat is qui cum agitur, à prætore exceptionẽ, extra quam in reum capitis præiudicium fiat. Hic is qui agit, iudicium patrum postulat. Ille qui cum agitur, exceptionem addi ait oportere. Quæstio est, excipiendum sit an non, ratio qua reus utitur: non enim oportet in recuperatorio iudicio eius maleficij, de quo inter sicarios quæritur, prȩiudicium fieri. Infirmatio rationis: eiusmodi sunt iniuriæ, ut de ijs indignum sit non primo quoq; tempore iudicari. Iudicatio: atrocitas iniuriarum satis ne causȩ sit, quare cum de ea iudicetur, de aliquo maiore maleficio, de quo maleficium comparatum sit præiudicetur. Sic enim in antiquis codicibus legimus. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

A N eadem ratio insit lineis, quas Aristoteles intellectui tribuit, & circulis quibus ad eam rem utitur Plato, à me per literas quȩsisti: quom summos philosophos habeas, à quibus coràm id percũctari, & exquisitius audire possis: Leonicenũ scilicet & Bonazolum, uiros Di boni quàm in omni philosophiæ genere excellentes. Non desciscam tamen à moribus meis, & tibi tam pleno passu ad recta studia anhelãti non deero. Quare illud tibi spectandum est imprimis, Quȩdam esse scilicet quorum ratio propter quam sunt, & forma per quam sunt, nihil discrepet. Qualia sunt omnia simplicia & abiuncta à materia: angelus puta, mens, punctum: quod materiȩ insitis & adglutinatis longe aliter euenire necesse est. Ipsa enim à sua propriaq; essentia longe differũt. Ignis siquidem qui oculis usurpatur, id est concretum illud ex forma & materia, nõ minimum differt ab ea ratione, cuius beneficio existit. In utroq; eorum genere perspiciendo linearũ Aristotelis & circulorum Platonis exemplum intellectus hic noster sequitur: sed longe diuersa ratione. Aristoteles enim tradit intellectum nostrũ simillimum effici rebus quas spectat: & licet unus idemq; sit, lineæ tamẽ interdum rectæ, interdum arcuatæ & obuersæ similem euadere. Quom enim res meras & simplices à materia colligit, tũc & ipsum merũ ac rectum ad instar lineæ recte in eas ferri. Rursus quom dilutas & concretas relegit, ad obliquæ & refractæ lineæ imitationem retorqueri. contrà Plato concreta primũ & composita scribit ab intellectu recte & simplicis lineȩ more cognosci, ut prima quædã transitio depromi intelligatur. At quom ad simplicia & abiũcta remeat: tunc ad circinnati ac recurrentis circuli imaginem in se replicari. Hoc itaq; inter Aristotelem Platonemq; interest, quòd hic intellectũ ad simplicia & sincera recuruari, ille rectum protẽtumq; excurrere: hic ad impura & commista prorsum ire, ille retrouerti existimauit. Nec me præterit quosdam in Peripateticis, atq; inter eos Themistium, non lineam rectam Platoni, sed circulum rectum, & rursus non simplicem nec semel flexum circulum, sed iterum atq; iterũ sese remetientem ac recursantem tribuere. Verum hac parte qua de opinione Platonis mẽtio fit, libuit magis Academicos sectari. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

P LVTARCHVS tradit morem fuisse, ut matutinis horis quidã à cubiculo regis Persarum ad regem ingrederetur, eumq; hac ratione excitaret, ἀνάστα ὦ βασιλεῦ καὶ φρόντιζε ὧν σε φροντίζειν μεσορομάσδης ἐθέλει. Surge, ait, rex: & ea cogita, quæ te cogitare uoluit Mesoromasdes. Quæsitũ dicis à multis quis ille Mesoromasdes, cuius institutis rex parere admonebatur. Ego ne multis te teneã, eum Zoroastrem puto, magni Oromasi filium, de quo in secundo Alcibiade mentionẽ mirifice ad hanc rem accõmodatam habet Plato, ubi regis Persarum educationẽ describit. Nam & regis natalem tota Asia quotannis celebrari cõmemorat: & ipsum nõ à nutricibus sed ab eunuchis educari, curariq;, ut per quàm cõposita forma adolescat. VII. anno ad magistros uenationum & equestris disciplinæ ablegari. XIIII. ad eos qui magistri regij nuncupantur. ij quatuor sunt, ex quibus primus magicã edocet, quæ à Zoroastre Oromasi filio prodita est

dita est. Ea deorum religionem continet, & regia instituta preterea. Alter ueritatem colere, Tertius libidini & affectibus imperare. Quartus nihil extimescere, & animũ supra res humanas attollere condocefacit. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

NON omnino ignobilis nec respuenda est annotatio, quam à me petis: eoq; maiore digna animaduersione, quo magis uulgata & summorum scriptorum autoritate cõfirmata cognoscitur. Quis est enim qui potionem ad dolores ac curas excutiendas ab Helena propinatam non existimet ab Homero priuo & proprio nomine νηπενθὲς appellatam: presertim quom Macrobius & Plinius, multiq; tum græci, tum latini summi nominis conditores hoc affirmauerint, alij uinum, alij orationem, alij medicamentũ, alij alia interpretantes. Atqui νηπενθὲς apud Homerum neq; proprium neq; fixum est nomen, sed τοῦ φαρμάκου ἐπίθετον: sicut ἄχολον & ἐπίληθον, quæ eodem carmine continentur. Sunt enim ij uersus de ea re ex quarto Odysseæ libro,

Αὐτίκ' ἄρ' εἰς οἶνον βάλε φάρμακον, ἔνθεν ἔπινον,
Νηπενθές τ' ἄχολόν τε κακῶν ἐπίληθον ἁπάντων.
Actutum uino medicamen miscuit, unde
Et luctus curasq; graues detergere possint,
Et simul epotent obliuia longa malorum. Bene uale.

CAELII CALCAGNINI EPISTOLICARVM QVAESTIONVM LIBER III.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

AVES scire an ueteres id genus uestium in usu habuerint, quas feltrias à Feltro urbe (ut uere putas) mercatorũ uulgus appellauit. Tũ illud exquiris, an peristromata & phrygianas & attalicas & plumarias & Babylonicas & pictas & triclinares easdem putẽ. Tertio de pura ueste & recta tunica perquiris. Mox de scutulatis, ungulatis, pexis, rasis, xerampelinis, Dalmaticis, clauatis, rogas quid sentiam. Postremo de gausapinis, galbanis, mallotibus, diphtheris, amphimallis, percunctaris. Longa sanè percunctatio, & quam non facile uir aliud agens, in tanta præsertim rerum mutatione, & antiquitatis obscuritate possit explicare. Non recuso tamẽ respondere quicquid in mentem uenerit, uberius fortasse aliàs responsurus, quom & plus ocij nactus fuero, & maiorem lucem comperero. Feltrias quidem imprimis fuisse antiquis existimo, uestes scilicet non textas, non consutas, sed lana igne adacta cõpactas, quales nunc ad pilea & penulas in usu habemus. De quibus puto Pliniũ sensisse his uerbis in octauo. Lanæ & per se coactæ uestem faciũt, & si addatur acetum, etiam ferro resistunt: immo uero etiam ignibus nouissimo sui purgamento. Quippe ahenis coquentium extractæ indumentis usu ueniunt. Galliarũ, ut arbitror, inuentum: certe Gallicis hodie nominibus discernuntur. Nec facile dixerim, qua id ætate cœperint. Peristromata & stragula cõmune nomẽ est: nostrum alterũ, alterum trãsmarinum. Sunt tamen qui peristromata ea credant proprie appellari, quæ parietibus affiguntur: ceu sunt quæ belluata, uariegataq; ex ulteriore Germania afferuntur. quæ quom ad triclinia & cœnacula accõmodantur, triclinaria appellantur: qualia Plinius triclinaria Babylonica nuncupauit, quæ sanè (si eidem autori credimus) à phrygijs & attalicis uestibus distãt. in Babylonicis enim colores diuersos picturæ intexere Babylon maximè celebrauit

celebrauit. unde ijs nomen impositũ, quom phrygias, id est acu factas, Idq́; Phryges inuenerint: unde phrygiones dicti. In Attalicis certe aurũ intextũ fuit: cuius rei Attalum autorem celebrant. Nam Dimitis, Trimitis, & Polymitis liciorum numerus nomen dedit: quod ad ostentandos uarios colores & habitus paucis licijs fieri non poterat. Cuius operis certissimũ &, ut puto, antiquitatis ęmulum exemplum uidere potuisti apud eximium ætatis nostræ attalicarium. Plumarias uero uel plumatiles uestes dictas existimamus, in quibus nõ una facies nec unus color, sed plures & incerti uisebantur, quales in columbarũ collo agnoscuntur. quo argumẽto ἀκαταληψίαν suã probabat Arcesilas. Pictæ uero ad cultum maximè humanũ pertinebant. In quo genere triumphales cẽsentur: quæ Dalmaticæ & palmares, uel à palma intexta, uel à uictoria, quę & ipsa palma dicitur, uocantur. In pictis autem antiquitus erant imagines, quales à Catullo & Vergilio describuntur. Quin & Homerus:

Τὴν δ' εὗρεν μεγάρῳ, ἡ δὲ μέγαν ἱστὸν ὕφαινεν,
Δίπλακα μαρμάρεον, πολέας δὲ ἐνέπασσεν ἀέθλους,
Τρώων θ' ἱπποδάμων καὶ ἀχαιῶν χαλκοχιτώνων.

Quem locum libentius attulimus: quòd eum à Plinio designatum existimamus, ubi de hac re mentionem habet. Festus tradit pictam, quę nunc toga dicitur, uocari purpuram, & eam esse sine pictura: ut intelligas nomen manere, rem exoluisse. Quin & Liuius ostendit togam pictam & tunicam palmatam uocari: quom scribit, Masinissam à Scipiõe toga picta & palmata tunica donatum fuisse. Quod uero ad puram togam attinet, quam exeuntes pueritiam adolescentes & ad maturiorẽ ætatem prouecti anno ferè XVI. ætatis induebant, non sine parentum & cognatorum hilaritate, quæ uirilis etiã dicebatur: ea fuit colore uel simplici uel candido: aut in candoris animi testimoniũ: aut quòd gerendis magistratibus iam idonea ętas uideretur: candidati uero magistratuũ competitores comitia inibant: uel certe quod nondum quicquã descriptione dignum gesserant. Nam sic & tyronibus prima stipendia facientibus alba parma & pura hasta tradebatur: quam Seruius sine ferro interpretatur. Huic recta subijciebatur tunica, orthostadios à Græcis dicta, & inter cõmunes utriq; sexui Polluci adscripta, à recto texturæ ordine, non à rigore sic appellata. Nam Festus rectas uestimenta uirilia, quę à stantibus in altitudinem texantur, dictas testatur. Quo nomine iuuenes, ut iam recta studia capesserent, admonebantur. Atqui scutulata erat partibus & quasi scutulis digesta, Gallorum inuento. scutulis enim diuidere Gallia prima instituit. Quales aũt essent scutulæ, nõ uideor tibi melius significare posse, q̃ si tibi aranearũ telas ostẽdero: quas illi scutulatas ad capiẽdũ muscas circà grassantes mira arte cælant. Vngulata ab intexta unguiũ imagine. nã & ungues in floribus notamus: & uetustas anulos ungulos dixit. Sicut & undulatas ab undis, & papaueratas nõ ab albedine, sed à papauerũ textura dictas accepimus. Sanè undas etiã hodie uidemus in trisanello, undoneq́; quẽ Cymatilẽ à fluctuatiõibus intextis quidã uocant. Hũc emporia (ut reor) symballotũ ab illa undarũ coniectione appellant. licet Hermolaus meus quasi σύμβλητον dictũ putauerit: hoc est coacti per se uelleris implexu magis quàm textu conditũ. sanè flosculos & papauera & mæandros nunc maximè in eo texturę genere agnoscimus, quã Dalmaticã à regione dicimus. De papauerata profectò mẽtionẽ habet Plinius. Crebrę papaueratę, inquit, antiquiorẽ habẽt originẽ. Idẽ de ungulata: Vngulata, inq̃t, primo è lautissimis fuit. Inde surculata defluxit. Sic enim legendũ puto, à surculis & ramusculis, ut nũc etiã uidemus intextis & contortuplicatis. fuit quando soriculata à soricibus legendũ putauerim. Nam Pollux myoton, quasi tu soricinam dixeris, Armenijs peculiarẽ celebrat. Et apud Eusebium legimus peplum Proserpinæ muribus contexi consueuisse. Virgulatas etiam non præterit Pollux: in quibus uirgæ purpureæ, quas ῥῦφας Græci uocant. Nam cerinas, melinas, subminias, coccinas, sinopicas, crocotas, calthulas, compluuiatas, nõ à textura, sed à colore ceræ, melini, minij, cocci, sinopidis, quæ colore rubro sunt. Lutheam etiã caltham nobis indicauit Virgilius. Compluuiatas fumosas uidetur Marcellus interpretari. Apud Plautum in Epidico de Geranio uideo mẽtionem haberi, corruptis licet uulgatis codicibus, Cerinum, inquit, uel Geraniũ. & epipho-

nema

nema ſtatim per annominationẽ ſubiungit, Gerræ maximę. hanc uero à colore gruis cineritio puto dictã, ut ea ſit quã Græci σποδοειδῆ uocant. ijdem γέρανον gruem dicunt. Nam ab aere quem nos cæleſtem dicimus, auro, undis, croco, grue, myrtis, amethyſtis, roſis, caſtaneis, amygdalis, cæra, ueſtes quaſdã dictas oſtendũt uel Ouidiani uerſiculi illi,

Aeris ecce color, tum quom ſine nubibus aer,
Nec tepidus pluuias concitat auſter aquas.
Ecce tibi ſimilis, qui quondam Phryxon & Hellen
Diceris Inois eripuiſſe dolis.
Hic undas imitatur, habet quoq; nomen ab undis,
Crediderim Nymphas hac ego ueſte tegi.
Ille crocum ſimulat, croceo uelatur amictu
Roſcida luciferos quom dea iungit equos.
Hic Paphias myrtos, hic purpureas amethyſtos,
Ardentesúe roſas, threiciamúe gruem.
Nec glandes Amarylli tuæ, nec amygdala deſunt,
Et ſua uelleribus nomina cæra dedit.

Quæ colorum nomina magna parte ad hanc ætatem uenere. nam & à cælo, cæleſtem: & à myrto, myrticinum dicimus. Nec me tamen præterit, Neuiũ ueſtes quaſdam mortuales appellaſſe, quibus cadauera induebantur. Asbeſtinas ſanè eas dixerunt ex lino uiuo, lapidi Caryſtio ſimillimo: quibus mortui reges cremabãtur, ut ijs cinis colligeretur. nomen ex eo adeptæ ſunt, quòd igne nõ abſumerent. Dicimus & roſaceas, & grittas, & caſtaninas, & magdalinas, & miſtas, licet has poſtremas à coloris miſtura nõ ab amethyſto pleriq; dictas malint. apud Ouidiũ certe nõ albentes, ſed ardentes roſas ſcribendũ: ut mileſias intelligas coloris ardentiſſimi non excedentes duodena folia. nos etiam roſeas purpureas appellamus. Nam Plinius uerum colorem purpuræ oſtendens duobus locis, priore pretioſum liquorem nigrantis roſæ colore ſublucentem: altero, in colorem ſanguinis concreti, nigricantẽ aſpectu & eundem ſuſpectu refulgentem deſcribit. Vnde Homero purpureus ſanguis dictus. Sed & de ijs coloribus ueſtium idem autor eximie in XXI. cuius uerba nõ ſine piaculo prætermiſerim. Luxuria, inquit, ueſtibus quoq; prouocauit eos flores, qui colore cõmendantur, Hos animaduerto tres eſſe principales, unum in cocco, qui in roſis micat. gratius nil traditur aſpectu, & in purpuras, tyrias dibaphasq; ac laconicas. Alterũ in amethyſto, qui uiola, & ipſe in purpureũ, quemq; Ianthinũ appellauimus. genera enim tractamus in ſpecies multas ſe ſpargẽtia. Tertius eſt qui proprie cõchylij intelligitur multis modis, & in aliquo ex ijs plerũq; ſaturatior: alius in malua ad purpuram inclinans, alius in uiola ſerotina conchyliorum uegetiſſima. Paria nunc componũtur, & natura & luxuria depugnante. Luthei uideo honorem antiquiſſimũ in nuptialibus flammeis, totum fœminis conceſſum: & fortaſſis ideo nõ numerari inter principales, hoc eſt cõmunes maribus & fœminis: quoniã ſocietas principatum dedit. Amarantho non dubie uincimur. Eſt autem ſpica purpurea uerius quàm flos aliquis, & ipſe ſine odore: mirumq; in eo, gaudere decerpi, & lætius renaſci. Prouenit auguſto mẽſe, durat in autumnũ. Alexandrino palma, qui decerptus aſſeruatur. mirumq;, poſtquam defecere cuncti flores, madefactus aqua reuiuiſcit, & hibernas coronas facit. ſumma eius natura in nomine eſt, appellato quoniam nõ marceſcit. In nomine eſt & cyani colos, item holochryſi: omnes autem hi flores non fuere in uſu Alexãdri magni ætate, quoniam proximi à morte eius autores ſiluere de illis. Quo manifeſtum eſt poſtea placuiſſe. A græcis tamẽ repertos quis dubitet? non aliter Italia uſurpante nomina illorũ. De laconicis iocoſe meminit Plautus: cani quoq; ademptum eſt nomen, uocant laconicum. Amarantum autẽ, cuius deſcriptionem addidimus, ſcito eum putari quem pagi omnimenſtruũ appellant. Cyanum autem doctiores eum credunt, qui quom ſit omniũ pulcherrimus & odoratiſſimus, adhuc tamen in controuerſo nomen habet. Olitores non à foliorum gratia, ſed ab odore gariophyli pigmentarij, Gariophyllon nuncupauere. alij hyacinthum, alij uaciniũ, alij

caltham

calthã,alij alia nomina confinxere.Nam à malua,nõ à mollicie malachas dictas suæ suspicor. Nec tamen sum ignarus, inter ueterum indumenta, mollicinam recensitam. illud non prætermiserim, purpureas & conchyliatas differre plurimum inter se: sicut purpuræ & conchylia etiã differunt. nam concha ad utrunq; genus est. purpuræ quidẽ florẽ illum tingendis expetitũ uestibus in medijs habent faucibus: liquoris hic est minimi in candida uena, unde pretiosus ille bibitur, ut diximus, nigrãtis rosæ color sublucens. reliquum corpus sterile. Viuas capere contendunt, quia cũ uita succum illum euomunt. Et maioribus quidem purpuris detracta cõcha auferunt: minores trapetis frangunt. Hinc fasces securesq; Romanæ honestantur. pro maiestate in pueritia prætextis additur. Distinguit ab equite curiam, Dis aduocatur placãdis, omnemq; uestem illuminat. In triumphali miscetur auro. Romulus in trabea ea usus. Tullus Hostilius primus è regibus in toga prætexta & latiore clauo usus est. Paulò ante Augusti ætatem uiolacea purpura uigebat, mox rubra tarentina, deinceps dibapha tyria. Hac Lentulus Spinter ædilis curulis primus Cicerone COS. usus est in prætexta, quæ deinceps etiam ad triclinaria transijt. Dibapha dicebatur bis tincta, qualiter nunc omnes cõmodiores purpuræ tinguntur. Purpurę caliculatim procurrit rostrum, & caliculi latus introrsus tubulatum, qua proferatur lingua: prçterea clauatum est ad turbinẽ usq; aculeis in orbem septenis ferè: qui nõ sunt buccino, sed utrisq; orbes totidem quot habẽt annos. Purpuræ alio nomine pelagiæ appellantur. maior uis cuiq; quanto recentior. Feruere in plumbo, singulisq; aquę amphoris centenas atq; quinquagenas medicaminis libras æquari iustũ est, ac modico uapore torreri, & ideo longinquo fornacis cuniculo. Ita despumatis subinde carnibus, quas hæsisse uenis necesse est, decimo ferè die liquatis cortina uellus elutriatũ mergitur in experimentũ, & donec spei satisfiat uritur liquor. Rubens color nigrãte deterior. Quinis lana potat horis, rursusq; mergitur carminata, donec omnem ebibat saniem. At conchylijs uirus graue in fuco. Color austerus in glauco, & irascẽti similis mari. Nomen conchylio buccinum, & murix minor purpura, ad similitudinem eius buccini quo sonus editur, unde causa nomini, rotunditate oris in margine incisa. buccinum per se damnatur, fucũ remittit. Pelagio, id est purpureo admodum alligatur, nimiũq; eius nigritiæ dat austeritatem illam, nitoremq; qui quæritur cocci. Ita permistis uiribus alterũ altero excitatur, aut astringitur. Si buccini libræ ducentę, pelagij centum undecim confundantur in libras uellerũ, fit amethysti color eximius ille. at color Tyrius pelagio primum satiatur, immatura uiridiq; cortina, mox permutatur in buccino: atq; geminatur luxus, & amethystum rursus absolutũ inebriatur Tyrio, & fit ex utroq; nomẽ Tyriamethystus. quin & terrena iuuat miscere, coccoq; tinctum tyrio tingere, ut fiat hysginum. Coccum Galatiæ aut Lusitaniæ circa Emeritã rubẽs granum: anniculo languidus succus, quadrimo euanidus. ita nec recenti uires, neq; senescenti. cęterum in cõchyliata ueste quantũ medicaminis, tantundem pro indiuiso excrementi potus humani ingeritur, ut fiat laudatus ille pallor saturitate fraudata, tantoq; dilutior quãto magis uellera esuriunt. Sunt & leucophęæ non multũ absimiles mustellinis & cineritijs, in quibus λευκὸς καὶ φαιὸς, id est albus & niger color cõfunditur, quali confraternitates quasdam religiosorũ uti uidemus: sicut & quædam cillio, id est colore asinino utuntur. Nam Dores κίλλον asinum uocãt. Purpureæ & puniceæ, & batrachides à ranis dictę, hominum sunt. Sunt qui cæsitium, à cæsio, id est cælio colore nuncuparint. Marcellus à circuncisis oris, uel à cædendo tractum existimat, quòd sic ad candorem perueniat. Sed hoc minime inter uestes annumerauerim: sicut neq; ricam, quę sudariolum significat, unde ricamis & ricijs suis nostrates puellæ nomen indixerunt. Pompeius ricas & riculas parua ricinia, id est palliola ad usum capitis accõmodata describit. alij ricã quadratũ uestimẽtum fimbriatũ, purpureum, quo pro pallio utebãtur flaminicę, testantur. Et id ex lana succida alba constitisse, quod cõficiebant uirgines patrimæ & matrimæ ciues, ut inficeretur lutheo colore, quo indui flaminicas mos fuit. Vel certe rica fuit tegmentum capitis, quo mulieres sacris operantes tegebantur. Suffibulum enim, album prætextũ, quadrangulum, oblongũ, quod in capite ferebatur, & fibula cõstringebatur, uestaliũ uirginum propri-

proprium fuit. Hic omnis cultus ad antistitas & stolatas mulieres, quæ in uirginijs degunt abijt: sicut tutuli ad sacerdotes uelantes capita & ritu Romano sacra facientes. Melanchlęna tota nigra est: unde populis nomen. Calyptra qua nunc uiduæ uti solent, etiam capita teguntur. Calantica itidem muliebris est, sed solum caput tegit. Cæterum pallā & patagium & intusium à situ dixit antiquitas. Nam duæ priores dictæ, quòd altera palàm, altera patente loco ferretur. Sicut supparus quod supra, qua uoce & minora uela quæ maioribus imponebantur, significantur. Fuit autē is habitus Alexandrinarū proprius, si credimus Senecę. Sic & toga ad uestes alias tuendas uel tegendas tota Romanorū, quæ posteriore ætate cum centone & succentone ad meretrices ablegata est. Induebantur tamē ea clientuli, id est salutatores & anteambulones. Epitogium aūt togæ imponebatur. Pallium Græcorū est, quibus nunc cassiacam uestem tribuimus: quam à mōte Cassio dictā putat Hermolaus. Intusium uero intus & sub alio amictu ferebat̄: sicut & tunica, subucula: quas camisias quasi canusias à canusino uellere nonnulli deductas credunt. Qui hanc sententiā tuentur, illud Iuuenalis afferūt: Tunicati fuscina Gracchi. et illud Martialis: O soles, ó tunicata quies. qui repugnant, Horatianū illud, Si forte subucula pexæ trita subest tunicæ. & illud adducūt: Malchinus tunicis demissis ambulat, est qui Inguen ad obscœnū subductis usq; facetus. Ego sicut utranq; uestem interiorē puto, ita certo camisiam affirmare nō ausim. Hodie tunicæ laneæ ad monachos & profitentes seueriorem uitam reiectæ sunt. Quòd uero nos recepto more lineas tunicas induamur, Aegyptiorum imitationem puto: qui hunc cultum suis tribuebant sacerdotibus, quòd ex his minime pediculi generentur. Nam & Plutarchus linū minime φθειροποιὸν asseuerat. Has xilampelinas nōnulli docti uiri appellatas crediderunt, quod xilon linū Aegyptij dicāt. Ego sanè apud Iuuenalem xerampelinas à colore iam siccescentiū uitium legendum credo, ut eædem ferè sint, quæ batrachiæ, obscurum uirorē referētes, ut uulgo appellant officinæ. Quem colorē alij ceruleum, alij uenetū, alij thalassicum uocant. Cui maximè infensos fuisse Agrigentinos memorię proditum est, quòd eo satellites Phalaris tyranni induerentur: sicut Macedonibus gratū omphacinum colorē, id est aperte uiridē, quo magnus Alexāder oblectabatur. At ferrugineus cum nigredine ruborē habet, non uirorē admistum. Habent̄ & domesticæ ac cibariæ uestes, quales intra domesticos parietes gestamus, quas triclinares & cœnatorias appellamus. sicut forēsem uestē, & absolute forēsia, quibus in foro utimur. Basilicæ quę & regillę, & exoticæ, generalia magis nomina q̄ p̄pria, à regibus & externis sumpta, quāuis & regilla auro intexta etiā augures uterent̄. Candys propria regis Persarū, cæteris eiusdem gentis cōmunes, anaxyris, cyrbasia, cidaris, capyris. Massiliensibus tribuit̄ chorteas. Rhiza Thracib. caunaces Babylonijs, saragis Medis. Tibænā & cleobini con uēdicāt sibi Argiui. Chalassiris laxior est & Aegyptijs dat̄: sicut et phoson è crassiore lino. Amorginę etiā nobilioribus datę, de q̄bus Pollux, è lino constabant. Fuit & cypasis è lino usq; ad mediū femur demissa. Basara Dionysicorū fuit. à raritate aūt & crebritate texturæ spissam & rallā Plautus appellauit: quæ nomina & nūc sunt in consuetudine: rallā nōnulli à Græcis μονόμιτον, id est uniliciū dici credunt. Sunt & operariæ ac tabernarię, quibus sellularij opifices utuntur. Chirodotis quæ à nostris uel manicatæ uel manuleatæ dictæ sunt, manicarū longitudo nomen dedit, quod sanè probrosum fuit. Colobia sine manicis fuere, quasi mutila. Exomides citra humeros desinūt. Talaris, quæ à Græcis ποδήρης dicitur, ad talos demittitur. Peplum muliebre est: unde Homerus τρῳάδας ἑλκεσιπέπλους dixit. Xenophon tamen etiā ad uiros relegat: & quom in peplo multæ sint picturæ, eanos nullam picturā habet: sicut & catasticτos multis animaliū formis distincta est. Muliebres præterea sunt, epomis, diploidion, hemiploidion, epiblema, catagogis: prout ad uiros pertinent, chlamys & chlamydula, quæ à Polluce ὁλόλευκος describitur: & chlęna quæ alijs uestibus superinduitur. & hæ ferè militares sunt: unde apud Plautū, chlamydatus miles. Lacerna uirilis quidem est, non solum ad milites, sed ad grauiores etiam personas attinens. Inter cœnatorias, aut certe parasiticas, annumerāt trechedipna illa, de quibus tot digladiationes, apud Iuuenalem. Sanè τρεχεδείπνους legimus in Plutarchi symposiacis

eos appellatos, qui appetentes licet & ambientes alienas cœnas, in mora tamē erāt cæteris conuiuis tardius accedentes, ut per contrarium trechedipni uideantur dicti. Scimus uero apud Comicos morē fuisse parasitis ut uestem intortā collo iniÿcerēt, quo forēt expeditiores: sicut senibus candidus color, adolescentibus discolor, seruis breuis & succinctus amictus, diuiti purpureus, inopi phœnicatus, quem uulgo balium dicimus, qui & latine spadix uocat. Leno uario colore induebatur, & meretrix lutheo. Maribus & fœminis cōmunes erant, ledos, xystis, theriston, quæ æstati fuit accōmoda. Cimbaricū pellucidum scilicet amiculū. Ampechomiū, quo undiq; cingebātur. Pallā solis mulieribus tribuo, nec uersiculus ille plenus cauillo obstat apud Martialē: Dimidiasq; nates Gallica palla tegit. cuius loco parmam nonnulli substituunt. Quin & limbum sibi uendicant fœminę orificio præditū, ex quo limbolarÿ dicti. Eisdem cyclas ceditur, suprà arctior, ampla inferius, mollis ac leuis admodum, in qua & nostræ puellæ uisuntur hac tempestate, linea ut plurimū. Stola & muliebris est. Stolā quidē Semyramis inuenit & uiros & mulieres decentē, qua deinde Assyrÿ reges usi. ea omnes tegebantur: quali ferè purpurati patres Romæ utuntur in secretioribus conuentibus. Multitia, & ipsa delicatiora, non sine probro à uiris induuntur. Ex aduerso endromis uirorum est hirsuta, uiatoria, ut reor, arcēdo frigori habilis. Adasus infra humeros non erat consuta, mollis itaq; & puellaris, quo habitu apud Euganeos puellę etiamnum in saltationibus pręsertim uti solent. Hac tamē & candidati literarum, quos lytas & prolytas appellant Iureconsulti, me puero tacito consensu uti desierunt. Celebrantur & paragaudes lineæ subsericæ, holosericæ uiris tributæ: quin & militibus. Has Vopiscus monolores, dilores, trilores & pētalores à loris, id est licÿs appellat. Chalasam alÿ uestem muliebrem, alÿ nodum quo uestis cōnexa circa ceruicem summittitur. Diximus de uestibus gentium, occurrunt tamen sarabarra Parthorū fluxæ & sinuosæ. Strigia Hispanorū succinctæ & astrictæ magis: unde nomen. Sardorū mastrucæ, rhenones Gallorum & Germanorum sunt, nauticis & castrensibus usibus accommodatæ. Pexæ & rasæ generales uoces sunt, quom uillosæ aut apicæ, id est sine uillis sunt. hinc pexati. Ex quo illud Martialis: Pexatus pulchre rides mea Zoile trita: & Iuuenalis, Galbana rasa. Sic tabernæ uulgò uillutū & rasum peculiari uocāt nomine. Proinde Plinius recte admonet, histriā & liburnicā lanam, quæ pilo propior est quàm lanæ, pexis esse alienam uestibus. Iuuenalis celebrat cerulea scutulata, & galbana rasa: quæ à galbani colore nomē mutuatæ inter molles numerantur. quare non sine felle prodÿt illud Martialis: Fuscos colores, galbinos habet mores. Hinc uernaculum gabani uerbum receptū est. Inter pelliceas ascribunt diphtherę, increscēti ætati cōmodæ & ferè uiatoriæ. Itē betę & sisirę, thorax pelliceus est. Ad defendēdas hyemis iniurias habemus et hodie scorteā penulā. Lanerum lana cōstat succida. Amictorium puellare est, candidū & molle ex lino. De compluuiatis diximus. Impluuia & impluuiatas sacerdotibus tribuunt, his usos per imbrem innuit Varro. Salium quoq; sereno tempore impluuia amictū fuisse criminabantur. Hoc nomen ferè ad hanc ætatem integrum mansit. Penula & ipsa pluuialis est, quæ ad grammaticos postea transÿt. Hinc Martianus penulatam grāmaticam introducit. Mallotę uillosæ simpliciter dictæ: uillosæ utrinq;, atq; ita arcendo frigori paratæ, amphimalla. μαλλὸς enim græcis lana est. Pollux ingenuis tribuit ἀμφιμάσχαλα, ceu tu dixeris utrinq; subalaria: seruitÿs uero ἑτερομάσχαλα, id est una tantum parte uillosa. Nam μασχάλη subala dicitur. At quæ neutra parte uillos habuerunt, qualibus & æstiuo tempore nos utimur, Plinius neutralia appellat, nō uentralia, ut quidam falsò crediderunt. Gausapinę lanę sunt, & quidem crassiores. ut toto errent stadio q̄ molles & ęstiuo etiam tēpore (si Dis placet) opportunas scripserunt. Nec carmē Martialis eos, satis si introspexerint, tuetur. Is mihi candor inest, uillorū gratia tanta est, Vt me uel media sumere messe uelis. nam poeta intelligit eam quidē brumalē, sed tāta mollicie, tantoq; candore, ut inuitet se sumi uel per messem. Sic & illud schematicôs dictū: Mense uel Augusto sumere gausapinas. Nam gausape stragulum laneū crassius, in quo milites conquiescebant, simile illi quod nunc uocamus à Sclauorum scilicet natiōe deductum, uel quod σκέπην apparatum Græci dicunt.

Certe

Certe Plinius antiquis torum è stramento fuisse testatur, qualiter nunc etiam gausape. Et mox suo tēpore scribit tunicā lati claui in modum gausape texi cœptam. Ex quibus uerbis conijcimus non uideri admodum recte sentire, qui torum antiquitus putant ad matteæ imaginem stramento fuisse fartum: quom scorpeæ uel phormionis, quam nūc storiam dicimus, imaginem potius habuisse uideatur. Vergilius sanè regem Rhamnetem in tapetibus altis scribit cæsum, dum somnum caperet. A tapetibus amphitapites uillis utrinq; obsiti nuncupati. Clauatas autē uestes, quòd ferè unum restat ex ijs quæ à me petijsti, eas dixerunt antiqui, quibus claui & uerrucæ & quasi bullę, uel ex auro uel cocco, uel purpura, uel id genus quopiam essent inserti: à quibus tractas puto, quas nostrum seculum brochatas nuncupat. Qualis uero sit clauus ex descriptione Pliniana purpuræ, quā superius egimus, facile quiuis intelligere potest. Hinc latus clauus uestis senatoria: de qua elegāter Varro: Siquis tunicam, inquit, ita cōsuat, ut altera plagula sit angustis clauis, altera latis, utraq; pars carebit analogia. Et Quintilianus de habitu oratorio: Notatur interim negligētia latum habentium clauum: modus est ut sit paululum cinctura summissior. Et cui latus clauus non erit, ita cingatur, ut tunicæ prioribus oris infra genua paululum, posterioribus ad medios poplites usq; perueniant. Nam infrà mulierum est, suprà centurionum. Idem alibi, Vt affert lumen clauus purpuræ loco insertus: ita neminem deceat intertexta pluribus notis uestis. Suetonius in Iulio: Vsus ferē lato clauo fimbriato ad manus: nec unquam aliter, quàm ut super eum cingeretur, & quidem fluxiore cinctura: unde emanasse Syllæ dictum, optimates sæpius admonētis, ut male præcinctum puerum cauerent. A clauo præclauum, uestis quæ ante clauum texebatur. Nec tantum uestibus, uerum & mantilibus ac mappis claui inserebātur. Lampridius in Alexandro: Cōuiuiū neq; opimū neq; nimis parcum, sed nitoris summi fuit, ita tamē ut pura mātilia mitterētur. Sæpius cocco clauata, aurata uero nunquā. Et illud Martialis. Et lato uariata mappa clauo. Hic mos nūc ferè abolitus, in sacris tantummodo & lautiorū paganorum mensis retinentur. Erant etiam in quibusdam uestibus tesserę, non dissimiles (ut puto) à scutulis, de quibus suprà. Plinius, Zeuxis aureis literis in palliorum tesseris intextum nomē suum ostentabat. Hinc tessellatæ dictæ. Has quidam segmentatas & uermiculatas uocāt. Quidam etiā abollam senatoribus tribuūt. Alij militibus, nec à clamyde seu chlęna admodum diuersam suspicantur. quale sagū uulgò notum est. Soli imperatores paludamento utebantur, & quidem coccino, aut purpureo: unde & de sacro murice sæpe in iure Cæsareo habetur mētio. Quom uero paludamentū consuetum foret in expeditionibus tantum, prætexta purpurea & auro clauata in pace utebantur. Fuerunt & uestes aureæ, & holobryzæ, id est obryzo auro cōfectæ, in nomine. aurum enim, quod sanè mirabile est, netur ac texitur, lanę modo & sine lana. Tunica aurea triumphasse Tarquinium Priscū constat. Agrippina Claudij principis, edente eo spectaculū, assedit ei induta paludamēto ex auro textili sine alia materia. Militaris quoq; synthesis putabatur, quā Saturnalibus equiti & senatori sine probro licebat sumere. Alioqui synthesis à Iurecōsultis pro uestiario, id est thesauro uestium, uidetur accipi. Atqui prætexta ingenuorum puerorum erat, antequam puram togam induerent: quo tempore siquid peccassent, non pecuniam soluebant, sed anguillarū tergoribus molle mulctabantur. Quæ sic dicta creditur, quòd prętexeretur purpura. Tarquinius uictor de Sabinis filium annorum quatuordecim, qui hostē percusserat, prætexta & bulla aurea donauit. Fuit & prætexta magistratibus consueta. Trabea itidem reges, augures & consules bella indicturi utebantur. Gabino ritu, quom toga scilicet ita in tergum reijciebatur, ut una eius lacinia reuocata hominem cingat. Hodie apostolicū ritum appellant. is à subito euentu originem duxit. Nam Gabini aliquando sacris operantes quom improuisus hostium incursus nuntiatus foret, ut erant togati, reiecta in humerum toga occurrerunt depuleruntq;. parta itaq; uictoria, eum induendi morem solennē habuere. Illud addere non puto superuacuū, quòd ex lanis quibus uestes conficiebantur, aliæ erant natiuæ, quales Hispania habet uelleris nigri, ex qua prætexta pulla designatori, id est curatori funeris, fieri solebat: Canusia rutilas, quas erythras uocabant. De quibus

Martialis: Roma magis fuscis uestitur, Gallia ruffis. Et placet hic pueris, militibusq; color. Tarentinæ fuluæ laudantur tingebantur aūt uel nondum textæ & tantum carminatę, id quod Plinius signat, Vidimus iam & bidentiū uellera purpura, cocco, conchylio infecta, ueluti sic nasci cogente luxuria. uel certe quom iam contextæ ac coagmētatę forēt. Prior ratio multo cōmendatior. Sed quo nam ego desiderio placendi tibi prouectus sum? ut ea quæ minime petijsti, immo uero quæ neq; ipse animo præceperam, congesserim. Superessent tamen & alia uel ad materiam, uel ad formā, uel ad colorem, uel ad infectionē, uel ad textrinam, uel ad nomina & schemata uestium pertinentia: quæ quoniā maioris operæ sunt, & iam nimis exurget epistola, prætermittam, atq; hic sistam. Bene uale.

CÆLIVS CAL. COM. THO. CAL. NEP. S.

RISI mi fili optime (ita me Di adiuuēt) eos, quos scribis literas meas nuper accusasse, quòd in his ἀκύρως, improprie nimis (ut putant) me sartum tectū consilium habere uelle scripserim in satisfaciēdo uoto. Non negant illi quidem latine atq; adeo eleganter sartū tectum dici: sed tantisper dum proprie utaris. ad structuras enim atq; ædificia tantum referri posse contendunt: hinc postquam abduxeris & in alienum migrauerit, à latinitate desciscere. Risi itaq;, & risi quidem iure, horum hominū imperitiam, qui uel nesciūt, uel nescire præ se ferūt, tum demum uocabula in oratione enitescere, quom honeste transferūtur. Id quod in hoc ipso, quod accusant, egregie cognosci potest. licet enim proprie ac genuine sartū tectū parietē, prætoriū, tabulatū, id est integrū absolutūq; & inconcussum dicant Iureconsulti: quale illud Ciceronis ex XXIII Epistolarum ad Brutum: Arpinatum omnia cōmoda omnesq; facultates quibus & sacra cōficere & sarta tecta ædiū sacrarum locorumq; cōmunium tueri possint, consistunt in ijs uectigalibus quæ habent in prouincia Gallia: ad alia tamen belle sine periculo latinitatis & eloquentiæ traducitur. Cicero in Epistolis familiaribus ad Cælium: Si ullam in amicitiam meam spem habes, si ea quæ in me officia Brundusij contulisti, uis mihi etiam gratiora efficere, quanquam sunt gratissima: si me à tuis omnibus amari uides, hoc mihi da atq; largire, ut M. Curiū sartum & tectum (ut aiunt) ab omniq; incōmodo, detrimento, molestia, sincerū, integrumq; conserues. Idem in oratione ad equites Ro. pridie q̃ in exilium abiret: Si igit̃ aliquo tēpore ijs hominibus consuluistis, quorum animus religione pietatis est functus, debetis quoq; mihi prospicere, qui numini Deorum consecratū sartum ac tectum ab omni piaculo cōseruaui. En tibi illic sartum & tectum M. Curium, hic sartum & tectum animū non sine lepore nuncupauit. Sed & Plautus in Trinummo uide quàm longe abduxerit. Sarta tecta, inquit, præcepta pater usq; habui mea modestia. Quòd si illi Ciceronem & Plautum etiam, si Dis placet, lapsos errore cōtendunt, bene est. malo, malo equidem cum Plauto & Cicerone labi, quàm cum alijs recte sentire. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

IN dubium uenisse scribis an procōsul & proprætor, an pro consule & pro prætore dicendū sit, ita ut hæ uoces in e semper desinant. tum quid ego ea in re sentiā petis. Scio equidē sententias controuersas esse, nec omnes idem putare. B. Augustinus perpetuo uult in e desinere, Martianus multo liberalior utrunq; admittit. Cuius autoritati propemodum album calculum addo. Nam & in monumētis antiquitatis utrunq; agnoscimus. licet plerunq; mutilatis literis huiuscemodi magistratus annotentur, hoc modo. Procos. Propræt. Proquæst. Nec obstat præpositio, quin hæc mutari per casus possint, quando in compositione præpositionū uis & προσῳδία, id est accentus, delumbatur. Sic interrex, proconsulatus, propræturа dicitur. Et quod posteriore seculo frequēs esse cœpit, Exconsul, exquæstor, pro eo quod ueteres consularem & quæstorium dicebant, eum scilicet qui consulatu & quæstura aliquando esset perfunctus. Vale

Cælius

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

N IHIL est quod moreris, quin actutũ acerrime ius tuũ persequaris aduersus eos, qui occasione bellorũ quibus Aemylia nuperrime cõflagrauit, oppidũ tuũ Cypriacũ inuaserũt atq; occuparũt. neq; est quod tibi calumniã intendãt, quasi partes ducis aduersus conatus Iulij Pontificis soueris. Isti enim ætati quæ decimum & septimũ annum nondum attigit, nulla potest culpa irrogari, præsertim quom exploratum sit cunctis publicam edicto principis interminationẽ fuisse propositam sub capitis & fortunarum periculo, ne quis urbe discederet, ne quis se in hostis castra reciperet. quod quom nõnulli ausi forent, in hostium numero statim ex decreto habiti sunt. Tibi uero in ista ætatula neq; licuit aduersus tam parati principis uoluntatẽ, neq; decuit aduersus tam coniũcti ac benemeriti ducis utilitatem quicquã cogitare. In altero enim facultas defuit, in altero neq; suspicio adesse debuit. Et profecto clarigatio illa Bononiæ & mox Mutinæ ac Regij promulgata nõ potest tibi fraudi esse aut præiudicio, quom iusti metus exceptione submoueatur. Ad hoc præterea nauiter faciendum debet te hortari gratia & fauor iustissimi æquè ac maximi Pontificis Leonis: qui me olim apud eum agente recepit liberaliter se daturum operam, nequid detrimenti patereris, quo tempore & te in cognationes ac necessitudines suas recepit, utpote quom pater tuus frater mihi patruelis ex eius amitina de clarissima Strozarũ familia natus sit: cuius etiam animi sui in te propensi proferre uolens testimoniũ, te unum sponte in maximo Italorum & prouincialiũ principum consessu equestri dignitate honestauit. Neq; sanè credibile est, id eum adolescenti negaturum, quod puero tam prompte pollicebatur: quom præsertim indolem illam, quę maximas tunc uirtutes promittebat, ad frugem ac propemodum maturitatẽ prouexeris. accedit fratrum uxoris tuæ patrocinium, quorum nõ ætate, sed dignitate maior Hercules inter purpuratos patres nuper adscitus, plurimũ autoritate pollet. Hannibal præfectus prætorio, Guido princeps militiæ pontificiæ, singulari certamine uictor modo spolia hostis cum maxima gloria rettulit. Hos tibi nusquam defuturos habeo persuasissimum, sed nec Borsij comitis patrui uiri sapientissimi & in utraq; fortuna spectati cõsilium ac diligentia usquã aberit. Tu modo ne desis tibi, & paulisper sepositis Musarũ studijs sarciendis rebus tuis studeas, memor nihil prius nos liberalibus studijs edoceri, quàm nosse, quando ea incipere, quando desinere oporteat. nam (ut ille ait) πάντα καιρός, pudendo multorũ errore, qui tunc se lectioni aut orationi dedunt, quom nec legere nec dicere, sed facere maximè expedit. Vale.

CÆLIVS CAL. COM. THO. CAL. NEP. S.

Q VOD in epistola quadã de Hessenis, Cabaleis, & Thalmudicis Iudæorum sapientibus mentionem fecerim, petis à me an eiusdem omnes disciplinæ professores fuerint, an aliquo inter se limite distarent. dicam quod apud ueteres & recentiores obseruaui. Hesseni enim non tam disciplinam & scientiam quàm uiuendi morem cæteris mortalibus ignotum, & seueritatem ac solitudinẽ profitebantur. Quare magna fuerunt in admiratione: eosq;, ut Plinius testatur, nocentes usq;quaq; fugitabant, muliebris consortij expertes, sine pecunia, palmarum socios, in medium uiuentes, conuenarũ cœtu immortales. Ita per seculorũ milia gens æterna fuit, in qua nemo nascebatur. At Cabalei hi fuerunt, qui abditam & cælitus erogatam scientiam tenebant, quæ de deo, de publica salute humani generis, de substantijs abiunctis à corpore, atq; id genus naturæ captum excedentibus cõmentatur: quæ sine ope diuina conquiri non potest. atq; iccirco illam Cabalam patria lingua, quasi receptionẽ dixeris, nuncupauerunt. Hæc nemini nisi iam bene adulto, & de cuius probitate constans esset opinio, aperiri solebat. Primus Esdra eam literis mãdasse dicitur & publicã fecisse, ueritus ne si per manus, ut moris erat, traderetur, diuturna uexatione gentis Hebreę aliquãdo aboleretẽ. Thalmudici uero citrà suprà in naturalibus et mathematicis uersabãtur. Quare

quom duas maximè celebret disciplinas illa natio: alteram opus de Bresith, id est de sapientia naturæ, alteram opus de Mercana, id est sapientia diuinitatis: in priore Cabalei, in secunda Thalmudici elaborarunt. Quæ omnia locupletius in doctissimi Pici & Capnionis lucubrationibus enarrata inuenies. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

A LIOQVI, pro quo Græci ἄλλως ἢ τὰ ἄλλα dicũt, uox rara ętate Augusti, freq̃uẽs proximo seculo, utriq; Plinio & Senecæ maximè: certe apud Ciceronẽ nusquã memini me illã legisse, pro ea utit̃ aliàs. Est quidẽ locus in epistolis ad Atticũ lib. (ut puto) XIIII. nũc enim mihi copia eius codicis nõ est: in quo alioqui legitur. Sed luxatus est locus ille, ut antiqui codices lõge aliter habẽt. Sic extra, in eo significatu, quẽ petis, id est pro pręter, nõ est apud Ciceronẽ, qđ teneã. Eã aliquot locis Plinius & q Pliniũ secuti sunt, usurpauerũt. Vt illud quod nũc succurrit ex li. XXI. De coronis extra supradictos scripsit Theophrastus apud Gręcos: ex nostris aũt inscripsere aliqui libros ἀνθολογικῶν. hæc tumultuario ab homine occupatissimo scripta accipe, & boni cõsule. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

S IGNIFICAS mihi, coram summo pontifice, quom tu forte interesses, à magnis de symbolis ac sigillis magicis primũ, & mox totius antiquitatis, uerba facta esse: ibiq; obiter de nota seu signo Antiochi mentionem habitam: nec tamẽ quenquam ex ijs qui aderant satis potuisse expedire, quale id foret. proinde te putasse id à me exposcendum. Ego uero licet sciam non abesse à temeritate, eius rei explicationẽ tentare, quam magni illi proceres uel nescierunt, uel dissimularunt: tibi tamẽ tam prudenter, tam dulciter efflagitanti, nihil possum negare. quantum igitur mihi memoria constat, perscribam. Pugnabat Antiochus cognomento σωτὴρ aduersus Galatas, nec satis feliciter procedebat expeditio. quom itaq; res magno uersaretur in discrimine, Antiochus per quietem, aut uidit, aut certe, ut ex superstitione bonas spes militum animis induceret, uidisse simulauit magnum Alexandrum monentem, ut in principijs pro signo quoddam sanitatis symbolum proponeret: idq; pro tessera tribunis daret, ac militũ lacernis insueret. Sic fore ut certa faciliq; uictoria potiretur. Huius uero effigiem in uetustis adhuc Antiochi numismatis aduertimus. Est autẽ id τριπλοῦν τρίγωνον δι' ἀλλήλων τὸ πεντάγραμμον. id est triplex triangulus mutuò insertus, ex quinq; lineis cõstãs: cuius margines extimos si solerter excluseris, sanitatẽ expresseris: quæ à Græcis ὑγίεια dicit̃, & Aesculapij filia tradit̃. hanc ut cõmodius percipias oculis subijciã.

υ ρ α ι ι

tum demum parta uictoria profligatisq; Galatis, signũ id cuius auspicijs pugnatum erat, quasi salutare, magno esse cœpit in nomine: quod deinde magi sibi peculiare ad exercenda sua mysteria adsciuere. Hinc uulgò pentaculorũ nomẽ innotuit, corrupta scilicet ut fermè fit dictione: quom πεντάγωνα à quinq; prominentibus angulis, non pentacula dicenda sint. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

Q VALI habitu quorundam philosophorum statuæ ponerentur, scribis tibi abunde compertum esse: sed ipsius habitus rationẽ causamq; significas nondum esse perspectam. Ego quid nunc in mentem uenit, enarrabo, magis ut consilium meum in satisfaciendo tibi perpetuò tuear, & quod aiunt Iureconsulti, sartũ tectum habeam, quàm quòd hoc tempore hoc agam. Platoni siquidem lati humeri & nomen & formam dederunt. Socrati prudentia canam albicantemq; comam attulit. Pythagoræ rerum abditarũ pretium & excellẽs indicatura femur aureum fecit. Zenonis frontem seueritas professionis contraxit. Aristoteles contentionum & disceptationũ causa brachium è pallio expediuit. Chrysippus sorites suos & syllogisticam breuitatem contracta in condilum manu ostendit: quam Euclides dimetiendi causa expandit. Heraclito fletus & rerum humana-

humanarum miseratio oculos cõniuentes, & semihiulcos reddidit. Sed illas Democritus apertis labris irridet. Xenophanes collecto crure ad statarias disputationes se parat. Aratus panda fronte sydera cõtemplatur. Zeuxippus inclinata ceruice Geometricas notas, quas eleganter quidam humana uestigia nuncupauit, in docto puluere contuetur. Cleanthi antlia & hauriendi puteum labor digitos attriuit. Diogeni incuria cynica barbam promisit ac desquammauit. Epicurus inter delicias curata cute nitet ac uoluptuatur. Hæc raptim: tum plura, quom plus temporis fuerit indultum. Bene uale.

CÆLIVS CAL. COM. THO. CAL. NEP. S.

QVOD Orcus Peneo Thessaliæ olei more supernatet, id omne leuitati lenitatiq; aquarũ referẽdũ est. Sũt enim aquis sua pondus cula, prout plus minusúe terrenæ habitudinis cõceperint: quicquid uero leuitate præstat, id altius tolli potest. Hinc occasio data est effingẽdi, Orcum ab inferis emergere. Quòd uero Peneus delicias suarum aquarũ recuset cũ illis confundere, nõ sane abest à ratione, quom crassiores aquæ, atq; ideo terræ aptiores ad fertilitatem: leuiores autem, quæ facilius solui & concoqui possunt, ad potum atq; salubritatem humani corporis magis cõmendentur. Hæc breuiter ad te perscripta, longissima existimabis: si ex tabellario intellexeris quàm essem præpeditus, quom ea scriberem. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

SCISCITATVS es nuper me, quid esset apud ueteres uelũ suspendere ex Ianiculo: rem latinis hominibus parum exploratam, &(ut magis me suppudeat) à Græcis petẽdam. quòd si paulo serius quàm mea fert consuetudo, tibi respondeo, non uoluntatẽ, sed occupationũ, quibus nõ distineor modo, sed obruor, aceruos causeris uelim. Quod uero petis, Dion noster (nostrũ appello, cuius epitomẽ collegerim) tibi li. XXXVI. id est primo eorũ qui hactenus in manus meas peruenerũt, cõmode expediet, quo loco de C. Rabirij accusatione agit: qui XXXVI. pòst anno postulatus est parricidij de nece Saturnini: quod ille factũ constanter inficiabatur. oppugnabãt tribuni. defendebãt senatores. Sed à Cæsare ac tribunis ei perduellionis die dicta, ne à populo etiã damnaretũ, Metellus Celer augur effecit: qui Ianiculũ propere ascendens, uexillũ propositũ cõcerpsit. Erat ea uetus inolita consuetudo, ne quid cũ populo agi posset, nisi custodia in Ianiculo excubaret. Veriti eñ Romani, ne dũ ipsi ad ferenda suffragia in campum Martiũ extra urbẽ cõuenissent, uicini hostes arrepta occasiõe per Ianiculũ irrũpentes furtim urbẽ aggrederent: publico patrũ decreto et plebiscito statuerũt, nequãdo populus cõueniret, nisi Ianiculo diligẽter custodia offirmato. Cuius rei testimoniũ dabat uexillum publice expositũ ac propendens. Eo enim prospecto iure populus cogebatur, eo subducto cum populo iure agi non licebat. Erat illud datæ missionis & custodum decedentium indiciũ. Posterioribus uero seculis aucto imperio & parta securitate, licet populus finitimorũ hostium metu solutus foret: eam tamen consuetudinẽ religiose obseruabat. Tunc itaq; amoto concerptoq; signo à Metello, & cõcio abijt, & Rabirius periculo liberatus est. Hæc ferme Dion. Extat luculenta oratio Ciceronis pro C. Rabirio reo perduellionis, quem T. Labienus Tr. pl. accusauit. Suetonius in primo Cæsare de hac accusatione ita meminit, Subornauit etiã qui C. Rabirio perduellionis diem diceret, quo præcipuo adiutore aliquot ante annos L. Saturnini seditiosum tribunatũ senatus coercuerat: ac sorte iudex in reum ductus tam cupide cõdemnauit, ut ad populũ prouocãti nihil æquè ac iudicis acerbitas profuerit. Meminerũt etiã alij, sed de illa consuetudine ne uerbũ quidem fecerũt. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

CHAMÆLEVCE ut ῥιζοτόμοι nostræ ætatis profitentur, ea est quam ólitores & agrestium uulgus ungulã equinã uocat: ex antiquis nõnulli

tuſſilaginem uocauerunt, quòd arcendæ tuſſi ſit accõmodata. ex eo factũ puto ut ueterinarij, quos κτηνιάτρους dicunt Græci, ad diſcutiẽdam equorũ περιπνευμονίαν illa utantur. ea eſt uehemens pulmonis inflammatio, ex diſtillatione plerũq; proficiſcẽs: quã grauis anhelitus ſubſequitur. Hinc ἵππους δὲ πνευμονικοὺς appellãt medici: quos latine pulmonarios recte nuncupaueris, à grauitate reſpirationis, & ab ilibus quæ difficulter admodum trahunt. Mulomedicorũ imperitia hoc tempore uulſos uocitauit. Hæc indoctius neſcio an properantius ſcripta boni conſule. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

QVI negant ſcirpum pro ænigmate atq; ambiguo dicẽdi genere accipi, hac fermè ratione utuntur: ſcirpũ enodẽ eſſe, neq; in eo inueniri quicquam quod offendat unguẽ aut moretur. Atq; adeo ſtultum eſſe in ſcirpo nodũ quærere, ut Ennianus uerſiculus in prouerbiũ abierit. Quęrũt in ſcirpo, ſoliti quod dicere, nodum. quare pro ſcirpo ſcrupũ ſubſtituendum contendunt. Notũ eſt enim uel Donati teſtimonio ſcrupum pro lapillo accipi, qui calcatus pedem male habeat. Vnde illud Terentianum, inieci ſcrupũ: & apud Plautum ſcrupea cœna, ad quã calceatis dentibus ſit eundum. Et ſcrupea meretrix. atqui illis placet cõmentum, mihi nõ fit uerisimile: quando aliud eſt ænigma ſermoq; ambiguus & cõplicatus, aliud ſcrupus. quicquid enim legenti morã facit, quicquid difficultatẽ inuehit, id protinus ſcrupus appellari poteſt. Sed longe aliter habet ænigmatis & tortuoſi lex ſermonis. Nam quom omne ænigma difficultatẽ habeat, non tamen recurrit, nec omnis difficultas habet ænigma. Aenigmate enim aliud auditur, aliud intelligitur. Tum omne αἴνιγμα παράδοξον eſt, & ita implicatũ ac nodoſum, ut non facile ſolui queat. quale illud Platonis, homo non homo, uidens non uidens, percuſſit non percuſſit, lapide non lapide, auem non auem, ſidentẽ non ſidentem, in arbore nõ arbore. quo ſignificatur ueſpertilionis è ſambuco pendentis alam ab eunucho, & quidẽ luſco, pumice percuſſam. Fatemur itaq; ſcirpum enodem eſſe: ſed ita fatemur, ut eum quoq; inter uitilia annumerari, & ex eo nodos implicatiõeſq; tortuoſas fieri fateamur. Ex his enim crates, ſtoreas, phormiones, fiſcinas, naſſas, & id genus texta tum agreſti tum nauticæ & piſcatoriæ ſupellectili accõmodata cõſui complicariq; legimus. Certe Cato crates uimine contextas, ſcirpeas appellauit. Scirpare enim apud receptos autores uincire, innectere, implicareq; ſignificat. Ex quo ſcirpiculæ falces dictæ, quæ ſcirpandis ligandiſq; uineis ſunt idoneæ. Sicut igitur Græcis γρῖφος & rete & implicitã tortuoſamq; orationem notat: unde γριφώδης λόγος: ſic noſtris ſcirpi nõ iuncos tantũ ac uitilia, ſed inextricabiles & obtortos ſermones deſignant. Hæc mea ſentẽtia eſt, utrũ tamẽ uerius arbitreris, tua ſit optio. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

QVOD ex anteambulonibus tuis, quos προδρόμους Græci, tu uerbum è uerbo transferens præcurſores appellaſti, duo altera die quo hinc diſceſſeras ſplenitico morbo correpti in hoſpitio proximo deſidere coacti ſint: & moleſtũ fuit audire, & uetus illud Galbæ dictũ uenit in mentem, Rideo cãterium in foſſa. Quom enim de ſe ac pernicitate ſua multa magnaq; recepiſſent, quàm probroſum eſt in limine ſuccidiſſe. Nec minus riſi, quòd me rogaſti ut ad lyenis incõmoda aliqua tibi remedia præſcriberem, quaſi uero ego Aeſculapius, aut artem medicam profitear. Vt tamen tibi obſequar, cui tam poſſum quicquã negare, quàm me ipſum exuere, ex obuio autore qui forte erat ad manũ, hęc excerpſi. Apollodorus tradit, barbaros ſuffitum cypiri herbę, quã nos gladiolum appellamus, ore excipientes lyenes conſumere: & non egredi domo niſi ab hoc ſuffitu. Vegetiores enim firmioreſq; ſic fieri. Cortice radicis Italici cappari, ſi quis utatur ad duas drachmas, dempto interim balnearũ uſu, ferunt triginta quinq; diebus per urinã & aluum totum lyenẽ emitti. Aſpleniũ herba eſt ab hoc uſu nomẽ aſſecuta: huius foliorum iure in aceto decocto per dies quadraginta poto lyenẽ abſumi aiunt. Myrices, quã & tamaricẽ Lenæus uocat ſimilem ſcopis amerinis, præcipua uis

pua uis est aduersus lyenem, si succus eius expressus in uino bibatur. adeoq; mirabilem eius antipathiam contra solum hoc uiscerum statuũt, ut affirment: si ex ea alueis factis bibant sues, sine lyene inueniri. Et ideo homini splenetico cibũ potumq; dant in uasis ex ea factis. alia quoq; occurrerunt remedia, sed proletaria: hæc mihi præcipua uisa sunt, & maxime parata, quæ ad te darem. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

ETSI ex libello nostro De mensibus, quo satis accurate nostras & Græcorũ Aegyptiorumq; rationes prosecuti sumus, uoto tuo cumulate (ut puto) satisfieri possit: tamen quoniam is nondum publicũ accepit, neq; amanuẽsis meus adest, à quo raptim possit excribi, & tua cupiditas omnem celeritatẽ tardam putat: ego tibi succisiuam hanc operam dabo, præsertim quom cæteros quos adijsti, hactenus parũ stare promissis & desiderio legentis minus respondere significes. Primus Aegyptiorum mensis θὼθ dicitur, Mercurio consecratus: qui addita litera θωὺθ patria eorũ lingua nomen accepit. Huic enim fermè rerum principia addixerũt: quando & sacrarũ literarum, quæ ἱερογλυφικὰ dicũtur, princeps ibis, eiusq; numini dicata est. Is mensis fermè in septembrẽ nostrum excurrit, ut non me pudeat hunc habere natalem. Eo putator Aegyptius uitibus operatur. Alter Phaothi, quo piscatores aliaq; publica uenationis oblectamenta exorent. Tertio qui Athyr dicitur, pleiades emergunt. Mox Chœac sationi impendiẽ. Tybi uero qui totus hyemalis est, uestes honestiores arcendo frigori induuntur. Mechir nauigationi maria aperit. Phamenoth ad castrenses expeditiones inuitat. Pharmuthi uernantes rosas promittit. Pachon sectas iam fruges recondit. Payni autumnum prænuntiat. Epephi uindemia carpitur. At Mesori qui postremus in augustum fermè descendit, Nilus restagnat, & excrescente aquarũ mole latè agros inundat, quæ omnia græcum carmen ita breuiter complectitur,

Πρῶτος θὼθ ἰδάῃ δρεπάνην ὑπὸ βότρυν ἐγείρειν.
Ἰχθυβόλοισι φαωφὶ φέρει πανδήμιον ἄγρην.
Πληϊάδων φαίνουσαν ἀθὺρ τεκμαίρεται ὥρην.
Χοιὰκ σπειρομένων σταχύων δείκνυσι γενέθλην.
Τῦβι δὲ πορφύρεον βουληφόρον εἷμα τιταίνει.
Σημαίνει πλωτῆρσι μεχεὶρ πλόον ἀμφιπολεύειν.
Ἄρεος ὅπλα φέρειν φαμενὼθ δείκνυσι μαχηταῖς.
Εἰαρινῶν φαρμοῦθι ῥόδων πρωτάγγελός ἐστι.
Λήϊα δ' αὐανθέντα πάχων δρεπάνοισι φυλάσσει.
Εὐκάρπου δὲ παῦνι προάγγελός ἐστιν ὀπώρης.
Καὶ σταφυλὴν κατέχων εὐάμπελός ἐστιν ἐπιφί.
Καὶ μεσορὶ Νείλοιο φέρει φυσίζοον ὕδωρ.

Hæc nos tumultuariò ita latina fecimus.

Persequitur ferro uites Thoth primus adunco.
Retibus & laqueis populatur stagna Phaothi.
Spectat Athyr primo pliadas emergere cælo.
Altrici Chœac cõmittit semina terræ.
Purpureum Tybi & sapientem extendit amictum.
At prius interclusa Mechir secat æquora puppi.
Bella mouet Phamenoth, mauortiaq; induit arma.
Vernantes Pharmuthi rosas mox afflore monstrat.
Arentesq; Pachon conducit in horrea fruges.
Fertilis autumni prænuntius esto Payni.
Vitibus ingentes botryas decerpit Epephi.
At Mesori Nili genitales inuehit undas.

De his etiam in annotamentis Plinianis non pauca diximus. Nec te moueat quôd à moribus & temporibus nostris quædam dissidere uideantur. Nam sub alio cælo diuersæ rationes terrarum & absimiles siderum excursus iure conueniunt. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

D quod nuperrimè perquisisti à me, pridem in dubiū uenerat. Et Apollonius ille inter grammaticos primi nominis ita quæstionem discusserat: cætera quidem uerba Græcos ad sensum pertinentia, αἴσθομαι scilicet αἰσθάνομαι, ἀκούω, γεύομαι, ὀσφραίνομαι, ἅπτομαι, cum genitiuo ideo cōstrui quòd exterius sensa mutuentur, eaq; aliunde in sese recipiant. sola uero quę ad oculos pertinent, utputa ὁρῶ, βλέπω, σκοπῶ, εἶδον, accusatiuum expetere, quòd hic sensus ex omnibus nō se externis affectibus sternat, sed ipse potius in alienū migret. Sic enim græce habet. αἱ ἄλλαι αἰσθήσεις κατ' εἰσπομπὴν γινόμεναι, τουτέστιν ἐκ τῶν ἐκτὸς εἰς ἑαυτὰς λαμβάνουσαι, γενικῇ συζυγοῦσιν. ἡ δὲ ὅρασις κατ' ἐκπομπὴν, τουτέστιν ἀφ' ἑαυτῆς εἰς τὰ ὁρώμενα γενικὴν πέμπει. Scio alios alia in medium afferre, sed Apollonij sententia mihi maximè fit uerisimilis. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

E XTAT apud me fragmētum magiæ Zoroastris græce scriptum (si titulo fidem haberi oportet) quo naturæ uis ac maiestas plantis & animalibus insita cognosci potest, cuius rationem afferre non facile est. & profectò magi, ut sua cōmenta maiore digna admiratione uideantur, nullas causas prodi posse cōtendunt, sed genijs naturæ, cæloq; id imputari uolunt. quod si uerum existimamus, frustra sanè nuper ex me percunctatus es: unde contingat, ut baculus ex aquifolia arbore in quoduis animal emissus, etiā si citrà ceciderit defectu mittentis, ipse tamen per sese recubitu propius adlabatur. Tam præcipuam huic inesse naturā arbori. quod si credimus, nō est quod dubitemus, cur ueteres augures inter nefastas atq; infelices arbores aquifoliā adnumerauerint. quod non aduertisse Hermolaum, tam diligentē hominem, in lectione præsertim Pliniana, profectò perquā mirum est. nec me fugit de hac eadem arbore alia enarrari miracula, utpote quæ in domo aut uilla sata ueneficia arceat: cuius etiam flore aquam glaciari Pythagoras tradidit. Quod uero ad quęstionē tuā attinet: in re licet tam abdita, in tuæ tamen spem gratiæ tentauimus quædam si non uera, uero saltē finitima explorare: quando id euenire potest grauitate ipsius ligni, quod semel emissum subinde sponte suo pondere deuoluatur: uel certe quòd tereti sit forma, & cylindri more quom primo uolui cœpit, non desinat, sed natura sua longius proruat: nisi quid cursum remoretur. Sunt qui existiment, non grauitate sed leuitate potius materiæ id euenire, quæ dum iacitur, multum aeris concipiat, atq; ita mox etiā non impulsa prouehatur. quod in calamis & sagittis præsertim arundinaceis animaduertimus: quæ cessante ac remittente etiā iaculatoris impetu non sistunt, sed concepta iam aura uel longiusculè deferuntur. Vale.

CÆLIVS CAL. CO. THO. CAL. NEP. S.

P ERCVNCTARIS à me quomodo una uoce latinè exprimeremus eū scopum ad quem nullius industria peruenire posset, à nullo ictu contingi. nam intangibilem tibi parum latinū, & minus rem exprimere uere existimas. Scio equidem à Lucretio intactilem dictū esse: sed & hoc nō adeo uidetur proposito satisfacere. Quare aut imperuium uel inaccessum, aut extra ictum dixerim, sicuti græci ἔξω βέλους appellāt: & ijdem Cænea ἄτρωτον, quasi tu dixeris inuulnerabilem, inuiolabilemq;. Bene uale. V Idus Martij. M. D. XVIII.

CAELII CALCAGNINI EPISTOLARVM LIBER IIII.

CÆLIVS CAL. IOANNI MANARDO S.

QVÆ ad me scripsisti de stomacho, fuerunt pergrata Manarde uir clarissime: tum ut doctissimis literis tuis perfruerer, quibus nec doctius quicquã nec mihi suauius esse potest: tum ut sententiam tuam cognoscerẽ, cuius tanta est apud me autoritas, ut omni prorsus careat prouocatione. Ad hoc accedit, quòd ex his non leuis calculus additus est eorum opinioni, qui magnis autoribus nixi in stomacho cibũ cõcoqui pernegarant: si stomachũ proprie accipias, non autẽ fuse & ἀκύρως, ut fermè uulgus medicorũ usurpare solet. Hic enim totius quęstiõis iugulus. Tu uero ut doctissimũ uirum decebat, ita utranq; paginã excussisti, ut neuter ordo habeat quod tecum expostulet: ut tu unus plane inuictus sis, qui tantã litem possit sine cuiusq; iniuria cõponere, & (quod aiunt) ex eadẽ fidelia duos parietes dealbare. Galeno scribis & Græcis qui post Aristotelis ætatẽ ad Galeni usq; tempora scripserunt, stomachum meatũ illum significare, qui fauces & os uentriculi interiacet: & per quẽ cibus & potus ad inanitatem, cui cõmittitur, deglutiendo descendit: quem meatũ Aristoteles & ueteres Græci omnes œsophagũ, latini gulam, Arabes & nostrates Arabum imitatores merin nuncupauere. His addis non defuisse ex antiquioribus, qui ipsius uentriculi os stomachum nuncupauerint. Et hæc quidem tua libuit uerba meminisse, tum quòd facundè dicta sunt, tum quòd ei sentẽtiæ suffragantur, cui ego sum patrocinatus. Nã quis obsecro est qui cum Galeno tanto Hippocratis interprete nõ malit falli, quàm cum recentioribus istis, de malis loquor, bene sentire. Honestus planè error, tam oculatum ducem sequentibus. Quare uel hoc satis esse potuit ad sententiæ nostræ defensionem: sed ne contraria sentientes destituti & ἀπαράκλητοι (ut aiunt Græci) forent, blandiris & his quoq;: quom nõ solum uulgo, sed Plinio quoq;, & interdum Celso, nec non plerisq; Græcis, quorũ in uarijs suarum cõmentationum locis meminit Galenus, eam corporis cauitatẽ significaret, in quã cibus recipitur, & prima cõcoctio celebratur. Constitueram equidem ab initio nihil tuis literis respondere, præsertim quod ad rem pertineret: ne quã forte abs te dissentiẽdi maleuolis suspicionẽ darem: qui nescientes quanta semper inter nos concordia uixerimus, quanta in te mea obseruantia semper fuerit, quantũ tibi deniq; debeam, cui cultum animi tanquã pręceptori, & salutẽ tãquam σωτῆρι seruatori acceptã fero, peruerse possent meas literas interpretari. Sed quom multa in mentẽ uenirent, quę dubitationem & quæstionem facerẽt, nolui prætermittere, quin hanc animi mei inductionẽ tibi aperirẽ, ut si parũ sanus est, ei mederi possis. Agnosco enim uetus illud, Amyclas tacẽdo perijsse. Primus igitur qui me mouet affectus hic est. Aristotelẽ scribis (nam reliquos nunc prętermitto) eum meatũ qui à Galeno stomachus dicit̃ οἰσοφάγον appellasse, quẽ Theodorus gulam uertit: Arabes & quidã alij, nõ uestrates, ut scribis, sed à uobis utputo longe dissidentes, Arabas imitati merin dixerunt. At ego mihi uideor apud Aristotelem longe aliter obseruasse: quãdo ille interdũ stomachũ & œsophagũ ita uidetur cõfundere, ut nõ satis appareat distinctio. Nam lib. primo quom prius ita scripsisset, αὐχὴν δὲ τὸ μεταξὺ τοῦ προσώπου καὶ θώρακος. καὶ τούτου τὸ μὲν πρόσθιον μέρος λάρυγξ, τὸ δὲ ὀπίσθιον στόμαχος. τούτου δὲ τὸ μὲν χονδρῶδες καὶ πρόσθιον, δι᾽ οὗ καὶ ἡ φωνὴ καὶ ἀναπνοή, ἀρτηρία. τὸ δὲ σαρκῶδες στόμαχος ἐντὸς πρὸ τῆς ῥάχεως. τὸ δ᾽ ὀπίσθιον αὐχένος μόριον, ἐπωμίς. Quę ita Theodorus uertit. Collũ quod inter pectus & faciẽ est: cuius pars prior [a] guttur, posterior [b] gula. quantuncũq; colli ipsius chartilagineũ priorem obtinẽs situm, uocẽ transmittit & halitũ, id arteria nominatum est. At uero quantũ interius carneum spinæ præiacet, [c] gula dicitur: pars autẽ posterior colli extima ceruix. Nec me putes uir candidissime, frustra aut ambitiose græca uerba præscribere. Nam ita necessariũ iudicaui

[a] λάρυγξ
[b] στόμαχος.
[c] στόμαχος.

dicaui ad rem uerius exprimendam: & ut intelligatur, quando de œsophago, quãdo
de stomacho, Aristoteles mentionẽ faciat: quom præsertim Theodorus promiscue
τὸν στόμαχον καὶ τὸν οἰσοφάγον gulam uerterit, puto utrunque uel idem uel proximũ arbi-
tratus: licet eodẽ libro nõnihil distinguere uideat, capite in latinis codicibus XVI.
nec enim Aristoteles, sicut nec Plinius, in capita sua uolumina distinxerũt. Aristote
lis uerba hæc sunt. ἐντὸς δὲ τοῦ αὐχένος, ὅ, τε οἰσοφάγος καλούμενος ὢν, ἔχων τὴν ἐπωνυμίαν
ἀπὸ τοῦ μήκους καὶ τῆς στενότητος, καὶ ἡ ἀρτηρία. πρόσθιον δὲ τῇ θέσει ἡ ἀρτηρία κεῖται τοῦ οἰσο-
[a] οἰσοφάγος φάγου ἐν πᾶσι τοῖς ἔχουσιν αὐτήν. ἔχει δὲ ταύτην πάντα, ὅσα περ καὶ πνεύμονα ἔχει. [a] Gula in-
tra collũ est ab angustia & longitudine nuncupata. Cui comes arteria iungitur prio-
rem obtinens situm, in omnibus ijs quę eam habere naturæ placuerat. Habent autẽ
omnia, quibus pulmo est. Ex prioribus uerbis stomachum posteriorẽ colli partem,
ex posterioribus intra collum sitũ tantum agnoscimus. Nõ procul aũt inde eodẽ ca.
de stomacho ita meminit. ὁ δὲ στόμαχος ἤρτηται μὲν ἄνωθεν ἀπὸ τοῦ στόματος ἐχόμενος τῆς ἀρ-
τηρίας, συνεχὴς ὢν πρός τε τὴν ῥάχιν καὶ τὴν ἀρτηρίαν ὑμενώδεσι δεσμοῖς. τελευτᾷ δὲ διὰ τοῦ
στόματος εἰς τὴν κοιλίαν, σαρκώδης ὢν τὴν φύσιν, καὶ τάσιν ἔχων καὶ ἐπὶ μῆκος καὶ ἐπὶ πλάτος.
[b] στόμαχος Theodorus. [b] gula ab ore & ipsa dependet, continua tum spinæ, tum arteriæ nexu fi
brarum, & per septum transuersum in uentriculum finit, carnis speciem referens, &
pariter distendi in longũ, latumque habilis. ex quibus omnibus colligimus, οἰσοφάγον
uel stomachum esse uel stomachi superiorẽ angustioremque partẽ, sic dictum quod ci
bum deuehat. quod etiã animaduerti potest ex capitis eiusdem peroratione, quã in
hæc uerba finit: τὰ μὲν οὖν περὶ τὸν στόμαχον καὶ τὴν ἀρτηρίαν οὕτως ἔχει, nulla de œsopha-
go mentione habita, quasi minime digna parte de qua priuatim fuerit dicẽdum. Si-
cut & apud Pollucẽ quom ex professo earum partium uoces prosequatur, succurrit
ne uerbum quidem de œsophago factũ libro secundo τῶν ὀνομαστικῶν. De stomacho sic
agit. ὁ γε μὲν φάρυγξ στομάχου ἐστὶ ἀρχή, ὡς βρόγχου λάρυγξ. & mox subsequens. τοῦ δὲ στομά-
[c] φάρυγξ χου καταλήγοντος εἰς τὴν κοιλίαν, ἡ τῆς κοιλίας εὐρυχωρία κεῖται περὶ τὸ λαιὸν μέρος. [c] guttur sto
[d] βρόγχου machi principiũ, sicut [d] gutturis [e] fauces. Stomacho desinente in uentrẽ, uentris am-
[e] λάρυγξ plitudo iacet in leuam partem. Quod si recte procedit æstimatio, stomachique partem
œsophagum esse cõstat, facilis eius esse excusatio potest, qui stomachũ non cibi sed
spiritus gratia factũ putat: licet hic, ut professus sum ab initio, non uertatur quæstio-
nis cardo. Et sanè perpenso diligenter, ut mones, capite tertio tertij libri de partibus
animalium, & imprimis ijs uerbis. ὑπὸ δὲ τὴν κεφαλὴν ὁ αὐχὴν πέφυκεν ἐστὶν τοῖς ἔχουσιν αὐ-
χένα τῶν ζώων. οὐ γὰρ πάντα τοῦτο τὸ μόριον ἔχει, ἀλλὰ πάντα τὰ ἔχοντα, ὧν χάριν ὁ αὐχὴν πέφυ
κε. ταῦτα δ' ἐστίν, ὅτι φάρυγξ καὶ ὁ καλούμενος οἰσοφάγος. ὁ μὲν οὖν φάρυγξ τοῦ πνεύματος
ἕνεκα, διὰ τούτου γὰρ εἰσάγει τὰ ζῶα τὸ πνεῦμα, καὶ ἐκπέμπει ἀναπνέοντα. διόπερ τὰ μὴ ἔχοντα
πνεύμονα οὐκ ἔχουσιν οὐδ' αὐχένα, οἷον τὸ τῶν ἰχθύων γένος. ὁ δὲ οἰσοφάγος ἐστὶ δι' οὗ ἡ τροφὴ πο-
ρεύεται εἰς τὴν κοιλίαν. ὥσθ' ὅσα μὴ ἔχει αὐχένα, οὐδ' οἰσοφάγον ἔχουσι διάδηλον. οὐκ ἀναγκαῖον
δ' ἔχειν τὸν οἰσοφάγον τῆς τροφῆς ἕνεκεν, οὐθὲν παρασκευάζει πρὸς αὐτήν. ἔτι δὲ μετὰ τὴν τοῦ στόμα
τος θέσιν, ἐνδέχεται κεῖσθαι τὴν κοιλίαν εὐθέως. τὸν δὲ πνεύμονα οὐκ ἐνδέχεται. δεῖ γὰρ εἶναί τινα
κοινὸν οἷον αὐλόν, δι' οὗ μερίζεται τὸ πνεῦμα ἐπὶ τὰς ἀρτηρίας εἰς τὰς σύριγγας, διμερὴς ὤν, καὶ
μάλιστα ἂν οὕτως ἀποτελῇ τὴν πνοήν. τοῦ δ' ὀργάνου τοῦ περὶ τὴν ἀναπνοήν, ἐξ ἀνάγκης ἔχοντος
μῆκος, ἀναγκαῖον τὸν οἰσοφάγον εἶναι μεταξὺ τοῦ στόματος καὶ τῆς κοιλίας. ἔστι δ' ὁ μὲν οἰσοφάγος
σαρκώδης ἔχων νευρώδη τάσιν. νευρώδη μὲν ὅπως ἔχῃ διάστασιν, εἰσιούσης τῆς τροφῆς. σαρκώδη
δὲ ὅπως μαλακὸς ᾖ καὶ ἐνδιδῷ, καὶ μὴ βλάπτηται τραχυνόμενος ὑπὸ τῶν κατιόντων. Quæ sic
[f] αὐχὴν Theodorus. [f] Collum capiti subiacet his quæ id habẽt animalibus. Non enim omnia
[g] φάρυγξ habẽt, sed ea tantum quibus sunt partes illæ, quarũ gratia collum conditum est. Hoc
[h] οἰσοφάγος est [g] guttur & quæ [h] gula uocat. [i] Guttur spiritus gratia datum est. Hoc enim spiritum
[i] φάρυγξ animalia trahunt & reddunt, respirando & expirando. Quamobrem quæ carẽt pul-
[k] αὐχένα mone, [k] collo etiã carẽt, ut genus piscium. [l] gula est qua cibus et potus deuoratur, itaque
[l] οἰσοφάγος ea quæ carent [m] collo, [n] gulam hæc manifestam nõ habet, nec [o] gulã haberi cibi causa
[m] αὐχένα necesse est: nihil enim ad cibum parat. Et quidẽ à situ oris cõtinuo uẽter esse potest,
[n] οἰσοφάγον pulmo nõ potest. Aliquẽ eñ quasi tractũ cõuallis adesse cõmunẽ oportet, quo spiri-
[o] οἰσοφάγον tũ ad fistulas per arterias digerat bipartitus: atque ita efficere spiritus reprocationẽ ma
ximè potest. Cum igitur instrumentũ spiratiõis accõmodatum longitudinẽ habeat
necesse

necesse sit, [a]gulam inter os & uētrem haberi necesse est. Cōstat gula ex neruo & car- [a]οἰσοφάγος
ne: ex neruo ut extendi possit quom cibus ingeritur: ex carne ut mollis sit & cedat, nec lædatur asperitate cibi descendentis. Quæ uerba quomodo possumus non generatim ad omnia animalia referre? ut ea scilicet guttur & gulam, id est φάρυγγα καὶ οἰσοφάγον habeāt quæ spirant, pulmonemq́ habent: quibus duobus carent non spirantia: quales sunt pisces. Cuius rei causam referēs Philosophus subiungit, ea esse instrumenta spirationis accōmodata: nam gutture planè trahi & reddi spiritum: at gulam nō solum deglutiēdo cibo, sed & spiritui halituiq́ paratā, quasi conuallē quandam, & ideo longitudinē habere, & inter os & uentrem constitutā esse. Nam obiter, non necessario cibum deuehere, quod ex eo probatur, quòd quæ nō spirāt, gulam nō habent: sed ab ore uenter actutū hiat. Id uero certius patet: quom collum gutturis καὶ οἰσοφάγου causa à natura datū animalibus profitetur. Nam quod explosam ab Aristotele pridem eorum sententiā scribis, qui περὶ τὴν βραχέαν ἀρτηρίαν non solum spiritum sed & humorē inuehi putauerūt, parum ad rem facere uideatur: quom nō euestigio sequatur, si per illam potus nō defertur, quin aliquid spiritus per οἰσοφάγον, id est per partem stomachi superiorē, atq́ ita per stomachum efferatur. Nam sicut Aristoteles ei sententiæ aduersatur, ita hāc comprobat, quom τὸν οἰσοφάγον, id est gulæ tractum cōmunem tum cibo, tum spiritui describit, quo pulmo spiritū ad fistulas per arterias digerat bipartitus: atq́ ita effici spiritus reciprocatio maximè possit. Habet tamē & explosa illa opinio suos & magnos quidem illos assertores, Alcæum imprimis, Hippocratem, Platonem, Philistiona Locrum, Dioxippum Hippocraticū celebres medicos: quin & Plutarchus in Symposiacis aduersus Erasistratū ijsdem ferè ratiōibus quibus usus est Aristoteles Platonē oppugnantem, eius sentētiæ patrocinium suscepit. Et sanè nemo est qui in re tam nota, tam nobis familiari falli possit, aut fallere: nisi certam aliquā rationem sequatur. Nam pulmoni souēdo rigandoq́ humectatione opus esse intellexerunt, non tamen effusa ac immodica: quare ἐπιγλωττίδα quasi moderatricē & arbitram à natura adhibitam: quæ prohibeat admittatúe quantū ex salute animantis usui esse potest. & cibos quidem arceat depellatq́ in stomachum, ut in uentre colligantur: potum autē moderate inter stomachum & pulmonem partiatur. Hæc fermè Plutarchi defensio in cōpendium redacta: nā ille pluribus. At mihi Dimentē meliorem, quàm ut inter Philosophorū proceres ausim disceptator occurrere. Reliqua potissimę quæstiōis pars est, an ex sententia Aristotelis, quē maximum autorē habuimus, ἐν τῷ στομάχῳ ἢ ἐν τῇ κοιλίᾳ fiat cōcoctio. & me quidem aut omnia fallunt, aut Aristoteli in uentre concoquitur. Nam dum superiorē Platonis sententiam, tacito tamen nomine, diluit, hæc aliud agens interposuit, δῆλον δὲ καὶ ὅτι οὐκ εὐθέως εἰς τὴν κύστιν συνάγεται τὸ ὑγρόν, ἀλλ' εἰς τὴν κοιλίαν πρότερον. Theodorus: humorem non cōtinuo colligi in uesicam, sed prius in uentrem, certum est. Quod primo libro De animalibus multo apertius, quo loco de ijs agit, in quibus cōueniūt differuntúe animantia. In omnibus enim partem qua cibus recipitur, os appellari: in quā deuoratur, uentriculū, id est καλεῖται δ' ὃ μὲν λαμβάνει, στόμα. εἰς ὃ δὲ δέχεται, κοιλία. Et mox, τὸ μὲν τῆς ὑγρᾶς περιττώσεως δεκτικὸν μόριον, κύστις. κοιλία δὲ τῆς ξηρᾶς. licet indifferenter ac sine distinctione τῆς κοιλίας nomine Aristoteles aluum & uentrē capiat. Quæ alij ita distinxerunt, ut τὴν ἄνω κοιλίαν uentrem, τὴν κάτω κοιλίαν aluū appellarint. Sed quid mirū? quom Lactātius in Opificio hominis, & alij quidam latinorū promiscue uentrē & aluū acceperint, quę tamen multū differunt: ut minus mirari oporteat quosdā ueterum & recentiorū, de qbus puto Galenū dixisse, tam improprie locutos, ut οἰσοφάγον, στόμαχον, καὶ κοιλίαν confuderint: nos autē οὐκ ἀκυρῶς, ἀλλὰ κυρίως, & imprimis περὶ τὸν ἀεισοτέλην loquimur. Possem & ex alijs innumeris locis Aristotelis, probare propriū ciborum receptaculum, sed & adhibebo modū, & paucis ero cōtentus. Alter est in primo Problematū ubi quęrit: cur medicamēta purgare ualeant, quom alia pleraq́ amariora, cæterisq́ eiusmodi qualitatibus insigniora id facere nequeant. Ibi enim hæc uerba sunt ex Theodori interpretatione, nā græcus codex abest. An quia non ob eiusmodi uires purgandi obtinent facultatē, sed quia cōcoqui nequeunt. Etenim quæ ob excessum caliditatis, aut frigiditatis quamuis exiguo corpore incocti-

lia sunt, aptaq; uincere non uinci ab animantum calore, resoluiq; eadem facile à uentre utrolibet possint, hæc medicamenta habentur. ubi enim uentrē adierunt resolutaq; sunt, statim ad uenas per easdem feruntur semitas, quibus permeat cibus. mox quom nihilo cōcoqui potuerunt, sed uictrice perstiterūt potentia, relabūtur, & quæ sibi obsistūt, secū detrahūt: quę res purgatio uocitatur. ex libro De animalibus quarto in uentre cōcoqui cibū manifestè ostenditur. ὅσα τε ζωοτοκεῖ, ἐν τῇ ὑστέρᾳ ἔχει. καὶ πάντα τὰ προσαποφυκότα ἐν τῇ γαστρὶ ἐπὶ πλεῖον καὶ ὥσπερ ἡ τροφή. & quæ animal gignūt suo in utero fœtū continent, nō in uentriculo. Ita enim non secus quàm cibus coquerentur primordia genituræ. Idē in secundo De partibus animaliū: ὥσπερ δὲ καὶ τὸ στόμα τῆς ἀκατεργάστου τροφῆς πόρος ἐστὶ καὶ τὸ συνεχὲς αὐτῷ μόριον, ὃ καλοῦσιν οἰσοφάγον, ὅσα τῶν ζῴων ἔχει τοῦτο τὸ μόριον, ἕως ἂν εἰς τὴν κοιλίαν. Et quæ sequuntur. Theodorus sic. Sed ut os animalis cibi inconfecti meatus est, atq; etiā pars ei annexa, quam gulam appellant: cibum quibus data est animalibus usq; ad uentriculum deducit. Huic stomacho meo alia superest opera, ut quod nōnulli te autore sperāt sibi Plinij suffragium adesse, certis rationibus extorqueamus. Te autore dixi, quòd ipsi non modo Plinij genium non agnoscant: sed gratis etiam insectentur. quòd si Plinius meus à me tamen nunquam satis laudatus ab illis staret, multū ex hac defensione mihi ademptum putarē. At ille multis quidem locis de stomacho meminit, sed in XI. tamē signate de tota illa dispositiōe pertractat. Cuius uerba planè ex Aristotele, cuius ille quà potest imitator est, facile trāscripta agnoscas. Ea sunt: Interiorē arteriam operit in epulando epiglottis, spiritu ac uoce illàc meante: ne si potus cibusúe in alienum deerrauerit tramitem, torqueat. Altera exterior est arteria, appellatur sanè gula, qua cibus atq; potus deuoratur. Tendit hæc ad stomachū, inde ad uentrē. Hanc per uices operit, cū spiritus tamen aut uox cōmeat: ne restagnatio intempestiua alui obstrepat. Ex chartilagine & carne arteria, gula neruo & carne constat. Quæ cōmodius uertisse Plinius q̄ Theodorus existimatur. Nam Theodorus, ut diximus, gulæ nomine stomachū & œsophagum amplectitur. At Plinius stomachum suo, id est Gręco appellat nomine, œsophagum autē gulam propriè dixit. Sed paulo mox idem luculentius rem enarrat. Summum gulæ fauces uocantur: postremum stomachus. hoc nomine est sub arteria iam carnosa inanitas, adnexa spinæ, ad latitudinem ac longitudinē lagenæ modo fusa. Quibus fauces nō sunt, ne stomachus quidem est, nec colla nec guttur, ut piscibus: & ora uentribus iunguntur. Testudini marinæ lingua nulla, nec dentes: sed rostri acie cōminuit omnia. Postea arteria & stomachus denticulatus callo in modum rubi ad conficiendos cibos, decrescentibus crenis quantū appropinquat uentri, nouissima asperitas, ut scobina fabri. Mox etiā explicatius ostendit, nō in stomacho sed in uentre concoctionē fieri. eius uerba hęc sunt: Subest uenter stomachum habētibus, cæteris simplex, ruminantibus geminus, sanguine carentibus nullus. Intestinum enim quibusdam ab ore incipiens quadam uia eódem reflectitur, ut sepiæ ac polypo. in homine adnexus infimo stomacho, similis canino. His solis animalium inferiore parte angustior. Itaq; & sola uomunt, quia repleto propter angustias supprimitur cibus: quod accidere nō potest ijs, quorum spatiosa laxitas eum ad inferiora transmittit. Sed non hinc procul omnē dubitandi ansam summouet, palamq; ubi concoctio fiat aperit. Venter solidipedū asper & durus: terrestriū alijs denticulatę asperitatis, alijs cancellatim mordacitatis: quibus dentes utrinq;, nec ruminatio. Hic cōficiuntur cibi, hinc in aluū delabuntur. Et rursus ubi sit uenter nequis dubitare possit, sic ait: Pectus, hoc est, ossa pręcordijs & uitalibus natura circūdedit. At uentri, quē necesse erat increscere, ademit. nulli animaliū circa uentrem ossa. Hoc incrementū uētris non adolescente corpore: nam hoc & pectori contingit: sed dum cibus ingeritur, solet euenire. Verba autē illa quæ sunt posita in septimo de malacia prægnantiū: Fastidium in cibis, redūdatio stomachi, indices sunt hominis inchoati: tantū abest ut nobis aduersentur, ut multo maximè nostram sententiā adiuuare intelligamus: quādo tunc redundare stomachus cognoscitur, quom reflectuante nec bene capiente cibū uentre restagnatio fit in stomachū. Qui quoniam locus non est cibo à natura dictus, idcirco nauseā & uomitionē fieri oportet. quomodo & cætera loca accipienda sunt,

in quibus hoc dicēdi genere Plinius utitur, tū propter utriusq; uicinitatē, tum quòd eodem ferè contextu tegmentoq; cōpacti sunt, mutuamq; habēt συμπάθειαν: ut qui alteri auxilietur sciat se utriq; profuisse, & qui alterū læserit, se utrunq; offendisse intelligat. Ad ea quæ diximus, hoc quoq; addi potest, quòd natura sapientissima nostri corporis artifex, nō stomacho, sed uentri umbilicū, unde infantes concepti alantur in utero, affixit: quòd locus ille sit ubi fiat potissima concoctio, atq; inde in cæterum corpus alimentū facillime deducatur. Qua ex re & uentrem in medio corporis collocauit, ut ad omnes extremitates ex æquo uitę præsidiū possit peruenire. Quòd si uera scribit Plato in Cratylo: magnū quēdam Dialecticū, consultū totius naturæ, nomina rebus indidisse: si à uoce locus est in Topicis, summiq; autores uel subtilissimas quæstiones & Iuris & Philosophiæ à ratiōe nominū sunt interpretati: minimè mihi fraudi esse debet, si & hoc quoq; stomachi nomē in rationis meæ patrocinium uocauero. Dictum aūt est illud quòd effundendi infundendiq; cibi os & uestibulum sit, quasi σόμα χέων. In ore autē & uestibulo transitū fieri, nō moram trahi, notius est quàm ut probatiōe indigeat. effundi uero & infundi per eum cibum, nō etiā acquiescere, ipsum nominis ἔτυμον, id est ipsa ueritas satis ostēdit. Nam & Galenus stomachum σόμα τῆ γαςρός definiuit. Sed & Cicero in secūdo De natura deorū: Linguam autē ad radices eius hærens excipit stomachus, quò primum illabuntur ea quæ recepta sunt, & oris utraq; ex parte tonsillas attingens palato terminatur. Mox alui naturam stomacho subiectam dicit, quæ cibi & potionis sit receptaculum. Vnum adhuc superest, ut quicquid in Celso superest spei, id præcidamus. Turpe enim foret hunc unum apud latinos medicū sentire cum barbaris. & quoniā eius à me liber abest, unius q; locus libro quarto capite quinto: Faucibus subest stomachus: tantū succurrit, ero eo cōtentus. Ventriculus autē, inquit, qui receptaculum cibi est, cōstat è duobus tergoribus. Isq; inter lienē & iecur positus est: utroq; ex ijs paululum super eum ingrediente, Hactenus Celsus. Hæc sunt uir clarissime, quę animū perstringūt, nec temerè sinūt manus dare diuersa sentientibus: quę si abs te probatū iri sensero, in cælo sum. at si (ut Græci dicūt) τὸ λῷ ὑγιὲς putaris, iam nihil reluctor, & me tibi curandum præbeo. Bene uale. M. D. XVIII. Agria.

CÆLIVS CAL. IOANNI MANARDO S.

QVOM essem nuper in Gracchouia, quę urbs in extrema Germania ipsiusq; Vistulæ ripa sita est, in comitatu amplissimi principis mei ad regias nuptias inuitatus, contigit ut cū uiro bene docto & in rebus ad medicinam pertinētibus exercitato, & ex eo tempore mihi singulari amicitia cōiuncto, uerba facerem de re literaria. Quo in sermone forte incidit de Hermolao Barbaro mentio, cuius ego memoriā ita admiror, ut postuetus illud seculum, in quo admirabilis fuit ingeniorū prouētus, nullum ex æquo in omni disciplinarū cognitione tanti facere soleā. Cuius ego literaturā quom nō modo nō probari sed uehementer etiam taxari intellexissem, exhorruerūt aures propè tanto piaculo perculsæ. at ille qui tam excellentis uiri monumenta oppugnabat, quom à me rogaretur ut rationē stomachi sui afferret, & cur unus aduersus sentētias ferè omniū niteretur: nihil habuit quod afferret, nisi se nuperrime Dioscoridem ab eo latinitate donatum & auctum corollario percurrisse: in quo Di boni quot se lapsus & inscitiæ testimonia & quasi literarum portenta deprehendisse testabatur. Tum ego quom pertinacius instarē, efflagitaremq; ut huius indaginis suę gustum & quasi specimē aliquod proferret, reluctatus ille plusculum, deniq; pręter alia innumera se offendisse locum ex quarto Dioscoridis, ubi de elaterio agit, professus est, quē neq; hominum neq; deorū quisquam ab infamia tueatur. Præcipit enim Dioscorides modū quo elaterium confici debeat, his uerbis, σὺ ἅμα τῷ ἅπτεσθαι σικύας ἀποπηδῶντας ἐκλέγων, ἀποτίθεσο, ἐῶν νύκτα. Quæ sic Hermolaus interpretatᷣ. Cucumeres eliges q̄ simul tanguntur exiliūt receduntq; à pediculo. Seruantur autē decerpti una nocte. At his magnas rixas cōcitabat amicus meus, et propè classico doctos uiros euocabat, quod Hermolaus participiū illud ἀποπηδῶντας ita foret interpretatus, ut de suo illud addi-

dixisset, eos à pediculo recedere: quom nihil minus Dioscoridis mentem attingeret. Voluit enim ille significare, colligẽdos esse cucumeres elaterij gratia, quom iam ex illis semina exilirẽt. atq; huius opinionis suę astipulatorẽ Plinium uocabat, in XX. Naturalis historię de hoc medicamẽto uerba facientẽ. Ex cucumere, inquit, syluestri fit medicamentũ quod uocatur elaterium, succo expresso è semine. Cuius causa nisi maturius incidatur, semen exilit oculorũ etiam periculo. Hæc tum ille, quę ego pro tẽpore, quantũ potui memoriter meminisse, in Hermolai gratiã reieci. Sed paucos post dies quom alij quidã mihi retulissent, eũ hac in re tragœdias & (ut aiũt) in simpuuio fluctus cõcitare, & iam iustũ uolumen cogitare, nactus etiã utriusq; Dioscoridis occasionẽ, non potui mihi imperare quin exactius locũ recognoscerẽ, & doctissimi uiri partes defenderẽ, pręsertim quom aduersarius nõ nihil primo cõgressu afferre uideatur. Nemo aũt paulo accuratius rem ipsam attrectãs nõ intelliget, longe ab omni culpa uirum de literis benemeritũ abesse. Quis est enim tam audax, qui se sensus Dioscoridis melius eruere posse iudicet quàm Hermolaus eruerit? qui hoc unũ agebat negotium: uel qui se Pliniana melius tenere putet, quàm ille qui magnã ætatis partẽ in Plinij recognitione absumpserat? quod eo promptius constabit animaduertenti Plinij sententiã ad uerbum in Corollario exscriptam esse. Verũ operæpretium est agnoscere multa & à Dioscoride præter Plinij sententiã, & à Plinio preter Dioscoridis, allata esse: ut obiter Pliniomastigas refellam, ad Dioscoridis trutinam Pliniana omnia reuocantes. Hoc uero certius ac exploratius patebit, siquis caput hoc ipsum de elaterio excusserit. Scribit Dioscorides optimi elaterij, seu mauis agitatorij, experimentũ esse, quòd προσαχθὲν λύχνῳ ἅπτεται. id est, quòd lucernis admotũ facile accendatur. Cõtrà Plinius ueri experimentũ, si admotum priusquã extinguat scintillare sursum ac deorsum cogat. Dioscorides à bimatu ad decenniũ usq; perdurare scribit, id est εἰς μὲν τοι τὰ καθαρτικὰ ὁ διετὴς ἁρμόζει ἄχρι δεκαετίας. At Plinius ducẽtis etiã annis seruatũ asserit, autore Theophrasto, et ad quinquagesimũ usq; lucernarum lumina extinguere, utpote quo nullũ ex medicamẽtis longiori æuo duret, eoq; melius sit quo uetustius. Dioscorides etiã abortum grauidis elaterio fieri scribit. ait enim: καὶ ἔμβρυα κτείνει προστεθέν. Plinius uero putari scribit conceptus ab alligato semine adiuuari, si terram non attigerit: partus uero, si in arietis lana alligatũ insciēti lumbis fuerit, ita ut protinus ab eo eximatur & rapiatur extra domũ. Quæ omnia utrinq; collata quàm dissideant inter se, facile intelligit qui ab omni intellectu nõ abest. Quare non admodum sibi placere oportet eum, qui mutuo Pliniũ ad Dioscoridis, & Dioscoridẽ ad Plinij calculum ciet: & si ab inde Dioscorides sententiã illam Plinianã prosilientium seminum ex cucumere inquat, quom super crateiẽ præcipit exponi cribrum non adeo densum, & cultrum obuersum ita statui ut aciẽ suprà obuertat. Tum utraq; manu enixe comprimi cucumeres, atq; ita in craterem per cribrũ succũ exprimi. quod, ut opinor, duplici ratione faciũdum est: tum ne semina cũ oculorum periculo emicent, si gladius superne adigatur, tum ut cõmodius humor excipi possit. Nam quod ad legendum ipsum cucumerẽ pertinet, quàm foret peruersum atq; alienũ ab opinione autoris, si illud tempus expectandum moneret, quo simulac tangerentur cucumeris semina statim prosilirent: quod ne accidat, Plinius maturius celeriusúe decerpendos edocuit. Atqui si diligẽter inspicias, nõ de seminibus, sed de ipsis planè cucumeribus, Dioscoridẽ loquutũ agnosces. ait enim, τοὺς σικύους ἀποπηδῶντας, non autem τῶν σικύων σπέρματα ἀποπηδῶντα: ut multo uerius & compertius existimare debeamus Hermolaum quàm eius aduersariũ introspexisse, cum addidit amplioris expressionis causa recedere à pediculo. Meminerat enim, in cucumere & pepone, qui et ipse cucumeris species est, id esse maturitatis indiciũ: quod & Plinius in XIX. testatur, tradens eos maturitatẽ adeptos, quanquã nec pendentes, statim à pediculo recedere. quare desinat hac in re quisquã Hermolao negotium facere, in qua ei iure gratiã debet: qui cõsulto & planè gratis Dioscoridis sententiam alioqui ancipitẽ suo lumine illustrauit, conscius parum cautis lapsum imminere. & profecto stultum est existimari à Dioscoride illud tempus excerpendi cucumerem proponi, quod maxime uitari oportet. M. D. XVIII. Agria.

Cælius

CÆLIVS CAL. CAMILLO VISTARINO.

VIX possem eloqui Camille uir doctissime, quantũ me alliciat ac teneat tua isthæc felicitas ingenij, ad omnes præclaras disciplinas nati. Mitto studia forensia, in quibus longe præcellis. mitto legũ arcana, in quibus nihil est tibi inexcussum, nihil imperuiũ, nihil obscurum. Sed quom in has etiã nostrates studiorum amœnitates descendis, quanto id facis iudicio? quanto hęc scrutaris acumine? ut si hoc unum agas, uix tibi ad ea exploranda otium, aut ad recolenda suppetere posse uideatur memoria. Iure itaq; quom te præsente insignis Plinij locus in quæstionẽ uocatus sit, te unũ imprimis doctissimũ iuxtà & æquissimũ disceptatorem adimus, cuius iudicio sine prouocatione acquiescamus. Plinius lib. XIII. cap. III. (liceat enim mihi per te peruulgata, tametsi Plinio ignota capitũ diuisione uti) in M. Ciceronis, inquit, monumẽtis inuenitur, unguenta gratiora esse, quæ terrã quàm quæ crocum sapiant: quando etiã corruptissimo in genere, magis tamen iuuat ipsius uitij seueritas. Fuit qui locũ castigandum putaret, & pro terra cærã substituendum: quando apud Cic. lib. III. de Oratore ita scriptum inueniatur: unguentis minus diu nos delectari summa & acerrima suauitate conditis quàm his moderatis: & magis laudari quod cæram quàm quod crocum olere uideatur. Addebat ille nullum esse odorẽ terræ: seq; id Plinij authoritate probaturum confidebat. Quorũ utrunq; an ego iure pernegauerim, tua sit æquissime uir æstimatio. Ego sanè nullam esse in Pliniano codice noxã, uel sacramento cõtenderim: quin & Ciceronis locũ ad Plinianæ potius sinceritatis exemplum reuocandum iudicauerim. Nam quomodo moderatius olet unguentũ, quod cærã quàm quod crocum redolet? Certe natiua ipsa cæra acerrimi grauissimiq; odoris est. Et licet pro locorum conditione odor ille intendatur remittaturúe, ubiq; tamen olfactum urgere experimento cõpertum est: utpote quom cæra gummi arborum & florũ lentore glutinata sit, & propoli plerunq; ut propinqua, ita etiã admixta: ut iam nihil sit, quo magis cæræ quàm croci odorem in unguẽtis expetamus, aut croci magis quàm cæræ reformidemus. Terrę uero odorẽ abesse nusquam, puto, Plinius dixit. Certe libro XV. cap. XXVII. mirũ esse scripsit, tria naturę pręcipua elemẽta sine sapore esse, sine odore, sine succo, aquã, ignem, aerem. quo in censu nullã uideo terræ habitã mentionẽ. Sed quid ad hãc rem cõprobandam uel rationibus uel externis authoritatibus depugnamus? quom ipse Plinius sibi sit locupletissimus testis, terrã non cærã legendũ esse. Eius testimoniũ laudamus lib. XVII. cap. V. ubi terræ genera enumerat. Certe Cicero lux doctrinarum altera, Meliora, inquit, unguenta sunt quæ terrã, quàm quæ crocum sapiunt. Hoc enim maluit dixisse, quàm redolent. ita est profecto: illa enim erit optima, quæ unguenta sapiet. Quòd si admonendi sumus, qualis sit terræ odor qui quæritur, contingit sæpe etiã quiescẽte ea sub occasu solis, in quo loco arcus cælestis deiecerit capita sua, & quom à siccitate continua immaduerit imbre. Tunc emittit illum suum halitũ diuinum ex sole cõceptum, cui cõparari suauitas nulla possit. Is esse odor in cõmota debebit, repertusq; neminẽ fallet, ac de terra odor optime iudicabit. talis ferè est in noualibus, cæsa uetere sylua, quæ consensu laudantur. Quæ propè omnia ex VI. Theophrasti li. De plantis uidentur excerpta. Siccitas est, inquit Theophrastus, quæ odores uel omniũ uel certe aliquorũ facere potest: quod obiter in terra quoq; perspicuum est, ubi tempore æstiuo solo adusto imbres accesserint. Humor enim admissus, feruentiq; puluere admixtus odorẽ generat: quod idem in cæteris etiam facit. Nam & quod de arcu cælesti referunt, arbores & loca reddere odorata ubicunq; constiterit, tale est. Reddit nõ in omnibus modis odorata, sed siqua materia cõbusta proxima sit. Nec id forsitan per se agit, sed quodammodo per euentum. Impluit enim locis ubi constiterit: quippe materię combustę admistus humor uaporem quendam odoremq; excitat. Neq; enim aquæ multũ descendit, sed magna parte guttæ irrorant, ita ut caliditatis siccitatisq; modus nõ desit. hæc ille. Illud nõ prætermittam, Plinium quidem à Cicerone mutuatũ quod ad terrã & unguenta pertinet, non tamẽ ex libro III. De oratore uideri mutuatũ, quando eo loco Cicero cõmendauit unguenta nõ quæ saperent terrã, sed quæ olerent. Sapere autẽ à Cicerone scriptum

Plinius nũcupatim obseruauit. Nisi forte quis authoritate Pliniana uictus, apud Ciceronem sapere, non olere legendum contenderit. Vale, & tu quid sentias perscribe. M. D. XVIII. Buda.

CÆLIVS CAL. IACOBO ZIEGLERO S.

EA est bonitas tua, is candor animi, ea de me æstimatio, ut persuasissimũ habeam te omnia alia cogitasse: quàm aut tui mihi memoriã excidisse, aut in rebus tuis obeundis negligentiã subijsse. Hoc si tecum cogitasti uirorum optime, tua te minime fefellit opinio. Neq; ego mearum literarum tarditatẽ aut ualetudinis excusatiõe, aut summis occupationibus, & si uerè utrunq; possem obijcere, redimã. Neq; enim ulla tam grauis esse potest corporis infirmitas, quæ mihi Zieglerum, id est nõ exiguam animæ meę portionẽ adimat: neq; ullæ sunt tam magnæ occupatiões, quæ rebus tuis præponderent. Sed deos immortales testor, unam mihi maximã huius molestiæ causam fuisse tabellariorũ raritatẽ, quorum præsertim fidei tutò literas possem cõmittere: qui uel isthuc nõ aduenere, uel certe me inscio atq; insalutato hinc abiere. Quomodo enim posse fieri putas, ut tam non dicã ingratus, sed inclemẽs atq; adeo mei oblitus sim: ut pro pulcherrimo munere nunquã tibi gratias dixissem, quo neq; optatius, neq; honestius ad me aliud mitti potuit. Oblectauit uero me & in admirationẽ rapuit Meteoroscopium, & Meteoroscopij luculenta illa ὑφήγησις, seu enarratio, quam mihi superpondij uice nuncupasti: ut prorsus muneri tuo uetus illud dictum belle cõueniat, plus est mãtilsa quàm obsoniũ. At tu mi Zieglere suauissime, unus es omnium qui ingeniũ sub manu & manum habeas sub ingenio. Ita enim cõmode utrunq; uterutri obsequitur, ut natus effictusq; à natura uideare ad utranq; facultatem, agendi scilicet & spectandi. Quare quom magna de te animo antea concepissem, nunc me planè quædam ἔκστασις tenet, uel artificium exactissimi organi, uel subtilitatẽ & elegantiam doctissimæ traditionis, uel tuam in amando promerendoq; curã ac diligentiam cogitantẽ. Nihil est itaq; in me quod non omne addictum òbęratumq; sit tibi: quod parcius polliceri lubet, ut me aliquãdo sentias rebus quàm uerbis paratiorẽ fuisse. Quod uero ad postremas literas attinet, quibus de lucubrationibus tuis mentionẽ habes, ita me Diament, ut mihi uidentur instructissimæ, quę iam in manus hominum prodeãt & publicum capessant. quod si alicuius est apud te ponderis iudiciũ meum, quod profecto ab amantissimo tui animo proficiscitur, nulla mora est quin album calculum addã, & soluentibus bene precer. Cæterum nõ mediocriter me pupugit pars tuarum literarũ, qua subuereri uideris, ne à me atq; Vrsino ingratitudinis arguare. Et nũc quidem de Vrsino taceo: ipse enim uiderit, quid cogitet: certe si Publianum illud meminerit, agnoscet se nõ dedisse, sed accepisse beneficiũ, quom digno dederit. Quod uero ad me attinet, miror unde tibi in mentẽ uenerit, ut ad Cælium isthæc scriberes, hominem primo ingenuum, & qui si nõ magnitudine fortunæ, magnitudine profecto animi, neq; beneficia, neq; operã in amicitia fœneretur. Sed heus tu amabo, uter nostrum ab altero plura maioraq; accepit. Planè si res ad calculum uocetur, eo tu maiora amplioraq; in me officia cõtulisse deprehẽderis: quo rarioribus studijs & ampliore literatura polles. Vt forte possit aliquis paulo argutior existimare, te quasi alterum Socratem εἰρωνεύεσθαι, id est ironia uti: & dum tuã, à qua longissime abes, ingratitudinem excusas, suã alijs obijcere: quo dicendi genere si te oblectari intelligerẽ, nõ possem non erubescere, quom sim mihi (ut ille ait) conscius Philemon. quòd si quando facilem tempestiuãq; fortuna se mihi obtulerit, dabo operã, intendamq; omnes neruos, ut hanc labẽ mihi sanè permolestam extergã. Cætera quæ ad me scripsisti & annotaui diligenter, & in memoriæ thesauro condidi: nec possum mirari, cur præsenti præsens totã scenam nõ aperueris, ut ex mutua capitum collatione certius consiliũ capi potuisset. Nescio enim quomodo hæc nõ sine suspicione ab absentibus tractantur. Nam (ut Cicero inquit) Corycæi subauscultare omnia mihi uidentur. Atqui literas tuas principi meo reddidi, & cõmodissimo quidem loco, id est quom daret ille operam studijs secretioribus, abdicatis omnibus arbitris, essetq; summa loquendi impunitas

punitas

punitas. Ibi ex animo ea dixi de uirtutibus, de ingenio, de literatura, de secretioribus disciplinis, quæ de te, id est de eruditissimo, ab amicissimo uere prædicari debuerũt. quòd si quid citra tuarũ laudum fastigiũ dictum est, nõ uoluntate sed facundia pecca tum est. At ille tum literis tuis, tum mea cõmemoratione mirifice uisus est amore ac desiderio tui accẽdi. & actutum Meteoroscopium de quo mentionẽ feceram accersi iussit: quod sæpe manu tractans miris laudibus cõmendauit, cui quæq; portio specu lationi inseruiret perquirens. Libellum etiã enarrationis suggessi: quẽ euoluit sæpi-us, seq; ad ea studia (si quãdo ocium suppetet) anhelare significauit. mandauit etiam mihi ut ad te scriberẽ, ut isthic Budæ hoc ipsum organũ, id est Meteoroscopium æ-reum sibi procurares apud quempiã industrium artificẽ, in quo symmetria ad amus-sim respondeat: & de precio ante omnia conuenias, de quo quom nos admonueris statim ad te dabitũ. Quod uero ad negocium tuum attinet, summa totius oratiõis hæc fuit: ut sciscitarer abs te, quæ tua mens foret. Nam ei qui aliunde penderet, manum porrigere, in tanto præsertim suorum numero, nõ modo nouum, sed planè superua cuum. Esset enim hoc prorsus rem alienã agere. Quòd si te ac tuas spes huic naui cre dere statuisses, id quod salua cõmuni existimatione abs te procurandum esset, tum esse quod de te cogitet, uotisq; respondeat. Quare quicquid constitueris, uel ad ip-sum principem, uel ad me, fidenter perscribe. Nusquã enim deero, quin tibi ac rebus tuis studeam: &, quantum erit in me, accuratissime consulam. Illud tibi certe affirma uerim, te à principe meo iam plurimũ amari, tibiq; bene omnia optari. Tu qui pru-dentia, ac multarũ rerum experientia præstas, reliqua consultissime prospicies. Ego quocũq; inclamaueris, prẹsto adero. Tu quidem literas principis cum meis accipies, sed succincte ac Laconice perscriptas, cætera ex his quas scribo ad te locupletius co gniturus. Mox quom de te ac studijs mathematicis rursus uerba facerem, idem prin ceps doctissimi uiri atq; in illis grauioribus studijs exercitati literas ostendit: quibus ille sibi gratulatur rationẽ probationẽq; nuperrime inuenisse, qua sine fuco & reie-cta omni sophistica cõtentione demõstrare possit: datis duobus lineis in plano, quę in infinitum portendantur, quarum altera recta sit, altera nõ longo interuallo à prio re dissita recta itidem, sed quæ tamẽ uergat inclinetq; ad alterã: eam temperiẽ ac mo derationem seruari posse, quamuis utraq; sine termino proueh atur, ut nunquã inui-cem colliment, nec posterior priorem secet. Quod sanè mihi admirabile uideri in re Geometrica affirmaui. Tum princeps iussit, ut quid tu de ea re arbitrareris, per lite-ras exquirerẽ. Quã ut facilius intelligas, binas lineas in calce huius paginæ subijciã, quales ille sibi effingit. Tu rem diligẽter pensa, et rescribe. Videor profecto apud Eu clidem nescio quid hac de re legisse: qui mihi uidetur negare id fieri posse, quod do-ctus ille uir pollicetur. Sed tu aliquid certius cõpertiusq; significa. Opto mihi præte-rea significari, quo loco sit ministri tui ualetudo, quẽ meo nomine salutabis. Siquid est amplius, quod tua aut tuorum sit, abdicatis suspicionibus istis omnibus, me cõ-monefacito. Nec gratius nec iucũdius quicquã mihi euenire potest, quàm omnibus in rebus tibi beneuolentiam meam testari. Bene uale mi frater suauissime, & me ama mutuo. Quartodecimo Calendas Nouemb. XVIII. Agria.

CÆLIVS CAL. IABOCO ZIEGLERO S.

N EC libet, nec si liberet, satis licet per angustiam temporis respondere ad partes omnes tuarũ literarũ, quas & gratissimas & plenas summi amo-ris accepi. Illud uere affirmarim, te ac summa ista humanitate tua nihil mihi esse iucundius. quom humanitatẽ dico, non minus eam intelligo, quæ ad cultum animæ quàm animi pertinet. Tu uero persuasum habe, me tũc rebus tuis defuturum, quantũ opera & facultas mea suppeditauit, quom mei

mihi memoria intermorietur. Ad ingratitudinẽ, à qua nõ fortunæ ratio, sed studium meum omnibus in rebus tibi placendi & gratificãdi me abunde redimit, nihil rescribo, conscientia mea contentus: cui tunc certo aliquo testimonio satisfaciã, quom potero, uel quom tu me posse existimabis. nam cætera quæ in te ipso accusans me damnas, tã inuitus memini, ut uel scripta nolim, uel certe è memoria statim aboleri. Quæ uero ad ministri tui curationẽ pertinent, tantum abest ut imputem tibi, ut lubẽs profitear hinc magnum mihi abs te nomen creuisse: quòd uoluntati tuæ aliqua parte, in tanta præsertim tuorũ erga me meritorum area, sum obsecutus, & feci quod tibi nõ omnino ingratum existimaui. Illud me male habet, Vrsinum plenã operam non potuisse tibi nauare, & nunc quasi reflante morbi inclementia eum grauius uexari. Reliqua quę adscripturus sum, boni consulas uelim, quando ex animo tibi addictissimo proficiscunt. Postridie eius diei quo princeps meus à cõuentu rediit, de Belgrado et finitimis locis, quę nuperrime perlustrauit, loquens obiter mecum multa uerba fecit de rebus Ptolemaicis: atq; interim de te luculenta mentio incidit, quom rogaret an literis responsum dedisses. Professus sum me tuas literas accepisse, sed quibus tãtum cõmonefaciebas, nostras tibi redditas fuisse, & mox te ad ipsum principem uberius & certius omnia perscripturum. Id à me factum. De Meteoroscopio ligneo & creta superlito, non placet quod scribis. Nam & si ars in ijs multum pollere potest, multo tamen magis pollebit ars coniuncta materiæ: demum nolim te in suspitionẽ uenire, quasi ad tuum quæstũ trahas, quæ aureis XIIII. indicas, quom pleraq; tua sint manu atq; industria tractanda. Quod de sacerdotio etiam scribis, non satis probo. Non enim adeo felices sumus, ut maxima pars quod optimum est uelit. Quare alia nobis ratio ineunda, ut uoti cõpotes efficiamur. Veritus sum (fateor) ne si ingenue, ut ad me scripsisti, rẽ aperuissem, omnes cogitatus nostros interrupissem. Quare malui rẽ proferre ad secunda cõsilia, quàm nos actutum prodere. Ego quicquid hoc est, ad te mi Zieglere rursus prouoco: quod ipse statueris, summa cura perfecturus. Nihil autem existimarim cõmodius ad hoc uotum nostrum feliciter obeũdum, quàm ut tute ipse ad nos animi saltẽ gratia, diebus proximis natalicijs recipias, quod & principi puto fore gratissimũ: tũ spero coràm nos cõstituturos, quod in rem potissimũ & saluberrimũ fore uideat. Nec te moueat uiarũ dispendiũ. Bidui enim est iter, homini etiã impedito. Erimus autẽ unà quotquot dies ipse uolueris. Interim specimẽ & gustũ dabis ingenij coràm, de quo quom multa prędicauerim, non dubito quin me in ea prædicatione parcum fuisse princeps sit arbitraturus. Cuius etiã itineris occasionẽ uel hinc potes arripere, quòd nuperrime princeps mihi iniunxit: ut ad te scribam, des ei operã in emendis quibusdam uoluminibus, Ptolemæo scilicet nouissimæ impressionis Romanæ, quem etiã curabis eleganter cõpaginari. Est quidẽ alius apud nos, sed fœdissimæ omnino impressionis. Itẽ sphæra, tam materiali q́ conscripta, eius notæ quam tu ipse optimã iudicabis: Platone & Ludouico quodam Cælio Rodigino, qui superiore anno edidit librum Antiquarum lectionũ. Pecunias autẽ erogabit principis nomine Franciscus Castilio aurifex Italus, ad quẽ perscribit princeps, ut eas enumeret ex tuo iudicio. Hæc igitur tecum ipse cõuehere poteris, si ueniendum putaueris. Erit enim aduentus tuus, tum sua indicatura, tum conuecta merce optatissimus. quòd si ueneris, nihil est quod pręter te quicquã requiram. sin forte uenire omiseris, tum rogo te amabo, ut seorsum in pagina nõ pigeat annotare, quę pars cuiq; parti tabularum accõmodetur, id est quomodo picturationes illę orbis discuneatæ ac distinctę in artus redire, ac suprà infrà prorsum & retrorsum inter se coagmẽtari, & in ordinem redigi possint: certas notas & symbola, uerba etiã adscribens id indicantia. ut puta, tabulam Italiæ illa præcedit, illa subsequitur: ea suprà affigenda est, illa infrà subijciẽda, atq; illa deinceps. Vel, quo tu es ingenij acumine & dexteritate, eum morem & ordinẽ sequeris, qui rem planam & perspicuã maximè faxit: ut tu ipse coràm aliquando præmonstrabas. In pagella autem, non in Ptolemæo eam rationem exarari cupio: ut sit priuatim principi & mihi tua opera rudimentum, nõ autem omnibus promiscuum, qui nullam tibi esent gratiã habituri. Illud etiã abs te uir omnium humanisime expeto, ut de gradibus ad Ptolemaica pertinẽtibus non nihil ad me per-

scribas

scribas, quot scilicet passuū milia complectātur, tam per cardinē quàm per limitem, id est tam per latitudinē quàm per longitudinem, & qua ratione excrescant aut minuantur. Vide itaq; mi frater suauissime, quāto cōmodius & facilius res tibi cessura sit, si ad nos ueneris. Excusseris enim tibi propè omnē hāc molestiā, qua nūc tam impudēter te uexare nō desino. Ad qđ scilicet tua me singularis bonitas & mea summa fiducia, quā in te posui, inuitat, ut agnoscas me animo esse ingenuo, & quom multum tibi debeam, plurimū etiam uelle debere. Significare etiā ne pigeat obsecro, quę sit lineæ Diagoniæ ad ambeuntes lineas proportio. De lineis autē de quibus superioribus literis ad te scripsi, memineris rogo utraq; rectā esse, neutram curuam, sed ea ratione, ut altera in alterā earum uergat, & utraq; in infinitū portendatur, nec tamē unquā colliment. Quòd uero te ad nos tot uerbis inuitem, facit meus summus erga te amor, & ut ad rem tuā peragendam cōsilij summa aliquando colligi possit. Velim tamen abs te, si non ueneris, cōmodo: si ueneris, securitati tuæ imprimis consuli. Bene uale, ac te tibi ac nobis incolumem serua, & me mutuo ama. octauo calend. Decembres M. D. XVIII. Agria.

CÆLIVS CAL. IACOBO ZIEGLERO S.

ET si quantū tu per te ingenio polleas, & quantā habeas in lectione ueterum autorum & exercitationē & memoriam non ignorem: magis tamē ut tibi obsequar, cui negare quicquā nec possum nec debeo, quàm ut operæprecium faciā, apud Plinium & Vitruuiū, duos scilicet in Romanis literis conditores optimates, & in quibus multis locis nō plus disciplinæ, quàm caliginis deprehendas, annotaui, & quasi prætento digito indicaui, quæ uel ad cōmentarios tuos pertinere, uel legenti moram facere posse existimaui. Tu mihi & studiosis, hanc quoq; obiter (quę tua humanitas est) operam dabis. Non enim dubito quin ea futura sint illustria, ad quæ tu lucernā inuexeris. Ea sunt:

Apud Plinium in re Astronomica ex antiqua ratione libro 2. cap. 15. 16. 17

De ratione umbrarum	cap. 74. 75. 76. 77
De dioptris & uasis horoscopis, &	
De terræ dimensione.	cap. 3
De harmonica mundi ratione	cap. 112.
De terrarum parallelis	lib. 6. cap. 34
Ratio astronomica de uita hominis	lib. 7. cap. 49
De mutatione umbrarum	cap. 60
Astronomica quædam	lib. 18. cap. 25. 26. 27.
De limitatione agrorum	cap. 34
De obelisco pro gnomone in campo Martio	lib. 36. cap. 10
De epistilijs Dianæ Ephesiæ	cap. 14

Apud Vitruuium de gnomone qui dicitur σκιαθήρας lib. 1. cap. 6

De columnarum & capitulorum symmetria	lib. 3. cap. 3
Partes capituli Corinthij eiusq; symmetria	lib. 4. cap. 1. 2
De ratione Dorica	cap. 3
De hostijs & antipagmentis	cap. 6
De ratione theatrorum	lib. 5. cap. 2. 3. 4. 5. 6. 8
De quibusdam aspectibus cæli	lib. 6. cap. 1
De librationibus aquarum	lib. 8. cap. 6. 7
De cubi duplicatione, cylindris, mesolabis.	lib. 9. cap. 3
De gnomonicis rationibus	cap. 4
De horologiorum umbris	cap. 8. 9

Decimus ferè omnis foret excutiendus propter machinas tractorias, catapultas, balistas, quorū descriptio oppido quàm difficilis est. Apud Macrobium multa quidem sunt digna annotatu, sed ea tu per te iam satis executus es. Apud Aristotelem in fine tertij & in quarto Meteororū multa sunt explicanda de ratione optica, id est perspectiua. In quibus operam iudiciumq; tuum expetūt studiosi, sed unus omnium maximè Cælius. Bene uale. septimo Calendas Nouemb. M. D. XVIII. Agria.

Cælius

CÆLIVS CAL. NICOLAO LEONICENO S.

ERAM Budę quom flos è campo ad me allatus est, à rei herbariæ studio so. erubui uetus nomẽ ignorare, quare abs te id petendũ duxi. eius species hæc est: longus fermè semipedẽ fustis, ramis etiã productis distinctus, folio triplici geniculatus oblongo: ex his medium procerius. Flos ipse hyacinthinus planè, nisi pallor quidam uim coloris extenuaret: folijs quinq; & per uices caliculis totidẽ absolutus. Hæc ita distincta sunt ut folia à pede promineant, & ascendentia recedant, & summo in fastigio leniter uireant. at caliculi ab ore interiori suspensi sunt, exterius paulo eminentiores, non tamen æquant folia. Eorum formã cõmode cornucopiæ poteris cõparare. Nam à summo hiant, & paulatim descendunt in turbinẽ, qui etiam extremo in calce interius recuruatur. At flore in medio subuiridis aliàs quasi truncus granis obsitus, seu mauis semina appellare, exurgit. cuius uertex in tenues admodum lacinias sectus agnoscitur. hęc forma. Vulgi simplicitas archangelicã nuncupat, & inter lilia censet. Tu nomen scrutare, ego præter oculos quem consulerem non habui. Bene uale.

CÆLIVS CAL. REVERENDO AGAPITO
Generali Canonicorum regularium. S.

SI quis probauerit mihi se accepisse iniuriam à procuratoribus meis, dabo operam, ut per eos gesta rescindantur, & meritas pœnas luant. Sin ius ecclesiæ meæ tutati fuerint, neq; præiudiciũ afferri permiserint, per eos gesta approbabo. Quòd si quis eos iniuste fuerit persecutus, iuste defendam. Vale pater optime, & me ama tui amantissimum.

CÆLIVS CAL. AD QVENDAM

SACERDOS multæ existimationis, & in sacris literis modo bene eruditus, cũ præclaro uiro amico meo uerba faciebat. Quomq; forte amicus meus literas Græcas Latino homini commodissimas diceret ad omnia studia excolẽda, alter ille sibi aliter longe uideri respõdit. Et quidẽ illas putare se dixit ad fabularum notionẽ atq; id genus nugamẽta plurimũ prodesse: sed quid in sacris literis emolumenti afferre possent se non uidere. Mysteria enim illa religionis nostræ cum Græcorũ disciplina nihil habere cõmune. Tum ille paulo iritatior, Si nobis, inquit, optime uir, deorum largitate datum esset animi sensa absq; officio uocis aperire, possetq; sese diuinus ille animi captus alterius ingenio repræsentare, plus fidei tua haberet oratio. Sed quando neq; nos αὐτοδίδακτοι, ministerioq; linguæ ad hauriendas disciplinas utimur, crede Hieronymo, si mihi parum lubet credere: qui totiens Græcorum testimonio utitur. Crede ipsis sacris literis, in quibus totiens inexplicabiles sensus inuenias, quos sine Græcis literis non facile explices, tot ignorata uerba, quæ forte melius perciperetis, si quando Græcorum studia attigissetis. Nam ut de multis pauca eligam, quid mysticum τοῦ χριστοῦ nomen: quo unctum regia consuetudine intelligimus: quod ignari quidam sacerdotes his literis notant, XPS, nescientes χ. & ρ. literas esse Græcorũ: sicut IHS, quoniam à Græcis ἰησοῦς, id est Iesus dicitur. Quo uero alio nomine spiritũ sanctũ quàm Græco παράκλητον nuncupant: quasi aduocatũ dixeris. & quia penultima apud Græcos η est, proinde producta latinis proferri debet. Sic χάρισμα gratiã. Sic εὐχαριστίαν bonam gratiam. Sic ἐπιφάνειαν apparitionem. Sic εὐαγγέλιον bonum nuntium. Sic ψαλμοὺς, id est cantiones. Sic ἀντιφώνας, id est recinẽtias. Sic πρεσβυτέρους seniores. Sic ἐπισκόπους, id est speculatores. Sic ἀκολούθους adseclas ministros. Sic διακόνους, ministros. Sic Ioannis reuelationem ἀποκάλυψιν. Sic Hieremiæ lamentationes θρήνους. Sic libri Regum supplementũ παραλειπόμενον. Sic Hebræorũ umbracula σκηνοπηγία. Sic ex Aegypto decessum ἔξοδον. Sic librum quo uolumina quinq; continentur, πεντάτευχον. Sic sextum diẽ ἑβδομάδος παρασκευὴν, præparationẽ, qua in diem sabbatũ, quo religiosissime ab omni opere Iudæi abstinebant, necessaria omnia apparabant. Sic

λιτανείας

λιτανεῖαι supplicationes. Sic tetragrammaton, id est quadriliterum inter dei cognomenta adnumerauere, quòd eius nomen apud omnes gentes quatuor literis signetur. Sic sancti spiritus celebritatẽ πεντηκοστὴν, id est quinquagesimã, quod à paschate ad illam dies quinquaginta intersint. Haud sanè aliter dei filiũ patri consubstantialem ὁμοούσιον, quo nomine Ariani ignaros & parum cautos illudebãt, quom percunctarenẽ, ὁμοούσιον ne an Christũ adorandũ putarẽt: quasi uero Christus ὁμοούσιος non esset. Sic lauacrum regenerationis βαπτισμόν. quasi quom quispiã deuouetur ἀνάθεμα dicitur, quòd ab eo ita sit abstinendum, sicut ab his quæ Dis sunt dicata, quæ ἀναθήματα dicuntur. Sic adiurationes ἐξορκισμούς. &c.

DIALOGVS. CÆLIVS CALCAGNInus, Bonauentura Pistophilus.

ITA est Pistophile mi, nullum tam magnum malum est, cui aliquid boni adiunctum nõ sit, quod ego sanè experior. Depulsus enim patria timore pestilentiæ, & in hos rusticos recessus adductus, uitã mihi acerbam existimarẽ, nisi meum hoc quasi exiliũ paucis libellis & uberiore ocio solarer. Nec enim non intelligo, quàm dulci amicorũ consuetudine caream: quãtas mihi gymnasij & bibliothecæ quã nuper accuratissime instruxi, amœnitates subtraxerit importuna hæc tẽporum inclementia. Sentio quanto laborẽ desiderio collegij nostri, quom solitas cõmentationes intermissas requiram, quibus non minus deorũ sanctitas quàm hominum pietas asserebatur. Sed hæc omnia incõmoda studiorum fructu & libertate solitudinis cõpensamus. Quantum enim urbanis & forensibus actionibus detractũ est, tantundem lectiõis assiduitati & Musarum commercio adiecimus. PISTOPH. Hoc est mi Cæli quod modo tibi ex animo gratulabar. Nam quom tibi carendũ sit patria, quom necessitas quædã, quam tibi salutis tuendæ gratia & sponte & prudenter induxisti, multa cõmoda, multasq; dignitatis tuę persunctiões ademerit: nihil est tamẽ quod doleas, quom eas tibi uoluptates nõ modo relictas intelligã, sed auctas etiã, ad quas te natura formauit, ad quas memini tãto te aliquando animi impetu impelli cõsueuisse, ut cæteras omnes uitę actiones auocamẽta soleres appellare: atq; illud cõstanter assereres, aut nusquã in humana uita felicitatẽ, aut in sola studiorũ meditatiõe esse positã. Ob id tãtũ abest ut incõmodi quicq; te adijsse putẽ in hac solitudine, ut te nunc multo feliciorẽ putẽ q̃ putarẽ antea. Quo exẽplo admonitus facile possum iudicare q̃ procul ego à felicitate absim, cui nulla temporũ uicissitudo manumissionẽ pollicetũ. Nã & si summa seculi felicitas arriserit, nulli minus q̃ mihi ea perfruendũ est. Ludant alij, iocentũ, delicias agãt, mihi tamẽ in eadẽ specula permanendũ est. Obrutus planè mole negotiorũ, uinctusq; ad eandẽ cathenam, quę aurea æreaúe sit nihil moror: certe cathenã iure dixerim. Ad hanc itaq; alligatus, totos dies, addo etiã noctes persæpe peruigil lego aut scribo literas, sed laboriosas & illiteratissimas. quid quom alijs præscribo, quid scribant: quid quom expungo, interlino, immuto quę alij scripserunt: quę plerunq; maiore mihi labore constant, quàm si meo mihi chirographo forent perscripta. Quid quom uno quasi agmine tabellarij toto propè orbe cõuolãt, fascesq; solidos literarũ notis inscriptos, quas ab Aegyptiorũ cõsuetudine hieroglyphica nuncupari arbitror, cõuehunt. Iis enim, ut nosti, principes arcana inter se tegũt & produnt. Eas itaq; notas quàm operosum sit enarrare, quanta ingenij & oculorũ attentione explicandæ sint: tu qui olim inter hosce cancellos uersabare tam cõpertum habes, ut non multũ mihi laborandum sit, quo meos labores intelligas. Qui quom magni ea parte sint, exiles tamen censeri poterunt, si cæteris conferantur. aures puta ciuibus præbere. aliorum uota, aliorũ inanissimas nugas incredibili patientia tolerare. Postulationes, defensiones, inclamationes adeuntiũ deuorare. De publicis priuatisq; rebus ad principem referre. multa in disquisitionẽ uocare. Triumuiralia responsa expectare. Supplicibus libellis subscribere: Amicos demereri: modo liceat. quod si non liceat, illis persuadere, non mihi uoluntatem, sed aut fortunã ipsis, aut facultatẽ mihi defuisse. omnibus deniq; omnino satisfacere multo profecto difficilius est, quàm ut putẽ à me præstari posse. Nõ negauerim

uerim tamen id mihi esse in uoto præcipuũ. Et hęc quidem lætis rebus suo quasi gradu procedunt. At si quando reflauerit fortuna, si ratio tẽporum obstiterit, ceu nunc plus experimur quàm uelimus, hæc omnia obeunda sunt munia, sed maiore opera. quo enim publicæ res arctiores sunt, eo ciuitas frequentius principis optat pręsidia. Nam qui animã reipublicę principem dixere, prudenter uidẽtur animaduertisse, ab eo in omnia ciuitatis membra uigorem spiritumq́ uitalem persundi. Accrescit igitur labor, intenduntur erumnę. Primo enim nihil sine periculo cõfici potest: ingenuaq́ illa frons qua solemus accipere accedentes, uix potest exporrigi. Tum ego quasi cochlea nunquã à testa, id est à latere principis, auelli possum. Et collegæ mei uiri clarissimi, qui mihi suppartiario interdum labore adesse solent, tum prorsus abducti ac distracti temporũ cõditione, nihil opis afferunt. Eorum itaq́ auxilio destitutus nõnunquã mecum ipse subdubitare soleo, quomodo tanto oneri par esse possim: alioqui quàm sim imbecilli corpore, quàm incerta ualetudine, meo persæpe periculo dici. Adde quòd omnes ij qui sunt nobis à cõmentarijs, quales Græci ὑπογραμματέας uocitãt: nos scribas, aut librarios, aut nouo uerbo amanuẽses dicere possumus. Nam peruulgatã illam Cancellariorum uocem nõ libenter adeo usurpare soleo: uel quòd à latinitate abhorreat, uel quòd nõ omnes eodem ritu interpretantur. Nam & in urbe & aliquot in prouincijs Cancellarius summi magistratus nomenclatura est. Nos nostros subsidiarios & quasi optiones hoc nomine honestamus. Hos omnes inquam princeps quòd parũ turbæ confidit, hac tempestate ablegatos uoluit, pręter hunc adolescentẽ, cuius ita ingenio operaq́ oblector, ut quom hac in ætate magnos profectus agnoscã, maiores tamẽ ampliiores[q́] sperẽ in posterũ. CÆLIVS. Et quis est tã absurdo iudicio, qui Iacobi Azaioli amœnitates nõ amet? cui omnia feliciter Musę indulserũt: seu uorsam seu prorsam orationẽ tentet: seu in Etruscis se numeris exerceat, seu transmarinas ueneres accersat in Latium. Quare nihil mirum est te magnum ingeniorũ spectatorem, hunc tibi ex omnibus delegisse, in cuius diligentia ac fide calamus tuus longa opera delassatus cõquiescat. Sed huius uirtutem puto olim tam illustrem fore, ut suo splendore contentus alienis laudibus non egeat. Quòd uerò ad fortunas tuas attinet, ego te uir optime in summis licet laboribus constitutum fortunatissimũ esse arbitror. Et si ex benefactis cuiusquã genium metiri oportet, ego te Dis immortalibus gratissimum puto.

CÆLIVS CAL. VINCENTIO CAPRILI S.

NESCIO utrum mihi magis dolendũ an gratulandum censeã, quòd pestilente patria & propè in hoc exilium coniectus in aduersam ualetudinem inciderim: quæ ita uim naturæ consternauit, ut iam multos dies liberatus à febre, nondum planè uires colligam, nec me ad pristinas functiones satis confirmatũ intelligam: potior tamen gratulandi ratio est. Nam ea ipsa adeo infensa ualetudo tamẽ summæ uoluptatis mihi occasionẽ attulit, qua nulla aut gratior aut optatior afferri potuisset, quom te uirũ tantæ lectionis, tantæ literaturæ, ueterem etiã amicum nõ solum agnouerim, sed suauissimo etiã tuo affatu perfrui potuerim, quom de simplicibus medicamentis plerisq́ recentiorum ignotis disseruerimus. A quorũ hæresi te alienum ad bonarũ literarum professores defecisse, summa cum iucunditate cognoui. Sed illud priuatim ad me attinet, quòd quom de morosa aluo uerba faceremus, qui cũ mihi perpetua lucta est: tu, quæ tua humanitas est, uolens propria animi inductione prouinciã suscepisti condendi cõmentariolum: quo mihi proponeres, quæ ad eam leniẽdam emolliendamq́ omni ui abdicata, tibi uiderentur. Quæ omnia à me licet properè ac tumultuario perlecta, tantum tamen ponderis ac grauitatis uidentur retinere, ut nullam inueniã orationem, qua tibi pro tanto beneficio gratias pares agam. Nam si omnibus in rebus nos gratos esse consentaneum est, quanto ei magis qui tuendæ conseruandęq́ salutis certã rationẽ proposuerit? Legam exactius ac maturius aliàs quę ad me scripsisti, tibiq́ cõmodius nitar gratias agere. nunc id fuit propositum, me tibi significare, breuẽ sed perquàm locupletem cõmentariũ istum accepisse. Qui profecto fuit mihi periucundus, & incredibili

oblectatio

oblectatione affecit. Bene uale uir doctissime, & Cælium tibi addictissimum ama.

CÆLIUS CAL. HERCULI BENTIVOLO S.

SUB nomine Astartes Sidonij Venerem colũt, magno errore illorũ qui Astartem in Areten, id est Venerẽ in Virtutẽ, cõmutarunt. Huius uim atq; potestatẽ secum admiratur Plautina Peristrata, utpote cui omniũ bonorum & malorũ dispensatio debeatur. In eo uero eius numen esse admirabile proclamat, quòd quos enecat, id est quibus amoris incentiuum adimit: hi uiuunt & sapiunt. quos autẽ properat alere & erigere, id est quos ad amandum prouocat, quibusq; amoris faces inijcit, hi confestim pereunt, atq; male sapiunt miseri: amore scilicet ijs uitæ tranquillitatem iudiciumq; subducente. atq; ad hunc modulum cætera quæ eo loco afferuntur, mea quidem sententia, sunt enarranda. Bene uale.

CAELII CALCAGNINI EPISTOLARUM LIBER V.

CÆLIUS CAL. ALPHONSO TROTTO S.

LECTISSIMUM asparagorũ munus, quod nuper ad me dedisti Alphonse uir magnifice, occasionẽ obtulit uiris bene doctis, qui mecum forte erant in mensa: nonnulla commentandi super asparagis: quæ tuis auribus non omnino indigna iudicaui. Erãt eorum pleriq; in ea sententia, non fuisse altiles asparagos antiquitati. Id quod Hermolaus cõstanter affirmat. Nã & Plinius inquit, asparagus totus in spina est. Et hũc quidẽ corrudæ nomine appellatũ. Quin & orminon & myacanthon nomẽ habuisse à spina scilicet appellatione indita, sicut etiã asparagum nõ aliunde quàm ab asperitate uocabulum accepisse. At ego qui naturã constantem & æternam neq; unquam effœtam in suis operibus sum arbitratus, eiusq; perfunctiões immutabiles fuisse censeo, mites seu tu altiles seu mauis satiuos appellare, antiquitati fuisse asparagos iudico. Huius meæ sententiæ prompta est ratio, quòd locis incultis atq; agrestibus uideam cultissimos & planè urbanos prouenire. quorum miram frequentiam annotaui, quom Pannoniam & extremũ Germaniæ tractum, partemq; illam omnẽ quam alluit Vistula peruagarer: ita ut mihi facilè persuadeatur, naturã magis quàm artem mansuescere asparagos uitã docuisse. Sed & oculis, qui præsentissimus est sensus, alia accedunt argumenta. Siquidem Plinij uerba sunt, tritam asparagi radicem in uino albo potam calculos pellere. Sed syluestrem, id est corrudam, ad omnia esse efficaciorẽ. Quid quòd idem nominatim asparagũ in satiuum & syluestrem secernit? Et quidem satiuo proprie asparagi nomen conuenire autumat. Vnde factũ puto, ut hæc ipsa appellatio in uniuersitatẽ abierit herbarum tum primũ germinantium: quarũ primos & tenellos adhuc fœtus asparagos promiscue dixerũt. Agresti autẽ & incõdito, nunc corrudæ, nunc myacanthi, nunc ormini, ut dictum est, nomen dedit: & si pro ormino falso Pliniani codices horminion, quæ frumenti species est, scriptũ habeant. Qua in uoce uideo Iulium Pollucẽ à Plinio in diuersum abire. Is enim syluestrem ἀσπάραγον, satiuum autẽ ὄρμινον appellari testatus est. sed & corrudæ nomine animaduerto nõ modo ab antiquis agrestem asparagũ dignatum esse: uerũ & ipsum seminarium hoc nomen habuisse, sicut cepinam & bulbinã & id genus alia. In hoc autẽ altero genere folia capillamẽti modo gracilia fuisse constat. quod eorũ errorem manifesto deprehendit, qui lupulum cũ asparago confuderunt. quom lupulum cui reptitij cognomen fecerunt: bryoniæ folijs, sed paulo asperiusculis à natura præditũ agnoscamus. Omnino rem seram apud Romanos asparagũ fuisse, & tarde in mẽsam uenisse, scriptores

prodiderunt:eo argumento persuasi,quòd postremo uolumine Cato de hoc præceptum reliquerit:apud quem tamen nō aliter quàm semine seritur, ad lineā granis binis ternisue paxillo demissis,quom postea seri inuentum sit spongijs (sic crassiores coalitasq; inter se appellant radices)singulorū pedum interuallo distinctis. In harundinetis felicissime nasci idem Cato tradidit. Est enim harundini & asparago naturæ magna cognatio,quam συμπαθείαν Græci dixere. ad hoc etiā ouillo fimo multa gratia est. Hic enim ex omnibus non finit eum herbascere . Ego certos habeo autores, qui cornibus arietū tusis atq; defossis prouenire contendant.quod & si prodigiosum putem,ne dum supra fidē:ut tamē proditum est,ita prodendū putaui. Plutarchus in libello De præceptis nuptialibus hanc asparagoniā uidetur Bœotū uocabulo appellasse:quam nouis nuptis præferri solitā memorauit,puero hanc præcinente cantilenam:Malum perdidi,bonum inueni. Solum Rauennatū huic imprimis accōmodatum legimus, ex quo & spinā Rauennatem ad famā peruenisse constat. In Germania superiore præstantes adeo & torosi celebrātur,tertij cuiusdā generis incultioris asparago,corruda mitioris,ut Tiberij imperatoris ioco occasionē attulerint:In Germania nobilem herbā nasci,similem magis asparago quàm asparagum. Hinc & Augusto dictū illud arrisit ad ostendendam rei gestæ celeritatē, Citius quàm coquantur asparagi.quod utiq; de satiuo intelligendum iudicamus. Videtur aūt Augustus Græcos imitatus,qui peculiariter quod ille asparagis dedit, apuæ pisciculo tribuunt. Sed & medicis asparagi in magno fuerunt ambitu. Vrinā enim cient & renes expurgāt, sed ui sua uesicā exulcerant. Adde quod asparago trito cū oleo perfusos negant pungi ab apibus. Eius decoctū adeo canibus infensum putant,ut depereant angina. Sed & decoctum idem ad heminā haustum mirum est quàm nauiter uenerē concitet. Illud postremo non prætermittā, asparagum à pronepotibus Thesei qui Ioxides uocati sunt,non minus in honore habitū quàm Zenoni capparin. Apud quos etiā spinā asparagi & stœbes cremare cōstans religio fuit:quòd scilicet Sinis Pityocamptę filia tuto post patris obitū in ijs delituisset, quom eam forte Theseus persequeretur. Hæc eorū ferme summa est,quæ super mensa uiri eruditi attulerunt:quorū te participem esse uolui,ut tuum magis munus nobis usui palato iuxtà & ingenio fuisse intelligeres , quàm ut liberalitati tuæ hostimentum reponerem . Qui enim hoc fieri potest: quom ego tantū calamo & quidem sterili in papyro serā asparagū : tu uero fistuca & subacto quidē in solo ac restibili,nec uni tibi, sed amicis tam luculentos alas & propages asparagos. Vale. IIII. Calendas quintiles M. D. XXV. Ferraria.

CÆLIVS CAL. IOANI MANARDO S.

NON tu quidem ouum in urceo, uir optime & rerū naturæ cōsultissime, ut scribis, subtexisti & aggesto cinere confirmasti, uerū sepiæ atramentum(quod aiunt)offudisti & tenebris obscuritatē iniecisti. Nunc enim demum quid lonchitis non sit , intelligo. Nam quæ tu de gariophyllo ariolaris,penè mihi orationis suauitate & argumentorū præstigijs persuaseras:sed ea mox ad Lydium lapidem, id est ueritatis coticulam,ueterumq; enarrationem admouendo nulla esse inuenio. Nec enim quæ de lonchitide tradit Dioscorides,gariophyllo conueniunt,si quis diligenter arbitretū. Et primū tantū abest ut gariophylli folia similia sint,uel certe latiora folijs porri, quod ipse platycarpon, id est lati seminis appellat, ut multo minora angustioraq; deprehēdātur. Adde quòd neq; rubentia sunt , sed planè uiridia . In caule autem pingit ἄνθη ὅμοια πιλίσκοις, τῷ δὲ τύπῳ ἢ κωμικοῖς προσωπείοις κεχηνόσι, μέλανα μὲν, λευκὸν δέ τι ἀπ' αὐτῶν ἐξέχει ἀπὸ τοῦ χάσματος πρὸς τὸ κάτω χεῖλος, ὥσπερ γλωσσάριον. id est, flores pileolis similes,forma uero comicis personis hiantibus,nigros quidem, sed album quiddā ex se proferentes ab hiatu secundum inferius labrum,ceu ligulam.quod omne specimen gariophyllo deesse oculorum testimonio cōpertum habemus. Nam ut pileola habere contendas, & nigro colore purpureum ferrugineumq; indicari concedā: quis tamē comicarum personarum hiatus,quis ad labrum inferius ligulam in eo annotauit? Quis præterea in procarpijs, seu tu magis pericarpijs tuearis, τρίγωνον σπέρμα ὅμοιον λόγχῃ esse dixerit.

Nam

Nam quod tu in gariophyllo semē appellas, hoc ego nō trigonū neq; triquetrū, sed plane ad imaginē pyramidis in mucronē assurgens dixerim. Sed neq; dauci (sic pastinacā syluestrē uocāt) radicē quæ crassa & oblonga est, habet gariophyllō: neq; si habeat, ad ciendam urinā in uino mistam ui pollere, uel fando traditum uel usu compertū memini. quod si tu tamen medicorū doctissime asserueris, tibi facile cesserim. Quod ad cætera pertinet quæ oculos autores habent, patere obsecro, qua es animi æquitate, me plus oculis meis, quàm tuæ orationi fidem habere. Vale.

CÆLIVS CAL. ANDREÆ MINOTTO S.

ET si nihil mihi tua posset esse consuetudine iucundius propter summā ingenij tui amœnitatē: tamen quoniā hanc mihi uoluntatē adimūt frequētes tuæ occupatiōes, hāc molestiā æquiore animo posthac perferā, quom intelligā ex tuis literis tui apud te Cęlij memoriā esse superstitē: tantumq; abesse, ut ulla obliuionis iniuria labefactetur: ut ipsa dies, quę alioqui ex amicorū animis semper aliquid atterit, te tamen excitet ad me uehementius amandum: sentiendumq; de me, quantū neq; ipse si fuerim impense ambitiosus, optare ausim. Quæ res non minus mihi morosa est: qui sciā me tuæ isti opinioni non esse parem: quàm grata, quom te sentiam hac in re amorē non iudicium habere in consilio. Di faxint ut hæc falsa licet & conficta de me æstimatio apud te sit diuturna. Nam quo tu honestiore calculo me duxeris exornandum uel immerentem, hoc ego insigniorē auctioremq; tuam erga me beneuolentiā iudicabo. Quod petis à me ex nono epistolarum ad Atticum, dicā breui quod sentio: Lanuuinū prætoriū quod Fameæ fuerat, sub difficultate pecuniæ sibi Cicero optabat: eam rem, quom nō esset ipse idoneus, per amicos & necessarios procurabat. Non ei uenerat in mentē, ut scribit Atticus, nisi obiter & inter scribendum. Quare aliàs se scripturū pollicetur, quotum annū ageret ea structura: quam ego cementitiā fuisse opinor: quam ultra centesimū annū perdurare non posse, & ex eius æstimatione pro annorū supputatione portionē detrahi solere prodidit Vitruuius. Quin & se in solo quæsiturū amplitudinem: quod non modo Romæ propter arearum angustias, sed & in prædio urbano solere obseruare testatur. Solum autē appellat, in quo more architectonico ædificij ichnographia descripta fuit. Illud quoq; addit, se uidisse deliciatum digamma. Quam ego dictā fuisse aliquando suspicatus sum, ad gamma geminati speciē: sicut & sigma & zeta accepimus mēbris quibusdam ædificiorum & effigiē & nomē dedisse. quod deliciatū uocat, à delicia trabe, quam ita dictā obseruauimus, quòd per eam imbres deliquentur, ex quo etiā deliciares tegulas antiquitas appellauit. Nunc puto non digamma sed διάγραμμα legendum esse. sic Græci formulam uocant ex triquetris & quadratis cōstantē. Potest & Deliacū pro deliciato defendi, quòd Aeginetę & Corinthij & Deliaci in structuris essent plus nimio ambitiosi. Malui aūt hæc ad te raptim & illaborata scribere, quàm in diē diffindere: ne quod in numero Platonis contigit, dum multa meditor, & unum in corpus congero, annus abeat: & quod primo propter immodicā diligentiam extractum est, id mox per summā negligētiam elabatur. Vale. XIIII. Calend. decemb. M. D. XXV. Ferrariæ.

CÆLIVS CAL. ALEXANDRO PANINO S.

AMO te mi Panine, tum alijs multis de causis, tum ea imprimis quòd te uideo ita in studijs diligentē, ita assiduum, ut omne tempus putes deperire, quod literis non impendatur. assecutus es hac assiduitate, ut nō minus prosa quàm uorsa oratiōe inter sodales ac tui ordinis homines longe pręcellas. nihil itaq; potest mihi optatius euenire, quàm tuos profectus quacunq; possum ratione adiuuare. Tenes autē optime, me non eum esse, qui tantum mihi tribuam, ut alios docere posse confidā: meq; persæpe Pythagoricum illud usurpare solere: οὐ διδάσκω, ἀλλὰ κοινωνῶ. Quoniā itaq; me eum esse putasti, qui possem quædam enarrare, quę tibi paulo obscuriora uidebantur: experiar an possim tuo isti desiderio satisfacere. Spero autem te etiā si cætera forte minus probaueris, meam certe

uoluntatem probaturum. In Ouidiano illo ex Heroidibus,

> Spes quoq; lenta fuit: tarde quæ credita lædunt
> Credimus, inuita nunc & amante nocent.

Putamus ſpem καταχρηστικῶς pro timore accipiendam. Amorẽ enim diu Phyllidi fucum feciſſe, dum morã Demophoontis uario cauſarũ prætextu defendit. Id fecit ut iam ſero credat, quæ citra offenſam credi nõ poſſunt, & quibus etiamnũ animus repugnat. ut intelligamus eam hoc quoq; tẽpore libẽter iniuriam diſſimulaturã fuiſſe, niſi res multo ſit exploratior, quàm quæ in amoris latebra deliteſcat. Iacit eñ amor ob oculos puluerẽ amantibus, ut nõ facile uideant quæ amori reluctantur. τυφλοῦται γὰρ τὸ φιλοῦν περὶ τὸ φιλούμενον, ut inquit Plato. Sed & quæ Ouidianum illud carmen ſubſequuntur, liberaliter admodum ſententiæ noſtræ ſuccinunt. De toga autẽ prætexta Appij, audiſti puto ex me perſæpe quid ſentirẽ, quibusq; rationibus opinionẽ quorundam eleuarẽ, qui συμβολικῶς dictum uolũt: deſtitutã deploratamq; eſſe rempublicam: & apium herbam quæ mortuis inijciebatur, illi apparari. Ea enim omnia, pace clariſſimorum uirorum dixerim, conficta eſſe oſtendit Cicero in quadã ad Q. Fratrem epiſtola: cuius uerba in tui gratiã nõ pigebit adſcribere. De Appio enim loquens ait: Præterea togam ſum eius prætextã, quam erat adeptus Cæſare conſule, magno hominum riſu cauillatus: quod nolit unquã renouare honores eoſdẽ, quo minus togam prætextam quotannis interpolet. decernendum nihil cenſeo. In epiſtola autẽ ad Gallum ex IIII. Familiarium: Vereor ne in Catoniũ Cato nos: cui lectioni duo eruditiſſimi applaudunt, ex ueteri codice legendum uidetur, ne in Catonem Catones: inciderint ſcilicet aut impegerint. ea figura qua dicimus, ne Bithus in Bacchium, malus in malum, Cercops in Cercopa: quom aſtu aſtus eluditur, & (ut aiunt) clauus clauo truditur. Non deſunt codices in quibus ita ſcriptum oſtendas: ne in catonium Catonianos uel Catones. Vt ad Cæſarem dictatorẽ, quem & magiſtrum populi dixerũt, alludat: moneatq; ut manum de tabula: deſinat ſcilicet in eum ſcribere qui poteſt proſcribere, ne Catones, id eſt profeſſores ſapiẽtiæ & immodicos defenſores libertatis præcipitet in catonium. quod genus dicendi Græci παρονομασίαν, latini adnominationẽ dixere. Manu autẽ de tabula, imitatio eſt Apellis pictoris: qui ſe hoc alijs potiorẽ prædicabat, quòd illi neſcirẽt tollere manum de tabula. Vale. XII. Calend. decemb. M. D. XXV. Ferrariæ.

CÆLIVS CAL. LODOVICO BALNEO S.

SVMMAM mihi uoluptatem attulerunt filij fratris tui literę: ſunt enim nõ modo generoſæ indolis, ſed iam propè maturę frugis indices. Nam ſi maiores noſtri eum abunde profeciſſe arbitrati ſunt, cui Cicero placuit: quanto ego hoc iuſtius & cumulatius exiſtimauerim de eo adoleſcente, qui iam in iſta ætatula eam cum Cicerone conſuetudinem inijt, ut eum familiariter euoluat, omnesq; eius aditus prouectioribus etiam uiris ignotos atq; inexcuſſos exploret: quare ego tibi uir clariſſime plurimum gratulor. Siquidem uideo in familia ueſtra quaſi iure hęreditario & per manus ſplendorẽ iſtum ingeniorum tradi, & claritatẽ literarum reuiuiſcere. Quòd ſi opes ac dignitates à nobis tantopere expetũtur, ut uiuentes bene ac fortunate agamus, nomenq; noſtrũ apud plurimos mortales inclareſcat: quãto enixius eas animi diuitias amplectamur, quę ſunt extra omnẽ fortunæ aleam, & nobis quidem uiuentibus omnia uitæ præſidia, morientibus autẽ immortalitatẽ parant: cætera itaq; ornamẽta, quę uel præclare agẽdo, uel ſapienter conſulendo cõparamus, poſſunt fortaſſe familiam illuſtriorẽ facere: at ſtudiorũ prærogatiua illam etiã ad æternitatẽ prouehit. Quicquid enim hactenus ab iniuria obliuionis uendicatum eſt, aut poſthac in perennẽ poſteritatis ibit memoriã, illud omne ſine cõtrouerſia literarum beneficio acceptum referri oportet. Nuſquam ergo felicius exudare poſſunt præclare nata ingenia, quàm in hoc diſciplinarum ſtadio, in quo quom Hercules magna cum gloria decurriſſet, ſuum denique nomen cælo cõſecrauit. Illa uero mihi propria peculiarisq; eſt gratulatio, quòd quom nobiliſſimo adoleſcenti doctiſſimi in utraq; lingua adſint præceptores, & ipſe per ſe multa com-

menta

mẽtari possit, de me tamẽ ita liberaliter ac magnifice sentit, ut quom insignis aliqua difficultas lectionem remoratur, me consulendum existimet. Et licet ego nihil habeã quod de me iure possim in studijs prædicare, præter egregios conatus & eximium quoddam proficiendi desiderium, non est tamen quod eius iudicium improbem: ne fortè quantum de iudicio, tantum de eius in me beneuolentia detraxisse uidear. Quin ego potius experiar, an ad ea quæ erudite percunctatur, possim nõ inerudite fortasse respondere, ne scilicet diutius optimi adolescentis uota suspendã. Sunt quibus apud Ciceronẽ κωμικὸς μάρτυς uideatur festiuus ac facetus testis appellari: malunt alij ut ὁ πτικὸς μάρτυς legatur, ceu tu oculatum & perspicacẽ dixeris. Ego uulgatam lectionẽ tueor, quòd is comicus testis dicatur, qui non accersitus neq; uoluntarius se obtulerit, sed fortuito potius atq; ex insperato, ad summouẽdam scilicet omnẽ dubiæ rei difficultatẽ. Qui mos est comicis, quom comœdia tũ uergit ad castrophen, pacatumq; rerũ exitum postulat. Sic Crito apud Terentiũ, sic apud Plautum Iuppiter & Lar familiaris rem gestam attestantur, ut facile agnoscas Græcũ illud: ὁ θεὸς ἐκ μηχανῆς. Qui apud Ciceronẽ uolũt togã prætextã texi Appio, συμβολικῶς ad remp. desperatã deploratamq; referri, quod apio herba & Plinij & Plutarchi atq; aliorum authoritate cadauera cõspergerentur: facile coarguuntur ex epistola quæ est ad Q. fratrem libro secundo decima. cuius uerba non pigebit adscribere, nam de Appio loquens inquit: Præterea togam sum eius prætextã, quam erat adeptus Cæsare consule, magno hominũ risu cauillatus: quòd nolit unquã renouare honores eosdem, quo minus togam prætextam quotannis interpolet. Et sanè si quis prioribus posteriora coniungat: intelliget non secus de Appio hic habitã, quàm mox de Curtio, mentionem, ut tota res ex historia petenda sit. Siquidem Appius res Cæsaris Romæ procurabat, & publico in luctu liberalitate Cæsaris perfruebatur: magistratusq; ambibat, quibus toga prætexta debebatur. Sicuti & Curtius qui Ciceronis cõmendatione in gratiã Cæsaris uenerat, & ipse ad eos honores aspirabat, quibus dibapha, id est bis tincta purpura, erat insigne. quod tamen non facile neq; propere hunc aut illum assecuturum ostẽdit, quom alteri adhuc prætexta toga texatur, alterũ moretur infector. Iure itaq; rideri potest uterq;, & quòd intempestiue honores appetat, & quòd sequatur quod nõ facile assequi potest. Frenũ mordere, meo quidem iudicio, aliud Ciceroni, aliud Papinio. Siquidem Ciceroni, qui mordicus frenũ arripuit, ille insessori reluctatur, nec facile mores patitur. Contrà Papinio trãslatio est ab indomitis pullis, qui tum demũ tergum substernunt, & imperio audientes sunt, quom frenum admiserũt. Hoc est enim quod inquit: Subijt leges & frena momordit, ille solutus amor. Cæterum illud Terentianum in Phormione: Ita fugias, ne prẹter casam: modum in rebus saluberrimũ esse statuit, illi Chilonis proximũ, μηδὲν ἄγαν. Quom enim in medio uirtus posita sit, extrema uitijs occupantur. Nõ desunt qui fugiẽtes è calcaria (ut aiunt) decidant in carbonariã: ceu Demipho ille Terentianus, qui ueritus ne durus morosusq; haberetur, indulgentiorem se fecit quàm par foret. sic multi quom in medio, id est in uirtute, sit conquiescendum, tamen παραφέρονται, καὶ παρὰ θύραν τρέχουσιν, ut Græci dicũt. Hæc est tui Cælij sentẽtia, liberalius fortasse quàm doctius perscripta. tu uero si melius quid habes accerse, uel imperium fer: ut belle inquit Horatius. Bene uale uir clarissime, & me tuum ama.

CÆLIVS CAL. VINCENTIO CAPRILI S.

FVERVNT mihi literæ tuę periucundæ Vincenti cõpater optime, futuræ multo iucundiores, si quam eruditionis, eandem humanitatis benignitatisq; speciem prę se tulissent: & quom tu summã fronte atq; animo bonitatẽ profiteare, idem specimẽ tuæ literæ nobis expressissent. Quare nõ potui actutum persuasum habere, hoc abs te literarũ genus proficisci. quòd nisi tuum chirographum, & tu coràm eius rei mihi fidem fecisses: non facile sui id pro uero habiturus. Quis enim putasset Ioannem Manardum eximiæ grauitatis & literaturæ, & Cælium tui amantissimũ, quasi cõiuratos eo nomine redargui, quòd aduersus ueritatis patrocinium steterint, & te bonæ causæ patronũ à defensione

deterruerint? quæ omnia quàm uera sint, etiã me tacente & tua reclamante cõscientia, tu ipse per te facile potes cognoscere. Neq; ea in re multus ero: quæ tam male fulta est, ut uel nullo oppugnante per se corruat. Sanè ita obscure abs te de cochleari, de acetabulo, mentio habita est super mensa, ut neq; Pierius Valerianus, neq; Iacobus Zieglerus, duo doctissimi bonorum studiorum proceres, & tibi in conuiuio proximi, ullam omnino mentionẽ habitam meminerint. Ego profecto quom abs te eodem pondere cochlear et acetabulum censeri obiter accepissem, conuersus in Manardum, ceu in honorarium rei latinæ ac medicæ arbitrũ, dixi mihi aliter uideri. cui sententiæ ille nutu magis quàm uerbo subscripsit. Neq; tu eo tempore admodum uisus es reluctari. quid deinde tibi, obsecro, in mẽtem uenit, ut sine cõtrouersia nobis tantam litem intendas? & quom à ueritate nõ possis, à calumnia præsidium implores? & plane non, ut prouerbio dicitur, in sympulo sed in cochleari fluctus moueas. Tum uero te illud miror præpostere fecisse, ut consilia secunda, quæ Græci meliora nuncupatim uocant, tu deteriora cogitando feceris. Ain' tu cochlear & acetabulum eadem fuisse mensura? quî uero hoc probas? ego istius tuę probationis, neq; proram neq; puppim inuenio. moues quidem, ut aiunt, sed nihil promoues. Ego ut me ac sensus meos tibi indicẽ, & te ut par est familiariter adloquar, illud imprimis abs te dissentio: acetabulum nostris dici, quod Græci cotyledona uocitant. Quin & cotyledona pro uase aut mensura inueniri nego. Siquidem nostri acetabulum oxibaphũ non cotyledona sunt interpretati. Nam cotyledona acetabulum dici maluere. Quæ uero ex Plinio, Hieronymo & alijs affers, nihil ad Dionysum, multo minus quod de cotyla: nisi & hoc forte uelis asseuerare, cotylam eandem esse cum acetabulo. Quod si dixeris, uel sexcẽti testes te facile refellẽt. Quin & illud, & si nihil ad cochleare pertineat, negabo tamen cotyledona herbam esse, quæ cymbalaris à uulgo olitorũ appellari solet. Quod sanè miror abs te dictũ, aduersante præsertim Hermolao. Cuius sententiã ita tota epistola habes pro autoritate, ut inde belle corniculam tuã adornaueris. Reliqua tua argumentatio nihil habet ἀποδεικτικόν. Tota pendet ex coniectura, quam uideor mihi cõmode retorquere in te posse. Nam si thymeleę folia data acetabuli mensura uidentur tibi nimiũ posse aluum deijcere, mihi contrà uidentur cochlearis mensura data parce nimis ac maligne aluum prouocatura. Vtrunq; planè Dioscoride indignum, sed nostrã sententiam iudicio niti, nõ coniectura, ipse ostendit Dioscorides addens: Si cui uero mitior placeat purgatio, & quæ sequuntur. Illud non omittã, thymeleę folia, quam tu fortasse honestius à semine coccum gnidiũ appellatam putasses, non per se sed in pastillos subacta & in diluta potione dari acetabuli mensura: ut ita de eius pondere ac ui multũ detractum intelligas. Quod idem de thlaspi & tithymalo multo iustius dictũ putes uelim. Nam quæ super epithymo in Dioscoridem cõmentaris: ut ab acetabulo ad drachmas quatuor pondus adsurgat: tantum abest ut adsentiam, ut multo magis in diuersum abeam, & non adsurgere, sed decedere atq; imminui pondus existimẽ: utpote quod ab acetabulo ad quatuor drachmas descendat, si modo locus ille satis fideliter in latinitatem migrauit. Facit enim græca lectio, ut sententia illa in disquisitionem uocanda uideatur. ὀξύβαφον πλῆθος πρὸς ὁλκὴν. ∠ δ. esse autẽ acetabulũ quatuor drachmis maius Plinius in calce XXI. libri testatur, quindecim ei drachmas tribuẽs. quo testimonio tu prope tua manu causam tuã iugulasti. Sed & Plinio carmina illa Prisciani consentiunt, qui de cyatho loquens inquit:

Bis quoq; hunc faciunt drachmæ, si appendere tentes:
Oxybaphus fiet, si quinq; addantur ad istas.

Et sanè ratio hoc postulat. Nam si confessum est oxybaphum esse quartã cotylæ partem, cotyla autem drachmas sexaginta contineri: nulli profecto dubium esse potest quin drachmæ quindecim oxybapho includantur. Nobis adstipulatur autor Græcus, qui ἐκ τῶν Κλεοπάτρας κοσμητικῶν De mẽsuris & ponderibus scripsit: siue is Galenus, ut titulus præfert: siue alius, ut alij sentiunt: & si quisquis ille fuerit, nemo hominem probe doctum fuisse inficiatur. Is inquam hæc de oxybapho: τὸ ὀξύβαφον ἔχει κοτύλης δ', κύαθον α. ς. σταθμῷ δὲ ∠ ιε. oxybaphũ habet cotylæ quartam partẽ, cyathum unũ semis: pondere uero drachmas quindecim. Qui locus corruptissime lẽgitur in

codicibus

codicibus impressis. Et ne quis dubitet cotyla drachmas capi L X, idē author inquit ἡ κοτύλη μέτρῳ μὲν ἔχει κυάθους ϛ. σταθμῷ δὲ ∠ ξ. cotyla habet mēsura quidem cyathos sex, pondere autem drachmas L X. Ex quibus facile intelligis, quæ sit proportio inter acetabulum & cotylam: quam te apud quosdam religiosos cum ansis obseruasse scribis. Nos cum ansa potius exprimendam putamus. Scribit enim Athenæus, κοτύλας τὰ μόνωτα ποτήρια. Cochlear uero inter mensuras extremo censeri loco uel ex uulgato illo uersiculo notum est: Cochlear extremū est: scrupulicꝫ imitabitur instar. quod de minori cochleari intelligi oportet. Sunt enim duæ cochlearium species, maior ac minor: minor uero ter maiori capitur. siquidē cochlear maius habet scrupulos tris, id est solidā drachmā unā. De quo idem author Græcus his uerbis meminit. κοχλιάριον ἔχει ∠ ά. Sed tu coniecturali statu non cōtentus, nequid intactū prætermitteres, locum insuper ab authoritate attigisti, quē rhetores ἄτεχνον uocant. Aduersus enim nos Hermolai sententiam, quasi trabalem arietem, protulisti. Et sanè quom multæ semper apud me fuerit existimationis Hermolai authoritas, alterū à me fieri necesse est: uel dare manus falsa asserēti, atcꝫ ita bonā causam prodere: uel, quod Aristoteles cēsuit, nullius authoritate deterreri, quin ueritas fortiter adseratur, præsertim quom aduersus unius testis & eius quidem recentis authoritatē multæ ueterum authoritates præponderent. Sequar tamen illud temperamentum, ut absoluto Hermolao in scriptorē culpam reijciā, qui pro concha falsò cochlear substituerit. quod non absurdum adeo uideri potest, si quæ scripta sunt in Cleopatræ pigmētarijs, annotemus: cuius testimonio usum aliquando Hermolaum animaduerto. Ea sunt. ἡ κόγχη ἡ μεγάλη τὸ αὐτὸ μέτρον σώζει τῷ ὀξυβάφῳ. ἔχει γὰρ μέτρῳ μὲν κύαθον ά ϛ. σταθμῷ δὲ ∠. ιε. ἡ δὲ ἐλάττων κόγχη ἔχει μέτρῳ μὲν ἡμικύαθον, σταθμῷ δὲ ∠. ε. hoc est, Magna concha eandē oxybapho mensuram seruat. Eius enim mensura capit cyathum unum semis, pondus uero drachmas quindecim. Minor uero cōcha mēsura semicyathū, pōdere drachmas quincꝫ exæquat. Quod omne in Hermolai gratiā dictū uelim putes. Hæc nos uno impetu super cochleari & acetabulo hausimus, plura addituri, si plures authores libuisset excutere: sed hæc quocꝫ nimis multa fortasse existimabit, qui ex aduerso instructas copias obseruarit. Vale. Ferrariæ.

CÆLIVS CAL. IACOBO ZIEGLERO S.

QVOM uenerabilis pater Seuerinus se ad reditum cōpararet, non existimaui mihi cessandum, quin te meis literis salutarem: quom præsertim tam certi nuncij arrisisset occasio. Illud aūt primum tibi significatū uelim, quod opto tibi felix fortunatumcꝫ sit, certe lætum ac periucundum fore auguror, me febre deo opt. max. liberatū, ut heri acta sit nona periodus, qua febris ad condictū non redijt: quod non antea scripsi ad te, ueritus ne te inani lætitia perfunderē. In multis enim perspectū est febrē dies plusculos latitasse, demū maiore impetu quasi collectis recenter uiribus cœpisse grassari. Quod tamen exemplum abominor, deumcꝫ immortalem obtestor, ut hoc quicquid est lætitiæ certum esse nobis sinat atcꝫ diuturnum. Quòd ad tuas literas pertinet, quę ad me cumulate ac magna rerum sylua congestæ fideliter peruenerunt: illud imprimis ex sententia obtigit, quod nihil mihi non lætum atcꝫ optatum nuntiarunt. Quàm enim ex animo suspicaris me absentē absenti tibi gratulatum, quom legi patrē illum familiâs peregre aduenientē te ac Martinum nostrum exporrecta ac liberali adeo fronte excepisse: quom tibi honestam Patauino in gymnasio condicionē obijci: quam tu tamē acerrimus quæstus contēptor pro animi tui magnitudine potius quàm fortunæ angustia respuendam ducis: quom te audio uniuersæ propè isti Venetæ nobilitati esse in delicijs, quom Lazarū, Egnatium, Hispanū hominem ut audio experientissimū, ipsum denicꝫ Nauagerū familiari tibi cōsuetudine cōiunctos intelligo. gestio propè atcꝫ exulto, necꝫ me ipsum capio, tanta gaudij uis animū incessit: putocꝫ ac spero omnia tibi indies fore auctiora, quo tua uirtus pluriū doctissimorumcꝫ testimonio comprobabitur. Illud unum me pupugit, quòd subdubitaui ne tot amicorū frequentia, tāta negotiorum mole, tam instāti patronorū tuorum quotidianum propè pensum

f 4 exigenti

exigẽtium aſſiduitate obruaris, cogarisq́; bonam eorum ſtudiorum partem, quę iam
erant tibi inſtructa & adornata quom hic ageres, uel prætermittere, uel in aliud tem
pus extrahere. Quorũ utrunq; mihi foret permoleſtum: qui & tuis lucubrationibus
perfrui, & te tuam poſteritatẽ aliquando uidere, uehemẽter cupio. Quare te hortor
ac rogo, nequid tanti putes, quod ocio & ſtudiorũ tuorum cõmodis putes præferen
dum. Alphonſus Trottus miro deſiderio tenetur tuarũ cõmentationum: ex quibus
ſibi, quod aliàs ad te ſcripſi, certã æternitatẽ pollicetur. quàm diu eius uotum ſuſpen
deris, perſuaſum habeto, te tam diu de pacta ſponſione ac de cõmodis tuis detractu-
rum. Doctiſſimi Eugubini noſtri caſtigationes uidere tantũ licuit, legere ad hanc di
em non licuit: eas Seuerinus noſter Bononiã perferebat, obiterq́; mihi uidendi copi
am fecit. Ob id iuſta propè inuectione ſum Eugubinũ perſecutus, qui tam indigne
illiberaliterq́; noſtram amicitiã acceperit, quom de me alioqui præclaram & honori
ficam mentionẽ in ijs fecerit: quod amicitiæ datum, nõ iudicio, habeo perſuaſiſſimũ.
De Clemente tibi multã gratiã habeo, & ſi ego Clementis Stromata expectarẽ, non
has toties repetitas recantatiões. Maſſarij noſtri, cuius ego ingeniũ ac literaturã ſem
per plurimi feci, commentarios cupidiſſime expecto, ut in publicum aliquando pro-
deant: tum ne eius labores diſpereant, tum ut ipſe, qui ad hanc diẽ inter paucos de-
liteſcit, celebrẽ ſibi nominis gloriam inueniat. Quod à me percunctaris, an attilus,
quem ladanum uulgaris nomenclatura ſolet appellare, is ſit quem Italia moronem,
uſonem Pannonia uocitat: paucis reſpondeo, me eundem non exiſtimare uel ex Pli
nij teſtimonio, qui eum Pado uult eſſe peculiarẽ, quo loco de proprijs quorundam
amnium piſcibus agit. Sed ego, ut tecum agam liberalius, non modo te ad Plinij, ſed
ad oculorum etiã tuorum teſtimonium prouoco. Totam itaq; attili effigiẽ ac mem-
braturam, quanta potui breuitate perſtrinxi: & quom uix ſatis perſpicuè id fieri poſ
ſet, niſi noti alicuius piſcis exemplo uteremur, hyſcam ſeu ſturionem, qui nullo fer-
mè loco nõ naſcitur, mihi propoſui. Qui licet in mari natales habeat, ſolet tamẽ ad-
uerſos amnes mira ſubire uoluptate, donec iam præpinguis redeat, unde diuertit.
Moronis ſiue uſonis exemplo utendum non duxi, quòd neq; ij piſces promiſcuè co
gnoſcantur, neq; mihi eorum imago ſatis memoriæ inhęreat. Sic ergo accipe. Atti-
lus hoc differt ab hyſca ſeu ſturiõe, quòd ſturio pelagius eſt, attilus amnicus & Pa-
do peculiaris. Sturio nõ temere uiſus eſt æquare pondere quatuor talenta Attica, id
eſt libras trecentas. Plinius ſcribit attilum ad mille libras, id eſt ſupra XIII. talenta
excreuiſſe. Quę magnitudo ſanè inſignis & raro perſpecta. Attilus quom ad certam
magnitudinẽ excreuit, ſquammas hiſpidas abijcit, quas per quinq; uerſus diſpoſitas
gerit: in ſumma ſcilicet dorſi ſpina, ex utroq; latere geminatas & ſibi quaſi paralle-
las: extremus uerſus pinnas attingit. His abiectis tactu leuis euadit, nec habet quod
unguem offendat. Contrà ſturio ſemper hiſpidas ſquammas ſuas tota ætate retinet.
Caro ſturionis callum habet, & mirifice palatũ oblectat: attili cõtrà fluxa eſt ac mol-
lis & palato parũ iucũda. Exiſtimãt piſcatores πρόσθιον, id eſt partem priorẽ, attili ad
poſteriorem uix eam habere proportionẽ, quam habent quatuor ad unum. Tota e-
nim uis huius piſcis ſita eſt in capite & parte capiti attigua. quę obſeruatio & ſi ad ſtu
rionem etiam aliosq́; piſces pertineat authore Ariſtotele ac Plinio, cuius uerba ſunt
uidelicet: Capita piſcibus portione corporum maxima, fortaſſis ut mergãtur: tamen
in attilo neſcio quomodo præter cæteros luculenta eſt atq; admirabilis. Parui oculi
ſunt attilo in tanta mole capitis. Sturio & attilus habent os in parte prona, eo propè
loco cui in cæteris perfectioribus animantibus reſpondent homoplatæ. Os utriq;
ſine dentibus, ſed ſturioni fermè orbiculatũ: attilo multo maius, & ad obliquam line
am inciſum: quo aperto uaſto illo hiatu piſces deuorat, quos reſpirando τῇ διαστολῇ
(ita piſcatores putant) contraxit. Loca piſculenta maximè frequentat, hiberno præ-
cipue tẽpore, uorticoſas uoragines: ad quas piſces frigoris impatientes, teporis gra-
tia ſe recipiunt. Roſtrum ſturioni reſimum ac latiuſculum, ad imaginẽ ferè delphini
& oxyrrhinchi: attilo planum eſt & paulo minus quàm in mucronem deſinens. At-
tilo tergi color albicans & lanoſus, ſturioni uergit in glaucũ. Quod Plinius tradit de
clupea minimo piſcium, ſi attilo cõparetur: quæ uenam quandam eius faucibus mira
cupidine

cupidine appetit, eumq; ita exanimat: hoc sibi ingenue incompertũ nostra ætate piscatores testantur. Cæterũ quòd inertia pinguescat: quòd cathenato capiatur hamo: quòd non nisi iugis boum extrahatur: hæc & certa sunt, & Padi accolis dant quotidiana spectacula. Et hæc quidẽ de attilo hactenus. Tu bene uale, & me, quod facis, ama. Amicos ac bene literatos, unum imprimis Egnatium meo nomine saluta: & si quid rerum nouarum ad nos è Germania cõmigrauerit, mihi significato. Martinum ex animo saluere iubeo.

CÆLIVS CAL. ANDREÆ MINOTTO S.

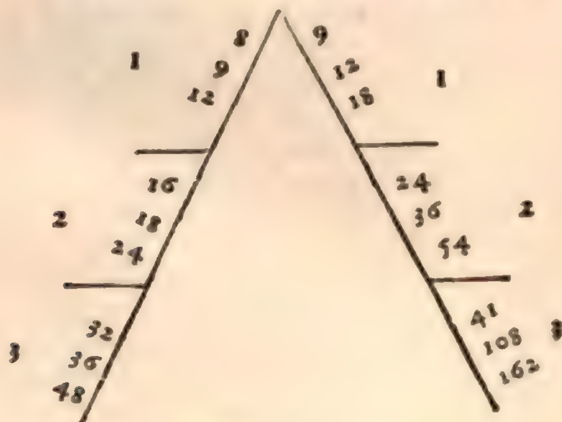
NON est uir ornatissime quòd te suppudeat raro ad me literas dare. Nec enim ego in eo censu hominum me adscribi uelim, qui magis desiderio suo quàm amicorum cõmodo amicitias metiuntur. mihi certe nihil esse incõmodum potest, quod tibi ex re tua esse intelligã. Quare posthac officium scribendi nõ iam ex uoto meo (nam sane ego literas tuas qua sunt elegãtia quotidie optauerim) sed ex rerum tuarũ opportunitate iudicabis. Quod ad cætera pertinet, quæ tu tibi de me polliceris, dabo operam ut nusquam amorem & diligentiã meam desideres: præterea tibi promittere nihil ausim, ne fortè opinio quam de me concepisti ea expectet, quę uires & captum longe superẽt. Scio enim te, quoties de me sententiam pronuntias, amorẽ magis quàm iudicium in consilio habere. Petijsti uero à me nuper qui nam sit Platonis numerus, quo Cicero testatur Oppiorũ ænigma multo esse difficilius & obscurius. Poterã ego tibi facile respondere, me non esse tanti, ut putem mihi quicquã esse perspicuum quod Cicero sibi obscurũ putauerit. Sed quom intelligam te nõ hoc à me expetere, ut Platonis numeros enarrẽ tibi, rem scilicet à ueteri academia sæpe in disquisitionẽ uocatam, nec dum tamen à quoquã satis explicatam: si Platonis rationem in numerorum cõmentatione ascripsero, abunde uoluntati ac desiderio tuo satisfactũ putabo. Plato existimauit aliquid esse quod semper sit, neq; ullum habeat ortum. Rursus aliquid quod gignatur, neq; unquam sit. Illud scilicet diuinitati, hoc mortalitati tribuens. τὶ τὸ ὂν μὲν ἀεὶ, γένεσιν δὲ οὐκ ἔχον, καὶ τὶ γιγνόμενον, ὂν δὲ οὐδέποτε. Philosophi inter hęc media quędam statuerunt, quæ simplicia quidem sint, & seorsum à materia cognoscantur: materiæ tamen ita adiuncta, ut animo fortasse, re autẽ neutiquam, possint à materia seiungi. Hęc mathematica appellauerunt. In ijs numeri figuræq; & cõcentus censent, sed numeri qua sunt simplicitate longe præstant, ac ad res diuinas propius accedũt. Concentus uero & figuræ quanto concretiores sunt, tanto à diuinitate longius abscedunt. Quare hic mos Platoni est, ut neq; melius neq; commodius speret se diuina posse enarrare, quàm si ea numeris expresserit: quando nihil est diuinitati propius, quod ab homine agnoscatur, quàm numerus. Proinde etiã in mente summi opificis numeros fuisse dixit, quom ad hanc rerum molem perficiẽdam se accingeret. Quin & mundi animã, quasi diuinitatis & mortalitatis scilicet utriusq; naturę participem, tum numeris tum figuris & concentibus constitutam affirmat. Cuius constitutionis enarrationẽ non alia de causa adscribam, nisi ut certũ habeas sub manu exemplum: quo agnoscere possis, cur potissimũ Cicero uim obscuritatis à Platonis numero significauerit. Faciamq; id aptissime Cicerone ipso interprete. Verba Platonis sunt ex Timæo. Animũ autẽ, ut in eius medio collocauit, ita per totum tetendit: deinde eum circumdedit corpore, & uestiuit extrinsecus, cęloq; soliuago & uolubili, & in orbem incitato cõplexus est, quòd secũ ipse propter uirtutẽ facile esse posset, nec desideraret alterũ, satis sibi ipse notus, & familiaris. Sic deus ille æternus hunc perfecte beatũ deum procreauit, sed animũ haud ita, ut modo locuti sumus, tum deniq; quum corpus ei effecisset, inchoauit. Neq; enim esset rectum minori parere maiorem. Sed nos multa inconsiderate, ac temere dicimus. Deus autẽ, & ortu uirtute antiquiorem genuit animũ, eumq; ut dominum, atq; imperantem obedienti pręfecit corpori, idq; molitus tali quodam est modo: ex materia quæ indiuidua est, & quæ semper unius modi suiq; similis, & ex ea quæ corporibus diuidua gignitur, tertium materię genus admiscuit ex duobus in medium, quod esset eiusdem naturæ, & quod alterius, idq;

interiecit

interiecit inter indiuiduum, atq; id quod diuiduū esset in corpore. Ea quū tria sumpsisset, unam in speciem tēperauit, naturamq; illam quam alterius diximus, uel quū eandem coniunxit fugientē, & eius copulationis alienam permiscens cum materia, quum ex tribus effecisset unum, id ipsum in ea quæ decuit membra partitus est. Iam partes singulas ex eodem, & ex altero, & ex materia temperauit. Fuit autē talis illa partitio. Vnam principio partem detraxit ex toto: secundam autē primæ partis duplam: deinde tertiā quæ esset secūdæ sesquialtera, primæ tripla: deinde quartam quæ secundæ dupla esset: quintam inde quæ tertiæ tripla: tum sextā octuplam primæ: postremo septimā, quæ septem & uiginti partibus antecederet primæ. Deinde instituit dupla & tripla interualla explere, partes rursus ex toto desecans: quas interuallis ita locabat, ut in singulis essent bina media. Vix enim audeo dicere medietates, quas Græci μεσότητας appellant: sed quasi ita dixerim ita intelligatur, erit enim planius. earum alterā eadem parte præstantē extremis, eademq; superatam: alteram pari numero prestantem extremis, pariq; numero superatam. Sesquialteris autē interuallis, & sesquitertijs, & sesquioctauis, sumptis ex his colligationibus, in primis interuallis sesquioctauo interuallo sesquitertia omnia explebat: quum particulam singulorum relinqueret. Eius autē particulæ interuallo relicto habebat numerus ad numerū eandem proportionē, comparationemq; in extremis, quam habēt CC.LVI. cum CC.XLIII. atq; ita permixtum illud ex quo hæc secuit, iam omne consumpserat. Hinc facile colligere potes Platonici numeri difficultatem atq; obscuritatē. Est enim necesse qui hæc cōtemplatur se uniuersum à sensibus auocet, atq; in animū abeat. Sensus enim, & uis animi quę à sensibus simulacra mutuatur, in nos tyrānidem exercet, ut egregiè Plato testatus est. Hic uero numerorū usus Pythagoricis peculiaris fuit, & ab ijs in academiā profectus est. Certe Pythagoras ita numeros diuinitate consecrauit, Deisq; numerorum nomina imposuit, ut etiam inter deorum indigitamenta numeros adscripserit, unitatem Apollinē, binarium Dianam, septenariū Palladem, primū cubum, id est octonariū, Neptunū appellās. Idem monada prudentiæ, diada fortitudini, triada tēperantię, tetractyn iustitię tribuit: per quam etiā solēne iusiurandū concipere cōsueuerat. Et hæc quoq; ut facilius animo cōcipiamus, ea certa forma effingere & oculis obijcere nō existimamus inutile. Primus duplorū limes ad sinistrā positus, sex & duodecim finitur. Senarius enim bis repetitus duodenarium promit.

LIMITES CVM SVIS MEDIIS.

DVPLI VI. TRIPLI

Inter utrunq; octonarius & nouenarius proportiones certas habentes inter se. Nam octo senario epitritus est. Tertia enim parte VIII. eum superat, id est binario. nam ter duo sex. at ipse VIII superatur à duodenario media parte, quæ tertia est XII. quatuor scilicet. Nam bis quatuor VIII. ter quatuor XII. Sic nouenarius senario est sesqualter. Totum enim capit & eius dimidiam, id est tria. ad hunc XII. epitritus est. Eum enim includit, & eius tertiam. At duæ ipsę medietates octonarius scilicet &

cet & nouenarius rationē habēt epogdoā, quam Cicero sesquioctauā nuncupauit. Nouē enim octo cōtinent & unū praeterea, & sanè ita fieri opus uidet. Obseruarunt em̄ Arithmetici quoties duo numeri cōiungūt, quorū alter sesquitertius, alter est sesqualter fermè semper epogdoū esse oportere. exēpli gratia XL. ad XXX. epitritus est, XLV. ad XXX. sesqualter, ergo XLV. ad XL. epogdous est, id est sesquioctauus. Nam octies quinq; reddunt XL. Quod autem diximus de primo limite, id est sex & XII. idem puta de secūdo limite dictum, XII. scilicet & XXIIII. duabusq; inter eos medietatibus, XXXII. scilicet & sex & XXX. duplorū limites, qui tres finiūt. idē quoq; de tertio, XXIIII. scilicet & XLVIII. & duobus medijs XXXII. & XXXVI. At XLI. ad dextrum latus trajciamus, quo loco tripli numeri constituti sunt: eandem rationē sed nō eodem modo inueniemus. Sicut enim sex ad XII. duplicauimus in primo limite duplorū: ita hoc loco sex triplicemus ut fiant XVIII. & primus triplorum limes absoluatur. Medietates duae IX. & XII. qui numeri multam habent inter se proportionē. Nam IX. ad VI. sesquipla proportio est. ad XII. dupla. Sex ad XVIII. sesqualtera. IX. ad XII. sesquitertia, ad XVIII. dupla: XII. ad XVIII sesqualtera. Et ne longiores simus, eadem uarijs modis & rationibus inuertentes & complicantes: in secundo limite triplorū qui est à XVIII ter repetito ad LIIII. inter quos medietates sunt XXVII. & XXXVI. item à tertio triplorū limite qui orsus à LIIII. portēditur ad CLXII. quorū medietates LXXXI. & CVIII. sunt: easdem rationes epitritorum & hemioliorum obseruabis. Has uero numerorum proportiones malunt Platonis sectatores ad rationem harmonicam referre quàm ad arithmeticam aut geometricam. Arithmetica enim non ubiq; quadrat, & multis locis à iusto aberrat, ut etiam Aristoteles ostendit in Ethicis. Geometrica uero nimis iusti tenax est, atq; animae in corpus abeunti parum accommodata, quom extrema diuersa per eius rationem nō possunt cohaerere. Quom uero neutra conueniat, utraq; tamē graphice cōuenire potest. Cohaerebunt enim inter se animae partes exactissima ratione, quam Geometricā diximus. Cohaerebit deinde ipsa corpori ratione arithmetica, quom à se degenerās & ab unitate declinās in binariū scinditur. Et quoniā harmonica ratio utriusq; rationis compos est ac particeps: inaequalem enim quādam habet aequalitatem, & dissimilibus adaequat similia, & concentus constat ex dissonis: merito animae rationē harmonicae persimilem putauere: praesertim quom sicuti anima media est inter aeterna & mortalia, & utraq; non solum conciliat, sed etiam cōtinet. Quin & ipsa composita est, indissolubili quamuis cōpositione, ita scilicet summi opificis uoluntate praescribente. Eodē modo harmonicus concentus ex medio fiat elemento, aere scilicet, & motu orbiculari ad aures feratur, & inter Mathematicas disciplinas media sit: utpote quae neq; numeris careat neq; mensuris, & stellarum anfractus moderetur, & una omniū maximè in suos orsus suamq; diuinitatem primogeniam animos reuocet. Quare Platoni nihil se obtulit quo melius animae structuram effingeret, quàm hac ipsa harmonicae rationis concordia: quae planè dissidentia, acuta scilicet & grauia, cōtemperat. Sonos uero, quos Graeci φθόγγους uocāt, numeris cōuenire primus omniū proditur Pythagoras obseruasse: quod & Chalcidius & Boetius apud nostros, Ptolemęus & Plutarchus apud Gręcos, praeter alios probauere. Quom enim symphonia constet ex uocibus acutis & grauibus, propter quod eam Martis & Veneris filiā ueteres prodidere: acutas uero uehementi ac citato pulsu, contrà graues leni & segniore prodire intellexerint, oualiq; forma ad aures ferri, cuius acumen uox teneat octaua: Pythagoras ex malleorum percussu harmonię rationē meditatus, fidibus pari crassitudine ac proceritate nō paria appendit pondus cula. Iis deinde percussis, prout plus minusúe intendebāt aut remittebāt consonantiarū differentias obseruauit. Nam quibus exempli gratia pondus fuit unciarum trium, ad eas quae unciarum quatuor pondera habuerunt, ita ut in ijs ratio epitrita agnosceretur: annotauit harmoniam effici quam διατεσσάρων appellauit. Rursus in ijs quae senas uncias pendebant, quom ad chordas unciarū quatuor conferebantur, ita ut inter se dimensionē haberent sesquialterā: harmoniae speciem animaduertit, cui διαπέντε nomē imposuit. At si octo ad quatuor referas, inter quę dupla est propor-

proportio, ὀκτάπτων harmoniam euadere iudicauit: quæ ex ὀκτὼ τεσσάρων & ὀκτὼ πέντε symphonijs coalescit. Diatessaron uero duobus tonis & hemitonio: diapente tribus & alio hemitonio dimensi sunt. quæ si ad primum diapason accedant, Dis diapason constituēt. Et sanè octo toni si quatuor conferantur, dupli sunt, & bis quatuor, id est bis epitritum includunt. Quatuor enim tribus collata rationē habere sesquitertiam, nemo non nouit: sicut tribus ad duo rationē inhærere sesquialterā. Alioqui uocum differentias septem esse constat, sed repetitionē multiplicari. Hinc Musici octauam primæ eandem esse, atq; ideo consonā consimilemq; dixere. Tonū uero, id est plenū & suos numeros habentē sonum, cum nouenario habere proportionē putauere: quē ideo Græci ἐπόγδοον dicunt: Cicero sesquioctauum interpretatur. Sicut autē nouenarius in duas æquas medietates diuidi nō potest, ita nemo tonum in duo possit æqua hemitonia partiri. Ex ijs ergo alterum maius à nostris, à Græcis ἀποτομή: alterum minus, à Græcis δίεσις, à Platone peculiari nuncupatione λεῖμμα uocitatur, nos hemitonium minus uocamus. inter hæc duo Plato ostendit eam esse differentiam, quę inter CCLVI. & CCXLIII. cognoscitur.

CÆLIVS CAL. IOANNI BAPTISTÆ ANGIARIO S.

ROGAS me literis, ut ad te perscribam, quem nam ego piscium hac ætate putem eum quem lupum ueteres uocabant: atq; imprimis eo me inuitamento allicis, quo potuisti maximè deterrere. Scripsisti enim me, si id fecero, rem gratā facturū clarissimo huius ætatis iurecōsulto Hippolyto Quintio. Quid ais tu? an quod ego ad te familiariter scripsero, hoc est Hippolyti Quintij uiri summa eruditiōe summaq; authoritate præditi iudicium subiturū? Parcius oportuerat te tanti uiri laudes prædicare, quom apud nos ageres, si me audacem in scribendo esse uolebas. Nunc cunctatius agam oportet, in re præsertim controuersa, de qua non idem omnes sentiūt. Nam alij lupum sturionem, alij lucium, alij troctam, alij, quibus ego assentior, spicolam esse uoluerunt. Nostri uariolū dicūt. & sanè Columella duas luporū species cōmemorauit, quippe alios lanatos, alios uarios appellans. Lanatos Plinius à candore & mollicia dictos esse uoluit: uarij dicti sunt, quòd uarijs sint distincti maculis, quas & nos in uariolis nostris spectamus. ijdem pelagij, ijdem amnici sunt. Nā & mari & fluminibus iuxta capiūtur. Bis anno pariunt, deprehensi infra rete fodiunt harenā, & quasi per cuniculum elabuntur. Quòd si rete se implicitos senserint, quāto possunt impetu in rete grassantur ut discerpant, & sibi exitum parent. uiolentum enim omnino animal, & quod à suis uiribus præsidium petat: ex quo nostri lupum, Græci λάβρακα dixere. Hæc omnia in uariolo se animaduertisse nostri piscatores magno consensu testantur. Laudatissimi existimati sunt apud ueteres qui Tyberim subibāt, atq; inter duos pontes pascebantur, soliti (ut ille inquit) mediæ cryptas intrare suburrę: ob id interpontani nūcupati. de quibus Horatius:

Vnde datum sentis, lupus hic Tyberinus, an alto
Captus hiet: pontes ne inter iactatus, an amnis
Hostia sub Tusci?

quib. quom L. Philippus homo argutissimi palati esset adsuetus, atq; ita contigisset, ut apud hospitē Cassinensem lupū gustasset ex proximo lacu captum, expuit & probroso dicto persecutus est. peream, inquit, nisi piscē putaram. Illud mirari subit, cur Plinius lanatū à candore & mollicie dictum putarit: quom lupus nulla magis dote censeatur quàm quòd callum habeat: quē frequenti natatu & assidua agitatione sibi conquirit. Vetus enim dictum est, eos esse optimos pisces, qui carni sunt simillimi: optimas uero carnes, quæ piscibus proximæ sint. Ad quod allusit Philoxenus illo carmine: τῶν κρεῶν τὰ μὴ κρέα ἥδιστά ἐστι, καὶ τῶν ἰχθύων οἱ μὴ ἰχθύες. ceu ex duobus illis contrarijs, duricia carnis scilicet & mollicia pisciū, cinnus quidā fiat palato gratissimus. Et sanè nostri nullos habent pisces laudatiores. Nam & duriores qualis est salpa, & molliores qualis est apua, æquè aspernātur. Sentētiæ uero eorum qui diuersa senserunt, propè ad unam omnes explosæ sunt. Nam sturionem nō esse lupum satis illud declarat, quòd lupus dentibus sæuit: quibus prorsus caret sturio, qui

rio, qui ſuctu propemodum & paruis piſciculis ſibi uictum uenatur. Quo argumento obiter etiā agnoſcitur ſilurum nō eſſe ſturionē. Lycium autē hoc ipſo nomine appellat Auſonius, eumq; inter ignobiles ob ingratū odorē adnumerat. Certe lucius noſtri tēporis inter amnicos tantū cenſetur, ſicut & trocta: quom lupus in mari frequens capiatur. Qui à ſententia noſtra diſſident, hoc argumento utuntur, quòd Ariſtoteles lib. octauo De animalibus, & Plinius libro nono Naturalis hiſtoriæ, lupos inter eos piſces recenſeant qui lapidem habeāt in capite, & algore infeſtentur. quis uero ſit lupus hac ætate, ingenuè ſe neſcire fatentur. At ego authores habeo piſcatores primi nominis, & ipſe comminus annotaui, in uariolorum capite oſſiculum eſſe, dum primæ adhuc ſunt ætatis, quod deinde ætate ingraueſcente obdureſcat in lapidem. quæ ratio cæteris argumentis propemodum colophonē addidit, ac planè mihi perſuaſit, lupum non temere à noſtratibus uariolum exiſtimatū. Habes Ioannes Baptiſta ſuauiſſime meam ſuper lupo ſententiam amice quàm ambitioſe ad te perſcriptā. quod ſi uidebitur tibi, nam tibi huius rei liberū iudicium relinquo, doctiſſimo Quintio cōmunicabis: tecūq; ita colliges, tuas poſtulationes, uiriq; de literis optime meriti nomen, tantū apud me pondus habuiſſe, ut meæ exiſtimationi quàm ueſtræ uoluntati deeſſe maluerim. Vale. Ferraria.

CÆLIVS CAL. BAPTISTÆ FIDELI S.

EPISTOLAS dicā an uniones quos ad me dederis neſcio: ſanè ſi tātas ingenij opes in exilem orbem circumactas ſpectes, uniones multo pręſtat dixiſſe, ſed literarios uniones, ſed Muſarū & Gratiarū manu expolitos. Nec de Petro Bembo profecto mirū aut parum perſpectum quicquam obtigit mihi: cuius antè ingenium, elegantiā, in dicendo felicitatem planè nouerā. At tu omnino mihi admirabilis occurriſti: cui tanta in ſcribendo ſuauitas, tanta uis, ut quaſi philtro quodam poſſis animos in quancunq; ſpeciem rapere, atq; in tui amorem, tuo arbitrio cōcitare: ut nō iniuria poſſim florentiſſimę ac fortunatiſſimæ urbi Venetę gratulari, ex qua magni & celeberrimi heroes, tanq; ex Argo naui, ſingulo propè die prodeāt. Quantum ergo putas me tibi hoc nomine debere? quòd tuas haſce ſuauitates ac delicias tecū mihi cōmunes eſſe uolueris, in quibus uideo te ac Bembū diuerſa propè ratione, parē tamē laudem eſſe adſecutos. Tu graui & ſolida oratione fidei magis famā quàm eloquentiæ emereris. Ille uiuo quodā & actuoſo dicēdi genere omnes oratorias ueneres exprimit. Tu priſcorū artificum more, qui quatuor contenti coloribus opera illa nunquam ſatis laudata perfecerūt, ſumma ſimplicitate diuinum illud omne artificiū abſoluis. At noſter Bembus quàm cōmode nunc aſſurgit? nūc arridet? iocatur? blanditur? ubiq; nouis affectibus lectorem allicit? deuincit? nullo non loco noua emblemata affingens, ubiq; quaſi purpuræ aureolum clauum interſerens: nunquam idem in tanta uarietate, nunquam non ſuauis, non amœnus, non ſe ipſo maior. Tota enim textura quaſi pratum uernis coloribus picturatum natiuis ſubinde gemmis & recentibus floſculis germinat: ut qui legit habeat ſemper quod admiretur: ubi interſpiret, aut cōquieſcat, habeat nunquā. Sed quid ego nūc molior, qui more Phidiæ duos tam eximios leones ab ungue metiar? Nam ſi rei breuitatem animaduertas, uix ex teſtimonio Ariſtotelis pulchritudinis nomen capiat: apta tantum & uenuſta & excellentis ingenij opus appellari poſſit. Ex quo non me pœnitet tam bellis epiſtolis unionū potiuſquā epiſtolarū nomen tribuiſſe, utpote quibus non amplitudo, ſed candor & eximia quædam formæ præſtantia æſtimationē fecerit. Cur uero ſuburbanis & Hadriaticis oſtreis Bembus noſter palmā dederit, non ſat uideo: quom externa Mutianus Cyzicena omnibus facile prætulerit: alij Britannica, & quæ uel à magnitudine tridacna appellauerint, quòd uix terno morſu confici poſſent: uel ab elegantia calliblephara dixerint. Ex noſtratibus Brundusina & Circeienſia nepotum omnium conſenſus cōmendauit, uel noto illo Horatij teſtimonio,

Oſtrea Circeis, Miſeno mittuntur echini.

Quòd ſi conjecturę locus detur, puto Bembum uirum ea doctrina & authoritate, ut

nihil ab eo temere aut parũ cõsulto proditũ suspicari liceat, de ostreis idem putasse, quod de lupis inter duos pontes captis Romani existimauerũt: quos ea ratiõe meliores palatoq; aptiores pronũtiarũt, quòd propinqua illuuie, quæ ex cloacis & foricis defluit, saginentur. Etsi non me fallat Pliniũ ita prodidisse: ostrea spissa potius crassitudine spectãda quàm latitudine, neq; in luto capta neq; in arenosis. Tametsi ego in Bembi gratiã longe diuersum putem, an in luto, an in pingui pabulo quis capta dixerit. Illic spurca & immunda, hic pleniora habitioraq; efficiuntur. Adde quòd in mari nata, aquis uero dulcibus educata, primo censu habentur. Ex quo fit ut optima iudicentur, quę ijs aluntur locis quò flumina inuehũtur, qualia suburbana Venetæ urbis uidemus, quę multis fluminibus alluunt: quę res potest ostrea multo reddere cõmendatiora. Hæc illa sunt scilicet quæ gloriã mensis pepererunt, quorũ spondylus (ita carnem interiorẽ uocamus) plus habet calli. Hæc sunt deniq; quæ uulgato prouerbio, uiduarum cupedias appellauit antiquitas. Sed hactenus liceat ab unionibus ad ostrea, à præstantissimo aurium ad uilissimũ palati sensum orationẽ deflexisse. Tu uale, & me ama tui studiosissimum.

CÆLIVS CAL. IOANNI BENEDICTO S.

NON multum tibi laborandum est uir optime, ut tuam exacta excusatione negligentiam uel in scribendo, uel in me inuisendo redimas. Nam si mutuas operas das in amore, abunde mihi satisfactũ puto. Quę apud Ciceronem lectionẽ tuam morãtur, in uitium potius codicis quàm tui tarditatẽ ingenij reijcienda sunt. quippe si in epistola Seruij Sulpitij supra Maleã legeris, omnem protinus difficultatẽ ademeris. Veteres certe codices maleas, id est uestigium legitimæ lectionis adhuc retinent. Maleam autẽ esse promontoriũ, unde inchoat Peloponnesus Corinthiaca, neq; tu neq; doctus quisquã ignorat. Quòd uero euntibus ex Italia Athenas aut Athenis in Italiã Corinthiaca Pelopõnesus occurrat, satis cõstat uel ex altera Seruij Sulpitij epistola, qua Piræeum à dextra, Corinthum describit à sinistra. In epistola uero ad P. Sextium procõsulem: sic enim malo quàm ad Lentulum. Veteres codices in diuersum abeunt, sed ego illam ueram ac legitimã lectionem puto. Omnino semissiũ magna copia est, ut ad usuras semisses referas. Eo enim loco de fœneratoribus agit Cicero. Quæ uero sint usuræ semisses, & quòd annuũ centesimæ semissem reddant, unde etiã nomẽ acceperunt, ex tuis Iureconsultis puto te optime nosse. Vtitur & Cicero frequenter hac uoce, ut in oratione pro Sestio: Remissis semissibus & trietibus quinta propè uectigalium tolleretur. Et in Rhetoricis ad Herennium, lex frumẽtaria de semissibus & trientibus. Nec me fugit, eodẽ Epistolarũ libro in epistola quadã Vatinij, semissem hominẽ pusillum & propè semihominẽ uocari: sed ad hunc Ciceronis locũ nihil pertinet ea significatio. Cæterũ eas animorũ cõmutationes quæ inter me nepotemq; meũ nuperrime intercessere, persuasum habeo, tibi utpote uiro bono & nobis multa beneuolentia cõiunctio, ingratissimas extitisse: sed ita expedit ut aliquando cõtingat in rebus humanis, ut discamus neq; nobis neq; nostris multũ confidere. Quòd uero in aulam, uel ut rectius dicam in ædes paulo frequentiores te fortuna adegerit, non est quod multum queraris. Nam qui cũ ingenijs conflictantur huiusmodi, & constantiã præstãt, sciat hos iam suæ uitæ habere modum: & in Sirenum quidẽ scopulos impingi posse, allidi autem non posse. Vale. Ferraria.

CÆLIVS CAL. ANDREÆ MINOTTO S.

PROBO admodum ingeniũ tuum mi Andrea. uideo enim te neq; oscitanter neq; negligenter optimorũ auctorum lectionẽ adire, sed exacte & accurate singula quasi in trutina pendere. Quare necesse est, ut multa annotatione digna occurrant, multa etiã ambigua & ancipitia, quod hoc per incuriam agentibus non accidit. neq; enim aut illustria seligunt sibi ceu in promptuario, depromenda quom se obtulerit occasio: neq; obscurioribus inhærent, ut lucem afferant: sed æque illis omnia præterfluunt. Est autem uerbum Aristote

Ariſtotelis, τὸ μέντοι διηπορηκέναι περὶ ἑκάστου οὐκ ἄχρηστόν ἐστι, id eſt, de ſingulis non inutile eſſe dubitare. Illud uero plenũ humanitatis, quòd tu ſingularis doctrinæ ac excellentis ingenij uir illa quę dubitationẽ ingerunt, ad me referas: quaſi nõ tu ipſe tibi in maxima quacꝫ difficultate nõ adeſſe modo, uerum & ſupereſſe poſſis. Morem tamẽ geram tibi, non opem equidem ingenio tuo, quo minime opus, afferens, ſed uoluntati potius tuæ obſequẽs. Quare ſic habeto quod petis. Verſurã facere nil eſſe quàm creditorem cõmutare, ut quom uni deſinas debere, alteri obligeris, quod in magna difficultate pecuniæ fieri ſolet. Hinc illud in XVI. ad Atticum, Iniquiſſimo fœnore uerſurã facere Aurelius coactus eſt. Atcꝫ ita illud in Vita Attici intelligẽdum, quòd quom Fuluia uxor M. Antonij ſecunda fortuna & tẽpore feliciore fundum emiſſet in diem, id eſt cuius precium certo & præſcripto die repræſentaret: necꝫ poſt calamitatem, id eſt poſt uictum Antoniũ uerſuram facere potuiſſet, id eſt mutuari aliunde pecunias ut priori creditori ſatisfaceret & alteri debere inciperet: ipſe Atticus ſe interpoſuit, & pecunias ſine fœnore, ſine ſtipulatione credidit. Quod autem ſcribit, in familia Pomponij fuiſſe pueros literatiſſimos & optimos Anagnoſtas: tu lectores intellige, qui uel cœnante uel aliud agente domino lectioni operam darẽt. Quare & paulo poſt inquit. Nemo in conuiuio eius aliud acroma audiuit quàm Anagnoſtem, id eſt, non aliam accepit auditionẽ quàm lectoris, ut facile putare poſſis & moriones & pantomimos ab eius menſa relegatos. Quod uero in didaſcalica ad Q. fratrem epiſtola ſcribitur, accenſum in eo numero eſſe debere, quem maiores uoluerunt: qui nõ in beneficij loco, ſed in laboris ac muneris, non temere, niſi libertis ſuis deferebant: accenſi nomine miniſtrũ & apparitorem proconſulis accipe, ſic dictum ab acciẽdo, id eſt aduocando. Præconis enim more & quirites & prouintiales ad magiſtratũ acciebant. Sic Liuius ſingulis nouem ex decemuiris ſcribit accenſos apparuiſſe. Et Plinius in VII. diei partibus pòſt adiectũ meridiẽ, aliquot annos accenſo conſulum id pronuntiante, annotauit. Vale.

CÆLIVS CAL. GIRARDO GYRALDO S.

FVERVNT mihi pergratæ tuæ literæ uir optime atcꝫ doctiſſime, tum propter ſummam elegantiam qua polles, tum quòd uiuere apud te tui Cælij memoriam abunde teſtantur: ut neque temporum necꝫ locorum interualla quicquam ex ea detriuiſſe uideantur. Quòd uero tantum mihi tribuas, quantũ uel ſi omnium ambitioſiſſimus ſim, non agnoſcam: intelligo quantum humanitati tuę debeam. Ego uero uolens tibi omnibus ſubſellijs cedo. Ea una in re operam dabo, ne in hoc amoris & beneuolentiæ ſtadio herbam porrigam. Cæterum luculentã orationem tuam quam ſub cenſurã meam miſiſti, ita omnibus numeris expolitã inueni: ut ſuo ſplendore contenta parum alienis opibus indigeat. Eam profecto cupidiſſime legi: illudcꝫ admiratus ſum uehementer, quòd tam breui ambitu, tam exacte colores omnes oratorios collegeris, ſingulisćꝫ atcꝫ uniuerſis collegis tuis ita gratias agas, ut priuatim & publice omnibus cumulate ſatiſfeceris. Quòd autem expetis cõſilium meum in permutandis ſacerdotijs, ingenue tibi ſententiã meam aperiam, nihil eſt quod aut à principe aut ab ampliſſimo antiſtite ueniam petas. Eorum enim utercꝫ iuſtiſſimus eſt, necꝫ homines liberos in mãcipium trahunt. Quare tibi rem omnem integram ſcito, utpote quę ex uoluntate tua omnis pendeat. Cui ſi Apoſtolicæ ſedis calculus acceſſerit, nõ eſt quod alterius cuiuſquam arbitrium expetas. Siquid eſt præterea quod opera mea tibi poſſit accommodare, me uotis tuis perpetuò expoſitũ fore tibi perſuadeas. Vale & me ama tui amantiſſimum. Ferraria nono Calend. ſeptemb. M. D. XXIII.

CÆLIVS CAL. FRANCISCO PERENNI Episcopo Vuaradinensi.

D

I FACERENT prçsul amplissime, ut ego is forem, quem amici plus amori scilicet quàm iudicio indulgentes, uel optant, uel effingunt. Longe enim meliore loco sita foret spes mea: & quom nunc planè animũ desponderim posse unquam tantæ tuæ in me humanitati, non dicam respondere, sed aliquod saltẽ grati animi testimoniũ præbere: futurum aliquando arbitrarer, ut si aliter nõ liceret, scribendo ac bene sentiendo testatam omnibus relinquerem, tam excellentẽ & incomparabilem Pannonij antistitis bonitatem. Qui ortus clarissimis natalibus, magna fortuna, summa uirtute ac dignitate prçditus, ad me hominẽ peregrinum & multo citra mediocritatẽ studiorũ cõstitutum, nullo prçsertim prouocatus officio, tam dulces ac familiares, tam eruditas, & Hyblça quadam suauitate perlitas literas dederit: quarum absolutam elegantiam si cumulatim uelim perstringere, rem sanè ridiculam faciam, qui totidem uerbis tuas ad te literas rescribam: & laudes quas in me indulgẽter nimis cõgessisti, ex merito in te regeram. Quem enim possum te uno instructiorem laudandi magistrum inuenire? qui tam graphice ac luculenter doctissimi hominis simulachrum expressisti literario penicillo, ut non modo summã mihi inieceris admirationem, sed tuis literis perlectis, quasi hausto quodã magico philtro ita mihi placerem, ut me iam nonnihil putarem: & uix nunc demũ collecto animo intelligam tantum me ab ijs laudibus abesse, quantum tu es illis undiq; ornatissimus. Vt de te id facile possimus suspicari, quod de Q. Ennio traditum fertur: qui sub Gemini Seruilij persona picturam morũ & ingenij sui aliquando fecisse existimatur. Ego uero posthac non inter amicos tantũ, sed patronos meos te adscribam: tuęq; istius erga me benignitatis memoriã nulla unquam dies abolebit: daboq; operam, ut hæc inter nos teneris adhuc incunabulis nata beneuolentia, indies magis ac magis adolescat. Et ne perpetuò mihi sit frons perfricanda, enitar, ut qui in amore conciliando postremas tuli, in conseruando primas feram. Omnibus bonis in rebus uinci turpe est, sed in amore turpissimũ. Bene uale, & diu feliciter perenna, Perennis mi obseruande. Maro ille meus planè natus & educatus in Musarum sinu, iam te amat ac obseruat, & de literis quas ostendi, multum admiratur: rogauit etiam ut suo nomine multam tibi salutem reponam. Pridie idus Ianuarij. M. D. XVIII. Agria.

CÆLIVS CAL. BELTRANDO CONSTABILI Episcopo Hadriensi.

I

NGENVE mihi facere uideor, qui quom omnia pridem tibi debeam, non recuso quin ad hoc nomen maximus quotidie cumulus fiat. Quare quom causa mea Fauẽtina, licet iuribus suis abũde subnixa, magnis tamen præsidijs egeat, ut par sit aduersus summos Caponũ fratrum conatus: qui nõ legibus nec rationibus, sed ambitu & studijs, quibus nũc plurimum ob factionẽ Etruscam pollent, me uehementer oppugnãt: opus est ut magnorum antistitũ ac patronorum meorum fidem implorẽ: inter quos tu amplissime antistes uel auctoritate uel humanitate facile principẽ locũ tenes. Quare ego te unũ ex omnibus religiose inuoco, qui Cælij tui iura apud optimũ & maximum Leonem Pont. aliosq; summos patres & iudices tuearis: qui per factionem & impotentiã bonam causam labefactari nõ sinas. Hoc tu quidem aliàs uel non uocatus fecisti, tuãq; mihi autoritatem spõte accõmodasti, ut idem rursus precibus meis des, enixius obtestor. Quãdoquidem par est, ut ei non desinas fauere, qui non desinit abs te summa omnia

omnia expectare, & tibi spes suas omnes iustas præsertim cõmendare. Illud etiã amplitudini tuæ notũ esse uelim: familiæ Calcagninæ gentilitiũ esse sacerdotium, quod nũc ius patronatus uocãt, in uillula Ruperdecreti, quæ in diocesi tua Hadriatica posita est. In id ego superiore anno Hieronymi patrui mei ac totius familiæ consensu cooptatus, à Leone Pont. confirmationẽ & subinde prouisionem impetraui: quæ omnia publicis tabulis & Pont. decreto sancita sunt, ut ex præstãti uiro Iuliano Nasello causarum mearum patrono cõmodius & locupletius intelligere potes. At nuper quom is qui id sacerdotiũ administrabat, quiq; eius prouentibus iure fiduciario fruebatur, homo esse desierit: me in hanc penitissimã barbariem relegato, nescio quis (ut mihi literis significatũ est) ui atq; armis illud inuasit. quod sanè permoleste tuli: quom & familiæ meæ existimationẽ & iura mea, non dicam occupari, nam deus hoc mihi me sinat, sed uexari certe ac perturbari uideã. Quæ quom res tanti negotij sit, quantam tu Antistes sapiẽtissimus prudentia tua magis quàm oratione mea colligere potes, obsecro, obtestor, cõtendo etiã, fretus mea summa in te obseruantia, ut propenso ac exposito animo suffragiũ omne tuũ ordinaria & legitima potestate fultũ mihi impartiri uelis: ut quom quisquis ille sit occupator, nõ solum iustitiã sed iustissimũ etiã antistitẽ fauere nobis intellexerit, uolens nolẽs ab iniuria abstineat. Hoc neq; cõiunctissimę tibi familię, neq; addictissimo cliẽti tuo gratius aut expectatius facere potes, &c. Vale mi pater obseruãdissime, tui Cęlij memor. Prid. idus Ian. M. D. XVIII.

CÆLIVS CAL. ILLVSTRISSIMO HERCVLI Estensi Alphonsi ducis filio. S.

OSTENDIT mihi lætus admodũ literas excellentiæ tuæ illustrissimus patruus tuus princeps meus, ex quibus summi ingenij & excellentis animi non modo indolem, sed maturam propè frugem perspexi. Quam non possum non summopere tibi parentibusq; tuis ac ciuibus meis gratulari, quom iam in ista ætatula summa etiã naturæ ornamenta affulsisse, parentibus præstantissimũ filium datum, ciuibus optimũ principem in optimi imperij spem ali intelligam. nec enim quicquã tibi maius à Dis immortalibus dari potest, quàm ut populos tuos quàm felicissimos facere possis: nec illis quàm ut data felicitate perfruantur. Quorũ neutrum sine uirtute cuiquam contingere potest. Quare age mi princeps clarissime, & ad hanc unã grandi passu (ut facis) enitere: & quom abũde sint tibi domi maiorũ exempla quę sequaris, quom sint doctissimi præceptores qui præclara instituant, & multa præterea fortunæ ac naturæ præsidia, effice obsecro ne tu ipse tibi defuisse uideare. Neq; ulla sit adeo instans & importuna auocatio, quę tam generosos conatus tuos interpellet. Vale, & tuę magnitudini addictum tuæq; summæ uirtutis admiratorẽ tua gratia dignum existima. Pridie idus Ianuarias M. D. XXV. Agria.

CÆLIVS CAL. IACOBO ZIEGLERO S.

MVLTA inciderunt uir doctissime atq; optime, quæ hactenus responsum meũ morata sunt. Neq; enim uelim putes me uel obliuione uel negligẽtia cessasse. Nunc etiam quod scribo, scito me ab occupationibus & negotijs id extorquere, quod impetrare non poteram. Literas tuas ad Pont. & legi diligenter, & probaui: bis etiam ad illustrissimi Antistitis mei incerniculum excussi: quibus ita candidum suffragium adiecit, ut iam neminis censurã reformidare possint, neq; adeo Romani Iouis supercilium. Quare mactę sunto fortuna, illasq; sua Iuppiter auctet ope. De Plinio nostro, cuius modo tanta expectatio fuerat cõcitata, rem probe perspexi abs te pictam. Coruos scilicet delusit hiantes. quare aliud nobis cogitandum. Quòd eum ad me dare supersederis, gratiam habeo. Cur enim actũ agas? nam ego annotatiũculas illas Barbari, sed nequaquam barbaras, iam reuolui tortoris ad fastidium. Audiui te modo cũ præstantissimo Balbo in hoc ipso studio uersatum esse. quod sanè non inuidi tibi, sed fortunã meam doluì, quæ me tam egregio cõmercio defraudauit. Quare amabo te mi Zieglere, oro,

obtestorq́, ut siquid cõmenti estis, siquid inuenistis dignum ingenio, dignum eruditiõe uestra, ne me indignũ habeas, cui ceu symmystæ mysteria isthęc insusurres. Omnino lucubrationes tuas in tria capita ex secũdo libro expecto incredibili desiderio. Mirum est quantũ de literatura tua animo cõceperim uir undecũq; doctissime, quicquid dixeris, quicquid cogitaueris, id omne ab oraculo profectum putabo. In exscriptione Ptolemæi deferbuit plane recens ille impetus, uel sapientissima admonitione tua suffrenatus, uel destitutus ingenti illa spe, quam maiorem absens conceperat, quàm præsens offenderit. Puto tibi satis cõpertum esse, custodiam à Balbo gubernatori Agriensi resignatã esse. Dignus digno dedit. Illa itaq; spes effluxit, de qua præsens locutus fueras, & ad dominũ Vatiẽsem scripseras. At si quid præterea affulserit, quod tibi cõmodo esse possit, nunquã desinam operam, amorẽ, & diligentiam quam tibi pridem oppigneraui, amicè & accuratè reluere. Illud abste imprimis procurandum diligẽtissime, ut in nobilitatẽ huius regni quàm primũ asciscaris, & in eam rem prærogatiuã amplissimam assequaris: quando externos homines optimates isti fastidiunt, eosq́; sine exceptione reijcere contendunt à sacerdotijs: id quod & mihi in omnem euentũ rerum impetratũ uelim. qua in re autoritatem domini Vatiensis implorassem, si eius mihi aures faciles futuras existimassem. Sed uereor ne magnitudo negotiorum ita eas obstruat, ut clamẽ in portu Toronęo. Tu si quid uideris abs te in rem tuam confici posse, ne pigeat & mihi hanc operã nauare, & quid facturum speres statim perscribere. Ego te propediem uidebo: nam omnis animus iam in Italiam atq; adeo Romam anhelat. Vale, & me ama.

CÆLIVS CAL. LADISLAO EPISCOPO VATIENSI S.

ACCIPIO quotidie eminẽtissime Antistes singulare aliquod bonitatis & absolutissimæ humanitatis tuæ testimoniũ: cui quom nullũ à me par uel obseruantiæ uel gratitudinis hostimentũ reddi posse uideam, ægro animo sum, & nunquam mente conquiesco. Hoc scilicet deerat cumulo tuorum in me officiorũ, ut schedica etiam carmina, & quasi abortus meos approbares, atq; ita probares, ut nobilissimo regi & maximę indolis principi tuo iudicio cõciliares. Hæc est, uideo, summi amoris uis: quæ uerrucas & neuos etiã in ijs quos amamus, cõmendat. Debeo itaq; tibi hoc nomine: & eo quidẽ magis debeo, quo me minus tam excellens suffragium meruisse agnosco. Tua uero illa plena grauitate & amœnissima quadam suauitate condita epistola mirifice me oblectauit & tenuit. At carmina in tantum admirationis rapuerũt, ut nondum planè ad me ipsum rediuerim. Quom enim mecum cogito, quantę sint occupationes atq; auocationes tuę, uix mihi ipsi persuadeo te uel succisiuam aliquã diei partem posse studijs impartiri. At quom incredibilem illam ingenij tui ad omnes res magnas nati felicitatẽ cogito, nihil est tam arduum, tam operosum, quod de ipsa mihi nõ facile spondeam. Sanè quom illustrissimus princeps meus, cui epistolæ & carminũ tuorum elegantiam quasi emblemata & delicias quasdam obtuli, ea legisset, gratulatus est Pannoniæ quæ tantum uirum nõ modo genuerit, sed educauerit, & ad summã usq; auctoritatẽ prouexerit: ut ab eo, cui natales dedit, ipsa splendorẽ & lumen aliquando mutuetur. Quòd uero pro aprugna uenatione inclytus rex arcus & pharetram hostiles exuuias reposuit, magno gaudio perfusus est, & optimi ominis loco accepit. atq; ita futurum sperat aliquando, ut sicuti Petrus pisces olim expiscari desijt, & ad expiscationem hominum animũ appulit: ita desita ferarũ indagine ad ferorum hominũ uenationem descendatur: quos depiles apros uos appellatis. Et in me obuersus, Di facerent, inquit, ut hæc dies uenationi initiũ daret: & cæteri Christiani nominis optimates ac principes mecũ ex æquo animati forent. Daremus enim operã ut non minus in uera ac seria q̃ uoluptaria & ludicra arena uenabula nostra detersa & bene ferro inspicata agnoscerentur. Sed dum non sine maximo meo dolore cessant illi, quoniam inquies animus desidiam pati non potest, nos Xenophontẽ sequuti, huic saltem futuri certaminis simulacbro præludamus: quo futuri simus paratiores & minus imbelles, quom primum optata occasio affulserit. atq; utinã clarissime Antistes ita eueniat, ut

niat, ut huic sacramẽto principes Christiani tam libenter nomina dent, quàm promptè ille nomen & manum accõmodabit. Cæterum quom admiratio inueheat silentium, aliquandiu mecum ipse dubitaui, an omnino nihil tuis literis respondere͂: ne uetus illa & uulgata Glauci et Diomedis cõmutatio ad me pertinere putaret, qui pro aureis ærea signarem. Verum me abduxit ab hoc cõsilio celebratũ illud Græcorum uerbum, πολλὰς φιλίας ἀπροσηγορία διέλυσε. multas amicitias intẽpestiuo silentio diremptas esse. Quare ita mecum ratione͂ subduxi: quom neq; tacendum existimarem, neq; par pari referre posse considerem, à me procurandum, ut quod ponderi & æstimationi literarũ defuturum intelligebam, id numero saltem compensarem. Proinde quom tu uir amplissime breues & Laconicas, sed Di boni q̃ graues ad me literas dederis: ego longiores, sed multo incultiores reddo. Tu Octostichon regio nomine scripsisti: ego prolusius in regij muneris cõmendationem lusi. Et iam nunc trino epigrammate ad fastidium prolixo, aures tuas fatigabo. quare si publicas istas occupationes tuas licentius fortasse quàm par sit, interpello, te unum accusa, qui humanitate & comitate tua incomparabili me propemodum ad hoc licentiæ inuitaris. Et ut nihil huic desit impudentiæ, non desinã abs te rogare ac liberius efflagitare, ut me ac fidem meam, pro auctoritate qua polles, digneris summo regi cõmendare. Bene uale. Idibus Ian. M. D. XXVIII. Agria.

CÆLIVS CAL. CAMILLO VISTARINO S.

PLVS ne uoluptatis an molestiæ, tuæ mihi literæ attulerint, non habeo satis perspectum, quibus tam docte, tãtoq; affectu calamitates tuas expressisti, ut me maximè permouerint, & non exiguã mœroris tui partem in me coniecerint. Quomq; ego non mediocriter consolatione egerem, utpote qui offundar tot miseriarum fluctibus, ut malorũ magnitudine uix mihi ipsi constem, ut paulo minus μετέωρος factus sim: nuperq; quom tuas literas accepissem, ex quibus nonnihil mihi lenimenti pollicebar: illæ tamen præter expectatione͂ solamen à me expetebant, & manum ac pharmacũ ab homine ægerrimo sibi adhiberi postulabant. πρὸ τῆς ἰσῆν ἀνω ποταμῶν, ut Græci dicunt. Tantum est tamen tibi obsequendi desiderium, ut excitato & quasi noui doloris accessu perfricato animo à me id extorserim, quod nullo modo extorqueri posse cogitassem, & nescio quod insperatum solatij genus tuorũ meorum malorum cõparatione excogitarim. Tu enim homine͂ amicissimũ & curarum participe͂, qui cum seria & ioca communicare solebas, amisisti: & optatissimi sodalis fructu paucos menses carebis. At ego coniunctissimos mihi necessarios, dulcissimos amicos, optatissimos contubernales, quin & cohorte͂ illam summorum & doctissimorũ hominum in qua tu facile principem locum habes, iam tot menses desidero, & quis sit futurus desiderij finis nõ uideo. Tu quidem me amantissimo & studiosissimo tui cares, at ego te literatorum consultissimo & consultorũ literatissimo: sed eo mea grauior iactura, quo amissæ rei maior est indicatura. Tu cum nouerca cõflictaris, ego cum publica rerum humanarum nouerca, id est fortuna, quæ in me omnibus machinis, omnibusq; incõmodis uelitatur, colluctor. Tu pro uno sodale auecto innumeros habes tum familiares tum clientes, qui à molestijs mentem auocent & curas animi detergant: ego procul à patria, procul à studijs meis, hoc est à proprijs oculis, in mediã quasi Scythiam relegatus, & paucorum commercia agnosco, & quod atrocius putabis, pauci illi longe à moribus meis dissidentes, faciunt ut huiusce magis naufragij uim & uulneris acerbitatem intelligam. Tu uero mihi principis præsentiã & gratiam, id est maximę seruitutis auctoramentum obijcis. At hoc est planè exornare meas calamitates, & post cætera infortunia libertatem etiam adimere. Vide quo loco sim, & quàm capite diminutus. Tu itaq; hæc nostratia ad tuorum malorum exemplum uoca, & rem æquilibrio metire. Nõ enim dubito quin si hoc feceris, te facile soleris: & collatus nobis te felicem putes. Bene uale. XI. Calendas Februarias. M. D. XVIII. Agria.

CÆLIVS CAL. LILIO GREGORIO GYRALDO S.

ITA fit mi Lili doctissime, tũ maximè amicos & sodales desideramus, quom eos fortuna maximè nobis subduxit. uel ut uerius dicam & fortasse pro re loquar, tum plurimũ nostros optamus, quom eorum fructu & cõsuetudine ita caremus, ut ipsi nos magis desiderare possint, quàm frui. mihi sanè ita euenit: qui quom essem in Italia, negligentius & rarius fortasse quàm oportebat amicos salutabam: nũc trans Istrũ & ad limites usq; Scythię depulsus & paulo minus quàm relegatus non desino delitias & suauitates amicorum animo repetere: ut planè agnoscam Epicurum à uero multum aberrasse, qui memoria præteritarũ uoluptatum felicitatẽ contineri posse affirmabat. Hęc enim ipsa memoria, quam nõ frustra inutilem mortalibus Plato existimauit, magis cruciat, & quasi uulneri unguem inijcit. Tu uero qui in isthac rerum specula & luce humani generis uiuis mi Lili, tecum cogita, amabo, quomodo mihi in hanc rerum obscuritatem detruso lumen afferas: & si quod pharmacum inuenire potes, unde ebibam νηπενθές τ' ἄχολόν τε κακῶν ἐπίληθον ἁπάντων. Et quom tu pridẽ pars sis uel maxima huius animæ, enitere obsecro, ut hoc quicquid superest, tua opera cõseruetur. quod uero ad te scribam, ne putes me aut iocari, aut parum seria loqui. Excitauit enim me aliàs torpentẽ, optatissimus nuntius, quem de inita sancitaq; à nostris cum clarissimis Rangonibus affinitate accepi. Quæ ita me totũ lætitia perfudit, quom me diuturni uoti cõpotem factum uiderem, ut nõ modo curas omnes, omnesq; solicitudines excusserim, sed me penè felicem putarim. At quom ex aduerso animũ subijt mihi tantarũ uoluptatũ cumulum hac absentia adimi, quasi solstitialis herba paulisper fui, repentinò occidi. Vtcunq; tamen licuit, per literas conceptam lætitiã amplissimo antistiti tuo testari uolui: quam quoniã nec animus capit, nec ipsa epistola satis animum exprimit, rogo te mi frater optatissime ut partes suscipias. Sic enim quod ego satis unus implere non possum, te saltem adiutore perficiã. Nosti enim illud Homericum μᾶλλον θαλπωρὴ καὶ θαρσαλεώτερον ἔσται σύν τε δύ' ἐρχομένω. Paucis diebus Budæ fui, ibiq; Manardo nostro perfrui licuit: quom primũ ab homine amœnissimo discessi, esse desij. Ille ut te salutarẽ suo nomine, si forte isthuc literas dedissem, rogauit. quod ego lubẽs facio, tum ut tu uirum clarissimũ tui memorẽ scias, tum ille me sibi obsecutum intelligat. Bene uale mi frater, & optimũ Collenutium œconomum uestrũ meo nomine saluta. XI. Calend. Feb. M. D. XVIII. Agria.

CÆLIVS CAL. SEBASTIANO MAGIO S.

SALVE mi frater præstantissime. ego ille Cælius, cuius tu olim nugas putabas esse aliquid, & qui te æquè atq; oculos suos amabat, & cui præter Italicũ cęlum quondam nihil arriserat, nunc inter prouinciales tuos uersatur: & homo alioqui frugi, iam philotesijs & συμποσιοφοραῖς prouocat, nec rursus eludit prouocantes. quòd si te unũ ex omnibus propiorem haberet, multo amœnius sæuientẽ hyemem & brumalem inclementiam traduceret. quod cum locorũ interuallo utriq; interdictum sit, fac amabo mi Sebastiane ut tam molestam absentiã creberrimis saltem literis sarcias. Eoq; amantiorẽ tui & ad tua cõmoda propensiorem Cælium puta, quo propinquiorem intelligis. Bene uale. XI. Calend. febr. M. D. XVIII. Agria.

CÆLIVS CAL. EPISCOPO VATIENSI S.

ACCEPI epistolam & cum epistola carmina nomine regio scripta. quorum utrunq; ita me grauitate & mellita quadam suauitate tenet, ut uix adhuc mentem colligam. Hoc ergo quicquid est, quod tumultuariũ rescribo, dominatio tua ne responsum putet sed responsi auspicium. Ita enim ueteres quom salutem à Dis expetere non auderent, augurium salutis instituere, ut nihil temere cum Dis egisse uiderentur. quom primũ ita animum collegero, ut concepta admiratio fuerit remissa, dabo operam, ut facundiores nugas

R. D. T. accipiat. Cui me interim multum cõmendo, & ut religiose meam seruitutem regiæ Maiestati insinuet, plurimum rogo. Et bene ualeat. Agria.

CÆLIVS CAL. REVERENDISS. EPISCOPO Vuaradinensi. S.

BIS accepi literas abs te, uir multo mihi literatura, quàm Antistitij dignitate obseruande: nec ex ijs ullas aquis uexatas animaduerti. qui enim fieri potest, ut tam bellas literas, tam elegãtes Musarũ delicias, impij imbres conspurcent? quare nihil est quod hac parte expostules. Illud animo mihi planè reformidãdum, ne literæ meç quas proximis diebus ad te dedi, deperierint, quom de ijs nihil mihi tua epistola significaueris. Quç sanè iactura non multum me moueret: nisi subuererer futurum, ut tantç tuæ in me humanitati ingratum uocares, qui me doctissimis literis ad amicitiã inuitaris: ego uerò quasi oscitator non intelligerẽ tibi quantum deberẽ, atq; adhuc insinuatis manibus tacerẽ. Nosti autẽ Græcum illud, πολλὰς φιλίας ἀπροσηγορία διέλυσε. Nec minus latinum illud celebre, Amyclas tacendo perijsse. quod uitium tantum abest à me, ut illud potius extimescam, ne aliquando amicis importunus occurrã: qui persæpe uel occupatis uel aliud agentibus obstrepam. Illud reliquũ est ut me totum tui æris agnoscas: nec maius quicquam habere in uoto, quàm ut omnibus in rebus tibi placeã. Carmina quæ postulasti ad te mitto, qualiacunq; sint. Malui enim auctoritatis periculum adire, quàm tibi nõ obsequi. Habebis posthac Maronem uirum clarissimũ, & planè ad poeticam natum apud te. Eo iam ex animo, & (ut Syracusanorũ uerbo utar) Gnathonis Eryxidis more ad saturitatẽ usq; perfruare: meq; tibi auctoratũ perpetuo sacramẽto memineris. Bene uale. Octauo idus Febr. M. D. XVIII. Agria.

CÆLIVS CAL. SEBASTIANO MAGIO S.

AGNOVI, agnoui planè ex literis quas nuper accepi dulcissimi Magij mei imaginẽ, id est summam literaturã cum summa humanitate cõiunctam: quare mihi iure gratulatus sum, apud tam doctũ & præstantẽ uirum nostræ amicitiæ memoriã adhuc esse superstitem. quç uero tu mea in te merita cõmemoras, ea minime agnosco, tuæq; incomparabili bonitati accepta refero. quin & me libẽter tibi uicissim plurimum debere profiteor, qui mihi Thaletis precium reponas, quom ego sim minime Thaletis officio perfunctus. Sed ita est, quom quis semel bonitatis benignitatisq; fines transierit, eũ nauiter bonũ esse oportebit. Ego certe operam dabo, ut si cæteris in rebus excellenti ingenij tui liberalitati manus dedero, amando ac bene sentiẽdo nunquã herbã porrigam. Vale, & clarissimũ uirum Maronem toto animo amplectare: qui quoniã abitionẽ festinat, me Laconismo uti oportet. Reuerẽdiss. antistiti Vuaradinẽsi, & clarissimo Philippo nostro me cõmendatissimum facito. Octauo idus Febr. M. D. XVIII. Agria.

CÆLIVS CAL. PHILIPPO ALBAREGALIO

SALVE mi Philippe suauissime. Laudes quas in me parũ merentẽ literis tuis cõgessisti, fuerũt mihi omnino gratissimç, ea imprimis causa quòd uim tui erga me amoris intelligebam, qui ea in me effingeret, à quibus longissime, & (ut Græci dicunt) δὶς διὰ πασῶν abessem. & quom proprijs ac natiuis ornamentis parum cõmẽdari posse agnoscam, speraui ita facunda ac mellea tuarũ literarum elegantia cæterorum iudicium posse perstringi, ut nõnihil fortasse posthac me sint æstimaturi: & res fiat planè ridicula, ut qui mea nõ placeo, tua saltẽ incipiã placere indicatura. Hoc itaq; nomine tibi debeo: atq; eo magis debeo, quo minus isti tuæ in me bonitati satisfacere posse cognosco. Ea enim demum summa est liberalitas, ei credere, quem noris non esse soluẽdo. Di faxint ut diu hoc de me iudiciũ foueas: quo unà & amor, qui à iudicio proficiscitur coalescat. Ego certe mihi nusquã deero: adnitarq; summa ope, ut si alijs in rebus minor quàm prædicaueris fuero deprehensus, amori tamen mutuæq; inter nos amicitiæ respondeam

deam. Breuiores autē literas scribo, quòd doctissimus uir Maro, qui ad uos proficiscitur, iam petasatus interpellat. Bene uale uir clarissime, & Cæliū tui amantissimum redama. Octauo idus Feb. M. D. XVIII. Agria.

CÆLIVS CAL. TIMOTHEO MANARDO S.

O ἀντιπεμπτὸν tuum Germanicum & Pannonicū multum mihi uoluptatis attulit Timothee mi suauissime, quom id perlegēs & exhausti laboris meminissem, & loca quæ raptim percurrimus in tuis literis multo commodius uiderer remetiri. Sunt præterea egressiones ac loca quæ me mirifice tenuerunt. Quare quicquid est hoc oblectatiōis, id omne tibi acceptū fero. Ex clarissimo parente tuo literas accepi, quibus de stomacho agit doctissime, sunt tamen nonnulla, quæ adhuc mihi scrupum faciunt: quæ dabo ad uos quom primum mihi præde ac prædijs caueris, illum prout est mortaliū candidissimus, ista boni consulturū: nec me tā temerariū existimaturū, ut ab eius sentētia ausim dissidere, quod ego nō modo piaculum, sed & planè sacri cōmissum putarē. Hodœporicon remitto. Literæ de quibus Nicolaū Montiū mecum uerba facturū scripsisti, uel post longam indaginē nusquam compertæ sunt. Siqua in patriam scribenda sunt tibi, para. Nam post paucissimos dies nuntius iter capesset. Qui quoniam Budam adibit ut R. D. Istrigonensis literas accipiat, dabo operam ut obiter & uos adeat. Bene uale mi frater, & parenti me plurimum cōmenda. Idib. Febr. M. D. XVIII. Agria.

CÆLIVS CAL. NICOLAO BACCHIO REgio secretario. S.

ACCEPI literas tuas mihi longe gratissimas, quom apud te mei memoriam uiuere testarentur. Quæ autē officia à me profecta cōmemoras, ea humanitati tuæ tribuo. Animus certe non defuit promerendi, modo ui res & occasio affuisset. quòd si quando opportunitas affulserit, nunquā meam operā, meumq; seruitium desiderabis: multoq; me promptiorem rebus quàm uerbis & pollicitationibus inuenies. Ceterū tuum nuntium lætissimo uultu & officiosissimo animo accepi, meaq; omnia in gratiam & cōmodum tuum recepi facturum: modo ille me admoneret, quid opus esset facto. De cathedratico cum R. D. meo uerba feci. Res oppugnatur per eosdem per quos oppugnabatur quom tu aderas. Me tamen adnitente dominus cōstituit, ut non discedatur à pactione, quę diebus superioribus inita est, quom de tota re disceptatum est. An uero cathedraticū ab ea exemptum sit, an ad alios spectet, tu optime meminisse potes. Nec enim super ea pactiōe possum uerba facere, cui minime interfui. Super literis regijs ad iuspatronatus pertinentibus, hortor te enixissime operam facere uelis, ut uoto R. D. mei satisfiat, & amplis promissionibus respōdeatur, qbus eius animus acquieuit. Nā si hoc feceris, quotidie reddetur promptior propensiorq; ad gratificandum tibi: calumniatoresq; minus paratā materiam habebunt ad obtrectandum. De me uero licet ut tu tibi effusissime omnia pollicearis: cui si qua in re pro tenui fortuna mea accōmoda uero, me summū ac singulare beneficium accepisse testabor. Tibi me plurimū commendo. Vale. Idib. Febr. M. D. XVIII. Agria.

CÆLIVS CAL. TIMOTHEO MANARDO S.

NON sum adeo κακοστόμαχος, ut stomachus ille parentis tui mihi nauseam fecerit. Nam quis tanta laborat intemperie? aut tam deplorato est palato? Certe illi alabastrus (ut est in prouerbio) plena unguento pretioso putere uideatur: ut in eum merito illud iaci possit, Quid cum amaracino sui? quare hoc desine suspicari de me. sunt certe nonnulla, quæ intentionē meam morentur, quæ literis mādaui. Nec tamen mitto ad te quom multis horis indigeant ut exscribantur. Quare satius puto in aduentū meum proferre. Vna enim illa uox optimi parentis plus mouebit, & omnē scrupum leuigabit. Vale, & in amore mutuas operas dato. Pridie idus Febr. M. D. XVIII. Agria.

Cælius

CÆLIVS CAL. LVDOVICO BAGNO S.

MIRIFICE arriſerunt mihi literę tuæ Ludouice mi præſtantiſſime, quibus nõ modo eruditionem & elegantiã ingenij tui, uerum etiam conſtantiã in præclaro genere uiuendi agnoui. Neq; ſanè decet uirum prudentem, quũ ſemel prędſtantiſſimæ inſtituta uitę elegerit, ab ijs deſciſcere, & huc uel illuc prout ignaui gubernatores ſolent minimo quoq; flatu rapi. quare facis tu quidem id quod maximè par eſt, reijciſq; abs te luxũ hunc barbaricum, quo apud ueteres nil deteſtatius: & uitam illam degis, quam eleganter Ennius uitalem appellat. Atq; ut in hac ſententia perſiſtas, hortor & rogo. Tunc enim planè te uirum dicã, dignumq; ea nobilitate qua polles, dignũ qui magni principis noſtri alumnus uoceris, ſi per medios Lęſtrigonas, ut de Vlyſſe ait Homerus, illęſus enatacueris. Vale. VI. Idus Martij. M. D. XXVIII. Agria.

CÆLIVS CAL. LVDOVICO BAGNO S.

QVAM fortunate agis in Panſnonia mi Lodouice, quàm tibi bene conuenit cum barbaris? an elegantiam tuam illam priſtinam? an illas delicias quibus in Italia commode perfruebare, ad hoc didiciſti, ut huic uiuendi generi tam fœdo, tam ſordido, tam inhumano aſſueſcas? at tibi Di meliorem mentem. nam tũc apud me fides erit te hanc barbariem induere poſſe, quom uirtutes moreſq; tuos, id eſt te ipſum, exuere poteris. Bene uale. Idus Martij. M. D. XVIII. Agria.

CÆLIVS CAL. DOMINICO GAZÆ S.

O ME felicem mi Gaza, ſi laudes quas in me cumulatiſſime cõgeris, intelligerem mihi conuenire. quanto ego magis mihi placerẽ? quanto altius caput exererẽ? quid ſi literæ iſtæ tuæ in quibus præter eloquentiã & amorem in me tuum nihil agnoſco, hac ui & quaſi philtro pollent: ut me mihi, conſcio licet anguſtæ ſupellectilis meæ, ceu imaginario in ſpeculo maiorem multo oſtendant quàm ſim. Et ſicut lumina certo loco poſita uel breuiſſimos pumiliones in umbratiles coloſſos extendunt: ſic tu literis tuis neſcio quo modo me altiorẽ eminentioremq; ſtatuiſti quàm quò poſſim attingere, ut intelligã Græcum illud in te poſſe torqueri, ἀκροθίνια τῶν κολοσσῶν ἐπὶ πυγμαίῳ ἐφαρμόζει. Quos uero tunc plauſus excitarẽ? quos fluctus nõ ut ille ait in ſympulo, ſed in Aegeo planè cõmouerem, ſi ea uera & ex re abs te dicta cognoſcerẽ? ſed rurſus ó me infelicẽ, ſi quæ doctiſſimus Gaza gratis amori & amicitiæ tribuit, ego tãq; debita exigerẽ, & me fuco alieno expolirẽ. Di uero mentẽ mihi meliorẽ dedere. Quotiens enim decempedã illam τῆς ἀληθείας manu arripui, uideo me τὴν σκιὰν μετρῶν: & quom poſticã illã manticã excutio, nihil in me inuenio dignũ tuis laudibus, præter illud unũ fortaſſe, quod uideor meo iure mihi poſſe uendicare: ſingulare ſcilicet quoddam ſtudiũ & incõparabile deſideriũ uirtutum & diſciplinarum, quas ingenuas appellamus, amoremq; in eos, qui earum facibus effulgent, & quorũ imitatio animum accendit. Nam ſi C. Plinius contra ſententiã Meſſalæ honeſtũ putat clarorũ uirorũ imagines mentiri: quanto honeſtius putemus eas æmulari? Quod uero me dignitatemq; meã aduerſus maleuolos tueris Gaza optime, facis tu quidem ex ingenio & bonitate tua, multãq; tibi eo nomine gratiam habeo. ſed uide obſecro, ne tu maiorem operam ſumas, maiuſq; bellum ineas, quàm quod ſuſtinere poſſis. Scis enim quàm periculoſum ſit malã cauſam defendere, & ueritati obluctari. multa ſunt in me Gaza reprehendẽda, etiã me iudice: quæ ſi illi ceu muſcæ ſectantes ulcera attigerint, & tu contrà uel mutire audeas, caue ne quod dicitur, In reatiariũ ferula. Sed aduerte amabo, ne ij quos ſtomacho potius quàm rationi ſeruientes æmulos & maleuolos appellamus, iuſtius fortaſſe ueritatis uel profeſſores uel aſſertores nuncupentur: digni ſanè hac nuncupatione, ſi modo id imprimis procurarint, ne quid ſit in ipſis reprehenſione dignũ. De illo uero, quiſquis ille ſit, à quo ſcribis me pætũ appellatũ, quem tu quaſi reum iniuriarum ad recuperatores uocas in iudicium, tantum abeſt ut doleam, ut ſpõte etiam gratias

agam

agam, quòd me alioqui maioribus obrutum maculis, tam clementi nomine appellarit, quo patres dissimulantes conniuentesq; in filiorum dehonestamentis uti solent. Nosti enim Horatianum illud:

At pater ut gnati, sic nos debemus amici,
Si quod sit uitium, non fastidire. strabonem
Appellat pætũ pater.

Et profecto ut minus nos huius appellatiõis tedeat, Venerem uel decoris uel lasciuiæ causa pæto lumine exornãt poetæ. Sed ego mi Gaza uel nihil intelligo, uel hoc loco bonitatẽ tuã maximè deprehendo, qui uerbi uim leniueris, & quasi uiperam exarmaueris. non ille, non ille pætum dixit, sed uel luscum uel strabonem, uel fortè etiã cæcum dixit. quæ licet nemo, etiã si in se senserit, probri loco accipere debeat, quòd id omne naturę sit non conscientiæ dispendium. Naturam uero nemo in arbitrio habet, ut talis nascatur, qualem se nasci uoluit: ut non immerito credatur Cicero in calumniantes Cęlium salsè protulisse, id nunquã tam acerbe laturum M. Cæliũ, ut eum pœniteat non deformẽ esse natum. Quæ uitia, uel si mauis naturæ offensas, & si ego cõpertum habeam à me lõge abesse, utpote qui nunquam ad matulã pro poculo, neq; ad sarculum pro gladio manum iniecerim, neq; profecto limo aspiciã, neq; me ita aspici uelim: sentio tamẽ planè quid in me bonus ille obiurgator arguat. arguit autẽ ille breuem obtutum, nec productũ adeò oculorum curriculum. Quod crimen, si modo crimen est, fateor. Quid enim libeat negare aut uera, aut manifesta? Non sum ego, nõ sum profecto aut aquila aut serpens Epidaurius. Atqui si tenuia capillamenta non uideo, non est quod doleam. Neq; enim Myrmecidis artem profiteor. A Lilybæo classem exeuntem Carthagine nõ prospicio: sed neq; speculatoriã facio, neq; inter chalazophylacas illos Cleonis stipendia mereo. Nemo ergo imperator mea causa naues alliserit, nemo colonus mea fraude calamitatem fecerit. Artem illam exerceo, quam propè oculis, procul animo, exerceri oportet. nisi in hac una halluciner, cætera nihil moror. Quid uero? ut mihi ultro etiã blãdiar, nónne hebetiores oculis philosophi promptiores putant ingenio? quod si in me experiar, tum uero uolens lubensq; ijs sensibus, qui plerunq; animo bene agenti obstrepunt, ut ait Plato, & quibus se Democritus spõte exuit, nuntiũ miserim. Demum quæ iniuria est, id imputari mihi, quod Mineruę illi Tritogeniæ imputauerunt ueteres eius cultores, quam tu nosti sine galea recusasse in iudiciũ prodire: ut non sine causa dictum intelligamus, quod Massurius Sabinus scriptum reliquit: eum qui non longe uidet tam sanum esse, quàm qui tardius currit. Bene uale mi Gaza doctissime, & siquid cupis mihi abs te gratum proficisci, crebro & copiose ad me scribe. Nonis Sextilibus. M. D. XVIII. Agria.

CÆLIVS CAL. IACOBO ZIEGLERO S.

HOC habet innatum uera humanitas, ut nusquam se apertius ostendat, quàm ubi se dissimulat. Tu mihi te profiteris multũ debere, ego tibi omnia debeo, ego tua causa omnia sum facturus. Di præbeant, ut uoto fortuna respondeat. Nec enim tuis meritis aut meo desiderio deero. nunc (quod in me est) puluerẽ illum septicũ, seu eum mauis erosiuũ appellare, ad te mitto, quo tempestiuè uti poteris. De meteoroscopio omnia integra iudicio tuo relinquo, ut mittas uel teneas apud te ut lubebit, dum incolume mittatur. Nuntius instat ut eũ dimittã, quare me Laconismo uti oportet. Bene uale, & me ama. Nonis Sextilibus. M. D. XVIII. Agria.

CÆLIVS CAL. IACOBO ZIEGLERO S.

CVPIDVS ad te proficiscendi iam me ad iter accinxeram, sed neq; medico neq; principi uisum est, ex cõmodo meæ adhuc imbecillis, necdum satis bene confirmatæ ualetudinis laborem hunc uiaticum subire. quare penè reluctanti hanc operam alioqui gratissimã, non dicam remisere, sed planè extorquere. Nihil enim magis optabam quàm te dies plusculos perfrui, & suauissimũ tuæ cõsuetudinis fructum excipere: quando mihi constitutum

tutum erat omne id tēporis in Ptolemaicis, Vitruuianis, Plinianisq; spectationibus absumere, id quod collecta fortius salute faciam. Quàm uero me auide putas utrūq; Meteoroscopium fuisse animo oculisq; spectaturū: quod uel cōfectum uel affectum iam puto. Illud etiā non mediocriter animū perstrinxit, quòd quom Vrsinum accersi iussissem, ut tuū ei ministrū summopere & ex officio mutui inter nos amoris cōmendarem: respondit se in colliquationibus aquarū & odoribus quibusdam condiendis in gratiā principis occupatum non potuisse cōmeatum impetrare. quam rem, ut par est ægerrime tuli, cōscius quantum tibi molestiæ sit allatura. & quoniā consilio mederi oportet ijs plagis, quas præter expectationem à fortuna accipimus: te hortor ut quantum proficiant unguenta & medicamina quæ proximò misi, significes. Dabo enim operam ut uel absens Vrsinus, quid subinde opus sit facto, consulat: neq; ulla parte deero, qua sperē tibi aliquo modo meum erga te animū incomparabilemq; beneuolentiā posse declarari. Quòd si cōmode fieri posset, uti cū ministro tuo huc uel paucos dies migrares, futurū spero ut eius saluti & meo uoto quàm maximè consultum intelligeres. De tota tamē re tuum sit iudiciū: mihi profecto nil eueniret optatius. Bene uale. Agria.

CÆLIUS CAL. REVERENDISSIMO EPISCOpo Vuaradinensi S.

EGO mi amplissime Antistes ita multitudine literarū tuarum, ita magnitudine humanitatis tuæ me urgeri sentio, ut qui alios scribendo uincere soleā, simq; omniū impigerrimus ad literas, iam mihi aliquot optem amanuenses, qui mihi in hoc scribendi studio operam cōmodent: quando tu tam frequenter, tam facilè, tam doctè literas scribis, ut multi inuidere possint, imitari possit nemo. Sed quid ego literas eas appello: quę meræ delicię sunt, in quibus omnia emblemata Musarum, omnia Gratiarum narthecia relinis. Nec tamen tu me huius diligentiæ causa deterreri putes, qui eo studiosius hanc operam colo, quo mihi maiorē fructum, maioremq; indicaturā propositam uideo: ut (si uerum fateri oportet) iam frontē perfricuerim, scripturusq; sim ad te non solū quicquid in animū uenerit, sed quicquid etiā in buccam irrepserit. Nec tecum quasi cum designato antistite, nec cū optimate istius regni, sed quasi cū populare & gentili meo tecum agā. Ita enim me cogis: tibi uero parendum est, cui negare quicquā piaculum puto. Quę ad me de Balbo scripsisti, annotaui omnia & penitissimo animo condidi. ego sanè multū homini tribuo, utpote qui me ingenij sui facibus iam propè fascinarit. Sed quoniā mihi semel decretum est te colere, te unum obseruare, tecū amicitiam initam perpetuo tueri, quæ in eo maximè cōstet, ut idem uelimus nolimusq; utrinq;: idcirco eum mihi amandum & odio habendum proposui, quem tu uel amaueris uel oderis. Valeant ergo omnium hominū illecebrę. Nam ego me ita tibi addixi, ac si libra & ære me comparasses. Legit literas tuas illustrissimus princeps meus, & quidē quom inter secretiora studia uersaremur: quarum geniū mirifice cōmendauit: prætulitq; in te singularē quandam beneuolentiā & incredibilem animi inductionem. Optaret, si quo modo id fieri posset salua autoritate tua & parētis gratia, eximere ex ipsis cācellis, in quibus indigne admodum tam excellens ingenium includitur. Sed spero deos aliquando nostris uotis affuturos. Quod ad libros attinet, scito omnē hāc bibliothecā, quantulacunq; sit, nam sanè perexigua est, totam esse tui mancipij. Sed unus omnium Maro, Maro inquā ille optimus & doctissimus, florem librorū habet. Nam quo est iudicio, præstantissimos quosq; auctorum secum aduexit. Liuius prope diem ad te ibit. Qui apud nos est, nihil habet neq; in interiore pagina, neq; in umbilicis, quod ad amplissimū patronum mitti deceat. Cęterum animi mei erga te obseruantissimi testes mitto ad te Diodorum Siculum de gestis Philippi regis: Senecę opusculum, si modo Senecæ est, de morte Claudij: Synesij, De laude caluicij: & Erasmi Moriam cum cōmentariolis non omnino aspernandis: quæ quom in hoc primo itinere sese mihi obtulerint, putaui saltē propter nouitatē tibi nō displicitura. Quòd siquid erit præterea quod tibi gratum fore intelligam, minimè id desiderabis, quom

h. præser-

præsertim Cælius sua omnia tibi perpetuò nũcupauerit. Quæ de uersiculis meis scribis plus nimio amãter, laudes illas omnes bonitati tuæ acceptas fero. Verum nescio an dolendũ gratulãdumúe mihi putem, quom clarissimorũ uirorum cẽsuræ ea subieceris, qui omnes (mihi crede) non sunt Perennes, id est cãdidissimo ac syncerissimo animo prediti: præsertim quo tempore præstantissimo Maroni mellitissima carmina Musæ dictabunt, quorum suauitatẽ uideor mihi uel absens delibasse: quibus si mea conferantur, uideo quàm inertia & quàm explodenda censeantur. Quom hæc hactenus scripsissem, expectarẽq; certum tabellarium, cui has perferendas darem: superuenit illustrissimus parens tuus, quẽ obseruantissime salutaui, & multis de te percũctatus sum. Sed quom tuæ literæ mihi offerrentur, ipse omnium primus in eas manum iniecit perlegitq; omnia: me quidem egerrime id ferente, quom nondum haberem compertum quid in his scriberetur. Sed tunc id mihi minus displicuit, quom nihil significari intellexi, quod eius animũ posset aut exulcerare aut perstringere. Quã rem tibi cõmonefaciendam duxi, ut rei euentum intelligens cautior esse possis. Quòd uero omnibus literis tuũ uotũ mihi familiarissime aperis, quasi nihil tibi iucundius esse possit, quàm ut simul alioquin uiuere possimus: illud sic habeto, mirifice hoc idẽ desiderium mihi esse insitum, tum ut tanto uiro perfruar, tum ut isto desiderio tuo fiat satis. Vellẽ tibi posse plura polliceri, sed quicquid in me est, omne id plenissimè in tuo censu adscribe. Sunt mihi in Italia tria mediocria sacerdotia, quæ tibi promptissime in omnẽ euentum offero. Sed præter mea, sunt mihi fratres patrueles, sunt gentiles & opulenti & multis castris & pagis ornatissimi: quæ omnia tibi nõ secus ac mea recipio. Nam ijs omnibus (ut Catullus ait) utor tam bene, quàm si ea mihi certe cõparassem. Sed de his satis: potes enim animum meum abũde perspectum habere: unũ reliquum est, ne me Græcissantem, non ad ostentationẽ quidem sed per consuetudinem, interim excusatum habeas. Nescio enim quomodo fiat ut transmarina illa Venus quædam blandius exprimat, in quæ lingua sua sponte, non etiam accersita solet excurrere. Vale. Agria.

CÆLIVS CAL. IACOBO ZIEGLERO S.

PVTO te ad hanc diem puluerẽ illum septicum, quẽ optabas, accepisse: tecum cogita siqua præterea in re tibi Cælius potest accõmodare: nusquam illum segnẽ deprehendes. Vrsinus accitus à principe curriculo isthuc se recepit. Hominem ante recessum alloqui nõ potui: spero tamẽ quæ illius est humanitas, si eum appellaueris, operã omnem tibi atq; ægro ministro tuo nauaturũ: præsertim quom me hoc nomine maximè posse obstringi intelligat. Ad amplissimũ Antistitem Vatiẽsem scribo, ut tu & prudenter & amice mones: hospitijq; cõditionẽ accipio quoties me istuc cõtulero, cuius causa ipsi multã gratiam habeo. Ridiculum quoddam opusculum nõ multæ rei nuper condidi: cogito ad illum mittere in obseruantiæ & amoris mei testimoniũ, si tu hoc iudiciũ meum probaueris. rescribe igitur actutum. nõ puto homini ingratum fore si nõ alia causa, hoc uno saltem patrocinio, quòd eius grauissimas occupationes, si non exterget: qui enim hoc fieri potest? leuabit saltem aut remorabitur. Vale, & me ama. Agria.

CÆLIVS CAL. REVERENDISSIMO EPIscopo Vatiensi S.

QVOM animaduerterem grauioribus te indies negotijs urgeri, & maiores curas undiq; circunstrepere, nihil minus putabã curari abs te quàm studia hæc nostratia, omnemq; tibi prorsus Cælij tui memoriã excidisse arbitrabar. Quæ mea opinio effecerat, ut iã dies plusculos in te colendo ac salutãdo fuerim multo negligẽtior, quàm uel institutũ uel meam summã obseruantiam deceret. Improbum enim putabam seria agentem, & tanti regni in tanto periculo constituti salutẽ procurantem auocare: eramq; futurus in proposito diutius, nisi superuenissent mihi nuperrime optatissimæ literæ Iacobi Ziegleri familiaris tui. In quo uno quid prius mirer nõ habeo: literaturã an probitatẽ, facũdiam

diam an reconditarum artium peritiam: profecto ut eo facile Platonis illud agnosci possit, quales sint domini tales catellos esse cõsueuisse. Ille uero me tuo nomine tam comiter ac benigne in hospitium tuum inuitauit, ut facile intelligã, te licet mole rerum obrutum à pristina tamẽ humanitate ac bonitate nõ desciuisse, & clientũ tuorũ nõ omnem tibi prorsus memoriã deperisse: id quod nõ mediocriter tibi gratulandũ duco. Postquã enim in hanc prouinciam perueni, nulla in re maiore ambitione laboraui, quàm ut ego te tantę auctoritatis uirum, & tam in omni genere uirtutum excellentem plurimum colerẽ, tu me uicissim tibi deditissimũ plurimum amares. Quæ res quoniam minus mihi ob occupationes tuas ex uoto procedebat, hanc peregrinationem infestam insensamq; mihi existimabam. Nunc uero postquã nonnihil spei affulsisse sentio, & lętor, & lubens hospitij conditionẽ accipio. Et quotiens istuc uenero, quantum mihi per principem meum licebit operã dabo, ut scias te non minus à me absente quàm præsente familiariter obseruari. Vale. Agria.

CÆLIVS CAL. REVERENDISSIMO ET ILLVSTRISSIMO Cardinali Estensi S.

POST discessum tuæ R. D. grauis admodum stomachi intemperies ac uexatio me male habuit, quæ nunc dei benignitate ac Vrsini diligentia ferè omnis discussa est. Cœpi itaq; & uires reparare & in studiorũ, quæ aliquot dies intermissa, gratiã redire. quod significãdum T. D. R. duxi, ut intelligat quãtum mihi tẽporis ad uitam additũ est, tantundem meæ erga se perpetuæ seruituti accessisse. Vale. Agria

CÆLIVS CAL. HIERONYMO BALBO S.

AD optimates Pannonios dissidentes inter se, De cõcordia nescio quid cõmentarij conscripsi, quod Reuerẽdiss. Quinqueecclesiensi principi dicandũ putaui, si tu uir doctissime album calculum adieceris huic sententiæ. Eum cõmentarium primogenium & tumultuarium adhuc ad te mitto, ut expungas, interlinas, aboleas: quod abs te factũ erit, factum approbabo. Bene uale uir clarissime, & me ama. Agria.

CÆLIVS CAL. IOANNI BAPTISTÆ BONZAGNO S.

QVOM superiori die mecũ uerba feceris de nepote R. D. Cardinalis Istrigoniensis, quem ille in Italiam ad capessendum cultum ingenij mittere destinauerat: inter aliquot pręclaros pręceptores, qui ad id munus subeundum accõmodati uidebantur, Baptistã Pisonem hominẽ bene literatum, qui Ferrarię studiosę iuuentuti ludũ aperuit, nuncupatim appellauimus. Qui quom nuperrimè ad me literas dederit, & si fortuitas, utpote qui nihil minus quàm hoc negociũ cogitat, eruditas tamẽ, eas ad te mittẽdas duxi: ut si opportunum uideatur, possis eas cõmuni nomine eidẽ R. D. ostendere: ex quibus quasi gustum & specimen quoddam ingenij & eruditionis Pisonianæ capere possit. Opto enim mirifice, ut ex eadem fidelia (ut est in prouerbio) duos parietes dealbemus, id est eadem opera duos promereamur, R. D. Istrigoniensi optimum præceptorẽ, & Pisoni maximũ antistitem cõciliantes. De qua re poterit R. D. etiã cum illustrissimo patrono nostro sermonẽ habere. Nam & ipse mecum de hoc negocio locutus est: quorum utriq; cupio diligentiã meam probatam iri. Bene uale. Agria.

CÆLIVS CAL. REVERENDISSIMO EPIscopo Vatiensi. S.

NON est quòd me adeo huius argumenti pœniteat, tot ac tantos duces sequentem. Habuerunt enim serij ac magni scriptores ferè omnes post grauiora studia, ubi lasciuirent. Id egit Cicero in Senectute. Phauorinus in Thersite & Quartana. Lucianus in Musca: idem in Parasitica. In Capillicio Apuleius: uterq; in Asino. In Caluitio Synesius. Seneca

in obitu Claudij. Plato in furore & gymnastica. Polycrates in Busiride. In Helena Stesichorus: in utroq; Isocrates. Democritus in chamæleonte & talpa. Varro in Sesculysse. Plinius in exercitatione equestri. Xenophon in Cyro. Plutarchus in Gryllo. Vergilius in culice, Homerus in Ranis, Homerus alter in Margite, Aristophanes in Auibus, in nuce Ouidius. In iniustitia Polemo: in amore Phædrus: in Brassica & amurca Cato, in aniso Pythagoras. M. Antonius in ebrietate, Claudius in simulatione insaniç. Catullus in passere, Stella in columba, Statius in psittaco. Quintilianus in cæcitate. Baptista Guarinus in cane. Leo Baptista in cloaca & Momo, Erasmus in Stultitia, Pandulphus Collenutius in Bombarda & Misopono, Iacobus Sadoletus meus in Laocoonte: quidam in ostreis, tuberibus & ficedula & sexcentis id genus, si numerare libeat, ex quibus ἀδόξους καὶ ἀτόπους ὑποθέσεις traxere. Et me non pigeat post tot præclara nomina pulicem in argumentũ arripuisse: qui tanto religiosius præclaris illis scriptoribus assurgo, quanto ijs quæ ab illis laudata sunt, minor pulex agnoscitur. In quo genere exercitationis illud ferè experimur, quod emeritus pancratiastes solebat: qui uires consenescentes tueri cupiens, tenui neruia summis digitis arrepta puteales urnas magno quidem labore, sed minima proposita laude hauriebat. In tenui enim re non tenuis labor. Et profecto nemo negauerit plenum summæ difficultatis, ut ille ait, nouis auctoritatẽ, obsoletis nitorem, obscuris lucẽ, fastiditis gratiã cõciliare. Alioqui ego minime is sum qui in pulice honoris ambitu laborẽ, aut in sympulo fluctus moueã. Satis enim mihi meũ studium placebit, si meum amorẽ, meamq; obseruantiam Antistes eminentissime probari tibi intellexero. Bene uale tui Cælij memor. Agria.

CÆLIVS CAL. M. ANT. MAGNO S.

QVANTVM amem te, & quàm alte radices egerit mutua illa pridem inter nos coalita beneuolentia, hinc facile potes Magne mi doctissime intelligere: quom neq; tẽporis diuturnitas, quo non modo optata olim cõsuetudine, sed nec literarũ cõmercio usi sumus, (nihil enim abs te literarum ex eo tẽpore accepi, quo funebrem orationem conditam in obitu inuictissimi regis Hispaniarũ Di boni quàm elegãter ad me dedisti) neq; quom tot montiũ, tot fluminum, tot terrarum quibus secludimur, interualla non dicã quicquam adimere, sed ne tantillum quidem perstringere potuerint. Recentior enim ac robustior indies uiuit uigetq; apud me amoris & necessitudinis nostrç memoria. Cuius testimonium facile dabunt tibi hæ literç ab extrema usq; Germania conscriptæ: quom Sarmatici regis nuptias in comitatu amplissimi principis mei celebrarẽ. Quòd si mihi abs te in hoc stadio mutuas operas rependi intellexero, in cælo planè me putabo. In quo tibi profecto uehementer adnitendum esse censeo: uel quòd grauem in amore aduersariũ nactus es, cui non facile hostimentum reponas: uel quòd quom omnibus in rebus uinci & manus dare turpe sit, in amore certe id sit turpissimũ. Bene uale uir clarissime. Cal. Aprilis. M. D. XVIII. Agria.

CÆLIVS CAL. VALERIO PELLECANO S.

QVANTVM putas me lætitiæ concepisse, quom ex literis tuis agnouerim minimè memoriam tui Cælij tibi excidisse: profecto nihil ad me iucundius scribi potuit, quàm mihi à Valerio par hostimentum reponi in amore. Quare mihi illa animi ęgritudo, quam ex hac extrema barbarie in qua relegatus sum, contraxerã, nõnihil emollita est. quòd si posthac crebrius scripseris, spero fore, ut uel prorsus uel magna ex parte adimatur. Fac itaq; amabo uir clarissime, ut de isto tam propenso erga me animo tuo quàm sæpissime significes: ego id abs te maximi loco muneris accipiã. Bene uale, & filium saluta, atq; hortare ad præclara studia meo nomine, & me ama. Agria.

CÆLIVS CAL. CAMILLO VISTARINO S.

MAGNIFICVS Hector Sacratus iam aliquot annos mihi pecuniã debet. Debitionis causa est, quòd prædij cuiusdã in Gurzono positi non tenuem

tenuem partem possedit, pro qua censum annuum ecclesiæ meæ sanctę Mariæ Blancæ soluere tenetur: nec soluit nisi certa ex parte. At mihi persæpe coràm ipse & subinde per procuratores suos recepit. Dum me uerbis moratur, quadriennium actum est. Iniquo animo ferens diutius illudi, rogaui principem nostrũ, tibi utpote uiro doctissimo & magno iustitię fautori causæ cognitionem cõmitteret. Id per literas facit. Non rogabo ut causam meã foueas Camille uir eminentissime. Nec enim hoc à iudice petendum. Illud abs te contendam, ut quod amicitiæ salua iustitia tribui potest, id amicitiæ nostræ tribuas. Certe ueteres ab æquis iudicibus hoc petebant, & impetrabant. Bene uale, & me ama tui obseruantissimum Agria.

CÆLIVS CAL. MARIO EQVICOLO S.

V EL sim hominum impudentissimus oportet, qui laudes quas in me immerentem cõgeris, agnoscam: uel ambitiosissimus, qui me ijs dignum honestamentis, quæ uni tibi maximè conueniunt, putem. Nec tamen iudicium tuum, quod propter prudentiam decipi, propter candorẽ nescit decipere: aut certe amorẽ, qui tibi nimium oculos præstringat, damnaui. Nõ fuit tibi satis Mari uir eminentissime ea de me sentire, quæ uires excedũt, & captum ingenij: ultro etiã prædicas, uel cũ existimationis tuæ periculo: multosq́ in me aduersarios, id est multorũ expectationẽ concitas. Obsecro te amabo, ne me, id est tui obseruantissimũ, in discrimen uoces: ne me suspectum reddas, si quãdo laudes tuas (quod mihi frequẽs est) prædicauero, quasi mutuã operã dem, & hostimentum porrigam: uel ingratum probes, qui ingenij culpa tua ornamẽta quæ uera sunt, non æquem, quũ mea quæ ficta & planè imaginaria sunt, tu lõge felicitate orationis tuæ supra ueritatem extollas. Bene uale. Agria.

CÆLIVS CAL. IOANNI MANARDO S.

E X literis quas nuper abs te accepi, satis cognoui te intelligere, quãtum possis tibi de Cælio polliceri, quantumq́ ille tibi debeat: cui satis existimasti potius innuere quàm significare: alioqui ab amicitia uerbũ rogo omnino submouẽdum est. Tuas itaq; literas actutum principi reddidi, & accuratissime cũ eo de tuo negotio sum locutus. Ille uero se tua causa omnia facturũ recepit: nec modo perdiligenter ad R. D. Istrigoniensem daturum esse literas, uerũ & coràm uerba facturum in proximis comitijs, affirmauit. Eius consilium est, quod ut tibi communicarem mandauit: ut istam tuæ abitionis sententiam in eius aduentũ integrã sinas. Quom enim semel D. Istrigoniensem & procuratores regios de tua re fuerit allocutus, hinc cõmodius atq; maturius consulere poteris, & quicquid agundum constituere. Nullo modo probat, ut de recuperanda pecunia animum despondeas, neq; ut re infecta aut saltẽ non apparata decedas: quando id tibi uni & malo & dispendio, debitoribus autẽ tuis & uoluptati & lucro futurum putat: sed omnia pertentanda & omnẽ lapidem mouendum suadet. Aut enim exorabitur Istrigoniensis, ut præsentẽ pecuniã det, ipse se regium creditorẽ statuat: uel si omnis ratio nos destituerit, ipse princeps meus numeratæ tibi pecuniæ prætextu utetur, ut subinde sibi certi reditus ex ærario præscribãtur, ex quibus pecunia exprimatur, tibi postmodum resoluenda. Illud etiã addit nullo modo placere, ut quasi re desperata isthinc abeas non rediturus. Nam & aliam causam discessus obijci uult, & hunc semper in eorum animis aculeum relinquendum censet, quasi mox ad rem tuam repetendam exigendamq́ sis affuturus. Ipse uero se tibi nullo loco nullaq; ratione uel auctoritate uel opera uel studio defuturum promittit: & ut hęc ad te profusissimè ac certissimè scriberem, iniunxit. Ego uero licet ipsum abũde existimẽ promissa spõte impleturum, tamen nusq; deero, quin Manardi, id est patris ac susceptoris mei, tum rogando tum flagitando & urgendo rem quanta potero diligentia procurẽ: qua de re breui pluribus agemus coràm. Interim bene uale, & me ama. Agria.

CÆLIVS CAL. IOANNI BAPTISTÆ PISONI S.

Q VOD sero ad te meæ literæ proficiscantur mi Piso, in causa fuit ægritudo, quæ me dies plusculos male habuit: in qua tuæ literæ, tandem post diuturnam expectationẽ redditæ, me deprehẽderunt. quibus acceptis & de uoluntate tua cõmonefactus, quom ego ipse coràm non possem rem cõficere apud R. D. Istrigoniẽsem, dedi literas ad præsidẽ Agriensem, qui cũ de te ac uirtutibus tuis sæpius uerba fecerã: ut quoniã mihi per ualetudinem Budæ esse non licebat, ipse apud eundẽ Istrigoniẽsem negotiũ hoc accuratissime procuraret. Misi etiam priorũ literarũ tuarũ exemplum, quibus tarditatẽ meam accusas in scribẽdo: ut ex ijs ingenij tui non antea nisi meo testimonio perspecti, elegantiam colligerent, ne me plus amori quàm iudicio tribuisse existimarent. Is se diligenter officio perfunctum significauit: sed biduo antequam meæ literæ allatæ forent, puerum tibi cõtubernalem designatũ cum nescio quo Ragione Bontempo Etrusco summi Antistitis familiari in Italiã discessisse: uerum non ante reditũ meum futurum in cuiusquã cõtubernio Ferrariæ, & rem totam integrã seruãdam esse in meum aduentum, ut ex consilio deinde meo geratur. At nunc ideo festinasse, tum quòd certi comitis affulsisset occasio, tum ne diutius tardantes in hibernas tempestates inciderent. Quæ res profectò præter expectationẽ & cum summa animi mei molestia contigit: qui tibi omnia bene cupio, & summopere optabam quamprimũ tibi hunc questum & tam excellentẽ amicitiam conciliare. Non deero tamẽ huic negocio uel absens, quom primũ fuerit mihi copia alloquendi dominũ Istrigoniensem: enitarq́ pro uirili, ut statim puer ad te mittatur. Quòd si spes absentẽ fefellerit: certe nisi me omnino fides barbara frustretur, operam dabo ne redeuntẽ fallat. Quòd uero uxorẽ duxeris mi frater, si id tibi ex uoto processit, gratulor. Vxor enim si proba est, satis dotata est, ut ille ait. Cæterũ quom pręteriti errores reprehẽdi magis q̃ corrigi possint, neq́ locus nouis cõsilijs supersit, superos precabor ut id tibi felix & salutare sit, & ad propagationẽ posteritatis fortunatũ. Bene uale, meq́ ut soles ama, & quàm sæpissime scribe. Idibus Sextilibus, M. D. XVIII, Agria.

CAELII CALCAGNINI EPISTOLARVM LIBER VII.

CÆLIVS CAL. HIPPOLYTO ESTENSI Cardinali S.

CVRAS hominum, ó quantum est in rebus inane. Hęc ego mecum illustrissime princeps sæpius inclamaui, postquã de morte Ioannis Francisci Calcanei renuntiatũ est. Cuius causa nõ potui non uehemẽter cõsternari, mecum cogitãs quantum ille sibi spei & opinionis induisset, ut non modo homines, uerũ etiam humanã conditionem aspernaretur. Proposuerat enim animo certam quandam æternitatẽ, de qua omnia sibi pollicebatur: qua æstimatione imbutus insanas illas ædiũ substructiões inchoauerat, omnesq́ patritios & maiorũ gentium homines promiscue contẽnebat. Illud unum me mirifice angit ac propè exanimat, quòd patriam uideo tam præclaro animi acumine, tam perspicaci ingenio defraudatam, cui nescio an aliud facilè conferri posset. Quare exemplis monito, quę quotidie nobis in hac mortalitate offeruntur, execrari humanũ genus propè libet: in quo alij honores ac magistratus & summa sacerdotia ita ambeũt, quasi in his posita sit uera & germana felicitas. alij opes & fortunas congerunt, quasi semper uicturi. alij dum regna & maiora quæsitis aucupantur, digladianturq́ pro infinita cupiditate, neq́ his interea quæ habent perfruunť. Quare mi princeps amplissime ablegatis curis, reiecta ambitiõe, sedatis cupiditatibus, quę nusquam

quam finem inueniunt, partis iam rebus incumbamus & præsenti conditione potia mur. Tu uero imprimis, quæ tui animi magnitudo & sublimitas est, non solum adni taris ut felix sis, & summa animi bona, quibus te natura illustrauit, benignitate ac liberalitate exerceas: uerum etiã fac cæteros, si modo digni sunt, tuam istam tecũ fortunam amplexari. Certissimũ enim felicitatis testimonium est, felices alios posse facere. Bene uale princeps optime, & tuam salutẽ tuere, ut te incolumi diu perfrui possint, qui in te spes suas statuerunt. Tertio Idus Sep. M. D. XVIII. Agria.

CÆLIVS CAL. CAMILLO VISTARINO S.

QVANTVM non modo amem te, uerum etiam obseruẽ Camille uir clarissime, & tuæ summæ uirtutes & mea tibi cõsuetudo abunde testari potest. Quare quom ex urbe tum ex patria frequentes literæ ad illustrissimum principem nostrũ afferantur: illinc quidem, quòd ea quæ ad eius procuratores causarumq; defensores perscribis, ita implicita & negligenter cõfirmata sunt, ut neq; pes neq; caput in ijs subsistat, neq; sensus ullus inde erui possit: istinc uero quòd in iudicãdis excutiendisq; causis amicitiã magis quàm iustitiã colis, & opes æquitati præpõderant: in quibus licet ego planè conscius ingenij tui nihil existimẽ esse abs te alienius quàm hæc crimina, quæ tibi à maleuolis & inuidis fortasse irrogantur, quom te semper & apertum in dicendo & exactũ in scribendo & æquissimũ in iudicando cognouerim: te tamen de ijs omnibus cõmonefaciendum duxi. Tum ut totius rei prudens te tueri, & accusationes siquando inciderit occasio diluere possis, ne qua forte in mente principis nostri labecula aut liuoris aspersiuncula uel subsidere possit uel delitescere: tũ ut mutuo amori & officio meo, qui tui studiosissimus sum, satisfaciã. Tu quicquid hoc est, & boni consule, & beneuolentiã meam agnosce. Vale. Agria.

CÆLIVS CAL. CAMILLO VISTARINO S.

DI boni, quo pharmaco, quo philtro delibutæ sunt literę tuæ Camille mi uir omniũ eminentissime: ut eodem tẽpore me in admirationẽ trahant summarũ uirtutũ quibus polles, & incõparabilis humanitatis qua me ita deuincis, ut me planè totum tui æris facias. Quid quòd ita curas, ita molestias & uexationes animi excutiunt, ut facilè intelligam Homericum illud nepenthe, quod Helena Telemacho propinauit, nil aliud fuisse, quàm eloquentissimi ac prudentissimi animi orationem. sanè ego dum tuas illas suauissimas literas legerẽ, non in Pannonia, non in Germania, non in Sarmatia, nõ in Scythia, quę loca plena barbarie nuper uel perlustrauimus uel attigimus, sed inter Musarum sacraria, inter Gratiarũ delicias mihi obuersari uidebar. quæ illectamenta ut diutius sentirẽ, & perfruerer quasi curarũ inducijs, ó quoties legi ac relegi literas illas tuas, desiderio quidẽ meo perbreues, sed me Hercle succi plenas & doctrina opulẽtas & facultate dicendi felices. Debes debes quidẽ tu plurimũ tibi, id est prudentię tuæ ac Dis immortalibus, quorum cõsilio factũ est ne hos Orci cãcellos, id est hanc profligatissimam barbariẽ ingredereris. Et hoc nomine tibi plurimũ gratulor, nõ tua tantum causa, uerũ & mea, ne mihi bis meam fortunã ingemiscere sit necesse: dũ te quẽ me alterum puto, eodem laqueo trahi, eadem carnificina laniari aspicerem. Quòd uero in me tantum laudum congeras, quantum neque si sim ambitiosissimus agnoscam: neque admittam, si sim impudentissimus, multam habeo gratiam tibi: & hoc totum bonitati ac humanitati tuę acceptum fero. Di faxint ut diu in hac tam egregia officiosa de me opinione, imaginaria licet & conficta, persistas. Quanto enim de me præstantius cogitaueris, hoc etiam amabis uehementius. Bene uale. Agria.

CAELIVS CAL. IOANNI BAPTISTÆ PISONI S.

DVLCISSIMAS imò uero mellitissimas literas tuas obuia manu & lętissimo occursu accepi: nec prius ab earum lectione destiti quàm in tui memoriam ijs multa oscula impresserim. quantum enim putas me ga-

uisum amœnitates ingenij tui & delicias festiuissimæ orationis agnoscētem? quodq; tui Cælij tibi memoria, uel trabali clauo affixa inhæreat, & mutuas operas des in amore. Amo ego quidem te mi Piso, non uulgato & seminario illo amore, quem solet uulgus usurpare: sed genuino ac uerissimo, qui penitissima animi recognoscit, quiq; ἔσφρον αὐτῶν φράζεται. Cuius animi mei hinc testimonium habeto, quòd quom proxime de nepote amplissimi Cardinalis Istrigoniensis sermo haberetur, quem patruus ad capessendum animi cultum Ferrariā mittere decreuit, ego te unū proposui huic prouinciæ accōmodatissimū, tuasq; laudes largo pectore explicaui. quod si mihi significaueris tibi esse paratum diuersoriū, quo puerum quatuordecim annorū (ut audio) excipias: idq; tuo & pueri cōmodo fieri possit: dabo operam ut res cum summa utilitate tua conficiatur. Stati erunt & præscipti in annum nō plures quinquaginta, nec pauciores quadraginta aureis: accedēt munuscula, accedet inita tanti principis amicitia. Sed hec in alieno arbitrio. Illi tibi erunt prompti & parati. Quare de uoluntate tua me fac statim certiorem, ut possim statim tibi prodesse. Vale. Agria.

CÆLIVS CAL. FRANCISCO EPISCO po Cenadinensi S.

QVOM se mihi certi nuntij occasio obtulerit, nolui prætermittere, quin D. T. salutem dicerē: eiq; testarer memoriā adhuc eius obseruantiæ constare apud me, quam in Italia cū ea contraxi. Ego enim ille Cælius Ferrariensis sum, qui eam sæpius ex oculis laborantē illustrissimi D. Cardinalis Agriensis nomine salutaui, quem illa tā comiter, tam benignè excipiebat: ut nunquā tam excellentis eius in me humanitatis recordatio sit intermoritura. Cogitet itaq; secum D. T. an ulla in re mea opera, meumq; studium illi usui esse possit. Quicquid enim est in me aut animi aut ingenij, id omne perpetuò sibi mancipio addictum putet: eoq; me ad obsequendum animo paratiorē agnoscet, quo loco propiorem intelligit. Bene ualeat amplissima D. T. cui me plurimū cōmēdo. Rogo etiam ut Nicolaum præsentiū tabellariū mea causa cōmendatum habere uelit. Calendis Octobris. M. D. XXVIII. Agria.

CÆLIVS CAL. IACOBO STACHOSKY Secretario Poloniæ S.

AVT obliuione aut ingratitudine omnes mortales exuperē necesse est, nisi te non solum animo, sed oculis etiā perpetuò habeam. Tanta enim est humanitas tua, tanta comitas, tantus lepor, tanta suauitas, ut existimem Charitas ipsas delicias omnes suas, atq; adeo ipsam Venerem cestum suum tibi accōmodasse. Tu profecto ita me hominē peregrinū & nullo tibi antea uel consuetudinis uel amoris uinculo cōiunctum superioribus mensibus allexisti, ac innumeris officijs deuinxisti, ut ex eo tempore singularis illa urbanitas tua, summa uirtute, admirabili grauitate & prudentia condita, oculis mihi semper obuersetur. quàm tu mihi familiariter homo tantæ dignitatis ac existimationis, quasi autoritatis tuæ oblitus, urbis præclarissimæ, neq; unquam à me satis laudatæ, loca publica, priuata, templa, arcem, castella, aquæductus, piscinas admirabilis artificij, bibliothecas instructissimas, instrumentū aureum, argenteum, Attalicū, belluatum supellectilis regiæ iubebas aperiri: ut mihi omnia penitus uisenda, tractanda etiam exponerentur. Tu etiam equestres decursiones in ripis Vistulę, tu cōflictus cataphractorum & uera propè Martis simulachra ostendebas: & quasi σὺν ἀχαιοῖς ἀκὲ τοῦ πύργου ἐκεῖνον. Captata deinde occasione, quos tu homines, Di boni, mihi conciliabas? Amplissimū & meo præconio longe maiorē Petrum Thomiciū Antistitē Præmisliēsem, magnum illum animo & rebus gestis Christophorū Palatinum Gracchouiēsem, clarissimū pręterea fortunis & honoribus Andream Critium, sed sapiētia & literatura multo clariorē, poetam planè absolutum: cuius doctissimū & lepidissimum epithalamiū legi non sine admiratione. Italia certe atq; ipsa Roma ad quam illud dedi, tam gratanter accepit, tam ex animo laudauit, ut non quasi Germanicū aut Sar-

maticum

maticum fœtum, sed tanquam natiuas & genuinas delicias agnouerit: ut multos ingenue suppuduerit Musas Romanas multo apud uos magis quàm in Latio latine loqui. Non possem enarrare quàm mihi moleste acciderit, quòd cum hominē tot ingenij & literarum facibus splendidum more canis Aegyptij, in ipso scilicet articulo discessus mei, iā petasato & succincto salutare atq; amplexari contigit. Accessit ad tam ingentē beneficiorum summā hic etiam cumulus, quòd apud inuictissimū regem & præpotētes regni optimates operam assiduā ne dicam anxiam dedisti, ut ciuitate donarer, & in nobilitatis uestræ immo uero in regiæ cohortis comitatū cum omni familia asciscerer. Magni sunt (fateor) familiæ meæ tituli, illustres prærogatiuę Pontificū Maximorum & Cęsarum beneficio collatæ: non opes, non castra & oppida, non aui atauiq; bello & toga clarissimi desunt, (liceat enim mihi apud ignotos homines gloriam sed ex uero prædicare, præsertim ne se apud degeneres aut indignos putent tantum suū decus collocasse:) inter hæc tamen aliaq; innumera ornamenta, nihil maius, nihil honorificentius uestro beneficio hac tēpestate mihi obtigisse arbitror: quod omne non fortunæ non ambitioni datum, sed uirtutis uel testimonio uel certe opinioni redditū arbitror: atq; eo maius multoq; excellentius mihi uidetur. Sed tua illa sedulitas, qua me abeuntem prosecutus es, quom diplomata ipsa nota regia exornata & principali symbolo instructa, quæ uix semestri spatio expediri solent, sesquihora absoluta, non auctoramēti expectatione, sed mei demerendi studio attulisti: quantum accessionis & ponderis clarissimo muneri addidit: ut propè cælitus & deorum uoluntate factum uideatur, ut familia orta quidem in Italia, sed à Germanis antiquitus oriunda, & Germanis adhuc insignibus conspicua, à magno Germaniæ & Sarmatiæ rege illustretur. Hæc sunt scilicet quæ mihi memoriæ ac pœnitissimo animo insederunt: quæ neq; locorum interuallo, neq; temporum spatio unquam conuelli poterunt. quibus quom me nulla gratitudine satisfacere posse intelligā, operam dabo ut assidua prædicatione, ingenua tanti nominis professione, memoriæ perpetuitate me ab ingratitudinis suspitione redimā. Certe fide ac seruitute serenissimo regi, studio, opera, & obseruātia uobis optimates & proceres clarissimi, quantū fortuna & occasio suggesserit, nusquā deero. Tibi uero uir officiosissime hunc animū meum priuatim & perpetuò nuncupo. Bene uale, & tuum Cæliū mutuo ama, eiusq; memoriam sempiternam habe. Pridie Calend. Decemb. M. D. XVIII. Agria.

CÆLIVS CAL. IACOBO ZIEGLERO S.

S I animū induxeris ut ad nos uenias, rogaui Pythagorā uirum optimū & mihi summo amore coniunctū, cui ad te nuperrime literas dedi, meo nomine operā faxit ut te secū adducat. Sic enim & securitati tuæ & desiderio meo consultum putabo. Vale, & ut te quamprimū perirui possim enitere. Calend. Decemb. M D. XXVIII. Agria.

CÆLIVS CAL. FRANCISCO CALORO S.

E T Philosophi uera afferunt, & tu uera putas præceptor clarissime, nam locorū distantia nihil animis, nihil amori obest. Immo una maxime causa Plato amorē necessitati pręfert, quòd illa propinqua tantum, amor etiam longe dissita, potest cōiungere. Tu itaq; sub hoc sequestro dum in Italia, dum in Musæo, dum in sacris delicijs agis, mecū es. Ego uicissim dum Germaniā, Pannoniam, Sarmatiam, Scythiā deniq; inuitus & magnis cum incommodis peruagor, tecū sum. Sed hac una conditione tu potior: quòd optimo hospitio, id est apud optimū hominem me excipis. Ego quasso & araneoso hospitio, amico tamen te excipio. Bene uale, & deum propitium habe ac mihi precare. nam si hostium facile inuenio, cardinem nihil moror. Buda.

CÆLIVS CAL. CAMILLO VISTARINO S.

F ACIS tu quidem ex ingenio & bonitate tua uir consultissime, qui amantissimi ac studiosissimi tui orationem boni cōsulas, & ad eum modulum

dulũ metiaris, quo fuit à nobis cõformata. Atqui de te princeps (ut par est) semper optime sentire ac loqui uisus est: nuper tamen accesserunt quidam tuorũ obtrectatorum adiutores: qui quasi succenturiati tela suggerunt: & quom aliud agere uideantur, hoc tamẽ agunt: ut te non minus dissimulanter, quàm indigne oppugnent. ij tua dicta, tuos nutus ac renutus, peruerse interpretãtur. Quare te cautiorẽ quàm meliorem esse oportet. tu qui optime sapis, qui intelligis quibus cũ de rebus principis uerba facias. cætera per te potes ariolari. Nam me tenebras loqui opus est. Sunt enim undiq; Corycæi, qui omnia propemodum subauscultare uideantur, & ego forte nimis etiã progressus: sed ita me summus erga te amor cogit. Et quum plenum facinoris sit, te immerentẽ, ab ijs quos minime uereris, oppugnari: non abest à summa impietate, te ab amicissimo etiã non admoneri. Bene uale uir doctissime, & quod facis da mihi mutuã in amore operam. X. Calend. Ian. M. D. XVIII. Agria.

CÆLIVS CAL. IACOBO ZIEGLERO S.

EODEM momẽto binas tuas literas accepi, Di boni quàm doctas, quàm scitè Mathesin illam linearẽ exprimentes. Eas actutũ amplissimo principi obtuli. Qui licet eo tẽpore occupatissimus, delectatus tamen est mirificè ingenij tui acumine: & illud non mediocri admiratione dignũ affirmauit: quod homo in reconditis & grauioribus istis studijs exercitatus, tantum in eloquentia promouerit: ut tantum ex ijs alterũ seorsum arripuisse uideatur. Magna profecto fœcunditas ingenij tui: quæ mihi maiores in dies amoris erga te mei faces accẽdit: facitq; ut te optẽ magis ac magis (si modo detur occasio) promereri. Sed de his coràm pluribus: nã te iam cupidissimè ac propè anxiè expecto: ut te ac tot amœnitatibus ingenij tui dieculas saltẽ aliquot perfruar. Bene uale. IIII. Idus Decemb. M. D. XVIII. Agria.

CÆLIVS CAL. TIMOTHEO MANARDO S.

QVOD tu cum optimo parente incolumis Ferrariã perueneris, gaudeo & gratulor. Di faxint, ut prope diem (quod futurum spero) uobis istic perfruar, ut Budæ olim suauissimè perfruebar. Nam quòd nõnulli me proxime rediturum augurantur, & uotum meum testantur, & læti ominis loco esse uelim. De noua nupta optimi parentis mei, quàm magnificè in uiri manum conuenerit, lætor, & tibi gratias habeo, qui rem tam gratam tamq; optatam significaueris, & ut hoc persæpe facias summopere obtestor. Notam acceptæ pecuniæ non dedi ad te, quòd Thomas nondum eam summam persoluerit, quam se daturũ recepit: alioqui quom multa prius recepisset, postquam uos hinc abijstis, cõmutata sententia se ad XVII. tantum aureolos persoluturũ affirmat: exceptis ijs quos antea erogauerat: nec enim se plures reuerendo Michaeli Vitesio debere testatur. quotquot ille dederit accipiam: totidemq; ad plenum uobis istic repræsentabo in reditu meo. qui si in longam diem diffindetur (quod non puto) accepti syngrapham mittam. Vale. Agria.

CÆLIVS CAL. MARIO EQVICOLO S.

ACCEPI literas tuas, quibus tantum mihi tribuis, quantũ neq; si sim ambitiosissimus agnoscã. Accepi munus, planè dignũ Mario, utrunq; gratuitum, utrunq; gratissimũ. In hoc enim tua planè liberalitas arridet: in illo summũ acroama à uiro laudatissimo profectũ summopere oblectat. Sed tu age uir cõstantissime, & quẽ ex professo expingere cœpisti, ne desinas tuis coloribus circumlinere: quando amoris fuit cœpisse, constantiæ est nõ desinere. Bene uale, & illustrissimæ principi fœminæ tuæ ac meæ persuade, hunc animulum meum ei perpetuò dicatũ eius gratia dignum esse. Nam ego parẽ tibi operam do apud Reuerẽdiss. principẽ meum, cui pridẽ adeò places, ut iam per te illi iure uidear cõmendandus. Agria.

Cælius

CÆLIVS CAL. EPISCOPO VATIENSI S.

LITERATVRA & eruditio clarissimi Iacobi Ziegleri familiaris tui satis erat mihi antea perspecta: nondum comitas, nondum ingenua quædam in homine probitas & modestia erat explorata: quam paucis his diebus, quibus liberalitate & indulgentia tua apud nos fuit, cominus expertus sum. Nihil illo doctius, nihil acutius, nihil humanius aut candidius: ut facile intelligere possim, illum tibi planè alumnũ & familiarem, tuisq; coloribus (ut aiunt) depictum. Quare quom tibi omnia prius deberẽ, nunc demum is accessit cumulus, ut iam neq; fortunæ omnes meæ teruntio addici possint, si magnitudini æris contracti uelim respondere. Quare uel decoquendũ est, uel facienda uersura. Sed me planè insipientẽ, qui quom antea apud te multarum literarum creditorẽ ex rationario me putarẽ, nunc demũ unis his literis, sed uiuis, sed spirãtibus, additis intelligam me ita ære obrutũ, ut obtorto collo necti possim. Quare uel trãstyberina illa distinctio ex XII. tabulis, uel creditoris clementia expectanda est. Alterutrũ malis tuæ optionis est, ego quom digitũ sustuleris parebo. Agria.

CÆLIVS CAL. LILIO GREGORIO GYRALDO S.

QVOD nihil ad literas meas rescribas, alij obliuionem, alij fortunæ magnitudinẽ ad quam prouectus sis, causantur: utrũ malim nõ habeo exploratũ. Nam mei obliuisci, durũ: tui etiam, impium. si tamen detur optio, illud optauerim, ut meo magis quàm tuo periculo, Liliũ exuas. Vale, & me semper in utraq; fortuna eundem fore tibi persuadeas, id est tibi addictissimũ. VI. Calend. Ian. M. D. XVIII. Agria.

CÆLIVS CAL. BARTHOLOMEO CROTTO S.

SI nihil ad me scripsisti mei oblitus Crotte mi suauissime, doleo quidem uicem meam, sed ignoscã tamen tibi. Quis enim obliuioni, quæ in nos uel inuitos tyrannidẽ exercet, obluctari possit? quòd si memor nõ scripsisti, tantum abest, ut tecum expostulem, ut etiam ultro gratuler mihi: quòd hoc scilicet quicquid est fiduciæ tibi amor obtulerit: quando non aliunde proficisci uelim existimare. Quare me iudice, uel sine certatione absolutus esto: ea tamen adscripta conditione, ut qui scribere desinis, amare non desinas. Vale. VI. Calend. Ian. M. D. XVIII. Agria.

CÆLIVS CAL. DOMINICO GAZÆ S.

NEQVE te ita ambitiosum esse uelim, ut fortunas tuas iactes: neq; ita segnem, ut dissimules. Alterũ enim infruniti, alterũ timidi, esse putat Seneca. Auaris hæc consuetudo est, ut suas opes cælent: sed illi fortè iustius, quibus aliorum auaritia extimescenda est. At tu ea bona abscondis, immo uero abiuras, quæ neq; auaritiã cuiusquam, neq; ipsius fortunæ tyrannidem reformidant. Quare ego te hortor, ne amico census tuos amice quidem, nec enim hoc negarim, sed & uere profitẽti, tam dure, tamq; immaniter obluctẽris: ne illi suspitionẽ assentationis impingas, & tu manifesta adeo pernegans, pertinaciç notam cõtrahas. Nam quod ad me attinet minimè certe falli possum in tua supellectile, utpote cuius amor à iudicio, iudicium neutiquã ab amore proficiscatur. Quòd obierit Frãciscus Calorus uir de studijs egregie meritus doleo: quòd tu eius stationẽ susceperis, magis alijs, id est discipulis tuis, gratulor q; tibi. Quòd tu prælatus multis cõpetitoribus, laudo iudiciũ meorum patrum & collegarũ. Reliquũ est ut te horter ad nauiter ac diligenter suscepto munere perfungendũ: quod te pulchre & cõmode facturum spero, si humanitatẽ seueritate condiueris: ut ex utraq; elegans quidam cinnus misceatur, & illa bonorum studia alliciantur, hac malorum immanitas deterreatur. Vale, & me ama, tuarumq; literarum suauissimos fructus mihi persæpe accommoda. Agria.

Cælius

CÆLIVS CAL. REVERENDISSIMO EPIscopo Vuaradinensi S.

QVI scribere iam tot menses desino, amare atq; obseruare nunquã desino: quin indies magis ac magis refricatur optimi ac doctissimi Antistitis mihi recordatio: cuius excellens humanitas, cuius illustris literatura ita mihi potest excidere, ut potest ille unquam bona studia & prçclaras artes intermittere. Quòd si mihi in tam honesto amoris stadio respondere, atq; adeò obseruantiæ meæ memoriã in eius animo uiuere intellexero, nõ iam me Cælium, sed planè cælitem putabo. Bene uale. Agria.

CÆLIVS CAL. SEBASTIANO MAGIO S.

HVI post annum uersiculum ad me unũ, neq; eum quidem integrum: & de me quereris quòd nihil ad te scribã Sebastiane omniũ olim officiosissime, nunc uero plus nimio de amicitia secure, nec enim lubet negligentem appellare. Tu uero mecum expostulas, quòd nihil ad te literarum dem. Age si lubet, ad calculum rem uocemus: profitere nomen amabo, uter nostrum prior scripsit, uter posterior. An uero mihi se unquam nuntius obtulit, quem ad te profecturũ existimarẽ, cui literas nõ crediderim? sed ut de literis ignoscam, an uero cçteris in stipulationibus cõuenta seruasti? Num tu ille es qui superiore hyeme sanctissimè recepisti te ad me uenturũ, quom ego iam uenire ad te statuissem. Quæ inanis expectatio fecit, ut quom munuscula quædam parassem, quibus amoris summi erga te mei memoriã immortalem testarer: & tum in tam lõgam diem distulerim, & nunc misera ex chartabula cum puluere & blattis luctentur: quæ si ueneris, id est si promisso steteris, situm protinus excutient ac iuuenescent. Vide quantum discupiã te uidere, te amplecti, te perfrui, mi suauissime Sebastiane, ut quom te uideam paulo tardiorem quàm uelim ad promissa obeunda, studeam proposita mer cedula allicere: quam si aspernatus non fueris, te de me quàm optime meritum putabo. Vale. Agria.

CÆLIVS CAL. PHILIPPO ALBAREGALIO S.

ET si rariora sint inter nos literarum cõmercia, quàm mutuus amor exigere uideatur: nunquã tamen desino amoris officio defungi, id est te amare, tui meminisse, te non solum animo, sed oculis etiã ferre. ut mutuas mihi in hoc stadio operas reponas & peto, & obtestor Philippe omniũ humanissime. Accepi te optare uenaticũ catulum ex seminio summi & amplissimi principis mei: dabo operã ut electissimũ habeas. Quòd si quid est prçterea in quo tibi possim accõmodare, me tui semper cupidissimũ ac studiosimum experiere. Bene uale. Agria.

CÆLIVS CAL. IACOBO ZIEGLERO S.

ATTVLIT mihi plurimũ lætitiæ tua epistola, qua significasti te saluum Budam peruenisse, & res domesticas ac ministrum tuum multo meliori conditione offendisse, quàm abiens reliquisses. Quæ omnia tibi gratulor, optoq; in posterũ dei benignitate fieri auctiora. Lucianũ & Vernerum obuius accepi, accepi & codicem Græcum Ptolemæi mihi longe gratissimum, cuius nomine gubernatori omnia debeo. Domino Vatiensi nihil debeo, qui quasi scepticus negabat. & quom ego uidissẽ, legissem tractassemq; eum codicem in regia bibliotheca, ipse tamen putabat minimè in ea reperiri. Excuso tamen summi Antistitis ingentes occupationes, qui nobis extremæ classis homuncionibus operam & studium præstare non potest. Gaudeo Castilionẽ suscepisse conditionem & curam organorum in mathesi fabricandorũ. Tuum est urgere hominem dum res calet. Vrsinus, Cælius, ministro tuo cumulatas reddunt, quas acceperũt salutes, & se ad eius cõmoda propensos offerunt. Illustrissimũ dominum meũ tui amantissimum reue-

reuerenter ſalutaui tuo nomine. Ptolemęus hic recens contubernalis meus omnino poſſet eſſe leuigatior & emũctior, mangoniſſatior tamẽ eſt in pallio hoc transmarino, quàm ſit in toga. Opera omnino grauior eſt quàm animo cõcepiſſem: uerũ nullus labor me deterrebit. Sed heus tu Zieglere hominum optime ac doctiſſime, quid tibi uenit in mentẽ quom gloſſema illud ſecũdo capiti adſcriptũ de ſciothere nõ modo damnaueris, ſed omnino exploſeris? Atqui Gręca auctoritas illud tuetur in hæc uerba: σκιοθήρας ἐστὶ σχῆμα πυραμίδος, ἐκ τεσσάρων τριγώνων περιεχόμενον, περιϊσόντων τὴν ὀρθὴν γωνίαν τῶν τριγώνων, δι' οὗ λαμβάνομεν τὴν μεσημβρίαν. Sciother habet formã Pyramidis. ea quatuor triangulis conſtat, qui rectum angulum triangulorum ambeunt, ex quo meridianũ captamus. Quare in iudicio tuo amplius dico, tãtiſper dum rurſus tecum litem certauerim. Nam prouerbium uetus eſt, δεύτερα ἀμείνω. id eſt, ſecunda meliora. Bene uale. VI. Calendas Martij. M. D. XIX.

CÆLIVS CAL. IOANNI BAPTISTÆ PISONI S.

QVAE ad me ſcripſiſti de adoleſcente illo quem tibi optabam contubernalẽ fieri, fuerunt pergrata. Quando ſi iſtic eſt, neq; lõge euectus, ut uerebar: iam ſpes affulget nos facilius omnia ex ſententia conſecturos eſſe. Quom enim quidã mihi renũtiaſſet, ab Etruſco illo de quo antea ſcripſerã longe abductum, penè animum deſponderam: ſed tuæ literæ mihi difficultatis ſuſpitionẽ magna parte exterſerunt: quare hoc agemus. Decreuerã quidem ad Federicum, mei (ut ego puto & tu ſcribis) amantiſſimum, ſuper ea re literas dare: quando tu hoc non planè petis, ſed furtim innuere uidebare. Atqui uideo rem per literas, ut tu prudẽter ariolaris, difficulter explicari poſſe, tu ſi qua ſpes quęſtus arriſit, reliquum cogita. Proinde mihi à capite, id eſt, à pueri patruo res uidetur excutienda & retexenda. Tu interea quid agatur, à quo inſtituatur, ubi educetur, locupletius admonebis. Ego ex re & ex tempore conſilium petam: neq; quicquam prætermittam quod ad uotum aut commodum tuum pertinere cõfidam. De aduentu meo in Italiam nihil habeo præſcriptum quod tibi ſignificem. Nam licet ego maximè feſtinem, tamen princeps hic meus nunc in literis propè nimius, me diutius remoratur quàm uelim: ſpero tamen Dis fauẽtibus ante idus Apriles te ac tua dulciſſima conſuetudine poſſe perfrui. Cætera quæ mihi nuntiaſti fuerunt pergrata. Quare mihi iſtam operã da creberrimè mi Piſo: & de omnibus rebus iuxtà publicis & priuatis, cumulatim certiorem redde. Hoc neq; iucundius neq; optatius mihi facere potes quicquam. Vale. Agria.

CÆLIVS CAL. R. EPISCOPO VVARADINEN. S.

POSTQVAM ad nos allatus eſt nũtius de illuſt. parẽtis tui obitu, dolui quantũ par fuit hominẽ tibi addictiſſimum dolere: & mecum ipſe excogitabã quomodo in tã inſperatũ inopinatũq; caſum conſolationẽ afferrẽ. Sed quom tuam pręcocẽ ſapientiã agnoſcam, ueritus ſum ne in me uetus illud iaciat, ſus Mineruã. Quare me cõtinui à tã præcipiti cõſilio. Atqui nõ deſinã in memoriã tibi reuocare, nũc illud maximè tempus affulſiſſe, quo ſummã illam animi tui prudentiã, uimq; ingenij incomparabilẽ excites, quę reflante tẽporum cõditione hactenus fuit obturbata: imprimiſq; operam des & adnitaris ut omnes intelligãt conſilia tua generoſi magnanimiq; Antiſtitis ſemper fuiſſe, ſed nũc tandem diſcuſſis nubibus illuceſcere. Scio tibi ob magnitudinẽ fortunarum & exiſtimationis non defore inuidos captatores: aſſentatores etiã, quod genus hominũ ceu muſcæ in culinã, ita ad aures diuitum ſolent aduolare: ut eos omnes prudenter eludas hortor & rogo. Di faxint ut te, id eſt optimũ ac doctiſſimum Antiſtitẽ, antequã in Italiã reuertar, amplexari & coràm uenerari poſſim. Facit enim magnitudo mei erga te amoris ac pietatis, ut non deſinã te iam ad obeundos præclaros illos cogitatus incitare, atq; adeo urgere. Quom primũ autem res luxatas ex paterno obitu compoſueris, & moleſtas occupationes excuſſeris, exerta uoce illud inclamabo,

Heus iuuenis, iam ſola animos mentemq; perurat

Gloria, & hanc unam uiridem immunemq́ senectæ
Tybridis in ripa stantem, & tua fata uocantem
Aspicias: hæc una animos & pectora tangat.

Sed quantum ego desipio? qui & currenti subdam calcaria, & actum agam. Nihil ergo maius habeo quod dicã, nisi ut tu te ipsum consulas, te audias, tua consilia sequare. Hoc si feceris, quod te facturum confido, tibi ac illustri familiæ tuæ perpetuũ decus: tui uero studiosis, inter quos ego uel primas profiteor, immortale gaudium inuexeris. Bene uale. Feb. M. D. XIX. Agria.

CÆLIVS CAL. R. LAVRENTIO PVCCIO CARD. Sanctorum IIII. coronatorum S.

OPTABAM mihi aliunde occasionẽ præberi, qua D. T. R. & fidem & seruitutẽ meã testarer: ut aliquãdo intelligeret, multa ac magna beneficia, quibus me hominẽ ignotum & mediocris fortunæ persæpe promerita est, nõ apud ingratissimũ collocasse: uerum hoc desideriũ & institutum meum nescio quo fato præuentũ est. Nam quom nuperrimè præstans uir Iulianus Nasellus, causarum mearũ in Vrbe defensor, mihi significauerit, amplissimã D. T. dignatam esse de causa mea Fauentina uerba facere, & S. D. T. uoluntatem aperire: utpote cui placeat, sacerdotium meũ Fusignanẽse diuidi, & (ut est in prouerbio) ex una fidelia duos parietes inalbari: cœpi mecum ipse dubitare, an ad ea quę nuntiabantur quicquã responderem, an tacitus sinerẽ bonam causam perire. Quando utrinq́ summa occurrebat difficultas & oraculum planè arietinũ, peribo si non faxo, si faxo uapulabo. Nam si tacerẽ, dubitabã nequis me non auctoritate præcipientis moueri, sed conscientia rem meam prodere existimaret: sin responderẽ, uerebar ne me plus nimio audacẽ diceret quàm oporteret: & me nõ meam quidẽ causam dicere, sed S. terrarum principis imperio reluctari, & D. T. iussa in ordinẽ redigere interpretaretur. Quorum utrunq́ tantũ abest à me, ut imprimis hoc testatũ uelim his literis, me nihil omnino aut uelle aut optare, quod S. D. N. aut D. T. uoluntati displiceat: meq́ paratum esse meos sensus exuere, ut uestros protinus induam, uobisq́ (ut par est) certissimũ meę seruitutis & obseruantię testimoniũ præbeam. Atqui planè timidi atq́ ignaui ne dicã improbi hominis fuerat, opt. max. Põtificis & amplissimi Antistitis uel iustitiã uel clemẽtiam desperare: & eorũ à quibus Christiani orbis pendet arbitriũ, aures supplicis & eorum fidem implorantis seruuli precibus obstructas existimare. Quare quæcunq́ fortuna mihi futura est, nunquã me pœnitebit fiduciam & spes meas in uestra bonitate statuisse. Hac fretus rogo & supplex obtestor R. D. T. dignetur apud S. D. N. auctoritatẽ & intercessionem mihi suam accõmodare. Nam quom ego ab ipso usq́ principio in causa mea bonũ ius tuerer, & rite à summo Pontifice sacerdotij mei literas impetrassem, multisq́ ac magnis præsidijs iura mea cõfirmassem: quadriẽnio tamẽ ab aduersarijs oppugnatus, ut omnia mihi fierẽt pacatiora, & cõtrouersijs extrema aliquando manus imponeretur, dedi operã quantum in me fuit, ut ad ea omnia quasi fastigiũ gratia & liberalitas summi Pont. accederet: qui minime spes meas frustratus ex cõsueta benignitate indulsit, ut si neutri iura cõpeterent, mihi cõpeterent. Qua Pontificis munificentia impetrata futurũ sperabã, ut aduersarius qui iustitiã & iura mea antea contempserat, tanti demũ Pontificis largitatem reueritus conquiesceret: æquiorq́ mihi & trãquillior fieret, & tandem ab iniuria desineret. At ille, ut uideo, neq́ deum neq́ dei uicarium ueritus, postquã iam nihil cõtrouersum est, postquã omnis scrupus expunctus est, postquã ius meum perspicuũ redditũ est, alijs me adoritur cuniculis, & penè quotidianis uexationibus attritum adhuc persequitur. Doleo itaq́ uehementer mi domine amplissime, nec tam illud doleo, quod is à pristinis moribus non desciscat (potuit enim id fortasse eius naturę dari & cõsuetudini) sed hoc minimè ferendum, quòd liberalitatẽ, gratiam ac beneficium uestrum mihi tanto nixu studeat adimere: & quod nõ minus mirum quàm intolerabile est, per uos ipsos tantum audeat flagitium. Quare si quod habent iustæ preces pondus apud æquas aures, uos rogo, obsecroq́ per literarum cõmercia, per iustitiæ

iustitiæ numen, per uestram magnitudinẽ, ne sinatis præter morẽ & instituta maiorum, opem, patrocíniũ, beneficiumq; uestrum cuiusquã impotentia uiolari. Prætertermitto cætera quæ in hanc rem afferri potuissent, & quòd sacerdotij angustia diuisionem non capit, utpote quod centũ aureos, & eos quidem ægre attingat. Qua in re apud amplissimã D. T. sanctissimo iureiurando me ac fidem meã obstringo. Tum uero quòd duæ licet Ecclesiæ sint: una tamen prouentibus & auctoritate tantũ pollet. Et ij quidem prouentus nullo certo solo constant, sed discerpti distractiq; uix integro anno colligi possunt. Parochiã uero unius corporis diuelli quàm arduũ & periculosum aptumq; ad seditiones, in Flaminia præsertim, potest D. T. R. facilius cogitare quàm ego perscribere. Sũt & aliæ honestę rationes, quę animũ cuiusq; modo non planè stupidi permouere possint, quas commodius D. T. coràm idem Iulianus ennarrabit. Ego uero in fidem T. D. me totum do, dedo, addico, quæ si mihi dignabitur in hac tẽpestate se facilem propitiamq; præbere, & iustitię subsidium attulerit, & incomparabili ac sempiterno beneficio me deuinxerit. Vale. Buda.

CÆLIVS CAL. FRAN. COGNOMENTO EPISCOPO S.

FVERVNT mihi pergrata Francisce optime ac doctissime, quæ nuper in epistola tua de ueteri inter nos amicitia perscripsisti: quę subinde studiorum cõmercio ita coaluit, ut eam immortalem futuram iuxtà optem & augurer. quòd uero tam insigni contumelia lepidissimas literas tuas tã immerẽter affeceris, ut eas quasi inopes ac exuccas, & si Dis placet, etiã ex hara productas damnaueris (uerũ fateor) non ęquis auribus tuli. Nihil enim ijs copiosius, nihil emunctius, nihil amœnius: ut uidear iure tecum posse expostulare, qui mihi hactenus nimis improbe istas delicias inuideris: quam iacturã tum mirifice persensi, quom ea legerẽ quæ ad Hieronymũ Brunum uirum ad omnẽ probitatem, elegantiã uirtutemq; natum pertinebant. Nam tu eam scenã omnino graphice expressisti. Videbã enim absens illum tibi blande condicentẽ: te, ut occupatissimi solent, conditionẽ detrectantẽ: illum acrius instantẽ, scitamentis etiã quibusdam, non palati solum, sed ingenij te allicientẽ, tum manus laciniæ clementer inijcientẽ. Te uictum deniq; ac precibus expugnatũ manus dantem, & cessim subsequentẽ ἑκόντα ἀεκόντι γε θυμῷ, ut inquit Poeta. Mox utrunq; mensę accumbentẽ, epulas etiam, non illas quidem ad luxũ, sed ad elegantiã comparatas inferri, uina electa propinari. Iam conuiuium hilarescere, iam sermones illos quos belle Græci βιωφελεῖς dicunt, ultrò seri ac reddi, donec inuecta secunda mensa, ac deductis mantilibus, nescio quid ex chartabuli offertur: Di boni quàm importune, si auctorẽ, si dicendi genus, si materiam deniq; inspicias: at rursus quàm opportune, si legentiũ indulgentiam, sanctitatem facilitatẽq; animaduertas: si tempus deniq; inspectes, quo nemo planè uel Catonem ipsum arbitrũ reformidarit: ut profectò liceat Bruni mei acumẽ & prudentiam admirari, qui amantissimi hominis existimationi fauens: id imprimis tempus elegerit, quo nemo exacte aut certe anxie iudicat: quin idem omnia scilicet ad exitum fabulæ instruens (nisi mea me fallit coniectura) te aliquãto largius quàm uestra ferret consuetudo, poculis inuitarat, hoc ipsum consulto agens, ut quasi nubecula iudiciũ hebetaret. Quare quom primo nõ sine molestia accepissem, ineptias meas & quidẽ abortiuas, in tuas manus incidisse, exhorrui nonnihil. Nam quom eas scriberẽ, aut ad Brunum, id est indulgentissimũ parentem mitterem, tu non eras (ut ille inquit) in hoc albo. Sed postquã te auctore, totam rei seriẽ perspexi, multo mecũ felicius quàm sapiẽtius, quom de sapiẽtia diuina scripserim, actũ existimaui, de quo iudex, neq; inimicus, neq; omnino sobrius iudicauit. Proinde quom hactenus mihi res bene cesserit, id unũ reliquum abs te impetratũ uelim, ne ad eandẽ lectionẽ matutinus ac ieiunus accedas: & tu ipse iudiciũ tuum, quod tuis literis testatũ habeo, tuearis: meminerisq; ex legitima iuris formula, te functũ officio, & iniquũ esse bis eandẽ causam ad tabellã reuocari. Bene uale, & me, ut soles, ama. R. D. Pręposito, ac dominis meis capitularibus & cęteris fratribus in Ecclesia nostra me plurimum cõmendato. Vale. IIII. Idus Apriles M. D. XIX. Agria.

CÆLIVS CAL. R. LADISLAO EPISCOPO Vratislauiensi. S.

L ICVIT tibi quidem Antistes eminentissime præuertere officium meum, non dicam incomparabili ista bonitate ac benignitate, quæ te pridem apud omneis celebrẽ reddidit: sed bonitatis ac benignitatis potius felicitate. nã dũ ego summas occupationes tuas uereor, dũ recuso obstrepere magna & ardua molienti: atq; interea libros quosdam cũ tineis & blattis rixantes in Bibliotheca regia excutio: ecce tu minimè expectatus puto dũ alia obis negocia, ut uel negligẽtia uel rusticitas mea acrius plecteretur, superuenis: hæsitantiq; imò pudore undecunq; suffuso manum inijcis. Ea res quàm mihi grauis & dura fuerit, nõ aliunde facilius declarare ausim, quàm quòd nullis officijs, nulla diligentia sperẽ me tantũ desidię sarcire, aut tantum piaculi expiare unquã posse. Nec tamen ob id animũ ita despondi, aut certe consternaui, ut in posterũ cessaturus sim, quin animi & obseruantiæ meæ erga tuã magnitudinem testimonia perpetuò quacunq; ratione daturus sim, ut qui in te appellando ac salutando postremas tuli, in te colẽdo ac uenerãdo, prędicandoq; innumeras illas Gratiarũ amœnitates, ex quibus te cõpactum cognoscimus, primas ferã. Bene uale, & primũ hunc Selectorũ meorum libellum, quasi tenuẽ gustum quendã tibi nominatim dicatũ, (Nec enim tumultuariò plures exscribi potuere) in cæterorũ qui mox ad te ibunt pignus & ueluti arrabonem lætus ac fœlix accipias, & Cælium ex asse tuum semper fore memineris. M. D. XIX. Buda.

CÆLIVS CAL. MATTHIAE SQVAQVARAE S.

P ERGRATÆ mihi fuerunt literæ tuæ, in quibus ingenium & eruditionem singularẽ iuxtà perspexi. Illud uerùm me mirifice oblectauit, quòd amicos tãti facias, ut eorũ causa nullum laborẽ reformides: quin ultro etiã deposcas, & propẽsam operã pollicearé. Id quod in re Azaioli nostri tam prompte facis, ut iure tibi summa gratia debeatur. Ostendit mihi Thomas pigmentarius syngraphã, de qua mentionẽ habes in literis: quom primũ accepero te Budæ esse, ut ad te incolumis perferatur curabo, quo diligentiã quam recipis cõmode prẽstare possis. Te uero ad totã rem cõficiendam, siquidẽ ex omnibus detur optio, accuratiorẽ, addo etiã prudentiorẽ, inuenire possim neminẽ. Quare in te unũ hoc omne onus inclinabit. Amabo te Matthia mi suauissime, rem ita suscipe, ita amplectere, ut spẽ quam de te in amici negocio cõcepi nõ frustreris. Da operã ut scias quamprimũ, & me cõmonefacias. R. D. Istrigoniẽsi me ac seruitutẽ meam reuerẽter cõmẽdato. Nec minus præstantẽ Ioannem M. Physicũ meo nomine plurimũ salutato. Bene uale. VI. Calẽd. Maias. M. D. XIX. Agria.

CÆLIVS CAL. IACOBO ZIEGLERO S.

Q VOD nihil ad te literarum dederim, postquam in Italiam redij, nolim obliuione aut negligentia factum putes. Qui enim fieri potest, ut doctissimi atq; optimi Ziegleri mei, quo neq; ego ipse mihi sum charior, memoria unquam possit excidere: uel quæ tanta animum segnities occupare, ut negligentia ad res tuas præsertim obeundas, animo irreperet? At ego te unum ex omnibus maximè præ oculis semper habeo: & peculiari illi uoto tui familiariter perfruẽdi, tantum abest ut quicquam adimat tempus, ut multò magis indies augeatur. Neq; dies neq; locus usquam occurrit, quo ego Zieglerum meum optatissimum atq; amœnissimum non perquiram. Aduenientem uerò me in Italiam patria protinus & familiares occupationes exceperũt. Mirũ est enim quàm me absente omnia in transuersum abierint, & tricis inuoluta sint, ut non facilè, neq; leui opera extricari posse uideantur. In ea uero re pertẽtanda plus minus sesquimensem absumpsi. Sed quom res difficilior se offerret, quàm ut paucis diebus expediri posset: & iam me negocia Romana non uocarent solum, sed etiam urgerent: citer

citer calend. Octob. Romam perueni. Quo loco multorum amicorũ & pręstantium uirorum fauore exceptus putaui me facile litibus & controuersijs forensibus, quæ me huc impulerũt, modum posse imponere. Sed res aliter cecidit. Nam qui me absentem oppugnabant, ut primũ me pręsentem intellexerunt, ab oppugnatione quidem destiterunt, sed se quasi feræ parũ uiribus fidentes in syluas abdiderunt. Nunc itaq; neq; oppugnãt neq; fœdus ineũt: ut res prorsus incredibilis accidat, ut qui bellum non habeã, non tamen pace fruar: & uel cessare, uel rogare aduersariũ tergiuersantẽ, & iniquas utpote prece impetratas conditiones accipere oporteat: uel rursus expectãda sit oppugnatio, quom primum de uigilia, id est præsentia, remisero. Vide amicorum optime, quo loco sit fortuna mea, cui neq; certare neq; licet quiescere. Illud tamen omnium est laborum operæprecium, quòd in hac luce hominum, in hac mundi specula uiuo, & clarissimorum hominum consuetudine uti licet. Caue enim usquã putes tam uberẽ ingeniorum prouentum, tantã studiorum frugem esse quàm Romæ. Multi uero sunt quorum familiaritate ita oblector, ut nihil mihi tota uita fortunatius, aut sperem, aut optem. Inter omnes charissimus est Hieronymus Aleander, uir græce, latine ac hebraice doctus: quẽ sponte paulo ante aduentũ meum summus Pont. bibliothecarium fecit post obitum Zenobij Azaioli, uiri religiosi sed & docti. Is mihi quotidie ingentes thesauros ex bibliotheca palatina eruit. Accedit Aegidius Cardinalis uir singulari integritate ac nominis celebritate, qui Porphyrij mysteria & Procli theologiam latinã fecit. Is uero, di boni, quãtum habet literarum, quãtũ ingenij ad eruẽda totius uetustatis arcana. Est Fabius Rhauẽnas senex stoicę probitatis, quẽ uirum nõ facile dixeris humanior ne sit an doctior. Per hunc Hippocrates integer planè latine loquitur, & iam ueteres illos solœcismos exuit. Id habet homo sanctissimus rarũ apud omnes gentes, sed sibi peculiare, quòd pecuniã ita cõtemnit ut oblatã recuset, nisi summa necessitas adigat. Alioqui à Leone Pont. menstruã habet stipem, quam amicis aut affinibus solet erogare. Ipse holusculis & lactucis Pythagoręorũ uitam traducit, in gurgustiolo quod tu iure dolium Diogenis appellaueris, studijs non immorans sed immoriens: & planè immoriẽs, quom grauem admodum & periculosam ægritudinẽ homo alioqui octogenarius cõtraxerit. Hunc alit & quasi educat uir prædiues & Pontifici gratissimus Raphael Vrbinas, iuuenis summæ bonitatis sed admirabilis ingenij. Hic magnis excellit uirtutibus, facile pictorum omniũ princeps, seu in theoricen seu praxin inspicias. Architectus uero tantæ industriæ, ut ea inueniat ac perficiat, quæ solertissima ingenia fieri posse desperarunt. Prætermitto Vitruuium, quẽ ille non enarrat solum, sed certissimis rationibus aut defendit aut accusat: tam lepide, ut omnis liuor absit ab accusatione. Nunc uero opus admirabile ac posteritati incredibile exequitur (nec mihi nũc de Basilica uaticana, cuius architecturæ pręfectus est, uerba facienda puto) sed ipsam planè urbẽ in antiquam faciẽ & amplitudinem ac symmetriã instauratam magna parte ostendit. Nam & montibus altissimis & fundamẽtis profundissimis excauatis, req; ad scriptorum ueterũ descriptionẽ ac rationẽ reuocata, ita Leonẽ Pont. ita omneis Quirites in admirationẽ erexit, ut quasi cęlitus demissum numen ad æternã urbem in pristinam maiestatẽ reparandam omnes homines suspiciant. Quare tantũ abest ut cristas erigat, ut multo magis se omnibus obuium & familiarẽ ultro reddat, nullius admonitionem aut colloquium refugiens: utpote quo nullus libentius sua cõmenta in dubium ac disceptationẽ uocari gaudeat, doceriq; ac docere uitæ præmium putet. Hic Fabium quasi præceptorẽ & patrem colit ac fouet: ad hunc omnia refert, huius consilio acquiescit. Sed ne historia etiã nostrorum temporum desideraretur, Paulus Iouius, ut magis mireris, primi nominis medicus, tam luculenter, tã docte, tam eleganter scribit nostri temporis historiam, cuius decem libros iam edidit, ut pudeat me de homine tam diserto tam indiserte scribere. &c.

CÆLIVS CAL. IVLIANO NASELLO S.

EGO uero mi Iuliane optauerim te natura tua uti, & beneficentiã tuam in quàm plurimos homines exercere: modo id fieri possit citra fortunarum & salutis periculum, quàm enim improbũ sit eam liberalitatem,

ex qua ego multa cōmoda & summa ornamenta acceperim, cæteris mortalibus inuidere? Sed quom ex te præsente præsens sępe acceperim, & ab ijs qui isthinc proficiscuntur frequenter audiam, te ita promiscue omnium, qui tuam fidem implorant patrocinia suscipere, ut non contentus tuam illis operam præstare, ex qua sine legis Titiæ præiudicio tibi multa merces deberetur, ultro etiam in tuorum clientum gratiam simultates exerceas, & eorū multis præsidia tractandæ litis accōmodes: adeò uero studiose omneis defendas, qui innumeri (ut par est) ad te cōfluunt, ut nullum tibi penè ad respirandum tempus relinquas, idq; non sine ualetudinis noxa. Quare quom te iure ab hac multitudine causarum deterrerē, rogaremq; ne te inclementer exerceres, sed modum laboribus cōstitueres: tu mihi multis rationibus occurrebas, hanc imprimis quasi palmarē obijciens: quòd uirum ingenuo ac liberali animo natum nullis laboribus deterreri oportebat, quin large in omnes atq; adeo in ipsum genus humanū, si modo ea detur facultas, liberalitate uti uelit, suiq; beneficij quàm plurimos facere, eosq; perpetua amicitia obstringere. quippe in hominū uita nihil esse quod amicitiæ & societati humanæ sit præferendum. Quom uero ego iustis de caussis in hanc sententiā reclamarē, rarasq; amicitias, easq; cum delectu ineundas esse. Nam amicorū turbam plerunq; inutilem esse ac pœnitendā: tu contrà huic sententię minime assentiebaris, exemplísq; mecum agebas: Hieronymi scilicet Aleandri ac Hieronymi Massaini, hominū, Di boni, uita, moribus, literatura, ac sapiētia clarissimorū. His addebas Bonauenturę Pistophili eximiā quandam suauitatē, & incredibilem ingenij amœnitatē, cuius etiam beneficia tam libēter cōmemorabas, ut nusquam dulcius tua immorari uideretur oratio. Horum uero amicitiā & consuetudinē te tanti facere significabas, ut cū ea neq; ipsam (si ab aliquo deorū ea cōditio offerretur) esses immortalitatē cōmutaturus. At ego ita sententiam meam tuebar, ut nō solum rationibus sed totius penè uetustatis testimonio depugnarē: asserebamq; Aristotelē in libro De moribus ad Nicomachum id pridem dijudicasse quom dixit, πολλοῖς δ' εἶναι φίλον κατὰ τὴν τελείαν φιλίαν οὐκ ἐνδέχεται. Sed & Plutarchum priuatim super ea re cōmentarium fecisse: quorum auctoritate tu paulisper motus respōdisti, te illud quoq; optime meminisse dictum ab Aristotele, ἅτε πολυφιλία δοκεῖ τῶν καλῶν ἓν εἶναι. Sed te tantisper tuum posthac iudicium uelle defendere, dum & commentarius ille proferretur, & tibi daretur ocium expendendi rationes quibus ille suam sententiā approbaret. id me primo quoq; tēpore facturum recepi. Quare nunc demum oppignoratam fidem libero. Atq; ut sit tibi minus laborandū, quod Plutarchus græce scripsit, ego id tibi uerti barbare. Liceat enim nobis quibus cū dignitate imperij etiā latinæ orationis maiestas pridem deperijt, id dixisse, quod Plauto licuit in summis reipublicæ incrementis: quom ipse præsertim in tanta foret apud maiores nostros existimatione, ut si Musę latinè loqui uoluissent, nō alia quàm Plauti lingua loquuturas fuisse iudicarent. hoc ergo leges tuo arbitratu exiguum maximi inter nos amoris monumentum, neq; amori quidem sed amicitijs modum statues: id quod optime feceris, si te ac prudentiam tuam in consilio habebis. Neq; enim te magis spero ex commentario, quàm ex rerum usu tuoq; ingenio profecturum. Bene uale, & te nobis diu incolumem serua.

CÆLIVS CAL. IOANNI CARD. SALVIATO S.

DVO sunt tēpla diœcesis Ecclesiæ tuæ Ferrariensis, utrumq; sub diui Iacobi nūcupatione consecratū: alterum in suburbio transpadano, alterū in Padorupto. Ita enim pagum uocāt ad tertium ab urbe lapidē. In hęc ius est mihi uetus ex eo usq; tempore, quo felicis memoriæ Cardinalis Estensis agebat in humanis. Masinus uir Gallus, arte Musicus, & inter Liberi patris artifices præcipuus, his incubauit: nullo sanè iure, sed principū gratia, quorum plerisq; animus in auribus habitat. Nunquā desij & ius meum tueri, & iure repetere quod per iniuriā occupabatur. Res acta per uiros clarissimos, ex quibus unus omniū Petrus Antonius Azaiolus, uir ingenio ac literatura elegantissimus, maxime adnixus est. Is perfecerat ut Masinus rationibus conuictus manus daret, & se

cessu

cessurum polliceretur, modo ego prouentus ante perceptos condonarem & gratis remitterem. quod ego tum amicorum precibus coactus, tum ne locus litibus relinqueretur, me facturum recepi. Dum hęc agũtur, & res foret ad hunc articulum prouecta, abit Masinus, simulat se ad balneas proficisci. Nam morbo grauiter laborabat, quem Gallicum uocãt: se ad paucos dies rediturũ, atque omnia confecturũ ex pacto sanctissime adiurat. ego qui hominis fidem perspectã haberem, licet nihil boni aut æqui sperarem, malui tamen alieno scelere quàm mea diffidentia deceptus uideri. Interim ad me literę perferuntur ex urbe, quibus significatur, Masinus cum anteambulone quodam pontificio transegisse, & in Galliã Narbonensem protinus con uasisse. Mox eum anteambulonẽ obijsse. rursus in eius iura alterum nescio quẽ suffectum, qui & ipse uti prior ille, ante aditã possessionem occubuerit, ceu Masini ius aurum Tolossanum uideri posset, exitiale scilicet habentibus. Non tamen esse deterritum Thomã quendam Lazarettum inter cantores Pontificis decanum, quin & ipse ita hæc iura dicam an iniuriã inuaserit. Tum ego gnarus nullam iacturã plus habere infamiæ, quàm quæ fiat per negligentiã, fretus mea summa obseruantia & seruitute qua dominationẽ tuam reuerendissimam semper colui: quom res morã scribẽdi non pateretur, ne inter scribendũ rescribendumque scilicet iura iterum nostra occuparentur: maximè itaque opportunum iudicaui rem totam ad illustrissimũ Laurentium fratrem tuum, hominẽ Di boni, omnibus naturæ & ingenij opibus præcellentẽ: & ad Mariottum & Vbertinum clarissimos procuratores rerum tuarũ referre, atque ab ijs opem ferre. Qui quom iura mea amplissima accepissent, quom uacuã sacerdotij possessionem cognoscerent, ut nemo se deturbatum possit expostulare, quom D. T. iura ac prærogatiuam confirmari intelligerent, libentes ac summa animi inductione effecerunt, ut qui uices habet D. T. amplissimæ, mihi sacerdotium quocunque modo uacans conferret, & in uacuã eius possessionẽ me induceret. Ego uero qui amplitudini tuæ multum debeo, & in posterum plurimum tuis in me meritis accessurũ confido, tum nobilissimo fratri tuo, tum uiris clarissimis procuratoribus tuis recepi, id quod & ijs literis testatũ uolo, me in hoc sacerdotio & omnibus in rebus quæ meæ facultatis fuerint, in tua semper potestate fore, ac pro tuo nutu me esse omnia semper effecturũ. Quod eo prõptius ac libentius facio, ut me planè tuũ tibique addictissimum agnoscas. quod si persuasum habueris, non dubito quin me ac res meas in fidem accipias, & acceptum tua auctoritate ac magnitudine tuearis: quod ut facias te per meam seruitutẽ & tuam eximiam bonitatem uehementer obtestor. Vale.

CÆLIVS CAL. LVDOVICO CATO S.

VIX possem explicare quantum lætitiæ conceperim, quom te reuocatum in patriam, tibique successorem datum cognoui. Nam post tot honorarias perfunctiões quas & singulari prudẽtia & summa felicitate pro principe & pro republica obijsti: iam tẽpus sanè postulat, ut te patria, te amici ac necessarij tui perfruãtur. Ii te absentẽ amant, admirãtur, te oculis gerũt. quid futurũ putas quom adueneris? profecto nemo erit qui aspectu & dulcissimę consuetudinis tuę suauitate expleri possit. Tu eris ille scilicet cuius ob os Graij ora obuertebant sua. Ego uero qui tuas præclaras uirtutes ab ipsa ineunte ætate incredibili studio sum prosecutus, quom data fuerit occasio, ut uel tecum pauca faciam spatia: uel de rebus abs te tum apud summum sacerdotem Romanum, purpuratos patres, tum apud Cęsarẽ ac prępotẽtes reges magna cum celebritate tui nominis gestis, sermonem iniuero: tunc ego me planè felicem putabo, eumque diem auspicatissimum putabo. Bene uale.

CÆLIVS CAL. IOANNI CALVO S.

EX literis quas dedi ad amplissimum Antistitem & patronum nostrum intelliges, quo laborẽ desiderio, quid ab eius bonitate impetratum uelim. Amabo, mi Calue, huic meo uoto faue: & omnem gratiã, qua pro tuarum uirtutum captu polles, lubenter impende. Tum de uoluntate principis fac me protinus certiorem; Iuliano autem Nasello meo tutò literas crede. Vale.

CÆLIVS CAL. HIERONYMO VIDÆ S.

MAGNA commendatio Azaioli nostri, qui amicorum uota præueniat, neq; precibus neq; cōmendationibus locū relinquat. Is enim demum quom diploma & liberū cōmeatū tibi impetrasset, tuas mihi literas reddi iussit. Ego aūt ille pręcipuus amicitię cultor, & tuę uirtutis maximus admirator, ut tibi rē protinus curarē ex uoto nihil prętermittēs, omnia ut postea cōperi actū agebam, &(ut aiunt) μετὰ τὸν πόλεμον ἡ συμμαχία. Quare nihil est, quod ea in re nobis debeas, nisi rectam uoluntatē. Reliquū hoc quicquid est officij Azaiolo acceptum feres. Qui qua est in re omni animi atq; ingenij præstantia ac felicitate, solus uult & potest curā cuiusquam, operam, amicos & præclara ingenia promereri. Bene uale, & quom ad nos perueneris tantisper amabo, cursum remorare, dum te dies aliquot perfruamur. Bene uale.

CÆLIVS CAL. PEREGRINO MORATO S.

GRATVLOR tibi Morate quòd in eum locum perueneris, ubi te ac familiā cum dignitate tueri possis. Nā apud me Cesena solet multis laudibus cōmendari, uel quòd ad soli fœcunditatē, uel quòd ad hominum pertinet mores & comitatem. Spero etiam te eo omnibus chariorē fore, quo propius ingenij tui amœnitates perspexerint. Illud quoq; mihi propè exploratum est, te eam diligentiā in formandis ac instituendis tuis auditoribus adhibiturum, ut abs te semper & meliores & cultiores abscedant. Vnū est quod ego priuatim abs te expeto, ut filium Guidi Alberti Lugensis, qui summa mihi amicitia coniunctus est: adolescentē præclara indole & erecto ingenio, cura quadā maiore expolias, & domesticis quibusdam scitamētis enutrias. Est enim tibi egregiam & minime illiberalem operā nauaturus: & profecto nisi pater sibi plus nimio eblanditur, res optime comparata est. Nam tu te præceptore dignum discipulum, ille se discipulo dignum præceptorem inuenit. Bene uale, & me ut soles & debes ama.

CÆLIVS CAL. CAMILLO CITTADINO S.

TE incolumem ac reducem aduenisse plurimum lætatur & gratulatur tibi Cælius tuus, hortatur præterea ac rogat, ut præsentia tua cōmunes lares & hilariores & honestiores reddas. Non est quod ei iucundius facere possis, non est quo magis tuam in eum beneuolentiā testere. Cætera quę petis, & commodius & facilius curabimus, si huic festinationi tuæ aliquid moræ inieceris, aut saltem dieculam addideris. Nec est quòd de pestilentia quicquam timeas. Omnia apud nos salubria sunt: & quicquid suspicionis proximis diebus animos peruaserat, dei benignitate omne abijt, & nunc per summā securitatem agimus. Quare nihil est quod aut moretur aut interpellet tuū ad nos aduentum. Ego sanè te cupidissime expecto. Interim bene uale, & me mutuo ama.

CAELII CALCAGNINI EPISTOLARVM LIBER VIII.

CÆLIVS CAL. IOANNI FRANCISCO PICO, principi Mirandulano S.

A PETRO Alcyonio uiro eloquentię ueteris obseruantissimo, quom modo Florētiā raptissime festinaret, impetraui ut apud me tantisper cursum sisteret, dum iucundissima eius consuetudine horas aliquot perfruerer. Hinc abiens rogauit à me sibi hanc operā dari, ut duo eius libelli super exilio conditi, qui nuper publicum accepere, certo nuntio crederentur, qui eos bona fide ad te perferret. Id libenter curandū suscepi, tum ut uiri

doctissimi uoluntati satisfacerē, tum quòd tibi principi celeberrimo speraui rē non ingratam facturum, si hominis adeo tui nominis studiosi commentarij in manus tuas peruenirent, quom in ijs præsertim honorifica de te mentio habeatur. Nam tu sanè unus omniū es, cui ex calamitatibus auctoritas & dignitas accreuerit: si modo eas calamitates appellari par est, quas fortuna obiecit, non magis ut te exerceret, quàm ut tuam uirtutem constantiamq́ue & animi magnitudinem testatiorē illustrioremq́ue omnibus faceret. Vt tibi iure optimo boni omnes gratulari possint, qui & scribendo immortalitatem tibi pepereris, & fortia faciendo ac ferēdo, non modo fortitudinis exemplū cæteris, sed argumentū etiam præbueris ea scribēdi, quæ sint apud posteritatem uictura. Et planè (si uera fateri oportet) ætas nostra utroq; nomine tibi plurimum debet, quam & rebus actis & tuis monimentis illustraueris. Ego certe ita eximia animi tui bona, ita opes ingenij tui admiror, ut ea quę olim scripsisti, & quæ modo aduersus philosophos ueteres edidisti, cum omni antiquitate cōlerenda & in ipso æternitatis sacrario statuēda censeam. Intulit hęc de te iampridem concepta opinio, incredibile desiderium probandi tibi certo aliquo testimonio, me uniuersum esse in ære tuo ac tui planè mācipij, neq; quicquam esse tam arduū ac difficile, quod summa animi inductione nō sim emerendæ gratiæ tuæ studio subiturus. Bene uale princeps eminentissime, & de mea erga te obseruantia cumulate omnia tibi pollicearc. Nonis Ian. M. D. XXII. Ferraria.

CÆLIVS CAL. PETRO ALCYONIO S.

AD IIII. Nonas Ianuarias redditæ sunt mihi literæ clarissimi principis Mirādulani ad te. eas ignoto nūtio, & nescio cui terrę filio minime credendas existimaui: sustinui itaq; apud me tātisper dum certus nuntius offerretur. malui enim diligentiā meam requiri abs te & tuum uotū morari, quàm periculum adire, ne fortè literæ in trāsuersum raperentur & deperirent. Demum quom in alterutro peccandum foret, malui negligentiæ, quàm imprudentiæ nomen subire. Sed res feliciter planè cecidit, & hæc ipsa mora in lucro fuit. Nā se interim quasi diuina uirgula demissus obtulit Iulianus Nasellus, uir ut nosti fraterna mihi beneuolentia coniunctus, tuæq; eloquentiæ præcipuus admirator. Is Florentiā petens me cōmodum utroq; metu liberauit. Nam & bona fide & quàm primum se literas redditurum recepit. Quare tu hominem non minus de præclaris studijs quàm de amicitia benemeritū solita humanitate amplexaberis, operamq; tuam nō solum offeres, sed cumulate etiā præstabis si quæ modo occasio affulserit qua possis uirum optimum demereri. Hoc si feceris, duos homines te uno beneficio obstrinxisse puta. Bene uale, & da mihi obsecro mutuas operas in amore. Iusseram exscribi prælectionem de uirtute morali ad amplissimū Antistitem nostrū Campanum: sed librarius ita scripturā confudit, ita apographum corrupit, ut nouum opus institui, & mācipem inueniri oporteat, qui sartam operam redimat. Tu interim dum hoc agitur, summo Antistiti & patrono nostro fac me esse quàm cōmēdatissimum. Rursus uale. Idibus Ian. M. D. XXII. Ferraria.

CÆLIVS CAL. ANTONIO BERNIO S.

TV uero unus es Berni optime, in quo utraq; humanitas ita ex ęquo decertat, ut nō sit mihi facile statuere utra uincat, utra uincatur. Nam & te literatura excellentē pridem hominum rumor prædicat: eximia uero bonitate etiā insignem tua recens epistola testatur. Accessit ad hæc uiuum generosi huiusce adolescentis auditoris tui testimonium, quo mihi nullus poterat certius animi atq; ingenij tui ornamenta exprimere: ut non difficile fuerit agnoscere quē præceptorem effinxerit, ad quod exemplar se conformauerit. In quo laudando consulto, ut mihi uidere uideor, parcior fuisti: uel ne quas in eū laudes congessisses, in te utpote tanti auctorē operis facile regeri ac resilire uiderētur: uel quòd eos colores seruabas, quos ad me excolēdū mox ex narthecio depromeres: & si ego eos minime agnoscā, omnesq; liberalitati tuę ingenuè acceptos ferā,

ὀ γὰρ ἐγώ εἰμὶ θεός. τί μὲ ἀθανάτοισιν ἐείσκεις; Quòd si laudum, quas amor non iudicium tibi uiro laudatissimo suggessit, hostimentum uelim reponere: planè rem dignam risu faciam, qui tibi scilicet eas nullo melius quàm tuo modio remetiar. Id quod tamen non sum facturus: tum ne qui de meis laudibus placere non possum, totusq; de tuis pendeo, si has confictas licet & imaginarias effudero, illaudatus prorsus destituar: uel quòd piaculum fuerit nostra nūc primum ineunte amicitia, tua munera à tam benigno animo profecta, quamuis nobis fortè parum idonea, aspernari. Nec enim omnes probant Telemachū apud Homerū remittentē sua Menelao munera, quorum usus nō esset in Ithaca: quando id fuit hospiti intempestiuā liberalitatem exprobrare, & se morosum testari. Quod uero ad ornatissimū adolescētem tuum attinet, & si tātum cōmendationum secum ipse conuehat, ut uel ijs qui à Musis & Gratijs longe absunt, possit esse cōmendatissimus: dabo tamen operam quoties occasio arriserit, ut meæ huic animi inductioni de tuis cōmendationibus multū accessisse intelligat. Illudq; imprimis non desinā hortari & rogare ac libere monere, ut caueat ne ad hos aulicarum sirenum scopulos allidat: quos si incolumis præteruectus fuerit, tum uero spectatum satis putabo & magnum exemplum cōtinentiæ. Nam (ut senex Terentianus ait) qui cum ingenijs conflictatur huiusmodi, neq; cōmouetur animus in ea re, eum scias posse habere iam ipsum suæ uitæ modum. Bene uale uir eruditissime, & tibi de me large omnia polliceare.

CÆLIVS CAL. ALBERTO CISTARELLO S.

ITA mihi Di bene faciant, ut nihil aut fingo aut cōminiscor ingenio, solaq; ueritas est in consilio. quom multus mihi cum amicis & sodalibus, ita ut fieri solet, fuisset sermo post Hadriani Pontificis excessum, quisnam ex purpuratis patribus foret ad summū fastigium prouehendus, & multi multis pro suo quisq; aut captu aut uoto augurarētur: ego noctu proxima per quietem uisus sum mihi uidere amplissimum Antistitem & patronum nostrū in solio pontificio assidentē. Huic tu aquā manibus affundebas: ego eius genibus aduolutus maluuium argenteum sustinebam aquam excipiēs. Tum uero quom ille exurgeret, ego protinus arreptū proximo ex loco rete summa in pertica in morem uexilli præferebam. Hæc agenti uis gaudij somnum excussit. Tu uero caue mi Alberte ne me iccirco minus sanum aut nimis ociosum putes, quòd ad te uirum grauissimum scribam somnia, hoc præsertim tempore, quo te puto meæ literæ sacris comitijs operantē deprehendent. quando non somnij, sed ominis uice haberi uelim: cui si fortuna addixerit, tum me nō coniectorē, sed planè uatē putabo. Atq; utinā quod ego per somnium faciendum uaticinior, id tu mihi per uigiliā quamprimum factum significes. Quanuis quid tua opus significatione? quom id non modo pernicissimus hominum rumor, sed populi Romani atq; adeo omniū gentium reclamatio sit mihi nuntiatura. Nos ut id fiat deos orare atq; obtundere non desinemus. Bene uale, & ama Cælium tuæ uirtutis studiosissimū. Ferraria.

CAELIVS CAL. IOANNI FRANCISCO PICO principi Mirandulano S.

TANTVM abest princeps celeberrime, ut dissimulē quid aut quantum tibi debeam, ut nihil soleam libentius profiteri, quàm me inter ærarios tuos nomen dedisse. Quòd uero æs contractum ad hanc diem nō dissoluerim, quom præsertim neq; facultas, neq; uoluntas dissoluendi abfuerit: nihil est quod deprecer aut quod possim causari, nisi occasionē defuisse. Nescio enim quo fato factū sit, ut in limine pręstandi promissa, & ipso pręsentem pecuniam (ut aiunt) reluendi articulo se fortuna semper obiecerit, & paratā satisfactionem excusserit. Nunc enim pestilentiæ uis, nunc bellorum tēpestas, nunc hostium excursiones bonos conatus interpellarūt. Et sanè sic uideor mihi me commode uēdicare à calumnia, & nostrā tibi fidem approbare, quòd primus ego atq; ultro creditorem prouoco, alioqui conniuentē & meam minime negligentiam agnoscentem:

scentem: quod quispiam posset fortasse admirari, in hac præsertim temporũ iniquitate, qua fides magna parte interijt, & uix tandẽ confessum æs, & tertio decreto adiudicatũ, ab assiduo etiã debitore expresseris. Sed rursus mirari desinet, quom id intellexerit quod maiore dignum admiratione uideri potest: ad creditorẽ scilicet nihil pertinere, pertinere ad debitorem uel maximè, ut quicquid hoc est æris alieni dissol uat, & debere aliquando desinat, utpote qui auctior & locupletior sit futurus quom soluerit. Neq; enim ipsi quicquã deperibit, ut fermè cæteris debitoribus usui uenire solet, quorum fortunæ exhauriuntur soluendo. Ego quæstum facturus sum tum maximè quom maximè satisfecero: ut si quid noxę mihi possit irrogari, illud iure possit imprimis, quòd sim malus paterfamiliâs, & ad rem faciẽdã parũ accuratus, qui cessem tanta lucri occasione proposita. Nõ est ergo mi princeps optime, quòd me malum nomẽ fieri posse suspiceris, etiam si nunquã appelles, ut existimauit Alphenus fœnerator: quom debitoris magis quàm creditoris intersit promissis stare: & obstrictam fidem quàm ocyssime liberare. Bene uale, & illud à me serio dictum puta, me incredibili desiderio teneri te adeundi: tum ut ego nobilissimo ætatis nostræ principe perfruar: tum ut tu me tuæ uirtutis studiosissimũ, & proinde tuo amore dignum agnoscas. Interim opto (quod tuorum studiorum commodo fieri possit) Græcam Eusebij præparationem mihi tantisper accommodari, dum male uersam in latinitatem possim recognoscere, & ad ueritatis trutinam coæquare: dabo operam ut mox ad te bona fide incolumis reuertatur, & eo nomine tuæ liberalitati plurimum debebo. Iterum bene uale. Ferraria.

CÆLIVS CAL. GASPARI SEREDIO PANNONIO S.

REDDITÆ sunt mihi Gaspar ornatissime tuæ literæ, quæ me mirificè oblectarunt: tum quòd elegantiã & humanitatẽ tuam præ se ferebant, tum quòd apud te nostri memoriam adhuc uiuere, nec dum absentiam ei quicquam detriuisse testabantur. Quòd uero tertium ad me scripseris, id fuit permolestum, quando literæ in manus meas minime peruenerunt. Nam postquam à nobis abscessisti, planè abs te nihil literarum accepi: mirabarq; quomodo tam impiger in scribendo, tam officiosus in salutando, protinus factus esses cessator. Sed ut uideo nihil est quod tecum expostulem, aut de tua cõqueror diligentia, quom tu accurate officio perfunctus sis: sed in nuntios ac tabellarios omne obuertendũ est iudicium, qui te in suspicionẽ negligentiæ adduxerunt, & mihi tam optatas delicias inuiderunt: homines ut eorum mores ostendunt, neq; urbani, neq; culto ut scribis ingenio. Quod itaq; nihil tibi rescripserim, non est quòd aut occupationes meas causeris aut studia, sed in hos ipsos auersores interceptoresq; literarum omnẽ stomachum effundas licet, qui utriq; nostrum tam insignẽ iniuriam fecere. Carmina quę petis emitti, opus est ut seligantur, rescribanturq;, ut minus ingrata & incompta ad te proficiscãtur. tu enim ipse scis quàm religiosus exactor sim meorũ operũ: quæ alioqui tam parũ mihi satis faciunt, ut nisi amicorum indulgentia sustinerentur, sim ea quasi abortus eiecturus: expugnabo tamen aliquãdo hoc meũ, me iudice, peruicax cõsilium, ac mihi ipsi displicere non recusabo, ut placeam tibi, & tuæ obsequar uoluntati. Cæterum quòd te ingens nostræ consuetudinis incessat desiderium, agnosco bonitatem tuam, & mihi gratulor quom pares operas des in amore. Ego enim te semper tanti feci, ut unam tecum deambulatiunculã aut familiarem inter nos cõmentatiunculam omnibus longe uoluptatibus prætulerim. Accedit illud molestię, quòd in tam cruenta urbe uerseris, in qua passim & impune cędes cõmittantur: quas tu mihi adeo graphice descripsisti, ut dum modo tuas literas legerem, rei indignitate permotus exhorrescerẽ: nunc uero nihil prius habeam quàm ut te horter ac rogem uehemẽter, ut omni studio caput & tuam salutem tuearis. Vale.

CÆLIVS CAL. NICOLAO TEPOLO VENETO S.

INTELLIGEBAM sanè uir eminẽtissime quantum tibi deberẽ, quòd tu homo tãtæ existimationis atq; autoritatis, in isthac tua celebri præ-

sectura tam familiariter ac tanta comitate me bis te adeuntem excepisses: existimabamq; ad hanc animi mei erga te propensionē nihil planè addi posse. Sed quom modo illustris tuæ liberalitatis testimoniū addideris, mittens ad me eam Polybij Megalopolitani sectionē, quæ ad rem castrensem & Romanam militiā pertinet: ab ijs qui historiam P. R. latine mandarūt literis, ieiunè ac parum ingenuè posteritati proditam: sentio tantū cumuli accessisse, ut nullo mihi uidear gratitudinis hostimento tuam exæquare posse munificentiam: tantumq; tibi gratiæ habeo, quantum neq; dicendo assequi possim, neq; scribendo. Nihil enim abs te opportunius hoc tempore proficisci potuit, Gallicis armis & intestinis simultatibus flagrante Italia: nihil ad hominem totius antiquitatis studiosum aut optatius aut accommodatius mitti: cui præsertim multo præstantius uideri solet ingenij cultum quàm fortunæ opes auxisse. Bene uale uir clarissime, & persuasum habeto te hominem tibi pridem addictissimū, immortali beneficio obstrinxisse, de quo perpetuò potes largè tibi omnia polliceri. Ferraria.

CÆLIVS CAL. CAMILLO CITTADINO S.

P RIDIE eius diei quo Antonium familiarem meum constitueram uini conuehendi gratia Fauentiā mittere, ecce nuntius & tabellarius tuus Franciscus mihi optatissimas ac iucundissimas literas tuas attulit: quibus significabas quid à me fieri uelles in librorum uenditione optimi parentis tui: utrunq; fuit gratissimum, & quòd tam excellentis Philosophi lucubratio aliquādo publicū caperet, & quòd mihi potissimū hanc prouinciam demandaueris, qui adhuc sacros summi uiri manes & memoriā colo sanè dignā immortalitate. Dabo itaq; operā accuratissimè, ut res uoto tuo respōdeat, atq; omnia ex animi tui sententia conficiantur: sed una se nobis obijcit temporum difficultas, quæ nostra consilia aut interpellet aut moretur. Siquidem hac in urbe frigent studia, & librorum mancipes incredibili inopia damnati sunt, ut uix sperem quenquā uel mediocrem eorum summā præsenti ære coempturā: in certam diem fortè nonnulli pecuniam constituent. Hactenus quom aliquot accersi iusserim, nemo se operā sartam redempturū recepit, id est suo periculo suoq; impendio totius summæ uenditionem facturum promisit. Illud tantum sub cautione præstituros pollicentur, ut singulos distrahant, & bona fide coactam pecuniam repræsentent: ea cōditione, ut ipsis quoq; certum lucellum accrescat. quam pactionem & tu literis tuis attigisti, & ego admittam, quando alia melior nō offeratur. Cęterū quoniam libri improfessi induci in urbem non poterāt, fuit opus portitoribus & publicanis offerri, qui certam pecuniam omnino grauiorē quàm aut tu aut ego uoluissem, sibi enumerari imperarūt. Ea enumerata est protinus: & quom Francisco tantum æris non foret, quantum improbissimi homines imperabant, nequid moræ adderet tuo desiderio ea importunitas, reliquum pecuniæ statim iussi enumerari. Id quod tu cōmodius ex pagella intra literas obsignata intelliges, in qua ratio impensæ ad teruntium perscripta est. Siquid præterea à me faciundū putabis, literis significato: tibiq; illud certò persuadeto, nihil mihi posse optatius euenire, quàm occasionem aliquā præberi, qua tibi summi amoris & studij erga te mei testimonium aliquod proferā. Quare tu mihi omni abdicata cunctatione, confidenter maxima queq; ex æquo & minima cōmittas uelim. Erit enim id mihi mutui amoris certissimum argumentū. Lectissimā fœminam uxorem tuā & filiolos meo nomine saluta. Gratulor uero quòd is qui absceßerat, domum & ad meliorem frugem rediuerit. Illud uehementer doleo, quòd me, id est quod sui amantissimum reformidauerit, qui eum paterno animo excepissem. De uini conuectione & Antonio, non puto à me multis scribendū: quando tu quæ tua est bonitas, tua sponte utiliter & ex re mea, omnia faciūda procurabis. Bene uale. VI. Calēd. Octob. M. D. XXIII. Ferraria.

CÆLIVS CAL. R. IOANNI SALVIATO CARD. S.

E TSI, postquā salutatus est Pontifex Max. illustris. Card. Medices, recentis letitiæ magnitudo ita me impotem mei reddiderit, ut neq; ad di

cendum

cendum neq; ad scribendum prȩsto sit animus, & pene, ut scribit Cicero, factus sim μιτίωρος: scribendum tamen mihi existimaui ad te præsertim Antistitum maxime & doctissime, ad quem unũ præcipue tam eximij gaudij, tam magnæ accessionis ratio pertinet: uel quòd fasces humani generis & rerum fastigium in eius manũ uenerit, qui iure cognationis tibi sit cõiunctissimus: uel quòd ille unus omnium maximè uirtutibus tuis fauerit, teq; omnibus fortunæ ornamentis nõ modo parem, sed multo etiam maiorẽ semper iudicauerit. Cuius iudicium hac fortunȩ magnitudine nulla parte immutatũ puto, nisi ut tanto sit ad prouehendã tuam dignitatẽ propensior, quanto nunc plus pollet potestq;, quãtoq; uirtus tua indies fit auctior atq; illustrior. Nec enim ille de pristina sententia quicquã potest immutare, non sanè magis quàm à se & ab excelso ingenio suo degenerare, aut tu à uirtute & moribus tuis desciscere. Hæc me priuatim ratio mouet, ut tam cumulatã lætitiæ molem non capiam. Nullum enim certius seruitutis ac fidei meæ argumentũ possum amplissimæ D. T. afferre, quàm omnis fortunæ tuæ calculos in censu meo, id est hominis tibi obsequentissimi annumerare. Ad hanc principem causam accedũt aliæ publicæ, quæ facile possunt cuiq; quantumuis stipiti gaudium excitare. Nemo enim ex ijs qui prioribus seculis ad hunc apicẽ peruenerunt, aut plura aut maiora secum animi & fortunæ præsidia attulit. Nullius maioribus argumẽtis animi magnitudo, cõstantia, liberalitas, sapientia perspecta est atq; explorata. Nam quantum hic polleat in conciliandis regibus, in debellandis hostibus, in prouehẽdis bonis, in retinẽda Ecclesiæ dignitate, iam pridem perspeximus: quàm natus sit atq; institutus ad omne laudum genus, ad omnẽ splendorẽ uirtutis, ad ipsam deniq; nominis æternitatẽ iam nũc tertio Põtificatu experimur. Cæterũ quom posset dubitari an à tãtæ fortunæ magnitudine abesset animi æquitas & clementia, en hanc quoq; ita exprimit, ita præsefert, ut non aliunde sibi libentius nomen coaptauerit, nequis eum scilicet possit absq; tam amabili prȩfatione nuncupare. Id unum reliquum est, ut deus auctor atq; opifex tanti muneris, optimum principẽ, maximũ Pontificẽ, clementissimum parentẽ ab omni fortunæ inuidia subducat: faxitq; ut sub eius tutela humanum genus quàm diutissime acquiescat. Bene uale Antistes amplissime, & Cȩlium toto pectore tibi deuotum tua gratia dignum puta. VI. Calend. Decemb. M. D. XXIII. Ferraria.

CÆLIVS CAL. R. FRATRI NICOLAO ARCHIEPIscopo Campano S.

POSTQVAM ad nos perlatus est nuntius, non literis neq; tabellarijs, sed perpetua populorum ac gentium acclamatione, illustrissimũ ac reuerẽdissimũ dominũ nostrum salutatũ esse Pontificẽ max. ita mihi uis gaudij & lætitiȩ magnitudo animũ excussit, ita uehemẽter cõmouit: ut ingenue fatear me huic moli imparem, neq; tantum hilaritatis uoluptatisq; animo capere. Sentio itaq; neq; dicẽdo neq; scribendo posse tibi aut mihi satis pro rei amplitudine gratulari. Gratulor tamẽ quantũ neq; uires ingenij, neq; facultas dicendi, neq; ipse cogitationis captus attingit. O mihi diem felicẽ, ó beatũ nuntiũ: quo nomini Christiano securitas, sacrosanctȩ Ecclesiȩ dignitas, bonis omnibus felicitas promittitur. Faxit tantum deus ille tanti auctor muneris, ut ea quam dedit felicitas certa sit nobis atq; diuturna. Quãtum uero & quàm diu numini tanti principis me dicauerim, nosti tu pater amplissime. non enim aliunde accersito utar testimonio, sed tuo solius: ut id uoti nunc demum assequar, in tanta fortunæ magnitudine, gratia, auctoritate, prȩsidio tuȩ bonitatis mihi opus est. Omnes enim spes meas in te uno constitui: & quicquid mihi accesserit, id omne acceptum referam tibi. Dabo etiam operam quantũ erit in me, ne apud indignum aut immemorẽ tantum beneficij collocasse uidearis. Ego præterea nihil de me pollicebor, nisi me summam fidem & propensam uoluntatẽ allaturum. Bene uale, & parta lætitia diu perfruare. VI. Calend. Decemb. M. D. XXIII. Ferraria.

CÆLIVS CAL. PAVLO IOVIO MEDICO S.

SCIEBAM tibi ueritatem esse in delicijs, utpote qui tam eleganter historiam scriberes; sed historiȩ ueritatem rebus tantum actis circunscri-

bebam. At tu quæ tui est ingenij fœcunditas, huius fines etiam in futura protulisti, iam non historicum modo sed & uatem agnoscam. Etsi antè non ignorabam ut uati & historico quædam esse cōmunia, quę scilicet ad φράσιν οὐχ ὑγρότιν pertinerēt. tu uero quasi modo ex deorum cōcilio descēdisses, ita mihi quom hic esses certò asserebas amplissimū atq; illustrissimum D. nostrū renuntiandū esse Pontificē max. In quam sententiam nosti me non quidem pedibus, sed uoto & animo cōcessisse. Res bene habet. Nos pie ac prudenter cogitauimus, cogitationibus fortuna subscripsit. Pontificē habemus quem optauimus, immo qui nobis erat max. Pōtifex antequam publice salutaretur Pōtifex. Tātum igit̄ gaudij uel priuato uel publico nomine concepi, quantum animus non capit. opto ac propemodum gestio sanctissimis illis pedibus aduolui: ut quam absens lętitiæ magnitudinē hausi, præsens perfruar. Tu uero mi Ioui amabo, eundem mihi animum, eosdemq; oculos serua, neúe sinas tantæ istius felicitatis splendore illos perstringi. Audio enim Plutum non alia causa captum oculis effingi: quod tamen de te minus extimesco, quom in re medica tantum polleas, ut facile possis ab omni glaucomate & hyposphagmate oculos pręmunire. Age qui hactenus tam luculentam historiā scripsisti, iam nunc cogita aliquid te dignum, ut iuxtà quæ scripseris & quæ feceris, aliquando à posteritate celebrentur. Vale.

CÆLIVS CAL. FRATRI NIC. ARCHIEpiscopo Campano. S.

AMO Nicolaum Lazarinum, uirum literatura & moribus præstantissimum, quem unum illustrissimus dux Estēsis dignum iudicauit, ex quo liberi animi cultū acciperent. Et sanè is ad hanc diem egregiā principi operā nauauit, generososq; animos optimorum adolescentū ita formauit, ut ciues mei illius diligentiæ se plurimū debere fateantur. Tam excellēti uiro quom multis de causis faueā, & propria animi inductiōe optime omnia cupiam, rogauit me tamen summis precibus: habens scilicet perspectum me tibi omnē esse addictissimū: ut Cæsaris Lazarini eius fratris & Mauritij nepotis causam agerem apud te, eosq; tibi enixissime cōmendarem. Illi enim paucis antè mensibus quom Romam uenissent, ut quendam necessariū suum cędis reum defenderent, indigne in carcerē rapti sunt: uel quòd & ipsi in suspicionem perpetratæ cædis uenerint: uel quòd eorum fortunis eo prætextu tendebantur insidiæ. Datis tamen uadibus carcere exempti sunt. Nunc illud agunt & adnitūtur, ut se prorsus falsa suspicione liberent, & eorū qui se uades statuerunt fidem absoluant, fortunisq; suis securitatem parent: neúe ad cæterā indignitatē quam pertulerunt, summa etiā iactura accedat & infamia. Id sperant pater amplissime, tua auctoritate facile posse impetrare. Ad hoc tuā fidē implorat Lazarinus meus, hoc Cęlius tuus uehementer rogat. & sane feceris rem dignam tua uirtute ac bonitate: si ueritatis atq; innocētiæ causam iam per iniuriam labefactatā in gradum restituas. Ad hoc ego tibi plurimum debebo, si me apud hos principes ea etiam opinione honestaueris, quasi meæ cōmendationes apud tuam amplitudinem multum ponderis habuisse uideantur. Bene uale pater optime, & Cælium seruum & clientem tuum ama. Quinto Calendas Martias M. D. XXIIII. Ferraria.

CÆLIVS CAL. MARIO EQVICOLO S.

MIRVM est quantum negligentiæ meę debere cœperim, postquam literas tibi expressit, quibus iam puto exacto triennio inuersas Plutarchi cōmentationes à me repetis: quas literas scio uix inter tot tuas occupationes mea summa diligētia abs te impetrare potuisset. Sunt uero commētationes illæ apud me, atq; honeste adseruantur. Nec periculum est ut quæ à Mario, id est à uiro optimo & clarissimo proficiscuntur, ea apud Cæliū desidiose habeantur, aut depereant. Quom primū certum nūtium nactus fuero cui tutò credi possint, etiā si præscriptione fori & triennij uti possem: eas ad te remittā ex boni & æqui formula, quæ iubet inter bonos bene agier oportere. Quòd si ego interim

rim cessator fui:tu bonitatem & indulgentiã tuam accusa, unde mihi patrociniũ pol
licebar: & (ut ille ait) in meo crimine tibi ignosce: memineris'q; scitum illud Alpe-
ni fœneratoris fuisse, Bona nomina mala fieri solere si nunquam appelles. Bene ua
le, & me ama tui amantissimũ. IIII. Idus Ian. M. D. XXIIII. Ferrariæ.

CAELIVS CAL. IOANNI FRANCISCO PICO
principi Mirandulano S.

GNOSCES occupationibus meis princeps celeberrime, quæ me uel
inuitum coegerunt plusculos dies desidiam habere in delitijs, alioqui
1 infensam mihi ὁμῶς ἀΐδαο πύλῃσιν, ut inquit poeta. Sed quom à me in
altero peccandũ foret, uel ut tibi tumultuarió & impudẽter responde-
rem, uel ut tantisper differrem, dum auocamenta quæ me ne interspi-
rare quidem sinebant, deseruerent: malui me inertis quàm inepti nomen interea su
bire. quanquam & hæc mea negligentia large sibi patrocinium de tua bonitate pol-
licebatur: qua freta licenter diem extrahi ac deperire non sentiebat. Ne putes tamen
interim quicquã prætermissum à me ex ijs quæ per literas mandaueras. Nam hym-
num nõ magis pie quàm elegãter scriptum abs te in diuum Paulum, legi accuratè,
& ad Lilium trãsmisi. admonui etiam cõmuni nomine, ut mores pestilẽtissimę urbis
caueret, & cæli insalubritatẽ declinaret, unde iam podagram & nephritin contra-
xit. quòd nisi eum deus aliquis benignius respiciat, periculum esse ne multo grauius
atteratur. Atq; id feci libentius, quòd Lilium ab ineunte ætate semper impense ama
uerim, & in eum omnia contulerim officia. Sed nescio quomodo, postquã atrium il-
lud Circes adijt, alios induit mores, & à se prorsus desciuit. Quare periculum est ne
clamemus in portu Toronæo: atq; ille obturatis auribus apud suas Sirenas potius
quàm apud optimũ principem & cupidissimum amicum uelit acquiescere: ut minus
Grillum illum Plutarchi mirari oporteat, qui se feram esse quàm hominẽ malebat.
Quòd uero tu causam contracti à me nominis diffidendã in id tẽpus putas, quo pos-
sit coràm agi, facile sententiæ tuæ accedo. Nam cõmodius in re præsente me manu
consertum uocabis, & ego non inuitus sequar. Hoc unum opto abs te, me illa suspi-
cione liberari, ne tu quicquã mihi unquam ex eo remittas ære, dum tibi ad terunti-
um omne reluatur. Nec enim sine periculo seditiõis potes nouas tabulas inducere:
& mirũ est, quàm ego soleã insolescere, siquid mihi amplius licere cœperit quàm li-
ceat. De Eusebio & tibi multã gratiam habeo & tua utar liberalitate, quom primum
id tuo cõmodo fieri poterit: alioqui tua studia interpellare, & tam bono proposito
obstrepere, hominis foret intemperantis & plus nimio sibi fauentis. Nam ego par
cissimus æstimator meorũ studiorũ nihil ausim de me polliceri, dum rem ipsam com
minus excutiã, σάωμ πηλξάδα μελίω. cui si me parẽ inuenero, nullus est locus tam
arduus, tam abruptus, quò me tuæ adhortationes non possint impellere, præsertim
quod in publicã studiosorum gratiã cedat. Sed me hominẽ parum cautum, qui Her
cule clauã offerente manum porrigã, quom nemo sit qui in hac arena fortius decer-
tare possit quàm Hercules: sicuti nemo est qui ad hanc operã obeundã felicius prin
cipe Mirãdulano possit accedere, totq; illa mõstra à Trapezuntio inuecta expugna-
re. De quo minus miror: quoniã bonas literas infenso semper animo persecutus est,
& philosophiã (ut aiũt) à Vesta uiolare occepit. Tantumq; abest ut eum excusatum
habeam, quòd ob simultates quas cũ Platonicis habuit, maiestatẽ Platonis suggilla
re, & ueritati fucũ facere conatus sit: ut hoc grauius incessendũ & castigãdũ putem,
quòd in priuatæ iniuriæ gratiã in animum induxerit publicũ bonum corrumpere.
Cæterũ absit ut de homine Græco hoc existimemus nefas, quando ille minimè na-
talem habuit Græciã, sed fœdissimã barbariem. Est enim Trapezus, ut nosti opti-
mè, ad Euxinũ sita Sinopensiũ colonia: in qua uel ipsum mel pretiosum alioqui na-
turæ munus detestabile est: utpote quod si quis delibauerit, ad insaniã rapiatur. Stri
gem quam ad me liberaliter dedisti, legeram antea à Manardo nostro cõmodatam.
Deinde quom frustra apud librorũ mancipes qui hic sunt perquiri iussissem, ut unã
haberem mei mancipij, Aemylianum rogaui ut eam mihi isthic procuraret. Is, qua

 est dili-

est diligentia, non erubuit tuã liberalitatẽ tantilla in re prouocare: quæ sanè non male cecidit. Nec enim me piget id tibi priuatim debere, quod publice omnes debent, qui nõ desinis quotidie recẽti aliqua cõmentatione seculũ illustrare. Nihil uero fuit in eo opere quod me nõ mirificè oblectarit: tũ rei argumẽtũ uaria conditũ eruditione, tũ dicendi elegantia dialogo planè consentanea, tum argumentorũ copia & persuadẽdi uis, quę me semper in alia omnia abeuntẽ penè in sententiã traxit, & manus dare cõpulit. Nunquã enim ego existimaui rebelles genios, quos dæmonas appellamus, posse nobis has præstigias facere: aut ijs miraculis hominẽ illudere, postquam princeps & tyrannus mundi huius à magno salutis nostræ uindice exturbatus est. Nã & iã oracula cessant, & puræ lucis radij excussere tenebras: & qui olim leo fuerat, palamq; in gentẽ nostram grassabatur, factus est draco, & nunc dolis scenã perturbat. quòd si illi uis foret ea adstruẽdi ludibria, quę tu doctissimè in strigibus prosecutus es, nihil est, puto, tã arduũ quod ille humani generis carnifex nõ audeat comminisci, nihil tam absurdum & incredibile quod de ipso nõ possimus suspicari: ut illum olim ad tẽpus exturbatũ ex hoc regno, non perpetuò eiectum credi oporteat. Tu tamen, quæ tuæ uis est eloquentiæ, efficis ut decedam è sententia, quoties tuam in manum sumpsi cõmentationẽ: quam simulac posui, in sententiã redire, & abs te desciscere necesse est. Difficile enim est dictu, q̃ ego omnibus ijs magorũ uanitatibus repugnẽ: putẽq; ab ijs non modo ueri nihil, sed nihil etiã uero simile agi posse. Quòd si quid cuiq;, immo & ipsi mihi aliquando per umbrã & imaginẽ fieri uideaẽ: protinus ad Aristotelẽ appello, & nigrã bilem offundi, atq; animo obstrepere certũ habeo. Quare mihi posthac ingẽs scrupus obiectus est, quom diuersæ sententiæ auctorẽ te tantæ existimationis philosophũ habeam, cui nõ credere suppudeat: rursus reluctantẽ animum cohibere, & acutis nescio an & ueris probationibus inuitũ obstringere, summæ difficultatis plenum iudico. Bene uale.

CÆLIVS CAL. IOANNI STEPHANO EREMITÆ S.

QVOM multa sint à natura cõparata in mortalium utilitatẽ, tum maximè illud quod ab amicitia proficiscitur præsidiũ, in magno ambitu magnaq; existimatione esse solet, uel quòd amicitia naturę hominis ualde consentanea sit. Est enim homo ciuile animal, nec aliud in cõmune agit, suaq; uicissim dat & reddit officia præter hominẽ. tum quòd nõ aliunde q̃ ab amicitia plura in genus nostrũ cõmoda, aut maiora defluunt emolumenta: ex quo nonnulli amicitiam aqua & igni non minus necessariã in uita putauere. Quom enim homo is sit qui minime sibi degẽdæ uitæ necessaria suppeditare possit, alienoq; semper egeat adiumento: unus omniũ maximè intelligit ad beneficentiã natus esse, & ex eo sibi utilitates omnes pollicetur. Quæ causa imprimis natura ita suadente amicitiã in genus hominum inuexit. adde quòd quom cætera amoris testimonia hominẽ homini concilient, amicitia una est quæ ita animos mutuo nexu coniungit, ut ex pluribus unus homo coalescat: alio scilicet alieno in pectore spirante. Res enim mira cõtingit, ut homo se ipsum exuat, ut in amici pectus immigret. Quæ ratio effecit, ut ueteres amicũ alterũ ipsum definiuerint: cupidinesq; mutuis colludẽtes inter se malis extinxerint: & ut in tabulis proditũ est, nõ prius Eroti, id est amori adolescere datũ est, q̃ Venus altero partu Anterota, id est mutui amoris pręsidẽ effudisset: ut facile intelligamus, eã demũ amicitiã augescere & florere, cui pari amoris cumulo respondeatur, & quasi beneuolentię hostimentũ reponatur. Quo in amoris censu perpaucos sanè numero, sed mactos uirtute ac felicitate annumerauit antiquitas. an uero posteriora secula ullo eius generis exemplo illustrata sint, nõ habeo exploratum. Nostra certe ætate unus mihi Ioãnes Stephane occurris, in quo mira huius boni uis emineat. Nescio enim quo philtro hominũ mentes cogat tua isthæc ingenij dexteritas ad uinciendos planè hominum animos nata, ut non frustra Plato amorẽ tyrannum uocitarit, quòd suam in generosos animos tyrannidem suumq; regnum exerceat. Sed enim hæc tui ingenij uis, hæc tuæ uirtutis facultas est, hæc tibi id uinculum exornat, quo in ditionem ac potestatem redigas, quicũq; tecum paulo

familia-

familiarius uixerint: ea conditione, ut quasi apud Lotophagos, ita in tuo amore acquiescãt, & tuo se dent mãcipio spõte libertatis spei renuntiantes. Hæc ea est inquã, quę tot arma, tot tela, tot machinas tibi suppeditat ad hanc expeditionẽ amoris tam feliciter transigendam. Hæc tibi reginã rerum & flexanimam orationẽ accommodauit: qua tanquã Hercules Celticus homines auribus rapias. Sed & hoc tibi amplius indulsit. Nam ille præsentes trahit, at tu absentes etiã rapis & tenes, literis scilicet Di boni, quàm eleganter, quàm facundè, quàm picturatè expolitis: ut planè ferreus sit qui tam dulci lectione non alliciatur. Accedunt ijs raræ illæ & reconditæ disciplinæ, quæ ad numeros & dimensiones rerũ, & ad ipsum cæli ambitum collustrãdum pertinent: quæ quantũ habent in se admirationis, tantum ad excitandos in tui amorem animos pollent. Mitto cætera naturæ tuæ scitamenta: oris scilicet ac uultus dignitatem. Mitto facilitatẽ ad omnia præstanda officia, ut nemo tam peregrinus sit, quẽ tu aliquo domestico beneficio non promerearis. Nihil enim prætermittis quod ad colligendam gratiã, aut extorquendam beneuolentiã sit opportunum. Remq; penè incredibilem hac tua assiduitate assecutus es, ut quantũ amor ad colligendos retinendosq; animos ualet, tantum ipse ad amorẽ euocandũ eliciendumq; iam excellas. Accessitq; & hoc ad tuas laudes, ut quom Polyphilia, id est amicorũ multitudo, propè foret antea infamis, solenni penè declamatiõe à Plutarcho proscissa, iã tuis auspicijs suam gratiã receperit: quomq; plurimos amicos habeas ex omni ordine, abest tamen ab omnibus fucus, & uera atq; antiqua inter uos colitur amicitia. Nam se ita omnes effinxerunt, ut non multos sed unum ex multis cõpactum amicum habere uideris: quando & tu te ita omnibus exhibes, ut non unus plurimis, sed unus uni mutuas operas dare in amore iudiceris. Mitto innumera istius tuæ operæ artificia, quæ iuxtà ego omnia possum explicare, ac tu ijs finem inuenire. Hæc ea sunt ueneficia, quibus amicorũ animis manum inijcis, & uolentes cogis: inter quos quom multi se adscribi gaudeant, tum ego imprimis nomẽ profiteor, meq; ita huic deuinctũ & adiuratum testor sacramento, ut nullo tempore missionẽ petere aut uacationem libeat impetrare. Bene uale.

CÆLIVS CAL. CAMILLO CITTADINO S.

ETSI mihi multo foret optatius, tinnientes q̃ garrulas & æratas quàm exæratas literas ad te dare: tamen quoniã cõditio temporum nos agitat, & necesse est ut feramus nostri seculi inclementiã, contenti simus hoc Catonis: Et quom fieri non possit quod uolumus, id uelimus quod possumus. Libri apud duos bibliopolas expositi sunt, nec admodũ multi, ut raritas pretiũ & æstimationẽ adderet. iussiq; in propyleis seu pergulis officinarum adseruari, ut obuij esse possint empturientibus, si modo inueniatur qui empturiat. Nuper etiã indices tabulas, quas ad me dedisti, in fronte apponi imperaui, ut quasi appensa hedera uendibiliores redderentur. Hæc à me acta sunt summa diligentia & cura: cętera uix adscribi possunt strategemata, quę ego cõmentus sum, tum ut existimatio parentis tui & nunquã satis laudati præceptoris mei suo loco staret: tum ut tibi accõmodarem, & impẽdia quæ fecisti qua possem ratione sarcirẽ. Nam & summisi qui se emptores simularẽt, ut fidem bibliopolarum experirer: & prędicando ac celebrando clarissimi uiri memoriã, testatũ apud omnes reliqui, quanti hominis monumenta putem facienda. Leonicenus ad se unum ex ijs cõmentarijs afferri iussit, quẽ mox ad bibliopolam remisit: credo sciscitandi gratia an de se mẽtio haberetur. Audio Bonazolum & alios quosdã eos attrectasse atq; misisse, quòd in ijs quæstiones tantum non etiã Galeni interpretationem contineri asseuerarẽt. Illud abs te mi frater impetratũ uelim, ut tibi persuadeas, nullum à me hac in re officij genus fuisse prętermissum, nullũ in posterũ prętermittẽdum: quod aut ego putẽ, aut tu mihi significes ad hanc rem cõficiendam tibi opportunũ uideri. Bene uale, & me ama. VII. Calend. Martias M. D. XXIIII. Ferraria.

CÆLIVS CAL. GASPARI SEREDIO S.

Q VOD tam diu nihil ad te literarum dederim, & tecũ mi generose Seredi tot dies Arpocratẽ egerim, nolim id mihi uitio uertas: neq; putes instituti atq; officij mei me parũ meminisse. Nullus est enim me in scribẽdo accuratior, si modo eum nactus sim, qui pares operas reponat in scribẽdo: quo sanè in censu non habeo quẽ Seredio meo præferam, cuius ea est diligẽtia, ut non modo lacessitus respõdeat, sed ultro prouocet taciturientem. Ratio autem tam diuturni silentij mei inde profecta est, quòd prouinciales tui qui hic sunt mihi fidem fecerant, te iam menses aliquot in Vrbem abscessisse. Ob id non prius ad te scribendum putaueram quàm tu de profectione tua significasses: & quò literæ perferendæ essent, siquid tua aut nostra interesset, quod scribi oporteret cõmonefaceres. Quom in hac igitur forem expectatione, ijdem illi qui discessum tuum nuntiauerãt, me adeuntes accepisse abs te literas testati sunt: quibus & te adhuc Bononiæ agere, & ex patria non satis felices nuntios accepisse profitebaris. Atq; idcirco tibi protinus esse ad cõponendas res tuas in patriã properandum, teq; paucissimos post dies ad nos adfuturũ. Quorum hominum cõmemoratio, & si mihi animũ grauiter perculisset: ea tamen spes me sustinebat, quòd te uisurũ breui sperabam. Interim tuę ad me literæ perferuntur, in quibus de aduentu tuo ne uerbum quidem, nullam de rerum tuarũ perturbatione mentionẽ faciebas, quod sanè mihi iucundissimum contigit: & Di immortales faxint, ut illorum hominũ obnuntiationes in auras dissipentur, & nihil planè ad te pertineant. Tu uero tam modeste silentium meum perstringis, ut nisi mihi essem conscius meæ innocentiæ, non potuerim non suppudescere. Alioqui hæc ipsa cessatio non omnino male cecidit: quæ tam acre tui erga me amoris testimonium expresserit, & te literas meas tãtopere optare declarauerit. sed & ea quę de rebus publicis seorsum in pagella adscripsisti, tam grata mihi fuerũt officium tuum spectãti: quàm dura & permolesta magnitudinẽ periculi, & pulcherrimi regni calamitatẽ reformidanti. Cęterum quòd me ad lucubrationũ mearum editionẽ hortaris, agnosco bonitatẽ tuam, & quam de me opinionẽ cõcepisti intelligo. Quod si aut uni tibi satisfaciendũ foret, aut cæteri eodẽ essent candore præditi, quo Seredius meus prægnis est: nulla esset in me mora quin tibi primo quoq; tẽpore obsecũdarer, & male conformatos fœtus ederẽ aut præcipitarẽ. In hoc tamẽ discrimine seruabo illud temperamentũ, quod in legendis pomis coloni sibi præscribunt: ut alijs parcant eaq; in maturitatẽ proferant: alia quæ iam satis maturuerunt decerpant. Id quod faciã libentius, tum ut obstrictam fidem aliquando reluam: tum ut non me adeo propositi mei tenacem perspicias, quin sæpius amicorum hortationibus quàm meæ uoluntati acquiescam. Bene uale.

CÆLIVS CAL. BONAVENTVRÆ PISTOPHILO S.

M VLTO mihi facilius est Pistophile omnium laudum cumulo ornatissime, epistolã tuam quam modo ad me misisti admirari quàm laudare. Si enim in ea, una aut altera uirtus emineret, facilis esse posset laudatio: sed quom se undiq; depromat suauitatum omnium & Gratiarũ agmẽ, quom elegãtia cũ humanitate decertet, quom cãdor ille animi tui ingenuus cũ comitate cõtẽdat: quom deniq; omnes eloquẽtiæ numeri in ea sufflorescãt: nemo putet me aut animi sensum dissimulare, aut tibi palpũ obijcere, qui me tot laudibus imparẽ fatear. Nam quod ad cõmendationẽ super libero animi motu attinet, sentio eam non mediocriter tua cõmendatione illustratam: & quæ uix prius in suis tenebris conniuebat, nunc tua ope uel solem posse perferre. Sanè tibi uideo usui uenisse, quod ijs mercatoribus qui multum piperis conuexerunt. Nullam enim iacturam putant, id etiam oleribus aspergere. Nihil uero est quòd meam liberalitatẽ tuæ præterẽdam putes: quòd tu aliena, sed opima, sed optimæ frugis referta: ego ex mea supellectile inanissimas nugas ad te dederim: quas tantum abest ut magnifaciam, ut neq; breuitati tuæ epistolę posse cõparari censeam. Quando in hoc genere scribendi non

di non paginarũ numerus sed pondus expenditur. Alioqui notũ est, L. Plancum uirum experientissimũ, unum Cleopatræ unionẽ congestis & conquisitis undecunq; Antonij dapibus longe prętulisse. Bene uale, & Cælium maximũ tuarum uirtutũ admiratorem ama. VI. Idus Ian. M. D. XXV. Ferraria.

CÆLIUS CAL. BONAVENTURÆ PISTOPHILO S.

INSOLENS planè & παράδοξον ut Græci dicunt, inter nos pugnæ genus contigisse uideo, in quo illud mirabile accidit, ut is maxime uictor euadat, qui se maximè uictum profiteatur. Contendit ergo uterq; nostrum uinci, sic uictoriã paratam existimans: & si in hoc utriusq; humanitatis stadio non multum mihi elaborãdum censeo. Nam tu sine controuersia iudicio omnium primas obtines: quod si negas, ad populũ prouoco: certe hoc iudice uictor euaseris, uel si τὸ ἀντίστροφον placet, ego hoc iudice uictor euasero. Facit enim rei nouitas & incredibile concertationis genus, ut promiscue illud uel illud possim asserere. Vteris tu quidem hoc artificio (quod est tui acumen ingenij) ut ascendens descendas, & descendens ascẽdas: tibiq; rem factam putas, quòd cesseris mihi, quòd lampada tradideris. Ita enim arbitraris, nihil iam uictoriam morari. Sed esto, habe quod expetis: & quidem, quod est potissimũ uincendi genus, aduersarij confessione expressum. Victus es, succubuisti. At ego, ut tuas in te machinas obuertam, me uicissim uictorem pronuntiabo: canamq; mihi (ut prouerbio dicitur) τὸ ἐπινίκιον: neq; ad hoc alium præconem excitabo, id quod in Olympijs erat lege sancitũ. Non est igitur, ut intelligo, quòd posthac querare: non est quod elabores. Victum te uoluisti, uictus es: uictorẽ me uoluisti, en lauream accepi, & ultro gratiã habeo. Faxit hæc sanè amor miracula, immutet rerũ cõditionẽ: ille celebris apud Græcos πανδαμάτωρ, ille hominum ac deorũ tyrannus: tu tamẽ cum hostem, id est amicũ (quem tantisper hostem uocabo, dum cum eo colluctaberis) uel persuadendo in sentẽtiam traxeris, uel amoris catapulta dicto audiẽtẽ feceris. Nõ est quòd tergiuersere mi optime Pistophile, uicisti. quòd si tibi fortè posthac lubeat strophã circumagere, & me modo uictum modo uictorẽ appellare, nulla mora est: omnẽ conditionem accipio, omnem colorẽ admitto, omnem legẽ approbo: dum me eũ esse apud te patiare, quẽ semper esse uolui, hominẽ scilicet tui beneficij, & quocũq; impegeris obsequentem. Bene uale, & sine amabo ut in accepti & expensi rationario meam paginã defendam. XVII. Calend. Feb. M. D. XXV. Ferraria.

CÆLIUS CAL. CAMILLO CITTADINO S.

IAM menses aliquot cesso à scribendo, non cesso ab amando te mi Camille uir clarissime, neq; tantisper cessabo dum uiuam. Habeo & hoc persuasissimũ, te mihi parem operam dare in amore. Qua enim es animi magnitudine & cõstantia, nõ sineres te ea parte uinci, qua uinci turpissimũ est, animi scilicet inductione è uolũtate propensa ad amãdum. De libris tuis qui penes me sunt, pridem nihil noui significaui tibi, quòd nihil noui contigerit: neq; fortuna ullam occasionem obtulerit, quæ uoto utriusq; nostrum respondeat. apud aliquot librorum mancipes, qui hanc peregrè multis locis mercaturam exercent, rem tuam egi accurate. Nam nostrates summa difficultate rerum omnium tenentur, & hic magna desidia est studiorũ. Vnus fuit Caluus, eius Calui frater qui rem impressoriã curat Romæ, qui nõ pecuniã sed librorum permutationem obtulit. Non existimaui mihi quicquã agundum te inconsulto. Ille autem abijt priusquam de te scire possim, quę tua foret sententia. Cæterũ ne hoc aliàs forte eueniat mihi, quid faciũdum censeas, semel indicabis. Ego uero nihil quod ad declarandum meum erga te animum pertineat, prætermittã: & ut quàm fieri potuerit utiliter negotium tuum geratur curabo. Vale.

XVII. Calend. Feb. M. D. XXV.

Ferraria.

CÆLIVS CAL. FR. AVGVSTINO EVGVBINO S.

N OLIM existimes uir ter doctissime, mihi uel per negligentiam uel per obliuionem rem tuam quam mihi tantopere cõmendaras, turpiter excidisse. Neq; enim ego is sum qui non animo magis quàm oculis amicos gerã. Quòd si ad alia omnia animus caligaret, tantus est tamẽ tuæ uirtutis splendor, ut uel cõniuentem possit excitare: amorq; inter nos magnis auspicijs, opinione scilicet mutua studiorum & bonarũ artium natus, totq; tuis erga me beneficijs cõfirmatus, potest uel ignauissimũ quenq; officij admonere. Quare hoc abs te imprimis peto, ut si qua fortè animo tibi obuersata est indigna beneuolentia nostra suspicio, eã prorsus exuas, habeasq; persuasissimũ amicitiã nostrã mihi toto animo inhærere: adeoq; altas radices egisse, ut neq; locorũ interualla eam possint abiũgere, neq; temporũ curricula immutare. Quòd si ego cessator fuisse uideor, non id sanè mea culpa euenit, sed ita sors & rerum conditio tulit, quando reditus meus sub ipsum principis nostri recessum incidit. Postridie enim eius diei, quo ego domum reuerti, suscepit ille iter in Hispaniam ad Cęsarem: ut mihi omnis adempta sit occasio agendi de literis, quas tu pro fratre, ego pro te, nescio uter maiore uoto, certe uterq; cupidissimè optabamus. Quom ergo ab ea spe excidissem, essetq; mihi alia ratio officij ineũda: uel ex Vrbe, ut coràm erat à nobis cõstitutum: uel ab hoc filio principis summæ indolis adolescente: qui quoniam in spem principatus genitus est, atq; ita usu & natura comparatum est, ut plures orientẽ solem quàm occidentem admirentur: sperabam eius literis non minus ponderis atq; existimationis futurum quàm parẽtis. Sed nescio quomodo minister ille meus, cui tu negotij memoriam cõmendaueras, & memoriã & μνημόσυνον abs te creditũ amiserat: quem ego licet pro rei dignitate bene multauerim, ea tamen res ita me moleste accepit, ita animum obturbauit, ut nihil mihi omnino potuerit molestius euenire. Sed licet primũ hoc auspiciũ minus addixerit, non tamẽ ob id animus despõdendus est, quin auspicia Dis fauentibus repetamus, & sacra (ut aiunt) instauremus. Scimus enim plerũq; succidaneam uictimam exorasse quod priori fuerat negatum: & in prouerbio est, τὰ δεύτερα ἀμείνω. Quare te obsecro atq; obtestor, si modo hoc in rem tuam existimas, ut fratris tui nomen, eiusq; qui cũ habet rem controuersam, rursus des ad me: dabo & ego operã enixissimè ut factã iacturã tum diligentia tũ celeritate farciamus. Familiaria Erasmi colloquia mitto serius aliquanto quàm receperam me facturum, quòd satis idoneus nuntius hactenus nemo occurrerit, cui tutò crederẽ. Nunc te pater optime appello, naua mihi amabo, naua Erasmo nostro de literis optime merito hanc operã, ut ocyssime iuxtà & castigatissime typis exprimantur. Quando & nos priuatim, & publice studiosam iuuentutẽ uno hoc beneficio tibi plurimũ obstrinxeris. Scribo eadem de re ad typographum literas, cõmendoq; illi hoc negotium accuratissime. Quod & si ipse sua sponte facere debeat, honoris & cõmodi sui gratia: ex tua tamẽ prudentia atq; humanitate tota res pendet. Apud illum enim lucri, apud te publici profectus rationem potiorem fore confido. Bene uale. Idibus Octobris. M. D. XXV. Ferraria.

CÆLIVS CAL. IACOBO ZIEGLERO S.

T VÆ literæ mi Zieglere optime ac suauissime, opportunè adeo mihi superuenerũt, quom luctarer cum desidia ac torpore, quem mihi diuturna à scribendo cessatio iniecerat. Is uero iam tam alte succreuerat, ut non alia machina excuti potuerit, quàm optatissimarũ literarum tuarũ aduentu, & quasi ariete tuæ facundiæ depulsus. Fuerunt quidem mihi pridem honestæ admodum silentij rationes, si modo iustus rerum æstimator offeratur. Nam & cæli Romani inclementia fecit, ut multos menses non inuenerim, qui se literas redditurum polliceretur: & si quas fortunę credidi, omnes quãtum uideo male perierunt. Cuius rei argumentum mihi certissimum est, quòd abs te uiro impigerrimo, & ad scribendũ accuratissimo nullum unquã responsum acceperim. Adde quod

quòd iam uertens annus agitur postquã è cruris ulcere indignissimè laboraui: quæ res quom mihi multo plus molestiæ quàm periculi attulerit, uix tamen mihi interim per interualla curarũ studia & rem literariã attingere permisit. Ad hæc accessit multa rerum & occupationũ moles, quæ animum persæpe à melioribus cogitationibus in transuersum raperet. Sed tantum abest, ut me ijs rationibus excusatum uelim, ut ego ipse ultro culpã profitear. Nihil enim tam magnum aut arduum puto, quod pulcherrimo huic inter nos literas cõmutandi studio præuerti oporteat: & quo tu acrius & inclementius hoc à me officium quasi debitũ requisiueris, hoc ego certius tui in me amoris testimoniũ te mihi dedisse existimabo. Quod nisi quicquid hoc est uitij, gratissimo animo & iugi memoria & continua cõmemoratione tuarum laudum redemissem: non est profecto quin me uita indignum putarẽ. Sed ita mihi deus propitius sit, ut qua parte peccare piaculum est, ea constantissimè Zigleri mei memoriam atq; beneuolentiã colui. quod abs te mutuo factum ut nihil dubitẽ, tum bonitas tua & animus iste semper liberaliter educatus persuadet: tum literæ quas nuperrime abs te accepi planè fidem faciũt: quibus quom negligentiã atq; inertiam meam accusare tuo iure potueris, tam religiose tamẽ silentium tuum deprecaris, ut me absoluere, te unum defendere ab ea criminis suspicione uelle uidearis: ceu uerò non uterq; nostrum, aut certe neuter, aut quod magis puto, ego unus maximè ad hunc negligentiæ lapidẽ impegerim. Tuorũ deinde mihi studiorum rationẽ tam bellè, tam cumulatè enarras, ut nihil optatius mihi significare potueris. Nam dum tuas literas legerem: legi autem sæpius, ut uoluptatẽ, quam mihi intercipiebat earum breuitas, repetita lectio resarciret: te coràm perfrui, tuoq; ab ore pẽdere mihi uidebar. Quàm uero hoc gratũ, quàm iucundum, quàm beatũ mihi fuisse putas? quòd dulcia illa studia, quæ olim tã feliciter inter nos exercebamus, ea neq; arescere, neq; deperire permiseris, sed ad luculentũ finem perduxeris: & cælum ipsum propè permensus, priscam astrorum rationẽ in terras reuocaueris, ut nobilissimi conditoris caliginẽ multis inuolutã tenebris aliquando illustrares. Quod factum abs te feliciter, tum priuato tum publico nomine gratulor. Illud me habet ægrè, quòd tam honestos, tam elaboratos fœtus non habes apud quem honestè & auspicato cõstituas: quodq; tempora intantum bonis infensa studijs sint, ut neq; de ijs quos deorũ indulgentia in summum humani generis fastigium subuexit, quicquam boni aut æqui possimus nobis polliceri: quos imprimis bonas artes prouehere, & ad immortalitatem aspirare par fuit. quorum nomẽ quom ex æternitate tui operis expungendum tibi proposueris, pulchrè mihi profecto uideris rationẽ inisse, quòd episcopo Gurcẽsi, Laurẽtio Aurio, & Cęlio Calcagnino, id inscribẽdũ cogitaueris: quorũ ille te fortunis & liberalitate adiuuare, alter, qua pollet doctrina & eloquẽtia, te iudicio illustrare, tertius obseruantia & officijs ita poterit demereri, ut neq; lusisse operam, neq; bonos labores male collocasse iudiceris. Nam quod ad res meas attinet, nõ est quòd aliud dicam, nisi me eas omnes quales quales sint iam tamẽ tibi ex asse addixisse, quom cœpi tuas summas uirtutes admirari: neq; me unquã ex eo tempore consilium mutasse: tantumq; abesse ut quicquã tempus in posterum sit detractururũ, ut eo auctiorem cumulum ei accessurũ arbitrer, quo tua uirtus illustrior & conspectior apud omnes gentes euaserit: quom scilicet in publicam materiã abiuerit, neq; solum tibi, sed & tuis quasi specula signũ ad immortalitatẽ extulerit. Sed uel in cõsilio maneas, uel pro rerum euentu aliter animũ inducas: nihil enim non arbitror te sapienter constituturũ: illud te obsecro atq; obtestor, ut quàm maturrimè faxis, ut amœnitate ingenij tui, & literatis istis delicijs, quarũ me penè immodicũ desiderium incessit, perfrui possim. Bene uale, & Cælium tui cupidissimũ ama. Martino nostro salutẽ totidem uerbis repono, & me utriq; plurimum cõmendo. IIII. Idus Aprilis M. D. XXV. Ferrariæ.

CÆLIVS CAL. FR. AVGVSTINO EVGVBINO S.

NON est quòd me ita morosum atq; intractabilem putes in amicitia, ut protinus in iudicium uocẽ, ac diem dicam, si quis amicorũ paulò diutius cessator fuerit: per me licet, ut non modo serijs amici negotijs perfungantur,

fungantur, sed uoluptatibus etiã atq; adeo animo indulgeãt. Indignus enim sim amicitia, me iudice, si tam inclemens tamq; acerbus sim officiorũ exactor, præsertim si nihil acciderit de quo aut salus aut dignitas nostra periclitetur. Quare nihil est uir optime ac doctissime quòd causam apud eum dicas, qui te omnino indignum accusatione iudicat. Quin & insignem sibi iniuriã factum iri putat, quòd tam diligenter in re superuacua, excusatione aut deprecatione utare. Nã si in hac disquisitione me iudicem statuis, tantum abest ut delationem accipiã, ut te ultro etiam exornandum, tibiq; ob rem bene & accurate gestam multã gratiam habendam censeam. Librum enim quẽ misisti ad me, obuijs manibus accepi: sed quom eũ recognoscerẽ, deprehẽdi extremũ folium desiderari, quod reponi plurimũ opto. Impensam in eum pecuniã bona fide nuntio tuo actutum restitui mãdaui. Cæterum tibi gratulor, cui Di tam feliciter aspirauerint, ut nobilem modo ac prędiuitẽ bibliothecam, id est incomparabilem thesaurum nactus sis. Inuitabãt me antea aliquot negotia non leuis operę, ut propediẽ Venetias me reciperẽ: nũc urgebo hoc desiderium meũ istius imprimis bibliothecæ uisendæ gratia. Quòd si intellexero hospitium mihi esse apud uos posse uestro cõmodo, non aliò euagabor: sed uestro diuersorio, meo autẽ sumptu, cupidissime perfruar. Bene uale. XV. Calend. Septemb. M. D. XXV. Ferraria.

CÆLIVS CAL. FR. AVGVSTINO EVGVBINO S.

NOSTI Augustine uir doctissime, quum apud uos agerẽ quanto ambitu Familiaria Erasmi colloquia, quæ tum primũ acceperã, ex me flagitarẽtur ab ijs qui Venetijs typos exercẽt. Quorum uoto ego facile obsequẽdum putaui: quòd eo uno beneficio intelligebã, & illis quæstum accedere, & Erasmi nostri gloriam propagari, & bonorum studia locupletari, & me quasi de una fidelia multos parietes inalbare. Siquidẽ ex his libellis largam frugẽ paratam uidebã studiosis, uel ad augendam copiã dicendi, uel ad mores instituendos, uel ad pietatẽ excolendam, ni modo quis eos ociose & oscitanter legerit. Nec enim malim Erasmi mei linguam quàm pectus illud optimarum artium foecundissimum spectari: quãdo turpe est apud probum seplasiarium unguenta approbare, quæ naribus magis uoluptatẽ quàm salutẽ corpori eblandiãtur. His accedit mira illa uoluptatis conciliatrix uarietas, multis undiq; flosculis exculta: à qua tantum abest fastidij & satietatis periculum, ut unum hoc multo magis queri posse uidearis, quòd uoto celerius desinãt, teq; ad hoc properantẽ & lectiõis auidũ destituãt. Vale.

CÆLIVS CAL. SYLVESTRO FERRARIO Mirandulano S.

VIDEO nobis propè id euenisse quod de Glauco & Diomede Homerus scriptũ reliquit: qui quom publicum morẽ sequerentur, alterq; alterum ignoraret, parum absuit quin in mutuũ certamen descenderint, & hospitij atq; amicitiæ tesseram confregerint. Sed bene res cessit, quòd postq; se agnouere, nõ modo impetus pugnæ resedit, nec modo in pristinã gratiam rediere, sed & arma inuicẽ cõmutauere: ut quoniã in perniciẽ utriusq; stricta fuerant, in utriusq; salutẽ & monimentũ reuocarẽtur. Quis uero argumentũ proximæ rei nostræ uentus negaret ad hanc imaginẽ expressum esse? Nam & tu iura in sacerdotio diui Iacobi præferebas, & ego rursus alijs iuribus causam meam instruxeram: tu, puto, de me nihil resciueras, ego eam rem nihil ad te pertinere suspicabar. Ita dum uterq; orci galea (ut dicunt) obtecti sumus, penè admisimus nefas: & qui solemus amore decertare, propè iusto prælio decertauimus. Sed dij felicius, quom primũ enim tu mihi, ego tibi agnitus, rediere in foedera dextræ: atq; ita arma cõmutauimus, ut ego nihil prius habeam, quàm ut intelligas mea omnia tela, id est iura omnia mea, tibi excubare. Ego uicissim ex illustrissimo Laurentio Saluiato, Di boni quàm absolutæ uirtutis homine acceperim, te ita mihi fauere, ut non solum in mea cõmoda obuertere omnia tua præsidia decreueris, sed ijs etiam cõmunem hostem oppugnare. Quæ omnia perquam facilia factu, præsente Minerua præsertim, id est

id est, amplissimi Antistitis & patroni nostri sapientia. Ego sanè quod ad eximiam tuam in me uoluntatē attinet: me tibi plurimum debere sentio, optoq; aliquam occasionem præberi, qua uel hostimentum reponere, uel me tuarum uirtutū obseruatorem, tuæq; bonitatis imitatorem agnoscas. Bene uale.

CÆLIVS CAL. IOANNI MACIO S.

QVOM nuper acceperim uirum grauissimū Laurentium Veneriū præfectum peninsulæ Athesis magistratum iniisse, gauisus sum uehementer ut debui: & uobis ut par erat gratulatus sum, quòd tantū uirū nacti estis, in cuius prudentia ac uirtute res uestræ conquiescerent. Audiebam enim quom Venetiis agerem, eum ad splendorē familiæ & lumē literarum & rerū maximarū experientiā addidisse. Accedit ea mihi propria ac peculiaris gratulatio, quòd rebus familiæ meæ, quas proximè uel inscitia uel malitia quorundam paulominus afflixit, spero posthac propius tam eximij præsidis auspicio iustitiæ præsidium affuturum. Nec enim, puto, periculum est, ut uel astus uel improbitas aduersariorū, qui modo gratia, modo ficta misericordia, modo pecunia nos hactenus oppugnarunt, homini prudentissimo atq; in republica diu uersato fucum faciat, & atra pro candidis subijciat. Hæc scripsi ad te, tum quòd de re cōmuni cōmuniter agēdum putaui: tum quòd impense opto, hoc meum iudiciū meamq; lætitiam approbari & cōfirmari tuis literis: qui ut suspicor, quantum per hæc initia licuit, aliquē potes de ingenio hominis gustum hausisse. Hoc si feceris, persuasum habeto te huic nostræ lætitiæ magnū omnino cumulum esse additurū. Bene uale, & me ama. IX Ian. M. D. XXV. Ferraria.

CÆLIVS CAL. M. ANTONIO MAGNO S.

EX literis tuis accepi te postliminio patriæ restitutū. Quæ res planè mihi incredibilē lætitiā attulit: tum quòd te propè uotorum omniū summā assecutū uideo. Nihil aūt potest pro ea quæ est inter nos beneuolētia & necessitudo, tibi lætum & ex animi sententia euenire, quod apud me uicissim nō omnes lætitiæ numeros impleat. Tum quòd uirtutibus tuis iam certū domicilium constitutum intelligo, in quo sese explicent, & late splendeant. Siquidē hactenus peregrinatæ non inuenerunt, quo loco fideliter & constanter coalescerent. Accessit lætitiæ ille cumulus, quòd hunc honorē tibi habitum significasti patrū omnium suffragijs & consensu. Magnificum est enim & plenū ueræ gloriæ, amplissimi ordinis calculum promereri. Illud multo maius atq; illustrius, neminem inuentū esse, qui senatus consulto & honoribus tuis intercederet. Quæ res cumulatū mihi testimoniū affert, studiorum tuorū ac probitatis tuæ confessæ ac testatæ apud omnes. Gratulor itaq; tibi uehemēter, & deos immortales obtestor, ut hæc tā auspicata initia tuæ existimationis tibi ac ciuibus tuis bene uertant: ut & illi suū de te iudiciū, suumq; beneficium tueātur: tu uero, quam de te opinionē concitasti, eam bonis artibus, quibus es instructissimus, nō modo sustineas, sed large approbes atq; augeas. Literas uero tuas quas ad clarissimos senatores & optimates dedisti, eas fateor legissem cupidissime: non quòd tua eloquentia uel opera uel iudicio meo indigeat, sed quòd tua legens plena & leporis & bonæ frugis, incredibilem suauitatē accepissem. Quid uero si te dicentem pro suggestu, si uerba illa accurate ac latine planè enuntiantem, si sententias lectissimas depromentē, si faces illas & fulgura uibrantē audissem? An non ego nostrates hosce oratores omnes præ te scopas & quidē dissolutas putarē: qui tantum de cōmentario ac scripta oratione polleas, in qua sanè magna pars tui desideratur: ut uel absens, & otiosa ex scheda, in omnē faciem omnesq; affectus legentium animos impellas. Carmina uero quæ Angiarius & Ioannes Hieronymus familiares mei dederunt ad te: me quidem non approbante, sed neq; multum reluctante: ea obsecro supprime, ac sine apud te deperire. Neq; enim tam libera liter nata sunt, ut cælum ferre possint, & ad solem non caligare. Cæterum quòd boni illi patroni tui, uiri (ut coniecturā facio) amœnissimi ingenij, in te carmē illud paulo

licentius

licentius obtorquebant: facile eorum iocum & cauillum agnosco. Quippe ij tui sunt mores, is uitę candor, quantū ego profecto te inspexi, ut neq; Iuliam neq; Pappiam, ac multo minus legem Scatiniam reformides. Quòd uero te propediem isthinc soluturū scripsisti, Di tuos omnes cogitatus fortunēt. At tu mi Magne optime, de profectione tua, de reditu, de studijs, quid agere, quo loco uiuere constitueris, fac me amabo diligenter & cumulatissime certiorem. Bene uale, & ama tui amantissimum. IIII. Idus Aprilis. M. D. XXV. Ferraria.

CAELII CALCAGNINI EPISTOLARVM LIBER IX.

CÆLIVS CAL. FR. AVGVSTINO EVGVBINO S.

ETSI nihil mihi ocij sit ad scribendum, tamen nactus certum nuntium, non prætermittam quin obiter & more canis Aegyptij te salutem: ad hoc, commendem tibi ac per te reuerēdissimo patri priori S. Antonij, causam nostram quæ Venetijs agitur, & ut audio nunc uehementer urgetur. Quòd si procuratores nostri patrocinium ac præsidium uestrum implorauerint, oro atq; obtestor, ne quo loco deesse uelitis, quo ius nostrum apud optimates istos Venetos possimus obtinere, neq; immodico fauore aduersarij opprimamur. Accedet id cumulo uestrorū in nos meritorum. Expecto elenchum librorū bibliothecæ, cui præsides, mihi optatissimū. Opto etiam ad me mitti annotationes seu cōmentarios Ioannis Vernerij in Ptolemęi geographiā, in Germania impressos Norimbergæ, si modo Venetijs haberi possunt: quicquid in eos fuerit enumeratum, bona fide tibi ocyssime restituam. Iacobus Zieglerus & Abraham te salutant. Vale. Idibus Iunij. M. D. XXV. Ferraria.

CÆLIVS CAL. IVLIANO NASELLO S.

EX literis tuis cumulate accepi quid in causa nostra actū hactenus, quæ difficultates quotidie emergant. Et quom existimarē rem iam ad umbilicum esse productam, uideo (id quod mihi permolestum est) nunc primum fabulam uenire in proscenium: & nos hydram alere, cui succiso uno capite plura succrescant. Et sanè non possum nō mirari quomodo S.D.N. & amplissimi auditores Rotæ tantum aduersario indulgeant, ut eius querelas uel confictas & cōmentitias audiendas putent: de nobis uerò tam peruerse sentiant, ut existimēt nostra auctoritate Succiū à iureiurando deterreri: quom mihi nihil posset esse iucundius aut optatius, quàm ut uno hominis iuramento ab hac diuturna molestia liberaremur. Nam pręter id, quod habeo persuasum, id iusiurandum in nostrum cōmodum cessurum: tamen si concidendum foret, ego satius putē semel cadere, quàm semper pēdere. Sed uiri aliàs prudentissimi, parum uidentur experti, quid sit colluctari cum ijs, qui certa in persuasione obduruerint, ut neq; precibus neq; rationibus inde auelli queant. Putat Succius, alioqui uir rectus & integer, totū honorem totamq; existimationē suam periclitari, si ad hoc iusiurandum descenderit: quòd apud nostrates tabellionū fides maior esse soleat, quàm quæ sacramēto obstringatur. Ego profecto nihil prætermisi, nullis machinis abstinui, ut hominem ab hac obstinatione demouerē. Nuper etiam adhibitis amicis, & ijs qui multum apud ipsum gratia & auctoritate pollere existimātur, faces subdidi, & terrores inieci: eum inuitum & coactum deniq; facturū, quod sponte hactenus facere recusauit: meq; omnem operam daturum, etiam si aduersarius cesset, ut adigatur censuris ad iusiurandum, quòd aliter causa nostra expediri non potest. Quæ res non poterit sine honoris eius dispendio tractari, cuius ille imprimis rationē habendam arbitratur. Videor itaq; nonnihil hominem cōmouisse: quodq; ad hanc diē impetrare non potui, uictus rationi-

rationibus, expugnatus terroribus, se deniq; iuraturũ recepit: & omnia fideliter exscripturum editurumq;, quæ penes ipsum sint ad hanc causam pertinentia. Expressi etiam ab eo ad te literas mutatæ sententiæ uades, chirographo eius cõscriptas: quibus nõ modo se iuraturũ testatur, sed ut id etiã apud amplissimos auditores Rotę testeris eius nomine significat: addita illa conditione, quæ ipso etiam tacente mihi addita uidebatur, ut ei idonea laborum merces persoluatur. Habes mi Iuliane breui, quid actum sit non breui, cũ homine duro ac superstitioso. Rogo te atq; obtestor, ut postquam hic nodus iam nutat, huc omnem curam & diligentiam conferas, ut cętera ocyssime conficiantur: tum nequid forte dies occasioni adimat, tum ne in tã certo iure sit nobis diutius fluctuandũ. Bene uale, & de re omni fac me protinus certiorẽ. Hippoc. libros cupidissime expecto. IIII. Idus Decẽb. M. D. XXV. Ferrariæ.

CÆLIVS CAL. IOANNI MANARDO S.

LEGI portionem tuarum cõmentationum in Galenũ, quam ad me misisti, plenam bonæ frugis: quam non tam gratam fore iure iudico studiosis propter elegantiã, quàm charam & optatam propter doctrinam & adiumenta, quæ eorum studijs uidetur allatura. Opto reliquos tomos ad me mitti, non ea tantum gratia, ut tibi morẽ geram & iudicium meum tibi exponã, neq; enim βάτραχος οἰνοχοεῖ. alioqui de te stantes & ablegatis etiam iuris solennitatibus iudicare possumus. sed ut desiderium quod prior pars excitauit, posterior absoluat, atq; expleat. Opto & reliquam partem mulomedicinæ Vegetij ad me dari: quæ mihi futura est multo iucundior, si in ea chirographum tuum agnouero. Bene uale uir clarissime, nec sine, obsecro, à me tui amantissimo amorem tuum desiderari. III. Calend. Febr. M. D. XXVI. Ferrariæ.

CÆLIVS CAL. FR. AVGVSTINO EVGVBINO S.

TREIS epistolas penè eodẽ argumẽto intra paucissimos dies abs te accepi uir doctissime, ex quibus prima tantũ mihi ruboris attulit, nec dũ habeo satis perspectum, an tu mihi, an amor tibi uerba dederit. quom enim tuas literas lego plenas leporis ac suauitatis, in quibus μεγάλη ἱκανὴ πειθοῦς δημιουργὸς planè omnes effudit Suadæ Veneris alabastros, uideor mihi esse nonnihil, ut illud Aristophanis protinus in me iactitari posse uideretur: πόθεν ὁ πῶς οὗτος; Quom uero in me descendo, & tenuem supellectilem meam excutio: tantũ abest ut mihi placeam, aut mihi tribuam quicquã, ut illud Callimachi pictoris potius cognomentũ, κακιζότεχνος scilicet, mihi pulchre cõuenire intelligã. Oneras tu me quidẽ immortalibus laudibus immerentẽ: quas tã male positas si uellem apte collocare, rem faciã omnino ridiculam, non tamẽ illiberalem neq; ineptam, ut eodem planè cumulo eas in te regerã. Ais tu deos illos δωτῆρας ἐάων large sua in me munera cõtulisse, meq; omni uirtute atq; disciplina cumulasse: teq; illis multam gratiã habere, quòd mei amandi tibi occasionem obtulerint. Quis hæc non rideat uir doctissime in eum dici, qui nulla magis quàm studiorum indicatura censeri potest? ab eo præsertim, qui omnem philosophiã profiteatur, qui Mathematica teneat, qui Theologica diuino quodam animi captu hauserit, qui tres optimates linguas calleat, qui nuper magno hominũ cõsensu opulẽtissimę ac instructissimę bibliothecæ digerẽdæ præfectus sit: qui honor à Cæsare Augusto in M. Varonẽ collatus, magnum & doctrinæ & existimationis testimoniũ homini de lingua latina optime merito existimatur. Hæc à me neq; ad fucũ neq; ad gratiam scribuntur. Sunt enim multo illustriora, quàm ut quisquam in his conniueat. Quòd si quis forte mihi palpum ideo exprobrarit, quòd de te hæc ad te scribam: idem mihi facile ignoscat oportebit, si intellexerit me non aliter suspicionẽ ambitionis potuisse deprecari. Alioqui quæ inuidia est, pro imaginarijs & cõmentitijs laudibus, ueras ac exploratas apud merẽtem præsertim collocasse? Tu multa in me, docte, eleganter, fateor: sed officiose & amanter congessisti. Illud enim scitũ est apud ueteres, ὁ ἔχων πολὺ πέπερι, κἂν λαχάνοις τίθησι. ego rursus indocta ac parum forte cõmoda oratione, sed uera tamen,

tuis te pigmentis ac natis apud te coloribus delinio: uel ut satius dicam, deliniare gestio. Non est, puto, quod quis iure mihi negotiũ facessat, nisi hoc facile mihi condonatum iri ab eo confido, qui apud Hesiodum legerit reponendam esse gratiã, αὐτῷ τῷ μέτρῳ, καὶ λώϊον, αἴκε δύνηαι. Quare hoc certũ persuasumq; habeto: me non solum summas laudes, & egregia ornamenta animi tui admirari: sed uirtutibus tuis religiose assurgere, ac omnes studiorum fasces summittere. Cæterũ ne me omnino ingratitudinis reum peragas, non prætermittã tibi gratias agere ob ea quibus me exornasti, non iudicij quidem, sed certè amoris testimonia: quibus eo me impensius debere profiteor, quo minus me illa præstare posse cognosco. Deus faxit, ut cõcepta hęc de me opinio quamuis inanis, & ut Græci dicunt ὑπολώϊμος, diuturna apud te sit. Neq; enim periculum est, ut amor ille unquam exolescat, quem tam præclara persuasio confirmauit. Bene uale. Calend. Octob. M. D. XXV. Ferrariæ.

CÆLIVS CAL. FR. AVGVSTINO EVGVBINO S.

SALVE pater optime ac doctissime. Nunquam tuas literas accipio, plenas amoris, plenas grauitatis, ac planè indices amœnissimi istius ingenij, in quo excolendo Pallas & Charites decertarunt: quin ego uarios atq; adeo aduersos animi habitus concipiam. Orationis tuæ pigmenta & felicia illa in dicẽdo emblemata obseruãs, intelligo quàm ego exanguis sim & propè nullus in scribendo. rursus quom abs te uiro summæ fidei ac probitatis uideo me omnibus flosculis eloquentiæ exornari, pudet fateor tibi fidem non habere, tibi non credere, in tuam sententiã non ire. quare quod me hortaris, ut commentationes meas edam: dicerem ineptias & meros abortus ingenij, nisi putarẽ te hoc dicendi genere offensum iri: morẽ geram tibi, ac me lubens circumscribi patiar. Mittam ergo ad te quæ postulas quom primum librarius, cui dedi exscribenda, operam sartam tectam retulerit. Ea quom acceperis leges, pensitabis, consilio tuo uteris. nam quæ ego modeste & prudenter, ut puto, ad hanc diem suppressi, ea si publicam materiã feceris, id tuo fiet periculo. Sic enim intelligo bono loco res meas constitutas fore. Nam si ea feliciter prodierint, & cum plausu fuerint excepta, tum uero me beatũ: sin auspicia non addixerint, & fuerimus explosi, tua omnis fraus esto, utpote qui nõ probãda probaueris. Neq; enim turpe est inepta scribere, sed inepte scripta approbare. Hoc ergo quicquid est tecũ ipse cogita, nõ ad meam famã, sed ad tuam maximè existimationem pertinere. Bene uale, XIIII. Calend. Nouembris. M. D. XXV. Ferrariæ.

CÆLIVS CAL. IOANNI BAPTISTÆ EGNATIO S.

EN tibi Aelianum Egnati uir doctissime. Si ex cõdicto mecũ agis, postliminio redeuntem: sin ex formula bonæ fidei, ab amico reuertentem. hui tam sero, inquis. Atqui no sero, si sat bene. sanè poterã ego tarditatem hanc meam publicis & consuetis excusationibus redimere: occupationes scilicet, studia, ualetudinem, & alia hoc genus auocamẽta causari. Nec profecto ea in re fides mea laborasset. Siquidẽ præter alia quæ diligentiam interpellarunt, & manceps qui operam mihi in scribendo locauerat, plusculos dies cessator fuit, febre ac sontico morbo impeditus. Tum uero quom liber summã iam manum accepisset, expectandus fuit certus nuntius cui tutò credi posset. Hoc planè serius cõtigit quàm ego uoluissem. Verũ hoc malui, quàm illum cõmittere cuipiam terræ filio, qui cũ omnia in transuersum abijssent. Sed quid ego populares hasce causas prosequar? quom tua mihi humanitas promptissimã ansam præbeat, qua fretus, nec tardum esse pudet, nec piget esse negligentem. Hanc præsens exercui, hanc absens, quom mihi usui uenerit tam confidenter exercebo, ut planè intelligas, me tibi esse uel immodice familiarẽ. Hoc si cœperit tibi aliquando displicere, non est quod quenquã præter te unum peragas reum, tu enim mihi omnia licere uoluisti. Verum si bene Egnatiũ meum cognosco, tãtum abest ut hoc ego unquam euenturum esse putẽ, ut multo magis uerear ne hanc meam religionẽ in scribendo accuset: qui tar-

ditatem

ditatem & impudentiam uocem, quam solet ipse uel liberalitatem uel amoris testimoniũ appellare. Quod si ita est, tum uero me beatum, cui negligentia ita feliciter cessit, ut laudem etiã mereatur. Sed heus Egnati, meas hasce rationes probes impro besue, age tu quoq; fac mecum paria: quando ita uel iniuriam ulciscere, uel beneuolentiam imitaberis, atq; ita suspicionem meam absolues. Bene uale. IIII. Calend. Martij. M. D. XXVI. Ferraria.

CAELIUS CAL. FR. AUGUST. EUGUBINO S.

E X literis prestantis uiri Francisci Campagnellæ, qui isthic res nostras agit: accepi, quàm propenso animo & quàm accurate tu ac reuerendus pater Prior operam atq; auctoritatẽ uestram causę nostrę apud magistratus ac præpotẽtes istos senatores accõmodaueritis, quom res nostra immodica aduersarij potẽtia laboraret. Ea res tam grata mihi obtigit, tam me alioqui innumeris beneficijs deuinctũ nouo cumulo obstrinxit, ut non inueniam quomodo utriq; uestrum pares gratias agam: οὐδ' εἰ ἐμοὶ δέκα μὲν γλῶσσαι, δέκα δὲ στόματα εἶεν, φωνὴ δ' ἄῤῥηκτος. Certe habeo ac sentio lõge maiores quàm quæ aut perscribi possint, aut oratione cõprehendi. Quare age uir iuxtà doctissime ac disertissime, tu amabo partes meas suscipe: & narthecia illa quæ tibi in pectoris penu reposuit Pitho, ea obsecro deprome tantisper, dum uiro clarissimo Priori meo nomine satisfeceris. Ego sane hoc officiũ reponam tibi, non dicã quom potero, sed quom tu me posse existimaueris: id est quom mihi indicaueris qua parte possem tibi operã & officia mea præstare: quæ sane tibi perpetuò excubare, tibi pręsto esse semper, intelliges. Bene uale. XIII. Calend. Apriles. M. D. XXVI. Ferraria.

CAELIUS CAL. IOANNI VENGERO S.

V IX possem literis enarrare Vengere uir doctissime quãta nos molestia leuarint literæ, quas proxime ad Iacobum Zieglerum nostrum dedisti: quibus & tibi bene esse significasti, teq; in consuetis studijs minime esse cessatorẽ. Quorum alterũ eo nobis gratius accidit, quòd audito magno illo ac periculoso Germaniæ tumultu, nõ potuimus tibi non multum timere: præsertim in tanta hominũ licentia atq; animorũ dissensione, quæ plerunq; innocentes etiã atq; in re sua occupatos in cõmune fatum rapit. Quare nõ semel pro tua salute & uota nuncupauimus, & tibi summũ numen propitiatum optauimus: nunc itaq; liberati eo metu & uoti damnamur, & tibi nobisq; gratulandum existimamur. Alterum quod ad tua studia pertinet, lætamur uehementer, quòd religioni egregiã operã nauaris, tibiq; ac patriæ tuę labores feliciter cesserint. Faxit deus immortalis optimarũ cogitationum author, ut hæc quam de te concepimus lætitia, constans sit nobis ac diuturna. Cęterum illud mihi præcipue ac priuatim gratissimum obtigit, quòd uiuere apud te ac uigere memoriã iucundissimæ amicitiæ & consuetudinis nostræ testatus sis, breuis eius quidem, sed quæ tamẽ tam altas radices iecerit, ut magnitudine sua longæuę ac uetustæ cõparari possit. Quod enim tempori defuit, illud facile studiorum cõiunctione & tuarum uirtutũ admiratione compensari potest. Illud quoq; mirifice oblectauit, quòd me in participatum tuarum cõmẽtationum uoces. Quæ res mihi facile ostendit, nõ modo quàm præclare de me sentias, quantumq; mihi tribuas, sed quantum etiam tu tibi de me large polliceare. quorum illud non agnosco, ac totum bonitati tuæ irrogandum puto: hoc uero, recte abs te iudicatum fateor, neq; est quòd te unquã ea in re opinione falsum putes. Quicquid enim ego sum, aut in me est, id omne ita pridẽ tuo mancipio addixi, ut iam nullis possit à me uindicijs recuperari. Proinde tuum est cogitare, qua in re, aut opera aut conatus meus tibi usui esse possit. Senties profecto nihil esse tam arduum atq; operosum, in quo frustra studiũ ac uoluntatem meam requiras. Cõmentario nostro de antiquorum uestibus quem expetis, idem propè euenisse uelim scias, quod infantibus, qui nondum editi periclitantur, morientes scilicet antequam peruenerint ad uitam. Iacet ergo ille, & colluctatur cum blattis: uerum in tui gratiã resalutabitur, & an ad

uitam maturitatéq; perduci possit experiemur. Certe qualis qualis ille euaserit, dabimus operã, ut uel abortiuus ad te aliquando perferatur. Tu uicissim, amabo te, cura ut luculenta illa in Musicæ ecclesiasticæ censurã lucubratio, quam propè ad calcẽ perduxeras, cuiusq; mihi præclarum aliquando specimen dedisti, in reliquũ pollicitus non diu te uota nostra suspensurum, quanto celerrime fieri potest prodeat, nobis quidem optatissimam frugem, tibi uero æternitatem nominis allatura. Bene uale. VI. Nonas Maij. M. D. XXVI. Ferraria.

CÆLIVS CAL. PEREGRINO MORATO S.

QVOM imperarem uersiculis meis ut ad te irent, Peregrine suauissime, multum diuq; reluctati sunt, & uix eos sinu excutere aliquando potui: usq; adeo iudiciũ ac supercilium tuũ reformidabant. Cuius timoris causas quom accuratius explorarẽ, hæc fermè in medium afferebant. An nos inamœni & infaceti intrepide illum adeamus, qui tam doctos ac lepidos numeros suos non desinit contumelijs ac probris incessere: qui Musas sibi plus nimio blandiẽtes indignis sanè modis persequitur? Quod tu nuper ex eius epistola colligere potuisti, quę uniuersa planè prẹter meras exprobratiões attulit nihil. An itaq; illum nobis & peregrinis & incultis facilẽ aut indulgentẽ fore speras, qui in domesticos & uernaculos suos tã crudeliter sæuierit? Tum ego illos tametsi metus causam approbarẽ, neq; de nihilo trepidos agnoscerem, ne tamen carerem dulcissimo fructu tuarum literarũ, si minus habuissem eos dicto audiẽtes: hortatus sum, ut posita formidine propius accederent: esse istum morẽ tuum testatus, ut qui in cæteros æquus esse soleas, in te tuosq; duriusculus deprehẽdare: & qui cæteris parcas, parcere tamẽ nescias tibi. Ita enim te natum atq; institutũ, ut tua, ingenij tui magnitudine: aliena, humanitate, qua polles, metiare. Bene uale, & ama tui cupidissimũ. Idibus Maij. M. D. XXVI. Ferraria.

CÆLIVS CAL. AVGVSTINO S.

PERCVNCTARIS à me Augustine clarissime quid de Hispania tua sentiã. Ego uero ut planè ac ingenue dicã, mirifice captus sum eius lectione, dũ quasi per ipsam Hispaniã animus peregrinatur: agnoscitq; non hanc modo regionũ, urbium, locorum ac fluminũ faciem, sed ueterem illam & iam penè conclamatã & interlitã: addis deinde mores & gentis instituta, tum euenta rerum, & ea quidem nõ promiscua, sed (quod imprimis scribentẽ decet) electa, enarras. Seposita etiã interdum seueritate ludis, & tẽpestiuis amœnitatibus legẽtis animũ excitas. Atq; hæc omnia adeo simplici & illaborata oratione, cui tamen nonnunquã uerba ex prisco seculo repetita, ceu uniones quosdã interseris, ut suauissimus profecto ex tam dispari scribẽdi ratione cinnus efficiatur. Quare nemo est, ut puto, tam alienus ab historiæ cognitione, qui Hispaniã tuam nõ libenter & legat & probet: nisi hoc unum fortasse quispiã tibi uicio uerterit, quod dum opus urges & ad calcem properas, allectum incitatumq; ad longiorẽ uoluptatem animum, cito nimis destituis. Bene uale uir doctissime.

CÆLIVS CAL. SCRIBONIO EPISCOPO Immolensi S.

OPTASSEM tibi pater amplissime aliunde profectam esse occasionem scribendi ad me, quàm ex iactura rei pecuniariæ, cuius farciẽdæ studio nũc laboras: maluissemq; tuã tibi benignitatẽ liberalitatemq; feliciter cessisse, apud eos prẹsertim, qui tibi olim omnia debere profitebantur. Sed quoniã ita res cõtigit, ut facilius multo sit eorũ uel negligentiã uel ingratitudinem accusare quàm corrigere: dabo operam, ut nusquã studiũ diligentiamq; meam requiras: intelligasq; apud me uiuere ac uigere tuorũ in me officiorum memoriam. Certè acceptis tuis literis protinus cum Alphonso Paulutio uerba feci quàm potui accuratissime, tuamq; causam egi perdiligẽter. Rogaui etiã hominem, ut uidere

ut uidere potui, tui amantissimum, ut procuraret, nequid tua tibi liberalitas ac bonitas obfuisset. Recepit ille se neq; precibus neq; cõmendationi meę defuturũ. Et quoniam rem alienã curabat, in cuius utilitatem etiã iuramento erat adactus: optare sibi imprimis nomen istud probatum iri, nequid temere aut cõniuenter fecisse, & tuam magis gratiam aucupatus, quàm legitimo officio perfunctus uideretur. Eam rem tibi perfacilem fore arbitror, neq; illum sanè à data fide desiturum puto. Quare hoc age, & si qua in re præterea opera ac obseruãtia mea tibi usui esse potest: eam tui prorsus esse mãcipij persuasum habeas uelim: neq; omnia eo studiosius & enixius factu tum, quo me impensius commodis & accessionibus tuis inseruire intellexero. Bene uale pater clarissime, & si quid aliquãdo ocij suppetit, de cõmunibus studijs, de lucubrationibus tuis, si quid pręterea aut librorũ aut numismatum aut huiusmodi deliciarũ, quæ ad Musas pertinent, quod neq; protritum sit neq; proculcatum, in tuas manus peruenerit, quod scio frequenter accidere: obsecro te atq; obtestor, ut cõmonefacere digneris, & te Antistitẽ obliuiscaris, & de gradu tãtisper decedas, dũ amicitiæ & humanitatis tuæ memoriã colis. VI. Calen. Sept. M. D. XXVI. Ferrariæ.

CÆLIUS CAL. MATTHÆO MACIGNO S.

ETSI ego te nõ solum per ætatem sed per rectam quoq; institutionẽ bonarumq; disciplinarum studia cumulate sapere intelligam, cogit me tamen summus amor atq; idem mutuus, quo me nosti clarissimo parenti tuo esse coniunctissimũ, ut te horter ac moneã, ne uota optimi uiri frustra habeas: eiusq; admonitiones tanti facias, quanti ab optimo filio sapientissimi parentis fieri debent. Optat ille ut ad reliqua ornamẽta quibus animũ hactenus feliciter excoluisti, Romani iuris aut naturæ certe cognitio accedat. Votum sanè & te filio & illo parente dignum. Quom enim homo corpore atq; animo iuxtà cõstet, non illæ solum disciplinæ amplectendæ sunt quæ sine fruge quasi horti Adonidis ad solam animi oblectationẽ pertinent, & in mera spectatione constitutę sunt: sed illæ quoq; attingendæ quæ in hac fori atq; hominum luce splendent, & fortunã alioqui parum æquã nobis conciliant. Neq; enim aliter philosophiã exercendam putauerũt clarissimi ueterum, nisi cõparatis quę ad uitam necessaria putabantur. Neq; alia profecto causa persuasit Aegyptijs, ut in sacris literis pollinario cribro eruditionem significarẽt. Siquidem hoc facit (ut scriptum est apud Aristophanẽ) πῶς τὰ ἄλφιτα. Cum ergo tibi generose adolescens non inter blattas neq; ad lucernarũ fuligines uiuẽdum sit: tuamq; operã tuumq; ingenium & patria & amicitia, & quod alijs omnibus prępollet, tui amantissimus pater requirat: ne te amabo aut difficilẽ aut duriusculum prębeas, sed in cuius gratiã longe maiores labores suscepisti, huius quoq; hortationibus ac precibus obtestor ne locum relinquas. Erit ea res nobis, qui tibi omnia feliciter optamus, iucundissima: tibi autẽ quom paulum in ijs studijs quæ nũc propemodum exhorrescis promoueris, admirabilem suauitatẽ allatura. Tantumq; abest ut lucubrationes in quibus ad hanc diẽ nauiter elaborasti, iacturã ullam patiantur, ut multo magis per hæc studia augeãtur illæ atq; illustriores reddãtur. Quòd si cętera te parum fortasse mouent, moueat saltẽ incredibilis parentis erga te pietas: cui nisi in re tam honesta satisfeceris, uide ne quam de te opinionem cõcitasti, eam parum fortiter tueri ac sustinere possis. Certe æquũ est non te solum qui multis præclaris actionibus ingeniũ nobis tuum approbasti, sed eos omnes qui hac luce digni uideri uolunt, in lingua atq; adeo in pectore sitos habere elegantissimos illos senarios, quos legimus apud Euripidem,

Τρεῖς εἰσιν ἀρεταὶ ἅς σε χρὴ ἀσκεῖν, τέκνον.
Θεούς τε τιμᾶν τούς τε θρέψαντας γονεῖς,
Νόμους τε κοινοὺς Ἑλλάδος, καὶ ταῦτα δρῶν
κάλλιστον ἕξεις στέφανον εὐκλείας ἀεί.

Bene uale, & persuasum habe, me tuarũ omnium accessionũ esse cupidissimũ. Parentẽ & fratrẽ saluta meo nomine. XV. Calend. Octob. M. D. XXVI. Ferrariæ.

I 3 Cælius

CÆLIVS CAL. IOANNI PETRO FERRETO S.

QVAM mihi fuit gratũ ac periucundũ tuas optatissimas literas accepisse, tam fuit illud graue ac permolestum audire, quòd meæ literæ tibi in lectulo iacẽti superuenerint. Vereor enim ne ad reliquam ægritudinem etiã lectionis molestiam attulerint, & qua es humanitate etiam respondendi curam iniecerint. Quod si factũ est, sanè irascor meis literis tam importunè indigenti quiete obstrepentibus. Sin fortè memoriã illam suauissimę olim consuetudinis nostrę, illa dulcissima studiorum cõmercia, in mentẽ reuocarunt, non dicam interlita sed certe utriusq; nostrum cessatione inumbrata: iam literas meas amo non interpellatrices, sed planè officiosas atq; opportunas, utpote quæ recordatione amicitiæ nostræ languentem animum nonnihil leuarint, & à morbi cogitatione imaginaria illa oblectatione auocarint. Et profecto ut in hanc partẽ magis inclinem, facit amœnitas tuarum literarũ, quæ pristinam illam hilaritatẽ, pristinos illos lepores & ipsam planè Ferreti mei mihi effigiẽ repræsentat. Ego sanè (cur enim affectus meos dissimulem?) quom tuas literas legerẽ, ita sentiebam totum animũ incredibili quadam uoluptate perfundi, ut multum intelligerem seuerioribus curis decedere: & quom lepidissimas illas olim deambulationes, mutuas illas adloquutiones nostras tũ Ferrariæ tum Venetijs habitas cogitatione remetirer, uidebar mihi propemodum repubescere, & meliores illos annos tuarũ literarum beneficio reparare. Ob id profiteor me tuis literis plurimũ debere: quas si sępius abs te per tuos honores, per tuas occupationes, impetraro: me mihi prorsus restitutum existimabo. Id te tum ingenio tuo facturum spero, tum ne Gyraldum nostrum in tantã adducas inuidiæ flammã quantã perferre nõ possit: quẽ scilicet tuis delicijs locupletes, quibus tã diu, tam inclementer ne dicã crudeliter tuum Cælium defraudaueris. Quicquid Armatis meis accõmodasti, id uelim tibi persuadeas tam mihi gratum obtigisse, ut me uel maximo beneficio deuinxeris. Oro te atq; obtestor, ut eos habeas meo nomine cõmendatissimos, neq; sinas per iniuriam & calumniã à quoquam oppugnari. Sunt enim mihi charissimi, & digni qui tua beneficẽtia secure perfruant. Si quid est quod aut ope aut opera possim tibi ac tuis esse usui, fac me, amabo, certiorem: intelliges profecto te gratum hominem & bene memorẽ demeruisse. Bene uale. IIII. Idus Nouemb. M. D. XXVI. Ferraria.

CÆLIVS CAL. DEGENARDO GERMANO S.

DELECTARVNT me literæ tuæ uehemẽter Degenarde suauissime: tum quòd summã humanitatem testãtur, qua polles: tum quòd indices sunt, memoriã amicitiæ nostræ apud te non solum uiuere, sed etiam in delicijs haberi: quam ego sanè uerebar ne tua auocamenta & crebræ peregrinationes, præsertim nunc primũ coalescentem, nec dum planè diuturnitate tẽporis confirmatã conuellerent, aut certe cõminuerent. Sed res ex uoto prorsus obtigit, Nam quod maturitati deerat, id uideo tua humanitate pariter & uirtute pensari. Quare te per summa ingenij tui ornamenta rogo atq; obtestor, ut in hanc curã nauiter incumbas, ut nec locorum nec temporũ dispendia huic tam probato instituto nostro quicquã incõmodent: & quia mutuis alloquijs & familiari cõiunctione contineri non potest beneuolentia, frequenti saltem literarum cõmercio contineatur. Ego profecto enitar ne quis me ad hoc segnem aut parum diligentẽ suspicetur. Tu uero quæ tua est bonitas, non dolebis me primas appetere in tam honesto certamine, contentus in prouocatione primas tulisse. Quod profecto non accurate minusq; libenter faciam, si quem in locum diuerteris, per quos nuntios tutò perferri possint ad te literæ meę significaueris. Cæterum in Germania nihil est præterea quod optẽ magis hoc tẽpore, quàm ut si quando magnum illum Erasmũ meum cõueneris, aut per literas salutaueris, ei me facias quàm cõmendatissimũ, utpote qui me pridẽ eminentissimi hominis uirtutibus dicauerim. Bene uale, & me mutuo ama. IIII. Idus Nouemb. M. D. XXVI. Ferraria.

Cælius

CÆLIVS CAL. IOANNI CALVO S.

NON est mi Calue quod tam cunctanter Cæliũ tuum adeas, eiusq; operam quom tibi usui esse potest, tam religiose exposcas: quando ei nihil iucũdius esse potest, quam te ac bene nata ingenia promereri, si modo aliqua promerendi occasio affulgeat. & si ad amandas amplexandasq; uirtutes tuas multæ priuatim accedunt rationes, quæ me maximè possint permouere. Nam & ingenij tui suauitas ac dexteritas nihil habet promiscuũ, nihil quotidianarũ harum formarũ, ut ille inquit. mellitissimi illi elegi, quos mihi olim Romæ recitabas, adhuc penitissimis auribus sedẽt: ut iure possim iudicio de te meo gratulari, quom ex liberali illa indole tuorum olim studiorum segetem magnarum uirtutum, quæ nunc demum ad plenam frugem maturuerunt, tanto antea prospexerim. Hinc tibi scilicet magnã iustamq; beneuolentiã apud Rangonum principem nõ tuum magis quàm meum collegisti, ut iam inter secretiora aulæ ministeria adscitus, magnis atq; præclaris sacerdotijs honestere: quas accessiones tuas ita possum ego non amare, ut tu non mereri. Di faxint ut eæ tibi diuturnæ sint, indiesq; fiant auctiores. Ego profecto non desinã, quotiens officium meum requires, omni ope atq; opera tuis cõmodis q; diligẽtissime inseruire, & tibi amantissimũ animũ meum testari. Quod uero ad proximas literas tuas attinet, scito tibi rẽ confectã esse ex sentẽtia. Nam quom primũ literas tuas accepi, curaui perdiligenter, ut Sigismundus noster protinus Rodigiũ proficisceretur, & tuo nomine sacerdotij possessionẽ uacuam & pendentem adhuc adiret. nec sanè ille, ut est tui studiosissimus, aut precibus aut hortationibus meis locum reliquit: sed nec fœdissima cęli tempestate, nec ui aquarũ quæ late agros peruaserant, perterritus rem tuam egit quàm accuratissime, ut ex eius literis multo cumulatius intelliges. Quin & sacerdotij prouentus locauit: redemptãq; in annum pecuniã (aureolos puto duos & uiginti) uel per certum nuntium cui tu significaueris tutò credi posse, uel ex permutatione campsoria tibi actutũ Romæ curabimus. In eam rem tu sententiã tuam declarabis, ut quid nobis perficiendũ sit ocyssime statuamus. Siquid est prǽterea, quod tibi ulla in re possim accõmodare, persuasum habeas uelim, eum esse Cęlium de quo tibi large omnia polliceare. Quod de Lilio olim meo ad me scripsisti, in cælo sum si ex animo magis quàm ex hominum consuetudine scripsisti. Sanè ego ita Lilium amo, ita hominis uirtutes suspicio, ut propè nihil me magis urat, quàm quòd pares in amore uices reponi diffidam. Quòd si hominẽ exoraueris, ut pristinum mihi in amicitia locum uel seruet, uel ademptum restituat, maximo me beneficio obstrinxeris. Sed ita est profecto, uos homines Palatini quicquid infra collis Vaticani fastigiũ subsidet, id omne, aut nihil, aut omnino perpusillum existimatis. atq; utinã hoc ioco magis quàm serio dictum putes. Bene uale, & amplissimo principi & cõmuni patrono me multum ac sępe cõmendato. IX. Calend. Ian. M. D. XXVII. Ferraria.

CÆLIVS CAL. MATTHÆO MACIGNO S.

HINC facile colligas quãti te faciam Matthæe mi charissime. Nam licet grauibus obstrictus negocijs, nolui tamẽ efficere, ut diutius literas meas desiderares, quibus intelligas te mihi esse charissimũ, & tuas literas mihi fuisse iucundissimas: tum quòd ex ijs cognoui, te ita in præclaris studijs profecisse, ut optimi parentis tui, & nostræ qui te plurimũ amamus expectationi cumulate respondeas: tum quòd belle ac prudenter diluis calumniam, quæ sanè inhumane tibi inurebatur, quòd esses paulo durior in obeundis parentis tui mandatis. graue profecto crimen, & te tanti profectus adolescente indignum, nisi Dis atq; hominibus tuã innocentiã approbaris. Turpe enim foret ac plenum ignominiæ, si lingua magis & oratione quàm pectore ac moribus profecisse uideare. Peccant, inquit ille, qui Platonem legunt aut Xenophontem, ut dicẽdi scitamenta, non etiam uiuendi præsidia cõparent sibi. Quòd si quis locus est, ubi studiorum frugẽ, ubi gratitudinẽ, ubi pietatem exhibeas: certe nullus est honestior quàm

apud eum, cui te ipsum debes, cui quom omnia dederis, nunquam tamẽ parem gratiam reponas. Siquidem huic nõ modo natales tuos atq; istam uitalem auram, qua degis, & cætera quæ Græci dicunt τὰ πρῶτα κατὰ φύσιν, accepta referas oportet: sed & maiorum stemmata & generosæ domus insignia: egregiam præterea educationem & illa summa ingenij ornamenta, quæ nõ facile, nisi hoc duce ac monitore cõparasses. Hic tibi scilicet uiam ad hos progressus muniuit, hic faces accendit, quæ tibi ad splendorem nominis capessendum prælucerent. Inexpiabile itaq; crimen putari uelim, si tot ac tã eximia beneficia possis uel dissimulare uel obliuisci. Quod & si certum habeã te neq; fecisse hactenus, neq; in posterũ esse facturum: nam quid minus conueniat tam spectatę indoli? facit tamen summus amor erga te meus ut te hortari ac rogare nõ desinam, ut istam omnem falsam licet & confictam suspicionẽ à te longe depellas, nequis omnino neuus eximiam tuæ uirtutis faciẽ deformet. Erit id tibi perfacile, si modo parenti fidem feceris, te non tua tantum animi inductione trahi, nõ ex tuo unius consilio pendere, sed eius etiã amantissimis sapientissimisq; consilijs plurimũ tribuere. & sanè quo es ingenij acumine, puto te optimè intelligere, te nondũ per ætatẽ ad eã prudentiã peruenisse, ut nullius admonitione indigeas, & parentis uiri clarissimi & magnis negocijs exercitati sententiã cõtemnas. Nã si Græci honesta admodum appellatione dixerunt ἱερὰν βουλὴν, quid de consilio parentũ existimari par est? qui ita semper intentis oculis filiorum honoribus & cõmodis excubant, ut multa uideant, multa prospiciant, quæ liberi quamuis necessaria ad se tamen nihil pertinere arbitrãtur. Tu fortasse allectus rerum arcanarũ & Philosophiæ ac Mathematũ suauissima cognitione, tibi harum rerum studia quasi optatissimum quendam uitæ portũ statuisti: neq; aliud cogitas nisi quomodo ad has amœnitates quasi ad Lotophagos desideas atq; conquiescas. Probat hoc pater cõsilium. probamus & nos. siquidẽ Philosophia nihil maius aut melius Di immortales homini concesserint. Quin & Mathematicas artes ita suscipimus, ut eas supra naturam collocemus, & ad res diuinas quasi duces habeamus. bene bene Hercle. Sed heus bone adolescens, qui tibi hunc felicitatis portum tam belle proposueris, dic amabo qua tandem naui, quibus machinis, qua uelificatione huc traijciendum putas? Periti profecto nautę, uela, remos, anchoras atq; id genus alia præmuniunt instrumẽta, quibus maria & fluctus superent, quibus fortuitas tempestates & aduersi cœli inclementiã defendant: Tun' nautis & maritimis hominibus, quorum apparatus quotidie uides in urbe celeberrima, uoles te imprudentiorẽ incautiorẽq; existimari? An putas Aristotelẽ frustra memoriæ reliquisse, philosophos illos præclarissimos, quorũ nomina admiratur posteritas, non prius animum appulisse ad philosophiam, quàm sibi necessaria cõparassent? Neq; est quòd mihi Socratem hominẽ paganum obijcias, qui omnia sua studia ad animi cultum conuertit: quãdo & te militem Christi imprimis hoc agere uolumus, atq; huc omnia uota, omneis conatus dirigere: sed ita tamen ut memineris te non animo solo constare, sed animo corporeq; esse compactum: & ut illius princeps cura habeatur: non tamen hoc ita esse negligendum, ut in medio rerum actu obstrepat & bonos cogitatus deturbet. An nescis uindicẽ illum salutis nostræ Christum non prius sanctã ciuitatem ingressum esse, quàm domitæ asinæ insedisset? O utinã hoc corpore, his sensibus, his affectibus carere possimus, qui in nos, ut Plato scripsit, tyrannidem exercent. Egregium sanè uotum, & libero homine dignum. Neq; enim ad pensionem illam persoluendam obstringeremur, quam prægrauẽ atq; immodicã cõquestus est Stilpõ, ab animo nostro pro hac habitatiõe corpori impendi. Sed hæc est mortalitatis nostræ conditio, hanc patiamur necessitatem necesse est: quę ut quàm minimum serios conatus interpellet, à nobis est omni nixu procurandũ. Id quod facile factu erit, si in hac ætate ea prospexerimus præsidia, quibus in senectute aliquãdo perfruamur. Huc accedit ea ratio, quòd uera uirtus actuosa est: neq; sibi tantũ, sed in medium & omniũ necessitatibus consulit. Habes parentem, fratrem, cognatos, amicos. An hos abs te cõtemni decet? An tibi gloriosius uidetur in angulo aliquo quàm in hac luce hominũ uiuere? ubi patriæ, ubi ciuibus, ubi humano generi prodesse possis. ego sanè hic malim uel paucis annis philosophari,

nam &

nam & hanc solam philosophiæ partem à tuo Socrate probatam accepimus, quàm omni ætate per inertiam anguli Basin aut Hypotenusam quadrati dimetiri. Quæ licet multū uoluptatis inuehant, atq; à me multa in admiratione haberi soleant, ea tamen in secundis ac succisiuis studijs non in primis etiā haberi uelim. Nam quòd in sacrosanctas leges stomacheris, & in eas etiā nasum exerceas, non potui non demirari: quom nulla alia sit pars Philosophiæ, quæ me magis teneat, in qua omnes neruos, omne ingeniū intendi uelim. Hæc siquidē una omniū optimates uirtutes exercet, quæ ab Aristotele ἀλλοτρίαι uocitantur. Aliæ uel rem suam, uel priuatā, uel ut feliciter cadat, paucorū curant. At leges ad omniū mortalium securitatē cōstitutę sunt. hę bonos ad uirtutes alliciūt: à uitijs malos atq; audaces deterrēt. Credis in tanta hominū licentia ac perfidia philosophiā & Mathematicas artes tutò posse uersari, nisi legū præsidio protegantur? At tu literis tuis non mihi legū peritum, sed nescio quē aucupem uerborū & formularum concinnatorē expressisti. Ego uero de ijs loquor qui sancte ac bene lotis manibus leges tractant: qui non ad serendas lites, sed ad constituendam pacem tranquillitatēq; hominum sua studia accōmodant: qui putāt legem esse quandam diuinā ac perennem, ad cuius imitationem suas ipsi leges effingunt: quam Martianus iureconsultus egregie admodū ex sentētia Chrysippi definiuit, τῶν πάντων βασιλέα θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων, καὶ κανόνα δικαίων καὶ ἀδίκων. Quę uirtus & si perpaucis inesse uideatur, hoc tamen magis fatearis necesse est eius existimationem & auctoritatē augeri. Siquidem raritas pretium rebus conciliat: & ego te sanè non unum è multis, sed ex paucis unū, & eum quidem eximiū esse uelim. Nam quòd Iurisperitorū etiam purpurā & pecuniā illudis, facile patior, si modo de malis ac peruerse utentibus tot bonis id sentias. Sed hoc tu ac cętera bene nata ingenia grauius coarguenda, quòd tam nobilem atq; opimā prædam ex facinorosorum hominū manu nō eripitis, qua ad humani generis beneficentiā atq; liberalitatem utamini. Non enim aliunde legum & Iureconsultorū infamia hoc seculo multorum opinionē persuasit, quàm quòd boni per inertiam atq; indignitatē rem optimā prodiderunt, eamq; flagitiosis hominibus dissipandam diripiendāq; reliquerunt. Sed quid ego iam nimis multa in re minime, ut audio, inter te patremq; cōtrouersa? Nam & tu tuopte ingenio philosophiā appetis, & ille philosophiam tibi maximè cupit esse in delicijs. Tu in hoc uno diuersus abis, quòd ociosam illam & lucernariā philosophiam huic splendidæ ac forensi anteponis. Tu umbrā & palęstram pręoptas: ille mauult te campo & soli assuescere. Quicquid hoc est litis & dissidij cōponi facile est, si utrunq; pro ingenij tui captu amplectare. Id quod profecto nō est ita arduū, quin facile confieri possit: si modo ad eam rem animum induxeris, & studia temporibus rite partiare. alioqui philosophiæ membra ita interse cohærent, ut alterum alteri gradum faciat. Illud autem præferri par est, quod ad dignitatē & gloriā comparandam potius est. Nam quæ ad uoluptatem & delicias parantur, postremo loco haberi oportet: præsertim quom hæc quæ tu tibi proposuisti, uix unquam ad frugem perueniāt, illa uix unquā sine fruge excolantur. Ad hæc te ardor quidam iuuenilis impellat: in illis uoluntas & consilium prudentissimi parentis præponderet. Bene uale, & quæ scripsimus ab animo tui cupidissimo profecta existimato. Octauo Calendas Ianuarias M. D. XXVII. Ferraria.

CÆLIVS CAL. IOANNI CALVO S.

QVOM fortunæ tuæ gratularer mi Calue, quę tibi sacerdotium obtulisset impar fortasse uirtutibus tuis, honestum tamē, & quod beneuolentiā erga te optimi patroni testaretur: illud imprimis gratulabar, quòd qualecūq; id foret, certe (quod optatissimū esse solet) ab omni abesset altercatione & controuersia: putabamq; te unum esse, cui diuina uirgula tam insignis felicitas obtigisset. Sed ecce mihi repente nihil tale aut uolenti aut cogitanti literæ afferuntur: nescio quem quasi lumbricum, ut ille ait, ex terra subito apparuisse, qui tibi negociū faciat, & hanc animi tranquillitatem perturbet. quis ille sit, aut quomodo res gesta sit, non existimaui me tibi melius aut facilius posse enarrare

rare, quàm si datas ad me literas ad te quamprimum transmitterem, ut causæ tuæ patrocinium suscipere & ferocienti aduersario possis occurrere. Spero enim quæ tua est prudentia, quæ amplissimi Antistitis nostri est authoritas, te non difficulter hac opera perfuncturũ. Certe nolim te aut nomine Veneto, aut Veneti ducis literis perterreri. Non uereor quin ius tuũ obtineas, uel apud iniquos iudices: si modo tu ipse tibi non desis, & rem tuam nauiter atq; intrepide tueare. Scio & doleo difficili admodum & iniquo tempore hunc nuntium tibi aduenire, rebus scilicet urbanis magnis turbis atq; fluctibus cõsternatis. Sed ferenda est rerum cõditio, atq; hoc acrius animus obfirmandus, quo uictis difficultatibus & maior gloria & optatior uictoria est affutura. Profecto si cui tibi usui opera mea esse poterit, nusquam Cælij tui officium aut diligentiam desiderabis. Bene uale, & me ama, & meo nomine Lilium plurimum saluta. XII. Calend. Feb. M. D. XXVII. Ferrariæ.

CÆLIVS CAL. IOANNI PETRO FERETTO S.

PRITELLVS noster optat quædã uetera istius urbis monumenta recognoscere, ad quę sperat se tua authoritate facilem aditũ habiturum. Quod ut benigne facias, te plurimum rogo, non solum per Musas illas semper tibi familiares, sed & per uernaculam tuã humanitatẽ, quæ amicitiæ nostrę magna semper dedit incrementa. Ea res in meum ac nepotulorũ meorum beneficium reditura est. Quare si huic rei tuam operam accõmodaueris, putabo me abs te singulare quoddam tuæ in me beneuolentiæ testimonium accepisse. Et si ulla se unquam obtulerit occasio, ut tibi ac rebus tuis possim accommodare, curam ac diligentiam meam nunquam desiderabis. Bene uale, & me ama tui amantissimum.

CAELII CALCAGNINI EPISTOLARVM LIBER X.

CÆLIVS CAL. MATTHÆO MACIGNO S.

ETSI mihi graue ac permolestum fuerit, te nobilem adeò & tanto prognatum parente adolescentem malè audire eo nomine, quòd te paulo tardiorem, morosioremq; paternis admonitionibus præbeas: fuit tamẽ illud mihi periucundum, quòd tam eruditam ac luculentam defensionem paraueris, ut optabile mihi uideatur te in hanc uel calumniam uel suspicionem incidisse, ne isti tam illustri defensioni locus deesset & occasio. & licet tui magis ingenij claritas & splendida quædam eruditio ex his quę scripsisti agnosci posit, quàm uel officij religio uel in patrem obseruantia: uix tamen credibile est, in tam cordatum iuuenem & tam egregie institutum huiusce generis flagitium iure torqueri posse. Id quod me in admirationem adducit: tuos aduersarios non erubescere tam improbe acerbã tibi tam immerẽti inuidiam concitasse. Aiunt olim patrem fuisse, qui non æquo satis animo perferret filium in castris uersari, & rem militarẽ administrare, quòd scilicet Martem communẽ & incerta malitię discrimina uereretur. Quom uero deuicto hoste insignẽ lauream retulisse filiũ accepisset, ingenuè professus suam sibi pudori esse diligentiã. Sed hoc fuit magis fortunæ, quę rem dubiã beneuerterat, gratulari: quàm ratione suscepta consilia improbare. Nam & si in re militari multum gloriæ propositum sit, si tamen ex aduerso periculorũ magnitudo pensetur, potuit filius si parentis dicto audiens esse uoluisset, multo & meliorem & securiorẽ uiuendi rationem inire. Idem fortè aliquis tui studiosus de te dixerit, uel si alij taceant, optimus ac tui cupidissimus pater hoc dixerit. Ego te omnibus bonis ac præclaris artibus uelim esse quàm amplissimũ, neq; est quòd putes me ingenua ulla studia fastidire. Ego te in omni mathesi seu quæ ad numeros, seu quæ ad dimen-

ad dimensiones, seu quæ ad cælestes anfractus, seu quæ ad modulationem pertinet, optauerim esse præcellentem. Scio ego illa libero animo digna esse, scio inter diuina & humana medium quendam locum obtinere, atque his adiutum mortalem animum assurgere, & suam se in primogeniam diuinitatem promouere. Hæc ego non despicio, sed alia quædam sunt & maiora & aptiora ei, qui non frustra se natum esse uult, qui patriæ, qui parentibus, qui suis ciuibus contendit suos conatus approbare. In his uelim primum meditere, in his uelim te exerceas. Pueris olim ueteres & abacum & sphærulas & doctam arenam parabant, in qua geometricas formas designarent: hæc ludũ & suas delicias teneræ illi ætati proferebant, quæ adultæ mox ad grauiores & ampliores cõmentationes præsidium afferrẽt. Hoc est quod Plato atque Aristoteles ad res obscuras & cõtrouersas explicandas nulla utuntur libentius facultate quàm numerorũ & schematum, utpote quorũ cognitio peruulgata foret & pueris imprimis traderetur: atque in his tantisper morabantur dum ætas altioribus studijs assuesceret. Absit ergo ut hoc tam laudatũ disciplinarũ genus interdicã tibi. nõ peto, ut ab hoc abstineas, sed ut modum adhibeas: nõ ut nuntiũ remittas, sed ne ut tanquam ad sirenios scopulos consenescas. Sunt meliores auctioresque exercitationes, quibus ista naturæ alacritas, ista uis ingenij debetur. Si pietatẽ colis, si charitatẽ sectaris, si religionẽ amplecteris, si te dum homo es, aut quom hominẽ exueris, in aliquo esse numero cupis, lucernariã istam philosophiã sepone, facesse ex angulo Chrysippi, excute hanc fuliginẽ Cleomedis. Aude aliquid te dignum, dignũ hac ingenij præstantia. Cogita quomodo possis quàm plurimos tuo beneficio obstringere: imitare summũ illud bonum, quod profusissime in omnia beneficẽtiã & liberalitatẽ suam partitur. Memineris in eo positum esse præcipuum Euangelicæ institutionis fastigium, si deum tuum toto animo concipias, si de hominum genere egregie merea-re. Neutrum autẽ satis cõmode feceris, si ex numeris & lineis atque huius modi deformationibus summi numinis afflatum elicere contenderis, & diuinitatis gratiã emereri. Non est, mihi crede, in ijs spes collocanda, sed in ea primum, quam fidem recte ac prudenter maiores nostri appellauerunt, id est firmã constantemque opinionẽ, tum uero ut actiones subsequantur huic opinioni consentaneæ. Hæ uero actiones non inanes neque ociosæ sint, sed uinculo & societati humanæ excubẽt. In bonos ac benemeritos fortunas erogare: quod si fortunæ absint, opera, diligentia, assiduitate multos demereri: hæc demũ est uia quæ nobis cælum aperit: quam nobis Christus ille nostræ salutis uindex suo sanguine præmuniuit: qua proceres illi, seu mauis heroas appellari, Christi sectatores cælesti passu processere, nõ numeris neque lineis aut quadratis aut rotundis æternã felicitatẽ nundinãtes, sed in excelsi numinis bonitate ac miseratione omnẽ expectationem constituentes, summa animi æquitate digna atque indigna perferentes, liberaliter uero sua dispensantes, omnes denique beneficijs deuincientes. Nam quod tu putas numeris & lineis diuina posse demonstrari: atque Aristotelẽ in primo De mũdo quom de ternario numero ageret, trinitati testimoniũ attulisse suspicaris: tantũ abest ut tu aut quicunque hoc sentit ad ueritatẽ accedat, ut nihil dici possit sentẽtiæ Aristotelis repugnantius: quom eo loco neque de deo, neque de incorporea natura sibi tractandũ proposuerit, sed de corporibus quæ triplici dimẽsione constant. Magnitudinis, inquit, quod in unũ distendit, linea est: quod in duo, superficies: quod in tria, corpus. præter hæc nulla alia est magnitudo, quoniã tria cuncta sunt, & ter quaque parte: tale aũt cælũ quoque esse perspicuũ est. Alioqui Aristotelẽ non tã alte assurgere supra naturã, sed in ea quæ demõstrari possunt tantũ incumbere, certũ est: ex quo eum ueteres Dæmonij cognomine iure honestarũt. Trinitatis autem indaginẽ incõpertã atque adeo supra captum hominis eminere, apud omnes sacros scriptores in confesso est: ut ad eam cognoscendã uetus illud præceptum sufficiat: πίστευσον πίστευσον, καὶ ἅπλωσον σαυτόν. Et sanè in uniuersum de diuinis illud Parmenidis apud Platonẽ dici potest: ὁ γιγνώσκομεν τῶν θείων οὐδὲν τῇ ἡμετέρᾳ ἐπιστήμῃ. Idem à me uelim dictum putes de forma illa quadrangula, altera parte oblonga, qua tu in altero De anima libro probari animæ immortalitatẽ apud Aristotelem putas. Neque enim locus ille istam expositionem capit, quom illud tetragonismi exẽplum ea tan-

tum

tum causa afferatur, ut à notioribus ad ignotiora migrandum esse intelligas: & agenti de anima ab ijs facultatibus ordiendũ esse, quæ corpori cognatæ sunt, utpote nobis obuijs & sensu perspectis. Quare huiusmodi cõmentationes multo ingeniosius quàm uerius afferri in eum locum, uelim habeas persuasissimũ. Quòd nisi ea uerba spetiem quandam defensionis uiderẽtur afferre: ἀλλ' οὐχ ὅτε μὲν νοεῖ, ὅτε δὲ οὐ νοεῖ. χωρισθεὶς δὲ ἐστὶ μόνον τοῦθ' ὅπερ ἐστί. καὶ τοῦτο μόνον ἀθάνατον καὶ ἀΐδιον: profecto non facile quis summi philosophi causam susciperet à calumnia diluendam: quæ tum ab alijs, tum à Iustino philosopho eodem & martyre, nuncupatim inuritur. Cuius uerba sunt: ἀρι-στοτέλης δὲ ἐντελέχειαν αὐτὴν ὀνομάζων, οὐκ ἀθάνατον ἀλλὰ θνητὴν αὐτὴν εἶναι βούλεται. Quòd uerò Dãtis hominis ingeniosi, & in eo studiorũ genere in quo eminere uoluit summi, authoritate niteris ostendere: imaginẽ, ad cuius exemplum deus hominem creauit, circuli diametro accõmodari: & si ego censeam eum locũ ad Christum θεάνθρωπον, ut Græci uocant, referri oportere: tamen quoniã in Christo agnoscitur perfecta dei & hominis effigies, nõ admodum pugno. Illud non prætermiserim, me multo cõmodius eam imaginem ab Ambrosio expressam existimare. Imago dei spiritus est, non caro. Imago dei est uirtus non infirmitas. Imago dei sapientia est, imago dei iustitia est. Ad hanc imaginẽ studeamus, enitamur, cum Apostolo nos reformare. Quod nos cõmode facturos puto, si ea studia amplectamur, quę in hac luce splendeant: neq; enim debet ardens lucerna sub modio delitescere: tum in ijs elaboremus, quę sint omnibus aut certè plurimis & maximã & diuturnam utilitatem allatura. Bene uale, & hæc puta patrẽ dixisse, aut qua est ingenij dexteritate multo his potiora: quibus si te facilem obsequentemq; præstiteris, non uereor quin tibi & tuis ornamẽto ac præsidio sis futurus: eamq; expectationẽ large impleas, quam de te pridem apud omnes cõcitasti. Pridie Calend. Augusti M. D. XXVII. Ferrariæ.

CÆLIVS CAL. FR. AVGVSTINO EVGVBINO S.

QVOM tuæ mihi literæ semper multũ uoluptatis afferre soleãt, uel quòd ingenij tui suauitatẽ præ se ferant, uel quòd tuam erga me beneuolentiam large testentur: quæ neq; tẽporis diuturnitate, neq; intermissi officij iniuria labefactari potest: quas tamen abs te nuperrime accepi literas, uideo multo mihi & amorẽ in me tuum & animi tui amœnitatẽ dicã an indulgentiã testatiorẽ fecisse. Nã me torpentẽ, & scripturientẽ magis quàm scribentẽ quasi classico ad scribẽdũ excitarũt. Agnoui enim obliquũ illud genus τῆς ἀντικατηγορίας, quod ita commode in te torques, ut sentiam tamen omne in me multo iustius retorqueri. qua ex re difficilis omnino atq; insolens iudicij ratio se ostendit: deferendi scilicet nomen apud eum iudicem, qui si reum oblatum damnauerit, intelligatur eadem se iugulasse sententia: sin autẽ absoluerit, sui se suffragij prærogatiua ac præiudicio munisse iudicetur. Adde quòd accusator, idem & reus: uel, quod iudiciorum magis ordinẽ peruertit, reus est idem & disceptator. Argumenta utrinq; recurrentia: quod etiã genus rhetores non probant. Sed hoc tu potior, quòd accusandi locum præuerteris. Sed hoc tu rursus deterior, quòd tu tibi grãdem istam dicam impegeris. alioqui nulla iustior damnatio, quàm quom se reus ipse dãnauerit. mea certè causa eo melior, quo plus habet innocẽtiæ, impietatis minus. Nam neq; ego te in iudiciũ uoco: neq; me sanè uocari uelim, si per me liceat. neq; potest non esse impium, uel se ipsum, uel se alterum, id est amicũ iudicio obligare. Quare ego si me audias uir clarissime, nihil in rem nostrã magis existimauerim, quàm interim dum fiunt subsortitiones, dum adhuc cæræ apparantur, fruimurq; legis Glauciæ beneficio de comperendinatu, litẽ hanc omnẽ ita inter nos dirimamus, ut soluta sponsione & reuocato sacramento uterq; nostrum uictor, neuter uictus abscedat. Et profecto, ut cæteræ nos fortasse leges obstringant, lex ipsa tamen præpotens amicitiæ nos è reis eximit, & cæteras facile potest leges obrogare. Hæc nos imprimis liberos esse uult, ut nihil addictũ, nihil obnoxiũ in amicitia deprehẽdatur. Nam quomodo potest sanctum illud amicitiæ fœdus ius suum tueri? ni suæ spontis fuerit, si ad alterius arbitriũ quicquã faxit. Et sanè inter quos uera uiget amicitia, nihil eiusmodi esse potest,

quod

quod uni cõmodum tẽpestiuúmue sit, alteri uero parum opportunũ uideatur. Siquidem amici suis mutuò cõmodis sua cõmoda metiuntur. Semper turpe est ingratum esse, esse immemorẽ, esse insolẽtem: at securũ negligentẽq; esse, adde & cessatorem, non semper turpe est. Africanus negabat eum esse liberũ, qui nunquã nihil ageret. Ego itẽ negabo eum amici nomine dignũ esse, qui tam acer sit officij exactor, ut amicitiam ad omnes tẽporum articulos & parẽ beneficiorum calculũ uocet. Illa demum uera est amicitia, quæ libero animo exercetur: quæ tam secura est, ut nulla putet negligẽtia se posse offendere aut offendi. Sed quid ego imprudens ago? quid molior agitãs hoc πῤάδοξον? quod uel proposita clarigatione, abdicari, ablegariq; ab uniuersa oportet amicitia: ceu nesciã confidentiæ primũ & socordiæ, mox etiã hoc uecte impudentiæ fenestrã aperiri. Quin ergo fortiter ac nauiter diligentiã atq; industriã asserimus? sine qua nec amicitia coli, nec bonæ artes possunt exerceri. Hoc est quòd, ut ab initio scripsi, tuæ fuerũt mihi literæ periucundæ, tuũq; mihi amorẽ testatiorẽ reddiderunt, quibus & cessationẽ tuam accusas, & me ad scribendum impellis. Hoc uelim frequenter facias: uel, ut rectius scribam, nolim accidat, ut frequẽter sit faciundum. Si tamẽ ita acciderit, ut ad eundẽ rursus lapidẽ allidam, rogo, obsecro, obtestor per omnes ingenij tui amœnitates, ut me libere atq; ingenue, non solũ admoneas, sed redarguas, ueternumq; illud quod mihi uel aliud agenti persæpe obrepit, excutias, ne altius radices agat. Hoc enim demum est, libere ac familiariter amicitiam tueri: si quom per absentiam unà esse non possumus, crebro utamur literarum commercio, sæpe de cõmunibus studijs agamus, locorum deniq; dispẽdia assiduitate scribendi accuratissime sarciamus. Bene uale & me ama, meq; in amando & colendo summas uirtutes tuas constantissimũ puta. Tertio Idus Septembris. M. D. XXVII. Ferraria.

CÆLIVS CAL. LAZARO BONAMICO S.

MIRVM est quàm iucunde ac suauiter excipere soleam Nicolaum Zopinum, quoties ad nos commeat: tum ob summas ingenij amœnitates, tum quòd adueniẽs literaria semper aliqua merce auctior beneuolentiam ac fauorẽ bonorum emeretur. Nuper uero tuarum literarum beneficio aduenit mihi multo iucundissimus: quom ex ijs cognouerim eum abs te in amicitiam ac familiaritatẽ receptum esse: quodq; omniũ fuit optatissimum, intellexerim te in cõmune illud fatum Vrbis nõ incidisse. Qui nũtius eo me maiore affecit lętitia, quo grauior metus animum antea perculerat. Pertimui scilicet atq; immodice pertimui, ne publica illa calamitas, quæ multa bene nata ingenia oppresserat, Lazaro etiã meo aliquam perniciẽ attulisset. Sed Dis multam gratiã, qui Lazaro incolumi significarunt, se nondum planè nomen latinum despexisse, neq; rem latinam uoluisse funditus euertere. Huius enim unius ea est claritas, ea in omni disciplinarum genere præstantia, ut bonas artes propemodum utroq; cornu laborantes possit in gradum restituere. Quare hoc suum munus Di immortales faxint nobis solidum esse atq; diuturnum. Quod uero ad Nicolaum Zopinum attinet: dabo operã, ut ad eum amorẽ quo antea propria animi inductione hominem amplectebar, sentiat tantum ex tuis cõmendationibus accessisse, ut nihil sit tam amplum aut difficile, in quo sit operã & officium meum desideraturus. Manardo ac Iuliano tuo nomine multam salutẽ dixi: quam uterq; eodem, uel etiam maiore modio tibi remetiuntur. Addit Iulianus eo sibi futura Massaini scripta gratiora, quo difficilius sperat à clarissimo Antistite posse impetrari. Bene uale, & si quando occasio arriserit, da operã, amabo te, ne ex optimi ac doctissimi Egnatij mei memoria totus effluã. III. Idus Septemb. M. D. XXVII. Ferraria.

CÆLIVS CAL. FRANCISCO BELLICINO S.

FVIT fateor tuus in patriã reditus, tam improuisus, tã insperatus, tam abruptus, mihi sanè permolestus. Quod si ausus fuerim pernegare, insignẽ uideo & ueritati & amicitiæ nostrę contumeliam factum iri. Quis

enim tã alienus à societate humana? quis tam ferreus? qui hominem omnibus naturæ, ingenij, fortunæ ornamentis præstantẽ, sub ipsis uix coalitæ beneuolentiæ auspicijs, nõ ægre atq; acerbe ferat repente, & (ut dicam quod sentio) inclementer à se auelli? Quare non est quòd labores, ut mihi sensus tuos approbes, mihi planè ex meis perspectos. Qua enim es humanitate atq; animi benignitate, puto non potuisse tibi non esse iniucundissimũ, uel hanc molestiam accipere, quom tu ab homine tui amantissimo discederes: uel afferre, quom tantum tui desiderium nobis relinqueres. Sed quid ego de tuo discessu multa? quom discessus tui causa multo mihi durior fuerit, animumq; grauius perculerit. Nam si ad rem festam atq; hilarẽ festinasses: tum uero poteram meum incõmodum tuo cõmodo compensare. Sed quom tu ad parentem grauiter decumbentẽ iter suscepisses, doloris tui æstimatio mirifice animũ exulcerabat meum. Illud est unum quod soletur, & infestum hunc animi aculeum reuellat. Audio enim tantũ aduentu tuo profecisse, ut depositum ac propè conclamatum parentem ad meliorẽ spem ac salutem deniq; reuocaris. Id quod minime mirum uideri oportet, quom optimo ac sapientissimo parenti tam optati, tam benemerentis filij lux affulxerit: quæ omnes animi tenebras, omnem corporis languorẽ excusserit. Nihil est igitur posthac quod querar te nonnihil amicitiæ incõmodasse, quom pietati tam feliciter satisfeceris. Reliqua argumenta summi erga me amoris, quæ te daturum fuisse profiteris, si diutius tibi esse apud nos licuisset: ea me omnia cumulate accepisse arbitrabor, si crebro literarum testimonio uiuere ac uigere apud te memoriam iucundissimæ amicitię nostræ cõprobaueris. Bene uale, & qui omnibus bonis in rebus primas ferre soles, da operam ne in amando tui studiosissimũ cessator uideare. Nonis Octobribus. M. D. XXVII. Ferraria.

CÆLIVS CAL. BONAVENTVRÆ PISTOPHILO S.

ETSI ego habeam exploratum, quàm difficile sit colluctari cum peruagata hominũ opinione, quæ præsertim alte insederit, & iam in animis præiudicium fecerit: ea maximè in re, quæ ad tuendam prorogãdamq; salutẽ pertinere uideatur: non hoc tamẽ me deterrebit, quin bonæ causæ patrocinium confidenter, ut quidem mihi uideor, suscipiã apud æquum imprimis amicumq; iudicẽ: qualem ego te semper cognoui Pistophile uir clarissime. Qui licet multum tribuere soleas famæ, tum cõstanti hominũ uoce promulgatæ, tum quę nõ inanibus aut absurdis omnino initijs prodijsse uideatur: relinquis tamen locum iudicio: tibiq; integrum esse uis, siquando ueritas famæ fidem abrogauerit, falsosq; rumores probauerit, liberũ arbitrium interponere, & abdicata hominum opinione pro fama aut aduersus famam pronuntiare. quo in genere prudentię quom semper tua sponte uersatus sis, nunc te non iniuria maxime oro atq; obtestor, ut meo rogatu tuam ueterẽ atq; honestissimã consuetudinẽ retineas. Quom nuper igitur tota urbe proditum sit, & ad ipsos usq; decuriões permanauerit, pestilentiam ædes ac familiam meam peruasisse: certum habeo eam quoq; famã ad supremam ipsam aulam optimi principis peruenisse: teq; eum nuntium ob eam, qua me soles amplecti, charitatẽ, molestissime accepisse. Eius tibi famæ rationem reddam, ut æquius possis iudicare. Ergo res ita accidisse scito. Puer meus anagnostes liberali indole atq; ingenio proxima hyeme cœpit scabie tam uehementer laborare, ut omnia fermè membra impetiginẽ contraherẽt, & totum corpus ulcus fieret. Ea res eum grauissime permouebat, uel quòd membrorũ functioni obsisteret, uel quòd fœdũ planè oculis spectaculum offerret. properabat igitur primo quoq; tẽpore omni eam ratione abstergere. Eius ego desiderium, tum admonẽdo tum increpando in proximum uer sustinui. Tum demũ ille consulto ægrè Manardo, sed doctissimi uiri consilio minimè, quod postea cognitũ est, approbato, nõ haustis primũ catharticis pharmacis, non uictus ratione immutata, non ijs demũ actis quæ medicinæ præscripto traduntur: se leni primum unguine, mox quom illud serius uoto obsequeretur, alio acriore utpote hydrargyro confecto, nec suspensa ut fieri solet, sed liberali admodum manu perunxit. Ea res tũ mihi cognita est, quom argui potius posset quàm corrigi. Quom enim

enim eum altum admodum pallorem incidisse, & quotidie decumbentē animaduerterem, satis intellexi noxios humores quibus exitum natura cōparauerat, ui hydrargyri repercussos uitalia petijsse. ad eam perniciem retundendam quom iussissem remedia atq; opem medicorū accersi, ipso licet reclamāte: nam pharmaca auersabatur: non tam cito succurri potuit, quin febris quæ ad eam diem in medullis fuerat grassata, magno impetu erumperet ac se proderet. Tum ego quom de salute pueri subdubitare cœpissem, nec essent mihi ędes satis ægris accōmodatę, utpote angustę, & in austrum obuersæ, hortatus sum Robertū Pratum, uirū honestū, pueri parentē, ut sub hoc æstu algidum & idoneum domiciliū aliquod procuraret: in quo aut minister aliquis diligēs aut sedula aliqua matrona ei assideret, excubaretq;, & medici imperata exequeretur: me cætera quæ ad medicum & seplasiam spectarent large subministraturum. Id ille fecit perdiligēter, & nescio quē in locum parum, ut audio, auspicatum filium amādauit. Hactenus bona fide accepisti, quę apud me gesta sunt. cuius scenæ testes atq; adeo spectatores Manardū, & quom Manardus pedibus parceret Raphaelem Hebręum & familiares meos omnes imploro. In reliquis quæ in quinto actu & peregre, id est alieno in domicilio gesta sunt, fidem meā non obstringo: sed illud certum est, morbum adeo increuisse ac pręgrauasse, ut puer eius uim ferre nō potuerit. Succubuit igitur, & multo quidem celerius q̃ ego putassem: non tamē ocius quàm causa tam uehemēs atq; insignis, ipsaq; morbi inclementia postularet. E uestigio succlamatum est, puerū pestilentem ex ędibus meis alienā in domum migrasse, pestilentia interijsse, signa apparuisse, lotiū perturbidum, suggillata, anthracas, papulas. auget omnia rumor, atq; exasperat temporū immanitas: & terror publicus fidem facit rumori. Quartus dies abierat à pueri obitu, quom hæc animaduersa sunt. Sapiens, puto, medicus manes sibi in consilio esse uoluit: tantisper diffisum est iudicium. Nec me certè mouet, nec absimile uero mihi uidetur, in tāto confluuio excrementorum peccantiū humorū, & natura ad postrema descendente præsidia, lotiū turbidum isse, & suggillata aliasq; id genus pustulas protuberasse: ex eo præsertim corpore, quod etiamnum uiuens ac spirās tabescebat. Iis rationibus ut alij putant, ut ego sentio uanissimis rumoribus permoti uiri sapientissimi & patriæ studiosi, publicæ sanitatis præsides, mihi per statorē ab atrijs Licinij euocatum, ut Cicero inquit, cōmune hoc cælum interdixerunt: eorum ego imperiū, uti leuissimū ac superuacaneū est hac parte, ita iure elusissem, nisi nomē summi principis obiecissent. Hoc mihi quasi Palladis ægida uereri necesse est, & si hæc omnia ignaro principe agi habeā persuasissimum. Ex his facile potes colligere, quid apud reliquos inferioris notæ homines agatur: quom apud me, qui omnia mea semper studia ad dignitatē patrię & gloriam nostrorum principum illustrandam retuli, hæc non dico per suspicionē, sed per contumeliam gerantur: nō explorata eorū quæ gerantur causa, sed ex leuissimorū rabularum sententia sumpto consilio: quorū alij augent in maius, ut non frustra conducti uideantur: alij ut amplient stipendia, & in publicis calamitatibus nundinētur. Hæc sunt scilicet, ut uideo, quæ tot familias perculerunt, quę totam urbem infamarunt, quę apud nos solitudinē fecerunt: non quòd putem nihil in urbē crassari pestilentiæ: sed quòd plurima conficta atq; ementita putē per improbitatē atq; audaciā eorū, qui (ut dicitur) paruo pedi magnū calceum induunt: &, ut prodigiosi pictores solēt, suę gloriæ suiue quæstus causa imagines ad metū ac terrorē effingunt: ut hac ratione puerorum mentes flagellent, quod Plato in suis legibus nuncupatim interdixit. Erit fortè qui salutarē metum inutili audacię pręferendum putet, & hac licet salsa & cōmentitia prospicientia tamen cautiores proficere arbitretur. Quæ sententia & si ad nostram causam nihil pertineat, in qua nō de bono & æquo, sed de falso & uero tractamus, non iniuria tamen solet à prudentissimo quoq; irrideri: qui quom nullum metum utilem putent, illum etiā probrosum & inertię testem existimant, qui umbris & inani tantum opinione excitatur: & qui de moribus cōmentati sunt, multo à uirtute longius metum quàm audaciā ablegarunt. Sanè bono imperatori facilius audacem quàm meticulosum militē approbaueris. Plutarchus mauult sibi impium dari, quàm superstitiosum. Ille nullos deos uereť. hic ita religione, id est metu, agitur, ut nō ausit

digitum exerere, omniq; in re offensionē numinis expauescat. Non ergo terrore ac metu, sed industria & consilio ac salutaribus remedijs publico malo occurrendū foret. Et hæc à me obiter in gratiā meorum ciuium dicta sint, quos miseris modis afflictari sentio: dum alij ualentes in pestilentum numerū per inanem suspicionem referuntur, & ad certam mortem damnantur: alij in morbo qui nihil habet contagij crudeliter deseruntur. Sunt quorum domus ac bona ab ijs qui exercent libitinā, per licentiam diripiantur. Deniq; ciuitas tota peruersa ac præpostera hac diligentia dissipatur usq; ad internicionē, ut multo satius sit remedijs carere, quàm hæc tam periculosa tam infeliciter tentare. Rapuit me amor patriæ, & rei tam detestabilis indignitas, in censuram hoc loco forte superuacuā, dignam tamē de qua coram amplissimo principe agat: qui unus potest, aut certe nemo, res nostras dextro ac sinistro cornu laborantes in cōmodiorem gradum restituere. Hunc uero stomachum meū ut tibi potissimum declarē, effecit non modo sinister hic rumor, alioqui rebus & securitati meæ cōmodus. Quom enim multos me quotidie familiariter adeuntes suppuderet à limite eijcere, ijdem illi falso hoc rumore perterriti sua sponte nostræ consuetudini renuntiarunt: & quasi Stymphalides (ut in fabulis scriptū est) famæ crotalis perculsi auolarunt. In quam rem hoc etiā lusi epigrammate, ut intelligas me per summā securitatem hæc egisse. Sed illud me multo maximè permouit, quòd rumore hoc in uulgus dilapso de summa rerū protinus actum pleriq; existimauerunt, ita scilicet rationem ineuntes: si hanc in perniciem incidit Cælius ille Musarum tantum cōmercio assuetus, ille ablegatus ab omni forensi consuetudine: illicet omnis spes salutis deperijt. Corrupta enim hac cæli spirabilis temperie, iam nullus incolumitati locus reliquus esse poterit. Aut ergo occidione pereundum est, aut à pedibus consilium capiendum. Re itaq; in desperationem deducta iustitium inducitur, uectigalia destituuntur, mancipes occludunt tabernas, consuetæ artes deseruntur, ciuitas maleficis populanda relinquitur. Tanta enim est uis suspicionis, ut quom semel animos occupauerit, nullus suspicandi finis inueniri possit. Maiora enim semper sibi terra monstra effingit atq; portenta. Nam quod nonnulli existimant cæli conditionē labefactatam esse, eo facile argumēto falsum reuincitur, quòd bruta quæ Homeri atq; Hippocratis testimonio aeris uim protinus sentiunt, neq; intereunt, neq; ulli noxæ obiecta reperiuntur. Sed & huius morbi uiolentia honestas inter familias frequentius quàm ignobiles peregrinatur: quom tamen contrà euenire par fuerit. Nam quæ alimentis uitiosis pascunt, solēt hę facilius ad omnes uicissitudines tēporum periclitari. Quod uero ad me attinet, nunquā me tanti putaui ut me à summo rerum auctore prærogatiuam impetrasse existimarē, quę me conditioni rerum mortalium subduceret, & fati eximeret potestati. Quare si quid etiā mihi humanitus accidisset, nemo tamen debuit ex meo periculo suum metiri. Ego enim homo sum, atq; humani à me nihil alienum puto. meam culpā præstare possum, alienā non possum. Optare mihi à Dis immortalibus præclarā fortunam licet, eam mihi fingere meo ex arbitrio nō licet. Cæterum quòd tibi non solum libenti & incondita, sed superuacua etiā epistola obstrepam, non admodum miraberis: si memineris me ita tui esse mancipij, ut siquid mihi deperit, illud omne tuis rationibus decedat necesse sit. Quare tua maxime interest hanc meam incolumitatē gratulari non uni mihi, sed etiam tibi: qua factū est, ut tuus iste usus & fructus tibi solidus atq; integer maneat. Eodē nomine gratulaberis apud eminentissimū principem, cui addictissimā animā utcunq; fama disrumpatur, seruat seruabitq; deorū benignitas. quod ego tā certo futurū auguror, ut ausim polliceri, magnum etiā illum assertorem ueritatis tēpus nostræ huic sententię felici calamo subscripturum. Bene uale uir clarissime. Alphonso Trotto Sigismundi filio, quem ob elegantiā, & liberalem animi cultum principis aulæ delicias iure nuncupamus, plurimā salutem dico. Sed & Iacobum Azaiolum alteras Musarū delicias plurimū saluere iubeo. Calend. Iunij. M. D. XXVII. Ferrariæ.

Cælius

CÆLIVS CAL. GALAXIO AREOSTO S.

LEGI mira cum uoluptate lepidissimum illud carmen quod nuper misisti ad me, id est delicias Antistitis Rhauennatis. Nihil est eo blandius, dulcius, amœnius. In quo non habeo satis compertum, quid prius mirer, an cõpagem carminis nusquam hiulcam ac rimosam, an orationis cultum, ut in poetica hilaritate grauitatẽ oratoriam agnoscas. Ea uero propè parte mihi incõparabilis uidetur, quòd omnes ueneres ac lepores ita miscet, ut quasi aliud sit carmen lectorẽ semper alliciat, & planè de ipso Gratiarum sinu nouum aliquem flosculum depromat. nam hęc planè laus est epigrammatis, quam ego ita conatus sum aliquando uersu exprimere,

Malim elegos, malim syluas contexere longo
    Carmine, quàm ductu cultum epigramma breui.
Quippe illic fas est spatioso excurrere campo,
    Hic agilem angusto limite flectis equum.
Illa sat est plane, satis est dixisse latine,
    Hic lepor & breuitas mixta lepore decet.
Ni lectum legisse iuuet, ni pruriat auris:
    Iudice me, carmen, non epigramma uoces.

Admirationi illud accedit, quòd Antistitem Rhauennatem iam olim cõstans famã & doctorum prædicatio magnum oratorẽ declarauerat, poetam ego nondum audiueram. Nunc non audio solum, sed uideo, agnosco, & propè manibus teneo: ut eodem momento, & non fuisse poetam, & summum poetam exisse, intelligam. Quicquid uero spatij medium inter non poetam intercurrit, illud omne est quod Plato dicebat ἐξαίφνης, præuertente scilicet doctissimi principis ui atq; impetu omnem humani animi captum. Atq; hoc est fortasse quod nonnulli ægre sibi persuaderi patiũtur: ab eo authore, tam repẽte, tam inexpectatò, carmẽ illud effluxisse: sua scilicet tarditate aliorum ingenium metientes. Ex ea autem inuidia est quod clarissimo Antistiti gratulemur, siquidem non de quolibet statuario, sed de præstantissimo omnium artifice illud exijt, μωμήσεταί δέ τις μᾶλλον ἢ μιμήσεται. Sed spes est eã cito intermoriturã. Nam & Plutarchus gloriã quæ in ora hominũ statim peruaserit, inuidia carituram iudicauit: ceu ignis fumo carere solet, qui protinus flammam dederit, & præter expectationẽ cuncta collustrauerit. Illud uerò abs te peto, ut siquãdo tibi occasio arriserit, operam dare uelis, ut tam excellens princeps intelligat, me unicum esse ac præcipuũ tantarum uirtutũ admiratorem. Bene uale, & me tibi tanto nomine obstrictũ ama, & his delicijs frequenter imparti. Ferraria.

CÆLIVS CAL. REVERENDISSIMO BENEDICTO de Acoltis, Cardinali Rhauennati S.

NONDVM habeo satis constitutum princeps amplissime, profitear nè gratias Galaxio nostro, an cum eo magis expostulẽ, quòd literas quas ad eum perfamiliariter dederam: nihil minus cogitãs, quàm ut aliquando in tuas manus peruenirẽt: ad te tam excellentem in omni uirtutum genere Antistitẽ perferendas curarit. Sed quom rursus rem non adeo prudenter inchoatam tam feliciter cessisse uideam, nullũ iniurię atq; expostulationi locum relictum fatear necesse est: nisi uelim esse omnium mortalium ingratissimus. Non enim intelligo quomodo aliter impetrari abs te potuisset, ut in tãta mole rerũ, in tanta studiorum occupatione, tuæ incredibilis atq; incomparabilis humanitatis testimonium, tuiq; præclari erga me animi significationẽ dares. Audierã ego antea te literatura omni pręcellentẽ, oratione soluta iuxtà ac uorsa eminere cognoueram. Quantũ inter purpuratos Antistites, dignitate, existimatione, authoritate, quãtum comitate ac liberalitate pręstares nõ modo cõstans fama & hominũ cõsensus nũtiauerat: sed & Galaxius quom de te sępe uerba faceret, atq; in te laudes omnes summi principis cõgereret, ostẽderetq; quibus artibus ad tantũ fastigium prouectus fores,

familiari ac proximo exemplo tuam munificentiã approbauit: quom eum scilicet ab Vrbe proficiscentẽ & largo & honorifico uiatico prosecutus es. Hęc uero tam rara, tam eximia in uno homine ornamenta, in tui amorem & tantarum laudum admirationem ita me succenderant: ut nihil haberẽ prius in uotis, quàm ut aliqua mihi aliquando occasio daretur, qua & tu hunc animũ tui obseruantissimum cognosceres, & ego tuam gratiam inire possim. obtigit id mihi optanti magis quàm expectanti. Nã quom de tua in me uoluntate multa Galaxius, nec minus multa Stephanus Eremita priuatis in hoc argumento literis mihi patefecissent: ego interim obrutus insperatæ rei magnitudine mecum cogitabam, quod nam hostimentum tuæ isti bonitati reponerem, quibusúe literis me gratum tãtis officijs præ me ferrẽ. Sed quom ego diem ex die ducerẽ: ecce tu, quæ tui est ingenij fœcunditas, me tuis gratissimis ac suauissimis literis propè oscitantem præuertisti: & quæ per sequestros prius audieram, ea tu penè obsignatis tabellis, tuo etiã chirographo conscriptis, quod ego propemodum ambitiose mei honoris gratia prædicare soleo, mihi confirmasti. Debeo igitur tibi quãtum neq; pro rei magnitudine, neq; pro animi mei captu possum explicare. neq; spes est, ut aut uersura aut locata longi tẽporis opera tantum æris diluam. Quare quod ingenui debitores facere solent, id mihi faciũdum putaui. Illi enim non expectata declaratione prætoris, se ac sua omnia uolentes creditori adiudicant, ut sciat ille in soluendo nõ uoluntatẽ sed fortunam facultatemq; tantum defuisse. Cæterum quæ tu large & copiose mihi polliceris, ea lubens & quasi ex stipulationis formula accipio. Teq; posthac principem ac patronũ meum agnoscam: & quantũ erit in me enitar, tuam istam benignitatem, studio, fide, sedulitateq; perpetua emereri. Vale.

CÆLIVS CAL. R. BENEDICTO DE ACOLTIS Cardinali Rhauennati. S.

MEA erga te fides atq; obseruantia princeps amplissime tam alte radices egit, ut iam nullum sit periculum eam ulla silentij aut locorum iniuria posse conuelli. Nam licet ego tuæ fortunæ, quæ clarissima est, & in hac Romani senatus specula longe eminet, ut par est, reuerẽter adsurgam: tuæ tamẽ uirtutis faces nescio quomodo multo te reddunt illustriorẽ, prolixiusq; radios iaciunt: ut iam nulla sit regio, nullus locus, quò splendor iste non peruaserit. hic me primum in tui admirationẽ illexit, hic effecit, ut me tibi uniuersum addicerem, atq; in parte felicitatis adscriberem, si tu princeps tãtæ celebritatis me in aliquo haberes numero: dignumq; existimares, qui cum studia & lucubrationes tuas cõmunicares. hæc mihi ratio persuasit nihil esse extimescendũ ex ijs calamitatibus, quæ uulgares & quotidianas coniunctiones solent labefactare. Quibus enim auspicijs succreuit tua de me, utpote studioso homine, opinio, & mea de te utpote eminentissimo principe existimatio: ijsdem & confirmari & retineri perpetuò potest. Cæterũ quom uideamus industrios agricolas ijs plantis, quæ adhuc teneræ sunt, tametsi radices iecerint & terra adnitant, aliquos tamẽ imbres optare, atq; aliquãdo aquam adspergere, ut felicius coalescant: haud ego multo secus, ineuntẽ hanc nostram consuetudinem aliquando literis recreandam iudicauerim, ut lætior ac hilarior grandescat, ad frugemq; perueniat. Quod tunc fore arbitror, quom tu me ac mea opera pro potestate imperij utere: & tua scripta, quæ ego in gemmarum & emblematum cẽsu habeo, frequẽter ad me cõmeabunt. Bene uale princeps clarissime, & Cælium tuum tua gratia dignum puta. Ferraria.

CÆLIVS CAL. BONAVENTVRÆ PISTOPHILO S.

MVLTA extant tui erga me animi testimonia, quibus declarasti quanti me faceres, quantũ mihi studeres, quàm cuperes omnibus in rebus tuis me beneficijs honestare. Et profecto ego nunquã dissimulaui me tantum tibi debere, quantum nullo unquam possem hostimento exæquare. quòd uero etiã nuper tui mihi Plinij copiã feceris, protinus quom intellexisses me illum optare, tanta animi inductione, ut neq; permiseris locum precibus

tibus relinqui:profecto tāti facio,ut nullum sit adeo illustre beneficium,quo uel for tunas uel dignitatē meam cumulaueris,quod huic pręferendum iudicē.Et sanè quæ ad cultum animi & profectum ingenij attinēt, ea longe cæteris bonis quæ peregrè & à fortuna proficiscuntur,iure optimo pręferri debent. Adde quòd in Plinio tuas mihi delicias,tuos amores accōmodasti: neq; id quod plerięq; faciūt, tantū mihi sua- uitatis inuidisti.Quòd si Alexāder ille cognomēto Magnus rem pręcipuā ac poste- ritate dignā fecisse dicitur, quòd Campsacen præstāti forma mulierē,quam ipse ha- bebat charissimā, Apelli pictori dono dederit, quom hominē eius amore succēsum animaduertisset,dum illius imaginē in tabula exprimeret:quantis ego iustius laudi bus Pistophili mei liberalitatē celebrem, qui non fœda huiusmodi illectamenta,sed meros sanctarū disciplinarum thesauros & sacras studiorum diuitias mihi imparti- tur. Nam quo aptiori nomine Plinianā lectionem appellem:& eā præsertim, quam Pistophilus meus excoluerit,repastinauerit,emangonissauerit.Nam ut cætera præ- termittam, nemo est per deos immortales tam ignarus rerum preciosarum æstima- tor,qui margines illos, quibus tu chirographum tuum & bellas illas obseruationes addidisti:nō unionibus magis quàm literis picturatos arbitretur.Quare ego me tuę isti munificētiæ tantum debere profiteor, quantum prædicatione potius quàm ulla grati animi significatione assequi possim. Vt tamē intelligas,me beneficij tui ampli- tudinem agnoscere, constitui pro ea Plinij usura, quam gratuitò mihi locasti,quasi pensionem quandā tibi exsoluere. Huius uicem subibūt annotationes aliquot, non adeo multæ,quæ inter legendū se mihi obtulerunt : quas si tibi uiro clarissimo,cuiq; omnium maximè placere cupio,approbauero,plures aliquādo fortasse atq; uberio- res aggrediar. Bene uale, & me mutuo ama. Ferraria.

CÆLIVS CAL. IACOBO ZIEGLERO S.

DIES aliquot postquam à nobis discesseras, tuas literas accepi, quibus mihi rationem itineris tui explicabas, & quæ tibi acciderunt obiter si- gnificabas. Addebas illud, quod mihi fuit gratissimū intelligere,te ab Egnatio hospitio fuisse susceptū,cuius mihi liberalitas pridem perspe- cta est, nō minus ac excellens literatura. Eo nomine tibi protinus sum gratulatus: eas literas tabellario nostri principis dedi,qui eas oratori Ferrariēsi qui isthic agit bona fide cōmendaret.Non multi dies abierunt, quom alteræ tuæ super- uenerunt,quibus nihil dum in rebus tuis actum, teq; adhuc animo pendere nuntia- bas.Illud etiam adscripseras,quod fuit mihi per molestum:te quod ad commentari- os tuos typis exprimendos pertineret, animum propè despondisse. hæc dum Fer- rariæ adhuc agerē, abs te accepi.Cœpit interim ita in urbem grassari pestilētia,quæ ad eam diem uim suam dissimulauerat: ut nihil prius quàm de fuga cogitarē. Nullo enim die non amici alicuius funus afferebatur. Illud præterea animū meum religio- ne propè obstrinxerat,quòd nulla maiore ui, aut causa apparente,pars mœniani no stri quæ in forū prominebat, nocte intempesta corruit:podiūq; inferius, quo Mar- tinus tuus ad cōpactas chartas insolandas uti solebat, ita perfregit,ut nullum ruinæ uestigium ad parietē adiunctum relinqueret.Sed quoniā domus alioqui parum fir- ma neq; rimas fecit, neq; uitiū ullum traxit, mitius sum augurīū interpretatus.mox quom familiares meos alios aliò ablegarē, quo possem minore impedimento sece- dere,Paulumq; anagnosten olim nostrum parēti remisissem, in ipso recessus mei ap paratu, nuntiatū est eum decessisse,incertū an ex pestilentia: certè morbi inclemen- tia,& celeritas obitus, magnum animo scrupulum iniecerunt. Quom ergo omnem moram abiecissem,& me Benuenium contulissem,ibiq; iam me per summam securi tatem ad studia componerē:ea est enim loci amœnitas,ut sperarem nullam ægritu- dinem tam fore impudentē ut eò auderet irrumpere:conclamatū est duos è numero paganorum febre laborare cœpisse. quo nuntio perterritus antequā latius morbus irreperet,confestim mihi abeundum existimaui.Relicta itaq; omni literaria supelle- ctile tribus tantum comitatus familiaribus migraui in Aemyliam,& apud sacerdo- tium meum Fusignani subsedi.hic iam multos dies ago dei optimi benignitate inco

lumis, exsiliumq; hoc meũ uix duobus solor libellis, Græco altero, & altero Latino. Quomq; ex necessarijs meis & ijs qui studiorũ gratia sunt mihi coniũctissimi, multi frequenter animo mihi obuersent: tu unus profecto omniũ mihi creberrime occurris, tuamq; suauissimã consuetudinẽ sæpissime memoria repeto. Quòd si mihi tecũ esse liceret, cætera profecto studiorũ auocamenta leuia admodũ existimarẽ. Ego sanè & tuis literis inuitatus, & Egnatij nostri benignitate allectus, non aliò protinus quàm Venetias aduolassem: neq; in hanc solitudinẽ in qua uel solus sapio, uel quod magis puto, solus desideo, me uolens coniecissem: nisi fuissem ueritus hos pestilẽtis patriç rumores isthuc usq; peruasisse, & ob eam suspicionem nauigationem mihi ad uos interclusum iri. Quòd si mihi Egnatius, te adnitẽte, literas admissionis publicas impetrauerit, quod facile futurum arbitror: quom præsertim iam sesquimensem & amplius agã eo loco ubi tanta cæli salubritas, ut me sub tanto æstu degere apud Crotoniatas putes: hanc si mihi operam feliciter nauaueris, nihil est deniq; quod aduentum posthac meũ remoretur. Proinde siquid erit, quod aut tua scribere aut mea scire intersit, huic nuntio qui Fusignani seplasiam exercet, tutò literæ credi poterunt. Eas enim fideliter perferet. Ex ijs opto cõmonefieri quid constitueris: quandiu futurus sis in Italia: quid Venetijs ad hanc diem sis cõmentatus. Nam pro tua consuetudine, certum habeo te minimè fuisse cessatorẽ. Illud te pro nostra coniunctione hortor & rogo, ne prius abeas in prouinciã quàm inter nos capita conferamus. Alfonsus Trottus ille Sigismondi filius nobile munus adornauit, quo nuncupationẽ illam tuam remuneretur: fac eam igitur esse apparatã, ut primo quoq; tẽpore ad eum mitti possit. Ad hæc significabis quid in studijs moliatur Egnatius, quid Massarius noster in Historia piscium. Opto etiam mihi significari an ad hanc diem Gaspar Cõtarenus ille doctissimo pariter & candidissimo ingenio legatus, in Vrbẽ profectus sit. interim cum Martino nostro cura ut ualeas, & me ut soles ama. Fusignani. Calend. Augusti. M. D. XXVIII.

CÆLIVS CAL. LAZARO BONAMICO S.

POTERO ego fortasse uir doctissime tardum abs te nomen appellari, malum certè nõ potero. Sed & hæc mea negligentia, quæ sibi facile ueniam de tua humanitate pollicebatur, diem fuerat longius diffisura, ni Florianus noster alia omnia cogitantem ad officium reuocasset: ut non frustra Alphenus fœnerator dixisse uideatur, bona nomina mala fieri, ni aliquãdo interpelles. Ne igitur fidem meam diutius requiras, en tibi Ptolemçum, & Tullianas castigationes, & elenchum Marcianæ Bibliothecæ, & Antiquitates urbis Fuluio cõditore incolumes remitto: tibiq; lõgioris huiusce usurç gratia, me plurimum debere profiteor. quòd siquid est apud me, quod tibi usui esse possit, large ac liberaliter eo utaris uelim, nullum sanè potes mihi dare tui in me amoris locupletius testimonium. Bene uale, & quod facis, nauiter perge, literas laborantes adiuuare, teq; in certum æternitatis gradum prouehere. Antistitem Bononiensem uirum ad omnem humanitatẽ ac doctrinam factum saluta meo nomine. Ferraria.

CÆLIVS CAL. ANTONIO LVCEIO LVSITANO S.

HABEO tibi multã gratiã uir clarissime quòd ad me scripseris, & quòd memoriam mei apud te serues incolumẽ. Illud fuit permolestum, quòd literas quas Odoardo Macigno ab illustrissima principe impetraueras, cuiusquam fidei credideris, præterquã meæ. Optabam enim eas bona fide remittere in manus parentis Odoardi, ut tuam meamq; diligentiam illi pariter approbarẽ. Nunc uereor ne putet sibi uerba data esse, aut inanẽ aut leuissimi certe ponderis cõmendationem, quam eius filio procurauimus. Nec iam uideo quid à nobis statui possit, ut iactura hæc officij sarciatur: nisi fortè literæ sub eodem exemplo geminentur: ut posteriores prioribus testimonium reddant. Tu uero qui in re præsenti uersaris, & nosti quantum tibi de eo polliceri possis, qui principis est ab epistolis, ex iudicio & authoritate tua rem totam transige. Quicquid egeris,

ego albo

ego albo calculo subsignabo: illud rogo, ut quid in eam rem fieri possit, protinus me cõmonefacias, ne Macigni nostri uotũ diutius pendeat: quem habeo persuasum nostram operam non secus ac diuinam uirgulam incredibili desiderio expectare. Bene uale: & si forte intempestiuis meis literis tuas amœnitates interpello, ignoscas rogo. Hoc enim natus sum ingenio, ut quod nolim mea causa esse, in amicorum gratiam ineptus & importunus esse non erubescam. me ama, & mea opera meisq; omnibus fortunis utere, siqua in re tibi usui esse possunt. Ferraria.

CÆLIVS CAL. ANTONIO LVCEIO LVSITANO S.

GRATVLOR Macigno nostro, cui uideo rem multo uberius ac felicius cessisse, quàm potuit uel optare uel expectare. Nam pro unis literis quas expetiuerat, binas adsecutus est: quam felicitatẽ uni tibi & singularis officij & summæ authoritatis uiro acceptam referat oportet: quando ego frustra omnẽ lapidẽ mouissem, nisi tu pro tua humanitate Mineruam præsens numen inuocasses, eamq; nobis implorantibus propitiasses. Scribam itaq; ad Macignum, & literas, id est optatissimũ tuum munus ad eum mittam: & operã dabo literis, ut tibi immortalem gratiã debeat. Ego sanè paratus sum, qua uolueris conditione, sponsum inire: illum, qua est animi bonitate, nihil non tua gratia perpetuò facturum, ut intelligas te apud uirum gratũ quicquid est hoc beneficij locasse. Iterum atq; iterum uale, & tibi de me summa ima iuxtà omnia polliceare.

CÆLIVS CAL. IACOBO ZIEGLERO S.

VIVO equidem mi Zieglere, atq; hoc unũ tibi gratulari potes. Nam & qui tui studiosissimus est, & qui se suaq; tibi pridem addixit, is eodem in te animo est, quo esse solet: cupitq; tibi omnia feliciter procedere. Vidi q; anxie de me exquireres, & q; saluti meę extimescceres: quod est mihi certum animi tui longe antea perspecti testimonium. Et profecto conarer tibi gratias agere, nisi ex uera amicitia huiusmodi uerborũ lenocinia uiderentũ summouenda, præsertim quom mutuas inter nos operas in hoc beneuolẽtiæ stadio dare debeamus. Tertiana iterum atq; iterum me afflixit tam dure ac moleste, ut uix atq; ægre corpusculum hoc, quod quàm tenue sit non ignoras, potuerit in tot flagella sufficere: & mecũ ipse mirari soleam, tantulas uires aduersus tam grauem aduersarium potuisse reluctari. Nec tamẽ adhuc extra ictum sum, nec adhuc mei compos euasi. Vtor tamen & medicorũ & mea diligentia, ut ferocientẽ morbum compescam, & labefactatas uires colligam: quod mihi sanè difficulter procedit. Speramus tamen dei bonitate penes diligentiã nostram uictoriã fore. Bis abs te literas accepi, quibus nihil respondi morbo prægrauante. In earum alteris Germanorũ librorum elenchũ accepi gratũ mirifice. Nolim enim putes eam uim ęgritudinis, quę mihi literarum & studiorum desideriũ excusserit. Duo sunt in eo codices, quos uoto incredibili protinus expecto: quos si per difficultatẽ rei pecuniarię, tu ipse mihi curare non potes, obsecro, Venerabilem monachum Seuerinum ex sodalitio Saluatoris adeas, exponasq; ei hoc meum desideriũ, puto daturum operã ut sine mora uotum hoc assequar. Dabo operam ut quicquid insumptum fuerit cito ac bona fide istic repręsentetur. Quos opto codices ij sunt: Theodosianus & alij ueteres iureconsulti etiã abs te non sine ellogio transmissi: Item dialogus Ciceronianus per Erasmũ: quem puto & melle & felle conditũ, Erasmiq; nostri argutijs pro more delibutum. Hos oratori Ferrariensi credere poteris, ut ad nos tutò perferãtur. Alfonsus Trottus me tuo nomine salutauit. Ex literis alieno calamo, sed eius uolũtate cõscriptis, intelliges quanto ardeat desiderio tuorum commentariorum, & propè certum habeo te operã non frustraturum, & longe commodius apud priuatum hominem, quàm apud amplissimos illos principes tibi rẽ processurã. Est enim immortalitatis cupidissimus, quod se non nisi beneficio literarũ speret posse adipisci. De globo terreno nihil ad te scribam, quom apud te admonitores duos habeas: & fidem tuam, & singularem tuũ erga me amorem. De statu tuo lætor uehemẽter, fortunamq; ita tibi esse propitiatam, ut mul-

ut multa supra uotum tibi euenire sentiam. Sanè quom hinc Venetias solueres, sperabã te uel in excellentis Egnatij nostri, uel in magnifici Hieronymi Sauorgnani ædes migraturũ. Erat enim cõstans fama, utrumq; & literatura & liberalitate præstare. Nũc uideo opinionẽ meam superatã. Non enim modo apud alterũ, sed apud alterutrũ paratum tibi hospitiũ audio: quod mihi fuit iucundissimũ auditu. Et de Egnatio quidẽ aliàs diximus. Nũc uero imprimis tibi gratulor quòd apud Sauorgnanum acquiescas, quo neq; literatiorẽ, neq; literatorũ studiosiorẽ quẽquam audio in ista urbe, quẽ ego absentẽ ignotumq; amo atq; obseruo: quæ admiratio hoc maxime tẽpore increuit huius liberalitatis ergô, quom acceperim te adeo perhumaniter ac liberaliter ab eo exceptũ, quo nomine profiteor multũ ei uelle debere. Quom itaq; tam idoneum diuersoriũ nactus sis, ne desinas obsecro, cœpta studia & labores tuos iam propè affectos ad calcẽ perducere: tum ut humanum genus promereare, tum ut gloriam tibi pares in omnẽ posteritatem. Pigmẽtarius ille qui mense superiore Cellsum nuper impressum ad me attulit, quom essem in Aemylia eum luxatum pertulit: nam in eo desideratur exterior quaterniõis pars, quæ p primum atq; alterum prę se fert. Amabo te tua mihi diligentia sarcias, quod ille per negligentiã prætermisit, & de re omni ne pigeat quàm primũ me cõmonefacere. Hæc Ioanni Hieronymo meo dictaui cubans. Bene uale.

CÆLIVS CAL. IOANNI BAPTISTÆ S.

A LEXANDER Panninus existimauit se multo tibi gratiorẽ fore, si testimonio meo ornatus ad te proficisceretur. Id quod non existimaui homini benemerenti negare oportere, quem summa probitate ac modestia insignem, & ad recta semper studia propensum, agnoui: ut sperem eum facile morum sanctitate posse pensare, si quid forte ætatis maturitati deest: in instituendis uero adolescentibus omnes propè annos attriuit: ut liberis planè tuis accõmodatum præceptorẽ tibi polliceri possis, sub cuius disciplina breui magnos facturi sint profectus. quantum uero carmine aut soluta oratione polleat, non putaui adscribendum: tum quòd res ipsa per se loquitur, ἰδοὺ ῥόδος, ἰδοὺ πήδημα: tum quòd tu ipse tua prudentia hoc perfacile in re præsenti, nullius etiam accedente testimonio iudicabis. Bene uale uir magnifice, & summis tuis uirtutibus Cælium addictissimum puta.

CÆLIVS CAL. IACOBO ZIEGLERO S.

E TSI pro explorato propè habeã in tuas manus peruenisse literas quas nuperrime in lecto cubans Ioanni Hieronymo meo dictaui ad te, non tamen ob id ero cessator, nec prætermittã tuis literis respondere, quas uno quasi tempore sub eodem exemplo abs te accepi, præsertim ut ex parte leuẽ hanc solicitudinẽ, quam te uideo ualetudinis meæ causa concepisse. Quę itaq; alijs meis literis prolixius ad te scripserã, ea nunc sub compendio accipies. Iam quartus agitur mensis, quom me uehemens & sæua admodum tertiana Fusignani inuasit: quæ quom sæuire desisset, uidererq; mihi paulo confirmatior, tum cæli mutandi tum animi causa dies aliquot Rhauennam concessi. Quom inde reuertissem: eadem me tertiana multo uehementior atq; atrocior rursus adorta est, quæ me admodum grauiter perculit. Ea res fecit, ut me Lucũ oppidum proximũ reciperem: ubi medicorũ sed malorum maior est copia, & unde sperabam mihi seplasiam largius necessaria sumministraturã. Ea spes me fefellit: ope tamẽ summi Numinis ita cõualui, ut redirẽ ad optata studia, & sperarẽ me Fauẽtiã & Forumliuij, & sacerdotiũ quoddam meũ quod est apud Aureolum posse inuisere. Quod quom à me factum foret, tum sole ardentissimo adustus, tum grauiore labore quàm mecum ipse cogitaram cõfectus, in febrẽ rursus incidi, non iam tertianã, sed quotidianam: quæ quo frequentius, hoc me lenius affligebat. Tum rebus iam patriæ felicius procedentibus, & pestilentia non solũ remittente, sed propè extincta, mihi in urbem redeundum putaui. Quo loco diligentia Manardi & Raphaelis Hebræi à morbo impetratum est

tum est

tum est, ut tota ægritudinis inclementia in quartanã abiret. Quæ quo tutior est, (neminem enim iugulat) hoc longior & diuturnior esse solet, hyeme præsertim: hęc me nũc quarto quoq; die discruciat. Cętera paulo firmior sum. Nã appetentiã desideratã diu bona parte recepi: & diebus quibus mihi cũ febre inducię sunt, omnia possim propè obire munia, quæ uel ad studia uel ad rem familiarẽ pertinẽt. Quo loco status meæ ualetudinis sit, puto cumulate intellexisti. Nũc ad reliqua quæ prioribus literis tibi significauerã, accedo. Multas scribis te ad me dedisse literas: ego quom peregrè agerem, binas abs te accepi: quarũ posterior ea fuit, cui librorũ aduectorũ è Germania indicem adscripseras. E quibus libris quom multam partẽ optem, tum uelim tua diligentia actutũ Theodosianum cum ueteribus illis Iurecõsultis: & Ciceronianum illum Erasmi dialogum curari ad me. Quod si feceris, gratiã tibi immortalem debebo, impensamq; pecuniã protinus bona fide curabo tibi istic enumerari. Alphonsus Trottus eundem in te animũ præ se fert, quem semper præ se tulit: omnino ex te immortalitatem sperat. Tu cõtra, ut uideo, potes ex eo sperare ampliora, quàm magni illi Dynastæ tibi sperãti maxima præstiterint. Globum terrenũ nostrum tibi cõmendo. Gratulor te in magnifici Hieronymi Sauorgnani ædes diuertisse, quẽ à liberalitate & literatura audio summopere cõmendari. Scripseram etiã ad te, Celsum quem proxime ad me miseras, quom essem Fusignani, dimidio quaternionis imminutum esse: eo scilicet quod sub nota p. p 2. sub numero autem 113. 114. inscribitur. opto & hoc tua mihi diligentia sarciri. Est mihi cũ Ruberto Macigno antiqua necessitudo, eius filius religionẽ adijt, ex eo tempore neq; ab homine literas neq; nũtium accepi. Quare an homo mihi coniunctissimus uiuat non uiuat: mihi est incompertissimum. Peto abs te ut in mei gratiã pigmentarium, cui insigne rosa est, in area Bartholomei adeas, ac de amico sciscitcris: & quicquid de eo cõpereris, id mihi notum literis facias. Hæc fermè ad te antea scripserã, quæ incertus an literæ in tuas manus perlatę sint, repetenda existimaui. Si quid est quo possim hic tibi amorem meum testari, memineris me tibi esse addictissimum. Bene uale, & Martino nostro plurimam salutem dic meo nomine.

CÆLIVS CAL. IACOBO ZIEGLERO S.

QVOM se mihi obtulerit huiusce nuntij copia, qui magnifici Alphonsi Trotti nostri familiaris est, & se monachum profitetur, nolui prętermittere quin te salutarẽ his literis: significaremq; me adhuc quartana distineri, quæ tamẽ in dies mansuescit, & me lenius uexat. Nuper binas ad te dedi literas, quibus tibi morbi, qui me hactenus inclementer afflixit, scenam explicabam, quid præterea ex te optarẽ cõmonefaciebam: imprimisq; te rogabam, ut operam dares qua Ciceronianus ille Erasmi dialogus, & codex Theodosianus alijq; ueteres Iurecõsulti ad me protinus migrarent, pecuniãq; te habiturum ex Generali Cruciferorũ significabam, siquidẽ tu inopia rei pecuniariæ laborares. Nunc quando hic monachus secum pecuniã conuehit, addo ut cures præterea mihi opera Clemẽtis, & Athanasium per Erasmum traductũ. Erogabit enim monachus quantũ tu ipse dixeris: quin & ad me ut spero breui ac bona fide codices optatos referet. quòd si si priores illos coemisses quo tẽpore hæ nostræ tibi reddentur, nihil est quod dubites duos reliquos parare, atq; ad me mittere, prius diligẽter excussos, ne qua pars quaternionis sit imminuta. quicquid in eos codices exposueris, tuis literis declarabis, ut intelligã quantum mihi reluendum sit amico cuius utor benignitate. tu interim bene uale, & an Venetijs pestilentia desæuiat me certiorẽ facito. Tuas literas cupidissime expecto.

CÆLIVS CAL. IACOBO ZIEGLERO S.

QVIS mihi uitio uorterit, si in hoc literario mangonio mercatores fuero imitatus? qui ita auidi sunt quæstus, ita nihil uolunt deperire ex teruncio, ut gratis omnino nihil datum uelint. Sed quom subducta est occasio uendendi præsenti pecunia, aut sustinendi emptorem in certam diem: tunc, ut

quidam dixit, permutāt farra lupinis. Nuperrime fueras me percunctatus super attulo nostri Padi incola. Ego id tibi respōdi, quod in mentem uenit, & quod piscatorum fides approbauit: quo in genere quom nullum abs te hostimentū retulissem, uitam mihi acerbā putabam. At nunc se obtulit occasio par pari referēdi. nam ego uicissim te rogo obnixissime, ut Massarij nostri sententiā mihi perscribas super eo pisciculo, quem Venetijs piscatorū uulgus donzellam seu domicellam uocat. est omnino is pisciculus squammis & colorum uarietate spectabilis, nec indignus super quo Massarius noster philosophetur. Te uero mi Zieglere amabo, ne pigeat, tantulū pisciculum tam uasto pisce cōmutare. Adde illud quoq; superpondiū. Verba sunt Vitruuij libro primo: Balistæ foramine, quod Græci περίτρητον uocitāt: nauibus interscalmio quod διπηχαϊκὰ dicitur: item cæterorū operum è membris inuenitur symmetriarū ratiocinatio. Feceris mihi rem periucundam, si ex istis summis architectis & opificibus rei nauticæ perquisiueris, mihiq; significaueris: quæ nā isthæc interscalmiorū ratio, & quomodo totius nauigij dimensio fiat ex interscalmijs. Nam quom hoc requirerem ab his nostratibus fabris naualibus, me paulominus sannis exceperūt, quasi ridicula petentē & absurda. Da ergo mihi hanc operam Zieglere optime: & tua diligentia mihi hunc scrupum adime. Bene uale.

CÆLIVS CAL. IACOBO ZIEGLERO S.

PRIDIE eius diei quo Martinus noster Ferrariam attigit, ego Rhodigium concesseram: ut expedirem tricas illas, quæ me sæpius, ut tu optime nosti, à studijs auocarunt. Sed utrūq; mihi parum auspicatò euenit. Nam & Rhodigij ob summā aduersariorum improbitatē nihil profeci: & interim tua uota suspendi. Nam & Martinus me absente nihil potuit absoluere, & magnificus Alfonsus omnia in reditū meum extraxit. Quom primum itaq; reuertissem, nihil prius habui quàm omnes ingenij neruos intendere, ut res tua pro sententia perficeretur. In libellum itaq; tuum & organum ad chorographiam accommodatum tantum laudum apud magnificum Alphonsum congessi, ut illi certum ac persuasum fecerim, id opus omnibus numeris esse exornatum. Huic ergo tantum fauet, tantumq; sibi de tuo placet munere, ut hoc auspice uiuens ac spirans se immortalem factum suspicetur. Tibi uero pro sui animi testimonio triginta aureos trāscribit: eodem liberalitatis genere usurus quom integrū ac solidum opus acceperit. Ipse quidē apud me professus est, se cōmentationes Plinianas multo propensiore animo fuisse accepturū, utpote ad quas undiq; omnes studiosos aduolaturos opinetur. Nam ea quæ nuperrime misisti, & si suis ornamentis non careant: putat tamen ob difficultatē materiæ in minore ambitu fore. Cætera quæ in hanc rem scribi possent, scribere supersędeo: quòd Martinus, qui toti negotio nō modo interfuit, sed etiā præfuit, cumulatius coràm omnia explicabit. Nunc accedo ad tuas literas, quę me nescio quo pacto uel suo genio, uel perpetua amoris inter nos mutui testificatione indies magis ac magis oblectant: in his spem facis mihi te quęstiones nostras sub aduentu Massarij explicaturū, id quod erit mihi gratissimum. Venetias omnino constitui, Dis bene fauentibus. Quòd si me cætera parum inuitēt, certè potest Ziegleri mei suauitas me uel sub deserti uadimonij periculo allicere. Duos illos codices Mantini omnibus mihi numeris graphice expressisti. De superiore lingua Hebręa cōscripto tuum tibi iudiciū relinquam. Quod ad alterum pertinet, si hic haberi posset, trium quatuorúe librariorū operam redimerē, qui raptissime uniuersum exscriberent, ut esset apud nos in perpetuo mancipio. Sed id fieri posse minime confido ob summā gentis peruicaciam, quæ nostro generi nihil credendum putat. Tu tamen pro tua prudentia rem tentabis: tum ne tā fœcundus codex nobis pereat, tum ut globus plenior absolutiorq; ad nos aliquando proficiscatur. Bene uale.

ALPHONSVS TROTTVS IACOBO ZIEGLERO S.

REDDIDIT nobis Martinus optatissimas tuas literas & primitias chorographiæ cum organo ad chorographiam exercendam accōmodato. Quæ omnia & lætissimo uultu ut par fuit, & obuijs manibus excepimus

mus: eoq; nomine tibi multam gratiam habemus. Et licet commentationibus tam operosis, tātoq; ingenio elaboratis, maxima pars cōmendationis absit authore ipso absente, cuius uiua uox posset difficili alioqui obscuritati magnam lucē inuehere: tamen quantum ex prima lectione collegimus, opus tuum est ad summā diligentiam exactum, multiplex, uarium, quod & in uniuersum & priuatim locorum descriptioni inseruiat. Quare nō est quòd uerearis, ne ideo minus existimatiōis apud nos mereatur: quòd ea pars quam ad nos misisti, angusta sit totius summæ portio, & nondū summam manū acceperit. Nam si Phidias ex ungue totā leonis molem metiebatur, quanto nos iustius ex tam absoluto capite, reliqua quæ desunt membra metiamur? Illud sanè testatum tibi esse uolumus: ex hoc proximo gustu, nos tanto totius operis desiderio accensos esse, ut nihil uehemētius cupiamus, quàm ut quicquid reliquum est, id ocyssime ad nos transmittas, ne tam bello operi summus penicillus suaq; desit circumlitio. Vt autē intelligas nō uerbis tantū nos tuas lucubrationes probasse, pro hoc gustu quē ad nos dedisti existimauimus uicissim tibi aliquod uoluntatis nostræ specimen reponendum esse. In testimoniū ergo nostræ erga te beneuolentiæ scutatos quinq; & uiginti accipies: quos ad te damus. quinq; etiā dedimus Martino, quib. uiarum impendia sarciantur. His interim perfrueris, dum integre ac suis omnibus numeris absolutę cōmentationes tuę ad nos proficiscantur. Nam & tunc intelliges, te ornatissimū istud munus, neq; apud ingratum hominē, neq; apud ignauū æstimatorem collocasse. Bene uale.

CÆLIVS CAL. FR. AVGVSTINO EVGVBINO S.

QVOM dies plusculos fuissem peregre, domū rediens optatissimas tuas literas offendi, quæ ἀκονικῶς meum mihi Eugubinum expresserunt: quando in his & uernacula ista tua humanitas eminebat, & peculiaris candor, in cęteris accersitus, in te genuinus & natiuus. Nam elegantiam & dicēdi copiā iam in te desiuimus admirari, in quo tantus se uirtutum cumulus profert, ut cętera hæc leuiora uideantur, & accessionis loco cedant. Quantum uero putas me mihi placere, quom te hominē tanta authoritate, literatura, existimatione, uideo ea mihi tribuere, quæ si uel sim ambitiosissimus non agnoscam. Nam & si ea libenter amori ac pietati tuę accepta feram, non iudicio, gratulari tamen mihi iure posse uideor, quòd hanc abs te gratiam iniuerim, ut ea tibi persuadeas, quæ nisi amares immodice, tibi persuadere nō posses. Atq; ob id fortè alij non nihil esse iudicabunt, quòd tu de me tam honorifice pronuntiaueris. Sed quos rursum aculeos admouisti, quom tu triplici lingua disertissimus, tu in toto τῆς ἐγκυκλοπαιδείας ambitu propè absolutus, tu in diuinis literis cōsummatissimus, tāto tamen studiorum desiderio tenearis, ut honores ac dignitates omnes in eorum gratiam respuas, & unam cum literatis deambulatiunculam omnibus magistratibus præferas. O te felicem Augustine, cui neq; humanarum rerum uicissitudo, neq; fortunæ uis, neq; hominum opinio potuit labeculā aspergere, ut harum rerum quas cæteri maximas atq; optimas putant, desiderio in transuersum rapiare. Bene uale.

Ferraria.

CÆLIVS CAL. IVLIANO NASELLO S.

S I LITERÆ amicorũ & familiarium in manus tuas peruenerunt, quæ te cõmonefecerint de aduersa ualetudine, quę me tertio postquã à nobis abijsti die, grauiter perculit. In qua ego profecto nihil unquã reformidaui, uel morbi magnitudine obrutus, uel quòd diuturna meditatione mihi ita persuaserim: nihil homini à Dis immortalibus dari posse morte accõmodatius, quæ nos tandẽ incredibili & incõparabili beneficio afficiat, & ex hac mole calamitatum in libertatẽ aliquando uendicet. Hæc mecũ assidue tractando, & in amicorũ colloquia sæpe reuocando, illud mihi uideor assecutus, ut quom supremus ille dies aduenerit, qui depositum repetat: minime sim tergiuersaturus, sed lubens ac uolens me ad publicũ uadimonium sistam, eam diem finem malorum omniũ, bonorum omniũ principiũ fore certũ habens. Ex his facile potes intelligere quàm parum medicis me debere putem, quorũ diligentia & assiduitate in gradum pristinæ ualetudinis redierim. Morbi causa, quod mireris, non admodum grauis, ex cruditate scilicet cõtracta. Apud nepotulos meos fuerã in prandio: nec me sanè adeo indulgenter acceperã, sed epularum uarietas potuit stomachum interpellare. Nam uesperi quom essent apud me hospites quidam bene literati, qui ex Neapoli Venetias traijciebant, inde Cæsarẽ subsecuturi in Germaniam: intelligebã me parum idoneum conuiuio, sed malui me mihi & stomacho uim afferre, quàm homines mei amantissimos parum liberaliter excipere. Illud tamen à me impetrauerã, quom mensæ accubuissem, ut spectator essem potius quàm conuiua. Sed ita fatum fuerat, ut non effugerẽ quin me nocte sequenti febris ardentissima corriperet, quę solidum triduũ non intermisit. In hoc autẽ nostro corpusculo proximis cladibus totiens afflicto, quantũ noxæ acceptum sit, tu tecũ multo melius cogitare potes quàm ego perscribere. Illud tamen mirari non desino, me ad tot plagas inuictum, obstrepentibus undecunq; securibus, breuem hunc spiritũ, nec multo impulsu exhalaturum adhuc retinere: quom munitissimę arces multo paucioribus ictibus accisę uix se possint diutius sustinere. Sustineo ego me tamen: &, quod omnes mirẽtur, decretorio quartodecimo die omnis uis morbi exoleuit. Postridie eius diei hęc ad te scripsi, & meo quidem chirographo: ut siquid molestię aduerso nuntio cõceperas, illud quamprimum exuas atq; in lætitiã obuertas: &, quod spero tibi fore gratissimũ, non alieno testimonio, sed meo ipso confidas. Bene uale. Nonis Maij. M. D. XXX. Ferrariæ.

CÆLIVS CAL. FR. AVGVSTINO EVGVBINO S.

E S T uerò quod mihi plurimũ gratuler hanc meam mihi desidiam tam feliciter cedere: quom ego uel aduersa ualetudine conflictatus, uel mole occupationum auocatus, iam diu taceam, nõ sine iactura mutuæ inter nos beneuolentiæ. quæ licet nullo incommodo temporis conuelli, ac ne labefactari quidem possit: tamen nescio quomodo diuturna hac taciturnitate flaccescit, & pristinũ illũ uigorẽ amittit: nisi tu quæ tua humanitas est, tam religiose atq; amanter mei memoriam retineas, ut ultro etiã sæpe scripseris atq; salutaueris, nunc demum colophonẽ addideris. Quo enim alio iustius nomine commentarios tuos dixerim? quibus Platonicorũ sententias in disquisitionẽ uocas. hos ego cupide & obuijs excepi manibus, tum ut tua perfruerer suauitate, qua mihi nihil optatius offerri potest: tum quòd bonã mihi frugem ex ijs large pollicear, persuasumq; habeam, me ab ea lectione multo doctiorẽ abiturum. Cæterum non est quòd mihi grauis interpellator occurras, neq; in perendinũ uaderis. Nam quom adeò tui cõmentarij apud te adoleuerint, plusculis diebus opus est ut eorum mundum ornamentaq;

mentaq; omnia recognoscã: præsertim quom tu à me hoc exigas, ut inter legendum quicquid mihi in mentẽ uenerit, seorsum in pagellam trãscribam. Ea quoq; accedit iusta moræ causa, quòd dum catharticis quæro omnes reliquias superioris ægritudinis detergere: medici sub interminatione salutis interdixerunt, ne me grauiore aut planè seria lectione obstringam. Quare tantisper tibi sustinendum est, dum medicis dicam longũ ualere. Tum uero illud accurate agã, quod peregre proficiscentes consueuerunt: qui quom paulo serius matutino surrexerunt, properando tamẽ atq; iter urgendo tempestiue eò perueniunt, quò animũ induxerunt. Bene uale, & illud exploratũ habeto, te nullum certius tui animi testimoniũ quàm hosce cõmentarios ad me mittere potuisse, utpote quos planè eruditiõis Platonicæ thesauros appellandos existimem. Ornatissimo Sebastiano nostro multam salutẽ nuntio. Nonis Maij. M. D. XXX. Ferrariæ.

CÆLIVS CAL. IACOBO ZIEGLERO S.

QVOD nihil abs te literarum acceperim post discessum Martini, me in suspicionẽ adducit: tibi, quod nolim, aliquã perturbationem accidisse. Nam ut te noui impigerrimum in scribendo: ita certum habeo te protinus scripturum fuisse, nisi quippiam præter expectationem, tuam diligentiam interpellasset. Literæ quas hoc eodem fasciculo accipies: allatæ sunt, ut familiares mei mihi dixerunt, à Germano quodam: qui impense rogauit, ut ad te ocyssime ac fideliter mitterentur. Esse enim in rem tuam, magniq; negotij literas. Quare opto imprimis, ut ad te omni mora abdicata incolumes perferant. Bene uale.

CÆLIVS CAL. FR. AVGVSTINO EVGVBINO S.

CÆTERIS propè, qui diu literas amicorum expectarunt, hoc solet accidere, ut quo rariores eas accipiunt, hoc etiam suauiores uideantur. At me diuersus quidam tenet affectus. Quo enim rarius ab amicis ad me literæ proficiscuntur, ab ijs præsertim, quorum ego literas tanti facio, ut eas inter pretiosa munera & emblemata magis quàm inter literas reponendas censeam: hæ inquam quo rarius ad me ueniunt, quo diutius exoptantur, hoc me aduenientes grauius afficiunt: utpote quæ me admoneant quanto amicitiæ fructu ad eam diem sim defraudatus, quantum mihi interea suauitatis literariæ sit ademptum. Quæ res efficit, ut etiam in posterum maiore quodam studio amicorum diligentiam requiram in scribendo. Hoc cum aliàs, tum proxime intellexi mihi euenire, quom tuas mellitissimas literas excepissem. Nam præter genium illum florẽtissimum ac tibi semper familiarem, qui me in admirationem tuarum plerunq; uirtutum erigit: qui tam commode tot disciplinarum cognitionem summæ eloquentiæ cumulauerit: accessit singulare testimonium tui in me amoris, quòd ita aduersa mea ualetudine permouebare, ac si tu fuisses in hac alea. Videbar enim mihi uidere tuos absentis affectus, animumq; istum atroci nuntio perculsum. Irritarunt autẽ hoc desideriũ meum, & locupletiorem significationẽ tuæ erga me uoluntatis mihi attulerunt, præclaræ illæ & felici adeò breuitate conscriptæ annotationes tuæ in quinq; libros Mosis: quas quom audissem typis exprimi, earum tenebar incredibili desiderio. Erat enim mihi persuasum, nihil abs te, ceu ab officina præstantissimarũ omnium artium, non delectũ atq; eximiũ prodire posse. Sed ingenue rem fatebor, & si ego magna cõcepissem, tui tamẽ cõmentarij & rerum ubertate, & iudicio Hebraicę dialecti, ad quod L X X. illos interpretes & superiores scriptores prouocas: & exquisita illa elegãtia, quam uix sacræ literæ capiunt, longe longe inquã opinionem meam superarũt. quo mihi fuit durius cœptam & properatã à me lectionem in ipso limine auelli è manibus. Ita enim uenerabilis pater Seuerinus noster Bononiã festinans imperabat. Erat autẽ imperium Manlianũ, neq; erat ab eo prouocatio. Vix ergo Genesim potui ad calcẽ usq; deuorare, quom me quasi Tãtalum uix delibata illa suauitas destituit. Ob id igitur nũc ardeo uehementius, ut proprius ac priuatus codex ad me

ocyſſime mittatur, quo poſſim frui ſine interpellatore. Tua quidē humanitas debuit hanc meā poſtulationem præuertere. quod quom abs te factum non ſit, neceſſe eſt nunc me bene ac nauiter eſſe impudentē. cæterum quòd illud quoq; tuis in me meritis ſuperpondiū inieceris, & tam honorificam de me mentionē in tuis monumentis habueris, ut me propè donatum immortalitate abs te iudicem: tāto uberiorē gratiam habeo, quāto liberalius, id eſt nullo meo id merito factū agnoſco. nec enim mihi licet quod Pindaro, qui laudatorē ſuum ita remuneratus dicitur: κἀγώσοι χάριν ἀντιδίδωμι, ποιῶ γάρσε ἀληθεύειν. At ego tuo id teſtimonio lucriſaciā, ut me nonnulli fortaſſe talem exiſtiment, qualem tu uir magnæ literaturæ exactæq; cenſuræ tuis coloribus exornaueris: fietq; illud memorabile, ut qui de meis dotibus non placeā, de tuo incipiam placere penicillo. Bene uale uir doctiſſime, & tuas mihi delicias amabo protinus impartire.

CÆLIVS CAL. FR. SEBASTIANO S.

HOC ſcilicet deerat tuis in me officijs Sebaſtiane ornatiſsime, ut tua iactura Bibliothecā meā locupletares, teq; ſtudiorum tuorū ſupellectile defraudares, ut me inſtructiorē faceres. Et ego ille qui te ſemper ad capeſſenda animi ornamenta, & cōparandū animi cultum hortatus ſum: nunc omnium primus ea tibi adimam inſtrumenta quæ tuos poſſunt profectus plurimū adiuuare. Neq; hoc dixerim quòd tua liberalitas mihi fuerit parū iucunda, aut tuum munus non fuerit mihi gratiſſimū, idq; obuijs manibus non exceperim: ſed quòd impudentia mea uix ipſi mihi uideatur perferenda. quam hac una ratione redimēdam duxi, ut quom primū codex ille rurſus è Germania ad nos commeauerit, tuum iſtud diſpendium tibi protinus meo ære ſarciatur. Quod ut curetur quàm diligētiſsime, uenerabilis Seuerini noſtri fidem pacta etiā ſponſione oppignerauі. Quod ni fecerit: facturum autē puto: ego qui propediem ſpero me Venetias affuturū, id præſens accurateq; faciam nō ſine fœnore: ut eo penſetur, ſiquid tibi commodi interim mora temporis interceperit. Quod uero ſcribis te multum diuq; dubitaſſe, quo orationis genere in ſcribēdo uterere: per me quidē tibi utroq; uti licebat, ceu qui animum ſpectē magis quàm literarum ſpeciē. Alioqui in mutua amicitia nihil obſtrictum eſſe uolo ad certam rationē, quæ ſine piaculo prætermitti non poſsit. Sit ergo tibi cæteriſq; amicis integrum metiri ex ſuo commodo, qua dicendi forma literas conſcribant. Nam uernacula ſit, an adſcita ex ueterum libris, non multum refert ad amicitiam: ad elegantiā uero permultum. Ego profecto tuarum literarū phraſin ita ſum amplexatus, ut ad earū cultum nihil propè mihi deeſſe uideatur. Ob id te rogare hortariq; nō deſinam, ut felicē hunc in ſcribendo geniū colas, in hoc te exerceas & aſsidue meditere. Ita enim fiet ut breui in utroq; dicendi genere par inueniare: tantundemq; laboris ſubeas, quom ex triuio & miſcellanea turba, quantum ſi uerba ex antiquis conditoribus ſelegeris. Nam Fabio etiā auctore, diuturnæ exercitationis præmium eſt, ſubitariā ſibi ad dicendum facultatē comparare. Bene uale mi frater ſuauiſsime, & fac ut crebro tuas literas accipiam. Reuerendos patres antiſtites collegij ueſtri ſaluta meo nomine, atq; ijs me plurimum cōmenda.

CÆLIVS CAL. FR. AVGVST. EVGVBINO S.

CLEMENTER tu quidem facis ac perhumanè Auguſtine doctiſſime, qui deſidiam ac negligentiam meam in ſcribendo redimis, nunc curarum mole, nunc reliquijs ſuperioris morbi cū quo ſit mihi adhuc confligandum: Agnoſco hinc ſcilicet quanta ſit tua in me bonitas, quàm indulgēter mecum agas: qui quom iure optimo poſſis me in iudicium uocare, & grandem mihi dicam (ut ille inquit) impingere: tantum abeſt ut id facias, ut ultro etiam meæ cauſæ patrocinium ſuſcipias: tuiſq; ſuauiſſimis literis confitentem reum abſoluas, exornes etiam teſtimonio tuo: eaſq; in me cōgeras laudes, quas neq; in ſummo ambitu agnoſcam, neq; in ſumma petulātia admittam. at tu mecum tantum laudum prodigis, quom ſis laudum omnium fœcundiſſimus: ſintq; illæ tibi non

bi non peregre conquirendæ, sed domi atque adeò in sinu tuo succrescant: quas protinus quom lubet ex animi & ingenij tui thesauris depromas. Nam propè uerũ est Græcorũ illud, ἔχων πολὺ πιπέριον κἂν τοῖς λαχάνοις τίθησι. Esse autem tibi meas epistolas in delicijs, easque frequenter abs te relegi, tibi uiro optimo & ab omni palpo lõgè alieno, facile fidem habeo: atque eo nomine mihi gratulor. Nõ quòd me ob id aliquid esse putem: nam mea mihi supellex planè perspectissima est: sed quòd hoc mihi certissimum sit tui in me amoris indicium. τῷ γὰρ ἔρωτι τὰ μὴ καλὰ καλὰ πέφανται. Cæterum si tardus sum atque adeo cessator in scribẽdo, certè in te amando colendoque, non est quisquam, cui lampada cesserim. Sicut enim tuæ in dies uirtutes illustriores luculentioresque prodeunt: sic ego in dies magis ac magis in tui admirationem succendor. Id quod mihi nuper cõtigit: quom defensionem tuam aduersus accusationem Erasmi nostri recognoscerem. Quam inuitus, fateor, legi. nam & te nullo tuo merito traduci, & ad eam necessitatem adigi, ut aduersus doctissimum atque amicissimum hominem stylum stringeres, dolui uehementer. Illud quoque mihi præter meam consuetudinẽ sumpsi, ut in alieno libello essem ingeniosus. adnixus enim sum quædam mollire: & si qua paulò duriora uidebantur, studui nunc epithetis, nunc præfationibus, exceptionibusque πάντα παλύπτειν. hoc enim ad modestiam tuam pertinere arbitrabar, si quæ abs te proficiscerentur, mitissimum ingenium tuum resiperẽt. Nam, si prouocatus, iustam irascendi causam possis fortasse prætendere: sed sibi imperare, ac se continere, quom faces admoueantur, hoc denique est perspectam grauitatem ac constantiam tueri. Sed enim te in Erasmum hoc æquiorem esse oportet, quòd uir eminentissimus, non uitio sed fato potius quodam ad contentiones & digladiationes proritari solet. Super qua re quom aliquando hominem meo iudicio me multo sapientiorẽ admonuerim: sinit tamen ille se suo impetu rapi, & genio suo quàm fidelissimis amicorum hortationibus audiens esse mauult: ob id dignus ut hæc eius iracundia dissimuletur magis quàm coarguatur. Libros autẽ tuos In academiæ paralogistas cupidissime legi: fateorque tibi multũ debere, qui ignota mihi atque antea inaudita dogmata aliquot retexeris. In ijs omnino optauerim paulo acriorem dialecticum quàm oratorem agas. In eos enim pugnas, qui neque uolsellis neque Samnitum hastis deterreri possunt: contis trabalibus & pilis syllogisticis opus est ut loco moueantur & corruant. Annotatiunculas seorsum in pagella adscriptas nõ mitto, quòd eas exscribi oporteat. Sunt enim dimidiatæ atque interlitæ: nec tantũ mihi ocij suppetit, ut hoc tẽpore id facere possim. Dabo operam ut quàm ocyssime fieri posit (nec enim admodum multæ, nec multi negocij sunt) ad te ueniant. Interea me amabis, persuadebisque, tuis literis tuisque lucubrationibus mihi nihil esse posse iucundius, quas in medio Musarum sacrario ipsaque æternitatis ara consecratas suspicio. Bene uale.

CÆLIVS CAL. IACOBO ZIEGLERO S.

Di bene faciant illustrissimæ huic longe inter fœminas clarissimæ principi, eiusque matronas & uirgines fortunent, quòd tibi uiro tã bene merenti liberaliter non selecta modo munera, sed & pecuniam identidem subministrent. Id quod pro amplitudine fortunæ possunt efficere, pro egregia autem in bonos uoluntate libenter efficiunt. Audieram ego id antea, nunc uero locupletissimo tuo testimonio significatum, ita me gaudio perfudit: ut tibi gratulari tuamque uicẽ celebrare non desinam, quod te aliquando deorum benignitas hilariter respexerit. illud insuper precor, ut hoc erga te beneficium constans esse uelint ac diuturnum. Quod ad inopem & exanguẽ penum meum attinet, qualis qualis ille sit, scito eum tibi neque hactenus pręcisum, neque in posterũ unquam fore. Di faxint, ut tu quidem eo nunquã indigeas, lautioraque indies tua tibi uota procedant. Cæterũ eadem mens, idem studium, eadem in te animi inductio manet, quę olim fuit: neque quicquã unquam frustra desiderabis, quod in mea sit facultate constitutum: tantum abest ut de camera & cubili, quod nunc tenes, quicquam precandum putes. Tibi integrum est eo uti quantum & quamdiu uoles. quod si feceris, non te accepisse beneficiũ putato, sed dedisse. De curatione aũt tua ad quam te hortabar,

facies tu quidem ex tua sentẽtia. Mihi enim pergratũ fuerit reliquisse apud te testatum, quid ego sentiam, & quid ex me in tuæ salutis præsidiũ expectare possis, ut si quãdo tui te consilij pertęsum fuerit, possis mei meminisse. Bene uale, & me ama.

CÆLIVS CAL. IACOBO ZIEGLERO S.

QVOD morbus qui te pridem grauiter infestat, aliqua parte, ut scribis, desæuierit, audiui summa animi æquitate. quòd coxa & neruus nõ facile restitui possint, hoc uerò me habet permolestũ. Teq; hortor ac rogo, ut omni studio ac diligẽtia in eam curam incumbas, ut quamprimũ pristina firmitas tibi restituatur. Sunt enim hæc morbi genera eo ingenio, ut uexata recrudescant, & uetustescentia curationẽ propè nõ recipiant. Et licet audiuerim tibi large omnia ex curia principis Ireneę suppeditari, ut angustis fortunis meis parũ indigere uideare: tamen pro summa beneuolentia, qua te ac uirtutes tuas colo, res omnes meas tibi liberaliter & summa uoluntate offero, quo nihil prætermittas, ut planè salutẽ assequare. Nam quæcunq; medici dixerint in eam rem fore opportuna, ea tibi ære meo uolens ac lubens parabo. Et quod ad cætera cõmoda tua pertinet, nihil à me tui amantissimo: quatenus fortunæ meæ patientur, frustra desiderabis. Quare magno & excelso animo tuæ salutis curã capessas, neq; impendijs deterreare: quorum ego onus non inuitus sum subiturus. Tu uoluntatẽ tuam & quicquid constitueris perscribe, & me ama.

CÆLIVS CAL. LVDOVICO PARISETTO S.

MVLTVM debeo Prospero Auriniano uir clarissime, qui mihi primũ tuas delicias legendas obtulit. Quibus mihi planè testatum fecit, quanta tua sit eruditio, quãta in scribẽdo facultas, seu tu uorsam seu tu prorsam orationem aggrediare. putabã ego eum tam grato officio perfunctum omnes humanitatis partes impleuisse: nullamq; ad eas accessionem posse fieri. Sed postquã tuas literas accepi, longe mihi iucundissimas, tantũ uideo cumulũ ad pristinũ illud officium accessisse, ut nullo grati animi testimonio uidear mihi tam eximiã hominis diligentiam posse emereri. Primo enim propè ostendebat raras ingenij tui opes, quibus in tui amorẽ eram planè succensus: nunc uero tui prorsus mihi copiam fecit: & ut iam cõminus mutuus inter nos amor congrederetur, effecit. Quãti ergo putas me hoc munus æstimare? quo factum est ut tuã, hoc est uiri clarissimi beneuolentiã inirem. Opto itaq; mihi aliquando occasionẽ dari, ut hunc animũ erga te meum tui cupidissimũ atq; amantissimum tibi approbarem. Id quod ego profecto sum facturus, siquãdo tu mihi ad eam rem fenestrã aperueris, id est tẽpus locumq; indicaueris, quo id cõmode facere possim. quare tu te tibi de me iã planè potes uir doctissime omnia polliceri. Ea enim est mea de te ac de tua uirtute opinio, ut nihil sit tã amplum tamq; illustre, quod ego nõ existimẽ me iure optimo tibi debere. quòd si quãdo mihi licebit tibi aliquã huiusce meæ uoluntatis significationem præbere, tum ego me non dedisse, sed accepisse locupletissimum beneficium putabo. Bene uale.

CÆLIVS CAL. RICARDO CROCO S.

QVARTO post die quàm à nobis discessisti, in Rodiginã peninsulã me recepi, ut siqua possem ratione deciderem super controuersia peruete ri, quæ mihi est cum patricio Veneto ex hæreditate gentilitia, quam anno ab hinc quinto creuerã. Eã rem longe difficiliorẽ offendi quàm antea existimauerã. Quare iam dies multos luctor in hac molestissima harena: id uero mihi accidit insolentia & gratia aduersarij, cui iudex alioqui indulgentissimus fauet immodice. Non tamen despondi animũ quin aliquid cõficere possim priusquam hinc abeam. Interim dum uanissimis his curis auocor à melioribus consilijs, superuenerunt mihi literæ tuæ omnium optatissimæ, uenerabilis patris Seuerini diligẽtia ad me transmissæ: quas obuius excepi, & propensissimo animo sum

exoscu

exosculatus, utpote mirifice tua suauitate recreatus. Gratias uero tibi ago maximas, quòd libros quos optabam mihi curaueris diligentia & sedulitate incredibili. Reliquum est, ut des operam ut tutò ad me perferantur. Ea in re non est quod multum labores. Qua enim est bonitate Seuerinus noster officiosissime procurabit, ut ij incolumes ad me ueniant. Id quod commodissime facere poterit, quom princeps Ferrariensis reditum apparabit: in cuius comitatu sunt aliquot familiares mei, qui summa animi inductione hoc perficient. Cæterũ pecunia quam impendisti mea causa, protinus bona fide ad te ibit, quom mihi significaueris, cui & quo loco tutò enumerari posit. Dioscoridem illum Germanũ pulcherrime ut scribis accuratũ non prius uelim ad me mitti, quàm certum habeã quid amplius euariet aut prę stet cæteris, qui plurimi ad hanc diem publicũ acceperunt. Id cõmode feceris, si quẽ præfert in fronte titulum ad me transcripseris. Prioribus literis à me petis, ut imprimis enitar, quo tabellioni tabulæ illę exprimãtur quas tibi dolo malo interuerterat. Persuasissimum habeas uelim, me neq; authoritate neq; pollicitationibus defuturũ, & si ego uix putem quicquam hoc tempore posse confici. Nostri enim populares oppido quàm meticulosi sunt. Ita enim fermè comparatũ est, ut reguli isti minorum gẽtium acerbius quàm magni illi reges ulciscantur, siquid aduersum eorum uoluntatẽ admissum sit. Spero tamẽ nos omnia pro sententia consecuturos, quom primũ Cęsar causam Mutinensem dijudicauerit. Quippe ut uideo hæc nobis prægrauis aduersaria est. Nõ tamen uelim putes me hanc desidiæ meæ quasi πρόφασιν prætendere, quando eo ingenio natus sum, ut ingenue profitear quicquid mihi in mentẽ uenit, amicosq; admoneam quid eorum rationibus prodesse aut obesse possit. Ego profecto nihil prætermittam, quo semel obstrictã fidem reluam. Tum si quid opinione felicius obtigerit, id omne iure imputabitatur lucro. Quis autẽ procuratori principis rem nostrã prodiderit, facilius coniectura quàm testimonio consequi possumus. Ego certè in eã suspicionem inclino, ut uester ille orator Britannus, qui tam belle calamitatem Romanam deplorabat, rem patefecerit, & intercesionẽ procurauerit: quod ei facile fuit, quom regulus noster hoc tempore quo iure quaq; iniuria Cæsaris gratiam colligat. Cõmentationes uero nostras, quom primũ in patriã rediuero, & aliquid ocij nactus fuero, accuratissime urgebo, ut maximo clarissimoq; nostri æui regi fidem & obseruantiã meam approbem quàm ocyssime. Quod autẽ petis, ut consultationibus in eam rem habitis, quas te missurum scripsisti, à doctoribus collegis meis subscribatur, confido me id facile sub sponsione pecuniaria consecuturũ. Proinde quod huc pertinet, in utranq; aurem dormias licet. Quòd posterioribus literis, quas omni amœnitate ingenij excoluisti, mihi operam tuam amanter & iucũde polliceris, facis tu quidem rem tibi consuetã ac peculiarem, mihiq; longe antea perspectã: pro qua tibi lubẽs multam gratiã testarer, nisi pridem omne Gratiarũ myrotheciũ absumpsissem. Tu uero exploratum habeto, me ita tibi esse obæratũ atq; addictum: ut iam nihil sit mihi in meo mancipio reliquum: certè in eam rem incumbã omni studio, ut quam de me opinionẽ concepisti, eam sustineam, indiesq; auctiorẽ reddam. tu interim gratiã mihi regiã, cuius propè ambitu ac desiderio ardeo, studiose ac reuerenter conciliabis: ego uicissim non desinam eam cura, asiduitate, omniq; obsequentissimi animi testimonio emereri. Bene uale.

CÆLIVS CAL. RICARDO CROCO S.

SI in his literis chirographũ meum non agnoueris, non est quod mireris: nam tuus nuntius me in lecto cubantem deprehendit ex febricula, quam inclemẽtia cæli Rhodigini mihi male cõciliauit. Hanc spero me pertinaci inedia, quam ego sponte mihi indixi, facile posse discutere. Id quod & in tuam gratiã & boni ominis causa dictum uelim. De oratore Casali ne uerbum quidẽ auditum erat apud me, tantum abest ut quicquã cum collegio confectum putes. Quom primũ literas tuas legi, incidi in suspicionẽ ne me absente atq; adeo rerum ignaro quicquã transactum foret. Proinde ad eum qui primus est à secretis apud hunc principẽ, sciscitatum misi protinus, ecquid ea in re con

tigisset. Is mihi in hæc planè uerba respōdit. Pridie eius diei, quo illustrissimus princeps Venetijs rediјt, hic fuit, non orator Angliæ, sed eius frater oratoris nomine, idem cum magnifico factore sermonē habuit, cui cōmode uerbis satisfactum est: discessitq; eo animo ne hoc tempore cum collegio quicquā tētet, sed aptiora tempora expectet. Idem se recepit bona opera apud maiestatē regiam perfuncturū, ne ea causa in nostrum principem quicquā indignationis concipiat. Hæc ille hactenus. Quare non est quod uerearis tibi bolum rapi, tuosq; labores ab alio occupari. Quocunq; enim ego loco fuero, pro captu ingenij & fortunę fidissimus regię amplitudinis adsertor, & tuæ dignitatis defensor aderit. Sed planè omnia quæ huc spectant, cessent hoc tēpore necesse est: quod alias ad te scripsi. Nam dū negociū Mutinēse sub arbitratu Cæsaris pendet, nihil est quod hoc loco speremus. At ubi dies arbitratus cesserit, quę in proximū Natalē domini profertur, tunc omnia digito uno & quidem priore, nisi me fallant omnia, promouebimus, quæ nunc frustra omni conatu impellimus. De cōmētatione uel consultatione, pro qua iam non semel fidem obstrinxi, agam ex fide, quom primū Di feliciter aspirauerint, & fuero ego ipse mihi restitutus. Accepi cōsilium ex nūtio tuo, cui dabo operā, quom per uires licebit, ut subscribat. Quòd autographas meas ad inuictissimū iuxta & doctissimū regē dederis, sanè erubui quom tuas legerē, uereorq; ne tanquam sorex, ut ille inquit, meomet indicio pereā. Certè nisi fidei & obsequentis animi testificatio nobis fuerit patrocinata, non est quòd aliūde aut tu tuo testimonio, aut ego meis literis fauorē impetrari posse iudicē. Permolestum mihi fuit quòd de librorū precio nihil scripseris, & ne illud quidem, cui libros mihi perferendos curaueris. Quare amabo, me exime ex hoc fluctu, & fac ut tuum mihi solidum beneficiū constet. Illud quoq; ne pigeat significare, quo loco sis proximā hyemem acturus. Literas tuas Seuerino monacho officiosissimo rectè credideris. Vale, & me ama tui studiosissimum atq; amantissimum.

CÆLIVS CAL. RICARDO CROCO S.

BINAS abs te uir magnifice sub eodem tenore accepi literas, quas mihi nuntius tuus huius ipsius negocij causa missus rettulit. Eum protinus ad te remittendū existimaui, tum quòd ipse sibi festinandū præ se ferebat, utpote qui tibi ab amico in hanc rem fuerit accōmodatus: tum quòd ea quę petis, non tam repente possunt à me explicari. Nunquam autē mihi defuturi sunt nuntij qui literas meas ad Seuerinum monachū perferant. Nec Seuerinus desideraturus unquā est tabellarios qui Patauium cōmeent. Ad hoc accedit, quòd ego adhuc planè infirmus, & nondum à proxima ualetudine reparatis uiribus, rebus agendis parū sum accōmodatus: quæ res, uel me tacente, potest inertiæ meæ apud te tam æquū imprimis iudicē patrocinari. Quod ad discessum protonotarij Casalis attinet, nuntium Bononiam destinabo, atq; operā dabo, ut quàm ocyssime rem totam exploratā habeas. Sanè qui sit Hieronymus Preuidellus, & an homo natus sit, ignotū habeo. neq; ob id tamen desinam tuæ morē gerere uoluntati. De subscriptionibus singulorū & uniuersi collegij iudicio, aliàs abunde ad te sententiam meā perscripsi. At tu nimiū properas, & adhuc tibi messis in herba est. Non est quòd eandem κράμβην totiens repetā. Vt subscriptiones illas impetremus à collegis meis, non mea magis opus est incolumitate, q̄ ingenio ac dexteritate. Ad hæc certum habeas, non eos magis auri & quæstus amore rapi, quàm ferulæ & supplicij timore absterreri. Illud quoq; in animū inducas uelim, nobis lōge aliam rationē Pauij, longe aliā Ferrarię iniri oportere. Illic scilicet à priuatis quibusdam turbas, hic ab eo qui summā habet uitæ & necis potestatē periculum imminere. Quare ad occasionis articulos prouocandum est: ea duce nihil non arduum & operosum licet, facile cōfici posse cōfido. Quod alteris literis scribis, doctores nostros subscripsisse consilio Marci Mantuæ, sanè ut id incertū habeo, ita à uero lōge abesse puto. Noui ego mores nostratiū, eorum præsertim qui in albo collegij adscripti sunt: quorum nemo non indigena est, fortunasq; habet sub nouacula. Nō puto eos usq; adeo sui immemores ut insaniāt. Pergratū mihi fecisses si eorū nomina significasses, ut potuissem tibi ali-

tibi aliquid compertius respondere. Cæterum tu bono animo esto, neq; tibi hanc palmam à quoquam præreptum iri posse persuasissimum habeto. Quicunq; emissarij Casalis aduenerint, non dubito eos oleum & operam frustraturos. Quom nuperrime adhuc decumbẽs cum tabellione, qui tabulas Theologorum è tuo penè sinu abstulit, uerba facerem: hortarerq; ut tanto regi tam honesta in re obsecũdaret: tum ego pręsentem pecuniam porrigerem: propè deflens respondit, se iniquam causam fouere, sed necessitate ad id facinus impulsum esse. Se esse præterea ea fortuna quæ minime pecuniam regiam aspernari deberet, sed se non ita esse stipitem, ut spe & inuitamento uel amplissimæ mercedis capitis & fortunarum periclitari uellet: præsertim quom hi qui iure principis ὀφθαλμοὶ καὶ ὦτα nuncupari possunt, tam acute omnia circunspiciant, totq; habeant Corycæos. Cuius rei exemplum addidit, quòd quom nuper frater ille Casalis oratoris aduenisset, protinus agminatim factoris nuntij adfuerunt, præmonentes nequid per imprudentiam aut quæstus gratia admitteret, quod principem offenderet. Quare ut iterum atq; iterum idem repetam, non est nobis properandum. Nam sat est cito, si sat bene: ut ueteri testatum est prouerbio. Libri abs te coempti opera Seuerini bona fide ad nos peruenerunt incolumes, ea ex re tibi ingentem gratiam profiteor. Sed heus tu, nihil de precio adscripsisti, fac per Musas ut sciam quantũ tibi debeam: ne si cæteri conticuerint, ego me ipsum quasi ærusc atorẽ coarguam. De opere Raphaelis Comẽsis accurate agã quod scribis, sed quid Florianus ea in re prodesse posit, non uideo: quid obesse posit, uideo. Quare tua bona uenia, in tãta spe salutis ad periculosa remedia nõ perfugiam. Bene uale, & in ijs quæ hic agi possunt, ut Cælio tuo, non summæ prudentiæ, sed singularis fidei amico plusquã alteri cuiquam credas rogo. Dum hæc dictarem librario meo, putaui non ab re futurum, si ex eo qui est ab aure principis uiro docto & summa beneuolentia mihi coniuncto exquirerẽ, an de Casalis discessu quippiam comperisset. Is mihi renũtiari iussit, nihil se habere cõpertũ. Sed ex Floriano qui res Bononiẽses probe callet, ceu qui est in familia Campegij, facile me omnia resciturum. summisi hominẽ qui percunctaretur. Respondit Florianus, neq; eum abiuisse, neq; esse abiturum, mirariq; unde is rumor increbuisset. Hoc te scire uolui, nõ tamen ob id ego minus ero impiger, quin rem ex Bononia per certum nuntium explorem, & quicquid fuerit exploratũ tibi significem. Operæpretiũ feceris, si uenerandum Seuerinum cõmonueris, quem in locum meas ad te literas dirigat. Dioscoridem cuius titulum misisti ad me, puto non inutilem quẽ coemas & ad me mittas. accedat is tuis in me officijs cumulus. Rursus uale.

CÆLIVS CAL. RICARDO CROCO S.

BONONIA redijt nuntius meus: is mihi nuntiat, neq; Casalẽ oratorem neq; fratrem in Britanniã concessisse, & adhuc Bononiæ subsistere: & quom diligenter quantũ fieri potest omnia rimaretur, accepisse Guronum nescio quẽ Britannum à Casali ad regem destinatũ: eumq; pleno passu Britanniam petere. Eius itineris causam non comperisse, quòd multo silentio arcana illa consilia ab hominum auribus subducantur. hæc ille. Cæterum ego quamuis adhuc me domi contineã, & colligendis uiribus adhuc studeam, atq; hoc sim minus æger quòd non decumbo: à Vincentio tamen illo Prædicatorij ordinis impetraui, ut ad me iret. Tum actis longis sermonis fundamẽtis in eam orationem descendi, an Rhaphaelem Comensem cognosceret, an hominis doctrinam haberet perspectam, an aliquod ingenij illius monumentũ legisset, deniq; quid illud foret quod in causa regia perscripsisset. Tum Vincentius non hęc modo sibi ignota, sed illud quoq; sanctissime pernegauit: se de Rhaphaele quicquam certum habere, neq; scire an albus an ater homo natus foret. Quid facerẽ? alias fidiculas admouere nõ potui. Cum Franciscano illo Theologicæ facultatis Decano nullũ est mihi commercium, neq; uel de facie hominẽ noui. Summittã tamẽ nuntium eiusdem ordinis, quo sequestro spero nobis rem ex sententia processuram. Quom doctores aliquot è collegio, qui mihi arctiore familiaritate coniuncti sunt, me ægrũ inuiserent, de subscriptione uerba feci. Operam polliciti sunt, modo consilium cui essent subscripturi

certis

certis rationibus authoritatibusq; niteretur. Depromi iussi consiliũ quod ad me misisti. quom authorẽ quærerent, qui se pro consuetudine in coronide solet adscribere, nusquam repertus est. Tum suspectũ huiusmodi consilium habere cœperunt. At me rogarũt, ut operam nauarẽ, quo ille qui eum fœtum peperisset, si modo approbaret & suũ agnosceret, se quoq; sua manu auctorẽ testaretur. Ad hæc accedit is scrupus, quòd de pecunia transigenda cũ subscriptoribus, nolo esse mei iudicij: tum quod in hoc genere nunquã alias me exercui, tum quòd temere alienã pecuniam nolim prodigi. Quare obsecro te ne pigeat, quid factu opus sit, me admonere. Sanè accurate & q̃ minimo fieri poterit impendio rẽ tractabo: sed ea lege, ut me omnino intra præscriptos cancellos contineã. Amicus meus, ut puto, non omnino ἀναξιόπιστος, indicauit mihi, apud Florianum asseruari quædam consilia ad regis negociũ spectãtia, amplissimi Cãpegij, ut reor, reliquias: sed ita asseruari, ut neq; Indicę formicę, neq; grypes Hyperborei aurum maiore custodia tueantur. Cogito mecũ an Mercurius quispiam ἀργειφόντης inueniri possit, qui huic Argo oculos præstringat. Tu quoq; in eam rem ingenij neruos intende, & si quid cogitaueris cõmonefacito. Nosti enim illud Homericum, μᾶλλον θαλπωρὴ καὶ θαρσαλεώτερον ἔσαι, σύν τε δύ᾽ ἐρχομένω. Et profecto uerum est quod sequitur, μοῦνος δ᾽ εἴπερ τε νοήσῃ ἀλλά τε οἱ βράσσων δὲ νόος, λεπτὴ δέ τε μῆτις. Bene uale, & me ama, qui te noctes ac dies oculis gero.

CÆLIVS CAL. RICARDO CROCO S.

SVB idem tempus & eodem propè fasciculo ternas abs te literas accepi, diligentia Seuerini nostri ad me perlatas. Et cum ijs consilium authoris nomine & sigillo munitum ad me peruenit incolume. Quod fuit pergratũ, ut his nostris qui paulo morosiores sunt, omnis cunctatio & tergiuersandi ansa adimatur. Ego uicissim curabo, ut prius illud cuius nunc uicarium summisisti, protinus ad te referatur. Nunc accedo ad longiores illas tuas literas, quibus testaris te meas bona fide accepisse, id quod fuit periucundum. Quòd gratularis mihi de restituta ualetudine, facis tu quidem humane ac perbenigne & pro tua consuetudine. Et sanè si uera fateri oportet, tua quoq; interest, ut Dii eum tibi amicum seruent superstitẽ, quem tu tibi ita obstrinxisti, ut pro tua dignitate & existimatione nullũ unquã laborem, nullam ærumnã sit detrectaturus. De Casali illud certum est, eum fuisse Bononię quom meus nũtius eò aduentasset: quod tu ex cõputatione dierũ facile agnosces, si literas meas super ea re missas excusseris, & tẽpora quibus datæ sunt, ad calculũ reuocaueris. Mox tamẽ mercator Bononiensis amicus & familiaris noster, quẽ nũtius meus abiens propè huius rei exploratorẽ reliquerat, mihi significauit, Casalem trãsisse in Galliam cisalpinã ad III. Calẽd. Decemb. incertumq; rumorẽ peruasisse in uulgus, eum in Britanniã profecturum. Sed certi nihil se habere cõpertum. Eius mercatoris dandas ad te literas existimaui, quo rem certiorẽ compertioremq; habeas, intelligasq; nihil me quoad eius fieri potest de diligentia remittere in re omni, quo plenè omnia uotis tuis respondeãt. An Vincentius ille monachus mentiatur, nondum mihi planè constat, atq; in aliud tempus suspendo iudicium. Sanè quom amicũ meum de quo ad te scripseram summiserim, nihil ex Minoritano illo decano elicere potui. Nam & ille constanter ullum esse apud se Raphaelis Comẽsis cõsilium pernegauit. De pecunia regia quod iterum atq; iterum mones, ut ex meo arbitrio eam dispensem subscriptoribus: rogo te amicorũ optime, ne me ad hanc necessitatẽ adigas. Scio ego quàm sit hoc onerosum, quantum habeat difficultatis, quàm religiose tractãda sit aliena pecunia. Quid uero quom accepti & expensi ratio ineunda est? An tu non illam crucem putas homini ingenuo propositam? En tu aurei dimidio aut solido aureo ad summum cum subscriptoribus decidendum putas. & sanè ego tecũ sentio, ultra aureum non esse producendum impendiũ. Nã de aurei dimidio neq; ego homo priuatus & tenui fortuna in re priuata mentionẽ habendam putarẽ. Quid uero si ampullosi isti & numerosis paragraphis suffarcinati ψήφισμα illud suũ pluris nundinentur? Si dem, alij protinus inclamẽt, mihi regios loculos non esse cõmittendos, qui tam incaute in eos onocrotalos tantũ

pecuniæ

pecuniæ profuderim. Si negem, non deerunt qui me arguant, quòd liberalitatẽ regiã in dubiũ uocauerim: & quòd parũ uidear intelligere quo in negocio, qua in causa uerser. Temporũ, locorum, personarũ rationẽ habendã esse. Et quod laudatæ memoriæ cardinalis Estensis olim princeps meus procuratoribus suis sępe inculcabat, alibi impendendam, alibi profundendam esse pecuniã. Tum uerò ego inter Cyaneas petras deprehensus quid faxim? nisi stultitiã meam accusem, qui quasi Cæcias in me nubes contraxerim. Verbum uetus est: quod dubites ne feceris. Sed tu dic sodes, quantam nobis aduersariam putas opinionẽ? quam homines audita causa regia protinus induunt, montes etiamnum aureos sibi pollicentes. quòd nisi in uulgus ea fama emanasset, si quo modo protrita hæc causa posset dissimulari, mirum uerò quàm nobis omnia fierent leuiora ac faciliora. Sed de his iam plus nimio: ea est rei summa, me paratũ esse regiã pecuniã enumerare, sed præscriptis finibus, ultra quos non transiliam: in reliquũ operam, consiliũ, iudiciumq; meum non desiderabis. De Campegianis illis reliquijs non despero. Nam sunt qui spem faciant, se posse earum copiã habere in paucas horas. Ego illud molior, ut tãtisper haberi possint dum præcipiti calamo exscribantur. Si hoc impetrauero, rem confectã tibi dabo. Nuperrime mecum uerba fecit Florianus, & quidem in eam sententiã, ut se partibus regijs studere plurimum præ se ferret: seq; si eum Ferrariæ conuenisses, multa fuisse cõmonefacturum, quæ uestris conatibus non mediocriter profuissent. Ego qui pertentandi causa ea dici existimabam, cunctanter ad omnia respõdi: illud addens, eum prudenter facturum, si aliquo insigni officio tãtum regem promeruisset: meq; paratum esse ad te scribere pro ea quæ inter nos cõflata est amicitia, siquid cõtingat quod uel tua scire intersit, aut in regiæ causę cõmodum cedat. Nihil ad Dionysum respondit: sed illud adiunxit, se habere cognitũ, tibi & Casali non bene conuenire, eamq; simultatem regiæ causæ obesse. Eundẽ Casalem cũ Genutio auditore Cameræ apostolicæ decertare, utri rex magis faueat in assequenda cardinali purpura: & multa id genus quæ me scribere, te autẽ legere pigeat. De Dioscoride, Linacro, Alciato, & si nõ plane is sit quem expetebã, multam tamen gratiam habeo. Linacrũ tuum tua manu recognitum ad te mitto. Bene uale, meq; tuum libra noris & cæræ minus.

CÆLIVS CAL. HENRICO ANGLIÆ REGI S.

AVDIVERAM ego pridem Britanniæ atq; adeo ipsi Oceano imperare Henricum regem eius nominis octauum, ingenio ac fortuna celebrem, qui uirtute atq; animi magnitudine non huius modo seculi, sed clarissimis quibusq; superiorũ temporũ regibus esset cõferendus: multa mihi de eius sapientia, clementia, ingenij suauitate olim enarrabat Ricardus Paceus uir pręstantis doctrinæ, qui eo tempore regium oratorem agebat in Italia. Idem asserebant incredibili omnes consensu, qui ex Britannia in nostrum orbem cõmeabant. Est sanè apud omnes gentes regium nomen uenerabile: sed mihi Henrici nominis maiestas tot præconijs illustrata, religione quadam ita animum succenderat, ut nihil consuetũ de tanto rege cogitarem, sed heroicum ac diuinũ planè quiddam in eius animo uigere existimarẽ. Superuenit mihi deinde orthodoxæ fidei defensio ab illo suscepta contra Lutheranã factionem, opus Di boni quãta eruditione, eloquentia, ac pietate refertum. Res ea mihi uisa est imprimis admiranda, & nostræ planè ætati incognita, regem esse qui ad fortunæ ac rerum gestarũ amplitudinem, literarũ etiam splendorẽ addidisset. Sciebã ego priscos reges cõsueuisse non tam sibi ex magnitudine & felicitate imperij, quàm ex optimarũ & maximarũ rerũ & disciplinarum cognitione gloriã petere. Alexãder ille cognomento Magnus palàm profitebatur, se sibi multo clariorẽ uideri, quòd de Dis immortalibus recte sentiret: quàm quòd multas nationes perdomuisset, multisq; populis imperaret. At quanto hoc præstantius? quod quom ij ad quos imprimis tutela Christiani nominis pertinebat silerent, & tantam pietatis offensam dissimularẽt, tu unus rex inuictissime ex omnibus principibus quos Christus in excelsum solium euexit, inuentus es qui pro aris & focis, id est pro religione ac ueritate asserenda, stylum perstrinxeris.

Tuæ pro-

Tuę profecto laudes possunt fortasse alijs quibusdã, sed ijs perpaucis admodũ principibus esse cõmunes. Sed hæc pietatis gloria ita omnis tua est, ut quicũ possit communicari, non inueniat. Felicẽ itaq; Britanniã, felices populos existimabam, qui optimi ac sanctissimi regis parerẽt imperio. Tũ ego tãta percitus laudum & rerũ bene gestarũ celebritate absens absentẽ uenerabar: & quod unũ mihi licebat, deum opt. max. tibi diu propitiũ optabam, augustiq; tui nominis prædicatione meã erga te uoluntatem pietatẽq; apud omnes significabã. Quom uero nihil mihi antiquius esset in uotis, quàm ut aliqua mihi cęlitus affulgeret occasio, ut hunc animum meum tuæ maiestati addictissimũ, uel literis, uel certo aliquo testimonio tibi probarem: cõmodum accidit, ut Ricardus Crocus, uir præclaræ eruditionis & spectatæ erga te fidei, allectus nõnulla opinione meorũ studiorum, mecum sæpe & de literis ac rebus communibus, de animi uero tui celsitate propè quotidie solenniter uerba faceret. Is me succẽsum tantarũ uirtutũ admiratione, ad te unũ propius colendũ atq; obseruãdum inflãmauit. Aucta uero inter nos & confirmata multis diebus consuetudine, incidimus in mentionẽ causæ coniugalis, cuius gratia amplissimus Campegius in Britanniam traiecerat. Eius seriem ac rationẽ longe diuersam ex eo accepi, quàm mihi antea quidam enarrassent: qui quom me super ea re consulerent, impetrauerant ut in utrãq; partẽ academico more argumẽta colligerẽ. Et sanè ita rem tractauerã, ut mihi omnia in id tẽpus essent integra. Tum uero Croco admonitore atq; hortatore me recepi ea quę scripseram in examen reuocaturũ, & pro uirili ueritati nõ defuturum. quod sanè feci accurate quantum in me fuit: multamq; argumẽtorum & auctoritatum syluam collegi. quam quom reposuissem, sperans me aliquando per ocium eam in ordinẽ redacturum: nihil enim minus cogitabã quàm Crocum tam repente abiturum, ut non saltem dies aliquot darentur ad rem explicandam: sed is præter expectationem me ita improuiso suo discessu oppressit, ut tota ratio consilij mei mihi fuerit peruertenda. quæ igitur præsens præsenti fuerã pollicitus, ea in diem reluam oportet. Nam & si id quod daturus sum uel multos post dies, me quoq; iudice informe futurum sit: nunc tamen si ederetur merum planè foret abortiuum. Cæterum quom in colligẽdis doctorũ sententijs ac responsis Ferrarię multa sese Croco difficilia obiecerint, eiusq; diligentiã remorata sint, certis ex causis quas ipse multo cumulatius & cõmodius coràm, quàm ego per literas possim recensere: nunc demũ abiens consilium quoddã mihi reliquit uiri bene docti, qui pro causa regia consuluit: rogauitq; me, ut in tuæ gratiã maiestatis darem operam, ut quamplurimi atq; ij lectissimi uiri huic subscriberent. Quod & si hoc loco non adeo facile perfici possit, utar tamen ad eam rem ingenio ac dexteritate ut res procedat è sentẽtia. Quòd siquid est præterea inuictissime rex, in quo fides ac sedulitas mea tuæ maiestati usui esse possit: tu me semper & tuę dignitatis studiosissimũ, & tuis mãdatis obsequentissimũ cognosces. Ego uero me planè felicẽ ac fortunatum putabo, si quando hunc animũ meum tibi uni rex maxime cõsecratum certo aliquo testimonio declarauero. Ferraria.

CÆLIVS CAL. PEREGRINO MORATO S.

DOLEO quantũ uix literis cõplecti possim, tuos istos casus in ea tẽpora incidisse, quibus neq; opera neq; authoritate possim mea tibi tãtum prodesse quantum uelim, neq; ab ista insigni fortunæ indignitate uendicare. In causa est non tuorum aduersariorũ potentia, quam nosti non modo infirmã, sed omnium ludibrio obnoxiam. Illi ipsi qui quom aderas, se tibi inclemẽtes præbebãt, non tuo quidẽ odio, sed quasi in bonos omnes inimicitias professi, te adhuc cuniculis oppugnant. Nam rogati ut aliquando se tibi faciles reddant atq; exorari sinant, contemptim preces audiunt, remq; ad se pertinere dissimulant. Quo fit ut neq; uotis respondeant, neq; precibus locũ relinquant. Nolo tamen ut eam ob rem animum abijcias, neq; ut parum tuæ uirtuti confidas. Multa hominum uoluntas ac temporis diuturnitas affert præsidia, quæ neq; tu sperare audeas, neq; ullo unquã ingenio prospicere possis. Hoc sanè tibi magno solatio esse potest, quòd boni & studiosi omnes te amãt, teq; in oculis gerũt: fatenturq; omnes tuo

tuo digressu urbem nostram magnã iacturam fecisse: quando eorum adolescentum pleriq;, qui tibi operã in comparando animi cultu dabant, nunc cæteros propè omnes priuatos professores stomachant, ingenue asserentes neminẽ esse qui uel copia, uel delectu rerũ tecum conferri posit. Ego hactenus, quod unũ mihi licuit, nullo loco desij tuas laudes prędicare: atq; illud constãter profiteri, insignẽ tibi atq; indignã contumeliam factũ iri. Tuis uero familiaribus nusquã defui, quoties me appellarũt. Quin & ipse ultro mea illis studia persæpe obtuli, si qua modo in re aut illis aut causæ tuę adiumento esse possem. Illud quoq; puto tibi tuorum literis significatũ, nostrę coniunctioni nouum uinculum accessisse. Siquidẽ ego nuper filiolam, quæ tibi proximis diebus nata, salutari aquæ admoui, atq; ad mysticũ fontẽ excepi. Ex quo facile potes intelligere, me fraternæ beneuolentiæ partes cum eo nõ recusare, quicum paternæ appellationis cõmunionem subire uolui. quòd si quãdo aliqua lux rebus tuis affulserit, uentusq; aliquis secundus afflauerit, ego profecto omnia uela amicitiæ ita explicabo, ut agnoscas me nihil præterea cogitasse, quàm te saluum in portum aliquando prouehere. Obfirma interim animum: tuaq; prudẽtia in medijs fluctibus sibi faxit (quod Plautus ait) alcedonia. Bene uale.

ALPHONSVS TROTTVS IACOBO ZIEGLERO S.

LITERÆ quas dedisti ad octauum Calendas Ianuarias, hæ ad me demum peruenerunt pridie Nonas Apriles: ex quo facile colligere potes quàm accurate tui ad nos tabellarij cõmearint: quod ea causa dictũ uolui, ut si forte serius quàm tu atq; ego uoluissem, hæ quoq; ad te perferrentur, habeas in quos culpam reijcias: me certè ab omni suspicione negligentiæ liberes. Illud uero imprimis mihi periucundum nuntiarunt tuæ literæ, te incolumem saluisq; rebus Argentinam peruenisse. Sanè cõmentationes in Plinium tuas longe antea publicum accepisse & haberi in manibus audiuerã: sed nescio quo fato acciderit, ut nondum mihi, ad quem primũ pertinebant, eas uidere contigerit: quom id tamen impense optarem. Profecto quom apud hos mancipes librorum, qui Ferrariæ negociantur, perdiligenter inquiri iusserim, nusquã inuentę sunt, quas precio mihi possem cõparare. Volebam enim esse apud me, tum alijs de causis, tum maxime in gratiã tuæ erga me uoluntatis, qui, quantũ in te fuit, me in partẽ tuæ immortalitatis uocaueris. Tuarum deniq; literarũ clausula mirifice me oblectauit, quæ studium meum in proferendo propagandoq; ad posteritatẽ nomine approbauit: id quod semper ingenij beneficio cõmode fieri posse existimaui. Siquidem quæ à bene institutis ingenijs proficiscuntur, ea propemodũ persuasum habui in ipsa immortalitatis arce dedicari, quæ nulla posint fortunæ aut tẽporum iniuria uiolari, sed cũ ipsa planè uetustate repubescant. Qua in re quom tu mihi operã tuam liberaliter hactenus accõmodaueris, eamq; in posterum pollicearis, nõ facile dixerim quanto me gaudio perfuderis, & quantũ me tibi debere sentiam. Quòd si tuis me Chorographicis alijsq; id genus fœturis, quas felix istud ingeniũ quotidie parturit, honestaueris, easq; ad me subinde perferendas curaueris, profecto me hominẽ bene gratum, neq; meæ me sponsioni, neq; tuæ expectationi defuisse intelliges. Bene uale.

CÆLIVS CAL. PEREGRINO MORATO S.

IRASCOR bonitati ac benignitati meæ, quom ea sit, quæ tibi cessandi fiduciam præbeat, tuarumq; literarũ mihi suauitatẽ intercipiat. Atq; ita Di mihi bene faxint, ut ego me inhumanũ morosumq; haberi mallem, ne ego ipse mihi huius iacturæ author fierẽ. Quom Augustus imperator ab hospite negligẽtius foret exceptus, iure doluit, se homini nimis esse familiarẽ: ego iure doleo, me abs te bonũ ac facilem nimis existimari. Quòd si tu tarditatẽ tuam in scribendo occupationibus, quarũ mole premeris, redemisses: id æquo animo pertulissem, & tibi facile fidẽ habuissem: si negligentiã meam accusasses, qui aliquot literas ad me dederis, quarũ adhuc responsum expectes, cesissem accusationi, & me reum peragi nõ ægre permisissem. Sed hoc iã ferre non possum,

me qua parte sperabam imprimis tuas posse literas emereri, ea maximè periclitari, & earum desiderio confici. Quare ego posthac opinioni tuæ relinquam, an me inclementem, an te officiosum effici malis. Nam ego uolens pristinos mores exuā, ut hac saltem ratione tuas literas exprimā. Hoc si te pigeat, tu te ab hac segnicie frequenter scribēdo uindicabis. Quòd isthic tibi omnia feliciter cedāt, & si noui nihil mihi nunciasti: sciebam enim hoc tuis uirtutibus deberi: tamē uehementer gratulor, & ut omnia in posterum Di tibi ac tuis fortunēt, deos obtestor. Quòd tu tibi de me multa ac magna polliceris, tua te profecto nunquā fallit opinio. Habebis enim me semper acerrimū tuæ uirtutis defensorē, ac perpetuum tuarum laudum amplificatorē. Qua in re si minus fortunam, certe uoluntatē ac studium meum nunquā tibi non approbabo. Azaiolus quidem quas ad eum dedisti literas non ostendit: tamen quom mihi occasio arriserit, nō deero quin cum magnifico Trotto in tui gratiam fungar officio, ex tuarum literarū præscripto. Trisino uiro excellētis ingenij ac summæ literaturæ salutes quas eius nomine ad me scripsisti, non solū pari, sed maiore etiā modio remetiere. Vxorem tuam fœminam lectissimā salutabis, & filiolas tuas meo nomine exosculaberis. Audio isthic haberi antiqua quędā monumenta, digna quæ non isto tantum loco legantur: rogo te per Musas mi optime compater, ut des operam, ut ad me perferantur: eo nomine tibi gratias ingentes profitebor Bene uale.

CÆLIVS CAL. PEREGRINO MORATO S.

QVALE per incertam lunā sub luce maligna
Est iter in syluis, quom cælum condidit umbra
Iuppiter, & rebus nox abstulit atra colorem:

talem mihi tuæ literæ lucem obtulerunt. Nubes enim quæ antea latè omnia obduxerant, nūc nescio quo Aquilonis afflatu abruptæ attenuatæq; sunt discussæ, & meliora nobis potius augurantur, quàm spondeant. Nam conditionē Vicetinā, quam certam firmamq; sperauerā, adhuc pēdere uideo: quom tamen Alfonsus Trottus noster fidē mihi fecisset, eam in tua esse potestate. Illud quoq; me male habuit, quod menstruas tantū inducias impetraueris: quom ego bello ac simultatibus nuntium mitti & summā manum imponi optarem, ut post tot hostiū excursiones in pace tandem conquiesceres. Ergo tu paucis diebus Ferrariam? an hoc non est desideriū potius tui excitare quàm extinguere? sitim irritare quàm explere? Quòd si tanta religio fuit inuito nebulone liberū cōmeatum dare, & gratiā redeundi facere, cur non Areopagitarū more publica fides data est? cur non in centesimum annum iudicium diffisum? Profecto hoc uel innocentia tua, uel (ut grauissimè dicam) culpę leuitas, tot iniurijs præsertim prouocata, merebatur: quam magnitudine laudum ac uirtutum ita redimis, ut si in æquilibrio statuatur, illius pondus horum pondere propè obruatur. Sed ego frustra acta ago, & alienam diligentiam requiro: ubi iustius quorundam inuidia atq; improbitas accusari potest. illud tamen non desinam, te etiam atq; etiam rogare ac liberius admonere, ut constantiam tuam teneas, nullaq; fortunæ acerbitas tuam tibi animi magnitudinem excutiat. Ille enim parum uidetur profecisse, qui res secundas moderate tulit: aduersis autem ita frangitur, ut de gradu cedat, & se expugnatum fateatur. Bene uale, & si quando deest scribendi argumentum, uel de cōmunibus studijs, uel siquid librorū Germani mancipes nuper Venetias inuexerint, perscribe. Ferraria.

CÆLIVS CAL. N. ORATORI REGIO S.

POTVIT me regij oratoris titulus, & eximiæ ac maximis de rebus occupationes tuæ à scribendo deterrere: ni mihi abunde perspecta foret summa humanitas ac liberalitas: quæ inter innumeras uirtutes tuas ita eminet, ut uel fastigium uel fastigio proximum locum tenere uideatur. quod quom ego constanti & celebri multorū testimonio confirmatum antea accepissem, tum ipse proxima æstate in comitatu principis fœminę ducis Carnutū non auritus tātum, sed oculatus etiā testis accessi. Ita enim benigne & comiter

sum

ſum abs te exceptus, ita ſplendido conuiuio honeſtatus, ut planè intelligerē famam parce ac ieiune ea inuulgaſſe, quæ multo uberiora amplioraq; ego præſens cognouiſſem. Hæc ſunt quæ me aliàs propè religioſum in interpellandis magnorum uirorum ſtudijs, & immodicū cunctatorem in auocandis ijs qui publicā rem & regia curant negocia, nunc nauiter impudentē eſſe patiunť: & ut opera atq; authoritate tua intrepide utar hortanť. Eſt mihi multa & coniūctiſsima neceſsitudo cū nobili & inter ſuos multæ exiſtimatiōis uiro Cæſare Podacataro Cyprio, ob multa & illuſtria eius in me beneficia, quib. ſanctiſsimū etiā ius hoſpitij adiūgiť. Quare nihil eſt tā arduum ac difficile, quod ego non libenter in eius gratiā quantum arrideat occaſio ſim facturus. Optat autē ille & ſuo propè iure à me expoſcit, intelligens ſcilicet quantus ego ſim admirator & præco tuarum laudum, & quantū tu uiciſsim pro tua humanitate faueas mihi nonnulla opinione ſtudiorum meorum: ut Ioannē Lyxum eius alumnū, iuuenē multi ingenij multęq; ſuauitatis, tua gratia amplecti uelis. Is quom adhuc foret impubes, neſcio quo fato, ſubita ira ſuccēſus, cui nō bene imperat generoſus & iniuriarū inſolens animus, hominē occidit. ea cauſa iam multos annos à patria exulat, in quam tuo ductu tuiſq; auſpicijs redire & optat & ſperat. Ad eam rem facile conficiendam præmunita eſt propè uia. Nam ſententia in eum olim pronunciata, ſecūda actione cognita, reuocata ac reſciſſa eſt à magiſtratu Veneto: & iam ad recuperandam patriam nihil ſupereſt, niſi ut quiſpiā uir ampliſsimus eius patrocinium apud ſenatum Venetum ſuſcipiat, cuius cōmendatione recreatus honeſtiſsimū hoc uotum adſequatur. feceris igitur rem te, id eſt homine beneficētiſsimo, dignam, ſi Lyxum amplectare.

CÆLIVS CAL. PEREGRINO MORATO S.

PRIVS QVAM tuæ ad me literæ perferrenť, deſidię ita me ſuppudebat meæ, ut neq; mens neq; manus ad ſcribendū, id eſt ad ſarciēdum corrigendūq;, quod iā aliquot mēſes admiſi, facinus ſuppeteret. Eaq; res effecit hactenus, ut diē ex die ducerē: atq; interim & diuturnitate tēporis, & ſubruſtici cuiuſdā pudoris mole obrutus intelligerē q graue uitiū foret immodica illa & deteſtabilis uerecundia, quam uoce admodū accōmodata Gręci δυσωπίαν uocāt. ſed poſtq tuæ mihi literę redditę ſunt, quib. pertinax hoc meū ſilentiū tā docte tāq; amanter excuſsiſti: tū demū cognoui me nō aliàs felicius obtorpuiſſe: meamq; mihi deſidiā pulcherrime ceſsiſſe, quæ abs te tam dulces ac tātæ in me beneuolentiæ teſtes literas expreſsit: ut arguto cuipiā forte poſsit ioci pręberi occaſio: me ſcilicet tam turpiter tacuiſſe, ut tu tam honeſte loqui poſſes. Me fœde adeo peccaſſe, ut tu me iuſte & cōmode adeo coargueres. Illud profecto mihi euenit admirabile quom tuas literas legerem Morate præſtantiſsime, ut quo in me atrocius inuehebare, hoc mihi ſuauitatis & leporis amplius inueheres: & illa ipſa flagella, quibus tam immaniter me ſauciabas, melle quodā Cupidinis mihi perlita uiderentur: ut ſanctiſsime deierare poſsim, me nunquā aliàs melius habitum aut liberalius acceptum fuiſſe. Quare tu tibi proximis literis eam præmuniſti uiam, qua nullā neq; honeſtiorem neq; urgentiorē ad protrudendum hunc ſoporem, extorquendaſq; mihi literas cōminiſci poteras. Quis enim tam obſtinatus ac ferreus, quē tuæ orationis faces nō permoueant? permotum non compellant, compulſum in officio non contineant? Id unum fuit permoleſtum, quod tu mihi magis diuinandū reliquiſti, quàm quod tu ſatis expreſſeris: literas illas ſcilicet lōgi ſubſellij, quas ad te ſuperiore menſe dederam, deerraſſe ac minime in tuas manus perueniſſe: quom uix fieri poſſe putarē ut illæ in tranſuerſum abirent, quas credidiſſem nobili cuidam Vicetino qui ſe ex Athenæorum familia profitebatur, quē audio proxime in Gallorum caſtra cōmeaſſe. Alioqui fui ab eo rationē literarum exacturus, quas in ſuā fidem recepiſſet. Quod ſiquando aliàs mora tēporis in ſcribēdo interceſſerit, uel perfidia tabellarij meas literas interceperit, aut aliquis quiſpiā caſus interuerterit: rogo te atq; obteſtor, nequādo meam uoluntatem in ſuſpicionem uoces: ſed alia omnia facilius poſſe accidere opineris, q ut amicitia noſtra tam altis ac robuſtis radicibus nixa poſsit ulla temporis uel obli-

uionis iniuria conuelli. Tuæ enim uirtutes, tua suauitas eo mihi clauo inhæserunt, qui nulla forcipe extrahi, nullo malleo posit extundi. Azaiolus iunior recte ualet, alter propè oculis captus aut domi sedet, aut puero comitatus in publicum prodit, semper uero quasi Tiresias uaticinatur. Iulianus Nasellus uir tui amantissimus magna parte pulcherrimas ædes perfecit, tanto sumptu, tanta elegantia, ut nemo sit ita rudis artis architectonicæ, nemo ita occupatus, qui eo spectaculo non teneatur. Sed eius filius ὄνος πρὸς λύραν. Ioannes Hieronymus meus te salutat, teq; oculis semper gerit. exscribet puto iam tertio epigramma, quod satius fuerat semel deperisse. Sed postquã tu ita iubes, postquam uir æquè amantissimus ac doctissimus sic urget, illicet, uestræ existimationis periculo res agatur, me noxa solutũ uolo. Ioannes Manardus proximis diebus decessit, & nobis atq; omnibus bonis incredibile sui desiderium reliquit. Bene uale. Ferraria.

CAELII CALCAGNINI EPISTOLARVM LIBER XII.

CÆLIVS CAL. BARTHOLOMEO RICCIO S.

NON obliuione aut negligentia factum est, ut tã sero tuis literis respondeam uir doctissime: sed quom optarẽ certi ac perspecti aliquid perscribere, opus fuit responsum diutius extrahi, quàm aut tu uoluisses, aut ego constitueram. Nunc quæ acta sint, paucis accipe. Quom primũ tuæ mihi literæ redditæ sunt, ex quibus facile perspexi quantum fiduciæ in mea erga te beneuolentia collocasses: nihil prius habui, quàm occasionẽ aucupari, qua possem penitus animum & cõsilium clarissimi principis explorare. Eam mihi ratio temporis cõmode aliquãdo obtulit. Ludebat forte filiolus in patris sinu: pilamq;, ut eius ætatis mos est, manu obuersabat. Tum ego, quàm probe factũ foret, ut isthæc indoles tantæ uirtutis prænuntia, honesto & liberali aliquo ludo exerceretur: qui quantum tenera ætas pati potest, ad futuram expectationẽ nõnihil proficeret. Ad hæc princeps: Persæpe mecũ, inquit, cogitaui, an aliqua ei præludia studiorum obijci possent: sed teneram adeo & nondum suis uiribus subsistentẽ ætatem onerare, & ad labores euocare, planè mihi fuit religio: quom præsertim reformidari posit, ne præcoces & planè intempestiui labores prius fastidium aut etiã odium inuehant: quàm intelligat, cui sibi studia usui esse posint. Hic ego, prudenter adeo cogitatum & consultum dixi, ne quo labore intempestiuo tenera hæc ætatula prægrauetur. Sed quom ita natura cõparatum sit, ut in primis etiamnũ crepundijs, atq; eo ipso tempore, quo adhuc infantes ex nutricũ papillis pendemus, agamus tamen aliquid, quo se iam uigor ille nobis ingenitus prodat, & nos planè ad agẽdum aliquid natos probet: quanta iniuria sit, malle adhuc balbutiẽtibus sordida & digna obliuione uerba quàm exculta & delecta inculcare? ludos promiscuos & sæpe pœnitẽdos quàm ingenuos, nec minus ad hilaritatẽ quàm ad animi cultum profuturos proponere? Ergo illi lusorias chartas & talos & tesseras agnoscent: eburneas uero literarũ formas, & pilas elementis insculptas, & numerarias tessellas, ex quibus in morẽ ueteris ostomachij uariæ rerũ & animalium formæ effingi possunt: aliaq; huiusmodi, ut ita dicã ludicroseria, agnoscere non poterunt? An uero ludi geometrici minus habent uoluptatis, quàm uernaculi isti & à uulgari turba accepti: ex quibus nõ modo in præsens animi expergiscuntur & gaudent, sed in posterum etiã ad maiores progressus excitantᷓ. An alia causa Platonẽ mouit in Menone: ut hos maximè naturæ nostræ consentaneos existimaret, eosq; pueri exẽplo propè per se disci posse iudicaret? Quid dicã? quod & isti uulgares & tabernarij quãto minus habẽt ingenij, tanto etiam uoluptatis habent minus: nisi aliqua lucelli spes forte arriserit, ex quo illis maior quoq; accedit infamia. Iis adiunxi exemplum principis Mantuani, qui filiolo suo anno

anno plus minus quàm iste natu maiori, praeceptorem Lampridium addidit, uirum & graece & latine egregie eruditũ: qui Orationẽ dominicã & Angelicam salutationem in memoriã ac labra pueri quasi præmansam offam ita instillauit, ut nunc inter pulcherrimas patris delicias censeatur, filium græce garrientẽ audire. Qui mihi uidetur hac parte Philippum Macedonem imitatus, qui nato sibi protinus Alexãdro non plus gaudij de natali filij concepit, quàm quòd eum sibi Aristotelis ætate nasci cõtigisset: cuius opera ad alendam prouehendamq; illius expectationẽ uteretur. Et sanè id præclare, mea quidem sententia, à sapientissimo rege excogitatum. Nam si Quintilianus existimauit nullum tẽpus oratori deperire oportere, cuius industria, ut se latissime porrigat, uix tamen unquam ex foro aut senatu excedit: quanto hoc iustius prospiciendum in principe? à cuius prudentia multorum populorum salus & securitas pendet. Tum ille: scio, inquit, hanc esse inter literatos agitatã quæstionem, sed ego persuasum habeo, pueros primis illis annis pullis auium esse persimiles: qui utprimum uiribus niti incipiunt, parenti aduenienti adludunt, alisq; applodunt, & rostellum aperiunt ita cibum exposcentes, nec quicquã præterea per se moliuntur, donec infantiã superauerint. Tunc enim in marginẽ nidi adrepunt: mox circumuolitant, sed ita ut neq; longe auolent, nec rectam uiam ingrediantur, neq; pabulum sibi cõquirant, neq; omnino suæ tutelæ permittãtur. Sed eos interim parentes alunt & fouent, donec iam grandiores, uires confirmauerint. Tum demum liberi euagantur: & pabulum sibi prospiciunt. Quòd si audaciæ suæ ante tempus relinquantur, uidi ego plerunq; in terram prolapsos auibus cęteris aut certè feris prædam fuisse. Sic tenera hęc ætas nec præpropere nec præpostere nimis è sinu nutricum quasi è nido ad præceptores releganda est. Adde quòd quom authores inter se dissideant, sintq; utriusq; sententiæ adsertores: quom alij septimũ annum expectandum, alij à tertio protinus auspicandum putent: si mihi quasi honorario arbitro libera detur iudicandi facultas, neutris planè accesserim: sed sicuti in pomis ita in ingenijs delectum habendũ existimauerim. Nam quæ celerius sese ostentant, atq; ocyus maturitatẽ promittunt, ijs ego prius manũ inijciendam iudicauerim: quæ uero crudiora sunt, & tardius se proferunt, non solum in autumnũ, sed in adultam etiã hyemem pendere permittam: ut tum demum decerpantur, quom matura & apta esui uideantur. Quæ uero de Philippo posteris tradita sunt: ea multo ambitiosius quàm uerius dicta crediderim. Atq; utinã rex ille de profectu filij plus curæ suscepisset: neq; enim eũ Leonidæ & Lysimachi ex Acarnania fidei reliquisset, à quibus multo plus uitiorũ q̃ uirtutis hausisse proditur. At regulus Mantuanus cõsobrinus meus (ut audio) non præceptorem, sed custodem potius filiolo adsciuit. Cuius rei facile fidem facit, quòd preculas, quas ex instituto Christianæ pietatis altrices alumnos edocere solent, doctus ille uir docendas suscepit, præceptoris etiã fortasse munus obiturus, quom pueri ætas adoleuerit: sed suum illis iudiciũ relinquamus. Nos nostra (ut dicitur) nostro modulo metiamur, seruabimusq; hoc temperamentũ, ut neq; septẽnium expectemus, neq; à triennio statim auspicemur. Sed ubi quinquenniũ inierit, nos nostrum præceptori, qui non modo doctrina, sed imprimis prudentia ac dexteritate polleat, formandũ mandabimus: qui propè aliud agẽs, per summã iucũditatem ceu solemus in uasa angusti oris, literas paulatim infundat. Interim nauabimus operam, ut omni solutus cura, dignos ætate, dignos principis filio ludos exerceat: corpus confirmet: hominum conspectum non expauescat: blande occurrentes excipiat: præceptionibus adquiescat: reprehensus doleat, laudatus frontem exporrigat. Hæc puto omnia ita pueri animum futuris studijs apparabunt, ut solent pictores certis quibusdam pigmẽtis tabulas prælinere atq; accõmodare, quibus sunt postmodũ nobis picturas elegante penicillo inducturi. Hæc quom dixisset, ex quibus cumulate eius sententiam perspexi, non duxi reluctandum, neq; in altercationẽ rem producendã. Illud unum addidi, non semper arridere bonorum præceptorũ prouentum, atq; hoc ipso tempore mihi occurrere Bartholomeũ Ricciũ uirum multæ literaturæ, & in hoc erudiendi munere diu feliciter uersatũ. Qui quom se huic prouinciæ ultro obtulerit, si postmodum ad aliã conditionẽ animum appulerit, aliquando fore ut frustra huiusmodi

hominẽ desideremus. Tum uerò quom ille de te percũctaretur, dixissemq; te in Aemylia natum in oppido ditionis Estensis, cui Luco nomẽ est: te demũ illum esse, qui Selectorum cõmentarios ex Cicerone decerpseras, & in publicũ cõmodum edideras: Atqui ego, inquit, hominẽ probe noui, eiusq; cõmẽtarij mea in bibliotheca dudum asseruantur. Sed quàm factum esset imprudenter, si uir bene doctus, & ad multorum utilitatẽ natus biennium apud puerum unum desideret, cui etiam nulli planè usui esse posset. Cæterũ & alij quoq; plurimi & sanè mihi approbati quotidie in hac functione suam operam pollicentur, ex quibus quom erit mihi delectus faciẽdus, & Riccij nostri sum rationem habiturus, eiusq; memoriã nulla mihi delebit obliuio. Libuit hæc aliquanto prolixius ad te scribere, & epistolam propè ad imaginẽ dialogi effingere, ut intelligas quàm accurate rem tuam egerim: & quæ rationes utrinq; adductæ sint: ut quid tibi in posterum sperãdum sit, possis coniectura consequi. Certè ego quoties se præbuerit occasio, nihil prætermittam, quod tuæ causæ profuturum putem. Et quæ tibi meo nomine Emaldus compater utriusq; nostrũ studiosissimus renuntiauit, quæq; per literas uir elegantis ingenij Ferrinus noster significauit: ea re ipsa & quidẽ cumulate præstabo: non modo ut obstrictam fidem meã reluam, sed ut eos etiã non patiar nexũ inire, qui tam prompte mea causa sponsum inierũt. Atq; id eo faciã libentius, quòd habeo perspectum, me nõ solum hominẽ optimum ac de rectis studijs optime meritum posse promereri, sed & hominibus ætatis nostræ celeberrimis quasi ex eadem fidelia, ut aiunt, rem pergratã facturum, qui multo ambitu rem tuã mihi per literas cõmendarunt: quod minus opus fuit, quom per se foret mihi cõmendatissima. Bene uale, & me ama tui amantissimũ. III. Calend Nouemb. M. D. XXXVI. Ferraria.

CÆLIVS CAL. PAVLO III. PONT. MAX.

POSTQVAM certus nuntius significauit te Pontificem maximũ esse salutatũ, tanta omnes protinus peruasit lætitia, ut nemo facile sibi temperaret, quin palàm gestiret, ac uultu & plausu gaudiũ testaretur: ipsi medius fidius parietes, ipsaq; muta subsellia à sedibus suis conuelli optabant, ut aliquam significationẽ conceptæ hilaritatis darẽt. Quin & cælum iam multos dies tetrum faciẽ puriorem ostendit, & sub ipsum arcturum spurcæ tempestates quom maximè sæuire solent desæuierunt. Neq; sanè id mirum, quom tu humano generi & publicè orbi terrarum salutare sidus affulseris. Tuis enim auspicijs speramus pacem incertã ac dubiam atq; inter principes hactenus male coalitam iam retineri posse & confirmari, partes reipublicę labefactatas & dissidentes in pristinum statum restitutum iri: audaciã eorum qui nouas hæreses inuehere non reformidarunt, & inconsutilem domini tunicam diloricare ausi sunt, prudentia ac religiõe tua frangi. Quom enim antea nullo magis argumẽto quàm Romanis moribus & recepta uiuendi consuetudine sua dogmata cõprobarent: nunc demum deus opt. max. rem Christianã laborantem propè utroq; cornu miseratus, eũ sibi in terris uicarium delegit, ad cuius exemplum nemo esset tam deploratis moribus, tam effricta fronte, qui uitæ suæ rationes nõ effingeret & confirmaret. Pleriq; ante te isto in solio positi, puto suæ imbecillitatis conscij, audito concilij nomine expauescebant, & quibus poterant artibus tergiuersabantur. At nunc ita de te homines cogitant: nullũ te præsentius remediũ inuenturũ ad reparandã constituendamq; Christi Ecclesiã tibi creditam: quàm si tempestiue cõcilium indixeris, & suam peruicacibus pertinaciam exprobraueris. Neq; enim iã quisquã ausit ambitu & malis artibus dicere te ad apicem summi Apostolatus fuisse prouectum, quom nõ modo consentientibus omnium purpuratorũ patrum suffragijs in istud fastigium sis cooptatus, sed multos etiam ante dies quàm pontificia comicia inirentur, rumor publicus & cõmunis mortalium omniũ prædicatio te principem christiani orbis renuntiauerit. Neq; erat illa fortuita diuinatio incertis ex coniecturis accepta, sed certum tuæ uirtutis testimonium. Sentiebant enim omnes quàm iure ac meritò augustum istud solium iam olim tibi deberetur: & hoc uno peccasse fortunam fatebantur, quòd tam sero in te oculos obuertisset

uertiſſet: quod certo cõſilio fatorũ factum exiſtimauerim, ut hoc magis diuinam beneficentiam agnoſceremus, quo neceſſario magis tempore beneficium hoc impendebatur. Noſtra enim interfuit, non tua, ut hoc maxime tempore rebus in apertum diſcrimen deductis, tu faſces humani generis ſuſciperes. Tibi enim iam olim perſolutum eſt id præmium, quo neq; maius neq; iuſtius aliud perſolui poteſt, gloria ſcilicet, id eſt peruagata apud omnes gentes ac nationes de tua ſumma ac excellenti uirtute opinio, nullo unquam æuo intermoritura. Nam quid tu priuatim ſperare aut tibi polliceri de tuo pontificatu potes? niſi plus laboris, plus ærumnarum, minus otij, minus quietis: quàm priuatus perfruerere. Vnus erit portus, unum perfugiũ qui cũ omnes animi & corporis fluctus cõpenſes, in quo libenter cõquieſcas: quotiens tecũ ipſe cogitaueris, tanti conſtare Chriſtiani generis ſecuritatẽ ac felicitatẽ, & corruptos & deploratos olim mores in integrum reſtituere: Hæc eſſe illa tela, illas copias, illas claſſes, quib. dei optimi maximi clemẽtia parari poteſt, hoſtiles aũt conatus expugnari. Tu enim pater beatiſsime pro tua ſumma ſapientia rerumq; plurimarũ ac maximarum experiẽtia optime intelligis, non alijs artibus aut machinis rem Chriſti ſarciri, & in integrum reuocari poſſe: niſi ijſdem quibus & ipſe maximus noſtræ ſalutis uindex, & qui eius militiæ nomina dederunt, eam olim coaleſcentẽ conſtituerunt: tenui quidem initio, ſed in tantam ſpem, ut non multo poſt granum illud ſinapis in arborẽ ſuccreuerit, & reliqua omnia olera inumbrauerit. Quom ergo omnes homines promiſcuè tantũ ſpei ac lætitiæ conceperint te ſalutato Pontifice, quid eos putas? qui celſitudinẽ animi tui, perſpicaciã ingenij, rerum humanarum deſpicientiam cognitam habent: qui propius nouerunt pectus iſtud omniũ bonarum artium fœcundiſsimum. Certè ſtudioſi literarũ, atq; adeo literæ ipſæ neglectæ hactenus & iacentes, ad nomẽ tui pontificatus caput erexere: ſperãtq; tuo felici auſpicio aliquando poſſe recreari, & amiſſam olim dignitatẽ tueri. Nam id & potes, ad tantum fortunę prouectus: & debes, cum nullo alio magis quàm literarũ pręſidio tu tibi in arcem æternitatis aditũ aperueris. Nos uero ſummum numen ſupplices precamur, ut maieſtatem tuã ſeruet incolumem, & munus quod nobis dedit diuturnũ eſſe patiatur. At tu pater beatiſsime Cæliũ ſeruum tuũ religioſe ad ſacroſanctos pedes iſtos procumbentẽ tuo nutu dignum puta. Felicitatẽ interminam iterum atq; iterũ tibi nunciamus. XII. Nouemb. M. D. XXXIIII. Ferraria.

CÆLIVS CAL. IACOBO SADOLETO CARD. S.

QVOM primum rumor & multorũ literæ nobis ſignificarũt, te frequentibus comitijs & magno bonorum conſenſu Cardinalem deſignatum eſſe, expreſsit mihi protinus magnitudo lætitiæ has literas: quibus tibi recentem hanc dignitatẽ gratulor, non ea ſanè cauſa, quòd illam tibi magno admodum ornamento futuram putem: ſed ob id multo magis, quòd hãc ipſam tua uirtute poſthac multo fore illuſtriorẽ atq; ampliorẽ uideo. Nam (niſi mea me fallit opinio) quom Paulus Pontifex maximus idẽq; ſapientiſsimus de te ac alijs quibuſdã tui ſimillimis cogitabat in ampliſsimum iſtum ordinẽ recipiendis, non illud primum habuit in conſilio, quomodo uos homines tantæ uirtutis uel promereret uel ad excelſum honorẽ proueheret: ſed qua ratione dignitatẽ multa ſuperiorum Pontificum indulgẽtia labefactatã & propè in ordinem redactã, inuectis tot clariſsimis facibus ad priſtinum ſplendorẽ reuocaret. Quare ſi recte atq; ordine gratulandũ ſit, non iam dignitatẽ tibi, ſed te dignitati potius gratulari oportet, præſertim quom tu illi multo plus exiſtimationis quàm illa tibi ſit allatura. Niſi ea forte ratio cuipiam perſuadeat: eo iuſtius gratulationem tibi deberi, quòd tua uirtus, alioqui per ſe antea celeberrima, non habebat tamen theatrum ſatis dignum ſua magnitudine, in quo uires explicaret ſuas. Quod quom nacta ſit modo, iam ſe in iſto orbis Chriſtiani proſcenio maiore plauſu oſtendet, & publicæ omniũ expectationi uberius atq; illuſtrius ſuam actionẽ approbabit. Quãdo & ſol ille aureis inuectus quadrigis, quamuis habeat ignis ac radiorum plurimũ, niſi tamen mortalibus affulgeret, niſi naturæ procurationẽ ſuſcepiſſet, certè nec tot haberet ſuorum beneficiorũ æſti-

matores, nec tantos suæ lucis admiratores inuenisset. Bene uale, & me tum ob tuam dignitatem, tum multo maxime propter tuam uirtutē tibi addictissimum esse ac fore persuadeas. III. Calend. Ian. M. D. XXXVII. Ferraria.

IVLIANVS NASELLVS HIERONYMO ALEANDRO Cardinali S.

POSTQVAM & rumore hominum & multorū literis significatum est nobis, te in numerū Cardinaliū proximo delectu cooptatū à sanctissimo D. N. tantū lætitiæ animo concepi pro ea qua te semper prosecutus sum obseruantia, quantum neq; dicendo neq; scribendo facile possim explicare. Video enim amplissimā dignitatē in eo homine collocatam esse, in quo & summa uirtus & singularis iuris prudētia cum admirabili morum præstantia coniuncta sit: ut fortunam iustius accusare, quàm laudare possimus, quæ hominem tam benemeritū tot annis debito honore fraudauerit. Illud quoq; mihi incertum est, an præstet tibi hoc tēpore pro recenti istac dignitate gratulari, an ordini amplissimo purpuratorum patrū, in quem scio multo abs te plus splendoris inuectum esse quàm tu ipse sis inde mutuatus. Vtriq; tamen iure gratulandum puto. Illi quidem quòd te tanto uiro, totq; eximijs uirtutibus auctus sit. Tibi uero quòd in ea specula humani generis positus sis, ex qua ingenij ac sapientiæ tuæ radij longe ac late coruscare, & se in omnes terras possint effundere. Quod ut cōmode facere possis, deum optimū maximum obtestor, ut tibi hanc dignitatē, teq; huic dignitati diu seruet incolumem. Vnum est quod te pro tua incredibili humanitate rogatum uelim: ut neq; tanti honoris amplificatio, neq; moles negociorum ullo unquā tempore Iuliani seruuli tui memoriā intercipiat: qui te posthac non equidem amantius aut obseruantius quàm hactenus fecerit, neq; enim ad id quicquā addi potest, sed religiosius tantum & reuerentius colet.

CÆLIVS CAL. NICOLAO ARCHIEPISCOpo Campano S.

QVOM incertus ille rumor de honoribus tuis tantū mihi lætitiæ inuexerit, quantum enarrare superioribus literis magis optaui q̄ potui: facile cogitare potes quātus lætitiæ cumulus accesserit, postquā & certi nuncij, & tuarū literarum testimoniū superuenit. Non desino itaq; tibi gratulari, & quòd hūc dignitatis apicē merueris, & quòd ex merito sis assecutus: quodq; longe cæteris pręstantius uidet, Leonis optimi maximi Pōtificis iudicio auctus & ornatus fueris beneficio. Plurimum enim interest, per quem ad dignitates & honores prouehare. Nec uerò tantum tibi gratulari libet, sed ut tu ipse sapientissime scribis, & mihi gratulandū puto. Facit enim uel summa bonitas tua, uel mea erga te maxima obseruantia, ut accessiones & incrementa tua omnia amici tui studiosi, inter quos ego ausim uel imprimis nomen profiteri, ex æquo tecum partiantur. Cæterū Di faxint, ut hac dignitate diu tecū saluo Leone, saluo illustrissimo antistite Medice perfruamur, sitq; tibi hic non dignitatis fastigiū, sed gradus. Quòd me autē aut mea tibi cōmendem non est. peccat qui cōmendandum se putat esse suis. Illud uelim pater optime tibi certò persuadeas, me ex nutu & prudentia tua totū pendere, ad eam consilia atq; instituta omnia metiar, ceu qui habeam perspectissimū, te pro eximia bonitate tua non minus cōmodis meis quàm dignitati prospecturū. ne uero summæ occupationes memoriā forte rerum mearū adimant tibi, rogaui Nasellum, ut interdū, quom scilicet occasio arriserit, Cælium auri instillet. Dabit ille operam, ne tibi animo effluam: tu cętera auctoritate qua plurimum polles, omnia ex uoto conficies. Bene uale. Calend. Septemb. M. D. XX. Ferraria.

CÆLIVS CAL. HERCVLI FERRARIÆ DVCI IIII. S.

QVICQVID egeris, quocunq; loco hodie fueris, princeps optime ac eminentissime, opto hanc diem, quę natalis est principatus tui, nostręq; hilarita-

hilaritatis auspicium, tibi lætam ac fortunatam fuisse. Ego profecto, ut par fuit, pro tua salute tuiq; dominatus perpetuitate uota suscepi: summum numen obsecrans, ut istam tibi stationem, teq; isti stationi diu seruet incolumem, ut eius clementiæ sæpe agere gratias, multaq; nobis non modo decennalia, & uicennalia, sed tricennalia etiam celebrare cõtingat. Felix esto dux indulgentissime. Calendis Nouembribus. M. D. XXXV. Ferraria.

CÆLIVS CAL. HIPPOLYTO ESTENSI ARchiepiscopo Mediolanensi S.

SALVE princeps eminentissime. Sit enim hæc tibi ineunte anno præfatio accõmodatissima. Cælius ille tuę amplitudinis obseruantissimus tibi salutẽ mittit, & rectam ualetudinem ominatur, & quom multa quę ad hanc rẽ pertinent, uno propè impetu collegerit, ea tibi hac luce danda existimauit: non quia te digna, sed quia tu dignus, ut illis diu multa cum felicitate perfruare. Datum Calend. Ian. M. D. XXXVI. Ferraria.

CÆLIVS CAL. PHILIPPO LILIO S.

ETSI locupletissima illa testimonia tuæ in me beneuolentiæ, quæ olim mihi perspecta, tuis modo literis confirmasti: fuerint mihi & grata & periucunda: graue tamen fuit ac molestum audire, te minus fortiter & constanter ferre tuum à nobis discessum. Non quia ego, quoties mentio fit de te, ac mutua inter nos consuetudine plena literatæ cuiusdam suauitatis, non propemodũ in eandẽ culpam incidam: sed quoniã, quom in eam urbem concesseris, in qua uiget omnium studiorum ac bonarum artium officina, in ea non solum iacturã, siquam ea causa fecisti, sarcire potes & corrigere, sed etiã cumulate & cum fœnore compensare. Quare si ablegato animi affectu tecum ipse cogitaueris, intelliges te isti necessitati multã gratiam debere: quę tibi pro uno amico, eoq; tenuis admodum ingenij, & nullius propè literaturæ, magnos ac lectissimos uiros, & in omni disciplinarũ ambitu præstãtes obtulit: ut non dolẽdi sed gratulãdi potius argumentum præbitũ tibi uideatur. Quare magno atq; excelso animo has rerũ commutationes nõ modo perferendas, sed contemnendas etiã tibi persuadeas: quom uideas fortunam, quę tibi fortasse obesse uoluit, nulla melius ratiõe prodesse potuisse. Breui enim futurum spero, ut ad nos multo melior ac doctior magno patrũ consensu reuertare: ut tum demum omnes intelligant eam, quam de te expectationẽ concitasti, nõ modo æquasse, sed lõgo etiam interuallo superasse. Tu interim in ea studia, in quibus iam multum processisti, totus incumbe: & quod facis, nostri memoriã ab omni obliuionis iniuria incolumẽ tueare. De re mea non est quòd labores, eo enim loco sita est deorũ benignitate, ut non facile hostili incursu ex arce securitatis possit exturbari. Cyriacum uirum doctissimũ & magno mihi amore cõiunctum uicissim meo nomine salutato. Bene uale, & quom aliquid succisiui temporis nactus fueris, ad me scribe. X. Calend. Augusti M. D. XXXVII. Ferraria.

CÆLIVS CAL. ALBERTO LOLLIO S.

EGO profecto is sum Lolli ornatissime, de quo tu tibi omnia cumulatissime pollicere. Tuus enim amor in bona studia ac rectas disciplinas facile potest omnium, qui literis nomen dederunt, fauorẽ ac beneuolentiã emereri: quom tu præsertim in ijs tantos progressus feceris, ut ex omni nobilitate nostræ urbis perpauci sint, qui tibi cõferendi esse uideantur: qui uero præferri possit, habeã neminem. Quæ ornamenta quom tu primùm & deorũ benignitate & ingenij dexteritate, sed multo maximè tua tibi assiduitate cõparaueris: ausim tamen ego etiã in ijs nõnihil laudis mihi uindicare. Nam si quom fortiter pugnatũ est in acie, fusis profligatisq; hostibus, cornicines ac tubicines de se quoq; magnifice sentire solent ac prædicare, quasi uero & ipsi in partẽ gloriæ uocari mereant: non faciã ego arrogãter, ut puto, si me tantæ laudis participem gloriabor, qui nũc monẽdo nunc adhortãdo te ad præclaras artes capessendas excitauerim

tauerim. Nam licet tu tibi semper egregius adhortator fueris, nec multum adeo alienis calcaribus indigueris: dum tamen ætas prima adhuc in lubrico fuit, & facile huc uel illuc impelli potuit, recte actum ab ijs existimamus, qui titubanti manum porrexerint, & incertis uestigijs hærentem confirmauerint. Nam & Prodicius Hercules non antè ad præclara illa facinora obeunda animum appulit, quàm multis fuerit nõ modo hortationibus, sed præmijs etiã & spe deniq; immortalitatis inuitatus. Quòd si accurati mancipes structuram à se redemptam non antè desinunt excolere, quàm summum fastigiũ inuexerint, quid mihi faciundum putem? quom tam nobile ædificium iam propè ad coronidem perductum uideã. Certè à me nihil prætermittendũ arbitror, quod tua studia possit adiuuare. Quom primum itaq; per meas mihi occupationes licebit, operã, quam à me per literas postulasti, sartã tectam tibi præstabo. Idq; ob eam causam faciam libentius, ut tu quoq; tũc tibi acriores faces admoueas, quom me tibi tam honesta præsertim requirenti, minime defuisse cognoueris. Bene uale. Pridie idus Iun. M. D. XXXVII. Ferraria.

CÆLIVS CAL. BAPTISTÆ EGNATIO S.

QVI tibi has reddet, multis mihi nominib. est gratissimus. Is quom hinc solueret iam succinctus & petasatus, me rogauit, ut eum tibi per literas plurimum cõmendarem, id quod facio non inuitus. Tu uero quæ tua est humanitas, quo breuior est mea cõmendatio, hoc me de tua bonitate tuaq; erga me beneuolẽtia, magis cõfisum existima. Bene uale, & me tui semper studiosissimũ mutuò ama. Idib. April. M. D. XXXVII. Ferraria.

CÆLIVS CAL. ERASMO ROTERODAMO S.

AGNOSCO etiam in scribendo quædam esse decretoria tempora, quæ neq; præuertas neq; prętereas: id ego sum meo expertus periculo. Nam quom sæpe mecum ipse constituissem ad Erasmum meum scribere, iamq; manu calamum tenerem, nescio quo pacto repente aliæ se mihi cogitationes, aliaq; auocamenta obiecerunt: quę & calamum manu excuterent, & in scribendo diem differrent. Quam rem sanè periniquo animo tuli, quom in ea non exiguam existimationis meæ partem uersari intelligerem. Nam ad me imprimis pertinebat, coalitam inter nos beneuolentiam non solum comiter sed religiose etiam tueri. Ad hoc illud accedebat incommodi, quòd meo me silentio magna fraudatum iri uoluptate sentiebam, tuarum scilicet literarum suauitate, quom nihil scribendo, tibi rescribendi occasionem adimerem. Nam qua ego alia ratione abs te homine occupatissimo literas impetrarem, nisi scribendo? Et hæc sanè accusationis pars tanti est apud me, ut nullo facile dilui possit argumento. Aliàs ego totam hanc cessationem uel facili possum deprecatione redimere, quom præsertim nihil interim acciderit, quod aut me scribere aut te scire nostra interesset. Atq; utinam non potius quædam incidissent digna quæ perpetua obliuione premerentur. Cæterum quod amoris proprium munus est, quodq; sine piaculo prætermitti non potest, memoria nostræ beneuolentiæ alioqui nunquam intermoritura semper apud me incolumis mansit: & quicquid à me in scribendo desiderari potuit, id large & cumulate non desii assidua tuarum uirtutum prædicatione & crebra amicitiæ nostræ commemoratione farcire. Et hactenus quidem desidiæ nostræ patrocinium tenes. At quom iam fatale illud silentij tempus effluxerit, nunc ab amico tantum admonitus certum offerri nuntium, qui istuc proficisceretur, etiam si nullum scribendi iustum argumẽtum suppetebat, scripsi tamen hoc quicquid est, & ferream illam necessitatẽ perfregi. qua scribẽdi occasione oblata, illam quoq; nõ prætermittam grati animi tibi significationẽ dare, tibiq; immortales gratias testari, qui me toties in cõmunionem tuæ gloriæ uocaueris, & in libro Adagiorum & in Ciceroniano tuo de me honestam mentionẽ habueris. Tantũ enim abest ut ego mihi abs te facultatem Ciceronis in dicẽdo ademptam doleam, ut ultro etiã fatear, te multo mihi plus dedisse, quàm ego uel si immodice sim ambitiosus, optare audeã. Rerum enim

multarum

multarum cognitionẽ & tolerabile dicendi genus reliquisti: uiro etiam me eruditissimo, cui soleo mea sponte ingenij fasces summittere, prætulisti: quom iure meo nihil posim mihi arrogare, si modo res ad æquilibrium ueritatis referatur, præter assiduitatẽ studiorũ & inexhaustum optimarũ artium desideriũ. Quare quicquid tu mihi quasi liberalis paterfamiliâs ex cæsis & rutis condonasti, id omne tuæ bonitati acceptum feram oportet. Cęteroquin tuum ego iudiciũ eo in libello ualde probo: nullum scilicet post Ciceronẽ omnes eloquentiæ numeros impleuisse. Alijs uerborum delectum, alijs grauitatẽ, alijs suauitatem, alia alijs defuisse: certè in omnibus ordinem ac numerum desiderari. Sunt enim hæc duo inter ea, quæ apud Ciceronem μεμίσηται τὶς μᾶλλον ἢ μιμήσηται. Nec tamen negauerim magnos quosdam fuisse in hoc censu proceres, qui metã illam propius accesserint, sed magno tamẽ interuallo propius. Ego cum ijs feliciter actum puto, qui aliquam Ciceronis speciẽ expresserunt. Sicut olim Apellis discipuli se tũc permultum in ea arte promouisse existimabãt, si lineamenta aliquot præceptoris fuerant adsecuti. Nam omnia, improbum & longe supra captũ arbitrabãtur. Bene uale. Quintodecimo Calẽd. Octob. Natali meo. M. D. XXXIII. Ferrariæ.

CÆLIVS CAL. LAZARO BONAMICO S.

EGO uero incredibili desiderio pridem teneor singulari aliquo testimonio probandi, quanta beneuolentia Bartholomæum Riccium amplectar, quem uirum bonũ & bene doctum semper iudicaui: ad eam rem conficiendã nihil deerat præterea, nisi occasio. Eius quoq; mihi optanti copiam fecit ipse Riccius proximis mensibus. Rogauit enim me per literas, ut quicquid gratię apud optimum principem Ferrariẽsem meorũ studiorum assiduitate collegissem, id omne in eius utilitatẽ ac beneficium conferrẽ. Nihil sanè potuit mihi gratius aut iucundius significari: quare plenis (ut aiunt) uelis ferebar, ut huic eius postulationi satisfacerẽ: quom tuæ mihi literæ recẽtes quasi Zephyros serenissima à parte cæli inuexerũt: quibus afflantibus nõ sanè ocyus, sed auspicatius institutam uelificationẽ perficerem. Ob id tecũ ipse cogita uir eminentissime, quantæ mihi faces subditæ sint, ut uestræ utriusq; expectationi respondeam: quom intelligam me eodem officio duos uiros prãstãtissimos posse demereri: quorum alterum semper amaui, alterius excellentẽ etiam uirtutem ita sum admiratus, ut nunquam de proceribus rei latinæ iuxtà & Græcæ sermo inciderit, incidit autẽ frequenter, quin meus mihi Bonamicus uelut in proscenio famæ collocatus, omnium primus occurrerit. Quare uelim certò tibi persuadeas, me nullo loco uoto Riccij nostri defuturũ: utarq; tuarum literarum quasi honorario quodã testimonio, quom usui uenerit, ad eius causæ cõmendationem. nam & si lege Pompeia summotæ sint laudationes ex iudicijs, tamen quæ tua est authoritas, tuis literis locus dabitur uel apud Catonem. quòd si in meo unius arbitrio res sita foret, iam ego comperendinationes omnes sustulissem, nec Riccij nostri expectationi locum reliquissem. Quom uero tempus & negocij maturitas affulserit, sine qua omnẽ omnino conatum frustrari necesse est, dabo operam, & si multi multis ac magnis patronis suam aduersus nostra studia causam tueantur, ut omnes intelligant: me ita adnixum esse in re amici, ut nemo adniti potuerit diligentius, amantius, accuratius. quòd si Dis bene iuuantibus res ex uoto processerit, me non dedisse, sed accepisse beneficium putabo.

CÆLIVS CAL. LAMPRIDIO S.

NON facile possum tibi enarrare quàm iucundus fuerit mihi aduentus eius adolescentis, qui tuas mihi literas reddidit, testes planè tui apud te Cælij memoriã uiuere. Quare & literas obuius accepi, & adolescenti meam operã, meaq; omnia officia sum pollicitus: præstaboq; quod recepi, siquando ille sui promerẽdi occasionẽ obtulerit. Non possum enim non putare mea dignũ liberalitate, quem Lampridius ille doctissimus sua dignum cõmendatione existimauit: quando mihi abunde perspectũ est, eius iudicium

non ab amore, sed amorē à iudicio proficisci. Librū Antonij Musæ de materia simpliciū, de quo isthic tecū uerba feci, mitto ad te: in quo nolim miram elegantiā requiras, sed reconditam quandam rerum cognitionē. Hac parte si studiosorum expectationi responderit, abunde pensum impleuisse iudicato. Bene uale, & me ama, magnosq; illos uiros omnes, quibuscū te authore amicitiā iniui, saluta meo nomine: Agnellum imprimis, & uirum clarissimum præfectum arcis. sed prę omnibus Camillum Capilupum compatrē suauissimum. Magna uirtute iuueni M. Antonio Bendedeo nostro, & uiro excellentis ingenij Iulio Romano nuncupatim meis uerbis salutem dicas oro. Iterum uale. XV. Calēd. Decēb. M. D. XXXVI. Ferrariæ.

CÆLIVS CAL. ROMVLO AMASEO S.

QVOM Bartholemæus Riccius commentarios illos suos quos ex libris Ciceronis excerpserat, ad me dedisset, anno puto ab hinc tertio, hominem existimaui & multæ eruditionis & ad literarios labores natum ac planè factum. Ob id eum semper incredibili amore sum prosecutus, optauiq; occasionem mihi aliquando præberi, qua possem hominē & literatum, & meo iudicio frugi, insigni aliquo officio demereri. Quom proximis diebus ipse mihi suis literis significasset, se cōstituisse uti opera & authoritate mea apud principē Ferrariensem, quo facilius honestissimo uoto suo potiri posset: ego lubens operam, curā, diligentiāq; meam sum pollicitus, & eius causa me omnia facturū recepi. Erā ergo ad omnia Riccij nostri cōmoda satis mea sponte cōcitatus: quom tuæ mihi literæ superuenerūt, plenæ amoris & raræ cuiusdam significationis erga illum beneuolentiæ. Quibus inflammatus nō magis cupio apud illum fidem tueri meam, quàm probare tuas cōmendationes magnam uim ac plurimū ponderis apud me habuisse. atq; utinam res Riccij penderet ex me uno. Nam ad hanc diem & locū commendationibus sustulissem, & ex eius sententia rem planè totam confecissem. Sed multi sunt competitores, & ij magno ambitu quo iure quaq; iniuria undecūq; aucupantur suffragia. Spero me tamen & mea diligentia & tuarum literarum testimonio effecturum, ut omnes intelligāt, Riccij etiam absentis habitā esse rationē: apud eum principem præsertim qui in re literaria tantum promouit, ut nemo possit ei aut uerba dare, aut atra pro candidis subijcere. Illud unum fortasse nostra paulo diutius uota remorabitur, quòd ad negocium conficiendum temporis maturitatē expectari oportet: citra quam nos planè laborare posse uideo, quid proficere possimus non uideo. Quòd uero scribis te nihil dubitare, quin ego sim omnia in tuam gratiam facturus, profecto tua non te fallit opinio. Nam quoties aut tu mihi occasionem obtuleris, aut ego intellexero tuis aut tuorū cōmodis me posse inseruire, ita adnitar, ut sentias, me magna animi inductione uoluisse tua uota præuertere. Pierio Valeriano homini optimo & uiro doctissimo doleo aduersi quicquā accidisse, quod eius festinationem remoretē. Est enim planè indignus ut eius recta consilia aliqua fortunę iniuria labefactentur. quòd si fatale fuerat, eius iter aliquo incōmodo interpellari, quanto ego malim id eo tempore euenisse, quo me adhuc lectulo quiescentem matutinus atq; adeo inexpectatus salutauit: dictoq; aue, dixit & uale. quomq; eius penulam penè disciderim, nec ui nec precibus potui impetrare, ut tantisper subsisteret, dum adsurgerem, eumq; familiariter & pro dignitate, ut par fuit exciperem. Sed Di boni quāto ego fortunatior, si tunc interfuissem quom duo isthic proceres nostrorum studiorum capita cōtulerunt, & si eorum mihi grauissimo sermone & incredibili suauitate uel diecula frui contigisset. Bene uale. Ferrariæ.

CÆLIVS CAL. PEREGRINO MORATO S.

REDIERAM cōmode ex Veneta peregrinatione, quom se mihi obtulit Socrates ille tuus uere aureus, & ut Græci dicunt σφυρήλατος. tum ego & tuis literis & tanti Philosophi occursu, ut uerum fatear, mirifice sum oblectatus: quem tamen pro Socrate nunquam agnouissem, nisi tuæ id mihi literæ uix tandem persuasissent. Pulcherrima sanè & absolutissima est imago senis, quæ

quę poſsit etiã parũ eruditos oculos in admiratione prouocare, ſed οὐδὲν πρὸς ἱκανὸν συγκράτην. Profecto quom Alcibiades audito Socratis nomine in occurſum prodijſſet, primo ipſo obtutu ſe deluſum exclamauit. Hui, inquit, ubi gibber? ubi caluitium? ubi deniq; Silenus ille meus? Quis eſt hic pulcherrimi nominis malus imitator? Certè ego Socratẽ quæro in Socrate. Quom uero ego & tua authoritate depugnarem, & perſuadendi deam, quæ tuis in literis delitescebat, in meæ cauſæ patrocinium euocaſſem: feſtiue ut ſolebat ille reſpõdit: Aures fortaſſe ui orationis expugnari poſſe, certè oculos non poſſe. Vt omnis ergo controuerſia ſummoueretur, maluiſſem procuſorem illum amicum noſtrum Myronem quàm Phidiam. Hic enim Alexandrum Magnũ non ad ueritatẽ ſed ad maieſtatem auguſtiorẽ effinxit. Ille Diſcobolum ſuum tunc ſe abſolutiſsime expreſsiſſe exiſtimauit, quom illum diſtortis contractiſq; omnibus artubus effinxiſſet. Adde quòd literas, quę ſunt in ambitu, caſtiores honeſtioresq; eſſe uoluiſſem. Verum de his aliquãdo coràm cõmodius agemus: neq; enim omnia tutò credũtur literis: quin etiam uereor ne qui ſub hoc ſcrinio ſubauſcultent Corycæi. Cæterum ego tuã amplector munificẽtiam, ſed ea conditione, ut ſolam operam gratuitã eſſe uelim. Nam aurum muneri acceptũ ferre, inſignis foret iniuria atq; impudentia. In re uero tua ita enitar apud Proſperum atq; adeo apud principem, quoties ſe prębebit occaſio: ut abſens præſens intelligas diligentia & ſtudio maiore neminẽ procuraſſe rem ſuã. Bene uale, & me mutuo ama. Pridie idus Februarias M. D. XXXVII. Ferraria.

CÆLIVS CAL. DANIELI FINO S.

LIBROS optimi uiri parentis tui, mi Daniel, quantum potui ſuccisiuis horis legi perdiligenter, opus magno quidem ingenio, ſed maiore cura elaboratum. In quo neſcio an pietatẽ, an acumen & uim dicendi, an rerum atq; argumẽtorum copiam magis admirer. Nam, ut uideo, quæcunq; ueteres ac recentiores ſcriptores, aut ad aſſerendam noſtræ religionis ueritatem, aut ad expugnandam arcẽ Iudaicę obſtinationis in medium attulere, ea cumulate omnia parens tuus unũ in corpus redegit, ut ex eo quaſi ex quodam ſalutari promptuario habeas ſub manu machinas, quibus hoſtes noſtræ pietatis nõ ſolum ſummoueas & de gradu deijcias, ſed etiã proſternas & ad internecionẽ uſq; perſequare. Atq; utinam multi hoc tam dulci flagello ad internecionẽ uſq; uapulent: ut mortui reuiuiſcãt, & quom reuixerint ueritatẽ agnoſcant, & agnita demum ſine fine perfruãtur. O felix igitur flagellum, quo & ueritas ius ſuum tueri poteſt, & improbitas cogitur reſipiſcere, atq; ad meliorẽ frugem redire. Nihil enim melius ſontibus ac maleficis optari poteſt (ſi Platoni credimus) quàm ut ſcelerum pœnas luant: & quom propria animi inductione non poſsint, flagello ſaltem moniti in uiam aliquando reuocentur. Vale. Ferraria.

CÆLIVS CAL. PAVLO PELLATO CANONIco Regulari S.

HABEO tibi gratiam, quòd tuas mihi delicias tam amice ac familiariter aliquando impartiare; quibus ſanè neq; gratius, neq; iucundius quicquam ad me mittere potes. Quin ut hoc agas, id eſt ut in hoc ſcribendi genere te multũ ac frequenter exerceas, hortor & rogo, ut tua diligentia atq; aſsiduitate ea bona quæ à natura accepiſti, meliora reddas & auctiora. Turpe enim foret ac plenum deſidiæ, ſi ſeminaria illa uirtutũ, quæ animo tuo ingenita ſunt, non excoleres, neq; dares operam ut pulcherrimã aliquando frugem parerent: præſertim quom in hoc genere literarũ quæ ad poeticen pertinent, nemo ſibi poſsit nomen comparare, niſi ſummum faſtigium fuerit conſequutus: tantum abeſt ut quiſquam mediocri exercitatione contentus eſſe poſsit, aut ſibi aliquid nominis polliceatur, ſi in medio ſubſederit. Facile autẽ ad ſummos peruenire poteris, ſi optimos quoſq; ſcriptores tũ ex Græcis, tum ex Latinis tibi propoſueris, ad quorum imaginẽ te ipſum effingas. Quare quom cætera omnia quæ à ſummi numinis

liberalitate proficiſcuntur, large tibi ſuppetant: enitere obſecro, ne tu ſolus tibi deſu iſſe uideare. Bene uale.

CÆLIVS CAL. VINCENTIO CAPRILI PHYSICO S.

TVÆ mihi literæ fuerunt pergratæ, tum quòd abs te uiro multę literaturæ & compatre omnium mihi chariſsimo proficiſcebantur, tum quòd ex iſta abſentia tua mutuam inter nos beneuolentiam nihil iacturæ feciſſe teſtabantur. Di faxint, ut quicquid moleſtiæ utriq; noſtrum accedit tuæ peregrinationis cauſa, id magna & inſigni aliqua utilitate fortuna ſarciat, ut poſsim tibi dictum illud ueteris poetæ occinere: Multi peregre rem ſuam geſſerũt probe. De aliquot urbibus Calabriæ à rege Turcarum incenſis ac direptis, multisq; mortalium milibus in ſeruitutem abductis, ac demum de uaſtatione inſulæ Corcyræ audiueram antea. Qui nuntius mirifice animum perculit: non ſanè, quòd ea res apud me maiorẽ fidẽ fecerit uaticinijs Sauonarolę noſtri, quàm fuiſſet antea: ſed quòd uideã hæc atq; his multo atrociora nobis imminere, niſi aliquando principes noſtri reſipiſcãt, & ab inteſtinis ſimultatibus deſinant. Quòd ſi ſapientiſsimus ſenatus Venetus nũc demum tanti hoſtis perfidia admonitus cum ijs principibus, qui rem Chriſtianã ſaluam uolũt, fœdus inierit: ſeq; hoſtẽ in communẽ hoſtẽ declarauerit: perſuaſum habebo inexcogitabili dei optimi prouidẽtia recentem hãc calamitatẽ incidiſſe, ut ſcilicet tãti nobis tanta ſecuritas cõſtaret. Lanuginoſam illam pilam quam miſiſti ad me, bona fide accepi, & eo nomine tibi gratiam profiteor. Nam licet planè uideam nõ eſſe illud opus halcyonum, eſſe tamen halcyonæum tecum ſentio: uel quod ex eo halcyones nidum ſtruãt: uel, quod magis reor, quoniam eadem ſit utriuſq; materia, & propè par opificium, ſed hoc naturę ſponte concretum. Nam quomodo in hoc nidulari poſsint halcyones: cui neq; aditus ſit, neq; cõceptaculum, in quo pulli edantur, uel editi alantur: præſertim quom Plinius & ante Plinium Ariſtoteles nidis halcyonũ os paulum eminẽtius, ſed perquam anguſtum tribuat. abeſt præterea huic duricies ferro impenetrabilis, abeſt rigor ille à ſpinis belones ſiue acus, ex quibus conſtant, contractus. Ad hæc nihil habet ſimile medicorum cucurbitulis, quibus eſt collũ porrectius. Ergo hoc halcyonęũ exiſtimabimus, non illud auicularum opera cõfectum, ſed quod intra fornacẽ excoctum delicijs fœminarum paratur: de quo lepidus poeta meminit: Ore fugant maculas, halcyonea uocant. Quod uero petis ut tibi auem Halcyonem oſtendam, quom tu mihi nidum oſtenderis: & ſi tecum uti poſsim exceptione non perſoluti precij, tamen quoniam in cõtractibus bonæ fidei ſcriptum, inter bonos bene agier oportet, eam eſſe dicam quam hodie nauticum uulgus hirundinẽ marinã uocat: haud multo paſſere ampliorem, colore tum ceruleo, tum uiridi, tum etiã leniter purpureo inſignẽ, eoq; non partiliter ita diſtincto, ſed ex indiſcreto uariè toto corpore & alis & collo refulgentem, roſtro ſubuiridi & longo & gracili, querula admodum uoce peruolantẽ maria, & in præruptis ſcopulorum nidificantẽ, cui pręterea piſces in cibo ſunt. Illud animaduertendum, uel Plinium Ariſtotelis uerba non tranſtuliſſe ad fidem: uel, quod credo libentius, nos parum caſtigatum habere codicẽ: apud quem pro uiridibus pennis candidas, pro roſtro collum legimus. quod ut facilius intelligi poſsit, utriuſq; uerba ſubſcribam. Et hęc quidem primum Ariſtoteles, ἡ δ' ἀλκυὼν ἔστι μὲν οὐ πολλῷ μείζων στρουθοῦ, τὸ δὲ χρῶμα καὶ κυανοῦν ἔχει καὶ χλωρὸν καὶ ὑποπόρφυρον, μεμιγμένως δὲ τοιοῦτο τὸ σῶμα πᾶν, καὶ αἱ πτέρυγες καὶ τὰ περὶ τὸν τράχηλον, οὐ χωρὶς ἕκαστον τῶν χρωμάτων. τὸ δὲ ῥύγχος ὑπόχλωρον μὲν, μακρὸν δὲ καὶ λεπτόν. Halcyon non multo maior eſt paſſere, colorẽ autẽ habet cæruleum & uiridem & ſubpurpureum toto corpore permiſtum. ad eundẽ modum habent alæ & quæ ſunt circa collum partes. Neq; ſinguli colores ſeorſum ſpectantur. Roſtrum illi ſubuiride, ſed oblongum & gracile. His Pliniana illa comparabis. Ipſa auis amplior paſſere, colore cyaneo ex parte maiore, tantum purpureis & candidis admixtis pennis, collo gracili & procero. At qui diuinator aliquis Plinij uerba mutila, & ad hunc modum ſarcienda exiſtimauerit. Ipſa auis amplior paſſere, colore cyaneo ex parte maiore, tantum non purpureis & pallidis admixtis pennis tam in alis

quàm

quàm etiã in collo. rostro gracili & procero. Nam Pliniũ ea quæ tam perspicue scripta sunt apud Aristotelem, uel ignoralle uel per incuriam prætermisisse, mihi nõ fit uerisimile. Quòd si quando nobis, quod utriusq; nostrũ cõmodo fieri posšit, illud acciderit, quod Socrati & Chærephonti aliquando accidisse scribit Lucianus, ut sub occasu Virgiliarũ, uel per brumam diesq; illos septem Halcyonios, sedentes aliquo in promontorio maria prospectemus, futurum spero, ut quam modo, Aristotelico penicillo depinxi, tibi etiam prætento digito ostendam Halcyonem. Bene uale, & esto mihi ad istum modum persæpe liberalis. Datę ad XI. Calendas Octobris. M. D. XXXVII. Ferrariæ.

CÆLIVS CAL. SCIPIONI BALBO S.

ITINERARIVM tuum legi mi Balbe cum uoluptate, sed tu homo delicatus planè id tibi præter natales nihil debere uoluisti. Nudum omnino atq; incultum, hoc ipso puto gratiam emereri posse existimasti, si nihil adscitum haberet, nihil fucatum, nisi quantum primigenius dies inuexisset. Omnino in eo impetus quosdã poeticos agnoscimus: ex quibus intelligi posšit, quantum efficere potueris, si stylum inuertere quàm ingenio indulgere maluisses. Bene uale.

CÆLIVS CAL. IACOBO ZIEGLERO S.

PORPHYRIVM ac Simplicium uenientes ad me hilari fronte accepi. ita enim par fuit accipi duos summi Philosophi Aristotelis apparitores, præsertim quom abs te uiro utiq; humanisšimo proficiscerent̃. Lõge aũt fallebare, si gratiores mihi futuros sperabas, si plus cultus prætulissent, & ornati umbilicis & expoliti pumice ad me peruenissent. Apage hos calamistratos & comatulos, qui sine chlamyde Sylosontis prodire in publicũ recusant. Atqui me ita domesticus & familiaris cultus oblectat, ut amicos optem uel in ueste cęnatoria mihi occurrere, dũ sub tumultuario illo amictu multũ cãdoris, multumq; beneuolẽtiæ cõuehãt. Quare te posthac rogo, ut ita de me sentias, ut de eo sentiri oportet, qui precium muneris in amicorum animis statuit, & liberalitatẽ non ex censu, sed ex uoluntate metitur. De Eustratio faciam quod me facere monuisti. Quod Amianum & Casšiodorum te mihi curaturũ ex Germania polliceris, gratiam habeo, conditionẽ accipio, quantumq; in utrunq; impenderis, tantundem tibi Venetijs aut quo uolueris loco refundã. Gallum illum in titulum De fructibus iam acceperã, quom tuæ mihi literæ redditæ sunt. Abortiua epigrammata, quæ uoluisti à me scribi in nuptias Georgij Loxani uiri clarisšimi, ad te mitto, ut intelligas me tuę uoluntati quàm meæ existimationi inseruire maluisse. Bene uale, & me ama tui amantisšimum. Pridie Nonas Septemb. M. D. XXXVI. Ferrariæ.

CÆLIVS CAL. COMITI ALPHONSO CAL. NEP. S.

QVOM tuæ mihi literæ semper sint periucundæ, tum uero longe mihi sunt iucundisšimæ, quom tua studia omnia in uirtutẽ propensa testantur. Feliciter enim tecum actum eo uno nomine existimauerim, si amore uirtutis succẽsus ad hanc omni animi inductiõe, & plenis, ut aiunt, uelis proueharis. Cætera enim in hac nostra mortalitate incerta sunt, & fortunæ telis obnoxia: sola uirtus constans atq; æterna est. Hanc uero pulcherrime coles, si eos tibi imprimis comites adsciueris, qui eodem uirtutis studio teneãtur, & publica hominum opinione comprobentur: tum etiam eos tibi imitandos proposueris, in quibus uirtutis radij effulgeãt. Quom uero duplex uirtus ab Aristotele statuatur, & altera ex rerum optimarũ cognitione pendeat, altera in præclarisšimis actionibus sit cõstituta: utranq; facillime adsequere, si omnia quæ audiueris, uideris, legeris, ad rationẽ uiuẽdi referas: hoc proposito, ut turpia detesteris: pulchra uero, id est honestati cõiuncta, memoriæ cõstanter adfigas: ut inde quasi ex prõptuario ad confirmandos mores, & totam uitã instruendam præsidia tibi depromas. Et quoniam

nostris uiribus frustra confidimus, nisi afflatu summi numinis aspirante: iccirco nostras omnes spes omnia nostra uota ad fauorem dei optimi maximi emerendum dirigamus: tum demum illa est compendiosa ad gloriam atque immortalitatē uia ex testimonio Socratis, si operam demus ut tales simus, quales uideri & à cæteris existimari optamus. Bene uale. Ferraria.

CÆLIVS CAL. LAZARO BONAMICO S.

EGO sanè Iacobo Zieglero nostro tantum tribuēdum esse censeo, quantum eorum cuique qui rectas disciplinas cum summa probitate coniunxerunt. Eam ob causam hominē summa charitate amplector, & quicquid mihi fortunarum accommodauit deorum benignitas, id propria animi inductiōe homini benemerito cōmune esse uolo: & hoc uno me inopē sentio, quòd excelsa illa animi & ingenij ornamēta non possum pari liberalitate exæquare. Rodolphus Campegius clarissimæ indolis adolescens, & tuas literas & Ptolemæum tum diligenter tum summa humanitate reddendas curauit. Quo nomine tibi multā gratiam habeo: & quom antea de tua bonitate ac liberalitate multum mihi pollicerer, proximo exemplo admonitus, certum ac persuasum habeo, nihil esse tam pretiosum in tua supellectile, quod non possim te autore meo mancipio propè adiudicare. Zieglerus de aduentu tuo Ferrariam nonnihil spei fecit, quodque præsentia tua sis ædes nostras illustraturus. Id si feceris, existimabo me pulcherrimū tuæ in me beneuolentiæ testimoniū accepisse. Interim per Musas te rogo, ut consuetudinem nostram diuturno silētio propemodum sopitā, crebro literarum cōmercio excitari patiare. Bene uale. Ferraria

CÆLIVS CAL. THEBALDO DE THEBALDIS S.

QVOD optimi ac officiosissimi parentis tui in respondendo meis literis partes subiueris, gratiam multā tibi habeo Thebalde ornatissime: non ea solum causa quòd rem meā diligēter ac sedulo procuraueris, ex quo facile intelligo mihi abs te in amore mutuas operas præstari: sed quoniam in literis & eruditionē tuam, & quantum in studijs profeceris, perspexi. Quæ res mihi attulit incredibilem uoluptatē, atque ita ut frequenter facias, te uehementer obtestor. Neminē enim habes, qui tuas laudes, uirtutumque omniū tuarum accessiones me uno propensius audiat, atque amplexetur. Ad hæc clarissimo uiro parenti tuo gratulor, qui te planè ad suæ probitatis imaginē expressit: eumque nobis dedit filium, cuius opera ac diligentia uti possimus, siquando patrem maiores occupationes auocauerint. Bene uale, & de Cælio tuo uicissim omnia omni ablegata exceptione tibi polliceare. Ferraria.

CÆLIVS CAL. ARNOLDO ARLENIO S.

NACTVS occasionem certi nuntij mitto ad te precium eorū librorum, quos proximis diebus ad me & Barbuleium nostrum miseras. Mitto itidem eorum quos recētissimis literis tu te missurū recepisti, quorum etiam nomina seorsum adnotata sunt in pagella: utraque summa scutatos duos includit. Tu uero quę tua est humanitas iuxtà & prudētia, dabis operam, ut tutò ac bona fide ad nos perferantur. Quòd si interim nullus satis idoneus nuntius se obtulerit, poteris tantisper supersedere, dum Vincentius hic noster librorum manceps isthinc reditum apparabit: qui ut spero, ea est scilicet hominis bonitas, mea causa nullum aut officium auersabitur, aut laborem recusabit. Tu si me ac mea omnia in eo rationario adscripseris, in quo ea quę maximè tui mancipij sunt soles annotare, profectò neque tua te fallet opinio, neque ego dispunctioni tanti nominis locum unquam præbebo. Bene uale.

Idibus Ianuarijs. M. D. XXXVII.

Ferraria

Cælius

CÆLIVS CAL. BARTHOLOMÆO PROSPERO S.

VIR magnifice, res meæ in eum locum adactę sunt, ut nisi protinus presto sis, mox frustra auxilium implorẽ. Quare te per tuum genium, per tuas uirtutes, per salutem principis, rogo, fac ut te quamprimum hominis tui semper amantissimi rebus non modo nomine, sed re prosperum sentiam. Bene uale. Ferraria.

CÆLIVS CAL. PEREGRINO MORATO S.

LIBRVM epistolarum ad Atticum recognitum & castigatum ad uetus exemplar Romanum mitto ad te, ut obstrictã fidem aliquãdo reluam. Di faxint, ut uel ex eo aliquid bonæ frugis decerpas, atq; ita tua studia per me fiant auctiora: uel tu mihi parum utilem codicẽ exprobres, aliumq; meliorẽ emendatioremq; obijcias, ut tuo auctus atq; ornatus beneficio tibi gratiam profitear. Vir sororis uxoris tuę confirmauit, te breui ad me Alcibiadem missurum esse. Id ego maximopere opto, & rogo ut id perquam facias accurate, nequid ei depereat ex autoritate quam apud principem cõcepit. Sane ἐκ τῶν πρόσθεν, scilicet ex priore illa frõte nihil immutari uelim. Est enim faberrime & exactissime excusa, ut nihil quicquã demi addiúe possit. In parte aduersa fac amabo ut uel ad imaginẽ principis omnia ad unguẽ respondeãt: uel, nisi tædiũ aut religio artificẽ prohibet, hominẽ exora, ut ea parte cupidinẽ nobis exprimat, fulmẽ perfringentem. Obseruaui enim apud receptos scriptores Grçcos, Alcibiadem usum atq; oblectatum fuisse hoc symbolo. Adde quòd existimationi numismatis nihil ea causa detractum iri puto: quom fuerit antiquorum consuetudo, ut auersas partes pro temporum & euentuum ratione euariarent: & modo alias & alias inuicem sine reprehensione substituerent. Reliquum est ut ualetudinẽ itinere conflictatam ut audio cures, & uxorẽ salutès, & filiolas meo nomine exosculere. Virum optimũ & doctissimum Plagaphetã meis uerbis salutato, & illepidissima carmina seorsum in pagella adscripta ei reddito, ea conditione ut ea putet non Apollinis, sed amoris hostimentum.

CÆLIVS CAL. IOANNI BAPTISTÆ CYNTHIO Gyraldo S.

LAVDO te Cynthi, qui serò quidem, sed tamen ut uirum bonum decet oppigneratã aliquando fidẽ reluas. Epistolas Floridas Erasmi quo loco nunc delitescant nescio. Mitto ad te integrum uolumen unde decerptę sunt, ut hoc possis uel in fœnus uel in auctariũ tuæ postulationis transcribere. Quæ sint tua infortunia nescio, adeo ego extramundanus homo sum. Siquid est quod ego possim uel fortunis uel opera tibi accõmodare, nõ frustra operã meã desiderabis. De epistola Lilij an apud me substiterit, an omnino usq; uiuat, nil est quod ad te scribã, ita mihi penitissime è memoria excidit. Bene uale.

CAELII CALCAGNINI EPISTOLARVM LIBER XIII.

CÆLIVS CAL. BERNARDINO BARBVLEIO S.

VIDEO ueteres iureconsultos uarie usos esse uerbo cõmittere. Nam & ille cõmittit, qui ad certamen contentioneḿq; prouocat. Vlpianus ad legẽ Aquiliam Digestorum libro nono: Planè si cedentem uulnerauit, erit aquiliæ locus: ut si in certamine seruum occiderit, nisi domino committente hoc factũ sit: tunc enim cessat aquilia. Quę loquutio frequens est oratoribus latine loquẽtibus. Trãquillus in Caligula: Nõ cessauit ex eo criminari alterũ alteri, & inter se committere. Est altera paulo remotior significatio huius uerbi, qualis illa apud M. Varronẽ in Re rustica: Itaq; greges ouium lõge abiguntur

ex Apulia in Samnium æstiuatum: atq; ad publicanũ profitentur, ne, si inscriptũ pecus pascerent, lege censoria cõmittant multam: id est, in multã incidant. Hinc apud Iureconsultos cõmissum pro delicto, seu delicti pœna: quo usus est cõmode Martianus titulo De publicanis & uectigalibus & cõmissis. Siquis, inquit, professus apud publicanũ fuerit, nõ tamen uectigal soluerit, hoc cõcedente publicano, ut solent facere: Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt, res in cõmissum non cadere. quom enim, inquiũt, professiones recitãtur, cõmissum cessat. Tryphonius De minoribus: Non fit ætatis excusatio aduersus pręcepta legum ei, qui dum leges inuocat, contra eas cõmittit. Sed illa multo rarior, quom hæreditas, bona, prædia cõmitti dicuntur. Paulus libro Digestorũ tertio: Si uero iusta causa fuerit, propter quam integra centum custodirentur: ueluti si periculum erat, ne prædia in publicum cõmitterentur: ne pœna traiectitiæ pecuniæ augeretur, aut ex cõpromisso committeretur: non solum decem quæ in hæreditaria negotia impenderim, sed etiã quinquaginta quæ mihi debita sunt ab hęrede, me cõsequi posse. In publicum cõmitti, est publico adijci, & ut aiunt, ærario seu fisco applicari. Hoc loquutionis genere uidetur usus Cicero tertia in Verrem actione: Est in eo Testamẽto, quo ille hęres esset, scriptũ, ut statuas in palęstra deberet ponere: faciemus ut palæstritæ negẽt esse positas. petant hæreditatem, quòd eam palæstræ cõmisisse dicant. Illa uero multo omniũ rarissima, super qua me consulis, qua Vlpianum peculiariter inter Iureconsultos usum uideo, ut aliquot locis obseruauimus. Nam titulo De bonorum possessione cõtra tabulas, quinquies hoc dicẽdi genus repetit. Quale illud: Siquis ex liberis hęres scriptus sit, ad cõtra tabulas bonorum possessionẽ uocari nõ debet. quom enim possit secundum tabulas habere possessionẽ, quod bonũ est ei contra tabulas dari? Planè si alius cõmittat edictum: & ipse ad cõtra tabulas bonorum possessionẽ admittetur. & rursus: Vt autẽ admittantur ad bonorum possessionẽ, ex liberis eos esse oportet. Cęterũ si adoptiuum filium dedi in adoptionẽ, & hęredem scripsi: cõmisso per alios edicto bonorum possessio contra tabulas ei non dabitur. & alibi: Non est nouum ut emancipatus præteritus plus iuris scriptis hæredibus fratribus suis tribuat, quàm habituri essent, si soli fuissent. quippe si filius, qui in potestate patris est, ex XII. parte hæres scribatur, emancipato præterito, dimidiam partẽ beneficio emancipati occupat. Qui si emancipatum fratrem non haberet, duodecimam partẽ habiturus esset. Nam & si ex parte minima sit hæres institutus, non pro ea parte qua institutus est, tuendus est, cõmisso edicto: sed amplius per bonorum possessionẽ habere potest. Prætoris enim propositũ est, quom contra tabulas bonorũ possessionẽ dat, eas partes cuiq; liberorum tribuere: quas intestato patre mortuo in hæreditate habiturus esset, si in potestate mansisset. Et ideo siue emancipatus, siue is qui in potestate mansit, siue in adoptionem datus, ex minima parte hæres scriptus sit: nõ redigitur ad eam portionem, ex qua institutus est, sed uirilem accipit. Idem quoq; alio loco: Liberi qui contra tabulas habere nõ possunt, nec partem faciunt, si per alios cõmittatur edictum. Quod enim bonum est eis fauere, ut partem faciãt, nihil habituri? Et paulo inferius: Exhæredati liberi quemadmodũ edictũ non cõmittunt, ita nec cõmisso per alios edicto, cum illis ueniũt ad bonorum possessionẽ: unaq; eis querela superest, si de inofficioso dicãt. Quibus omnibus locis cõmitti edictum nihil planè est nisi edictum uigere ac pollere aduersus uoluntatẽ testatoris. & ille cõmittit edictũ, qui edicti beneficio uti potest. Nam quom antea tam mancipati quàm ij qui in potestate patris remansissent, si à patre præteriti fuissent, nihil ex bonis paternis consequerentur: postmodum edicto pretorio cautum est, ut portionẽ sibi obuenientem, quam uirilem appellat Iureconsultus, ita petere possent, ac si pater intestatus decessisset. Quo facto tabulæ paternę rescindebãtur. Sed ea res non ipsi soli cõmodum inuehebat, sed & fratribus cęteris qui fortè fuerant instituti: qui nõ secus uirilem portionẽ adsequebantur, ac si pater testamentum non cõdidisset. Nam puta duos fratres fuisse: quorum alter præteritus, alter ex uncia institutus fuisset: quom primum præteritus ille cõmittebat edictum, id est prætoris beneficio utebatur, suamq; sibi portionem, hoc est hæreditatis semissem, petebat: & alter institutus nõ iam adigebatur uncię sibi relictę acquiescere

fecere, sed erat ei integrum alterum sibi semissem petere. Quinimo rescisso testamento & petita contra tabulas bonorum possessione, dubitatũ est an legata deberentur. & uerius fuit, non deberi. Edictũ uero praetoris praeteritis tantũ, non etiã exhaeredatis opitulabatur: relinquebaturq; tantum exhaeredatis querela, ut dicere possent de inofficioso testamẽto. Vsus est idem Vlpianus hac dicendi ratione in eandem significationem, titulo De legatis prę stãdis contra tabulas bonorum possessione petita. Nonnunquam, inquit, contra tabulas bonorum possessionẽ quis habet, iure secundum tabulas bonorum possessionis. ut puta hęres institutus est emancipatus filius, alius emãcipatus filius praeteritus. Institutus accepit contra tabulas bonorũ possessionem, praeteritus omisit. Apertissimũ est, ut cogatur omnibus perinde legata praestare, atq; si cõmissum edictum non fuisset. Nec enim occasio emancipati praeteriti debet institutum lucro adficere, quom praeteritus iure suo utatur. & paulo infra. Si duo proponuntur esse, unus in potestate pręteritus, alius emancipatus institutus, apparet cõmissum esse edictum per eum qui in potestate est. Et si ambo petierint contra tabulas bonorum possessionẽ, is quidem qui in potestate remãsit, quom rem ab intestato habeat, non pręstabit liberis & parentibus legata. Emancipatus uero nunquid nec ipse praestat: quia ei rem aufert, qui praestiturus non erat, si solus esset: sed uerius est, uel hunc saltẽ debere liberis & parẽtibus praestare legata. Proinde si contra tabulas non accepit, dicendum est, tuẽdum eum in partem, & utiq; liberis parentibusq; legata praestaturũ. Sed an & omnibus, dubito. Tamen quia plena fruitur uoluntate, plenum etiã obsequium praestare testatoris iudicio pro sui parte debet. Haec tibi Bernardine iucundissime prolixius ac liberalius explicanda duxi, ut quae seorsum spectata poterant nonnihil obscuritatis afferre, subiecta oculis uniuersa plana perspicuaq; efficerẽtur. Large tamen edictũ etiã committi dicitur, quom occasio utendi edicti affulsit, etiam si nemo utatur. Erat enim in facultate eius qui à parente supremis tabulis fuerat pręteritus, suo iure uti, id est petere contra tabulas, aut omittere, quando nec praetor apud quenquam inuitum collocat beneficium. Bene uale.

CAELIVS CAL. IACOBO ZIEGLERO S.

EN tibi datã atq; oppigneratã iam fidem reluo, atq; huius diligentię meę testes affero literas pontificiãs: quas ut uerum fatear, nõ preces aut pecunia, ut plerisq; euenire solet, sed uirtutes tuae, atq; praedicatio, quam de ingenio ac doctrina tua inuulgaui, tuis praesertim literis cõfirmata, tam facile impetrarunt: ut me etiam non admodum anitẽte Pontifex maximus tibi responderi mandauerit, & sanctum tuum positum in domino cõmendari. Quòd si cõstitueris uigilias tuas in Italiã atq; adeo ad Pontificis pedes exponere, uides iam tibi praemunitũ iter. Neq; id sanè absq; honorum & cõmodorum tuorum incremento futurum spero: neq; ego tamẽ rerum & actionũ humanarum adeo expers sum, ut huic tantum spei incumbendum putem, quae plerunq; incerta & lubrica est, & in urbe Romana suos maximè ludos exercet. Sed postquã illustrissimus princeps meus in Italiã uenit, atq; eum reuerẽter salutaui, nihil prius mihi fuit q̃ de Zieglero meo percunctari: à quo nullas accepisse literas mihi summae admirationi fuit. At princeps meus, qua est erga te atq; omnes bene literatos animi benignitate, me de te uerba facientẽ pronis auribus accepit: excellentemq; opinionẽ de summa probitate ac ingenio tuo retinere cumulatissimo praeconio testatus est. Quare ego mihi occasionẽ tam cõmode oblatã non praetermittendã arbitratus, neruos omnes ingenij intendi, ut hic tibi facillima & certa omnia redderẽ, neq; iam ad meras spes sed ad certissima uocarẽ cõmoda. In quo profecto non multum mihi fuit elaborandum, quando ea est optimi principis erga te benuolentia, ea erga me indulgentia, ut precibus locum omnẽ ademerit. Impetraui itaq;, ut quoties tu animum ueniendi ad nos induxeris, & de ea re Alfonsum Cistarellum commissarium Agriensem certiorem per literas feceris, ille tibi rursus significet, quo tempore id cõmode facere possis: de tuto etiam comitatu & uiatico abunde tibi ac ministro tuo prouideat. quom uero ad nos perueneris, caetera quae ad uictum & necessitates tuas erũt opportuna,

ita in parato offendes, ut nihil sit quòd Pannoniam aut Budam multũ requiras. Adiuuit etiã hos nostros conatus fortuna. quom in aduentu principis mei lectionis mathematicæ locum uacare contigerit, multiq́ competitores ambitiose de eo contenderent: ille uirtutis tuæ & intercessionis meæ optime memor, neminẽ substitui passus est, in aduentum scilicet tuum integra sibi linquẽs omnia. Ea uero est loci conditio, ut præter nostram existimationẽ ac decus, honestam etiam utilitatẽ sit allaturus: minimi alioqui laboris, utpote qui diebus tantũ festis exerceatur. Quare nihil est quantum uideo quod aduentũ tuum in Italiã remorari debeat, si modo id tibi semel constitutum fuerit. Habes enim principem tui amantissimũ, qui tuis studiis liberaliter consulere uelit, & possit. Habes Cælium tui cupidissimũ, ut parcissime dicã. Habes ita fortunam arridentẽ uotis, ut nihil tibi metuendum sit, aut de securitate uiæ in ueniẽdo, aut de inopia quom ueneris. Quòd si animi tui magnitudo ampliores spes cõcipit, eum nacti sumus patronum & adiutorẽ, qui omnia studia sua ad promerẽdos pręclaros homines conferat: nullumq́ maius liberalitatis & excellentis fortunæ suę monumentum extare uelit, quàm plurimis & iis quidẽ benemerentibus profuisse. Et hæc ita ad te scribo, ut ea tibi certa ac persuasa esse uelim. Cætera quæ in fortunæ manu sita sunt, & quę Romæ quasi sublustri luce affulgẽt: ea sicut incerta existimo, ita minime tamen desperanda arbitror. Vt uero meam operam tibi hoc tempore studiosius nauarem, & quasi totus in hoc negocium incumberẽ, præter summum amorem quo te prosequor duo imprimis suaserunt: primum occasio, quom scilicet clarissimi principis uoluntatẽ erga te tam bene cõpositam inuenerim. quàm uero lubrica sit occasio, quàm furtim effluit, tu optime nosti. Quare ne tibi desis in hoc rerum cardine, te uehementer iterum atq́ iterum hortor. Illud etiam nõ leuiter calcaria & stimulos iniecit, quod qui isthinc proficiscuntur, mihi significant, mancipem illum tuarum merciũ iam tertio tuas spes frustrari: teq́ animo ægro esse quòd ad eum scopulum alliseris, unde portus non facile prospici possit: ex quo si nauim tuã ceu Triton ille Homericus reuulsero, & me prudentem, & te fortunatũ putabo. Bene uale.

CÆLIVS CAL. HERCVLI ESTENSI Duci Ferrariensi S.

ITA mihi proximi hi calores non solum omnia studia, sed mentem atq́ animum excusserãt, ut nulli rei obeundæ, quæ paulo altiore cogitatione indigeret, me parem omnino existimarem. Qua ex re ita animũ desponderam, meq́ ita desidiæ dederam, ut non putarẽ me facile in gradũ posse restitui: ni tu princeps illustrissime quasi præsens numen cælitus demissum me adeo torpẽtem, & propè à me ipso destitutum excitasses, tuaq́ authoritate erexisses, & tacito quodã afflatu maiores melioresq́ cogitationes inspirasses. Quòd igitur mihi ipsi sim restitutus, quòd iam sapere incipiam, quòd pristina studia repetam: tibi tuæq́ beneficentiæ princeps optime acceptum feram oportet. Ad hęc protinus me igniculi poetici inuaserũt, quibus percitus huius sententiæ argumentũ carmine cõplexus sum: quod subscripsi, nõ ea causa quòd eruditissimis auribus tuis dignum existimarẽ, sed ut beneficii tui præsens & sub manu testimonium haberes. Di te nobis incolumem felicemq́ diu seruent. Ferraria.

CÆLIVS CAL. LVDOVICO CATTO S.

TVM De pręscriptione quinq́ pedum libellum uir doctissime tam cupide legi, ut uno propè haustu eum absoluerim. Illexit uero me ad eam lectionem primũ incredibilis meus erga te amor, tum singularis quædam opinio de studio ac profectu tuo. Nam mihi uel ab ipsis unguiculis natus ac factus uideris ad præclaras disciplinas, uel si ingenii felicitas, uel si cura spectẽt. Nec profecto animi falsus sum. In iis enim artibus, in quibus tu te excellentẽ uoluisti, ita emines ut paucos habeam quos tecum conferam: quem præferam, habeam neminẽ. Certè eo in libello & acumen ingenii & argumẽtorum copiam sum admiratus: mirifice uerò me tenuit, quòd iuris peritiam cum eloquẽtia ita per-

sta permiscueris: ut eos longe falli ostenderis, qui hac ætate pernegãt utranq; posse coniungi: ut facile intelligamus non rerum naturã dissidere, sed negligentiã & tarditatem illis obstare. Quòd uero me in cõmunionem & participatum tuæ gloriæ uocas, mihiq; quasi præceptori adsurgis, humanitatẽ tuam agnosco, quæ multo magis nostræ amicitiæ plus fauet, quàm ego uel si fuerim immodice ambitiosus, possim optare. Tu enim is es quem ego habere præceptorem non recusem: & ego is sum qui more Pythagoræ profitear me οὐ διδάσκειν, ἀλλὰ κοινωνεῖσθαι. Nec illud protinus sequeretur, etiam si olim adolescẽs inter auditores meos adsedisses, me scilicet ea causa doctiorem existimari oportere. Peruagatus enim apud Græcos uersiculus admonet, πολλοὺς μαθητὰς κρείττονας διδασκάλων. Multos discipulos meliores esse præceptoribus. Legi ergo tuum libellum non quasi censor aut præceptor, sed ut amicus iudex, qui non minus iudicium quàm amorem habuerim in cõsilio. Et sanè amor gratiam, iudicium admirationem, lectioni conciliauit. Bene uale.

CÆLIVS CAL. FRANCISCO BELLINCINO S.

QVÆ scripsisti apud uos constante hominum cõsensu nuntiari de summis noui principis uirtutibus, ea ita uera sunt atq; explorata, ut quæ apud Sagram gesta sunt, neq; uerius neq; certius nuntiata sint. Quare & uos nobis iure optimo, & nos uobis ex re tanta felicitatẽ gratulamur. Quid enim potest populis beatius euenire, quàm rempublicã ab optimo ac prudẽtissimo principe administrari? cuius illud sit uel unum uel princeps uotum, suo subiectos imperio felices facere. Vnum est quod uerear, ne in tanto uirtutum agmine, quę se undiq; ex fœcũdo pectore depromunt, rumor ille parcius quàm rei dignitas & magnitudo postulet, suam populis lætitiã significauerit. Ita enim inter se uirtutes optimi principis decertant, ut quæ nam ex illis emineat, nemo facile dijudicauerit. Laudanti grauitatem comitas sese obijcit. liberalitas non sinit iustitiam sibi præferri. nec eloquentia sine prudentia, nec prudentia sine eloquentia partes suas tuetur. Ita uero magnitudinem fortunæ perfert, ita agit principem, ut se tamen hominem esse meminerit. Moderationem autẽ animi quis nõ plurimum admiretur? Nam quom sit in omnes bonos indulgentissimus, ipse tamen sibi uni nihil indulget. Quom uero ingenio multũ polleat, quom ad ingenium optimarũ artium & pulcherrimarum disciplinarũ lumen adiunxerit, nihil tamẽ sine prudentissimorum hominũ consilio uel publice uel priuatim decernit. Ita fit ut in hac ætate iuuenili recoctam illam senectutẽ minimè requiramus. Quin hoc Dis immortalibus maiores gratias profiteri debemus, quo spem nobis faciunt certiorẽ, suam hãc in nos beneficẽtiam ex naturę præscripto fore diuturniorẽ. Sed ó me multo Apelle incautiorem. Ille enim tãta felicitate Veneris emergẽtis partes superiores expressit, ut diffisus penicillo reliquas posse absoluere desperauerit, atq; ita in admirationem posteritatis tabulam incohatam reliquerit. at ego multo præstantiorẽ nostri principis imaginem, non Apelleis, sed Socraticis coloribus aggressus exprimere, sentio in primis lineamentis calamum deficere. Sed enim ego me abunde uotum adsequutum putauero, si ex ijs quæ ego uix inumbraui, tu animo colligas, hunc eum esse principem, cui nõ facile uerba dari possint, cuius animus semper quasi in specula excubet, ut adulatores iuxtà & delatores non sinat sibi surripere, neq; in suorum consiliorum arcem cuniculos effodere. Quare in utranq; aurẽ dormias licet: illudq; certũ habeas, in tuam innocentiam nulli obtrectatorũ ius fore Hercule principe. Nec tamẽ ego recusauerim, si ita ratio temporum postulet, tuq; me paulo pressius admonueris cuius tela cauenda sint, omnem tibi operã, diligentiam, assiduitatẽ meam impartiri, quo tua tibi dignitas inconcussa & extra omnẽ fortunæ aleam incolumis maneat. Id quod me citra omnẽ difficultatem facturum spero, uel quòd mirum in modum princeps bonis ac bene educatis ingenijs faueat, uel quòd nihil sit facilius quàm apud æquum iudicem innocentes tueri. Bene uale, & me ama, ut ego me mihi abs te amari persuadeo. X. Calend. Decemb. M. D. XXXIIII. Ferraria.

CÆLIVS CAL. PAVLO SACRATO S.

QVANTO uerò putas me gaudio incesſi, quoties tuæ ad me literæ perferuntur, plenæ bonæ frugis & tuæ eruditionis testes? Nec solum quas tu ipse ad me dare consueuisti, sed & quas ad se datas amici utriusq; nostrum studiosi frequenter mihi legendas depromunt. Mirum profecto quantum ego istud ingeniũ istosq; profectus tuos amem & exosculer. quod ut faciã tum aliæ rationes suadent, tum illa imprimis me mouet, quòd te quom olim amantisſimis meis consilijs utereris, ad præclara studia & gloriæ cupiditatem non desinebam quotidiana propè declamatione excitare. Qua in re, quom te uiderem meas hortationes atq; incitamẽta tua animi inductione præuertere, incredibili sanè gaudio gestiebam: gratulabarq; eam tibi ingenij felicitatẽ: diuinabamq; fore, ut eam laudum segetẽ, quæ se tum primum late proferebat, succreuisse & iustum modum accepisse homines aliquando admirarẽtur. Hoc ergo iudiciũ meum, uel spem conceptam olim, nunc tuear ac sustineam necesse est: quom me præsertim tanti profectus si non autorẽ, adiutorem certè & agnoscam & profitear: ut nisi ingratus esse uelis, tuas mecum laudes partiariò decidas oportet. quod eo nunc confidentius assero, quòd te iam in eum locum promouisse uideo, unde non facile de gradu deturbari posſis. Fuit enim quom subuererer, ne tibi quom iam ex ephebis excesſisses, atq; in tuam tutelam peruenisses, cum uoluptatibus esset colluctandum, ne consuetudo iuuentutis parum frugi tibi grauis esset aduersaria, ne uitiũ huiusce ætatis, ut solet plerosq;, te in diuersa omnia auocaret. quos scopulos quom te uideam nauiter euasisse, & te iam habere cõstitutam uitæ rationẽ, quom præsertim in optimi ac eminentisſimi Antistitis auunculi tui cõtubernium perueneris, ex quo omniũ bonarũ artium omniumq; uirtutũ seminaria facile haurias: oro te atq; obtestor mi Paule, ut hunc semper spectes, huius actiones tum publicas tũ priuatas, sed intimas illas imprimis imiteris, quarũ te cum paucis sed melioris notæ familiaribus spectatorẽ Di immortales esse uoluerunt. puta quom Musarũ tractat arcana, quom diurnũ pensum mane partitur, aut sub noctem peractum remetitur: quom diuinas lectiones adit, & cœlesti illo nectare depastus lõge supra hanc mortalitatẽ subuehitur. Quòd si te moresq; tuos ad hoc, ut te facturũ auguror, exemplar effinxeris, si auunculum oculis, sed multo magis animo gesseris, tu quidẽ tibi & perpetuitatẽ nominis & certam felicitatem parabis: tua uero in familia ea ornamenta statues, quæ nulla posſint iniuria temporum refigi: at nobis qui tibi summas omnes accesſiones optamus, incomparabilem uoluptatem attuleris. Bene uale.

CÆLIVS CAL. IACOBO DE NOIANT S.

TVÆ literæ Lugduni datæ ad quartũ Idus Octobris, mihi fuerunt periucundæ: quom ex ijs summa cum uoluptate acceperim, te incolumem sub ipso Arcturi sidere Alpes superasse, Heluetiorũ anfractus traiecisse, ac natale solum demũ attigisse. Et hæc quidẽ omnia tibi prouenisse ex sententia gratulor. Illud mecum ipse gaudeo, quòd tua ista absentia nostri memoriã nulla parte labefactatam uideo. Cuius rei testimonium illud habeo locupletisſimũ, quòd in meam gratiam, ut te facturum receperas, protinus librarias officinas Lugdunẽses excusseris, & aliquot mihi libros curaueris, & per certũ mancipem transmiseris. Tãti igitur amoris significationi quipote ego pares gratias inueniam? quod tantæ liberalitati hostimentũ? Sanè quom hic ageres, & pulcherrimum illud amoris certamẽ coràm inter nos depugnaremus, incredibili perfundebar gaudio, quom me uicisſim & uictum & uictorẽ agnoscerem. Neq; enim aliter tam honestam pugnã confici posse arbitrabar. Nunc uero absens occasionẽ (ut uideo) nimis inclementer arripuisti, & me tuis officijs opprimendi, & tibi primas uindicãdi. quare non erit posthac quòd mireris aut mecum expostules, si quando ego quoq; in insidijs subsedero, & tempus opportunũ nactus, amatoria te talione repercussero. quòd si Dis annuentibus, & tu has in me expostulationes aliquando cõieceris, tunc me bel-

me bellissime ultum putabo. Sed hæc hactenus per iocum. Illud seriò persuasum habeto, me omnia tibi debere: neq; esse aliquid tam arduum atq; operosum, quod non sim tua causa libenter facturus. Bene ualet soror & uir sororis cum festiuissima filiola, tibiq; omnes magno uoto salutem & felicem reditum optamus. Tu quoq; bene uale, & tui desiderium crebris literis leua. Octauo Calendas Nouembres. M. D. XXXVII. Ferrariæ.

CÆLIUS CAL. PEREGRINO MORATO S.

Si mihi aliquando certi nuntij offerrētur, quibus tutò literæ credi possent: nunquam profecto sinerem quenquā ex ijs isthuc sine meis literis cōmeare, præsertim siquid foret quod abs te primo quoq; tempore intelligi oporteret: id quod modo accidisse uideo. Tuæ enim literæ quas proxime accepi, te in eam usq; diē significant animo pependisse, ac dubitasse, an tuæ priores literæ cum libro & aureo numismate incolumes ad me peruenissent, quando neq; adolescens ille cui ea omnia cōmendaueras, de suo aduentu te cōmonefecit: necdum meæ literæ ad te peruenerant, quibus te certiorē faciebam, ea esse omnia salua ad me fuisse perlata. Quæ si forte tardius quàm uterq; nostrum optabat tibi redditę sunt, in nuntios ac tabellarios culpam rejcias uelim: qui uel negligenter opera functi sunt, uel quod magis puto, se non satis cōmode obtulerunt propinquo tuo: cui mandauerā, ut eas ocyssime quoad eius fieri posset perferri curaret. Quamuis itaq; ratio postularet, ut eandem cantilenā recanerē, id est tibi rursus gratias agerem, & me tibi de tuo munere obstrictū putarem: quàm etiā delicate tuum Alcibiadem adseruarē: tamen ea mihi duxi prætermittenda, quom propè certū ac persuasum habeam: meas literas, licet serius, aliquando tamē ad te peruenisse. Est enim mihi perspectū, à propinquo tuo non temere cuiq; incertę fidei tabellario literas cōmitti solere. De Socrate quod scribis, pergratū mihi feceris si eum ad nos quamprimum delegaueris: non solum ut nos meliores suo reddat exemplo, (scio enim quantum aculei eius ferret oratio, propter quod à suis etiā familiaribus uere asilus uocari meruit,) sed imprimis ne suum Alcibiadem incomitatum patiatur: prę sertim quom tam formoso adolescenti magno opus esse pædagogo intelligā. Et quamuis Socrates lenoniam artem olim profiteretur, ab eo tamen minime cauendum putarim: qui sub eadem chlamide (ut inquit Plato) illum tam sancte habuit, quàm si cum parente Clinia decubuisset. Sed hæc ioco dicta sint. Tu si ad me Socratem propè κατὰ τὴν παλιγγενεσίαν renatum miseris, aut certe tu ipse, quod malim, attuleris, certum habeto nihil te posse facere mihi iucūdius, imò te posse planè hoc modo Cælium in cælum statuere. Illud sanè tibi polliceor, & si iureiurando opus esse arbitreris, Iouē lapidem deierabo, me uerēdum illum senē in sanctiore larario habiturum, cui more ueterum cereos & thura succēdam. Prosperum uirum planè elegantis ingenij allocutus sum, tuiq; amantissimū cognoui: is quantū uideo nullo loco rebus tuis est defuturus, sed ubi occasio arriserit. Nam intempestiue ac præpropere tentare quod perficere non possis, hoc est planè aquā tundere & Aethiopem lauare. Dum hęc scribo, mihi nuntiatum est, Prosperum nostrū uxorē duxisse ex Prisciana familia, Di boni, uxorem bene atq; opulenter dotatam, quod Di bene fortunent. Tuum erit nouum nuptum auspicato salutare. Bene uale.

CÆLIUS CAL. PEREGRINO MORATO S.

TERNAS accepi abs te literas eodem tēporis articulo & ab eodem tabellario: & cum ijs uere aureum Alcibiadem, & insuper librum, quem ad te dederam, probe adseruatū. In quo uersando nisi bonas horas male collocaueris bene est. Satis lucri factum puta si nihil iacturæ adijsti. Nam quòd ullam frugem excerpseris, uix est ut cogitem. Quod ad Alcibiadem pertinet, ipse ita omnes secum Charites cōuehit, ut tuarum minime literarum indigeat lenocinijs, quibus tamē deformissimū quodq; mancipium potuisti uel licitantiū oculis approbare: tātum scilicet, me iudice, polles in hoc mangonio. Quare ne ti-

ne timeas, ea cura ac diligentia à me adseruabitur, ut nunquã in publicum prodeat, neq; à me secubet. Nam præter ea quæ tu prudenter adeo scripsisti, ego etiã riuales reformido, quorum inuidiam non facile sperem me posse perferre. Cæterũ tibi uerbis gratiã non profitebor, sed operam dabo, ne te pœniteat, me tam præclaro munere honestasse. Respondi his literis quæ datæ sunt ad X. Calendas Nouembris, reliquæ VII. & VI. Calẽdas Nouembris præferunt, quarum priores in tarditatẽ cursorum & tabellariorũ atrocissime inuehuntur. Perstringis etiam mercatores: qui fœdis tempestatibus tam facile perterrentur: quasi nescias nos omnes multo libentius σκιαμαχεῖν, quàm in iustũ certamẽ prodire, & ob eam rẽ leuiculas etiã causas quasi sonticas solere prætendere. Dis uero gratia habẽda est, quòd in tanta cæli inclementia omnia sarta tecta, ut dicitur, ad me peruenerint, ut uetus illud agnosci possit: sat cito, si sat bene. Adolescentẽ quem postremis literis mihi cõmendas, tanta comitate, tam hilari frõte uenientẽ accepi, ut putarem meum me Moratum amplexari. Omnem opem atq; operã meam summa animi inductiõe sum pollicitus. At ille quom se rediturum ad me recepisset, ut cum eo familiariter, id quod summopere optabam, de te ac rebus tuis uerba facerem, post redditas literas nusquã apparuit. Quare si intellexeris me nulla in re illi testimoniũ dedisse mutuæ inter nos beneuolentiæ, neq; tuę expectationi, ut par fuit, respondisse: persuasissimũ habeto, nõ me illi, sed ipsum sibijpsi defuisse. Bene uale, & me ama, ut soles, & meo nomine filiolas exosculare.

CÆLIVS CAL. ANTONIO LVCEIO PHYSICO S.

BENE est uir doctissime postquam inter medias etiã uoluptates memoriam Cælij tui non sinis deperire. Quod sanè uix fieri posse confiderẽ, nisi magnus ille animorum tyrannus amor, qui pridem tuę me uirtuti deuinxit, interdum tibi aurẽ uellicaret: teq; admoneret, turpe esse omnibus in rebus uinci, sed in amore turpissimũ. Nam cęteris in rebus inuenias fortasse quid causeris, quomodo culpã depreceris: quòd autem in hoc beneuolentiæ stadio mutuas operas non reddas, quòd lampada tradas cuiquam, quid est deniq; quo inertiam prętegas, aut dissimules negligentiã? Si quis te munificẽtia superauerit, potes fortunę uitio crimen redimere. Si cursu aut lucta cesseris, iure ualetudinem aut naturæ infirmitatẽ accusaueris. At si posteriores in amando tuleris, te ingratum planè fatearis opus est: quando ea res tota ab ea pendet animi parte, quæ prorsus nostra est in potestate. Vide Antoni clarissime quo ego artificio totam hanc in me gloriã transferre moliar, ceu uero ea una causa faxit ut in ista solitudine & tuas inter delicias tuum Cælium in oculis atq; adeo in animo feras, quòd ego de te nunquam desinam cogitare, & absens absentem quasi pręsens præsentẽ uideam, & semper amœnitate ingenij tui perfruar. Hæc sunt scilicet illa philtra atq; ueneficia, quibus & memoriã & beneuolentiam tuam excito, ut uel repugnanti ac reluctanti tibi non secus ac fidiculis hoc amoris hostimentum extundam. Gratiã itaq; habeo tuis literis, quæ mihi declararũt, quantum ego Magia polleam: sed & posthac pluribus & grauioribus nodis rhombum hunc amatoriũ adligabo, ut animũ istum tuum diuina uirtute præstantẽ, quo mihi neq; charius neq; pretiosius quicquam esse potest, inexplicabili nexu semper in officio teneam. Illud interim rogo, ut fœminam omni animi atq; ingenij splendore præcellentẽ Partheneam meo nomine salutes. Admoneas etiam Sinapium nostrũ, non mihi placere, ut Galenum meum tam molliter ac delicate habeat apud se. Nam si forte rescierit, cæteros suos apud me fratres cum puluere ac situ colluctari, uereor ne abiurato iure mancipij & dominum & domicilium auersẽt: delicijsq; Sinapij illectus apud eũ perpetuò esse uelit. Familiares omnes mei ad unum te salutãt. Quin & Roccha tuas literas reuerenter exosculata, quantũ ex gannitu cognoscere potui, tibi gratias agit, & quidẽ caninas, quòd honorificam sui mentionem feceris. Bene uale. Calendas Quintiles. M. D. XXXIIII.

Ferraria.

Cælius

CÆLIVS CAL. COMITI ALPHONSO CAL-cagnino nepoti S.

NVLLA poteras cõmodiore ratione me prouocare ad scribendũ, quàm tu ipse scribendo: præsertim quom tuis literis mihi significaueris, eas quas nuper ad te dedimus, tibi ita esse in delicijs, atq; ita familiariter tractari: ut non solum exscripseris in tuo illo Enchiridio, quo domi & peregrè uti soles, sed dum sæpius ad lectionẽ reuocas, etiã propè memoriæ cõmendaueris. Tum me illud uehementer oblectauit, quòd testaris te non modo ex phrasi ac uerborum delectu fructũ capere, sed multo magis argumenti & sententiarum grauitate ac pondere proficere, easq; in penitißimo animi recessu collocare. Siquidem ij parum sapienter faciunt, qui in pigmẽtaria officina ex odoribus tantum aromatum uoluptatẽ capiunt, quę autem ad curam ualetudinis & salutem conferunt prætermittunt. Scribis autẽ præceptum illud Hesiodi tibi imprimis arrisisse, qui primas partes dat ijs qui suopte ingenio sapiunt: proximas ijs qui alieno cõsilio se cõmittunt, eoq; prudentes fieri uolunt. Teq; daturum operã polliceris, ut in secunda classe censearis, si minus in prima locum inueneris. Atqui hoc est mi optime fili, iam sapere, iam in se descendere, suamq; supellectilem excutere: & quod difficillimum est, iam se agnoscere: id quod in Pythij Apollinis foribus scriptum fuisse memoriæ proditum est. Atq; hæc ipsa ratio, ut arbitror, mouit Zenonẽ Stoicorũ principem, ut Hesiodium illud præceptum cõmutauerit: primamq; sedem ijs adscripserit, qui alienis admonitionibus se tradunt erudiendos: finitimam illis quos naturę & ingenij bonitas ita instruxit, ut magistris non egeant, & (quod est in prouerbio) suis se armis tueantur: alioqui expetentes amicorum, & eorum qui maiores natu sunt, consilium, se uitare arrogantiã & parum sibi se cõfidere testantur. Præterea iudicio usi alieno, suumq; non negligenter adhibentes acumen, melius & salubrius suis rebus consulunt. Quare tibi iure magna debetur cõmendatio, qui ætatis tuæ cõscius, & multos post me annos ingressus in hoc uitæ curriculum, eum tibi deposcas ducẽ, qui agnationis uinculo & paternę charitatis iure astrictus debet. potest autẽ longioris ætatis beneficio & multæ lectionis adminiculo consilium dare, & uiam qua tibi proficiscendum sit præmonstrare: ut solent plerunq; nauigantes, quom in portũ redeunt, eos qui tum primum soluunt admonere, quos scopulos & quæ uada caueri oporteat. Non possumus itaq; de te non bene sperare, deosq; tibi propitios augurari, quòd & ipse ingenio polles, & nos in subsidium uocas: ut quod tuis ipse uiribus nõ audes, id nostra erga te beneuolentia, nostriq; consilij autoritate sarciatur. Cęterum literas optimi & clarißimi principis legi perlubenter: quibus te & lectißimã fœminam uxorem tuã hortatur, ut ad reditum usq; suum istic esse uelitis, atq; interim loci amœnitate uos oblectare, & uarijs animi auocamentis tempus fallere: eosq; imitari, qui in picturato aliquo uireto, hos aut illos flosculos legunt: alios naribus admouẽt, alios sinu condunt, alios coronę intertexunt. Sed heus tu, sub ortu arcturi, imò iam sæuiente bruma, ubi flosculos inueneris? quin potius & obduratos frutices & arentes paliuros pro flosculis inuenias. Ad euitandum igitur cæli inclementiam puto facile indulgentißimum principem mißionem daturum, si uos hoc optare cognouerit: ne grues, ciconię, & hirundines nobis prudentiores putentur, quæ pro uice temporum loca commutant: & calore aut frigore cõmonitæ nunc oras transmarinas, nunc nostras regiones reuisunt. Bene uale, & ama tui amantißimum.

CÆLIVS CAL. PEREGRINO MORATO S.

FECISTI tu quidẽ prudenter, me iudice, qui non duxeris temere prodigendam pecuniã, multo præsertim labore partã, nisi prius iure postliminij reditum in patriam impetraueris. Quare hoc agendum prius, certè ego opera ac studio tibi non deero. Nec modo excitabo sed urgebo etiam præstantẽ uirum Alfonsum Trottum, ut autoritate & gratia, qua plurimum pollet, cõcitatas olim simultates tollat, & ἀμνηστίαν illam celebrẽ apud

Athenienses resarciat. Nam si hoc faxit, tum cæteræ turbæ quasi Ephesiæ Dianæ epistylia, sponte sua facile subsidebunt. quocunq; uero tẽpore tu cogitaueris domum uectigalem liberare, si meum consilium fueris secutus, non ad me, sed in manum Iacobi Boiardi argentarij primi nominis ac summæ fidei pecuniã mittes: qui eam tutò apud se habebit, & ex præscripto tuo erogabit. Vxorem tuam optimã fœminam meis uerbis resalutabis, & Deliæ puellæ iam lestiuè, ut tu scribis, garrienti in frontem & aurem suauiolum meo nomine imprimes. Bene uale compater doctißime, & dum hæc tempestas desçuit, absens absentem ama. XVI. Calendas Martias. M. D. XXXIIII. Ferraria.

CÆLIVS CAL. ARNOLDO ARLENIO S.

NIHIL facere poteras tua humanitate dignius, aut mihi Barbuleioq; nostro gratius, quàm utrunq; nostrum commonefacere de ea Musarum supellectile, quæ tibi nuper ex Gallia & Germania conuecta est: eoq; nomine plurimam tibi gratiam habemus. Librorum autẽ qui nostrã in rem faciũt, nomina seorsum habebis in pagella. Quòd si eos ad nos mittendos curaueris, quãti eos indicaueris, indicabis aũt quãti eos bonitas tua indicandos putauerit: operã dabimus ut tantũ tibi pretij & optima fide & quàm ocyßime isthic persoluatur, & insuper eo beneficio nos plurimũ obstrinxeris. Bene uale, & nos ex asse tuos memineris. VIII. Calend. Aprilis. M. D. XXXVI. Ferraria.

CÆLIVS CAL. IOANNI BAPTISTÆ CYNthio Gyraldo S.

HABEO tibi gratiã mi Cynthi quòd tuas delicias, id est lepidißimos tuos uersiculos ad me dederis, quos ipsis planè Musis dictantibus te excepisse credimus. Hoc scilicet illorum genius, & incredibilis quædam suauitas uel ipsi Midæ potest persuadere. Me certe illexerũt tenuerũtq; dum legerem, ut experirer non frustra Homerum scripsisse, Vlyßis socios gustata semel loto à Lotophagis nõ amplius potuisse auelli. Quòd uero mecum etiam pacisceris ut tuas Musas ad cẽsuram uocẽ, & cum ijs inuerso stilo depugnem: neq; æquum postulas, neq; ego conditionẽ accipio. Phœbum iratum habeam, siquid est ijs dulcius, amœnius, elegantius, ut neq; oculatus ille undecunq; Momus uel in earum crepida quicquã ausit arguere. Blande itaq; ac delicate, ut par fuit, à me exceptæ sunt. Et quom ad te redire festinarent, uix à me tandẽ potuerunt misionẽ impetrare. quòd ni crimen plagij mihi abs te obtrudi reformidaßem, in eas uel Cupidinis uincula coniecißem, uel Sirenum gremio conclusißem, tantisper dum te parentem obliuiscerentur, & uolentes nolentes esse apud me assuescerent. Nam ut uerum fatear, ego mearum deformitatẽ Camœnarũ pertesus magno ambitu unum hoc procuraui, ut tuæ tandiu apud me forent, donec illarum cõsuetudine expolitæ nostræ meliores elegantioresq; fierent: uel, quod postremũ fuit in uoto, ex earum saltẽ pigmentis ac narthecijs cognatam fœditatẽ corrigerent. Bene uale.

CÆLIVS CAL. PETRO BECHINIO Bohemo S.

ETSI eo tẽpore quo abs te literas accepi, & tuo nomine me Hippolytus salutauit, eßem multis occupationibus atq; auocamentis laceßitus: nihil tamen habui potius quàm tuæ uoluntati obtemperare, ac tibi testari, mutuæ inter nos beneuolentiæ memoriã apud me ita uiuere ac uigere, ut nulla neq; temporũ neq; locorum iniuria sit intermoritura: quando ea uis est tuæ humanitatis ac uirtutis, ut non modo bene institutam amicitiam & iam aliquot officijs confirmatam tueri poßit, sed nouos etiam atq; ignotos amicos tibi quotidie comparare. Quæ de clarißimo & excelsi animi uiro Guizardino scripsisti, ea mihi mirificam uoluptatem attulere. Nam quid mihi esse potest uel iucundius uel optatius? quàm apud summum nostræ ætatis præsidem, in quo prudentiã, autoritatem

ritatem literaturãq; ex æquo admiramur, aliquo in numero haberi: & nugas meas, ita enim malim quàm commentationes appellare, tanti uiri iudicio placere. In cælo itaq; sum ego Bechini suauissime, si quæ scripsisti ex animo scripta sunt, nec maluisti amici auribus quàm ueritati inseruire. Sed utcunq; res cadat, hoc unum te saltem oratum uelim: ut si species ac genius eorum quæ scripsimus nõ potest mihi amplissimorum hominum gratiã lucrifacere, in eam partem postremo adnitare, ut meum in eos studium atq; obseruantia sarciat, quicquid in scribendo desideratur. In cõmendando Volfango excellentis ingenij adolescẽte non est quod multum uerborũ prodigas. Eum enim in amoris & consuetudinis nostræ sacrariũ ita admisi, ut nihil non eius causa sim facturus. sed nescio quo malo fato euenerit, ut postquam Ferrariam se recepit, uix unquam ei secũda ualetudine frui licuerit. Ea res adolescentẽ perterruit, existimantẽ hoc cælum sibi parũ salubre: quom tamen uix aliud sit tota Italia, quod aeris temperamento omniũ habitudini in uniuersum magis cõgruat. Sed puto morbi seminaria alibi concepta, hic demum eruperunt. ea res immerentem afflixit. Quicquid uero uel præsenti uel absenti accõmodare unquam potero, in tui atq; illius gratiam nullo tempore desinam certã amantissimi animi significationẽ utriq; uestrũ præbere. Ioannes Hieronymus meus tibi multam salutẽ dicit, epistolamq; quam expetis, profitetur se protinus à tuo discessu per certum nuntiũ in Arlenij nostri manum direxisse: eamq; arbitratur ad hanc diem fideliter ad te peruenisse. quod ni factum sit, non pigebit eum tua causa iterum atq; iterum onus exscribendi suscipere. Bene uale, & me ama tui amantissimum.

CÆLIVS CAL. PEREGRINO MORATO S.

NVNTIVS qui ad te profecturus est, iam petasatus & ad iter procinctus mihi significauit, sibi protinus abeundum esse. Ob id me breuiorem esse oportet quàm aut tu uelles, aut ego antea cogitaram. Et profecto ut longi temporis silentium redimerẽ, ut dispendia diuturnæ ægritudinis sarcirem, tuisq; literis hostimentum aliquod reponerem: me atticismo potius quàm laconismo uti par fuit. Sed hoc meum mihi propositum extorquet tabellarij festinatio. Breui itaq; tibi hoc imprimis scribendum putaui, quod iucundissimum tibi fore arbitror: me dei opt. max. benignitate, ex grauissimo morbo cõualuisse, ac propè salutem pristinam reparasse. Eius rei testimonium esse poterit, quòd in his literis meum chirographum agnosces, quom multos iam mẽses librarij manu uti consueuerim. Mox illud habebis exploratũ, neq; temporis interstitiũ, neq; uim aduersę ualetudinis, quicquã ex summa in te beneuolentia ademisse: sed tui memoriam uiuere ac uigere apud me incolumem, nõ secus ac si mihi tuarum uirtutum fructu tuæq; consuetudinis suauitate quotidie frui liceret. Neq; id mihi multis argumentis probandũ puto: quom omnia quæ non solum ad dignitatẽ atq; utilitatem tuam pertinere significasti, sed quæ tibi etiamnum ex amicis tuis grata fore intellexi: summa diligentia, fide, assiduitateq; faciunda curauerim, uel tunc quom decumberem & rebus meis nuntium misissem. Quin & nuperrime Georgio Lubiano, quem mihi per literas cõmendaras, in tuam gratiã omnes quas potui amoris significationes dedi: plures etiã daturus, si mea opera & authoritate pluribus aut grauioribus in negotijs uti uoluisset. De quodam etiã Bartholomęo, quem tu nebulonẽ appellas, te ad me scripsisse profiteris. Eas literas neq; accepi, neq; quis ille sit nebulo, aut quid sceleris designarit, satis animo possum conijcere. Quare si quid est quod tua aut mea scire intersit, rursus me certiorẽ facias uelim, præsertim ut à quo mihi cauẽdum sit, planius ac certius norim. Sed me interpellator iste succinctus ac penulatus longiorem esse non sinit. Bene uale, & me ama, tuosq; omnes meo nomine saluta. Calendis Nouembris. M. D. XXXV. Ferrariæ.

Epigrãma quod à me iterũ atq; iterũ flagitaras, cõmentationem præterea super attagenis scripserã, atq; ad te miserã: sed an bona fide in tuas manus peruenerit, nondũ habeo satis compertũ. quòd si in transuersum abijsse, teq; utrũq; optare intellexero, quale quale sit, etiã cũ existimationis periculo exscribi & ad te trãsmitti mãdabo.

CÆLIVS CAL. ARNOLDO ARLENIO S.

NON est quod Barbuleius noster ea causa apud te male audiat, quòd tuarum mihi literarũ copiam fecerit. Ea enim est illarũ species, ut tibi apud omnes gratiam possint comparare: uel si genus dicendi spectetur lene & suapte uena perfluẽs, uel genius iste animi ad omnes homines promerendos factus. Ob id quom ego te antea de una aut altera salutatione amarem, mox uidẽs quàm officiose ac liberaliter cum Barbuleio ageres, cœpi te habere charissimũ: & quom literę illę quasi prędes inter nos intercessissent, cœpi de te mihi omnia polliceri, & uicissim omnia tibi mea repromittere. Summa igitur fiducia ex eo tempore opera tua uti non destiti, quam ita promptam & expositã semper inueni, ut uix unquam rogare, sæpe gratias agere oportuerit. Id quod & nunc facio. libros enim quos ad me dedisti bona fide accepi, & Vincẽtio librorum mancipi, ut tu mandasti, duos scutatos & dimidiũ insuper enumeraui. Reliquum est ut siqua in re opera mea tibi usui esse potest, me crebro cõmonefacias, ut amorẽ erga te meum, & me benegratum aliquando testari possim. Nauigationes Petri Martyris, si penes te sunt, opto ad me mittas. quantum pecuniæ & cui erogandum pręscripseris, erogabo. Bene uale. Nonis Feb. M. D. XXXV. Ferraria.

CÆLIVS CAL. BONAVENTVRÆ PISTOPHILO S.

PERDIFFICILEM mihi uideo actionẽ propositam, Pistophile uir magnifice, & planè ut Græci dicũt, ἀσύστατον, in qua reo actoris, actori uero rei partes subeũdæ. Tu te creditorẽ pernegas, debitorem profiteris, atq; has partes obis tanta eloquentia ac ui persuadendi, ut omnibus alijs eas facile probare possis: quin & ipsi mihi, nisi magnitudine alieni æris admonitus, intelligerẽ, quantum oneris sustinerem. Quare si uiri boni, si probi nominis existimationẽ tueri uolo, ueritatis mihi patrociniũ suscipiendum est: & pro captu ingenij ac infantiæ meæ modulo, & me creditorẽ negare, & debitorem profiteri oportet. Rarũ planè ac pręposterũ uindiciarum genus, debitorẽ esse, ubi non sit creditor. Et quom in rationarijs duplex pagina semper occurrat: permirum sanè nostra in supputatione alteram desiderari. Et quamuis mihi rem esse sentiam cum grauissimo & facundissimo aduersario: qui possit, quod Protagoras pollicebatur, deteriorem causam meliorẽ reddere: non tamẽ mihi deero, & meam mordicus defensionem tenebo. atq; illud interim inclamitabo, quod olim Vatinius: si Pistophilus optimus est orator, non tamen uideo Cæliũ damnari oportere. Cæterũ quod tuũ à me Plinium belliorẽ instructioremq; factum gratularis, non ego is sum, qui mihi beneficij loco statui uelim quod ego summi beneficij loco accepi: quãdo ab ea lectiõe multo me doctiorẽ cultioremq; factum cognosco: idq; non modo ingenue sed etiã libenter confiteor. Et profecto si me meo ex animo loqui finis: rem planè ridiculam fecerit, qui Plinio, quẽ tu absolutissimo penicillo exornasti, accersita emblemata & inane mangonium addiderit. nõ secus ac si quis Canoni Polycleti, aut Veneri Apellis quæ ἀναδυομένη dicta est, lineas & inutiles circumlitiones conetur adstruere: ut de ipso iure dici possit, quod Cicero in eos pronuntiauit qui cõmentarios Cæsaris reformare tentauerint: ineptis quidem gratum fortasse id futurum, qui uolunt illa calamistris inurere: uerum sanos homines à scribendo deterreri. Bene uale, & me tuo dignum amore puta: quem, ita mihi faueant Musæ, mea singulari in te obseruantia & pietate commereo. Bene uale.

CÆLIVS CAL. PEREGRINO MORATO S.

EA quę ad te superioribus literis scripsi, uera sunt, atq; adeo certa, ut quę olim gesta sunt apud Sagrã non sint certiora. non est tamen quod properes, neq; incertas spes rebus tuis bene constitutis præferas. Turpissimum enim est sapienti dicere, nõ putaram, &, spes mea me fefellit. Et, Ego longe aliter animo præceperã. Nam si hæ remoræ tam diu ac tam negligen

negligenter res suas curant, in rebus nostris, quas propè nihil morantur, quid factu ras putamus? Quòd si essent tibi illæ fortunæ, quæ tibi ac tuæ uirtuti debentur, unde familiam & uernaculos aleres, nō hæc scriberem. Quid enim posset mihi esse iucun dius, quàm unà esse, quàm de cōmunibus studijs uerba facere cū Morato meo? Verum ubi nō de cōmuni uoluptate, sed de tuis cōmodis agitur, illud imprimis prospi cio, eoq; clauum omnē dirigo, nequid me autore facias pœnitendum. Ob id te amice hortor ac moneo, ne quod nouum consiliū ineas, nequid moliaris aduersus præsentem fortunā, ni prius aut Alphonsi hominis tui cupidissimi aut meas literas acci pias. Ex ijs enim & ratum auguriū & aues tibi putabis addixisse. Bene uale. Postri die Nonas Nouemb. M. D. XXXVII. Ferrariæ.

CÆLIVS CAL. IACOBO ZIEGLERO S.

QVOM hæ literæ summā manū expectarent, iamq; mihi obsignandę forent, ecce à primaria matrona & principe fœmina de Ansubise, tua Palæstina atq; unà desideratum illud chorographiæ specimē adfertur. Di boni, quanta me uoluptate ea res perfudit. quom enim subuererer, ne quæ pollicebare uel in trāsuersum abijssent, uel in longiorē diem distinderentur, mirifice lætatus sum iam præsto esse, eoq; nomine tibi à me gratias deberi. Nam si meæ literæ sine hac acceptilatione ad te peruenissent, scio quantum tibi molestiæ attulissent. Hæc autem ipsa chorographica protinus, ut tu mandaras, ad eos censores retuli, quos tu tibi elegeras. Qui ad spectaculum tanti apparatus uno consensu Euge succlamarunt. Et sanè rationem historicam mihi tenere uisi sunt. quom autē sciscitarer quæ ratio diastematum, & totius hypographes: ita obmutuerunt ut rem maiorē eorum captu omnino intellexerim. Sed tu age macte ingenio, & quod pulcherrime exorsus es opus, feliciter pertexas: ut ijsdem quadrigis quibus ad famā proueheris, nos quoq; ad æternitatem nominis perducas. Iterum uale.

CÆLIVS CAL. PETRO NICOLEO CASTELLANO S.

LIBRVM tuum De animorū immortalitate, quem nuper ad me misisti, legi tanta cum animi uoluptate, ut me propè immortalem factū putauerim. Video enim te undecūq; argumenta collegisse, quibus immortalitatem adsereres: eaq; in sententia fuisse Aristotelem probares, summum illum quidem Peripateticorum principem: cui sanè tantū tribuo, ut primas ei in disserēdo facile deferā. neq; in hoc sensu Platonē excipio, quod pace ueterū dictū uelim. Sit enim Plato, quod omnes fatemur, amœnior ac suauior in dicendo: alliciat blādius in sententiā auditorē, inductionibus insinuatiōibusq; nos ita circumscribat, ut quasi aliud agentes non sinamus modo, sed optemus etiam nobis quicquid ille proposuerit, persuaderi. Certè Aristoteles acrius pugnat, & cogentissimis rationibus adigit manus dare. Nam & cōminus cōgreditur, & abiectis Samnitum hastis, quibus ad uoluptatē magis gladiatores quàm ad pugnā utebātur: demonstratiuo syllogismo, id est fulgentibus armis, quibus iugulum appetat & hostem conficiat, in animos hominum grassatur, & uolentes nolentes in sententiā rapit. Dolebam igitur mecum, ut uerum fatear, tanto philosopho eam notam inuri, quòd genus humanum suprema animi & corporis interneciōe damnasset. Dempta enim homini animi immortalitate, nullum profecto animal homine infelicius inueniri potest. & sanè ueteres pleriq; cōstanter Aristotelem eius hæreseos arguunt. Nam & Plutarchus Chæroneus, & Iustinus martyr, quo loco antiquorum opiniones super anima repetunt, eum certò stetisse pro animorū interitu consentiunt: quam sententiam nostra etiam ætate Petrus Mantuanus multi nominis philosophus multis argumentis conatus est cōprobare. Tu demū periclitāti Philosopho affuisti uir doctissime, conceptamq; ac diu constitutā opinionem ex animis reuellere aggressus es. quod ita feliciter perfecisti, ut ipse licet aliquot locis uariauerit, & sibi parum constitisse uideatur, ut nō sine causa à quibusdam ueterū sepia fuerit appellatus: tu tamen rem totam dubiam antea in unū consensum & quasi harmoniam reuocaueris, ut te autore à su-

ſpicione tanti criminis maximus philoſophus iam omnium calculis abſolui mereatur. Debet itaq; tibi plurimum mortalium genus, cuius optimã partem à manifeſta pernicie uendicaueris: debent boni omnes & qui ſe præclaris actionibus exercent, ſperantes rectè actæ uitæ præmia, ad quæ inter uiuos uel nemo uel certe pauci aſpirare poſſunt, ſe aliquando liberatos ab hac corporis compage cõſecuturos. Intereſt enim ſocietatis humanæ, intereſt reipublicæ bene inſtitutæ, ut animorum perpetuitas ſit omnibus perſuaſa: ut ſpe præmiorũ boni inuitentur ad uirtutẽ, mali uero ſupplicij metu à flagitijs deterreantur. Ob id egregie Democritus dixit, præmio ac pœna uitam cõtineri. Hoc igitur quom tu effeceris, quid ego pro tuis tibi meritis deberi dixerim, niſi ut uictus tibi ſtatuatur in Prytaneo, quod Socrates de ſe dixit: & ſolida tibi imago in Ceramico erigatur, ut monumẽtum tuæ uirtutis, quod pridem in animis hominum collocaſti, in uiuentium etiam oculos incurrat, & tu uiuens ac ſpirans tua poſteritate perfruare. Bene uale.

CÆLIVS CAL. SEBASTIANO CORRADO S.

S I tibi Venetijs Egnatium uidere cõtigit: ſi apud Regium Lepidi Crotti Di boni qualis & quàm felicis animæ, facta eſt copia: ſi utriuſq; ſuauitate tibi licuit perfrui, multum profecto auribus atq; oculis tuis debes Corrade ornatiſsime, neq; eſt quòd Ferrariæ Cæliũ admodũ requiras: & ſi ille quidem eo natus ſit ingenio, ut probis ac bene ſtudioſis tuiq; ſimillimis faueat, ut literas ac literatos ex animo amplexetur. Cæterũ nihil eſt præterea, ut uerum fatear, quod aut multum ames, aut in eo priuatim admireris. Quod ſi te Ferrariam contuleris, ut te facturũ polliceris, non præceptorẽ ſed comitem ſtudiorum te nactum putabis: eritq; illud inter nos cõmune, quod Pythagoras profitebatẽ, οὐ διδάσκειν, ἀλλὰ κοινωνεῖν. Cæteras laudes quas in me cumulate cõgeris, bonitati tuæ acceptas fero. Facile enim tibi eſt de iſto penu laudũ fœcundiſsimo aliquot depromere, quas ad honeſtandos amicos uel parum merentes pro animi tui ſententia prodigas. Bene uale, & me mutuo ama tui amantiſsimum.

CÆLIVS CAL. FRANCISCO ESTENSI ALſonſi ducis filio S.

C ERTE ego princeps ornatiſsme non poſſum recte ualere, te aduerſa ualetudine laborante. Illud tamẽ me ſolatur, quòd & medicorũ diligentia & tua moderatione breui futurum confido ut priſtinã repares ſalutem. Phaſianam auem ad te miſeram, non quia putarem uobis magnis principibus huiuſmodi aues deeſſe, ſed ut uiuens illa, & prope manu adſueta, tibi delicias faceret: & moleſtum ocium, quale ſolet ægros inceſſere, uel leuaret uel magna parte imminueret. Eã tibi ademptã grauiter & inique tuli. quare poſthac ero cautior, atq; operã dabo, ne quę ad te miſero munera auferri poſsint. Tu quę tua prudentia eſt, æquiſsimo animo hæc quæ leuiſsima ſunt, perferas, & reſtituẽdæ ualetudini ſolum iucumbas. Te enim incolumi reliqua facillime ſarciemus. Bene uale, & me ama tui obſeruantiſsimum.

CÆLIVS CAL. IOANNI BAPTISTÆ CYNthio Gyraldo S.

I MPROBE an licẽter magis metamorphoſin illam tibi indicarim, non habeo ſatis exploratum, certè id cunctanter feci: ut intelligam prudenter ueteres admonuiſſe, Quod dubitas ne feceris. Tu uero quæ tua humanitas eſt, æqui boni omnia conſuluiſti: & tecum illud, quod uerũ eſt, cogitaſti: me non aliunde anſam ſcribendi arripuiſſe, quam è tuis literis. Nam quom tu unus ex profeſſo Ciceronẽ in oculis & calamo ferre ſoleas, nunc uero ad Apuleium deſciueris, bella ſe obtulit ludendi occaſio: cui tantũ hactenus faueo, ut me quoq; immutatum & longe ab inſtituto meæ modeſtiæ delapſum confitear. Quòd ſi Steſichoro reddita eſt uidẽdi facultas quom primum palinodiam cecinit, cer-

nit, certè & mihi uenia iure debetur, qui cantilenam illam omnem retexo, omniaq; in integrũ reuoco: tibiq; ablegatis etiã procul rosis, te uirum & summæ quidem uirtutis atq; eruditionis agnosco. Quare si tu te mihi æquum bonumq; prębuisti, quom nondum factũ deprecarer: tu nũc id multo propensius facere debes, postquã eo minus ego mihi ignosco, quo tu mihi magis ignoscendum existimasti. Vale.

CÆLIVS CAL. IOANNI BAPTISTÆ CYNthio Gyraldo S.

AVDIERAM ego antea, Sirenas cãtus dulcedine nauigãtes in naufragium cogere, ipsas periclitari atq; adeo ad scopulos allidere nunquã audierã. Tuæ itaq; literæ mirificos mihi euentus nuntiarunt, quales neq; Homerus, neq; Vlysses ille πολύτροπος unquã audiuit. Ergo tu Cynthi, Sirenẽ illã nostri seculi, quæ te propè in medias undas pellexerat, & paulominus ex Cynthio Glaucũ fecerat, tuo (ita enim ego arbitror) lepore perculsa: parum abfuit, quin (ut tu scribis) naui ad tignum in amne suffixũ impacta id passa sit quod alijs parabat. Et nunc tuo beneficio uiuit: & puto fatetur inuita, suas suauitates tuis suauitatibus uinci. magna & incomparabilis laus tua Cynthi, qui nõ obturatis auribus, nõ uinctus à socijs, sed sola animi magnitudine tantũ periculum transmiseris. magna bonitas, quom opificem ipsam tui periculi iam sibi diffidẽtem, iam adactam in extremũ discrimen ita liberaueris, ut seruatam se malit, quàm nunquam periculum adijsse: tibiq; uti seruatori suo tabellam suspenderit, pręfixo titulo,

Præsidio seruata tuo pulcherrime Cynthi,
Hanc dicat Eridani ad ripas tibi naufraga Siren.

Nam reliqua illa animi & corporis ornamẽta, quas tu uirtutes uel in dicendo uel in scribendo Latine, Græce, Etrusce, appellare soles: ego totidẽ appello philtra, ego totidem ueneficia interpretor, quibus animos mortaliũ circunscribat. Quid uero pingere acu, & catagraphas imagines exprimere? an non hoc est improuidos oculos præstringere? Sic Circe, sic Calypso, sic Proteus ille uersipellis in oculis miracula faciebãt, quibus pręstigijs ἀκαταληψίαν suã Arcesilas facile approbabat. Nam quòd ad hæc religionem etiã simulatam scribis, mihi uerò rem minime nouam aut miram significasti, qui sciã magos & impostores huiusmodi potentissimas duas artes, medicinam scilicet & religionẽ coniunxisse, ut rebus suis fidei & diuinitatis opinionem aucuparẽtur. Tantum ergo abest ut istarum me deliciarũ participem esse uoluerim, ut doleam pariter tibi tantum periculi oblatum, & rursus gratuler, te uel prudentia uel fato sirenios astus euasisse. quod tamen minus mirum mihi uideri solet, quoties in memoriam redit, Sirenas in Creta cum Musis aliquando decertasse, uictasq; ac deplumatas partim dolore partim uerecundia in mare delilijsse, ex quo nomen loco ἄπτερα permãsit. Epistolã quam repetijsti à me, pulchre adseruatã mitto, in qua multa eleganter, multa splendide dicta, nihil transuerso calamo dignum obseruaui: tu quoq; cum ea clemẽter agas obsecro, quæ te patrẽ agnoscit. Habes duabus epistolis tuis bene longis perbreue responsum. Ita enim homo occupatus existimaui me operæpretium facturum, si ex una fidelia duos parietes dealballem. Bene uale.

CÆLIVS CAL. IOANNI BAPTISTÆ CYNthio Gyraldo S.

QVOM prius addubitassem nequid tibi incõmodi Maga illa de qua ad me scripseras attulisset, & fretus tua constantia in eam sententiam inclinarem, eius tibi ueneficia nihil potuisse incõmodare: quòd præmunitus moly illo Homerico posses omne periculum facile euitare: ecce mihi tuæ literæ offeruntur: quibus quantum potes contendis mihi approbare, eam quam ego uel Sirenẽ uel Circem fueram suspicatus, uirginẽ esse, castam, illibatam, ex comitatu Charitum aut Musarum selectam. Sed res mira planè cõtigit, ut quibus maximè argumentis adnitebaris eam suspicionẽ diluere, ijsdem meam suspicionẽ maximè augeres & confirmares. Neq; me illud mouet, quòd tanto laudum

cumulo blandam illam hostem tuam, ut cõmode Græci dicunt γλυκύπικρον, siquidem dulcedini quam tibi propinauit multũ amaroris admiscuit, in cęlum prouehas. Ea scilicet est uis ueneficij, ut animi ijs rebus imprimis pelliceantur, quibus absterreri plurimum deberent. Hæc causa Platoni persuasit, ut amorem magum ac ueneficum appellaret. ἐξ γὰρ ἔρωs, ut inquit Theocritus, πολλάκις ὦ πολύφαμε τὰ μὴ καλὰ καλὰ πέφανται. Legimus inter socios Vlysis Gryllum quendam fuisse, quem Circe in suem cõmutarat. Is beneficio Vlysis in pristinam formã restitutus non desijt inclamare, secum actũ esse infeliciter quòd in hominem redijsset, qui tam suauiter antea in sue uiueret. Virgæ enim illius medicatæ uis ita in animũ tyrannidẽ exercebat, ut neq; homini redditus humane sapere cœperit. Hoc ego tibi(quod uix sine gemitu effari possum mi Cynthi)uideo accidisse. Fascino enim illius tuæ uirguncul ę, nunquam satis ut tu te arbitraris laudatæ, perculsus, proh deorũ fidem, ex arce Mineruæ deiectus, in aliam protinus speciem abijsti. Quòd si me urgeas, ut in quod te brutum uerterit ostendam: & si mihi durum ac difficile sit tibi tuam perniciẽ declarare, præsertim quom certum habeam te parum mihi fidei habiturum, uos tamen illustres Physicos imitabor: qui magnam in ea re partem salutis collocatis, siquis cognoscere cœperit, quo morbi genere incessatur. Vna enim hac ratione accõmodatum remedium inueniri, quo ęgro medeamur. Sed quid ego multis te mororꝰ quom ex tuis literis quasi ex speculo id possis non multa cum difficultate colligere. Arrige aures Cynthi. An non audis te qui olim cum cygno Arpinate solebas contendere, nunc cũ asino Apuleiano rudereꝰ Sanè uox ista desultoria, quis sis & quod animal indueris, testari potest: ut neq; tu ipse, tanto licet ore cõfisus, reclamare iam audeas. Sed frustra ego morbũ indicauero, nisi & remedium quoq; præmonstrẽ. Est illud, si experimento credimus, uernas rosas degustasse, nõ terrenæ huius Veneris, quam mortales agnoscunt, sed cœlestis illius quam sub Isidis nomine colebat Aegyptus. Iis enim delibatis, tum te nos Cynthium quasi postliminio recuperabimus. Vale.

CÆLIVS CAL. IOANNI BAPTISTÆ CYNthio Gyraldo S.

QVOD ego hactenus nihil tuis literis responderim uir doctissime, non est quod arbitrere uel tua apud me studia parum habere ponderis, uel tuam excellentẽ literaturam non tanti à me æstimari, quanti merito ab æquo iudice æstimari debet. Sed ita, nescio quo fato, accidit, ut quom tuæ ad me literę perlatæ sunt, essem tum occupationum mole obrutus: tum ita uiribus corporis destitutus(nam me insolita quędam ἀναστάσια dies aliquot male uexauerat)ut ego ipse mei cõpos nõ essem. Quare amabo te per cõmunia Musarum cõmercia, facessat omnis de me sinistra cogitatio: persuasumq; habeas me in studiorũ sectatores albam esse lineam in albo lapide. Doctos uero homines, in quorum censu tu honorificũ tibi tua uirtute locum uendicasti, non solum amare sed etiam admirari. An non ego sim mortalium omniũ ingratissimus, si pulcherrimis tuis literis non faueãꝰ quibus tantum mihi tribuis, quantum neq; uel si immodice sim ambitiosus, agnoscam. qua in re & si ego animaduertam te plus amori & bonitati dare quàm iudicio, tamen non potest tua ista præclara in me uoluntas non mihi esse gratissima. Illud non dissimulabo, me quom primũ tuas literas accepissem, constituisse ad propositam de imitatione disquisitionẽ non prius respõdere, quàm auocationes expunxissem omnes, & essem mihi ipsi per ualetudinẽ restitutus. Sed quoniã tu tuis literis urges, & faces mihi subdis, non cõmittam ut diutius officiũ meum desideres. Abijciam itaq; omnẽ cunctationẽ, & quæ mature digerere cogitauerã, ea tumultuariò in compendiũ redigam, ut intelligas me tuæ uoluntatis quàm meæ existimationis rationem habere maluisse. Bene uale.

CÆLIVS CAL. PEREGRINO MORATO S.

QVOD meæ literæ sero ad te peruenerint, non est quòd mireris. Illud iustius mireris, cur ad te aliquando peruenerint, tam docti hominis iudicium

cium subituræ. Atque habent quod de me iure conquerantur, qui eas prociduo partu natas, eorũ oculis subijciam, quibus uix Apellis penicillus satisfacere potest. Quòd si tua humanitas in eas etiam indulgenter agit, non est propterea quòd aliquis felicem temeritatẽ probet. Neque enim quenquã probum existimari oportet, cui non sua uirtus fauet, sed aliena bonitas ignoscit. Et sanè te uideo quom nostras literas publico iudicio cõmendari scribis, amorẽ habere in consilio, non iudiciũ. De Atheniensibus illud scitum est: quę male ac præpostere cogitassent, ea Mineruę ope corrigi atque ad felicem exitũ produci. Quod ego uere dictum existimarẽ, nisi illud quoque posteritati cõmendatum foret, nunquam Athenienses nisi pullis uestibus amictos de ineunda pace cogitasse. Ex ijs enim intelligo ita Mineruam Atheniẽsibus fauisse, ut nihilominus imprudentiæ pœnas luerint, & (ut est in prouerbio) suo periculo resipuerint. Sed heus tu, quis te, rogo, in Fuluium tam repente trãsformauit? an fiunt & Venetijs metamorphoses? Et sunt istic quoque suæ Circes? & pocula illa medicata? An quia Grammaticã profiteris, hanc etiam metonymiam putas tibi licere? An hos spiritus facit tibi conditio Vicetina? ut terrigenam illum quem Græci χρυσὸν, latini aurum uocãt, fuluum illum inquã ac pallidulum cui mortales insidiãtur omnes, in follibus atque adeo in sinu te habere omineris? hinc scilicet illa transnominatio. Sed ego imprudẽs qui ea in re ingenium exerceam, & causas conquirã, quam quom tu percõmode (ut puto) enarraueris, suppudeat me tam longe à linea aberrasse. Sed nõ discedam hinc priusquã illud quoque admoneam: tibi cauendum esse, ne si hoc modo nomina interpolaueris, sit tibi de ædibus quas mãcipio accepisti periclitandum: si modo impostor aut decuplator aliquis tibi grãdem dicam impegerit. Neque enim tu satis tuam causam retinebis, quom tabulæ aliud nomẽ profiteantur, aliud tu hodie geras. Quare amabo te procura diligenter, ne tibi fraudi aliquãdo esse posit, quod tu per iocũ fortasse feceris. Nã bene scio, te neque adoptiõe, neque testamẽto, neque alia iuris formula nouũ nomẽ induisse. Alioqui solẽt ὀνομαθῆραι male audire, quasi aut æri alieno fucũ parẽt, aut sodali os subleuerint, aut plagiũ admiserint. Certè pellacissimus ille Vlysses nõ antea Cyclopem circũscripsit, quàm se ex Vlysse οὖτιν fecisset. Vale.

CÆLIUS CAL. BAPTISTÆ EGNATIO S.

SANE mihi perdifficilis conditio proposita est, ut uel tua, uel Peregrini Morati, hominis docti & ueteri necessitudine mihi coniuncti, offensa subeunda sit. Optat ille tibi à me non uulgari cõmendatione conciliari, quom nulla re minus indigeat. Habet enim ille in sinu omnia philtra, quibus cuncta præclare nata ingenia possint in eius amorẽ succendi, lectissimos imprimis mores & pręstantẽ eruditionem. Nihil est enim propè in re latina quod non legerit, excusserit, annotauerit. Hoc nisi fecero, quod ipse à me tantopere efflagitat, uereor ne me laborẽ auersatum & in re amici cessatorẽ fuisse suspicetur. Sin id fecero, periculũ imminet, ne tu tecum putes, me parũ intelligere quàm superuacuã operam sumpserim, qui tibi uni omnium mortalium humanissimo atque officiosissimo multo quàm oporteat impensius cõmendem uirum benemerentẽ, qui soles etiã minus merẽtibus tua sponte sine cuiuspiam cõmendatione studia atque operam tuam approbare. Quare ne in alterutrũ scopulum offendam, seruabo illud temperamentũ, ut breui admodum utar cõmendatione, atque illud unum adscribam: quicquid in Peregrini gratiã feceris, te id apud hominem bonum gratumque locaturũ. Ego profecto eo nomine me tuo cohonestatum beneficio interpretabor.

Bene uale.

CAELII CALCAGNINI EPISTOLARVM LIBER XIIII.

CÆLIVS CAL. DOMINICO CYLLENIO Anconitano S. P. D.

QVOM magnus ille dithyrambici autor carminis Pindarus magnis se laudibus euehi accepisset, tãtũ absuit ut laudatoribus gratias testaret̃, ut multo magis eos sibi debere prędicaret, ea causa ꝙ eis cõmode ueritatis dicendæ argumentum obtulisset. Intelligebat enim uir abundans poeticæ laudis (est enim uirtus sui bene cõscia) celebritatem illam nominis non beneuolentia, quæ plerunqꝫ interstrepit iudicio, non adulatione, cui in tanto uirtutis splendore locus esse non poterat: sed ingenio ac monumentis in certam spem posteritatis conscriptis esse comparatã. At ego qui optime teneo, quàm parum laudes, quas in me pleno modio cõgessisti, mediocritati meæ cõsentaneæ sint, non possum dissimulare, quin eo tibi plus debeam, quo minus me tuis parẽ esse laudibus sentio. Nam quom me ex æquo optimũ ac doctissimum honoris gratia appellaueris, sim profecto immodice ambitiosus, si duos istos titulos agnoscam: qui cumulate utramqꝫ uirtutẽ complectuntur, & eam quę est τὴν διάθεσιν, & eam quæ est καθ' ἕξιν. Certè unus post homines natos Scipio Nasica ciuitate libera, in potestatẽ uero Cæsarum redacta Traianus optimus iudicatus est à senatu. Siquidem hoc esse optimum, omnes in se numeros probitatis large comprehendit. Quod ex eo facile potes colligere, quòd maiores nostri non temere quenquã bonum iudicari uoluerunt. Sanè Fimbria homo cõsularis iudex à M. Lutatio Pythia equite Romano, eoqꝫ secundę famæ, delectus: quom is sponsionẽ fecisset, ni bonus uir esset: se super ea re iudicaturum negauit, quæ innumerabilibus officijs & laudibus cõtineretur. Quanto eum cunctantius de uiro optimo iudicaturũ existimamus: qui de bono uiro quicquã statuere non auderet. Doctissimum uero unum ex omnibus memoriæ proditum accepimus M. illum Varronẽ, cui adhuc uiuenti statua posita est in bibliotheca, quæ prima publicata est Romæ. Oportet enim eũ qui sibi hoc nomen uendicat, rerũ omnium causas & rationes tenere, quæ toto ambitu Philosophiæ cõtinentur. Quo etiam loco agnoscis puto statum illum uersari, quẽ rhetores de eodem & altero nuncuparunt. Ex ijs facile potes intelligere quàm ego parce de me sentiã, quàm ego mihi nihil arrogẽ, tametsi abs te laudato uiro laudatus. Nam licet multa in me sint, quæ nesciã, illud tamen scio, atqꝫ utinã σωκρατικῶς καὶ οὐκ ἀληθῶς, me nihil scire. Quom itaqꝫ tuas literas legerẽ, uideremqꝫ te imaginarias meas laudes cum ueris laudibus clarissimorum hominum cumulasse, primũ illud mecum cogitaui, ὁ ἔχων πολὺ πεπέρεως καὶ ἐν λαχάνοις τίθησι. Mox altius cogitans agnoui ῥητορικὸν σχῆμα. uobis enim oratoribus mos ille uernaculus, falsis uera, obscuris illustria permiscere, ut ex illis falsa fidem, obscura lucem mutuentur. Illud quoqꝫ tradere soletis inter τὰ τῶν ἐπιτηδευμάτων σχήματα, ut ea quæ recta oratione obtineri non possunt, flexa atqꝫ obliqua obtineãtur. Voluisti scilicet me tacite admonere, ut talis esse enitar, qualem tu me tuis coloribus depinxisti. Proinde quom ego de te antea præclare sentirem, mox etiã de tuarum literarum artificio te sum admiratus: in quo (ut uerum fatear) tantum fuit rhetorici ueneficij, ut propè me transuersum abduxerit, & me mihi nonnihil esse persuaserit, nisi ad ἀλεξιφάρμακον illud Homericum protinus accurrissem, ὄτοι ἐγὼ θεός εἰμι. τί μ' ἀθανάτοισιν ἐΐσκεις. Neqꝫ tamen est, quod putes te à me insimulari quasi magis eloquentiæ quàm ueritatis studiosum. Scriberẽ enim pugnantia, ipso etiã Catone reclamante, si te eloquentẽ, neqꝫ tamen bonũ uirum putarem. Sed tu uetus illud nosti: bonum uirum falli posse, non fallere. & illud Nigidianum: uir bonus pręstare debet ne mentiatur, non etiam ne mendacium dicat. Quare quom summus amor erga me tuus, ut uideo, literas illas tibi expresserit, mihi ultro gratulor, te in meam gratiã maluisse

mutuæ inter nos beneuolentiæ quàm tuæ cõsuetudinis rationem habere. Ob id qui te prius amabam tuæ uirtutis ergô, iam nunc tuarum literarũ testimonio succensus, opto mihi insignẽ aliquam occasionem præberi, qua possem tibi minime ingratum animum declarare. Quicquid enim ad cõmodum aut dignitatem tuam pertinere intellexero, persuasum habeas uelim me semper summo studio diligẽtiaq; curaturum. Neq; dubito, quin tuæ uirtutis ductu & in hac urbe, & quocunq; loco fueris, summa omnia adsequare: eaq; eo facilius, quòd habes magnos uiros, & propè ipsos literaturæ proceres, tui studiosos. Nam quod ad illum pertinet, quem parum tibi amicũ fuisse suspicaris, non uideo cur nulla abs te prouocatus iniuria tibi obesse uoluerit: non ea solum causa quòd eum liberali ingenio natũ semper cognoui: sed multo maximè quòd eius existimatio tam alte sita est, ut quum tua gloria etiã multum succreuerit, eius tamen luminibus nunquã possit obstruere. Quare te ut bono animo sis hortor, tuq; ipse tibi confidas, etiam si paulo tardius quàm uterq; nostrum optaret, tua uota processerint: quando ita comparatum est in rebus humanis, ut ea quę à fortuna proficiscuntur, ocyssime: quę à uirtute, uix tandem suscipiant incrementum. uirtutis tamen melior conditio, quòd illa ut cito adolescunt, ita cito intereunt: contrà hæc tarditatem diuturnitate compensant. Bene uale. Datæ pridie nonas Ianuarias. M. D. XXXVIII. Ferraria.

CÆLIVS CAL. PEREGRINO MORATO S.

TERNAS abs te literas accepi, quibus respõsum debeo. Hui, dices, tam sero expergisceris? Amabo te per tuas delitias tuumq; candorẽ nequid mihi uitio uertas, neq; id negligẽtia uel obliuione uel superbia factum putes: neq; enim hæ labes cadunt in hominem tam impense tui studiosum. neq; id quod inertiæ solet esse perfugiũ, occupationes causabor. Illud dicã quod uere possum dicere: mihi dum expecto aliquid in negocio tuo confici quod sit tuis auribus dignum, quod utriusq; nostrum desiderio respondeat, iam propè alterũ mẽsem abijsse: neq; tamẽ quicquã profecisse, neq; auctiores literas dare posse, quàm si eo articulo, quo tuas accepi, rescripsissem. In causa sunt hominũ inscitia atq; ignauia. Altera effecit ut nolint, altera ut nesciant, quid in rem suam expediat statuere. Itaq; diem ex die ducunt, turpissimi procrastinatores: ut iam propè mihi persuasum sit, eos esse suo ueterno immorituros. Quòd si me meo ex animo metiris: sanè, ausim dicere, officio iam cumulate satisfeci. sin ex euentu rerum, non uideo mi Morate, quomodo unquã possim satisfacere. Quæ meo nomine decuriõibus Vicetinis recepisti, ea præstabo summa animi inductiõe, quoties illi mihi præstandi argumentum obtulerint, daboq; operam ne unquam mea causa, aut nexum ineas, aut tua fides periclitetur. Amabã ego antea de moribus Carolum Fauentinũ, uirũ mea quidem sententia eximię probitatis: nuper uero ex tuis literis testimonio tanta facta est amoris accessio, ut nihil non sim facturus, ut homini merenti beneuolentiã meam probem. Gratulor uero tibi quòd eam uiã inieris, hoc enim tuæ mihi literæ testantur, quæ te ad summam eamq; perpetuam felicitatem prouehat. Quod profecto tibi perfacile factu uideo: tum quòd semper ex animo, non per fucum philosophiæ Christianæ nomen dederis, cuius rei specimẽ dedisti quom sanctissimis moribus ac disciplinis tuam familiam auditoresq; tuos institueris: tum quòd si ea, quæ summopere bona sunt, maximè sunt uitæ nostræ consentanea: fateamur oportet, nihil esse tam secundum naturã, quàm illud uiuẽdi genus, quod Christo autore didicimus, in quo summa & præcipua bona omnia continentur. Quòd si ad hæc, quę scilicet optima sunt, ultro nos allicit natura: profecto fallitur, qui suæ uel ignauiæ, uel consuetudini, rei difficultatẽ prætẽdit. Venio ad tertias, quibus significas, te incredibile desiderium incessisse ueniendi ad nos, sed illud propè diuinitus fuisse discussum. Qua in re non possum non uehementer probare consilium tuum, qui non solum actus sed cogitationes etiam tuas omnes ad uoluntatẽ summi numinis referas. Dolui tamen, ut uerum fatear, tanti tibi oraculum illud stetisse, ut querquera febre fuerit cõparandum. Alioqui recte factũ puto, q ad nos nõ ueneris. Nam licet nihil mihi tua posit esse con-

esse consuetudine dulcius, nolim tamen ego te sæpius ingratissimis his hominibus oggeras. Memini enim illud uetus, ultroneas putere merces. quom enim illi suã pecuniam suumq; superciliũ tanti faciant, à nobis uicissim procurandum est ne eorum fortunæ, aut uirtus, aut animi altitudo cessisse uideatur. Bene uale, & intra limites Christianos tua desideria compesce. Hoc si feceris, te felicem putabo. Idibus Februarij. M. D. XXXVIII. Ferrariæ.

CÆLIVS CAL. AVGVSTINO EVGVBINO EPIscopo Cissamensi. S.

ETSI ego perspectum habeam quàm peruerse ac præpostere usu comparatum sit, ut tum demum honores amicis gratulemur, postquam eos adepti sunt: quod uero & prius est tẽpore & multo re ipsa honorificentius, honorem scilicet meruisse, nemo est propè qui gratulari soleat: licet hoc quoq; omnes fateantur, alterum fortunæ, uirtuti alterum acceptum ferri oportere: ego tamen hominũ potius consuetudinem quàm meum iudicium secutus gratulor tibi eam dignitatẽ, quam nuper audiui te cum summa omnium approbatione fuisse adsecutũ. Nam pro ea qua te olim prosequor beneuolentia atq; obseruãtia, incredibile gaudiũ concepi te ad apicem episcopatus fuisse prouectum, qua sanè dignitate, si eam seorsum spectemus, suisq; radijs metiamur, Christiana pietas nullam habet illustriorẽ. Sin eorum numerum, qui uel per summã indignitatẽ ea potiti sunt: malim profecto (ut uera fatear) te dignitati quàm dignitatẽ tibi gratulari, utpote cui tua uirtute multum splendoris accessisse uideã. Quare siquid est, quod ad te pertineat, quodq; iure optimo gratulatione dignum uideri possit: illud unũ est, te scilicet maximi ac sapientissimi Pontificis Pauli tertij iudicium meruisse, ut hanc ipsius erga te liberalitatẽ, non beneficium, sed amplissimũ tuę uirtutis testimonium possimus interpretari. Bene uale, & me ama tui obseruantissimũ. X. Calend. Martias. M. D. XXXVIII. Ferrariæ.

CÆLIVS CAL. PAVLO MAGNOLLO S.

NON potuisti cõmodius mihi declarare te hominem esse omnium officiosissimũ, quàm tuis modo literis, qui tam amice ac familiariter me ad officiũ prouocaueris, quicum antea neq; pręsentem ullum congressum neq; literarum cõmercium habueris. Quare ultro tibi plurimam gratiam profiteor, qui de me tam honeste ac liberaliter cogitaueris: daboq; operam, ut tui istius iudicij te nunquam pœniteat. Huius mei animi illud habebis argumentum, quòd ubi primum libros Ciceronis abs te missos accepi: curaui ut nobiles aliquot ac bene eruditi adolescentes aliquẽ tuarum annotationũ gustum capesserent. Qui primo capti impressionis elegãtia, carptim omnia propè loca illa exploratorio more excurrerunt, in quibus antea fuerat aliqua mendæ suspicio. Ex quibus quom multa ad suum nitorẽ abs te restituta inuenissent, tuæ diligẽtię gratulati sunt: teq; eo nomine amare cœperunt, quòd lectionẽ Ciceronis inuersam prius ac deformatam in legitimã faciem reuocaueris. Annotatiunculas uero illas tuas, ut eorũ sensum abdicato omni fuco tibi aperiã, aliquanto uberiores desiderassent. Nam & tu ipse nosti, quàm proprium sit humani ingenij, labores auersari. Pleriq; enim amœnitates studiorum καὶ τὰς τῶν ὅλων ὁμαλότητας sectamur. Neq; tamen ego tuam causam indefensam reliqui, quom dicerem, annotationes tuas hermas imitari, qui in compitis quasi prætento digito uiatoribus dubitantibus significãt, qua sit iter flectendum. Teq; potuisse iactura paucarũ noctium paratam supellectilem explicare: quam parare difficile est, paratã uero exponere spectatoribus, nõ difficile est. Itaq; te hoc maluisse affirmaui, ut exerceres ingenia, ut in tractãdis scriptoribus bene nata ingenia non torpescerent. Turpe enim est more infantiũ nihil nisi præmansum delibare. At illi longa rerũ indagine perterriti uix, ac ne uix quidem, defensioni meæ acquiescere uoluerunt: causati alij non esse sibi librorũ copiam, alij esse quidem, sed ab Aldina impressione diuersam. Hæc uero ego nõ alia causa perstrinxi, nisi tuæ laudis tuæq; utilitatis

utilitatis desiderio concitatus: uideo enim eas lucubrationes, quas nunc habes uenales, uendibiles etiam fore, si rursum stilum admoueris, easque noua recognitione locupletaueris. Alioqui nisi hunc squallorem absterseris, periculum est, ne quispiam aliquando plagiarius, subductis tibi laboribus tuis, & ijs quae tu breuiter praesignasti, longiore oratione adornatis, eos interuertat, atque in rem suam adsciscat: tu uero frustra & plagij & uindiciarũ litem intendas. Aliàs omnibus etiam plagiarijs cessantibus, tum demũ tamẽ quom impresio Aldina, ut sunt res omnes hominum mortales, esse desierit: ut tui quoque labores cum illa depereant, necesse est. Neque haec ego ad te scripsi, quòd existimem me plus sapere in re tua, quàm tu ipse sapias: sed ut tester meam erga te beneuolentiã, intelligasque in homine tuae existimationis studioso fiduciam collocasse. Caeterũ quod à me petis, ut tuis lectionibus ac uigilijs faueam, quo plausibiliter à nostratibus excipiantur: id faciam ita accurate ac diligenter, ut in hoc genere officij me à nullo ueterũ amicorum tuorum uictũ esse fateare. Quicquid enim amicitiae nostrę diuturnitati deest, illud praeclara de tua uirtute opinio sarciet. Tum ego summa ope elaborabo, ne tuum de mea benignitate iudicium, aut frustra aut parũ prudenter susceptũ fuisse uideatur. Bene uale, & me ama tui amantissimum. Calend. Martijs M. D. XXXVIII. Ferrariae.

CAELIVS CAL. PAVLO MAGNOLLO S.

ET bona fide, & ad numerũ accepi libros, quos ad me dedisti, eosque protinus librariae officinae mancipi cõmendaui, pollicitus etiam nonnihil lucelli, si rem tuam nauiter curasset. Illud mihi certum est, aut pretium aut libros tibi saluos fore. Tenere eos apud me uenales neque fuisset ex mea dignitate: ne quis me forte librorũ propolam factum suspicaretur: neque ex re tua, quom nemo ad me cõmeet emendorum librorum gratia. Illud profecto quod integra existimatione facere potui, feci. Nã illos & meo testimonio approbaui, & nullos ex ijs quos uiderim, ad hanc diem castigatiores prodijsse confirmaui. Quare, quod in me fuit, multos si non emptores certe empturientes tibi conciliaui. Vnum audio incõmode cecidisse, librorũ scilicet institorem quẽdam paulo opulentiorem palàm professum esse, se multo meliore pretio mox daturũ, quos ipse Venetijs expectat: utpote qui senos in aureolum se mercatum testetur ab illo ipso opifice, qui libros tuos expresit. Quae tametsi falso ille fortasse, & quaestus quàm ueritatis amantior, commentus fuerit: ea tamen nolui te latere. Ego uero omnia quae ad te tuamque utilitatem pertinere intellexero, studiose atque amanter perficiam. Quòd si quid parũ, quod nolim, ex uoto processerit: facultatem nõ uoluntatem mihi defuisse persuasum habeas uelim. Bene uale, & me ama. Pridie Calendas Apriles. M. D. XXXVIII. Ferrariae.

CAELIVS CAL. ALEANDRO CADINALI Brundusino S.

QVOM & rumore & multorum deinde literis nunciatum foret te in amplisimũ Cardinalium collegium fuisse cooptatum, tantum nos laetitiae peruaserat, quãtum uix animo capere possemus. Multae enim & iustae causae animum permouebant: uel quòd homo summa uirtute, summa prudẽtia, omnibus propè liberalibus disciplinis illustris ad hoc fastigiũ esset prouectus: uel quòd is quẽ magna & publice & priuatim semper obseruantia essemus prosequuti. Accedebat laetitiae cumulo quòd hoc siue iudicium siue beneficiũ ab optimo & sapientisimo Pontifice Paulo proficiscebatur. permagni enim interest quẽ quisque suae fortunae autorem sortiatur. tum illud tacite tibi gratulabamur, quòd eo tẽpore illa tibi dignitas obtigisset, quo nõ inter umbras sed splendidisima istius collegij lumina lux tuae uirtutis fulguraret. Quom itaque tã festos dies, atque in tãta gratulatiõe ageremus, multoque maiora ac meliora in posterũ expectaremus, ecce repente nobis omnia gaudia excusit mors Iuliani Naselli, hominis mihi cõiunctissimi, tui uero supra omnes mortales obseruãtisimi, non solũ inexpectata, sed planè

improuisa. Nam quom dies aliquot antea grauiter ex dolore auris sinistræ laborasset, postquã ea suppurare cœperat, leuatus planè dolore uidebatur, omniaq; pro consuetudine negocia obibat. Nam & sacris diebus mysterijs interfuit, & in nostro collegio sanctæ Synaxi operatus est. Securum itaq; & nihil minus quàm de ualetudine cogitantẽ incredibilis uis morbi subitò oppresit. quom enim pus substitisset, protinus febris & dolor capitis inexpugnabilẽ quendã soporẽ inuexit, adhæc lotiũ ægre ire & acerrimus dolor ilia conuellere. Tot ergo malis uno impetu se ingerẽtibus par esse nõ potuit. Id quom ego resciuissem, accurri sine mora: sed ita erat ille magnitudine morbi obrutus, ut neq; filium, neq; sorores, neq; me quẽ unum incredibiliter amabat, agnosceret: neq; nostras cohortationes, consolationes admonitionesq; audiret. Accersiti medici non ausi sunt deploratæ ac destitutæ ægritudini manũ admouere. Nã uigor pristinus iam euictus ac profligatus omne remedium reformidabat. Biduo itaq; inter stuporẽ & cruciatus absumptus, uel ut rectius dicã abreptus & è suorum manibus auulsus, ad meliorẽ uitam (ut credi par est) euolauit. Ab eius excessu apertum testamentũ, quod ab hinc sexenniũ Romæ cõdiderat. In quo tu pater amplissime inter cõmissarios ac defensores supremę uoluntatis primus omnium nominatus es: ut quem semper uiuens coluerat, eidem mortuus relinqueret perpetuũ sui iudicij testimonium. Potuit ergo mihi iure magnitudo lætitiæ, quam ex accessione tuæ dignitatis collegerã, suspecta esse. Vix enim unquã euenire solet, quin res lætas & florentes à tergo sequatur fortuna (ut ille inquit) humani gaudij carnifex: ut fabella illa à Socrate conficta quotidie accipiat fidem, uoluptatis scilicet & mœroris cõfinia ita esse coniuncta, ut mutuos uicissim habeant transitus. Cæterum licet quom hæc scriberem in summa animi perturbatione uersarer, essemq; propè mei oblitus: illud tamen neq; possum obliuisci, neq; prætermittere, quin tester ad pristinum illud studium, quo te propemodũ partiario semper colui: nunc geminatũ onus accedere oportere. Quare & maiore cura, diligentia, assiduitate, posthac utendum est mihi, ut tibi duorum hominum obseruantiã probem, meam scilicet & Iuliani: cuius memoria in me uiuit, neq; me uiuo unquã intermorietur. Tu uicissim si pro tua humanitate eam beneuolentiã, quam utriq; nostrum solebas præstare, in me uno superstitẽ esse patieris, magnam tuę bonitatis significationẽ mihi dederis: & tam immani iacturę, quam me fecisse profiteor, magnũ solatium atq; alleuamentũ attuleris. Bene uale pater amplissime, & me perpetuum tuæ uirtutis admiratorem ama. Quarto Calendas Maij. M. D. XXXVIII.

CÆLIVS CAL. IOANNI SALVIATO CARdinali Ferrariensi S.

OCTAVIANVS Castellus, episcopus, & tuus hic uicarius, mihi retulit: quanta animi æquitate, quantaq; tuæ erga me uoluntatis significatione mandaueris, nequid turbarum iuribus meis fieret: postquã accepisti sacerdotiũ diui Iacobi, quod positum est in Cispadano suburbio, ex obitu hominis mihi coniunctissimi Iuliani Naselli resignatum olim iure fiduciario seu regressus per decessum ad me redijsse. Ex quo tua uirtus eo est testatior, quo magis rem gessit præter aliorum consuetudinẽ: qui si dis placet, iustã & diuturnam etiã quorundam possessionem, quo iure, quaq; iniuria uexare ac perturbare nõ erubescunt. Quare ego non solum ęquitatẽ ac bonitatem tuam agnosco, uerum etiam tibi optimo principi meo multã gratiam profiteor. Habeo enim persuasum te nõ modo, quom hoc mandares, iustitiam in consilio, sed summã etiam fidem, atq; obseruantiã meam in memoria habuisse. Posthac igitur non modo iura mea tua bonitate atq; autoritate stabilita & confirmata, sed me planè ipsum sacerdotiũ abs te accepisse arbitrabor. Nec refert quàm illud sit exile, quom tua præclara & liberalis uoluntas faxit, ut exile illud mihi & amplum & opulentum uideatur. Bene uale princeps amplissime, Cælij tui obsequentissimi memor. Pridie Nonas Maij. M. D. XXXVIII. Ferrariæ.

CAELIVS CAL. PEREGRINO MORATO S.

LIBELLVM illum tot contentionum fluctibus iactatum perlegi, pensitaui, ad rationis aequilibrium reuocaui. Nihil deniq; inuenio, quod aut probari aut defendi nõ posit. quaedam omnino sunt, quae quasi mysteria taceri ac dissimulari satius sit, quàm in uulgus efferri, utpote quę ad primogeniam & primum nascentem ecclesiam pertinerent. Nunc uero postquã & patrum decreto & diuturna cõsuetudine alij mores recepti sunt, quid opus exoletis & iam desitis, nulla praesertim ratione cogẽte, autoritatẽ dare? quom ea neq; ad pietatẽ neq; ad salutem animarum pertineãt. Quare illa per deũ immortalem sinamus conquiescere: nõ quia agnosci à studiosis & uetustatis amatoribus nõ probem: sed ne ad populares & rerum nouarũ cupidos inuecta, occasionẽ seditionibus, & dissidijs praebeãt. Sunt enim indocti & inepti quidã, sibi suoq; ingenio praefidentes, qui propter ὀψιμαθίαν quom primum in baptismate, in nuptijs sacerdotum, in ordinibus conferendis, in dierum & ciborũ delectu, in poenitentia publice agenda, & alijs eiusmodi noua quędam legerint aut audiuerint, ea protinus mordicus tenenda atq; obseruanda arbitrentur. Quare meo iudicio illa non nisi apud initiatos differenda ac discutiẽda sunt, ne discindant inconsutilem tunicã domini. Haec ratio, puto, suasit bonis illis uiris, qui nuperrime exemplum restituendae pietatis Christianae cõscripserunt Paulo Pontifici maximo, ut Colloquia Erasmi non aliter è republica nostra ablegauerint, ac Plato Homerum aliquando è sua depulerit. Puto fuisse, ac in posterum etiã fore, qui autorem illius libelli suspectum habeant, quasi in Manichaei haeresim plus nimio propensum: sed eadem suspicio tanget Apostolum gentium Paulum, si in temerariũ & imprudentem lectorẽ inciderit. Sicut & Iacobus frater domini immodice fauere Pelagianis existimabitur, nisi eum nactus sit, qui atra & candida posit internoscere. Siquidẽ recte inquit Paulus, à fide omnia pendere, & nihil nostris uiribus, sed gratiae dei omnia esse tribuenda. Nam quom omnia fecerimus, nos tamen esse seruos inutiles, fateamur oportet. Certum enim & confessum est nostros conatus per se nihil pręstare, nisi gratia accesserit. Ausim etiã illud asseuerare, gratiam nunquã affuturam, nisi animus noster fuerit ad eam suscipiẽdam praemunitus atq; apparatus: ea semper excipio, quae ab inexplorabili indulgẽtissimi dei bonitate proficiscuntur, quae priuilegij uocem habent: qualia sunt praedestinationis munera, quae quoniã mortalium captum exuperant, satius est ut silentio quàm oratione transmittantur, utpote in recessu imperuio diuinae praescientae delitescẽtia. Illud rursus uerum est, fidem abdicatis operibus inanem esse, & planè fidem esse desinere. Nam operibus fides cõprobatur: quando & Abraham fidei pater, illam fidem tenuit atq; in delitijs habuit, quae in suo haberet comitatu opera, fidei apta & consentanea. Ob id Christianũ hominẽ par est illud habere persuasum, & fide, & fidei testimonio, id est mandatorũ obseruatione, conatu praeterea & propensione animi nostri, sed multo maximè gratia & diuina benignitate opus esse, ut diuinitus promissa consequatur. Nisi enim conatus noster requiratur, nisi uoluntas aliquid posit proficere, in qua una positus est liber animi motus, quod liberum arbitriũ uocant, quid opus fuit mandatis? quomodo regnum dei uim patitur? quomodo unicuiq; reddetur secundum opera sua? Stertamus licet ac per desidiam uitã agamus inclamãtes abba pater. Credentibus enim tantũ & nihil praeterea laborantibus nobis citra omnem charitatis functionẽ, diuina uirgula large omnia suppeditabit. Atq; hic sanè est ille ueterum philosophorũ ἀργὸς λόγος: quo potestati fati oscitãtes omnia permittebãt. quem ubi semel acceperimus, tum legũ & sanctionum omniũ autoritas, omnis philosophia quae ad mores pertinet, omnes euangelicae praeceptiones corruãt, necesse est. Quibus de rebus quoniã periculosum est in turba atq; in forensi concione uerba facere, iccirco saluberrimum existimauerim, loqui ut multi, sentire ut pauci: & Paulinũ illud pręceptũ semper in ore habere, atq; in memoria: σὺ πίστιν ἔχεις, κατὰ σαυτὸν ἔχε ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. Tun' fidem habes? Penes teipsum habe, deo spectatore cõtentus. Haec uero quom ad te scriberem, noli existimare me ignorasse, quàm plenum sit temeritatis, se prudentiorẽ admonere. Sed expressit hoc à me officium mutuus amor

& ingenua charitas, quod alioqui sine probro nõ poterã prætermittere, quom iam dies plusculos fidem tibi obstrinxissem: quam omnino liberari oportebat. Bene uale. X. Calend. Sextiles. M. D. XXXVIII. Ferrariæ.

CÆLIVS CAL. PETRO GEORGIO VICECOMITI S.

QVOD serius quàm ego uoluissem, aut certe quàm tu optasses, respondeam tuis literis generose adolescens, multa fuerũt in causa: sed auocamenta imprimis quibus tum mirifice distringebar, quom tuas accepi literas. à quibus licet nondũ satis interspirare potuerim, expressit tamen à me hoc respõsum uerecũdia. Turpe enim existimaui, abs te adolescẽte nobili & tam præstãti indole meas literas diutius expectari, quare una hac epistola ad omnes quas hactenus ad me dedisti abunde responsum puta. Imprimis illud recte auguraris, me incredibilem dolorẽ concepisse ex obitu Ioannis Baptistæ Angiarij, uiri multa mihi necessitudine coniuncti. Sic enim ferebat humanitas mea. Nam quom in omnes familiares meos sim indulgẽtissimus, tum hunc imprimis ob elegantiam & amœnitatẽ ingenij amabam atq; in oculis ferebam. Quom enim ille à natura magna ornamenta accepisset, tum ipse cura & diligentia illa auxerat. Italiam, Hispaniam, magnã Galliæ partem, aut missus à principe, aut in comitatu principis, peragrauerat. Sapienter ac feliciter demandata sibi munia obiuerat. Erat enim incomparabilis propè dexteritas & facũdia in iuuene. Erat natiuus ac uernaculus quidam lepor, quo aures atq; animos hominũ alliciebat, & in quos uellet affectus pertrahebat. Tanta uero me prosequebatur obseruantia, ut hæc propè omnia ea causa mihi ferret accepta, quòd domi meę educatus, omnia mea ioca æquè ac seria habebat perspecta, omnem uitã interiorem nouerat. Quęcũq; carmine luserã, ita memoriæ commendauerat, ut multa quę mihi exciderãt, sępe ipse memorię beneficio in libellũ referret. Quom ergo nihil à me ille accepisset, nisi meras ad uirtutẽ adhortationes: magna tamen & quotidiana grati animi testimonia reponebat: & quasi nihil non accepisset, se mihi omnia debere profitebatur. Quom tantos ergo progressus & in uirtute & in tractatione rerũ humanarũ fecisset, & cumulate gratiã summi principis nactus foret, & iam ad summos honores sibi uiã muniisset, ut nemo dubitaret quin certa mox laborũ præmia esset accepturus: ecce illum inexpectantibus nobis inuidum rebus humanis fatum abstulit, abripuit, auulsit: ut penè prius decessisse, quàm ęgrotasse intellexerim. ó spes lubricas & incertas, ó conditionẽ nostræ mortalitatis fragilem & inconstantem. Ergo ille animi uigor, ille splendor ingenij, non dicam, extinctus est: sed ut credi par est, reparatis protinus pennis tam repente, tam insperato in cęlum, unde uenerat, reuolauit. Nec enim ei mali quicquã accidisse uelim putes, qui bonas artes semper coluit, qui nunquã societatem hominum uiolauit: cuius animus licet foret in corporis uincula damnatus, se tamen exporrigebat, & caput extra uincula exerere conabatur. Eius rei mihi fidẽ facit, quòd quom ex hac uita discederet, ultro sibi gratulabatur, quòd ex colluuione hac rerum mortaliũ tandem emigraret, ceu tum præsagus felicitatẽ & bene actæ uitæ præmia meliore loco sibi esse constituta. Sed nobis optimo uiro & amico perspectæ fidei orbatis iustam mœroris causam affert iacturæ magnitudo, cuius sarciendæ nullam spem præbet inexorabilis nostrę imbecillitatis necessitas. Atqui me imprudentẽ in hos querimoniæ scopulos rapuit quidam quasi doloris aquilo, quem iam torpentẽ tuæ nuperrimę literæ excitarunt. Tu uero ex ijs facile potes colligere, quãta sit uis uerę uirtutis, quæ homini nouo & nullas habenti imagines tantum amoris atq; existimationis conciliarit. Quid tibi futurum speras adolescenti summæ nobilitatis, atq; in ea familia nato, in qua tot gloriæ faces tibi prælucent? tot maiorum monumenta domi & foris, in toga & in sago parta celebrantur? Cæterum quæ tu soluta & uorsa oratione conscripsisti, mirũ in modũ mihi arriserunt. Atq; ut hoc agas frequenter, te hortor. Istã enim ubertatẽ ingenij si diligenter & accurate colueris, non uereor quin prope diem magnos tibi prouentus sit allatura. Bene uale.

Cælius

CÆLIVS CAL. IOANNI BAPTISTÆ GYRALDO S.

M INVS mirum profecto uidebitur posthac Mineruã è capite Iouis prosilijsse, postquam & apud te è capite humano tam formosæ & elegantes puellę Musæ scilicet prodierunt: neq; hoc χαλκελάτῳ πελέκει, id est, ærea bipenni, ut inquit Pindarus, sed pumicato & bene exculto calamo. Adde quòd Minerua protinus nata saltabat, ad pyrrhichium mouebatur, clypeum quatiebat, hastam uibrabat, terrorem incutiebat. Tuæ uero Musæ rident, canunt, adlectant, nectunt uincula: sed è rosis, è lilijs, ex amarantis, coronas agglomerãt è philyra. Quas quom ego futiles ac solutiles existimarẽ, re cõperi, ita esse tenaces, ut uix, ac ne uix quidem ab ijs me potuerim eximere. Nam captus adhuc auribus earum abeuntiũ leporem sequor: fietq; posthac ignoto & poetico planè ueneficio, ut quom ad te redierint, secũ tamen absentes aures meas trahãt, nec minus quàm præsentes tuorũ carminum dulcedine permulceant. Bene uale.

CÆLIVS CAL. PAVLO MAGNOLLO S.

Q VOM primum tuas accepi literas, bibliopolam cuius fidei quindecim uolumina abs te missa credideram, cõmoneri iussi, ut protinus uel pecuniam uel libros repræsentaret. Actutum ille libros omnes bona fide attulit ad numerũ incolumes. Rogaui cur tam segniter mercaturã exercuisset. Ille sanctissime adiurauit, se nunquam æque Mercurium iratum habuisse, quom tamen ad emerendum gratiã nullum lenocinij genus omiserit. Nam & in tabernę fronte quotidie exposuisse, & nunc elegantia literarũ, nunc annotationum eruditione, nunc castigationũ utilitate studia adolescentũ excitasse. Quòd uero nihil profecerit, in causa fuisse arbitratur: uel quòd hæ literæ, quæ parũ quæstus pollicentur, omnibus ferè in gymnasijs frigent: uel quòd eo ipso tẽpore libri allati sunt, quo publicę lectiones propè desierãt, & multo maxima pars ciuitatis à ciuitate aberat. Sed quicquid illud fuerit, doleo tua causa, & quidem plurimum doleo, pro pecunia uerba cõmutari. Tua uero sit optio an libros ad te remitti, an hic retineri uelis. Quòd si hoc statueris, quàm potero ocyssime dabo operã ut tui ad te Cicerones reuertãtur. Caue autem mihi quicquã uel graue uel parum honestũ unquã fore suspiceris, quod tuis rebus accõmodet. Nam siquid tibi uiro tam excellentis ingenij ac literaturæ prospexero, tum demum existimationẽ & dignitatẽ meam sartam tectam putabo. Nonis Septemb. M. D. XXXVIII. Ferraria.

CÆLIVS CAL. AVGVSTINO EVGVBINO EPIscopo Cissamensi S.

C OGITANTEM ad te scribere morabatur rerum omnium dubitatio. Nam postquam à nobis discessisti, neq; quò profectus sis, neq; ubi pedem stiteris, neq; quid cõstitueris in rebus tuis, comperire satis potui, tametsi crebro ac diligẽter à sodalibus olim tuis Lateranensibus id fuerim sciscitatus. Quare ego te aut in recessu theologiæ, aut in uiretis Musarũ hactenus delituisse existimaui, ad quæ loca paucis adeo nec nisi diuinis mysterijs initiatis aditus datur. Postquã uero Pont. max. in urbem redijsse accepi, in quo uno noui te spes propè omnes tuarũ fortunarum collocasse, cœpi mecum ipse cogitare, te uix alio esse loco posse quàm Romę. Itaq; certũ nuntium nactus ad te scripsi, quasi Romæ agas. Quòd si meum me auguriũ fefellerit, haud sanè graue erit iacturam fecisse literarũ, quibus meram salutem & testimonium meę erga te obseruãtiæ, nec præterea arcani quicquã inclusi. Quòd si te meæ literæ Romæ offenderint, tum uero ego felix, quando à me prouocatus scribes uicissim ad me, quid hoc tempore cõmenteris, quod speres de promulgandis autoribus illis reconditis, qui ad hanc diem cũ puluere & blattis colluctantur. Quòd si eos ab interitu uindicaueris, tibi profecto & thus & cærei debebũtur, Aesculapio uero longe præferemus. Ille enim uno aut altero in uitam restituto delubra meruit: at tibi qui nam pro dignitate honores persoluentur: si tot deplorata iam & conclamata monumenta ab orco excitaueris.

Bene uale pater doctissime. sexto Idus Sept. M. D. XXXVIII

Teneor desiderio, ut tu optime nosti, barbæ ἰταλιανοῦ τοῦ ἀραβάτου, nec ultra quicquam addo. Satis enim est meum desiderium refricuisse. Nam quom me ames, uoto meo, quom uir bonus sis, tuæq́ te sponsioni satisfacturum puto.

CÆLIVS CAL. ALBERTINO LOLLIO S.

ETSI ea quæ ad te scripsi mi Lolli ex animo proficiscantur, tua tamen dubitatio non fuit mihi admodum molesta: quom mihi significaueris, te nondum satis habere perspectum: an ea, quæ scripsi, amori an iudicio dederim. Nam utcunq; tu meas literas intepreteris, non potest non grata esse interpretatio. Nam si me quom scriberē iudicium habuisse in consilio existimaueris, erit id mihi profecto iucundissimum, quom me hominē multæ fidei arbitreris, utpote cuius animus & calamus cōsentiant. neq; sanè uereor, ne quis me temere iudicasse suspicetur, quom ea in te uirtutum semina emineant, quæ iam uberrimos fructus dederint: multo etiā uberiores in posterum datura, si tu ipse tibi constiteris, tecūq; ipse in hoc conspicuo uirtutis stadio decertaueris. Quòd si illud cogitare malueris, me mutuæ inter nos beneuolentiæ magis quàm ueritati fauere uoluisse: erit ista quoq; mihi cogitatio ea causa non iniucunda: quòd quantū meæ fidei decesserit, tantum amori accedit: quantum existimationi ademeris, tantum uoluntati adijcies. quare utcūq; cadat hæc alea, recta cōcidat necesse est. Verū si me audiueris, ea quę à me scripta sunt, ex æquo & ab amore & à iudicio quod amori præuertit, profecta existimabis. Hoc si feceris, tum uero me uoti compotē putabo. Assiduam enim operam dabis, ut ea quæ in te amplissima iudicaui, multo re ipsa ampliora inueniantur: nauiter uero in amore mutuas mihi operas dabis. Nam quom bene natis ingenijs, omnibus in rebus uinci turpe sit, tum id est in amore turpissimū. Bene uale. III. Calend. Nouemb. M. D. XXXVI. Ferrariæ.

CÆLIVS CAL. AD LECTOREM

QVAM operosum sit de coloribus agere, & quàm sinuosa sit ea materia, quæ colores pertractat: nemo profecto intelligit, nisi qui se priuatim in illa exercuerit. Tanta enim est colorum multitudo, tam multiplex coagmētatio, tam lubrici transitus, ut non aliunde Arcesilas cōmodius suam illam ἀκαταληψίαν probauerit. Cicero uarietatē proprie in coloribus nasci, hinc in alienum migrare existimauit. Certè non alibi natura copiosius aut maiore lasciuia opes suas cōmendauit. Metalla, gemmas, marmora, flores, astra, omnia deniq; quæ progenuit, suis etiā coloribus distinxit: ut uenia debeatur, si quis in tam numerosa rerū sylua caligauerit. Vergilius Marcellus solas colorū nuncupationes ex floribus pollicitus, quom rem cōminus fuisset aggressus, cognouit multo esse facilius rē tam operosam polliceri quàm præstare. Difficultate itaq; uictus in causa amplius pronunciauit. Quare præclara omnia ingenia hortamur, ut assidue in ea naturæ spectatione uersentur. Quo enim res est difficillior, hoc erit gloriosius rei difficultatem peruicisse. Quod uero ad hunc libellum pertinet: eum arbitramur ex duobus, quos Aristotelem scripsisse testatur Laertius, in unum coaluisse. Sanè phrasis & obscuritas, quasi sepię atramentum multis locis aspersum, non multum abest à uernacula Aristotelis consuetudine. Id quod forte mihi uideri potuit, qui quasi in procinctu hanc operam transegi, unius tantum exemplaris præsidio adiutus: ut gratiam ultro sim habiturus, si quis in hanc caliginē, quam uel culpa ingenij, uel necessitate coactus parum extersi, faces aliquando inuexerit. Bene uale.

CÆLIVS CAL. PEREGRINO MORATO S.

QVOM essem in Aemylia, tuas literas accepi ea lingua scriptas, quam fortè iustius barbaram quàm uernaculam possem appellare: si modo hoc mihi per eos liceat, qui ei tantū fauent, ut nō contenti latinę adęquasse, etiamnum (si Dis placet) præferre non uereantur. Et quo magis suum uel odium uel

stoma

ſtomachum in Romanam linguam teſtentur, iam non uulgarem appellare, ſed uolgarem uocali quinta in quartam commutata, uoluerunt: quo ſcilicet longius à latinitate abſcedant. Atq; ita ſe planè Etruſce loqui profitentur, idq; mea quidem ſententia pręposterе: quom ſit in confeſſo, ueteres Etruſcos, quarta uocali caruiſſe, & in eius locum quintam ſurrogaſſe. Sed quid ad tuas literas περὶ τὸ παράφραγμα; Iis ergo literis te nihil adhuc certi aut cõſtituti habere in tuis rebus ſignificabas. Cæterũ quom domum reuertiſſem, poſteriores accepi & latine ſcriptas & longe mihi gratiſſimas, quibus te piſtrino exiſſe, & mox piſtrinũ initurum nuntiabas: quo ſcribendi genere dubium mihi feciſti, an dolere tuã uicem, an gratulari malim: niſi forte ea non gratulatio, ſed compenſatio potius debet appellari. Illud nonnihil mihi bonæ ſpei attulit, quod polliceris te ad Calendas Maias nobiſcũ fore. uel ſi ex præſcripto tuo loqui uelim, futurum fore. Scio quos ſequaris, ſed inſolens uerbum ſcopulus eſt. Quòd uero imprimis tuæ familiæ cõſulendum putes, conſiliũ tuum probo: & planè hoc ſapientis eſt, malle præda frui quàm ſemper uenari. Nã & aſſequi quàm perſequi totidem literis præſtat. Illud exploratum habeas uelim, ad ea inuitamenta, quibus ſolis te allici poſſe ſcribis, ut uenias: alia multa eſſe acceſſura, quom ueneris, multo uberiora. Perſpecta enim cõminus uirtus multo plures poteſt in ſui amorem concitare quàm audita. Nam & ſi multo maxima pars hominum ex auribus pendeat, mirifice tamen animus permoueri ſolet, quom aures oculiq; cõſenſerint. Bene uale. Sed heus tu Morate, caue ſis quicquam in eam legem cõmittas, quam tu ipſe uolens ac ſciens in ſcribẽdo pręſcripſiſti. IX. Calend. Decemb. M. D. XXXVIII. Ferraria.

Puer Pelei modo ſuperauit quinquennium, quaſi tu dixeris annum ſtudiorũ eli matericũ. necdũ quiſquã inuentus eſt Chiron. Puto id futurũ quod uſu plerunq; uenire ſolet, ut in peſſimũ quęq; inclinet fortuna. Tu uero Valerij Sorani memineris.

CAELII CALCAGNINI EPISTOLARVM LIBER XV.

CÆLIVS CAL. BERNARDINO BARBVLEIO S.

NON male cecidit profecto quòd te per iocum Barbulei mi chariſſime nuper prouocauerim: & dum inter nos familiariter ageremus, dicta quædam hilaritatis potius quàm ſalis plena in te contorſerim. quale illud: te in Scyriæ capræ morẽ modios illos lactis, in quibus inter ludendum te innatare profitebaris, euertiſſe, quòd modiũ ad ſicca inuentum atq; apparatum ad liquida tranſtuliſſes. Hæc uero ita te pupugerunt, ut protinus eruditis ijſdemq; ſuauiſſimis literis noſtros iocos ulciſci tentaueris: quibus adniteris (ſi modo uires ſuppetant) probare, modiũ antiquis in uſu liquidorũ fuiſſe, & in apothecę ſupellectile aliquando locum habuiſſe. quod ſi mihi placeat negare, id profecto faciam doctis omnibus applaudentibus. Verũ hoc mihi adhuc liberum relinquo. Dic enim oro per Muſas, qua te id ratione probaturum ſperas? Quæ, amabo, muti illi magiſtri, quos te habere in conſilio prædicas: quæ rogo tibi ſuggerent argumenta? tua certè epiſtola nullum mihi denuntiat teſtem, cui iure credi poſſit, modium olim liquidis inſeruiſſe. Nam tui illi modioli uel uinarij uel aquarij apud Vitruuiũ, ad modium, ut tu arbitraris, nihil pertinent: omniſq; illa tua argumentatio uerſatur in æquiuocis, quod argumentandi genus à doctis prorſus rejcitur. Nam pari fortaſſe ratione aurẽ & auriculam, unguem & ungulam, linguam & ligulam, mentã & mentulam eadem putaueris: quom tamen hæc, quæ grammatici uel deriuatiua uel diminuta ſolent appellare, permultum inter ſe plerunq; differãt. At mihi ſi cõmodum foret, uel ſi liberet ocio abuti, totam legem Caſſiam & Terentiam, utranq; frumentariam poſſem in medium afferre: poſſem multo maximam partem quintæ actionis in

Verrē, & octauidecimi libri Naturalis historiæ, & omnes propè libros Columellæ, in quibus agit de frugibus, in hanc epistolam transcribere, & sexcentis præterea testibus modiū siccis quasi recuperatorio iudicio uendicare: qua in disceptatione multi & assidui scriptores mihi testimonium dicerent. Sed ego in re tam perspicua modum seruabo, & ex multis pauca ac potissima seligam. Varro in primo de re rustica: Hoc licet cōiectura uidere ex aliquot rebus: ut nuces integras, quas uno modio comprehēdere possis: quòd putamina suo loco quæq; habēt natura composita: quom easdem fregeris, uix sesquimodio concipere possis. Cicero in frumentaria: Hoc reprehendo quòd quom in Sicilia sestertijs binis tritici modius esset, ut istius epistola ad te declarat, summū sestertijs trinis, tamē iste pro tritici modijs singulis ternos ab aratoribus denarios exegit. Suetonius de C. Cæsaris cōgiario: populo præter frumēti denos modios ac totidē olei libras, tricenos quoq; nummos quos pollicitus olim erat, diuisit. Spartianus autor est Pertinacē imperatorem Romanum morientē reliquisse canonem frumentariū in septennium suffecturū, ita ut septuagena quina milia modium quotidie possent. Ex Catone & Donato dimēsum menstruū quod seruis dabatur, annotauimus modios quatuor fuisse. Nam M. Cato: Familiæ cibaria: qui opus faciunt per hyemem tritici modios quaternos, per æstatem modios quaternos semis. Villico, uillicæ, epistatæ, opilioni modios ternos. Compeditis per hyemem panis pondo quaterna. ubi uineam fodere cœperint: panis pondo quina usq; dum ficos esse cœperint. deinde ad panes quaternos redito. quo ex loco ego Catoni panes librales fuisse conijcio. Plinius libro XVIII. Tritico nihil est fertilius: hoc enim natura ei tribuit, quoniā eo maximè alat hominem: utpote quom è modio, si sit aptum solum quale in Byzazio Africæ campo, centeni quinquageni modij reddantur. Cum centesimo quidem & Leontini Siciliæ campi fundunt, alijq;, & tota Betica, & imprimis Aegyptus. Ex eodem Plinij libro XVIII. quo agit de tritici pondere, agnoscimus id quod deterrimū sit, quale est Gallicum, pendere in modios libras uicenas. quod autē optimum, quale est Africanum, septem & uiginti libras ac dodrantē. & rursus: è modio tritici tricena pondo panis confici. Quòd uero in medimno modij sex continerentur, satis declarat locus ille Ciceronis in Verrem: Agri Leontini decumæ anno tertio uenierunt medimnis triginta sex milibus, hoc est tritici modijs ducentis sedecim milibus. & hoc quidem ad mensurā Siculam dictum putant. Nam Romanus medimnus quinq; modijs contentus fuisse traditur. Quod ergo Suidas non omnino malus autor apud Gręcos testatur, ad Siculum seu Græcum est referēdum. Sic enim inquit. μέδιμνος μέτρον τῶν ξηρῶν, οἷον πυρῶν ἢ κριθῶν μέδιμνος μοδίων ἕξ. hoc est medimnus est mēsura aridorum ceu tritici & hordei, Idemq; modios sex capit. Ex quo facile intelligi potest, eruditos quosdam, quorum nomini qua parte coarguuntur parcendum puto, non recte medimnum & modium eundem putasse. Etsi fortasse suum errorem illi Ciceronis autoritate se tueri posse arbitrentur: qui in libro De amicitia uertens illud Aristotelis ex septimo Moraliū Eudemiorū: διὸ εἰς παροιμίαν ἐλήλυθεν ὁ μέδιμνος τῶν ἁλῶν, dixit multos modios salis simul edendos esse, ut amicitię munus expletum sit. Sed hæc eorum imbellis omnino est defensio, cum Cicero suo more sententiā non uerba transferenda indicauerit. Siquidem Romanis auribus modius uox frequentior quàm medimnus: sicut & Græci quom modio utantur, non suam sed peregrinā, id est Romanam uocem mutuantur. quam uocē si latine ad uerbum uelis interpretari, non inepte fortasse sextarium dixeris, quamuis ἑκτεὺς à sextario quo latini utuntur, longe absit. Sextario enim Græco, qui ἑκτεὺς dicitur, à nostris uero modius, sextarij latini sedecim includuntur. & ex eo ἑκτεὺς apud Græcos nomen accepit, quòd ut sum præfatus à medimno sexies caperetur. Noster uero sextarius ideo dictus est, quòd sexta sit pars congij, quæ mensura à Græcis certo nomine ξέστης uocatur. Numerus enim Senarius, qui τέλειος, id est perfectus à Græcis dicitur, multa fuit in obseruatione apud ueteres, tum alijs in rebus, tum uel maximè in mensuris ac partibus digerēdis. Sic sextula, sexta est unciæ portio. sic oboli sex conficiunt drachmā: ex quo ἑξοβολία illa apud Athenienses dicta, quom sextam quisq; drachmæ in medium conferret ad

eandem

eandem rationem & sextarius sexies hauritur è congio. & sane ijs qui uetustas dimensiones quærunt, imprimis sextarij ratio excutienda est, utpote inter maiores minoresq; mensuras media, & aridis & liquidis ex æquo accõmodata: quando hanc etiam ueteres non secus atq; assem in partes duodecim, quas cyathos uocant, distinxerũt. Adde quòd hæc ignorata magnos errores inuexit. Nã uir grauissimus nostri æui, deceptus autoritate quorundam, opinatus est in sextario libras duas, id est uncias quatuor & uiginti contineri, qua ratione quisq; cyathus binas uncias caperet: quom tamẽ autoritas ueterum sextario tribuat librã & dodrantem tantum, cyatho uero eius partem duodecimã, hoc est sescunciam & drachmam cum scrupulo: uel, ut alij malunt scriptulo, γράμμα è Græco interpretantes. Sed hæc obiter dicta sint de Sextario, ut hinc perspicuè agnoscas quam summã ueterũ modius cõciperet. Quom enim audieris sedenos sextarios modio includi, intelliges protinus modiũ si ad pondus exigas, libras senas & uicenas & bessem insuper, id est uncias octo pendere. quod si ei certum ambitũ modumq; præfinias, tertiã partem quadrantalis agnosces. quadrantal uero idem cũ amphora & circumquaq; pedale esse docti omnes fatẽtur. Quom rursus audieris, sextario duas heminas tribui, nihil dubitabis quin modius binas & tricenas heminas, quas etiã cotylas uocãt, complectatur. Ex his, quæ à nobis superius dicta sunt, locus ille apud Corneliũ Nepotẽ in uita Pomponij Attici iam corrigi & intelligi potest. In uulgatis enim codicibus ita scriptũ legimus: Auxit hoc officiũ alia quoq; liberalitate. Nam uniuersos frumento donauit, ita ut singulis VII. modij tritici darentur, qui modius mensurę medimnus Athenis appellatur. Multi enim in errorẽ lapsi sunt, existimãtes (ut dixi) modiũ eundem esse apud Latinos, qui medimnus apud Græcos: quom tamen apud Cornelium, non modius sed modus, neq; septem sed sex tantum legẽdum sit. Voluit enim Cornelius hominibus Romanis declarare quantus foret medimnus Atheniensis, dixitq; eo mensuræ modo modios senos nostrates capi. quod Cicero in Frumẽtaria (ut testati sumus) ita planum reliquit, ut probatione non egeat. Verum & ex eo quoq; facile intelligas modium in aridorum usum fuisse repertum, quòd & trimodia coloni ad sementem uterentur. Columella inter remedia quibus arceretur uligo ait: Nõnulli pelle hyænæ satoriam trimodiã uestiũt: atq; ita ex ea, quũ paulum immorata sunt semina, iaciunt, nõ dubitantes prouentura quę sic sata sint. Possum & te hominẽ sacris initiatum ut nobis fidem habeas religione obstringere. Nec enim deest nobis testimoniũ ex sacris literis. Pollicetur enim Helisæus in quarto Regum, postridie eius diei quo ea loquebatur, modiũ similę & binos hordei modios statere uno cõstituros. Subscribũt huic sententiæ & sesquimodij Hortensij, de quibus sic Cicero: Quòd nisi omnis frumenti ratio ex temporibus esset & ex annona, nõ ex numero neq; ex summa consideranda, nunquam tam grati hi sesquimodij quinti Hortensij fuissent.

Asconius testatur, lege Clodia cautũ ut frumentũ populo, quod antea senis æris ac trientibus in singulos modios dabatur, gratis daretur. Sed quid ego in re confessa uerba prodigo? Nec enim quisquã est adeo auersus à lectione ueterum, cui nõ sit persuasum, modiũ fuisse in usu aridorũ: in usu aũt liquidorũ nunq; fuisse ausim contendere uel sacramento. Alioqui & sextarium & medimnũ & congium & reliquas mensuras quæ sine controuersia aridis & liquidis inseruiunt, certum est ad arida prius, ad liquida tarde & cunctanter peruenisse. Illud enim Barbulei suauissime, nos meminisse oportet, res ita adinuentas esse, uocabulaq; ijs ea ratione accommodata, ut nõ multis sed certę rei addicerẽtur. Ita enim expedit omnia suũ intra modum stare. sicuti & lege Cyri (si credimus Xenophonti) indictũ erat Persis, ne quis præter unã artem aliam exerceret. Quod & uersiculo Græcorum est approbatum. ἔρδοι τις ἣν ἕκαστος εἰδείη τέχνην. Quem sic Cicero est interpretatus: Quam quisq; norit artem, in hac se exerceat. At demum & res & uerba, quæ certo loco suos natales debebant, egestate puto sic cogente, in alienum migrarunt, & pristina sede destituta quasi in colonias abierunt. Ad eandem rationẽ medimnum, sextarium, congium, primò aridis prouentibus apparata, rustica uel necessitas uel imprudentia ad liquentia & ad ipsam usq; uindemiã rapuit, ut non sine causa carmen illud effluxerit:

Questa

Questa Ceres raptum Bromij sibi fraude medimnum,
Quem commodato præbitum ille peierat.

Ad eandem rationē Columella modium agri dixit, quantū scilicet modiū sementis capiat. Sic Plautus in Captiuis. Aulas calicesq; omnes cōfregi, nisi quę modiales erant. Sic Cato placentam semodialem appellauit. Et Cicero in Officijs absolute modiū dixit ea fiducia, ut tritici modiū protinus intelligas. Eius uerba sunt: Ne M. quidem Seio uitio datum est, quòd in caritate annonæ, asse modium populo dedit. Sic & Martialis:

Amphora uigessis, modius datur ære quaterno.
Ebrius & crudus nil habet agricola.

Eadem causa mouit Aegyptios, ut quom Nilo cubitos ad eius incremēta metienda adiunxerint: ijdem ad Aegypti fœcunditatē testādam capiti Serapidis modium addiderint. Illud quoq; nō prætermittā, celebres autores scripsisse, tres annulorū modios Carthaginē missos ab Hannibale post pugnā Cannensem: uel certè unum, ut alij quidem annales prodiderunt. Petes à me fortasse, qui hoc perspectum habeam, aridis scilicet priusquā liquidis mensuras fuisse adiudicatas. Atqui hoc me docuit rerū mater & magistra natura, aduersus quam reclamare planè est nefas. Hęc enim dura & solida genuit prius, mox tenera & fluxa. quippe non aliter rerum ratio patiebatur: quom ea quæ primo animantiū sensui, eidemq; maximè necessario erāt accōmodata, imprimis forent sumministrāda. Is uero est tactus, sine quo nullus sensus esse potest, quom sine alijs sensibus solus ille constare posit. Ob id uides nō modo animantia primæ notæ, & rursus extrema naturæ conditione damnata: sed ea etiam quę inter animalia & plātas ambigua sunt, & à Græcis Zoophyta uocātur, qualia ostrea, urticæ, spongiæ, præter tactū nullum sensum habere. Cuius sententiæ autorem non solum habeo Aristotelem, sed & Platonem & Mosem illum diuinitatis participem: quorū alter natales mūdi ab igne & terra, alter à cęlo & terra inchoauit. Quod ex ipsius interpretatione Platonis nihil aliud ostendit, nisi à supremo opifice ea imprimis elemēta fuisse adornata, quæ uisui tactuiq; cōuenirent: ex quibus duobus sensibus, hic necessitate, ille nobilitate cæteris longe præcellit. His adde quod prima quæq; naturæ rudimenta à facilioribus ad difficilia processerunt, facilius uero esse solida quàm lubrica & fluentia continere, neminē puto negaturū. Hactenus de modio: decet enim de modio uerba facientē, modum etiam orationis seruare.

Superest ut ad eum Ciceronis locum accedam, de quo tu mentionē habes in tuis literis, qui positus est in primo Tusculanarum libro: in quo plerisq; uisus est Cicero contra fidem historiæ Polycletum inter nobiles pictores recensuisse: quod nonnulli inter Ciceronis μνημονικὰ ἁμαρτήματα annumerarunt, qualia multa aliquando Atticus & amicus & accuratus scriptorū Ciceronis censor, miniatulis cæris præsignauit. Sed in re tam nota tamq; agitata ac toties repetita Ciceronē memoria lapsum uix mihi persuaderi potest. Certè in oratiōe De signis memoria nō excidit. Erāt, inquit, præterea ærea duo signa non maxima, uerum eximia uenustate, uirginali habitu atq; uestitu, quæ manibus sublatis sacra quædam modo Atheniensiū reposita in capitibus sustinebāt: κανηφόροι ipsæ uocabantur. Sed earum artificē quemnam? recte mones, Polycletum dicebāt. Et in Bruto: Sed tamen nō isto modo ut Polycleti Doryphorum sibi Lysippus aiebat, sic tu suasionē legis Seruilię tibi magistrā fuisse. Et in secundo De oratore: Hunc de toto illo genere reliquarū orationum nō plus quæsiturum esse quid dicat, quàm Polycletum illum, quom Herculem fingebat, quemadmodum pellem aut hydram fingeret, etiam si hæc nunquā separatim facere didicisset. Quid uero notius Doryphoro Polycleti? de quo ille toties meminit. Ob id in re tam trita ac peruulgata Ciceronē memoria aberrasse, mihi non fit uerisimile. Multo autem minus eos probo, qui præfidenter nimis (ut tu uere scribis) abiurataq; omni ueterum codicum religione, pro Polycleto Polygnotum substituerunt. quo genere audacię usos uideo apud Aristotelem quoq; libro secundo Ethicorū quosdam, qui se in alienis libris ingeniosos uideri uolunt, atq; adeo sua pertinacia ueterē scripturam peruicisse. Quom enim Aristoteles grauioribus cogitatiōibus occupatus, & ut maiora mo-

ra molientibus sæpe euenire solet, μετέωρος scripsisset: καθάπερ καὶ ἡ καλυψὼ παρῄνει τὸν ὀδυσσέα, τοῦ μὲν καπνοῦ καὶ κύματος ἐκτὸς ἔεργε νῆα: illi ut scientiã ostentarent & aliquãto plus Aristotele sapere uiderẽtur, pro Calypso audacter Circen substituerũt: ut accuratus etiam interpres Eustratius annotauit. quod & si forte quispiam recte factum tueatur: sunt enim ea uerba Circes apud Homerum libro Odysseæ: tamen in alienis cõmentatiõibus argutari et ingeniũ exercere, immodicę audacię plenũ puto: quando hoc est fenestram ijs etiam aperire, qui arridente semel successu felicis alicuius animaduersionis ubiq; & ablegato pudore Aristarchi personã induunt, & licenter omnia uertere atq; inuertere pro libidine aggrediunt. Alioqui nobis homuncionibus & in postrema propè studiorũ classe agentibus nonnihil uel solatij uel excusationis pollicetur, magnos uiros & supra omnem ingeniorum aleam prouectos aberasse, & cõmuni huic mortaliũ cõditioni fuisse obnoxios. Ad hanc etiã censurã iure quis uocauerit illud, quod à Cicerõe ψευδεπίγραφον, id est falso Hesiodo attributũ, uocat. Quale illud: μήτε δίκην δικάσῃς, πρὶν ἀμφοῖν μῦθον ἀκούσῃς. Quod quom sit carmen Phocylidis, uitio tamen memorię nonnulli Hesiodo transcripserunt. Tu demum, ut ad institutũ redeam, in hoc proscenium prodijsti, asserens Polycletũ quendam fuisse nobilem etiam pictura: teq; mirari dixisti rem scriptã à Vitruuio, & confirmatam à Luciano lynceos homines latuisse. Ex quibus quom quosdam ea de re admonuisses, ais ingenue admodũ ac prudenter erubuisse: quod sanè nõ potui non uicissim admirari. Quis enim erubescat abs te uiro multæ & exactæ lectionis discere atq; admoneri? Ego certè is sum, qui crebro uersiculũ illũ Solonis in ore atq; adeo in animo habeam, γηράσκω δ' αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος.

Sed age mi Barbulei, postquam nobis tantum ocij esse uoluisti, tuam istam obseruationem, quam quasi filiolam amplecteris, si uidetur, non populari trutina, sed aurificis statera, ut Cicero inquit, examinemus. Tu te dicis obseruasse Polycletum quendam pictorem fuisse apud ueteres. Quis obsecro ille est? qua patria natus? quo præceptore eruditus? quas tabulas pinxit? apud quem suum nomen approbauit? At tu hæc omnia fateris tibi æquè ignota atq; inexplorata ac mihi. Qui uero credibile est, Ciceroni in mentẽ uenisse, ut hominem ignotum adeo atq; ignobilem inter clarissimos pictores adscriberet, quin & Parrhasio pictori præstantissimo adiungeret. Atqui, ut tu asseris, Vitruuius de hoc mẽtionẽ habuit in prefatiõe tertij libri De architectura, cuius hæc uerba sunt: Nõ minus itẽ pictores, ut Aristomenes Thasius, Polycles, et Atramitenus Nicomachus, cęteriq;. Verũ ego hic Polycletũ nũcupatũ uideo neminẽ. Sed tu Polyclẽ & Polycletũ eundẽ arbitraris: quos ego Plinij li. XXXIIII. & XXXVI. Naturalis historię aliorumq; ueterum testimonio diuersos omnino puto. Quibus si parum credis, certè testi quẽ tu ipse produxisti credas necesse est. Quis ille sit, rogas. Ille ipse Vitruuius, atq; eadem præfatione, paulo ante ea uerba quæ tu modo adduxisti: uti Myron, (inquit) Polycletus, Phidias, Lysippus, cęteriq; qui nobilitatem ex arte sunt consecuti. En Polycletum nominatim appellat, eumq; à tuo Polycle pictore secernit. Hic tu alterum tuæ obseruationi cuniculum quærẽs, quid aduersus Luciani autoritatẽ in libello De uirtute proferam percũctaris. Nihil sanè mi Barbulei: quid enim afferri potest aduersus id quod planè nihil est? aut in sciamachia quid opus est neruos intendere? Neq; enim libellũ illum ut tu uideris existimare, scripsit Lucianus: neq; hactenus usquam à Luciano scriptũ offendi. quòd tu si insuper meum iudiciũ petis, ab homine non admodum erudito, & qui argumento potius quàm doctrina aut elegantia operis placere uoluerit, mihi scriptus uidetur: licet & ille quisquis sit, ut tu ipse testaris, nõ Polycletũ sed Polyclem, uel Polycletem scriptum reliquerit. At nos quanto cõmodius & ueteris scripturæ fidem & Ciceronis autoritatẽ tuemur, quom eũ figura oratoribus consueta, quæ inter species τοῦ νοήματος annumeratur, usum defendimus: quom plus scilicet intelligimus quàm oratione enuntiamus. quippe Cicero noluit intelligi, soli picturæ honorẽ futurum fuisse, si Fabio homini nobilissimo laudi datũ esset quòd pingeret: sed & statuariæ, si ijs, qui se illi arti dedidissent, ea res dignitatẽ attulisset. Atq; ita apud Romanos nõ pictores tãtum, sed & statuarios celebres futuros fuisse, quales & Polycleti & Parrasij apud

Græcos.

Græcos sunt nomē cōsecuti. Alioqui me cunctantē propè manu in hāc sententiam ducit eadē ratio dicēdi, qua proxime Cicero utitur. In summo honore, inquit, apud illos geometria fuit. Itaq; nihil mathematicis illustrius. Nam licet solam geometriam nominauerit, tamen quasi arithmeticam & cæteras compares nuncupasset, in uniuersum subiunxit, mathematicis nihil fuisse illustrius. Quod & uerba quæ protinus subsequūtur, planius probant. At nos metiendi, inquit, ratiocinādiq; utilitate inspecta, huius artis terminauimus modum. Nam metiendi arte geometriā, ratiocinandi arithmeticam, indicauit. & sanè in eo scientiarū ambitu, quem ἐγκυκλοπαιδείαν uocamus, hæ disciplinæ ita mutuo nexu cohærent, ut altera ab altera disiungi nō possit. Sicut & pictura, quę aliquando etiā in primo liberalium artium censu habita est, à cæteris, puta statuaria, fusoria & plastice, nullo modo reuelli potest. Hæc ad te mi Barbulei scribenda existimaui, ut intelligeres tuas mihi literas nō modo fuisse iucundissimas: sed & dignas habitas esse quibus in gratiam nostræ amicitiæ profusius responderē. atq; utinam cæteri, qui ea quæ à nobis dicuntur scribuntúrue non probant, tuum istum candorē imitarentur, neq; furtim adlatrarēt. Nam uel eos certis rationibus in meam sententiā perducerē, uel quod mihi foret optabilius, ab ijs doctior factus gratiam deberem. Bene uale. Pridie Idus Martias. M. D. XL. Ferrariæ.

CÆLIVS CAL. BERNARDINO BARBVLEIO S.

PETIS à me Barbulei amicorū optime ad quam legem Terentius adludat in Andria, quom toties repetit Philumenam compertā esse ciuem Atticam, atq; ob id Pamphilo necessitatē impositam ut eam uxorē ducat, cui uitium obtulerat. Dicā breui quod sentio. Lex fuit apud Athenienses in hæc uerba, ἡ βιασθεῖσα ἢ γάμον ἢ θάνατον αἱρείσθω τοῦ βιασαμένου. Quæ uim passa fuerit, eius qui uim attulit, uel nuptias uel mortē optato. De hac meminit Hermogenes in primo Rhetoricæ, quo loco agit περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας. Ex hac multas natas esse declamationes, testis est Seneca in secundo Cōtrouersiarum: qui non tantum nuptias, sed indotatas etiā nuptias, ab ea quæ uim passa est posse optari scribit. Hāc etiam notat Quintilianus declamator in Raptore cōuicto. & quoniam lex neq; ad seruilem conditionē, neq; ad peregrinas pertinet, sed ad liberas tantū fœminas, easq; ciues atticas: ob id apud Terentium in eo primū laboratur, ut Philumena ciuis attica agnoscatur. Hanc uero legem ante Solonis tabulas latā puto à Dracone, quem salse Demades nō atramento sed sanguine suas leges scripsisse dixit. Siquidem Solon multo mitiores leges in stupratores tulit. Ei enim qui ui ac metu mulierem compressisset, decem drachmarum tantum pœnam indixit. ei uero qui rogando suadendoq; in sententiā perduxisset, duplum id est drachmas uiginti multam fecit, modo publice nō foret prostituta. atq; id sanè dignum admiratione uideri potest, quòd eum qui uerbis mulierē pellexisset, quàm eum qui ui ac minis in sententiā adegisset, grauiore pœna afficiendum duxerit: εὖ πάνυ καὶ τοῦ σπουδάσαντος τὸ πεισθῆναι πρὸ τοῦ βέλτιστον τῷ γὰρ ἡγούμενος τοῦ βιασθῆναι διαφθείρειν, ut ait Plutarchus. Recte scilicet atq; ordine existimans, suasiones ad ea facienda quæ minime honesta sunt, à ui nihil differre. Alterum quod petis obuium est, neq; modo cum iure nostro, sed cum iure etiā naturæ cōiunctum, ut defuncti pecunia ad agnatos cognatosq; superstites perueniat. Par enim uidetur, sicut Cicero scribit, ut ad quē summus mœror suorum morte peruenit, ad eundem quoq; summus honos summaq; utilitas perueniat. Critonem uero sobrinum fuisse Thaidis Terentius ipse testatur: qui ea causa prędidenter admodum lege sibi deberi bona Thaidis cōtendit, quòd ante Solonem non licuit cuiquā extra cognationem sibi quenquā hæredem instituere. quam legem primus omniū Solon abrogauit: omnibusq; liberum esse uoluit pro animi sententia amicitiam cognationi præferre, & hæredem scribere quem sui amantissimum existimaret. Quod uero scriptum est à Terentio in eadem fabula: Cura obseruādum uinctum, atq; audin' ?quadrupedem constringito. non puto ad uincula aut seruos confugiendum esse, sed plane ac simpliciter intelligendum: ut Dauus pedibus manibusq; in morem quadrupedis uinciretur constringereturq;, ita ut manibus manicæ adderentur, pedibus compedes

pedes: quas ligneas soleas uocauit Cicero, Demosthenes à distorquendis pedibus ποδοστράβην nũcupauit. cętera quę Donatus & post Donatũ Crinitus cęteriq; cõmenti sunt, ad πολυμαθίαν potius quàm ad autoris intelligentiã pertinere arbitror. Vale.

CÆLIVS CAL. ANNÆ ESTENSI S.

LEGI quas ex Etrusca lingua in latinum uertisti fabulas princeps & natalibus & ingenio illustrissima, quæ me mirifice oblectarũt: sunt enim undiq; excultæ atq; expolitæ, & quales ex manu ista regia prodire par fuit. Vnũ illud me male habuit quòd tam cito desinerent, meq; adhuc lectionis appetentẽ destituerent: quam tamen iacturam ego repetita lectione sarcire conatus sum. Eaq; res mihi bene uertit: sic enim intellexi illas non nouitate, ut alij suspicabantur, sed suopte ingenio placuisse. Age igitur beata successu, & quod tibi parentibusq; tuis faustum fortunatumq; sit, nauiter in hanc operam incumbe. Nam bona spes me habet futurum aliquando, ut hæc rudimenta, quæ quasi semina futuræ uirtutis iecisti, adolescant, atq; uberrimos fructus cũ summa laude & splendore tui nominis proferant. Ego interim tibi in isto famę proscenio agenti felices plausus dabo. Bene uale.

CÆLIVS CAL. ANNÆ ESTENSI S.

FABELLÆ illæ Milesiæ, quas ad me dedisti princeps & fortunæ & uirtutis opibus beata, multas tibi gratias profitentur, quòd se Romana ciuitate donaueris: togamq; tam illustrem sibi induxeris, ut in publico optimatum consessu apparere, & in maiorum gentiũ decurias recipi mereantur: seq; iam malunt tuo ductu Romanas quàm Etruscas salutari. ea res fecit, ut eas plusculos dies inuitas sanè (cur enim uera dissimulem?) apud me habuerim. Properabant illæ scilicet in sinum parentis. Contrà ego eas remorabar, earum consuetudine cupiens diutius perfrui. Et quo blandius tui desiderium perferrent, flosculos & emblemata quædam sum pollicitus, quibus pulchriores elegantioresq; prodirent. Persuaserã enim mihi eas, quæ cæterarum puellarũ est consuetudo, huiuscemodi munerũ inuitamento facile allici ac retineri posse. Sed, Di boni, quantum me mea fefellit opinio. tantum enim abfuit, ut conditionẽ acciperent, uel mea liberalitate uti uellent, ut hoc unũ pro summo munere à me postularent, ut eas quàm ocyssime dimitterem, tuoq; optatissimo cõspectui restituerẽ. Satis enim ornatus ex tua manu accepisse, de qua uel ipsæ Gratiæ gratiam mutuãtur. quencunq; præterea ornatum inducerẽ, non iam ornatum sed merũ fucum & ambitiosos cincinnos posse appellari. Et sanè quom ego accurate perquirerẽ, qua parte uel margaritum assui, uel gemma posset affigi: inueni te ita cõmode & cumulate omnia perpolisse, ita omnia ad formæ dignitatẽ absoluisse, ut quicquid insuper accessisset, inter additamenta καὶ τὰ πάρεργα posset computari. Bene uale, & tua diu felicitate perfruare. XI. Calend. Februarij. M. D. XLI. Ferraria.

CÆLIVS CAL. OLYMPIADI MORATÆ S.

QVID ego simulem me tuas literas optasse? quarum suauitatẽ nondum attigeram. Vix enim quenquam desiderium incessit eius rei, cuius gustum nondum sit assecutus. At postquam tuam illam epistolam, quam te puto dictantibus Musis excepisse, ad me dedisti: ingenue fateor me nunc demum tuarũ literarum desiderio laborare. non sanè ut mihi materia taxandi præbeatur. Neq; enim uel ipse Momus in ijs quicquã offendat, quod acuto oculo possit perstringere, quanto ego minus? qui & ingenio tuo faueo, & candorem unum maximè omniũ familiariter colo. Quare tu quidem aut ipsi tibi aut certè mihi insignẽ iniuriã fecisti: quom me eum esse existimasti, qui in aliena scripta cẽsuram exerceam: aut ea abs te scribi uerita es, quæ stylo confodi aut transuerso calamo induci mereantur. Quòd si hęc suspicio te male habet, parum profecto tua bona uideris agnoscere, neq; meminisse delicias istas Musarũ planè tibi esse uernaculas,

quas cum ipso propè lacte nutricis hauseris: eundemq; tibi & corporis parentem & animi formatorē diuina quasi uirgula obtigisse. Iure igitur tibi uirgo ornatissima & gratulor, & te hortor ut tuos istos profectus nauiter promoueas, eosq; quotidie meliores auctioresq; facias: ut nostra quoq; secula intelligāt, magni numinis beneficentiam non cessare, neq; bonarum artium studia fœminis abiudicasse: multoq; minus naturam effœtam esse, ut nonnulli suæ patrocinantes desidiæ arbitrati sunt, quæ nostra etiam ætate Aspasias & Diotimas non possit excitare, si modo cura & diligētia adhibeatur. Cuius rei facile fidem feceris, si constanter in cœpta studia incumbas, & pro colo calamū, pro lino libros, pro acu stylum exerceas. quod ut cōmodius facere possis, tuaq; laus in dies fiat illustrior, en quàm opportune fortuna te in aulam regiam optimæ ac præstantissimæ ducis Irenææ, & in comitatū Annæ principis prouexit, cuius diuina indoles ipsam pollicetur parentum felicitati non minus splendoris quàm acceperit esse additurā. tu uero quom recta parentum instituta, pudicitiam scilicet, modestiam, bonarū disciplinarum rudimenta domo attuleris: isthic quoq; adnitere, ut sapientiā, morum elegantiā, animi magnitudinem, rerum deniq; humiliū despicientiam consequare. Bene uale.

CÆLIVS CAL. OLYMPIADI MORATÆ S.

DEFENSIONEM quam pro Cicerone nuper elaborasti, legi summa cū uoluptate: tum quòd abs te proficisceretur, cuius studijs iampridem plurimum faueo: tum quòd in ea mirum in modū Veneres & Gratias paternas expresseris. Accessit hæc quoq; priuatim cōmendatio, quòd eam mihi munus esse uoluisti, idq; adeo gratum & iucundum, ut in interiorem bibliothecam receptū sit à me, & inter sanctiores thesauros collocatū. Gratulor igitur isti festiuissimo ingenio tuo, pleno leporis, pleno eruditionis: cuius mihi certissimum testimoniū dedit felix illa & prædiues uerborum supellex & argumentorum copia, quam in illam admirabili artificio congessisti, ut omnes oratorias lecythos propemodum reluisse uidearis. Auget admirationē, quòd quom cæteris uirginibus ille mos sit peculiaris, ut uernos flosculos hinc atq; inde decerpant, unde sibi uersicolorem coronā intexant: tu non iam flosculos illos qui suis horis expirant ac breui cōmoriuntur, sed planè immortales amaranthos ex fœcundis Musarum uiretis legisti, quibus ceu tessellis uermiculatis totam orationē adornares atq; interspergeres. Quibus ea est etiam prærogatiua propè diuinitus data, ut nunquā flaccescāt, sed ætatis beneficio fruantur, & quotidie magis reuirescāt. Musas iratas habeam, ni mihi hoc certum ac persuasum est: Ciceronē, si ad eius manes tam excultæ defensionis fama peruasit, gratias ultro acturum atq; adeo habiturum sillographis & calumniatoribus illis suis, qui tibi elucubrandi bellissimā istam orationem occasionē dedere. Quom igitur aduersarios Ciceronis tam graui stylo persecuta, quom tanto studio Ciceronis partes defenderis, uide ac tecum cogita, quātam de te expectationem concitaris, quantis deniq; te prædibus obstrinxeris: ut iam tibi non liceat mutare sacramentum, neq; militiā cui semel religiose nomen dedisti, abiurare. Te itaq; in castris Ciceronis assiduam ac frequentē esse oportet, donec iusta stipendia cōfeceris, atq; ad primos ordines perueneris: idq; eo libètius ac accuratius facere debes, ut Annę principis lectissimæ, in cuius regio comitatu adscripta es, plenius fauorē promerearis, eiusq; studia imiteris: quæ quom omnes summas uirtutes in hac tenera ætatula amplexetur, tum maximè Græca & latina studia & ipsam imprimis eloquentiam, tanquam puellares iocos suas delicias putat. Bene uale.

CÆLIVS CAL. EDMEO MAIRIO S.

AGITATAM diuq; inter grammaticos peruagatam quæstionē in medium reuocas, quæ non aliunde melius definiri potest, quàm si tecū ipse cogitaueris, uerbum hoc iacio in compositione alteram literam in i cōmutare. quæ causa fecit, ut ex eo composita geminato ij scriberentur, ut reijcio, subijcio, deijcio & alia huiuscemodi. Quod si utrunq; ij uim uocalis tuetur, τῇ διαλύσει

συνδιαλοιφὴν, id est per dissolutionẽ syllabæ, tunc utranq; corripi necesse est. Quæ ratio effecit, ut in illo Luciliano uersu:

Scipiadę magno improbus obijciebat asellus. Et in illo Vergiliano:

Eripe me his inuicte malis: aut tu mihi terram

Inijce: nanq; potes. Et in illo Ouidiano:

Reijce libatos illius ore cibos:

pleriq; non dactylo, sed proceleusmatico locum uendicarint. Qui uero συναίρεσιν, id est coagmentionẽ syllabæ defendũt: ij dactylo sedem relinquũt. Nam & reiectos & obiectos & subiectos prima producta enuntiamus. Horatius:

Iniecto ter puluere curras.

Alij primum i, plane elidunt, suamq; sententiam Statij testimonio comprobant. Cuius carmen est,

Tela manu reijcitq; canes ad uulnus hiantes.

Quod ad Catulli imitationem dictum opinantur, cuius carmen est ad Ortalum:

Non, ita me diui, uera gemunt, iuerint. pro iuuerint.

Quin & Virgilius quom dixit,

Tityre pascentes à flumine reijce capellas,

creditus ἐκθλῖψιν fecisse. nam pedẽ ex quinq; syllabis constare, uel ex quatuor, quarum prima producatur, negat ratio metrica. Quin & Cicero dubitat in Oratore, an qui tres syllabas excedit, pes, an numerus potius debeat appellari. Gellius hanc dubitationẽ attigit libro quarto Noctium atticarũ: quàm bene autẽ eam discusserit, aliorum sit iudicium. mihi sanè uidetur occasionẽ dubitandi intendisse potius quàm sustulisse. Cæterũ ego, ut ingenue tibi uir eruditissime sententiã aperiã, in ijs grammaticorũ disceptatiõibus, quas quisq; pro captu ingenij oppugnare ac propugnare potest, semper existimaui ad autoritatẽ ueterũ prouocari oportere, & ad eam quasi ad sacram anchorã esse acquiescendum. Bene uale, & me tui amantissimũ puta.

CÆLIVS CAL. BONAVENTVRÆ PISTOPHILO S.

PRODITVM est ueteres principes duo plerũq; domi lararia habuisse, quæ puto à Plinio salutatoria cubicula appellari. in altero deos immortales Dis parentibus progenitos: in altero homines in deorum collegium cooptatos, quos scilicet merita in cælũ uocauerunt, salutabant. Vtrisq; thure ac flosculis, sed & uictimis interdum sacrum faciebant. Ab illis prioribus, & quasi maiorũ gentium, salutem fortunasq; precabantur: ab ijs rectam mentem & uirtutis splendorẽ optabant. Hoc est quod Alexandrum imperatorem Mameæ filium legimus, non promiscue, sed quoties cum uxore non cubuisset, matutinis horis in larario in quo diuos principes animasq; sanctiores, & inter eos Apolloniũ & Christum & Abraham & Orpheum habebat, religiose coluisse. Nam si legentes illustrium uirorum pręclara facinora, quibus æternitatẽ meruerunt, excitamur ad honestos labores & studium immortalitatis: quãto hic amor laudis & gloriæ ambitus animos nostros uehemẽtius percellet, spectantes eorum iconicas imagines, & quasi cõminus congredientes cum his, qui sibi illud nomẽ, eamq; apud posteros nominis celebritatẽ pepererũt. Inter reliqua itaq; prudentiæ ac uirtutis tuę testimonia Pistophile uir clarissime, & hoc quoq; adnumerabimus, quòd tam diligenter ac studiose numismata antiqui operis conquisiueris, eaq; in sanctuario tuo collocaueris: quæ ne quis impure illotisq;(quod aiũt) manibus attrectet, pinacothecis inclusisti: ea ratione, ut possint utrinq; eodem propè momẽto spectari. Et licet tua excellens uirtus parum indigeat admonitore, tamen quatenus tibi per fortunam licet, cum ijs innocentia, liberalitate, modestia, uigilantia, animi magnitudine contendis: ut iam omnes intelligãt, nõ in principũ atq; imperatorum fastigio solum, sed in pacata etiam ista mediocritate uirtutẽ habere suos radios, ac de multis posse benemereri. Id quod ego propè quotidianis officijs experior: quom uel autoritate, qua plurimũ polles, dignitatem meam tueris: uel testimonio, quod magnæ est apud omnes fidei, exornas. Non est ergo quòd quispiam miretur, si in tuæ spem gratiæ in ijs persæpe

adnitor, quæ & captũ & conatus meos exuperant, id quod nuperrime accidit. Nam quom te persæpe animaduerterẽ optare, ut in ea de quibus dixi numismata, quorumq; tu mihi liberaliter adeo copiã feceris, annotatiunculas scriberẽ: & si non ignorarẽ, quantũ ea res habeat difficultatis, tum quàm plenum sit temeritatis ad hominẽ doctissimũ, et in omni genere studiorũ, sed in hoc antiquitatis pręcipue exercitatissimũ hæc scribere: uicit tamen pudorẽ meum, studiũ tibi obsequẽdi: resq; subinde incredibilis subsecuta est, ut iã te autore tuisq; auspicijs sciã quod nescio, ausimq; quod longe uiribus esse meis impar sentio. Sed anteq; rem aggrediar illud præfabor, &c.

CÆLIVS CAL. SEBASTIANO CORRADO S.

TANTI te facio mi Corrade tum propter suauitatem morũ, tum ob elegantem literaturã, ut licet multa ac magna me auocamenta circumstreperẽt, quom tuas literas accepi, (urgebat enim me profectio in urbem principis & reipublicę causa suscepta) nihil prius habuerim quàm principem conuenire, eiq; tuum desideriũ aperire: qui & tuarum uirtutum cõmemoratione, & egregia ista tua uoluntate mihi non mediocriter oblectari uisus est, præsertim quom res obsignatis planè tabellis ageretur. Meũ enim illud testimoniũ tui libelli comitabãtur. Quòd nisi peractis quoq; comitijs prehensare, & te candidatum profiteri cœpisses, uix puto te unum aut alterum cõpetitorem fuisse habiturum. At nunc eò res perducta est, multis non solum uirtute sed gratia & ambitu & suffragatorum studijs adnitẽtibus, ut omnia nobis posthac duriora futura sint, neq; mea autoritas tantũ sit ponderis habitura, quantũ in re tam honesta iure habere deberet. Hac tamen difficultate proposita non deterrebor, quin eo accuratius incumbam atq; adnitar: & ex duobus alterum spero me omnino adsecuturum: uel ut extra ordinem à prærogatiuis centurijs tuum nomen recipiatur, suffragiaq; in integrũ reuocentur: uel si forte secus ac tu uelles & ego optarem, res ceciderit, ut opinione hominum adlectus ac designatus, temporis iniquitate exclusus uideare. Illud certe uelim tibi persuadeas: meam operam, quantũ in me est, nullo aut loco aut tempore tibi defuturam. Bene uale, & me ama.

CÆLIVS CAL. FRANCISCO FANTINO S.

MVLTA sunt præclare adolescẽs, quæ mihi persuadẽt, ut studijs ac profectibus tuis ita faueam, ut neq; me mea studia, neq; occupationes, quę undiq; obstrepunt, possint ab hac opera auocare. & licet tua assiduitas uix alienum fauorẽ requirat, quom tu ipse tibi classicum canere nõ desinas: & qui te tuopte ingenio incitatũ urget, actum agere & inanẽ diligentiam suscipere uideatur: non tamen hæc unquam ratio me mouere poterit, aut à proposito deterrere. Nam & in stadio se exercentes, quamuis exsudent, quãuis pleno cursu ferantur, non desinimus tamen adhortari, ut institutos conatus teneant tantisper, dum optatã lauream adsequantur. Ad hoc accedit, quòd hoc agens sentio me desiderio optimi & grauissimi uiri patrui tui satisfacere, qui quom te fortunarum & dignitatis hæredem cooptauerit, tum uero multo magis abs te splendorem familiæ & suarum uirtutum lumen augeri ac propagari desiderat. Vt igitur hoc quod facis, libentius facias, atq; in eam rem maiore animo enitaris: persuasum habeas uelim, te tum multos habere istius tuę laudis spectatores, tũ uero me perpetuũ institutæ operæ adiutorem & præconẽ fore confidas. Quæ uero à me petis, ita se habent. Phania libertus Appij opportune admodum, sed planè inexpectatus testem se obtulerat ijs rebus, quę in laudem Appij à Cicerone gerebantur: quare eum merito κωμικὸν μάρτυρα appellat. Mos enim est plurimus in comœdijs, ut in ea parte quæ καταστροφὴ dicitur, rebus dubijs & inexplicabilibus testes propè diuinitus superueniãt, quorũ aduentu ea quæ incerta sunt & cõtrouersa explicent, & fidẽ capiãt. Sic apud Terentiũ Crito in Andria, Chremes in Eunucho introducit: ut facile agnoscas κωμικὸν μάρτυρα illi esse proximũ, quod Gręci dicũt, θεὸς ἐκ μηχανῆς. At colũnarios, ita enĩ malo q̃ colonarios scribi, Cælius uocat eorũ tributorũ redẽptores, quæ colũnatim exigebãt.

De quibus

De quibus & Cæsar in tertio Cõmentariorum belli ciuilis mẽtionem habet, agens de exactionibus quæ in summa rerum difficultate exercebantur: In capita singula seruorum ac liberorum tributum imponebatur: columnaria, hostiaria, frumẽtum, milites, remiges, arma, tormenta, uecturę imperabantur. Quin & Cicero lib. XIII. ad Atticũ: Columnariũ, inquit, uide ne ullum debeamus. Bene uale, & in hoc honestißimo quæstionum genere te frequenter exerce, ut eorum expectationi qui de te summa omnia sibi receperunt, aliquando respondeas.

CÆLIVS CAL. BAPTISTÆ GYRALDO S.

QVOM inanem operam sumpseris in uertẽda atq; emollienda oratione, quam me iudice multo satius fuerat perpetua obliuione obliterari: sanè admirarer bonas illas horas, quas potioribus Musis poteras impendere, tam male collocasse: quom præsertim nouerim te hominẽ non modo in melioribus studijs occupatum, sed & præstantis iudicij & delicati stomachi non nisi delectas epulas approbare: nisi uicißim & bonitatẽ & uerecundiam tuam agnoscerem. Hæc causa facit, ut mirari desinam, & te omnibus suffragijs absoluam. est enim mihi abunde perspectũ, te neq; tua sponte neq; ex animi tui sententia, sed inuitum potius ac reluctantem, te parum dignum onus suscepisse. Ista enim præclara indoles tua, isthæc felicitas ingenij ad maiora atq; illustriora quædam facta est atq; instructa à natura, quàm ut ad hæc se demittat, tã pressa, tam humilia. Apelles & Polycletus sublimis ingenij artifices in Dis atq; heroibus exprimendis elaborabant. At Pyrrhichi sordidi ingenij hominis tonstrinas, sutrinas, asellos auersabantur. In hoc enim genere præstantia ingenia recusant retundi atq; obsolescere. Et profecto ita est, elementa illa angusto & tenui ductu conscripta oculorum aciem hebetant: maiora atq; uncialia ad lectionẽ inuitant. Tu uero dum amico obsequeris, dum agis indulgentius aut certè uerecundius quàm par fuit, maluisti periculum existimationis adire, quàm cõmittere ut officium & opera tua à quoquam desideraretur. Cæterũ quom res propè tibi adhuc integra sit, neq; irritus iste labor adhuc in manus hominum effluxerit, amabo te, quicquid hoc est supprime: atq; intra cancellos coerce, ut nusquã rimam inueniat. quòd si amicus ille Iouem Philiũ inclamet, & tecum ex sponso agat, tu cõtrà ut fortem uirum decet, Agesilaum illum Spartiatã imitare, & intrepide non sponsum sed dictum respondeas. Deniq; ut omnia pessime cedant, illud cõstanter memineris, Multo esse satius, semel atq; apud unum, quàm semper atq; apud omnes erubescere. Bene uale.

CÆLIVS CAL. IOANNI BENEDICTO S.

REFRICVERVNT mihi tuę literę hulcus, quod profecto nondum occalluerat: sed tamen uel diuturnitate temporis uel multis rerum auocamentis, mendacem quandam (ut medici dicunt) cicatricẽ contraxerat. quid enim potuit mihi magis pręter opinionem atq; expectationẽ euenire, quàm quòd quom meis potißimũ literis adlectus te in hãc urbem receperis, non secus tamen optatißima tua consuetudine caream, quàm si longe & per terrarum planè diametrum à nobis absens fores? quàm uero mihi hoc graue sit, tu ipse tecum potes cogitare: si persuasum habueris me de uirtute ac bonitate tua incredibilem quandam opinionẽ concepisse, atq; omnia tempora quæ à grauioribus negocijs succidi possent, si data foret copia, in amœnitate mutuæ cõsuetudinis fuisse collocaturũ. Hoc tamẽ quicquid est incõmodi, æquiore animo perferebam, quòd omne illud tẽpus, quod meis uoluptatibus deperire sentiebã, studijs ac progreßibus filiorũ patruelis mei, quos æquè ac filios charißimos habeo, accedere pro certo existimabam. Adhoc sciebam te animũ atq; operam studijs forensibus addixisse, neq; tibi aliquid tẽporis reliquum facere. Atq; ob id hominem in tam operosa materia occupatum interpellare, ut parce dicam, mihi fuit religio. Neq; mihi hoc loco discutiendum puto, quàm feliciter tu tibi ad beate uiuendum ea studia proposueris, quæ si recte atq; ordine tractarentur, profecto & publice & priuatim salutaria omnibus

iudicarẽ. Sed iam usu atq; experientia cõpertum est eò rem processisse, ut pro legibus formulas iudiciorũ, pro iure litium cõmentationem, pro iustitia calumniarum artificium teneamus: ut mihi propè testatum sit, neminem ea causa in hoc genere literarum elaborare, ut honeste uiuat, neminẽ offendat, suum unicuiq; tribuat: sed ut potius in omnes mortales tyrannidem exerceat, suum cuiq; adimat, miseros clientes spreta lege Cincia depopuletur: se deniq; magnis opibus farciat, quas quom ad fastidium, nunquã tamen ad satietatẽ congesserit, tum demum ingrato hęredi relinquat: ipse uero ad ineuitabile uadimonium diuinitatis accitus, anteactę uitæ pœnas luat. Quare quom ego te semper animaduerterim ueram non personatam probitatem profiteri, & longe ab huiusmodi hominum portentis abesse: icirco non imprudenter fortasse dixerim, te omnino difficulter iuris peritiã illam adsecuturũ quæ nostro seculo rerum potitur, cui omnes adsurgunt, quam omnes admirantur: & (ut dicam quod sentio) quę nihil minus est, quàm iuris peritia. Nam si uirum bonum ac probe educatũ aut piraticæ aut prædatoriæ arti audiuissem nomen dedisse, liceret mihi puto cõstanter affirmare, eum aut nunquã aut certè summa cum difficultate egregium piratam aut prædatorẽ fore, natura scilicet repugnante. Idem si de te sentio, utpote uiro mea sententia integerrimo, non est quod doleas, aut iactam tibi contumeliã suspiceris, in ea præsertim disciplina quæ piratica & prædatoria multo est nocentior. Nam quom piratę ac prædatores sint de perduellium numero, nõ definiti, sed communes hostes omnium, quocunq; loco fuerint intercepti, aut laqueo aut gladio ultore puniuntur. Isti aũt urbani prædatores in auro ac purpura non solum populis, sed ipsis etiam regibus dominantur. Omnes enim sacrosancto iuris ac iustitiæ nomine, quo se præmuniunt, in admirationẽ erecti, quo iure quaq; iniuria sinunt omnia eis licere. quare ijs solis hominẽ occidere, familias spoliare, summa impunitas est. Sed ò me imprudentẽ, qui hæc mysteria ausim literis cõmittere, quom certum ac perspectum habeã, quàm sit odiosa ueritas, maleficis præsertim ac facinorosis. Nam ad hos tantum uolo meam orationem referri. Atq; utinam pauci sint ad quos mea referatur oratio. Cæterum quàm tu polleas ingenio, quàm sis factus ad omnes bonas disciplinas capessendas, notius est quàm ut meo egeat testimonio. quin & quo mihi hoc est testatius, hoc te hortor impensius, ut supremã ac perennẽ illam legem animo amplectaris: cui neq; fucus fieri potest, neq; unquam lex esse desinit. Huic si tu te semel addixeris, tum uero ego te optimã inisse uiuendi rationẽ putabo: tibiq; ultro ueram felicitatem gratulabor. Reliquum est ut eam iacturã, quam uel à negligẽtia uel ab occupationibus profectã hactenus uterq; nostrum fatetur, frequenti inter nos consuetudine atq; assiduitate nauiter sarciamus. Bene uale, meq; ac Comites nepotes meos, id est meas delicias, cõmendatos habe.

CAELII CALCAGNINI EPISTOLARVM LIBER XVI.

CÆLIVS CAL. ILLVSTRISSIMO HERCVLI secundo, Duci Ferrariensi IIII. S.

CRISPVS Passienus orator multæ celebritatis profitebatur, se ab alijs iudicium, ab alijs beneficium optare: iudicium quidem ab ijs qui sibi sapientia excellere uidebantur, beneficium autẽ ab ijs qui magnitudine fortunæ cæteris mortalibus præstabant. Ego uero abs te princeps eminentissime non minus iudicium quàm beneficiũ semper optaui. Tanta enim uis ingenij, tanta alacritas animi, uel in te puero adhuc eminebat: ut ego, qui te semper familiarissime colui, tuos profectus multo ętate maiores admirarer: omnes uero prospicerent, ab illa indole te aliquando ad hunc prudentiæ apicem peruenturũ, in quo nunc Dis bene iuuantibus feliciter conquiescimus. Sed postquam

postquam ad principatũ hæreditario iure prouectus es, & amplitudo fortunæ hoc uno te nobis prestantiorẽ ostẽdit, q tantũ quantũ uis omnibus prodesse posses: ego tua beneficia tãti feci, ut ea nõ solũ beneficia, sed testimonia tui de me iudicij, tuæq; in me beneuolẽtiæ ornamẽta, semper existimauerim: q quom ego grauiter decumberẽ, & tu Neapolim cogitares, profectionẽq; parares, meis collegis de incrementis publici stipendij agẽtibus, tu mei licet absentis rationẽ habendã duxisti. Quæ tua erga me uoluntas tanto fuit illustrior atq; honorificentior, quòd nõ precibus, non assiduitate impetrata, sed à tua tãtũ profecta est bonitate ac liberalitate. Quod quom mihi uir clarissimus Antonius Musa, tuę salutis omniũ studiosissimus, quo & propter fidẽ & propter peritiã medico uteris, renuntiasset: ausim dicere eo nũtio multo maximam mihi partẽ morbi ademptã esse. itaq; quom peregre redijsses gratias egi tibi, ut par fuit: dediq; operã, ut magister decurionũ, quẽ XII. sapientũ iudicẽ uocãt, tuam illam uoluntatem in publicis monumentis adscribi mandaret. Id quod factũ est, & ad hanc diem tua mihi liberalitas incolumis mansit. At nunc ille idem decurionum magister quem dixi, homo ut de eo parce dicãl, iterarum omniũ ignarus, & ob id literatis omnibus infensus, nititur & tuam uoluntatẽ cõuellere, & tua me beneficentia fraudare: & quod singularis impudentiæ plenum est, negat suo iussu tuã uoluntatem in publicas tabulas relatã esse: quom Daniel Finus scrinij præfectus, uir perspectæ fidei, & Antonius Musa quẽ iterum honoris causa nomino, id eius mandato factum constantissime asserant. Lacessito igitur mihi hac iniuria necesse est te princeps optime ac beneficentissime appellare atq; implorare, ut beneficiũ quod mihi dedisti, ea animi magnitudine tuearis, qua prius contulisti. Sic enim te bis de me benemeritum putabo, & tunc quom dederis, & nunc quom defenderis. Vale.

CÆLIVS CAL. LILIO GREGORIO GYRALDO S.

QVOD tibi laborem non sumpseris perferendi ad me tua manu declamationem meam illam quam optabam, sperabamq; multo cultiorẽ tua opera domũ remigraturã, non sanè id admodũ ægrefero: & si nihil possit mihi esse iucundius, quàm tua frequenter cõsuetudine perfrui. Illud mihi fuit permolestum, quòd per aduersam ac reflantẽ fortunam id tibi minus licuerit. Sentio enim te in eadem propè naui positum, in qua ego sæuiente fortuna multos iam mẽses periclitor. Quantulũ enim interest, an tibi usum pedum, an mihi manuum ademerit. Certè si Democrito credimus, eo manuum maior est iactura, quo præcipuum ac necessariũ magis hoc est hominis instrumentum, à natura datũ, ut se posset certius rationale animal testari. Atq; hinc facile potes colligere, cur ego te pridem neq; conuenerim neq; propius salutauerim. Accedit enim hoc ad reliquas utriusq; nostrum molestias, ut in eadem urbe, in eodem ambitu ac propè uicinia habitantes, nõ minus nos uicissim desideremus, quàm si multorum dierum iter alterum alteri subduxisset. Et sanè ita comparatũ est natura, ut nos impẽsius eorum desiderium incessat, quæ putamus facilius posse obtineri. Nam & spectatores isti naturæ censent aliquanto maiore impetu ea permoueri, quæ iam propè ad finem atq; exitum perducta sunt. Redeo ad declamationẽ. Neq; enim illud possum præterire, eam mihi solito minus displicuisse, laudatam scilicet abs te laudato uiro. Poterat etiam placere, nisi haberẽ compertum, te tuę in me beneuolentiæ plus indulsisse quàm iudicio. Sed illud planè ridiculũ, quòd meæ nugæ te deterruerint, ne tuas cõmentationes depromeres, earumq; mihi copiam faceres: quasi uero ego nesciã, te & Romæ & Mirandulæ cum felicissimis illis ingenijs contendisse. quorum pulcherrimi foetus tantũ aberat ut te deterrerent, ut etiã ultrò sæpius prouocauerint. Quid uero causę est, ut quom Manardo uiro tantæ celebritatis nihil rerum tuarum ignotum esse patiare, cum tuo tamen Cælio agas religiosius, & terrorem prætendas. Quòd si fortè putas me non fore earum satis idoneum laudatorẽ, ero admirator: & quod nõ potero prædicatione, id honesto silentio adsequar: ut omnes intelligant, me ingenio tuo fasces summittere, & tuis me laudibus imparẽ fateri. Alioqui habeo perspectũ, gemmas & preciosam supellectilem in sanctuarijs adseruari, & raro & cunctanter specta-

ſpectatoribus exponi. Quòd ſi uera fateri lubet, hanc uel unam uel certè optimatem cauſam puto, quę te remoratur, ne tuam iſtam Helenam mihi rudi admodum formarum ſpectatori aperias, quòd exactum artificiũ non niſi in exacti artificis oculos debet incurrere. Quòd uero me à ficto argumento ad ſeriã materiam reuocas, agnoſco tuam in me beneuolentiã, qui amicum amice admoneas. Sed in conſultatione non illud ſolum ſpectandum eſt, quid deceat, quid expediat: ſed illud uel imprimis, quatenus ſe porrigat facultas. An tu exiſtimas Pyrrhichũ cognomento rhyparographum quom in exprimendis aſellis ac tonſtrinis alijſq; leuioribus operis præſtaret: ſi quis eum inuitaſſet, ut Veneris è mari emergẽtis imaginẽ uel inchoaret uel abſolueret, conditionem fuiſſe accepturum? Non ſanè, niſi mea me fallit opinio. Prudentem enim artificem oportet ſuas imprimis uires metiri, & tum demum intra præſcriptos fines ſe continere. Quòd ſi hoc à pictore petimus, quid ab eo requiras, quem tu tot laudibus ornandum duxiſti? Ego ille tamen meæ conſcius ſupellectilis experiar aliquando, quid hac parte poſsim, ut tua apud me autoritas plurimũ ponderis habuiſſe uideatur. Nam utcunq; res ceſſerit, honeſtum mihi fuerit amici & prudentis hominis conſilio paruiſſe. Bene uale.

CÆLIVS CAL. IOANNI BAPTISTÆ EGNATIO S.

LAVTE omnino ac magnificè Hercules dux Ferrarienſis nuperrime ſalutatus, Venetos oratores excepit, ut principes uiros à liberali principe excipi par fuit, qui præſertim nouum principatum nomine inclyti principis & ampliſsimi ſenatus gratulatũ ueniſſent. Nolim tamen exiſtimes eos lautius aut amãtius exceptos eſſe, quàm ego tuum oratorẽ exceperim: qui licet neq; apparitores haberet, neq; in purpura neq; in holoſericis ueſtibus procederet, neq; peregrinas pelles oſtentaret, natiuo tamen illo cultu ſuo tantum dignitatis præ ſe ferebat, ut protinus familiarem & uernaculum Egnatij agnouerim. Quare ego illum obuijs & expoſitis ulnis ſuſcepi: uenientiq; oſculũ impreſsi. Quid enim mihi iucundius & optatius euenire potuit, quàm ut is orator ad me proficiſceretur, qui apud Egnatium illum meũ facile literatorũ noſtri ſeculi principem, mei memoriã uiuere ac uigere teſtaretur? Is uero adeo me tenuit ſua eloquentia, ut præter titulum in eo Syri nihil animaduerterim. Probam ſanè & ingenuã frontem ita pręferebat, ut nulla fiſtuca prętoria opus eſſe uideretur. Sicut enim qui in palatiũ cooptati ſunt, à principe protinus natalibus reſtituuntur, & ius annulorũ adſequuntur: ita qui ſemel in albũ Muſarum tranſcriptus eſt, omnẽ labem natalium exuit, & iure gentilitatis perfruitur. Quare ego illum non modo liberaliter accipiendum duxi, ſed & in proximum orcheſtrę locum aduocaui, & in prima claſſe cenſeri uolui: id quod facile cenſoribus ipſis approbantibus impetraui. Hinc colligis quanti faciam tuos oratores, & quàm honorifice illis faueã. Neq; enim iam unus uel alter mihi pręſto eſt, ſed propè iuſtus numerus ſorulos implet & ſubſellia. Quòd uero alios etiam te ſubmiſſurũ polliceris, & gratiã habeo, & uelim tibi eſſe perſuaſum, me nuſquam tuæ liberalitati defuturũ: ea tamen conditione, ut citra tuam iacturã & ſaluo pudore meo id fieri poſsit. Proinde operam dabo, ut orator Ferrarienſis tantum mancipi librorum repræſentet, quantum tu te erogaſſe dixeris. Neq; enim parũ ego Egnatio meo debebo, ſi in hoc mangonio ſuam mihi diligentiã accõmodauerit. Arquati noſtri prognoſticon ad te mitto, ut tuæ uoluntati obſequar potius, quàm quòd eã rem te dignam putem. Puer ego admodum hominẽ uidiſſe memini pallidum, impexa coma, demiſſo ſemper uultu, & planè μετέωρον. Hunc imprimis præceptores mei admirabãtur: prædicabantq; unum poſt natos homines Eudoxi rationem tenere: quæ ille mortalibus hęreditarium cælum reliquit, anticipata in ſuam ætatem poſteritate, rerum etiam prædictiones approbantibus ſeculis. Puero qui tuas mihi literas reddidit, operam & opem meam obtuli, & ſi qua in re uſui fuiſſet liberaliter præſtitiſſem. ſed ille, ut uideo, cõmendatione tua quàm opera mea uti maluit. Bene uale optime ac doctiſsime Egnati: & quom tua tibi uirtus multos pridem amatores excitauerit, certum habeto tuo Cælio amantiorem conſtantioremq; eſſe neminem.

Cælius

CÆLIVS CAL. LAZARO BONAMICO S.

ETSI Stratius noster, quoquò proficiscit, magnas ac iustas cōmēdationes secum ipse couehat, egregiam scilicet literaturā, promptam ac expeditam orationē, incredibilem ingenij & morum elegantiam: illud tamen planè fuit admirabile, quantū illi tuarum literarū testimonio commēdationis accesserit. Tu enim is es, cui propter perspectam probitatē summa fides, propter excellentem prudentiā exacta iudicandi facultas, tribuantur: ita ut neq; periculum sit ne quenquā fallas, neúe à quoquam fallare. Accepi itaq; hominem pridem multa mihi & propè familiari beneuolentia coniunctū liberali fronte atq; obuio amplexu: nullaq; in re defui uiro tam benemerēti, & abs te tam diligenter cōmendato. quod ergo optabat, ei feliciter obtigit. Nam eas uirtutes quas non satis pro dignitate exornatas ad nos attulit, multo iam illustriores & noua laurea redimitus, & aureis annulis donatus, & in doctorum decurias adlectus ad suos refert. Quom uero publicè illi habenda esset oratio, Di boni quàm σφαλωλικῶς Stratius noster se gesit, quantum assurrexit, quanto ore prudentiā iuris prouexit. Hoc deniq; magno totius consessus plausu adsequutus est, ut quam de se expectationē concitarat, toto propè stadio superauerit. Vide igit quātus ueterator sit Stratius noster, qui tam belle rationem iniuerit, ut quam nobis gratiā debebat, expungeret: nos contrà illi plurimū deberemus. effecit enim splendore suę actionis, ut quę tu literis, ego pręsenti oratione, prædicaueramus, non solum fidem acciperent, sed multo etiā pleniora uiderentur. Bene uale uir eminentissime, & me ama.

CÆLIVS CAL. ANDREÆ ALCIATO S.

ETSI persuasum sit mihi, te omnibus qui ad felicitatē ingenij acceptam à natura bonarum etiā artium cultum adiunxerūt, te facilem ac perbenignum præbere: quom tamen Ioannes Ronchagallus iuuenis magni profectus in literis, mihiq; multis de causis charissimus ad te cōmearet, ea imprimis causa ut te corām salutaret, tuaq; autoritate suā dignitatem nonnullorū iniuria periclitantē tueretur: existimaui mea interesse, nō modo eū tibi ex meliore nota (ut aiūt) cōmendare, sed illud etiā testari, me quicquid illi iudicio ac suffragio tuo accōmodaueris, ita esse accepturum, quasi illud omne & existimationi & ornamentis meis accreuerit: ut tibi iam certum atq; exploratū esse debeat, uno te beneficio duos homines tui studiosos tuarumq; uirtutū admiratores posse obstringere. Quod eo etiam libētius facere debes, quòd hic tuæ militiæ ita se pridem addixit, ut neq; pręceptorū neq; amicorū obiurgatiōe deterreri potuerit, ut hoc sacramentū abiuraret. Neq; enim pauci sunt qui iuris prudentiā cum eloquentia non aliter dissidere arbitrantur, quàm ea quæ oppositis frontibus repugnant. Qua opinione multi præstāti ingenio iuuenes rapti, & in transuersum abducti, bonis literis abdicatis nō ad iuris prudentiā, sed ad perpetuam inscitiā grassantur: quæ res hoc plus habet periculi, quòd sua hac ignauia se compendia quærere profitentur, quibus ocyssime & quæstū faciant, & honores ac magistratus aggrediant. A quorū hæresi quom Ronchagallus meus lōge absit, tuisq; unius uestigijs nitat, & te quasi Tiresiā illū Homericū solū inter umbras sapere arbitreт: neq; enim quenq; uideo præter te cui hæc laurea iure debeatur: puto eum uicissim dignū esse quem in fidem recipias, & receptum omni officio ac beneficio prosequare: ut intelligat te eum esse, qui non modo literis in quibus es eminentissimus posis in te animos hominū conuertere, sed humanitate etiam ac liberalitate retinere. Bene uale, & me ama tibi addictissimum.

CÆLIVS CAL. ALEXANDRO CARDINALI Brundusino S.

ETSI mihi persuasum sit Paulum Nasellum in urbem uenientē minime apud te pater amplissime aliena cōmendatiōe indigere, quom largam cōmendationum segetē secum ipse ferat: tum memoriā optimi parentis, qui

tis, qui unus semper dum uixit supra omnes mortales celebritatē tuarū uirtutū religiose coluit: tum summā erga te obseruantiā, cuius nō minus q̄ paternæ pecuniæ se hæredem profitetur: quom tamen pridem perspectum habeat quantus ego sim semperq́ fuerim admirator tuæ dignitatis & earum disciplinarum in quibus es eminentissimus, & quæ meo quidē iudicio sacræ purpuræ multo plus splendoris inuehunt quàm mutuentur, existimauit meas literas si non pręsidio certè testimonio sibi futuras eius fiduciæ, quam summā in tua unius autoritate collocauit. Declarabit ipse coràm, quo loco res suæ sitæ sint, quibus fluctibus agantur, quo uersentur in discrimine: tu uero quæ tua est bonitas, consilio atq; ope tua in pristinū gradum adolescentem periclitantē restitue. Ea in re quom certum habeam uoluntatē, facultatē etiam spero non defuturam: neq; me, sed ipsum planè parentē ex alto tuam fidem tuumq́ patrocinium filio implorantē cogito. Ego profectò quicquid Paulo accōmodaueris, omne id in rem meam cessisse arbitrabor. Bene uale.

CÆLIVS CAL. FRANCISCO BELLENCINO S.

DEPREHENDERVNT me tuæ literę multis auocamētis animi distractū. Ea causa effecit, ut orationē tuā magno ingenio, nec minore cultu elaboratā uorauerim potiusquā legerim, id quod mature ac sedato animo facere optabam. Accessit illud quoq; incōmodi, q̄ uir optimus pater tuus quom se recepisset hic aliquot dies fore, protinus se abiturum significauit. Quare ego nequid aberrarē à tuarum literarū præscripto: malui me ingenij tui suauitate fraudare, q̄ tuam diutius expectationē extrahere. Remitto itaq; orationem tuam ad te, quam pergratā Pontifici futuram spero: nisi illud unum forte offendat, quòd ueterem libertatem tuetur, & potest alicui familiarius scripta uideri quàm delicatæ aures principum hac ætate ferant. Quod ad ualetudinem tuam pertinet, & ægrotasse doleo, & conualuisse gratulor. Te uero, ut optabile deorū munus omni studio curaq; tueare uehementer hortor & rogo. Bene uale.

CÆLIVS CAL. COMITI ALPHONSO CALcagnino nepoti S.

TVÆ mihi literæ fuerunt periucundæ magnifice fili, quibus honestum desiderium tuum mihi declarasti: rogastiq;, ut sæpe ea ad te scriberem, ex quibus ęquè & cultum ingenij adsequare, & ad uitam cōmode transigendā cautior prudentiorq; efficiare. Profectò ego ferreus sim ac plane barbarus, si in re tam laude digna precibus tuis locū relinquā: quin magis te his uerbis adhortari libet, quibus Apollinem aduersus Pithonē nauiter pugnantem Latona excitabat, βάλλ' ὅτως ἐμὸν τέκνον. Sic iacias mi fili. Nam si hoc feceris, & in ea sententia perstiteris, omnes facile intelligent, id quod in uita imprimis salubérrimum est, te tibi minimū arrogare, neq; uana opinione turgidum aliena aspernari consilia: id quod multi solent uel ætate uel rerum humanarū imperitia, uel inani fortunæ afflatu pellecti. Iure igitur est quod tibi gratulari possim, qui non solum tuopte ingenio polleas, sed meis etiā amantissimis admonitionibus melior ac locupletior fieri optes, ut laudē utramq; ab Hesiodo celebratā nactus uideare: qui in prima felicitatis classe eos constituit, qui per se saperent: in altera qui alienæ prudentiæ atq; autoritati acquiescerent. Bene uale mi fili, & lectissimā fœminam uxorem tuam meo nomine saluta.

CÆLIVS CAL. ARLENIO ARNOLDO S.

VIX unquā accipit abs te literas Barbuleius noster quin eas ad me protinus afferat. Scit enim quàm iucūda sit mihi tuarum literarum lectio. Sed quas proxime attulit omnino fuerunt iucundissimæ, utpote quæ te incolumē ab Vrbe & à quartana restitutū, & libris aliquot bene suffarcinatum redijsse nuntiarunt. Chartacea autē supellectile nulla mihi gratior esse potest. Ob id quom ad nos cōmeaueris, id quod breui futurū polliceris: te rogo

te rogo, ut eos tecum libros conuehas qui seorsum in pagella annotati sunt. Hoc si feceris & precium paratum inuenies, & me singulari beneficio obstringes. Bene uale, & de Cælio tuo tibi omnia liberaliter spondeas. Ferraria.

CÆLIVS CAL. ARNOLDO ARLENIO S.

S VPERIORI die tibi significaui me protinus iussisse numerari Vincẽtio librorum institori scutatos duos sesqui, quom ille mihi & literas & libros abs te reddidisset. Hoc existimaui tibi rursus significari oportere, ne si forte literæ meæ in transuersum abijssent, tu diutius animo pendeas, & fidem meam suspectam habeas. Rogaui etiam te, ut quom primum idoneum nuntium nactus fueris, Nauigationes Petri Martyris ad me mittas. Ego uero quanti illas indicaueris, tantum tibi bona fide curabo: idq; quàm ocysime, id est quom fidus mihi nuntius obtigerit. Bene uale, atq; interim me ama ut soles. Ferraria.

CÆLIVS CAL. ARNOLDO ARLENIO S.

N ACTVS occasionẽ uiri optimi ac summæ fidei, nihil cunctandum putaui quin ei protinus debitam tibi pecuniã crederem. Ex eo itaq; accipies librorum quos ad me dedisti pretium, hoc est libellas nouem, solidos quatuordecim ad numisma Bononiense, quæ ad priscam monetã sunt æris plus minus ducenti nonaginta. Si Plotinum, Ptolemæum, & reliquos quorum mihi desideriũ iniecisti, miseris: & me magno beneficio obstringes, & ego uicissim enitar ut quàm ocysime pretiũ accipias: & contra Alphij fœneratoris sententiã tibi declarabo, bona nomina etiã sine interpellatione fidem seruare. Vale.

CÆLIVS CAL. PEREGRINO MORATO S.

N ON est quòd tã facile aures præbeas Paulo Nasello uir doctissime, qui ut suam excuset ignauiam, præceptorum negligentiã ac peritiã non solum in dubiũ uocat, sed aperte etiã accusat: quasi uero eius culpa ita obscura sit, ut dissimulari posit aut ulla recriminatiõe protegi. Nõ desunt præceptores qui recte instituant, mihi crede mi cõpater, desunt qui se institui patiantur. qua in classe Paulus noster longe præcellit, qui nõ præceptoribus solum, quos uereri oportebat, sed optimo ac sanctissimo etiam parenti se ita intractabilẽ præbuit, ut abiecta ac temerata omni paternæ pietatis religione fugã struxerit. Maluit ille scilicet solum uertere, quàm optimis ac saluberrimis admonitionibus acquiescere. Id quod tu facile subodorari potuisti, quom sine pecunia, sine comitatu, sine literis aut ulla recõmendatione ad te cõmeauerit. Nec enim puto tibi uerisimile fieri, si cum bona parẽtis uenia istuc migrasset, nullum fuisse habiturũ testimonium, si nõ à patre, ab amicis saltem, quo tibi fieret cõmendatior. Hanc igitur scenã, quòd desint Ferrarię præceptores, quòd qui adsunt, parũ idonei sint, totam fictam & commentitiam puta & ad tempus adornatam, ut eius fuga si non iustior certe excusatior iudicari posit. Neq; hanc pro præceptoribus susceptã defensionem ita accipi uelim, quasi hic aut Cratetem aut Aristarchũ inuenias. Quid enim his opus Paulo, adhuc hærenti in primo grãmaticæ limine? sed certè hi sunt, qui eum ad rhetoricæ & poeticæ uestibulum prouehere ac manu ducere potuissent. Quòd si cæteri omnes, ut ipse uideri uult, defuissent, an unquã defuturus fuit eruditissimus pater: qui multis præterea lacessitus iniurijs, sed hac proxima succensus ita excanduit: ut quom ego tum ætatem tum imprudentiã parum cauti adolescentis deprecarer, liberiusq; admonerem, bonum patrẽ nescire irasci uel improbo filio: ille (nec enim quicquã te cælabo) qui me semper & patienter & perhumane solet audire, inclementer ne dicam acerbe preces ac intercessiones meas reiecerit, crebro inclamitans, se nõ esse eum filium habiturũ qui ipsum patrẽ auersetur, eosq; tantum sibi filios existimaturũ qui suo sint dicto audiẽtes. Ex his facile intelligere potes quàm alte plaga hæc homini insederit, quamq; hoc hulcus sit immedicabile: ni forte unum hoc pharmacũ, nec enim aliud uideo

uideo, adhibeatur: si Paulus inquam meliorem induēs mentē præsens ipse ad parentis clementiā confugiat, eamq; supplex imploret, actę uitæ & patrati facinoris pœnitentiā præ se ferēs. Qua in re ego tametsi hactenus reiectus, nō recusarē tamen iterū atq; iterū obstinatas aures pulsare, atq; amicos cōmunes summittere: qui Iulianū & admonerent, & libere etiam contenderent, ut ab ea duricie se deduci pateretur, ac filio resipiscenti pristinā gratiam redderet. Id quod ego futurū non despero. Nam & si grauiter ac iure succensuerit: non tamen paterni amoris igniculū in hominis mitissimi pectore ita extinctū puto, ut præteriti erroris pœnitētia futuræq; obediētiæ professione reuocari ac rursum succendi non possit. Hoc si fecerit, nō dubito quin tibi Iulianus cumulatā gratiā & habeat, et tibi quęcūq; hactenus filij gratia fecisti impendia resarciat. Quòd si ille fortasse, quod minime puto, id facere recusarit: ego qui perspectū habeo sensum animi tui beneuolentissimi, teq; perhumaniter hæc omnia in nostram gratiā fecisse: spondeo, quin & si opus est meis prædijs caueo, tua tibi bonitate ac liberalitate nullam omnino iacturā allatum iri. Illud non prætermittā, quòd si Paulus rediēs patrem fortasse rectà adire subuereretur, me primū conueniat. Nam ego cætera sedulo curabo ut ex sententia procedant. Me longius quàm cōstitueram in scribendo prouexit summus amor, quo te, quo Paulum, quo parentem eius amplector: optarem enim, si fieri posset, uno uos omnes eodemq; cōmuni officio demereri. Camillus Plegapheta tuus centum scutatos bona fide deposuit apud Iacobum Boiardum argentariū nepotem meum, qui ex tuo arbitratu transeāt in mancipium domus uectigalis. Neq; admodum despero te ipsum propediem præsentē, si ita animum induxeris, id effecturū. Sanè Alfonsus noster aduersariū tuum se religiose ait obstrinxisse omnia ad eius nutum perfecturū. Quod nisi dicto steterit, minatur quo iure quaq; iniuria promissa expressurū. Aduersarij absentia in causa fuit, ut ad hanc diem nihil confieri potuerit. Ego profecto non desinam hominē hortari, rogare, urgere, donec rem ex animi nostri sententia processisse uideam. Plegaphetæ in tui gratiam & hospitium & mea omnia officia liberaliter obtuli. Is festinationem itineris causatus, gratias agere quàm beneficio uti maluit. Bene uale.

CÆLIVS CAL. PAVLO IIII. PONTIFICI MAX.

POSTQVAM à felici tuæ sanctitatis congressu abscessi pater beatissime, sentio mihi propè idem euenisse, quod ijs solet euenire, qui intenti atq; adeo inconniuentes in solis lumine diu hæserunt: quibus etiā longius digressis, caligant tamen adhuc oculi, nec uim pristinā obtutus facile possunt recipere. Sic mihi longo licet regionum interuallo summoto, tui numinis, quo nullum mortalibus est præsentius, splendor obuersatur: atq; incredibile est quantus me rapiat animi excessus & quasi diuina quædam ἀναγωγὴ, remetientē animo tū ea quæ tu incredibili animi magnitudine & prudētia, approbante etiam fortuna perfecisti: tum uero cū rerum gestarum gloria coniunctā humanitatem, clementiā, bonitatem, & eam quam nescio an satis latine possimus interpretari, εὐπροσηγορίαν: quom scilicet ex sublimi isto fastigio descēdis, uel (ut cōmodius dicam) descēdens adsurgis, ut nos te religiose adeuntes non pro amplitudine pontificiæ maiestatis, sed pro modulo nostræ imbecillitatis excipias. Quin etiam, ut nos puto ad recta studia capessenda tuo exemplo acrius inflammes, interiores sæpe literas, & quæ ad primam philosophiam & quæ ad philologiā pertinent, tam grauiter, tam docte, tam memoriter pertractas, ut qui te Græce ac latine disserentē audierit, non possit satis admirari: quomodo principi nostræ religionis, cuius humeris salus publica & tanta rerum moles incumbit, ad ea reminiscēda uel ociū suppetat uel memoria. Sed ita est profecto, non in inani hominū persuasione, sed in optimarū & pulcherrimarum artium totiusq; antiquitatis cognitione rerū prudenter ac feliciter agendarum seminaria posita sunt: & magni ac præcellentes uiri tibiq; simillimi, qui terrarum olim imperio potiti sunt, nō alijs fundamentis nitebantur, aut rerum quas moliebantur magnitudinem sustinebant. Quom igitur antea celebris illa tantū lux incomparabilis tuæ sapientiæ, quæ iam late omnia peruasit, mihi affulsisset, te pari cū cæteris religione

religione uenerabar, neq; aliud quicquã esse in te pontificia dignitate augustius arbitrabar. At postquã propius sacrariũ istius foecundissimi pectoris intueri licuit, res omnino accidit præter expectationẽ. Nam quod fore inuitamentum ad te liberius ac familiarius colendũ uidebatur, hoc me multo magis deterruit, cunctantioremq; reddidit. Ex quo planè intellexi uerum esse quod à Græcis dicitur: οὐκ ἀργύρῳ καὶ χρυσῷ μακάριον τὸ θεῖον ἐστὶ, οὐδὲ βρονταῖς καὶ κεραυνοῖς ἰσχυρὸν, ἀλλὰ ἐπιστήμῃ καὶ φρονήσει. His ergo causis & publice & priuatim permotus, quom me numini ac maiestati tuæ dicauerim, ita ut solent quæ à sacerdotibus ἀναθήματα uocantur, quæ nulla expiatione aut exauguratione reuelli aut in usus humanos reuocari possunt: illud unum te uicissim rogo pater beatissime, ut me, & si nihil præterea nisi deuotissimum hunc erga te animum afferentẽ, tua gratia dignum ducas. Hac enim & uindex nostræ salutis Christus, cuius tu uices geris in terris, Paulum apostolum cõtentum esse iussit. Hanc ego si me nactum intellexero, in hac mea mortalitate me planè summam uoti adsecutũ putabo. Deus optimus maximus sanctitatẽ tuam seruet incolumem, eiusq; uota omnia fortunet.

CÆLIVS CAL. PAVLO III. PONTIFICI MAX.

QVOM tua sanctitas pater beatissime eas literas scribi mãdaret, quibus me modo perbenigne ac liberaliter honestauit, puto eam nihil præterea in consilio habuisse, nisi meam summã fidem ac singularem religionem, qua eam præsens absens nunquã desino uenerari. Quid enim aliud esse potuit, quod illi maiestati persuaserit, ut me hominẽ mediocris fortunæ, tenuis ac propè nullius ingenij, tam excellenti iudicio amplificaret? Qua ex re sentio magnas mihi faces iniectas esse, ut isti præstãtissimo iudicio tuo, studio saltem & conatu, quando aliter nõ possum, respondeam: & talis esse enitar, qualem tu me esse uoluisti. Nactus ergo tuæ maiestatis iudiciũ, me summũ illud meorum studiorum præmium consecutũ arbitror, quo nullum potest cõquiri aut optari maius. Cætera enim ornamenta quæ à fortuna proficiscuntur, possunt magna fortasse alijs uideri: sed mea quidem sententia, si censura summi ac sapientissimi principis careãt, tum ijs multum ueræ ac iustæ laudis deesse, & à temeritate potius quàm delectu ac ratione pendere existimari potest. Quare illi sibi iure optimo multum gratulentur licet, qui sapientissimũ tuę sanctitatis iudicium quasi diuinũ illum Mineruę calculum meruerunt, id est τὴν ἱκανὴν τῆς Ἀθηνᾶς ψῆφον. Siqui uero præter iudicium ea etiam sunt cõsecuti quæ iudicij testimonia appellari solent, ad eorum quidem dignitatem nihil, ad felicitatẽ uero plurimum accessisse arbitror. Di te pater beatissime in ista felici statione diu seruẽt incolumem: sic enim spes est Christiani nominis securitatem fore diuturnam.

CÆLIVS CAL. PAVLO III. PONTIFICI MAX.

ETSI iam mensibus aliquot sacris occupationibus tuę sanctitatis peperçerim, & mihi propè religiosum duxerim procurationem sacrosanctæ ecclesiæ, atq; adeo Christiani orbis qua assidue distineris, interpellare: nunquã tamen desij absens licet tuum numen mihi omni loco præsentissimũ salutare ac reuerenter uenerari. Nunc uero has literas ea imprimis causa scribẽdas existimaui, ut numini tuo testatum relinquã, me pietatem ac seruitutem erga maiestatẽ tuam semel conceptam & nunquã desituram cõstanter tueri. Illud te uicissim rogo pater beatissime, & per tuã bonitatẽ diuinitatẽq; obtestor, nequando sinas apud te deuotissimi seruuli Cælij fidem ac memoriã obsolescere. Iulius Grandis, municipalis meus, exponet sanctitati tuę quid optem ab ea impetrare. Rogo, ut se precibus meis facilem clementemq; præbere dignetur. Deus optimus faxit, ut diu ecclesiæ suæ laborantis clauum teneas, ac feliciter moderere. Pridie Idus Apriles M. D. XL. Ferraria.

CÆLII CALCAGNINI EPISTOLarum Finis.

AMPLISSIMO VIRO THOMAE FVSCO, ILLVstrissimi Hippolyti Cardinalis Estensis primi à secretis, Cælius Calcagninus S.

Q VOD tumultuario expressum opus ad te dem Thoma Fusce uir doctissime, nolim mihi abs te uitio uerti, neque illud obijci ἀμιννα θελίζας. Desperaui scilicet me quicquam tam eleboratum instructúmue posse apparare, quod grauissimo iudicio tuo satis foret. Tum uero non minus tui uoti, quàm existimationis meæ rationē mihi habendam putaui. Et profecto hæc ipsa celeritas poterit aliquo pacto impolitiem operis excusare: cuius ea est imprimis indicatura, is genius, ut te breui admodū à maximi principis negocijs auocet, & quàm ocyssime desinat displicere. Bene uale.

IVDICIVM VOCALIVM LVCIANI CAELIO CALCAGNINO INTERPRETE.

QVOM summum magistratum gereret Aristarchus Phalereus, Pyanepsiōis adhuc cōsistentis septima, id est circiter nonas Octobres, Sigma τοῦ literam in iudiciū uocauit, septem Vocalibus super ui peculatuque uindicibus. Querebatur autem se inde perpetuò exturbari, ubi τοῦ geminatum scriberetur.

Q VOM nondum Vocales iudices, τοῦ ista præter omnes legum sanctiones res meas inuadens atque usurpans me grauius lacesseret, æquo animo iacturam ferebā: & si qua in me dicebātur obaudiebam fermè. Nostis enim optime æquitatem ac modestiā animi mei, quam semper erga uos cæterasque syllabas seruaui. Sed postquam adeo eius intemperies atque insania inualuit, ut nō contenta his quibus me hactenus defraudauit amplius moliatur, iniuriamque uberiorē mihi facere meditetur: operæpreciū duxi apud uos, quibus abunde utriusque mores sunt explorati, eam in iudiciū uocare. Nam prorsus ingens timor me habet, ne ijs contumelijs allidar omnino, atque opprimar. Fit enim superioribus damnis accessio, mihique plurimū uerendum est ne meo loco eijciar: & si diutius silentio indulsero ac quieti, ne ex literarum albo penitus explodar: aut certè ne animo pendeam, & hoc ipsum ne accidat mihi semper erit extimescendū. Par est igitur non uos modo, ad quas spectat iudicium, uerū & reliquas literas huiusmodi discrimine monitas publicæ securitatis rationē habere. Si enim licuerit in rem alienā grassari uolentibus, uosque illud impune tuleritis, sine quibus nihil omnino scribi potest: non uideo quo pacto ordo ille à primis olim rerum auspicijs institutus rationem ac morem suum diu tueatur: tametsi nō potest mihi in mentē uenire, uos in id negligentiæ atque incuriæ peruenturas, ut hæc iuri omni contraria sinatis inulta esse: & profecto, si etiam à uobis disceptatio huiusmodi despiceretur, mihi tamē ob id minimè cessandum putarem, quę adeo grauia hactenus perpessa sum. Atque utinam sic quoque aliarum desinat audacia, quæ ad iniurias iam nunc se accingunt, nec lambda aduersus rho περὶ τῆ κισσήρεως, id est de pumice, καὶ κεφαλαλγίας, id est de capitis dolore contenderet: nec contra cappa, gamma decertaret, & paulo minus manus consererēt persæpe uelitantes ἐν τῷ γναφείῳ, id est in fullonia, ὑπὲρ γναφάλλων, id est pro tomentis. finem etiam faceret cōtrouersiæ contra lambda, dum nititur illi μόγις, id est uix, auferre, idque omni conatu in rem suam uertere. utinam & reliquæ ab hac intempe

intemperie desinerent, nec rebus nouis & quotidianis depeculationibus studerent. Satius enim cuiq; intra pelliculam & fortunã suam se continere: in ea uero prouehi quæ nõ licet, trãsilientis est iura & metas, quas primus olim nobis imposuit, siue ille Cadmus insularis, seu Palamedes Nauplij: licet non desint, qui Simonidi hoc prouidentiæ tribuant. Ii uero nõ ordines solum & subsellia quibus existimatio cuiusq; decernitur, distinxere, quidúe primum quid postremũ: uerũ & habitudines quibus pollemus, & uim suam omnibus præscripsere. Et uos quidem o Iudices maiori autoritate illustrarunt. nullius enim indigæ uocem facitis. post uos autẽ semiuocales honestarunt, quæ haud sanè multa ope subnixæ exaudiuntur. postrema uero conditione alias quasdã condemnarunt, quibus ne uox quidẽ adest. Et me Hercule sponte sua uocales impositas olim leges obseruant, uerum hæc ταῦ (nequeo enim eam deteriori nuncupatione appellare) nisi ex uestro collegio duæ alioqui insignes cõuenissent, alpha atq; hypsilon, ne audiri quidem omnino potuisset. Hæc inquã me longe præ cæteris ausa est offendere. Tentarunt enim & aliæ mihi nomina ac uerba patria interuertere, & à cõiunctionibus prępositionibusq; me detrudere. Proinde fit, ut diutius tantum iniuriarum ferre nequeam, & iam me tempus admonet, ut à quibusdam exordiar. Obuersabar aliquando in Cybelo, id uero est oppidum non insuaue, colonia (ut fertur) Atheniensium. Erat in eadem tribu & rho uicinarum optima ac modestissima: hospitabar & apud comœdiarum poetam quendam, ei nomen Lysimachus, Bœotus quidẽ (ut uidebat̃) genere, sed qui ob dicendi elegantiã ex media Attica dici posset. Apud hunc hospitẽ primũ arrogantiam, & peruicaciã huius ταῦ deprehẽdi, quę ad id tẽporis nõ sanè multa subtraxerat, τετταράκοντα, id est quadraginta ausa dicere, & me à cognatis depellere. Suspicabar enim eam coalitarũ literarum consuetudinem. Vbi autẽ τήμερον, id est hodie, & id genus alia subducere intellexi, sibiq; priuatim arrogare, licet per quàm graue id foret auditu, non usq; adeo tamen animo indignabar. Sed posteaquam ad id prouecta est impudentiæ, ut καττίτερον appellaret, id est stannum, & κάττυμα, id est ueteramentariã plagulam, & πίτταν, id est picem, & postremo βασίλιτταν, id est reginam non erubuit se uocitare: nõ mediocri affecta sum indignatione, & quodammodo in irã exarsi: uerita ne procedente tẽpore & σύκα, id est ficus incipiant τύκα nuncupari. Et mihi per Iouẽ exanimatæ, atq; omni auxilio destitutæ, iure præsertim succensenti, ignoscite obsecro. Nec enim in re tenui ac mediocri periculum imminet. Mihi inquam à familiaribus & cõiunctissimis literis eiectæ κίσσαν meam, id est picam auiculam cõmode garrulam è medijs (ut sic dicam) ulnis κίτταν euocauit. Subduxit etiam mihi φάσσαν, id est palumbum pariter cum νήσσαις, id est anatibus, & κοσσύφοις, id est merulis, quamuis plurimum reclamante Aristarcho. Intercepit quoq; μελισσῶν, id est apum non paucas. In Atticam etiam usq; penetrauit: & mihi ex eius medio præter omne ius ὕμηττον, id est Hymettũ uobis omnibus ac syllabis inspectantibus, ademit. Sed quid hęc pluribus? nõne ex omni θεσσαλίας, id est Thessalia me eiecit, maluitq; θεττάλιαν appellare? Quin imo mihi omnem θάλασσαν, id est mare interdixit. Ne in hortis quidem σεύτλιων, id est betis pepercit. immo uero ne πάσσαλον quidem, id est pedamentum reliquit. Vos autem ipsæ locupletissimũ afferre potestis meæ comitatis atq; humanitatis testimonium; quæ aduersus zeta nunquã dicam conscripsi, & si ea smaragdum mihi suppilauerit, totamq; Smyrnam occupauerit. Nec unquam xy literæ negociũ feci, omnem inscendenti συνθήκην, id est pactionẽ, quamuis auxiliarẽ assertoremq; Thucydidem habeat. Nam uicinæ meæ rho ægrotanti ignoscendũ puto, quę penes me ipsam myrtos inseuit: & mihi interdum atra bile percita ἐπὶ κόῤῥης, id est in gena plagã incussit. Et ipsa quidem hoc ingenio sum. Nunc rursus uideamus, quam hæc ταῦ suapte natura uiolenta atq; in cæteras contumeliosa est. Neq; enim ab alijs literis abstinuit. Verum & delta & theta & zeta & omnia propè lacessiuit elementa. Age igitur & literas omnes, quæ iniuriã accepere, huc sistas. Accipitis Vocales iudices quid delta conqueratur. Mihi quidem endelechiã abstulit, honestius rata, quod præter omnem rationẽ fuit, entelechiam dici. Auditis & theta eiulantẽ, & crines capitis laniãtem, quod τῆς κολοκύνθης, id est cucurbita defraudetur. Et zeta συρίζειν, id est sibilare, &

σαλπίζειν, id est clangere, perinde ac nunquam ei liceat γρύζειν, id est conqueri. Quis rogo posset in ijs sibi diutius tẽperare? uel quæ tandẽ iudicio peracto in flagitiosissimam τοῦ pœna sufficiet? atqui nõ modo municipale collegium literarũ offendit, uerum & in genus humanũ hoc pacto iniuriã facere cõmenta est. Nec em̃ sinit eos facile & recte linguã explicare. Plurimũ autem ó Iudices (nam me obiter res hominum γλώσσης, id est linguæ memorẽ fecerunt) hac etiam parte me exturbauit: & glottam glossam reddidit. ó τοῦ uera glossæ, id est linguæ pernicies. At nũc rursus ad eum locum accedo, ubi mortalibus patrocinabar, quos illa multis iniurijs affecit. Nam quibusdam uinculis nectere & soluere ipsorum uoces tentauit, & si quis pulchrũ quid conspicatus καλὸν dicere nitatur, hæc sese obijciens ταλὸν dici cogit, ubiq; sibi primas partes uendicans. Rursus alter περὶ κλήματος, id est de uinea disserebat: hæc uero prorsus τλήμων, id est misera τλῆμα fecit esse, quod erat κλῆμα. nec solum obuios ac de populo quosq; lædit, uerum & magno regi cui terram & mare cessisse dicunt, quiq; eorum naturã immutauit, insidias molitur: & cum ei Cyrus nomẽ inditum sit, in tyrum quendam ferum animal transformare nititur. Et sic quidem quod ad uoces attinet homines offendit: re autem cur doleant, & fortunæ uices querantur, & persæpe Cadmum execrentur, quòd in elementorum seminario τοῦ locauerit, iam eloquar. Tyrannos enim ferunt ab hac exemplar petentes imitãtesq; huius artificium, tum uero eadem imagine ligna componentes, miseros mortales his affigere consueuisse. Ex hac itaq; & nefario artificio nefariam nuncupationẽ profectam cõstat. Horũ igitur omniũ causa quot cædibus τοῦ dignã existimatis? Ego profecto ita censeo, hãc unã τοῦ eo supplicio plecti debere, cuius exemplũ eius forma dedit. Et hoc quidem σαυρός, id est crux, ab illa effigiem, à mortalibus autem appellationẽ accepit.

MAGISTRO Atheniensiũ Aristarcho Phalereo, Pyanepsionis adhuc stantis septima, id est circiter nonas Octobres, τοῦ respondit accusationi Sigma literæ, eiusq; argumẽta diluit, & in eam periculum omne accusationis retorsit, septẽ Vocalibus iudicio præsidentibus ad clepsydrã. Accusationẽ Sigma Lucianus Samosateus, Defensionẽ τοῦ Cælius Calcagninus, literis mandarunt.

TAMETSI in iudicium insontem innocentẽq; uocari Iudices omnino graue acerbumq; sit, potest tamẽ id aliquo modo ferri. Nec enim res caret exemplo: nam & hoc tempore, & patrum nostrorũ memoria hoc sæpe euenisse accepimus, ut egregie probi inuidos haberent, ac suæ probitatis persecutores. Sed illud omnem contumeliam, omnemq; patientiam longe uincit, nec satis uideo cuius constantia perferri possit: ut qui iniuriã attulit, nulla præsertim in re unquam lacessitus, ille alteri negocium faciat: & quod ipse discrimen subire debuit, alteri intentet atq; præoccupet. Graue omnino atq; intolerabile audaciæ genus, pessimi cuiusq; improbitate atq; calumnia insontes allidi: & quod ipse flagitium admiseris, ei qui iniuriã acceperit, impudenter irrogare. Inter insignia improbitatis exẽpla quẽdam olim apud maiores nostros fuisse audiuimus hominem longe audacissimũ: qui quom uirum sanctissimũ atq; ornatissimum suæ ciuitatis uulnere affecisset, illi protinus diem dixit, postquam comperit eum posse uiuere. Quom uero ab eo quæreretur, quid tandẽ accusaturus esset in eo, quẽ pro dignitate ne laudare quidem quisquam satis cõmode posset: aiũt hominem, ut erat furiosus & impudẽs, respondisse, quòd non totum telum corpore recepisset. Propè idem mihi uideo in hoc iudicio euenisse: cui nullum præterea crimen irrogari uideo, nisi quòd auitis fortunis, & maxima meorum bonorum parte spoliata, reliquum quicquam tuear: ac nõ de uita ac spiritu hoc, qui mihi exiguus superest: prorsus cedam, neq; planè totum iugulum hosti execandum porrigam. Quod nisi mihi

uestra

uestra Iudices prudentia & rerum maximarũ experientia solatium fiduciamq; afferret: potui omnino tanta audacia cõsternari: subuererię; ne astu aduersarij, sapientissimi cuiusq; iudicium perstringeretur, nostraq; illius improbitate innocentia opprimeretur. Sed Dis gratiam magnam habeo, qui eos mihi iudices disceptatoresq; statuere, qui neq; gratia auocari, neq; simulatione decipi, neq; cuiusquam fraude præuerti possint: sed meos plane & aduersarij mores cognitos habeant atq; perspectos, & utri plus fidei adhiberi oporteat, possint perfacile iudicare. Sed quoniam posset fortasse alicui uestrum mirũ uideri, unde tanta hæc insolentia proficiscatur: ut more præpostero depeculator eum accuset, cuius bona diripuit: & grassator ei diem dixerit, quem spoliauit: si mihi faciles benignasq; aures pręstiteritis, dabo operam, ut omnis ex animo admiratio excutiatur: remq; ita oculis exponã, ut iam nulla possit latebra in huius importunissimæ Sigma cõsilijs delitescere. Rem itaq; sic habetote. Magnam uim habere in animo cuiusq; conscientiæ aculeos: eosq; plurimũ uexare: qui se multo nocentiores intelligunt, quàm ut eorum diu tegi aut dissimulari possint flagitia. Hæ sunt scilicet faces illæ, ignes illi, quos poetę finxerunt Furias in animis malorum excitare. Ii die noctuq; Sigma uexãt, neq; sinũt quiescere uersantem animo, quo astu tot furta, tot peculatus recondat: quomodo tantum iniuriarum ex nostris animis auellat, memoriamq; adeo exulceratã ad alias cogitationes traducat. Certos habeo autores, qui se pro explorato habere rettulerunt, eam res nouas apparasse: & si quo modo posset reipublicę tranquillitatẽ subuertere tentasse: sed tentanti omnia prouidentia uestra occlusa, præpedita, obstructaq; se obtulerũt, omnes aditus intercepti occurrerunt. Huc igitur summã consiliorũ uertit, quando illa non procedebat uia, ut præoccuparet ipsa iudicium, quod sibi imminere cõscientia sua intelligebat: machinasq; omnes instrueret, siqua forte posset ratione ueritati fucum facere, & uobis ora sublinere: ut quæ à me uel per furtum abduxit, uel precario abstulit, ea sui iuris suiq; mãcipij facere & domestico rationario adscribere conaretur. Quod se commodissime facturam sperauit, si cõmunicata cum quibusdam popularibus sui sceleris cõiuratione, magno ambitu, sed lõge maiore astu prior ipsa me nihil tale aut merentem aut sperantẽ aggrederetur: tragœdiasq; illas, quas modo audistis, excitaret. Quod tam insidiose, tam dissimulãter fecit, ut apud ignotos iudices, quiq; illius scenæ apparatum minus prospicerent, nonnullam fuerit fortasse fidem accusatio habitura. Est enim ita natura cõparatum, ut ijs nescio quo pacto propensius faueamus, qui priores expostulant, & iniurias quamuis fictas & cõmentitias priore loco deplorant: eorũq; preces eam ipsam ob causam aliquãto plus existimationis aucupentur: quas tamen ob id ipsum multo uehementius detestari atq; ulcisci deinde oporteat, quom eorum machinas simulationesq; tempus, & ueritas ipsa temporis filia retexerit, & iam plane ratio improbitati personam detraxerit. Id quod in præsenti causa facile euenturũ confido, si omnia in exactam disquisitionẽ reuocauerimus, quę modo nobis per summã impudentiam obiecta sunt. Et quoniam (si Dis placet) etiã de nomine ac fortunis in discrimen uenimus: dispicite obsecro Iudices, quantum iure sibi sua cõditione Sigma placere possit. Et hæc licet plane intelligam ad ueram gloriam, quæ sola uirtute nititur, minime pertinere: inuitam tamen me ac transuersam huc rapit impurissimæ literæ audacia atq; insolẽtia: quæ ab ipsa usq; Vesta, id est à parente literaturæ, seu Cadmus ille Phœnix, seu Palamedes Nauplius, seu Simonides Syracusanus fuerit, peruadere ausa est, & sui furoris tela in eum uibrare: utpote quẽ non puduit insimulare, quasi parum recte classes & subsellia literarum digesserit. Cuius ingenium omnis ordo, omnis ætas semper admirata est: ut hac una in re tantum forte accusari mereatur: quòd huic flagitiosæ atq; ingratissimæ literæ nimium indulserit, quam longe abdicari ablegariq; à sacro collegio oportebat. Quis est enim qui anguinum illum sibilum audiens non exhorreat? Certe Athenienses Græcorũ omnium sapientissimi ita eam auersantur, ut in eius locum plerunq; ξ asciscant. quod enim ceu crimẽ Thucydidi autori omniũ grauissimo uoluit imputare, ea maxima est Atticorum elegantia: qui non modo eam ἐκ πάσης τῆς ξυνθήκης, id est ex omni fœdere eiecerunt: sed ex omnibus plane locis ac regionibus quibus ξὺν prępositio præfe-

 cta est

cta est, publica quasi clarigatione proposita exulare uoluerunt. Omne itaque ξύνταγμα, id est ordinem amisit. & quam modo parauerat ξυνωμοσία, id est coniuratio excussa est è manibus. Totius denique ξυντηρήσιος, id est eius partis cōscientiæ, quæ æquum ab iniquo dijudicat, uolens iacturā fecit. ξύμβολα etiam omnia, tam quæ ad sodalitates, quàm quę ad rem militarē pertinent, amisit. Iidem etiam Attici, quanto eam persequerentur odio, abunde declararunt: quom ex omnibus futuris quæ à uerbis in ιζω proficiscuntur auulserint. ablegantes enim inuisam illam, futurū circunflectunt: maluntque ὀνειδιῶ, ξενιῶ, μυκτηριῶ enūtiare, quàm quod solent cæteri ὀνειδίσω, ξενίσω, μυκτηρίσω. Fecerūt idem Dores, gens una omnium nata ad præclaras actiones. In eius enim odium, tertias personas numeri multitudinis & secundi ordinis τῶν περισπωμένων ita auersanť, ut pro βοῶσι, γελῶσι, pertinaciter βοῶντι, γελῶντι tueātur, ijdē ὄπιθεν pro ὄπισθεν substituāt. Sed quid ego Atticos & Dores cōmemoro? ceu uero Iones eam ex omni regione in qua se geminatā ostendit non excludant, eiusque uices ζ literæ tribuant. Quid uero Aeoles, an non ex genitiuis in ες, & uocatiuis in ες, eam eiecerunt: & σωκράτω, διομήδω, σοφοκλέω, & ὦ σώκρατε, & ὦ δημόσθενε, illa longe explosa, uoces multo suauiores exosculantur. Lubens uero adeò in hunc orationis excursum diuerti. Nam iuuat obiter ξι, cæterisque sodalibus, quas mecū indigne insimulatas accepistis patrocinari. Et earū quidē haud sanè difficilis defensio. Quid enim obsecro iniuriæ est? si quando λάμβδα τὴν κισηρίδα, id est pumicē, rem tantillam ad exterendos expoliendosque libros, & id quidem per quàm raro mutuetur. Nā quod περὶ τῆς κεφαλαλγίας, id est de capitis dolore cōtendi dixit, trahentibus utrinque, eamque adsciscentibus sibi partibus, hoc ne uerisimile quidem uideri potest. Vendicamus enim nobis ea tantum, quæ aliquando speramus profutura: at nocitura natura duce, longe auersamur. Sed ne diutius habeat expostulandi causam, per me habeat licet & cephalalgiam & alia omnia capitis incōmoda. Quod autē ad γναφεῖον, id est fulloniam pertinet, & ἀντὶ γναφάλλων, id est pro tomentis, haud sanè multa opus est contentione, quando inter se γάμμα & κάππα libenter accōmodant: nec alterā alteri gratificari piget, crebroque eidem fulloni uolentes dant operā, in ijsdemque tomentis unanimes cubāt: multum scilicet à moribus huius Sigma dissidentes: quæ tantum abest ut cuiquam uelit accōmodare, ut ad aliena potius occupanda omnem semper animū intenderit, serēdisque tantum inimicitijs ac simultatibus uacet: & dum huius aut illius partes tueri simulat, in animos omniū odia uenenaque instillat. Quare Iudices, si quieti ac tranquillitati publicæ studetis, si cōmunem pacem amatis: hanc longe à cōsortio uestro ablegate, & tanquā malum gramē ad internecionē frugum natum excecate. Sæpe enim sæpe è neglecto ulcere intractabilem cancrenā uidimus inualuisse. Audistis ipsæ modo, nec ad huius rei probationē testimonio egemus alieno: quàm impudenter ordini nostro insultarit, quàm insolenter fortunis illuserit, quàm grauiter existimationē labefactarit. Non alia sanè causa persæpe accepimus populum à senatu, ciues à patribus desciuisse, nisi quòd popularē statū pessimo cuique impune licuerit per iniuriam attrectare. Quom itaque omnem ordinē nostrū, honestissimū profecto ac uobis semper obsequentissimū, impurissime, quasi aliud agens perstrinxisset: tanquam apis relicto aculeo, mox recta in me spicula obuertit: omnemque impressionem fecit, & fœdissimis nuncupationibus suggillauit. Atque illud primum crimini dedit, quòd duæ optimates amplissimi ordinis præsidio mihi adsint, salutisque meæ ac dignitatis curā gerant. Quod tantum abest ut ego dissimulem, ut nihil soleam ambitiosius prædicare. Semper enim egregium atque magnificū duxi, principibus uiris placuisse, eorumque autoritate & gratia sustineri: quas & innocentiæ meæ testes aduoco, & pro mea existimatione hodie excubare plurimum lætor: pręsertim quom inter uos Iudices dignitate plurimum polleant. est enim altera uestri ordinis princeps, altera uero augusta Pythagorçorum religione consecrata: quæ ijsdem comitijs inauguratæ, me citra externum ullum præsidium tuentur: quod profecto nō potest non plenū summæ laudis uideri. Quanto enim quodque puritati simplicitatique uicinius est, paucioribusque ad suam incolumitatē præsidijs indiget, eo solet præclarius absolutiusque existimari. Ex eo summus Imperator, qui mari terraque dominatur, se

αὐτοκρα-

αὐθεκράδεα inscribit: nec alia causa Phidias, siue ille Agoracritus, in Iouis Olympici pollice αὐτάρκης pro titulo impressit. At hæc literarum impurissima Sigma uix tandem multis fulcris multisq; adiumentis sustineri potest, quod est eius uel maximum infirmitatis argumentũ. Nam quom geminę è uobis ad eam fulciẽdam accessissent, ἰῶτα scilicet atq; ἄλφα: hæc tamen rebus suis diffidens, duas etiam è consonantibus subsidio inuocauit, ex ametabolis alteram, alteram è nostro collegio: cui tamen pro beneficio eam nuper gratiã rettulit, ut uniuersum collegium de se benemeritũ infamaret: & illi suo præiudicio uernaculam & domi natam uocẽ μόγις, id est uix, interciperet: eiusq; γναφεῖον, id est fulloniam officinam alteri adiudicaret: eam deniq; ἐκ γναφάλλων, tomentis scilicet matteisq; exturbaret, quo neq; iniquius neq; ingratius quicquam fieri uel excogitari potuit, beneuolentem ac familiarẽ prodere: & in eam, quæ te summis officijs promeruerit, summa maleficia cõminisci. Sed quispiã fortasse dixerit, eam hac parte insolentem atq; incõmodam, cæteris in rebus sodalibus utilem esse atq; beneficã: sicut & nos (si uera dici oportet) sex literis suppetias imus, nulloq; loco illis desumus: quod à me citra arrogantiam dictum uelim. quæ quoniam etiam libẽter beneficium testantur, & nobis adsunt in hoc periculo, age huc nobis & liberalitatis & munificentiæ meæ testes accedant. Audistis Iudices duas è uestro numero, ἦτα & ἰῶτα: audistis & quatuor consonantes, βῆτα, δέλτα, ζῆτα, θῆτα, gratissimo animo prædicãtes me sibi nõ modo necessitudine, sed perpetuo etiã cõtubernio coniunctam esse: neq; sibi ullo unquã loco, ullo in periculo defuisse. At contrà siqua est, quæ huic præclarissimę Sigma uel tãtillum cõmodi acceptum ferat, iam prodeat obsecro, iam beneficium profiteatur. Inclama præco, inclama rursus. En uobis Iudices nullam prorsus è tanta frequẽtia prodire, nullam quicquam profiteri. At uidetis duas illas in postrema concione, uidetis Iudices duas illas, ad dextram alteram, alteram ad sinistram: quæ sese post turbam abdunt, quæ pallio caput operiunt, quæ longe cupiũt delitescere. Hæ duę sunt, quas fortunæ suę pudet: quodq; cum hac nefaria cognationẽ nonnullam habeant, indigne ferunt. Mactæ animo estote ψῖ atq; χῖ. nihil est enim quod uos pudeat, nihil est quod reformidetis. Cognationẽ enim cum flagitioso habere fortunæ est, non iudicij. Nam illud tantum uobis uitio uerti posset, si mores, si flagitia, si improbitates eius in exemplum traheretis. Sin ad modestiam ac uirtutem uestro more industriã ac diligentiã cõferatis: si (ut grauissime dicam) quantum huic cognatione hæretis, tãtum moribus dissideatis: ex huius profecto ignominia, uestra laus comparatione longe excrescet. Sed, Di boni, quid hoc monstri? quis luror in medium procedit? agnosco, agnosco inquam. hæc est optima illa, sed misera bilis cõtubernalis mea Ζῆτα, quæ quom nescio quid æris cum hac sæuissima Sigma contraxisset, neq; par soluendo foret: ab hac in nexum cõiecta hunc squallorẽ, hanc maciem, hunc lurorem contraxit. Videtis ipsæ oculis uestris, auditisq; contracto rictu, exertis dentibus stridentẽ, & quasi Sardoniũ ridentẽ: ut iam uulgo nomen pristinum amiserit, & mortuorũ uocetur elementũ. Fortunam aũt suam deplorat, fidemq; uestram Iudices implorat: ut aliquod tandem acceptæ iniuriæ solatium aduersus hãc impuram atq; impiam, aliquam suæ calamitatis ultionẽ inueniat. se olim opulentam fuisse prędicat: sed omnia sibi per scelus abrepta, auulsa, asportata, et nũc paucas admodum sarcinulas & quasi uilissima tantum scruta superesse. smaragdos enim omnes suppilatos, quos à Barbaris aduectos olim innumeros possidebat, & se quoq; Smyrna, quæ sibi auito iure debebatur, eiectam miserabiliter conqueritur. Quin & smyrnam, id est myrrham omnẽ quam ex Arabia ad se mercatores conuehebant, interceptam ingemiscit: reclamantibus adhuc seplasiarijs, qui eius nota & quidem geminata nõ desinunt ad hunc diẽ emporeticos sacculos obsignare. Nihil deniq; iam domi superesse unde κνῖσα, id est nidor sentiatur. Et nũc etiã Zacynthum oppugnari: parumq; deesse quin è paterna insula prorsus fuerit exacta. Quod nisi prouidentia uestra mature occurratur, de se actum prorsus exclamat. Quare & huius horroris sui potissimã causam Sigma fuisse: seq; plurimum uitij ac barbariæ ab eius consuetudine contraxisse attestatur. Horrendum enim & ipsa quiddam sibilat, quale teterrima & exibilanda prorsus Sigma sibilare solet. Et sanè ad cuiusnam fidem præter ue

ſtram perfugiat, non habet: quando etiam hæc deos atq; ipſum imprimis Iouem certis quibuſdam precationibus auocare auſa eſt. Delta enim in auxiliũ adſcito, fauentibus Aeolum nonnullis δεὺς pro ζεὺς ſacris libris conata eſt inſcribere. Sicut antea & ζυγὸν in δσυγὸν tentauit immutare, omnibus rei ruſticæ ſcriptoribus eius audaciam improbantibus. Nec id mirum, quom non deſint qui tam manifeſto furto faueant, eiusq; hoſpites non iam ξένους ſed κσένους eſſe patiantur. Quo ex ſucceſſu in eum furorẽ atq; audaciã peruaſit, ut & πέλοψ & ἄραψ nouam nuncupationẽ inuenerint, & duplici litera eiecta duabus in fine notis cõſcribantur. Quod ſi hæc impune fieri licebit, profecto quod omen Di procul auertant, uereor ne breui tempore reſpublica literaria magnã iacturam accipiat, clariſsimosq; proceres amittat, & demum defenſoribus uacua iniuriæ peſsimi cuiuſq; obnoxia relinquatur. Habetis igitur Iudices quid de moribus & cõſuetudine huius Sigma iudicetis: quã plurimi deteſtantur, laudat nemo. Sed antequam ab hac parte diſcedamus, quoniam me quaſi proletariam in ære dirutas & infrequentes reiecit, operæprecium puto oſtendere: me paternas opes nulla fraude, nulla iniuria partas, ſumma fide, ſumma integritate quantum in me fuit conſeruaſſe: longeq; cenſu ac fortunis illi præpollere: quibus non ad contumeliam, ſed ad liberalitatẽ atq; innocentiam uti ſoleam. Age igitur, & cenſorias tabulas profer. En uobis Iudices, prędijs, latifundijs, pecore in rationẽ redacto, Sigma in cenſu habet ducẽta talenta, computato uero familiæ peculio ſumma ad quatuor & quinquaginta ſupra ducenta deducitur. Agedum & cenſum noſtrũ pronuntia. Prædijs, latifundijs, pecore in rationem redacto Tau in cenſu trecẽta talenta habet, computato uero familię peculio ſumma ad unũ & ſeptingenta deducitur. Agnoſcitis igitur Iudices (quod ſine inuidia dictũ uelim) me ac familiam meã longe potiorem, opulentiorẽ, honeſtioremq; eſſe: quam tamen indigne atq; inclementer adeò Sigma dehoneſtare cõtendit, primas ſibi partes ubiq; uendicans. Noſtis enim & ipſæ omnes quæ in republica literaria degitis, quàm hæc ſupra cæteras ſpiritus tollat: ſpiretq; neſcio quo pacto altius. Videtis enim eam ueſtrũ nemini cedere, niſi ea conditione, ut crebrius præferatur: multas etiã ex equeſtri ordine uidetis annuentes in hoc cœtu, & quę nos dicimus, uultu, oculis, digito approbantes, quòd ſe ſcilicet hæc Sigma ſemper pręcurrat, ſemper ſe oggerat: è primo autẽ ſubſellio cedere nunquam uelit. Certè mihi, à me licet multis beneficijs ornata, nunquam uel in ſummis anguſtijs uoluit accõmodare: quod ego tamẽ hactenus ex conſueta quadam & genuina animi mei bonitate non ſanè multum abhorrui, in poſterum fortaſſe (quoniam iam ſatis & ſuper ingratũ eius animum perſpexi) alios mores probatura. planè enim intelligo, quicqd ingrato accõmodes aut gratificeris, funditus deperire. Ob huiuſmodi itaq; pertinaciã atq; ambitionem iam uulgo infamis eſt: eamq; alij ἄσημον, id eſt ignobilem, alij μοναδικὸν uocant, id eſt ſolitariam, atq; ob ſuperbiam aliarum conſuetudinem detrectantẽ. Scitis enim comitem ſolitudinis eſſe ſuperbiã. Quis neſcit, uel autore Clearcho, eam Pindaro cui facile omnes inter lyricos primas deferũt, ita inuiſam fuiſſe, ut odã integrã ἄσιγμον ſcripſerit: à qua non aliter deteſtabilis hæc arcebatur, quàm profani ſoleant ab aris & focis, quibus illud ſæpe inclamari ſolet: ἑκὰς ἑκὰς ὅστις ἀλιτρός. Fecit & Laſus Hermionenſis odam quoq;, Centauros inſcriptam: fecit & hymnũ in Cereris laudẽ, uoluit utrinq; Sigma perpetuo exulem extorremq; eſſe. Eius hymni principiũ uobis teſtimonio eſſe poteſt. Id ab Heraclide Põtico traditum eſt poſteris: Δάματρα μέλπω κόραν τε κλυμένοιο ἄλοχον. Quin & Veteres illi noſtræ exiſtimatiõis autores eius ingeniũ pertęſi, ac mores iam tũ exactiſsime metientes, non modo eã auerſabãtur: ſed occurrentẽ etiam exſibilabãt, explodebantq; à reliquarũ conſortio, alij ſibilũ, alij flatilem probroſo nomine appellantes. Proinde ſiqui ſunt, qui mihi pluſculum faueant, & illa reiecta me ad ſe alliciant, poteſt ipſa ſecum expoſtulare: mecum nequaquã poteſt. Hinc igitur illæ lachrymę: hinc illæ deplorationes Iudices proficiſcuntur. Hoc eſt quod Lyſimachum Bœotũ, quem honoris cauſa nomino, furtim atq; oblique perſtrinxerit: ꝙ mihi in eius hoſpitio diuerſanti blandius arriſerit: hanc uero, uti refractariam moroſamq; decebat, ſemper contempſerit. Et hæc licet ratio ſine controuerſia apud æquiſsimum quenq; iudicẽ ſit multum ponderis

deris

deris habitura: tamen ne quisquam existimet mea me alieno magis iudicio, quàm iure defendere, & hoc quasi perfugio uti solere, cōgrediamur obsecro cōminus: eaq; diligenter pensitemus, & tanquam ad æquilibrium redigamus, quæ mihi olim iure hęreditario relicta hæc audet inuadere, & sibi uendicare non ueretur. Ne autē uobis Iudices orationis magnitudo fastidiū pariat, neu leuissima quæq; & quasi retrimenta omnia accusationis persequi sit necesse: fastigia tantū rerum persequemur. Et imprimis illud in uniuersum à me dictum uelim, & καττίτερον, id est stannū, & κάττυμα id est plagulā ueteramētariā, & πίτταν, id est picē, & παττάλους, id est paxillos, & τεῦτλια, id est betas, atq; id genus sordida assertore etiā Theophrasto partim in latifundijs meis nata, partim à me meo ęre cōparata, aut certè gratis ab alijs fuisse accepta: quorū usurā quoniā Sigma literę omnium ingratissimæ aliquo tempore permsi, illa audacia & temeritate sua utens, non modo clanculum occupare, sed palàm etiā uindiciarum iudicio persequi non erubescit, ex meis spolijs existimationē sibi quærens & gloriam. Et primum quidem intercepta sibi τετταράκοντα, id est quadraginta, conqueritur: longeq; in me apertiorē calumniā exornat, q̃ quę diu possit dissimulari. ea enī mihi domi nata, domi adulta, testis fuerit fœmina grauissima eorū mater τετρακτὺς. quæ licet in Pythagoræorū sacellò religiosissime colatˉ, soleantq; illi μὰ τὴν τετρακτὺν sanctissime deierare: non inuita tamē, ipsa etiā echemythia hoc permittente, ad hoc iudicium descēdit, in quo & ueritatē tueatur, & me de se optime meritam non sinat opprimi per calumniā. eius uos interea testimoniū accipite. Accepistis puto, quo loco, qua ratione, quo tempore ea sibi apud me liberos pepererit, quos planè mihi uernas domi meæ natos testata est. Sed quoniam publica mortaliū consuetudo solet apud plerosq; maioris testimonij fidem habere, quis etiam nō nouit illam symposio familiarē cantilenam? καὶ πέντε πίνε καὶ τρία πίνε, ἢ μὴ τέτταρα. In qua neminem hactenus audistis qui τέσσαρα uocē illepidam atq; insuauē pronunciaret. Sed opportune mihi symposij mentio huius perditissimæ furtum in mentem reuocauit: quæ se clanculum in triclinium conijciens, cottabum æneum ad ludicram consputationem paratum tentauit asportare: sed in manifesto furto ab atriense deprehensa, relicta præda in pedes se dedit, & euasit. Nec ui tamen aut celeritate ulla pręuerti potuit, quin σαργάνην, id est sportulam in quam scitamenta obsonator recondebat, abstulerit. Secundo uero loco non erubuit τήμερον, id est hodie, sibi arrogare atq; in rem suam transcribere. ò perditam nefariæ literæ audaciā. tu ne τήμερον tibi uendicare audes? tu ne mea coràm tā splendido ordine tibi arrogare? nec te aspectus tam excellentis collegij à tam insigni mendacio absterruit? Quam rem ut clarius apertiusq; intelligatis, paulo altius mihi Iudices repetendum puto. Articuli præpositiui, quos in orationis regno plurimū pollere cognoscitis, cum hypotacticis articulis diuturnam olim contentionē habuere. Erat eorum controuersia, quibus titulis, quibúsue insignibus internosci deberent. Intercedente aūt Crate grammatico, demum ita fœdus iniuere, ut præpositiuorū quidem ordini ego perpetuò præses ac præfecta essem, recto uno dempto: hypotacticis uero θαλασσᾶ perpetuo aspiraret. quam ego operam libenter ea conditione suscepi, ut ipsi omnesq; eorum posteri mea semper nota honestarentur. Itaq; solennes super ea re tabulæ confectæ sunt. Lege tabulas præco. En uobis rē plane, ut narraui modo. cōtigit uero ut mox τῇ articulus cū ἡμέρᾳ, id est die, inter se iunctę τήμερον procrearēt. Peto à uobis Iudices, an ex pacto, an ex cōditione interposita, ego dignitate ac loco meo fraudanda sim. Quòd si ualent iura, si stipulatio, si contractus obseruari debēt, profecto non sine maxima iniuria Sigma potest ad ea quę mihi iure possessorio, iure pactionis debentur, grassari. Grassantem uero atq; irrepentem nō condemnare, grauis & probrosa profecto foret iudicū intēperantia. Nunc ad auiculas accedo: quas in meo auiario & natas & educatas hæc omnibus machinis, calamis, retibus, aucupari, & cum ipso puluisculo (ut aiunt) id est cū ipsis νεοττιαῖς, nidis scilicet, cōuerrere atq; abducere conatur. Hę uero sunt κίτται, id est picæ, φάτται, id est palumbes, νῆτται, id est anates, κόττυφοι, id est merulæ: quas & uos olim iudicio uestro mihi adiudicastis. Potestis enim meminisse quanta olim inter consonantes lis oborta sit: quom sibi quælibet earum auitij genus omne uendi

caret

caret, & longe maior quæstio uideretur, quã quę iudicũ sentẽtia sedari posset: uos publicę quietis causa prudenter admodũ constituistis: ut sicuti olim Persæ fecerant, qui imperij sortem hinnienti equo cõmiserunt: ita & nos augurio, id est auiũ arbitrio totam rẽ crederemus. Itaq; omnes in publicũ naturę auiariũ conuenimus, designatoq; tẽplo consedimus: tũ uaria fuit cuiusq; pro uolucrũ cantu occẽtuq; uictoria: at κίττα, φάττα, νῆττα, κόττυφοι, ψίττακοι, πέρδικες, τέττιγες, βρύνθος, nobis felicissime addixere, & uos arbitrę auspicij addixisse iudicastis. Eaq; omnia auspicia ad perpetuã rei memoriã Aristarchus, eiusq; adsectator Aristophanes, & demũ Pollux eius discipulus posteritati cõmendarũt. Mansitq; inter nos ex eo tẽpore pax & cõcordia, donec impurissima hæc Sigma cõmunem omniũ quietẽ perturbare cœpit, in nostra atq; aliorũ bona non minore insania quàm impudentia grassata. Quod uero ad Hymettum attinet, hoc uobis facile fidem fecerit Iudices, florentissimũ collem mei auiti iuris esse, quòd Hymettus heros hanc mortalitatẽ exuens amœnissimũ illud diuersoriũ ad æstiuas uoluptates mihi legarit, addita ea conditione, ut omnes qui uersarentur in eo, hymettij uocarẽtur: hymessius autem nemo admitteretur. Atq; hinc uobis subinde constare potest, apes quæ in eo pascuntur, delibantq; hymettios flores, nostri iuris esse. Nam licet illæ inter animalia fera & domestica ambiguæ incertæq; sint, atq; occupantis fiant: quom primum tamen in κύτταρον, id est cellam & loculamentũ coactæ sunt, publicæ esse desinunt, & possessori adiudicãtur. Quid uero dicam Iudices, q; non solũ μελίττας, id est apes ipsas abducere, uerum & κυττάρους, id est aluearia ipsa repugnante etiam Aristotele conata est reuellere, in quibus magna uis μέλιτος, id est cibus ipse τῶν μελιττῶν asseruabatur. neq; hanc execrandam Sigma tritum hominum adagium exterruit, pessime apes furto prouenire. Sed & è tota μελιττία nititur me omni conatu deturbare. De θετταλία autem Iudices breuissime dicã uobis: eam quoq; mihi à Thettalo testamento legatam: uerũ quom ob quædam facinora capitalia (ut potestis meminisse) Sigma esset exilio damnata, precario à me petijt, ut ei perfugium illud concederẽ: quod ego humanitate mea magis quàm aliquo eius merito facile indulsi. Nec sanè eius audaciam adhuc planè noueram, ita depopulata est fortunas omniũ, & meas imprimis opes, ut ad sarciẽdã iacturã repetundarũ iudicio opus esse uideatur. Quid? quòd delicata fœmina τῶν θαλαττίων, id est maritimarum etiam rerum studium sibi postulat, nec satis putat terrestres regiones diripuisse, nisi & piratica audacia maria etiã infestet, quom tamen ipsius impudentiæ thalassij magis quam thalattij labores conueniant. Alioq; uulgo notũ est: χερσαῖος ἂν μήποτε θαλάττιος γένῃ. terrestris quom sis, non maritimus unquam fias. Illud uero quàm odiosum, quàm insolens, quàm tyrannidi proximum, quòd se βασίλιτταν, id est reginam salutari uoluit: & iam regnum exercet. Freta enim Ionum quorundam præsidio optimos quosq; de populo, τὶ licet meq; longe reclamantibus, τύπτε, id est uerberat: minisq; in me testes treis modo adegit. Quas quom nuper quasi parũ gratas arguerem, omnem mihi scenam calumniæ retexerunt: seq; timore compulsas, falsum aduersus me testimonium dixisse professæ sunt. Quòd si à uobis impunitatẽ securitatisq; fidem impetrarent, se totius calumniæ scenam aperturas receperunt: id quod uos indulgentia uestra facile concessistis. Et ecce quàm prompto, quàm intrepido uultu accedunt ueritatẽ assertura, quæ modo mendaciũ adstruxerant. Accepistis Iudices nec ἄλλα in entelechia quicq; iuris habere, nec sibi quicq; uẽdicare, nisi quantũ ego ob affinitatẽ indulsero: utpote quam Aristoteles ἐκ τοῦ ἐντελὲς, id est perfecto, καὶ ἔχειν, id est habere, progenitã primus sustulit: meæq; fidei ac tutelæ commendauit, ut ad perficiendã animã aliquando par inueniretur: ex quo nonnulli eam sunt perfectihabiã interpretati. θάττα uero filia mea suppliciter impietatis ueniã petijt. Cui ego, totũ hoc imbecillitati humanę tribuẽs, libenter ignosco. Fatetur enim ultro sibi omnino nihil esse in fortunis, quod mihi uni, quę ipsam procreaui & alui, non libenter acceptum ferat. Illa ἄνθος, id est florem, illa κολοκύνθην, id est cucurbitam, illa deniq; spiritum illum quo uiuit, à me accepisse profitetur. De ζᾶττα uero nihil est quod dicam uobis Iudices, uidistis ipsæ, audistis ipsæ. At illud per quàm ridiculũ quod Sigma imprudens, tanta est scilicet uis ueritatis, sua furta detexit, & quasi sorex suo se
indicio

Iudicio peremit. Quòd enim ζῆτα neq; γρύζειν, id est conqueri, neq; σαλπίζειν, id est buccinari, neq; συρίζειν, id est fistula canere posit, ipsius certè unius iniuria est. Hæc enim nunc populares quasdã suas, nunc auxiliares alias concitans, facta impresione miseram ζῆτα ex omnibus bonis suis exturbat. Testis mihi Theocritus, in cuius hospitio cõfidenter nimis prolocuta hæc dicitur: ἁδὺ δὲ καὶ τὺ συρίσδες. Quod uerbum nemo unquam Atticus approbauit. Alioqui & publicum edictum nostis, quo illi in primis uerborum positionibus uersari interdicitur. Qua in parte mihi uenit in mentẽ, quod non prætermittã, νῦ publice persæpe conquestam esse; quòd hæc Doribus quibusdam secum per factionẽ accitis, eam è primis τῶν βαρυτόνων ῥημάτων personis pluralibus elideret, λέγομες non λέγομεν ausa pronuntiare. Ego uero quod ad me attinet Iudices, neq; κάππα unquã offendi, neq; κλῆμα in τλῆμα, neq; κάλλον in τάλλον inuertere, neq; κύρον in τύρον cõmutare unquam tentaui: sed & locum meum mihi retinui, & quantũ in me fuit dignitatẽ atq; existimationẽ cuiusq; incolumẽ intactamq; seruaui. Vos ego Di deæq;, uos penates nostræ reipublicæ, & te augusta Sais & sanctisime Thoyt, uos inquã religiosisime adiuro, me neq; uoluisse unquã, neq; cogitasse ullius statum uiolare aut dignitatẽ subuertere, meq; semper intra præscriptos fines ac limites stetisse, neminiq; quantum in me fuit incõmodasse unquam. Quodq; hactenus feci, me facturam summa cura diligẽtiaq; posthac perpetuò polliceor. At contrà hæc Sigma nihil tam sanctum inuenit, quod nõ uiolauerit, nihil tam purum ac syncerum quod nõ impurisime fœdauerit. Nam & Attalum, & Artaxerxem, & Artabanũ tanquam maga ac uenefica quędam uoluit uersipelles facere, atq; in portenta quędam inaudita conuertere. Scitis itaq; Iudices, & uos scire sciunt omnes, nihil aut uerũ, aut uero proximũ quicquam Sigma in me dixisse: sed omnia per calumniam, per contumeliã effinxisse. Quin ipsam planè eius criminis damnãdam esse, cuius me arguit. Ipsam cõmunem omnium quietẽ, tranquillitatem, concordiam labefactasse. Ipsam de omni ordine, de omni conditione, pessime atq; iniquisime meruisse. Decet igitur uos cogitare, ut ea in ipsam pœna statuatur, quæ & magnitudini sceleris respõdeat, & cæteris in posterũ exẽplo esse posit: ne paria meditentur, sed omnes intra datos limites cõquiescant. Nunc postrema mihi opera superest obeunda circa formæ atq; imaginis defensionẽ. In qua & si non multum laboro (Neminem enim unquam quali forma natus esset pœnituit: quid enim hic ingenium cuiusquam aut industria requiratur? ubi neq; optio, neq; acumẽ iudicij prodesse potest. Et quidem persępe uidimus, sub degeneri forma generosum ingenium delitescere) cogit me tamẽ improbitas atq; impudentia huius Sigma in hunc locũ, ut uel intempestiuã ac parum necessariam defensionem aggrediar: uel siquid per silentiũ transmisero, bonę causæ defuisse, neq; omnes defensionis numeros impleuisse uidear. Et uera fortasse quædam Sigma existimabitur dixisse, si ego nõnulla prætermittã, quibus ordine non respondeã. Par est igitur, ut omnia diluã: omnia eius argumenta importuna licet, ac parum fortasse ad rem pertinentia, discutiam. Quare siquid uidebor parum apte, uel non suo loco dixisse, omnẽ in eam culpam reijcite: & dum hoc quantulũcunq; munus superest absoluo, quales mihi aures hactenus præstitistis, oro atq; obtestor deinceps accõmodate. Ego quidem primum Iudices mihi eam formã gratulari soleo, quæ neq; ad luxum, neq; ad iniuriam accõmodata sit, sed rectã planè ac teretem & expeditã, & qualis neq; ad ignauiam neq; ad contumeliam idonea uideatur: quam tantũ abest ut probi atq; ingenui reformident, ut ab Aegyptijs magno in cultu, magnaq; in ueneratione inter hieroglyphica sacraq; indigitamenta habita sit, & ab ijs nota salutis nũcupetur. Quin & ultro ipsa fateor crucis, qua sontes plectuntur, effigiem atq; imaginẽ ostendisse: nec piget rei tam salubri & generi hominũ tuendo tam accõmodatæ exemplum dedisse. Proprium enim semper fuit familiæ nostræ flagitiosos, & qui parum castas manus haberent, persequi, quando & mea etiã filia θῆτα nocentes ac iudicio conuictos damnare solet, & nunc in deorũ numerum relata numinis uicem implet. Quòd si nos hac causa reprehendi par est, reprehendantur eadem ratione & ciuitatum instituta, & leges quæ sceleratis flagitiosisq; ac planè literæ Sigma simillimis supplicia & pœnas statuêre. Sanè ego me tam nobili accusatione

tione insimulari malim, quàm quod audio Sigma sine fine iactantẽ, se scilicet locum comessationibus ac propudijs fuisse architectatã, ex quo quenquam sobrium aut castum aut certè frugi exisse turpe est. Qua ex re apud Sybaritas se statuã meruisse ad immortalitatem æternitatemq; nominis sui pertinere arbitratur. Sed quid ego in re præsenti atq; oculis exposita orationẽ quæro? spectate uos ipsi Iudices, spectate obsecro, huius Sigma faciem haud quaquam sibilo & contumaciæ suæ absimilem, spectate toruos oculos, promptasq; atq; erectas ad iniuriam manus, spectate ira & furore æstuantẽ & paulominus in nos impetum facientẽ: en ut sese in spiram cõtorquet? ut grauiter insibilat? ut prorsus in anguino corpore anguinos spiritus agnoscatis. Cęterum ut quod cœperam περὶ σαύρου, id est de cruce, sermonem breuissime absoluam, si rem diligenter perspexeritis Iudices, inuenietis nõ me, sed Sigma ipsam primam ex omnibus σαύρου, id est crucis, nuncupationi principiũ dedisse. Quom enim ego aliquando in cœtu clarissimorũ hominum περὶ ταύρου, id est de tauro animali generoso ac socio laboris humani uerba facerem: hæc protinus sese obijciens & partes primas uendicans ταῦρον in σαῦρον cõmutauit. Id quod paucis antè diebus fecerat; quom ego de musicis cõcentibus loquẽs, τόνον dixissem: hæc sese impudẽter actutũ oggerens, σόνον id est gemitũ & suspirium, iussit esse, qui τόνος antea fuerat ad oblectandas hominũ aures: digna se prorsus ac suis moribus cõsentanea elocuta. Quæ nisi uos iudicio defueritis, id quod ego profecto uos pro uestra cõsuetudine facturas confido, non uereor quin ἐν σαύρῳ, id est cruce, & σόνοις, id est suspirijs reliquam omnem quanta quanta superest, actura sit ætatem.

IOANNES HIERONYMVS MONFERRATVS DE CALcagninis Reuerendo ac magnifico equiti Hierosolymitano domino Alfonso Trotto S. P. D.

AMABAT te Alphonse Trotte eques ornatissime Cęlius Calcagninus herus meus & patronus dum in humanis ageret, plurimum, ut eius aliquot epistolæ testes sunt locupletissimæ: sed hoc imprimis testãtur officia, quę inter uos ultro citroq; multa amoris ac beneuolentiæ plena, & quę adhuc in hominũ animis uirẽt. Hinc est q̃ quom nuper euoluerem eius felicis memorię uiri lucubrationes, quas indefessus plurimas (ut nosti) indies in re literaria cõficiebat, ingenio & multiplici eruditione refertas, & moriens quas mihi cõmendarat: in librum incidi rerum Aegyptiarum non uulgarẽ nec protritæ literaturæ, quem ille uiuens dignationi tuæ destinauerat. Sed quom nondum ei dedicationis præfationẽ apposuisset, quam & te & se dignã meditabatur, fato interceptus: eius ego memor uoluntatis & scriptorũ hæres his paucis ac ineptis non tibi modo cui liber hic omni iure debetur, sed & quibuscunq; in lucem editur in manus uenerit, notum esse uolui, uos inter uos inuicem amasse, & mutuam dedisse operã, meq; fidelem fuisse herilis uoluntatis executorẽ. Accipe igitur librũ si non ijs uerbis ornatũ quibus decebat, bona tamẽ uoluntate exhibitũ. Vale Equitum ornamentũ, maniumq; Cælij & mei cliẽtis memor. Ex ædibus nostris; Nonis Iunij, M D XLII.

CAELII CALCAGNINI DE REBVS ÆGYPTIACIS COMMENTARIVS, AD MAgnificum Alfonſum Trottum equitem Hieroſolymitanum.

QVOM à Dis immortalibus omnia peti oporteat bona, tum maximè eam quæ de ipſis cõſtat ſapiẽtiã quæri oportet. Nam neq; maius quicquã à Dis dari: nec ab homine præclarius accipi poteſt ueritate. Ideoq; Alexander Magnus dicere ſolebat, multo ſibi iucũdius de Dis recte ſentire, quàm multis gentibus imperare. Neq; ſanè diuinitas alia re magis præſtat, quàm ſapientia. Non auro, nõ argento locuples eſt: non tonitru, non fulmine formidabilis: ſed ſapientia ac rerũ omniũ prouidentia longe excellit. Quod nemini mirum uideri debet, quom ſupremũ illud numen nõ modo rerum omnium author ſit: ſed idem etiã cõſeruator omnibus omni tẽpore omniq; loco interſit. Nã ſi cauſa illa opifex ſe à rebus abdicaret, eas protinus interire foret neceſſe. Et ſanè ſcire optima, q; optima facere multo eſt antiquius. Quod Homerus ſignificauit eo uerſu:

Et genus & patria ſimilis memoratur utriq;.
Iuppiter at natu prior idem eſt, pluraq; nouit.

Quare ego ſummi numinis felicitatẽ, rerum omnium optimarũ & pulcherrimarum cognitione conſtare imprimis exiſtimauerim, & ex eo quòd nõ ſolum præſentia ſed futura ac pręterita intelligit, immortalitatẽ iure illi tribui. Et mea quidem ſententia, quicunq; mortalium ad diuinitatẽ anhelant, illi maximè ſapientię & ueritatis amore rapiuntur: quam ut faciliore petant indagine, caſtitatẽ & rerum ſacrarum cultũ amplexantur. Id quod Græci omnium cõmodiſsime ſignificarũt, quom Aegyptiorum deam Iſin, quaſi ſciẽtiam: & eius hoſtem, Typhonem id eſt inſcitiam, appellarũt. Cuius deæ ſacra, parcitate uictus, & quorundam ciborũ abſtinentia, & ueneris continentia cæterarumq; uoluptatũ coertione celebrabant: quibus omnibus puritas mentis & acumen ingenij ſcientiæ cauſa exquirebatur. Vnde & illius ſacrariũ Iſæum, id eſt, ſcientiæ diuerſorium appellarunt, & ipſam alij Mercurio, alij Prometheo natam dixerunt: quorum alterũ ſapientia ac prouidentia, alterum grãmaticæ & muſicæ inuentio illuſtrauit: & in Hermupoli Iſin Muſarum primã, eandemq; iuſtitiam & ſapientiam uocitarunt: utpote quæ diuina aperiat ijs quos ἱεροφόρους καὶ ἱεροστόλους nuncupant. Ii uero ſunt, qui rationẽ ſectantur, quæ ab omni impietate ac ſuperſtitione animam eluit. Proinde ſplendida ueſtis illis attributa eſt, qua & mortui exuta iam mortalitate & in priſtinã dignitatẽ reuocati exornantur. Nec ſanè hoc dico quòd linoſtoliæ, id eſt lineæ ſtolæ, aut capitis abraſio Iſiacum faciat: nam neq; πωγωνοτροφία, id eſt barbæ educatio, neq; τριβωνοφορία, id eſt pallij geſtatio, ut eſt in prouerbio, philoſophum reddit. Sed tantum ſymbola ſunt: de quibus nonnulli ita ſentiunt: Abſtinere ſiquidem eos à lanis, non ſecus ac ab ouium carnibus abſtinent. Radere autem caput ob luctum. Ferre lineas ueſtes ob colorẽ, quem lini flos ætherio ſplendori ſimillimum præſe fert. Sed hæc alij. uera autem ratio eſt, quòd (ut Plato ſcribit) purum ab impuro attingi piaculum eſt. Retrimentum autẽ cibi neq; purum neq; caſtum: atqui ex retrimentis pelles, uellera, capillos, ungues gigni certũ eſt. Ridiculum quippe fuit capillos quaſi ſuperfluos deponere, & corpus leuigare: ouillas autẽ lanas induere. Sic enim & Heſiodus quom monet:

Nec te à quinquifida ſiccum decet arbore ramum
Cædere ſplendenti ferro inter ſacra deorum.

ſignificat ut talibus muneribus perſuncti ſacra adeamus: non aũt dum ijs operamur, ſuperflua reſecemus. At linum ex immortali naſcitur tellure, & fructum eſculentum fert, & ſimplicem puramq; ueſtem præbet, non adeo grauem, & omni tẽpori accommodatã; ex qua minime pediculi procreantur. Alioqui hi ſacerdotes adeo ſuperflua

reformidant, ut nõ modo legumina ouillasq; & suillas carnes auersentur: ceu quæ recrimenta multa inuehant: sed & salẽ à cibis in castimonijs reijciunt: tum ob alia, tum quòd ad bibendum & comedendum appetentiores reddit. Nam quod Aristagoras dicebat, ideo impurum censeri, quòd minuta animalia intercepta iugulet, plenum leuitatis est. Quin etiam & Api è peculiari puteo propinãt, atq; omnino à Nilo arcẽt: non quòd Nili aquam impurã ob crocodilum censeant, ut quidam putauere, quãdo Aegyptijs nihil Nilo honoratius: sed quòd obesiores corpulẽtioresq; faciat epotus: qua habitudine neq; Apin neq; se esse uolunt. Satius enim putant leui ac expedito corpore animũ includi, quo minus eius diuinitatis opprimatur. Cæterum in Heliopoli solẽ colentes, in templum uini nihil afferũt, ceu per diem deoq; ipso inspectante turpe sit uinum epotare: quo alij quidem, sed parce admodum utuntur. Sed prɋter hanc Aegyptij multas obseruant cæremonias abstemias, in quibus & philosophantur & diuina edocent. Quin & reges ex instituto sacrarũ literarũ mediocriter admodum bibebant, autore Hecatęo: quom & ipsi sacerdotij dignitate censerentur. Quã consuetudinem primum Psametichi regis tempore omiserunt, quom prius neq; ipsi uinum haurirent, neq; Dis libarent ceu parum gratum, utpote quod sanguinem eorum qui cum Dis olim dimicauerant, opinarentur: ex quo profluente & terræ admisto uites natas ferũt. Quare largius ingurgitãtibus ebrietatẽ & insaniã, amentiamq; uenire: non secus ac si impiorũ bellatorum sanguine repleantur. Quæ sic à sacerdotibus affirmari Eudoxus in secũdo Ambitu testatur. A piscibus autẽ marinis omnes non tamen omnibus abstinent. Siquidem Oxyrynchitę ab hamo interceptis: colentes enim oxyrynchon piscem, uerentur nequando hamus parum purus sit, ceu qui oxyrynchon attigerit: Syenitæ autẽ à Phagro, qui restagnationes & incremẽta Nili prænuntiare existimatur. Atq; ita sacerdotes abstinent. At reliquis Aegyptiorum nona primi mensis die assum piscem pro foribus comedentibus: sacerdotes piscem non gustant quidem, sed in limine adurunt, gemina utẽtes ratione: quarum alteram sacrã & supra captum mentis, annexamq; ijs quæ de Osiride & Typhone religiose allata sunt: attingam aliàs. Altera facilis atq; obuia est. Nam piscem non necessariũ, nec dignũ adeo cura opsonium esse uel Homerus testatur: qui neq; Phæacas homines abdomini natos, neq; Ithacẽses insulares piscibus uesci scribit. Neq; ipsi quidem Vlyssis socij in tam diuturna nauigatione antequam ad summã uenirent inopiam, unquã ad pisces uorandos animũ induxerunt: immo uero mare ex igne putãt quasi ablegatum, neq; partẽ unã rerum, aut elementũ, sed miscellaneũ quodammodo excrementum triste ac pestilẽs arbitrantur. Illud certum est, ea quæ ab Aegyptijs tam religiose obseruantur, neq; fabulosa esse, neq; à superstitione proficisci, neq; ratione carere, sed certas causas habere uel historia uel natura introductas. Quod & in cepa agnoscitur: nam in flumẽ cecidisse, atq; ita occidisse Dictyn alumnũ Isidis: quod neq; cepis manum inijcere, neq; se sustinere potuerit, durius est quàm quod persuaderi possit. Vere enim sacerdotes cepam auersanť, obseruantes eam minuente luna augescere ac germinare: aliàs caste agentibus & festa celebrantibus importuna est, quòd illis sitim, his lachrymas attrectata prouocet. Scitũ est illud Biantis: qui ab Aliate rege accersitus ei rescripsit, τὰ κρόμμυα ἐσθίειν, id est cepas esse: hac ei uoce luctum imperans. Alioqui inter ea quæ appetentiã prouocãt, cepa quoq; à Xenophonte censetur. Adde quòd odore illiberali à sacris longe arcenda existimatur. Nam ea de causa & ijs qui allium gustauerint interdictũ est, ne Magnæ matris tẽplum ingrediantur, teste Athenæo. Nec alia ferè de causa suem impurum animal putant, quàm quòd decrescente luna plurimũ coeat: & quòd lac suillum potantibus tubera, lepra, & psoricæ asperitates innascãtur. Quòd aliàs mirum est: quom sui & crocodilo natura eam conciliauerit amicitiam, ut impune sues circa Nili ripas obuersentur, neq; à crocodilis offensam ullam patiantur. Neq; illud sanè apud Aegyptios dici potest, ad nullum usum sues genitos esse, nisi ad uentrẽ & ganeam, atq; ideo subus animã pro sale datam esse: quom ipsi postquam Nilus restagnare desierit, & in aluum fuerit reuocatus, suum opera ad proscindendos subigendosq; agros utantur, in quos semina iaciantur. Vna uero ratio est, quam sacris operantes afferant, cur semel plenilunio

suem

suem gustent. Typhonem scilicet in plenilunio suem persequentem in arcā ligneam incidisse, in qua Osiridis corpus iacebat. Alij melius existimauere, ueteres ita ostendisse, uoracitati delicijsq; & gulæ inuitamentis nuntium mitti oportere. Quare tradunt columnam Thebis in templo positam, execrationes habentē cōtra Menidem regem, qui primus omnium Aegyptios ab inopi & frugi uictu ad pecuniarū usum deuocauit. Hanc posuisse traditur Technatis Bacchorei pater, quem Diodorus in Bibliotheca Cnephatum Vecchoridis sapientis patrem appellat: qui expeditionem aliquando in Arabas faciens, quom serius impedimenta subsequerentur, & obuium cibū arripuit, & in stibade acquieuit: delectatusq; illa frugalitatis suauitate execratus est Menidem, & cōprobante sacerdotū cōsilio execrationē publicè proposuit. Hoc est quod Hesiodus scripsit: stultos homines, quos scilicet transuersos rapit uoluptas, ignorare quāta foret in malua & asphodelo utilitas. Ob hanc causam ueteres ea obsonia auersabantur, quæ adscitis indigebant condimentis: & Persarum parsimonia magna fuit in cōmendatione, quòd parabili admodum uictu uterentur, suo plerunq; uescentes nasturtio. At reges ipsi ex sacerdotibus, aut certè pugnatoribus eligebantur: quorum hi fortitudine, illi sapientia præstabāt. Qui uero è pugnatoribus fuerat cooptatus, ad sacerdotes actutum secedens secretioris philosophię & mysticarū obseruationum, quæ aliud fronte proferūt, aliud in recessu pollicentur, cognitione imbuebatur. Quod nobis significant sphinges in templorum propyleis positæ, obscuram & ænigmaticā theologiam demonstrantes: quod & pauimentū in sacrario Palladis, quam Isim putant, ostendit: in eo enim hæc inscripta sunt. Ego sum quicquid fuit, est, & erit: nec meū peplum quisquā mortalis unquā retexit. Amplius & quom multi suspicentur proprium apud Aegyptios Iouis nomen Amun, quod nos inflectentes Hamonem dicimus, Manethus Sebēnites ea uoce arcanū occultationemq; signari putat. Hecatæus autem Abderites inuocatiuam eam Aegyptijs particulam scribit: qua uti solent, quom ignotū hominem uocitant: quare deum illum rerū omnium opificē tanquā abditum ignotūq; sibi Amun dixere. Et Aegyptijs sanè quòd tam pie, tam reuerenter diuinorū sapientiam tractent, testes accedunt Græcorū sapientissimi, Solon, Thales, Plato, Eudoxus, Pythagoras, & (ut nōnulli credunt) Lycurgus: qui omnes Aegyptum adiere, & cum sacerdotibus consuetudinē habuere. Eudoxus quidem Conupheū Memphitē audisse dicitur, Solon Sonchiton Saiten, Pythagoras Oenupheū Heliopoliten. Et hic profecto maximè omnium miratus & imitatus uidetur eorum hominū mores ac disciplinam, dogmati suo symbola & mysteria quædam recondita admiscens: quæ non sanè multum à Hieroglyphicis, id est sacris Aegyptiorum literis absunt. Quale est illud, in curru ne comesto. ne sedeto in chœnice. ne palmam plantato. ne domi ignem machæra scindito. Putant & ab eisdem hominibus unitatem Apollinem uocari, binarium Dianā, Mineruam septenarium, Neptunum primum cubū. Atq; hæc nomina in templis & sacris libris promiscue inuenies. sicut & regem Osirim oculo & sceptro scribūt. Quod nomē nonnulli multioculum interpretantur, quòd os multum, iri autē oculum significet Aegyptijs. Cælū aūt tanquā nesciū senectutis ob perpetuitatē, corde cui craticula subiecta fuit, annotabant. Thebis imagines iudicum positæ erant sine manibus, & quæ inter illas principē significabat, oculis uisebatur conniuentibus: quòd incorrupta, quodq; inexorabilis iusticia esse debeat. Qui uero disciplinæ militari nauabant operam, pro sigillo in annulo scarabeum scalpebant. ex scarabeis enim nullus fœmina, mares omnes, semenq; suum in pilæ formā glomerantes generationi locum parant. Quotiens itaq; audimus hæc Aegyptios fabulantes de Dis, de eorū genitura & forma & euentibus, nihil ita prorsus debemus existimare: sed mysterium aliquod delitescere in ijs conijciendum est, & quæ prædiximus in memoriā protinus reuocanda. Non enim Mercurium uere canē existimant, sed custodem & peruigilem animalis naturā quæ hospitem ab hoste dijudicat, ut ait Plato, deorum perspicacissimo tribuunt: neq; solem putant ex loto editum nuper infantem, uerum ita solis ortum ex humidis eleuationem interpretantur. quando & sæuissimum formidabilemq; supra alios Persarum regem Ochum, nō solum multorū parricidam, sed & ipsius Apis occisorē, quē

sibi ac socijs in mensam proposuit, Machęrã uel ad hoc usq; tempus uocant: atq; hoc nomine in descriptione regum cognoscitur: non hominis proprietatẽ, sed mores exprimentes, quem instrumento parricidio accõmodato æquiperabãt. Nihil ergo Dis magis gratificari possumus, quàm superstitione omni ablegata, uera ac syncera de ipsis sentire: quare fabulam referemus scilicet sub cõpendio, et reiectis ijs quę superuacanea uidebũt, rogamus nequã diuinitati suggillationẽ laxit impietas. Aiũt Rheam furtim in complexum Saturni uenisse: mox & cum Sole cõgressam esse: sed quasi prægnatione damnatã neq; mensem neq; annum, quo pareret, inuenisse. Mercurij etiam amore captã cum eo concubuisse. Subinde autẽ cum Luna ludentem astragalis diei cuiusq; septuagesimã abstulisse: ex quibus dies quinq; confecit, eosq; trecentis ac sexaginta coniunxit: eos nunc Aegyptij ἐπαγομένας, id est superinductos uocant, & deorum natales putant. Nam prima Osirim genitum: quo nato uocem excidisse, omnium dominũ in lucem prodisse. Alij Pammylen quandã celebrant: hanc Thebis è Iouis tẽplo aquatum egressam audisse uocem iubentẽ ut exerte proclamaret, magnum regẽ ac benefactorẽ Osirim natum esse. Atq; hanc in spem Osirim ab ea fuisse educatũ. In cuius memoriã & Pammyliorũ festum institutũ est, Phallophorijs Græcorum simillimũ. Secunda Aruerin, quem alij Apollinem, alij seniorẽ Horum nuncupãt. Tertia Typhonem, neq; tempore neq; loco, sed è costa uulnere adacto exilijsse. Quarta Isin in panygris editam. Quinta Nephthen: quam mortẽ & uenerem, quidam etiã uictoriam suspicantur. Ex ijs uero Osirim & Aruerim sole genitos, Isin Mercurio, Saturno Typhonẽ & Nephthen. Proinde tertiã τῶν ἐπαγομένων, id est superinductarũ nefastam habitam esse: qua neq; reges dijudicabãt, sed seipsos curabãt ad noctẽ usq;. Atqui Nephthe cum Typhone honores meruit. Isin uero & Osirim uel antequã materna aluo prodijssent, mutuo se amasse, ac simul cõcubuisse uulgatum est. Quidam & Aruerin ita genitũ putant, & ab Aegyptijs seniorem Horum, à Græcis Apollinẽ uocitatũ. At Osiris quom regnum foret adeptus, ab inopi & agresti uictu ad mitiorẽ cultũ Aegyptios uocauit: fructus ostẽdit: leges tulit: quomodo Di colendi essent præscripsit. Mox & terram mansuetiorẽ redditam peragrauit nõ armis neq; ui, sed oratione, persuasionibus & musicis cantibus plerosq; in sententiã trahens. Quare non pauci Græcorum eum Dionysum putauerunt. Eadem ratio persuasit Celtis ut Herculi Ogmio catenam appenderẽt, quæ ex eius ore multifida ad aures auditorum producebatur. Sic enim intelligebatur Hercules non uiribus, sed eloquentia magna illa facinora perfecisse. Quare & ueteres clauam ei oleaginam tribuisse obseruamus. Dum uero ille peregre abesset, nihil rerum nouarum Typhon molitus est, quòd accurate ac diligenter ad rerum custodiã Isis excubaret. Redeunti uero insidias posuit, cum eo cõspirantibus duobus & septuaginta cõiuratis, accedente etiam auxilio reginæ Aethiopum cui Aso nomen. Clàm itaq; Osiridis corpus permensus ad eius magnitudinẽ arcam struxit mire fabrefactam. Hanc in conuiuium allatã, omnibusq; eius structurã admirantibus, Typhon quasi per iocum recepit se illi dono daturum esse, cuius corpus illius magnitudini exęquaretur. Facientibus autem omnibus de se periculum, cum eorum nemini quadraret, in eam ingressus est Osiris: tum accurrentes coniuratos operculũ iniecisse, clauisq; ualenter adactis, liquenti etiã plumbo perfudisse, & ad fluuiũ deuectã per os Taniticũ in mare deiecisse: quod hostium ea causa nunc etiã inuisum & detestabile nuncupatur. Et hæc quidẽ facta memorant septima supra decimã mensis Athir: quom sol scorpium permearet, & Osiris iam annum octauum & uigesimum regno potiretur, licet alij eum annorum numerum non regno, sed uitæ tribuãt. Quom uero Panes & satyri qui circa Chennin accolunt, omnium primi rem gestã resciuissent, & repente magnas turbas, magnosq; tumultus, qui ad hoc usq; tempus panici uocãtur, excissent: Isis hæc audiẽs protinus capillos totondit, & lugubrẽ stolam induit. ex quo urbi Copto adhuc nomẽ manet, tametsi alij hoc nomine priuationẽ notent. Nam κόπτειν priuare significat. Tum omnium inops, omnia late pererrans, neminẽ prætermittere, quem de Osiride non percunctaretur. Quin & pueros etiam super arca rogitabat, quorum aliqui rei gestæ conscij, quid actum de arca aperuerunt. Ex quo tempore

Aegyptij uim præsagiendi pueris inesse suspicati sunt: eorumq; diuinationem obseruant, dum ludunt garriuntq; in templis sine discrimine quicquid in mentẽ uenit. De abiegna etiã corona rescitum est, quam apud Nepthen Osiris reliquerat. Aliqui etiam puerum ex quo Isis rem intellexit, sub Anubis nomine coli putãt: quem natum Nephthe tradunt. Et illam quidem timore Typhonis perculsam ante maturitatem puerum eiecisse potius quàm peperisse: atq; eum ita Dis custodem additum, ceu canes mortalibus adhibẽtur. Intelligens ergo Isis fluctibus marinis arcam Byblon impulsam: atq; ibi pulcherrimũ tetradicis germen forte obuium eam amplexatum esse, cuius magnitudinẽ rex admiratus id pro fulcro tecto supposuit: quæ omnia diuino quodam famę nutu resciscẽs Isis atq; Byblon profecta, neminẽq; allocuta sed lachrymans in fontis crepidine subsedit. Reddensq; sibi reginæ ministras beneuolas tum salutando comiter, tum comas illis ingeniose coaptando, & admirabilem quendam odorẽ afflans, his illecebris promeruit à regina accersiri: nec solum familiaritatẽ inire, sed etiam regij pueri altricem fieri. Regi autem Maleander nomen: reginã alij Astarten, alij Saisin, alij Nemanun, quod Græci Athenaida interpretanĩ, nuncupãt. Alebat autẽ puerum pro mamma digitũ in eius os infarciens. Conata est etiã noctu illius mortalitatẽ exurere, & ipsa interea hirundo facta, in columnam aduolauit. Lugens tamen regina rem obseruans & materna pietate perculsa, inclamitansq; semiusto infanti immortalitatẽ ademit. At Isis iam se deam professa in tectum ascendit: eæsamq; undiq; tetradicẽ auferens & linteo contegens unguentoq; aspergens regibus tradidit, & nũc tetraditis lignum apud Byblios in templo Isidis asseruatur coliturq;. Tum arcæ incubans lugere non desijt, donec iunior filiorum regis obierit. At maiorem natu secum abducens, & naui arcã imponens, Phędrum flumẽ indignata quod sub diluculo asperius fluctuaret, exiccauit. Vbi autẽ solitudinem nacta est in se rediens, & totam mœroris scenam aperiens, defunctum Osiridis salutans amplexansq; dempto fine illachrymabat. Quod audiẽs puer regius, clàm à tergo quid ageret, explorabat. Id illa sentiens toruo adeo uultu sese obuertit, ut actutum puer terroris impatiens deperierit: licet alij aliter sentiant. Nam eum in mare cecidisse memorãt: eiq; in deæ gratiam honores habitos esse, & in conuiuijs ab Aegyptijs Manerotis nomine inuocari solere. Quidam puerum Palæstinum aut Pelusium uocant urbi cognominem, quam deam in eius memoriã ædificasse traditur, & ipsum quidem Manerota musicæ inuentorem celebrant. Cui opinioni reclamant alij, asserentes Manerota nullius quidem esse nomen, sed dialectum tantũ comessantibus admodum accõmodatam. præterea quom Manerota concinunt, etiã defuncti hominis simulachrũ circunferunt: nõ symbolũ perempti Osiridis, ut aliqui putauere, sed admonentes præsentibus fruendum, genioq; indulgendum. non multo enim post conuiuas tales futuros. & hæc quidem ratio multo potior. Cum uero Isis ad filium Horum qui in Buto alebatur, profecta esset: Typhon noctu in uenationẽ exiens, per lunam corpori Osiridis occurrit: quod in partes quatuordecim discerptũ abiecit. Quod quom Isis resciuisset, ea frusta per paludes baride (sic Aegyptij nauim illam appellãt) papyracea perquisiuit. Quare nauigantes papyraceis nauibus minime à crocodilis lædi tradunt, uel timentibus uel colentibus deæ memoriã. Hinc & multa in Aegypto Osiridis sepulchra celebrãtur, quòd seorsum quãq; partẽ, prout occurrerat, tumulauerit. Alij non hoc putant, sed Isidem cupientẽ illum à pluribus coli, simulachra ad illius imitationẽ facta omnibus urbibus inuulgasse: tum etiã addunt eam existimasse, non facile fore Typhoni Osiridis conditoriũ quærenti, in ea multitudine uerũ inuenire. Atqui ex omnibus Osiridis partibus solũ pudendum nusquã inuentũ tradunt: proti nusq; in fluuiũ abiectũ, à lepidoto, phagro & oxyryncho deuoratũ: qui ea causa summum inter pisces honorẽ meruere. Ad eius itaq; imitationem Isis phallum consecrauit, cuius festum nunc agunt Aegyptij. Quin & Osiridem ferunt aliquando ab inferis redeuntem cũ Horo exerceri & belli munia obire consueuisse. A quo Horus aliquando interrogatus quid pulcherrimum existimaret: respondisse dicitur, parentes iniuria affectos ulcisci. Tum & illud percũctatus est Osiris, quod nam animal ad bellum descendentibus cõmodissimum putaret. Eo uero equũ respondente: Osirim ad-

miratum quòd non leonem potius quàm equum dixisset: sed Horum causam subiecisse. Leonē enim auxilio indigenti potiorem, ad fugandos uero deprehendendosq; hostes equum magis præstare. Quæ audiēs Osiris oblectatus est, quòd tam paratum & promptum Horum inuenisset. Ad Horum etiā aliquādo dicitur accessisse Thueris Typhonis pellex, quam serpens persequebatur. Sed hanc ipsam serpentem Hori ministri occiderūt. Quare & nunc funiculum in medium iacientes frustillatim comminuunt. Iusta etiā pugna Horus Typhonem superauit, quem uinctū Isidi tradidit, sed illa solutum missum fecit: quod Horus iniquo sanè animo tulit, & matri manus iniecit, & coronam detraxit. Cuius uice Mercurius ad eam galeam è caluaria bubula attulit. Cęterum quom Typhon in Horum quasi spuriū, iudicium intenderet: adnitēte Mercurio legitimus à Dis iudicatus est, qui duobus subinde pręlijs Typhonem expugnauit. Ferunt etiam Isidem ab obitu cum Osiride concubuisse: & ex eo geminos sustulisse, Helitomenon, & inferioribus mēbris luxatū Harpocratē. Hæc sunt fermè fabulę capita, cæteris quæ defamatiora sunt, ablegatis: quale est, Horum mēbratim cæsum, & de Iside capitis suppliciū sumptū. Quę si de diuinitate & incorrupta natura, ex qua maximè numē agnoscit, uere intelligant: despui profectò, expiariq; os opus, ut inquit Aeschylus. Et ea quidē fabularū uanitas ad irrita poetarum cōmenta pertineat: qui perinde atq; araneæ huiusmodi ex seipsis, semota omni causa, ordiuntur & texunt. hæc uero nostratia non multo diuersam rationem habent ab iride, quam spectrum solis probāt Mathematici ad nubium uarios aspectus multiformem. hæc enim rationis cuiusdam spectra sunt, ad aliam sententiam reflectentia. Sic uidemus dispositiones templorum uario situ. Nam quę ad rem lugubrē pertinent, obscuriora sunt: quę uero ad hilaritatem, & areas & cursus subdiales habent. aliubi occulta & tenebrosa sunt, quæ inferorū habent apparatus: qualia Thebanis sunt frequētia. Multi uero Isiacorum putāt uel apud Abydum uel apud Memphim, quam πολύχιον uocant, uera Osiridis membra quiescere. Quare locupletiores fortunatioresq; Aegyptiorum in Abydo tumulari expetūt, ut cōmuni loco cum Osiride sepulchrum sortiātur. Verū alij quom Memphi alatur Apis, qui animę Osiridis symbolum gerit, par credūt eodem loco æquè animā & corpus diuersari, & eam urbem alij portum bonorum, alij sepulchrum Osiridis interpretantur: & id in Neside statuunt alioqui omnibus imperuia, utpote ad quam neq; aues, neq; pisces possint appellere. semel tantum sacerdotes ingredientes & sacrum faciunt, & tumulum coronāt mithidis planta inumbratum omnis oleæ magnitudinē excedente. Eudoxus autem cōpluribus sepulchris nūcupatis, in Busiride corpus Osiridis iacere affirmat. Quod ijs argumētis probat: tum quòd ea fuerit Osiridis patria: tum quòd ibi Taphosirim, id est Osiridis sepulchrum ostendant. Quin & lignorū succisio, & linorum cōminutio, & choę effusæ, multaq; id genus mystica id significāt. His adde quòd sacerdotes Aegyptij, nō horum tantum, sed & aliorum deorum, qui ingeniti atq; incorruptibiles sunt, corpora apud se iacere & curari prædicant, quorum animæ in cælo fulgent sydera. Et ex his id quod Isidis est, à Græcis canis, ab Aegyptijs sothis appellatur. Orion autē Horus, illud autē Typhonis ursa. soli Thebaida habitantes nullum mortalem deum existimantes, unum æternū & immortalem statuunt, quem Cnephagenetum appellant. Alij putant reges ac tyrannos potentia excellentes diuinitatis titulum sibi adsciuisse, quorum deinde graues euētus traduntur. Quod sanè non abest à ratione, ne quæ mortalitatis sunt, impudenter diuinitati tribuantur. Qui ergo historias condidere ijs utūtur perfugijs. Aegyptij enim memoriæ tradiderunt, Mercuriū corpore esse γαλιάγκωνα, id est ancū, Typhonē colore ruffum, album Horū, Osirim atrum, ceu uere homines natos. Amplius exercitus ducem Osirim, gubernatorem Canobum uocant: cuius etiā cognomine astrum dicunt. Et nauem quam Græci Argo appellant, Osiridis nauis simulachrū propositum affirmant: & ob hoc Orionem a Cane nō longe abesse, quòd hic Horo, hic Isidi sacer sit. uereor autē ne hoc sit mouere non mouenda, & à multis hominū religionē auferre iamdiu erga hos deos inolitā, & impijs quasi fenestrā aperire, & Euemero Messenio astipulari, qui deos omnes in regum ducumq; descriptionē redegit: quasi uero ille unus omniū mortalium

hæc in

hæc in Pachonte literis aureis descripta inuenerit, & in nescio quos nũquã genitos Panchæos & Triphylos impegerit, quos Græcorum aut Barbarorum nemo cognouerit. Atqui præclara in Assyrijs celebrant facinora Semiramios, præclara Sesostrios in Aegypto. Phryges etiã ad hoc usq; tempus splẽdida gesta admiratione digna, manica uocãt, quòd Manis unus è priscis regibus bonitate ac uirtute apud eos præstiterit, quẽ nõnulli Masdẽ nũcuparũt. at Cyrus Persarũ, Macedonũ Alexãder uictorias ad extremũ ferè orbem produxere. Quare Antigonus senior Hermodoto quodam in poematis ipsum Solis filium ac deum appellante: Non mihi talia, inquit, lasanophorus affirmat. Lasanum enim uas ad excipienda uentris excrementa accommodatum. Bene etiã Lysippus plastes Apellem pictorẽ increpauit, quòd Alexãdri imagini in manum fulmen addidisset, quom ipse lanceã tribuisset, cuius ueram & solidam gloriam nulla ætas abolebit. Melius itaq; mea sententia, qui Osiridis, Typhonis, Isidis calamitates & aduersos euentus neq; hominibus, neq; Dijs tribuendos putauerunt: sed magnorum dæmonum naturæ, quos Plato, Pythagoras, Xenagoras, & Chrysippus ueterum theologorũ sectatores, multo quidem hominibus fortiores & nostra conditione præstantiores, non tamen pura & illibata diuinitate præditos statuerunt. Hos enim naturæ animæ, & sensus corporei participes, uoluptatẽ laboremq; & cæteros id genus affectus mutationibus obnoxios suspiciẽtes, hos quidẽ magis, illos minus putauere. Nã sicut inter homines, ita inter huiusmodi genios magna uirtutis malitiæq; solet differentia interuenire. Et profecto Gigantea illa certamina apud Græcos decãtata: & impiæ Saturni actiones, & Pythonis aduersus Apollinem insolentia, & Dionysiacæ incensiones, & Cereris errores: quid ab Osiridis & Typhonis, aliorũq; quę fabulose & mystice narrantur, actionibus distant? Audimus certè Homerũ bonos θεοειδέας, id est deo similes, & ἀντιθέους, id est deo æquales, & deorum consilia habentes nuncupantem: dæmonum etiã denominationẽ promiscue in bonis ac malis usurpantem:

Dæmonie accedas: cur tam metuuntur Achiui? Et rursus:
At simulac quarto processit dæmonis instar. Et:
Quid Priamus primoq; fati cõmittere tantum
Dæmonia in te ausi? ut præclarum excindere prorsus
Ilion, & properes Troianam perdere gentem.

Quasi uero dæmones mistam & inæqualem naturã, animiq; inductionem habeant. Quare Plato Dijs Olympijs dextra & inæqualia, cõtraria uero dæmonibus ascribit. Et Xenocrates dies nefastos, & celebritates quibus plagas, ictus, ieiunia, infamias, aut fœdas imprecationes adhibẽt, neq; deos neq; dæmones bonos decere putat: uerum esse in hoc aeris ambitu magnas & robustas quasdã naturas, calamitates & mœrores inuehentes, quæ huiusmodi solennibus gaudeant, neq; interea ad quicquã deterius conuertantur. At bonos & probos dæmonas rursus, quos Hesiodus ἁγνοὺς, id est puros nuncupat, ad hominũ custodiam excubare: opes & regna præbere. Quale genus Plato ἑρμηνευτικὸν, id est interpres, & inter deos hominesq; mediastinũ appellat: quòd hinc preces & uota, illinc præsidia nobis afferãt: oracula etiã & cætera bona sumministrẽt. Empedocles quoq; dęmonas quoties peccãt, dare pœnas affirmat:

Aetherium robur pontum ipsum impellit: at idem
Fundamenta quatit pontus telluris: at ipsa
Terra laborantem solem, qui rursus Olympum
Aethereasq; mouet per certa uolumina sedes:
Ex alioq; alius rapit, & se odere uicissim:
Donec purgati & scelerata labe reposta
Naturæ mores & pristina iura resumant.

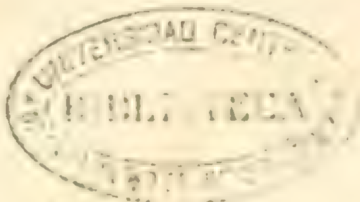
Hęc itaq; & his similia de Typhone dici possunt: quòd ob inuidiam & simultates ea passus sit, & quòd omnia perturbans terramq; & mare infestũ reddens, tandem pœnas dederit, & contrà sospitatrix Osiridis soror & coniunx Typhonis inclementiã represserit: certaminũ uero quæ passa est & cæterarum uexationũ monumenta posteris relicta sunt. Ipsa igitur & Osiris ex dæmonibus bonis in deorum numerum ob

uirtutem relati sunt. Sicut Hercules & Dionysus posteriore ætate deorum & dæmonum mistos honores habent. Adde quòd Archemachus Euboicus non alium Serapin quàm Plutonem, nec aliam Isidem quàm Proserpinã dixit. Et Heraclides Ponticus oraculũ quod in Canopo est Plutoni attribuit. Ptolemæus etiã Soter deprehendit in Sinope Plutonis colossum, quom nunquã antea uidisset, quali esset forma. Iusserat enim ille per quietẽ Alexandriam quàm primũ ferri. At ille quom ignoraret ubi locorum quęreret, amicisq; uisum cõmunicaret: Sobius quidam uir multę peregrinationis affirmauit se talem colossum Sinopæ aliquando uidisse, qualem rex cõmemorabat. Delegauit igitur huic muneri Sotelem & Dionysium: qui uix tãdem, nec sine diuino numine perduxerunt. Tum coniectores Timotheus & Manethon Sebenites, qui regi aderant, ex Cerberi & draconis imagunculis adiectis eam Plutonis imaginẽ colligentes, Ptolemęo persuaserunt, deorum nemini, sed Serapidi tribuendum esse: quando quem nos Plutonem dicimus, Aegyptus Serapin uocat, & sub hoc nomine Alexandriæ colitur. Heraclitus etiã philosophus eundem Ditẽ ac Dionysum putat, ex quo nonnulli ita interpretantur: ditẽ corpus esse in quo animæ desipiant & ebrietatem hauriãt. Quę sane interpretatio frigida est. At multo satius Osirim & Dionysum, & rursus Osirim & Serapim eosdẽ putare: ut cõmunis omnibus Serapis sit, id quod initiati eius sacris intelligũt. Nec eñ par uidetur Phrygijs literis habere fidem: quæ illos Herculis filia, Typhonem Isæaco Herculis natum tradunt. Nec Philarchus audiendus, qui Dionysum ab Indis in Aegyptum boues duos perduxisse scribit, quorum alteri Apis, alteri Osiris nomẽ fuerit. Tum uero Serapim nomen inditum esse, quod omnia exornaret. σαίρειν enim Græcis deuerrere ac mangonissare significat. Absurda hæc prorsus Philarchi. Sed eorũ absurdiora qui Serapin deum negant, sed hac uoce Apidis sepulchrũ significari putant: in cuius rei testimonium columnas quasdã æreas in Memphi Lethes & Cocyti nomine appellatas grauiter ac tumultuose resonantes aperire solere, quoties Apim sepeliunt. Illud multo modestius, Serapim quasi uniuersi motus autorẽ uenerari. Sunt item plurimi sacerdotum qui Apin & Osirim eundem affirmãt, nos admonentes Apin imaginem ac symbolũ esse animæ Osiridis. At ego quom Serapis Aegyptiũ nomen sit, id gaudiũ & hilaritatẽ significare contenderim, ex eo coniecturã trahens quòd festa quę Græci χαρμόσυνα nos hilaria appellamus, Aegyptij σαίρειν uocant. Nam & Plato Ditem ἅδην quasi αἰδοῦς, id est uerecundiæ filium dicit, quòd is deus modestissimus sit. Sed apud Ægyptios alia sunt etiã nomina: ceu subterraneus ille locus, in quem migrare animas à morte putãt: quem ἀμένθην uocant, dantem & accipientem significantes. Quod nomen an ex Gręcia antiquitus conuectum sit, alias decernemus. Nunc reliquum propositi exequamur. Osiris enim & Isis ex dæmonibus bonis in deos transierunt: Typhonis autem uis obscura & ad uexandum animũ parata, cui sacrificijs quibusdã litant. Sunt & solennia quædã quibus eum probris iniurijsq; persequuntur, homines etiam ruffos contemnentes atq; insectantes, & asinum præterea præcipitantes: quem morẽ Coptitæ obseruãt, quod ruffo & asinino colore fuisse Typhon tradatur: quam etiã ob causam Busiritæ & Lycopolitæ tubis non utuntur, quòd rude quiddam & asininum sonare uideantur. Et idcirco asinum tanquã animal impurum & execrabile Typhoniq; similẽ auersantur: & in placentis quas mensibus Payni & Phaophi parant, deformẽ asinum eumq; uinctum confingunt. Sicut & Solis sacra adeuntibus iubent nequid aureũ gestent: neúe indigenti uictum præbeãt. Quin & ipsi etiam pythagorici Typhonẽ dæmonicam insensamq; uim existimantes, figuram illi solidam ex sex & quinquaginta tribuũt. At rursus uim trigoni seu triquetri Diti, Dionyso, & Marti. Tetragõi uero seu quadrati Rheę, Veneri, Cereri, Vestę ac Iunoni: eã uero quæ ex XII. angulis constat Ioui, quæ ex octo & quinquaginta Typhoni præbẽt, ut Eudoxus literis cõmendauit. Cæterũ Aegyptij putãtes Typhonẽ ruffo colore natum, ei boues fuluos immolant: hoc tam religiose obseruãtes, ut si uel seta una nigra uel candida interuenerit, eos ab aris rejciant: rati quod Dis mactatur nequaquam gratum, sed inuisum esse. Quare uictimas, ceu in eas perditorum hominũ corpora transformata sint, occidi instituerunt antiquo ritu uictimæ caput exe-

crantes

crantes, & mox decisum in flumē iacientes: quod nunc mutata cōsuetudine hospiti-bus tradunt. Atq boue͂, qui idoneus sacris eligebat͂, sacerdotes quos illi sphragistas, nos obsignatores dicere possumus, sigillo (ut Castor tradit) obsignabāt: cui homo in genua procidēs, manibus retro uinctis ensem habēs iugulo incumbentē erat insculptus. Putant alij asinū non tam ob colorē quàm ob inscitiā & uilitatē brutissimi animalis Typhoni consecratū. Quare Ochū Persarū regem maxime exosi, ceu impium ac etiā scelere detestabilē, asinū appellarūt. Qua uoce iritatus ille: Atqui asinus hic, inqt, bouē uestrū uorabit: atq ita Apim immolauit, ut Dinon scriptū reliquit. Nec desunt qui Typhonē asserant ex bello profugū septē diebus in asino seruatū, mox Hierosolymū & Iudæū filios genuisse: ex quo colligimus, eos Iudaicā religionē conari ad fabulā pertrahere. & sic quidē nōnullorū interpretationes habet. Alij uero alio grauiore principio atq ad philosophiā magis accōmodato utentes Græcos imitantur, asserentes κρόνον, id est Saturnum, esse χρόνον, id est tempus, Iunonem aerem, natalem autem Vulcani nihil aliud esse quàm aeris in ignem mutationē. Sic hi apud Aegyptios Nilum esse Osirim, Isidem terrā cum qua ille cōcubat: Typhonem mare, in quod descendens Nilus consumitur atq aboletur. Quanta uero telluris pars Nilum admittit, & cum eo admiscetur, tantum fertilitate cōmendatur. Adde quòd Saturni causa (sic enim mare uocāt) solennis luctus celebratur. Fluit aūt Nilus ex sinistris mundi partibus, in dextris aboletur. Putāt enim Aegyptij, quà sol oritur, mundi faciē esse: quà spirat boreas dextrā, quà notus sinistrā. Quom itaq Nilus ab austro profluat, ex parte autē boreæ mare intercipiatur, iure dictum putant ortum in læua, internecionem habere in dextra: cuius ergô sacerdotes mare auersantur, & salem Typhonis spumam nuncupant: atq inter eos interdictum est salem in mensam afferre. Nec homines quidē nauticos salutant, quasi maritimos & ex mari uitā sustinentes: quin etiā piscem reijciunt, atq odio habent: immo uero odium ipsum pisce exprimūt. Cui rei testimonium dare potest Mineruæ propylæū his notis in Sai descriptum. Primo loco pædogeron, id est puer senex, post hunc accipiter, subinde piscis, super quæ omnia equus fluuialis uidebatur. Significabant autē hæc omnia symbolice, puer quidem senex recenter natos & defectos, accipiter deum, piscis odium, equus fluuialis impudentiā: quòd parentem occidēs matri permisceatur. Quasi uero tu ita dixeris: ô senes pariter & iuuenes deū odisse summa impudentia est. Nec illud sanè multum à Pythagorico dogmate dissidet, qui mare Saturni lachrymā uocant, non purū neq naturæ nostræ consentaneū interpretantes. & hæc quidē obiter à nobis dicta sunto cōmunem historiam attingentia. At qui præstant sapientia inter sacerdotes, non modo Nilum Osirim uocāt, aut Typhonem mare, sed omnem uim omneq humectum principiū Osirim dicūt: causam uidelicet generatiōis & seminis primogeniam: Typhonem contrà quicquid squallidum, igneū, exuccum humiditati reluctatur: quamobrem & illum ruffo corpore natum fabulantur, pallidumq affirmant: neq admodum libenter aut auspicato existimant cū hoc hominū genere conuersari, aut ijs occurrere. Osirim rursus nigro colore fuisse testantur, quòd id sit aquæ ingeniū, ut terram, uestes, nebulas, cæteraq quibus admiscetur, denigret. Quare & iuuenū pubes ob humiditatē nigrescit: atq canicies iam defectis ætate ex ariditate albicat. Nec minus aduertimus uer ex omnibus anni partibus germinare, fertilitatēq ac benignitatem afferre animantibus: ex aduerso autumnum ab humore destitutū plantis infensum atq animātibus inimicum. Huc accedit, quòd bos quem in Heliopoli alunt & μνεῦιν uocitant, Osiridi sacrum, quem non pauci Apis patrem existimant, atro colore ostēditur, & ab Api secūdos honores habet. Sed & ipsam Aegyptū, quam ob fertilitatē ac terræ pinguedinē μελάγγειον, id est uas nigrū dicere possumus, χημίαν appellāt, quam nobis pupillā oculi licet interpretari: eamq cordi nostro cōparant. Est eñ Aegyptus calida & humida atq in australibus mūdi partibus sita: sicut in corpore humano natura sinistra parte cor statuit. Solem itē & lunā non curribus, sed nauigijs circumferri tradunt, ab humido scilicet eorum alimentū generationēq arbitrantes. Putant itaq Homerum æquè ac Thaletem Aegyptiorum disciplina imbutū omnium principium aquam credidisse, & Oceanum Osirim esse, Isim Thetin tanquam

alentem

alentem educantemq́ omnia. Nam & Græci effusionẽ seminis ἀπουσίαν, quasi absen tiam: cõmistionem συνουσίαν, & υἱὸν filium, ἀπὸ τοῦ ὕδατος, id est ab aqua & τοῦ ὕσαι, id est pluere, & Dionysum ὕην quasi dominum humidæ naturæ appellauere: quem non alium ab Osiride suspicantur. Quando & Hellanicus Osirim à sacerdotibus ὕσιριν uocatum scribit, suarumq́ aurium testimonio utitur: eoq́ nomine tanquã deo pe culiari ex natura & inuentione numen colitur. Sed operta sacrorum seponentes ad ea quæ manifesto fiunt accedamus. Sepeliunt enim Apis corpus sacerdotes illud ra te efferentes, quod à Bacchicis sacris sanè non multum abest: quando nebridas sibi inijcientes arripientesq́ thyrsos in Dionysi orgiasmis & ululatibus & excursibus quasi deo afflati utuntur. Quare & tauriformem Dionysi effigiem multi Græcorum faciunt. Eleorum autẽ mulieres precantur, ut pede bubulo ad se ueniat. Ab Argiuis etiã Dionysus βουγενής, id est boue genitus colitur. Reuocant subinde ipsum tubarũ cõcentu ex aqua, in abyssum, id est profundissimã partem agnum iacientes: quasi id muneris πυλαόχῳ, id est iuniori Cerbero emissionis præmiũ demittẽtes. tubas uero thyrsis abscondũt, ut Socrates in libro sacrorũ scriptũ reliquit. Simillima quoq́ sunt Titanica illa & nocturna orgia Osiridis laniationibus: regressibusq́ ad uitã ac rege nerationibus: nec minus parentatiões quę ad tumulũ exercent. Aegyptij ẽm multis locis thecas habẽt, in qbus positũ Osiridis corpus memorãt, ut supra ostẽdimus. Sic Delphis Dionysi reliquias ex oraculo cõditas putãt: proinde in Apollinis delubro secretius quoddam sacrum perficiunt: quo tempore thyades licniten, id est cistam (utputo) supra caput extollunt. amplius quod Dionysus non solum uino, sed uniuer sæ naturæ humectæ iudicio Græcorum præsit, testis mihi Pindarus, Arborum autẽ legem hilarus Dionysus auget perspicuum lumen autumni. Quare Osirim colen tibus interdictum est domesticã arborem incidere, fontẽ aquæ effodere. Nec solum Nilum, sed quicquid humectũ est, Osiridis effluxũ uocãt, & pro foribus eius dei per petuo ritu in honorẽ numinis aquale positum est. Thrio autẽ, id est ficulno folio re gem australẽq́ plagam describunt. Sed enim thrium propinationẽ & humoris in uectionem interpretantur: quando & particulam seminalem genitalemq́ id folium imitatur: quare Pamylitiorum festum agẽtes (ut diximus) quod phallico simillimum est, simulachrum proponunt atq́ circunuehunt, cui triplex testiculus inhæret: quòd deus principium sit generationis, & à generatione omnia proficiscantur: & quod sę pe fit, id ter fieri dicatur. Hinc τρισμάκαρες, id est ter beati dicti, & uincula quoq́ tria annectunt, innumera uolentes ostendere: ni forte per Iouem & numerus ipse planè ternarius designetur, ut intelligas ab humida natura tanquã omnium primogenia tria prima corpora, terrã scilicet, aerem, ignẽ, prodijsse. Hinc fabula locum inuenit: quòd Osiridis testiculũ Typhon in mare abiecerit, qui ab Iside nunquã inueniri po tuerit: in cuius deinde memoriã & simulachrũ & phallos gestari instituerit. Quorun dã præterea Aegyptiorũ sic habet oratio: Apopin solis fratrẽ fuisse, & cõtra Iouẽ ar ma tulisse: quom uero Ioui Osiris suppetias uenisset, hostẽq́ in fugã uertisset, à Ioue in filium adscitum ac Dionysum appellatum. Qui sermo fabulosus licet, ueritatẽ ta men naturę attingit: quandoquidem Aegyptij Iouem spiritũ uocant. huic squallens & ignea natura infensa est, quæ non ipse sol planè est, sed cum sole cognationẽ ha bet. Atqui humectio uim aridam exuccamq́ perimit, & exhalationẽ auget atq́ con firmat: exhalatione autem uentus coalescit & proflat. Hederam præterea Dionyso consecrarunt, quam Aegyptij chenosirim, id est Osiridis plantam uocitant. Illud e tiam memoriæ posteritatis traditum est: Dionysum Isidis filium fuisse ab Aegyptijs non Osirim, sed Arsaphen nuncupatũ: quod nomen ab alpha inchoat, fortitudinẽq́ demonstrat: quod & in primo De rebus Aegyptijs scribit Hermęus, Osirim tradẽs impetuosum interpretari. Nunc prætermitto quæ Mnaseas scripsit, Dionysum, O sirim, Serapim Epapho addens: item quæ Anticlides, Isidem Promethei filiam affir mãs, Dionyso deinde copulatam. Nam & celebritates & festa super his habita rem uel sine testibus testatiorẽ faciunt. Ex astris Isidi Sirium tribuunt, utpote aquas inue hentem. Leonem etiã colunt: hiatibusq́ leoninis templorum ianuas exornant: resta gnat enim Nilus sole primum leonẽ ineũte. Sicut autẽ Nilum Osiridis effluxionem

putant

putant, ita & Isidis terram: nec omnẽ quidem, sed eam tantũ quam Nilus irrigauerit semina uegetãs. Ex Isidis itaq; & Osiridis cõcubitu Horum generari tradunt. Est autem Horus qui omnia alit & conseruat, id est ipsa aeris temperies. hunc in paludibus circa Butum & Latopolim educatum ferunt, & profecto ita est. Vliginosa enim & aquis redundans tellus exhalationes alit: quæ ariditates & squallores perimunt. Tum uero Nephthyn uocant oram, id est terrę marginem mare attingentem. Proinde & mortem Nephthyn, quasi uitę terminũ uocauere: quam cum Typhone iungi existimant. Quom uero superfluens exundansq; Nilus ulterius promouet, Osiridem Nephthy aiunt admisceri: quod ex plantis germinantibus colligunt, ex quibus est melilotum. Tradũt ita Isin legitimo partu Horum, Nephthyn autẽ incerto Anubin peperisse. Atqui in successiõibus regum describitur Nephthys Typhoni nupta primo sterilis fuisse. Quod si de dea, nõ autẽ muliere scribitur, par est ita explicari: ut intelligamus ab initio terram infœcundam infructuosamq; extitisse: Typhonis uero impotentiam & tyrannidem nihil aliud fuisse quàm squalloris uim præcellentẽ, & genitabilem naturã humectationis offocantem. Et illa Aethiopum regina adiutrix non alia fuit, quàm australes spiritus ab Aethiopia uenientes, propellentesq; nubes quas Aethiopiam uersus inducunt etesiæ, unde Nilus suscipit incrementa, atq; eum augescere prohibentes: & tunc Typhon ille luridus uictorq; humentis naturæ extenuatum Nilum coarctat, cogitq; tenuem admodum ac reductum in mare descendere. Hæc est scilicet illa Osiridis in arcam coniectio conclauatioq;, id est aquæ ipsius interitus & occultatio. Proinde Osiridem mense Athyr occidisse ferũt: quo tempore deficientibus planè etesijs, Nilus in alueo redit, ac terra detegitur. Tunc rursus quom nocte intendente & crescẽtibus tenebris lux attenuatur & imminuitur, sacerdotes tum alia faciunt lugubrẽ in morẽ, tum autem bouem pulla ueste, & ea quidem byssina, induentes deę lugenti ostendunt. Bouẽ enim Osiridis imaginem, terram autem Isidis putant. Quæ omnia diebus quatuor post decimamsextã mensis sequentibus, solenniter obeunt. Quatuor enim occurrunt mœroris causæ. prima Nilus decedens: altera boreales flatus reiecti australibus incumbentibus, uictoriamq; reportantibus: tertia dies remittens noctiq; cedens: deniq; terræ denudatio & plantarũ frondes proferentium exilitas. Decima autẽ nona die, noctu stolati sacerdotes ad mare descendunt: & sacram cistam efferunt, aureã arculam intus continentẽ: in quam posculentam aquam fundunt. Interim magnus astantium clamor exoritur, tanquã Osiride inuento. mox aquæ fœcundam glebã immiscent, ingerentesq; aromata ac prætiosa suffimenta, lunæ simile simulachrum effingunt: quod stola exornãt, atq; in medium proferunt. Illos enim deos ad aquæ terræq; substantiã referunt. Iside itaq; Osiridem suscipiẽte, Horoq; nebulis & euaporationibus corroborato, uictum quidem non tamẽ occisum Typhonem. Neq; enim permisit terræ domina aduersam humectationi naturã prorsus deperire, temperiem perpetuam uolens permanere: quando integer mundi ornatus concẽtusq; nullo modo esse potuit ignea ui depereũte. Quòd nisi hæc interpretatio recipiatur, non est quòd Osiridis partes à Typhone antiquitus deuictas admittamus. Mare siquidem olim fuit, quę nunc est Aegyptus. Id testantur conchilia, quæ in metallis & subterraneis hodie montibus inueniũtur. Quin & fontes puteiq;, neq; hi pauci numero, salsam aquam amarulentamq; habẽt, tanquam huc quicquid è prisco mari relictum olim fuit defluxerit: & Pharũ, quam Homerus diei unius cursu ab Aegypto distare dixit, nunc Aegypto coniunctã uidemus. Hæc atq; alia huiusmodi à Stoicis theologice dicta audimus, qui Dionysum genitalem altricemq; uim, & spiritũ qui rebus inseratur, interpretantur: Herculem uero qui percutiendi interscindendiq; facultatem habet, Hammonẽ qui res natas excipiat, Cererem & Proserpinã eum qui terram peruagetur, & fœtus eliciat. Neptunum qui mari percurset. At qui Physica & Astronomica permiscent, Typhonẽ solarẽ effectum, Osirim lunarem arbitrantur. Lunarem quidem genitabilem, humectantẽ & rebus procreandis accõmodatum: solarem contrà ceu purum ignẽ plantarijs & germinationi infensum, magnaq; ex parte terram flammis incultam reddentẽ, & ipsi lunę inimicum. Quapropter Aegyptij Typhonem Seth, neq; unquã aliter uocant: qua uoce uiolen-

uiolentum & pertinax quid intelligũt. Quin & soli Herculem comitem addunt, qui cum eo cælestem ambitum percurrat: lunæ Mercurium. Nam quę ad lunam attinẽt, philosophiæ aç rationi: quæ ad solẽ spectant, fortitudini ac uiolentiæ cõparant. Stoici è mari solem accendi, eoq́ enutriri tradunt: at lunam è fontanis palustribusq́ locis pasci, ac dulcem & mitẽ euaporationẽ effundere. Atqui decima septima Osiridem perijsse fabulantur Aegyptij, in qua certum ac manifestum ostenditur plenilunium: propter quod eam diem Pythagorei ἀντίφραξιν, id est intersegmentum appellarunt: & hunc omnino numerũ abominãtur. quom enim XVI. sit τετράγωνος, id est quadratus numerus, decem autem & octo altera parte longior: quibus solis inter planos numeros contigit æquas habere cõmensiones: decimus septimus occurrens, utrũq́ intersecat: distinguitq́ ἐπόγδοον, id est superoctonariã rationẽ & interualla inæqualia concisus. annorum uero numerum quibus Osiris regnasse memoratur, octo scilicet & uiginti: ad dies quibus luna suas uices obit, referunt. Et materiam quam in Osiridis sepulchra exornant, in lunarem secant formã: quòd luna soli propinquans lucere desinat, & oculis nostris auferatur. Tum uero in partes XIIII. Osiridem conuulsum cõminutumq́ ferũt, eas referẽtes ad dierum numerũ qui inter pleniluniũ & neomeniam, id est nouã lunam intersunt. Diem uero quo se luna radijs solis subducit ulterius abiens, perfectum bonum appellant. Osirim enim tum beneficum, tum fortem, interpretantur. Quin & alterum dei nomen Omphin, εὐεργέτην, id est benefactorem exponit Homerus. Putant etiam Nili incrementa ad luces lunæ non carere analogia. Maximum enim incrementum quod fit circa Elephantinã cubitorum octo & uiginti, diebus quibus totum ambitum luna perfecit, cõparatur. Minimum autẽ quod circa Mẽdeta & Xoin sex cubitorum cõtigit, ad lunã διχότομον, id est semidimidiatã transfertur. Mediocre uero, quod & iustum est, & circa Memphin annotatur, cubitorum XIIII. plenilunio respondet. Apin etiam imaginẽ Osiridis animatam esse ferunt. Nam & gignitur, & in libidinem concitatur, quom luna firmiorem cõstantioremq́ lucem ad generationẽ nacta est. Habet idem maculas nigras immistas candidis, sicut & luna cum luce non nihil habet obscuritatis. In nouilunio etiam mensis Phamenoth festum agunt, ingressum Osiridis in lunã nuncupãt, quod principium ueris existit. Osiridis itaq́ uim, & Isidis generationẽ lunæ tribuunt. Nã & lunam mundi parentẽ, & naturam habere masculofœmineã putant. Nam & sole impletur & concipit, eadem rursus in aerẽ semina & principia quædam genitalia destillat. Nec enim semper corruptio illa Typhonia euincit: quin sæpe uicta & profligata aduersus Horum rursus contendit: quando sic habet inferior hic mundus, ut alternatim corruptionẽ detrimentis compenset, nunquã noua sobole & generatione carens. Nec desunt qui ea quæ ad defectum eorum syderum pertinẽt, fabulæ accommodent. deficit siquidem luna in plenilunio aduersam soli stationẽ habens, & in umbram terræ incidens, ex quo Osirim in arcam detrusum memorant: sed ipsa rursus cum sole paria facit & quasi iacturam compensat, singulis trigesimis diebus, nõ occidens omnino solem, sicut neq́ Isis Typhonẽ occidit. Quid uero? quòd enixa Nephthy Anubim, Isis subijcitur. Nempe quòd Nephthys ea est obscuritas quæ sub terra latet: Isis ea lux quæ supra terram emicat. At finitor circulus, quem horizontem uocant, utriq́ cõmunis Anubis dicitur: & iure cani cõparatur. Iuxta enim die noctuq́ canis uidet: & eã uidetur apud Aegyptios uim habere Anubis, quam apud Gręcos habet Hecate, cælo scilicet terraq́ pollens. Alij Anubim Saturnum existimãt, quòd ex se pariat: & ob id κύων appellatus creditur. Adde quòd antiquitus ab Aegyptijs canis maximos honores meruit: quòd occiso abiectoq́ Api à Cambyse ex eo nihil omnino gustarit. Alij obumbrationẽ lunæ in quam delapsa tegitur, Typhonẽ uocauere. Quare par est ut non uni particulatim de ijs scribẽti, sed omnibus collectim fidem habeamus. Neq́ enim squallorẽ, neq́ uentum, neq́ mare, neq́ tenebras, sed omne quicquid natura noxium et tabificum est, hoc Typhonis particulam arbitremur. in corporibus siquidem anima carentibus minime par est rerum principia statui, ut Democritus & Epicurus fecit. Neq́ mundum infectum opinari decet: neq́ unã rationem, unámue prouidentiã materiæ opificem, omnia separantem: qualis fuit Stoicorum

corum opinio. Fieri enim non potest, ut ibi quicquam mali sit, ubi deus est causa omniũ: uel quicq; boni, ubi deo nihil fertur acceptũ. Alternus enim ac mutuus est mũdi concentus, sicut lyræ atq; arcus, secundum Heracliti & Euripidis sententiã. Neq; seorsum bona & mala consistunt, sed quædam tẽperies & quasi cinnus ex utrisq; moderatus, qui se habet cõmodissime ac pulcherrime. Quę opinio admodum prisca est à Theologis & legum latoribus in poetas ac philosophos profecta, nullum certum habens autorẽ, sed publicæ opinionis fide confirmata, moribus deinde ac sacris tam barbarorum quàm Græcorũ sancita: uniuersum hoc scilicet neq; sine mente, neq; sine ratione, aut rectore administrari: neq; unum rectorem esse, qui ceu ratio clauum teneat, & frena moderetur. Mista enim omnia sunt & cõtemperata malis ac bonis, & ut Homerus scripsit, duo in Iouis limine dolia: quorũ dispensatorem, & ueluti institorem non unum credi par est, sed duobus contrarijs principijs & repugnantibus potentijs erogari: quarũ hæc dextrorsum rectà prouehatur, sinistrorsum illa & oblique deferatur: quorum utriq; hæc uita, & hic mundus obsecundetur: nõ omnis quidem, sed inferior hic, lunæ citimus, terræ proximus, inæqualis, mutationũ & uicissitudinum capax. In qua profecto sententia plurimi sunt, atq; ijdem sapientissimi. Ex quibus nonnulli duos putant deos tanquam cõtrarios artifices, hunc bonorũ, hunc malorum opificẽ. Alij meliorem hunc deum, deteriorẽ illum dæmonem uocant: in qua hæresi est Zoroaster magus, qui annorũ quinq; milibus ante Troianum bellum uixisse traditur. Hic igitur meliorẽ illum Horomazen, deteriorẽ uero Arimanium uocitauit. Eumq; similem luci, hunc obscuritati asserebat: inter hos uero mediũ Mitram adscribebat. Quare Mitrã Persę Mesiten nuncupant: ex duobus uero illis priorem precibus & gratis sacrificijs exorari, alteri amuleta & auertentia deprecãdi gratia, sacra deniq; funesta offerri iussit. Atq; inter cætera statuit, herbam quandam ὄμωμι nomine in mortario conteri: inuocantesq; Ditem & Scotũ, id est tenebrarum numen, admiscentesq; immolati lupi sanguinẽ in locum opacum deferri, eoq; porrici. Ex plantis enim alias boni numinis, alias mali dæmonis esse putãt. Ex brutis etiam canes, aues & terrestres echinos bono, aquatiles uero malo tribuunt: eumq; qui ex illis plures occiderit, inter dæmonas, id est beatos referũt. quin & multa alia de Dis afferunt fabulis propè similia: utputa Horomazen è purissimo lumine: Arimanium è tenebris genitum, & utrunq; inuicem pugnare. Et ex priore deo sex prodijsse. primum beneuolentiæ, alterum ueritati, tertium probæ legi præfectos: è reliquis uero unum sapientiæ, alterũ opulentiæ, postremum deliciarũ suauitatumq; opificem. Aduersus quos Arimanius totidem æquato numero protulisse creditur. Deinde Horomazen ter sese attollentem tantum supra solem euectũ, quantum sol ipse à terra abscessisse: cælumq; astris exornasse, & inter astra Sirium, quasi custodem & speculatorem statuisse, mox alios quatuor & uiginti deos molitũ esse: quos omneis in ouo cõdidit. Tum Arimaniũ ex aduerso totidem procreasse: qui perforantes ouum eodem se se coniecerunt: atq; ita mala bonis immista. Secutũ postmodum fatale tempus, quo Arimanio subducto, pestilentiaq; ac fame deleta, terram æqualem solidamq; factam esse, unamq; felicium hominũ uitam & rempublicam ac dialectũ euasisse. Theopompus etiam asserit magos existimare, hos deos uicissim anno singulo quoq; ter millesimo uincere ac uinci. Ab alijs itẽ credi eos ter mille annos pugnare & cõtendere, atq; alterũ ab alterutro dissolui ac profligari. Deniq; omnia esse ad Ditem referẽda, quo tempore perpetua erit homini felicitas, neq; ullo cibo indigebit, neq; umbrã reddet. Tum demum & deus cõquiescet, & tempora desinent: ceu uero summũ numen more hominis & ocio & somno indigeat. & hæc quidem magorũ cõmenta sunt. Chaldęi quoq; inter planetas duos boni, duos item mali opifices, tres uero medios cõmunes & translatitios dixerunt. Græcorũ etiã placita abunde nota sunt: qui ita mundũ partiuntur, ut alterã partẽ Ioui olympio, alterã depellenti Plutoni tribuãt. ijdem tradunt è Venere ac Marte Harmoniã genitã esse, quorũ hic pugnax, immitis, hęc benigna & generationis adiutrix. Quin & philosophi uidentur cum ijs mirifice conuenire. Heraclitus siquidẽ appellat bellum, patrẽ et regem dominumq; uniuersorum: & Homerum accusat precantem, ut ex superis æquè & mortalibus lis aboleatur:

quasi parum intelligentem, eo modo se generationem omnium execrari: quæ ex pugna atque antipathia, id est repugnantia, planè constat. Empedocles quoque amorē atque amicitiā bonorum opificē: malorum autem contentionē & pugnā uocat: & hæc esse rerum principia affirmat, quæ Pythagorici multis solēt nominibus appellare. Quandoquidē bonum, unum, definitum, permanens, rectum, inæquale, tetragonum, dextrum, splendidum: malum uero binarium, infinitum, instabile, obliquum, æquale, oblongum, sinistrum, obscurum nuncupāt. ceu uero hæc sint principia generationi subiecta. Anaxagoras mentē & infinitum: Aristoteles formā & priuationē: Plato iisdem quasi cōtraria esse principia coniectās, hoc ταὐτὸν, id est idipsum, hoc θάτερον, id est alterum appellauit. In legibus uero quom iam esset ætatis ingrauescentis, nec iam per ænigmata & symbola loqueretur, sed proprijs nominibus res exprimeret: non una anima mundum moueri, sed pluribus æqualiter asseruit: quæ tamē non essent duabus pauciores: quarum illa bonum, illa bono cōtrarium sectaretur. Addidit etiam tertiā quādam naturam, neque inanimatā, neque irrationalem, neque immobilem: sed proprio & ultroneo utentē motu, uel ut alij putant, ambabus illis prioribus innitentem, cupidam ac sectatricē eius quod optimum existit. Sed quòd Aegyptia philosophia huic maximè consentanea sit, iam sequentia indicabunt. nam generationem constitutionēque mundi huius ex contrarijs potestatibus constare arbitrantur: quæ tamen non æquam paremque uim habent, quando melior præcellit & primatum obtinet: deterior autem prorsus deperire ac tolli de medio non potest: ceu quæ plurima corpori, plurima animę mundi congenita sit, aduersus potiorem semper decertans. In anima itaque mens ac ratio bonorum omnium dux & moderatrix Osiris dicitur. Nec secus in terra cæloque quicquid ordinē tēperamentumque & ornatum seruat, quicquid horas ac periodos anni tuetur, hoc ab Osiride originē imaginēque mutuari creditur. Quicquid cōtrà in anima est perturbationibus obnoxium, quicquid à prudentia & sanitate alienum, hoc Typhoni tribui solet. Sic quicquid corporis uel excessus uel defectus causa infestat, quicquid soli adimit lumē, quicquid lunæ detrimenta inuehit, omne ad Typhonē refertur. Hunc patria lingua σὴθ nuncupant, quod uiolentum atque infestum designat. Sunt qui etiā Bebæona inter socios Typhonis annumerant, sed Manethus Typhonē nomine Bebonem etiā appellauit: quod nomen frustrationem auersionemque significat: ceu rebus succesibusque sua uia procedentibus ille sese obijciat & in aduersum auferat. quam ob causam ex domesticis animalibus ei maximè indocile, asinum scilicet cōsecratum: ex agrestibus uero efferatissima duo, crocodilum scilicet & hippopotamum. Et de asino quidem abunde suprà. sed enim in Hermipoli Typhonis imaginē exprimentes, hippopotamum effingunt: cui accipiter insidet cum serpente depugnans. & hippopotamus quidem Typhonē indicat: accipiter uero uim ac potentiam illam qua coercetur ac retunditur Typhonis impetus. Quare qui sacris operantur septima die mensis τυβι, quam uocant aduentū Isidis ex Phœnicia, in placentulis hippopotamum ligatum effortmāt. Adde quod in urbe Apollinis sancitum est ut quisque de crocodilo comedat ablegata omni exceptione: uenantesque ac enecantes quotquot possunt è crocodilis è regione templi proponunt, asserentes quòd Typhon factus crocodilus Horum aufugerit, omnia denique animalia infesta, omnes affectus improbos, omnes motus pestilentes Typhoni imputantes. Osirim rursus oculo & sceptro describunt, quorum ille prouidentiā, hoc potestatem testatur. Nam & Homerus consultorem Iouē appellans, eius sapientiā prouidentiāque demonstrat. Pingunt etiā hūc deū accipitris imagine nōnunque, tum ob uisus acumē, tū ob alarū pernicitatē: quē ferunt cadauerū inhumatorum oculis terrā inijcere desuper uolantē. Descendentē præterea ad flumen rectis pennis deferri tradunt: quas rursus inclinat in latus metu crocodili ad fugam paratus: quod nequādo improuisus opprimatur, incessanter meditari solet. Sed cōmunis & consueta omnibus Osiridis forma ἀνθρωπόμορφος est, humana scilicet effigie & genitali erecto. Sic enim eius uim ad generationē educationemque propensam ostendunt. amictus item flammeus, quo exornantur eius imagines, ad solis corpus refertur: cui uisibilem potentiā tribuunt. Quare & illos aspernari decet, qui solis sphærā Typhoni uendicant: cui splendidum nihil

nihil, nihil ſalutare, nihil ordine præditum, nihil generationi aptum, nihil quod modum rationemq; habeat: ſed contraria omnia, id eſt ſquallida, lurida, obſita, & obſcura cõueniunt, quibus multa animantium, multa germinũ enecanẽ: quod minime ſoli debet irrogari, ſed exhalationibus quæ intempeſtiue & præter rationẽ à terra atq; aere prodeunt aut extinguuntur. Quare in ſacris hymnis Oſiridem inuocãt in ſolis ulnis latentem: & die trigeſima Epephi menſis feſtum celebrant, quod natalem oculorum Hori nuncupant: quom ſol & luna ſe rectà cõſpiciunt. Ex quo intelligimus, eos nõ ſolem tantum, ſed & lunã Hori oculos putare. octauo autẽ die τοῦ φθίνοντος φαωφὶ, id eſt abeuntis Phaophi, feſtum rurſus agunt, quo baculos ſolis naſci ferunt: id poſt autumnale æquinoctium celebrant, ſic demonſtrantes ſolem robore ac firmamento indigere. Amplius & bouem ſub ſolſtitio hiberno ſepties circa templum circunducunt, quæ ſolennitas ζήτησις, id eſt inquiſitio Oſiridis uocatur, ſolem ſcilicet deſiderante. Septies uero templum obambulant, quòd à ſolſtitio hyemali ad ſolſtitium æſtiuum ſol demum ſeptimo menſe pertranſeat. Ferunt item Horum Iſidis filium omnium primum quarta die conſiſtentis menſis ſacrum ſoli obtuliſſe, ut in conſcriptis Hori natalibus traditum eſt. Singulis etiã diebus ter ſuſtitu ſolem uenerantur. Sub ortu quidem reſina, myrrha quum ad cæli medium peruenit: cyphi autem quom iam declinat ad occaſum: quorum omnium mores & rationes enarrabimus: his enim ſolem coli ac oblectari perſuaſum habẽt. Sed quid opus tam multa colligere, quom nonnulli Oſirim ſolem eſſe, & Sirium à Græcis dici, palàm affirment: licet articulus præpoſitus apud Aegyptios nomen in dubium uocauerit. Sic Iſim non eſſe aliam à luna, ſimulachrum ipſius fidem facit, corniculatum ad lunæ imitationẽ. Et melanoſtolię, id eſt nigrę ſtolæ, occultationes inumbrationesq; ſignificãt, quibus obducta luna deſiderio ſolis allicitur. Quam ob cauſam lunã ad amatoria inuocant: ſicut & Eudoxus ſcribit ab Iſide philtra & amatoria ſumminiſtrari: in quibus nonnihil perſuaſione dignum eſt. Qui uero Typhonẽ ſolem eſſe contendunt, neutiquam audiẽdi ſunt: ſed iam nos aliã orationem ineamus. Iſis enim ea eſt uis naturæ, quę fœminina eſt, & totius ſuſceptrix generatiõis: propter quod τιθήνη, id eſt nutrix, & πανδεχής, id eſt ſuſceptrix à Platone nuncupata eſt. A multis autẽ μυριώνυμος, id eſt innumeris honeſtata nominibus. Nã facile omnes ideas omnesq; imagines admittit: habet enim cõgenitum amorẽ erga id quod primũ ac ſummũ eſt inter omnia, quod ſanè ipſum bonum eſt. Ad hoc rapitur, hoc optat, hoc ſequitur: quod malum autem eſt, fugit atq; auerſatur. Quom uero amborũ, id eſt boni ac mali, regio ſit & quaſi arca, ad id quod melius eſt ſemper adlectat. Et ex eo ſemina, effluxusq; ac ſimilitudines in ſe concipit, qui lætatur: easq; exhauſtas & exoleſcentes reſarcit. Hinc non ab re Oſiridis animam incorruptã & ſempiternã teſtantur: corpus uero à Typhone diſcerptum ac laniatũ: & Iſidem errantẽ id quærere atq; in artus reuocare. Nam quod perpetuum eſt, id deſultorio ac mutabili multo præſtantius: & quas à mutabili imagines ſumit, nec perennãt, nec ſemper eædẽ ſunt: ſed quaſi è cæra ſigilla & impreſsiones ueſtigiaq; delentur. Quom has itaq; præter rationem admittit ac mutuatur, tunc aduerſus Horum manus conſeri dicitur: quem Iſis ceu ſenſibilem intelligibilis mundi imaginẽ progenuit. Ob hoc iudicium ſuper natalibus intentatũ à Typhone effugiſſe dicitur, ceu ex inceſto concubitu natus foret: qualis anima quæ ex ſua origine ſimplex ſinceraq;, & ab omni affectu ſemota, iuncta deinde corpori ad materiam degenerat. Reliquũ eſt ut de uictorijs Mercurij agatur. ex quibus colligimus rationem præpollere, & quòd natura intelligibili adiuncta mundum procreauit. Quom enim adhuc Di in Rheæ utero deliteſcerent, ex Iſide Oſiris Apollinẽ ſuſtulit. Nam priuſquam hic mundus uiſibilis fieret & ſub aſpectum ueniret, prima generatio imperfecta adhuc facta eſt. Hoc eſt itaq; quod deum illum captũ oculis natum prodũt, & ob tenebras cæcum: quem antiquiorẽ etiam Horum nuncupant. Necdum enim mundus erat, ſed mundi ſimulachrum & effigies quædam. Hic autẽ Horus, de quo nũc uerba facimus, perfectus atq; abſolutus eſt: nec is quidem omnino Typhonem occidit, ſed eius uires fregit conatusq; depulit. Proinde in Copto Hori ſimulachrum altera manu tenens Typhonis pudenda effingitur. Et Mercurium aiunt euulſos Ty

phonis neruos pro chordis ac neruijs uti, sic innuētes quòd opifex ratio uniuersum hoc coaptans concentum fecit ex diſſonis: & tabificam quidem uim non deleuit, ſed repreſsit ac retudit: ea tamē adhuc licet admodum luxata perturbat, immutat, implicat, mirasq; rebus humanis uicisſitudines offert: motusq; aridos excitans terrā quatit: in aere uero importunos ſpiritus euocās preſteres ac fulmina iaculatur: aquas etiam inficit, & citra lunam cuncta ſubuertit, pulcherrima ac fulgidiſsima quæq; conſpurcans. ſic enim rentur Aegyptij, aſſerentes à Typhone Hori oculum primo percuſſum, mox euulſum atq; deuoratum: deinceps tamē ſoli redditum: quoniam interdum lunam minui, interdum etiā deficere contingit. Quæ omnia detrimenta ſol reſarcit, quom ſe ab umbra telluris ſubduxerit. Cæterū potior natura è tribus conſtat, intelligibili, & materia, & eo qui ex utroq; coaleſcit: quē nos mundum, Græci coſmon uocant. At Plato intelligibile nunc ideam, nunc exemplar, nunc patrem: materiam uero matrem, aliàs nutricem, nonnunquam ſedem & locum generationis: quod autē ex ambobus concretum eſt, ἔγγονον, id eſt progenitum, aut certè generationē ſolet appellare. Quis uero pro dignitate ſatis Aegyptios miretur, trigonorum pulcherrimum, id eſt orthogoniū, uniuerſi naturæ comparantes: cui Plato in Republica γαμήλιον διάγραμμα, id eſt nuptialem figurā æquiperauit. Habet illa triangulum trium linearum ad rectitudinē, quatuor baſin, quinq; angulum ſubdiſtentū ambeuntibus æquipollentē. Angulum ſiquidem ad rectas aſsimulāt mari, baſin fœminæ, ſubdiſtentum ex utroq; prognato. Oſirim itaq; tanquā principium, Iſin quaſi ſuſcipientem, Horum ceu ab utroq; prodeuntem uenerātur. Et ternarius quidem primus eſt impar perfectus, ternarius autem tetragonus à latere integro binarij profectus. Quinarius alicubi patri, alicubi matri ſimilis proditur, ex triade ſcilicet & dyade congenitus. Sic itaq; omnia ad quinarium redigunt. Hinc πεμπάζεσθαι, uerbum de uerbo Quinari, numerare ſignificat: ceu tu dixeris, per quinq; numerū extendere. Reddit autē quinarius ex ſe tetragonum: quota eſt apud Aegyptios literarū multitudo: & quoto ætatis anno Apis uiuere deſinit. Horum præterea Cæmin uocant, hoc eſt uiſibilem. ſenſibilis enim & ſubiectus obtutui noſtro mūdus. Iſin uero modo μὼθ, modo ἄθυρι, modo μεθύερ, nuncupant: quorum nominū primum matrē, ſecundum Hori domum mundanam, quam Plato generationis regionē cōceptaculumq; dixit: tertiū cōpoſitum ex multitudine & cauſa ſignificat. Ad hāc enim mundi congeriem quod bonū purumq; & ornatū eſt conuenit: ut non adeo fortè abſimile Heſiodus dixerit, prima omnium, chaos, terrā, & tartarum amoremq; ſtatuens: ut terra Iſidi, amor Oſiridi, Typhoni tartarus reſpondeat. Nam chaos ipſum quaſi ſtratum & ſedimentum quoddam uniuerſo ſubijcitur. Sed hæc de quibus agimus cōmenta, iure ſuo fabulā quam ſuper amoris natali Socrates in Sympoſio Platonis confinxit, uidētur expetere. Peniam ſcilicet, hoc eſt paupertatē, inceſſente filiorum deſiderio, Poro opulentiæ deo dormienti accubuiſſe: ex eo concepiſſe ac peperiſſe Amorē natura præſtantem & ad omnia factum, quod eius patri peculiare ac proprium: ceu qui bonus, ſapiens, ſibiq; ſufficiens prędicetur. Ex matre autē, quæ iners & impotēs, & egeſtatis cauſa in alterius ſemper amorē rapitur, ſegniciem cupiditatēq; abſtulit. Se denim Porus non alius eſt, quàm primus ille amator, undiq; abſolutus, undiq; integer, ſibiq; ſufficiens. Peniam uero materiā appellauit, ſemper indigentem ac bonum expetentem: quo etiam prægnans ac fœta nō deſinit ſemper optare. ex hac mundus & Horus naſcitur, non æternus, neq; incorruptibilis, ſed cōtinue inhians, ſemper in generatione procinctus: qui quom innumeras uicisſitudines & alternas periodos ſuſcipiat, ſemper corrumpitur, neq; unquam aboleſcit. Fabulis itaq; ſic uti debemus, non tanquam ſerijs, ſed ſeria continentibus. Quom materia igitur nuncupatur, non oportet nos quorundam philoſophorū opinione abduci: ut inanimatum ac rude ignauumq; corpus quoddā animo cōcipiamus. Nam & oleum unguenti materiā, aurum ſtatuæ dicimus: non quaſi inania, ſed quaſi ſedimenta ac ſtatumina ſuperadinuenientis formę. Mentem autē nonnulli locum formarum duntaxat intelligibilium uocauerunt. Sic dea Iſis tanquam materia, quam Peniam appellauimus, in amorem ac deſiderium Oſiridis ſemper rapitur: incurrente autem Typhone & extrema infe-

ſtante, mœrere ac lugere dicitur, reliquias etiam & fragmẽta Oſiridis, modo legere, modo ſtola contegere ac recondere: quem deinde refectum reſtitutumq; in artus oſtendat. Nam in cælo & aſtris ſpecies & effluxus dei perennes: in terra uero & mari & plantis cæteriſq; animantibus diſsipata & latentia uidemus, quom generantur. Quam ob cauſam Typhonẽ & Nephthyn conuenire fabula traditum eſt, & Oſirim clandeſtinum concubitũ exercere: quoniam extremas materiæ partes, quas Nephthyn & Teleuten, id eſt finem uocant, corruptibilis & tabifica potentia maxime infeſtat: genitalis autẽ & ſoſpitatrix perexiguam & languidulam uim habet à Typhone profligata: ex qua id tantum ſuperſtes manet, quod Iſis aſſumpſit & in fidem recepit. Quę oratio non omnino abſurda eſt. Nam Plato & Ariſtoteles tradunt, id quod eſt in natura generationi accõmodum & ſalutare, ad ipſum atq; ad exiſtentiam moueri & adniti, contrà quod interneciuũ & tabificum eſt, ab ipſo & ab exiſtentia recedere & obluctari. Quare illud quidẽ Iſin παρὰ τὸ ἰέναι, id eſt ab eundo, prudentẽ ſcilicet naturæ progreſſum appellant. Nec enim barbarum nomẽ eſt: uerum ſicut deis omnibus à duabus uocibus nomẽ eſt, τοῦ θεατοῦ καὶ τοῦ θέοντος, id eſt ſpectãdi & currendi ui: ſic deam illam à ſcientia ſimul & motu nuncuparũt: quam Græci Iſin, Iſin etiam Aegyptij dixerunt. Quin & Plato ὁσίαν, id eſt ſanctimoniam, quaſi ἰσίαν uocatam tradit à priſcis: & νόησιν καὶ φρόνησιν, id eſt notionẽ & prudentiã, tanquam mentis ἱεμένης καὶ φερομένης, id eſt prodientis & prouehentis excurſum. καὶ τοῦ συνιέναι, id eſt ſcire, & boni uirtutis uis omnis in inueniendo & ſpeculando poſita eſt. Sicut ex aduerſo contraria nomina ijs impoſita ſunt, quæ diuerſam uim, inhibendi ſcilicet & impediẽdi, nacta ſunt: κακία uidelicet malicia, ἀπορία impotẽtia, δειλία timiditas, ἀνία dolor. Oſiris autem ἐκ τοῦ ὁσίου ἱεροῦ, id eſt ex ſacroſancto nomen inuenit. Cõmunis enim hęc appellatio eſt, ijs quę in cælo, & quę ſunt apud inferos: ex quibus illa ἱερὰ, id eſt ſacra: hæc uero ὁσία, id eſt ſancta ueteres indigitarũt. At ratio quæ cæleſtia & ſuperiores ambitus oſtendit, Anubis dicitur. Eſt rurſus Hermanubis: ſed ad hunc inferiora, ſicut ad illum ſuperiora pertinent. Quapropter illi candidum gallum, huic croceum immolant. Nam candida ſyncera & lucis plena, at crocea miſta & uaria exiſtimantur. Nec ſanè oportet quenquã mirari huiuſmodi nomina ex Græca ratione efficta, quando & alia innumera ex Græcia demigrarũt, & in hoc uſq; tempus apud alios hoſpitantur: quorũ nonnulla adeo ab origine degenerarunt, ut eas linguas in quibus ſunt, ceu barbaras notauerint. In Mercurij quoq; libris, de quibus diximus, ſcriptũ tradũt de ſacris nominibus: & quòd ordinariã ſolis potentiã in permeãdo cęlo Horus quẽ Græci Apollinẽ dicunt, ſignificat. At eam quæ ſpiritu pollet, alij Oſirin, alij Serapin, alij σῶθι dicunt. Significat autem ea uox prægnationem uel conceptum. Proinde peruerſione nominum facta, Græcis κύων, id eſt canis nũcupatur, aſtrum quod peculiare Oſiri traditur. Sed enim minime oportet uerborum ambitu laborare, non magis quàm Serapidis & Oſiridis apud Aegyptios, quorũ illud externum, hoc Græcum eſt, utrunq; deum unum, unamq; poteſtatẽ ſignificãs. ijs comparia ſunt quæ tradunẽ ab Aegyptijs. Nam ſæpe Iſidem Mineruæ nomine appellãt: quo uerbo ſignificaẽ, à meipſa ueni: ut ultroneã delationẽ intelligas. Typhon uero, ut dictũ eſt, & σὴθ & βέβων & σμὺ nuncupatur: quibus nominibus uim quandam ad prohibendum reluctandumq; & ſubuertendum factam indicant. Ad hæc ſideritim lapidem oſſa Hori, Typhonis autẽ ferrum uocant, ut Manethus ſcriptũ reliquit. Sicuti enim ferrum perſępe mores patitur, trahiq; à lapide ac ſubſequi uidetur: ſed & perſæpe retro abit & in aduerſum reploditur: ſic & ſalutaris ille bonuſq; ac ratione præditus mundi excurſus conuertitur: obuiuſq; occurrens molliorẽ facit perſuaſione magis quàm ui, duriciem illam planè Typhoniam. Sed rurſus cohibitus ac retroactus in ſeipſum facultate ſua deficitur. Cæterũ Eudoxus tradit, Aegyptios de Ioue hanc fabulam adferre. Iouem ſcilicet concretis coagmentatiſq; cruribus natũ, ad ingrediendum impotem fuiſſe: quare ob pudorem ſeceſſus ac ſolitudinẽ coluiſſe. Iſis uero diſſecans diducenſq; has corporis partes, nouam ac facilem ad ingrediendum facultatem dedit. Quæ fabula hanc enarrationẽ ſuſcipit: quòd mens ac ratio diuina per ſe ipſam inuiſibili atq; ignoto loco abdita, à motu in generationẽ promoueatur.

Declarat & hoc sistrum, moueri scilicet omnia oportere, neq; unquã animi delatione interquiescere: sed quodammodo excitari ac propelli ne pigrescant, & marcore conficiantur. Aiunt enim Typhonem sistris depelli & effugari: quòd corruptione ac deliquio rerum innitẽte incumbenteq; generatio naturam soluit, & motus præsidio uegetat. Superioris autem ambitus sistri facies quatuor quæ mouẽtur, amplectitur. Siquidẽ pars mundi corruptioni & generationi obnoxia sub lunari globo continetur. In hac omnia agitantur, & uicissitudinẽ quatuor elementis capiunt, igne, terra, aqua, & aere. Absidi autẽ, seu curuaturæ sistri in fastigio insculpserunt ælurum hominis uultu præditum. Infra autem ea quæ moueri distinximus, alicubi Isidis, alicubi Nephthyos faciẽ, gemina hac facie ortum & obitum interpretantes: quando hæ sunt elementorum cõmeantium transmutationes. Aelurus autẽ lunam significat, ob uim uariam & in tenebris efficacem prolificamq; eius animalis. Dicitur enim unum parere, mox duo, ac deinceps tria, quatuor, & quinq;, atq; ita ab uno usq; ad septem enituntur, ut in uniuersitate sint octo & uiginti: quot etiã lunæ dies numerantur. Et hoc fortasse aliquibus fabulosum uideatur. Illud uero uisui patet, pupillas oculorum eius animalis impleri ampliariq; in plenilunio, rursus minui atq; hebetari eo astro minuente. Quòd uero humanam formã habeat ælurus, ex hoc ostenditur intelligibile ac rationale illud quod circa obuersiones lunæ uersatur. Si aũt lubet rem in compendium conferre, dicemus neq; aquam, neq; solem, neq; terram, neq; cælum Osirin aut Isin recte nuncupari: neq; Typhonẽ rursus ignem, neq; squallorẽ neq; mare: sed quicquid est in ijs immodicũ & ab ordine seiunctum uel excessus uel deliquij causa, Typhoni tribuẽtes: quod uero adornatũ & bonũ & cõmodum est, quasi Isidis opificiũ, imaginem autẽ & exemplar & rationem Osiridis colentes ac uenerantes, neutiquã peccemus. Alioqui Eudoxum indignũ fide sinamus ualere: utpote qui dubitet, qua ratione non Cereri rei & materiæ cura iniuncta est, sed Isidi: & Dionysum nõ incrementum Nilo dare neq; mortuis posse dominari. Vna enim cõmuni ratione hosce deos arbitramur circa omnẽ boni portionẽ studere: & quicquid bonum aut elegãs est in natura, ab ijs proficisci. Hunc quidem præbentẽ initio, illam uero suscipientẽ ac dispertientẽ. Id quod ita esse multis & grauibus argumentis contendemus: siue illi desultorijs tẽporum mutationibus uniuersi, siue fructuum prouentibus, sementibus arationibusq; gaudeant. Quæ Dis istis tribuentes dicimus, Osirin quidẽ humari, quom satus fructus terra abditur: rursus autẽ reuiuiscere & palàm prodire, quom germinationis principium est. Propter quod etiam dicitur, quòd Isis sentiens pariendi tẽpus appetere, amuletũ seu prȩseruatoriũ medicamentũ assumit, sexta scilicet die Phaophi mensis consistentis. In lucẽ autem edi Harpocratem circiter brumale solstitium, & eum quidem imperfectum & iuuenẽ ob ea quæ præpropera sunt in florendo ac germinando. Proinde prmitias editæ lentis ipsi afferunt, diesq; partionis celebrant à uerno æquinoctio. Quom enim hæc audiunt assentiunt, & fidem habent, ex ijs quȩ in promptu & cõsuetudine sunt persuasionis argumentum arripientes. Neq; graue quicquam nobis uidetur: primum si deos cõmunes obseruẽt, neq; peculiares Aegyptiorum faciant. Neq; uero Nilum & quam solam irrigat Nilus terram his nominibus appellant, neq; paludes, neq; lotos ad diuinitatẽ reuocãtes, alijs hominibus deos magnos auferunt, quibus neq; est Nilus, neq; Butus, neq; Memphis. Isin praeterea & cæteros qui cum ea sunt, deos habent, & agnoscunt omnes: nõnullos quidem non iampridẽ Aegyptijs nominibus nuncupare cõdiscentes, cæterũ eorum cuiusq; uim ac facultatẽ à primis initijs intelligentes & uenerãtes. Alterum quod est maius, quodq; auersandum est & extimescendum: ne fugiant nos qui uentos & fluxus, sementes arationesq; aliosq; affectus terræ & temporum mutationes describunt, ac resoluunt diuinitatẽ: ceu qui Dionysum uinũ, Vulcanum flammã interpretantur. Persephonem autẽ uocat alicubi Cleanthes spiritum fructus peruadentẽ perimentẽq;. quin & quidam poetarum de messoribus inquit:

Quom primum iuuenes Cererem per membra secarent.

Nihil enim hoc interest, an siquis ueli, funium, & anchoræ nomine gubernatorẽ appellauerit: aut per fila & tramas textorem significauerit; aut sub potionis, aut mulsi,

aut

aut ptisanę nomine medicum indicauerit. Sed oppidò quàm graues & impias inue hunt opiniones, qui surdis & brutis inanimatisq; rebus, deorum nomina tribuunt. Hæc enim deos putare non licet. Nec sanè deus quicq; est, aut exors animæ, aut homini obnoxiū. Neq; decet ullis utentes rationibus immortalitate illa honestare, alios apud alios esse deos, seu Barbaros, seu Gręcos, seu agētes sub australi aut Boreo cardine. Sed sicuti sol, luna, cęlū, terra, mare, cōmunia sunt omnibus, aliter aūt apud alios nuncupātur: eadem sanè ratione quom una ubiq; prouidentia ac potestas omnia alit, sustinet, exornat, alij tamen apud alios sunt ritus lege instituti: alia sunt indigitamenta, alia symbola, obscure quidem à primis autoribus consecrata, sed quorum interpretationē non facile neq; sine periculo quisquam disquisiuerit. Sic enim nō pauci in superstitionē inciderunt: quam rursus alij fugiētes multo studio in impietatem quasi in uoraginē imprudentes lapsi sunt. Quapropter oportet è media philosophia antistitem mysteriorū peritum & sibi cōstantem accersere, quo pie omnium ęquè dictorum & factorū ratio afferatur: ne quod Theodorus de se aiebat: Quę scilicet ipse dextra promeret, nōnullos auditorū sinistra arripere: idē nobis eueniat, ut quę leges recte circa sacrificia & celebritates constituerunt, ea nos peruerse accipientes aberremus. Ratio enim una omnium imprimis in consilio habenda est. Enimuero nona supra decimam primi mensis festum diē agentes Mercurio, melle & fico uescuntur, hanc orationis summā facientes, γλυκὺ ἡ ἀλήθεια, dulce quid est ueritas. Sed & Isidis Phylacteriū, id est amuletū, quod ipsi circumijci fabulantur, non aliud quàm ueram uocem interpretātur. Harpocratē quoq; neq; deum imperfectum & quasi puerum, neq; aliquod leguminū existimemus: sed deum iuuenilis adhuc atq; imperfectæ inarticulatęq; orationis præsidem ac moderatorē: ex quo digitum ori admotum habet, utpote silentij ac taciturnitatis symbolū. huic mēse, cui μεσορὶ nomen est, legumina afferētes aiunt: γλῶσσα τύχη, γλῶσσα δαίμων, lingua fortuna, lingua deus. Ex plantis itaq; quæ in Aegypto nascūtur, deo imprimis perseam consecratā ferunt: quod eius fructus cordi, linguæ folium sit quàm simillimū. Sic etiam ex ijs quę homini propria sunt, nihil est oratione, de Dis præsertim, ad felicitatem accōmodatius. Hic ergo nō absurde, ad oraculum descendenti consulam, sancta sapere, & honesta dicere. Sed enim multi in sacris pompis ac celebritatibus bona uerba proclamant, de ipsis postea Dis peruersa ac detestabilia tum dicentes, tum sentientes. siquis ergo percunctetur, quomodo ijs sacris utendum sit, à quibus risum ablegamus, mœrorē autem & luctū afferimus: quid aliud dicam, nisi ut ea ita sinamus, prout ab initio fuerūt constituta: neq; de Dis nouas opiniōes introducamus, absurdis suspitiōibus omnia labefactantes. Sed enim apud Græcos multa eodem fermè tempore aguntur ijs simillima, quæ Aegyptij in sacris operantur. Nam & Athenis mulieres cibo abstinent in Thesmophorijs, atq; humi sedent. Quin & Bœoti τὰ τῆς ἀχαίας μέγαρα κινοῦσιν, id est Cereris ædes mouēt: eamq; celebritatē ἐπαχθῆ, id est querula & adgemebunda uocitant: ceu tunc Cerere ob raptum, & τῆς κόρης, id est Proserpinæ, descensum in luctu agente. Est autem hic mensis circiter pleiadas, sementi præfinitus, Aegyptij ἀθύρ, Pyanepsionem Athenienses, Bœoti Damatrium, quasi tu Cerealem dixeris, nuncupant. Theopompus historia sua prodidit, ab ijs qui ad occidentem habitant, hyemem Saturnum, æstatem Venerem, uer Proserpinam appellari. Ex Saturno autem & Venere cuncta esse progenita. At Phryges existimantes deum per hiemem somno uacare, æstate autem euigilare: hyeme quidem κατευνασμοὺς, id est dormitiones, æstate uero ἀνεγέρσεις, id est uigilias, bacchantes excurrentesq; deo celebrant. Sed Paphlagones deum coerceri ac uinctum esse per hyemē, per uer autem moueri ac resolui memorant. Nam & ipsa temporis facies seminibus adhuc latentibus suspicionē affert, σκυθρωπασμὸν, id est mœstitiam ac diritatem fieri. Atqui prisci non eos quidem deos uocabant, sed deorum dona & necessaria & eximia ad uitam minime agrestem & ferinam degendam. Pro temporū itaq; uicissitudine, aut quom arbores frondes amitterent, aut iā delapsis frondibus inhorrescerēt, alios atq; alios ritus induxerūt: quom uero semina terra cōmendarent, tum multa faciebant quasi tumulantes, lugentesq;, & funeri operantes. Præterea sicuti Platonis cōmentarios comparantes, nos nobis

Platonem comparare profitemur: & eum Menandrum imitari dicimus, qui Menandri poemata sibi proponit imitanda: iuxtà illi deorum nominibus deorum dona atque opificia non erubescunt honestare, ab utilitate illis honorem ac uneratione impendentes. Sed postera ætas hęc inerudite arripiens, & indocte peruertens, seminũ affectus, prouentus, abscessus ac detrimẽta ad deos retulit, deorũ natales & obitus non solum uocãs, sed etiam existimans: atque ita se absurdis, peruersis, atque omnino impijs opinioibus retorsit. Quę imperitia eos nõ modo in Xenophanis Colophonij reprehensionẽ inducit, qui Aegyptios monebat, ne eos lugerent, quos deos putarent: uel certè ne deos putarent, quos lugendos existimarẽt. Sed quod maiore excipiendum est risu, simul lugent & precantur, ut fructus instaurent ac sibi ipsis reparent, ut rursus aboleant & lugeant. Sed res aliter se habet. Siquidẽ ob fructus lugent, deos autẽ largitores & effectores fructuum precantur, ut deperditos sarciant, & alios largiantur. Quare apud philosophos rectè dictum uidetur: éos qui non rectè audire nomina didicerunt, rebus etiam ipsis peruerse uti. Sicuti Græci qui æreas & pictas & lapideas deorum imagines non discentes neque assuescentes simulachra in deorũ honorem posita, sed deos appellare, postea nõ erubescunt dicere Mineruã à Lachare spoliatam, & Apollinem aureis cincinnis excultum à Dionysio detonsum, & Iouẽ Capitolinum tẽpore ciuilis belli cõflagrasse & interijsse. In quem errorẽ Aegyptij, quo ad animalia quę uenerantur, non parũ inciderunt. Nam Græci de ijs melius loquuntur atque opinantur: columbã scilicet Veneri esse consecratã, draconẽ Palladi, coruũ Apollini, canem Dianę. Hinc Euripides dixit, luciferæ Hecates simulachrum est canis. Plerique autẽ Aegyptiorum bruta animalia colentes, & quasi deos sectantes, non modo res sacras in risum & illusionẽ uocant, quæ minima improbitatis pars est: sed mera & intolerabili aliorum mẽtes superstitione implicant, aliorum autẽ in ferinam & pudendam impietatẽ trahunt. Ex ijs nonnulla hoc loco perstringere nõ adeo fuerit importunũ. Nam deos uim Typhonis reformidantes sese immutare, & nũc ibiũ, nunc canum aut accipitrum corpora induere, omnes fabulas, omnia excedit portenta. Tum animas defunctorum quotquot superstites sunt, in hæc sola migrare ac regenerari, ab omni abhorret fide. Quarum rerum qui credibilem & urbanam quandam causam afferre studẽt, aiunt Osirim magnum olim exercitũ duxisse, eiusque uim ac multitudinẽ in partes multas diduxisse, (manipulos atque ordines Græci uocant) ijs omnibus priuatim insignia dedisse belluata atque animalibus distincta, quę postea unusquisque ordo in honore habuit & religiose coluit. Nonnulli autẽ tradunt, eos reges qui posteriore fuerunt seculo, ut stuporẽ incuterent hostibus, priores ferarũ partes ipsaque ora nunc auro nunc argento confecta in pugna gestauisse. Alij rursus memorię prodiderũt, prægrauem quendam ac sceleratũ regem, quom didicisset Aegyptios natura quidem leues, & ad cõmutationes ac res nouas moliendas præcipites, cæterũ imbelles æquè atque infrenes esse, ob multitudinẽ neque sapere neque in medium cõsulere assuetos, immanẽ hanc & æternam superstitionẽ eis iniecisse, perpetuę inter eos discordiæ ac simultatis causam: feras scilicet quas alias alijs colẽdas obseruandasque constituit, dissidentes inuicem ac inimicitias gerentes: tum alijs alium cibum præfinisse. At illi inferentes ac reponentes iniurias, non intelligebant se ferarũ gratia depugnare & simultates exercere. Nam soli Aegyptiorum ad hanc diem Lycopolitæ ouem gustant, in lupi scilicet gratiam, quem deum putant. Oxyrynchitæ autem nostra ætate, quòd Cynopolitæ oxyrynchum piscem sibi cibum fecerint, canes arripientes atque immolantes tanquã sacrificium comederunt: qua ex re utrique in bellum exarserunt, seque inuicẽ mutuis cladibus inclementer affecerunt, donec & à Romanis male multati à contentionibus destiterunt. Enimuero quom multi asserãt Typhonis animã in hæc animalia abijsse ac dissipatã esse, par est ut hæc fabula ad explicationem uocetur. omnis enim natura irrationalis atque efferata, quasi pars quædam à malo genio auulsa existimatur. Illum itaque demulcentes ac propiciantes, id genus animalia uenerantur & colunt. Quòd si grauis aliquis & immodicus squallor ac cæli intemperies inciderit, & exitiales morbos uel alias calamitates insperatas atque inexpectatas attulerit, sacerdotes ex ijs animalibus quæ in cultu habent quædã per silentium

lentium & quietē in obscurum locum perducentes primo cōminantur ac perterrēt. Quòd nisi ea calamitas desierit, tum demum iugulant & sacrificant: ita se opinantes dæmonis iniuriam ulcisci, aut alioqui magnā quandam expiationē maximis necessitatibus adhibere. Siquidem & ἐν ἰλιθύιας πόλει, in ciuitate Idithiæ agentes, homines cremabant, eos Typhonios uocantes: ut Manethon in historijs scriptum reliquit. eorūq; cineres dispergebant atq; abolebant: quod & palàm fiebat, & certo anni tempore, canicularibus uidelicet diebus. Sed eorum animaliū quæ religiose habent, immolatiōes arcanæ sunt: neq; statis tēporibus, sed prout rerum euentus cōmonuerint. Quare multos latent, nisi quom tumulos habent. Tunc enim in conspectu omnium alia ostendunt, alia coniectura assequuntur, hac inducti opinione: quòd ita Typhon uicissim molestia afficiatur, & uoluptatē quam male agendo acceperit, male audiendo amittat. Nam Apis & alia quædam pauca pertinere ad Osiridē, & ei sacra existimantur: at illi plurima tribuunt. Et si uerus hic sermo, puto ad Osiridē pertinere quę ex confesso cōmunes honores habent. Exempli gratia, ibis, accipiter, cynocæphalus, & hic ipse Apis & Mendes: sic enim in Mendite hircum uocant. Ad animalium autem cultum utilitas pariter & symbolum seu significatio desideratur: quorum nonnulla altero, nonnulla utroq; carent. Sanè constat bouem atq; ouem & ichneumonem utilitatis ac beneficij gratia in cultu fuisse. Sicuti Lemnij colunt corydos, id est alaudas, quòd oua locustarum scrutentur & perfringant: Thessali ciconias, q multos serpentes terra prodeuntes perimant. proinde lege constitutū, ut qui ciconiam occiderit, solum uertat. Cæterū aspidē, & galen, id est mustelam, & cantharō, id est scarabeum, imagines quasdā sibi ipsis obscuras ad deorū uim significādam ceu per solis stillicidia contemplantes proposuerunt. Galen enim, id est mustelam, multi putant & testantur auribus cōcumbere, ore partū edere: quæ imago natales sermonis ostendit. In scarabeorū autē genere non esse fœminam, sed omnes mares, atq; in rotundam sphæricamq; materiē genituram immittere, quam cessim & in contrarium impellentes conuoluant, ad solis symbolum uidetur spectare. Nam sol uidetur cælum in aduersum circumagere, ab occidente scilicet in ortum deuoluens. Aspidem autē tanquā à senecta immunē, & ad motum nullis utentē instrumētis, utpote apodem & lubrica faciliq; conuolutione se contorquentē, astro compararunt. Sed neq; crocodilus sine causa uerisimili ac plena persuasionis honorem nactus est. Ad summū enim numen quandam habet imitationē, utpote ex omnibus unus elinguis. Neq; enim sermo diuinus uoce indiget: & per mutam & silentē uiam ac iustitiam ascendens, ad uocalem iustitiā perducit mortalia. Solum autē ex ijs quæ degunt in humido, à fronte tenuē ac perspicuam quandam pelliculā deducere tradunt, & uisum obtegere: quasi non uisus uideat, quod primo numini planè congruit. Vbi uero crocodilus fœmina peperit, ibi terminum incremēti Nili futurum agnoscunt. Quom enim in humido partum edere non possint, procul autē non ausint: id seruant tēperamentū, ut exacte futurum incrementū præsentiant, & à partu neq; uicinitate offendantur, neq; ob distantiā fluminis beneficio uti nō possint, & ipsa tamē oua loco inhumecto ac sicco custodiantur. Sexaginta autē catulos pariunt, & totidem dies cessant: totidem etiā uiuunt annos qui plurimum uiuunt: quæ dimensionū prima est ijs qui cælestia speculantur. Sed iam de ijs agendum, quę propter utrunq; uenerationē sunt assequuta. Et de cane quidē superius dictū est. sed ibis perimens serpētes noxios ac letales, prima omnium edocuit spectatores naturæ usum medicæ euacuationis, sic ipsa se ipsam pelluens ac expurgans. Itaq; qui sunt ex sacerdotibus legum obseruantissimi, sese expiantes expurgatoriam aquam sumunt, unde ibis potauit. Neq; enim potat uel morbosam uel impurā aquam, sed neq; etiam permeat. Pedum autē inuicem digressu & rostro æquilaterum facit triangulum. nigrarum pręterea pinnarum circa albas uarietas & cōmistio lunam ἀμφίκυρτον, id est utrinq; exturgentem, præ se fert. Neq; uero mirādum est, quòd Aegyptij & Græci hasce adeo leues ac tenues similitudines amauerint. Nā & alij multis huiusmodi tum inscriptis tum efformatis deorum imaginibus usi sunt. Quale apud Cretas Iouis simulachrum auribus carens. Dominatorē enim & principem omnium neminē decet audire. Mineruæ autem

autem ſimulachro Phidias draconem adiunxit, Veneri autē quæ in Elide colitur teſtudinem: quòd uirgines cuſtodia indigeant, uiro autē coniunctas & domeſtica gubernatio & ſilentium imprimis deceat. Neptuni autē tridens tertiæ regionis ſymbolum eſt, quam mare occupat, utpote poſt cælum atq; aerē coordinatæ: propter quod etiā & Amphitritē & Tritones ſic appellarūt. Pythagorici autē numeros & figuras deorum honeſtarunt appellationibus. Nam triangulum æquilaterū uocauerunt Mineruam κορυφαγενῆ καὶ τριτογένειαν, id eſt uertice natam, & trigoniam: quoniam à tribus lineis ad perpendiculum ductis ex tribus angulis diuiditur. Vnum Apollinē dicunt, uel quòd unus Apollo ſit, uel quòd duplicata unitas incipiat degenerare. Siquidem binarium contentionē & audaciam uocitant, iuſticiam uero ternione ſignificant: quòd iniuriā facere & iniuriam accipere, à defectu & exceſſu proficiſcatur: iuſtum uero quod ęqualitati debetur, in medio uerſetur. Sed qui dicitur quaternio, maximum erat iuſiurandum, ut uulgatum eſt: & mundus appellatur, utpote conſtitutus & abſolutus ex quattuor integris & exæquatis: item ex quatuor ſuperfluentibus in idem utrinq; coaleſcentibus. Siquidem opinatiſsimi philoſophorum in rebus etiam anima & corpore carentibus nihil oſcitanter prætermittebant, nihil aſpernabantur: ſi modo in ijs uel obſcuram aliquā diuinitatis ſpeciem annotarent. Quod multo magis fieri conſentaneum in ijs quæ ſenſu & anima prædita ſunt, quæq; affectus & mores habent, quom in ijs certè proprietates naturæ obſeruentur. Non igitur ijs fauendū qui hæc uenerantur, ſed qui modeſte opinantur, in ijs diuinitatē quaſi in fulgētiſsimis naturæ ſpeculis eluceſcere, & hæc eſſe ueluti inſtrumēta ad artificia quædam late omnia exornantis dei. Nihil enim par eſt inanimatum animato aut exors ſenſus ſenſili melius exiſtimare, uel ſi omne aurum omnisq; ſmaragdus unum in locum conuehatur. Neq; enim in coloribus, neq; in figuris, neq; in ſcalpturis diuinitas inſita eſt. Turpe enim eſſet, ea quæ neq; uitam neq; ſenſus participant, & extrema naturæ conditione damnata ſunt, honores cōmereri: quæ aūt uiuūt ac uident, & motus principium ex ſe habent, & uim tenent ſe ac alia cognoſcendi, contemni: quom ea defluxum ac participationē mutuentur ab eo ſummo numine, quod ſolum ſapit, quo uniuerſa gubernantur, ut inquit Heraclitus. Non ergo ineptius neq; inconcinnius ijs quæ diximus, diuinitas exprimitur, quàm æreis ac lapideis opificijs, quæ coloribus illinuntur, & corruptiones ſuſcipiunt, ſenſu autē & cognitione prorſus carent. De animalibus igitur quæ in cultu habentur, hæc à nobis quæ dicta ſunt maximè probantur. Stolę autē Iſidi uariegatæ & ex cortina uarijs infectæ coloribus iure tribuuntur. Nam Iſidis uis circa materiē omnia generantem ac ſuſcipientē uerſatur, lucem ſcilicet, tenebras, diem, noctem, ignem, aquam, uitam, mortē, principium ac finem. Oſiridis autē ſtolę non habent umbrā, neq; uarietatem, ſed unum ſimplex luci ſimillimū. Simplex enim & impermiſtum eſt principiū, quod primum eſt & intellectile: unde ſemel hæc mutuantes, illud ſeponunt & cuſtodiūt inuiſile & intactile. atqui Iſiacis utuntur frequēter. quæ enim obnoxia ſunt ſenſibus, in crebro uſu ſunt & quodammodo ſub manu poſita: multisq; modis ſub tactū & aſpectū uocantur, aliterq; atq; aliter mutatiōes & uiciſsitudines patiūtur. Eius aūt quod intellectile, quod ſyncerum, quod ſanctum eſt, cognitio tanquā fulgetra promicans ac trāſuolans animæ, olim ſemel uidendi ac tangēdi uim accepit. Ob id Plato & Ariſtoteles hanc philoſophiæ partē ἐποπτικόν, id eſt ſpectatricē uocāt, utpote qui opinabilia & miſta, & conſuſanea hæc omnia rationi tribuāt, & hinc ad illud primum, quod ſimplex eſt & ab omni materia ablegatum, trāſiliant: alioqui circa ipſum puram ueritatē attingentes, in quo perfectum finem aſſequi philoſophiam opinantur. Et hoc eſt quod noſtri tēporis ſacerdotes è ſanctuario educētes & retegētes religioſe oſtendunt, quaſi deus iſte regnū & dominatum habeat in mortuos, non utiq; alius ab eo quem Ditem & Plutonem Gręci nuncupant. Quod ſi uerum eſt, multos perturbari par eſt, ſuſpicantes in terra ac ſub terra ſacroſanctum Oſirim uere habitare: ubi eorum corpora conduntur, qui iam uideri deſinunt. Eſt autē ipſe ab omni terræ contagio ſemotus, omnis labis immunis, purus ab omni ſubſtantia quę ſolutionem ac interitum admittat. Dum uero mortalium animæ in hoc carcere corporis affectibus agitantur, nulla eſt

nobis

nobis cum deo cõmunio, nisi quantum præsidio philosophiæ quasi per obscurum quendam somnum attingimus: quom autẽ solutę transmigrarint animæ ad illud informe & inuisibile, & sanctum ab omni motu & affectu abdicatum: hic ipse deus se ducem & regẽ offert, ex quo animæ quasi dependentes, insatiabiliter cõtemplantur & inhiant ad pulchritudinẽ, nulli mortalium neq; fando auditã, neq; oratiõe expressam. Cuius amore succensam Isin eum sectari, cum eo uersari, eo deniq; expleri quęcunq; apud nos boni pulchriq; participant, priscorum monumẽta testantur. Et hæc quidem sic se habent, deorum sermoni planè consentanea. Si uero nobis reliquum est de ijs uerba facere, ut me facturũ recepi, quæ ad suffimenta pertinent, quæq; diebus singulis euaporãtur: illud quoq; præfari par est, semper homines multũ studij circa salutis curã conseruationemq; impendisse: maximè autẽ sacrificijs & castimonijs & ratione uictus non minus sanitatẽ corporis quàm sanctitatẽ animi curasse. Neq; enim bene habere existimabant, purum illud & innoxium atq; impollutum uel corporibus uel animis saniosis atq; morbosis colere. Quoniam igitur aer quo plurimum utimur, & immoramur frequenter, nõ eandem semper habet dispositionẽ ac temperiem, sed noctu densatur, & corpus premit: animamq; in mœrorẽ & cogitatũ perducit, quasi caligine oppressam & grauem: surgentes protinus resinam succendunt, ea distinctione aerem curantes & depurgãtes, & insitum corpori spiritum languidum refouentes. Habet enim odor ille uehemens quiddam & depulsoriũ. Quom rursus meridie sentiãt multam & grauẽ euaporationem à terra ui solis euocatam, cõmiscentes aeri myrrham alia euaporatiõe tẽperant. Calefactio enim dissoluit ac proscindit quicquid est in ambeunte aere cœnosi ac perturbati. Etenim medici ad pestilentes contagiones opem afferentes, flammã multam succendunt, utpote aerem attenuantem. Multo autẽ melius attenuant, si odorata ligna comburant, cupressi scilicet, iuniperi aut pinus. Sic Acronem medicum ferunt Athenis, scilicet magna illa pestilẽtia sæuiente, ignes succendi iussisse, atq; ita non paucis ægrotantibus subsidium attulisse. Sic Aristoteles asserit unguentorum, & florum, ac pratorũ suaues & bene odoratos afflatus nõ minus ad sanitatem quàm ad uoluptatem conferre. Quom enim cerebrum sit natura frigidum & gelu concretũ, eorum calore ac lenitate sensim diffunditur & excitatur. Quin & apud Aegyptios indigenę myrrham βάλ solent appellare: quòd ipsi patria lingua τῆς ληρήσεως ἐκσκορπισμόν, id est dementiæ discussoriũ, interpretantur. quę interpretatio causæ, quam modo attulimus, planè testimonium reddit. Est & cyphi, cinnus & cõmistio ex sexdecim rerum minis composita: melle scilicet, uino, uua passa, cypero, id est iũco quadrato, resina, myrha, aspalatho, seseli, iunco rotũdo, odorato, bitumine, bryo, id est musco, lacaphtho, ad hæc utraq; iunipero: ex quibus hanc maiorem, illam minorẽ uocant: item cardamomo & calamo. cõmiscentur autẽ hæc nõ temere neq; promiscue, sed ordine sacris literis tradito, & seplasiarijs ad hanc ipsam compositionem præscripto. Eum uero imprimis numerum probauerunt, quòd sit è quadrato quadratus, & solus habeat numerũ circuncursantem in ambitu interiori regioni parem. Ad hoc aũt confert multorũ aromatum confusio, quibus odorata & pigmentaria uis inest, quòd leniorem spiritum reddunt, & proba euaporatione cõmendantur, qua demum aere immutato corpus etiã immutari oportet: & ad nos subinde perueniens, temperiem conciliat clementem & salutarem. Curas etiã sine periculo ebrietatis depellit, & quasi animi uincula exoluit: partemq; imaginum & somniorũ susceptricem quasi speculum abstergit. neq; minus ad puritatẽ reuocat, quàm lyrę pulsus, quibus ante somnum Pythagorici utebantur, sic animi partem affectibus obnoxiam & à ratione auiam excantantes & tempestiue procurantes. Olfactoria enim & odorata plerunq; deficientẽ sensum reuocãt & instaurant: sæpe etiã hebetant & reprimunt, diffusis scilicet ac suspensis in corpore ob leuitatem spiritibus. Sicut & nonnulli medicorum tradunt somnum fieri, quoties alimenti euaporatio leniter circa intestina obrepens quandam inducit titillationem. In usum autẽ uenit cyphi & potu & allitu: siquidem epotum quæ intus sunt depurgat, allitum autem emollit. Præterea resina opus quidem est solis, myrrha autẽ ad lunam pertinet, utpote quæ & ex plantis distillantibus ad lunã emanet. Ex ijs uero quæ ad condien-

condiendum cyphi conueniunt, nonnulla noctu magis gaudent: ceu quæ frigido afflatu, umbraq; & rore & humore suapte natura educantur. Quippe lux diei & una est & simplex: & Pindarus ait solem per merum & assum solitarium aerem perspici. Atqui nocturnus aer multis luminibus multaq; ui confusus est atq; permistus: utpote seminibus ex quoq; astro in unum cõfluentibus. Par est igitur illa quidẽ, ceu simplicia & à sole originem mutuantia, noctu: hæc autem ceu mista & uarijs qualitatibus confusa, ineunte nocte euaporari.

AMPLISSIMO VIRO DOMINO IOANNI LANGIACO, episcopo Lemouicensi, Christianissimi regis oratori, Cælius Calcagninus S.

ETSI ego mihi grauẽ aduersariam constitutã uideam Antistes amplissime, tuam de me expectationẽ, eamq; opinionem, quam de studijs meis concepisti, cui satisfacere pro eius magnitudine arduum sit ac per difficile: facit tamẽ incredibilis mea erga te obseruantia, ut uel cum periculo existimatiõis, nihil possim tibi tam studiose atq; amanter petenti negare. Extant enim tot tui erga me animi testimonia, tot officia, ut ferreus planè sim, omniumq; ingratissimus, si cunctanter ac parũ accurate tuo respondeam desiderio. Mihi enim hoc imprimis prospiciendum est: ut quo minus mihi suppetit facultas obeundi quæ à me postulasti, hoc magis uoluntas obsequendi adfuisse intelligatur. Mitto igitur præfidẽtius fortasse quàm oporteat: in Ciceronis libros De officijs disquisitiones aliquot, quas in gratiã Alberti Bendedei uiri grauis & spectatæ prudentiæ proximis mensibus luseram. Quod scribendi argumentum posset existimari inuidiosum, si in eorũ manus perueniret, qui parum candido animo aliena scripta metiuntur. Darent enim uitio quòd in Ciceronem ausus sim stylũm perstringere, & sacrosancta illius uolumina licẽter nimium attrectare. Graue etiam in me iudiciũ excitarent: quòd publicum latinę eloquentiæ parentẽ minus reuerenter quàm par fuerit salutauerim. Quibus ego facile respondere possum, ad illud fastigium Ciceronis gloriam peruenisse, quò neq; inuidia neq; obtrectatio cuiusquam grassari possit: tantamq; esse summi illius ingenij felicitatẽ, ut sua se à telis impetentiũ maiestate tueatur: neq; laude augeatur, neq; uituperatiõe imminuatur aliena. Ego uero is sum, qui non solum ad tanti uiri fulgorẽ me fatear caligare, & religiose ingenij fasces summittere: sed me felicẽ futurum putem, siquando tenui & infirmo hoc meo penicillo tam elegantis tamq; admirabilis formæ umbras & lineamenta aliquot expressero. Et ut uerum loquar, fuit ille ipse mihi hortator Cicero ut hęc scriberem: qui decertandum cum optimo quoq; omnibus ijs persuasit, qui ad aliquam dicendi frugem nituntur peruenire. Cicerone autem quem maiorẽ putem? quem magis admirer? cui plus laboris impendam? Patefacit hoc meum cõsilium ipse titulus cõmentationis, cui Disquisitionum nomen feci, quo ex professo multa in dubitationem uocantur, nihil certò decernitur. Sed enim res bene habet, hoc omne onus defensiõis ac patrocinij mihi tum primũ ademi, quom tuum nomen meis commentationibus præfixi: cuius autoritate, non modo calumnijs, sed iustis etiam accusationibus locus pręcludi potest. Tametsi hoc ipsum quicquid est quod ad te mitto, tam sancte apud te adseruatum iri opto, ut nullius in uoculas aut manus incurrat: neúe alio in sanctuario recondatur, quàm quo solẽt amicorũ recondi munuscula, quæ non ad speciẽ, sed ad significationem amoris dari solent: ut sint non precij ac fortunæ, sed familiare tantum beneuolentiæ monumentum. Bene uale pater eminentissime, & Cælium ama tui obseruantissimum. Quinto Calendas Decembris. M. D. XXXV. Ferrariæ.

S CIO ego ꝙ difficile sit grauissimo iudicio tuo satisfacere: ut uix quicquam sit tam exactũ, cui censura tua notã non præfigat. Quos ergo tu risus, Di boni, excitabis? quom me hominẽ mediocris literaturę in Officijs Ciceronis ingeniosum esse uoluisse senties. Eris tamen aliquanto in me fortasse æquior, si tecũ cogitaueris hæc me non antea scripta uoluisse, quàm tu loca aliquot Ciceronis in disquisitionem uocaueris, quin & uniuersum tertium de Officijs librum in ordinem redegeris. Nullo enim alio inuitamento allici poteram ut tantũ insanirem, nisi tu prior hoc mihi iter quasi præmunisses, atq; hanc fenestram aperuisses. Quare aut tute mihi æquum iudicẽ præbebis, aut ego tuum in te exemplum regerã: ut uel utrunq; nostrũ eodem iudicio absolui, uel utrunq; damnari sit necesse. Bene uale.

DISQVISITIONES ALIQVOT IN LIBROS OFFICIORVM CICERONIS, CÆLIO CALCAGNINO AUTORE.

P RIMO mihi titulus nõ planè satisfacit, De officijs. Nam I
plenius atq; uberius De officio existimassem, sicuti & Panætius inscripsit, περὶ τοῦ καθήκοντος. Nec me fallit, Ciceronem libro XVI. Epistolarum ad Atticum ex professo hanc inscriptionem magis probasse, ceu pleniorem. Sed suæ sententiæ nullam rationem affert. Quare nulla eum alia causa motum ad titulum immutandum arbitror, quàm ut à Panætio euariaret: cui palàm reclamat, quo iure, quá ue iniuria se illi offerat occasio. Quare quom in uniuersum de eo quod ad hominem pertinet, quodq; agi deceat in omni uitæ genere, his libris pertractet Cicero: non autẽ ad aliquarum personarũ officia & functiones se obstringat: multo plenius est, multoq; latius propositum Ciceronis complectitur officium, quàm officia. Sicut de situ terræ quàm terrarum libentius geographicos meos inscripserim. Sic de imperatoris officio rectius liber inscribatur quàm imperatorũ, in quo in uniuersum præscribatur, quid imperator agere debeat, & qua ratione imperatoriam potestatẽ administret. Contrà, uitas imperatorum, & de imperatoribus cõmentarios nuncupauerim, quibus non omniũ, sed aliquorũ gesta comprehendam. Sunt enim nonnulla uerba, quæ in numero unitatis uberius quid significent, quàm in numero multitudinis. Ad hoc exemplum titulum quoq; De finibus bonorũ & malorũ immutauit, quẽ Zeno περὶ τέλους, mea quidẽ sententia multo cõmodius inscripserat, ipso etiã Cicerõe assertore, qui in tertio De finibus inquit: Quom enim hoc sit extremũ: sentis enim credo me iam diu quod τέλος Gręci, id dicere tũ extremũ tũ ultimũ tũ summũ: licebit eṁ finẽ pro extremo aut ultimo dicere. Quom ergo hoc sit extremũ cõgruenter naturę cõueniẽterq; uiuere, necessario sequit̃ omnes sapiẽtes semper feliciter, absolute, fortunate uiuere, nulla re impediri, nulla prohiberi, nulla egere.

Idem se definiturum officiũ pollicetur, quod à Panętio prætermissum fuisse miratur. Nec tamen ego uideo eum præstitisse quod pollicebatur. nam protinus officij diuisionẽ, nõ definitionẽ aggredit̃. Omnis, inquit, de officio duplex est quæstio. Quo loco obseruandum est, Ciceronẽ ueritate coactum de officio, non autem de officijs quæstionẽ proposuisse: & mox rursus ita cõscripsisse: Atq; etiam alia diuisio est officij. Differre autẽ diuisionem à definitione nemo est tam ignarus dialecticæ, qui nesciat, uel ipso Cicerone autore in Topicis. Nam iusta definitio è genere ac differentijs cõstat, nec ad definitionẽ accersenda est diuisio, nisi forte in æquiuocis, ne in sophistarũ laqueos incidamus. Nec mihi argutator aliquis obijciat, diffinitionẽ & defi- II

nitionem differre, prioremq; illam ad diuisionem magis, id est διαίρεσιν, quàm τὸν ὁρισμὸν spectare. Nam hanc sibi Cicero defensionem ademit, quom ex Platonis imitatione dixit: omnem quæ à ratione suscipitur aliqua de re institutio, debere à definitione proficisci: ut intelligatur quid sit id de quo disputetur. Idemq; in Topicis: Finitio est, inquit, quæ id quod definitur explicat, quid sit. Cuius etiam inuestigãdæ rationem docte enarrat. In definiendo enim ille ordo seruandus est, ut quom sumpserimus ea, quæ sunt rei quam definire uelimus cũ alijs cõmunia; usq; eò persequamur dum propriũ efficiatur, quod nullam aliã in rẽ trãsferri possit. Ob id ergo subijci debuit, officium esse actionẽ in omni uita cum uirtute ac ratione cõiunctã. Actio, genus est. In omni uita, tam eam officij partẽ complectitur, quæ ad finem bonorum, id est felicitatẽ adipiscendam: quàm eam quæ præceptis constat. Cum uirtute, differentia. Quod quicquid à uirtute abiunctum est, ab officio longe absit & ratione. Altera differentia cõmunem hanc uitam attingẽs, in qua decorum, id est τὸ πρέπον requiritur. Nihil enim agendum est, cuius probabilis ratio afferri nõ possit. Totus aũt hic locus à Cicerone erutus est ex Phædro Platonis, apud quẽ ita Socrates loquit̃: περὶ παντὸς μία ἀρχὴ τοῖς μέλλουσι καλῶς βουλεύσεσθαι, εἰδέναι δεῖ, περὶ οὗ ἂν ᾖ ἡ βουλή, ἢ παντὸς ἁμαρτάνειν ἀνάγκη. τοὺς δὲ πολλοὺς λέληθεν ὅτι οὐκ ἴσασι τὴν οὐσίαν ἑκάστου. ὡς οὖν εἰδότες, οὐ διομολογοῦνται ἐν ἀρχῇ τῆς σκέψεως, προελθόντες δὲ τὸ εἰκὸς ἀποδιδόασιν. οὔτε γὰρ ἑαυτοῖς, οὔτε ἀλλήλοις ὁμολογοῦσιν. Iis q̃ recte atq; ordine cõsulere uolũt, unũ est omniũ principiũ, cognoscere q̃d illud sit quod in consultationẽ uenit, aliàs error accidat oportet. Nã pleriq; nesciunt se rei cuiusq; propositæ substantiã ignorare, sed quasi sciãt & perspectam habeãt, in ipso disceptationis initio eam declarare nõ curant. In progressu igit̃ orationis, quod par est, subsequitur: ut multa nec sibi nec alijs consentanea loquantur. De hoc loco nuncupatim meminit Cicero in secũdo De finibus. Omnis autẽ in quærendo, quæ uia quadam & ratione habetur oratio, præscribere primum debet, ut quibusdam in formulis ea res agat̃: ut inter quos disseretur cõueniat, quid sit id de quo disseratur. Hoc positum in Phædro à Platone probauit Epicurus: sensitq;, in omni disputatione id fieri oportere. Iureconsulti atq; oratores non temere se definitionibus obstringunt, existimantes eas plerunq; subuerti solere: ex quo fiat, ut quicquid ijs fuerit superstructum, protinus concidat. De qua re ita Vlpianus libro quinquagesimo Digestorum: Omnis definitio in iure ciuili periculosa est. Rarum est enim ut non subuerti possit. & Quintilianus libro septimo: Rarissima enim apud oratores reperietur illa ex consuetudine philosophorũ dicta seruitus. est enim certa seruitus, ad certa se uerba obstringendi. Idq; faciendum in libris Ciceronis De oratore uetat M. Antonius. Nam est etiam periculosum, cum si uno uerbo sit erratum tota causa cecidisse uideamur. Optimaq; est illa uia qua utitur Cicero pro Cecinna: ut res proponatur, uerba non periclitentur. Cato apud Ciceronem in tertio De finibus diuisionem hanc uidetur & locupletius & luculentius enarrasse: quam in hunc locum transtulisse, puto ad huius loci illustrationẽ plurimum pertinere. Sed quom quod honestum sit, inquit, id solum bonum esse dicamus: consentaneũ tamẽ est fungi officio, quom id officium nec in bonis ponamus, nec in malis. Est enim aliquid in ijs rebus probabile, & quidem ita, ut eius ratio reddi possit. Ergo ut etiã probabiliter acti ratio reddi possit. Est autẽ officium, quod ita factum est, ut eius facti probabilis ratio reddi possit. Ex quo intelligitur, officiũ medium quoddam esse, quod neq; in bonis ponatur neq; in contrarijs. Quoniamq; in his rebus, quæ neq; in uirtutibus sunt neq; in uitijs, est tamen quiddã, quod usui possit esse: tollendum id nõ est. Est autẽ eius generis actio quoq; quædam, & quidem talis, ut ratio postulet agere aliquid & facere eorum. Quod aũt ratiõe actum est, id officium appellamus. Est igitur officium eius generis, quod neq; in bonis ponatur, neq; in cõtrarijs. atq; perspicuũ etiam illud est, in istis rebus medijs aliquid agere sapientẽ. Iudicat igitur quom agit, officium illud esse: quod quoniam nunquam fallitur in iudicãdo, erit in medijs rebus officiũ. Quod efficitur etiam hac conclusione rationis. Quoniam enim uidemus esse quiddam, quod recte factum appellemus, id autem est perfectum officium: erit etiam inchoatum. ut si iuste depositum reddere in recte factis sit, in officijs ponatur depositum reddere. Illo enim

addito iuste facit recte factum. Per se autem hoc ipsum reddere in officio ponitur, quoniamq; non dubium est, quin in ijs quæ media dicimus, sit aliud sumendum, aliud reijciendum: quicquid ita fit aut dicitur, omni officio cõtinetur. Ex quo intelligitur, quoniam se ipsos natura omneis diligãt, tam insipientẽ quàm sapiẽtem sumpturum quæ secundum naturã sint, reiecturumq; cõtraria. Ita est quoddam cõmune officium sapientis & insipientis. Ex quo efficitur, uersari in his quæ media dicamus. uel quom ab ijs medijs omnia proficiscantur officia, non sine causa dicitur ad ea referri omnes nostras cogitationes, in ijs & excessum è uita & in uita mansionem. in quo enim plura sunt, quæ secundum naturã sunt, huius officiũ est in uita manere: in quo aũt aut sunt plura contraria, aut fore uidentur, huius officiũ est ex uita excedere. Ex quo apparet, & officium sapientis esse, aliquãdo excedere è uita quom beatus sit: & stulti manere in uita quom sit miser. Et cætera quæ in hanc sententiã subsequuntur.

Illud nõ prætermittã, aliquos fortasse nostrę huic disquisitiõi ita posse occurrere, III
ut officij definitionem non prætermissam contendant: quom post perfecti & medij officij diuisionẽ, utriusq; definitionem subiunxerit. Sic enim inquit Cicero: Hoc autem cõmune officium uocãt, atq; sic definiunt, ut rectum quod sit, id perfectum esse definiant. Medium autẽ officium id esse dicunt, quod cur factum sit, ratio probabilis reddi posit. Quorum opinioni rẹcte ita responderi posse arbitror. Multum scilicet interesse, an quis genus, an generis formas differẽtiasúe definiat. Perfectum autem & medium officium non esse genus, sed duas generis differentias. Diuiditur enim officium in perfectũ & medium: sicut animal in rationale & irrationale. Quod si quis utrunq; per se definierit, non is in cõmune animal definisse existimandus est: quando in definitione generis, puta animalis, differẽtiæ omnes ueluti rationalis & irrationalis includuntur. Tam enim rationale quàm irrationale animal est, si Platonicis credimus. At quom genus partimur, suæ cuiq; parti sua differentia tribuenda est: quo fit ut longe diuersa sit generis formarumq; definitio. Genus omnes differentias complectitur, quæ deinde seorsum generi additæ singulas formas pariunt. Sic perfectum, sic mediũ, officio adiunctum, duas separatas formas efficiũt: quarũ unaquæq; sua cõtenta est differentia, quom tamẽ omnes intra generis cõplexũ delitescãt. Quare ut ad institutum redeã: permulti interest, an quis in uniuersum genus, an generis formas definiat. Ex quo facile nobis constare potest, officiũ quatenus genus est, non esse definitum, cuius definitionis Cicero nobis expectationẽ concitauerat. Quòd si illud quoq; exactius explorare lubeat, qualis scilicet hæc ipsa sit medij perfectiq; officij definitio, eam profecto parũ idoneam parumq; accõmodatam cognoscemus ad officij naturam substantiãq; declarandam: utpote cui genus, hoc est caput ipsum definitionis desit. Quid enim designatur, perfectum est id quod rectum sit? Aut medium id esse dicũt, quod cur factũ sit, ratio probabilis reddi posit. Sanè hoc nihil est, mea quidem sententia, quàm in uitium illud incidere, quod Græci ταυτολογίαν dicere solẽt, quom idem se ipso exprimitur. Dic enim per Musas rogo, quid pronomen, id, eo loco tibi significet. Quippe mihi officium repetit, ut ita interpretari sit necesse: perfectum officium est id officium, quod rectum sit. & medium officium est id officium, quod cur factum sit, probabilis ratio reddi posit. quæ omnino absurda & Cicerone ipso indigna est repetitio, tum quæ ad officij substantiam indicandam sit omnino superuacua. Quòd nisi hanc interpretationẽ approbemus, periculum est ne protinus in paralogismũ illum sophistarum incidamus, quom dicũt: officium perfectum ex definitione Ciceronis, est id quod rectum sit. Sed perpendiculum est id quod rectum est. Nihil ergo repugnat, quin perpendiculum sit officiũ. Huius argumẽti maxima propositio in promptu est: cuicunq; competit definitio, eidem competit definitum. His adde quòd perfecti officij definitio medio officio, & uicissim medij officij definitio perfecto, bellissime accõmodari potest. Nam & perfectum officium est id, quod cur factum sit, probabilis ratio reddi posit. Neq; enim quisquã, puto, tam contumax est, qui sine probabili ratione perfectum officium geri cõtendat, aut medium officium esse id quod rectum non sit. Alioqui si rectum non est, peruersum ac præposterum id esse fateamur oportet.

IIII Verba Ciceronis sunt. Hac diuisione, quom præterire aliquid maximũ uitium in diuidendo sit, duo prætermissa sunt. Nec enim solum utrum honestum an turpe sit, deliberari solet, sed etiam duobus propositis honestis utrum honestius: itemq; duobus propositis utilibus, utrum utilius. At tu hæc Cicero, quod tua pace dictũ sit, nimis cupide, ne dicã anxie, Panætio obijcis. An tu uir tanti ingenij, tantusq; dogmatis Stoici professor, non meministi apud Stoicos eiuscemodi gradus esse sublatos? neq; dato honesto, honestius aliud inueniri? Sed fac ut aliquando in cõmuni & uulgari uita hæc in dubium reuocari uideantur, quid si non duo tantum, sed tria & quatuor uel etiam plura dubitanda occurrant: puta, pater grauiter ex morbo laborat, tu gnarus eius remedij es, quod patri salutem restituat. Eodem tẽpore amicus de fortunis, de capite, de dignitate periclitatur. Tu causarum patronus auxilio esse potes, eidemq; grati animi testimonium reddere, quom ille te aliquando fortunę indignitate oppressum subleuauerit. Eodem tẽpore ignis uicinas ædes corripuit, uerendumq; tibi ne tuæ ædes tua cũ familia protinus conflagrent. Eodem tempore hostis patriam aggreditur, & propemodum intra mœnia irrupit: ut uno tempore te dubitare oporteat, non iam quid utilius, quid honestius, sed quid utilissimum, quid honestissimum sit ex omnibus. Hinc patris salus te uocat, hinc amici, hinc uiciniæ tuarumq; ædium periculum, hinc præsens patriæ tuorumq; ciuiũ direptio ac seruitus. Sanè si huic diuisioni semel fenestram aperueris, non est ubi sistas. Nam & quid utile & quid utilius & quid utilissimũ, & si ulterius promoueri licet, ex plurimis utilissimis quid præponderet, erit inquirendum. In quo non aliunde, quàm ab ipso Cicerone testimonium mutuabor. Is enim in præfatione secundi libri De officijs ait: Nõ solum quid utile, quid inutile, sed ex utilibus quid utilius aut quid maximè utile quærendum esse. Quare ne ad hãc infinitatẽ descẽdere oporteat, Panætianæ obsecro diuisioni acquiescamus, præsertim quom Aristoteles libro quinto Ethicorũ ita scribat. Boni namq; rationẽ subit minus malum ad maius malum comparatum. Minus enim malum magis quàm maius est expetibile. At quod expetitur, bonum est, & quod magis maius. Ex quibus planè colligimus, diuisionẽ hanc à Cicerone allatã contra Panætium, honesti scilicet & magis honesti, utilis & magis utilis, esse superuacaneã. Siquidem minus utile, utile esse desinit, si magis utili conferatur. Sic minus honestum, honestum esse desinit, si magis honesto conferatur. Sic affulgente sole cętera lumina hebetanť, sic sub dictatore cæteræ iurisdictiones abolentur. Huius rei argumentũ inde quoq; elici potest. Quòd si cõtingat eodẽ tẽpore opitulandũ esse amico & parenti, qui parentẽ grauiter laborantẽ destituerit, amico fuerit opitulatus, improbe dicetur fecisse: quamuis certũ sit, quòd abdicata comparatiõe, amico opitulari bonum est. Sed comparatio rei conditionẽ mutat: ceu qui in altera parte trutinæ pondusculum, in altera magnum pondus posuerit. Pondusculum enim magno ponderi collatũ nullius propè ponderis, nulliusq; grauitatis existimabitur.

V Philosophi discendi studio impediti, quos tueri debent, deserunt: itaq; eos ad rempublicam ne quidem accessuros putat Plato, nisi coactos. æquius autẽ erat id uoluntate fieri. Nam hoc ipsum ita iustum est quod rectè fit, si est uoluntariũ. Tu rectè quidem Cicero. Nam bonarum malarumúe actionũ modus ac mensura est hominis uoluntas. Sed enim ne in Platonis sententiã arguteris. Nec enim Plato debere philosophos aut posse cogi dixit ad reipublicæ gubernationem, sed eos sibi sua sponte hanc necessitatem imposituros: ut quom tempus postulauerit, id est quom nullus idoneus publicæ administrationi præsidebit, uel magnum aliquod periculum imminebit ciuibus, tum ipsi se à rerum cõtemplatione ἑκόντες ἀκόντες (ut dicunt) auellent. Et sicut nauis salaminia, ut aiebat Themistocles, non nisi ad necessaria tempora necessariasq; functiones expetebatur: ita ipsi non nisi rerum & temporum ratione impulsi, prodeunt in medium suorum ciuium cõmodis ac saluti consulturi. Certè Plato quinto libro τῆς πολιτείας, tradit non esse munus nautarum & gubernatorũ, eos rogare qui naui uehuntur, ut se uehi sinant: sed eorum potius qui uehuntur, orare, ut gubernatores & nautæ eorum curã suscipiant, atq; in portum prouehant. Pari ratione neq; philosophorũ interesse, ut rogent ipsi se ad publicam administrationẽ admitti: sed ut rogen-

rogentur potius, ut uelint ipsi reipublicæ clauum capessere, & laborantẽ ciuitatem sua prudentia sustinere. Alioqui multa accidere possunt, quæ philosophos deterreant, ne reipublicę curam suscipiant: quod & Cicero in quadam ad Lentulum epistola attigit. Id iubet, inquit, ille Plato, quem ego autorẽ uehemẽter sequor: tantum contendere in republica, quãtum probare in tuis ciuibus possis: uim neq; parenti, neq; patriæ afferre oportere. Atq; hanc quidem ille causam sibi non attingendæ reipublicæ fuisse, quòd quom offendisset populum Atheniensem propè iam desipientem senectute, quom eum nec persuadendo nec cogendo regi posse uidisset, quom persuaderi posse diffideret, cogi fas esse non arbitraretur.

Sunt aũt priuata natura nulla: sed aut ueteri occupatione, ut qui quondã in uacua uenerunt: aut uictoria, ut qui bello potiti sunt: aut lege, aut pactione, conditione, sorte. Quom in diuisione præterire aliquid, maximũ uiciũ in diuidendo sit, ut paulo superius hoc libro, & in Topicis ipse testatur: quid de ijs dicemus, quæ edicto prætorio nobis addicta sunt? nam edictum prætoris à lege diuersum est. Quid de ijs quæ contractu nobis & precio ita comparauimus, ut nostri mancipij facta sint? quid de ijs quæ prædio nostro alluuione fluminis accreuerũt? quid de ijs quæ se nobis forte fortuna obtulerũt, ut thesauri inuẽtio: ut auiũ captura, quę libero aere uagantur. Quòd si quis omnia hæc ad legẽ referat, quæ quid quaq; in re obseruari oporteat, constituerit: tum uero in alterum diuisionis uitium non multo minus inciderit. Sicut enim in diuisione desiderari aliquid turpe est, ita aliquam diuisionis partem redundare turpissimũ. Nam & qui in uacua uenerunt, & qui uictoria potiti sunt, qui pactione, conditione, sorte, usucapione aliquid tenent, ij omnes promiscue se lege defendunt. Apud M. Varronem in emptiõibus dominũ legitimum sex ferè res perficiunt. Si hæreditatem iustam adijt: si, ut debuit, mancipio ab eo accepit, à quo iure ciuili potuit: aut si in iure cessit, cui cedere potuit: & id ubi oportuit. aut si usucepit, aut si è præda sub corona emit, tumúe quom in bonis sectionéue cuiusuis publice uenit. VI

Qui autem non defendit, nec obsistit si potest iniuriæ: tam est in uitio quàm si parentes aut amicos aut patriam deserat. At hoc nimis Stoice dictum est, & quod inter paradoxa referri oporteat. Quid si sontẽ defendam? si eum, qui alium prius iniuria prouocarit: si eum deniq; cuius causa & mihi & meis diuturnas offensas concitẽ? Sanè hæc ad obrussam & rigorẽ illum Zenonis metiri, durum & plenum inclementię existimauerim: pręsertim quom in medio hominũ, neq; inter perfectos uiuamus. Adde quòd, ut ipse paulo post monet, multa circunspiciẽda sunt in omni officio, & cõsuetudo exercitatioq; capienda: ut boni ratiocinatores officiorum esse possimus, & addendo deducendoq; uidere, quæ reliqui summa fiat, ex quo quantum cuiq; debeatur intelligas. Quid pręterea si peregrinus & ignotus in periculo sit? itidẽ is, qui de te optime meritus sit. Quid si plures eodẽ tẽpore defendendi sint? quid si cõstituto in periculo opitulari nõ possis, nisi alium, puta amicũ uel necessariũ, læseris. Profecto hæ omnes circunspectiones sententiam Ciceronis infirmant. Quæ uero, malum, hæc comparatio, quàm absona, quàm ueritati refractaria. ergo ignotum ac peregrinum et forte nihili hominem destituisse iuxtà par scelus existimabis ac si parentes, quibus uitam educationemq; debeo: ac si amicos, quos eadem mihi uoluntas, idemq; studium coniunxit: ac si deniq; sanctissimam patriam, in qua omnia iura reposita sint: prodidero. Vide obsecro, ne si positionem tueri uolueris, & pietatem erga parentes, & necessitudines inter amicos, & charitatem in patriam, uili nimis loco habuisse uideare, quam publico ac late nimis profuso humanæ societatis uinculo adæquaueris. VII

Cicero liberalitatẽ cum iustitia confundit. Habent omnino aliquã inter se uicinitatem, præsertim ea parte, quæ in erogando constat. Dat enim utraq; pro dignitate benemerenti: sed iustitia multo latius euagatur. Sanè Aristoteles duplicem iustitiæ proportionem tribuit: geometricã alteram, alteram arithmeticã. Arithmeticam uersari in contractibus, in quibus omnes homines pares esse decet. Geometricam uero unicuiq; suum dispensare, quantus est cuiusq; captus & existimatio. Hæc imperia ac magistratus præclare natis ingenijs præbet: cæteris pro suo modulo munera & mi- VIII

 nisteria

nisteria partitur. Proprium est liberalitatis, pecuniã aspernari, eamq; ad publica hominum commoda impartiri. Multos habere suo beneficio obstrictos. Nemini quicquam imputare, à nemine uicem reposcere. hanc philosophi animi magnitudini ac despicientiæ rerum humanarum proximiorẽ quàm iustitiæ existimauerunt. Posset aliquis fortasse ea ratione tueri Ciceronem, quòd istæ uirtutes coniunctæ sint ac ita proximæ, ut mutuo uinculo teneãtur. Quod qui dixerit, incidet in Menedemi Eretriensis sententiam: qui omnes uirtutes unam esse uirtutem arbitrabatur, eamq; pro suis functionibus, diuersis nominibus appellabat. Autor Plutarchus in libello De uirtute morali.

IX Et quãq; omnis uirtus nos ad se allicit: facitq;, ut eos diligamus in qbus ipsa inesse uideatur, tamen iustitia & liberalitas id maximè efficit. Cur hoc fiat Cicero prætermittit ostendere, ostendit id Aristoteles. quòd cæteræ scilicet uirtutes habenti decori sint & emolumento: sola iustitia & liberalitas nõ habenti, sed cæteris potius mortalibus prosint, aliorumq; gratia & cõmodo exerceantur. Ob id etiã eas ἀλλοτρίας ἀρετὰς, id est alienas uirtutes, ueteres appellauere: quòd publicæ utilitatis gratia potius quàm priuatæ inuentæ sint. Omnis autem uirtus, quo se pluribus adiutricẽ præbet, hoc est apud omnes charior, maioreq; in admiratione habetur. Si igitur Cicero, quom Officiorum librum scriberet, Aristotelem habuisset in manibus potiusquã Panætium, non dubito quin fœcundiora uberioraq; suis ciuibus præcepta tradidisset, eaq; locupletioribus argumentis & rationibus comprobasset.

X Et Themistocles quidẽ nihil dixit in quo ipse Areopagum adiuuerit. An parum dixit Themistocles, parũq; adiuuit Areopagũ: quom oraculum interpretatus: quom ostendit suis ciuibus quæ forẽt lignea mœnia: quom persuasit, ut se nauibus tuerentur: quom regi uafro consilio utile ostendit in angustijs pugnare? Sed quid opus dicto fuit? quom nauiter atq; industrie agendo patriã seruauerit. Quòd nisi fortiter pugnando, seq; maximis periculis exponendo præpotentis regis uires fregisset, certè Areopago locus non superfuisset, sed unà cum Areopagitis salus & gloria Atheniensium cõcidisset. Possem hic togæ belliq; consilia cõparare, possem ciuiles castrensesq; labores cõferre, eaq; expaſsis eloquẽtiæ uelis exaggerare, quæ in oratione pro L. Murena incredibili facundia Cicero prosecutus est: sed in re plana atq; omnibus exposita non adeo oportet esse eloquentem.

XI Prudentia apud Aristotelem inter uirtutes, architectonicæ locum obtinet: utpote quę cæteris imperet, & reliquas moderetur. Ob id Socrates omnes uirtutes prudentię nomine appellabat. Quam sententiã Aristoteles in Moralibus arguit. Non enim omnis uirtus prudentia est, sed nulla uirtutũ est sine prudẽtia. Plato in Legibus, prudentiam oculum, iustitiam pulchritudinẽ, temperantiam sanitatem, fortitudinẽ manum animi uirtute instituti eleganter nuncupabat.

XII Duplex omnino est iocandi genus, unum illiberale, petulans, flagitiosum, obscœnum. Alterum elegans, urbanum, ingeniosum, facetum, quo genere nõ modo Plautus noster, & Atticorũ antiqua comœdia, sed etiam philosophorũ Socràtici libri referti sunt. De iocis Plautinis stat Horatius aduersus Ciceronem:

At nostri proaui Plautinos & numeros &
Laudauere sales, nimium patienter utrunq;,
Ne dicam stulte, mirati, si modo ego & uos
Scimus inurbanum lepido seponere dicto.

Si detur tamẽ mihi liber iudicandi locus, in Ciceronis malim quàm Horatij sententiam descendere. Nam multũ mihi & salis & fellis & facetiarũ & scommatum habere uidetur Plautus, iocisq; & personis pulcherrime inseruire: ut mirari subeat Horatiũ, grauiſsimi alioq iudicij scriptorẽ, tã inique super iocis Plautinis decidisse: quom satis cõstet eum imitatum esse Siculum Epicharmũ, quem Cicero in quadam ad Atticum epistola uafrũ appellat. Et sanè cõstat Siculos homines ad ioca & dicta multũ acuminis habuisse: nec profecto uidetur Horatius hoc ignorasse, quom dixit,

Plautus ad exemplum Siculi properare Epicharmi Dicitur.

Mouet me quoq; Varronis authoritas, qui in cẽsura comœdiarum Plautinarũ, non alio

alio fere argumento usus est, quom eas à suppositìtijs secerneret: nisi quòd quæ iocis & lusibus redundarẽt, eas incunctãter omniq; abdicata dubitatione Plautinas pronuntiabat. Adde quod in hoc genere longe plus fidei Ciceroni quàm Horatio habe ri par est: utpote quom Cicero fuerit mirificus iocorũ artifex, & Ciceronis iocos col legerit, & in aliquot uolumina digesserit Tyro libertus, si credimus Quintiliano.

Pulchre Aristoteles in Ethicis, & Plutarchus in cõmẽtario De uirtute morali, ostendunt inter continentẽ incontinentem, temperantẽ intemperantemq; quid diffe rat. Continens cum affectibus colluctatur & uincit. Incontinẽs reluctatur quidem, sed uictus dolet. Cõtrà, temperans nullam habet luctã, sed pacatis affectibus utitur: ut mare tranquillũ, quod nulla impellitur unda. Intemperans uero sine lucta manus dat affectibus, seq; obsequentem ad nutum omnium uoluptatum sponte profitetur. XIII

Cicero trahit officium ab honesto, ab utili: tum quomodo pugnet honestum cum utili, quid honesto honestius, quid utili utilius explorandũ proponit. At ego à iucundo quoq; officium exquirendum puto. Tria enim sunt, ob quæ quispiam expetit, honestum, utile, iucundum: & tria rursus, ob quę refugit, turpe, inutile, atq; molestum. Et uirtutem, facultatem esse scribit in secũdo Ethicorum Aristoteles agendi res optimas circa uoluptatẽ: & Speusippus uoluptatem cõgenitã nobis attestatur: ob id nobis etiam maximè elaborandum est, ut eam moderemur. Nam medicamenta ex contrarijs cõstant. Cæterum sicut ex populari opinione utile ab honesto separamus, ita & iucundum ab honesto atq; utili iure separari potest. Quatenus ergo sequendum sit quod iucundum est, disquiri ex officio debet. Tum illud quoq; dubitari poterit, utrum iucundius, an agriculturam exercere, an ciuilem uitam agere. An contemplari, an in medio hominum degere: an uxorem ducere, an cœlibem uitam uiuere. Et ex tribus quid præstet, cultum ne agri, an uillaticam pastionẽ, an mercaturam persequi. Incurrit in hanc iucundi mentionẽ Cicero nolens, aut certè aliud agens, in fine tertij libri De officijs. Qua admonitũ miror attulisse in medium multifariã hanc atq; operosam diuisionẽ, honestum & turpe, utile & inutile, iucundũ & non iucundum, honestum cũ utili contendens, iucundum cũ honesto decertãs, iucundum cum utili depugnans: quæ sexcuplex erit diuisio. quòd si honestũ & honestius, utile & utilius, iucũdum & iucundius addamus, iam ad nouenarium usq; numerũ procedet diuisio. XIIII

Vt enim uenustas & pulchritudo corporis secerni nõ potest à ualetudine, sic hoc de quo loquimur, decorũ, illud totum quidem cũ uirtute confusum: sed mente & cogitatione distinguitur, generale quoddam decorũ in omni honestate: aliud huic subiectum quod ad singulas honestatis pertinet partes. Non negauerim esse quoddam decorum in uniuersum per uirtutes perfusum: quoddam rursus particulare ad singulos actus priuatos pertinẽs. Sed prius illud in natura absconditum est, & ratione magis quàm sensu dignosci potest: sicut omnia uniuersalia, quæ sensu percipi non possunt. Priuatum autẽ hoc alterum mihi uidetur locis, temporibus, personis, alijsq; delectibus circunscribendum esse: nõ quidem more poetarũ, apud quos turpes sententiæ laudantur, quom sunt turpibus personis attributæ, sed ciuilis cuiusdam modestię respectu. Nam hortari ad uirtutẽ intempestiue: fortitudine uti, quom parum oporteat, uel leuis causa urgeat: si in conuiuio aliquis seueritatem adhibeat: si puer de iusticia inter senes disputet, hæc omnia, & his similia, dedecẽt. Cõtrà, si loca, tempora, personę cæteriq; respectus & delectus seruentur, mirũ sanè q̃ omnia deceãt. Egregius mimus animaduertere debet, quid suæ personæ consentaneum sit. nam si paruus Hectorẽ agat, tum illud Antiochenorũ in eum quadrabit: Astyanactem uidemus, ubi reliquisti Hectorẽ? Siquis amicum ad uenationẽ exiturum, ad fortitudinem & animi magnitudinem hortetur: uel is se ipsum paret ita ac si cõtra hostes conflicturus: tum omnes clament, Paruo pedi magnum calceũ induxisti: uel, colossi ornamenta pumilo imposuisti. Atq; hoc est fortasse, quod inquit Cicero, iustitia nõ uiolat homines, uerecundia non offendit. XV

Cicero & hic & alibi multis locis dicit, nihil esse tam cõsentaneum naturæ quàm uirtutẽ. credo ex ea ratiõe, quia natura semper bonum appetit: & quãto quodq; bonum maius est, eo magis appetit. nihil aũt uirtute melius: nihil ergo à natura magis XVI

appetitur quàm uirtus. & hæc ratio quidem apud me plurimũ pollet. Sed contrà Aristoteles uirtutẽ in parte irratiõali uersari scribit, & naturalibus affectibus, uoluptati præsertim, obluctari. Eius rei argumentũ est, quòd nemo natura uirtute præditus inuenitur, sed longa omnes exercitatione proficiunt. In his enim quæ à natura proficiscuntur, non est opus exercitatione, sed protinus natura duce ea amplexamur. sic ridemus, sic ambulamus, naturæ sponte: nec ut his in rebus meditemur opus est. At in his quæ ad uirtutem spectant, longa assuetudine & crebris actionibus opus est. Hinc scilicet emanauit uetus illa & digna memoratu sententia, ἑλοῦ βίον τὸν ἄριστον, ἡ συνήθεια δ' ἥδιστον ποιήσει. elige optimũ genus uiuendi, suauissimum id reddet assuetudo. Denique cõmunis est philosophorum assertio, uirtutẽ nõ naturalem, sed nec præter naturã esse. Testimonium reddit huic opinioni Plato in Gorgia, ὡς τὰ πολλὰ γὰρ ταῦτα φύσιν ἐναντία ἀλλήλοις ἐστὶν, ἥτε φύσις καὶ ὁ νόμος. ut plurimũ enim hæc (ut aiunt) contraria sunt inuicẽ, lex scilicet & natura. Ob id & B. Paulus testatus est se habere aliam legem dominantẽ membris suis, & menti suæ repugnantem.

XVII Alteram officij diuisionẽ adscribit Cicero, in perfectum seu cõmune, quod κατόρθωμα Græci appellant: & medium, cuius, cur factũ sit, ratio probabilis reddi potest. Ego perfectum illud quod uocat, si ad ęquilibriũ redigatur, lõge imperfectissimum puto. Hoc enim illud est quod flecti nescit, quod neque locorũ neque tẽporum neque personarum rationẽ habere potest: quod cõniuentibus oculis & obstinatis animis medium illum rigorẽ tenet, à quo nulla ratione deduci potest. Hoc Diogenes tuebatur, hoc Timon ille μισάνθρωπος, hoc Stoici, qui homini ignoto alapã incutere & parentem iugulare par crimen putant. Hoc siquando in iudicijs uersatur, summũ ius à nostris, à Græcis ἀκριβοδίκαιον, uocatur: quod nonnulli summã crucem, alij summã iniustitiam definiuere. Huius temperamentũ æquitatem arbitramur, quæ locorũ, temporum, personarũque delectũ habet. Hæc misereri solet, ac tum demũ parcere, nisi ad maleficium peruersa uoluntas & dolus malus accesserit. Sic perfectissimi huius officij acerbitatẽ ac duriciẽ medium alterũ officiũ, quod solum officij nomine dignũ est, moderatur. Quod ni faciat, transit ille animi rigor in mores, efficitque homines inclementes, inexorabiles, & quales à Græcis ἀπαθεῖς appellabantur.

XVIII Quo loco Cicero de prudentia ac sapiẽtia agendum proponit, utrunque uidetur ita cõmiscere, ut non facile intelligas quid prudentia sapientia differat, quódue sit utriusque munus. Ciceronis uerba sunt. In prima parte in qua sapiẽtiam & prudentiam ponimus, inest indagatio atque inuẽtio ueri: eiusque uirtutis hoc munus est proprium. Vt enim quisque maximè perspicit, quid in re quaque uerissimum sit: quique & acutissime & celerrime potest & uidere & explicare rationẽ, is prudentissimus & sapientissimus rite haberi solet. Hoc primũ nego, prudentiã & sapiẽtiam eandem esse uirtutem. Nam prudentia est exacta rerũ humanarũ discretio, quę in consilijs & omnibus ijs quæ in dubitationẽ ueniunt, dominatur. Sapientia autem est rerum humanarum diuinarumque cognitio. Hæc in ijs quæ semper eodem modo se habent, diuinis puta & æternis uersatur. Prudẽtiæ munus nõ tam uera & falsa, quàm bona & mala, utilia & inutilia, appetenda & refugienda internoscere: super ijs cõsultamus quæ aliter atque aliter sese habere possunt, quęque indigẽt fortuna. Nã reluctante fortuna, prudentia suum nunquã finem adsequatur. At sapientia tam sublimi & excelso loco posita est, ut rerũ humanarum uicissitudines longe despiciat, fortunæque ipsius imperiũ nihil ad se pertinere arbitretur. De prudentia uerba sunt Aristotelis, quem iure Plato philosophum ueritatis appellabat. Videtur itaque prudentis esse, bene cõsulere posse circa ea quæ sibi sunt bona & prosunt: non aliqua ex parte, ut quę nã ad sanitatẽ uel uires: sed quæ ad bene uiuendum omnino cõducant. Argumento est id ita esse, eos etiam qui circa aliquid uersantur, prudẽtes dici, quom bene ad finem studiosum aliquem excogitauerint ea, quorũ nulla est ars. Quare & omnino prudens is est, qui ad cõsultandum est aptus. ex ijs facile intelligas, prudentiam nõ circa uera & falsa: hoc enim cõmune est humani animi omniũque uirtutũ propositũ: sed circa utilia & inutilia uersari. Sed quid ego peregrinis aduocatiõibus utor, quom Cicero nõ multo posterius eodem libro aduersus se testimonium dicat, ut hic propè sui oblitus uideatur.

eius uer-

eius uerba non pigebit subscribere. Prudentia, quam Græci φρόνησιν, aliā quandam intelligimus, est rerum expetendarū fugiendarūq; scientia. Illa autē sapientia, quam principem dixi, rerum est diuinarū atq; humanarum scientia, in qua continetur deorum & hominum cōmunitas & societas inter ipsos. In hac ergo quæstione nō aliunde aut libentius quàm à Cicerone ad Ciceronem prouocauerim.

Libro Officiorum tertio, Est etiā, inquit, ius bellicum, fidesq; iurisiurandi sæpe hosti seruanda. Quod enim iuratum est, ut mens conciperet fieri oportere: id obseruandum est. Quod aliter, id si non feceris, nullum periurium est: ut si prædonibus pro capite precium non attuleris, nulla fraus est, ne si iuratus quidem id nō feceris. Nam pirata non est ex perduellium numero definitus, sed cōmunis hostis omniū. Cum hoc nō fides esse debet, nō iusiurandum cōmune. Non enim falsum iurare, peierare est: sed quod ex animi tui sententia iuraueris, sicuti uerbis concipitur, more nostro, id non facere, periurium est. Scite enim Euripides: Iuraui lingua, mentē iniuratam gero. Regulus uero non debuit cōditiones pactionesq; bellicas & hostiles perturbare periurio. Cum iusto enim & legitimo hoste res gerebatur, aduersus quem & totum ius feciale, & multa sunt iura. Hoc loco mihi uidetur Cicero parum cōstantiā suam seruasse: quom iurandum cuiquā arbitratur, quod mens concipiat fieri nō oportere: præsertim quom in his libris decretis Stoicorum nomen dederit, apud quos nullus est tam grauis metus, qui in constantē uirum cadere possit, qui nō malit mori quàm quicquam præter dignitatē aggredi. Nunc mitto quod neq; prædoni fallendam fidem, neq; gladiū furioso abiurandum putāt. Quòd si ex seueritate illa Stoica & duricie summi & absoluti officij alio loco à nobis improbati aliquid recidendū putamus: sanè tacito quodam hominū iudicio constitutum est, ut prædoni & sicario fides seruetur: non quia sit ex perduelliū numero definitus, nec ut ex suo scelere aliquid commodi lucrifaciat: sed ne uiolato hoc iureiurādo protinus materia detur ad maius nefas, & captiui qui spe prædæ seruantur, ut aliquando incolumes emittantur, præcisa utilitatis expectatione actutum iugulum præbeant carnifici. Illud quoq; nō uideo quomodo probari possit, falsum iurare nō esse peierare, sed quod ex animi tui sententia iuraueris. Sicut em̄ oratio nō dicentis, sed audiētis gratia inuēta est: ita iusiurandum non eius qui se iuramento obstringit, sed eius cui obstringitur, causa institutum est. & profecto si iuras ut fallas, ab ipso usq; principio periurium est. Nam quid aliud periurare est, nisi perperā in alterius fraudē iurare? quod in ipsis fit auspicijs, quom uerbis conceptis te in iuramentū adigis: atq; ita inducis animum ut iam tum fidem fallas, quocunq; id nomine aut titulo prætexas. Certè Plato XI. Legum libro id fieri uetat, ne quid in deos pecces: quorum maiestas uiolari putatur, si parum religiose iusiurandum seruaueris, cuius ipsi aut testes aut uindices inuocati sunt. Ob id probe ac sancte fecisse uidentur, qui nunquā subeundum iusiurandum monuerunt. Ea causa Socrates uel canem uel anserē, Zeno capparem adiurabat: nō quòd in ijs aliquid numinis esse suspicarētur, sed nequando temere deorum numine abuterentur. Hoc præterea in disquisitionē uocandum puto, quod nam sit iusiurandum quod inuitus aut ex animi tui sententia susceperis. Nihil enim à quoquam inuito fieri aut dici existimandum est, cuius principiū in nobis ipsis situm sit, ita ut id agere aut prætermittere integrū sit nobis. Nam quæ pendent ex animi nostri sententia, ea planè nostra fieri sponte & in nostra esse potestate, uel Epicteto autore, iure dixerimus. Contrà quæ extra nos sunt, quæq; principium & impulsum habent aliunde, ita ut reluctantes repugnantesq; nos urgeant: hæc merito cogentia & uiolenta dixerimus. Cui rei indicium est, quòd dum hæc aguntur, uel acta sunt, dolemus: in superioribus autem illis nullum doloris testimoniū accedit. Ex quo facile agnoscas, nō esse uiolenta neq; præter animi uoluntatē. qui enim captus est à prædonibus, qui in uinculis retinetur apud tyrānum, siquid peieret sui cōmodi gratia, ut se in libertatem uendicet, seq; ab ea necessitate eximat, sanè uolens & propria animi inductione hoc agit. Neq; autdum peierat, neq; quom peierauit, angitur: sed lætatur potius se ea fraude uel prædonibus uel tyranno imposuisse, suisq; rebus consuluisse. Quod plenissime testimonium est, eum nihil coactum & præter animi sententiā fecisse. Atq; hoc peritissimi

in hac

in hac censura sentiunt. Quid uero dicam? quòd nõnulla sunt quæ animũ mordent, & permoleste habent, & tamen nostra sponte prouenisse arbitrantur. Vt si quis cruciatibus actus patriã prodiderit, si ui tẽpestatis consternatus iactũ fecerit. Nec enim uerisimile est, quenquã aut patriam prodere, aut suarum rerum iacturã facere uelle. Hæc tamen & si molestiã afferant, & si pœnitentia permoueant animos, quia ortum habent ab animi nostri sentẽtia, iccirco uoluntaria censentur. Ex ijs in confesso est, quoties quis falsum iurat, quia uolens ac sciens fallit, quia deos suæ testes fraudis uocat, quia suo scelere non affligitur, sed potius gaudet, sibiq; gratulatur: cum periurio obstringi, nec ullo prætextu suo latebram inuenire posse facinori. Quòd si quis hac in re argutator dixerit, huius periurij principium non à libertate consilij nostri, sed uel à timore, uel à spe, uel ab alio quopiam affectu proficisci: is se nihil dixisse demum intelliget, si obseruauerit nullam esse actionẽ humanam, quæ ab aliquo humani animi motu non ortum capessat: aut amor, aut libido, aut uoluptas, aut alius quispiam affectus mortaliũ animos percellit: ita in functiõibus humanis nihil erit, quod uoluntarium & ultroneũ dici posit. quod quàm sit absurdum, melius agnoscẽt, qui recta opera uoluntate metiũtur, & ijs præmia deberi cõtendunt, quàm à nobis posit oratione explicari.

XX Cicero propè in fine tertij De officijs: Cõferamus igitur in pauca. nam ut utilitatem nullam esse docuimus, quæ honestati esset contraria: sic omnem uoluptatẽ dicimus honestati esse contrariam. Ego cõtrà honestate nihil melius, nihil dulcius, nihil magis uoluptificum, nihil magis naturæ consentaneum puto. Ac longe illos falli arbitror, qui uoluptatem ab honestate diremerunt, quom hæc duo sint omnium maximè animantũ generi accommoda: multosq; minus, mea sententia, uoluptas ab honestate quàm utilitas seiungi potest. Nã ratio uoluptatis multo magis per se innata est: quàm ratio utilitatis, quæ plerunq; extra nos est, & adscititia aduenit. Neq; uoluptates nũc libidines aliasq; improbitates uoco, quibus et honestati & uoluptati nihil magis cõtrariũ arbitror, nisi quatenus naturæ necesitati morigeramur: sed consentientem animi & corporis habitũ, tranquillitate & constantia perfruentem: hanc deniq; ueram uoluptatẽ existimo, quæ ab honestate nunquã abiũgi potest. Certè huius sententię nostrę Eudoxũ uirum grauisimũ, & Aristotelem philosophorũ acutisimum autores habemus. Quorum alter uoluptatẽ summũ bonũ, alter summum bonũ non constare sine uoluptate contendit: ut nemo putet uel solum Aristippũ uel solum Epicurum fuisse uoluptati patrocinatũ. Tametsi hoc inter nos atq; illos interest, quòd illi uoluptatẽ brutis cõmunem & corpori agnatam admirantur: nos cælestem illam tantum & Dis hominibusq; Dis simillimis familiarẽ approbamus, quam merito Græci ἀμεταμέλητον uocauerunt.

XXI Idem ait: Mercatura autẽ si tenuis est, sordida putanda est. Sin magna & copiosa, multa undiq; apportans, multisq; sine uanitate impartiens, nõ est admodum uituperanda. Atq; etiam si satiata quæstu, uel contenta potius, ut sæpe ex alto in portũ, ex ipso portu se in agros posesionesq; cõtulerit, uidet iure optimo posse laudari. Hãc ego sententiã non uideo quomodo rationi consentaneam putem. De mercatura enim in uniuersum quęrimus, probãda an improbãda sit. si probãda est, profecto tam probari institorẽ oportet, qui cymbam onustam pipere, quàm qui ingentem onerariam nauim ultimis ex regionibus adduxerit. Non enim hic quæstio est de rei quantitate, sed de qualitate. quærimus enim uitium an uirtus in re sit: quæ qualitatẽ non quantitatẽ spectant. Si uirtus inest, planè tota laudanda est: sin uitium, tota reijcienda. ueteratoriam artem & impostricẽ totam reprobamus: siue in re exigua, siue magna impostura facta deprehendat̃. tota eñ mala est. Statuariã laude prosequimur, siue in colosis siue in chamæteris formandis industriã ostendat. Etiam ille Pyrrhicus qui Ryparographus uocatus est, ex tonstrinarum & asellorum pictura suam cõmendationẽ tulit. Potest ergo mercatura quæ in rerum magnarũ magniq; sumptus conuectionibus agitur, illustrior fortasse, non melior uideri, quàm quæ in rebus perexiguis uires intendit: quando quibus modulis quisq; suam metiatur industriã, non ab arte pendet, sed à cuiusq; facultate. Penetrent alij Euxinum, & ad ultimos nauigent Garaman

Garamantas, quibus magnas opes fortuna indulsit, atq; inde raras & exquisitas merces conuehant. huic qui rerum & fortunarũ difficultate premitur, sat erit ex Sicilia medimnos aliquot frumenti, aut ex Chio amphoras uini non adeo multas ferre in subsidium laborantis annonæ. Par industria, par uoluntas utriusq;, pari quoq; mihi laude uidentur prouehenda. Atq; hic forte angustæ fortunæ institor, maiorẽ uideatur aliquibus gratiã emereri, quòd leuiore quæstu proposito, paria tamen maris cælìq; sæuientis pericula non reformidarit. Cato enim quodam sciscitante, quid sibi de mercatura uideretur, non mercaturã damnauit, sed magnitudinem periculorũ quæ à mercatoribus persæpe adiri solent exhorruit. Quis enim iure mercaturã qualisqualis & quantulacunq; est, improbauerit? cuius ope factũ est, ut humano generi innumera cõmoda proueniãt, & totus propè orbis in cõmunionẽ ueniat. Rectius Aristoteles, qui non in quantulis rebus, sed in quibus euigilaret mercatura obseruauit. Nã quæ distrahit ea quæ sibi profusius suppetunt, quæq; cõmodis hominum inseruit, hanc recipiendam approbandamq; existimauit. Contrà quę uilius emit quædam ut deinde charius uendat, & in monopolijs maximè fieri solet publicam flagellans annonam, cui etiam uoce Græca, καπηλικὴν nomen fecit, hanc prorsus explosit. Haud multo secus & quæ instrumẽta luxuriæ suppeditat, est ciuitate iure exturbanda. Sic Lycurgus eos qui delicias & scitamẽta gulę apparabant, exilio multauit. Sic Romani eos urbe eiecerunt, qui uicto Antiocho & Asia in potestatem redacta exotica unguenta nundinabantur.

Ciceronis uerba sunt. Ex quatuor autem locis, in quos honesti naturã, uimq; diuisimus: primus ille, qui in ueri cognitione consistit, maximè naturam attingit humanam. omnes enim trahimur, & ducimur ad cognitionis & scientiæ cupiditatem: in qua excellere pulchrum putamus: labi autem & errare, nescire & decipi, & malum & turpe ducimus. XXII Soleo ego apud familiares meos, qui mecum incredibili amore atq; admiratione Ciceronis tenentur: persæpe testari, non aliud uolumen mihi uideri negligentius à Cicerone conscriptum quàm hoc De officijs, ut propemodum aliud agens hoc egisse uideatur. Quod ego inde profectum arbitror, quòd eo tempore Ciceronis animus, sublato C. Cæsare è rebus humanis, uarijs curarum fluctibus agitaret: atq; hinc Octauio, qui deinde Augustus appellatus est, studeret, inde Antonium acerrime oppugnaret, neutri satis fideret. Quare mihi uideor animaduertere, hęc à Cicerone in summis animi auocationibus literis mandata. Nisi enim hoc foret, qui fieri potest, ut tam diuinum ingenium, tanta eloquẽtia illustre, tot disciplinarum præsidijs munitum, tam oscitãter multa effuderit? neq; in his solum, quæ ad morum cognitionem, sed & quæ ad dicendi facultatẽ pertinent. Id quod habeo persuasum multis uisum iri admirabile: qui sententiarũ dulcedine capti, quæ hoc libro continentur, quibusq; uita egregie institui potest, nullum aliud uolumen huic præferendum existimarunt: atq; illud Plinianum frequenter in ore habent, hæc uolumina non modo in manibus habenda, sed etiã ediscenda esse. Quod ego tamen nõ de his tantũ uoluminibus De officijs, sed de omnibus quę felicissimo illo Ciceronis calamo cõscripta sunt, à Plinio dictum arbitror. Quod uero ad dicendi rationem pertinet, siquando aliàs desipiendi ocium dabitur, puto me id facile posse certis aliquot testimonijs obtinere. At nunc quod ostendendum suscepimus, id pro uirili prosequamur. Illud primũ uideor mihi dicturus, Ciceronẽ prudentiã scientiamq; nõ recte permiscuisse, quom hęc duo multum inter se dissideant. Prudentia siquidem in consultatione tota consistit: quom scilicet nobiscũ ipsi quid sequendum, quidúe fugiendum sit, perquirimus. Quæ sanè diiudicatio in ijs solũ posita est, quæ aliter atq; aliter se habere possunt. Nam de certis ac exploratis non est quod quisquam consultationẽ ineat. Quare neminem inueneris qui de capessenda homini felicitate quicquam dubitet, quando felicitatem sibi omnes mortales pro fine statuunt: sed quibus rebus felicitas statuenda sit, hoc est demum quod propè omnibus seculis atq; in omnibus diatribis in disquisitionem uocatum est, alijs uoluptatem, alijs uirtutem, alijs alia comprobantibus.

At scientia utpote quæ in demonstratione posita est, ex ijs pendet quæ eodem modo semper constant, quorumq; principia aliter se habere non possunt. Neq; enim

eorum

eorum haberi poteſt demonſtratio, quorum principia euariant atq; inter ſe diſſentiunt. Quod ut melius intelligi poſsit, ſciendum eſt duas eſſe animæ rationalis partes: quarũ altera ſolemus ea contemplari, quorũ principia in diuerſum abire nõ poſſunt: altera ea intuimur, quæ deſultorijs & alternãtibus principijs prodeunt. In priore ſcientiam, in poſteriore prudentiam, ſtatuimus. Ob id recte dictum putamus, prudentiam circa contingentia & incerta, ſcientiã circa certa & neceſſaria uerſari. Prudentiam in parte opinabili intellectus, quàm διανοητικὴν Græci uocant: ſcientiam in parte optimate, ſedem habere. Illam de rebus humanis, hanc de rebus æternis decernere. Quom itaq; uirtutes omnes quæ ad mores pertinent, rerum agendarũ officijq; delectum habeant, prudentia una eſt quæ inter eas plurimũ eminet, & apud omnes quaſi architecti uice fungitur: uiãq; deliberandi aperit, & ad præſcriptũ quodammodo limitem perducit. Quare in prudentia uim ſubducẽdi, in ſcientia uim cognoſcendi eſſe dixerunt: ſcientiamq; nullis fluctibus agi, ſed ablegato omni affectu ſuas implere functiones: contrà prudentiæ partes eſſe, uarias rationes inire, uarijsq; excurſibus agi, donec quid agendum, quid fugiendum ſit conſtituerit. Iis adde quod prudẽtia circa res geſtas ſe minime exercet, ſed futura tantũ ſibi proponit. At ſciẽtia uerſatur in his quæ neq; deſierunt, neq; unquam deſitura ſunt. Sic philoſophos, ſapientes multarumq; ac maximarũ rerum capaces uocamus: prudẽtes nequaquã, utpote q in re familiari, in republica, in cõmuni deniq; uita cõniueãt, ſintq; omnibus his in rebus plus nimio negligentes. Hinc Thaletẽ ab ancillula deluſum accepimus, quòd cæleſtes ambitus explorãs in foueam cõcidiſſet. Vnde illud uetus: Qui quæ ſunt ante pedes non uidet, cæli ſcrutatur plagas. Quin & belluas nonnullas prudentiam habere dicimus, ſeu mauis quãdam prudentiæ imaginẽ. Nam & nidulos admirabili artificio futuræ proli architectantur, quam deinde alunt incredibili ſolertia: in futuras etiam tempeſtates proſpiciunt ea, quę uitæ neceſſaria augurantur. Contrà nulli belluarum ſcientiam irrogamus: quòd nulla, etiã ſi precariũ à Dis ſermonem impetrauerit, ſuas actiones demõſtratione probare poſſe uideatur. Hoc eſt ſcilicet quod nõ facile inuenias qui aberret in ijs quæ ad ſcientiam pertinent. Atqui in ratione ſubducenda & delectu rerum faciendarum prudens ſæpe fallitur: & licet diligens conſilium adhibeat, id tamen non poteſt incertũ nõ eſſe, quom in rebus fortuitis admoueatur: conſilio uero ſcientia minime indiget, utpote quam breui tempore, boni opera præceptoris adſequi poſſumus. Mature autẽ conſulendũ eſt, ut iam in prouerbium abierit: moram nullam rei eſſe præterquam conſilio ſalutarẽ. Illudq; uetus frequẽter uſurpamus: Romani ſedendo uincunt. Ob id recte dictum eſt à maioribus, prudentiam fortuna egere, ut ſummã aliquando uoti adſequatur: quom ſcientia ſit longe ſupra fortunã poſita, eiuſq; præſidio minime egeat. Quid quòd iuuenes ſcientiam ſibi cõparare poſſunt: puta geometræ & muſici effici poſſunt, quando ſcientia uniuerſalibus conſtat. Sed iuuenem prudentia præditum non facile inueneris: quando hæc à particularibus pendet, quorum notioni præfecta eſt experientia. atqui hanc iuuenes ob ætatem aſſequi nõ poſſunt. Hoc quoq; inter prudentem ſcientemq; diſcrimen agnoſcimus, quòd prudẽs nemo eſt, niſi bonus idem ſit, ſi Ariſtoteli credimus: ſciens malis peruerſiſq; moribus etiam uti poteſt. Nam prudentiæ oppoſita eſt uerſutia, ſcientię uel ſola inſcitia, uel nihil eſt oppoſitũ. Voluptas ac dolor ex confeſſo nullum inuehunt ſcientiæ uitium. Nam qui uoluptate fruitur, aut dolore torquetur, nihilominus compertũ habet, triangulo treis ineſſe angulos duobus rectis pares. At prudentiam dolor æquè ac uoluptas interpellat. Prudens enim perſæpe manus dat affectibus, & nunc odio, nunc amore huc uel illuc rapitur. ex quo temperantia conſeruatrix prudentiæ dicta eſt, & inde σωφροσύνη nomen nacta eſt apud Græcos. Deniq; non ſcientia ſed prudentia iter illud præmunit, quod ad rectum uirtutis propoſitum nos aliquando perducit. Scientia ad mores parũ confert. nam ſi percunctetur quis, an ad gubernationẽ reipublicæ bene inſtitutus ſit Pericles, nõ ſcientẽ neq; ſapientem, ſed uel prudentẽ uel iuſtum uel liberalem reſpõdemus, uel alio quopiam uirtutis titulo eum exornamus. Prudentia præterea ad agendum pertinet, rerumq; agendarum delectum habet. nam omnis uirtutis laus in actione conſiſtit. At ſcientia non

tia non in actione, sed in multarũ optimarũq; rerũ disciplinarũq; cognitione uersat.

Fundamentum autem iustitiæ est fides, id est dictorũ conuentorumq; cõstantia & ueritas. Mallem dixisset fidei fundamentum esse iustitiam. Fides enim ad iustitiã refertur, non iustitia ad fidem. Tolle iustitiam, non habebit quo nitatur fides, & protinus corruet. tolle fidem, erit tamen adhuc locus iustitiæ, magnaq; eius portio superstes manebit. Quòd siquis clementius cum Cicerone agere uelit, dicet fidem, siquid fides ad iustitiam fulciendam pertinet, uix unius particulæ fundamẽtum esse posse. Quom enim iustitiam duobus fastigijs metiamur, uniuersali altero, quo iustitiam interpretamur, publicam naturæ legẽ ab ipsis primum natalibus mortaliũ animis insitam, qua bonũ malumq; secernimus, uidemus quid appeti quid refugi oporteat, cuius deniq; complexu omnis uirtus clauditur: ex quo carmen illud apud Græcos effluxit, ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ' ἀρετή 'στι. & tritum illud, Neq; hesperum neq; luciferum æquè esse admirabilem: alterum est iustitiæ fastigium, minus illud quidem uniuersale, utpote quod iustitiam unam, non reliquas etiã uirtutes complectatur. Sed & hoc quoq; biceps est. altero distributiua iustitia, quæ à Græcis διανεμητικὴ dicitur, cõtinetur, ad quã Geometricã proportionẽ referimus. Hęc ea est scilicet, quę imperia, honores, magistratus, cuiq; pro dignitate dispẽsat. altero ea iustitiæ pars includitur, quæ ἀλλακτικὴ uocatur à philosophis, & ad contractus conuentionesq; hominum refertur: in qua Arithmetica uersatur proportio, quom scilicet omnibus ex æquo quod suum est impenditur. Ad hanc sponsionũ æqualitas, ad hanc spectat iuris iurandi sanctitas. In hac una fides, id est dictorum conuentorumq; constantia, dominatur. Nam in cæteris quas diximus partibus, non uideo cui usui fides esse possit: certè in eis aut nullum, aut omnino peranguştum, mea quidem sententia, locum habere potest. XXIII

Illud quoq; uidetur in disquisitionem uocari posse, quur Cicero prudentiam loco principe inter uirtutes statuerit, quam in quartam demum classem, & post ipsam iustitiam Aristoteles collocarit, quom in fronte & inter antesignanos fortitudo ordinem ducat. Vterq; sanè uidetur iustis rationibus suam tueri posse sententiam: quando Cicero uidit prudentiã unam esse, quæ se cæteris ducem uirtutibus præbeat: meritoq; apud Platonem uice oculi fungitur. Nam planè ablegata prudẽtia exoculatæ sunt omnes, suumq; munus implere nõ possunt. Iure itaq; prudentiæ princeps locus debetur. Atqui diuersa ratio Aristoteli persuasit, ut in quartum locum eam reijceret. Tres enim priores uirtutes, fortitudinẽ puta, temperantiam & iustitiã parti animæ ratione carenti tribuit, easq; tantum moralibus adnumerat. Tum demum aliam diuisionẽ init eius animæ partis, quæ rationis est compos: quom eius partem alterã contemplationi earum rerum, quę semper eodem modo se habent, præficit: quo loco scientia & sapientia imprimis præpollet. Pars uero altera præsidet cõsultationi earum rerum, quæ neq; æternæ sunt, neq; eodem modo semper se habent. Hic autẽ prudentiæ primæ partes cedunt: quę quoniã certo quodam modo inter morales intellectualesq; uirtutes ambigit, ex eo in limite utrarũq; consulto ab Aristotele constituta est, & in quartum deniq; ordinem trãscripta. Cæterum quòd fortitudinẽ ante ipsa principia coordinarit, ideo factum uidetur: quoniã neq; temperãtia neq; iustitia sine fortitudine esse potest. Nam & si mutuo quodam inter se nexu uirtutes omnes morales contineantur, fortitudo tamen una omnium maximè ad continentiam temperantiamq;, & rursus continentia & temperantia ad iustitiã pertinet. Quid enim aliud est temperantia, nisi aduersus corporis uoluptates lucta? de quibus uoluptatibus iam euictis atq; expugnatis tẽperantia propemodum trophęum statuit. Iustitia uero quomodo suũ unicuiq; tribuat, aut suas alias functiões persequatur, nisi temperantiã in comitatũ adsciuerit. Ob hæc iure optimo princeps locus fortitudini fuit tribuẽdus. XXIIII

Cicero & hic & alijs multis locis extollit exemplum illud Reguli, quasi singulare quoddam fidei testimonium. Quod puto pulchre & cõmode in examen disquisitionemq; posse pertrahi. Sed prius ad uerbum sententiam Ciceronis transcribamus. M. Attilius Regulus quom Consul iterum in Africa ex insidijs captus esset, duce Xanthippo Lacedæmonio, imperatore autem patre Hannibalis Hamilcare: iura- XXV

tus missus est ad senatū, ut nisi essent redditi Pœnis captiui nobiles quidam, rediret ipse Carthaginē. Is quom Romā uenisset, utilitatis speciem uidebat: sed eam, ut res declarat, falsam iudicauit. Quæ erat talis, manere in patria, esse domi cū uxore, cum liberis, quam calamitatē accepisset in bello, cōmunem fortunæ bellicæ iudicantem, tenere consularis dignitatis gradum. Quis hæc neget utilia? quæ censes? magnitudo animi & fortitudo negat. an locupletiores quæris autores? harum enim est uirtutū proprium, nihil extimescere: omnia humana despicere: nihil quod homini accidere posit, intolerandum putare. Itaq; quid fecit? in senatū uenit. mandata exposuit. Sententiā ne diceret, recusauit: quamdiu iureiurando hostium teneretur, non esse senatorem. Atq; illud etiā (ó stultum hominē, dixerit quispiam, & repugnantē utilitati suę) reddi captiuos negauit esse utile. Illos enim adolescentes & bonos duces esse, se iam confectum senectute. Cuius quom ualuisset autoritas, captiui retenti sunt, ipse Carthaginē rediit: neq; eū charitas patrię retinuit, nec suorū. Neq; uero tamē ignorabat, se ad crudelisimū hostē & ad exquisita supplicia proficisci: sed iusiurandū cōseruandum putabat. Itaq; tū quom uigilādo necabatur, erat in meliore causa, q̄ si domi senex captiuus periurus & cōsularis remāsisset. Vidit Cicero q̄ parū sapienter hoc factum sit à Regulo: occurritq; aliquot quæstiōibus, quæ intendi potuissent. maluit tamen positionem Stoicorum tueri, quàm ex sentētia decedere. Ita enim Ciceronis & scriptorum plerunq; mos est, inseruire tempori, & quo iure quaq; iniuria proposito patrocinari. Illud uero mihi primum petendum duco, quid Regulo persuaserit, ut legationem susciperet ad senatū: ut se hostibus iureiurando obstringeret, nisi impetrasset ut captiui redderentur, se reuersurum. Nam si hoc iam secum ipse præcogitarat, captiuos reddi non debere, cur frustra homo senex tantum itineris, superuacuamq; operam aggreditur? cur hosti illudendum putat? qui nō alia causa eum mittendum iudicauit, nisi ut operam daret adniteretur q; ut captiui redderētur. At Regulus non modo ea parte hostem fallit, quòd de reddendis captiuis nihil agit: neq; liberum iudicium, ut par erat, senatui relinquit: sed ipse contra fidem ac iusiurandum, contra morem patrię, (neq; enim erat facultas ei sententiā dicendi in senatu: neq; ciuis neq; senator erat, sed maxima capitis diminutione perculsus, atq; interim dum erat hosti obstrictus, nulla erat spes consequendi postliminii) ille inquam contra datæ fidei sacramentum non modo nō suadet faciundum quod suadendum susceperat, sed quantum potest, hortatur ne id fiat, cuius causa legatus aduenerat. Quid est obsecro præuaricari? si hic non præuaricatur. Quid fidem frangere? si hic fidem non frangit. At patriæ utilitatem, dicat aliquis, fide hostibus data multo antiquiorē habuit. Verum hostes nō utilitatis patriæ gratia, neq; ut suorum beneficio inseruiret, ei legationem ad senatum demandarūt, sed ut rem Carthaginensium utiliter procuraret, easq; partes obiret, & quæ ad fidem tanti uiri pertinere uidebantur. Quid quòd neq; suum, neq; suorum commodum uidetur satis intellexisse: quom patriam tanto ciue, amplissimum ordinem tam eximio senatore, totam deniq; rempublicam tam forti imperatore orbauit. Atqui adolescentes & boni duces, ipse senex & propè inutilis reipublicę. Quo modo inutilis, qui tāta patriam charitate complectebatur? An tu hunc inutilem, dum uiuit, existimare audes? An inutilis Appius? qui & senio confectus & captus oculis, Pyrrhum non admittendum intra urbem censuit præclara illa ratione de qua Ennius:

Quò uobis mentes, rectæ quæ stare solebant
Antehac, dementi sese flexere ruina?

An Cato, qui suprema propè ætate, dum securitati posteritatis consulit, arrepta recentis fici occasione Carthaginem delendam persuasit. Nam protinus tertium bellum Punicum decretum est: quo deinde Carthago interiit, quo tempore Cato iam è uita emigrarat. Quos uero tu mihi adolescētes narras? quos duces obiicis? ceu uero nesciamus præclarā illam Africani sententiā, qui unum se malle ciuē seruare, quàm multos hostes occidere profitebatur. At tu mihi sæpius fidem, iusiurandum, promissorum constantiam ingeris: quasi uero ego aduersus hæc non posim uxoris & liberorum & totius familiæ amicorumq; beneuolentiam, tum etiā patriæ charitatem &

cætera

cętera necessitudinum pignora regerere. Adde amoris uinculum, quo quisq; sibi naturæ instinctu deuincitur. Est id sanè tenacissimū atq; arcte nobis impressum: quod quom omnibus insitum esse debet, tum ijs maximè, qui de sotietate hominū, qui de rebus mortalium possunt benemereri: ut eo quisq; impensiorem curam sibi ac saluti suæ impendat, quo potest melius ac prolixius cōmuni hominū consortio accommodare. Turpe enim est & propè impium, cum se non tanti facere, quanti uirtutes & splendor animi & rerum à se gestarū gloria postulat. Quare ego, pace tanti uiri, non adeo Regulum laudauerim, qui uolens ac sciēs in eum se locum coniecit, qui sibi atrocissima supplicia & exitium cum summa suorum ciuium iactura excitauit. Quid uero dicam? quòd sæuissimorū etiam hostium causam meliorem fecit: qui quom illum acerbissime torquerent, cum meritas suæ perfidię ac τῆς παραβάσεως, id est uiolatę legationis, pœnas luere causabatur. Scio Augustinum alio modo factum Reguli oppugnasse. Sed ego oratoria ἀνάγκῃ uti malui, ne quis à me Regulum inuitum in Christianorum sacrarium tractum calumniaretur.

Illa quoq; Ciceronis sentētia nō est per ignauiā & socordiam prætermittēda. Ait ille, Nec uero illa parua uis naturæ est rationisq;: quòd unum hoc animal sentit quid sit ordo, quid sit quod deceat in factis dictisq;, qui sit modus. Itaq; eorum ipsorum, quæ aspectu sentiuntur, nullum aliud animal pulchritudinē, uenustatem, conuenientiam partium sentit. Quam similitudinem natura ratioq; ab oculis ad animū transferens, multo etiam magis pulchritudinē, constantiam, ordinē in consilijs factisq; conseruandū putat: cauetq; nequid indecore effœminateq; faciat. & quæ deinceps sequuntur. Quæ sit hæc in rebus agendis exercendisq; uirtutibus pulchritudo: quæ à rebus corporeis oculoq; subiectis ad animum transfertur, dignum uidetur ut in disquisitionem ueniat, subtiliq; iudicio æstimetur. Quod mihi non aptius fieri posse uidetur, quàm si prius quid in rebus corporeis pulchrum, quid deforme sit, cognouerimus. Quando enim translatio intelligatur, nisi prius perspectum habeamus illud ex quo translatio sit accepta? est igitur pulchritudo, cuius iudicium ad oculos pertinet, respo nsus inter se partium apte & cōmode cohęrentiū. Nam si unius corporis membra seorsum multo etiā artificio faberrime facta constituantur: caput, puta, thorax, pedes, lacerti: quę deinde coniuncta, & in unū locum redacta, responsum & concentum non habeant: ea protinus oculos offendant, & deformia putentur necesse est. Est enim oculorum non minus quàm auriū superbum iudiciū. Nam quom primum se eò conijciunt, unde absit analogia, quam nos proportionē dicimus, refugiunt atq; auersantur: hoc est quòd multi hominum licet parum iudicio polleant, quom tamen in ædificium à malo architecto dimensum, aut in corpus à natura destitutū, uel certè nō absolutū respexerint: offensam protinus sentiūt, inuitiq; cōtuentur. Quomq; hoc illis eueniat: non tamen cur eueniat, rationem idoneam reddere satis possunt. Quin imò siquis eos adigat ad sensum suum declarādum: illisq; particulatim obijciat, membra omnia & articulos suam habere speciem: ut puta propylęum, columnas, epistylium, fenestras, atrium in ædificio: in corpore aures, frontem, oculos, os, mentum: obmutescant necesse est, quò crimen intendant non habentes. Sed huc demum res uergit, ut partes laude non careant, summa accusationem mereatur. Hæc autē ratio tantam habet uim, ut persæpe illud omnium confessione eueniat: ut quom seorsum partes uel male audiant, uel non adeo cōmendentur: si tamen responsum inter se teneant, ab omnibus mirifice laudibus prouehantur, sintq; apud plerosq; multa in admiratione. Hic ille est, qui à nostris decor, à Græcis χάρις nuncupatur, alius omnino à pulchritudine. Nam rationem pulchritudinis certā aliquam reddere possumus, decorem magis intelligere possumus quàm explicare. Ob id Apelles multos adserebat pictores se longe præstātiores: sed plerisq; eam deesse, quam Græci uocāt Charita. Sic Catulus Roscium peruersis quamuis oculis amabat. sic Anacreon næuū laudabat in puero. Huius autē cōtemplatio late patet, ad omniaq; humana opera propè referri solet. Eleganter hoc expressit poeta Tibullus:

Quicquid agis, quicquid tractas, quocunq; moueris,
Furtim præcedit, subsequiturq; decor.

Memini ego uirum bene eruditum, quom à me percũctaretur, quid de eius carmine sentirem. erat id alioqui ab omni uitio alienum, & ob id fortasse (ut Plinius Cęcilius inquit) uitiosum: sed nihil habebat quod aurem scaberet, aut quod ad legendum iterum inuitaret. Respõdi igitur, me in eo nihil habere quod damnarē: minus tamen ea re placere, quòd genio careret. urgebat, ut quis genius ille foret, declararē. Ostendebat leporē & grauitatem inesse argumento: latine omnia dicta esse: Barbarismi & soloecismi labem abesse: nihil non ex autoritate ueterum prolatum esse. Quæ omnia ego fatebar ingenue ita habere. Sed amice tamen admonebã in his tam incorruptis carminibus geniũ ac uenerem à me desiderari. Stomachabatur ille, & me morosum appellabat: cui carmen nõ placeret, in quo uitij nihil deprehenderē: & nescio quem genium, seu mauis uenerē dicere, rem planè ignotam & inexplicabilē desiderarem. Tum ego hominē hortatus sum, ut multus esset in lectione ueterum: ex quo ipse per se, modo hispidam aurē exueret, genium & uenerē illam agnosceret, quam ego intelligere quidem poteram, explicare autē non poteram. Abijt à me subiratus. Cæterum hæc à me dicta sunt, ut omnes sciant, decorem omnibus rebus esse insitũ: qui si delitescit, iaceant omnia oportet: sin emineat, ac se proferat, mirum dictu quàm omnes alliciat ac teneat. Hunc solet Iulianus Nasellus meus florē pulchritudinis appellare, quasi Græcum illud interpretetur, τὸ κάλλους ἄνθος. Responsum uero illud partium ex quo emergit pulchritudo, & hanc ipsam de qua dixi uenerem, cõmode admodum & graphice Catullus uersibus illis indicauit:

Quintia formosa est multis, mihi candida, longa,
  Recta est, hæc & ego singula confiteor.
Totum illud formosa nego. Nam nulla uenustas,
  Nulla in tam magno corpore mica salis.

Quęrat aliquis hæc sibi exactius declarari: & quomodo ex partiũ analogia hęc pulchritudo enascat̃, aut ex dissidentia & anomalia deformitas, quærat. Qua in re non recusabo sententiam meam aperire, studio magis obtemperãdi tuæ uoluntati quàm inseruiendi existimationi meæ. Illud ego habeo propè exploratum, mediocritatem æquibilitatemq; omnibus in rebus maximè expeti, utpote quę ubiq; gratiæ plurimũ conciliet. cõtrà uero defectus ac redundantia odiosa est, offensamq; omnibus rebus inuehit. Sicut ergo natura in re musica ita uoces temperauit, ut ad faciendũ concentum proportionem quandam inter se tueantur: sesqualteram puta, ex qua diapente: sesquitertiam, ex qua diatessaron: duplam, ex qua diapason proportio emergit: cuius totius concentus censuram imprimis aures exercent. Quòd si paulo altius intendatur, aut pressius quàm oporteat uox deprimatur, protinus aures fastidiunt, atq; iniuriam agnoscunt. Eadem quoq; ratione oculi non modo eruditi, sed eorum qui non omnino à sensu communi & uulgari iudicio abhorrent, simulac in id spectaculum inciderunt, quod ratione ac dimensione naturę careat: tacito quodam instinctu refugiunt, ac rem propositam auersantur. Nam ut exemplo res fiat perspicua, natura omnibus probe compactis corporibus eas dimensiones adiunxit, quas diligentes deinde artifices in senas partes secreuerũt: has rursus in denas unciolas: has postremo in scrupulos iterum denos: ita ut minutæ istę particulæ ad sexcentas usq; partiunculas succrescãt, quas Græci λεπτὰ dicunt. Ex ijs omnia membra artusq; & articulos corporum dimensi sunt: quæ analogia & respectus si absit, puta quom à mento ad imas capillorum radices quæ summã frontem attingunt, unciolæ septem interesse debeant, & inde ad capitis uerticē unciola una superaddi: quom inter genas latitudo unciolas quatuor, & scrupulos octo capiat: nisi hæ partes ad normam respondeãt, sed uel deliquium uel excessum patiantur, protinus corpus quadratũ esse desinit, & requisita proportione destituitur. Hãc eandem similitudinem, autore puto Cicerone, cõmode ac perbelle ad animi pulchritudinem referemus, id est ad omnē uirtutũ cõcẽtum. Quom enim uirtus in duorũ extremorũ medio statuatur, si locum suum teneat, admirabilis profecto animis hominum occurrit, suiq; amores incredibiles excitare consueuit. Sin à medio decesserit, & uel ad redundantiæ uel ad defectus lancem inclinare cœperit, tum ex dignitate & splendore suo tantũ amiserit, ut ex uirtute in

uitij

uitij nomen iam demigret. Exempla cuiq; in promptu facile esse possunt. uirum fortem eum appellamus, qui neq; terrore rerum formidabiliũ permouetur, neq; rursus temere aut intempestiue se periculis exponit. Hanc uirtutis æquabilitatẽ dum tuebitur, maximas utiq; laudes promerebitur. Quom autẽ ijs rebus permouebitur, quæ contemnendæ sunt, uel eas imprudenter subibit, ex quibus neq; gloria neq; utilitas cuiquam affulgeat, sed ambitiosa tantum quædam temeritas ostentetur: in quorũ altero defectus, in altero excessus agnoscitur: non est quod fortitudinis, id est uirtutis, appellatio conseruari posit. Pulcherrima enim illa, & præstantissima animi analogia, quæ ad uirtutes omnes respõsum habet, turpissime deformatur. Quod idem ad reliquarum omniũ uirtutum agmẽ referri potest. Nam neq; iustitia suum decus obtinebit, nisi mediocritate seruata: ut neq; ex alieno iure quicquam cuiquam adimat, neq; plus tribuat, quàm possit quisquam sustinere. Ob id inuentus est disceptator, quem Græci μεσιδίκην uocant, qui altera parte preponderantem trutinam ad æquilibrium corrigat. Nam addendo uni atq; alteri detrahẽdo, recuperatorium iudicium exercet: omnibusq; iniurijs medetur, & iustitiæ faciem, qua nulla elegantior inueniri potest, ab omni noxa seruat immunem.

DE IMITATIONE
COMMENTATIO CAELII CALCAGNINI FERRARIENSIS AD IOAN. Baptistam Cynthium Gyraldum.

VÆ literæ, uir clarissime, magnam mihi profectò spem attulerunt, rem latinam, & egregia studia, facile posse aliquando reparari, postquam & uos naturæ interpretes, & abditarũ artium professores, studetis pulcherrimas disciplinas cũ eloquentia cõiungere. Quas proximo seculo patres ac præceptores nostri, ita pugnare inter se existimabant, ut nulla conditione in fœdus coire posse iudicarent. Eratq; illa sententia iam recepta, atq; approbata, Philosophiam & Oratoriã aduersis frõtibus pugnare: eosdemq; philosophos & oratores nullo pacto posse reperiri. Sed eam sententiam perfacile ridebunt, qui tuas literas legerint, utputà à summo philosopho profectas: in quibus tamen omnes dicendi ueneres, omnes eloquentiæ suauitates admiremur. Bene itaq; ac feliciter res habet; & rectè sapere, & commode dicere conciliauimus: & iam linguæ pectus, lingua pectori succinit. Illud uero mihi iure admirari subit: unde tibi in mentem uenerit, requirere à me imitationis rationem, & quid illud sit quod nos potissimum imitari oporteat, quom tu ipse iam tantum dicendo profeceris, ut non modo tu te ipsum imitari possis, sed alijs quoq; exemplum præscribere. Sanè si ego ad te, hominem tantæ eruditionis, tantique profectus, de imitatione scribere quicquam ausim, periculum est ne quis me improbe facere clamitet, qui Mineruam doceam, in syluas qui ligna feram: præsertim cum ex tuarum literarum testimonio intelligam, te clarissimi cuiusq; conditoris super imitatione sententiã explorasse, ac propè nil inexcussum reliquisse: ut iam mihi, uel si ingenio maximè polleam, nihil fiat reliquum, quod in medium afferre possim. Proinde si à cæteris ad satietatẽ inculcata, ad aures reuocem, actum agam: sin abeuntes in diuersum sententias, quasi disceptator, trutina expendam, neq; rem facilem aggrediar, in tanta opinionũ uarietate: neq; id sine multorum offensa efficere possim. Ne igitur ad alterũ aut alterum scopulum offendam, hæc inita est à me ratio, atq; hoc propositum est temperamentũ, ut prætermissis aliorum sententijs, quid ipse sentiam, breuissime perstringam. In confesso est,

imitationem omni ætate fuisse pernecessariam. quom enim ars nulla, nullaq́ue eruditio in suis initijs absoluta inueniatur, sed omnis per suos gradus producatur, sanè eũ qui cupit celeres progressus facere, oportet quæ ab alijs inuenta atq́ue obseruata sunt, ea sibi in exemplum proponere. Quod ni fiat, artes omnes semper ad limen subsistant, neq́ue ultra progrediantur necesse est. Tantũ enim semper promouebunt, quantum unius hominis diligentia & cura adsequetur. Quæ uero ab alijs præmeditata fuerint, & præmunita, ea in obliuionẽ abire oportebit. Hac igitur ratione ars dicendi suis in rudimentis semper manebit: & qui animũ ad scribendũ appulerit, satis existimabit, si ex tribus muneribus, quibus fungi debet orator, unũ modo assequatur: & quantum dicentis audientisq́ue intersit, tantum possit dicendo proferre. Nam delectare, & permouere, aut parum, aut certè nihil ad se putabit attinere. Admirabiles ergo illas opes Demosthenis, uberrimos illos flores Isocratis, cumulatissimos illos Ciceronis thesauros, nullus agnoscet: sed quasi tum primũ oratoria in lucẽ prodeat, nunquam ultra infantiam promouebit. Hoc enim accidat necesse est, si ex rebus humanis imitationem ablegaueris. Quam quom omnium qui rectè iudicarunt, cõsensus approbauerit, tum maximè in dicendo hoc nostro seculo necessariam opinamur: quo non solum eloquentia desijt, sed uernaculus etiam ille maiorum nostrorum sermo in desuetudinẽ abijt. Cuius locum fœdissima barbaries, ex uariarũ gentium colluuione, quæ superioribus seculis Italiam inuaserunt, coalita occupauit, ut iam proprias & consuetas patrum & auorum uoces requiramus. Quid dicam, quòd huic uitio, quod par fuit omnibus machinis à nobis deturbari, ita patrocinamur, ut iam inuenti sint, qui illud rationibus foueant, & certis regulis adiuuẽt, & si Dis placet ueræ ac germanæ latinitati præferant? Quæ res multa præclare nata ingenia in transuersum abijcit: quippe quæ inuentis, paratisq́ue frugibus, glandibus tamen uesci malint. Hoc est, hoc scilicet quod efficit, ut imitationis præsidio magis egeamus. Nam antequam maiestas imperij Romani pessum iret, & splendor Latini nominis obsolesceret, quom cætera ad imitationem uocarentur, uerba certè cum lacte nutricis hauriebamus. neq́ue in ijs quærendis multus labor relinquebatur: sponte siquidem intra priuatos penates occurrebant. Nunc autẽ in tam perdita tempora incidimus, ut in uerbis perquirendis etiam frustra laboremus: nisi ad ueteres, & receptos conditores perfugiamus, quorum autoritate innitamur, quos imitemur, quorum exempla mutuemur. Nam protritæ uoces illæ, quibus non dico uulgus, & tabernarum mancipes utuntur, sed ipsi proceres qui rerum in Italia potiuntur, tantum abest ut præsidij aut cõmodi quicquam nobis ad eam rem afferre possent, ut multo maximè à uia nos deducãt, & transuersos agant. Decepti enim uicinitate, & quasi uocũ imagine, manifestos etiã solœcismos barbarismosq́ue incurrimus, adlecti præsertim tabellionum & exceptorum frequentia: qui omnes has sordes in tabellas formulasq́ue suas non dicam promiscue, sed ambitiose, & cum plausu congerunt: resq́ue mira dictu euenit, ut quanto quisq́ue corruptius dixerit, eo inter suos populares maiore laude prouehatur, idemq́ue ampliore quæstu dignus existimet. Quid uerò ego in hoc censu tantũ tabelliões, & exceptores appello? quom iuris Romani, & sanctissimæ philosophiæ, aliarũq́ue pulcherrimarũ disciplinarũ professores in hoc maximè errore uersent? Nã postquam artem dicẽdi à rerum cognitione excluserunt: id est (ut clarius dicã quod sentio) postquã antiquos scriptores imitari desierũt, accidit illud, quod fuit necesse, ut optimas & splendidissimas cõmentationes fœdissime inquinauerint. Non enim iam ex fontibus & conceptaculis, sed ex impurissimis lacunis uerba & totam dicendi rationem corriuant. Hi sunt, apud quos sol & homo hominẽ causantur. & qui arcanos naturæ effectus cõtemplantes, admiratione afficiuntur: quiq́ue quod in obligationibus præstare debent, illud se manu tenturos pollicentur. tametsi suam causam tueri soleant ea ratione, quòd plus pectori quàm linguæ tribuãt: quodq́ue egregie sentire quàm perpolite loqui, longe præstet. Nunquam tamen illud effugient, quin iure uitio detur, eos res præstantissimas, ac præcipuæ æstimationis, in ordinem redigere, ac neglectui habere. Quòd si, qui per desidiam feracẽ agrum sinebant sterilescere, uel equum ex publico acceptum incuriose habebant, & strigosum esse patiebantur, ijs cen-

ijs censoria nota inurebat: quãto iustius dãnaueris qui admirabiles opes ingenij, qui philosophiã, tam quæ ad mores & ad naturã, quàm quæ ad inquirendã ueritatẽ spectat, rẽ inter omnes sanctißimã, qua nihil maius aut melius à dijs immortalibus hominũ generi datũ fatemur, despicatißimo orationis genere deformãt atque conspurcãt: nõ secus ac perditißimi illi ganeones, qui in Dionysij Syracusani cõuiuio exquisitißimas epulas inspuebant, ut soli ipsi sine æmulo heluarentur, ac cæteros conuiuas rei fœditate ab ijsdem absterrerent. Et sanè proximæ ætatis philosophis res magna parte ex uoto processit. nã plerique auspicato literis initiati, perterriti portentoso oratiõis genere, cognitionẽ maximarũ atque optimarũ rerũ auersati sunt. Sed ego parcius hãc partem attingã: quòd illud genus hominũ pridem multorũ & clarißimorũ stylo explosum atque proscissum est. Ego certè de ijs nulla alia causa mentionem feci, nisi ut omnes intelligãt, ob id eos in hanc tam iustam accusationẽ incidisse, uel quòd nescierint, uel quòd graue duxerint ueteres imitari: suoque ingenio freti, quod in ipsis fuit, circa abstrusas ac profundas cogitationes se exercuerint: quod uero aliunde seligendum fuit, dicendi scilicet facultatem prorsus abiecerint. ex quo factum est, ut quæ natura seiungi non poterant, orationis & rationis consortia (quę ideo nobis data sunt, ut nõ modo nobis sapere, sed rectè etiam alios possemus admonere) dissilire ac dissidere cœperint. Sed hæc uetus expostulatio: cui facilius obtrectare poßimus, quàm mederi. Ex hac tamen nõ difficulter fortasse elici potest id, quod tu Cynthi à me per literas efflagitabas: Quid sit illud scilicet potißimũ qđ in imitationẽ ueniat. Rectè enĩ mihi uideor posse respõdere, in eo plurimũ esse imitationi locũ, in quo minimus est ingenio. Dicã hoc apertius, si potero: ut intelligas, me desiderio tuo, si modo facultas affuisset, nõ defuturũ fuisse. Ex ijs quę in ratione dicendi ueniunt, quædã insita sunt in re nobis proposita, quędã in nobis: quędã neque in re, neque in nobis, sed peregrè accersunt. Quòd si exẽplo uti libet, quo res fiat illustrior, dicamus inuẽtionẽ in re esse. Nã dicturus de cęde Clodij, statim tibi propõis seriẽ ac rei ductũ ad ueritatẽ maximè accõmodatũ. Et quid prius, qđ posterius factũ sit, quid postque ad manus uentũ est, quàm potes perspicue, conaris enarrare. Non quod nõ poßis ingenio quædã præmollire, aut exasperare, ut Cicero fecit, Clodiũ insidiatorẽ ostendens, eumque quantũ potuit in inuidiam uocans: contrà Milonẽ ab omni eximens suspicione: impudens tamẽ sit, qui tam longe ab historia & à re ipsa gesta euariet, ut nota inficietur, & causam prodidisse suam in ipsis statim initijs coargui poßit. In nobis erit exordij apparatus, ut attentum, docilem, beneuolum auditorẽ protinus reddamus. Id facile fieri poterit, si naturam atque ingenium hominũ, apud quos dicimus, perspexerimus. aliam enim præfationem Cato, aliã Cæsar approbauerit. Tum quomodo quis attentus, docilis, ac beneuolus effici poßit, à nobis petimus. Eadẽ ratione natura nobis suppeditabit, quid prius, quid posterius, quid in medio orationis statuamus: unde elucet admirabilis illa dispositionis coordinatio: qua qui commode uti nouerit, hunc Plato dijs cœlestibus parem existimat. Ad eundem calculum uenit ea pars, quæ argumẽtis colligit & probat, aut diluit ac refellit alienas argumẽtationes: In qua si quãdo cõminus conferamus pedem, altercatio appellatur: quæ una pars omnium maximè paratũ atque procinctum ingenium postulat. Peroratio autẽ & amplificatio, nouißimæ quidem illæ, sed omnium potentißimæ orationis partes, & si à re ipsa multum trahunt, ab oratoris tamen industria ac uehemẽtia imprimis pendent, animorum motus comitantur. Et hæ quidem omnes licet in nobis sitæ sint, suaque in nobis habeant seminaria, à re tamen, & à subiecta materia opes & temperamentum quoddam acquirunt: & ut ita dicã, se ad argumẽti propositi imaginẽ propemodũ effingũt. Sola est memoria, quæ ita in nobis tota delitescit, ut à naturæ beneficio magis quàm ab ingenij facultate pendeat. Ex ijs quæ neque in re, neque in nobis posita sunt, sed tota peregrè adueniunt, ea pars est, quæ ad dictionẽ spectat, quæ orationi supellectilem & domesticum instrumentum subministrat: & ut ita dicam, tectorium superinducit. quam unam propriã oratori existimauit Cicero: eamque ita admiratus est, ut eius explicandæ gratia nobilẽ illum ad Brutum librũ scripserit, cui titulum Oratoris fecit. Certè apud Græcos rhetorice non aliunde nomẽ accepit. Facit enim phrasim: id est, eloquentiæ corpus ab-

soluit. Et quom cæteræ partes reliquis artificibus cõmunes cum oratore sint: nam & præfari, & inuenire, & mẽbra digerere, tũ refellere & asseuerare, & certo fine cõcludere quę scripta sunt, solẽt omnes, qui nomẽ literis dederũt: sed dicere pro dignitate, & uerba inuenire rei propositæ accõmodata, hoc uerò proprium est & præstantissimum magni illius eloquẽtię institutoris munus: hoc illud est, quod nemo per se suisq; uiribus cõfisus, uel diuturnitate temporis, uel assiduitate studij, uel ingenij felicitate unquam adsequetur. hic regnat, hic rerum potitur imitatio. Quisquis uero hac parte imitari fastidit, potest ipse sibi placere fortasse, mihi uero planè operã frustrarĩ: eiusq; profectus cõclamatos, ac prorsus defletos puto. Nã quom in oratione præcipua uirtus sit perspicuitas, qui potest ille plane ac latine loqui, qui nescierit se proprijs uerbis id posse adsequi? Propria aũt uerba appellarim, quæ in loco nata sunt ad rẽ ipsam significãdã: qualia sunt, quæ à Varrone primigenia nũcupanĩ. Eius generis sunt, quę magnus ille dialecticus in Cratylo apud Platonẽ inuenit: quę summus philosophus, non ille quidẽ naturaliter facta, (sic enim eadem essent apud omnes gentes) sed hausta ex proprietate naturæ existimauit. Quòd si exornãdę orationi quis studeat, quomodo id melius facere potest, quàm si translatis cõmode uocibus frequenter utatur? Translatæ aũt uoces sunt, quæ ex loco in quo natæ sunt, in alienum migrarunt: quæ quasi stellę orationi interseruntur. Omnia aũt uerba aut seorsum, aut in cõtextu considerantur: seorsum, ut pura sint, usitata, & rem significantia. Quom enim oratio instituta sit in auditoris maximè gratiam, quàm indigna laude sit, si obscura fuerit, & apud homines consummatæ præsertim lectionis, egeat interprete? In contextu autem orationis uerba concinna sunt, apte inter se cohærentia: quæ in ingressu orationis, & in exitu, maximè uoluptati aurium inseruiant. Illud uero cum prudentia coniunctum est, ut qui dixerit, intelligat, ac secernat, in quo genere uersetur oratio. Nam eloquẽs ille, quem se persępe quæsisse, nunquam autẽ inuenisse Antonius profitebatur, cognoscet à se humilia subtiliter, magna grauiter, mediocria temperate esse tractanda. At hæc tam diuersa nemo effecerit, nisi qui suscepto argumento obsecundauerit, & ad genus dicendi uerba temperauerit: ex ijs innumera schemata, ex ijs antitheta, ex ijs epicheremata, & cætera in dicendo lumina effulgent. Quid dicam de numeris? quibus quasi amentis contorta oratio fulgurat, tonat, & in animos hominum tyrannidem exercet: utpote quos pro arbitrio in omnem faciem tum odij tum misericordiæ tum indignationis cõmutat. In numerosa oratione Aristoteles pæana quartum omnibus præfert. Cicero, Brutus, atq; alij longe diuersa sentiunt. Dichorius Asiaticis oratoribus familiaris est, & propemodum in delicijs habetur: & si uera fatemur, non est alius qui apertius auribus blandiatur. Quanta enim acclamatione Ciceronianum illud ex Rosciana exceptum est? Quid tam cõmune quàm spiritus uiuis? terra mortuis? mare fluctuantibus? littus eiectis? Ita uiuunt dum possunt, ut ducere animam de cœlo nõ queant: ita moriuntur, ut eorum ossa terra non tangat: ita iactantur fluctibus, ut nunquã alluantur: ita postremo eijciuntur, ut ne ad saxa quidem mortui cõquiescant. Ego uero (ut dicã quod sentio) hunc auriũ pruritũ in ijs omnibus pedibus animaduerto, quos quatuor saltem syllabis metimur, & proximam à fine attollunt. Sit exemplo illud ex Corneliana: neq; me diuitiæ mouent, quibus omnes Africanos & Lælios multi uenalitij mercatoresq; superarũt. ob id pæana tertium quarto multo libẽtius prætulerim. Hinc se germanos Ciceronis existimabant, qui hoc fine periodum clauserãt, esse uideatur. Atqui hunc uerborum delectũ, hunc apparatum nemo adsequi potest, nisi qui se assiduæ accuratæq; lectioni dederit: qui in uoluendis scriptoribus, ijsq; præcipuis, se diu exercuerit: & quasi cõcoxerit, ut ad scribendũ deinde subactam operã afferat. Vera est enim imitatio, quæ hac parte plurimũ polleat. hęc obseruat, excerpit, seponit: quæ, quom tẽpus postulauerit, quasi ex penu depromat. Hæc olim erat oratori accõmodata, quom adhuc in ipsis crepũdijs Latinę linguæ castitas ageret, quom in theatro uoce una parum cõmode enunciata, uniuersus populus actorem exibilaret. Cur enim Cicero de bono oratore pronunciaturus ad populũ prouocat? Cur Demosthenes una dictione corrupte, sed ea consulto prolata, ἀιχμῶς μίσθωτ☉ ὦ ἄνδρες, ἤ ὄ; acclamationem totius populi Atheniensis emeruit

ſis emeruit, μωδωτὸς, niſi quòd protritæ ac peruulgatæ erant dictiones, quibus do-cti indocti promiſcue utebantur? Alioqui anicula una olitrix non annotaſſet affe-ctatum atticiſmum in Theophraſto. Ex quo nobis multo maxima illa difficultas ad-ſurgit, de qua paulò antè diximus: dediſcendi ſcilicet uerba corruptiſsima, quæ alij Gotthis, alij Longobardis, alij Mauris & Vandalis accepta ferunt: ego ex omnium fece hauſta contenderim. Nouiſsimus autem labor incumbet ediſcendi atq; ebiben-di, ſcriptorum ueterū beneficio, non dico quæ optima ſunt: (nam in hoc ueteres ſal-ua adhuc populi uictoris gentium maieſtate elaborabant)ſed ea quæ non ſint peſsi-ma: quæ ſi nō ornamentum orationi afferant, certè dignitatē non detrahant. In col-locatione autē uerborum, & numeroſa oratione, illud non diſsimulabo, nonnullam quoq; partem naturæ deberi, quæ acutis & grauibus omnem pronunciationē modu lata eſt: in imitatione tamē certum eſt partem longe maximā, & ipſam quodam mo-do ſummā eſſe poſitam. Hinc eſt quòd Platonem legentes, heroicam quandam am-plitudinem haurimus, & afflatu propè diuino incitamur. Qui uero frequentes ſunt in lectione Iſocratis, hi comptam, & undiq; picturatā orationem effingunt, palæſtræ quàm iuſtæ pugnæ multo aptiorem. Qui apud Demoſthenē uerſantur, hi bellicum quendam concentum animo concipiunt, ut paulo minus ad arma proſiliant, & iam cædē & ſanguinē ſpirent, & uulnera afferre & accipere honeſtum putent. At quom M. Ciceronem adimus, Di boni, quis habitus oris? quæ animorum imago nō ſe no-bis ingerit? quantis ille haſtas lacertis in orationibus iaculatur? quos ille clamores, quos tumultus elicit, quoties indignatᷣ? quos ille luctus, quas deplorationes animis inſpirat, quom miſericordiæ uela intendit? Quale illud: O me miſerum, ó me infeli-cem. reuocare tu me in patriam Milo potuiſti per hos: ego te in patria per eoſdem re-tinere non potero? & quæ ſequuntur. Quæ tantū ſecum ignis cōuehunt, ut totus au ditorum animus exardeſcat. Quid in ijs libris, quos de philoſophia cōſcripſit? quàm preſſe ingreditur? quàm luculenter enarrat? quàm fortiter redarguit? quàm conſtan ter aſſeuerat? In ijs autem libris, quibus rationem dicendi proſecutus eſt, rem planè admirabilem præſtitit: ut quom libri illi minime ſint eloquentiæ capaces, is tanta ta-men eloquentia illos exornarit, ut non aliunde libentius eloquentiæ rationē mutue ris. Et quota hæc portio innumerabilium laudum? quas eminētiſsimus ille, & planè incōparabilis orator promeruit, lōge omni inuidia maior: quas præter Ciceronē ne-mo facile enumerauerit. Sed nos hęc pauca ea tantū cauſa attigimus, ut omnes intel-ligant, ei qui profecturus eſt in dicendo, imitationem optimi cuiuſq; eſſe neceſſari-am. qua ablegata ac reiecta, omnes conatus iacere, ac non aliter eſſe deſtitutos opor-tet, quàm ſi nauis oneraria pacato in mari, remittentibus uētis, inhibentibus nautis, fluctuet tantum, neq; promoueat, neq; præſtitutos portus ſibi unquam polliceatur. Quòd ſi nemo dubitat, quin ad imitandum optimus quiſq; deligendus ſit: neq; id du bitabit, Ciceronem ſine cōtrouerſia longe omnibus eſſe præferendum. Nam ex cæ teris una aut altera uirtus peti poteſt, hic unà omnia implet munia, ſoluſq; pomœria Romanę eloquentiæ tantū protulit, quantū imperatorū nemo uictricibus armis im-perium propagauit: ut non iniuria Apollonius Molonis, quom Ciceronē Rhodi o-rantem audiſſet, ingemuerit uicem Græcorum, quibus quom Romana uirtus impē riū abſtuliſſet, id, quod unum reliquū erat, eloquentiā ſcilicet, Cicero quaſi ſpoliū ex deuictis ingenijs in Romanā urbem referret. Nec à me quiſquam putet hæc ideo di cta eſſe, quòd cæteros ſcriptores in ordinē redigam, aut ſuo honore fraudatos uelim. Abſit enim à me hic furor. An ego Cæſarem nō ſuſpiciam? qui ea ſcripſit animi ma gnitudine, qua depugnauit. Certè ego, ſi mihi argumentū afferatur, in quo ille uerſa tus eſt, Cæſarem quàm Ciceronē imitari malim. Quid Liuium? quid Saluſtium? u-trunq; diuerſa uirtute eminentē. quid Celſum in re medica? quid Columellā in re a-greſti? Certè in hiſtoria naturę C. Pliniū facile omnibus prætulerim: in cuius deſcri ptione, nemo mirificas illas opes feliciore penicillo expreſsit: nemo dulcius, nemo a-ptius Ariſtotelē, Theophraſtum, totamq; illam doctiſsimā antiquitatem ſub cōpen-dio repræſentauit. Certè me loca quædam ex Cicerone excerpta, & à Plinio repeti-ta conferentem, ingens admiratio peruaſit, quom ea cōmodius ac ſubtilius à Plinio

enarra-

narrata (meo quidem iudicio) offendissem: usque adeò multi interest, cui quis materiæ describendæ nomen dederit. Mirum est enim, quantum in eo quisque promoueat, ad quod à natura factus uideatur. Sed corrupta adeò ad nos Pliniana lectio peruenit, ut (quod aiunt) Samnium adhuc quæramus in Samnio. Solent hoc nõnulli percunctari, nunquid ab eo, quē nobis imitandũ proposuerimus, liceat eadem prorsus uerba, nihil immutata, nihil inuersa, in nostra scripta transferre? Anceps quæstio, & super qua neque uerba, neque rationes desideres: seu tu hanc, aut illã partẽ propugnandã, seu oppugnandã susceperis. Quòd si testimonijs uti malis, autoritas clarissimorũ se utrinque profert. Mitto cæteros. Sanè Vergilius, Belli ferratos rupit Saturnia postes: &, Vnus qui nobis cũctando restituit rẽ: aliaque loca innumera tũ ab Ennio, tũ ab alijs prisci seculi scriptoribus bona fide fœneratus deprehendit. Sicut illud à Cicerone detorsit, Proximus huic longo, sed proximus interuallo. Sed & ipse Cicero: Timor mihi omnẽ sapientiã expectorauit. Et illud: Arcẽ facere ex cloaca. Nonne & illud Terẽtianũ à Liuio Andronico acceptũ est? Tute lepus es, & pulpamentũ quæris. Cõtrà alius dixerit, imitationẽ nihil esse aliud nisi imaginem, ad quam stylum quis orationẽque cõformet. Atqui in imagine quædã similia, dissimilia quædam sunt: nulla sunt eadẽ. Nam si eadẽ, tum uero eueniet illud ridiculũ, quod Lucianus argute illusit in Ioue Tragœdo: ut tunc Demosthenem pulchre imitati uideamur, quom Demosthenis orationem trãsscripserimus: & manifesto in plagio deprehensi, quasi cornicula Aesopi spectatoribus risum præbeamus: uel conuicti adiudicatique creditoribus, nexum ineamus. Sanè huc censuram direxit Aristophanes, quom præfectus bibliothecæ Ptolemæi, adiuratissimos scriptores proscripsit: qui tanti existimarunt aliena monumenta suis chartis inseruisse, ut ea protinus sui mancipij facta esse iudicarent. Sunt etiam, qui ab alijs accepta ideo mutanda non putent, quòd priores illi optima quæque inuaserint: quibus peiora substituere, non modo turpe sit, sed etiam temeritati finitimum. Rursus alij fortiter audendum, & cum antiquis intrepide digladiandum suadent. nunquam enim nobis uerba defutura, uel propria, uel translata, uel ex contrario deducta. Exemplo sit, ea res mihi perpetuò memoriæ condita manebit, eam rem nulla ætas mihi expunget aut delebit ex memoria, ea res nulla unquã obliuiõe obsolescet. In priore illa sentẽtia fuit Cicero, cuius uerba sub persona Crassi enunciata subijciam, ut res melius intelligatur. In quotidianis autẽ cogitationibus equidem mihi adolescentulus proponere solebam illam exercitationẽ maximè, qua C. Carbonem, nostrũ illum inimicum, solitũ esse uti sciebam: ut aut uersibus propositis quàm maximè grauibus, aut oratione aliqua lecta ad eum finem, quẽ memoria possem comprehendere, eam rem ipsam quam legissem, uerbis alijs quàm maximẽ possem lectis pronunciarẽ. Sed pòst animaduerti, hoc esse in hoc uitij, quòd ea uerba quę maximè cuiusque rei propria, quęque essent ornatissima atque optima, occupasset aut Ennius, si ad eius uersus me exercerem: aut Gracchus, si eius orationẽ mihi forte proposuissem. Ita si ijsdẽ uerbis uterer, nihil prodesse: si alijs, etiam obesse, quom minus idoneis uti consuescerẽ. Aduersus Ciceronem stat Quintilianus: & grauissimo oratori, cui aliàs reuerenter semper adsurgit, audacter repugnat. Eius quoque uerba nõ pigebit adscribere, ut quod præclara ingenia utrinque attulerint, agnoscatur. Neque ego παράφρασιν esse interpretationẽ tantum uolo, sed circa eosdem sensus certamen atque æmulationem: ideoque ab illis dissentio, qui uertere orationes latinas uetant: quia optimis occupatis, quicquid aliter dixerimus, necesse sit esse deterius. Nam neque semper est desperandum, aliquid illis quæ dicta sunt melius posse reperiri: neque adeo ieiunam & pauperẽ natura fecit eloquentiã, ut una de re belle dici nisi semel non possit. Nisi forte histrionũ multa circa uoces easdẽ uariare gestus possunt, orandi minor uis est, ut dicatur aliquid, præter quod in eadem materia nihil dicẽdum sit. Sed esto, neque melius quod inuenimus sit, nec par, est certè proximus locus. An non ipsi nos bis ac sæpius de eadem re dicimus, & quidem continuas nonnunquam sententias? Nisi forte contendere nobiscum possumus, cũ alijs non possumus. Nam si uno genere duntaxat bene dicetur, fas erit existimari, præclusam nobis à prioribus uiam in dicendo. Nunc uero innumerabiles sunt modi, plurimæque eodẽ uiæ ducunt: siue breuitatis

uitatis gratia, siue copiæ. alia tralatis uirtus, alia proprijs. hoc oratio recta, illud figura declinata cõmendat: ipsa deniq; utilissima est exercitatiõi difficultas. Quid quòd autores maximi sic diligentius cognoscũtur? Nõ enim scripta lectione secura transcurrimus: sed tractamus singula, & necessario introspicimus: & quantũ uirtutis habeant, uel hoc ipso cognoscimus, quòd imitari nõ possumus. Quòd si mihi in re controuersa liberum permittatur iudicium, illud uideor sine cuiusquam iniuria posse dicere: quædã esse tam propriè, tam apposite, & ad rem explicandam accõmodate dicta, ut uix cõmutari possint, nisi in deterius. quale Cæsarianum illud: Altero cõmeatu omnes copias trans flumen exposuit. Et Plinius Cæcilius, quom lachrymas uectigales eorum appellauit, quorum hæreditati pars detrahebatur, nõ potuit efficacius rem cõmonstrare. Quom Cicero integrum discipulum uocauit, satis indicauit hominem nullis adhuc imbutum rudimentis. Neq; illud Ciceronis quisquam melius dixerit: Aut opus sartum redimere, aut operam in diem locare. Quòd si hæc usui ueniãt, nemini fraudi duxerim, ijs sine ulla interpolatione uti. Quòd si quis immutare tentauerit, me quidem iudice, non id faciet sine affectationis suspicione. Sed quom multo plura sint, quæ uarijs modis dici atq; ornari possint, & (ut ita dicam) eloquentiæ capacia sint: is apud me longe potior fuerit, qui pluribus luminibus orationẽ uariauerit, & copiam in dicendo suam approbauerit. Quam rem uideo Senecam Ouidio uitio dedisse. Sed uitium hoc tam amabile est, & magnis ingenijs tam peculiare, ut nõ altero libentius uelim bene institutos adolescẽtes laborare. Illud erit in imitatione præcipuum, ut à pari, à simili, & quasi ex eadem uicinia multa cõtrahas, & quasi reponas. Exemplo sit illud. Cicero dixit, turpe esse amicitiã ad calculos reuocare. Tu hanc dicẽdi imaginẽ mille modis effinges, multiformiq; persona indues. Nam & beneficentiam nihil reuocare ad calculos, & probos in promerendo calculis nõ uti, & ingratos uocandos esse ad calculos, & neminem esse qui cum bonitate summi numinis possit calculis decidere: & legem Talionis tacito consensu antiquatam, quòd paribus calculis iniuriæ pensari non possint, cõmode pro loco & re præsente dixeris. Quærunt humanarũ artium studiosi, quis fuerit celeber & ore omniũ dictus canon Polycleti. Ego eum Doryphorũ illum uiriliter puerum fuisse arbitror, ex quo omnes omnium membrorum exemplum sumebant artifices: nõ ea quidem ratione, ut tam excellentis imaginis membra conuellerent: sed ut numeros eosdem tantũ eandemq; proportionẽ seruarẽt. Solus enim ille artem fecisse artis opera iudicatur. Illud quoq; testatum uelim, nullam esse partẽ in arte dicendi, quę diuturna lectione, solertiq; imitatione nõ multo fiat melior atq; auctior: siue illa ex re pendeat, siue ex dicentis ingenio. Nam & exordia, quæ ex re petuntur: & inuentio, quæ insita est in re: & coordinatio, quæ ingenij functio est: cætera deniq; quæ superius enumerauimus, si ad imaginem optimi & probatissimi cuiusq; referantur, infinitum est quanto cultiora absolutioraq; effici possint: sicut & reliqua naturę bona, si manu tractentur, & mangonis artificio expoliantur, supra fidem splendescũt atq; illustrantur. Me igitur iudice, primus locus sit imitationi in delectu uerborum, seu quæ ad rem exampl ificandam, seu quæ ad exornationẽ pertineant. In reliquis autem, secundarius & postremus subsideat. in actione incertum est, plus natura an cura ualeat: certè suauitas uocis, & literarum expressio, quam in Catulis laudauit antiquitas: quin & oris probitas, dignitas corporis, & faciles membrorũ flexus, naturæ debentur. Nec tamẽ huic omnia. alioqui Demosthenes non tantum operæ dedisset Andronico hypocritæ: nõ Augustus Phonasco: non Cicero toties cum Roscio & Aesopo contendisset: neq; idem optasset aliquot locis suum sibi oratorẽ non quidem palæstritã, sed neq; omnino ἀπάλαιστον contingere. Atqui ne illud quidem omittendum puto: hanc ipsam imitationem, quam candidatis studiorum ita cõmendatam uolumus, ut sine ea propè inanis sit omnis opera, tunc demum non solum inutilem fore, sed iacturam etiam allaturam ijs, qui iam suis uiribus uti possunt, & (quod adagio tritum est) sine cortice natare. Alienis enim semper uestigijs hærere, & serperastris (ut ait Varro) eum uti, qui per ætatem stare possit, atq; ingredi, non modo turpe est, sed periculum etiam. quom non facile eorum uires coalescãt, qui alienis pedibus incedunt, alienis manibus pugnant

gnant, alienis oculis uident, aliena lingua loquuntur: sui deniq; obliti, alieno spiritu uiuunt. Quippe hoc ijs per me liceat, qui nondum in suam tutelam uenerunt: quiq; per ætatẽ præmanso adhuc cibo aluntur: quorũ adhuc membra fascijs effinguntur. At quorum adulta est ætas, & firmiores lacerti, ij iam prodeant ex umbra, iam prosiliant in campum, iam cum ipso lanista contendant, à quo olim solebant dictata accipere, suasq; cum eo uires expendant: nec cedant, sed contrà potius adsurgant, periculum facturi, an ipsi quoq; possint ordinem ducere, & suo Marte de gradu aduersarium deijcere. Nec sanè hoc loco mihi absurdũ uidetur eius fabulæ meminisse, cuius autorem habeo Alexandrum ex Aphrodisiade, philosophum & in Academia & in Lyceo præstantissimũ. In lucem ediderat Venus Cupidinẽ. Mirabatur dea, quòd multos post menses à natali die nihilo auctior fieret Cupido. Quæ causa eius moraretur incrementa, neq; intelligebat, neq; quid facto opus foret, aut quomodo huic mederi posset incõmodo prospiciebat. Fatidicam igitur anum Themin adit, consulit, responsum accipit: nõ ante illum iustos auctus habiturum, quàm Venus alterum filium peperisset, in cuius æmulationẽ ille succresceret. Venus responso Themidis accepto, it in Martis complexum, filiũ alterum parit, cui nomen Anterotis imponit: ceu tu Anticupidinis dixeris. Tum uero mirum dictu, quàm repente, quàm feliciter adolescit ille. Certatim dixeris alterum in alterum cõtendere, uter pulchrius ac præstantius se porrigat. Mirantur dij cæteri, tum uero imprimis parẽtes, tam egregiam prolem exurgere. Ex ijs puto facile colligas, nulla præclara ingenia posse ingentes profectus facere, nisi habeant antagonistem (ut Græci dicunt) qui cum decertent, qui cum colluctentur. Neq; solum oportet, ut cum æqualibus, uiuentibusq; contendamus: sed cum ijs etiam, qui olim scripserunt, quos mutos magistros appellamus: alioqui futuri semper infantes.

DE IVDICIIS SEV DE RATIONE IVDICANDI LIBER CÆLII CALCAGNINI, IN GRATIAM Seraphini Iacobelli inceptus.

OBSEQVAR desiderio tuo Seraphine doctissime, & ad te uirum in iudicando non modo prudenter, sed etiam feliciter uersatum De ratione iudicandi scribam: non ea causa, quòd ex meis commentarijs accedere quicquam possit ad eam iudicandi peritiã, quam tu diuturnis lucubrationibus & multa exercitatiõe es assecutus: sed ut nostra legẽs, te tuosq; mores quasi ex speculo agnoscas: gratulerisq; tibi, quòd ea quæ nos uel meditando inuenimus, uel legendo excerpsimus, uel iudicado annotauimus, tu sine monitore, te ipsum tantum & ingenij tui bonitatem habens in consilio, pridem obiueris: ut intelligant omnes, tibi multo esse facilius id exequi, quod nobis scribere nõ fuit admodum difficile. Nec sanè mirum cuiquã id uideri oportet, cui ætatis tuæ rudimenta & studiorum incunabula perspecta sunt. Primũ enim natus es eo parente, qui suo tempore in foro & causarum defensione principem locum obtinuit: ut quom cæteri diu & pertinaci studio in rebus forẽsibus profecerint, tu ex primogenio semine & cum ipso lacte nutricis eam cognitionẽ hausisse uideare. Accessit deinde inter optimos præceptores primæua illa educatio non minus literis quàm moribus exculta: quam tanti fecit Plato, ut cęteros omnes profectus qui præclaris ingenijs possunt accrescere, primæ educationi deberi contenderit: quare uir sapientissimus, quom in constitutione legum præcepta recte uiuendi traderet, magnam partem eorum uoluminũ in educanda instituendaq; pueritia consumpserit. Sed postmodum optimo tibi parente subducto ex rebus humanis, quom iam ex manu præceptorũ in tuam tutelã peruenisses

uenisses, quanta cura ingenuas disciplinas & pulcherrimā philosophiæ partem arripuisti: nulla fuerit profecto portio, quæ ad eloquendi differendiq́ rationem, aut naturæ contemplationē, aut numerorum dimensionumq́ & uocū, ambitus deniq́ cæli explicationem pertineret: quam tu non modo attigeris, sed cumulate etiam perceperis. Tot præsidijs munitus, tot opibus subnixus, grādi passu ad Iureconsultorum scientiam & prudentū responsa processisti: quibus in studijs breui tēpore adeo promouisti, ut magnam spem ciuibus tuis inieceris, te mox clarissimū lumen patriæ nostrę accensurū. Prouiderat hoc olim uir perspicacissimi ingenij Frācíscus Calcaneus, dum Ferrariæ prima studiorū stipendia inires: mox Carolus Ruinus grauissimi uir iudicij, cui Bononiæ assiduam operam dabas: Ticini demum Iason ille, non Italię modo, sed exterarū etiam gentiū oraculum. Hos enim duces pariter & uates tuarum uirtutum habuisti, quorū audito nomine satis magnam accessionē tuæ laudi factam puto. Nā si ex testimonio ueterū, qui sub Africano aut Cęsare meruisset, abunde laudatus uidebatur: quāto hoc iustius sectatoribus clarissimorū in literatura hominum dabitur? ex quibus cultum animi, & excelsa ingenij ornamenta mutuari possumus: quom milites ut cætera imitari possint in imperatore, fortitudinem certè & corporis robur, adde & felicitatē in muneribus obeundis imitari non possunt. In patriam deinde reuectus susceptisq́ publice ornamentis studiorum, tam celebri omniū plausu leges profiteri, & de iure respondere auspicatus es, ut nō solum à tuis ciuibus magnos honores acceperis, sed & Tergestinus senatus, & procuratores Cæsaris hac fama inuitati, te sponte, idq́ minime ambeuntem ad præturā & summū in ea urbe magistratum prouexerint. Quem tu magna grauitate, sed & maiore moderatione gessisti, uiris clarissimis admirantibus in iuuene tam præcocem prudentiā, tam exactam uiuendi rationē uigere, ut planè te absolutam iudicandi normā tenere faterentur, ad cuius exemplū futuri omnes post te pretores sese possent cōfirmare. Iure itaq́ possit quispiā uel audaciā meā uel inscitiā mirari, qui sapientiorē admonere, & prudētiori consilium ferre non erubescam. neq́ sanè ego me à iusta tueri accusatione audeam, nisi tua me rogatio, tuæ preces defenderent: quibus non dicam à recusante (quid enim ego tibi recusem?) sed certè à multum diuq́ excusante expressisti, id quod iure optimo potui tibi denegare, si maiorem existimationis meæ, quàm tuæ uoluntatis rationem habere uoluissem.

R ES sanè ardua ac perdifficilis est iudicium: uel si eum spectes ad quē pertinet iudicatio, uel si eum de cuius re iudicandum est, uel si res ipsa spectetur ex qua pendet iudiciū. Siquidem eum qui iudicādi munus suscepit, omnibus numeris prudentiæ continentiæq́ ornatū esse oportet. Nam qui in republica gerenda diu uersatus fuerit, multorūq́ hominum mores perspexerit, hunc facile circumscribi posse, nō adeo credibile est. quando id est proprium prudentiæ munus, ex anteactis functionibus & præsentes cognoscere, & futuras colligere: si modo quisquis ille est, qui se huic iudiciorum muneri dederit, ad eam rem acumē ingenij, solertiam, assiduitatē, aliaq́ huiuscemodi naturæ præsidia attulerit. Nam si quem natura socordia, ignauia, ac stupore damnauerit, frustra hunc ad basilicas aut subsellia inuites. Decet enim ut omnibus in rebus obeundis suam quisq́ industriam & quasi supellectilem ante omnia excutiat, nec prius de quopiam mortaliū pronunciet, quàm de se ipso pronunciauerit. Quod sanè fieri non potest, nisi quis eximia de se in hac fori ac ciuitatis luce exempla dederit, & quid ciues, quid amici, quid clientes sentiant, certis testimonijs compererit. Quid uero dicam? quod non aliunde certius exploratiusq́ quisquam quanti sit, poterit iudicare: quàm si se ad censurā, & (ut sic dicam) aduersariorū coticulam explorauerit. Magno enim animo, & singulari ingenio instructum ciuem sicuti amici colunt, & frequentant, & admirantur: ita inimici uerentur, ac metuunt. Hoc est scilicet quod maiores nostros illustres inimicitias exercuisse, præclarum fuit ac magnificū. Quippe quom laudis ac

glorię desiderium in generosos animos multam habeat uim: tum probri atq; infamię odium & metus multo habet maximā. Scitum itaq; fuit apud ueteres peruersis illis temporibus, quibus plerięq; auribus inseruire maluerunt quàm ueritati, id quod hac tempestate nostris hominibus peculiare propositum est: non temere quenquā ueritatis uocem audire, nisi aut raræ notæ amicum aliquē, aut iratum admodum inimicum offenderit. Huc ergo præ cæteris omnia dirigenda sunt consilia, ut qui alios iudicaturus accedit: seipsum imprimis dijudicet: nemo in transuersum suo ipsius amore raptus, ea uēdicet sibi, quæ aut natura denegauerit, aut nondum cōparauerit industria. Non enim frustra oraculo moniti fuimus, ut in nobis ipsis cognoscendis principem operā exhibeamus, Et hoc ipsum, se nosse, omnium esse difficillimū. Ob id hominē acri admodum ingenio ac experrecto esse conuenit: & qui in summa quasi arce excubet, suasq; actiones diligenter speculetur. Id quod facturus commode uidetur, si quod clarissimi uiri maiores nostri fecisse produtur, se ad alicuius eximij ac præstantis in republica senatoris imaginē cōformauerit, & ab eius simulachro morum ac uitæ liniamēta duxerit. Sic Cotta & Sulpitius L. Crassi, sic Carbo Scipiōis, sic P. Scæuolæ Cicero effigiem repręsentare conabatur. Atq; is erat honestissimus proficiendi modus, qui ab optimi & clarissimi cuiusq; imitatione proficiscebatur. Sic Canonem Polycleti adibant statuarij, qui absolutę alicuius imaginis membra reddere constituerant. Vix enim animo concipere aliquam alicuius rei perfectā formam quispiam potest, qui multas oculis imagines nō perlustrauerit: quom sensus hic præsertim exterior interiori animo hausta rerum spectra suppeditare soleat. Ex multis itaq; optimi cuiusq; facienda est optio, atq; ad hāc omnis acies ingenij, omnis cura atq; diligentia obuertenda est. Eorum uero negligentia atq; imperitia multo maximē effugienda, qui in delectu faciendo parum sapientes extiterunt: & quos imitandos sibi proposuerant, eorum uirtutes nō solum secuti sunt, sed uitia etiam per summam ignorantiam ac socordiam non secus ac uirtutes sibi exprimenda putauerunt. Hac parte magnū Alexādrum Macedonem male audisse accepimus, qui Leonidæ pędagogi præceptis institutus uitia quædam hausit, quæ grandiorē etiam ætatē deformarunt: & si ea culpa in Philippum patrem magis quàm Alexandrū filium uidetur transcribenda. Fusius quom dicendi rationē sectaretur, C. Fimbriā sibi imitandum proposuit: eius tamē neruos, quos ille habuit, non est assecutus: oris prauitatē & uerborum latitudinē adsectatus est. Ita ille nec deligere sciuit, cuius potissimū similis esset: & in eo ipso, quē delegerat (quod impudentissimū est) imitari & uitia uoluit. Absit ergo ab hac impudētia quisquis in hāc spem iudiciorū ingeniū alit: atq; ijs sese adiungat, quorum uirtus atq; industria ita emineat, ut eius prudentiæ ac temperantiæ non unus alterúe actus, sed tota uita testimonium reddat. Ad huius imaginē quasi in speculo, ut Græci dicunt, omnis animi atq; ingenij habitus, omnis color atq; uigor est excolendus. Huius oculi, frons, uultus explorādi. Quom primum ad eum causa defertur, quid primum, quid secundum, quid postremum sibi enarrari postulet. Quàm benigne litigantes admittat, quàm grauiter altercātes patiatur, quàm cautis ac præmunitis auribus causarum patronis uacet, prouidens ne temere aut accensa oratio faces admoueat, aut demissa lachrymas extundat: deniq; ne alterutra fucum faciat ueritati. Tum qua indagine iugulum causæ scrutetur, & delitescentes rerū difficultates in lucē eruat. Quantum fidei laudatoribus, quantū testibus, quantū quęstionibus præbendum arbitretur. Hāc uero partē quæ ad prudentiam pertinet, quàm magna sit, satis intelligo: utpote quam omnibus alijs uirtutibus princeps Peripateticorum Aristoteles quasi architectum præfecit, cæteras ei quasi opifices ac ministros subiecit. Sed, mea quidē sententia, non minus operæ, atq; haud scio an plus forte in ea adhibendum est, quæ ad moderandos compescendosq; pertinet animi affectus. Nam quom plerosq; ego mortalium animaduertā magno magis ingenio quàm bono, hoc facit, ut maiorē curam impendendum censeā coercendis castigandisq; sensibus atq; animi illectamentis, quàm excitandis prudentię igniculis. Plures enim inuenias qui ob nequitiā & improbitatē peccent, quàm qui inscitia atq; imperitia labantur. Quotus enim quisq; est, qui nō auaritia in trāsuersum rapiat, oblataq; pecunia corrumpi non

non posſit. Sed fac ut eius animus pecunia maior inueniatur, an nō libido maximas ſolet animis faces admouere? Theodectes quom ſuæ cauſæ parum confideret, Phrynes cuius agebat cauſam, ſinum aperuit, iudicibuſq; inſpectandum propoſuit. res ex ſententia ſucceſsit. expugnati enim illi fœminæ pulchritudine, cauſam pro ea dedere. Quid quòd Clodiano in iudicio Cicero nobilium puellarum & adulecentulorum coemptas noctes, ſcriptum reliquit. hinc de nundinato conſtupratoq; iudicio perſæpe conqueritur. Quanto ergo frequentius hac parte peccatur, hoc diligentius ac accuratius hic locus prҿmuniendus eſt: ut non ſolum affectus, ſed & oculos ipſos, ut Craſſus Philippū prudenter admonuit, caſtigemus atq; in officio habeamus. Sunt alij qui neq; pecuniҿ neq; libidini manus dederint, ſed ita laborant ambitione, ita cupiditate honorū inceſſunt, ut promiſſo magiſtratu, prouincia, prҿfectura, alio publico munere ſeu ſacerdotio adlecti, nihil ſanctum habeant, nihil impollutū, omniaq; ſibi licere arbitrentur. Alij cognatione aut amicitia tranſuerſos urgeri ſe patiuntur: & quod neq; utilitati neq; cupiditati ceſſerint, hoc ſocietati & coniunctioni humani generis ſe debere teſtantur: & ut plerunq; homines uitijs ſpecioſa nomina prætendunt, ita hanc probitatē facilitatemq; interpretantur. Nō deſunt qui dent operas inter ſe mutuas, & in eius gratiā cōniueant in iudicando, qui mox poterit pari beneficio beneficium compenſare. hoc ſcilicet ius collegij appellant. neq; ſecus ac piaculum reformidarent in eius ſtudij profeſſorem ſententiam pronunciare, non intelligentes ſublata è medio iuſtitia, neq; amicitiam, neq; neceſsitudinē, neq; officiorum coniunctionē cuiquam poſſe cōſtare. Hoc uicio magiſtratus & optimates Venetos imprimis laborare noſtra ætate fama conſtat. Poſtquā enim Veneti à maioribus ſuis, qui illud olim imperium prudentia & iuſtitia conſtituerunt, ita degenerarunt ut pro induſtria ſocordiā, pro æquitate auariciam, pro fide calliditatē in precio habeāt: cætera animi bona peſſum iere, uirtutē & gloriam aut nulli, aut certè perpauci diuitijs anteferūt: quare apud eos homines de iure diſceptare ita ſtultum putatur, ut plerīq; malint inſignes iacturas prægraueſq; iniurias perpeti, quàm poſt longi temporis impenſas, uarioſq; iudiciorū anfractus, de capite aut fortunis aut de exiſtimatione certiſsimò periclitari. Hҿc atq; alia ſunt, quҿ animos hominū, prout cuiq; ſua libido eſt, uehementer huc atq; illuc permouere poſsint. Sunt tamen quos inuictos uideas atq; inexpugnabiles ad omnes affectus: ut neq; ui pecuniæ, neq; illecebra uoluptatis, neq; honorum ambitu, neq; gratia cuiuſquā à recto poſsint auocari. Et ij licet perpauci fortaſſe inueniantur, inueniuntur tamen nonnulli. Atqui non facile reperias, qui nō metu & cōminationibus deterreantur. Plus enim in animos hominū pollet timor & conſternatio, quàm ſpes & propoſita utilitas: neutro aūt tangi eum par eſt, qui ſemel iuſtitiæ nomē dederit, & iuris ſacramento ſit deuinctus. Nam & Rutilium maluiſſe exulare accepimus, quàm facere quod minus honeſtū ſibi, & reipublicҿ parum uideretur ſalutare. Metellus non recuſauit uincula, dum maiorē ſuæ exiſtimationis quàm alienҿ gratiæ ineundæ reſpectū habet. Quom aūt duobus modis uis inferat, palàm ſcilicet & ex condicto, tū obiter & clādeſtinò: ſanè diſsimulata iniuria & alto pectore condita multo ſolet eſſe atrocior, & quom depromitur latius euagari. Vtraq; tyrannis ſanè familiaris: ſed altera frequentius utuntur, noſtra præſertim ætate, reguli in quos diſsipatum abiuit imperiū. Malim autem tyrannos quàm regulos appellare, quom nihil in cōmune conſulant, omniaq; referant ad propriam utilitatem. Ii ergo quom non audeant palàm mentē ſuam profiteri, ſiquando familiares aut beneficiarios ſuos cōmendant iudici apud quem cauſam agant, nihil ſe non æquū ac iuſtum poſtulare teſtantur: quom tamen nihil minus in uoto habeāt, quàm ut quiſq; ius ſuum obtineat. Rogant igitur, ſed hҿ rogationes, ut ſcite dicebat Plato, miſtam neceſsitatē habent. Eius rei teſtimonium eſt, quòd niſi eorum deſiderio & cōmendationi obſequare: niſi qui fuerit ab ijs commendatus, quo iure quaq; iniuria malam etiam cauſam obtineat, protinus præſto eſt iactura atq; infortunium. Commendationes ergo tyrannorū cauſis ita colophonem addunt, ut prouerbio locū Cæſaris candidati fecerint: in eum qui poteſt in utranq; aurem dormire, & citra puluerē deſiderium aſſequi. Cҿterum ingenue magis Cæſar, qui palàm prædicabat, ſe male-

ficis ac sicarijs hominibus etiam gratiã relaturum, si per eos dignitatem existimatio nemq; suam defendisset. Et Agesilaus quom amicum iudici cõmendaret, nihil per su cum agebat: sed aperte rogabat, ut si bonam causam tueretur, eum in iustitię gratiam absolueret: si minus, eius desiderio obsequeretur. Vtcunq; autẽ res cederet, eum om nino absolueret. Porrò iudex qui ad hanc Maleã impegerit, nõ facile consiliũ inue niet, quo se expediat: quando hinc urget cõscientiæ uis, pro qua uir bonus libenter emoriatur: inde periculum salutis & metus agit, qui constantẽ etiã uirum cõmouere posśit. In re itaq; tam ancipiti, in qua propè oraculum Aretinum agnoscatur, nihil satius inuenio, quàm à se, qua fieri potest ratione, iudicium ablegare: & non liquere sibi pronuntiare, ad aliumq; iudicem causam dimittere, qui tutiore loco sit, ausitq; si ne salutis periculo iustitiæ obtemperare. Illud non prætermittã, proprijs simultatibus nihil omnino dari oportere. fieri enim non potest, ut is pure ac sancte iudicet, qui factiones atq; iniurias habeat in consilio. Quicunq; ergo ad iudicandum accesserit, imprimis eniti debet, ut amoris ęquè atq; odij, gratię atq; iniurię obliuiscaẽ. Quo factum existimo, ut Themistocles Atheniensis artẽ obliuionis sibi quàm memoriæ prçoptauerit. Cęterũ mihi opportune & Themistoclis nomẽ & locus hic de quo agimus, in memoriam reuocauit ueterẽ illam ac diu inter sapientes agitatã quæstionẽ: an quidquã scilicet ab amico iudice amicitiæ indulgeri, & siquid indulgendum, quatenus amicitię indulgeri oporteat. Cleon certè & Themistocles diuersa sensisse produntur. Etenim ille magistratũ initurus conuocatis amicis amoris fœderi renunciauit, & ipsam quodammodo amicitiæ tesserã confregit: neq; enim putabat ille quenquam posse rectũ clauum tenere, qui amicorũ rationẽ inire uelit. Themistocles contrà, quom sibi obeũdus esset magistratus, alacri uultu amicos hortatus est, ut eius opera audacter uterẽtur: siquidem tẽpus illud aduẽtasse, quo ille amicitiæ testimoniũ dare posśit. Neuter recte, mea quidem sententia. neq; enim probus magistratus nimium uolet apud se amicitiæ licere: neq; tanti superciliũ putabit, ut res optima atq; suauisśima in uita mortaliũ amicitia eius causa refringi debeat: & sicuti omnibus in rebus, ita in hac saluberrimũ esse modum existimabit. Tantũ ergo dabit amicitię, quantum iustitia patietur. Certè prompto animo nullum laborem detrectabit, ut amicus ius suum obtineat. Quòd si ille infans sit, & ad dicendum parum idoneus, dabit operam ne multum aduocato & patrono indigere uideatur. Quin & liti compendiũ faciet, & anfractus calumniarũ atq; argutationum summouebit: temporis etiã lapsum, & male initã actionis formulam non grauatò corrigi sinet. Nouas etiã rationes, quæ forte præter opinionẽ emerserint, post iustos etiam dies & transactam solennẽ causæ disquisitionẽ, uel in ipso pronunciandi articulo admittet: habebitq; multo maiorem ueritatis ac iustitiæ, quàm legitimę actionis atq; formulę rationem. Id quod in re cuiusq; quamuis peregrini etiã factitabit, sed cunctatius ac religiosius. Neq; enim temere ac promiscue nimis instituta à maioribus iudicandi ratio solui debet, sed eam omnem religionẽ cunctationemq; amicitię sanctitas excutiet. Illud quoq; potest huc accedere, quòd si amicus parũ iustam causam tenebit, familiariter hominem admonebit, ut uel prudẽter desinat, uel ut qua potest ratiõe, cũ aduersario decidat. Deniq; ne pertinaciter in ea causa pertendat, in qua bona conscientia desideretur, aut sit dubio procul succubiturus: tum uero & locus ac tempus & ipsius rei ratio multam poterit occasionem suppeditare, ut amicitiæ obsequi atq; inseruire posśit: modo id salua iustitia, salua existimatione proficiatur. Tantum uero abest, ut in amicitiæ gratiã ullo unquã tempore iustitiæ maiestatẽ putẽ posse uiolari, ut abdicata iustitia neq; ipsum sanctisśimũ amicitiæ nomen superstes esse posse contendam: quin ea decidat ac depereat oportet, si quo præcipue nititur iustitiæ subtraxeris fundamentum. Non sum prætermissurus unum in tota uita atq; in omnibus actionibus exploratisśimũ præsidium: quo uno & semper uti possumus: nec aut detractat operam, aut consulẽdo lassatur: nec est periculum, ut falli aut corrumpi posśit. Hoc scilicet positum est in multorum lectione librorum, quos mutos magistros appellamus: & in ipsa cognitione historiæ: in qua quicunq; parum uersatus est, is iure puer etiam si ad multam ętatem uenerit, uel Aegyptiorum testimonio nuncupari potest. In antiquitatis ergo

ergo præteriti temporis repetitione operam diligentiamq́ ponamus. nam & mores hominum, uariiq́ euentus sese offerent. quin & causæ præiudicatæ, & multa seges earum disciplinarum quæ ad instruendam instituendamq́ uitā pertinent: occurrēt, unde iudicandi rationē locupletiorem cumulatiorēq́ reddamus. Vix illud mihi dignum uidetur quod admoneri oporteat, eum qui se iudicem professus sit, multū assiduumq́ esse debere in lectitando iure ciuili, quod proprium est populi Romani, aut certè eo iure quod ciuitati regioniùe consuetum est in qua iudicia exercentur. nec enim ad solum Seruium Sulpitiū pertinet reprehensio, qua in eum usus est Q. Scæuola, Turpe esse ac probrosum patritio Romano, causas presertim agēti, ius illud in quo uersetur, ignorare. Quom autē hæ leges, quæ hodie in usu habentur, quasi caput polypi, multa contineant, quæ ad bonam frugē & augendam prudentiam pertineant: multa rursus quæ in integrū reuocari par foret, utpote quę per ambitionē aut auaritiā tetras humani animi labes cōstituta sunt: ob id quisquis ille est, cui recta iudicia animo sunt, nō oscitāter, neq́ per inertiā, sed caute & uigilāter in eam lectionē debet incumbere: & imprimis illud meminisse, unam esse legem æternam ac perennem omnis mutationis ac uicissitudinis expertem: & ab hac una cæteras omnes leges quasi à fonte profluxisse, et ipsas perpetuas atq́ immutabiles. Illa enim cui uerus legis titulus debetur, cōstans est, qualis ab initio prodijt, talis semper futura: neq́ iustitia res desultoria est, sed quæ ordinem semel initū sine uicio semper tuatur. Atqui leges, quæ pro tempore atq́ utilitate statuuntur, & rursus immutata temporū ratione cōuelluntur: non planè leges, sed litigandi potius artificia sunt atq́ instrumenta. Huius generis leges olim erant honorariæ, quas scilicet pro libidine prætores ferebant. Eorum enim ius annuum fuit: quod à calendis Ianuarij incipiens in Ianuarij calendas desineret. Atq́ interim quom tanta foret immutatio figendi ac refigendi, ut iam populo Romano esset intolerabilis: autore Flauio scriba ad edictum perpetuum peruentum est, ex quo perenni ritu ius diceretur. atq́ ita licentia illa immodica finem accepit. Quanti autem ponderis sit iudicatio apud eum ipsum, cuius de re agitur, hinc facile potest intelligi: quòd nullius non res in iudicium uenit, quin eiusdem aut fortunæ, aut caput, aut existimatio periculum subeāt: quibus, mea quidem sententia, omnia continentur, quæ non solum ad bene beateq́ uiuendum, sed ad ipsam etiam uitā pertinent. Qui enim potest ademptis fortunis cuiquā, ut Ennius scripsit, uita esse uitalis? Omnia siquidem non modo uitæ ornamenta, sed etiā præsidia his bonis constant, quibus fortuna dominatur, à qua etiam nomen mutuantur. Multos sanè accepimus hæc adeo contempsisse, atq́ in postremis habuisse: atq́ hinc sibi nomen & famam collegisse, quòd ea scilicet aspernarentur, quæ cæteri mortales admirantur: neminem tamen ad hanc diem proditū est monumentis, sine his potuisse uitam sustinere aut traducere. Nam quom intra nos uitalis ignis delitescat, qui humidum illud populetur, quo maximè corpus alitur, semperq́ aliquid deterat & comminuat ex ijs quæ à natura parata sunt ad animātium conseruationē: sanè breui animal intereat necesse est, nisi cibo potuq́ sarciatur id, quod momentis omnibus attenuatur. Frigora certè nō facile defendamus ad omnē iniuriam expositi à natura, nisi ex his quæ terra depromuntur, aut quæ pecori detrahuntur, nobis adiumenta conquiramus. Quid contra reliquam cæli & tēporum inclementiam, contra agrestes & indomitas belluas, contra hostiles minas (non enim aliunde homini quàm ab homine plura damna proficiscuntur) contra morborū impetus aliaq́ eiuscemodi, quæ nobis plerunq́ nouercā probant naturā, quid tandem perfugij atq́ auxilij nobis relictum est? nisi ut eas opes cōparemus, quas uel natura monstrauit, uel ars sibi conquisiuit. Ventos, imbres, pruinas, tectis defendimus: septis telisq́ feras arcemus: hostes fossis ac propugnaculis deturbamus: sęuiētes morbos herbis, succis, pharmacisq́ expugnamus: ut facile cuiuis cōstare posit, hæc omnia deorum prouidentia genita ad hominum utilitatē & cōseruationem: quæ quisquis negligit, aut uili loco habet, parum se gratum exhibet erga diuinā munificentiam, & summi numinis indulgentiā parum agnoscit. Et hæc quidem, de quibus modo diximus, ad agriculturam, architectonicamq́ & uillaticam pastionem spectant. Quo uiuendi genere nullum præclarius aut

beatius ueteres existimauere. Illa enim adempta nõ uideo quomodo uitæ necessaria prospici possint. Quom autẽ alia satis sint homini, alia humanitati, ut inquit Varro, lubet hac parte auro omnium conuicijs proscisso patrocinari. Postquam enim permutatio gentium & rerum cõmercia desiere: quòd perraro scilicet eueniret, ut quibus ego indigerem, ea tu tibi cõmutanda existimares ijs quæ mihi superessent, eaq; res magnam difficultatẽ necessitatibus afferret humanis: cõsensus gentium auro, & ante aurum æri argentoq; magnam existimationẽ dedit: quòd ex ijs numus excuderetur præsens sponsor egestatis humanæ. Neq; enim ego alium cõmodiorem sequestrum potuisse inueniri arbitror, qui precia rerũ æquaret, & uno ordine omnium necessitatibus responderet. Quare ego multorum improbitatẽ miror, qui parũ uidentur tam excellentem tamq; optatam uitæ cõmoditatem intellexisse: sine qua profecto uita multis magnisq; præsidijs uacaret. Quid uero dicam de mercatura, quæ ad satietatem & delicias omnia omnibus locis dispensat: & gentium nationumq; bona ita partitur, ut quæ cælũ multis denegauit, ea large omnibus cõmeantium industria suppleantur. Quid quæ hæreditario iure ad nos peruenerunt, quàm grata, quàm chara nobis existimãtur: ceu quibus & auitæ opes & monumenta maiorũ & sacra gentilitia censeantur. Nostra autẽ labore cõquisita, quanto nobis gratiora iucundioraq; sunt, utpote quæ uel ingenio uel diligentiæ nostræ debeamus. Quòd si ita cõtingat, ut hæc tanta & tam exoptata uitæ ornamenta in discrimen ueniant, & iudicio uideantur peritura, quàm hoc durum, quàm miserabile, quàm calamitosum. Quippe ijs sublatis fundamentum liberalitatis corruit, familiæ præsidia dissipantur, fides concidit, rerum deniq; omnium agendarum instrumenta labefactantur. Quare non temere quisquam se alterius iudicio cõmittat: sed uitam, mores, consuetudinemq; hominum intueatur. Exclamat Laberius; Per deos immortales nolite uos credere sequestro. Sequestrum enim arbitrum ac disceptatorẽ uidetur intelligere, cuius fidem sententiamq; utraq; pars sequatur. Nam sequestri atq; arbitri latius patet potestas q̃ iudicis, & si uterq; definitione iudicis cõcludatur. Quom amici Alcibiadem hortarentur, ut se iudicio populi Atheniẽsis subijceret, maluit solum uertere, quàm se uadimonio sistere, neq; ipsius parentis iudicium affirmans se sponte subiturũ: ueritus scilicet nequando per errorem albos calculos atris cõmutaret. Iure igitur maiores nostri in sortiendis iudicibus facultatẽ dabant reijciendi expungendiq; ex albo, quos sibi parum æquos fore arbitrarentur. Sex. Roscius Amerinus quom apud iniquos iudices periclitaretur, patrimonij propemodum naufragium fecerat, nisi tandem iudicijs agitatus in C. Aquilij sententia quasi in æquitatis portu conquieuisset. Cum ijs feliciter actum putamus, quibus iudicẽ eligendi oblata est facultas: id quod neq; oscitanter neq; imprudenter fieri debet, ob incertos animorũ motus uariasq; sententiarum cõmutationes. Neq; enim cuiquam licet, salua existimatione ab eius iudicio prouocare, quem sibi ultro delegerit, & quasi ducem præfecerit. Huic optioni eam formulam dicimus: ut nisi res qua de iudicandum est, ita certa sit, ac perspicua sit, ut nulla possit latebra in tabella delitescere, nemo sibi alteriúe iudicem ferat, à quo deinde, si ita expediat, neq; liceat declinare, neq; melioris iudicis auxiliũ implorare. Africanus quom aduersus tribunorum iniurias Metellum appellaret, uirum bonum, sed alioqui infensum sibi ob dissidentes in republica sententias, illud palàm profitebatũr, iniquo etiam iudici se facile causam suam approbaturũ. In sponsionibus is ferè mos erat antiquis, apud præstitutum iudicem sacramẽto decertare. sic pecuniã uocabant, quæ ea cõditione apud prętorẽ deponebaт̃, ut qui iudicio succubuisset, eam amitteret, uictori autem lucro accederet. In re dubia atq; obscura hæc iudiciorum ratio effugienda est, in quibus propter rerum caliginẽ iudex uel caligare potest, uel facile aliena persuasione corrumpi. Cæterũ neq; tutum est de quopiam hominũ certi sibi quippiam polliceri. Est enim uoluntas hominis ambulatoria, & ut Plato ad Architam scripsit, quæ suapte natura uarias patiatur uicissitudines, & huc atq; illuc facile impelli possit. At ubi res tam clara tamq; illustris est, ut cum ipsa (ut Iureconsulti dicunt) meridiana luce contendat, minus est periculi, ni modo aut planè improbum aut planè stupidem delegeris. Ego nuper quom mihi foret aduersus Constantiã Rangonam contentio

tentio: quòd pro agris uectigalibus, quos à gentilibus meis dono acceperat, decimam antiquo iure & quidem gentilitio debitam Magnæ uirginis facello ita denegaret, ut me ui atq; armis à possessione exigẽdi depelleret. Aiebat illa liberã immunẽq; donationem factam esse: ego contrà uectigales agros & meo obnoxios sacerdotio negabam liberos immunesq; cuiquã dari potuisse. Tum uero me à ueteri possessione neq; iure neq; more deturbari, improbum nimis plenumq; iniuriæ asserebam. Ea res quom diu foret controuersa, multiq; multas sed iniquas conditiones offerrent: ego iure meo plano ac perspicuo confisus, illi Guidum Rangonem fratrẽ uirum fortem Di boni ac sapientẽ, iudicem tuli: ut quod ille iudicasset, id iustum ratũq; utrinq; haberetur. Intelligebam enim multũ fauoris causæ meę accessurum, si eum iudicem delegissem quẽ nemo non suspectum habuisset: putabamq; non sine ignominia fratrem à sorore posse recusari. Quòd si in ijs rebus, quæ ad fortunam pertinent, quæq; amissæ reparabiles sunt, tanta est cautio adhibenda: quanto hoc religiosius fieri decet, quom de capite agitur, quod amissum semel irreparabile est. Adde quòd ubi de salute actũ est, omnia eodem impetu rapiuntur. Nam de ijs, qui infortunio suo superuixerint, illud Archilochi dici potest: Qui terga uortit, rursus idẽ dimicat. Iucundissima igitur omnibus est mortalibus uita, & hoc lumen cæli spirabile quod haurimus, gratissimum est: uel quòd hos amoris igniculos animi corporisq; sociatio nobis inseuerit: uel quòd huius lucis dulcedo uiuendi desiderium eblandiatur. Vtpote quom omnis nostra cognitio sensibus inhærescat: quibus ademptis nullus uidetur superesse locus aut notioni rerum aut uoluptati. Qui uero animã cum corpore interire contendunt, ij nihil reliquum faciunt homini ex hac uita abdicato, in quo spes ulla rectè actæ uitæ resideat. Qui uero ita decidunt, ut immortalitate animarum felicitatẽ propagari censeant: ij tamen non facile uulgo persuaserint, sublatis oculis, auribus, naribus, tactu, palato, secundum obitũ homini quicquam esse posse iucundũ, quòd non alia uoluptatis instrumenta cognoscant homines belluis proximi. Sed fac esse præstantissimos, & in media Academia educatos, an uero ij patiẽtur in se capitis anquiri? an in summa etiã innocentia iocum putabunt, in iudicium arcessi? in quo de summa rerum, id est de salute sit statuendum. an cuilibet iudici sine discrimine se iudicandos immo iugulandos prębebunt? An hominum opinio, an publica existimatio eos nihil mouebit? ut serui pœnæ, & scelere obstricti, quasi sontes pereãt. Certè nõ tam erunt negligentes, non ita famæ contemptores, ut hoc sinant, si qui modo sunt qui se homines sentiãt, neq; ultro mortem accersant, & iudicis quasi carnificis ad id opera uti uelint: quod apud Indos & in Græcia quosdam factitasse accepimus. Socratẽ tãtum uirum nullo suo facinore sed sola iudicum inuidia & iniquitate periclitatum, proditum est monumẽtis. Qua in re nonnullam etiã summi philosophi culpam scriptores agnoscũt: quòd dum grauitatẽ seueritatemq; tueri uult, recusatq; temporibus inseruire, neq; infensos iudices reiecit, neq; ad populum prouocauit, neq; defensione uti uoluit. Quin & oblatam paratamq; à Lysia orationem despexit, non magis eam sibi quàm Sicyonios calceos conuenire testatus. Dum ergo tenorem illum uitæ sustinere nititur, dum ab instituto negat desciscere, dum sibi uictum in prytaneo deberi contendit, dum exulceratos iudicum animos iritat, prò dolor, uiro grauissimo, in quo omnium specimen uirtutum effulgebat, & patriam & orbem priuauit. Mallem hominẽ seruasset tam frugi, tam utilem iuuentuti, tam suis, dicam & nobis, necessarium. Neq; enim in suæ tantũ ætatis beneficiũ, sed totius posteritatis, quęcunq; uirtutis nomen admirabitur, philosophiam quę ad mores pertinet, deuocauit è cælo. Sed poterit fortasse Socrati & naturæ constantia & adiuratus ille uiuendi modus patrocinari: qui maluit, ut quodam loco scripsit Cicero, perdere quod uicturus erat, quàm quod uixisset. At nobis quibus magis Socratem admirari quàm imitari licet, alia quædam ratio ineũda est. Imprimis enim eniti debemus ut boni uiri simus: tum ut omnis uita nostra longe absit ab omni maleficij suspicione. Quòd si tamen fortunæ indignitas & inimicorũ inuidia nos in iudicium uocet, & quasi perduellioni diem dicat, nauiter atq; intrepide suscipienda est defensio, causa innocentiæ nostræ iudici explicanda, uitæ ratio exponenda, crimina quæcũq; intenduntur diluenda, gra-

uiter atq; ingenue ueritas asserēda. Quin & si ita expediat, testes laudandi, tabulę, signa, monumenta proferēda, tantisper dum probitatis atq; innocētiæ nostræ fidē faciamus. Quòd si res angustius procedat, uel superāte inuidia, uel potētia aduersariorum urgente: tū omnis lapis mouēdus, omnis anchora iactanda, magni patroni conducēdi, quin & inuita lege Titia auctorandi, dies diffindenda, obnuntiandum etiā: & si aliter causa obtineri nō potest, à prætore & consilio prouocandum ad senatum, à senatu ad populum, à populo ad principem. Deniq; nihil prętermittendum, quo fama & incolumitas nostra rebus omnibus præpōderasse intelligatur. Scio quosdam bonos uiros atq; insontes acerbitate iudiciorū coactos condemnationē paratam pecunia redemisse, quorū institutam nemo nō uituperaret, nisi necessitas expressisset: quamuis magni celebresq; in philosophia uiri negent in sapientē eundemq; absoluta quadam probitate ornatum necessitatem cadere. Sed ea profecto cadit, & mortalia omnia suo (ut Plato inquit) turbine agit, subigit, uertit, subuertit ut lubet. Hinc maiores nostri, in eos qui uim attulissent pœnas statuerūt, & luculenta illa L. Crassi exclamatio extat: Eripite nos è seruitute. quę profecto non uenissent in usum dicendi, nisi maiores nostri iudicassent nos cogi posse & ad necessitatē impelli. Ea enim quę metu mortis, quæ dignitatis & fortunarum periculo perficiuntur: ea sanè ingratis & animo obluctante fieri dicūtur. Quotus enim quisq; est, quem lucis huius dulcedo non pelliceat? quem hominū opinio, quem fortuna non moueat? ut non sinat sibi multa præter decorum extorqueri potius, quàm de summa rerū & de capite ipso periclitari. Ob id Homerus quodam loco scripsit, Vlixem uolentē nolentem necessitati paruisse. Et Cicero in Epistolis ad Atticū sæpe testatur, se πειθανάγκην ducem sequi. Ita enim belle Græci ex persuasione & necessitate nomen confinxerunt. Hic est scilicet excusabilis ille metus, quem uel in constantem uirum cadere legum periti asseruerunt. Non erit igitur absurdū, meo quidem iudicio, siquando quis ad hos scopulos reflante fortuna impegerit, pecunia tyrannidem propitiare, ambire, prehensare, deprecari, ad genua accidere, quocūq; licet ingenio probitati innocentiæq;, iudicum inclementiā aut auariciam placare: & si aliter non licet, largitione malitiam corrumpere. Quare mecum ipse ridere soleo protritam illam in scholis declamationem, à Seneca etiam repetitam: qua uocatur in dubium, an salutis uendicandæ gratia Cicero Antonianas inuectiones debeat abolere. Ceu uero nesciamus, uitam Ciceronis, & felicissimū illud ingenium, omniumq; bonarū artium fœcundissimū omnibus orationibus fuisse præferēdum: atq; ad eam diem Ciceronē tot sibi gloriæ monumenta statuisse, ut parum ad æternitatē nominis propagandam Antonianis indiguisse uideatur. Illud quoq; fortasse quispiā in disquisitionē uocet, quatenus progredi deceat hanc licentiā opitulandi iustitiæ, & subueniendi innocentiæ: & an omne audendum facinus, an omne probrū subeundum conseruandæ salutis ergô. Sed facilis est diiudicatio. Quippe neq; in parentes manus conijci, neq; liberos, neq; amicos, neq; hospites, imò neq; hominem insontē enecari uelim: multo minus aut patriam prodi, aut deos immortales uiolari. Esto itaq; illa formula ac limes huius disceptationis, ut tuendæ prorogandæq; uitæ gratia nihil faxis, quo facto indignus uita existimere. Hactenus de fortunarum capitisq; periculo diximus, quod in iudicando uersatur. Nunc reliquū est, ut de existimatione dicatur, sine qua ingrata iniucundaq; est uita. Cicero exclamat, Neq; dignitatis habēdam esse rationē sine salute, neq; salutis sine dignitate. ego plus addam, malle me dignitatem sine uita, quàm uitam sine dignitate conseruare. hac enim amissa non uideo quomodo uita cuiquam suauis esse possit. Quid uero ego suauis dicam, inertiaq; ista orationis utar? quom dempta existimatione, nihil sit homine uilius aut despicatius, ut mors ipsa multo sit magis uitæ præferenda. Siquidem morte horum qui ita obbrutuerunt, nomen pariter & memoria aboletur. uiuentes autē & ob oculos hominum uersantes, in opprobrium & pœnam uitam degūt. Multo enim satius est, aut nihil unquam fuisse, aut prorsus esse desinere: quàm ad omne dedecus in omnemq; detestationē superuiuere. Quòd si uel tacito uel legitimo hominum accidat iudicio, multo tetrius est, multoq; iniquius ferendum. nam si ciues, si familiares, si cognati te fœdum hominē dignumq; odio mor-

talium

talium iudicent, quæ mors non hac uita potior? Quòd si etiam in iudicium uocatus neq; decus, neq; famam tueri posśis, capitalisq; illa litera tuo nomini affigatur: uel censoria nota inuraris, aut aliàs infamis intestabilisq; pronũtieris: ita ut ordine summoucaris, aut inter Cærites adscribaris: quom scilicet ordinem tenes, sed ius amittis suffragij, interdicerisq; prærogatiua magistratus: quàm tibi hoc inhonestum, quàm tuis probrosum plenumq; indignitatis? Quòd si ad hæc etiã ciuitatẽ amittas, & tertia capitis diminutione deformeris, an nõ hoc omne genus supplicij exuperet, ut uel terræ labes tibi sit exoptanda, quæ te tam insigni eripiat infamiæ. Primũ ergo procurãdum est abs te, nequid admittas, nequid cogites, quod tibi hanc perniciem conciliet: neúe incurras hominum uoculas, aut dignus putere, qui iniuriam iudiciumq; patiare. Cato inuitum se professus est fecisse, ut L. Flaminium uirũ cõsularem é senatu eijceret: sed notandam fuisse libidinem. Ille enim consul in Gallia, ut securi feriret aliquem eorum qui in uinculis essent, se nimis impudẽter à scorto exorari permisit, & probro priuato imperij dedecus coniunxit. Tum ita de omni hominũ genere mereare, ut tibi multi faueãt ac bene uelint: ut siquando inimicorum atrocitas in te obnitatur, tu cõtrà habeas quos eorũ conatibus obijcias. Quòd si tenui fortuna es, hoc facile officio cõsequere. sin opes affluunt, hoc tibi liberalitas præstabit & beneficentia, cæteræq; uirtutes quas alienas iccirco uocauit Aristoteles, quòd hominũ societati plus cõmodi afferant quàm possessori. In iudicijs uero fortiter obsistendũ est, anteactæ uitæ facta remetienda: maiorũ etiam cõmemoratio, ni modo nos multum ab eorũ uirtutibus degeneremus, nõnihil fauoris eblandiri solet. Quin & calamitates enarratæ, præsertim si illas aut amicorũ aut reipublicæ gratia incurrimus, insigneq; nobis iacturã attulerũt, plurimũ solent ex inuidia diminuere, quam diuturnus felicitatis cursus solet accendere. Priuatim autem admonendi sunt rerum humanarũ, ut nequid statuant, quod ipsis aliquando præiudicio esse posśit: quãdo ita natura comparatum est, ut quicquid uni hominum euenit, id aliquãdo omnibus euenire posśit. Ad hæc conferenda sunt antiquitatis exempla, quæ multã uim habẽt ad persuadendum si loco suo statuantur. Quale illud, quo facile intelligi potest, quàm religiose & cunctanter patres nostri de uita ac moribus cuiusquam iudicarent. Fimbriam uirum consularem accepimus iudicẽ M. Lutatio Pythiæ equiti Romano sanè honesto fuisse aliquando, quom is sponsionẽ fecisset, ni bonus uir esset. Tum ei Fimbriã dixisse, se illam rem nunquã iudicaturum: ne scilicet aut spoliaret fama probatũ hominem, si contrà iudicasset: aut statuisse uideretur uirum bonum aliquẽ esse, quom ea res innumerabilibus officijs ac laudibus contineretur. Tria ab initio proposuimus, quæ iudicijs difficultates possent inuehere: ex ijs duo sumus prosequuti. Nã primo quibus ornamentis ingenij & naturæ iudicẽ præditum esse oporteat, ostendimus. Tũ quanto in periculo uersetur is, cuius causa in controuersiam cadit, seu de salute, seu de dignitate agatur, quàm succincte potuimus perstrinximus. Nunc tertium membrum superest: ut in re ipsa, super qua iudicium faciũdum est, quid oboriatur obscuritatis, quæ se difficultates obijciant, aperiamus. Et profecto sæpe nobis cum eo genere hostium cõfligendum est, quorũ calliditate ac uersutia ita omnia præstructa ac præmunita sunt ad crimen comprobandum, ut probitati atq; innocentiæ nõ facile detur elabi: Iudices uero quantumuis oculati & experrecti, non posśint ingenij acumine eò peruenire, ut posśint malitiæ inuolucra retexere, & laboranti ueritati præsidium afferre. Quom Vlixes Palameden odio capitali persequeretur, & pridẽ in eum quasi proditorẽ accusationẽ pręmeditaretur: uir sagacis ingenij ea omnia accusationis instrumenta apparauit, quibus hominem & probitate & prudentia singulari præditũ magno hominũ consensu opprimeret. Nam & testes subornauit, & literas cõscripsit ad imitationẽ chirographi eius qui accusabat: quin & pecuniã quasi proditionis auctoramentum in tentorio suffodit. Hæc atq; alia confinxit, quæ omnia criminis speciem adornarent. Die itaq; dicta & argumentis in medium prolatis, nemo fuit in Palameden tam æquus & bonus, qui non eum dignum extremo supplicio arbitraretur, quem palàm compertum tanti criminis persuasum habebant. Quin & ipse reus deprehensus inter optimã conscientiam & pesśimã causam, nõ ausus sui patrocinium

suscipere

suscipere, hostium immanitati succubuit: lapidibusq; publice obrutus ita hominum opiniõe perijt, quasi perire meruisset. Recte ergo à Græcis dictum uidetur, morsum calumniatoris multo esse uirulentiorem quàm aspidis. Et Apelles quom calumniã pingeret, susurrationẽ, suspitionemq; & metũ, inter eius anteambulones expresit: ceu calumnia parum per se polleat, nisi apparitoribus illis fuerit stipata. Est quando casus aduersario ansam porrigat legitimæ accusationis, ut res non facta, sed nata uideatur. Oderat Craterus Philotam filium Parmenionis, æmulatio & potentiæ affectatio animos accenderat. Conniuebat tamen uterq;, & suo interim statu cõtentus acquiescebat, quom fors fortuna Philotę calumniã cõcinnauit. Nam quom Dimnus coniurationẽ in Alexandrum Nicomacho amasio retexisset, ille Cibellino fratri, Cibellinus Philotæ, sed Philotas neglexisset Alexandro renuntiare: uel personã aspernatus, quæ testimoniũ afferebat, uel quòd nollet multos ex amicis & familiaribus Alexãdri in capitis periculum uocare: ea taciturnitas hominem regi suspectum fecerat, non eò tamen usq;, ut in eum durius quicquã decerneret. at quom res in consilium uenisset, Craterus arrepta occasione graui oratione in Philotam inuectus omnia collegit argumenta, quibus eum nouis rebus studuisse uerisimile uidebatur: exulceratumq; animum regis ita permouit, ut datæ pridie dextræ immemor ad sæuitiam totus obuersus ipse accusationem peregerit, tortores acciuerit, quæstionem, fidiculas, eculeos admouerit. Ergo infelix, addo & innocens iuuenis, à nullo licet coniuratorum nominatus inclementiæ fortunæ succubuit, & miserum parentem absentem atq; inauditum allisit: nec fuit quisquam Græcorum aut prouincialium qui tam acerbam conditionẽ miseraretur. Audientes enim Alexandrum tertio quoq; uerbo salutem suam militibus cõmendantem, & Philippi suaq; beneficia Parmenionis familiæ exprobrantẽ, persuasum habuerunt parentem ac filium in certo ac manifesto crimine teneri. Hæc sunt ea tela, quæ in iudicijs aut inimicorũ improbitas, aut fortunæ torquere solet immanitas: quibus tantum abest ut humana prudentia clypeum possit obijcere, ac se prætegere, ut plerũq; insperãtibus nobis superueniãt, nosq; aliud agentes confodiant. Præclarũ unum extat exemplum in historia Syriaca, quo memoriæ proditum est, spectatæ sapientiæ adolescentẽ longe antè aduenientẽ tempestatem prospexisse, & nequid posset offendere prouidisse. Id exemplum quoniam rarum est, & ad excitandos hominum animos accõmodatũ, nequando peruigilare desinãt, & quid homini euenire posit præcogitare, huic loco inserendũ putaui.

 DE TALORVM AC TESSERARVM ET CALCVLORVM LVDIS EX MORE VETERVM

Cælio Calcagnino autore, in gratiam Lilij Gregorij Gyraldi.

QVOM uita hominum eo sit condita temperamento, ut labori quies, quieti labor uicissim succedat: atq; ita utrunq; alternas uices cõmutet, ut neq; animus assidua meditatione, neq; corpus continuo labore frangatur: neq; rursus utrunq; iugi desidia torpescat: inde factum uidemus, ut uiri præstantes & ad pręclaras actiones instituti, postquã diuturnam operã publicis aut priuatis rebus multa cum laude impenderunt, auocamenta quædam recreandi atq; instaurandi animi gratia sibi conquirant: amicorum puta, & coæqualium dulces collocutiones, mutuas inuicem argutias plenas leporis, plenas suauitatis: quibus profecto incredibile est quantũ animus noster exhilarescat, amis-

sumq;

sumq; uigorem colligat. Quòd si aut ætas aut corporis robur id patiatur, alij se pila, alij aucupijs, uenationibus, palęstris, excursionibus, cæterisq; id genus pugnæ simulachris exercent: ut mox aptiores ad iustas uirtutis actiones reuertantur. Quòd si ea sit ætas, aut corporis habitudo, aut temporum inclementia: ut neq; acriores exercitationes conueniant, neq; animus inquies diuturnā possit inertiam perferre: aut certè idoneus sodalis absit, qui cum iocari & animum molli affatu liceat oblectare, & graues curas diluere: tum reliqua inuitamenta, lectionis puta, uel harmoniæ quam uel canendo uel pulsando excitauerimus, in satietatē abierint. nulla enim res est quę magis animũ expleat, quàm eiusdem persunctionis paulo diutius continuata series: nulla rursus magis uoluptates cõciliat, quàm temporibus & actionibus distincta uarietas. si hæc inquam nobis defuerint, inuenit sibi mortalium industria mediā quandam oblectationũ speciē, qua neq; corpus tabescat, neq; animus hebetetur: habeatq; laboris & quietis certum quoddam tēperamentum, & quasi cinnũ neutrius expertem: uel ut satius dicā, utriusq; participem: ludos scilicet quos ferme sedentes exercemus. ijs iuuenes à lassitudine recreātur: ijs senes incõmoda senectutis & longa ocia molliũt. Verba sunt Cicerõis ex secũdo De oratore: homines labori assiduo & quotidiano assueti, quom tempestatis causa opere prohibentur, ad pilam se aut ad talos aut ad tesseras conferunt: aut etiam nouum sibi ipsi aliquem excogitant in ocio ludum. Sic Palamedem & Pyrrhum accepimus castrenses quosdam ludos inuenisse: quibus dum cessarēt à grauioribus curis, essentq; induciæ à militari opere, animum familiariter laxarēt. Sic Augustum Cæsarem, sic Q. Mutium Scęuolam accepimus: illum imperij onus, hunc laborem respondendi suis ciuibus de iure leuasse: quæ oblectatio tantum abest ut serijs actionibus obstreperet, ut multo postmodum paratiores uegetioresq; ad operosas actiones & maxima quæq; redirent negocia. Sciebant enim à se ludos exerceri: eosq; ludicre & intra modum exercebant. Quòd si ludi hac ætate apud plerosq; infamia laborant, id nõ magis ludorũ culpa euenit, quàm eorum qui ludos & immodice, & nõ tanquam ludos, uerum quasi seria meditantur. Ii sunt scilicet qui (ut prouerbio dicitur) nesciũt manum tollere de tabula, καὶ τὸ ἔργον ὡς πάρεργον, καὶ τὸ πάρεργον ὡς ἔργον ἀπεργάζονται. Non defuerunt tamen homines seuerioris uitæ professores, qui omnes promiscue ludos auersarentur. Qualis Xenophanes, qui ab Hermioneo prouocatus, ut uellet unà συγκυβεύειν, id est tesseris ludere: excusationē attulit asseuerans se πάνυ δειλὸν πρὸς τὰ αἰσχρὰ καὶ ἄτολμον, id est, timidum ac diffidentē ad ea quæ forent turpia. ceu uero in censum turpiũ ludus tesserarum esset referendus. Lydos nationem olim fortem atq; inuictam ludos inuenisse memorię proditum est: hinc deum Lydium religiose cultũ apud Veteres accepimus, quem alij Lysium à soluēdis curis maluerũt appellare. Eos uero à Lydis ad Græcos perfluxisse legimus, mox à Græcis ad Romanos: quorũ semper ingenia ea fuerunt facultate prædita, ut seria æquè ac ioca pari studio ac laude amplecterentur.

DE TALIS

Ex ludis uero, quos frequētes exercuit antiqtas, tres olim magno fuerũt in ambitu: talus scilicet, tessera, & calculus: quos facile sit studiosis agnoscere, & quantũ inter se differāt intelligere, si modo scriptores ueteres nõ neglīgēter adeāt, neq; sināt se aliquorũ persuasione in transuersum rapi: quādo multos animaduertimus celebri nomine uiros ita fœde lapsos, ut talũ tesserę, & utriq; calculũ improbe nimis ac licenter cõmiscuerint. Quā nos caliginē detergere posse speramus, si ea quæ apud receptos conditores annotauimus, in unum quasi aceruũ conseramus. Erit ea res, nisi nos fallit æstimatio, ad uetustatis mores agnoscendos opportuna: ad eruditionem uero & clarissimorum quorundam scriptorũ obscuritates illustrandas imprimis accõmodata. Talum eum esse apud Latinos, quem Græci uocant astragalum, ita certum est, ut uix probatione indigeat. Sic certè uiri clarissimi uno consensu id uocabulum in latinitatē uerterunt. Plinius libro XXXIIII. ubi de Polycleto uerba facit. Fecit, inquit, & distringentē se, & nudum telo incessentē, duosq; pueros itē nudos talis ludentes: qui uocantur astragalizontes, & sunt in Titi impe-

imperatoris atrio, quo opere nihil absolutius pleriq; iudicant. Sed & quæ deinceps afferemus, hoc ita planũ faciẽt, ut nullus planè dubitationi locus relinquatur. Est autem talus propriè bisulcorum in suffragine pedum posteriorum osiculum, non rotundum planè, sed rotunditatis tamẽ parte magna particeps. & si uero bisulca ple- raq; talum habeant, non habent tamen omnia. Quin & nonnulla quæ minime bi- sulca sunt, talo tamen à natura honestantur. Nam & leoni talum tribuunt sanè tor- tuosum & in morem Labyrinthi conuolutum, ut Aristoteles testatur. Ad cuius imi- tationem talarij magistri talum lusorium effinxerunt. Ita enim ea Aristotelis uer- ba interpretamur: ὁ δὲ λέων οἷόνπερ πλάττουσι λαβυρινθώδη. Leo contortum habet & implicatum, qualem formant uulgo & effingunt. Sex uero sunt tali latera: & si qua- tuor tantũ in usu ludentiũ sint. nam duo sunt ita incurua: ut illis talus uix posit con sistere: has κεραίας, id est antẽnas uidetur Aristoteles appellasse. Proinde scitum est in talo Binarium & Quinarium, qui duo numeri sunt in tesseris oppositi, deside- rari. Ex reliquis quatuor tali partibus, una supina, altera prona dicitur: quę duæ ter- narij & quaternarij uices obeunt. Vnitas autẽ & senio duabus reliquis partibus tri- buuntur. senionẽ uero Coum, unitatem Chium uocabant. De quibus mox cõmodi us & cumulatius dicemus, testimonijsq; receptissimorũ utemur, ut res omnibus cer- tior fiat atq; testatior. Quæ omnia modo à me dicta non puto me cõmodius posse approbare: quàm si ea autoritate Aristotelis subsignauero, cuius uerba sunt ex secũ- do De animalibus libro. ἀστράγαλον δὲ ὁ ἰνδικὸς ὄνος ἔχει τῶν μωνύχων μόνος. ἡ γὰρ ὗς ὥσπερ ἐλέχθη πρότερον, ἐπαμφοτερίζει. διὸ καὶ οὐκ ἔχει ἀστράγαλον. τῶν δὲ διχηλῶν πολλὰ ἔχει ἀστράγαλον, πολυσχιδὲς δὲ οὐθὲν ὦπται ἔχον ἀστράγαλον, ὥσπερ οὐδ' ἄνθρωπος. ἀλλὰ ἡ μὲν λύγξ ὅμοιον ἡμιαστραγάλῳ. ὁ δὲ λέων οἷόνπερ πλάττουσι λαβυρινθώδη. πάντα δὲ τὰ ἔχοντα ἀστράγαλον ἐν τοῖς ὄπισθεν ἔχει σκέλεσιν. ἔχει δὲ ὀρθὸν τὸν ἀστράγαλον ἐν τῇ καμπῇ, τὸ μὲν πρανὲς ἔξω, τὸ δ' ὕπτιον εἴσω. Quæ ita Plinius fermè ad uerbum interpretatur libro Naturalis historiæ XI. Talos asinus Indicus unus solidipedum habet. Nam sues ex utroq; ge nere existimantur: ideo fœdi earum. Hominem qui existimarunt habere facile conui cti. Lynx tantum digitos habentium simile quiddam talo habet. leo etiamnum tor- tuosos. talus autẽ rectus est in articulo pedis, uentre eminens, concauo in uertebra ligatus. hæc Plinius. Theodorus autem: Talum etiam asinus ille Indicus solus in solidipedum genere posidet. sus enim (ut modo dixi) ambiguus est: quo fit etiam ut talo non careat probiore. Permulta ex bissulcorum numero talum habent. At uero multifidum nullum adhuc talum eiusmodi habere, cognitum est: ut nec hominẽ cer- tum est. sed Lynci semitalo simile quiddam, leoni autem tortuosum in anfractu est, qualem effingũt. omnia uero quibus datus est talus, cruribus eum posterioribus con tinent: ita ut erectus in suffragine parte sui prona foras, supina introrsum spectet. Il- lud notandum in his uerbis, quòd Aristoteles negat sues talum habere, quòd inter solidipeda & bisulca ambigant: quando alij pede solido alij bifido reperiantur. Pli- nius talos habere affirmat, sed fœdos. Quẽ locum Theodorus, nisi lectio fallit, mul- to turpius peruertit, cum dixit, ut talo non careat probiore: quom Aristoteles pla- nè dicat, διὸ καὶ οὐκ ἔχει ἀστράγαλον. Apud Theodorum tamen puto negationẽ expun gendam, ut sectatus Plinium uideatur. Etsi utrunq; putẽ ita posse defendi, quòd uul- gata Aristotelis lectio ulcerosa hodie habeatur: eiq; uox desit, quæ in sano olim codi ce legebatur ad hunc sanè modum: διὸ καὶ καλὸν οὐκ ἔχει ἀστράγαλον. uel quod propius uero uideri posit, pro ἀστράγαλον, καλὸν tantum legi oportere. ut hoc sentiam mouet me, nõ solum duorum clarissimorũ uirorum autoritas, sed & ratio. Quom enim sues inter solida & bisulca ambigant, par fuit non omnino carere talo: sed talem habere, qui non utiq; talus foret, neq; omnino longe à talo abesset: sed anceps foret, neq; pla nè probus neq; legitimus. quod nemini sane mirum uideri oportet, quom alioqui in- numeris scateat mendis noua hæc impresio. Qualis ea quam in eorũ uerborum ini- tio, quæ modo adscripta sunt, curauimus, ἀστράγαλον δὲ ὁ ἰνδικὸς ὄνος ἔχει τῶν μωνύχων μόνος. Quom prius legeretur, τῶν ὀνύχων μόνον. Hominem uero talo carere hinc cer tum est, quòd neq; pedes habeat posteriores: & malleoli qui humano pedi inhærẽt, non in suffragine, sed in laterum uertebra inserantur: quorum utrunq; talum haben- tibus

tibus

tibus ab Ariſtotele tributum eſt. Non prætermittam illud quod mihi ſæpe admirationem fecit: Galenum tantæ apud me autoritatis uirum, ut nemini ueterum philoſophorum uel magnitudine ingenij, uel diſciplinarum omniū cognitione inferiorem putem, in tertio eius libri uolumine quē περὶ χρείας τῶν ἐν ἀνθρώπου σώματι μορίων, conſcripſit, cōſtanter talum homini tribuere: & quod admirationē auget, de Ariſtotelis ſententia nihil meminiſſe: cui tamē in eo libro ſolet frequenter magna cū libertate repugnare. talum autē ſiue aſtragalum adſcribit humani pedis ſuffragini, mediū ſcilicet inter tibiam & calcaneum: utpote cui tibia ac fibula, quæ duo à recentioribus illiterata uoce focile maius & minus dicūtur, impacta ſit: quom ipſe πτέρνῃ, id eſt calcaneo incūbat: cuius finis oſsi inſerit̄, quod à Græcis σκαφοειδὲς, à noſtris nauiforme dicit̄. Tria eīm hęc oſſa poſteriori pedis parti adſcribūt̄ à Galeno, πτέρνα, ἀστράγαλος, καὶ σκαφοειδὲς. Sed neq; illud diſsimulandum arbitror, hūc ipſum Galeni aſtragalum cum biſulcorum aſtragalo, quē unum Ariſtoteles probat, nihil omnino habere commune: nequis fortè ſuſpicetur ab illius imagine nomē inueniſſe. Ad Ariſtotelem redeo, qui graphice admodum & enucleate nobis ſitum atq; imagines talorū depingit alio loco: πάντα δὲ τὰ ἔχοντα ἀστράγαλον, ἐν τοῖς ὄπισθεν ἔχει σκέλεσιν. ἔχει δὲ ὀρθὸν τὸν ἀστράγαλον ἐν τῇ καμπῇ, τὸ μὲν πρανὲς ἔξω, τὸ δὲ ὕπτιον ἔσω. καὶ τὰ μὲν κῶλα ἐντὸς ἐστραμμένα πρὸς ἄλληλα, τὰ δὲ ἰχία καλούμενα ἔξω, καὶ τὰς κεραίας ἄνω. Quæ Theodorus ſic interpretatus eſt: Omnia uero quibus datus eſt talus, cruribus eum poſterioribus cōtinēt: ita ut erectus in ſuffragine parte ſui prona foras, ſupina intus ſpectet: & quæ ueneres uocantur, intus aduerſæ ſibi poſitæ ſint: quæ canes foris, quæ antennæ ſuprà habeantur. ſitus talorum omnium talis eſt. Quem locum pariter cū Theodori tranſlatione non fruſtra uidemur ſuſpectum habere: neq; enim ſatis exacte uidentur tali partes omnes enumeratę. Tum κῶλα nemo linguæ Græcę cādidatus, ne dicā Theodorus, ueneres uerterit: ut ſuſpicionē mihi aliquando fecerit, non κῶλα ſed κωλιάδα legiſſe. Sic enim Venerem Græci dixerūt: ſic Lucianus appellat in Amoribus, à templo ſcilicet quod in Colio Atticæ promontorio fuit, Strabone & Pauſania teſtibus: in qua ſentētia uideo etiam Domitium fuiſſe. Sed ne perſtem in ea opinione, faciūt uerba quæ ſubſequuntur, & qui præcedit articulus, τὰ, & ἐντὸς ἐστραμμένα, quæ omnia uocem neutram expetunt. Quis præterea patiatur Theodorū ἰχία canes uertentem? nam περὶ τῶν κεραιῶν, id eſt de antennis neminē uideo aut Græcorum aut Latinorum meminiſſe. Quòd ſi Pollucē autorē ſequamur, haud ſanè difficile fuerit eius loci caſtigationē explorare. ait Pollux, τὸ δὲ σχῆμα τοῦ περὶ τὸν ἀστράγαλον πτώματος ἀριθμοῦ δόξαν εἶχεν. καὶ τὸ μὲν μονάδα δηλοῦν καλεῖται κύων. τὸ δὲ ἀντικείμενον χίας. καὶ χῖος ὅτος ὁ βόλος. δυὰς δὲ καὶ πέντας ἐν ἀστραγάλοις ὥσπερ ἐν κύβοις οὐκ ἔστιν. οἱ δὲ πλείους τὸν μὲν ἑξίτην κῷον, τὸν δὲ κύνα χῖον, καλεῖσθαι λέγουσι. Hoc eſt, Atqui forma caſus quod ad talū pertinet, numeri rationem habet: & qui monadem quidē ſignificabat, canis uocabatur. Illi uero oppoſitus chias, & iactus ipſe chius. nam binarius & quinarius in talis, ueluti in teſſeris, nō erat: & ſi plures ſenionē Coum, canē uero Chium uocari aſſerant. Ex his profecto cōmode conijci poteſt, apud Ariſtotelem non κῶλα ſed κῷα: neq; ἰχία ſed χία legendum eſſe, ut per chia unitatem, per coa ſenionem intelligas. Qui duo iactus prouerbio locum dederunt de rebus inæqualibus adeo ac plurimū inter ſe differētibus: χῖος πρὸς κῷον, Chius ad Coum: quando altero minima ſumma, altero maxima notabatur. Hinc etiam eorū ſententia facile refelli poteſt, qui apud Ariſtotelem ea uerba τὰ μὲν κῶλα ἐντὸς ἐστραμμένα πρὸς ἄλληλα, ita enarrant quaſi duæ forent ueneres inuicē oppoſitæ: quom mea quidem ſententia Ariſtoteles intelligat coa & chia oppoſitis lateribus obniti. Hoc enim ferè apud Pollucem ſignificat, τὸ δὲ ἀντικείμενον χίας. Hæc quę ab Ariſtotele hauſimus, confirmantur maximè Euſtathij Homerici interpretis teſtimonio: qui de his multo cumulatius uerba facit, utpote qui iuſtam propè de talis cōmentationem habeat. erit autē ad id quod agimus per quàm accōmodatum, ſi ex ijs quæ ſunt apud eum autorem, partē multo maximā in medium attulerimus: ea ſunt in penultimo Iliados libro ſuper eo uerſu adſcripta, νήπιος οὐκ ἐθέλων ἀμφ᾽ ἀστραγάλοισι χολωθείς.

Talarius ludus talis quatuor exercebatur, quorū quiſq; lapſus quatuor habebat, non

B ſex

ſex, quemadmodum cubi ſeu teſſeræ. Sed omnes caſus talorũ ex conſuetudine ludentiũ annumerati erãt quinq; & triginta, quorũ quidã à Dis, alij ab Heroibus, alij à claris hominibus aut à meretricibus nomẽ accipiebãt: nõnulli uero ab euentibus, qui cũ laude aut probro acciderant, denominabantur. Inter eos enim caſus quidã Steſichorius dicebatur, quippe octonariũ ſignificãs: quòd ſepulchrum Steſichori, quod erat in Himera urbe Siciliæ, octo fuerit angulorũ. Alius Euripidius, quippe quadraginta ſignificans. Nam Euripides unus fuiſſe traditur è quadraginta præfectis poſt triginta tyrannos Athenis expulſos. ex omnibus autẽ qui ſex cõtinebat, κῷος dicebatur, & ἑξίτης, qui latine ſenio dici ſolet. Qui uero unum, χῖος dicebatur, & κύων, id eſt canis. ex quo prouerbiũ, χῖος παραστὰς κῷον οὐκ ἐάσει, Chius adſtans Coum nõ permittã. Vel ut Stratides comicus plenius ſcribit, χῖος παραστὰς κῷον οὐκ ἐᾷ λέγειν, At Chius adſtãs nõ ſinit Coũ loqui. De ijs ſcilicet qui quom multo inferiores ſint, eos tamẽ qui maiores ſuperioresq; ſunt, compeſcũt. Ad quod uidetur alluſiſſe Ariſtophanes ἐν βατράχοις, de Theramene homine ambiguo, & qui in duabus ſellis ſederet, atq; ideo Cothurni cognomen adepto, loquens: quom inquit, πέπτωκεν ἔξω τῶν κακῶν οὐ χῖος ἀλλὰ κῷος. In eo enim bella eſt alluſio, quòd Theramenẽ Chiũ fuiſſe accepimus. Illud mirari ſubit, quod quom de miſsibus corũq; nomenclatura ab Ariſtotele & Euſtathio atq; Polluce tam locuples habita ſit mentio, eorũ tamen nemo de celebri admodũ ac felici iactu Veneris quicquã dixerit, quom alioqui in eo frequentes & aſsidui ſint ſcriptores. Plautus in Aſinaria: Hoc ueneriũ eſt, pueri plaudite & mihi ob iactũ cantharo mulſum date. Auguſti Epiſtolæ caput ad Tyberium extat apud Suetoniũ: Luſimus mi Tyberi γεροντικῶς heri et hodie. Talis iactatis ut quiſq; canem aut ſenionẽ miſerat, in ſingulos talos ſingulos denarios conferebat: quos tollebat uniuerſos qui Venerẽ iecerat. Eſt & adagiũ illud antiquis frequẽs, quo Themiſtius utitur in libello De diuinatione per ſomnium ex Barbari interpretatione:

Si ſæpe iactaueris, aliquando Venerem iacies.

Sed enim dignũ ſcitu eſt, Venerẽ nõ unius tali faciẽ fuiſſe, ut canis & ſenio: id quod pleroſq; credidiſſe hactenus præter unum Nicolaum Leonicum uirum doctum & eloquentem uideo: cuius dialogi aliquot exiere, poſtquam hæc cõmentatio iam abſoluta apud nos ſanciebatur. Id quod ex Epiſtola Auguſti facile colligere potuerũt, in qua ſenio à Venere nũcupatim ſeparatur. Sed quoties tali quatuor ita excidebãt, ut diuerſa eſſet omnibus facies: qui iactus inter eos, quos quinq; & triginta Euſtathius dixit, ultimus numerabatur: tum felix ille caſus, qui Veneris nomine cẽſebatur, affulgebat. Oſtẽdit id Cicero in primo De diuinatione, ſententiã Ariſtotelis mutuatus, quam ex eius metaphraſte Themiſtio modo attulimus: Ita ne uero quicquã poteſt eſſe caſu factum, quod omnes habet in ſe numeros ueritatis? quatuor tali iacti uenerium efficiunt: num etiam centum uenerios, ſi quadringentos talos ieceris, caſu futuros putas? ſed Lucianus Samoſateus in eo dialogo cui ἔρωτες, id eſt Amores titulum fecit, omnẽ planè dubitationẽ diſcutit. eius uerba ſunt, τῇ γὰρ τραπέζῃ τέτταρας ἀστραγάλους λιβυκῆς δορκάδος ἀπαριθμήσας διηπίστευε τὴν ἐλπίδα. καὶ βαλὼν μὲν ἐπὶ σκοποῦ, μάλιστα δ' εἴποτε τὴν θεὸν αὐτὴν εὐβολήσειε, μηδενὸς ἀστραγάλου πεσόντος ἴσῳ σχήματι, προσεκύνει τῆς ἐπιθυμίας τεύξεσθαι νομίζων. εἰ δ' ὁποῖα φιλεῖ, φαύλως ἐπὶ τῆς τραπέζης ῥίψειεν, οἱ δ' ἐπὶ τὸ δυσφημότερον ἀνασταῖεν, ὅλην κνίδον καταρώμενος, ὡς ἐπ' ἀνηκέστῳ συμφορᾷ καὶ κατηφεῖ. καὶ δι' ὀλίγου συναρπάσας, ἑτέρῳ βόλῳ τὴν πρὶν ἀστοχίαν ἐθεράπευεν. Loquitur ſcilicet Lucianus de eo adoleſcẽte, qui in ſtatuam Veneris Cnidiæ opus Praxitelis perdito amore inſaniebat. Eumq; teſtatur frequẽter talos quatuor Libyſſæ dorcadis in ſpem uoti ſupra tabulam iactaſſe: qui pro ſententia iaciens, tum imprimis, ſi quando deam ipſam iactaſſet, nullo uidelicet talo in eandem faciem obuerſo, pronus deam adorabat: ita coniectans, ſe uoti compotẽ futurum. Quòd ſi ut plerũq; fit, peruerſe atq; infeliciter in menſam iecisſet, triſtemq; illi faciẽ obuertiſſent, uniuerſam Cnidum execrabatur, ceu in magnã calamitatẽ incidiſſet: & mox eoſdẽ arripiẽs altero iactu male captã coniecturã ſarcire nitebat. In hanc fermè ſententiã exijt illud Propertianũ:

Me quoq; per talos Venerem quærente ſecundos,
Semper damnoſi ſubſiliere canes.

Ex ijs

Ex ijs quæ à nobis allata sunt, nemo iam, puto, dubitabit, quæ sit sententia in eo distico quod in Xenijs apud Martialem scriptum est, & quin planè ad iactum uenerium sit referendum.

Quom steterit nullus uultu tibi talus eodem,
Munera me dices magna dedisse tibi.

Sed enim iactu uenerio quòd lętissimus foret, Archiposiam, id est in compotatione principatum, sortiebantur ueteres. hoc est quod Horatius dixit,

Nec regna uini sortiere talis. & alibi:
Quem Venus arbitrum dicet bibendi.

Arbitrū enim bibendi uocat, quem prisci modiperatorē dicebāt. quo loco Acron interpres alioqui primi nominis, talis tesseras cōfundit. Quatuor talos consuetos in talario ludo ex Eustathij sentētia diximus, in quibus missus quinq; supra triginta numerabant: quatuor scilicet simplices eadē omnes facie, geminatos duodeuiginti, triplices XII. unum uero quadriformē ultimum omnium, utpote quo nullus numero suus accreuit. Vnde facile est Acronis locū castigare, qui uenerio iactu tricenariū numerum cōtineri tradidit, quom quinariū & tricenariū planè sit substituendum. Non tamen eum talorum numerū perpetuum fuisse existimamus. siquidem pro ludorū diuersitate numerus cōmutabatur: erantq; interdum plures paucioresúe astragali. ad quod uidetur Aristoteles allusisse in libro περὶ τοῦ οὐρανοῦ. δεῖ δὲ τὸ κατορθοῦν χαλεπὸν ἢ τὸ πολλὰ ἢ τὸ πολλάκις, οἷον πολλοὺς ἀστραγάλους κώους βαλεῖν ἀμήχανον, ἀλλ' ἕνα ἢ δύο ῥᾴον. Exacte agere difficile est uel multa uel frequēter, sicut & multos talos Coos, id est seniones iacere perquàm arduum, unum aut duos facile. Quin & ipsos interdum astragalos in præmiū cessisse uictori constat. Sic certè locum Homeri in penultimo Iliados conditores aliquot primi nominis exposuisse uideo:

εὖτέ με τυτθὸν ἐόντα μενοίτιος ἐξ ὀπόεντος
ἤγαγεν ὑμέτερον δ' ἀνδροκτασίης ὑπὸ λυγρῆς,
ἤματι τῷ ὅτε παῖδα κατέκτανον ἀμφιδάμαντος
νήπιος οὐκ ἐθέλων ἀμφ' ἀστραγάλοισι χολωθείς.

Verba sunt umbrę Patrocli per quietē Achillē appellātis: quę sic interpretari potes:

Quom me etiam puerum ex Opoente Menœtius ad uos
Duxit funesta & crudeli cæde madentem,
Qua primum luce occidi natum Amphidamantis
Et puer & nolens, ad talos percitus ira.

Idem hoc testatur Lucianus in dialogo quodam Iouis & Ganymedis. ἕξεις κἀνταῦθα τοὶ συμπαιξόμενον σοι τοῦτον ἔρωτα καὶ ἀστραγάλους μάλα πολλούς. Habes & hic Amorē hunc qui tecum colludet, & astragalos large multos. Idem ostendit Apollonius in tertio Argonauticôn de Cupidine & Ganymede simul talis ludentibus.

ἀμφ' ἀστραγάλοισι δὲ τώγε
χρυσείοις ἅτε κοῦροι ὁμήθεες ἑψιόωντο.
καὶ ῥ' ὁ μὲν ἤδη πάμπαν ἐνίπλεον ᾧ ὑπὸ μαζῷ
μαργὸς ἔρως λαιῆς ὑπίσχανε χειρὸς ἀγοστῷ
ὀρθὸς ἐφεστιώς.

Aureolos ad taxillos ludebat uterq;:
Ceu ludunt iuuenes allecti moribus ijsdem.
Ipse autem plenosq; sinus plenasq; papillas
Seruabat uesanus Amor, nixusq; sinistra
Astabat rectus. Et mox de Ganymede in ludo succumbente

δοιὼ δ' ἔχων ἄλλον ἔτ' αὔτως
ἄλλῳ ἐπιπροϊείς, κεχόλωτο δὲ καγχαλόωντι.
καὶ μὴν τούσγε παρᾶσσον ἐπὶ προτέροισιν ὀλέσσας,
βῆ κενεαῖς σὺν χερσὶν ἀμήχανος.

Quomq; duo tali superessent: illum atq; illum
Ex æquo superinijciens iratus Amori
Multa cachinnanti serie deperdidit una:

Et uacuis demum manibus ſubtriſtis abibat.

Ex quo carmine agnoſcimus tum multos fuiſſe talos, tum etiam in pręmium ceſsiſſe uictori. Nam locutio illa ἀμφ' ἀστραγάλοισι, tam ad ludendi cauſam, quàm inſtituta referri poteſt. Hunc autem locum Apollonij cõmode æmulatus eſt, & expreſsit Philoſtratus iunior in ea pictura cui titulum fecit ἀθύροντας, id eſt luſores: quam non pigebit ex noſtra interpretatione huc trãſcribere. Ludẽtes illi in atrio Iouis, Amor puto & Ganymedes: ſiquidem hunc ex tiara, hunc ab arcu & pennis, cognoſci licet. Atqui ludunt aſtragalis. & Amor quidem ad illudendum & ad faſtũ pictus eſt, & plenum uictoriæ ſinũ ſuccutit: is uero duobus adhuc reliquis tantũ aſtragalis, & hunc quoq; ipſum perdidit, & illum in eandem ſpem iacit. hinc triſtes genæ: & ille oculorum ſplendor, & ſi multum habeat ſuauitatis, profundum tamẽ dolorẽ præſefert. En & deæ tres illis præſto ſunt, quæ interpretatione non egent. Nam quiſquis aſpexerit, illam facile Palladem eſſe intelliget, cognata (ut aiũt poetæ) armatura indutam, & glaucis ſub caſside oculis: cui uirilis aſpectus, orisq; habitus, & genę rubentes. At illa rurſus dulcem riſum ſub ceſti illicio uel de pictura exprimit. At tertiã Iunonem eſſe tum dignitas, tũ ſpecies planè regia profitetur. Sed quid uolunt ſibi? quæúe huc impulit neceſsitas? Argo quinquaginta illos heroas uehẽs intrauit Phaſidem, ſuperauitq; Boſphorum & Symplegadas. Viden' fluuiũ ipſum profunda in arundine iacentem, truci aſpectu, coma hiſpida atq; arrecta, horrida item barba, & oculis colore glauco perfuſis? Fluminis uero exuberantia non uno ab ore erumpit, ut mos eſt: ſed undecũq; reſtagnat, ut hinc facile intelligamus quantus exundet in pontum. Huius uero nauigationis præmium, puto, & tu audiſti, ſed ex poetis uellus illud aureum celebrantibus: qui argo etiam πασιμέλουσαν, ex Homeri cantilena nuncuparunt, ceu tu omnicuram dixeris, quòd de ea Di omnes curam habeant. Sed argonautæ muneri ſuo quiſq; intendit, deæ uero oratum ueniunt, quærentes ſcilicet Medeam Aeetæ filiam ad nauigantium ſalutẽ ſibi ſociam adiungere. In cuius operę præmium mater pilam filio pollicetur, quam fuiſſe Iouis luſum aſſerit. An nõ eius artificium de pictura colligis? ipſa quidẽ aurea futura, qualis intelligi magis quàm perſpici poſsit. capreoli cyanei in eius excurſant ambitu. emiſſa uero lumen iaculatur, quale aſtrorum radios imitatur. Hæc ille audiens aſtragalos nihil moratur: quin ipſos in terram abijciens parentis peplo manum inijcit, obſecrans ſibi promiſſa pręſtari. Neq; enim tantæ in ſpem mercedis hoc certamẽ recuſarit. hæc Philoſtratus. Ex ijs quæ diximus facile conſtare poteſt, talos æquè pueris ac ſenibus fuiſſe in delicijs, pueris tamen imprimis. Hinc Iuno apud Lucianum in quodam cæleſti dialogo exprobrat Ioui quaſi graue crimen, non ſolum ꝙ cũ Ganymede ludat, ſed quòd ludat aſtragalis. Hinc Lyſander Lacedæmonius iactabat, pueros aſtragalis, uiros iureiurãdo circumſcribi oportere. Monumentis ueterum traditum eſt, Demetrium regem Syriæ à Phraate rege Parthorum, in cuius manus uenerat, talis aureis ignominiæ cauſa donatum fuiſſe: quòd fugiens aliquoties retractus eſſet ex fuga. Quintilianus clariſsimi oratoris affert exemplum, qui pueris in epilogum productis talos iecit in mediũ: quos illi diripere cœperunt. Nec tamen in re ludicra ſolum, ſed & in ſerijs etiam actionibus conſtat ueteres talos exercuiſſe. Nam in agro Burenſium (ea gens eſt Achaica) fanum eſt Herculis, autore Pauſania, in quo ex talis & abaco rerum agundarum captant augurium hoc modo. Conſulturus deo primũ ſupplicat, tum precibus rite peractis, talos quatuor, quorum apud deum magna copia eſt, in menſam iactat: iactorumq; ſitum & figurã accurate perſpicit: in ſingulis aũt talis figuræ inſcriptæ certam interpretationem in ipſa habent tabella. Hinc fata coniectant. Fuit & in agro Patauino oraculum, quod Geryonis appellabant: niſi Tranquilli codex ſit maculoſus. Nec enim deſunt codices in quibus non Geryonis, ſed regionis ſcribitur. In quo eum morẽ fuiſſe accepimus, ut tali in Aponi fontem iacerentur: & pro numeri magnitudine felicitatẽ infelicitatemúe augurarentur. certè quom Tyberius ſuper imperio oraculum ſcitaretur, aureosq; talos in fontẽ iactaſſet, euenit ut ſummũ numerum ab eo iacti oſtenderent, & adhuc Tranquilli temporibus tali illi in fonte uidebantur.

Nonnulli produntur eximiã adeo operã huic ludo impendiſſe, ut & nomen nacti

ſint

sint apud posteros. Nam & Curium elegantius quàm oporteret talis lusisse tradidit antiquitas: de quo uersiculus ille prodijt, quem apud Pedianum legimus: Et talis Curius pereruditus. Quem puto orationibus & epistolis Ciceronis exagitatum, utpote in ludo talario sodalem Antonij: quē quotidie fortunæ aleam adijsse, nō sine morsu taxauit. Celebrat idem Cicero Titium nescio quem, pila, Brullam talis egregie ludentē libro tertio De oratore. Cęterū in uniuersum, ludere astragalis Gręci ἀστραγαλίζειν καὶ ἀστρίζειν, dixerunt. Priuatim autē dictū est ἀρπάζειν ἀστραγάλους ἐκ φορμίσκων κατὰ τῶν ὁμηλίκων ἐν ἀποδυτηρίῳ τῶν παίδας, id est, pueros in spoliatorio ex sportulis rapere astragalos. Astragalos autē, quos alij ἀστρίας, Aristophanes etiā ἀστρίχους uocat, id est talos, planè rotundos negauimus, perfecta scilicet & absoluta rotunditate, sed parte sui leuiter pressa. Negamus & quadratos, quales tesseræ: id res ipsa indicat: ossiculum scilicet in posteriorū pedum articulo bisulcorum animalium plerunque positum. est alioqui hoc nomen apud Græcos polysemum. Nam & os iuguli siue iuncturam ipsam significat Homero in XI. Odysseæ de Elpenore, qui lapsu scalarum concidit: ἐκ δέ μοι αὐχὴν ἀστραγάλων ἐάγη. At mihi lapso Fractus ad astragalos iugulus. Est & herba astragalus à semirotunda radice sic appellata, de qua Dioscorides libro quarto syluæ medicæ, & Plinius libro VI & XX Naturalis historiæ. Scriptum quoque est in sacris literis, Balthasarem filium Nabuchodonosor in cœna recumbentē ex aduerso pariete uidisse manus humanæ astragalū scribentē hebræis literis. Quas ita Daniel interpretatus est: astragalus quē uides uiuentis dei manus est: ea scripsit regnum tuum permensum iri finēque proximè accepturum. Id audiens Balthasar consternatus est. Nec sanè multo pòst à Dario Medorum rege expugnatus est. quem locum ex Daniele suppresso autoris nomine Suidas adduxit. Annumeratur & astragalus inter columnarū ornamenta à Vitruuio. Hæc tamen omnia significata deducta sunt ex eo, quòd astragalus talum pedis significat, παρὰ τὸ ἀστραβῆ καὶ ὀρθὴν φυλάττειν τὴν βάσιν. quòd muniat & rectam seruet basem corporis, id est pedes. ἢ ὁ μὴ πρὸς τὸ μένειν καὶ ἱστάναι γεγονώς, ἀλλὰ πρὸς τὸ κινεῖσθαι, ἀστάγαλος τὶς ὤν, καὶ πλεονασμῷ τοῦ ρ ἀστράγαλος. Vel quòd non ad manendum neque standū à natura institutus, sed ad motum: quasi astagalus, & additione literæ r astragalus. Alij astragalum dici uolunt quasi astrum: quòd ita suffragini pedis insertus sit, ut astrum cælo. Philosophorū enim clarissimi astrum ceu nodum quendam cęlesti absidi affixum uoluere. Talum uero à latinis dictum contendunt, quòd τηλόθεν iaciatur: uel quasi telum, quòd posterioribus pedibus uice teli quædā talo prædita utantur. Nam & Plinius ait, ea quæ cornigera nō sunt, ungula pro telo uti. Plautus in Curculione talos uulturios appellauit: Iace inquit parumper. Iacit uulturios quatuor: talos arripio, inuoco almā meam nutricem, Herculem iacto basilicum. Quo loco almā nutricem, Venerē puto. uulturij autē uidentur appellati, uel à rapacitate, uel à fœcunditate, quòd id animal foret naturę symbolum Aegyptijs. Ad summouendas uero aleatorū fraudes, qui subdola manu uti callent: institutum est, ut in conditorio, seu tu pyxidem mauis appellare, repositi tali promerentur in abacum: id conditorium Persius orcam sumpta ex monstro marino trāslatione appellauit. Sic & Pomponius poeta Bononiensis, Dum contemplor, inquit, orcam taxillos perdidi. Horatius Græca nuncupatione πύργον, quam Martialis turriculam. eius carmen est:

Quærit compositos manus improba mittere talos.
 Si per me mittit, nil nisi uota facit.

Erat & is ludus de quo Augustus meminit, quom iacto cane aut senione quisque in singulos talos cōferebat denarium: quos omnes auferebat qui Venerē iecerat. Sed & illud sæpe usu ueniebat, ut cui canis allatrauerat, certā summam in mediū daret: eam tolleret cui senio addixisset. Hinc poeta dextrū seniōnē, damnosam caniculam, uocauit. Quod si quis utrūque pariter iactasset, fiebat compēsatio, (ut aiunt) Caius ad Caiā. ea res locū dedit prouerbio, quod paulo ante ex Eustathio attulimus, χῖος παρὰ στὰς κῷον οὐκ ἐᾷ λέγειν. Erant & aliquot alij ludi ad exercitationē talariā pertinentes, quibus Pollux testimoniū reddit, qualis ille quem ἀρτιάζειν, id est coaptare uel adæquare nuncupabant. Nam astragalorum multitudinē manibus obtegentes diuinan-

dum proponebant, pares essent an impares: quod fabis item & amygdalis, sed & argento aliisq; id genus interdum factitabant, qui talos non habebant: quod & Aristophanes testatur in Pluto. Alius fuit, quem εἰς ἄμιλλαν, id est in certamen contentionemúe dixerũt. est enim ἅμιλλα, φιλονεικία, πόλεμος, ἀγών. is hoc pacto exercebatur. Circulum ducentes, talum iaciebant, coniectantes an missus in circulo hæreret, an extra prolaberetur. Qui felicius coniectura usus fuerat, uictor salutabat. hoc hodie nostrates quoq; pueri uti solent, pro talo lapillum aut nummũ iacientes. Alioqui pari ferè exemplo in præscripto circulo cothurnicem statuebãt. Tum alter eam digito percutiebat: alter in aduersum nitebatur illam intra circulum cõtinere. Quod ni fecisset, cothurnicis dominus succumbebat. Ludum aliũ τρόπαν uocabant, ceu tu obuersionem dixeris. hic quoq; ut plurimũ astragalis exercebatur: quos iactantes diligenter scrobem obseruabant, qua iactati exciperentur. Ad hunc acylis, id est ilignis, aliisq; id genus glandibus frequenter uice astragalorũ utebantur. Ad hunc ludum uidetur spectasse, qui carmen illud cecinit in Idylio De nuce:

Vas quoq; sæpe cauum spatio distante locatur,
 In quod missa leui nux cadat una manu.

Hi sunt fermè ludi talarii, de quibus mentionem habitam apud Veteres inueni: qui ætate nostra propè desiti sunt, quantum ego in regione nostra obseruaui, alioqui deliciarum uoluptatumq; omnium tenacissima.

DE TESSERIS

NON facile est iudicare an tali an tesseræ plus habuerint celebritatis in antiquitate: sanè de utrisq; crebra mentio est apud Veteres. Sed de talis hactenus, nunc de tesseris agendum. Tesseras inuenit Palamedes, quos Græce cubos appellari constat: eosq; quorum ille inuentor fuisse dicitur, in uetustissimo Fortunæ fano asseruatos dicatosq; ultra Nemæum Iouem scribit Pausanias in Corinthiacis. Lydos in caritate annonæ alternis diebus cibum sumere, & interim tesseris uacare, autor Plutarchus. Quid quod in sacris Romanorum indigitamentis traditum est, rege Anco Marcio, æditũum Herculis aliquãdo ociosum per ferias, deum tesseris ad ludum prouocasse: ipsumq; utriusq; munus subiisse, ea proposita conditione, ut uictus cœna scortoq; multaretur. Mox quom uictoria penes Herculem stetisset, ab æditũo Accam Larentiã nobile ea tempestate scortum ad deum perductã, non sine cœna ipso planè digna Hercule. Sed & apud externos reges tesseras magna fuisse in æstimatione, atq; à Romanis ducibus triumphatas memorabile est. Plinius libro ultimo Naturalis historiæ, ex Pompeii triumphorum actis: Pridie Calendas Octobris die natalis sui trãstulit alueum cũ tesseris lusorium è gemmis duabus latum pedes tris, longum pedes quatuor. Quin & Terentius in Adelphis uitam mortaliũ tesseris comparauit: Ita uita est, inquit, hominũ, quasi quom ludas tesseris: si illud maximè quod est opus, iactu non cadit: illud quod cecidit, id arte ut corrigas. Fecit hęc ludi celebritas atq; assiduitas, ut licet alea in uniuersum ad ludos omneis fortuitos & plenos discriminis referatur, signate tamen ac priuatim ad tesseras pertineat. Sanè latinã illam Cęsaris acclamationẽ, iacta est alea, Plutarchus Græce uertit, πᾶς ἀνεῤῥίφθω κύβος, hoc est, iacta sit omnis tessera. Sic illud Iuuenalis: Tibi ludit alea pernox Ante Numãtinos. Quod me iudice ad tesserã referri opus est. Sic illud de Nerone accipio apud Trãquillum: Quadringẽtis in punctum HS aleã lusit. Quæ summa nostro ære quinq; & uiginti milibus aureorũ computabitur. Hoc est quod Cicero conqueritur in Antonianis, Licinium Lenticulam condemnatum de alea restitutum ab Antonio. Hęc est alea legibus interdicta, ut ait Horatius, in Saturnalibus tamen permissa. hoc est enim quod ait Martialis:

Nec timet ædilem moto spectare fritillo,
 Quom uideat gelidos iam propè uerna lacus.

Cæterum tesseram eam esse quam κύβον Græci uocant, certũ est: & si Domitius uir proximo seculo doctissimus, Gellii & Sexti Pompeii autoritati obsistere ausus,

tesseram à Græcis κύβον dici pernegarit: quom ea tamen sit etiamnum Macrobij, Vitruuij, Varronis sentẽtia. Varronis enim uerba sunt apud Censorinũ in Die natali relata: κύβος est figura ex omni latere quadrata: quales sunt tesseræ, quibus in alueolo luditur: ex quo ipsæ appellatæ κύβοι. Quæ Vitruuius propè ad uerbum uidetur mutuatus lib. quinto Architecturę: Cubus est corpus ex sex lateribus æquali latitudine planicierum per quadratũ. is quom est iactus, quam in partẽ incubuit, dum est intactus, immotam habet stationẽ: uti sunt etiam tesseræ, quas in alueo ludentes faciunt: ex quo & quadrantalia etiam dicta sunt, teste Gellio. Quæ causa amphoræ quadrantalis nomen inuenit, utpote quam ueteres cubi forma exprimebant, quaternis scilicet angulis & pedali undecunq; amplitudine, ut fiat in sex latera sessilis forma. Continebat autẽ amphora octo & quadraginta sextarios rerum humidarũ, uini puta & olei: quom medimnus contrà siccis, tritico puta uel hordeo, impleretur. ex quo illud Ausonij in Gripho ternario facile agnoscas:

Est Bromij quadrantal, & est Sicana medimna.

Hæc fuit amphoræ quantitas: quæ ne facile ab ijs qui annonam flagellant corrumpi posset, ab antiquis diligẽter in capitolio asseruabatur. Hoc est scilicet quod apud Iulium Capitolinum legimus: Maximinũ imperatorem persæpe una die amphoram unam capitolinam hausisse. quam nonnulli putant fuisse cæteris capaciorem: ego iustam & suæ planè mensuræ interpretor. Tesseræ autem quadrantalis nomen inditum puto, non quòd quadrata sit quatuor undiq; partibus inclusa: ut aliqui falsò censuerũt: sed quòd ex omni parte (sex autem partes sunt) abacum habeat tetragonum, hoc est quatuor angulis exæquatum. In tesseris autẽ sex lapsus fuisse, sic enim interpretari lubet quæ Græci πτώματα nuncupant, & nos superius diximus, & Eustathium autorem habemus: In tesseris, inquit, per septenarium numerũ contraria semper constituitur oppositio: nam utcunq; constiterit tessera, septem sibi puncta perpetuo opponuntur: sex uni, tribus quatuor, duobus quinq; opposita. Quę oppositio in solis cubis habetur, quippe superficies sex habentibus. Verũ quom ad talariam pugnam quatuor plerunq; tali decertarent, in tesseraria duæ tresúe ad summũ tesseræ congrediebantur. De duabus meminit Martialis:

Hic mihi bisseno numeratur tessera puncto.

Nam quom in altera atq; altera forẽt sex puncta, punctorũ duodecim summa reddebatur. Sanè & hodie duabus tantum utimur in eo ludo, quem sperainũ à spe iactus uocitamus. Tribus autem usos ueteres frequentius, Græcorum prouerbiũ ostendit: ἢ τρὶς ἕξ, ἢ τρεῖς κύβοι: quo nũc maxima summa, nũc minima, significari creditũ. Per tres ẽm cubos meras unitates indicãt, q minimus est in tesseris numerus: per sex maximam summã, quæ ternis constat senarijs. De hoc ita scribit Hesychius: ἢ τρὶς ἕξ, ἢ τρεῖς κύβοι, παροιμία ἐπὶ τῶν εὐτυγχανόντων ἢ ἀτυγχανόντων. πάλαι γὰρ τρισὶ ἐχρῶντο πρὸς τὰς παιδιὰς κύβοις, καὶ οὐχ ὡς οἱ νῦν δύο. Prouerbiũ scilicet fuisse de ijs, quæ feliciter aut infeliciter euenissent. Antiquitus enim tres fuisse tesseras in usu ludentium cõstat, non duas, ut fermè nostro seculo consuetum est. Hæc eadem propè ad uerbum referuntur in prouerbijs Græcorum, ex autoritate Pherecratis. Tribus sed enim tesseris & hodie nostrates utũtur in eo ludo, quem sperainum ex eadem causa uocitãt. Quoniam itaq; duabus tribusúe tesseris, quatuor autẽ ad minimũ talis, contendebatur in acie lusoria, hinc à Martiale illud exijt:

Non sim talorum numero par tessera, dum sit
Maior quàm talis, alea sæpe mihi.

Video interim pro tesseris numeros Ouidium posuisse: ceu in secundo Artis:

Seu ludet, numerosq; manu iactabit eburnos,
Tu male iactato, tu bene iacta dato. Et illud ex III.
Et modo tres iactet numeros, modo cogitet apte
Quam subeat partem callida, quamq; uocet.

Tesseris uero conformandis materiam fuisse ebur, ex proximo Ouidij uersiculo cognoscimus. Sed & ex eadem constitisse materia talos, illud Martialis ostendit:

Senio nec nostrum cum cane quassat ebur.

Adde exemplum ænigmatis, quod apud Diomedem ad talos & tesseras ambiguum est. In campo, inquit, ligneo, ubi mare concretum, humana caro ex ossibus ludebat. Nam ebur alij dentem, alij os elephantis putauerunt. Alioqui non me fugit, à Plinio libro XVI. tradi ligustra cõmodissima tesseris: & si non desint qui ad frumentariam uel castrensem tesseram quàm ad lusoriam id referri malint. Campum autẽ in quo tesseraria pugna exercebatur, ab antiquis nunc abacum, nunc alueolum, nunc tabulam lusoriam, modo πλινθίον, sed & fritillum appellatum uideo: reclamantibus licet grammaticis, qui ex autoritate Porphyrionis, non ad tesserarium ludum sed talarium fritillum pertinere arbitrantur: ut idem sit cum turricula instrumentum. Sed ut ego in diuersum abeã, tum alia suadent, tum illa ex Ludo Claudij carmina: seu eorum autor Seneca, ut titulus præfert, seu quisquis alius: quem sané doctum & antiquum fuisse nemo inficiatur. Ea sunt:

Nam quoties missurus erat resonante fritillo,
Vtraq; subducto fugiebat tessera fundo.

Nam fundum, sulcrũ & solum ipsum lusoriȩ tabulæ appellat, alludens scilicet ad pœnam qua filiæ Danai apud inferos exercentur: de quibus illud in uulgus adactũ est, ἄπληστος πίθος Δαναΐδων. Inexplebile dolium Danaidum. quòd quantũ aquæ infunderetur, tantundem subducto fundo effluere. Et nequis forte argutari possit, quasi tesseræ etiam in turriculam iacerentur, protinus addit:

Digitosq; per ipsos
Fallax assiduo delabitur alea furto:

ut iam nemo possit ueritati fucum facere. Sed enim & Suetonius alueolum nuncupatim appellat in uita Claudij. Alea, inquit, studiosissime lusit. De cuius arte librum quoq; emisit, solitus etiã in gestatorio ludere: ita essedo alueoloq; adaptatis, ne lusus confunderetur. Sic & illud Iuuenalis enarrandum:

Si damnosa senem iuuat alea, ludit & hæres
Bullatus, paruoq; eadem mouet arma fritillo.

Tesserarius lusus hodie frequens, & propé quotidianus apud nostrates, sed tesseras seu cubos uulgaris simplicitas datos appellat, non adeo fortasse barbara aut absurda nuncupatione. Nam & Quintilianus datum pro iactu siue motu tabellarum uidetur accepisse in XI. Institutionum. Quo dato, inquit, errasset recordatus, redijt ad eum quicum luserat. sed & ueteres datatim ludere usurpabant: hoc est uicissim & alternatim iacientes. Plautus in Curculione:

Tum isti qui ludunt serui scurrarum: datatim in uia. Pomponius,
Quom datatim in lecto tecum lusi.

Illud non prætermiserim, cubum apud Græcos perpetuò corripi: quom apud Ausonium & Latinos adscita quinta Græcorum uocali, & coalescente diphthongo, producatur. Significabantur autem numeri in tesseris punctis uel lineis: eratq; imprimis μονάς: quæ nunc ὄνος, id est asinus, nunc cubus absolute dicebatur: ut ex prouerbio superius enarrato abunde cognitum est: ἢ τρὶς ἕξ, ἢ τρεῖς κύβοι. Erat & in tesseris iactus qui μίδας nuncupabatur, commodus admodum iacientibus: ex quo adagium illud effluxit:

μίδας ὁ ἐν κύβοισιν εὐβουλότατος, id est,
Midas qui in tesseris consultor optimus.

Etsi magis probem syllabæ gratia εὐβολώτατος legi: ut intelligas facilem, ut qui lubrice prouoluatur. Midam enim à felicitate Midæ regis appellatũ arbitror: qui mortalium ditissimus antiquorũ monumentis traditus est. Sicut & Iouis tesseræ in prouerbium abierunt, de ijs qui autoritate pollent, quibusq; omnia feliciter procedunt.

ἀεὶ γὰρ εὖ πίπτουσιν οἱ Διὸς κύβοι
Feliciter semper cadunt Iouis cubi. Quom Iustinianus edicto suo ludũ aleæ interdixit, puto cuborũ, seu tesserarũ ludũ interdixisse: cuius loco quinq; alios ludos introduxit, in quibus puto minus locum fraudi fore existimauit: eorum nomina ita luxata ac deformata sunt, ut neq; Romana, neq; transmarina ulla in ijs facies agnoscatur. Nã quid tibi comonouolon, comodaulomolo, regindala, cempon, reipulara, significa

significauerint uoces omnino doctis ignotæ? & si nõnulla in ijs bene nata ingenia elaborauerint, sed (quãtum uideo) parum feliciter. Nam pro comonouolon κορυκόβολον, id est pilæ iactum: pro comodaumolo, κῶμον δίαυλον, id est lusum cursorium: pro regindulia basilinda, id est reginam, de quo Pollux meminit: pro cempon catampon, de quo Festus, uel cestum: pro reipusara ῥίπτειν λυσέρας, à decursu latrũculorum seu calculorũ substituerunt: quom tamen ego nullum ex ijs ludis in usu fuisse ante Iustinianum suspicer, neq; ad gymnasticam pertinere censeam. Sunt tamen codices in quibus hęc nomina aliter legãtur: comolen scilicet, idolomenon, rhindalcha, cyron, ecpyrusam. quæ licet obscura, aliquanto tamen propius ad literaturæ indolem accedunt. Nam & comole à como seu lasciuia & luxu dicta uideri potest. Idolomenon ab effictis imaginibus. rhindalcha à distortis naribus, forte quasi rhinochalca: ut sit ludus cottabo similis, cui icunculæ duæ subijciebantur: sicut & cyron à gibboso habitu corporis. Ecpyrusa uero, in qua de pecuniæ summa agitur: ut quid proteruiæ simillimum agnoscatur. Nã & hodie ludus extat matronis fermè nostris peculiaris, cui ambustæ nomen faciunt. Et hæc licet mihi parum satisfaciant: ijs tamen tantisper contenti erimus, dum meliora offerantur. Sed & in ijs ludis Iustinianus aureum præscripsit: extra quem iactura fieri non posset, etiam ab eo qui multum diuitijs polleat. Aureus uero, si ad nostram æstimationẽ referatur, sestertium unum habet: id est numos sestertios mille: quę summa aureos nostrates quinq; & uiginti cõplectitur. Illud postremo non omiserim, quod scriptũ est apud Artemidorũ Ephesium, siue ut ipse mauult Daldianum, libro ὀνειροκριτικῶν, id est De somniorum coniecturis, tertio. Gręce ille quidem, sed ad hanc propè sententiã. Siquis sibi per quietẽ uideatur ludere tesseris: id significat aduersus quempiam, quicum de argento agatur, uictoriã in uoto fore. Nam tesserę numerũ includunt, & calculi dicuntur, quibus tesseras exercentes ludunt. Atqui uincere semper auspicatum est. Quòd si quis æger se ludere calculis aut alium ludentem uidere suspicetur, præcipue autẽ si ipse sibi ludere uideatur: dolebit. quòd si tesseræ ipsæ uideantur: seditiones & simultates prænuntiant. Amissæ aũt paratas iam seditiones dirimunt: auctæ intendunt. puerum uero ludentẽ uidere tesseris uel astragalis uel calculis, non omnino inauspicatũ. Nam peculiaris est pueris lusus. uiro autẽ iam adulto & mulieri malum portendit, si ludere talis uideatur: ni forte qui somnium uiderit, speret se alicunde hæreditatẽ assecuturũ. ex functis enim corporibus tali fiunt. Sic ergo cęteris periculum, ipsi utilitas, denunciatur.

DE CALCVLIS

CALCVLORVM ludum iure tertio loco adscripserim. post talos enim & tesseras non alium uideo in cõsuetudine antiquitatis frequẽtiorem, utpote quo omnis ętas atq; ordo uteretur. Id quod in orationis excursu facile constabit: ne sit opus sæpius eadem reuocare in disquisitionẽ: & quæ partibus digerenda sunt, in aceruum cõmisceantur. Calculos fuisse lapillos ab initio, quales in ora per lusum sępe legimus: & quos spolia Oceani Claudius Cæsar uocauit, quom parata expeditione milites iussit galeas cõchis & hoc genus lapillis implere, hac ratione de Oceano triumphaturus: nomen ipsum ostendit. Certè & Græci ψήφους uocabant: quibus etiam numeros explicabant, ut ex Aristotele in primo Elenchorum cognoscitur: & suffragia ferebant. unde uox frequens uel Ciceroni ψήφισμα, pro decreto senatus. Sed & à forma (ut reor) turbinata πίσσους, dictos inuenio. Vnde medici pessulos uocauerũt, qui ad certa remedia locis mulieribus subijcerẽtur: ea scilicet specie, qua Galenus indicauit τὰ μοτὰ, id est linamenta, quæ πριαπισκωδῶ appellari prodidit. A Theocrito λίθους appellatos existimo in Bucoliastis, quom dixit: καὶ τὸν ἀπὸ γραμμᾶς κινεῖ λίθον. Mutianus simias etiã latrunculis lusisse fictis cera prodidit. autor Plinius. Quin & latronum & canum nomine celebratos agnosco. Erant scilicet in abaco, quem & πλινθίον uocauerunt, ceu tu laterculum dixeris: regiones, lineis distinctæ: has urbes nuncupabant: unde & in prouerbium Græcis abijt: urbes ludere, πόλεις παίζειν. quom res tenues magnis nominibus

minibus exaugemus, & (ut aiunt) ollas exornamus. Erant hæ regiones plerunq; quinq; lineolis transuersarijsq; & decussationibus alternatim dimensæ, quinq; & uiginti numero: singulis latrones quinq; insidebant, pręter mediam: cui tantū quatuor tribuebantur. excubabāt itaq; utrinq; latrones, seu canes mauis dicere, coloribus distincti, hostili animo insidiantes. Ea fuit ludi ratio: ut si unus ex hostili agmine incomitatus deprehenderetur, ita ut circumueniri posset: captiuus ex acie traheretur. Ab eo linearū numero Sophocles uidetur πέσσα πεντέγραμμα, id est pessa quinq; lineis distincta uocitasse: ex quibus quæ media fuit, sacra dicebatur: à qua mouere calculum religio fuit, ni magna & ineuitabilis quędam urgeret necessitas. Hinc prouerbium oriundum est: κινῶ τὸν ἀφ' ἱερᾶς, hunc moueo à sacra, ut lineā subintelligas: quom extrà pręsidia implorantur. Plutarchus in libello An gerenda sit seni respublica, τελευταίαν ὥσπερ τὴν ἀφ' ἱερᾶς ἐπάγουσιν ἡμῖν τὸ γῆρας. Postremā nobis tanquam à sacra linea senectam causantur. hoc est ceu causam grauissimā afferūt. Plato in quinto Legum, καθάπερ πεττῶν ἀφ' ἱερῶ, Tāquam à sacro calculo. De calculis meminerūt receptissimi scriptorum. Martialis:

Insidiosorum si ludis bella latronum,
 Gemmeus iste tibi miles & hostis erit.

Quæ paulum uidentur immutata ex illo Ouidij carmine in altero libro De arte:

Siue latrocinij sub imagine calculus ibit,
 Fac pereat uitreo miles ab hoste tuus.

Quo tamen loco malim uicto quàm uitreo legere, ut intelligas ita puellę amasiæ obsecundandum esse: ut parta in eam uictoria trāsferatur: scitumq; illud apud ueteres repetat de Osculana pugna, in qua uicti uincūt. hoc est enim quod alibi monuerat:

 Tu male iactato: tu bene iacta dato.

Nec tamen me præterit, gemmeos, quin & uitreos à Martiale calculos appellari.

 Sic uincas Nouiumq; Publiumq;,
 Mandris & uitreo latrone clusos.

Mandras enim dictas puto, quas regiones Pollux uocat & Eustathius: sed ad rem de qua agit Ouidius, conuenit magis ut uicto legatur. Quom uero distincti forēt suis coloribus calculi, & ex ijs ille deperiret qui inter duos deprehensus facile conueniri posset, hinc ab eodem Martiale dictum putamus:

 Discolor hic gemino uictus ab hoste perit.

Memorię uero proditū est, Pyrrhū Epirotarum regē, solertissimū strategematum autorem primū omniū ostēdisse, quomodo ars & disciplina militaris per calculos in tabula traderetur. Hinc est ut ludū calculorū eundem esse cū eo, quē nunc uulgo scaporū ab elegātia cuiusq; segmenti, pleriq; sentiant. In hoc enim & imperatores sunt, & imperatorū laterones & equites & turriti elephātes præcedēte peditū agmine. Sed ut diuersa sentiam facit, quod ueterum nemo hunc ita effingit, ut eius exemplum ullum agnoscat. Quippe huic quatuor & LX regiōes sunt nouē lineis inclusæ. sexdecim aūt scapi utrinq; militant. Quæ omnia in calculis diuersa sunt. nā & lineę quinq; XVI quadris, seu regiones uel urbes malis appellare, implentur. At in ludo calculario XII. ad summū manipulones, in duas decurias & præstites duos laterales centuriati, totam militiā exercent, in quibus tamen disciplinam explicandæ aciei possis agnoscere. Siquidem in frōte iugati sunt ordines per quinarium numerum: altitudo autem triplici acie instructa est, ut cubitos occupet XII. Expedito enim & ordinato militi cubita quatuor tribuuntur. quom uero sarissa cubita XIIII. portendatur, ita ut extremi ordinis uel (si lubet sic dixisse) triarij sarissa non sit inutilis, quæ cubitis duobus infesta in hostem exporrigatur. hæc est imago illa militiæ quam calculis expressam uoluere. alioqui ei qui suo loco excessisset, præsto fuit pœna, ut circunuentus in manus hostium perueniret: quod quom facile fiat, si latera agminis enudētur, ob id constitutum accepimus, ne quis de sacra linea, id est media decedat, cui laterales præstites prælecti sunt. ea enim prodita tum cætera acies incursionibus hostium facile patet. Iure igitur pręco inclamat: ἀφ' ἱερᾶς ψηφὸν μὴ κινῶ. Ab eadē ratione militari deductum est, ut miles qui castra hostium penetrarit, & in arces euaserit, quasi

murali

murali corona donatus, uirtutis ergò late impune peruagetur: nec nisi ter circunuentus succubuisse iudicetur. Sic apud Massilienses semel libertate donatus, nõ nisi ter ingrati animi conuictus in seruitutem relabebatur. Illud præterea hostimentum in utroq; agmine seruabat: ut quasi collatis signis uir uiro implexus cõfligeret: & quorum altera parte cornu pelleretur, altera hostem urgeret: ut ita in tota concertatione cõmutato uictoriæ ordine paria fierent. Quæ omnia in scaporum certamine longe aliter obseruantur: & operosius dicenda forēt, si quis modo id sui fecisset instituti: ceu Vida meus uir unus ad poeticam natus & doctorũ iudicio elegātissimus, id luculento admodum carmine olim fecit. Nam in scaporum procinctu omnia nescio quomodo Martium quiddam magis sonāt, & impensiore ratione exornata sunt. Siquidem, ut cætera prætermittã, & pugnatorum numerus in ipsa usq; elementa sectilis est: ad iugandum & uersandum aciem aptior, & disponenda præsidia accõmodatior: utpote qui sit δυναμοδύναμος, id est à quadrato quadratus: cuius linea ambiēs cũ interiore spatio sit æqualis, & mox in cubum excrescēs, campi in quo pugna conseritur regiones emetiatur. Quæ omnia Plato, & post Platonem qui τακτικὰ scripsere, diuinitus sunt prosecuti. Non est igitur quod quisquam miretur eos fermè omnes qui de calculis mentionem intulere, de prælijs, & pugnis mentionem habuisse: quod iam multis testimonijs confessum est, & illud Ouidianum è tertio Artis planum facit:
Cautaq; non stulte latronum prælia ludat,
 Vnus cum gemino calculus hoste perit.
Cæterum XII. fuisse calculos antiquis consuetos, tum ex alijs, tum ex illo Ciceronis agnoscas in primo De oratore: licet ista ratione dicamus pila bene & XX scrupis ludere proprium esse iuris ciuilis: quoniam utrunq; eorum Publius Mutius optime fecerit. Qui locus impudenter nimis ab enarratore corruptus est: qui pro scrupis scriptis substituit, & ad XII. tabulas referendum putauit. Sed & Ciceronem cõmode intelliget, & in nostram sententiã facile ibit, qui uerba Quintiliani ex libro XI Institutionũ ca. De memoria, annotauerit. ea sunt: At uero Scęuola in lusu XII scruporum quom prior calculum promouisset, essetq; uictus: dum rus tendit, repetito totius certaminis ordine, quo dato errasset recordatus, redijt ad eum quicum luserat: isq; ita factum esse confessus est. Ex quo illud obiter intelligas, uiros clarissimos calculis etiam aliquando operam dedisse. Quin & fœminarũ lectissimas hoc egisse, indicat illud ex Plinij Cæcilij epistolis. Quadratillam nobilē fœminã propè quadragenariam animũ laxasse pantomimis & calculorum lusu: sed quom factura esset alterutrum, semper nepoti suo pręcepisse, abiret, studeretq;: quod non amore eius magis facere quàm reuerentia uidebatur. Sed & proci apud Homerum ante fores se calculis oblectabant: non more Diodori Megalopolitę aut Theoxeni ludum calculorum edocti, neq; secundum Leonis Mitylenęi Athenis oriundi institutũ, qui unus omnium eo in ludo inuictus habebatur: ut testatur Phanias. Cæterũ Apion Alexandrinus se audiuisse profitetur à Ctesone Ithacēsi, qualis ea foret procorũ ars in ludendo. Quom enim illi essent centum & octo, totidem etiam calculos instruebant aduersos inuicem, pari utrinq; numero, quatuor uidelicet & quinquaginta: in quorum medio paruum reliquisse uacuum, & in hoc calculum unũ statuisse, cui nomen fecerunt Penelopen. Hunc pro scopo habuisse, in quē alterum calculũ dirigerent. ea res sorte agebatur. Qui sorte potior fuerat: in eam oculo pariter & cõiectura utebatur. Quòd si Penelopen prorsum excussisset, in excussæ ac prouolutæ loco suum ipsius calculum ponere mos fuit, in quem rursus stantem illum Penelopen iaculabatur. Tum si uicariũ illum calculum ita attigisset: ut nullum præterea attingeret, penes eum stetisse uictoriam: & multã spem concepisse, Penelopen sibi aliquando in uxorē cessuram. Eurymachũ uero unum ex omnibus procis huiusce ludi gratia persæpe in magnam spem uenisse, quasi nuptiæ Penelopes sibi certò deberentur. Hæc Athenæus. Cybium concisa in tessellas pelamis, quam Theodorus lutariã interpretatur, sic dicta, si Festo credimus, à cuborũ similitudine: qui cum æquè in omnes partes pateant, ad lusum accõmodati sunt. Ita etiam piscantes hoc genus piscis, ueluti aleam ludant. A cybijs quæ ipse sua manu familiæ partiebatur, Cybiotactes rex Syrię sordidissi-

didiſsimum cognomen inuenit. Quæ à nobis in medium allata ſunt, planum facere poſſunt, quid ſibi uelit Ouidianum illud:

Eſt genus in totidem tenui ratione redactum
 Spicula, quot menſes lubricus annus habet.

Nam ſpicula pro ipſis ſpiculatoribus, quos σπεκλοσοφόρας uocãt, accipiendũ puto: ut ſit Metonymia militaris. At hic qui apud ueteres olim multum uidetur æſtimationis habuiſſe, uel qui huic proximus eſt, ad poſteritatem quidem peruenit, ſed ad populares & mediaſtinos tantum relegatus: ſicuti & is, de quo eundem poetam meminiſſe animaduertimus:

Parua tabella capit ternos utrinq; lapillos:
 In quo uiciſſe eſt, continuaſſe ſuos.

Nos quoq; in quodam Saturnalitio carmine aliquot huiuſce generis ludos olim per ocium ſumus proſecuti:

Mox numeris diſtincta, duplex mihi teſſera pugnet:
 Quo certam ſedem ſenio certus habet.
Et duo ſub prima potior locat agmina fronte,
 Damnoſo poſsit quo locus eſſe cani.
Ad citimosq; gradus reſilit percuſſus ab hoſte,
 Mox repetit pugnam, tectaq; nota ſubit.
Deniq; certatim ſe impellit quiſq;: priorq;
 Qui poterit ſtadio cedere, uictor erit.
Quòd ſi tecum iterum duplici pugnauero telo,
 Subſultet ſemper bis mihi ſumma minor.
Quòd ſi diuerſis figas tentoria campis:
 Et mox quæ dederit ſors loca, quiſq; petat:
Victor erit quiſquis geminos inſiderit antes,
 Aut perturbarit ſigna inimica prior.
Sors gemino reſonat iactu, ter quinq; tabellis:
 Dum properat miles, ter labor ecce ſubit.
Scandit enim reſilitq; & mox fugit, omnia raptim:
 Præſtabit primus qui dare terga poteſt.
Ter geminus facili iactu mihi cubus anhelet:
 In quo uiciſſe eſt, exuperaſſe decem.
Alueolus triplici ſonat agmine: concipe uota.
 Nam niſi diuines, tu tibi uerba dabis.
At mihi Pulydamas duodenos digerat orbes:
 Si uacat: ut liceat tranſilijſſe ſuper.
Tres adime: & ſerie totidem iungantur eadem:
 Vnus ab hoſtili protinus arce cadet.
Par niſi præſidio ſeries. tum porrige gramen
 Si quis inacceſsas itq; reditq; uias.
Bis ſeptena impar teſsella cohæreat apte:
 Hic ubi quadratis iuncta triquetra uides.
Ex tam diuerſis facies tamen una ſubibit:
 Si taurus fiat uel calydonis aper.

Poſtremum tamen hunc ludum quem inter calculos reponendum indicauimus, Auſonius oſtomachij nomine prodidit appellatum ab antiquis: & his uerbis commode enarrauit. Oſsicula in eo ſunt ad ſummã XIIII, figuras geometricas habentia: ſunt enim æquilatera uel triquetra, extentis lineis aut rectis angulis uel obliquis. Iſoſcele ipſi uel iſopleura uocãt, orthogonia quoq; & ſcalena. Harum uerticularũ uarijs coagmentis ſimulantur ſpecies mille formarum: elephantus belua, aut aper beſtia: Anſer uolans & mirmillo in armis ſubſidens, uenator & latrans canis: quin & turris & cãtharus, & alia huiuſmodi innumerabiliũ figurarũ: quæ alius alio ſciẽtius uariegat. Sed peritorũ cõcinnatio miraculũ eſt, imperitorũ iunctura ridiculũ. Hæc Auſonius.

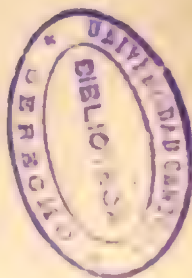
De re

DE RE NAVTICA CAELII CALCAGNINI COMMENTATIO AD LILIVM GREGORIUM GYRALDUM.

PLVS ne cōmodi an periculi attulerit mortalibus res nautica, nemo facile dixerit. Nam ſi gentiū & terrarum commercia quis animaduerterit, cōmunicataſq; regiones inter ſe: nō temere quicquam utilius aut opportunius in uita repertum putauerit. quòd ſi deinde pericula, imminentiſq; fati uicinitatē metiatur: & quaſi mortis propagatum imperium: non eſt qui tam formidabili æſtimatione non expaueſcat, & tam pernicioſæ rei inuentorē non execretur: cui non ſatis fuit hominem in terra mori, niſi alieno in elemento periret & inſepultus. Profecto Cato, quom ad extremā ſenectutem perueniſſet, ſe pœnitētia affici dixit, ſiquando nauigaſſet, quò terreſtri itinere poſſet peruenire. Fecit ea ratio, ut minus mercaturā probaret: quæ tanto ſcilicet diſcrimine emeretur. & Græcorū uerbum eſt: γυνὴ, πῦρ, θάλασσα, κακὰ τρία. Tria nanq; in uita hominum mala, mulierē, ignem ac mare. Satis etiā teſtatum autoritate antiquitatis rem periculoſam eſſe nauigationē, quom eos in eadem naui eſſe dixit, qui pari periculo tenerētur: & tā naufragiū facere, qui in prora, quàm qui in puppi aſſediſſent. Quom quidam pecuariam faceret, allectus maris tranquillitate pecua uendidit: comparatiſq; caricis mercaturæ conſiliū inijt, ſeq; ac ſua pelago credidit. Verum ſuborta tempeſtate quom amiſsis mercibus uix euaſiſſet: rurſusq; aliquādo ſumma æquoris temperies oſtenderetur: οὐ ποιήσω, inquit, σῦκα θέλ': non faciam: caricas quærit. Arguit hoc tamen ipſum quanti facienda ſit nauigatio, quæ tanto periculo emitur. Alioqui Homerus φαίακας ναυσικλύτους, id eſt remigatione inclytos nunquā appellaſſet, niſi multam laudem promereretur.

A QVIBVS RES NAVTICA INVENTA

Qua in re & Cretenſes olim excelluerunt. Huius inuentionē non facile eſt uni tribuere, quando alij alio loco primi inſtituiſſe exiſtimantur. Samothraces hoc ſibi gloriæ aſciſcūt: Mauri Atlantem celebrant: Cretes Neptunū, Vſonem alij: Iudæi Noe, quem unum ſacræ literæ publico mundi illuuio ſuperſtitē fuiſſe teſtantur. Et quom multa ſint nauium genera: rates quidem, quas primum in uſu fuiſſe conſtat, Erythrę regi uetuſtas tribuit, Myſijs ac Troianis reclamātibus: qui ſibi totum hoc decus uendicant. Gręci primū Danaum ex Aegypto ad ſe nauem inuexiſſe teſtantur. eam quę longa dicitur ab Iaſone inuentā Philoſtephanus profitet̄, à Smyrna Cteſias, à Semirami Stephanus, ab Aegeone Archimachus: quom tamē Seſooſtri regi idipſum Aegyptij adſcripſerint. Tum uero ut eſt animus hominum immodicus, nec quicquā eſt quod intra ſui principia conſtiterit, Erythræi biremem, Amynocles Corinthius triremem, quadriremem Carthagineſes, quinqueremē Mneſichthon Salaminius, ſex ordinū nauē Xenagoras Syracuſanus à ſe inuentas dixere. Romani profecto primi omnium in apparatu primi belli Punici quinqueremē Italiæ oſtendēre: quæ deinde augendi libido eò uſq; prouecta eſt, ut & quinquaginta ordinū aliquæ inuentæ ſint. Sed longe tamen antea Hippias Tyrius onerariam, Cyrenenſes lembum, cymbam Phœnices, celocem Rhodij, cercurum Cyprij inuenerāt. Nec ad hoc quicquam hominem impulit, quàm humani ingenij improbitas, & peculiaris quædā cura audēdi nocitura, & ea plerunq; tentandi, quę in caput redeant. Quodq; enim eo maiorę ambitu quæri ſolet, quo plus difficultatis habet. Nam quæ alioqui neceſsitas potuit hominem admonere, ut tantum iniret diſcriminis. Aut quid ille ex ſepoſitis regionibus potuit appetere, quod ignoraret? atq; utinam ille aditus nunquā autorem inue-

C niſſet

nisset. minus certè instrumenti haberent deliciæ, minus gula cupediarum, minus supellectilis impudentia. Fecimus certè id reclamãte atq; obstrepente natura. Hinc ille uentorum impetus, ille fluctuum fragor, illa procellarum uis. se itaq; belle ulcifcitur, & à nobis curiosi animi pœnas exigit. Nã quę illuc profectis fuga superest, aut quid tandem relictum est? hic ergo maximus uotorum locus, ubi minimus salutis. hic crebra Neptuni accusatio: sed qui accusat, crebrius damnatur. hic querelæ & eiulatus, sed quibus Di aures obstruxerint: & quod sæpius accidit miserabile naufragiũ, ac fœdissima nostri cadaueris reiectio, ipso scilicet indignãte pelago, quod nec algas nec spongias auersatur: nec saltem miserãte, nos ab omni natura destitutos, suo sinu excipere: & quasi insaniã exprobrante quòd terrestre animal homo mare ingrediatur, & nõ mouendum (ut dicitur) moueat. Scitum est enim illud Græcorũ, χερσαῖος ὢν μήποτε θαλάττιος γένῃ. Quom sis terestris, maritimus ne fias. Virorũ profecto constat cadauera supina fluitare, fœminarum prona, in utrisq; ita forma exigente: sed & in his pudori defunctarum parcente natura.

NAVIGATIONIS INVENTIO.

Casus quidem fœcundissimus rerum magister ostendit ligna ac trabes non mergi: sed nos remigãdi artem ex piscibus ac ranunculis mutuati sumus: qui cauda, alis, branchijs ac pedunculis pro temone & palmulis utuntur. non parum etiam miluus contulisse creditur caudæ flexibus, in cœlo monstrante natura quod opus esset in profundo. uelificationẽ certè nautilus piscis, qui ab alijs pompilus dicitur. Supinus hic in summa æquorum ita se paulatim subrigens, ut emissa omni per fistulam aqua, uelut exoneratus sentina facile nauiget: postea duo prima brachia retorquens membranam inter illa miræ subtilitatis extendit. qua uelificante in auras cæteris subremigans brachijs, media cauda ut gubernaculo se regit. Ita uadit alto, liburnicarũ gaudens imagine. Quin & inter conchas Neritæ præbentes concauam sibi partẽ, & alteram auræ opponentes per summa æquorum uelificant. Et cornigeræ testudines apud Troglodytas cornibus quasi remigio in natando utuntur. Echinos etiã saburræ rationem ostendisse ferunt. Tradunt sæuitiã maris præsagire eos, correptisq; operiri lapillis: mobilitatemq; pondere stabiliẽtes nolũt uolutatiõe spinas atterere. quod ubi uidere nautici, statim pluribus anchoris nauigia infrenãt. Attulit tamen huic rei magnum adiumentũ hominum industria. quis enim negarit? nam & Polybius grauis autor Romanos nauigationis rudes primo bello Punico se ita exercuisse scribit, dum quinqueremes parabantur: subsellijs in harena per ordinẽ dispositis, remiges insidentes ad uocẽ præcipientis, qui in medio eorũ erat, omnes unà protendere brachia ac reducere, remosq; per harenam mouere pariter docebantur: ad illius uocem simul omnes incipiebant, simul desinebant. Per hunc modum nauigandi artem edocti, & perfectis interea nauibus mare ingressi, post paucos dies uerum in undis periculum fecerunt.

MATERIES AD REM NAVALEM.

Materiem construendis nauibus cõmodam citream maximè existimauere: quoniam hæc si mari exiccetur, obdurescat: spissiorq; atq; æternior fiat. quod ipsum & castaneæ euenire putant. Solent alij citream terra condere ac cæra illinere. quin & aceruis frumenti septenis diebus imponere, totidem intermissis: atq; ita firmiorem & ad opus commodiorẽ reddi. Mirum enim quantũ ponderi detrahatur. At cedro quidem æterna materies est. Nam Vticæ tectum è cedro stetisse annos mille ducentos octo & septuaginta traditum est. sed ideo minus probatur, quòd summopere ferrum oderit, & clauos non teneat. In Aegypto tamen ac Syria reges inopia abietis cedro ad classes feruntur usi. Maxima ea in Cypro traditur ad undeciremim Demetrij succisa C X X X. pedum lõgitudinis, crassitudinis uero ad trium hominum complexũ. Cupressum etiam Veteres cõmendauere, uel quòd cariem & situm non sentiat: uel quòd minime rimis fatiscat. Certè Dianæ Ephesiæ ualuæ cupresso constabant. & leges publicas Plato cupressinis tabulis incidendas putauit: quòd eas ære diuturniores fore existimabat. Pinum etiam non ultimo loco probauere: quando hæc & bene fert ætatem: si terra præsertim condatur: sicut & alnus humoris patientissima est,

sed acrem

ſed aerem ac ſoles non facile patitur. Larix item ſyluestris colore buxeo improbari non ſolet. Nam & aduerſus tempeſtates firmiſsima eſt, & cariem nõ expaueſcit: tum uero imprimis quòd incẽdijs minime obnoxia eſt: & ſiquando hoſtes flammas iniecerint, non aduritur: audio tamen à pleriſq; repudiari, quòd aquis marinis teredinem contrahat. Cerrum etiã & fagum non admodum probauere: quòd aduerſus tempeſtatem imbecilles ſint, nec ad uetuſtatem perueniant. Fagum tamen uideo in Argo naui Apolloniũ probauiſſe. Robur, alioqui tantæ duriciæ arbor, ut perterebrari non poſsit niſi madefacta, reijcitur quòd inconſtans ſit, & (quod omni in opere, ſed in nautico maximè, periculoſum eſt) facile rimas agat, & aqua marina corrumpatur. Habet hîc alnus indicaturam: quæ quo natura ſiccior eſt, eo magis exiſtimatur ei humor conferre ad immortalitatẽ. Abietem ante omnes alias probant: quòd proceritate & amplitudine polleat, oneribusq; reluctetur: & facile mores patiatur, directa inuictaq; permanens. Eius tamen ſpeciem quandam apud Benacum naſci tradunt: è qua ſi uas feceris, ni oleo perlinas, minime uinum continet. Abietis pars terræ propior enodis eſt: cui quom detractus eſt cortex, ſapinus uocatur. reliqua pars nodoſa eſt duriorq;, & fuſterna dicitur. Abies admirationis præcipuę in naui, quæ ex Aegypto Caij principis iuſſu obeliſcum in Vaticano circo ſtatutum, quatuorq; trũcos lapidis eiuſdem ad ſuſtinendũ eum adduxit: qua naue nil admirabilius uiſum in mari certũ eſt. C X X. M. modijlentis pro ſaburra ei fuere, longitudo ſpatiũ obtinuit magna ex parte Hoſtienſis portus latere leuo. Ibi nanq; demerſa eſt à Claudio principe cum tribus molibus turrium altitudine in ea exædificatis obiter Puteolano puluere aduecto. Quæ arboris craſsitudo quatuor hominũ ulnas complectentiũ implebat. Oleam & oleaſtrum diuerſæ cauſæ cõmendabilem ac reſpuendum faciunt: nam & graues ſunt, & perquàm facile flectuntur: ſed nec cariẽ ſentiunt, & æterna materies eſt. Certè memoriæ cõmendatũ eſt, Megaris diu ſtetiſſe oleaſtrũ in foro, cui uiri fortes affixerant arma: quæ cortice ambiente, ætas longa occultauerat. Fuitq; arbor illa fatalis excidio urbis, præmonitæ oraculo, quom arbor arma peperiſſet: quod ſucciſę accidit, ocreis galeisq; intus repertis. Aegyptij ad onerarias naues τὴν ἄκανθαν, id eſt ſpinam, adhibent. Hæc loto Cyreneæ ſimillima eſt, eius lachryma gummi. Nauigiorũ ſtructura hæc fermè, ſi Herodoto credimus. ex ſpina quæ apud eos arbor eſt, ligna concidunt magnitudine bicubitali, in lateritij operis morẽ, circa longos & denſos clauos bicubitalia ligna appendunt, quibus ita compactis frequentia tranſtra extendunt: cõmiſſuris autem non uacant, ſed inteſtino iunco cõpages implent. Gubernaculum unum adhibent, quod per nauim tranſmittitur. ex ſpina itidem malo utuntur: iunceis etiam ſeu biblinis uelis naues muniunt. hoc genus autẽ nauigia non temere aduerſo amni ferantur, niſi uehementiore uento adnitente: alioqui à terra pertrahuntur. Quòd ſi recto amni proficiſci oporteat, hanc rationẽ ſeruant. Ianua (ita enim à forma uocant) fit ex myrica ſegmentis arundinũ ſtrata: tum leuigatus lapis additur. Ianua ita huiuſmodi fune prorę annectitur: quæ ob leuitatẽ facile aquarum impetu pellitur, & barim trahit. Hoc enim nomine id genus naues cenſentur. At lapis à puppi pendens in claui morem nauim dirigit. Alexandri Magni comites prodiderunt, in Tylo rubri maris inſula arbores eſſe, ex quibus naues fierent, quæ ducentis annis inuentæ ſunt perduraſſe, & ſi mergerentur incorruptæ. Aquaticę omnes celerius intereunt. infœcundæ firmiores fertilioribus: niſi quo in genere mares ferunt, ſicut cupreſſus & cornus.

QVANDO CÆDENDA MATERIES.

Infinitum autem refert, quo quæq; tempore materies cædatur: aut poſtquam cæſa eſt, quę illi diligentia adhibeatᷓ. melius enim peſsima operi reſpondet, quæ tẽpeſtiue & accurate ſcindatur: quàm optima quæ negligẽter habeatur. Heſiodus X V I I. die lunę ait cædi oportere: quòd tunc decreſcere incipiat: & humor, qui cariem facit, imminuatur: quod tẽpus & tondendo capillo obſeruaſſe Tyberius imperator traditur. Vegetius à X V. ad X X I I I. his octo diebus. Ita enim immunis ſeruatur à carie. reliquis autem diebus eiuſdem etiã anni interna uermium labe exeſa in puluerem uertitur: quod ars ipſa & omnium architectorum quotidianus uſus edocuit. Quæ cauſa

religionem etiam attulit, ut pro æternitate his tãtum diebus cæderetur. Inter omnes deniq; conuenit, utilissime in coitu eius sterni: quem diem alij interluniũ, alij silentis lunæ appellant. quòd si competat lunæ coitus in nouissimũ diem brumæ, illa æterna sit materies. stata etiã anni tempora obseruarunt: à primo autumno donec flare incipiat Fauonius. alij per brumam cędi flante borea: quæ uirens etiamnũ belle ac propè immunis fumo flagrat. Cato hanc rem ita exequitur: Materiem si robur sit, cędito ubi solstitium fuerit. nam ad brumã semper intempestiua est. cætera materies, quæ semen habet, quom maturum fuerit: quæ non habet, quom libuerit. quæ maturũ & unà uiride habet, tunc cædito quom semen exciderit. ulmũ uero quom cadunt folia. quidam & Canis ortũ addunt. Caueto ne per rorẽ trahas aut doles. circũcisas quoq; ad medullam alij non inutiliter relinquunt, ut omnis humor stantibus effluat. Fecit hæc cędẽdi opportunitas, ut primo punico bello classis Duillij ab arbore excisa LX die nauigarit. Contra uero Hieronem regem CCXX naues effectas diebus XLV tradit L. Piso. secundo quoq; punico bello Scipionis classis XL. die à securi nauigauit. Tantum tempestiuitas etiam in rapida celeritate pollet.

IN MATERIE OBSERVATIONES.

Illud etiam obseruatũ, quòd ex humidis & opacis deteriores, spissiores ex paricis & diuturnæ. Ideo infernas abies supernati præfertur, & in ipsis arboribus robustiores aquilonię partes. Durissima quidem existimatur abies. Hinc materies ualuarum repagulis accõmodata, quin etiam spectabilis ad omne opus ramentorũ crinibus pampinato semper orbe se uoluẽs ad incitatos runcinarũ raptus. Est enim cuiq; materiæ peculiaris naturæ indulgentia. Calidissima inter omnes tilia. probatur id quod citissime ascias retundat. E moro, lauro, hedera, fiunt igniaria: exploratorum hoc usus in castris, pastorumq; repperit, quoniam ad excutiendum ignem non semper lapidis occasio est. Teritur igitur lignum ligno: ignemq; concipit attritu, excipiente materia aridi fomitis fungi uel foliorũ facilime conceptum. Nihil tamen hedera præstantius, quæ teratur lauro, laurumq; terat. Fici, salix, tilia, betula, sabucus, populus utraq;, scutis faciendis aptissimæ: quarũ plaga contrahit se protinus, clauditq; suum uulnus: & ob id contumacius transmittunt ferrum. Cornus licet propter exilitatem possit materies non uideri, radijs rotarum, cuneis, clauisq; ceu ferreis idonea, uenabulis sabucus, pictorũ tabellis larix fœmina, cardinibus assamentisq; portarum ulmus. lentore fraxinus utilis, duricia ilex. Nauium malis antennisq; propter leuitatem præfertur abies. Ab his cõmendatio est pino, quæ aut quadripartitos uenarũ cursus bifidosq; habeat, uel omnino simplices. Homerus in Telemachi naui abiegnum malum statuit.

ἱσὸν δ' ἐλάτινον κοίλης ἔντοσθε μεσόδμης στῆσαν ἀείραντες.

Vectibus aquifolium probant. Adde quòd nec omnes inter se materiæ coassari committiúe possunt: sed nec ferè cohærẽt, nisi similia natura, ut si quis lapidem lignumq; coniungat. Robur cũ compari insotiabilis glutino est. Aesculei axes (si Vitruuio credimus) quernis minime cohærent. Robur, buxum, arida pertinacius resistunt: ferrarumq; dentes replent qualitatis inertissimæ. Qua de causa alterna inclinatione egerunt scobem.

DE CLAVIS NAVIVM.

Illud quidem non prætermittã, nos minime sumptu deterreri debere, quin æreos clauos potiusquam ferreos affigamus. impẽdium enim diuturnitate compẽsandum. Nam ferreos clauos tẽpore & humore celeriter rubigo absumit, ærei fluctibus nullum patiuntur detrimentum.

DE STVPA.

Quod lini cortici proximum est, stupam uocant: hoc stupario malleo detunditur. Eoq; offarciunt trabium texturas & assium coagmenta, si quando fuerint discuneata, ne aqua influat. hinc & stipare dictum uolunt.

DE PICE.

Naualibus etiam muniendis in Europa pix liquida è picea coquitur, lignum eius cõcisum furnis undiq; igni extra circundato terra: ut primus sudor aquæ modo fluat in ca

in canali. hoc in Syria cedrium uocatur: cui tanta uis est, ut in Aegypto corpora hominum defunctorũ eo perfusa seruentur. Hoc rursus in cortinis æreis coniecto aceto spissatur: & coagulatum brutiæ nomen accepit. Sed hæc ad alia utilis: illa penicillo nauigijs adlinitur. Cuius uis est, ut tabulæ in unum maximè coalescant: neq; aquis corrumpãtur. quæ si quando nauibus maritimis deradatur, nũc radulanæ, nunc zopissæ nomen inuenit, ad plurima utilis medicamenta.

ALLITIONES NAVIVM CONTRA IGNES.

Ne facile nauibus ignis adigi posit, alij uisco, alij alumine ligna perlinunt. utrũq; ignibus cõtumax. Allinebant etiã antiquitus milto: ex quo & Homerus μιλτοπαρῄους eas uocat. est aũt miltos, quam nostri modo rubricam, modo minium interpretãtur.

NAVIVM STRVCTVRA.

Olim alnos tantum fluuij censere cauatas,
Quom primũ genus hominum se credidit undis.

Hæc monoxyla quasi uno è ligno constructa nauigia appellauerunt, qualibus diu in mari Indico usi sunt, quom ex Cottonara piper Baratoa cõueheretur. Quin & cannarum internodijs & scapis eam nauigationem exercuere. mira enim est eo in loco cannarũ amplitudo. quin & qui modo Hispanicam nauigationẽ nuper inuentam descripsere, à se huiusmodi uisa nauigia testantur. Rudes deinde inter se trabes iunxere: quas rates nostri appellauere, & qui in ijs uersabantur ratiarios, Græci σχεδίας nominarunt: quod tamen uerbum & latini suum fecere. hoc uero nauigiũ temere factum & inconditũ significat: id etiam μεταφορικῶς ad alia parũ perspecte ac tumultuario facta transtulere: quando & Herodotus pontem, quo Darius Bosphorum iunxit, σχεδίαν uocat. Extemporaria item & inelaborata opera σχέδια dixerunt. & schedicum Lucillius apud nos, quod male conformatũ erat, appellauit. Profecit paulatim ætas: & exactiora, meliusq; exasceata nauigia prodiere, iam formata aptius & distincta cõmodius. Et quidem nauiũ ratiocinatio ac symmetria ex interscalmio, quod διπηχαϊκή dicitur, colligi solet. Onerarię longitudo ad latitudinẽ non minus tripla, expeditæ non amplius altera tanta. Traianus imperator quom classem ageret, prætoria ferebatur, quam naues quatuor regia signa præferentes remulco pertrahebãt. Eius longitudo fuit, quantam maxima triremis habet. Latitudinem aũt & profunditatẽ habuit, quantam holcas, & quasi amplissima Nicomedis aut Aegyptia: in ea discumbebat imperator. Hæc uero acrostolia seu fastigia efferebat: & in summo mali regium nomen aureis literis inscriptũ. Sed carinarũ imprimis ratio haberi solet, ut apte scilicet inflexæ & curuatæ sint, & cum modo conuexæ, ut facilius & promptius aquas scindant, ne usquam uitium faciãt. Ita scilicet animaduersum est, cætera animalia ideo supernatare, & in aquis solo naturæ præsidio uti, quòd carinata habeant pectora, tempestiueq; utrinq; pedes suo fungantur officio: quod uni homini negatum uidemus. certè onerariæ quo fuerit latior carina, hoc ponderibus sustinendis accommodatior: sicuti & expeditæ quo fuerit carina arctior, eo cursui aptior existimatur. ea tamen ni saburra farciatur, minus constanter subsidebit. Instrauerunt deinde plancas, & loculamenta concamerationesq; digessere, quas stegam tristegamq; appellauere. Tum fores laxauerunt: exin catastroma, quo nauis magna parte tegitur, induxere. Rostra ærata, coronidesq; quasi postremo loco addidere. certè ex Antiatum nauibus demptis rostris publica subsellia construxerunt Romani, ex quibus uerba facerẽt ad populum. Malos subinde addiderunt, è quibus uela suspenderent. horum longitudinẽ uniuersæ naui comparem fieri præcipiunt.

VARIÆ NAVIVM FORMÆ ET NVNCVPATIONES.

Nauium aliæ à remorũ ordine, aliæ ab inuentoribus, aliæ ab officio, à forma aliæ sibi nomen inuenere. triremes, quadriremes, & id genus nõ à remorum numero, ut parum periti existimauere, sed ab ordine remigum nũcupantur, qui tres quatuorue aut plures nauem agunt. Sic profecto Vergilius eo carmine triremim indicauit:

Ingentemq; Gyas ingenti mole Chimęram,
Vrbis opus: triplici pubes quam Dardana uersu
Impellunt, terno consurgunt ordine remi.

Sed iam ingeniũ ac sedulitas humana trochleis ac funibus tractorijs effecit, ut quanta uis remorum multitudo uel à singulis facile propellatur: & quod antea uix trecenti poterãt remiges, nunc amplissimũ nauigiũ unus homo nec admodũ robustus promoueat: idq; tam pari actu, tam æquali cõnixu euenit, ut totidem putes brachia conspirare. Nam & ille in agendis maioribus nauigijs mos obseruatur, ut magister hortatorq; remigũ pertisculo signum & quasi auspiciũ det remigantibus: quo loco neq; cessator admittitur, neq; segnities nõ castigatur. Rhodię naues olim magna fuerunt in existimatione, Colophoniæq; adeo celebratæ sunt, ut inde natũ prouerbiũ existimetur. quoties enim summũ auxilium accersitũ est, additum Colophona dicimus. sed longe inter cæteras Liburnicæ præstiterũt: ex eo tempore quo in classe Augusti Liburni Dalmatiæ populi ad comparandam aduersus Antoniũ uictoriam principẽ operã nauarũt: eorumq; naues & agilitate & forma longe pollere iudicatæ sunt. Habent hæ singulos ordines, paulo maiores binos. idoneę mensuræ ternos uel quaternos, interdum quinos sortiũtur remigũ gradus. Quod nemini enorme uideri debet: cum Actiaco bello longe maiore referantur concurrisse nauigia: ut senorum etiam uel ultra ordinum aliqua fuerint. Ad earum imaginẽ multas deinde naues cõstruxere Romani, quas omnes pari nomine liburnicas appellauere. Pinum & pinastrum, quas per oram Italiæ stibulas uocant, ut pleriq; arbitrantur: licet graciles, succinctiores & enodes sint: ad liburnicarum usus aptissimas existimauere. Harum imaginem graphice repręsentari à pisciculo diximus: quẽ alij nautilum, alij pompilum uocant. Magnarum nauium uariæ nuncupationes. Aliæ onerariæ, aliæ codicariæ: nam codices caudicesúe trabes & tabulas dixerunt. Corbita grande & prægraue nauigij genus, quod non facile uentorũ impetu proueha͂t: de quo extat ridiculũ Lucilij carmẽ:

> Multa homines portenta in Homero uersificata,
> Monstra ferunt: quorum in primis Polyphemus ducentos
> Altus pedes: & porrò huic multo maius bacillum,
> Quàm malus nauis in corbita maximus ulla.

Cercurum à longitudine caudæ nomẽ adeptum accepimus, quo Asiatici populi peculiariter utebantur. Centauros ac Bucentauros & Pistres & Scyllas à forma nuncupatas legimus. Solent enim hæc uocabula per similitudinẽ facile in alienum migrare. uel certè ab insignibus & picturis, quæ cuiq; fuerunt impressę, nuncupanͣ: quando illud satis constat, naues certas quasdã formas & quasi symbola habuisse, quibus & agnosci & distingui possent. Atq; hoc est prorsus, quòd Iouẽ sub aquilæ imagine Ganymedem rapuisse, Europam tauri accepimus. Sic Phryxum ariete trãsfretasse, sic Dædalum pennis uolasse legimus, quòd huiusmodi in eorum nauibus uiserẽtur insignia. Proinde Libes sua quædã nauigia κριοὺς καὶ τράγους, id est Arietes & Hircos appellauere. Quin & deorum imagines, quibus naues erant dicatę, illis inscribebantur. Sic Catullus gemellum Castora, & gemellum Castoris celebrat. sic & Cassidatam Mineruã Ouidius:

> Est mihi sitq; precor flauæ tutela Mineruæ
> Nauis: & à pictura casside nomen habet. Et alibi:
> Pictos uerberat unda deos. Summus etiam poetarum apud nostros,
> Aurato fulgebat Apolline puppis.

Eadem obseruatio effecit, ut in Hispaniam aduersus Geryonẽ Herculem olla nauigasse dixerit antiquitas. & à cane Isidem in Aegyptum deductam: qua causa & cum ea Anubis canina facie colebatur, quem Mercurium Græci existimauere. Annotauit Philostratus, in eorũ sepulchris naues exprimi solere, qui ναυπηγίαν, id est nauiũ structuram exercuissent. Ab onere ac numero eorum quæ ferre possunt, aliæ nuncupationem habẽt, sicut μυριοφόρος καὶ μυριαγωγὸς ναῦς, id est decies mille ferens & decies mille agens nauis. Inter maiores etiam computamus Holcada Ptolemæi πεντεκαιδεκήρην, id est quindeciremim. & Antigoni τριάρμενον. Quin & Amphiricon & ampherin utrinq; habentem remos quasi ambiremim. & φορτίδα & φορτηγικὸν nauigium, quod & φορτικὸν Thucydides dixit: quam nos planè onerariam & ferentariam appellauimus. Parones etiam inter maiores annumerari uidemus: minores

uero

uero Myoparones, quas Piraticas appellauere. Scaphos item maioribus adscribitur, quom scapha inter minores ac tritas censeatur. Vnde illud Philippi adagium: Rudes mei milites, qui scaphā scapham nuncupant. At inter delicatiores polytelen, quam tu sumptuosam & delicatam recte dixeris, annumerant. Qualis Thalamegus: quam Seneca cubiculatā, alij thalamiphoram, alij nauithalamum maluerunt interpretari: quali Cleopatram uehi consueuisse accepimus, quæ profectura ad M. Antonium, per Cydnum Ciliciæ fluuiū eborato nauigio uecta est. Cuius puppis erat aurea, uela purpurea funibus auratis pendebant: remi argentei ad fistulæ tibiæq; modos agitabant. Ipsa uero regina sub tentorio aurato requiescens ad similitudinē Veneris ornata erat. Pueri utrinq; collocati Cupidinibus persimiles. Puellæ insignes Nereidum & Gratiarū habitu partim gubernacula regebant, partim rudentibus innitebantur. Ancillæ autem ripas fluminis complebant uaporibus. Itaq; undiq; currebatur ad hoc spectaculum. Sic & Aulum Vitelliū imperatorē Romanum delicatissimis nauigijs & uariarum coronarū genere redimitis uectū accepimus. Erant & Macedonum στρογγύλα πλοῖα, id est naues rotundæ. erant & amphiproræ, quæ scilicet utrinq; proras habebant, ne in obuertendo illas dispendium temporis facerent, id etiam rapiditate ac fluminum pernicitate, tum etiam aluei angustia cogente. A plausu ac fremitu remigantium δίκροτον nuncupauimus. ex proportione & quasi per relationem hemiolidas hemioliasq; dicta existimamus. Gaulum inter onerarias adscripserūt. Haliadas usibus maritimis designarunt: quas alij πορεῖα θαλάττια καὶ θαλάττια ὀχήματα appellant. σιτηγοὺς καὶ σιταγωγοὺς nūcupant: quæ conuehendis frumētis atq; annonę accōmodatæ sunt: eas frumentarias annonariasq; interpretamur. Cassiodorus à celeritate Dromones uocat. ferendis armis ὁπλιταγωγούς. Strategia & stratiotidas bellicis cōmeatibus addixerunt. ἱππαγωγοὺς equis transportandis exornarunt: eas nunc Hippagines uocant, & à Salaminijs inuentas prædicant. Lestrida putauerunt nonnulli ab Homero πολύζυγον, id est multorum ordinum appellatam. Prætoriam autem nauem, quam augustalem alij, alij quęstoriam dixerunt: prout imperatores, quæstoresúe exercitibus præsidebant: Græci nauarchida & strategida uocitarunt. Marplacidas Siculi, cnidurges Cnidij, naucraticū Naucratitæ Aegyptij, meliacum Melij, paron celebrant Parij. Leuiorū item nauiū multas species apud ueteres comperimus. Nam & actuariæ, cymbæ, prosumiæ, lintres, phaselli, campanis frequentes, & mediæ phaselli inter minores annumerantur. Celocem eleganter Varro remiuagam appellauit, quam ab equestri pernicitate Græci celetem & celetium uocant: quando & celetes singulis equis currentes in certaminibus Pausanias existimauit. Ex leui impulsu epactridas appellauimus, & paulo his grauiores ex celetibus & epactridibus constructas epactroceletes. Ab angustia & quasi frugalitate euteles diximus. Cydarum etiā & cydalum dictum putant, quòd longe supra aquas efferatur, & animose tēpestates maris exuperet. Inter leuioris generis nauigia & acatiū computamus, cuius & formā obiter attigit Plinius: Nauigeram similitudinē & aliam in propontide uisam sibi prodidit Mutianus: concham esse Acatij modo carinatā, inflexa puppe, prora rostrata. In hanc condi nauplium animal sepiæ simile, ludendi societate sola. Dromadi cursus pernicitas nomen dedit. Nuctetias & cattas, utrasq; ueteres, sed & has recentiores agnoscunt. Erant & quæ quasi in perpetua statione ad uiatores transuehendos excubarent, porthmia & porthmides appellatæ. A forma & structura oxias & ratiarias uocauimus. Addebantur & maioribus nauigijs prodromæ & quasi anteambulatoriæ: sicut holcadibus epholcia & epholcides: triremibus cattæ & pontones, strategidi speculatoriæ & catascopiæ. Toti deniq; classi quæ ex instructis nauibus cōstabat, scaphæ exploratoriæ: quas instituto castrensi ad fallendos hostes Veneto colore, id est ceruleo, ceruleisq; uelis atq; ita mari concoloribus illitas instructasq; esse oportebat. Remulco etiā naues trahi notius est quàm ut longa demonstratiōe indigeat, quom scilicet nauis minor maiorē trahit. Deductum id à musculo pisce, quem Græci hegetera uocant. Ille enim balenæ prægraui superciliorum pondere obrutis eius oculis, infestantia magnitudinē uada prænatans demōstrat: oculorūq; uice fungitur. Inter naues & iulopezā uerbo tenus attigit Sudas.

Quin & de piscatorijs nauiculis crebra mētio apud ueteres. nam & lenunculi & lembi & horiæ & horiolæ:quas alij gescoretas, alij prosumias appellari putant: in frequenti usu exercebantur. eas in uniuersum Græci haliadas uocitabant. Erant & in mari Aethiopū plicatiles naues, ut humeris transferri possent. Erant & in Indico papyraceæ, qbus qui ueherentur à crocodilis nō attingi, patria fuit superstitio: q eo scilicet nauigio Isis Osiridis laniatū à Typhone corpus transuexerit. Erant & uitiles, quæ uinculis & suturis connectebantur: quas textiles etiam quidam uocant. certè Vergilius quom sutilem dixit, uidetur ad uitilia allusisse, quæ sarciri & instaurari poterant. Vitilia uero à uinciendo dicta nemo ignorat: quæcunq; scilicet sic lenta sunt, ut commode flecti posint: ut uitex, uitis, uimina, uiticulæ. Sic Plinio rubus ad uitilia seritur: sic cucurbitæ uaginas uitiles tribuit. Alioqui non me prеterit, summum poetam morem Aegyptiorum indicasse: apud quos baride naui, quam Græci epibatram dicunt, charon (ita enim apud eos portitor uocabatur) trans Acherusiam paludem defunctorū corpora efferebat. Nautis præmium pro uectura debetur, naulum, uectigal, portoriū: quod si fœnus accedat, heteroplum: & si rursus merces reuehendas locaris, amphiteroplum addetur. Quòd si periculo tuo nauis steterit, de aduersioni conducta agi posse statuent Iureconsulti.

SACRÆ NAVES.

Sed quo piaculo sacra nauigia prætermittemus? quale apud Athenіēses Delium: quo Plato testatur Theseum olim bis septē illos secum tulisse in Cretā: eosq; pariter cum eo seruatos esse. Vouerat enim ut fertur Apollini: si seruarētur, quotannis Delum spectaculum quoddam missurū. Quod sane in posterum singulis seruatū est annis. cui spectaculo quomprimū datur auspicium, ex lege interim urbem lustrant: neminemq; eo tēpore publice necant, donec nauis Delum peruenerit, rursusq; ex Delo Athenas reuertatur. Id uero nonnunquā longo tempore peragitur, quom præsertim uenti obstrepunt. Initium spectaculi est, quom primū Apollinis sacerdos nauis illius puppim coronauerit. Et hanc quidem nauim à nulla superatam scribit Pausanias: eamq; à tabulatis in nouē remiges exurrexisse: quom tamen nauis, quæ ad Panathenæorum pompam exornata fuerat, pridem ab alia quadam fuisset exuperata. Nam duæ fuerunt aliæ celebres naues apud Athenienses, paralus scilicet & Salaminia: altera ab heroe Paralo, à loco altera nomen adepta. His se Themistocles cōmodisime conferebat: quòd sicuti in magnis tantū usibus illæ exercebantur, ita ipse ad magna tātum negocia accerseretur. Salaminia enim (si Thucydidi credimus) ad eos mittebatur excipiendos, qui in iudicium uocabātur. Alioqui & in re bellica primas partes obibat. Qua etiam causa factum putāt, ut Aristophanes Bacchū ἀσαλαμίνιον, id est imbellē, uocauerit. At paralus quasi thensa sacris ferēdis insternebatur. Apud Romanos Cybeles nauigium colebatur, quo illa à Pesimonte aduecta est: nec minus quo deum Epidauriū Romam translatum accepimus. Apud Aegyptios nauigiū Isidis in magno cultu habebatur, eiusq; nomine solennis dies agebatur: qua etiam ex causa deæ simulachro cymbiū additū credidere: quo monumento eam minime tranasse, sed nauigasse agnoscimus. Fuit autē id papyraceum nauigiū, cuius etiam rei causam abunde suprà retulimus. Nec ille dies minus in fastis Romanorū quàm Aegyptiorum adscriptus: licet eius originem prorsus ex Aegypto agnoscamus: quando in Hermupoli Typhonis simulachrum effingebant equum fluuialem, cui accipiter insidebat cum serpente decertās. & equo quidem fluuiali Typhonē indicabant: accipitre uero potestatem & imperium, quo uiolenter usus Typhon non reformidabat ab improbitate turbatus & turbans. Proinde & sacrum agētes die septima mensis τυβὶ, qui ferè in nostrum Decembrē cadit (si Plinio credimus) quam diem ἄφιξιν ἴσιδος ἐκ φοινίκης, id est Isidis accessum uocant ex Phœnice: exprimebant in placentis fluuialem equum, sed consternatum. Cillones à pernicitate: gerarias onerarijs persimiles: tabellarias perferendis literis expeditas, & publico exceptas diplomate: samenas à samiorum usu: trampin, carabumq;, unde carabellam uulgaris simplicitas appellauit: quin & uagiones, & mydiū, ex quo & parone myoparones coaluisse credūt: celebrat antiquitas. Sed & Aegyptij pactonem in usu habent. est hoc scaphæ genus

genus textile, uirgultis consertum, in quo sedentes amnes traijciunt. Et de nauium nominibus hactenus.

NAVIVM STRVCTVRA.

Quom primum nauis struēda est, lignis paxillisq; undiq; texitur, quos Plato δρυόχους appellat: & ab eis per translationē sic procemia Aristophanes nuncupauit. His duplex solum & carina insternitur: alteram tropidem uocāt, cui phalcis annectitur: hūc lesbium, hunc chalceneten, hunc clitopodium nuncuparunt. Phalcidi altera carina inhæret. Eius terminus proram uersus proembolis: & sub hac embolum, quod fundamentū staturninationēq; recte dixeris. Inter embolū & proembolidem mediū solū ipsum, quod στεῖραν uocant, iacet. supra embolū delphis est. Id æreū instrumentū est: quo naues hostiū diripi possunt. eo instructas naues delphinophoras appellauere. Intra embolum & proembolidem supra carinā stolos esto: qui & περικεφαλαία, id est ambicraneum nuncupatur. Quod autem prominet, acrostolium, id est stoli apex, ab alijs ptychis, id est complicatio, ab alijs oculus uocitatur: quod & nauphracton quidam putauere, unde tormēta & iacula emitterētur: quod & Græcorū prouerbio locum dedit. certè in eo nauis nomē adscribebatur. Et carinæ quidem (ut diximus) inhęret phalcis: sed interius altera parte epholcis, quam & rhinoteriā dicunt. Quod sub carina sternitur, ne illa atteratur: chelysma quasi corium & tegumentum nomen habet. Ipsum autē nauis pauimentū cytos, seu gastra, seu amphimetrium. Thalamus uero ea pars est, qua thalamij remigant. Medias partes nauis iuga, nostri transtra uocitant: in quibus sedent iugarij, quos tu & transtrarios belle possis appellare. Circa superius nauis pauimentum thranos, id est sella: in qua extenduntur diphtheræ & pellicea stragula. In hac sellularij. unde autem exporriguntur remi, scalmus. Hæc autem quæ sub compēdio Pollux tradit, paulo explicatius Sudas. Tres sunt, inquit, in triremi ordines. In imo thalamitæ, quos cubicularios transferri licet: qui quom breuioribus remis utantur, minus mercedis accipiūt. Supra hos Zygitæ, id est transtrarij: qui medium locum habent. In summo thranitæ, quos sellularios sedentariosúe interpretati sumus: quibus longissimi remi sunt, ceu qui in loco ab aquis remotissimo sua munera obeant. Inter scalmos interualla interscalmia nuncuparunt: cui uero scalmi adnectantur, tropoter. is lorarius paxillus est. sub scalmo episcalmis subijcitur. Quod remigibus subiacet, hypiresium. hunc eum putant, quem tertiarium remum hodie uocant. Remorum discrimina atq; interualla trimata appellantur: pellis quæ scalmo assuitur, ascoma. Circa eos, quos sellularios, sedētariosúe appellauimus, uia πάροδος, id est transitus, & parathranos, hoc est, adsellium dicitur. quæ circa carinam utrinq; intenduntur lora, primū ac secūdum quod & thalamū uocatur, ab ordine nuncupationem trahūt. nam primus & secundus βῶλος, atq; ita deinceps appellatur. potes & parietē sinistrum & dextrum, & asserē & latus, potes & iugum dictitare. quin & cleida, id est assamentū iuncturāq;, & selma, id est tabulatū nuncupabis. At quæ sunt ex altera parte proræ, & παρειὰ, id est gena, & πτερὰ, id est pinnæ uocitant. est & proraticū ἑδώλιον, id est basis: quasi fulcrū, cui assidet. At circa puppim ligna prominentia περιτόναια, quasi circumtenta dixeris. Ibidem scena ceu tabernaculum stratego & trierarcho, id est prçfecto astruitur. Pars summa claui, quod πηδάλιον Græci dicunt, οἴαξ. Apud quosdam tamen œax pro uniuerso temone capitur. Cuius medium φθείρ uel rhiza, id est radix, uel hypozoma, id est præcinctum appellatur. Suprema uero pars πτερύγιον, id est pinnaculum est. Reliquum αὐχένα, id est collum dixere. Quo autē loco accumbit gubernator, enclima, id est inclinatoriū seu accubitorium uocant. Puppis medituliū asandium, cuius interior pars ἐνθέμιον. qui uero ab eo dependet ὑποσεῖον. Puppis autē fastigia, aphlasta: intra quæ rectum lignū adigitur, quod στηλίδα uocitant. è cuius medio dependens cingulū, tænia dicitur. At remus qua parte capitur enchiridion, medius ὄρακος, postremus pinna & remi tarsos. Est autē tarsos summa pars & quasi dorsum pedis humani. Tum uero quæ pars malum excipit, ληνὸς ceu torcular (ut puto) dictū. quod uero illi adaptatur, calcaneum. Postremū uero uersus cornua ἠλακάτη, id est colus, thoraciū, carchesium: supra cornua uero atractos, id est fusus; cui & episionta, quasi minitabulum dixeris, seorsum

ſum appendunt. Magnum uero & iuſtum uelum acation uocant. Poſt quod epidromus, quo uerbo accurſorium intelligis: & minor, cui nomen dolon. Antennæ uero quas κεραίας Græci dicunt. Media pars roſtrum uerſus ambola & ſymbola dicitur. At quæ utrinq; continent, ancylæ, id eſt iacula. Extrema uero ἀκροκεραία, quam tu ſummam antemnã potes appellare. quod ſi obſeptũ &(quod aiunt Græci) cataphractum nauigium fuerit, pyrguchi, id eſt turrium fulcra illi adaptantur: & in his turriculæ duæ, dextra ſcilicet ac ſiniſtra: quarum medium cataſtroma. At ligna in quibus aſſeres adacti ſunt, nunc canonia, nunc ſtathmidas uocant. Quod autem ſuperius utrunq; parietem continet παρατόναιον dicitur. & remorum receptacula copoteria uocantur. Mox παρεξειρέσια, ἔμβολον, antlon, id eſt ſentina. unde hyperantlum. Nauigij autẽ feneſtella, per quam aqua exhauritur, διαυγος quaſi ſerenitatẽ admittens nuncupatur. Libuit hæc à Græcis mutuari, quòd in his deſcribendis noſtri præparci admodũ fuerint. alioqui & Græcis nominibus noſtri autores ſuo iure utuntur. Sic ſtega Plauto nauis tabulatum eſt. Vnde & triſtega tabulatum triplex, & quaſi tergemina concameratio. Sic cataſtroma opertoriũ nauis uocant, & emphracta undiq; tecta nauigia. Sicut è diuerſo aperta intectaq;, aphracta. atq; hoc eſt quod M. Tullius de aphractis Rhodiorum meminit. Carcheſium Apuleio ſumma pars mali uerſatilis, ſicut inferior patera, media trachelum. A carcheſio forma poculum dictum eſt procerum, anſatum, & circa mediam partem compreſſum: quo Pherecydes à Ioue donatam Alcmenã dixit, licet paterã Plautus appellarit. Artemo troclea eſt in naui, qua funes ductarios & cætera nauis armamenta explicant: quam noſtri iuxta & Græci epagonta nuncupant. Quin & de ceruchis apud Latinos crebra mentio: hi uero uelatarum antennarum ſunt cornua. De quibus poeta:

Tranſtraq; nautarum, ſummiq; arſere ceruchi.

Dolonibus utitur Liuius, nec minus eo uerbo minora uela, quàm malum à quo uela ſuſpenduntur, intelligimus. Quin & carbaſa à Græcis trahuntur, quæ & lintea & uela & uelaria & plagæ & ſtragula dicuntur. Quorum loco alicubi ſcirpis utebantur: quod & nos perſæpe in olitorijs piſcatorijsq; cymbis in Hadriatico freto ſpectauimus. loculamentũ etiã & quaſi theſaurũ remorũ idem Plautus caſteriam appellauit.

SVPELLEX NAVTICA.

Inſtrumenta atq; organa nautica, quę iure ſupellectilem naualem dixeris, pari uerbo græci ὅπλα, noſtri arma dixere. Inter hæc Iureconſulti decreuerunt minime malum contineri, minusq; ἱστοδόκην καὶ ἱστοπέδην, id eſt mali cõceptaculum: quòd ſine eo non modo inermis, ſed luxata & manca prorſus nauis ſit, neq; à naui ſine maximo detrimento auelli poſsit. Quo loco etiã uela habenda puto, quando malus ad uela fulcienda tantum paratus ſit. & profecto ſine uelo oneri potius eſt naui quàm adiumento: & ſi alioqui ad pertrahendas naues helciarij mali utantur cõmoditate, eiusq; faſtigio ligneæ ſpeculæ, quas uulgo caueas uocant, ſuſpendantur: unde uel ſpeculatores longe proſpiciãt maris cõuexa ſuperantes, uel bellatores tanq; è propugnaculis decertent. è malo autẽ funes & funiculi, quos ueteres napuros, Gręci σχοινία, quaſi iuncea & καλώδια & προτόνους uocant, trahebantur. Quòd ſi à terra ducebãtur, ἀπόγαια: ſi terræ incumbebant ἐπίγαια: quæ ſicut equus uacerræ, ita prymneſio, id eſt palo paxilloúe adligabantur. quod & tonſillam noſtra nuncupatione dicimus. Hæc omnis linea, ſtupeaúe & canabina ſupellex è ſparto Hiſpano texi & complicari ſolebat. Quam ob cauſam nonnulli falſo exiſtimauerunt, Varrone reclamante, ab Homero σπάρτα nuncupata, quom tamen σπαρτὸν Homeri temporibus minime in uſu foret: ſed Liburni naues pleraſq; loris ſuerent, Græci magis canabo & ſtuppa cæterisq; satiuis rebus, à quibus σπάρτα appellabant. Hęc lora item retinacula atq; habenas poetæ uocant. Quibus profecto illud conſuetum eſt, à re equeſtri ad nauticam, & à nautica rurſus ad equeſtrem iucundas facere translationes: ut planè illud Homericum agnoſcatur, qui mentionẽ faciens νηῶν ὠκυπόρων, ſubiungit αἵθ' ἁλὸς ἵπποι ἀνδράσι γίνονται. Quod belle imitatũ Plautũ uidemus in Rudente: it equus, inquit, ligneus per uias ceruleas. In armamentis nauium eſt & anchora: cuius inuentorem Midam celebrant: & quam ille primũ reperit, diu in Iouis delubro pependiſſe memorant. Seleu

cidarum

cidarum profecto nota fuit anchora: quã in totius familię fœmore regeneratam tradunt. Habuit & inter elogia anchoram Vespasianus, cui se delphin implicabat: ut ex huius pernicitate & illius mora Græcũ illud indicaret Augusti, σπεῦδε βραδέως, tarde scilicet festina. quod uno uerbo nostri maturare dicũt. Est & inter anchoras sacra anchora Neptuno dicata, qua summis tantũ in periculis utebantur. & ad anchoralia Plinius suber aptissimũ scribit. Tũ amphiboli, quę utrinq; iaci possunt instrumẽta: & amphistomi, & heterostomi, quæ scilicet altera tantum parte innecti possunt. Erant & funariæ scalæ, è funibus scilicet contextæ: quibus ἀκρόβαθρα & ἀμβάθρα nomen fuit. In his agiles admodum petauristæ uersantur: quos Græci ἀκροβάτας, & χοινοβάτας, nostri funambulos uel funerepos appellauere: quales homines etiam in urbibus olim habitos in admiratione & nunc haberi animaduertimus. Ad frigorũ atq; imbrium defensionẽ habentur etiam in nauibus pelles, uestes pelliceę, deres, dipthereę, rhenones, bardocuculli, stragula nautica ex hircorũ uellere, qui apud Cyniphios & Cilices cõmendantur. Quin & delicatiores in nauibus canusinati, id est uellere canusino induti penulatiq; uisebantur. Nam & grãmaticorum & discursantiũ per imbres indumẽtum erat penula. Habentur & tapetes & amphitapetes & centones, & polymita densioris texturę, & amphimalla, id est utrinq; uillosa. Erant & ingenuorũ amphimaschala, quæ ab utraq; parte uillis tegebantur: quom ea quæ altera tantum parte tegerentur, heteromaschala seruitijs dicata forent: qualia etiam mallotes & heteromalla quasi altrinsecus lanata uocauere. Hodie plurimo in usu sunt uellera igne atq; aqua densata, ualenterq; statuminata. Alioqui uulgaris nautarum habitus ceruleus & thalassicus, quem & uenetum, & ferrugineũ dicunt. Quin & ipsi nautæ præcincti ac leuo expapillato exertoq; brachio incedebant: cauleo, id est capitis uelamento, intecti. Distinguebantur autẽ funes circis, ansis, ansulis, cyclis. Ita enim Vergilius circulos appellat. Iis adde cricos, scilicet uelares annulos, quos optimos fieri constat ex Aegyptia arbore, quam Plinius cuci, Theophrastus cuciophoram uocãt. Quibus similes chamæleontis oculos describit Aristoteles. Inter eadem armamenta & remi potissimã partem habent: quos nostri tonsas & palmulas uocitãt. Eorum latitudinem Plateæ dicuntur inuenisse. & explorandæ aquarum altitudini conti, perticæ, parasangæ, quas à quantitate nunc decempedas, nunc dodrantales, nunc trientales dicebant. Quod & perpendiculis plumbeis, quos molorthes uocãt, dioptrisq; ac regulis quibusdam experiebantur, indubitata fermè semper ratione & (ut ille ait) scrupulari differentia. Erãt & obliqui quidam lapsus deducendis, subducendisq; nauibus. Erant & trãsuersa ligna quasi fulcra, quibus naues à carie asserebantur. Hæc hermata appellabãt, quæq; illis incumbebãt naues hermatismenæ dicebant: quæ uero sine ijs omittebantur, ἀνέρμάτισοι nuncupari solebant. Adhibebantur & funibus deducẽdis, contrahendis, portendendis, cõplicandis machinę, machinulę, fibulæ, suculæ cũ uectibus, quibus ad hauriẽdos puteos, euehẽdosq; põtes hodie utimur. Adhibebantur & peculiares emporeticis euocãdisq; oneribus trocleæ, quas epagontas Græci, nostri artemones, Vitruuius ergatas, uernacula simplicitas argana uocat. Insignis ille & dignus memoratu modus impositi obelisci in maximã illam ac prægrandem Carj nauem: quam multos annos aduersatã, omnibusq; quę unquam in mari uisæ sunt mirabiliorẽ, turribus Puteolis è puluere exędificatis perductã Hostiam portus gratia mersit. Hanc enim harena plenam pressamq; onere ripis æquã fecere, ita ut facile obeliscũ exciperet: quẽ exonerata sustulit, facileq; è Nilo in Tyberim prouexit. Quo experimento palàm fuit non minus aquarũ huic amni quàm Nilo esse.

Est & in naui cellarium, seu tu penũ mauis appellare, in quo duo præ cæteris asseruari solent: panis scilicet bis ignem passus, quẽ Græci dipyron, seu paxamida, Marcellinus buccellatũ, & bis coctum uulgo nuncupant: nonnulli coptam Rhodiacam putant. Curandum autem est diligenter, ut hic rectè excoquatur: ne forte nobis eueniat, quod olim in classe Bellissarij contigit: in qua Ioannes annonæ præfectus quo parcius ligna pistoribus sumministraret, nõ sat excoqui permisit. Quo factum est ut facile solueretur, ac putresceret, magniq; interim morbi ab exercitu contraherentur.

Secundo loco dulcis aqua àc posculenta præparanda est: certè regibus Persarum, quotics

quoties peregre irēt, ex Euleo amne magna semper religiōe afferebatur. Nec aliun de licebat epotare. ea uero in nauibus amphoris uitreis in imo depositis, quo minime sol admitti possit, cōmodissime adseruatur: quæ si te forte defecerit, poteris & in mari inuenire. Constat enim & dulcē humorem in mari contineri: quē si ex cæra uas tenui latere finxeris, idq; adnexa linea in mare demittas inane, die ac nocte una copiose colliges. Nostri profecto nautæ feliciores, qui in tabella regiones, oras, insulas, scopulos, promontoria, portus, faciem deniq; omnē maris circunferunt. Habent & magnetem in pyxidecula uitro intecta, in hac rotula tenuissimo ac perquàm leui gato acuminatoq; in acus similitudinē æreo paxillo incumbit, atq; circūagitur: neq; antea sistit, quàm rotulę radius, qui scilicet è magnete constat, in arcton procumbat. Vna enim semper magnetis pars, natura ita cogente, in arcton: altera in austrum, nisi forte quippiam obstrepat, perpetuò spectat, atq; deuergit. Ad huius propè exemplum apud Plautum uersoriā agnoscimus instrumentum nauticum: ex quo soluturi cognoscebant, unde flarent uenti, & an mare admitteret nauigantes. Illius tam ingeniosi commenti autores Amalphij in ora Calabriæ siti celebrantur. Ingruant igitur quantumlibet uentorum turbines, mariaq; ab imo subuertantur, tum uero & noctis caligo & nocte nocentior tempestas rebus lucem & colorem auferat: inuenit tamen humani animi acumen, qua ratione uiam exploret, seq; fluctibus ac erroribus uendicet, atq; in tutiora recipiat: & quasi oculos sibi fecit in tenebris, ac periculis suis audaciam dedit.

QVÆ SINT AD PROCINCTAM CLASSEM PARANDA.

Quòd si ad iustam cruentamq; naumachiā: uel certè imaginariā temporariamq;, qualis ad populi oblectationē in euripis & manufactis lacubus exercebatur, naues, triremes, longæ, celeres, cataphractæ instruendæ sint: ante omnia pelles comparandæ sunt, sub quibus æstiuare, hibernareúe possit exercitus: rostraq; ad arietandum concursandumq; ærata, qualia Græci χαλκίμβολα dicunt: à quibus & chalcembolæ, id est rostratæ triremes sunt appellatæ. Tum uero & remigibus parādi thoraces, clypei, ocreæ, galeæ, enses, lanceæ, hastilia, conti, tridentes, falces, manus ferreæ, unci, uncini, harpagones, pyroboli, ollæ igniuomæ. Atq; ut lubrica fiant nauigia, atq; ita hostes facile cōcidant, Mattiacæ pilæ liquētes: & ad hostiles ignes retundendos coria, scorteæ, byrsæ, cilicia, & id genus amuleta spondis lateribusq; nauium affigenda. Quin & larice & ferreis laminis incrustāda nauigia, uiscoq; & alumine illinenda, ut alibi admonuimus. Quin & Phalarica in hastæ modum ualido ferro præfigitur. intra eius tubum sulphur, resina, bitumen, stuppa inuoluitur: eaq; omnia oleo incendiario perfundūtur. ualido postmodum nixu contorta naui machinæúe inhæret: incendioq; absumit quicquid attigerit. Sed iam ætas ad perniciem profecit, æreosq; tubos nitroso ac sulphurato puluere implet: quorum exitus ferrea aut certè saxea pila ualide obstruitur. Tum tenui admodū spiraculo ignis inijcitur: qui raptim cognatā materiam populatus, uacuum scilicet auersante natura, incredibili impetu pilas proturbat, ac longe iaculatur fulmineo ac prorsus metuendo impulsu: cui nō turres, nō mœnia, non obijces ulli queant obsistere: sexcentos homines & amplius, si ad lineam steterint, facile omnes uno excursu exanimet. Debemus hoc malum Germanię, casu rerum ferè omnium magistro autore. Nam quom ex ijs, qui se Democrititios chymistas profitētur, quidam in disquisitione philosophici lapidis cōmistionem nitri, sulphuris, & attriti carbonis atq; id genus aliorum fomitū fecisset: quanta eorum uis foret, ex attactu ignis intellexit: quom nullis uinculis, nullis cancellis incendiariæ materiæ impetus suffrenari potuisset. Sic autem instructas & procinctas ac stipatas naues, εὐδοκίμους, id est probas ac probe ornatas dicūt. Quas Lysias ἀδδηφάγους, quasi edaces nuncupat: quòd in his multum sumptus adhibeatur. Quæ autē leuiter mediocriterq; se habēt, qualia ἀπλήρωτα καὶ ἡμιπλήρωτα uocantur, hæ quidem πλώϊμοι, illæ uero ἄπλοοι dicuntur.

VICTORIA NAVALIS.

Victori autem corona, & quidem rostrata debebatur: quiq; munus illud imperatorium quàm celeriter obijsset, id præmij assequebatur. Quod tempus omne magistratus De-

tus Demosthenes trierarchema uocitabat: quo etiam titulo orationem unam inscripsit. M Agrippa quòd nauiter & feliciter rem militarem in mari administrasset, magnos honores promeruit. Extant aliquot numismata apud me uetustæ elegantiæ eius nomine excusa, in quorum parte aduersa tridens impressus uictoriæ maritimæ notam præse fert. Cætera omnia, quæ in terrestribus copijs exercebantur, fermè in classe exerceri solebant. Nam & milites signa seruabant: & aquilas penes nauim prætoriam, quasi in principijs cum imaginibus Cæsarum more Romano custodiebant: & tessera per classem ibat, & symphoniaci ad pugnã hortabantur, aut pugnantes reuocabant, receptui canentes, uel classiarijs modum remigationis dabant. & miro cõcentu, id quod in classe Veneta obseruari etiã hac tempestate uideo, auditores tenent. Quin & milites ad uigilias tubicine excitabantur, aut à uigilijs desinebant: quem nautica uoce nunc τριφώλιον aut κιλάδιον nuncupabant.

QVI REM NAVTICAM EXERCERENT IN classeq́ uersarentur.

In nauibus autem uersabantur nautæ, nauitæ, remiges, ploteres, qui & nauigantes: gubernator, proreta seu prorarius. De proreta Plautus meminit. Si tu proreta, inquit, huic naui es, ego gubernator ero. πρόκωπος, ἐπίκωπος, anteretes: quẽ obremigem interpretari potes. Mercator qui ἔμπορος. unde chartæ emporeticæ, quibus segestria fiunt & inuolucra mercibus. Vectores, nauicularij, nauiculatores, urinator. Natator qui hyphydros & hyphalos & colymbetes. Exercet̃ aũt natatio uel solo nixu corporis, uel utre consuto seu corio, quod & culeum & ascoperã uocant: uel cortice, uel subere, uel arefacta exenterataq́ cucurbita. Sed quod nos arte proficimus, id Thibiorũ genus in Ponto à natura habet, ut neq́ ueste degrauati mergi possint. Sed & eschareos quoq́, quasi focarios dixeris, inter seruitia nautica agnoscimus. Mesonauta uero quasi mediastinus ad omniũ nutus in media naui excubat. Horũ omniũ præfectus est nauarchus. clamor aũt uniuersæ classis celeusma dicit̃. Vnde proceleusmaticus poeticus pes summę pernicitatis factus est. Quòd si classis in procinctu sit, classici & classiarij et epibatę & nautici certatores, quasi in procestrio depugnãt. His adsunt pręfecti, trierarchi, pentecõtarchi, decuriões, & tribuni classis, & tœcharchi quasi spõdarum principes. Quin & epistoleus nauarcho absente eius uices obibat: eratq́ illi quodãmodo succedaneus & uicarius. Classem enim stolũ uocãt. At imperator ipse classis paludamẽto ceruleo utebatur: & signum ceruleũ proferebatur, quo etiã equites in terrestri militia cõuocabantur. Ad nutum aũt imperatoris classico ad pugnã classiarij accendebãtur. Nec classico minus tubæ signum q̃ tubam ipsam & buccinũ intelligimus. cuius thecã & loculamentũ classendicẽ dicimus. Certè ad id præbendũ nõ modo tubicines ac liticines buccinatoresq́ adhibebãtur, sed & pueri symphoniaci, ut dixi: quos abductos à pręfecto quodã Antonij per iniuriã cõquerit̃ Cicero. In Argo naui cithara datũ signũ remigibus memoriæ mandatũ accepimus.

APPARATVS PISCATORIVS.

At in alios usus piscatores, quos hamiotas & hamitrahones nostri, Gręci halieas, & ichthiulcos, id est piscitrahos & maris prædatores uocant, sibi retia, uerricula, plagas, lineas, arundines, uirgas, hamos, tridentes, calamos, lina, equinas setas, subera, plumbabula, griphos, annulos, ansas parant. Nassas strigmento Polypi illinunt. huius enim odore pisces imprimis alliciuntur. Anthias pisciculos domesticos reddũt, qui cæteros subinde inuitẽt: appiũ afferunt aspergũtq́, quo pisces plurimũ recreantur. tithymalum affundunt, ad quã multo ambitu cõcursant pisces. Ex uario autẽ piscationis genere uarias etiam nũcupationes suscipiunt. Nam sunt & purpurarij qui à nostris murileges uocantur. & spongotheræ quasi spongiarum uenatores, & alij plurimi id genus. Certè in piscatione silentium & tesqua loca minimeq́ insolata eliguntur. Nam pisces umbrosos secessus sectantur. Sunt enim alsiosi, quos Græci ψυχρόφιλους uocant: ut Vitruuiana illa ratio non adeo forte aspernabilis uideatur, qui pisces calidos esse contendit, multoq́ igne compactos: alioqui in tam humido elemento non diu fuisse uicturos. Illud nautis, classiarijs, piscatoribusq́ cõmune, pyrites scilicet & silex in parato, ex quo calybe alioúe excussorio ignis euocet̃, sulphure,

arido fomite, fungóue aut exusto iunco excipiẽdus. Quæ si desint, chalybeo speculo soli obiecto in stuppam aliudúe id genus fomentum flamma educitur: quando ea uis est chalybis, ut certa ratione curatus si ad solem obliquetur, opponaturq; suis modulis, quocunq; materiem radio repercusserit, eam igne uel procul succendat.

CÆLI ET AQVARVM RATIONES spectandæ nauigantibus.

Pudet pigetq; classem instruxisse, quæ mox aut imperitia nauigãdi, aut uentorum syderumq; ignoratione in scopulos adigenda sit & naufragium factura. Quorsum enim tãtam operam sumpsimus? ut faceremus peritura. Satius profecto fuerat labori parcere, quàm frustra tantũ operis prodigere. Ergo huic adsit nauigationi aut Typhis aliquis argonautarũ, quem egregie Pallas instituerit: aut Phrontis Agamemnonis gubernator præficiatur, qui rite nauigationẽ initurus aras in littore statuat, taurumq; Neptuno mactet & Apollini, nigram hyemi pecudem, zephyris felicibus albam: exta demum in salsos fluctus porriciat, nec ante exoratum numẽ soluat. Cuius rei testimonium oscinis aut præpetis cantus sanciat, imprimisq; cygnus in augurijs nautis gratissimus ales: quòd hic unus omnium scilicet undis nunquã mergatur, & lubricis pennis adiantum, qui à nostris capillus ueneris dicitur, imitetur. Tum uero & uentos teneat exactissime, noritq; quatuor ex quatuor orbis partibus principes: ab ortu eurum, ab occasu zephyrum, à meridie notum, huic aduersum spirare aparctiam. Extremos duos statos esse perpetuosq; ab eadẽ statione. Duos uero priores pro motu solis æstiuo aut brumali aut dies noctesq; exæquante: quod Græci ἰσημερίαν, nostri æquinoctium dixere: finitimũ & quasi lateronem unum utrinq; habere. Euro quidem ad læuam uulturnum, ad dextram boreã: zephyro ad læuam africum, ad dextram caurum spirare. Nec me præterit ab alijs alia uentorum segmenta designata esse. quæ omnia nos minime hic attingenda existimauimus, quòd ab alijs magna subtilitate exquisita sint: & ne actum (ut dicitur) agamus, quom Plinius, Vitruuius, Aristoteles, & alij penè innumeri uentorum rationem accurate admodum explorauerint: licet ea quæ apud Pliniũ leguntur, & inuersa & incastigata multis locis deprehendantur, ut cõmodiore loco annotauimus. Nũc satis fecisse suscepto muneri existimauimus, si quæ potissima erant genera ostendimus: qualia & Andronicus Cyrrestes in marmorea columna octagono, quam Athenis statuit: supra cuius metã æneũ tritonẽ locauerat uersatilem, prętenta uirga eum uentũ indicantẽ, qui pro tempore spirabat. In singulo enim angulorum columnæ unus erat annotatus ex uentis, quos superius sumus executi. De qua re Vitruuius in primo Architectonicæ cumulate dixit. Hæc itaq; omnia debet habere gubernator in numerato. Turpe est enim quidquam quod ad uitã salutemq; hominis pertineat ignorare. Nec modo publicos illos tenere debet, sed & peculiares regiõibus & temporibus, circium Galliæ, libem Africæ, iapigem atq; atabulum Apuliæ. Canicularibus diebus etesiam & cæciã & quos prodromos uocant. Agnoscendi & dies alcionij, fœtificãt enim alcyones bruma. & his quidem diebus alijs partibus pelagus mitius est, Siculum utiq; tractabile. Faciunt autem septem ante brumã diebus è spuma maris & spinis pisciũ nidulos, totidem sequentibus pariunt. Nec minus astrorum ac syderum emersus atq; occasus,

Pleiadasq;, hyadas, claramq; Lycaonis arcton.

En infensum Orionem, & hymbrium ac tempestatum fœdissimarũ autores arcturum & hœdos Olenios, qui ad nonas octobris maria subuertunt: sicut post nouembrem uergiliarum occasus. ex die tertio profecto iduum nouembris usq; ad diem sextum iduum martij maria clauduntur. Nam lux minima, noxq; prolixa, nubiũ densitas, aeris obscuritas, uentorũ, imbrium, niuiumq; geminata sęuitia, non solum classes à pelago, sed etiam cõmeantes à terrestri itinere deturbat. Post natalem uero (ut ita dicã) nauigationis, qui solemni certamine publico spectaculo multarũ gentiũ celebratur, plurimorũ syderum, ipsiusq; tẽporis ratione usq; in idus maias periculose maria tentantur. Adde his decrementa atq; incrementa lunæ: cuius mutatio magnas uicissitudines facit. Accedant eiusdem sideris & solis deliquia. Qua in re olim ueneficia arguebat mortalitas, & crepitu dissono opitulari nitebatur. Quo pauore ignarus causæ

causæ Nicias Atheniẽsium imperator ueritus classem portu educere, opes eorũ afflixit. Caniculæ item ortu omnia maria subuerti testatur Aristoteles: & algas piscesq; inuersos natare. Phocus Samius profecto astrologiam nauticam priuato uolumine dicitur prosecutus. & Thales primus fertur ursæ ambitũ notasse, ad quam Tyrij nauigationem dirigant. Explorandæ etiam pelagi reciprocationes, quę non eisdem ubiq; momentis euenire solent. Tum & uadorum profunditas, & fluminum natura: sicut Nili, qui nullis perflatur auris, atq; hinc ἄναυρος dictus. Eius quoq; incrementa stata sunt: post solstitium incipiunt, in uirgine resident: omnino reuocantur intra ripas in libra. Quom crescit, reges, aut præfectos nauigare in eo religio est. Quin & in eo malefica animalia crocodili neminem dicũtur attingere diebus ijs, quos Apis natales habet. Excrescit & Padus noster ad Canis ortus liquatis niuibus, agris quàm nauigijs torrẽtior. Scribit Arrianus, amnes Indorũ circa æstiuũ solstitium plenos & turbulentos fluere ac citissimos ferri. Quo tempore & creberrimos imbres cælitus cadere, et Caucasi niues ęstu solutas flumina augere. Hyeme cõtrà & minores & puriores agi: omnesq; uado transmeabiles fieri præter Indum & Gangem. Nec minus situs & altitudo portuum metienda: ne forte illud in nos iaciatur, In portu naufragium fecit. Et, In quinto actu subuertit fabulam. neúe & nos aliquando ad Nauplij scopulos specie decepti allidamus. Multũ præterea interest portus naturales sint an cothones. ita enim manufactos uocant. Explorandæ itidem phari, id est turres protendentes noctu nauigantibus lumina. Qualis in portu Alexandriæ sita fuit: cuius structuram DCCC. talentis stetisse tradunt: magno animo Ptolemæi regis, qui in ea permiserit Sostrati architecti nomen inscribi. Hunc enim præferebat titulum. σώστρατος κνίδιος Δεξιφάνους θεοῖς σωτῆρσι ὑπὲρ τῶν πλωϊζομένων. Sostratus Cnidius Dexiphanis Dis seruatoribus in gratiam nauigantiũ. Vsus eius fuit nocturno nautarum cursu ignes ostendere ad prænuncianda uada portusq; introitum: quales & pluribus alijs locis antiquitus præfulserunt, Miseni, Puteolis, Rhauennæ, Potneæ. Quibus locis ignes ea accendebantur crassitudine, ne sydera existimari possent: quando è longinquo similis flammarũ aspectus est. & populus quidem Romanus duo maxima habebat naualia, duasq; procinctas classes in Italia, ubi aliquot legiões pro tutela imperij excubarent: Rhauennę alteram, alteram apud Misenum: & quom ratio postulabat, sine mora aut uiarum dispendio ad omnes mundi partes pręsidia submittebant. Nam Misenensis classis, Galliam, Hispanias, Mauritaniam, Africam, Aegyptum, Sardiniã, atq; Siciliam habebat in proximo. Classis autem Rhauennatium, Epirum, Macedoniam, Achaiam, Propontidem, Ponton, Orientem, petere directa nauigatione consueuerat. In rebus enim bellicis celeritas plerunq; plus solet prodesse quàm uirtus. Traditum est monumẽtis Pireum ab initio Atheniensem populum fuisse: sic enim δῆμον interpretantur. At primus omnium Themistocles suscepta republica, id nauale fecit: nam Phalero, qua parte mare ab urbe quàmminimũ distat, pro nauali utebãtur. Hinc Mnestheum fama est in Troianos soluisse, multoq; antea Theseum ob Androgei Minois filij necem pœnas daturũ. Sed Themistocles quom animaduertisset Pireum nauigantibus fore cõmodiorem, tres in eo portus pro uno Phalero construxit: in quorum maximo ipsius Themistoclis tumulus uisebatur. Sic Hermodori nauale ad famã peruenit apud Athenienses, non minus sanè quàm Philonis architecti armamentariũ, aut Nisea Megarensium item nauale. Suum etiã nauale habuerunt Lacedęmonij in Gythio, quod Tolmides Atheniensium imperator exussit. Nõ sum prætermissurus Cleonis institutũ, qui chalazophylacas, id est speculatores futuræ grandinis parauerat. Hi quom signum dedissent, affore grandinẽ, homines nec ad penulas, nec ad scorteas discurrebant: sed pro se quisq; agnum aut pullum immolabat. Cui agnus aut pullus deerat, bene acuto graphio digitum perstringebat, atq; illo sanguine litabat. Ita scilicet suspicabantur in ipso sanguine uim quandam esse auertendæ nubis ac repellendæ. At si hæc mortales ad arcendam frugi aut uineæ noxam obseruant: quanto ea honestius ac iustius nautæ prosequantur, ubi de capite ac fortunis pariter discrimen obuersatur. Nos ex ijs quæ obseruari consueuere, pauca è multis seligemus.

TEMPESTATVM PRÆSAGIA.

Purus oriens sol atq; non feruens serenam diem nuntiat: at hibernā pallidus grandinem. Si & occidit pridie serenus & oritur, tanto certior serenitatis fides. concauus oriens pluuias prædicit. Item uentos, quom ante exorientē eum nubes erubescunt. Quòd si & nigræ rubentibus interueniēt, & pluuias. Quom orientis atq; occidentis radij rubent: coire pluuias. Si circa occidentē rubescunt nubes: serenitatē futurę diei spondent. Si in exortu spargentur partim ad austrum, partim ad aquilonē, pura circa eum serenitas sit licet, pluuiā tamen uentosq; significabunt. Si in ortu aut in occasu contracti cernētur radij, imbrem: si in occasu eius pluet, aut radij se in nubem trahent: asperam in proximū diem significabunt tempestatem. quom oriente radij non illustres eminebunt, quamuis circundati nube non sint, pluuiam portendent. Si ante exortum nubis globabuntur, hyemem asperam denuntiabūt. Si ab exortu repellentur & in occasum abibunt: serenitatem. Si nubes solem circuncludent: quanto minus luminis relinquent, tanto turbidior tempestas erit. Si uero etiā duplex orbis fuerit, eo atrocior. Quòd si in exortu fiet, ita ut rubescāt nubes: maxima ostenditur tempestas. si non abibunt, sed incumbent: à quocunq; uento fuerint, eum portendent. si à meridie, & imbrē. Si oriens cingitur orbe siue area, quæ à Græcis ἅλως dicitur, ex qua parte is se aperit, expectetur uentus: Si totus defluxerit æqualiter, serenitatē dabit. Si in exortū longe radios per nubes porriget, & medius erit inanis, pluuiam significabit. si ante ortū radij se ostendent: aquam & uentum. Si circa occidentē candidus circulus erit: notes leuē tempestatē. Si nebula: uehementiorē. si cadente sole: uentum. Si ater circulus fuerit: ex qua regione is eruperit, uentum magnum.

QVOD STVDIA SVNT MODERANDA CAELII CALCAGNINI COMMENTATIO, AD LILIVM Gregorium Gyraldum.

I T A est uiri clarissimi, non facile ex hominum mentibus inculcata atq; inueterata longa ętate opinio reuelli potest. Adactę enim altius sunt radices, quàm ut uel manu uel sarculo possint excindi. Fallimur quippe omnes recti specie. Nam quis diuitias nō eo meliores putat, quo sunt ampliores? quis magistratum nō credit eo honoratiorē esse, quo latius ius suum administrationemq; propagat? omnes deniq; omnia quæ in bonis censent, quo maiora uberioraq; sunt, hoc magis ducūt expetenda. Nec meminerunt Chilonis illud, Modum esse optimū omnibus in rebus. Et, Omnia quæ supra mediocritatem efferuntur, corrigi atq; intra modum coerceri oportere. Porrò quę superfluūt ac restagnant, exhauriri euacuariq; par est. Nam & opes quæ immodicæ sunt, & supra necessitatē euagantur, nisi in partes diduxeris, liberalitateq; concideris atq; attenuaueris, nō modo inuidiosæ sunt: sed possessorē etiā non secus onerāt, atq; sanguis qui se paulo copiosius uenis infudit: quo deinde efferuescente æstuosæ febres corporibus excitantur. Ita & magistratus quibus plus potestatis attributum est quàm reipublicæ salutare sit, solent plerunq; insolescere ac tyrannidem meditari. Hinc uetus illud in uulgus adactū est: Cui licet plus q̄ decet, plus uult quàm licet. Quod ni ita esset, nunquam Theopompus ille prudentissimus Laconū rex animū induxisset ut ephoros regiæ dignitati quasi frenum imponeret: palamq; profiteretur, se filio angustius quidem imperiū sed diuturnius relicturū. Hæc uero tam prudenter & salubriter excogitata ij solent illudere, qui non ratione ac experiētia rerū scilicet magistra,

sed am

ſed ambitu & libidine res humanas metiũtur:ut minus mirum uideri debeat, ſi mul-
ti aduerſus hoc noſtrum inſtitutũ parce & cum modo nauandi operam bonis diſci-
plinis inſurgunt:in eamq́ ſententiam,quam quotidie habemus in ore,ſolenniter pe-
nè declamant:quom ſtudia amplectenda quidem cenſeamus, ſed ea adhibita mode-
ratione,ut nec uitæ officia,nec ualetudinis cõſtantia impediatur.Nec uident ij quàm
præclare ac ſapienter hac ſententia & ſtudiorũ diuturnitati ac humanæ ſocietati con
ſulatur.Rationes uero quibus ſibi admodum placẽt: quibusq́ nos tota acie(ut aiũt)
expugnare cõfidunt,has fermè audio. Quę bona ſunt,eo meliora effici,quo plenio 1
ra ſint.At ſtudia ingenuarũ artiũ nõ modo bona eſſe cõſtat,ſed alios etiã bonos red-
dere:quo ergo uehemẽtiora ſunt ac magis aſsidua, hoc etiam magis comprobanda.
Tum uero minime modum ulli rei adhibendum eſſe,in qua quod ſatis eſt nunquã 2
inuenias. Subijciunt deinde:te in eam reprehenſionem incurrere,quam Neoptole 3
mo Neuiano Cicero obiecit:aſſerenti philoſophãdum eſſe,ſed paucis.nam omnino
nõ placere.Qui enim fieri poſſe,ut quom in tota uita quid expetendũ,quidq́ fugien
dum ſit hominẽ meditari deceat, quis unquã philoſophari deſinat: niſi tum demum,
quom homo eſſe deſierit. Atqui philoſophia in liberaliũ ſtudijs maximè agnoſcitur
& exercetur. Adde,quòd niſi omnia perlegant,niſi omnes,ut ille ait,feriæ relinan 4
tur,non eſt ut quid optimũ quidúe maximum ſeligendum in tanta rerum multitudi
ne facile quis poſsit intelligere.Quare iugi ſtudio inuigilandum,ut quaſi in cõdictis
epulis,id quod potiſsimũ eſt arripiatur:quod ſanè facere nemo poterit, niſi omnem
literariam ſupellectilem excuſſerit.Id uero ſine iugi & infinito penè ſtudio in tantu-
la ætate quis fecerit? Nõ deſunt etiã,qui(ſi Dis placet)infinitũ hoc indefeſſumq́ ſtu
dium cum rerum publicarũ æquè ac priuatarum actione cõiungant, nec ab eo inte-
gram cõſtantemq́ ualetudinẽ abdicent:ad certam ſcilicet uiuendi rationẽ reuocan-
tes,& finitos cancellos è quibus pes efferri non poſsit,præſcribentes,certa etiã tem-
pora negocijs partientes.nec ipſi uident quàm inconſtanter dicã an imprudenter a-
gant,qui dum ſententiã ſuam tueri uolunt,in noſtrã(tãta eſt uis ueritatis)prolabun-
tur. Quidam etiam dum omnibus telis pugnant, dum omnem lapidem mouent,ex
ueterum quorundam autoritate præſidium quærunt: quorũ alij perire omne tẽpus
quod ſtudijs non impenderetur dixerunt: alij certa ſibi enchiridia propoſuerunt, à
quibus neq́ manus neq́ animus unquam abeſſet:Alexander Homerum, Hierony-
mus Pſalmodiam,atq́ hoc ne unquã mens ſtudioſi hominis à ſtudio literario abſce-
deret.Quorum argumenta ut cõmodius uel approbari uel dilui poſsint, illud impri-
mis diſcutiendum puto,quid ipſi,quid nos ſtudium appellemus. Hoc enim explora
to facile erit dijudicare,utrum eorũ an noſtra opinio propenſius ſit excipiẽda.Nam
ſi ſtudium intentionẽ animi ad res obeundas appellamus, non ita rudes & imperiti
rerum ſumus,ut hanc diligentiã animaduerſionemq́ improbemus:quãdo,ut Chry-
ſippus pulchre aiebat,uita hominis lucta eſt. hinc ſemper aduerſus fortunæ colluctа
tionem excubare par eſt:animoq́ ita intento eſſe, ut ictus omnes excipiat, declinet,
repellat. Hoc eſt illud literarum genus, quod Cæſar Syllam profeſſus eſt ignoraſſe:
quom reclamante rerum experientia, hiſtoriaq́ uetuſtatis diſcipula repugnante, ſe
uolens dictatura abdicaſſet:alioqui Syllam eruditũ fuiſſe,atq́ hiſtoriã ſcripſiſſe, ne-
mo paulo humanior ignorat. At ſi ſtudium lucubrationes cõuerſionesq́ librorũ ap-
pellemus,ut animus à lectione uix unquam reſpiret, ſemperq́ ea in re immarceſcat,
ut uideo hos ſtudiorum patronos exiſtimare: nõ habeo quomodo eorum ſententiã
poſsim approbare. Nam quid ſtultius eſt quàm ita ſui quenq́ obliuiſci, ut cur natus
ſit non recordetur:atq́ omne id tẽpus quod pietati,quod parentibus,liberis,cogna-
tis,amicis,patrię,humano deniq́ generi,imò uero & ipſi ſibi impendi debet:id ocio
ac latebris impartiatur.Nam quod aiunt ſtudia literarum bona eſſe,& ſi hoc negare
poſsim,quom eum apud quẽ ſunt non bonum ſed peritum doctumq́ ac rerũ multa-
rum cognitorem reddere poſsint. quòd ſi bene quis ſtudijs utatur:bona eſſe nõ ne-
garim.ſed quotus quiſq́ eſt, qui non ad quæſtum, ad ambitionẽ, ad gratiam ſtudijs
utatur? Quare quom nõ in bonis ſtudia, ſed in his quę media & promiſcua ſunt cen
ſeri debeãt:mea tamen liberalitate ſibi à me datũ ut bona ſint tantiſper arbitrentur,

dum intelligant, nõ omnia quæ bona sunt, eo meliora effici quo pleniora uberioraq;
1 sunt. Tantũ enim abest ut plenitudo atq; ubertas illa perficiat bonarũ rerum con-
ditionem, ut plerunq; noxia sit, atq; in uitium detorqueat. Bonum est, inquit ille, reli
gentem esse: religiosum non placet. religio enim bona est, quis neget? sed quo fit au-
ctior, eo propius in superstitionẽ declinat. hanc uero nemo probat. Virtutes illas o-
ptimates quis non in bonis annumerat? atq; hæ tamen quo magis augescũt, hoc mi-
nuũtur deteruntúrq; magis, ut non sine causa Hesiodi illud Plato fuerit admiratus,
Dimidium esse plus toto. Nã ita planè est, & uirtus omnis in mediocritate subsistit,
omne uitium immodicũ est. Quis iustitiæ nõ assurgit? quis sæuitiam non detestatur?
liberalitati omnes fauent, prodigentiã infamãt. Constantiam lætis animis amplexa-
mur, pertinaciam nemo non auersatur. De studijs etiam si bona fateamur, idem iure
dixerimus. Nã proba cõmodaq; esse existimamus si cũ mediocritate exerceanť. At
quæ immodica sunt, iam studia esse desinunt: iam uitij nomen subeunt, ut uel perti-
naciæ uel insaniæ, uel si mauis solitudinis inhumanitatisq; crimine postulari mere-
2 antur. Illud nõ potui sine risu præterire, quòd in studijs neq; metam neq; modum
statuunt, ceu uero quicquam in rebus humanis interminum possit inueniri. Illi uero
sic nos plurimũ urgere posse existimant: quom percunctantur, quatenus studijs in-
dulgendum sit: ceu nunquã cessandum arbitrentur. Quibus responderi facile potest,
id quod Cicero ad M. filiũ scripsit: Eo usq; studijs incumbendũ, donec quantũ profe
ceris non pœniteat. Hunc ergo modum huic rei assignemus, ut citra pœnitentiam
quisq; studia cõsectetur. Eum uero nunquã studiorum subibit pœnitentia, qui ita li-
teris incumbet, ut nulla pars uitæ officio uacet, nullum conseruandæ salutis munus
prætermittatur. Nam quòd ipsi hanc studiorum infinitatẽ aliter interpretãtur, nihil
ad præsentem rem omnino facit. Nec enim propterea mihi immensus irrequietusq;
labor suscipiendus est, quòd hic ambitus in quo enitendum est fine careat. Sciunt e-
nim periti agitatores quoties ad metam cõuertendæ sint quadrigæ, quoties circum-
cursandum: postquam uero iustos circuitus impleuerũt, tum currum sistunt, suas ui-
ces peregisse cõtenti. Nec ideo sibi perpetuo excursandum putant, quòd nullo obij-
ce impetus coerceatur. Non secus studijs adhibenda moderatio est: & si ea inexhau
sta sint, & disciplinæ ipsæ Cyclicæ nuncupanť, quarũ etiã cõgeries & ambitus ἐγκυ
κλοπαιδεία à Græcis dici solet. circulũ uero inde incipere, quò desinat, imò uero nusq;
incipere, nusquã desinere, ita oculis & sensu notũ est, ut probatione nõ egeat. Quòd
si libero iudicio agendum est, næ hoc ipsum argumentum, quod in nos moliuntur,
iustius in eos retorqueatur. Nam uiri sapientissimi agite: id ne mihi sequẽdum puta
tis quod aliquando assequi possim? an quod nec quisq; assecutus est, neq; humani a-
nimi captus assequi potest? Si id quidem quod assequi possim, bene est: uerũ propo-
situm argumentũ laborat, quãdo studijs & disciplinis omnem ademistis terminum.
At si me id sectari iubetis, quod optare magis quàm nancisci possim: tũ ego uos ma-
los consultores merito abominer, qui me operam ludere & uentos captare (ut aiũt)
3 retibus adhortemini. Illud uero nihil simile habet Neuianæ sententiæ quam Cice
ro reprehensione dignam putauit, & quidem iure. Quom enim philosophia sit uitæ
magistra, uitiorũ expultrix, felicitatis conciliatrix, cui bonorũ omniũ cumulũ acce-
ptũ ferri par sit: quom in tota uita seu quid publice agas, seu priuatim mediteris, nul
la pars ab honestate seiũcta esse debeat: quãtũ peccauit is qui philosophiæ studiũ in-
termittendũ aliquando præcepit: ut minime mirari oporteat, eũ in stilum Ciceronis
incidisse. quippe uere ac subtiliter Aristoteles aliquãdo ita argumẽtũ collegerat: aut
philosophandũ esse, aut nõ philosophandũ. Si quidẽ philosophandũ est, nauiter &
impune philosophemur. At si minime philosophandũ est, hoc tamẽ ipsum philoso-
phemur, id est in hoc honeste nos exerceamus, perquirẽtes cur nõ debeamus philo-
sophari. Vtcũq; igiť res cedat, philosophãdũ est. atq; nõ uerbis solũ, sed rebus ac uita
philosophiã exerceri oportet. Proinde qui à philosophia cessandũ interdũ putauit,
idem à bene uiuẽdo cessandũ interdũ putasse existimãdus est. At nos nõ de philoso-
phiæ aut bene uiuendi studio nunc agimus, à quo nunq; desciscere nec uolumus nec
debemus: sed de eo quod in literis & disciplinis ac librorũ lectione uersať. Quod pro
fecto

fecto à uita nõ excludimus, ſed ad mediocritatẽ tantũ uocamus. Huic enim (ut præmonuimus) niſi modus adſit, certũ eſt nõ modo benignitatẽ, pietatẽ, gratitudinem, urbanitatem, prudentiam, æquanimitatẽ, iuſtitiamq́ꝫ deturbari: uerumetiã his contraria uitia inuehi, duriciem ſcilicet, deorum contemptũ, ingratitudinẽ, impuritatẽ, ſecordiam, inconſtantiam, immanitatem. Illud quoqꝫ non uideo quàm cõſtanter 4
tueri poſsint, qui ſtudijs iccirco aſsidue incumbendum putant, quòd omnia excutienda ſunt, omnia euoluenda, ut aliquando quod optimum eſt excerni poſsit. Addunt enim, id quod uerum eſt, infinitam exhauſtamq́ꝫ eſſe hanc librorum & diſciplinarum ſegetem: uitam autẽ mortalium eſſe uel quàm breuiſsimã: ut ſi alterius infinitas cum alterius anguſtia cõponatur, proportioni parilitatiq́ꝫ locus non relinquatur. Quod ſi ita eſt, ut non ſolum nos fatemur, ſed & ueritas fateri cogit: hi ſibi multũ repugnant, qui nos audere hortantur, quod adipiſci non poſſumus. Nimium uel hallucinantur, uel traducunt nos: qui quod fieri non poteſt, faciundum proponunt: quod aſſequi nemo poteſt, ſequendum offerunt. At quis eſt qui tantam librorum ſupellectilem, tantum autorũ cumulum, tantam ſcriptorum ſyluam legere aut iudicare poſsit, aut meminiſſe, uel ſi Neſtoris illius Pylij ſecula à Dis precario mutuet. Ipſi ij ſtudiorum aſſertores inter potiora profeſsionis ſuæ axiomata id imprimis ſectatoribus obijciunt: Multum non multa legenda eſſe. quippe memoriæ, qua nihil homini penè à natura datum eſt fluxius, imprimis conſulendum putauerũt. Quod enim denique operæprecium ſtudiorum eſt, ſi qcqd animo diſciplinarũ infarſeris, id quaſi per uas Danaidum effluat. cui incõmodo mederi potes, non multa inculcando, ſed quæ legeris accurate relegendo, ac meditando ſæpius quæ animo conceperis. Quid uero dixerim hãc ipſam lectionis aſsiduitatẽ obeſſe ſemper, prodeſſe nunquam. Nam quom animi noſtri promptuaria ita expedita ſint, uel à natura uel à deo naturæ opifice, ut alia pars excipiendis imaginibus, alia iudicio, alia retinendis reſeruandisq́ꝫ ijs quæ accepta ſunt, attribuat: quoties tanta eſt imaginũ frequentia & aggeratio, ut altera alteri occurſet, & quaſi unda ſuperueniẽte unda propellatur, tunc omnẽ laborẽ irritũ ſuperuacuũq́ꝫ fieri neceſſe eſt: ita ut cõfidenter affirmare poſsimus, ſtudijs atqꝫ adeo ijs qui plurimũ proficere cupiũt, aſsiduitate atqꝫ intentione perpetua pernitiosius nihil. At quãto ij uegetius atqꝫ hilarius ad ſtudia aggrediunt, quanto promptius atqꝫ animoſius diſciplinas complectuntur ac retinent: qui ceu per interualla ea ipſa remetiuntur. Solet enim ijs fermè contingere qui ſtudia nunquam remittunt, quod ſine intermiſsione colluctantibus concertantibusq́ꝫ uſui uenit, ut non modo aduerſarij uiribus, ſed ſuopte conatu atterantur. At qui refoti recreatiq́ꝫ reuertuntur, reparatis iam uiribus ingenij, & ſquallore illo longi incubatus deterſo ueluti repubeſcentes, nihil non arduum licet & operoſum audent atqꝫ perficiunt. Nec quenquam moueat Muſonij philoſophi ſententia, exiſtimantis animum & ſtudia quoties remittuntur omitti. Vir enim philoſophus de ijs ſtudijs intellexit quæ ad philoſophiam ſpectant, id eſt rationem bene ac beate uiuendi: quæ ſi quando remiſeris, periculum eſt ne per negligentiam in uitiorũ laqueos præceps prolabaris. Quando ita eſt planè. dempta enim & ablegata uirtute in eius locum uitia ſuccedere ac ſuboleſcere neceſſe eſt, ceu uidendi facultate extincta cæcitatem ſuboriri. Hoc nequando eueniret uir cautiſsimus nunquã ab hoc ſtudio ceſſandum pronuntiauit: præſertim quom uirtus ita in medio conſiſtat, ab extremis æquè ſeiuncta, ut quom huc uel illuc paulum inclinaueris, tum primum (ut eſt in prouerbio) à linea ſit aberrãdum. Sed iam illas clitellas equus perferre non poteſt, quòd non ſatis exiſtimantes ſtudiorũ aſsiduitatem comprobaſſe, etiam publicarũ & priuatarum rerum molem huic aſsiduo inijciũt: & quod difficilius eſt, nihil illi ex integra ualetudine adimũt, quam ſine exercitatione corporis & motu nequaquã poſſe cõſeruari habemus exploratum. Quare aqua hæret (ut dicitur) repugnantiaq́ꝫ & collidentia loquuntur. Nam quem ſemper literis addixerunt, quem iubent nunquam manum tollere de tabula: eundem tamen in forũ, in regiã, in agrum, ad cætera demum officia accerſunt: quæ quantũ temporis ſubducant, utinam cæteri magis ſcirẽt quàm ego meo periculo didicerim. Eundem quoqꝫ ualetudini ſtudere, atqꝫ animo & ingenio ſatisfacere præcipiunt: quod certè ſine lite-

 rarum

rarum intermissione, non uideo qui fieri possit. At uero Plinium unum quidẽ homi num & sanè excellentẽ nobis obijciũt: quem omnia complexum omnibusq; parem fuisse proclamant: & hunc quidem arbitratum omne tempus perire, quod studijs nõ impartiretur: eundem somni parcissimi, semper aliquid audisse aut dictasse, eidem semper notarium ad latus cum libro & pugillaribus fuisse, cuius manus hyeme manicis muniebantur, ut ne cœli quidem asperitas ullum studijs tempus eriperet: qua causa Romæ quoq; sella uehebatur. Nec tamen iccirco ei fraudi fuisse aiunt aut impedimento, quòd ante lucem iret ad Vespasianũ imperatorẽ, qui noctibus utebatur. Inde ad delegatum sibi officium. erat enim Classis Misenẽsis præfectus. & hoc quidem Secundi Cæcilij testimonio ita sibi plaudunt, ita oblectantur, ut rem factã & uictoriam planè sibi partam glorientur: contrà uero hiscere planè piaculum putent. At quanto ego iustius & causatius aduersus hoc testimonium alio utar testimonio, ut puto, neq; minoris fidei neq; autoritatis, ipsius scilicet auunculi: qui & se hominẽ & occupatum officijs, succisiuisq; temporibus, id est nocturnis studia curasse profitetur. Dies enim imperatoribus impendisse, cũ somno ualitudinẽ computasse. Quod sanè testimonium studiosissimi hominis, ad imperatorẽ præsertim scribentis, qui & rei conscius foret & mẽdacem coarguere potuisset: tanti est apud me, imò uero in iure ciuili, ut nemo sit qui cum eo audeat sacramento decertare. Quod uero me rogant, quomodo tot uolumina tanti laboris aut legerit aut absoluerit, ut aliud nihil egisse tota uita uideatur: in percunctãtes rursus Cæcilianum illud reijcio, Erat acre ingenium, incredibile studiũ, summa uigilantia. Incredibile enim studium appellauit, quod tanta mole negociorum interpellari interscindiq; non poterat. Sed age hunc ipsum Cæcilium quem patronũ sibi aduersarij cooptarunt, audiamus: an Pliniũ inter eos quos improbamus, id est qui uitam solijs studijs manciparunt, recenseat. Lege Cæcilij testimonium, Soleo ridere quom me quidam studiosum uocant, qui si comparer illi, sim desidiosissimus. Ego aũt tantum, quem partim publica partim officia amicorum distringunt: quis ex istis qui tota uita literis assident, collatus illi nõ quasi somno & inertiæ deditus erubescat: Audistis non sine morsu eos taxari, qui tota uita literis assident. Quare Plinium, quo maximè nos urgebant, iam à nobis stare cognoscimus: utpote qui in studijs eam temperiem, idq; moderamẽtum sectaretur, ut dies principi ac reipublicæ, noctes uero, id est tempus ignauum & succisiuum minimeq; obeundis negocijs tempestiuũ, lucubrationi literariæ impartiretur. Nam quòd omne tempus perire opinabatur, quod studijs adimeretur, dicã illud uetus: alia Leucon, alia Leuconis asinus: aliud mẽs, aliud lingua loquitur. Quale hominũ genus inuisum sibi magis Homerus scripsit, quàm nigri ianua Ditis. Sed absit ut de uiro tantæ fidei tantæq; præstantiæ hoc existimẽ nefas. At ille utiq; studia, quæ ad rectè uiuẽdum, ad preclare aliquid cõmentandum in uita pertinent, intellexit. Nam qui per iocum ludosq; inertes, qui per lasciuiam tempus absumunt, ij merito male audiunt, ceu qui bonas horas male collocare coarguuntur. Ad hoc scilicet pertinent illa enchiridia, illiq; pugiunculi quos circũferre nobiscũ solemus: nõ ut his omne tẽpus atteramus, sed ut quom aliud agi potest, ne nihil agamus, agamus hoc ipsum: & à seruulo libellum accipientes, uel sinu educentes, momenta illa ociosa lucrifaciamus. Sunt autem ea plerunq; enchiridia, quasi commentarij ad bonam frugem bonis ingenijs parandam uel confirmandam accõmodati: nec in his principem operam, sed succisiuam adhibemus. Ad agrestes operas pertinet, inarare, occare, sementẽ facere, nouellare, inserere, & id genus alia maioris operę, in quibus desudent, quom licet. At si uel noctes, uel imber, aut statæ indictæúe feriæ domi contineant: habent & ipsi agricolæ sua enchiridia, gladiolum, terebellam, falcẽ sirpariam, uitilia. Interim uel quallos texunt, uel ridicas exacuunt, uel ferramẽta exasperant, uel supellectilem uillaticã recognoscunt, ne quod tẽpus effluat per inertiã. Sic bona ingenia ubiq; in numerato habent ubi sese exerceant. Sic Catonem, sic Carbonẽ accepimus, illum in Græcostasi, hũc sub fornice dum senatus cogeretur, aliqd uel cõmentari uel lectitare solitos. Sic ad Atticum scribẽs Cicero, alicubi se in senatu profitetur scriptitasse. Nam egregie ab antiquis dictum est, nõ negocij tãtum, uerum etiã ocij, rationem reddi oportere.

& le-

& lepidus Q. Ennij uersiculus circunfertur aiẽtis, Plus esse negocij in ocioso ocio, quàm quom est negocium in negocio. Sed illud iam uideamus, quare institutum studium putent, qui se maximè studiosos gloriantur. Nónne is tandem finis, ut quomodo uiuendum sit agnoscamus? Quẽ autem maiorem uitæ fructum habere possumus, quàm ea parare nobis præsidia quæ ad gloriam & felicitatẽ uiam muniant? ea porrò sunt, nocere nemini, quàm plurimis prodesse. nihil facere in uita pœnitẽdum. Quòd si uerum est, eos minime citra suspicionẽ iniuriç uiuere, qui quom possent iniuriã prohibere, maluerunt quiescere: qua demũ in classe ij censendi sunt, qui pręclaro alioqui ingenio nati, quom reipublicæ, quom patriæ, parentibus, amicis, ciuibus, miseris & calamitosis opem ferre possent, præstare putauerunt operã in studijs consumere, & beneficia quæ deorum beneficentia acceperunt, supprimere: homines planè qui præter umbras & fuliginẽ nihil habent quo se uixisse testentur. Nam quòd se monumẽta iactant instruere posteritatis, plenum sanè arrogantia, de se tantum polliceri, ut quod paucis contigit, æternitatẽ præsumant. sed hoc habẽt uitium ingenia, quæ se nemini comparant, quæ nunquam in solem & puluerẽ exeunt: ut pro modestia, persuasione: pro humanitate, pertinacia imbuantur. Nec intelligunt se dum posteris prodesse cupiunt, præsentibus, patriæ, & suorum necessitatibus deesse: dum futuram uitam affectãt, neq; tunc quom uiuunt, uiuere. Sed ut aliquid prosint, quantula deniq; ea est utilitas quæ ab ijs proficisci potest in posteros, carmen cantillare, declamationẽ nescio quam imaginari, quadratum circulo adæquare, cubum duplicare, & alia id genus inania elaborare, in quibus multo ætatis impendio, nullũ uel certè minimum operæprecium est: nisi forte alia addantur uitæ emolumenta, quorum accessione inanes illę meditationes liceant. Quòd nisi hac in luce hominũ uiuamus, nisi multorum mores, actiones, instituta, decretaq; audiamus, inspiciamus: nõ uideo quomodo illa usq; adeo decantata nobis monumenta, non sint inania, ieiuna, exanguia, præpostera, sordida etiam, neq; nobis, neq; posteris profutura. Non enim frustra dictum est, à sensibus maximam cognitionis nostræ partem pendere: neq; omnia ex mutis magistris esse mutuanda. hoc est scilicet quod eorum pleriq; qui adeo studijs immarcescunt, ut nõ immorari, sed ijs immori penè uideantur, hebetes, inertes, stolidi, capti sensibus, absq; iudicio, ab omnibus ferè iudicãt. Quid? quòd se omnibus ridiculos præbent, siue agant, siue cõtrahant, seu ioca seu seria moliantur. Sint non sint æquè sciunt ac pueri bimuli, ut ille ait. neq; se neq; suos, neq; fortunas neq; existimationẽ, satis tueri queũt. In cõsessu hominum elingues: in prouidendis euentibus, discernendisq; ijs quę fugienda sunt aut expetenda, planè sine sensu illo quem cõmunem uocant. Neq; id mirum, quom neq; ipsæ noctuæ ac uespertiliones lucem, & cęterarũ auium conspectum perferre possint. Est tamen bella quædam ratio, qua solent sibi patrocinari. Nam dum magna illa & sublimia inuestigant, dum se humo extollunt, & longe supra hominum conditionẽ euehunt: uilia hæc quæ in rebus humanis uersantur, nihil ad se pertinere existimant. Aiunt enim, si quanti lactuca indicetur, ignoro: at quãtus est cæli ambitus, qualis astrorum agitatio, expedire possum. si quõ amicum defendam apud iudicẽ nõ habeo, habeo quomodo diuinitatẽ, prouidentiam, maiestatẽq; summi numinis probem. Quibus in rebus, quom alia ita ardua sint, ut à nemine satis certe tradi possint: alia tam perspicua, ut neq; probatione egeant: alia tam obscura, ut fide magis quàm testimonio concipienda sint: iuxtà mihi dicere uidentur, ac si profiteantur: se malle in noctu quàm luce uersari, auras captare quàm in solida manum inijcere, incerta cõsectari quàm certa & obuia cõprehendere. In hos homines planè id conuenit, quod in Thaletẽ anicula perstrinxit, Quod est ante pedes non spectat, cæli scrutatur plagas. quasi uero mensuram & indaginẽ ullius rei quis agere posit, qui sui nesciat. Ex hoc seminario prodiuerũt uanissimi homines, quorum alij fata aperire mortalium pollicentur, ipsi suę sortis ignari. alij thesauros promittunt, at ipsi egent interim drachma. alij honores, magistratus, imperia, principum gratiam pręedicant posse alijs impartiri, in summa indignitate omniumq; odio constituti. alij manes euocant, quom ipsi iaceant atq; immortui sint in magna obscuri-

obſcuritatis caligine. Nonnulli etiam qui ſe Democriteos chymiſtas uocant, uim aſferre naturę metallaq; poſſe immutare ſe iactant, ut quod modo plumbum fuerat, aurum efficiatur. Quin aliud etiam quoddam aurum meditati ſunt, & id quidem poſculentum ad propagãdum uitam mortalibus, plena omnia ſummæ uanitatis & probri. Videas hoc genus homines totos dies noctesq; tãquam lucernarios bubones ad ſiphunculos & urceolos uitreos, fuligin ẽ ebibere folliculis ignes excitantes, uel aſtrorum momenta cõiectantes. Qui ſi quando publicos conſeſſus adeunt, pallentes, languidis buccis, elatis ſupercilijs, ſpe ſcilicet illa diuitiarum irritati meros de ſe riſus omnibus præbent, atq; hoc perennis ſtudij præmium putant. Iidem non deſinunt mihi Socratem, Platonẽ, Ariſtotelemq; ac Ciceronẽ obijcere, magna nomina, quorum ſe æmulos & imitatores haberi uolunt: quod utinam non ſolum oratione, ſed uoto ac re ipſa perficerent. nam & melius ageretur cum rebus humanis, neq; nos eorum cauſa hunc laborẽ ſuſcepiſſemus. Atqui Socrates philoſophiam, quę ad mores pertinet, è cęlo euocauit, & uirtutẽ in actione conſiſtere cõſtanter affirmauit. quid quòd res bellicas & urbanas uel grãdior ætate attigit: rem etiam uxoriã, & ſi ea minus bene ceſſerit, non neglexit: iuuentutẽ etiam Athenienſem erudiendã ſuſcepit. atq; hęc omnia ciuibus & patrię dedit: & quod ſententiã noſtram maximè ueriſimilem facit, nullum monumẽtum poſteritati reliquit. Plato uero ultro magnas peregrinationes ſuſcepit, gẽtibus leges dedit, Dionyſium tyrannum meliorẽ reddere conatus eſt. Apud eum certè amicos ita tutatus eſt, ut nullum periculum ſubire recuſaret. Ariſtotelem autem ſcimus Alexandrũ erudiuiſſe, animalium naturas exactiſsime ſcrutatum eſſe. Ex qua ſpeculatiõe clariſsima illa quinquaginta uolumina De hiſtoria animalium effluxerunt: ut facile intelligas, niſi cõminus cum rebus ipſis congrediamur, niſi multarum actionum experientiã adeamus, ſtudia exareſcere, & omnes noſtros conatus abire inanes. Ciceronẽ autem quis neſcit ita ſtudia tẽperaſſe, ut nulla eius pars uitæ ab officio uacaret, nihil prætermitteret quod ad reipublicæ & ſuorum ciuiũ ſalutem ac dignitatẽ tuendam pertineret. Ille amicos in periculo cõſtitutos nunquam deſtituit, quod luculentæ eius orationes teſtantur. Nunquam publicis muneribus renuntiauit, niſi quom occupata ciuitate nulla iam ſpes libertatis ſupereſſet. Tunc enim in ocium literariũ, quaſi ad ſacrum calamitatum perfugiũ, ſe recepit: interceptis ſcilicet omnibus alijs leuamentis, quibus ægritudini animi mederi poſſet. Quod ſanè nullo alio quàm ipſius Ciceronis teſtimonio comprobandum exiſtimamus. Et ſi, inquit, omnia philoſophiæ præcepta referantur ad uitam, arbitramur nos & publicis & priuatis in rebus ea præſtitiſſe, quæ ratio & doctrina præſcripſerit. Sin autem quis requirat, quæ cauſa nos impulerit, ut hæc tam ſero literis mãdaremus: nihil eſt quod expedire tam facile poſsimus. Nam quom ocio lãgueremus, & is eſſet reipublicæ ſtatus, ut eam unius conſilio atq; cura gubernari neceſſe eſſet: primũ ipſius reipublicæ cauſa philoſophiam noſtris hominibus explicandam putaui. & mox hortata eſt etiam ut me adhæc conferrem animi ægritudo, fortunæ magna & graui cõmota iniuria: cui ſi maiorẽ aliquam leuationem reperire potuiſſem, non ad hanc potiſſimum confugiſſem. Poſſem alijs hic uti teſtimonijs, hominis non modo eloquentiſsimi, uerũ etiã ingenui. Sed quom duobus ijs abunde uoluntatẽ Ciceronis teſtatã putem, neq; mihi ſuperfluũ laborem imponã, neq; iudices pluribus teſtimonijs fatigabo. Facile enim iam cuilibet cõſtare poteſt, tum demũ Ciceronem ſe planè ſtudijs philoſophiæ dediſſe, quom nihil haberet melius, quo patriæ laboranti opitularetur. Nunc itaq; uideant homines ocio & inertia damnati, quid habeãt cõmune cum clariſsimis uiris, quibus non dubitant ſe comparare: quid ipſorũ deſidia cum horũ induſtria? Illi nihil non uitæ utile ac ſalutare meditabantur. ij nihil meditantur, non abiectum, non inane, non ſuperuacuum. nam ſi philoſophi eam facultatem inutilem irritamq; putauere, quæ nunquam in actionẽ ſe promit: quid de horũ hominum ſtudijs ſtatuamus, ex quibus tanquam ex ouis, quæ à Græcis ὑπηνέμια uocitantur, nulli unquam fœtus, nulli prouentus proferũtur? Accepimus Alexandrũ militi qui ſe tam belle exercuerat in iaculando, ut uel procul abſiſtens acu cicer inſigeret, pro tam exacta lucubratione ciceris modiũ fuiſſe elargitũ. Qua nos igitur mercede eos homines pro lon

pro longo & inani studiorum incubatu remunerabimur? ego sanè ijs pro eximijs eorum laboribus, pro asidua eorum inertia, fuliginis aut pompholigis, aut certè cinerulæ amphorã elargiendam censeo: ut ea foti atq; expleti meliorẽ aliquando mentem induant, & sapere incipiant: eoq; moderamẽto studia amplexentur, quo uiri clarissimi superioribus seculis amplexati sunt & ociũ, scilicet nullum ex ijs muneribus deserentes quæ ad negocium pertinerent. Sic multos ætate nostra cognouimus mactos uirtute & præstantes ingenio, qui studiorum asiduitati rerum gerendarũ exercitationem adiunxere. Nos contenti erimus paucorum exemplo, atq; eorum imprimis quibus cum aut familiariter uiximus, aut certo testimonio interiores eorum actiões cognouimus. Hippolytus Estensis, qui inter purpuratos antistites celeberrimi nominis fuit, maximam noctium partem studijs dabat: nunquam tam occupatus fuit, quin librum & librariũ præsto haberet: nunquam tam rapide iter inijt, quin supellectilẽ studiorũ imprimis parari & secũ apportari mãdaret. Cæterũ hæc asiduitas non obfuit, quin res maximas & patriæ & ciuibus salutares confecerit. Ille classem Venetã Pado subuectam igni ac ferro late grassantẽ fregit, incendit, depresit. Ille Maximilianũ Cæsarem expeditionẽ facientem in Euganeos suis copijs auxit, opera adiuuit, consilio uictorem fecit: si modo Cæsar uincere non dubitasset. Ille seditiones Pannonicas oratione ac prudentia composuit. Regem adolescentem ac penè puerum suorum consilijs circunuentũ præsenti periculo exemit, desciscentem nobilitatem & imperiũ recusantẽ ad fidem reuocauit. Aduersus imperatorem Turcarũ magnos iam tum apparatus in nomen Christianũ facientem multa prouidit. Quantum periculum arci Albę immineret, nisi munimẽtis & nouis præsidijs firmaretur: quanta calamitas incumberet, nisi positis factionibus in medium consulerent: biennio fermè antequam decederet, triennio antequam ingẽtia illa mala subsequerẽtur, prædixit, & quasi ex oraculo in senatu regem atq; optimates præmonuit. Vtinã cætera nõ subsequantur, quæ ille constantisime futura affirmauit, nisi melioribus consilijs occurreretur. Quantum uero utilitatis omniũ hominum generi pietate, bonitate, comitate qua omnes homines superauit, attulerit, in eius uita cõmodius diximus.

Ionães Medices, is qui Pontifex Maximus salutatus fasces humani generis & nomen Leonis suscepit, ab ineunte ætate antequam ab Innocẽtio VIII. in amplisimorum patrum collegiũ cooptaretur, quom adhuc Politiano præceptori operã daret, maximis negocijs occupatus prima quasi actionum publicarũ rudimenta sub Laurentio parente posuit. Is quod de Druso dicitur, nunquam ferias habuit, & quom in omni uita fuerit studiorum retinentisimus, res tamen maximas tum suo ductu tum suis perfecit auspicijs. Nam & à Iulio secundo Pontifice allegatus ad exercitum, incredibili prudentia disiunctisimas nationes summa concordia coniunxit & continuit. Victoriã Gallorum tam forti animo represit, ut mallet in hostium manus ueni re quàm de fuga cogitare. In qua re illud accidit dignũ admiratiõe, quòd subtrahentibus se periculo fortisimis ductoribus, ille unus creditas copias neq; deseruit, neq; indignum quicquam concepta de se hominum opinione patrauit: quomq; aduersantẽ uim uincere nõ posset, uirtute fortunã superauit. Ergo ille modo captiuus superueniente Heluetiorũ subsidio Gallum fudit uictorẽ, togatam Galliam recepit, pulcherrimam & populosisimã regionem Italię restituit: & eodem penè tenore Florẽtiam, unde per factionem familia Medicum fuerat exacta, recuperauit. Prouectus autem ad excelsum humanarũ rerũ fastigium, quod tempus studijs subduxit? quãdo literatos homines, quibus penè ad reprehensionẽ fauit, à se ablegauit? Neq; hoc tamen eius felicitatẽ interpellauit, quin pesimos tyrannos eiecerit, quin Gallum supplicem & pedibus aduolutum indulgentisime habuerit: regnare etiam permiserit. mox ferocientem & obuertentẽ cornua edomuerit, plura atq; ampliora facturus, nisi fatorum inuidia raptus, magnum omnibus bonis sui desideriũ reliquisset. Audio Hermolaum illum Barbarum, qui ad nobilitatẽ generis lumẽ literarũ adiunxerat, (nam per ætatem eum mihi uidere nõ contigit, siquidem me puero ex hac uita migrauit) ita fuisse studiosum, ut nullum tempus fineret præterfluere, quo non aliquid cõmentaretur, aut ad bonas literas aut ad philosophiam locupletandam. Nec tamen ideo

segnius

segnius magnas legationes pro patria, pro senatu, Mediolani apud Ludouicũ Sfortiam, & in Germania apud Cæsarem Maximilianum, & Romæ apud Alexandrum sextum perfunctus est: ut quæcũq; loca adiuisset, magnum splendorẽ & ingentem gloriam Veneto nomini compararet. Eo autẽ ingenio fuit, ut de se ipse testatur, ut publica curatio instantiæ studiorũ nihil detraheret: instaretq; acrius, & pensum à se exigeret acerbius: ut quod illi uis maior auferebat, assiduitate sarciret: quantoq; plus negociorum accesserat, tãto auiditatis & alacritatis plus incutiebat. ferias itaq; illas omnes quas ualetudini priuatus homo dabat, in publica distribuebat: ita quod illi ex una causa deperibat decidebatq;, alia ratione corrogabat. Eadem ætate, sed ætate minor, par eloquentia, sed abditissimarũ disciplinarum cognitione maior Ioannes Picus Mirandula studijs sibi æternitatem nominis, moribus interminam felicitatem parauit. Nunquã tamen interim à clarissimis actionibus destitit, Galliam & celeberrima professoribus Gymnasia perlustrauit, Romę quasi in omnium mortalium specula ingenij faces exposuit. quinq; maximarum nationũ linguas profiteri: & de omnibus disciplinis quæ altissima latent caligine, & propter secretum naturæ penè destitutæ sunt, ausus disputationem inire. Sed ea ipsa assiduitas quæ tantum ei attulerat ad sapientiam, plurimum detraxit è uita, & ne cælestis ille uigor ingenij ad suam perueniret frugem interpellauit. Sed ad hanc quasi hæreditariam studiorũ famam Ioannes Franciscus meliore temperamento successit: utpote quo nemo acrius in hoc optimarũ disciplinarũ fastigiũ incumbat. Nihil est eñ in omni philosophia, nihil in bonis literis, nihil in poetica, nihil in sacris speculatiõibus, quod ille nõ teneat. religionis archana quàm casto pectore amplexatur & colit? quãtum ille in utraq; lingua profecit? tantum uero ad hanc diem posteritati cõmentationum non minore celeritate quàm ingenij felicitate mandauit, quantum nõ temere alius est ociosa lectione assequutus: ut quisquis eius monumenta ad calculum uocauerit, nihil eum præterea in uita molitum esse arbitretur. Rursus si eius egregia facta plena animi, plena prudentię, plena fortitudine remetiatur, quantũ eum fortuna exercuerit, quos ludos fecerit, nunc auito regno excutiens, nunc reuocãs: quantũ ille nationum peragrauerit: quanto ingenio magnorum principum beneuolentiã & auxilia parauerit: ut Iulius secũdus Pontifex maximus allectus eius uirtute in maximarum quamuis rerum apparatu nihil prius habuerit, quàm eum nõ suis auspicijs, sed ductu, sęuiẽte hyeme quantum nunquam aliàs, in solium restitueret. A Maximiliano autem Cæsare nihil unquam frustra optauit, eius semper autoritate defensus, præsidio confirmatus, munificentia exornatus. Quòd si omnia etiam in compendium colligam, iustam historiam nasci oporteat. Tanta scilicet rerum sylua uel festinanti sese oggerit: quę singula, ne dicam uniuersa, siquis animo concipiat, fateatur necesse est, nihil ocij ad scribendũ superfuisse. Sed incredibilis illa ingenij uis omnes difficultates superauit: & quæ uix fieri posse uidebantur effecit. Quid uero ego ingeniorum fastigia & literaturæ proceres enumero? in quibus fortasse nihil admirabile uideri par est. An nõ ego homo mediocris ingenij, & nullius propè literaturę, ita studiorum meorum cupiditatem moderatus sum, qua semper à teneris usq; unguiculis mirum in modum exarsi, ut me hominem meminissem, et nihil humani à me alienum putarẽ: existimaremq; mihi uiuendum potius in hac luce hominum, quàm in tenebris delitescendum: aucupandum principum uirorum gratiã potius, quam in bonos & benemeritos refunderem, quàm eo loco desidẽdum, ubi nec mihi nec amicis quicquã possem accõmodare. Illud à me citra arrogantiam dictum uelim, me gratis semper studia exercuisse, & ingenuis disciplinis ingenuam operam dedisse: abdicataq; omni spe quæstus, sapientiæ animũ addixisse. Tum uero mihi nõ ita in delicijs segnities fuit, quin penè puer quæsturam castrensem apud principem gesserim, & bis stipẽdia fecerim difficillimo tempore: altera sub Cæsare, altera sub Iulio secundo Pontifice maximo, quom Bononiam repeteret. Bis legatus ad senatum Venetũ, semel ad eum qui pro Hispano rege res Italas administrabat. Quom Alphonsus regulus Ferrariensis Romæ capitis periculum adijsset, mox quom ad sacerdotium essem uocatus, Vaticano collegio nomine Hippolyti Cardinalis Estensis præsedi. Dehinc Germaniam superiorem perua-

peruagatus, Pannonas & Sarmatas adij: & à Vistula flumine termino Germaniæ ad ipsum usq; Boristhenē penetraui. Dissidētes reges & proceres intestinis simultatibus laborantes oratione habita, quæ in actis publicis asseruatur, ad id tempus composui. Quom duo supremi reges forent imperij competitores, Carolo septimū suffragium, & ipsum (ut aiūt) colophona procuraui. & quom id Bohemiæ rex per ætatem dare non posset: quo res legitime ageretur, data est opera ut rex Sarmatiæ, quod ætati deerat, autoritate & suo consensu sarciret. In Italiam reuersus me literis reddidi. Mox ætate iam ingrauescēte ducis Herculis secundi nomine ad Paulum tertiū Pontificem maximum legatione feliciter perfunctus, nō tantū publice profitēdi munus continuare proposui, quin etiam eidem principi consuetam operam præstare, & simul amicorum rebus, quantū licuerit, adesse. atq; hic ad hanc diem uitæ meæ tenor, & deinceps quantuscunq; fuerit, talis futurus est.

NE QVIS SE A SVA VMBRA VINCI SINAT VEL DE PROFECTV, CÆLII CALCAGNINI cōmentatio, ad Franciscum cognomento Episcopum.

AVDISTIS ne unquam uiri clarissimi fabellam illam super eo cōditam, qui cum umbra sua inimicitias exercebat, atq; ita cum illa quasi cū hoste colluctabatur? Mirifice autem eā extimescebat, modo in dextrā, modo in sinistram declinantem, nunc prorsum occurrentē, nunc subsequentem à tergo. Huius insidias usq; adeo ille reformidabat, ut exerto sæpe gladio in eam irruerit, nitens omni astu umbram cōficere. Quod quom frustra conaretur: est enim (ut planè nostis omnes) acerrima corporis imitatrix umbra, omnesq; motus atq; impetus illius æmulatur & reddit: quoties itaq; ille aut gladium strinxerat, aut ictum uibrabat: seu cæsim, seu punctim appeteret: illa rursus quasi ad præscriptum pares uices obibat, mutuò sequiens, nunc in caput, nunc in pedes adsultans. Quare homini illi abunde persuasum erat, nihil esse umbra cautius aut infestius: timensq; nequando imprudens ab ea opprimeretur, oraculum adijt de securitate sua anxius. Huic uero responsum fuisse accepimus ab oraculo: Cole perspicua. An uero uos existimatis temere & de nihilo hanc fabellam effictam fuisse? Sanè ego id non puto. nam & Plato aliquot locis mentionem habet τῶν σκιαμαχούντων, & in Phædone nuncupatim de timore umbræ meminit. Quin & M. Tullius Attico suas persæpe σκιαμαχίας repetit. Sed & Plutarchus & Galenus & Paulus Aegineta σκιαμαχίας enumerat inter exercitamenta, quæ intensione carent & uiolentia. Sunt enim & alia quædam, ut ipsi memorant, σωμάτια δὲ δυνάμει καὶ τάχιον. Nec sanè uelim quisquam putet umbrā rem esse adeo leuiculam aut cōtemnendam, & cuius rationem minime haberi oporteat. quippe umbræ magna semper fuit uis & longe maxima apud ueteres existimatio: postquam illa cęli magnitudinem astrorumq; & ipsius solis non amplitudinem modo, sed excursus omnes, seu in dextram attollatur, seu in sinistram deuergat, permensa est: illa terrarum ab æquatore declinationes, illa segmētorum seu circulorum æquè distantium, illa analematum rationes inuenit, illa dierum noctiumq; atq; horarū dimensiones Mathematicis ostendit. Nam & sciotericis etiam nomen dedit. Huic scaphia, huic dioptras debemus. Obuersa enim in solis umbilicum & in terræ centrū reclinata, res admirabiles, & præcipua naturæ arcana detexit. Quid quòd rerum humanarum faciem immutat, profligataq; luce cæli

nobis picturã & supremas illas imagines ostẽdat? quin etiam sæpe aduersus astra pugnã init: auferensq; illis lumen & deficere cogens uictoriã proficet. Sed & homines quom homines esse desinũt, in umbras abire produnt. Quin & regnũ Plutonis, nõ nisi umbris constare dicitur: ob id magi sciomantiam instituêre. Cęterum & solennibus in conuiuijs parasiti, honorificum olim nomen, umbræ dicebantur: idq; autoritate Platonis comprobatur. Eadem obeliscos & pyramides, eadem turrium fastigia, citra funiculi aut decẽpedæ pręsidiũ, sed humani tantũ corporis imaginẽ imitata deprehẽdit in plano: ut nulla arte certius ex ipsa altitudine deprehẽdi potuisset. Huic architecti sciographiam, huic pictores, opticesq; professores suas inumbratiões acceptas ferunt. Sed &, quod uix quisquam crediderit, summus orator Demosthenes quom sibi iudicum attentionẽ optaret: non aliunde quàm ab umbra, atq; ipsius quidem umbra asini, præsidium implorauit. His adde quòd & capilli & uulturis umbra in prouerbium uenit apud Græcos. Quin & umbræ somnio Pindarus uidetur humanam conditionẽ pulcherrime expressisse. ex quibus facile aliquis sibi umbræ encomium possit adornare. Hæc sunt scilicet quæ me mouẽt plurimũ, ne inanem & (ut aiũt) à proposito auersam prorsus fabellam illam existimem: immo uero illud propè mihi uerũ uideatur, omnes homines umbram suam hostem habere: quam uincere illustre & gloriosum, ab ea autem uinci, turpe ac plenum ignominiæ. Nam si apud ueteres male audiuerunt illi qui fuerunt à mulieribus superati, apud Themiscyram puto & Thermodontem, quos probroso nomine Græci γυναικοκρατουμένους uocant: quãto hoc turpius fuerit, umbrę manus dare, & σκιοκρατουμένους appellari? Certè Homerus Vlyssem illum testatur cum umbris dimicasse: quom eas à scrobe magico repelleret, & alter Homerus noster testaт̃ Aeneã ensem in umbras perstrinxisse:

Et ni docta comes tenues sine corpore uitas
Admoneat uolitare cauæ sub imagine formæ,
Irruat, & ferro frustra diuerberet umbras.

Ad hoc enim magi suos parant enses sanguine delibutos in umbrarum perniciem. Hi sunt scilicet quos à nobis paratos & expeditos haberi oportet, non à magis quidem sed à Minerua adornatos. His enim facile umbram expugnari licebit, quę alioqui nostrũ cuiq; magnos ludos præbet. Alios enim tam magnos sibi uideri iubet, ut sese ad arcum Fabianum (ut inquit Cicero) reclinent, ne forte caput ad fornicem allidant: alij tam boni, tam docti, tam excellentes sibi uidentur, ut neminem ex mortalibus sibi conferendum putent. Hinc ille se κεραυνὸν, id est fulmen, ille αἰετὸν, id est aquilam, alius καλλίνικον, formosum uictorẽ, alius Herculem, alius Fortunę, alius Neptuni & Iouis filium salutari permiserũt. Quid q; Salmoneus & Cosdroes & alij non pauci se deos & deorum more coli uoluerunt. certè Caligula sibi exquisita etiam sacrificia fieri mandauit: & lunam in suos complexus descendere, & cum Ioue secreta colloquia inire affirmabat. Quod quom amici cuiusdam testimonio uellet comprobare, amicus ille pulchre os subleuit. An nescis, inquit, à nobis mortalibus uestra, qui Di estis, gesta uideri non licere. Et Cotys ille rex Thracũ, quom eadẽ intemperie teneretur, suaq; illi umbra persuasisset, in eius cubiculum Palladem aduẽtare uoluptatis & concubitus gratia: rogaretq; ministrum unum & alterum: an adhuc dea aduentasset: negantes occidit, donec tertius infortunio sociorum admonitus, iam diu expectare respondit. An uobis non uidetur ijs pulchre suam umbram illusisse? Xerxes quom Hellesponto compedes inijceret, quom cæteri Persarum reges ignem sibi præferri, suoq; in comitatu immortales esse iuberent: quom sibi pronos ciues & optimates accidere, quod illi προσκυνεῖν dicunt, imperarent: quom sibi nihil cum cæteris mortalibus cõmune esse uellent, nõ aquã, quæ ex Euleo & Choaspe uel in longam peregrinationem conuehebatur: non uinum, nam Chalybonium solum probabant: non triticum quod ex Asso Troadis afferebatur: non unguentum, labizum enim sibi tantum seligebant. sed & soli cydarim erectam ferebant. in eorum sella sedisse capitale fuit. an non uobis uidetur de ijs pulchre suam umbram triumphasse? Quòd si illi homines cõditionem elementorum etiam potuissent immutare, nónne libẽter existimatis & aliũ aerem hausturos fuisse, & alium solem inspecturos, quàm

cæteri

cæteri mortales aut hauriant aut inspiciant? nónne alios oculos, alias aures, aliud palatũ sibi forent architectati quàm quę sibi natura indulserat? Certè quod potuerunt, alia sibi spectacula, alios cõcentus, alias dapes instruxerũt, quàm quæ sibi cæteri parare potuissent. Quin & certos ministros sibi asciuerũt, quos & aures & oculos suos appellabant: ne non qua parte poterãt, naturam ambitione superarent. Quanto fortius dicã an prudentius, Alexander Macedo tunc aduersus umbrã suam dimicauit? quom poeta nauigãti in Hydaspe amne poema obtulisset, quo regem introduxerat perfodientem elephantos, turres deijciẽtem, muros perterebrãtem: Apage (inquit) isthæc mendacia, quæ uere à nobis gesta possunt etiam in mendacij suspicionem uocare. & hæc fatus librum in Hydaspem abiecit. Lysippum idem impensius laudauit, quàm Apellem, quòd hic fulmen, is hastam in eius dextra collocasset. Quod sanè mirum uideri potest: quom propter præstantiam operis ab antiquis dictum sit, ex duobus Alexandris, Philippi scilicet & Apellis, alterum esse inuictum, alterum inimitabilem. Sed & parem in Antigono constantiam accepimus. nam quom eum quidam adulatorum, quorum non minor copia est in aula principum quàm muscarum in culina, deum appellasset: Hoc, inquit, meus negat λασανοφόρος. ita eum qui foricis seu excrementis purgandis præsidebat nuncupant. Ad horũ exemplum omnes quidem principes, immo & mortales par est cum umbra sua, id est cum adulatione & φιλαυτία certamen inire. Nihil eñ periculosius quàm in hoc discrimen uenire, ut quis ipse sibi fucum & imposturam faciat. Cæteri enim adulatores aliquando possunt abscedere: at tu ipse abs te ipso nunquam secesseris. Quòd si hostis domesticus uehementer est extimescendus, quanto uehementius, qui intra pectus atq; adeo intra ipsos animi recessus semper uersatur. Decet itaq; tum omnes homines, tum maximè adolescentes, qui adhuc in hoc uitæ lubrico uersantur, nec adhuc certa uitæ instituta sibi proposuerũt, aliquando in se descendere: suamq; supellectilem excutere, & quasi in Critolai trutina sua bona iuxtà & mala expendere: & toto animo in hãc cogitationem incumbere, nequid fraudis aut imposturæ sua sibi umbra moliatur. Hoc uero cõmode fiet, si iuxtà Aesopi fabulam, mantica quæ à tergo pendet, in pectus cõmode reuocetur: & ut ab oraculo responsum accepimus, in perspicuo habitemus. Non in his sanè locis, quæ Mathematici ἄσκια, id est sine umbra dixerũt: quòd certis anni temporibus sol ad lineam supra caput permeãs, nullum umbris locum relinquat: nec in Arcadiæ Lyceo, in quem locum ingressos nullum iacere umbram fama constat, uel quòd concretus aer nullam lucem admittat, uel quòd qui eò penetrarint male mulctati pereãt: à mortuis autẽ nullam umbram iaci scitum est Pythagoræorum. Sed in ea nobis luce uiuendum est, quæ beneficio Mineruæ, hoc est sapientię, nobis affulgeat. Huic enim si Pausaniæ credimus, lychnus ἄσβεστος lucet, cui toto anno semel tantum oleũ instillari oportet.

Hoc ut bene nata ingenia cõmode facere possint, nos opportunum duximus ijs uiam aperire, qua se ad sua uota progredi & ad optatam aliquando frugem peruenturos intelligant. Primum enim ac potissimũ proficiendi testimonium est, ita uirtutis amore succendi, ut hac nihil præstantius existimemus, ἅπας γὰρ ὁ ὑπὲρ γῆς καὶ ὑπὸ γῆν χρυσὸς οὐκ ἀντάξιος ἀρετῆς, κατὰ πλάτωνα. Quãdoquidem in hac una, absoluta felicitas posita est. Nã & Academici in primo censu bonorum hanc collocarunt: In hac Epicurus summam uoluptatẽ cõstituit, ut Torquatus in Academicis testatur apud Ciceronẽ: Stoici hac una sapientẽ contentum esse uoluerunt. Erillus in ea summum bonum reposuit. Exclamat Solon in opulentos: at nos uirtute nõ cõmutabimus uobiscum diuitias: hæc enim certa & stabilis possessio est, quæ neq; fortunæ neq; temporum inclementiæ obnoxia sit. Vestræ autem diuitiæ incertę sunt ac desultorię, atq; ad indignos plerumq; declinantes. Ob id non inepte quidam uocauit ὄλβον ἀλλοπρόσαλλον, quo titulo Homerus uictoriam honestarat, quasi ab alio ad alium facile cõmeantem. hac fretus Diogenes, quom modo Corinthi, modo Athenis ageret, se parem regi Persarum prædicabat, qui uer Susis, Babylone hyemem, æstatem apud Medos agere consueuisset. De quo rege illud quoq; ab Agesilao dictum legimus. Quom enim ille magnus diceretur, Atqui, inquit, non me maior, nisi me quoq; iustior. Aristoteles ad Antipatrum scripsit, Alexandrum non

modo magnos spiritus induere debere, quòd multis dominaretur gentibus, sed & quòd de Dis scite ac prudēter sentiret. Huic fidens Zenon quom pauci, sed lecti ad eum auditores conuenirent, plurimi uero ad Theophrastum, dixit: ὁ ἐκείνου μὲν χορὸς μείζων, ὁ ἐμὸς δὲ συμφωνότερος. Illius quidē chorus maior, meus uero cōcinnior. Hinc uere atq; elegāter Orpheus prodidit, μητέρα ἡρώων ἀρετὴν, uirtutem matrē Heroum. Hoc est scilicet aurū illud quod Plato sitū in animis adolescentū monebat excoli dili genter, ne præposterū illud in eos diceretur, plumbeum ensem in uagina aurea esse collocatum: quom egregia corporis species fœditate animi deformatur. Si hic itaq; amor uirtutis semel animum insederit, sanè spes erit ab hoc principio ea nobis præsidia affutura, quæ umbræ impressiones atq; audaciam facile possint coercere. Sed quoniam, ut uere obtinuit prouerbium, χαλεπὸν τὸ καλόν, & ad uirtutē arduum atq; asperum iter à Dis propositum est, ut Hesiodus scripsit: siquidem autore Simonide τἀγαθὰ θεοὶ πόνοις πωλοῦνται: non minus tamen icc irco adnitendum est, atq; ea in re incumbendum, ut uirtutem qua nihil Di immortales præstantius homini dedere, etiam summo labore proposito cōsequamur. Cogitandum est enim tanti & felicitatem & immortalitatem parari. Nam ut Musonius aiebat: si quid per uoluptatem feceris, abit uoluptas, superest labor: rursus si quid per laborem feceris, labor abit, superstes est uoluptas. Quando & Aristoteles sapienter monuit, uirtutis radices amaras esse, fructus uero prædulces. & Homerus Moly suo migram radicē, aureum autē florem, attribuit. Sic Virgilius ramum illum aureū, sine quo nemo potest inferos superare, & ad Elysios penetrare, profunda sylua & summa in ilice prodidit delitescere. Atq; huic sane loco belle conuenit quod apud Platonem scriptū in Phædone accepimus: Socratem quom è compedibus aliquando crura exemisset, & ea ex re incredibilem suauitatē perciperet, addidisse: quòd si Aesopo aliquādo in mentem uenisset, quàm labori ac dolori proxima foret uoluptas, potuisset hanc cōmodius fabellam cōminisci. Deos aliquando multum elaborasse, ut laborem uoluptatemq; acerrimos alioqui inter se hostes unà coniungerent. Sed eam fuisse animorum peruicaciam, ut id asse qui nulla potuerint industria. eos itaq; excogitasse, quoniam unà esse illos rerum natura nō patiebatur, ut summota quinq; pedum præscriptione, mutuis saltem finibus & nexis quasi fastigijs ita conuenirent, ut unius finis alterius gradus efficeretur. Nihil itaq; mirum si absente uoluptate protinus subit labor, & uicissim labore abeunte succedit uoluptas. Hoc est scilicet quod Cleāthes nunquā labore deterritus est à philosophia, quin noctu hauriendo puteos (unde illi Phreantlis cognomen accessit) uitam sustineret, dies autem philosophis impenderet. Et Euclides inducta ueste muliebri ibat ac redibat à Megaris Athenas, ut Socratis consuetudine perfrueretur: quando aliter cum eo esse nō licebat. Erat enim capitale Megarensi si Athenis fuisset deprehensus, ob publicas inter utrūq; populum simultates. Sic magni illi uiri se ad umbræ certamen cōgressumq; fortiter præmuniebant. Illud quoq; progressum ad uirtutem atq; adeo in umbram uictoriam pollicetur, si nihil omnino in uita negligatur: sed omni ex re præsidium ad mores & ad bene cōstituendam uitam quæratur. recte enim apud Hesiodum scriptum est.

εἰ γάρ κεν καὶ σμικρὸν ἐπὶ σμικρῷ καταθεῖο,
καὶ θαμὰ τοῦτ' ἔρδοις, τάχα κεν μέγα καὶ τὸ γένοιτο.
Si paruum paruo addideris, si deniq; faxis
Sæpius hoc, magnus forsan succrescat aceruus.

Aiunt Diogenem quom primum dogmati Cynico nomen dedisset, suo in dolio acquiescentē audisse Athenienses per urbem excursantes, utpote qui Mineruæ opera bantur, per conuiuia ac spectacula aliasq; publicas lasciuias dies noctesq; celebrare. Tum professionis suæ pertæsus, Quæ, malum, stultitia est, inquit, me durum hoc & tetrum adeo uiuendi genus elegisse: neq; potius ex publica aliorum cōsuetudine & uoluptati & genio uacare? Atq; interim dum hæc loqueretur, animusq; ut illi seueritati renuntiaret hortaretur, ferūt murem prodijsse: Diogenis scilicet parasitum, qui panis micas quæ Diogeni forte exciderāt, abliguriret. Hoc uiso Diogenem mutasse consiliū atq; exclamasse: heus generose, an nō uides quàm paucis natura nos iubeat

esse con

esse contentos? an non te satius per sobrietatem uirtutem colere, quàm per ebrietatem & impudentiam insanire? Eundem prodiderũt quom uidisset quendam aquam manibus haurientẽ, ex pera poculũ abiecisse. Sed & Brasidas homo minimè meticulosus, quom murem intra caricas compressisset, & ille manum dente perstrinxisset, Hercules, inquit, quàm nihil est tam exiguum aut minutum, quod non se suamq; salutem nauiter tueatur. naturæ enim rerum cognitio, & nos reddit cautiores: & ne umbra falsa pro ueris subijciat, solet edocere. Certè huic hominum generi qui de profectu suo bene sperant, nihil deperit ex actibus humanis, nihil ex operibus naturæ. omnia enim ad utilitatem suam trahunt: non secus ac ij qui se diuites fore animo præsumpserunt: ij siquidem ex re omni quæstũ faciunt. Nam & præsegmina & excrementa, & strigmenta ipsa parietum cõputant lucro. Quin & malum numum, ut Ausonius inquit, malunt condere, quàm abijcere. Quod nemini mirũ uideri par est, qui apud Plinium legerit, pluribus ueris denarijs adulterinũ emi, ut uerus agnoscatur. Nusquam uero maius profectus argumentum haberi potest, quàm ex antiquorum libris & monumentis: quando & Demetrius Phalereus principes ac reges admonebat, ut essent in lectione ueterum frequentes. Non enim aliunde ueritatẽ certius esse audituros. Siquidem libri neq; erubescunt, neq; gratiam aucupãtur. At eorum plerīq; qui principibus obsequuntur, uel pudore uel metu conticescunt: uel spe propriæ utilitatis corrupti dum fauorẽ emereri studẽt, mendaciũ obijciunt & suppasitant. Adde illud Isocratis, ἐὰν ᾖς φιλομαθὴς, ἔσῃ καὶ πολυμαθής. Cæterũ libri non temere, sed magna cum cautione legendi sunt. Sunt enim capiti polypi persimiles, in quibus τὸ μὲν κακὸν, τὸ δὲ ἐσθλὸν ἔνι. non quòd fœda & probrosa non sint legenda. turpe enim est turpia ignorare. sed quòd bona seligenda sint, mala autem ita concoquenda, ut ad frugem animi transeant: sicut malos persæpe cibos natura ita edomat, ut in alimentum & sanguinem abeant. Sic lupini alioqui tanta præditi amaricie, ut ab omnibus uermiculis & teredinibus tuti sint, aqua tamen macerati mitescunt. Non secus nobis, ut beatus inquit Basilius, apeculæ imitandæ sunt: quæ ex tam uarijs & palato ingratis floribus pretiosum tamẽ ac suauissimum mel conficiunt. Falluntur enim qui libros tantum legendos putant, ut ratio dicendi agnoscatur: quando maior ex ijs utilitas excerpi potest, si ad mores ac uitæ documenta reuocentur. Sic male audiebant apud maiores nostros qui Platonem & Xenophontem sola eloquentiæ gratia allecti lectitabant: dicebanturq; non aliter aberrare: quàm si quis apud seplasiarium multa & salutaria unguenta deprehendisset: ea tamen sola sibi seponeret, quibus nares oblectaret: quæ autem ad salutẽ forẽt accõmodata, prætermitteret. Atqui non solum ex seria lectione, serijsq; actionibus proficiendi occasio nobis offerri potest: uerum etiam ex ludicris & uoluptati cõparatis. Aiũt Aeschylus quom isthmia forte spectaret, & pugil aduersarium percussisset, totum protinus theatrum acclamasse, quom tamen percussus taceret. Tum Aeschylus Ionẽ propinquum cubito propellens, en ait quanta uis est consuetudinis? percussus tacet, spectatores inclamãt. Hæc assuetudo facit ut tanta ueritati lux inuehatur, ut omnes umbræ protinus præcipites decedant. Nullum autẽ certius profectus specimen dare quis potest, quàm affectus coercere, seq; immunem continere ab omni uoluptatum contagio. Nam qui uoluptatem præfiniuit τῶν κακῶν δέλεαρ, id est malorum escã: is uidetur planè uoluptatis naturam intellexisse. Ob id nõ inepte dicebat Antisthenes Socraticus, μανείην μᾶλλον ἢ ἡσθείην. intellexit enim de ea uoluptate, quã Hierocles Stoicus ijs uerbis expressit: ἡδονῆς τέλος, πόρνης δόγμα. ἀπέστω πορνεία, οὐδὲν πόρνης δόγμα. uoluptatis finem esse meretricis institutum. absit concubitus, nullum erit præterea meretricis institutũ. Recte ergo dictum est de eo qui in Delphicis ludis uictoriã sibi proposuerat: sudauit & alsit, Abstinuit Venere & Baccho, qui pythia cãtat. Neq; ad ludos olympicos admittebatur quisquã, nisi prius interrogatus, an omnia foret præmeditatus, an se ex gymnasticæ artis ratione instruxisset: quòd si negasset, adire stadium prohibebatur. Et hoc quidem quanto durius est, eo etiam præclarius. sed enim neq; futurũ est durum ac difficile, si modo in eam rem animus admittatur, ἑλοῦ βίον τὸν ἄριστον, ἡδὺν δὲ αὐτὸν ἡ συνήθεια ποιήσει: elige, inquit Pythagoras, optimũ uitæ

genus:hoc facile faciet assuetudo. Scitum est illud Polycleti, eorũ opus esse difficilimum, in quorum unguibus lutum succreuerit. Superuacanea itaq; prorsus execanda sunt ac recidenda: id quod faciundum ephori apud Lacedæmonios ostenderunt, quom Phrynnis citharœdus ad septem chordas, quæ prius in lyra plectebantur, duas adiecisset. Iusserũt enim duas excindere, utras mallet, superiores scilicet an inferiores. Hinc enim hypate & parhypate, hinc nete & paranete. illarũ grauissimus est sonus, harum uero acutissimus. Hoc ab ephoris factum est, tum quòd existimauerunt septem uocibus harmoniam cõtineri, & quicquid ad has adderetur, illud omne planè esse superuacuũ: tum quòd antiquis foret persuasum, quod & Plato testatur, nunquam rationem musicæ sine periculo & mutatione reipublicæ esse immutatam. Id quod ætatis nostræ testimonio facile indicari potest, quom nunquam aliàs magis libido atq; impudentia animos hominũ peruaserit. Quod ego profecto tum alijs causis, tum illi imprimis imputare soleo, quòd omnis musicæ ratio corrupta est adeo, ut nunquam corruptior fuisse intelligatur. Quom enim species triplex sit, enharmonica, quę cælo & astris attribui solet: diatonica, quæ sacris & grauioribus functionibus olim adhibebatur: duabus his desitis ac longe ablegatis, ea sola uiget atq; amatur, quę chromatica nuncupatur, ad perdendos animos hominum inuenta, celeritate & crebris motibus mentem è sua sede propellens: quam Pythagorici perpetuo edicto interdictam uoluere. Sed & nõ alia de causa Timotheum Milesium magna fuisse in inuidia apud Spartiatas obseruauimus: nisi quòd multiplicem musicam reddẽs & ad genus chromaticum diuertens, puerorũ animos quos erudiendos susceperat, à modestia ad libidinem traduxisset. Admirabilem autẽ esse uim musicę non negabit, qui meminerit Pythagoram animũ incitati iuuenis, & iam furore instincti ad effringendas pudicæ mulieris fores, phrygijs modulis in spondeum cõmutatis pacasse, & modorum tarditate ad meliorẽ mentem reuocasse. Contrà Magnum Alexandrũ orthionomo persæpe ita concitatum accepimus, ut à mensa prosiliret ad arma capienda. Tanti uero regis habita mẽtio opportune memoriã refricat, quòd quom multis magnisq; de causis eius nomen apud posteros cõmendationem celebritatemq; promeruerit: tum illud magnos præcones inuenerit, quòd uxorẽ & filias Darij tam pudice habuerit, ut apud parentes nõ potuerint sanctius asseruari. Quid quòd Campaspen unam ex pellicis suis, quom ob formæ præstantiã nudam iussisset ab Apelle depingi, eumq; pariter captum amore illius sensisset, eam dono dedit artifici: magnus animo, maior imperio suo, nec minor hoc facto quàm multarum uictoria gentiũ. Quippe se uicit: nec delicias tantum suas, sed & affectus Apelli donauit, ne ipsius quidem amatæ respectu motus, quòd quæ modo regis fuerat, nũc esset in pictoris futura potestate. Sunt qui Venerem anadyomenen ad illud pictam exemplar putent. Iure ergo hanc uirtutem, & à Romanis frugalitatem à frugum utilitate, & à Græcis σωφροσύνην quasi σώζουσαν τὴν φρόνησιν, id est prudentiæ custodem, nominatam approbamus. Siquidem & Plato hanc animæ sanitatẽ dixit: iunctamq; prudentiæ harmoniã animæ constituere existimauit. certè ita mentem oculosq; confirmat, ut locus umbræ nullus relinquatur. At ille non mediocriter profecit, qui ita uirtutẽ sibi amandam proposuit: ut nullum præterea præmium requirat, sed in conscientia bene institutæ uitæ cõquiescat. Nam & si nemo ex mortalibus sibi ipsi in uita satis esse possit: omnes pręsidio indigemus alieno. Solus q̃ppe deus is est, qui sibi ipse large suppeditat omnes æternæ atq; absolutæ felicitatis numeros. Ex quo & apud Græcos παντοκράτωρ uocatus. Hoc scilicet indicauit Agoracritus, seu magis ille Phidias fuit, qui olympici Iouis pollici inscripsit αὐτάρκης, quòd unus ipse deus sibi abunde sufficiat. is tamẽ deo proximus est, qui suas necessitates breuibus angustisq; terminis circunscripsit. Accedit ad hoc quòd neminem magis gloria comitari solet, quàm qui dedentes se uirtuti hanc parcissime appetunt. & profecto nullum iustius uirtuti præmium debetur, si Aristoteli credimus, q̃àm honor & peruagata cõsentiensq; de te hominum opinio. Pecunia enim sellularijs opificibus, nõ ingenuis animis debetur. honor siquidem liberales artes alit & promouet. Nec enim frustra Musis εὐφημίαν, altricem dedit antiquitas. Hæc est quæ generosos animos ad præclaras actiones accẽdit: quę

multis

multis magnisq; laboribus cōpensatur. Hinc illa poetæ inclamatio ad Argonautas:

Tu sola animos mentemq; peruris
Gloria, te uiridem uidet immunemq; senectæ
Phasidis in ripa stantem, iuuenesq; uocantem.

Alexander Macedo, cuius mihi sæpe nomen propter excellentiam rerum gestarum libenter occurrit, quom nuntiū multa cū alacritate ad se accurrentē prospexisset: An tu, inquit, accedis mihi nuntiaturus Homerum reuixisse? Nihil existimabat scilicet summus imperator magnitudini rerū gestarū deesse, præter tāti poetæ præconium.

Mirum est autem quantū gratiæ ac dignitatis afferat simplex & ingenua uiuendi ratio, & hic ambitionis neglectus, ut nihil non habeat τὴν χάριτα καὶ τὸ πρέπον. Papæ inquit Euripides, generosis quàm pulchra sunt omnia. Apud Xenophontem legimus, Pantheā captiuam desiderio uiri incultā licet ac miserabiliter collachrymantē, in sui admirationē uehementer Araspem cōcitasse, ut Panthea nihil formosius, nihil absolutius prædicaret. Profecto qui hoc uiuendi genus sectatur, nō est periculum ut umbræ occursu aut capiatur aut deterreatur. Cæterum qui hoc fuerit assecutus, ut sola uirtute nitatur, rectasq; actiones tantum habeat in cōsilio: is quoq; hoc leui opera consequetur, ut nihil erubescat uel in grauissimorum hominū cœtu, utpote qui se nullo scelere prægrauari sentiet. Nam & si uerecūdia sit uirtutis custos, & ueteres ruborē uirtutis colorē dixerint: et apud poetā ueterē scriptū legatur, Modo erubescat, erubescat quantū lubet: hæc tamen ad adolescentē, non etiam ad omnē ætatē sunt referenda. Quàm turpe enim sit, siquis senem rubore perfusum aspexerit? siquidem hoc malæ conscientiæ testimonium habet: & qui ea ætate pudore cōmouetur, omnino sibi parum fidere & de se male sentire existimandus est. Hoc est quod Homerus inquit, τὸ δ' ἀγαθὸ χρὸς ὁ τρέπεται. Illud aūt prouidendum est, nequā uerecundiam appellamus, & cuius nomen cum plausu persæpe excipimus, in δυσωπίαν, id est immodicum inutilemq; pudorem transeat, ex quo grauissima uitia seminariū habuisse cognoscimus. Proditum est literis Alcibiadem ad res obeundas effrontē atq; impudentem fuisse: nam quo minus eius lasciuia delitesceret, in clypeo Cupidinē præ se ferebat, fulmen perfringentē. Quin & in senatum cothurnices emisisse è sinu traditur: quas deinde tamdiu cum sua factione persequebatur, donec iterum comprehendisset. Idem publice aut ad populum concionē habiturus, hæsitabat, & fugientia uerba persequebatur. Hinc illos Alcibiadis lambdacismos & iotacismos antiquitas annotauit. sanè danda est à nobis opera, ut huic simus dissimilimi. Neminem enim magis ad omnē seruitutē sua umbra depressit. Proderit hoc non ad id modo ut quisq; rectam rationem & conscientiā tueatur: sed & ut in hac luce uiuamus, opemq; & operam nostrā ciuibus nostris polliceamur: incipiatq; ciuitas de nobis bene sperare, quom nos tam celebri uia ingredi animaduerterit. Actuosa quippe est uirtus, ut inquit Cicero, ad utilitatē humani generis, non ad tenebras aut ad solitudinē comparata. Exemplo sit nobis clarissimorum uirorū gloria, nō ex desidia, sed ex industria & laboribus conquisita. Ad horum imaginē nos effingere & conformare pro uirili nostra debemus: sic Cicero Scęuolā, sic Pompeius Syllam, sic Iulius & Sulpitius Crassum in republica affectabantur: ut eorum ratione & actione iuxta & meliores & doctiores redderentur. Exclamabat Themistocles, τὸ μιλτιάδου τρόπαιον οὐκ ἐᾷ με καθεύδειν. & sanè quisquis sibi proponit metā, ad quam feliciter ac beate consīdat: necesse est ut omnē aciem ingenij, omnes neruos animi cōtendat ad eligēdam sibi semitam, quæ ad propositam & iam animo conceptam felicitatē perducat. Vix hoc sine duce quisquā assequi poterit. Nam ut Plautus inquit: uiam qui nescit qua deueniat ad mare, eum oportet amnem quærere comitē sibi. Sic pullus equinus, ut ait Simonides, matrem licet impari gressu subsequitur, nec ab eius uestigijs unquam secedit. Adolescentes qui in dicendo profectum quærūt, nihil habent prius quàm sibi aut Demosthenis aut Ciceronis aut optimi cuiusq; dicendi genus ad imitationem proponere: ex quo phrasin mutuentur, & stylum dicendi magistrum assequantur. Hæc uiuendi ratio non modo huc promouet, ut splendidum nobis iter affulgeat ad præclaras atq; illustres perfunctiones: & si quid lapsi fuerimus in uia, excusatiores habeamur. Ho-

nestus est enim error magnos duces sequentibus. eorum quippe uirtus & gloria ea
est, ut suo lumine labeculas, si quæ forte intercurrant, præstringat. Græci ἐχιοδήκτους
eos uocauerunt, quorum uitia uirtutibus compensamus: trãslatione scilicet accepta
ab ijs, qui uiperę morsu fuerint sauciati: quos nunquam deinceps à reliquis uenena
tis attingi cõstans est opinio. Aiunt eos qui sibi ab occursaculis nocturnis & id ge-
nus terriculamentis metuunt, Idęorum dactylorũ, quos corybantes uocant, nomina
ediscere: atq; ijs ceu præsentaneo amuleto se præmunire. Cæterũ nullus stimulus
acrius currentem urget, quàm si æmulus riualisq; nobis obijciatur: qui cum nobile il
lud ad famam, ad gloriã, ad æternitatẽ certamẽ suscipiatur. Friget enim nescio quo-
modo omnis generosa actio, quæ citra contentionẽ proposita est. Mulieres quæ ma
gnos amoris stimulos subdere amatori cupiũt, nullũ ad hoc præsentius instrumentũ
habent, q̃ æmulationẽ suspicionẽq; animo animantis inijcere. Hinc illud apud Co-
micũ: Vbi nominauerit Phędriã, tu Pamphilã continuo. si quãdo illa dicet, Phædriã
intromittamus comessatũ, tu Pamphilã cantatũ prouocemus, dic. si laudabit hęc illi-
us formã, tu huius contrà. Deniq; par pari referto, quod eam mordeat. hoc est quod
Aristophanes magnã nos plerũq; ex inimicitijs capere utilitatẽ dixit: primosq; ho-
stes docuisse, quõ ciuitates in unũ cõueniant mœnibusq; cingant, pręsidia cõparen
tur, multaq; ad nostrã securitatem præmoliamur. Hinc Plutarchus cõmentationem
suã instruxit, quõ ab inimicis magnę ad nos utilitates proficiscant. Sanè equi qui ad
metã excursant, non tanto impetu ferrent, ni certamen contentionẽq; sibi oblatam
intelligerẽt. Celebre est, Claudij Cęsaris secularium Circensibus, excusso in carceri
bus auriga albatos equos palmam occupasse, opposita effundentes omnia, quæ con
tra æmulos debuissent perito auriga insistente facientes: quom puderet hominum
artes ab equis uinci: & peracto demum legitimo cursu ad metam stetisse. Quin & æ-
tate mea in equorum decursionibus uisi sunt qui decussis adolescentulis, palmã oc-
cupauerint, alijs alios equos frustra urgentibus & calcaribus & flagello. Tanta est sci
licet æmulationis uis & uictoriæ cupido. Nec tamẽ quisquam dubitarit, æmulatio-
nes & cõtentiones huiusmodi ad inimicitias & offensas frequentes spectare. Nã ut
ait ille, Qui uelit ingenio cedere, nullus erit. Scimus Hadrianum imperatorẽ nõ alia
de causa magnos quosdam uiros & architectos primi nominis perdidisse, nisi hac u-
na, quòd in ijs studijs in quibus ipse se primum esse uolebat, non poterat pati quem-
quam præstare. Laborauit hoc ambitu Nero, & Lucanũ tradunt non tam ab eo ne-
catum, quòd coniurationis fuisset particeps, quàm quòd in poeticæ studijs multum
sibi nomẽ uendicasset: ut nõ frustra dictũ putes à summo poeta de Miseno Aeolide,

Aemulus exceptum triton (si credere dignum est)
Inter saxa uirum spumosa immerserat unda.

Quom æmulatio itaq; res sit usq; adeo infensa, & quasi inimicitiarum seminarium,
recte dictum putamus à Xenophonte, ad prudentem pertinere ex inimicitijs etiam
non nihil utilitatis aucupari. Siquidẽ & ex feris animalibus multa sibi cõmoda rep-
perit uita, & aqua maris licet minime posculenta pisces tamen nobis educat. Quom
forte ignem primo inuentum Satyrus uidisset, eum amplecti atq; exosculari niteba-
tur. Cui falsè Prometheus, at tu hirce, inquit, barbam dolebis. Magna tamen cõmo
da ex igne nobis accedere, nemo diffiteatur. sunt qui morbos corporis uertant ad o-
cia studiorum. Zeno quom nauim suis onustam mercibus fecisse naufragiũ accepis-
set: bene, inquit, bene fortuna mecũ decidis, quæ ad pallium, id est philosophiam, me
compellis. Sanè ciuitates illæ optimis legibus institutæ existimãtur, quæ bellis finiti
mis infestantur. Olim tibicines in liberalibus quom inter se decertarent, oscitanter
ac negligenter id fecisse traditum est. Quòd si in alios decertandum foret, mirum est
quanta se cura ad id accingerẽt. Quom deleta Carthagine, & Achæis in seruitutem
redactis, quidam asseueraret, rem Romanam posthac in tuto fore. Atqui, inquit Sci
pio Nasica, nunc magno sumus in periculo: qui neq; quos timeamus, neq; quos ue-
reamur, nobis reliquimus. Non frustra itaq; Antisthenes dixit, ad ueritatẽ audien
dam aut probos amicos aut iratos inimicos adhiberi oportere. Quantum commodi
persæpe eliceatur ex inimicitijs, unus omnium uidetur intellexisse Onomademus,

uir in

uir in administratiōe reipublicæ experiētissimus. is Chius fuit. Cuius factio quom aduersarios superasset, cōsuluit suis popularibus, ne omnes diuersæ factionis homines ex urbe depellerent: ne forte illis eiectis, ipsi inter se inciperent dissidere. Cleanthes & Xenocrates nō alia re magis excitati ad philosophiam memorant̄, quàm quòd hebeti ingenio & calcaribus indigere dicerentur. At illi nequaquam huiusmodi uocculis perterriti, hoc animosius & constantius manebant in proposito. Quin & se per iocum ἀγγεῖα βραχύστομα καὶ πίνακας χαλκᾶς, id est angusti oris uascula & æneas tabulas uocitantes, omnes difficultates & deniq; inuidiā ipsam superarunt. & profecto Diogenes amico percunctāti, quomodo belle inimicum probra iactantē ulcisceretur, præclare fertur respondisse. Si te, inquit, ad omnem probitatē, omnemq; uirtutis splendorē conformaueris. Illud uero tum demum erit planum ac perspicuū profectus testimoniū, si quis in uirtutis & gloriæ stadio riualem eodem animo complectatur, quo uirū summa sibi beneuolentia coniunctissimū, cuius laudi neq; inuideat neq; æstimationē deprimat. Ita enim comparatū est natura, ut qui suæ confidit, alienam minime laudē insectetur. Sed enim inter ea quæ & dignitatē & multorum gratiam cōciliant, unum est silentiū. Cuius disciplina, si peritis credimus, aliquanto difficilior est, quàm orationis & sermonis: ijs præsertim, quibus auditus non per aures, (ut inquit prouerbiū) sed per linguā perterebratus est. Pythagoras igitur iure auditores monebat, ut Echemythiæ illi suæ imprimis initiarētur. Sic Aegyptus colebat Harpocratem: cui perseam arborē dicauerat: quòd eius frondes linguæ, fructus autem cordi, esset quàm simillimus. Sic Romani Angeronā, & quidem in templo Volupiæ, colebant: ut intelligas ex silentio uoluptatem sequi plerunq;. Recte enim ille dixit: se quòd dixisset, sæpe pœnituisse, quòd tacuisset nunquā. Neq; Spintarus putauit se cumulatius laudare posse Epaminūdam, quàm quom testatus est: se minime uidisse, qui plura sciret & pauciora loqueretur. Ex hoc indici digito salutaris nomen fecit antiquitas, quòd hoc ori admoto silentium imperarent, rem apprime mortalibus utilem ac salutarem: quod naturæ testimonio probari licet, quę linguam unam & quidem multis septam munimentis, dentibus scilicet ac labijs, ex quo Homerus nō semel dixit ἕρκος ὀδόντων, dedit mortalibus: quom aures duas dederit, semper patulas & ad excipiendum uoces expositas. Hinc Demonax apud Lucianum interrogatus, quomodo quis bene imperaret: Cohibēs iram, inquit, & pauca loquēs, & multa audiēs. Sicut probi uiri est, inquit Horatius, Nil cōscire sibi, nulla pallescere culpa: Ita bene proficientis est, nihil sibi persuadere, omnem ambitionē iuxtà & ambitum ex animo ablegare. Sic belle pater putatur laudasse filium in Andria: Aduersus nemini, nunquam præponēs se alijs: ita ut facillime sine inuidia laudem inuenias & amicos pares. Modestia enim deniq; una est quæ generosum cōmendat adolescentē. Siquidē agricolæ spicas reclinatas admirantur: extantes autē ac prominētes utpote inanes despiciunt. Quisquis ergo dixit eos qui in uirtute progressum fecere, initiatis esse persimiles, uerum mihi uidetur attigisse. Quippe circa fores ac propylęa Cereris multa est frequentia, multa cōcursatio: at simulac aditus patuerūt, admirabile silentium, incredibilis stupor omniū animos peruadit, iam sacra, iam cistas ac mysteria contemplantium. Audio Menedemū quiddam non huic admodum absimile dicere consuetum: Multos scilicet Athenas discendi gratia & ad quæstum literarium cōmeasse. hos primo quoq; tēpore sapientes fuisse, deinde sapientiæ studiosos, mox rhetoras, procedente demum tēpore rerum omniū oblitos ac ignaros euasisse. Nam quo quisq; plus bonarū disciplinarum hausit, hoc de se parcius sentit ac modestius: & iam quātum nesciat intelligit, qui se prius omnia scire profitebat̄. Quippe ita est, nec prius uasa admittere possunt instillatos liquores, quàm aer intus habitās emigrauerit. Modeste igitur de se adolescentes sentiant oportet, qui profectus desiderio tenentur, neq; suæ umbræ imagine illudi uolunt: longeq; ab se adulatores abigant: qui non solum capiti puluinos accōmodant, sed ea etiam solent attrectare, quæ sub axillis delitescunt. Cōmendatur ille adolescens, cui quom nescio quis ex ea classe supparasitaretur, eiusq; uirtutes ad cęlum attolleret, cōmode in eum Homericum illud retorsit, οὔ τις θεός εἰμι· τί μ' ἀθανάτοισιν ἐΐσκεις. Philippus rex multas uictorias nactus, quom

quom dubitaret ne insolescere inciperet, hoc genere præsertim hominum accedente, iussit ut ex ministris quidã crebro auri insusurraret, Φίλιππε ἄνθρωπος εἶ. Nec illud regis Persarum multum absimile: quem mane adiens quidam ex ijs qui cubiculo excubant, his eum uerbis primũ salutabat, ἀνάστα ὦ βασιλεῦ καὶ φρόντιζε, ὧν σε φροντίζειν μεσορομάσδης ἠθέλησεν. Sed & Alexãder ille qui magnitudine rerũ gestarũ Magni titulũ emeruit: quom ei multi palpũ obtruderẽt, & mox in pugna uulnus accepisset, opportune in eos Homeri carmen reiecit: τοῦτο μὲν αἷμα οὐκ ἰχὼρ, οἷός πέρ τε ῥέει μακάρεσσιν. Sanguis hic haud cruor est, qualis cælestibus exit. Illud autẽ quod à M. Antonio factum memoratur, & memoria posteritatis dignum est, & pulcherrime horum audaciã repressit. Athenienses enim quom M. Antonium suam urbẽ ingredientẽ & uittato curru excepissent, & Liberi patris titulo salutassent, neq; hoc satis putarent, illud quoq; addiderunt, se Mineruam suam πολιοῦχον ei uelle solenni cõiugio adiungere. Placet, inquit Antonius, sed tantam deam indotatã ducere turpe foret. Quare uobis dotis nomine mille talentũ indico. Nõ potuit profecto uir sagacis ingenij commodius transmarinã illam adulationem ulcisci. Consentaneũ uero illud est, ut qui persuasioni atq; ambitioni nuntiũ miserit, idẽ de se parce ac modice uerba faciat. Nihil enim turpius, adde & odiosius, quàm de se quenquam intemperãter loqui, etiam si hoc iustis de causis facias. Certè Cicero nulla alia de re grauius ab aduersarijs reprehensus uidetur, quàm quòd in suis laudibus recensendis foret immodicus. Extat illud Neuij de Neuio scriptum epigramma:

Immortales mortales si foret fas flere,
Flerent diuæ Camenæ Neuium poetam:
Qui postquam est orchio traditus thesauro,
Obliti sunt Romæ lingua latina loqui.

Quod sanè carmen plenũ superbię Campanæ existimatũ est, iustumq; illud testimonium esse potuisse, nisi ab ipso scriptum proderetur. Quom Cato grauiter decumberet, rogarentq; amici an se in sublimi loco tumulari mandaret, si quid ei humanitus accidisset. Minime uero, inquit. Malo enim homines percuntari, curnon in sublimi Cato, quàm cur tam sublimi loco positus? Certè in olympicis ludis quom pręcones, quorum munus planè uocale est, inter se decertarent, uictori nõ licebat se uictorem declarare, sed ea in re alterius opera & præconio utebatur. Et profecto qui protinus quæcunq; ex philosophia hauserunt, in medium depromunt, & per coronas ac cœtus uenditant: non magis philosophari putandi sunt, quàm qui pigmenta & medicinas uendunt, mederi. Qui enim fieri potest: ut cibus in alimentum & sanguinem abeat? quem simulac hauseris, non excoctum adhuc neq; digestum eijcias. Quippe ueteres Homericæ auiculæ exemplum improbauere, quæ cibum undequaq; perquisitum pullis implumibus omnem infarcit, ipsa sibi nihil seponit, impastaq; ac ieiuna macie conflictatur. Eos qui citra spem suę utilitatis alijs laborarent, antiquitas natos quarta luna existimabat. Sed hoc illi meliore conditione, quòd quantum eorũ utilitati & cõmodis deperibat, tantum gloriæ & æternitati accedebat. Alioqui tritum est illud, sapientẽ qui sibi non sapiat, nequicquam sapere. Prudenter itaq; auditores suos monebat Epictetus, ut generosas iuuencas imitarentur: quæ lætis in pascuis depastas haustasq; herbas non reuomebant, sed distento ubere & multo lacte pabuli felicitatem approbabant. Qui uero hactenus profecerit, suosq; in hunc usq; locũ affectus composuerit, ut nullus umbrę metuatur incursus: is quoq; non grauatò se argui patietur, etiã si quid minime peccauerit. Descendet enim in se ipsum ac se diligenter excutiet, illud Platonis secum immurmurans: an ego hoc feci, an ego hoc prætermisi? Siquidem turpe est quemquã acrius se ac sua intueri, quàm eum ipsum cuius de re agatur. Quòd si se quippiam per luxum aut errorẽ fecisse compererit, corriget & operam dabit, nequando aliàs ad eundem lapidem offendat. Quòd si se iniuria carpi intellexerit, secũ ipse in sinu gaudebit, sibiq; gratulabitur, regiũ asserẽs esse, male audire, qui benefecerit. Quod scite Græci dicunt, εὖ ποιοῦντα κακῶς ἀκούειν. Quom Athenis quempiam ocij damnatũ Lacon accepisset: erat enim ociosis mulcta proposita: rogauit ecquis tam optabilem mulctam subijsset. nihil erit tamen quod admonitori

succenseat

succenseat: sed modeste respondens, se hic non peccasse affirmabit. cæterum illi gratias profitebitur, cuius opera futurus erat melior, si quid hac parte deliquisset. nā qui se excusant, & cum admonitore rixantur, incidunt in Diogenis reprehensionē: qui quom adolescentem cōspexisset, sese in cauponā intrudentē, quòd eius cōspectum ueritus exire erubesceret: heus, inquit, bone adolescens, quo te magis ac magis nobis subducis, hoc te profundius in cauponā immergis. non secus profecto ac qui in tenacissimū cœnum inciderunt. Quo enim se impensius uolutant, hoc grauius inhęrescunt. Ad hoc pertinet quod de ambitiosis dici solet, qui inopia circumuenti se tamen diuites uideri uolunt: & quo largius hoc faciūt, hoc se maioribus impendijs attenuant, ut summæ demum paupertati succumbant. Recte itaq; Hesiodus alios per se, alios aliorum monitu, scripsit sapere: eos uero postrema conditione censendos esse, qui neq; ipsi per se, nec aliorum monitu sapere didicerūt. Nam & quibus dens aut reduuia aut id genus leuis morbus infestus est, ij solent medicum cōuenire, ac remedium postulare. Quos autem febris uexat aut alia maior quædam intemperies male habet, ij accersitos medicos hilares excipiunt. At qui phreniti agitantur, adeo omne remedium exhorrescunt, ut aduenientes etiā medicos conspuāt ac depellant. Quod pleriq; adolescentes faciunt, tantisper aures ueritati obstruentes, dum ætate aut certè rerum euentu edocti uix tandem resipiscant, quom iam pœnitentia parum prodesse potest. Ob id Antiphon elegantē admodum apologum nobis cōfinxit: prodēs esse urbem sub ipso mundi cardine, in qua emissæ hyeme uoces protinus magnitudine frigoris in glaciem obrigescāt: nec prius audiantur, quàm superueniente æstate resolutæ ad aures perueniāt: haud multo aliter adolescētulis accidere. Eos enim per inertiam & incuriam primæ ætatis bene admonentium uerba non audire, donec melioris grauiorisq; ætatis maturitas superuenerit. Sed homini qui recte uitam instituat, nihil est turpius quàm non omnia animo pręmetiri ac prospicere: quom uita nostra tot fortunæ, tot naturæ telis proposita sit. Multi enim improbati sunt: quòd in harenam congressi turpiter terga uerterint: nihil præterea in excusationē suæ pœnitentiæ afferentes, nisi hoc unum, οὐκ ᾤμην, id est Nō putaram. Non intelligebam scilicet quantū laboris mihi obijcere͂, quot molestiæ, quot probra mihi forent perferenda, quantum uigilandum, quantum abstinendum. Atqui ad hæc omnia multo ante animus offirmādus est ac præmuniendus. Ea enim quæ improuisa superuenerint, si Cyrenaicis credimus, maximè solent animum consternare. Hinc magorum est præceptum, ne quis quom quid recte instituerit, respiciat. Certè poetæ non alia causa Orpheo ablatā Eurydicen scripsere, quom sese auertisset. & Plato sapienter monuit, uitia fugienda esse ἀμεταστρεπτί. Hinc Pythagoræ illud symbolum, per eandem uiam ne reuertitor. & illud, ne crus sinistrū dextro inijcito. Sedenim quædam male à quibusdam & infeliciter tentata magnos uiros nequaquam deterruerunt, quin fortius & constantius cœpto operi incumberent. Meander uictus à Philemone in certamine peruersa iudicum sententia: An non erubescis, inquit, Philemon quotiens uincis? Aristippus uictus à sophista quodam in syllogistica cōcertatione: Atqui ego, inquit, uictus uictore multo pacatius conquiescam. quom forte Homerus perperā carmen quoddam pronunciasset, non ob id deterritus est, quin cętera intrepido ac securo animo prosequeretur: tanta scilicet erat uatū principi de se fiducia. Id carmen Didymus numerosæ autor historiæ illud esse uoluit, à quo auspicatus est Iliada. μῆνιν ἄειδε θεὰ πηληϊάδεω ἀχιλῆος. In quo, si Dis placet, errores treis se annotasse professus est. Nam & heptemimerim cōtra naturā produci, & in sexto pede præter rationem synalœphen obseruari, & alteram in Achille syllabā litera una fraudatū iri, ut dactylo locus relinqueretur, improbauit. Hippocratē aiunt sententiam de futuris capitis reuocasse, quòd se lapsum in ea cōmentatione deprehendisset. Homini enim ingenuo ac sibi bene confidenti nusquam est maior gloriæ ambitus, quàm ubi maximū ueritatis patrociniū suscipiatur. Traditum est memoriæ, Sosigenē semel atq; iterum ea quæ de astris scripserat, ad coticulā atq; in disquisitionem reuocasse. Nec ideo magis animū despondit Parrhasius ille cognomēto ἁβροδίαιτος, insignis pictor, quom inuidia iudicum uictus in Aiace faciundo grauiter sententiam tulisset. Nec ob id deterritus

territus à professione destitit, contentus hac una uoce stomachū suum significasse: Indignari scilicet se professus ac miserari fortunā Aiacis, qui bis in certamine immerenter succubuisset. Scimus Agoracritum inter raros statuariôs excelluisse: ei tamen Alcamenem fuisse præpositum, Atheniensibus suo magis ciui quàm externo homini studentibus. Eam iniuriam nō grauius tulisse ferunt Agoracritum quàm ut signū id Nemesim appellaret, idq; Athenis esse prohiberet. Semel itaq; consiliorum summa ineunda est, certumq; ad portum dirigenda sunt uela: mox contempto omni uentorum flatu ac reflatu, rectus clauus tenendus est, quatenus uires nostræ patiuntur: donec ad locum, quem animo concepimus, perueniamus: in quo neq; oculi caligēt, neq; umbræ telis pars ulla corporis obijciatur. Illud uero par est animo præcipi, rem arduam esse uirtutē: nec facile quenquam in Euthymiæ sacrariū posse penetrare, ni semper hoc agat, & huc omnes animi neruos intēdat, uitia scilicet & uitiorum magistros affectus expugnet. Vita enim hæc propemodum palæstra est, in qua pancratium exerceatur, nunc aduersus naturæ inclementiā, nunc contra fortunæ impetus: ut semper nobis excubandum sit ad omnes ictus repellendos retundendosq;. ut non inepte oraculum illud, quod Cirrhæis datum accepimus, ad nos referri posit: die scilicet noctuq; nobis esse depugnādū. Sicut enim uires remittentibus nautis ac remos inhibentibus remigium cessim abit & aquarum uentorūq; impetu rapitur: ita protinus quom è præsidio cedimus aut è custodia abimus, periculum est ne transuersi rapiamur, spesq; omnes nostræ in sinistrum abeāt. Nam & planetæ quom στηρίζειν, id est stationem facere dicuntur, retrogradi recurrentesq; solent appellari. Iure itaq; uirtutem Aristoteles habitum definiuit. est aūt habitus qui longa exercitatione comparatus est, & propè in naturā coaluit. Non enī qui semel aut iterū actu uirtutis perfunctus sit, is etiam uirtutē assecutus existimari debet: neq; se liberalem quisquam arbitretur, quòd aliquando beneficentia usus sit: neq; iustum, quòd nonnunquam pro dignitate claros uiros promeritus sit: neq; continentē, qui interdū suos affectus suffrenauerit: ceu qui se ancillę uenditabat, quòd nescio qua leuicula re prouocatus, irā tamen & turbas compescuisset. En, inquit, ut iracundiam uici, ut clemens euasi. Nec ideo Timon μισάνθρωπος appellari desijt, quòd unum ex Atheniēsibus Alcibiadem amare putaretur, quem pessimo publico genitum augurabatur. Nec utilitatis publicæ studiosus creditus est, quòd ficum arborē execturus in concionem prodierit: monueritq; ut quoniā se multi ex ea pensiles fecissent, si quis eodem uoto teneretur, properaret induere laqueum. Nam se breui illam esse excisurū. Quisquis ergo uirtutem affectarit, se componat oportebit, ut nunquam à præclaræ cogitationis statione decedat: & serio iocoúe quid agat, idem semper bene ac generose agendi propositum teneat. Quom Diogenes Corinthi ageret bello imminente, alijq; alia molirentur, & turpe foret quenquam in tanto ciuitatis periculo cessare: & ipse Diogenes, ne solus segnitię argueretur, huc atq; illuc suum illud dolium uersaret: interrogatus quid operam perderet, satagētibus omnibus: Nolo, inquit, ego unus cessator uideri: ne igitur nihil agam, hoc ago. Transit hæc demum bene agendi consuetudo in naturam, ut aliud etiam agentes, atq; adeo cogitantes, hoc tamen agamus atq; cogitemus. Sic manus longa edocta assuetudine nobis uel aliò mentē intendentibus, os atq; oculos petit absq; offensa. Sic mens bene instituta, etiam per nocturnā quietē, suos cum uirtute conatus exercet: ut neq; uis illa imaginaria, quæ in nos tyrannidem exercet, si Platoni credimus, eam à proposito posit auocare. Sic Socrates discipulos explorabat. sic aiunt Stilponē Megarensem, quom eum Neptunus per somnū obiurgaret, quòd parum laute sacrificasset: ille intrepide, Quid, inquit, Neptune ceu puer indignaris? quòd neq; fœnerarim, neq; creditori me obstrinxerim, ut nidore ciuitas cōpleretur. An non ego pro copia & sacrum feci, & quod primū fuit, integram animum attuli. Subrisit Neptunus, & se in eius gratiam omnia large Megarēsibus facturū recepit.

Eò Dis bene iuuātibus iā peruenimus, ut imago quædā nobis sit cōstituta bene ac beate uiuendi, quam Plato non iam καθαρτικήν, ἀλλὰ παραδειγματικήν uocabat: utpote quę iam nō detergendis uitijs, sed prodendis de se exemplis uacaret: ad quam quisquis peruenisset, maiorē homine, & proximū deo existimabat. Hic enim animo iam

euectus

euectus supra mortalia, nihil admiratur. Est enim admiratio inscitia prognata, & stuporis alumna. ea siquidē admiramur, quorū causam ignoramus. Quapropter factū est, ut Irim Thaumantis filiā dixerint ij, qui eam cōstare flexu radiorū solis cū nubibus colluctantiū ignorabāt. & licet Aristoteles nō inutile dixerit, de re omni dubitare, quo acrius in rerum indaginem ingenij aciem dirigamus: tamen neq; omni ætati neq; omni homini id dictum putamus. Id enim nobis persuasum esse oportet, nullam rem sua causa uacare, & si ea nobis ignota incertaq; sit. Nam & miracula & portenta suam causam habent, sed in maiestate naturæ delitescentem. Quisquis ergo nihil admirabitur, is iam planè absolutus philosophus poterit existimari: qui iam nihil cogitet, nisi ut uiuens moriatur, & in hoc corpore positus supra hanc mortalitatem euectus ad cælum pleno passu enitatur: ut uerum intelligamus illud Platonis, nihil aliud esse philosophiam, nisi τὴν τοῦ θανάτου μελέτην. In hanc igitur uitiorum expultricem, felicitatis opificem philosophiam, qua nihil maius aut melius nostro generi deorum liberalitate cōcessum est, nauiter incumbamus: philosophandumq; nobis omni ratione existimemus: non paucis, ut Zethus ille Pacuuianus arbitrabatur: sed toto pectore, & quantum sese ingenij nostri uis porrigit. Nam omnino philosophari oportere acuto nobis dilemmate Aristoteles probauit, ἢ φιλοσοφητέον δεῖ, inquit, ἢ μὴ φιλοσοφητέον. εἰ μὲν φιλοσοφητέον ἐστι, φιλοσοφῶμεν. εἰ δὲ μὴ φιλοσοφητέον δεῖ, ὅμως φιλοσοφῶμεν διὰ τί φιλοσοφητέον οὐκ ἐστιν. πάντως οὖν φιλοσοφητέον ἐστι. Hinc enim nobis omnis fons & seminariū securitatis aperitur, hac imbutus non secus contumelias admittet, ac quispiam illud poetæ,

Macte tua uirtute puer: sic itur ad astra.

Aiunt Pyrrhonem deprehensum tempestate, alijs omnibus cōsternatis periculi magnitudine, annotasse in naui τὸ δελφάκιον, id est porculum large ac secure frugibus uescentem. En, inquit, uobis ueram εὐθυμίας imaginem: sic enim habet animus eius qui ueram philosophiā est assecutus. Caret enim omni uexatione, nullisq; agitur fluctibus, & perpetua tranquillitate perfruitur: utpote cuius animus cum nullis affectibus colluctatur: neq; iam est cōtinens, sed planè temperans: id est omni curarum impetu, omni libidinis stimulo, omni ambitionis impulsu absolutus: illud semper Epicteti habens in promptu, Fortuna mihi opes aut magistratus aut alia quæ uulgo censent bona, auferre potest: at in ea quę mea sunt, nullū sanè habet imperiū. Et illud Socratis: Anytus & Melitus me quidem possunt occidere: me autē lædere nō possunt. Quòd si, ut inquit Horatius, fracto axe cęlum ruat, expectabit tamen ille impauidus ruinam. & quamuis undiq; ingruant procellæ: quamuis nubes eripiant cælumq; diemq; Teucrorum ex oculis: is tamē omnium umbrarum securus, felicitatis suæ stationem tenebit, quid umbra sit planè intelligens, atq; illud Lucretianum frequenter inclamans:

Nam nihil esse potest aliud nisi lumine cassus
Aer, id quod nos umbram perhibere suemus.

DE VERBORVM ET RERVM SIGNIFICATIONE

CÆLII CALCAGNINI COMMENTAtio, in gratiam Gilini episcopi Cymacliensis incepta.

DE VERBORVM ET RERVM SIGNIFICATIONE.

CÆLIVS

P ACTA, conuentiones, contractus, cæteræq; huiusmodi actiones, quibus homines mutuo obligantur, his duobus confieri solent: uerbis scilicet & rebus. uerbis quom solæ uoluntates declarantur, & ex sponso & stipulatu agi potest. Quom uero aut in uenditionibus preciũ, aut aliter hypotheca inseritur, tunc re potius quàm uerbis res acta uideri potest. hoc est quod Iureconsultus pactum nudum appellat, quod solis uerbis conflatum est: quòd si insuper pignus aut realis alia obligatio interuenerit, iam non nudum, sed uestitum pactum solet appellari. Quom ergo ijs duobus omnia inter mortales transigantur: uetus enim dictum est, rem ubi pagunt, oratione pagunt: Iureconsultus siue ille Tribunianus, ut ego existimo: siue alius ex ijs, qui Parhedri imperatoris uocabantur, quom tot milibus uersuum de cõtractibus actionibusq; & id genus alijs hactenus egerit, opportunum quoq; hoc loco existimauit De uerborum & rerum significatione agere: ut siquid forte ambigui in ijs quę dicta sunt oboriatur, hoc titulo interprete iam facile intelligi possit. Et profecto multum interest quãtum exacte quisq; teneat nomina & appellatiões cuiusq; disciplinę: quãdo aliter, exẽpli causa, Iureconsultus terminum accipiet, id est limitem uicinũ agrum disterminantem: aliter Dialecticus, eum scilicet in quẽ resoluitur oratio. sic ex Aristotelis Prioribus & Topicis colligimus. certè memoriæ proditum est, Labeonẽ non aliter quàm uocum enarratione ius uetus enucleasse.

VLPIANVS

Verbum hoc, siquis, tam masculos quàm fœminas complectitur.

CÆLIVS

Quis, siquis & quisquam, aliaq; id genus deriuata apud ueteres promiscuè ad marem & fœminam efferebantur. Ennius: Quis tu es mulier, quæ me insueto nuncupasti nomine. Plautus in Vidularia. Dic mihi, si audes, quis ea est, quã uis ducere uxorem: Terentius in Eunucho. Hunc oculis nostrarum quisquam nõ uidit. Quem locum Donatus annotauit. Non ubiq; autem siquis ad utrũq; genus pertinet, sed in ijs tantum, ubi maris & fœminæ functio est. ut infra Vlpianus: Si quis sic dixerit, ut intra diem mortis eius aliquid fiat, ipse quoq; dies, quo quis mortuus est, numeratur. Nam factio testamẽti æquè ad marẽ & fœminã pertinere potest. his facile admoneri potuerunt tabelliones recentis seculi, minime opus fuisse toties uerba illa inculcare, ille uel illa, qui uel quę, quom sub maris appellatione fœmina etiã obstringatur.

PAVLVS

Vrbis appellatio muris, Romæ autem continentibus ædificijs finitur, quod latius patet.

CÆLIVS

Certè ueteres urbem mœniũ ambitu præfiniebant, quantum scilicet aratro fuerat designa-

designatum, quod omne pomœrio continebatur. hinc urbis amplitudinē ac circuitum immutatū sæpe accepimus, quom quis auspicato pomœrij fines promouisset: quæ prerogatiua ijs tantū dabatˀ, qui in Italia imperiū propagassent, si Tacito & Gellio credimus. In urbe ergo sunt, qui intra mœnia uersantur: Romę autē, qui in suburbanis & continentibus ædificijs agunt. Quom itaq; tribuni, quibus non licebat ab urbe diem integrum abesse, ante mediam noctem in suburbana appulerant, nec tamen intra mœnia penetrauerant, legi factam fraudem existimabant: quòd Romæ, non etiam in urbe fuerant. Quin & comitia centuriata quæ in campo Martio cogebantur: non in urbe, sed Romæ haberi dicebantur, quòd intra urbem procinctum esse exercitum non licebat. Iis adde quòd quibus debebatur triumphus, ante decretum triumphum nō licebat esse in urbe, neq; laureatos fasces aut lictores habere intra urbem: qua de re in Epistolis ad Atticum Ciceronem conquestum legimus. Aut enim triumphum omittere, aut ab urbe abstinere cogebātur. Adde quòd in sortiendis magistratibus eorum tantū, qui in urbe forent, ratio lege haberi solebat. Sunt autem qui Romam & continentium ædificiorū ad mille tantum passus proferri existimabant, quòd eo usq; tribunitia intercesio & ad tribunos prouocatio portenderetur. Cęterū aliud est in urbe esse, aliud ad urbem. omnis enim magistratus, autore Asconio, qui intramuranus nō est, nec urbanus, etiā si administrator eius Romæ est, ad urbem non in urbe dicitur. Salustius in secūdo Historiarum: Vtriq; ad urbem imperatores erāt. Cicero in secundo Verrinarū: Quom primā concionē ad urbem consul designatus habuit. Pompeius enim proconsul de Hispania Sertorio uicto nuper uenerat: & statim habuerat concionem de restituenda tribunitia potestate Palicano tribuno plebis. sic autem dici solet de ijs, qui cum potestate prouinciali redierāt: aut nondum in prouinciā profecti essent. Idem in Prętura urbana: Qui simulatq; ei sorte prouincia Sicilia obuenit, statim Romæ & ad urbē antequā proficisceretur, quærere ipse secum & cogitare cum suis cœpit: quibusnam rebus in ea prouincia maximam uno anno pecuniam facere posset. Qui locus antea corruptus legebatur: nos ex autoritate Asconij castigauimus. Continentia uero ædificia uocauit attigua, & quæ sibi continuantur: qualia fermè solent esse suburbana.

PAVLVS

Cuiusq; diei maior pars est horarum septem primarum diei, non supremarum.

CÆLIVS

Posset hæc Iureconsulti sententia cuipiam fortasse parum exacte cogitanti uel ridicula uel leuis uideri. Quom enim certū sit, ueteri more diē in horas duodecim distinctū esse: quod & ex historia Euāgelica didicimus, An nescitis, inqt, quia duodecim sunt horę diei: quis nescit horas septē, maiorē esse diei partē, quom tantū quinq; reliquæ sint horæ, quę diē solidū perficiant: ab ortu scilicet solis ad occasum. Nā licet Romani à media nocte ad mediam noctē, diem metirentur, hæc tamē dimensio ciuilis iustius quàm naturalis dici meruit. Natura enim magistra omnes gentes à luce ad tenebras diem, & rursus à tenebris ad lucē noctem metiuntur. Sic eos qui agunt sub polo, dicimus semestrē diem & semestrem noctem habere, utrunq; luce ac tenebris præfinientes. Et profecto Aristoteles nihil aliud diē esse dixit, quàm solis excursum ab oriente in occasum. Quom uero excursus ille quotidie euariet: fiantq; dies nunc breuiores, nunc productiores: prout sol aut à nobis declinat ad tropicum capricorni, aut à tropico capricorni ad nos reuertitur: certè duo tantum sunt dies toto uertente anno nocti æquales, & ex eo æquinoctiales uocati: alter uernus in capite arietis, alter autumnalis in capite libræ. Quibus etiā diebus horæ tam diurnæ quàm nocturnæ pares sunt, à Græcis ἰσημεριναὶ, à nostris æquinoctiales appellatæ. Cæteris enim diebus non pares sunt, sed ad dierum noctiumq; prolixitatem aut breuitatem accōmodatæ. Illud siquidem antiquis fuit perpetuum, horas duodecim diebus iuxtà & noctibus tribuere. ex quo necessariò accidebat, ut æstate productiores, correptiores hyeme forent. Hinc illud Martialis: Hora nec æstiua est, nec tibi tota perit:

quom productā horam uellet intelligi. Rursus in Pseudolo Plautus: Totū Corinthiē sem fontē hora interbiberet. protinus ille subijcit: Adde hiberna: breuē admodū significare uolens. Quomodo autem per hydraulica instrumēta horas huiusmodi temporarias, quas Græci καιρικὰς uocitant, ueteres metirentur, & diebus propè singulis euariarēt: ostendit Vitruuius Architecturæ libro septimo. Mathematici illud obseruarunt, horas æquinoctiales à toto axe, temporarias autem à puncto axis annotari: quod quomodo intelligendum sit, altioris indaginis munus est, quam breuis & compendiosa hæc commentatio non capit. Quom igitur perpetua foret die noctuq; duodecim horarum obseruatio, illud quoq; par fuit, ut noctis dieiq; dimidium horis sex occuparetur. Potuit itaq; merito quispiam existimare, horas septem, siue illæ ante meridiem seu post meridiem assumerētur, maiorem diei partem occupare. Quam suspicionē nequis approbaret, Iureconsultus prudenter admodum admonet, cuiusq; diei maiorem partem esse horarum septem primarū diei, non supremarum: hoc scilicet innuens, maioris partis diei nuncupationē, non ab horarum numero simpliciter, sed à diei parte actuosa faciendam esse. Siquidem ueteres matutinas & antemeridianas horas ferijs negocijs occupabāt: eaq; diei pars melior dicebatur. Sic certè à Vergilio dicitur: Quoniā melior pars acta diei est. Sic profecto Martialis eo epigrāmate, quo horas duodecim secundum ueterū actiones dispensat, Iurecōsulto subscribit: & septem horas diei priores forensibus negocijs tribuit: cuius carmen est,

Prima salutantes atq; altera continet hora:
Exercet raucos tertia causidicos.
In quintam uarios extendit Roma labores.
Sexta quies lassis: septima finis erit

Nam fermè quicqd reliquū erat diei, palæstris, ludis, balneis, & symposijs absumebatur. Multa erāt prẹterea quæ antemeridianis horis licebant: pomeridianis non dicebant. exempli causa lex uetus ait: In comitio aut in foro ante meridiē causam conijcito. Post meridiem fœdus ne ferito, ne auspicator, Senatusconsultū ne facito. & multa præterea huiusce generis. Illud quoq; annotatū inuenio, duodecim tabulis ortum & occasum nominari. Post aliquot annos adiectum meridiē, accenso cōsulum id pronuntiāte: quom curio inter Rostra & græcostasin talem solem prospexisset.

PAVLVS

In itinere faciendo XX. milia passuum in dies singulos peragenda, sic sunt accipienda, ut si post hanc dinumerationem minusq; XX milia supersint, integrum diem occupēt: ueluti si XX unum milia passuū sunt, biduum eis attribuitur. Quę dinumeratio ita demum colligenda erit, si de die non conueniat.

CÆLIVS

Potest cadere in cōtrouersiam an senator peregre agens, uocatus à uiatore quom in senatum tempore non aduenerit, sua culpa mulctandus sit: eiq;, utpote infrequenti pignora capiēda sint. Illud quoq; dubitari potest, an reus absens, cui dies dicta sit, deserti uadimonij damnari debeat, quòd se iudicio nō stiterit. Grauiter autē periclitabatur, qui deserti uadimonij damnabatur: ut ex multis locis, sed imprimis ex oratione pro Roscio Amerino apud Ciceronem colligi potest. Si ergo uel senator uel reus citatus se uiarum distantia & locorū interuallo excusauerit: cōtrouersumq; fiat, quantū quisq; iusti itineris die singulo peragere debeat: Iureconsultus hoc loco eam controuersiam decidit, tradens in itinere faciendo XX. milia passuum in dies singulos peragenda esse. Quę tamen sic sunt accipienda, ut si post hanc dinumerationem, id est in cōputatione uicenarij numeri, succisiui aliquid redundet, & minusq; uiginti milia supersint: hoc succisiuum, quicquid est, diem integrū occupet. Exempli causa, si peragēda fuerint unum & uiginti milia passuum. Qua in supputatione unū succisiuū est & supra uiginti redundat, quæ integro diei unius itineri tribui solent: tunc biduum eis attribuetur. Ex quo intelligimus ex sentētia Iureconsulti, unū quom succisiuū est ex uiginti, diem unū occupare. Armato militi, si Vegetio credimus, decem

mili

milia passuum in diem præfiniebantur: ita ut eorum etiam partem excurreret. Sed aliud est armatum esse, aliud esse expeditum. postremo loco Iureconsultus admonet hanc dinumeratione͂ seu supputationem ita demu͂ procedere, si de die no͂ co͂ueniat, & iudicio diiudicanda sit. nam si uel ex pacto, uel alio modo quis absolute se obstrinxerit tali uel tali die affuturum: etiam si longe dictam itineris supputatione͂ uicenaria͂ superauerit, tu͂c ex pacto tenetur: neq; dinumeratione Iureconsulti adiuuari potest.

PAVLVS.

Eius qui apud hostes decessit, dici hæreditas non potest: quia seruus decessit.

CÆLIVS.

Iure gentium qui in manum perduellium uenit, is seruus est tantisper, dum postliminio reuertatur. Interim si testamentu͂ condiderit, id nullum est, utpote à seruo conditum. Captus enim ab hostibus maxima capitis diminutione & patriam amisit, & bonorum potestatem, & intestabilis factus est. Hac de re in Institutionibus, titulo, Quibus non est permissum facere testamentum: Iustianianus abunde meminit. Eius qui apud hostes est, testamentum quod ibi fecit, no͂ ualet iure postliminij, quamuis redierit. Sed quod, du͂ in ciuitate fuerat, fecit: siue redierit, ualet iure postliminij: siue illic decesserit, ualet ex lege Cornelia. Certè, ut alibi scriptum est, hi qui ab hostibus capti sunt, si reuersi fuerint, omnia pristina iura recipiu͂t. Iccirco reuersus etiam liberos habebit in potestate: quia postliminium fingit eum qui captus est, in ciuitate semper fuisse. Si no͂ ibi decesserit, exinde ex quo captus est pater, filius sui iuris fuisse uidetur. Filij ergo ad bona patria admittuntur: non tantum hæreditaria, sed quasi ab intestato, iure sibi debita.

PAVLVS.

Pecuniæ appellatione re͂ significari Proculus ait. Rei appellatio latior est quàm pecuniæ: quia & ea quę extra computatione͂ patrimonij nostri sunt, continet: quom pecuniæ significatio ad ea referatur, quę in patrimonio nostro sunt.

CÆLIVS.

Lex uetus est, Si furiosus existet, agnatoru͂ gentiliumq; in eo pecuniaq; eius potestas esto. Appellatione pecuniæ, non pecunia tantum numerata, sed bona & res furiosi intelligu͂t͂, ex sente͂tia Proculi. Sed Paulus tame͂ uult intelligi, quæ patrimonio co͂tinentur. Nam rei significatione͂ laxius se habere quàm pecuniæ opinatur. ut res quodammodo genus sit ad pecuniam. Pecunia siquidem co͂tineri quæ patrimonio comprehenduntur. At ea quæ profectitia sunt, quæ nominibus continentur, quæq; patrimonio non includuntur, rei, non etiam pecuniæ nomine subsignari.

PAVLVS.

Opere legato uel conducto, his uerbis significari Labeo ait id opus quod Græci πανὲτελὲς uocant, id est ex opere facto corpus aliquod perfectum.

CÆLIVS.

Mihi magis placet, ut opere locato legatur quàm legato. Locare enim & conducere inuicem sibi respondent: dominus locat, redemptor conducit. Sunt qui locant operas in dies: sunt qui conducunt operam sartam. sed & qui loca͂t, & qui conducu͂t opus, no͂ aliter intelligendum est quàm opus consummatu͂ & absolutum, cui manus extrema accesserit. Tunc enim uel co͂ductor uel locator perfunctus opera existimandus est, quom totum corpus ex opere perfectu͂ est ut nihil desit: quod à Græcis πανὲτελὲς, id est omnimode absolutum dicitur.

PAVLVS.

Nominis & rei appellatio ad omnem contractum & obligationem pertinet.

CÆLIVS

Quicquid nostrum est, aut in re expedita positum est, aut in debitoribus, quæ nomina appellari solent: à quibus exigendũ est quod nobis debetur. In omni ergo contractu & obligatione alterutrũ interuenit: aut enim de re, aut de nomine agit. Nã & rem & nomẽ uendimus: rem & nomẽ obligamus: de re aut de nomine paciscimur.

VLPIANVS

Verbum ex legibus sic accipiendum est, tam ex legum sententia quàm ex uerbis.

CÆLIVS

Verba inuenta sunt, ut animi sensa interpretentur: ob id Mercuriũ deorum interpretem finxit antiquitas. Quom ergo dicimus, uerba legis pensitanda esse: non absolute ipsa uerba, sed sententiam quæ pendet ex uerbis, pensitandam esse admonemus. Est quando apud rhetores uerba & sententiam dissidere legamus: quom uel ambigue uel obscure uerba scripta sunt. Imprimis tamen sententiæ ratio est habenda, atq; huic primæ partes deferendæ.

PAVLVS

Sponsio appellatur, non solum quæ per sponsi interrogationem fit: sed omnis stipulatio promissioq;.

CÆLIVS

Sponsionem uult Paulus ad omnem promissionẽ simpliciter extendi: non solum ad eam quæ fit solenni more per interrogationẽ. Exempli causa, spondes mihi decem? quod si ille se spondere restipulatur, protinus ex sponso tenebatur. & sanè ita sponsalia antiquitus solebãt celebrari. Erat alia species spõsionis quæ nõ fiebat per sponsi interrogationem, sed pignoribus depositis, uel sub certa conditione. Sic Asclepiades medicus apud Plinium sponsionem fecit cum Fortuna ne medicus crederetur, si unquam inualidus fuisset. Et Cleopatra sponsionem fecit cum Antonio, una cœna se centies HS absumpturam: quod ni fecisset, certam summã amitteret, electo etiam L. Plancio sponsionis iudice. De hac Papinianus meminit XX. Digestorum libro. Si quis spõsionis causa annulos acceperit, nec reddidit: uictori præscriptis in eum competit actio. Est & alia quædam sponsionis species ad interdicta pertinens: de qua meminit Quintilianus in VII. Quotiens autẽ, inquit, poterimus efficiendum est ut de re quoq; bene sentiat iudex: Sic enim iuri nostro libentius indulgebit. Vt in sponsionibus quæ ex interdictis fiunt: etiam si non proprietatis est quæstio, sed tantum possessionis: tamen non tantũ possedisse nos, sed etiam nostrũ possedisse docere oportebit. Huius rei luculentũ exemplum habes apud Ciceronẽ in oratione pro Cecinna. Erat enim Cecinna Volateranus de fundo ui armata deiectus: propterea prætor interdixerat de ui: id est interdicto unde ui concesso, iusserat Ebutium qui uim fecerat, restituere Cecinnam in possessionẽ. at quom Ebutius se prætoris edicto satisfecisse diceret, Cecinna autem se planè restitutum negaret, facta est spõsio: ni Cecinna restitutus ex edicto prætoris esset. sed qui totam Ciceronis orationem perlegerit, is rem multo planius intelliget. Erat & alia sponsionis species, quæ ad interdictum nihil pertinebat. In qua erant uerba solennia, Iudicem tibi fero, ni hoc aut illud factũ sit. Quæ ut intelligatur cõmodius, contenti erimus duobus exemplis, altero Valerij Maximi, altero Ciceronis. Valerius libro secundo: Pertinacius progressa contentione Valerius sponsione Lutatium prouocauit, non se petiturum triumphum ni suo ductu punica classis esset oppressa: nec dubitauit restipulari Lutatius. Itaq; iudex cõuenit inter eos, Attilius Calatinus. Cicero in tertio Officiorum: Fimbriam cõsularem, audiebam de patre, iudicem M. Lutatio fuisse equiti Romano sanè honesto: quom is sponsionem fecisset, ni uir bonus esset.

Pau-

PAVLVS

Verbum, oportebit, tam præsens quàm futurum tempus significat.

CÆLIVS

Sunt codices in quibus non oportebit, sed oportet legatur. Quod sanè ad sententiam multo facilius est: nam passim dicimus: faciam quod oportet: feci quod oportet: ita ut hoc uerbum, licet præsens, omnibus tamen temporibus inseruiat. Vlpianus libro quadragesimoquinto ff. titulo De uerborum obligationibus. Non ualet autem huiusmodi stipulatio, ubi quis rem suam stipulatus est. & constat. siquidem ita stipulatus sim, quòd ex causa addictionis dare facere oportet, stipulationem ualere. Ego tamē & promulgatam lectionē tueor. Nā oportet & oportebit ita ex æquo dicitur, sicut licet & licebit: quod & grammatici annotarunt.

PAVLVS

Actionis, uerbo non continetur exceptio.

CÆLIVS

Actio ad eum pertinet, qui litem intēdit, id est ad actorē. Exceptio autem ad eum qui depellit, id est ad reum. Omnis enim cōtrouersia fit per intentionē & depulsionem. Vlpianus libro quadragesimotertio ff. titulo De exceptionibus seu præscriptionibus & præiudicijs inquit: Agere etiam is uidetur qui exceptione utitur: nam reus in exceptione actor est. Sed eiusdē quoq; uerba quæ mox sequunt, mihi adscribenda existimaui, quom accōmodate ostendāt quid sit exceptio. Exceptio dicta est quasi quędā exclusio, quę interponi actiōi cuiusq; rei solet, ad excludēdū id, quod in intentionē cōdemnationēue deductū est. Replicatiões nihil aliud sunt, q̃ exceptiones: & à parte actoris ueniūt: quæ quidē ideo necessariæ sunt, ut exceptiones excludāt. semper enim replicatio idcirco obijcitur, ut exceptionē oppugnet. Illud tenendū est, omnē exceptionē uel replicationē exclusoriā esse. Exceptio actorē excludit: replicatio reū. Sed cōtra replicationē solet dari duplicatio, & cōtra duplicationē triplicatio, & cōtra triplicationē rursus quadruplicatio: & deinceps multiplicantur nomina, dum aut reus aut actor obijcit. Sanè solemus dicere quasdam exceptiones esse dilatorias, quasdam peremptorias: utputa dilatoria est exceptio quæ differt actionē: uelu ti procuratoria exceptio dilatoria est. Nam qui dicit: non licet procuratorio nomine agi: non prorsus litem inficiatur, sed personam euitat. Tum Caij Iureconsulti uerba subiungantur. Exceptiones aut perpetuæ atq; peremptoriæ sunt, aut temporales & dilatoriæ. Perpetuæ atq; peremptoriæ sunt quæ semper locum habent, nec euitari possunt. Qualis est doli mali, rei iudicatæ, & siquid contra legē S. ue C. factum esse dicetur. Item pacti conuenti perpetui, id est ne omnino pecunia petatur. Temporales atq; dilatoriæ sunt: quæ non semper locum habent, sed quæ euitari possunt. Qualis est pacti cōuenti temporalis, id est ne fortè intra quinquennium ageretur. Ex ijs satis constat, rectè à Paulo dici, actionis uerbo exceptio nō continetur: quod altera propria est actoris, altera propria est rei.

VLPIANVS

Marcellus apud Iulianum tractans notat uerbo, rapuisse, & scissum & fractū contineri, & ui raptum.

CÆLIVS

Qui uiolenter rem alienā abducit, is raptor proprie dicitur. Quid si quis rem non abducat: sed tantum impetum faciat, fores proscindat, parietes perfringat, eo animo ut rapiat: non tamen in rem destinatam manum inijciat. Certè in eum tanquā raptorem actio dabitur: & licet nihil auexerit, ꝓ probandū tamen crimē sat erit probasse eum scidisse ac perfregisse. Sic adolescentes illi qui uino & nocturna petulantia inuitati, incitati etiam Phrygio nomo, publici scorti fores inuaserāt ac perfregerant, licet postea spondeo reuocati nō perfecissent quod tentauerunt, tamen quasi raptores in

ius uocabantur: ipsi uero non aliter crimen deprecabantur, nisi in tibicinem & moduli speciem culpam reijcientes.

V L P I A N V S.

Creditores accipiendos esse constat eos, quibus debetur ex quacunq; actione uel persecutione, uel iure ciuili sine ulla exceptiõis perpetuæ remotione, uel honorario uel ordinario uel extraordinario: siue pure, siue in diem, uel sub cõditione. Quòd si natura tantum debeatur, non sunt loco creditorum: sed si non sit mutua pecunia, sed contractus, creditores accipiuntur.

C Æ L I V S.

Sicut multis modis initur obligatio: ita multis modis creditores accipiuntur. Proprie tamen creditores dicuntur qui rem aut pecuniam suam alteri crediderunt. Vnde creditores sunt quasi enumeratores, erogantes pecuniam. hinc illud Ciceronis, Res agitur per eosdem creditores, per quos agebatur quom tu aderas. Quo loco intelligunt Rabirium distributorẽ pecuniæ regiæ. Sed & cui debetur ex quacunq; causa, is iure creditor dici solet. hinc carmen illud uetus:

Catonis modo Vare Tusculanum
Tota creditor urbe uenditabat.
Mirati sumus unicum magistrum,
Summum grammaticum, optimum poetam,
Omnes soluere posse quæstiones,
Vnum difficile expedire nomen.
En cor Zenodoti, en iecur Cratetis.

Qui creditores sunt, uarijs modis sibi debitum persequi possunt. Sunt enim actiones & persecutiones quibus utantur: tum iure ciuili quod propriũ est populi Romani, modo aliqua exceptio perpetua nõ temporaria interueniat. Perpetua enim exceptio ita perimit actionẽ, ut ea nunquam uti possimus. exempli causa: si quis conuenerit se nunquam petiturũ. Sed & iure honorario agi potest: quod prætorum est, & edictis cõstat. Erat aũt, ut Cicero ostendit in Verrinis, edictum prætoris lex annua, quæ incipiebat Calendis Ianuarij, & rursus Calendis Ianuarij desinebat. Fecit autem prætorũ impudentia, ut ab edicto annuo ad edictum perpetuũ deueniretur. Adde iure ordinario posse debitũ peti & extraordinario, siue iure debeat̃ neq; die neq; conditione addita: ut siquis mihi debeat centum quę statim petere possim: neq; dies expectanda sit quæ cedat, neq; conditio quæ impleatur. Cæterũ qui natura debent, à creditoribus obstringi non possunt. exempli causa antequam in duodecim tabulis scriberetur, parentes à liberis ali oportere, si eos arte imbuissent: parentes à filijs alimẽta ulla actione persequi nõ poterãt: sicut post duodecim tabulas neq; à spurijs parentes exigere possunt ut alantur: neq; officium eius mutuæ pietatis postulare, quod à Græcis ἀντιπελαργία dicitur. Sic ad testandum gratum animũ, iure quodam naturali beneficentiæ hostimentum debetur, ut Hesiodus dixit αὐτῷ τῷ μέτρῳ καὶ λώϊον, αἴκε δύνηαι. Eadẽ mensura & ampliore: si potes. Qui tamẽ primo benefici fuerint, nõ possunt ex eo creditores appellare. Postremo ex traditione pecuniæ, oritur debitũ, & fiunt creditores: nec hoc tantũ, sed hoc etiam ex cõtractu, uenditione puta & emptione: in qua præsens pecunia non interuenerit, sed per stipulationẽ promissa fuerit: hinc etiam creditores efficimur, & debitum persequi possumus.

C A I V S.

Creditorum appellatione nõ ij tantum accipiũtur, qui pecuniam crediderint: sed omnes quibus ex aliqua causa debetur.

C Æ L I V S.

Si proprietatem uocũ uelimus explorare, non est dubiũ quin creditores à credendo, id est cõmittẽdo dicti sint. unde illud uetus: ouẽ lupo credidisti. Qui ergo alterius

fidei pecuniam cōmisit, is creditor iure dici potest. Sed enim an qui nihil cuiꝗ commisit, an is quoq; creditor dici possit? exempli causa, ego tibi ex mera animi liberalitate me polliceor daturū decies H S. & si tu mihi nihil credideris, tamen protinus quom tibi decies spopondi: ego tibi debitor, tu contrà creditor esse cœpisti. Sed & multis alijs rationibus idem hoc euenire potest, ut nulla pecunia credita, tu tamen creditor efficiare.

C A I V S

Si cui ex empto uel ex locato uel ullo alio cōtractu debetur, sed & si ex delicto debeatur, mihi uidetur posse creditoris loco accipi. Quòd si ex populari causa, ante litis contestationem rectè dicetur creditoris loco non esse.

C Æ L I V S

Nil mirum est, si cui debeatur ex empto: nam res empta hunc debitorē, illum creditorem efficit. Idem ex locato: quod locatur, hunc debitorē, creditorem illum testatur. Sed & ex delicto: puta si iniuriam attulit, cuius æstimatio facta sit per redemptores, seu recuperatores qui æstimandis iniurijs præficiebantur. Ex populari autē causa creditor nō dicitur ante litis contestationem. Popularis causa ad multos pertinet, etiam si per unū agatur: ob id fit, ut si quid debeatur, non tamen ille creditor dici possit ante litem contestatā: quia non prius constat ad quem ex multis actio pertineat. Est enim prætoris optio, si plures simul agant populari actione, eligere idoneorem: ut Paulus inquit titulo De popularibus actionibus libro quadragesimo octauo ff. Quæ propemodū diuinationis species est. Diuinatio enim est, quom actio certa est, actor incertus. Populares actiones nō sunt rei familiaris persecutoriæ, sed ex æquo & bono ad uindictam propositæ, puta actio de sepulchro uiolato, de libero homine occiso, actio repetundarum, & peculatus, & huiusmodi.

C A I V S

Minus soluit, qui tardius soluit: nam tempore minus soluitur.

C Æ L I V S

Sicut est in prouerbio: qui cito dat, bis dat. & quod à Græcis dicitur, χάρις βραδῦσ ἄχαρις. Gratia tarda, gratia esse desinit. ita qui tardius soluit ꝙ oporteat, id est postquam dies cesserit, minus soluit. Nam temporis lapsus, è solutione non parum deterit. Quòd si nemo etiā interpellet, interpellante tamen tēpore, si ad interesse agatur, nemo iure conqueri potest. Ad hoc referri potest quod legiť apud Procopium: occasionē rem tenuē ac perexiguā uideri, in qua tamē omnia posita sint. Ob id Chilonis scitū illud celebratur, πάντα καιρός. & illud Terentianū: Quod primū est, in tēpore.

C A I V S

Mulieris appellatione etiam uirgo uiripotens continetur.

C Æ L I V S

Aristoteles solet difficillimas quæstiones expedire: quòd alia re sint, alia potentia constent. Exempli gratia, quom dicitur prima materia esse & non esse, ita intelligendum pronuntiauit Aristoteles, ut potentia quidem sit, re uero ipsa non sit. Nam materiæ existentia spuria est & parum legitima: sic ouum re ipsa ouum est: potentia autem gallinaceus. Sic Iureconsultus uirginem uiripotentē & nubilem, utpote quæ ad duodecimū annū peruenerit, mulieris nomine contineri prodit. Nam qui uocū proprietates secuti sunt, uirginē eam dixerunt quæ illibata sit, nec dum in uiri manum cōuenerit: mulierē autem, quæ fuerit in uiri complexu. Hinc uetus illud de puella ad uirum accedente: Quæ hodie uirgo est, cras erit mulier.

C A I V S

Res abesse uidenť, ut Sabinus ait, & Pędius probat, etiā hæ quarū corpus manet, licet

licet forma mutata est. & ideo si corruptæ redditę sint, uel transfiguratæ, uideri abesse: quoniam plerũq; plus est in manus precio quàm in re. Desinere etiam abesse res tunc uidet̃, quom sic rediјt in potestatem, ne amittere eius possessionẽ possimus, ob hoc quod furto pridem subtracta est. Abest & ea res, quæ in rebus humanis non est.

C Æ L I V S

Omnia quæ arte aut natura constant, ex materia & forma compacta sunt: & licet à forma omnia nuncupationẽ suscipiant, sunt tamen quædam, quæ arte fabrefacta sunt, in quibus materia, in quibusdam uero ars præcellat. Exempli gratia, quædam Praxitelis aut Pyrgotelis manu facta sunt: ea plus arte, materia minus licent: sed in Anæitidis statua quæ holosphyratos, id est ex auro solida dicta est, minusq; habuit artificij, materia maiore in ambitu atq; æstimatione habita est. Ea igitur, in quibus forma præstat materiæ, Iureconsultus abesse monet quoties forma aboletur. secus si materia præstiterit: tunc enim materia superstite, licet forma depereat: tamen res abesse non dicitur: quòd scilicet plus sit in materia q̃ in forma precij, eiusq; princeps ratio habeatur. quin & ea quæ nobis subtracta sunt ui, uel furto, abesse etiam dicuntur. Quòd si ea nobis recuperata sunt, in nostramq; potestatẽ redierunt: quom primum in manu nostra sunt, nostriq; mancipij facta sunt: tunc primũ abesse desinunt. Adde quòd ea quæ prorsus depereunt, ita ut materia pariter & forma intereat, neq; amplius sint in rebus humanis: ea quoq;, imò uero ea maximè, abesse dicuntur.

P A V L V S

Labeo & Sabinus existimãt: si uestimentũ scissum reddatur, uel res corrupta reddita sit: ueluti scyphi collisi, aut tabula rasa pictura, uideri rem abesse: quoniam earum rerum precium nõ in substantia, sed in arte sit positum. Item si dominus rem, quæ sibi furto aberat, ignorans emerit: recte dicitur res abesse, etiam si postea id ita esse scierit: quia uidetur ei res abesse, cui precium abest.

C Æ L I V S

Vestimentũ illud est quod tegendo corpori factum & accõmodatum est, & à forma potius quàm à materia nomen mutuatur: hoc si proscindat̃ ac diloricetur, iure abesse dicitur. Sicut & scyphi potorij si collidantur: ut à Nerone in suprema desperatione collisi dicũtur ex cęlatura Homerica: & ipsi quoq; abesse dicuntur. Idem quoq; de tabula sanciendum est, ex qua expuncta & abrasa fuerit pictura. Nam profecto ita est, harum rerum precium in arte multo magis quàm in substantia ac materia positum est. quòd autem res subducta furto abesse dicatur, iam supra à Iureconsulto abunde declaratum est. Nunc uero illud additur. quid si dominus rem, furis opera absentem, ignarus suam esse emerit? sanè hęc quoq; abesse existimabitur: quãdo suam esse nesciuit, quom emeret. Quid uero si postea hoc quoq; resciuerit, & suam esse intellexerit? Iureconsultus nihil dubitat, quin tũc etiam recte abesse dicatur. & huius sententiæ causam reddit perspicuam: quoniam cui precium abest, ei res ipsa pari modo abesse uideatur.

P A V L V S

Rem amisisse uidetur, qui aduersus nullum eius rei persequẽdæ actionem habet.

C Æ L I V S

Vt quicquã amitti possit, imprimis necesse est, ut eius potestas penes nos sit: nam quod nostrum nunquã fuit, hoc à nobis amitti non potest: ut obiter cornuto illi paralogismo occurramus, quo sophista nescio quis cornibus pręditum aduersarium probabat, hoc argumento, Quod nõ amisisti habes: cornua nõ amisisti: ergo cornua habes. In eo enim plaga accipitur, si admiseris te habere quicquid non amiseris. Siquidem amitti abs te non potuit, quod nunquam habuisti. sed nunquã cornua habuisti. neutiquam ergo potuerũt abs te cornua amitti. Quom itaq; Iureconsultus dicit rem amisisse uideri eum qui aduersus nullum eius persequendæ actionem habet: de ea re

intelligen

intelligendum est, quæ nostra fuit aliquando, mox nostra esse desijt: puta alluuione fluminis subducta: uel furto subtracta, cuius furti autor ignoretur, ita ut eius recuperandæ spes exciderit.

V L P I A N V S

Bona ciuitatis abusiue publica dicta sunt: sola enim ea publica sunt, quæ populi Romani sunt.

C Æ L I V S

Publica ea appellamus quæ omniũ utilitati accõmodata sunt, uel ad omnes pertinent. hinc publicari dicuntur, quæ quom antea essent in priuato usu, populi cõmodis inseruire incipiunt. Sic bona damnatorum publicantur: sic Cæsar dicitur forum aut domũ publicasse, quom ea quæ priuati usus fuerant, in omnium beneficium migrant. Cæterum licet unaquęq; ciuitas ac municipiũ aliqua habeat priuata, quædam etiam publica & cõmunia: si tamen proprie loqui uelimus, ea tantum publica dicentur, quę sunt populi Romani. Eius rei causa est, quia nulla ciuitas cõmunis est omnium præter urbem Romam: illa enim cõmunis omnium patria est. Nam quom antea duces & imperatores Romani ex autoritate sibi à S. P. Q. R. data, hos aut illos populos iure Latij aut ciuitate Romana donassent, postremo Antoninus imperator de omnibus gentibus & natiõibus promereri uolens, uniuersum terrarũ orbem donauit ciuitate Romana: ex quo facta est omnium etiã patria & domicilium. ut de ea illud Plinianum uere dici posit: Omniũ terrarũ alumna eadem & parens numine deûm electa, quæ cælum ipsum clarius faceret, sparsa cõgregaret imperia, ritusq; molliret: & tot populorũ discordes ferasq; linguas sermonis cõmercio cõtraheret ad colloquia, & humanitatẽ homini daret: breuiterq; una cunctarum gentiũ in toto orbe patria fieret. Et sane si Ciceroni credimus, unusquisq; nostrũ duas habet patrias: alterã in qua natus est, quod casu euenit: alteram quam nostra sponte nos ipsi nobis adsciuimus: in qua honores, dignitates, magistratus sumus adsecuti: pro qua, si ita oporteat, non tantum fortunas, sed sanguinem ac uitam ipsam summa animi inductione profundamus.

C A I V S

Eum qui uectigal populi Romani cõductum habet, publicanũ appellamus. nam publica appellatio in compluribus causis ad populum Romanum respicit. ciuitates enim loco priuatorum habentur.

C Æ L I V S

Publica appellantur prouentus P. R. qui tum ex alijs, tum maximè ex mercium inuectione & reuectione colliguntur: & ex eo uectigalia nuncupari solent. qui autem publica redimunt, & apud quos merces profitetur, quas alioqui improfessas conuehi piaculum est, hos publicanos uocauerunt: nomen sanè inuisum, sed reipublicę necessariũ. Eos fuisse ex ordine equestri Cicero multis locis testatur. Ii uero prouentibus P. R. præsidebant: quos ex quatuor præcipuè rebus solere legi constat. Ex portu importandis & exportandis mercibus, unde portitores dicti. Ex scriptura, id est pecore: unde & scriptuarij dicti. ex decimis frugũ: unde & decumani & frumẽtatores. Ex salinis: quas omniũ primus Ancus rex instituit. Addit Iurecõsultus, nil mirum si præter urbem Romanã cæteræ ciuitates proprie publica & publicanos non habeant: quom priuatorũ loco & membra quædã Romanæ reipublicæ censeantur.

V L P I A N V S

Inter publica habemus non sacra, nec religiosa, nec quæ publicis usibus sunt destinata: sed si qua sunt ciuitatum, uelut bona seu peculia seruorum ciuitatum, procul dubio publica habentur. Publica uectigalia intelligere debemus, ex quibus uectigal fiscus

fiscus capit: quale est uectigal portus, uel uenalium rerum: item salinarum, & metallorum, & piscariarum.

CÆLIVS

Quædam sunt publica, ex quibus usum, quędā ex quibus usufructū habemus. Ex his usum habemus quę ita publica sunt, ut in ijs uersari, deambulare, assidere, oblectari omnibus liceat, ceu solemus in ædibus deorum immortalium, theatra, amphitheatra, forum, basilicæ, & alia id genus loca: in quibus quom sacerdotes sacris operantur, uel quom fabulæ aguntur, uel quom uenationes exercentur, uel quom causæ aguntur, uel quom oratores audiuntur, nemo non admittitur: quom alioqui publica impensa ea facta sint: aut certè in gratiam populi publicata, & in communem usum redacta sunt. hæc Iureconsultus hoc loco excludit. ea autem tantum admittit, quæ coniunctum usufructum habent: ut pręter publicam illam stationem, secum etiam utilitatem inuehant. Primo ergo sacra & religiosa excludit. sacras puta ædes dicemus inauguratas ac Dis immortalibus dicatas; domos autem religiosas non quidem inauguratas & effatu pontificis Dis consecratas, sed sacerdotum tamen usibus derelictas. Excludit & destinata publicis usibus, ut theatra, amphitheatra, & alia his similia. Cæterum ea publica nuncupat, quæ sunt uelut bona ciuitatū, ex quibus usu fructus decerpitur: ut prædia, tabernæ, insulæ, ex quibus prouentus sequitur. Velut etiam peculia seruorum ciuitatū: quæ serui habere non possunt, nisi consentiente populo: & quorum hæres, decedentibus seruis, fit respublica, ex quibus deinde populi prouentus accrescūt. Vectigalia quoq; publica asseruntur, ex quibus prouentū ac fructum capit fiscus. Aut improprie fiscū posuit pro ærario: aut certè ostendit etiam fiscum qui proprie ad principem pertinet, etiam iuris esse publici: quom præsertim publica persona sit principis, utpote in quem potestatem suam omnem populus transfudit. Vectigal portus, de quo proxime diximus, Cicero absolute portū appellat in Oratione pro lege Manilia: ex quo pro importādis & exportandis mercibus pecunia publico nomine capitur. Vel rerum uenalium. ex rebus enim proscriptis & uenui propositis certa summa debetur ærario. Ex salinis. antiqua est & peruetus hęc exactio: unde & salaria dicta sunt, si Plinio credimus. Metalla quoq; publicis prouentibus accedunt. ex aurifodinis enim, argentifodinis, ærifodinis, quin & ex alumine, sulphure, & alijs quæ uenas habent terræ insertas, hic prouentus colligitur. Nā metalla dicta sunt, quòd alia post alia reperiantur, quasi μετ' ἄλλα. Piscariæ paludes piscitio refertæ ac pisculentæ, quæ publicis usibus inseruiūt, & qui ex eis fructus colligitur, reipublicæ debetur. Rem præclarā & eximiam dicitur Nero cogitasse, uectigalia scilicet omnia & tributa toto terrarū orbe aboleri, & liberum atq; immune genus humanū facere. A quo proposito destitit, postquam intellexit id fieri non posse, nisi uires imperij & nerui publicæ maiestatis soluerentur.

PAVLVS

Munus tribus modis dicitur. Vno donum, & inde munera dici dari mittiúe. Altero onus, quod quom remittatur, uacationē militię munerisq; pręstat: inde immunitatem appellari. Tertio officium, unde munera militaria, et quosdam milites munificos uocari. Igitur municipes dici, quòd munera ciuilia capiant.

CÆLIVS.

Vt Iurecōsultus nobis indicet, qui sint municipes, & quæ dicātur munia: de quibus crebra est in duodecim tabulis & in libris Iurisperitorum mētio: imprimis quot modis munus accipiatur, expedit. Nam munus donū esse tradit: ex quo factū est, ut liberalitatis gratia dicamus dari & mitti munera. Sic illud poetæ accipiendum: Muneraq; Iliacis erepta ruinis. Munus item onus est & perfunctio, à quo qui uacationē emeruit, is immunis uocatᷣ & immunitate donatus: ceu qui causarij sunt, & honesta missione exautorati. Sic Plinius munificē mammam dixit, quæ ad alendum fœtum lac suppeditabat. Tertio muneris nomine, officium significari: ex quo munera militaria, quę honoris & industriæ causa conferebantur: sic centuriones, tribuni, primipili &

pili & cæteri ordinum ductores sua obeunt munera, quom sibi demandatã prouinciam implent: & ex eo munifices appellantur. Ex hac tertia significatione subiungit Iureconsultus municipes esse nuncupatos: quoniam in reliquũ suis legibus utuntur, in eo populo Romano iuncti intelliguntur, quòd cum cæteris Romanis ciuibus munera & officia ac magistratus & ius suffragiorum participãt. Et ob id honestus adeo habebatur ordo municipũ: qui nulla alia re populo Romano obnoxij habebantur, nisi qua parte sibi honor accedebat & dignitas. Quod secus accidebat ijs, qui aliquãdo deuicti fuerãt & facti fundus populi Romani, ita ut eorũ solum ærario publico esset ex uictorię cõditione adiudicatũ: quod solebat postremo, aut populo uiritim diuidi, quod sæpe tentatũ est lege agraria: aut in militiæ præmiũ ueteranis distribui. Hoc enim erat fundum populi effici: qua de re & Cicero in oratione pro L. Balbo, & Gellius in Noctibus Atticis meminit. Sic & qui in colonias missi fuerãt, multo erãt deteriore conditione quàm municipes: quando nec suis legibus uiuebant, & onera eadem cum populo Romano tolerabant: ad præscriptum deniq; Romani moris se dirigebant. Ob eam causam proditũ est, Pręnestinos colonos populi Romani impense Tiberium principem orasse, ut eos in ius municipum transferret, quom antea coloniæ ius haberent: id quod Tib. eis non inuitus indulsit, quòd in eorũ agro ex graui morbo conualuisset. Contrà Hadrianus quadam oratione testatur se grauiter mirari: quòd Italicenses à quibus ipse erat oriundus: & Vticenses, & alia quędam oppida quom uere essent municipia & municipum iure fruerentur, maluerint tamen se in coloniæ ius transferri. Ex quo facile intelligi potest: municipiorũ quàm coloniarum ius multo esse melius atq; cõmodius. Cæterum est & quarta quædam muneris significatio: quam uel Iureconsultus non putauit ad se pertinere: uel in superioribus tribus significationibus inclusam existimauit. Nã & munera ludos ueteres dicebãt, qui in gratiam populi Romani edebantur: quorum munificentia liberales homines fauorem populi emerebant, eaq; ratione sibi uiam muniebant ad magistratus & honores capessendos: & qui eos ludos edebant, munerarios ex ea causa nuncupabãt. Quom itaq; publicos ludos celebraret Domitianus, & quidam dixisset Thracẽ mirmilloni parem, munerario imparem: ei iussit manus amputari, & cũ hoc elogio per amphitheatrum duci: Impie locutus Parmularius.

VLPIANVS

Labeo libro primo Prætoris urbani definit, quòd quædam agantur, quædam gerantur, quædam contrahantur. Et actum quidem uerbum generale esse: siue uerbis quid agatur, ut in stipulatione: siue re, ut innumeratione pecunię. Contractũ autẽ ultro citroq; obligationem esse: quod συνάλλαγμα Græci uocant: ueluti emptionem, uenditionem, locationẽ, conductionẽ, societatem. Gestum autem rem significare sine uerbis factam.

CÆLIVS

Aristoteles libro primo Politicorũ ostendit quid intersit inter ποιεῖν καὶ πράττειν, facere scilicet & agere. Nam facere ad mechanicas potius artes refertur: quarum instrumenta non simpliciter posſidenť, sed alterius gratia haberi solent, ut eorũ adiumento aliquod opus perficiatur. exempli causa: pecten comparamus, ut tela fiat: subulam, ut calceus: acum, ut consuamus: uericulum, ut pisces captemus, & eiusmodi cætera. πράττειν autẽ, quod agere interpretamur, ad prudentiam & uirtutes pertinet: & instrumenta quæ ad πρᾶξιν referuntur, seipsis contenta sunt. neq; enim in alterius gratiam expetuntur. nam uestem & lecticam habemus, ut his ipsis utamur, quom induimur aut quom ferimur: neq; ultra ijs opus ullum confieri expectamus. Atq; ita concludit, βίον εἶναι πρᾶξιν, οὐ ποίησιν. uitã esse actionẽ, non factionẽ: & seruũ instrumentum esse πρακτικὸν nõ ποιητικὸν cõcludit: quando multo nobilius sit πράττειν ἢ ποιεῖν. Inter instrumenta autẽ seruum esse nobilisſimũ ac præstantisſimum, utpote uiuũ & separatum, id est quod per se agat, nulla etiã nostra opera accedente. Quintilianus in secũdo Institutionũ quærit, an rhetorice inter artes θεωρητικὰς ἢ πρακτικὰς ἢ ποιητικὰς

sit annumeranda. alias enim esse artes quæ in inspectione & contemplatione constant: aliæ in agendo: quarum in hoc finis est, & ipso actu perficiuntur, nihilq; post actum relinquunt: qualis saltatio. Aliæ in effectu: sic enim ποίησιν transfert: quæ scilicet operis, quod oculis subijcitur, consummationẽ non finem accipiunt: qualis pictura. Demum ita cõcludit, ferè iudicandum esse rhetoricen in actu consistere, etiam si aliquid habet effectricis, quom scilicet orationẽs cõscriptas relinquit. Atqui crassiore ratione Iureconsultus noster, & ut sic dicã, populari magis trutina quàm philosophica statera utitur ad distinguendum ac secernendũ, quomodo aliqua agantur, aliqua gerantur, aliqua contrahantur. Siquidẽ generaliter agi ea uult, quę uerbis aut rebus transigantur. uerbis enim stipulatio cõstat: per quam multa agimus. Rebus, puta numeratione pecuniæ, constat emptio. Gerere aũt ad rem magis pertinet, quæ sine uerbis peragatur. Sic magistratũ gerere: sic rẽpublicã gerere dicimur. atq; hoc est quod grãmatici hoc uerbum gerere honorificum esse tradunt: utpote quod ad honorarias perfunctiones pertineat. Hinc illud Vergilianum: Et nos aliquod nomenq; decusq; Gessimus. Sed enim contrahere, quod proprium est Iurecõsulti, ad eas actiones spectat, quæ ultro citroq; obligationem inuehunt: atq; inter duos pluresue statuunt. Talis profecto est emptio & uenditio. nisi enim utrinq; emptor & uẽditor interueniat, neq; emptio fieri poterit neq; uenditio. Locatio itidem & cõductio, hinc locatorem, inde redemptorẽ, id est conductorem requirit: sic societas iniri non potest, nisi mutua duorũ pluriumúe obligatio intercedat. Hoc Græci uocant τὸ συνάλλαγμα. Nam συναλλάττειν contrahere & mutua obligatione obstringere significat. Caius de gesti actiq; differẽtia loquẽs titulo De uerborũ significatiõe, Licet, inquit, inter gesta & facta uideatur quædã esse subtilis differẽtia, attamen καταχρηστικῶς, id est improprie nihil interest inter factum & gestum.

VLPIANVS

Verba, contraxerunt, gesserunt, non pertinent ad ius testandi.

CÆLIVS

Ad testamenti factionem neq; contractus neq; rei gestio pertinet. Nam in contractu utraq; pars obstringitur: in testamento autem neq; testator neq; hæres obstringi solet. Testator quidem nõ obligatur: quom habeat ambulatoriam uoluntatẽ usq; ad mortem, & testamentũ pro libito immutare possit. Neq; rursus hæres obligatur, utpote cuius consensus nõ requiritur, & plerunq; absit dum testamentum conficitur. Præterea si necessarius est hæres, non assensu neq; sponte, sed necessario hæreditatẽ adire cogitur: quòd si suus est hæres aut extraneus, tantum abest ut consensu adigatur, ut etiam si uelit possit hæreditati renuntiare. Gerere autẽ quom rebus cõstet, & sine uerbis perficiatur, ad testamenti functionẽ non attinet: quę uerbis multo magis constat quàm rebus. Puta, Sempronius ex asse hæres mihi esto.

PAVLVS

Princeps bona concedendo, uidetur etiam obligationes concedere.

CÆLIVS

Quom ex munificentia principis bona cõceduntur, uidentur obligationes quoq; concedi: argumento à maiori ad minus. Nam si quod amplius est, bona conceduntur: quis dubitet quin id quod minus est, id est obligationes concedantur? quæ quasi appendices bonis ipsis inhærent. Cæterum quom obligationes nominat Iureconsultus: tam eas intelligo, unde nobis cõmodum accedit, quom creditores effecti nomina exigimus: quàm unde incõmodum nãciscimur, quom debitores effecti ad persoluenda onera compellimur.

CAIVS

Plus est in restitutiõe quàm in exhibitione: nam exhibere est præsentiã corporis præbe

præbere: restituere, est etiam possessorē facere, fructusq; reddere: pluraq; præterea restitutionis uerbo continentur.

CÆLIVS

Siquis sententia iudicis damnetur ad se aut libellos aliaúe monumenta exhibendum: probabit se sententiæ paruisse, quotiens aut monumenta ipsa aut libellos aut se ipsum præsentauerit. Nam rei corpus præsentiamq; proferre, hoc est demū exhibere. At siquis rursus damnetur ad restituēdum, nō satis erit corpus depromere, & rei præsentis potestatem facere, nisi & possessionē fructusq; reddiderit. Hoc enim uerbo restitutionis multa complectimur, ut quis planè restitutus uideatur. Pertinet aūt hoc uerbū maximè ad interdictū, unde ui. ut unde qs deiectus exturbatusq; fuerit, eò restituatur, atq; ita in pristinū gradum reuocetur, ut plenā possessionem & cætera quę possessioni adiuncta sunt assequatur: qua de re luculenter adeo disputat Cicero in oratiōe pro L. Cecinna. Sic restitui natalibus dicitur, qui autoritate principis in eum locum reuocatur, quo fuerat natali die. exempli gratia. Si quis natus liber in seruitutem prolapsus fuerit, & princeps eum in libertatem uendicās dicat: Te natalibus restituo: tunc ea ratione libertas tradita uidetur, ac si nunquam seruitutem seruisset: atq; in ea semper libertate continuasset, qua tunc primū frui cœpit, quom in hanc lucem editus est. Quòd uero nonnulli restitutū natalibus eum putāt, qui spurius natus legitimus factus est, cuiq; inusta natalium nota expungitur: contrariū uidetur, si suis natalibus restitui diceretur, qui omnino nota non caruerunt: eoq; modo ille nihil planè foret assecutus: nisi primos natales intelligamus, eos scilicet qui uigebāt primæuo seculo, quom abdicata uerborum solennitate, omniq; legum respectu, iure tantum naturali uir & fœmina iungebantur, omnesq; qui ex ea coniunctione procreabantur, ingenui ac sine ulla nota nasci intelligebantur. Quare melius fortasse & apertius, qui legitimi beneficio principis efficiuntur, restituti ingenuitati dicentur, quàm natalibus restituti. Quę restitutio eos prorsus idoneos reddit ad bonorum successionem omniumq; ciuilium munerum perfunctionem, ut omni ex parte legitimis æquati censeantur.

VLPIANVS

Rei appellatione & causæ & iura continentur.

CÆLIVS

Verba sunt Ciceronis in Oratione pro L. Murena: Iam illud mihi quidem mirum uideri solet, tot homines, tam ingeniosos per tot annos etiam nunc statuere non potuisse, utrum diem tertiū an perendinum, iudicē an arbitrū, rem an litem dici oporteret. sanè à re rei dicti sunt, qui in iudiciū uocantur ad causam dicendam. Sunt qui uelint Iureconsultū innuisse rei nomine, tam ea quæ mancipi sunt, quàm quæ nemancipi denotari, id est tam corporalia quàm incorporalia: ut per causas corporalia, per iura incorporalia indicentur. Ego & cōtrouersiam & rationes quibus controuersia nititur, rei appellatiōe contineri existimauerim. Nā & rem suā tueri dicitur, qui causam suam defendit. & rem suam persequi, qui laborat ut apud iudicem ius suum obtineat. Extat super rei significatu Ausonij uersiculus:

Iudicium, uenerem, litem, cur una notat res?

CAIVS

Nihil aliud est hæreditas q̄ successio in uniuersum ius, quod defunctus habuit.

CÆLIVS

Quicunq; institutus est hæres, non solum ei debetur bonorum possessio, sed & omne ius omnesq; actiones, quæ ad defunctum spectabant, ei debentur: ita ut quæcunq; per iuris traditionem aut per iuris cessionem nostra fieri possunt, ea ad hæredem perueniāt. Ex quo etiam hæres appellatus creditur: quòd hæreat & cōtinuetur

in ijſdem iuribus quæ habebat qui deceſsit. Veteres creſcere hæreditatem dixerũt, quicũq; auctus foret hæreditate. Hęreditatem obtingere ſine ſacris, de ijs dixit Plautus, qui ſolidam hæreditatẽ ſine detrimento atq; imminutiõe ulla aſſequuntur: quando ille fuit mos maioribus, ut quiſquis in bona ſuccederet, is quoq; ſacra gẽtilitia celebrare teneretur; quæ ſanè non exiguis conſtabant impendijs.

PAVLVS

Recte dícimus, eum fundum totum noſtrũ eſſe, etiam cuius uſus fructus alienus eſt. Quia uſus fructus non dominij pars ſed ſeruitutis ſit: ut uia & iter. nec falsò dictum eſt, meum eſſe, cuius non poteſt ulla pars dici alterius eſſe. Hoc & Iulianus ait, & eſt uerius.

CÆLIVS

Seruitutes dicuntur rei noſtræ onera alieni cõmodi gratia: ita dictæ quòd res noſtra alienis uſibus ſeruiat: quod ſanè fieri non poteſt ſine noſtro incommodo. Nam quòd alius in noſtras ędes proſpiciat, quòd iter aut uiam per noſtrũ fundum habeat, non poteſt eſſe ſine animi noſtri moleſtia, & ſi hoc tamen rei noſtrę dominiũ non deterat, neq; eo minus domini ſimus & uocemur. Nulla enim pars ędium noſtrarũ aut fundi noſtri eius ſeruitutis gratia alteri adiudicatur, aut alterius eſſe dicitur. Quæſitũ eſt, quid de eo fundo ſentiendum, in quo ego dominiũ habeo, id eſt qui eſt mei mancipij: alter uero eo utitur fruitur, id eſt eius uſufructum habet. Reſpõdet Iureconſultus, rem fuiſſe cõtrouerſam diuq; diſceptatã. Se autem, aſtipulatore Iuliano, ita decernere: quòd uſus fructus non in dominio, ſed in ſeruitute computetur: eſſe enim ſpeciem ſeruitutis, quòd alius ex agro meo fructus colligat: quæ res & ſi diſpẽdioſa admodum ſit, nam fundus maximè uſus fructus gratia appeti ſolet, non tamen imminuit noſtrum dominium, neq; propterea fundus minus noſter eſſe dicitur: de quo, non de cuius fructibus, pro ſentẽtia diſponere poſsimus. Recte itaq; dicimus, eum fundum totum noſtrum eſſe, etiam cuius uſus fructus alienus eſt. M. Curius in quadam epiſtola ex ijs quæ Familiares dicuntur, quom nullæ minus familiares ſint, in dominio ſeu mãcipio & uſu ac fructu iocatur, & quidem Græce. Sum enim, inquit, χρήσει μὲν tuus, κτήσει δὲ Attici noſtri. ergo fructus eſt tuus, mancipiũ illius. Cui reſpondẽs Cicero hæc ait, & quidem latine: Attici noſtri proprium te eſſe ſcribis mancipio & nexu, meum autẽ uſu & fructu. Contentus iſto ſum: Id enim cuiuſq; eſt proprium, quo quiſq; fruitur atq; utitur. Ex quibus intelligitur, proprietatem & poſſeſsionẽ ad eum ſpectare qui habet mancipiũ & nexũ, quod recentiores Iurecõſulti dominiũ uocãt.

PAVLVS

Quod Q. Mutius ait, partis appellatione rem pro indiuiſo ſignificari: nã quod pro diuiſo noſtrum ſit, id non partem ſed totum eſſe; Seruius non ineleganter partis appellatione utrunq; ſignificari.

CÆLIVS

Pars nomen eſt ad aliquid: nam pars totius pars eſt: neq; pars eſt niſi toti coniuncta. ſicut neq; membrũ, membri nuncupationẽ admittit, niſi corpori adhæreat: auulſum enim à corpore membrũ appellari deſinit. Recte ergo Iureconſultus ex ſententia Q. Mutij tradit appellatione partis, rem pro indiuiſo intelligi, id eſt quę nondum ſeparationem ſectionemúe à toto acceperit. ſic in bonis ſotialibus, in hæreditate herciſcunda, in bonis diuidundis. Exẽplo eſſe poteſt lex illa Sceuolæ, Gręce quidẽ ſcripta, ſed quæ ita trãsferri poteſt. Hęredes mei domũ meã ne uendũto, neue creditoribus obligãto: ſed ipſa permaneat ſimpliciter in filijs inq; nepotibus per omne æuum. Si quis autem ipſorum uel uendere uel creditoribus obligare partem ſuam uoluerit; id ei ut faciat poteſtas eſto, dum cohæredi uendat obligetúe. Si quis hanc iuſsionem aduerſus fecerit, quod ob pecuniã obligatur, inutile & infirmum eſto. Quòd ſi pars à toto reuellatur, iam pars non eſt, ſed ex parte totum effectum. ut ſi caput à corpore abſcinda-

abſcindatur, iam nõ eſt corporis membrum, neq; pars corporis, ſed totum quiddam ſua forma præditum. atqui aliter Seruius. nam & partem eam dici uult quæ toti con iuncta eſt: & eam quæ rurſus à toto abiuncta eſt. ſed hęc poſterior ſignificatio impropria eſt, & καταχρηστικῶς accipitur. à toto enim detracta, pars potius dicitur reſpectu anteacti tẽporis, quo toti erat annexa, quàm quòd hoc tẽpore uere ac legitime pars ſit. Has Dialectici ὑποθέσεις ſolent appellare, hoc eſt ſuppoſitiones: ut quom dicunt filium factũ eſſe hæredem patri: de eo intelligendum, non qui filius ſit quom adit hęreditatẽ: defuncto enim patre ceſſat filij nuncupatio. Nam filius non poteſt non eſſe patris filius. De eo itaq; ſupponẽdũ q olim erat filius quom pater ageret in humanis.

VLPIANVS

Partum non eſſe partem rei furtiuę Sceuola libro decimo Quæſtionum ſcribit.

CÆLIVS

Philoſophi tradunt filium eſſe parentis partem à toto abiunctam: ſiquidem genituram, ex qua procreatur filius, ex omnibus corporis partibus deduci prudentiſsimi putauerunt. Fuerunt itaq; inter Iureconſultos qui exiſtimauerint partũ ancillæ furtim & inuito domino abductæ partẽ eſſe rei furtiuæ: ita ut ancilla & fœtus ex ea natus, totum ac ſolidum furtum intelligatur, cuius pars ſit pars. Ad hoc rationibus utebantur, quòd filius parẽtis pars foret: tum maximè quoniã natus ex ancilla uentrem ſequeretur. Sed contrà decernit Vlpianus ex ſententia Sceuolæ: partum ſcilicet nõ eſſe partem rei furtiuæ. cuius ſententiæ rationem puto pendere ex proxima deciſione: qua dicebatur, partis appellatiõe rem pro indiuiſo ſignificari. eſſe autem ancillæ partum à matre diſtinctum uel oculorum teſtimonio conſtat.

VLPIANVS.

Ager, eſt locus qui ſine uilla eſt.

CÆLIVS

Ager ideo dictus ex autoritate Varrõis, q in eo ſemper aliquid agatur: uel quòd Gręci τὸν ἀγρὸν uocant. eſt autem ager uel paſcuus uel ſeminalis. Reditus qui ex agro leguntur, in uillam deferuntur: quæ ſic dicta eſt, quòd prouentus agreſtes in eam cõuehantur, quaſi uehilla. Quæritur an legato agro, uilla quoq; legata intelligatur. negat Vlpianus, quòd ager ſit locus qui ſine uilla eſt.

VLPIANVS

Stipendium à ſtipe appellatum eſt, quòd per ſtipes, id eſt modica æra colligatur. idem hoc etiam tributũ appellari Pomponius ait: & ſanè appellatur à contributione tribuum: uel ex eo quòd militibus tribuatur.

CÆLIVS

Quando primũ Romano militi ſtipendium deberi cœperit, declarat Liuius libro quarto ab urbe cõdita de Anxuris expugnatione loquẽs. Oppidũ, inquit, uetere fortuna opulentum tres exercitus diripuere: eaq; primum benignitas imperatorum plebem patribus conciliauit. Additum deinde omniũ maximè tempeſtiuo principum in multitudinẽ munere, ut ante mentionẽ ullam plebis tribunorumúe decerneret ſenatus, ut ſtipendiũ miles de publico acciperet, quom ante id tẽpus de ſuo quiſq; functus eo munere eſſet. Nihil unquam acceptũ à plebe tãto gaudio traditur. Idẽ mox: Poſtremò indicto iam tributo, edixerunt etiam tribuni auxilio ſe futuros, ſi quis in militare ſtipendium tributũ non contuliſſet. Patres bene cœptam rem perſeuerãter tueri, conferre ipſi primi: & quia non argentum ſignatũ erat, æs graue plauſtris quidam ad ærarium conuehentes, ſpecioſam etiã collationem faciebãt. Hoc eſt æs illud quod Iurecõſultus ſtipem uocat, à ſtipando, id eſt cõgerẽdo. Hinc milites ęra dicun

tur merere: hinc ærarium ab ære graui. argenteus enim numus ante Pyrrhi tempora signatus nō legitur. Ex Diurnis autē Taciti cognoscitur, stipēdium militi in diem persolui solitum asses decem: quo quom contentus non esset, in principatus Tyberij initijs ut sibi denarius diurnus procederet petijsse proditur. Certè cohortes prætoriæ binos denarios in diem capiebant. totidē centuriones in exercitu. triplex uero stipendium equiti dabatur. Ex his facile intelligis quid stipendium & tributū Vlpiano & Pomponio, & cur dictum. Addemus & uerba Plinij, quoniā nonnihil ad rem facere uidentur: ea scripta sunt libro trigesimotertio Naturalis historiæ: Libralis unde etiā nunc libella dicitur, & dipondius appendebatur assis: quare æris grauis pœna dicta: & adhuc expensa in rationibus dicuntur: item impendia & dependere. Quin & militarium stipendiorum, hoc est, stipis ponderandæ pensatores libripendes dicuntur: qua consuetudine in ijs emptionibus quæ mancipij sunt, etiam nunc libra interponitur.

PAVLVS

Alienationis uerbum etiam usucapionē continet: uix est enim ut non uideatur alienare, qui patitur usucapionem. Eum quoq; alienare dicimus, qui non utendo amisit seruitutem. Qui occasione acquirendi non utitur, non intelligitur alienare: ueluti qui hæreditatem omittit, aut optionem intra certum tēpus datam nō amplectitur.

CÆLIVS

Quęcunq; abalienari, id est lege duodecim tabularū à nostro ad alterius dominiū transferri atq; traduci iure poterant: uetustissimo uocabulo res mancipi dicebantur: è contrario nemancupi, quę abalienari non poterant. unde manceps siue mancipiū, quòd manu capiatur: & mancipes qui à republica aut emere aut conducere solebāt: à manu scilicet, qua (ut Festus refert) sublata significabāt se uictores emptiōis esse: et mancipo quod est manu capio, obligo, summitto & seruum facio: & mancipatio ipse alienandi modus, & quoddam uenditionis, ut ita dicam, simulachrum in ijs rebus quæ mancupi dicebantur. Quarū abalienatio, si M. Tullio credimus, non nisi dupliciter fieri poterat: uidelicet aut per nexu traditionē, aut iure cessionē. Traditio nexu, fuit quædam celebris iuris ciuilis solennitas, de qua ita Caius libro primo Institutionum Boethio in Topicis referente. Est aūt mancipatio imaginaria quędā uenditio, quod ipsum ius proprium Romanorū est ciuium. Eaq; res ita agitur. adhibitis non minus quàm quinq; testibus ciuibus Romanis puberibus, & prȩterea alio eiusdem conditionis homine qui librā æneam teneat, qui appellatur libripēs: is qui mancipium accipit, æs tenens ita dicit: hunc ego hominē ex iure Quiritiū meum esse aio. isq; mihi emptus est hoc ære, æneaq; libra. deinde ære libram percutit. Sic enim lege iubebatur, cuius uerba sunt apud M. Varronem: Raudusculo librā ferito. Tum id ęs ei tradit, à quo mancipiū accipit, quasi precij loco. Hactenus de nexu traditione. huc quicquid per libram & æs geritur, pertinet. Alter autem abalienandi modus, quam iuris cessionem diximus appellari, non ære aut libra, sed alia iuris solennitate constabat: ut Caius idem, cuius uerba sunt: In iure autē cessio fit hoc modo: apud magistratum populi Romani, uel apud prætorem, uel apud præsidem prouinciæ, is cui res iure ceditur, rem tenens ita uendicabat. hunc ego hominem ex iure Quiritiū meum esse aio. Deinde postquā ita uendicauerit, prętor eum qui cedit ita interrogat, An cōtrà uendicet. Quo negante aut tacente, tunc ei qui uendicauit rem addicit: idq; legis actio uocatur. hæc Caius. Et his tantum duobus modis abalienationem posse fieri à ciue Romano ostēdit M. Tullius in Topicis, ubi locū à definitione pertractat. Nam pura traditione res alienari non poterat. Quod ita uerum esse intellige, nisi ab eo cui traditio fieret, res tradita usucaperetur: nam tunc sine ulla solennitate res acquirebāt sola usucapiōe. Cōcludebāt aūt antiqua usucapio anno uno in rebus mobilibus uel se mouētibus: in immobilibus uero solo biēnio in Italia tantū, quod à Iustiniano postea immutatum est. Hæc succincte & eleganter adeo Horatius ita comprehendit.

Si proprium est quod quis libra mercatur & ære,

Quædam, si credis consultis, mancipat usus.

Si autem omnia quę nexu tradi poterant, omissa (ut diximus) solennitate erant apta ad usucapionem, necesse est ut quæcunq; poterant usucapi, possent etiam usu tradi: & ideo cognitis his quæ usu capi solent, qualia sunt serui, domus, equus, fundus, & quæcũq; tangi & apprehendi possunt: cognoscuntur illa quę mancupi dicebantur. quæ uero non sunt ad usucapionẽ accõmodata, nec similiter ad nexu traditionem erũt: & talia appellabantur nemancupi: qualia sunt omnia incorporalia: quæ scilicet tangi nõ possunt, quæq; in mero iure consistunt. ut usus, hęreditas, ususfructus, obligationes quoq; modo contractæ, & cętera id genus: quę propterea non usu capiuntur, quia nec possessionem nec traditionem recipiunt. Sine possessione autẽ usucapionem non procedere quis ignorat? ex quibus apertissime colligitur quid sibi uoluerit imperator Iustinianus eo titulo Codicis, De transfer. usucap. & sublata differentia rerum mãcupi & nemancupi. & illo, de nudo iure quiritiũ tol. Sed animaduertendum est, quia quæcũq; poterant nexu traditione abalienari, poterant & iure cessione. Sed non utiq; retro currit: nam ceduntur iura & actiones, inquit Vlpianus, res ipsæ restituũtur. Relinquitur ergo eas res demum mancupi dici solitas, quæ sunt ad æris & libræ solennitatẽ atq; etiam usucapionem aptissimæ: nemancupi autẽ, quæ nec usucapi, nec tradi nexu poterant: licet iure cedi possent. Hæc operæpreciũ duxi præfari de abalienatiõis modis ex ritu Quiritium: ut res tota cõmodius intelligatur: & quæ in usucapione posita sint, agnoscantur. Nunc cõminus cum re congrediendum, & Iureconsulti sententia propius pensitãda est. Illud uero iam excussum, alienationis uerbo usucapionẽ contineri. Sed & qui per negligentiã seruitute sibi debita non utitur, ac temporis præscriptione illã amittit: tacite uidetur in eius alienationem consentire. Cæterum qui occasionẽ acquirendi prætermittit, non intelligitur alienare, atq; id merito. Alienatio enim præsupponit dominiũ: nemo siquidem alienare potest quod suum non est, & cuius mancipium non habet. qui uero occasionẽ prætermisit acquirendi, hoc ipso nomine testatur suum non esse, quod nondum acquisiuit. Quod uel in hęreditate relicta, uel alia in opinione seu promissione data contingat, eodem modo censendum est.

P A V L V S

Oratio quæ neq; cõiunctionem neq; disiunctionem habet, ex mente pronunciantis uel disiuncta uel coniuncta accipitur.

C Æ L I V S

Inter species orationis est, quę asyndeta denominatur, quasi dixeris abiuncta: ut si dixero, Veni, uidi, uici. Ad huius uero intelligentiam subintelligitur uel disiunctiua uel coniunctiua particula. Neq; parũ interest, an hæc an illa subaudiatur. nam si disiunctiua subintelligitur, unam partem disiuncti impleri satis est: contrà si coniunctiua, cõiuncti partes omnes impleri oportet. Hoc aũt non aliunde quàm ex mente ac uoluntate pronuntiantis uel scribentis interpretamur. exempli causa. si testator scripserit: Hæres meus quo die decessero, mihi annua iusta Beryti, Alexandriæ, Romæ facito. Hæc oratio sanè abiuncta est: cui tamẽ ex mente testatoris facile agnoscamus disiunctionem deesse, quando eadem die hæres Beryti, Alexandriæ, Romæ esse nõ potest. subaudita igitur disiunctione, ut scilicet uel Beryti uel Alexandrię uel Romæ annua iusta fecerit, uoluntatem testatoris se impleuisse certum habeat. Quòd si rursus testator ita mandauerit: Hæres meus columnã duũm pedum erigito, in ea nostrum elogium excribito, in proximo lucum Syluano consecrato. sciat hæres se uoluntati testatoris non satisfecisse, nisi ad unguem omnia impleuerit: quando abiunctæ illi orationi à coniunctione subsidium ac supplementum quærendum est. Illud sciendum est, ex hoc orationum genere disceptationẽ illam trahi solere, quę à scripto & scribentis uoluntate nomen suscepit, de qua apud rhetoras longa cõmentatio.

PAVLVS

Coniunctionem enim nonnunquā pro disiunctione accipi, Labeo ait: ut in illa stipulatione, mihi hæredicꝫ meo, te hęredemcꝫ tuum.

CÆLIVS

Si promiseris te mihi hęredicꝫ meo daturum centum, sanè non ita intelligendum est, quasi te utricꝫ obligaueris daturum centum. Nam hoc modo nō ad centū: sed ad ducenta persoluenda tenereris. Sed enim si alterutri, id est, aut mihi aut hæredi meo centum persolueris, obligationē impleueris: atcꝫ ita debere desines. Pari pacto si scriptum fuerit: stipularis te hæredemcꝫ tuum mihi Formianum fundum uenditurum: certum est si tu aut hæres tuus Formianum fundum mihi uendiderit, obligationem desituram: necꝫ ulla necessitas cogit ut utercꝫ hoc agat. Huius rei illud perspicuum est testimoniū, ꝙ ego te adigere non possum ut Formianum mihi uendas: alioqui uter cꝫ ex pari obstrictus foret, & in utruncꝫ daretur actio. Adde quòd te uiuente nullus est tuus hæres: quō ergo mihi obligari potest, qui nondum usquā est gentiū? Ex ijs igitur facile colligi potest: hoc genus dicēdi, mihi hæredicꝫ meo: uel te hæredemcꝫ tuū: in exemplis quæ modo adscripsimus, nō ad coniunctionē, sed ad disiunctionē spectare. Illud præterea uerū est, coniunctionē & disiunctionē non ad uerba, sed ad sensum pertinere. nam utracꝫ uerba coniungit: sed ab altera sensus abiungitur, ab altera coniungitur. Porrò in ea stipulatione de qua agitur in titulo De uerborum obligationibus: sibi hæredicꝫ suo ire, agere, licere: ꝙ particula planè sensum coniungit, necꝫ habet quicquā cū abiunctiua cōmune. Quod fermè Accursius uidetur asseuerasse. Quòd autem uerba interdum distent à sententia, hoc in primo Digestorū Iure consultus dixit, distare τὸ ῥητὸν τῆς διανοίας.

PAVLVS

Sylua cædua est, ut quidam putant, quę in hoc habetur ut cæderetur. Seruius eam esse, quæ succisa rursus ex stirpibus aut radicibus renascatur. Stipula illecta, est spicæ in messem deiectæ nec dum lectæ: quas rustici quom uacauerint, colligunt. Noualis est terra præcisa quæ anno cessat, quam Græci νέωμα uocāt. Integra autem est in qua nondum dominus pascēdi gratia pecus immisit. Glans caduca est, quę ex arbore cecidit. Pascua sylua est, quę pascuis pecudum destinata est.

CÆLIVS

Volentes significare ueteres eam partem rei agrestis utilissimā esse quæ minimis impendijs cōstaret: eam constare dixerunt bonis malis, per bona impendia, per mala uilia interpretantes: ita ex antithetis cōmodum quendam cinnum facientes. Hoc fuit in causa ut syluas & plantaria multa haberent in æstimatione, usꝫ adeo ut plantaria dotem filiarum appellarent, quòd ex ijs magnum quæstum facerēt modica impensa. Verum cæduam syluam dixerunt eam, unde lignari poterant & materiam ad ædificia comparare uel ad intestinum opus: quod interdictum erat ex syluis incęduis, quas attigisse piaculum fuit. Ex quo Turulium illum Pompeianum religione obstrictum ferunt in hostium manus collapsum pœnas uiolati luci subijsse. certis tamen precationibus à Dis impetrari poterat, ut syluæ eorum numini sacræ exciderentur uel interlucarentur. Siquidem interlucare, est ramos densam umbrā facientes abscindere lucis admittendæ gratia. Et quidem apud me potior est Pauli sententi quàm Seruij: quando sylua ex stirpibus aut radicibus renascēs rediuiua potius & cæsa dici potest, ꝙ̄ cædua. Funditus enim excisa quomodo iam cædi potest? Quod ad stipulam pertinet, si proprie & ex autoritate Varronis loquamur, stipulę sunt folia culmum ambientia. Culmus est qui spicam sustinet, calamus dictus alio nomine: spica uero granum sustinet à spe dicta. huius summa arista dicitur: qua si careat, mutica nuncupatur, quasi mutila. Nunc Iureconsultus licenter stipulam accipit pro culmo & spica. Quæ quom excisa est à stirpe, & in terrā deiecta: tantisper illecta appellatur, dum eam rustici quom uacauerit, id est ociū fuerit, colligāt. Nostri certè coloni

spicas

ſpicas primo demetunt, mox colligant in manipulos, demum conuehunt in aream, ubi uel tribulis uel iumentis atterantur, ut euentilatæ & excretæ demum condantur in horreũ. Plinius libro decimooctauo Naturalis historiæ: Nouale eſt quod alternis annis ſeritur. Ex quo Vergilius:

Alternis idem tonſas ceſſare nouales,
Et ſegnem patiere ſitu dureſcere campum.

Libro tamen decimoſeptimo Plinius itidem: Talis ferè eſt in noualibus cæſa ueterẽ ſylua. Vt minus accuſandus uideatur Seruius, qui pręter priorẽ ſignificationẽ dixit, noualia eſſe unde ſylua tollitᷓ. Priori ſignificationi fauet Iureconſultus: nouale à Grę cis, νέωμα. Integram autẽ terram tradit, quę non modo nõ fuit proſciſſa, ſed nec dum pecus in eam miſſum eſt paſcendi gratia, ut uirgo etiã intacta omnino intelligatur. Cicero eleganter libro De deorum natura inquit: Præbeo me tibi integrum diſcipu lum, id eſt plane rudem & eius philoſophiæ ignarũ. Sic & apud Catullum locus ille enarrandus eſt: Puellę & pueri integri. Quod nemo hactenus aduertit, quod ſciam. Lex eſt duodecim tabularum: Glandem in alienũ fundum procidẽtem colligere fas eſto. De hac Plinius mentionẽ habet libro decimoſexto, cautũ fuiſſe tradẽs, ut colli- gere glandem in alienũ fundum procidentem liceret. prætor deinde ſuo edicto præ- cepit, ut tertio quoq; die aliquis glandẽ quæ ex fundo ſuo in agrum alienũ caderet, le gere & auferre poſſet. Glandis uero nomine Iabolenus & Caius omnes fructus cõ- tineri dixerunt. Caduca uero glans eſt, quæ ſua ſponte ex arbore decidit: ſicut poma caduca & procidua ad eorum differentiã, quæ ſtrictiua à ſtringendo nuncupantur: nam ſtringere pro colligere ueteres dixerũt. Poſtulat locus ut de glande nõnihil di- catur. Glandes opes eſſe nunc quoq; multarum gentiũ etiam pace gaudentium con ſtat. Nec non & in copia frugum areſactis molitur farina, ſpiſſaturq; in panis uſum. Quin & per Hiſpanias ſecũdis menſis glans inſerebatᷓ: dulcior eadẽ in cinere toſta. Diſtant fructu, ſitu, ſexu, ſapore. dulciſsima omnium fagi: ut qua obſeſſos etiam ho- mines duraſſe in oppido Chio proditũ ſit. Fagi glans muribus gratiſsima eſt, & ideo animalis eius unà prouentus. glires quoq; ſaginat. expetitᷓ etiã turdis. Arborũ ferti litas omniũ ferè alternat, ſed maximè fagi. Glandẽ, quæ propriè glãs intelligitur, fe- runt robur, quercus, eſculus, cerrus, ilex, ſuber. Ilicis tamen glandem Homerus acy- lon uocat, & à glande hoc nomine diſtinguit. Cerro triſtis, horrida, echinato calyce ut caſtaneæ. Glans fagea ſuem hilarem facit: carnem coctibilem ac leuem & utilem ſtomacho. ilігna ſuem anguſtam, nitidã, ſtrigoſam, ponderoſam. Querna diffuſam & grauiſsimã, & ipſa glandium æquè dulciſsima. Proximã huic cerream tradit Ni- gidius: nec ex alia ſolidiorẽ carnem, ſed duram. Iligna tentari ſues, niſi paulatim de- tur. hanc nouiſsimã cadere. fungoſam carnem fieri eſculo, robore, ſubere, rei ruſticæ autores, & quibus ſcrutari hæc cura eſt, tradidere. In Topicis argumentum eſt à con iugatis: cuius exemplum: Si ager cõpaſcuus eſt, ergo in eo ius eſt compaſcere. Sic & ſylua quæ in hunc uſum deſtinata eſt, ut ex ea pecori pabulum paretur, iure paſcua dicitur à Iureconſulto. Hinc ſcilicet glandes, poma, & id genus alia proueniunt, ex quibus large armenta depaſcantur.

V L P I A N V S

Pratum eſt in quo ad fructum percipiendum falce duntaxat opus eſt, ex eo dictũ, quòd paratum ſit ad fructum capiendum.

C Æ L I V S

Sine armentis coli arua difficile eſt, ſine fœno ali armenta & ſuſtineri nõ poſſunt: ut fœnum habeatur cultus prati neceſſarius eſt, cui ueteres Romani primas in agri- colatione tribuerunt: nomen quoq; indiderunt ab eo, quòd protinus eſſet paratum, nec magnum laborem deſideraret. Addit Cato illas cõmoditates, quòd nec tempe- ſtatibus affligatᷓ, ut aliæ partes ruris: minimiq; ſumptus egẽs per omnes annos præ- beat reditum, neq; eum ſimplicẽ, quom etiam in pabulo non minus quàm in fœno reddat. Pratorum duo genera, alterum ſiccaneum, alterum riguum. læto pinguiq; campo

campo non desideratur influens riuus: meliusq; habetur fœnum quod suapte natura succoso gignitur solo, quàm quod irrigatum aquis elicitur. Sus à prato arcendus est, quoniam rostro suffodiat & cespites excitet: sed neq; maiora pecora admittenda, nisi quom siccissimũ solum est, quoniam demergunt ungulas, & atterunt scinduntq; radices herbarum. Hæc ex Varrone carptim. ex quibus satis constat ad fructũ percipiendũ ex prato, nõ tantũ falce opus esse, quom in pabulo nõ minus quàm in fœno reddat. Nõ pigebit, quod experientissimi de prato tradiderint, subiũgere. Senescũt prata, restituiq; debent faba in his sata uel rapis uel milio. Mox insequente anno frumento: rursusq; in prata relinqui tertio. Præterea quoties secta sint, sicilire: hoc est, quæ fœniseces prætereunt, secari. Est enim imprimis inutile, nasci herbas sementaturas. herba optima in prato trifolij, proxima graminis, pessima mimmuli. Fœnum quod autumno secatur, chordũ uocãt. Cato fœnum, inquit, ne sero seces, priusquam semen maturũ sit, secato. Falcis usus fuit apud priores maioris impendij: creticis tantum transmarinisq; cotibus notis, nec nisi oleo falcis aciem excitãtibus. Italia aquarias cotes dedit, limæ uice imperantes ferro. Falcium duo genera, Italicum breuius, ac uel inter uepres quoq; tractabile. Galliarum latifundia maioris compendij: quippe medias cædunt herbas, breuioresq; prætereunt. Falces à farre litera cõmutata, inquit Varro. hæ in Campania seculæ à secãdo, sunt aliæ fœnariæ, aliæ adoreæ. Sunt lumariæ, quibus secant lumecta, cum in agris serpũt spinæ: quas quod à terra agricolæ soluunt, luunt, lumecta uocitantur. Falces sirpiculę à sirpando, id est ab alligãdo dictæ. Sectum fœnum uerti ad solem, nec nisi siccum construi oportet: ni fuerit hoc obseruatum diligenter, exhalare matutino nebulam quandam, metasq; mox sole accendi & conflagrare certum est.

PAVLVS

Minus solutum intelligitur, etiam si nihil esset solutum.

CÆLIVS.

Si testamento cautum fuerit: hæres meus damnatus esto intra annum Sempronio centum dare: quòd si minus dederit, ad ducẽtum teneri iubeo. Cedit annus, nec quicquã interim hæres persoluit Sempronio. Agit Sempronius aduersus hæredem secundum tabulas, ut ducẽta sibi enumerentur in pœnam centũ non persolutorum. hæres negat se teneri, quia non minus, sed nihil dederit. Qui enim minus dat, necessario dedisse aliquid creditur. Huic hæredis argutationi occurrit Iureconsultus, decidens, minus solutum intelligi, etiam si nihil fuerit solutum.

VLPIANVS

Palàm, est coram pluribus.

CÆLIVS

Palàm plebeio mutire piaculum est. quid palàm? an in theatro: an coram populo uniuerso. Nunquid si iussero te palàm ueritati testimonium ferre, erũt omnes homines in conspectum accersendi ut ueritatẽ audiant. Atqui Iureconsultus non omnes, sed plures aduocandos prę scribit. Plures autẽ ego tres ad minimum interpretor ex autoritate Aristotelis. Hoc enim numero in libro De mundo perfectionẽ quandam includit, ut ante hunc numerum uniuersitatis nomine uti non possimus. Nam si duo aduenerint consules, nõ omnes consules aduenisse dicemus, sed ambos. Citra enim ternarium non consistit uniuersitas. Hoc mouit Græcos, ut inter singularem & pluralem numerũ dualem intersererent: planè intelligentes aliam esse dualis, aliam pluralis rationem.

PAVLVS

Actionis uerbo etiam persecutio continetur.

C Æ L I V S

Persecutio est in rem suam, & ad dominum proprie pertinet. Mandatarius & qui alienã rem gerit, actionẽ habet: persecutionẽ, si proprie loqui uolumus, non habet. Actio igitur est quasi genus ad persecutionem: persecutio actionis species est. Proinde quicunq; persecutionẽ habet, idem habet actionem. Sed ex aduerso non recurrit, ut qui agere potest, possit quoq; persequi. Recte ergo Iureconsultus ait, actionis nomine persecutionẽ etiam comprehendi. Nam speciẽ uocabulo generis claudi notius est quàm ut probatione egeat.

P A V L V S

Restituere autẽ is intelligitur, qui simul & causam actori reddit, quã is habiturus esset, si statim iudicij accepti tempore res ei reddita fuisset: id est usucapionis causam & fructuum.

C Æ L I V S

Restituere uerbum est ad interdictum Vnde ui pertinẽs, quando aliquis loco deiectus in gradum pristinũ reuocatur. Sed & qui litem alteri intendit, & rem suã persequitur: si reus causæ cedat, & tam usucapioni, id est possessioni, sine qua usucapio non procedit, quàm fructibus renunciet. renuntiare autem possessioni & fructibus, est se mancipio pariter & usufructu exuere. Quisquis ergo ita utriq; cessit, ut res nihilo sit facta deterior, quàm eo foret quo primũ tempore iudicium susceptũ est, & lis intendi cœpit: is planè autore Iureconsulto restituisse intelligitur.

V L P I A N V S

Litis nomen actionem significat, siue in rem, siue in personam sit.

C Æ L I V S

Actio siue sit ad rem recuperandam, siue ad personã puniendam: id est siue realis sit, siue personalis: qualis est bonorũ & capitis anquisitio: ea litis nomine includitur. nam lis & in rem & in personam intenditur.

P A V L V S

Verbum oportere, nõ ad facultatẽ iudicis pertinet, qui potest uel pluris uel minoris condemnare: sed ad ueritatem refertur.

C Æ L I V S

Iudex potest pluris aut minoris condemnare, prout quisq; mulctam cõmisit & in pœnam incidit: præsertim si pœna sit arbitraria. at quom actor & reus ita conueniunt, ut persoluatur quantum solui oportet: tunc non summo iure res agenda est, neq; ad mulctam irrogatam respiciendum est. Sed ex formula æqui & præscripto ueritatis tantum petendum est quantum quisq; debeat: ita ut hoc uerbum oportet, pro decet & par est sit accipiendum.

V L P I A N V S

Ostentum Labeo definit esse contra naturã cuiusq; rei genitum factumq;. Duo genera sunt ostentorum. Vnum quoties quid contra naturam nascitur, tribus manibus forte, aut pedibus, aut qua alia parte corporis: quæ naturę cõtraria est. Alterũ quom quid prodigiosum uidetur: quod Græci φάσματα τέρατώδη uocant.

C Æ L I V S

Ostentum dictum est quod iram ostentet, & aliquid aduersi præmonstret. Ex quo etiã monstrũ dictum fuit: sicut & portentũ quod quicquã mali portendat. Quod contra institutum naturæ genitum est, ostenti loco habetur. Exempli causa, si homo trimanus aut quadrimanus uel biceps nascatur: qui præcepto auspicum expiationis

causa uel in mare abijciebatur, uel in solitudinem deportabatur. Legimus apud Julium Obsequētem, puerũ ex ancilla quatuor pedibus, manibus, oculis, auribus, & duplici obscœno natum, aruspicũ iussu crematum, eiusq; cinerem in mare deiectum. & hęc quidem gignuntur contra naturæ consuetudinē. Fiunt autē, sicuti quom lapidibus pluit. ad quod ostentũ expiandũ nouendiale sacrũ instituebatˀ. Sicut rursus aliquando ostenti loco habitum est, q̄ nouendialis cœna à cane adesa sit antequã delibata. Sicut & ancylia cum crepitu aliquando sua sponte mota: seruusq; Seruilij Cœpionis matri Ideæ se præcidit, & trãs mare exportatus ne unquam Romã reuerteretur. Qua ex re urbs lustrata: capra cornibus ardētibus per urbem ducta porta Neuia emissa, relictaq;. Quom terrę labes facta nuntiabatˀ, id ostēti rite sue fœta procurabatur. Legimus apud Plinium libro decimoseptimo celebre illud ostentũ. Nam super omnia quæ unquam audita sunt, etiam prodigium in Plinij æuo Neronis principis ruina factum scribitur agro Marrucino, Vectij Marcelli è primis equestris ordinis oliueto uniuerso uiam publicam trãgresso, aruisq; inde è contrario in locum oliueti profectis. Horum autē ostentorum origo, ut pulchre inquit Augustinus, causa non caret, & si omnino causa lateat. Nam uel materię redundantia uel deliquio prodigiosa hæc solent euenire, natura quidem reclamante, sed materiæ conditioni manus dante. Sicut interdum statuarius, si in eam lapidis duriciē inciderit, quæ uel scirros uel centrũ à Græcis dicitur: neq; arte neq; scalpello eã potest peruincere. Quæsitum est apud aruspices: an ostenta hęc incidant, quoniam ea quæ sequuntur futura sint: an ea futura sint, quoniam illa præcesserint. & quidem prior sententia apud me potior. Illud non prætermittam admonere, membra omnia agnata planè esse inutilia, Aristotele & rerum experientia hoc testante: sicuti pes tertius in ijs qui tripodes nascunˀ: & digitus sextus in ijs, qui sedigiti progeniti sunt. quare mirari soleo, quosdam in sacris literis inde fortitudinis cõmendationē accepisse, quòd sex digitis præditi forent: quom certum sit sextũ digitum oneri potius esse quàm adiumento. Duo uero ostentorum genera annotauit Iureconsultus, quorũ alterum in natura, alterum citra naturam euenit. De utroq; abunde dictum. ea ostenta quæ à genijs, incubis, ac dæmonibus proficiscuntur, in altero genere continentur, quod φᾶσμα τῷ ατῶδων à Græcis dicitur. Quale id quod Bruto proditur occurrisse: cui formidabilis uiri effigies & humana maior se obtulit: & quom ille quis foret percũctaretˀ: Tuus, inquit, malus genius sum: in campis Philippicis me uidebis. Quid quòd quędam alibi prodigiosa, alibi desinunt esse prodigio. mulæ partus apud nos prodigiosus est, in Cappadocia nihil habet prodigij.

PAVLVS

Subsignatum dicitur quod ab aliquo subscriptum est: nam ueteres subsignationis uerbo pro adscriptione uti solebant.

CÆLIVS

Subsignare dicebantur qui ita tabulis suum nomen subscribebant: ut uel se rei gestę interfuisse testarentur: uel quod in tabulis scriptum foret, approbare significarēt. Priore modo qui testamento faciundo aut sponsalibus confarreandis intererant: ĳ se subsignabãt, annuloq; signum imprimebant: poterant autē omnes uno annulo ad eam sigillationē uti. Hinc & signatores & subsignatores dicebantur. Iuuenalis: Veniet cum signatoribus auspex. Rursus signatores uocabantur, qui cum quis erat in iudicium uocandus, se accusationi subsignabant: quod & subscribere dicebatur. Cicero in Prętura urbana: Ei qui istius quæstor fuisset, & ab isto lęsus inimicitias iustas persequeretur: non modo deferendi nominis, sed ne subscribendi quidem, quom id postularet, fecerunt potestatem. Hinc factum est ut subsignare & subscribere pro fauere accipiatur. Columella: Si meo uoto fortuna subscripserit.

PAVLVS

Bona intelliguntur cuiusq;, quæ deducto ære alieno supersunt.

Cælius

CÆLIVS

Aes alienũ est quod alteri debet. Magna enim æris autoritas apud ueteres: quod signatũ nota pecoris pecuniam uocarũt. Tarde siquidem aurũ argentumq; signatũ est. Antiquã ęris consuetudinẽ testat ad posteritatẽ deducta appellatio. Nam adhuc æra militũ, & ære dirutos, & ęrarios, & ex ærarijs exemptos, quin & ipsum ærariũ, & obæratos, & tribunos ærarij, & collegium fabrûm ærariorũ etiamnum dicimus. Hinc scilicet factũ est ut quod alteri debemus, id æs alienũ uocemus: quod qui computat in re sua, is seipsum implanat. Nã quom creditor appellauerit, tũ reluẽdum est quod uel cõmodato uel precario possedimus. Memorię proditũ est, Crassum qui primus Diues appellatus est, sub creditoribus decoxisse. Inter prodigia humani animi ueteres tradiderũt, Milonẽ HS. DCC milia æris alieni debuisse. Quom Augustus audisset inter bona equitis Romani qui grande æs alienũ debuerat, sub hasta culcitrã uenire: eam sibi emi iussit sub hoc elogio: quod mollissimã cõmodissimamq; esse oporteret, sub qua tanto ære obrutus somnum cepisset.

PAVLVS

Attestari est absenti denuntiare.

CÆLIVS

Ego antestari legendum puto non attestari. Est autẽ antestari uerbũ uetus & duodecim tabulis consuetum, aduersus eum qui declinat iudicium & uadimoniũ frustratur: quẽ si aduersarius deprehendat, obtorto collo in ius rapere potest: si tamen pręsentium aliquem tacta auricula prius admoneat & testem sibi esse iubeat, quòd non iniuriæ neq; contumeliæ causa, sed tantũ ut in iudicio sistat, id agit. Sed neq; cuiusq; nisi uolẽtis auricula attingi poterat. est enim auris Memoriæ dicata: ob id admonentes aurem uellimus. Vnde illud Vergilianum: mihi Cynthius aurem Vellit & admonuit Et tritum illud: Mors aurẽ uellens, uiuite, ait, uenio. In antestatione aũt hæc fuit lex duodecim tabularũ: Si uis uocato in ius antestari, aurẽ capito. hoc est: si uis aduersus eum qui in ius uocatus sit, neq; stiterit, testem aduocare, aurem capito. Nam per auris attactũ fiebat antestatio, ut diximus. Horatius in Satyra cui principium: Ibam forte uia sacra, sicut meus est mos. Casu uenit obuius illi Aduersarius. & quò tu turpissime, magna Exclamat uoce: & licet antestari? ego uero Oppono auriculã. rapit in ius. Sed & Plautus in Persa de hac meminit consuetudine. Ait enim leno ad Saturionem parasitum. nónne antestaris? cui parasitus. Tua ne causa cuiquam mortali libero aurẽ atteram? hoc autẽ uerbum antestari uel inde dictum est, quòd contra aduersarium testem inuocemus: uel quòd antequam restitantẽ illum & tergiuersantẽ in ius rapiamus, testimonio præsentis hominis utamur. Quòd uero Iureconsultus inquit, antestari est absenti denuntiare: absentem interpretor qui se iudicio subduxit: & sua absentia iudicem frustratus est. Sunt qui uelint attestari esse absentem in testimonium uocare. quorũ sententiam tantisper suspendo, dum exemplum antiquitatis inuenero. Certè Seneca attestata fulmina uocat, quæ ad cõtestanda priora prodigia superueniunt.

PAVLVS

Incertus possessor est, quem ignoramus.

CÆLIVS

Etiam optimi iuris possessor incertus possessor dici potest, si possidere ignoratur. Tria siquidem possessorum genera animaduerti possunt. alij enim noti ac certi sunt possessores, de quorũ possessione non ambigitur: alij ignoti planè, alij inter hos medij: incerti scilicet ac dubij, quorũ possessio in ambiguo est. Atqui quæ nobis incerta sunt, ignoramus: si enim scire, ut tradunt philosophi, est ex primis & immediatis causis; uel certè à sensu, unde omne nostræ cognitionis seminarium progredi-

H tur

tur: profecto qui ambigit, ignorare dicẽdus est. Recte itaq; dictum est: incertum possessorem eum esse quem ignoramus.

VLPIANVS

Detestatio est denuntiatio facta cum testatione.

CÆLIVS

Ego antestationem legendum puto: quæ fit cum testatione, inuocato scilicet eius testimonio, cuius aurem attingimus. De qua quoniam superius abunde diximus, hic nihil repetendum arbitror. Sunt qui contestationẽ legant: quæ in principio litis inτentatę fieri solet cum protestatione damnorum & interesse.

VLPIANVS

Serui appellatio etiam ad ancillam refertur.

CÆLIVS

Quod est præstantius, id minus præstans sub se colligit in eadẽ specie: sub nomine filiorũ filię, sub nomine uiri mulier, sub nomine serui ancilla comprehenditur.

VLPIANVS

Familiæ appellatione liberi quoq; continentur.

CÆLIVS

Inseuit natura non solum animalibus perfectis atq; absolutis, sed plantis etiam & ijs quæ inter utraq; ambigunt, qualia Græci dicunt ζωόφυτα, desiderium & incentiuum quoddam propagandi suam speciẽ & procreandi sibi simile. Ex quo factum est ut in nostro genere coniungi ac copulari eos necesse sit, qui nisi simul sint, esse non possunt: marem scilicet & fœminam: qui non alia causa quàm progenerandi, unà conueniunt. quod sanè potest non ab animi nostri optione proficisci, sed à naturæ impulsu. In hac uero societate par est illud imperare, quod ingenio & uirtute præcellit: hæc ratio uirum fœminę, dominũ seruo prætulit. Hinc & poetæ recte dixisse existimantur, βαρβάρων δ' ἕλληνας ἄρχειν εἰκός. quod idem sit natura barbarus & seruus. Prima itaq; societas seu domus constitutio ex his constat, uiro, fœmina, seruo. Hoc enim innuit Hesiodus:

οἶκον μὲν πρώτιστα, γυναῖκά τε, βοῦν τ' ἀροτῆρα.

Imprimis domus & mulier bosq; adsit arator.

Nam bos apud egenos uicẽ implet serui. Charondas hos ὁμοσίπυους, Epimenides ὁμοκάπνους appellauit, quod unà somnum capiant: & quòd ad eundem fumũ degant. In ijs sunt filij, ad propagandã nostram speciẽ prognati, ut diximus. nam quom indiuiduum quodq; per se mortale sit & propediem interiturũ, nisi in sobole generis æternitas retineatur, breui omnem speciem aboleri necesse est. Ex ijs enim subolescit societas altera, quæ prima ex pluribus domibus coalescit. In qua sunt & nati natorũ, & qui nascũtur ab illis. Hinc ergo facile intelligi potest, cur Iureconsultus dixerit, familiæ appellatione liberos contineri: utpote quorum causa prima societas maris & fœminæ à natura sit instituta. Sunt qui sentiant, per liberos Iureconsultum non filios, sed eos qui libertate fruuntur innuisse. nam quom famul lingua osca seruus nuncupetur, unde familiæ nomen deductum est, iure aliquando dubitatum est an liberi in familia censeantur. hanc dubitationem soluit Iureconsultus quom dicit, familiæ appellatione liberos contineri.

VLPIANVS

Vnicus seruus familiæ appellatione non continetur: nec duo quidem familiam faciunt.

Cælius

CÆLIVS

Si ea quæ à nobis supra sunt annotata ex sententia Aristotelis de binario & ternario numero, in mentem reuocentur: perfacile erit non modo intelligere quid Iureconsultus sentiat: sed & cur hoc sentiat, agnoscere. Nam quom familia nihil aliud sit, quàm uniuersitas quędam, uxore, filijs, seruisq; constans, cui paterfamiliâs præsidet: profecto quom duo serui ac multo minus unus seruus, uniuersitatẽ non faciant: ubi unus aut duo serui tantum fuerint, ibi certò affirmari potest non esse familiam, quam tribus constare ad minimum, certum est.

CAIVS

Armorum appellatio non utiq; tantum scuta & gladios & galeas significat, sed & fustes & lapides.

CÆLIVS

Quæ nostri arma, hæc Græci ὅπλα dixere: unde hoplomachi armis decertantes. Sed utraq; uox nõ ad ea solum refertur, quibus aut aduersarium offendimus, aut nos ipsos tuemur: sed ad omnia cuiusq; artis instrumenta. Fuerunt qui ea tantum arma existimarent, quæ ferro aut ęre constarẽt: & quom lex pœnam ijs statuat, qui armis quenquam fuerint persecuti, aut exturbauerint è fundo & proprijs penatibus: uolentes legi fucum facere, ad id facinus patrandũ fustibus & lapidibus usi sunt, ita se pernegantes in pœnam incidisse à lege propositam. Sed Iureconsultus eius subterfugij potestatem obstruit: & ne quam inueniant latebram in tabella occurrit, declarãs armorum appellatione fustes etiam & lapides contineri. Sanè Piso, aduersus quem Cicero in luculenta illa oratione pro A. Cecinna dixit: nõ aliter se tuebatur, quàm ut interdicti uerba subuerteret noua & insolenti interpretatione. Eius interdicti uerba sunt. Vnde tu aut familia aut procurator tuus hominibus coactis armatisúe deiecerit, eò te iubeo restituere. Cicero quom qui nã armati sint prosequitur, hæc ait: Quid dicemus? armatos si latine loqui uolumus, quos appellare uere possumus? opinor eos qui scutis telisq; parati, ornatiq; sunt. Quid igitur? si glebis aut saxis aut fustibus aliquem de fundo præcipitẽ egeris: iussusq; sis, quem hominibus armatis deieceris, restituere: restituisse te dices? uerba si ualent: si causæ non ratione, sed uocibus ponderantur: me autore dicito. Vinces profecto non fuisse armatos eos, qui saxa iacerent, quæ de terra ipsi tollerent: non esse arma cespites neq; glebas. Non fuisse armatos eos, qui prætereuntes ramũ defringerent arboris. Arma esse suis nominibus, alia ad tegendum, alia ad nocendum: quę qui non habuerint, inermes fuisse uinces. Verum siquidem erit armorũ iudicium, tum ista dicito. Iuris iudiciũ quom erit & æquitatis, caue in ista tã frigida, tã ieiuna calumnia delitescas. Nõ enim reperies quenquam iudicem aut recuperatorẽ, qui tanquã si arma militis inspicienda sint, ita probet armatum: sed perinde ualebit quasi armatissimi fuerint, si reperientur ita parati fuisse, ut uim uitæ aut corpori potuerint afferre. Et quæ plurima sequuntur in hanc sententiam. In quibus profecto Cicero non tantũ laborasset, si ea ætate Caius suo responso patefecisset, armorũ nuncupatione fustes & lapides comprehendi. Atqui & natiua quædam arma natura indulsit animantibus, quibus ab initio depugnabant. Arma antiqua manus dentes unguesq; fuere, inquit Lucretius. Hinc leones, ursosq; exarmatos dicimus, quibus, dentes, unguesq; adempti sunt.

VLPIANVS

Probrum & opprobrium idem est. Probra quædam natura turpia sunt, quædam ciuiliter & quasi more ciuitatis improbata. utputa furtum, adulterium natura turpe est. Enimuero tutelæ damnari, hoc non natura probrum est, sed more ciuitatis: nec enim natura probrum est, quod potest etiam in hominem idoneum incidere.

CÆLIVS

Probrum pro cõuicio acceptũ est ab antiquis. Liuius: Occursant portis, ingerunt

probra. unde opprobrare & exprobrare deductũ est. sed & quom Vestales uirgines damnatas probri dicunt, incestum intelligunt. Hic Iureconsultus probrum pro infamia accipit. Hanc non omnes eadem trutina metiuntur. Stoici nihil turpe putãt, nisi quod sit uitio coniunctum: ob id nihil eis probrosum est, nisi quod natura improbatur. Furtum, adulteriũ turpe est: quoniam utroq; uiolatur societas humana, quod naturæ uehementer repugnat: hæc enim hominẽ homini coniunxit tam arcto uinculo, ut alter ad alterum æquè ac ad se ipsum se habeat. Sed qui in medio uiuunt, nec tam exacte ad trutinam Critolai mores pensitant, ij quædam probrosa non ex natura, sed ex hominũ instituto iudicant. exempli causa. Si quis equum publicum strigosum & male habitũ habuerit, is censoria lege impolitiæ damnatur. Si quis propinqui & consanguinei sui semen excitare recusauerit, is ueteri Hebræorũ lege infamiæ agitur reus: & in præsentia seniorũ ei calceus detrahitᷣ: & ex eo, infami cognomine, excalceatus uocitatur. More autem Romano si quis ex agnatis tutelam suscipere detrectauerit, ad eamq; suscipiendam prætoris sententia adigatur, is damnatus tutelæ dicitur: quod sanè probrosum habetur, non equidem lege ac præscripto naturæ, sed ciuili cõsuetudine. Hæc enim probra eius generis sunt, ut in honestum ac liberaliter institutum hominẽ cadere possint. Quid dicam? quòd quædam alibi honesta habentur, quæ alibi non carent opprobrio. Apud Athenienses qui uitam agebant sedentariam, neq; sua studia in publicum depromebant, ocij damnabantur: hoc apud Romanos tantum absuit ut probrum ignominiamq; afferret, ut Africanus ocio, literato præsertim, nihil putaret præstantius: quod ex eo Vergilius ignobile appellauit, quòd ei iure uenia debeatur. Lacon quom quendam ocij damnatum audisset: Quis ille, inquit, qui tam honestam notam subijt? allusit scilicet ad illud Euripidis: καλόν δή μοι ὄνειδος ὠνείδισας. Sanè mihi probrum exprobrasti nobile.

VLPIANVS

Verbo uictus cõtinentur quæ esui & potui, cultui quoq; corporis, quæq; ad uiuendum homini necessaria sunt. uestem quoq; uictus habere uicem, Labeo ait.

CÆLIVS

Quæ uitæ necessaria sunt, id est sine quibus uita degi nõ potest, ea uictus nomine continentur. Quare si quis uictũ Sempronio legauerit, nõ solum esus & potus Sempronio debetur, sed cultus quoq; corporis, id est uestimentum. Nam aduersus uẽtos, hyemes ac tempestates operimentũ corporis necessarium est: tum etiam honestatis atq; urbanitatis gratia. nam sicut Varro dicebat: quædam homini, quædam humanitati satis sunt. Homini satis est panis & aqua, humanitati etiam obsoniũ & mollior uictus debetur. Cui tamen certus limes circumscribendus est: ne in immensum exeat humana cupiditas. Sicuti proditum est de Nerone, qui quom urbẽ domo, & quidẽ aurea ambisset: exclamauit, se tum primũ humanitus habitare cœpisse.

CAIVS

Cætera quoq; quibus uiuendi curandiúe gratia corporis nostri utimur, ea appellatione significantur.

CÆLIVS

Curatio corporis tam ad ea refertur, quæ necessitatem habent, id est sinè quibus uita degi non potest: quàm ad ea quæ humanitatẽ urbanitatemq; spectant, quæ sicut ait Aristoteles, in elegantia & μεγαλοπρέπεια continentur. Fuerunt qui μεγαλοπρέπειαν magnidecentiam interpretarentur: quam ex conditione & decoro personarũ metimur. Et, ut ille ait, à censu nomẽ trahit: aliter enim ingenui, aliter serui, aliter inopes, aliter diuites curãdi. Aliter, ut inquit Galenus in secundo Salubriũ, medicus, aliter gymnastes & pædotriba corpora considerabunt. Medicus habitudinẽ & similarium instrumentaliumq; partium temperaturã obseruabit: nam in ijs sanitas uertitur. Gymnastes robur corporis, musculos, texturam membrorũ, ætatem considerabit: quæ

bit: quę omnia ad gymnadem, id est corporis exercitationē referūtur. Curabit itaq; corpora huiusmodi, balneis, frictionibus, inunctionibus: quę perfunctiones à seruis balnearijs & iatraleptis, id est reunctoribus perficiuntur: sed ex præscripto gymnastæ. Is enim numerū frictionum & quàm premenda aut suspendenda sit manus prę monebit: quomodo ceromate aut aphe utendum sit præscribet. Atqui hæc fortasse Iureconsultus non ad uictum, sed ad exercitationē spectare iudicabit. ego uerò omnia quæ politicum uiuendi genus spectant, etiam si necessitatē coniunctam non habeant, uictus nuncupatione contineri existimauerim.

VLPIANVS

Instratum omne uestimentum continere quod inijciatur, Labeo ait: neq; enim dubium est, quin stragula uestis sit omne pallium.

CÆLIVS

Vestis omnis quæ uel ornatus uel cōmodi gratia insternitur, instratum dici solet: sicuti & stragula uestis quæ lecto, abacis, equis & nobis ipsis inijcitur: sic pallium quod proprium est gentis Græcæ, instratum dicetur. Per pallium autem omnē superiorē uestem accipit Iureconsultus, quæ maior & laxior esse consueuit, ad subuculā scilicet & interiorē tunicam obtegendam: quam etiam Plautus intusium uidetur appellasse. Lectorū etiam amicula dicimus instrata & stragulas uestes, quas Attalicas & Asiaticas quoq; dixerūt. lodices etiam, gausapa, culcitras, amphimala, utrinq; uillosa: sicut eteromala, quæ altera tantū parte pexa sunt. Quin & malotas & diphtheras crassiores uestes è pellibus cōlectas & senibus accōmodatas. Tapetas etiam & amphitapetas in hoc censu annumerāt: sed & quæ circa parietes obtenduntur, & ad auertendum puluerē deciduum ritu ueterum ad tectum suspenduntur: hæc instratorum & stragulorū nomen subeunt: quæ Græca itidem appellatione stromata & peristromata & peripetasmata appellantur: in quibus quoniam uariæ ferarū imagines intexuntur, ex eo à Plauto belluata fuerunt nuncupata. Non desunt qui Babylonicas & phrygias & intertextas uestes, & quæ à filorum multitudine polymita dicuntur: hoc etiam dignentur nomine.

VLPIANVS

In uictu ergo uestē accipiemus non stragulam, instratum omnē stragulam uestem

CÆLIVS.

Hæc est sententia Iureconsulti: in confesso est uestem uictus appellatione contineri: & uictu legato uestem etiā deberi: non tamen ob id omnis uestis peti potest: neq; hæc arbitrio legatarij cōmittenda est postulatio. Ille enim uel purpuream uel aureā etiam sibi postularet: non dubium est quin stragula se dignum iudicaret, quę res immodice hæredem grauaret. quom hoc ergo ex boni & ęqui formula metiendum sit, dignitas & conditio personæ spectanda est: adde & facultatem hęreditatis inspiciendam esse. Hinc enim uestis modulus atq; indicatura agnoscetur.

VLPIANVS

Pronunciatum & statutum idem dici potest: promiscue enim & pronuntiasse & statuisse solemus dicere eos qui ius habent dicendi uel cognoscendi.

CÆLIVS

Voces sunt eorum, quæ sunt in animo, affectuum testes & notæ: ob id Mercurium ueteres deorum interpretem dixere, Hermetemq; appellauere. Sanè ut rectam sentētiam ferat iudex, hęc duo necessaria uidentur: imprimis ut rei ueritatē diligenter exploret: tum ut suam sententiam idoneis uerbis declaret. Pulchre itaq; Iureconsultus pronuntiatū & statutū pro eodem accipi posse scribit: ut intelligas utroq; sententiā & decretum significari eius qui Iurisdictionem habet: sed alterum ad enuntia-

tionē, alterum ad maturitatē consilij spectare. Suum quoq; pronūtiatum est dialecti cis, quod & proloquium dicimus: Græci τὸ ἀξίωμα, id est optimatē propositionem. ut, De omni est affirmare uel negare.

VLPIANVS

Matremfamiliâs accipere debemus eam, quæ non inhoneste in domo uixit. matrē enim familiâs à cęteris fœminis mores discernunt atq; separant: proinde nihil interē rit, nupta sit an uidua, ingenua sit an libertina. Nam neq; nuptiæ neq; natales matremfamiliâs faciunt, sed boni mores.

CÆLIVS

Vlpianus hoc loco censet matremfamiliâs bonis moribus tantum. Suis tamen in Institutis, si Boethio in Topica Ciceronis scribēti credimus, aliter matrēfamiliâs describit. Eius uerba sunt. tribus modis uxor habebat, usu, farre, coemptione. Sed con farreatio solis pontificibus conueniebat. Quæ autē in manum per coemptionē con uenerāt, hæ matresfamiliâs uocabantur. Quę uero usu uel farre, minime. Coemptio uero certis solennitatibus peragebatur, & sese in coemendo inuicem interrogabāt. Vir ita, An sibi mulier materfamiliâs esse uellet. illa respondebat uelle. item mulier interrogabat, An uir sibi paterfamiliâs esse uellet. Ille respōdebat uelle. itaq; mulier uiri conueniebat in manū, & uocabantur hæ nuptiæ per coemptionē: & erat mulier materfamiliâs uiro loco filiæ. hanc uxoris speciem attigit Vergilius eo carmine:

Teq; sibi generum Tethys emat omnibus undis.

Sicut aliam speciem Plautus quom dixit Alcmenam uxorem usurariam. Ciceronis uerba sententiæ Vlpiani optime respondent. Vxoris duæ formæ, una matrumfamiliâs: hæ sunt quæ in manū conuenere. Altera earum quæ tantummodo uxores habentur. De hoc more quo nouę nuptę uirū sibi emebant, sic scribit Nonius. Nubentes ueteri lege Romana asses æris ad maritum uenientes solebant ferre. Atq; unum quem in manu tenerent, tanquā emendi causa, marito dare. Alium quem in pede haberent, in foco larium familiarium ponere. Tertium quem in sacciperione condidissent, cōpito uicinali solere resonare. Cæterū quòd Vlpianus hic nullam habeat mentionem antiqui ritus, nihil mirū, quom Tribunianus sub nomine Iustiniani omnes propè antiquos ritus sustulerit: eaq; scripta reliquerit, quę rei ac proposito suo expediebant. Illud non omittam, matremfamiliâs matronam quoq; appellari: quippe matrona est, quæ in matrimonium cum uiro conuenit, ut in eo maneat: etiam si liberi non sunt adhuc suscepti. Appellationem enim habet à matris nomine non iam adepto, sed cum spe & omine mox adipiscendi.

PAVLVS

Liberationis uerbum eandem uim habet, quàm solutionis.

CÆLIVS

Qui alteri debet, si quod debet persoluit, debere protinus desinit: acceptaq; syngrapha, qua creditor sibi solutum testetur, apud quēcunq; iudicem probare potest, se non amplius debitorem esse: atq; ita potest quēcunq; petitorem excludere. Idem quoq; facere ei licebit, si creditor in syngrapha scripserit, sibi cumulate satisfactum: seq; eum à debito liberare. ex quo intelligemus liberationis & solutionis parem uim esse. Nā & qui soluit liberatur: & qui liberatur, nō secus accipitur, ac si persoluisset.

CAIVS

Qui neq; sequantur, neq; ducantur.

CÆLIVS

Per eos qui neq; sequantur, neq; ducantur: significantur ij, qui omnino contumaces ac refractarij sunt aduersus magistratus: qui neq; ultro, neq; metu parent. Aduer sus

sus quos ita scriptum fuit in duodecim tabulis: Iusta imperia sunto, ijsq; ciuis modeste ac sine recusatione pareto. Magistratus nec obedientē & nocuum ciuem mulcta, uinculis, uerberibusúe coercento, ni par maiórue potestas populusq; prohibessit: ad quos prouocatio esto. Quom magistratus iudicassit irrogassitúe: per populū mulctæ pœnæ certatio esto. Sed enim alijs magistratibus lictores apparebant, alijs uiatores. Qui lictores habebant, ijs erat uocatio & apprehensio: qui uiatores habebāt, ijs erat sola apprehensio: nec quenquā in ius licebat uocare. quales erant tribuni plebis: quorum præsentia & assiduitate opus fuit, ut suam iurisdictionem exercerent. Qui ergo neq; uolentes uocationi parent, neq; sinunt se à lictore apprehendi, sed uenientē repellunt: ij neq; sequuntur neq; ducūtur: sed grauiore pœna sunt coercendi.

CAIVS

Solutum non intelligimus eum, qui licet uinculis leuatus sit, manibus tamen tenetur: ac ne eum quidem intelligimus solutum, qui in publico seruatur sine uinculis.

CÆLIVS

Ille planè solutus est, qui suæ spontis est: & nulli obnoxius facultatem habet commeandi quò lubet. quòd si quis prius nexus uinculis, uinculis leuetur, sed manibus teneatur: nec is solutus intelligetur. Quid si è manibus etiam exemptus, in publico, id est in carcere adseruetur omnibus ademptis uinculis: aut in publico, id est in libera custodia, ut huc aut illuc stipatus tamē custodibus cōmeet: an hic solutus dicetur? non sanè, quom nondum suæ spontis sit, & custodibus obnoxius adseruetur. Quòd autē publicum pro carcere accipiatur, uel illud Plautini Sosiæ ostendit; Vereor ne hac nocte aduenίens publice excipiar, id est in carcerem obtrudar.

VLPIANVS

Bonorum appellatio aut ciuilis est aut naturalis. naturaliter bona ex eo dicuntur, quòd beant, hoc est beatos faciunt. Beare est prodesse. In bonis autem nostris computari sciendum est non solum quæ dominij nostri sunt, sed & si bona fide à nobis possideātur, uel superficiaria sunt. æquè bonis adnumerabitur etiam siquid est in actionibus, petitionibus, persecutionibus. nam hæc omnia in bonis esse uidentur.

CÆLIVS

Naturale bonum est, quod natura duce à nobis appetitur: qualia sunt τὰ πρῶτα φύσεως, bona ualetudo, uigor corporis, oris dignitas, & alia huius generis. Natura enim bonum omnia appetūt animantia. & quanto bonum quodq; profusius est, hoc ab omnibus magis appetitur. Sic metaphysici deum maximè omnium ab omnibus expeti probant: quòd ipse sit summū bonum, quod Græci dicunt τ' ἀγαθόν, & quęcūq; bona sunt, eius participatione bona appellentur. Sic Plato probat uirtutem naturæ nostræ maximè consentaneam esse. uitium autem præ cæteris naturæ repugnare. & neminem uolentē malum esse. Naturale ergo bonū, si proprie loquamur, id est quod abiunctum uitio, uirtuti coniunctum est: quod possessorē bonum reddit. nullum enim hac boni nuncupatione dignamur, nisi cuius uirtus illustris est ac perspicua. At cætera quæ ciuili more magis q̄ philosophico bona dicunt, à Stoicis commoda non bona nuncupantur, quòd scilicet possidentē minime bonum reddant. Academici & Peripatetici hęc in secundo bonorum genere censent: à quorum tamen usu si uirtus abfuerit, bonorum nomen amittunt. Nam sola uirtus est, quæ facultatem habeat nos beandi. & qui huius subsidio succincti sunt, hos beatos & bene ac beate uiuere dicimus: quòd bonorum cumulo quo illi prædιti sunt, nihil desit. Inter ciuilia autem bona Iureconsultus computat non solum quę mancipij nostri sunt, sed & quæcunq; bona fide possidemus: qualia ad usucapionem idonea sunt, tum & quæ sunt superficiaria: ceu quæ sunt in domibus & substructionibus posita. Quin & nomina, & ea ad quę competit actio, ut ea petere & prosequi possimus, ea quoq; in bonis censemus.

CAIVS

Nurus appellatio etiam ad pronurum & ultra porrigenda est.

CÆLIVS

Sicut appellatione parentum & auorum maiores omnes intelligi solent: nepotum autem appellatione minores cõprehenduntur: ita nurus nuncupatio ad pronurum porrigitur. Est autem nurus uxor filij. pronurus uxor nepotis. atq; ita deinceps.

CAIVS

Appellatione parentis nõ tantum pater: sed etiam auus, proauus, & deinceps omnes superiores continentur: sed & mater, & auia, & proauia.

CÆLIVS

Quidam cognationum gradus in sublime, id est sursum uersus feruntur: quidam proni ac deorsum prouehuntur: alij in latera transuersarij procedunt. Lineæ quæ ad hos diriguntur indicãtes proximitatẽ longinquitatemúe, ab antiquis stemmata fuerunt appellata. Plinius libro trigesimoquinto: Expressi cera uultus singulis disponebantur armarijs: ut essent imagines, quæ comitarentur gentilitia funera: semperq; defuncto aliquo, totus aderat familiæ eius qui unquam fuerat populus: stemmata uero lineis discurrebãt ad imagines pictas. Ex tribus autem gradibus, quos diximus, is omniũ maximè pollet qui in sublime attollitur: id est qui ad maiores fertur. Vnde factum puto, ut uernacula simplicitas parentes in uniuersum pro agnatis & cognatis acceperit: quo etiam uerbo in ea significatione nonnulli usi sunt non adeo anxij latinę puritatis obseruatores. Iulius Capitolinus in M. Antonino: Adoptatus in aulicam domũ omnibus parentibus suis tantam reuerentiam quantã priuatus exhibuit.

VLPIANVS

Patroni appellatione & patrona continetur.

CÆLIVS

Minime mirum uideri oportet, si masculinum genus fœminino præpollet: quom in omni animalium specie mares fortiores habeãtur, panthera ursaq; excepta, si Plinio credimus. Ob id Sesostris rex Aegypti, qui magnam orbis partem deuicit, populos imbelles, & quos ἀμαχητὶ, ut inquit Herodotus, id est sine pugna debellauerat, perpetua nota suggillabat in stelis seu pilis obscœnum muliebre appingens: cõtrà si fortiter repugnassent, obscœnũ uirile in pilis exprimebat. Recte ergo grammatici, recte Iureconsulti sub maris appellatione fœminam comprehendi uoluerunt. Sic filij nomine filiam, patroni patronam complexi sunt. Accipitur autem bifariam patronus. Nam uel clientis correlatiuum est, & eum significat, qui defensor est causæ alienæ. Aut certè patronus correlatiuum est liberti, eumq; significat, qui olim dominus seruum libertate donauit. sic olim Prusias rex Bithyniæ sumpto pileo, qui habitus est manumissorũ, populum Romanũ patronum suum profitebatur. De hac specie patroni hoc loco intelligit Iureconsultus.

PAVLVS

Sępe ita cõputatũ est, ut & cõiuncta pro disiunctis accipianẽ, & disiuncta pro cõiunctis, interdum soluta pro separatis. Nam quom dicitur apud ueteres, agnatorum gentiliumq;: ꝙ pro separatione accipitur. At quom dicitur, super pecunia tutelaúe sua, quia tutor separatim sine pecunia dari non potest: & quom dicimus: quod dedi aut donaui, utraq; continemus. Quom uero dicimus, quod eum dare, facere, oportet: quoduis eorum sufficit probare. Quom uero dicit prætor: si donum, munus, operas redemerit: si omnia imposita sunt, certum est omnia imposita redimẽda esse. Ex re ergo pro cõiunctis habentur. Si quædã imposita sunt, cætera nõ desiderabuntur:

Cælius

CÆLIVS

Voces ideo inuentæ sunt, ut sententijs obsequantur, nõ ut sententiæ uocibus sint obsequentes. Proinde prima omnium est sententiarũ animaduersio, ad quas deinde uoces dirigendæ sunt: ne fiat quod de Lesbia regula dictum est, quę quom plumbea sit, facile inflecti potest. ob id nõ paries ad normam, sed norma ad parietem exæquatur: & quæ legẽ dare debuit, legem accipit. Recte ergo Paulus tradit coniuncta pro disiunctis, & disiuncta pro coniunctis sæpe accipi solere: non uerborum sed sententiarum habita ratione: commodaq; ad hoc subiungit exempla. Nam quom dicitur: siquis ab intestato decesserit, agnatorum gentiliumq; sit successio: quom ambo succedere non possint, aut hos aut illos ad successionem uocari certum est. Item quom dicitur, aliquem conuenire super pecunia tutelaúe sua: coniunctim hæc duo accipienda sunt. Nec enim tutela sine pecunia demandatur. Nam & ipse administrationẽ gerit pecuniæ, id est facultatis pupilli: & ipsum suam pecuniã eius quodammodo fideiuadem habere oportet. At quom dicimus, quod dedi aut donaui: disiunctiua coniunctiue se habet: nam donationẽ datio subsequitur. Quod uero in pactionibus perscriptum est sæpe, si dederit & fecerit quod eum dare & facere oportet: hæc locutio disiunctiue se habet: & ad eius ueritatem comprobandam, satis est partem unam comprobari. Illud quoq; quod in edicto prætorio notatum est: si donum, munus, operas redemerit: si hęc omnia imposita sunt, omnia redimenda esse constat. Illud enim dissolutum coniunctiue se habet: ad probationẽ autem coniunctiuæ partes omnes ueras probari oportet. Atq; ita pro subiecta materia & prout consentaneum est sententiæ, cõiunctiuæ disiunctiuæq; particulæ interpretationem suscipiunt. Sed quom de ijs aliàs nonnihil diximus, hoc loco parcius agendum puto.

PAVLVS

Item dubitatum est illa uerba, ope & cõsilio, quẽadmodum accipiẽda sint. Vtrum ex sententia coniungentiũ aut separantium: sed uerius est quod & Labeo ait, separatim accipienda. Quia aliud factum eius qui ope, aliud eius qui cõsilio furtum facit. Sic enim alij condici potest, alij non potest. Et sanè post ueterum autoritatẽ eò peruentum est, ut nemo furtum uideatur fecisse, nisi & consilium malignũ habuerit: nec consilium habuisse nocendi, nisi & factum secutum fuerit.

CÆLIVS

Existimaui operæpretium uerba Iustiniani ex quarto Institutionũ huc transcribere. Ea sunt: Interdum furti tenetur, qui & ipse furtum nõ fecit: qualis est is cuius ope & cõsilio factum est. In quo numero est qui tibi numos excussit, ut alius eos raperet: aut tibi obstiterit, ut alius rem tuam exciperet: uel oues uel boues tuos fugauerit, ut alius eas exciperet. & hoc ueteres scripserunt de eo qui panno rubro fugauit armentum. Sed si quid eorum per lasciuiam & non data opera ut furtum admitteretur factum est, in factum actio dari debet. at ubi ope Mæuij Titius fecit furtum: ambo furti tenentur. Ope & cõsilio eius quoq; furtum admitti uidetur: qui scalas fenestris supponit: forte aut ipsas fenestras uel hostium effregit, ut alius furtum faceret. quiúe ferramenta ad effringendum, aut scalas ut fenestris supponerentur cõmodauerit, sciẽs cuius rei causa cõmodauerit. Certè qui nullam opem ad furtũ faciendum adhibuerit, sed tantum consilium dederit, atq; hortatus est ad furtum faciendum, nõ tenetur furti. Declarat autẽ Paulus, aliud esse ope, aliud consilio adiuuare: propterea separatim accipienda esse. Et id probat, quoniam ope furem adiuuanti condici potest: sed consilium afferenti condici non potest. est aut condictio, actio personalis. De qua actiõe sic Iustinianus eo quo superius loco, De obligatiõibus quæ ex delicto nascuntur: Furti actio siue dupli siue quadrupli, tamen ad pœnæ persecutionem pertinet. Nam ipsius persecutionẽ extrinsecus habet dominus, quam aut uendicãdo aut condicendo potest auferre. Sed rei uendicatio aduersus quidem possessorem est, siue fur ipse possidet siue alius quilibet. Cõdictio autẽ aduersus furẽ ipsum hęredémue eius, licet non possideat competit. Quid uero sit condicere, idem declarat eodem libro,

titulo De actionibus. In perſonam uero actiões, quibus dare aut facere oportere in-
tenditur: ſcilicet condictiones. Condicere enim eſt denuntiare priſca lingua. nunc
uero abuſiue dicimus condictionem actionē in perſonam eſſe, qua actor intendit da
ri ſibi oportere: nulla enim hoc tēpore, quo prius fiebat modo, denuntiatio fit. Tum
uero ſubiungit Iureconſultus, opi conſilium adiunctum eſſe, ita ut nemo opem affer
re ſine maligno cōſilio non exiſtimetur. Conſilium uero datū nemo putet, niſi tum
demum maleficium ſubſecutum ſit. Nec enim conſilium puniri ſolet, cui effectus nō
acceſſerit, in hoc præſertim maleficiorum genere. Aliter ubi agitur de lęſa maieſtate.
ex quo uetus illud carmen prodijt: Malum conſilium conſultori peſsimum. Quod illi
Heſiodeo ſimillimum eſt:

ἡ δὲ κακὴ βουλὴ τῷ βουλεύσαντι κακίστη.

V L P I A N V S

Conditionales creditores dicuntur ij, quibus nondum competit actio, eſt autem
competitura, uel qui ſpem habent ut competat.

C Æ L I V S

Omnis ſtipulatio aut pure, aut in diē, aut ſub conditione fit. pure, ueluti quinque au
reos dare ſpondes. idque confeſtim peti poteſt. In diem, quom adiecto die quo pecunia
ſoluatur, ſtipulatio fit, ueluti decem aureos primis Calendis Martij dare ſpondes. Id
autem quod in diem ſtipulamur, ſtatim quidem debetur: ſed peti prius quàm dies ue
nerit, non poteſt. At nec eo quidem ipſo die in quem ſtipulatio facta eſt, peti poteſt.
Sed totus is dies arbitrio ſoluentis tribui debet: neque enim certum eſt eo die, in quem
promiſſum eſt, datum non eſſe priuſquam is præterierit. Sub conditione ſtipulatio
fit (id quod ad præſentem locum pertinet:) quom in aliquem caſum defertur obliga-
tio: ut ſi aliquid factū fuerit uel non fuerit, cōmittatur ſtipulatio: ueluti ſi Titius con-
ſul fuerit factus, quinque aureos dare ſpondes. Ex cōditionali ſtipulatione tantū ſpes
eſt debitum iri: eamque ipſam ſpem in hæredem tranſmittimus: ſi priuſquam conditio
extet, mors nobis contigerit. Ex hac conditionali ſtipulatione, conditionales etiam
creditores nuncupati ſunt, quibus nondum competit actio: utpote quom nondum
conditio aduenerit, ſed tantum ſpem habent ut competat. Ex eadem cauſa debi-
tores conditionales appellati ſunt: à quibus tam diu peti non poteſt, donec conditio
aduentarit: qua ſuperueniente nō iam conditionales debitores, ſed certi nominātur.

P A V L V S

Creditor autem is eſt, qui exceptione perpetua ſubmoueri non poteſt. Qui au-
tem temporalem exceptionem timet, ſimilis eſt conditionali creditori.

C Æ L I V S

Creditorum nomen ſubeunt omnes, quibus aut pure aut in diem aut ſub conditio
ne debetur, modo perpetua exceptione non ſubmoueantur. Quæ autē ſit perpetua
exceptio, non exiſtimaui melius me poſſe aperire quàm ipſius Iureconſulti uerbis
ex libro quarto Inſtitutionum. Appellantur autē exceptiones aliæ perpetuæ & pe-
remptoriæ: aliæ temporales & delatoriæ. Perpetuæ & peremptoriæ ſunt, quæ ſem-
per agentibus obſtant, & ſemper rem de qua agitur, perimūt. Qualis eſt exceptio do
li mali: & quod metus cauſa factum eſt: & pacti conuenti: quom ita conuenerit ne o-
mnino pecunia peteretur. Temporales atque dilatoriæ ſunt, quæ ad tempus nocent:
& temporis dilationem tribuunt. Qualis eſt pacti conuenti, quom ita conuenerit, ne
intra certum tempus ageretur: ueluti intra quinquennium. Nam finito eo tempore,
non impeditur actor rem exequi. Ergo ij quibus intra certū tēpus agere uolentibus
inijcitur exceptio aut pacti conuenti aut alia ſimilis, differre debent actionē, & poſt
tempus agere. ideo enim & dilatoriæ iſtæ exceptiones appellantur. Alioqui ſi intra
tempus egerint, obiectaque ſit exceptio: neque eo iudicio quicquam conſequentur pro-
pter exceptionem, neque olim agere poterant, quom temere rem in iudicium deduce-
bant

bant:qua ratione rē amittebāt.sed hāc seueritatē leniji Iustinianus imperator. Eum enim qui ante tēpus pactionis uel obligationis litem inferre ausus est, Zenonianæ cōstitutioni uoluit subiacere: quam sanctissimus legislator de his, qui tempore plus petierunt, protulit. ut & inducias, quas ipse actor sponte induxerit, uel natura actionis continet, si contempserit: in duplum habeant ij, qui talem iniuriam passi sunt: & post eas finitas, nō aliter litem suscipiant, nisi omnes expensas litis antea acceperint: ut actores tali pœna perterriti, tempora litium doceantur obseruare. Cæterum quod Paulus subiungit, temporalem exceptionem cōditionali similem esse: uerum est. sicut enim conditionalis creditor agere non potest ni, si conditio uenerit: ita temporalis creditor agere non potest, nisi dies cesserit debitionis.

VLPIANVS

Cognoscere instrumēta, est relegere & recognoscere. Dispungere, est cōferre accepta & data.

CÆLIVS

Cognoscere instrumenta, est simpliciter explorare quid instrumentis cōtineatur: eaq; diligenter relegere ac recognoscere. Nunc autē instrumenta non tantum documenta à tabellionibus confecta accipimus, sed rationaria etiam quibus instrui atq; edoceri de rerū ueritate possumus. Dispungere autem maiorē uim habet: nam qui expungit non solum rationes recognoscit, sed accepta & data etiam confert: ut adæquet utranq; paginam, & ratiunculam conficiat, id est data & accepta in summā redigat. Dispungere autem inde dictum est, quòd rationibus puncta præfigebantur: quæ deinde in dati & accepti computatione quom subtraherentur, dispungi dicebantur. Nam fermè ille fuit perpetuus mos ueterum: ut ijs quæ sibi constabant, puncta adscriberent. Sic milites præscriptis punctis in albo signabantur, quibus stipendia procedebant: qui si quando exautorarentur, expuncti dicebantur. Sic suffragatores candidatis quibus fauebant, puncta præfigebāt. Vnde illud Horatianum in prouerbium abijt, de ijs quibus feliciter cuncta proueniunt:

Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci.

VLPIANVS

Liberorum appellatione continentur non tantum qui sunt in potestate, sed omnes qui sui iuris sunt: siue uirilis siue fœminini sexus sunt, exúe fœminino sexu descendentes.

CÆLIVS

Multo laxior est liberorū quàm filiorum significatio: filiorū in proximo constat, liberorū ad nepotes & pronepotes ac minores porrigitur. Atq; ita semper in duodecim tabulis annotatum est. Illud quoq; obseruauit Gellius, liberorum nomine, filium unum filiamúe significari apud ueteres.

PAVLVS

Quibus prçcipua cura rerum incumbit: & qui magis q̃ cæteri diligentiā & solicitudinem rebus quibus præsunt, debēt: hi magistri appellantur. Quin etiā & ipsi magistratus per deriuationem à magistris cognominantur. Vnde & cuiuslibet disciplinæ præceptores, magistros appellari à monendo uel monstrando.

CÆLIVS

Magistrare moderari. unde magistri non solum doctores artium, sed etiam pagorum, societatum, uicorum, collegiorum, equitum dicuntur: quia omnes ij magis cæteris possunt. Vnde & magistratus, qui per imperia potentiores sunt quàm priuati: quç uox duabus significationibus notatur. Nam aut personam ipsam demonstrat: quom dicimus, magistratus iussit. Aut honorem, ut quom dicitur, Titio magistratus datus

datus est. Hactenus Festus. Magistri officinæ ad eam ratione̅ dicu̅tur tabernę manci pes, qui modo præscribunt opificibus sellularijs. Magistri curiaru̅, quibus cura admi nistrandæ curiæ incumbit, diuidendæ puta pecuniæ gratia, exorna̅di suffragij, & alia id genus faciendi. Magistri uectigalium, qui principes sunt publicanorum. & ipse dictator, magister populi dicitur, quòd populi moderatio ad ipsum spectet.

PAVLVS

Persequi uidetur, & qui satis accepit.

CÆLIVS

Satis dare & satis accipere, se mutuo respiciunt. satis dat qui alteri uult cautum esse: satis accipit, qui cautum uult sibi. Prima aute̅ pars compositionis, id est satis, illud indicat: quanti quisq; rem suam, uel damnum quod sibi illatum iri extimescit, tanti cautione̅ postulat. hoc scilicet intellexit Plinius libro trigesimoquarto. In argumentum successus nouum exemplum afferam, nec deorum nec hominu̅ similitudinis expressæ. Aetas nostra uidit in capitolio, priusquam id nouissime conflagraret à Vitellianis incensum, in cella Iunonis, canem ex ære, uulnus suum lambentem: cuius eximium miraculum & indiscreta ueri similitudo non ex eo solum intelligitur, quòd ibi dicatus fuerat: uerum & noua satis datione. Nam summa nulla par uidebatur, capite tutelarios cauere pro eo instituti publici fuit. Sententia ergo Iureconsulti est, cum uideri rem suam persequi, id est agere ad recuperatione̅ rei suę, qui satis accipit, & cautum sibi uult de restitutione rei uel damno infecto.

CAIVS

Licet inter gesta & facta uideatur quædam esse subtilis differentia, attamen καταχρηστικῶς inter gestum & factum nihil interest.

CÆLIVS

Quid intersit inter gestum, actum & contractum superius diligenter excussum uidimus ab Vlpiano. Actum siquidem uerbis & re co̅stare potest, gestum sine uerbis, contractum ubi mutua interuenit obligatio. Nunc Caius inter factum & gestum dicit subtilem quandam esse differentiam. nam facere promiscuum est, gerere ad magnificas tantum actiones refertur. καταχρηστικῶς autem, quæ dictio prius desiderabatur, id est impropriè, nulla est differe̅tia. nam hæc quæ subtiliter adeo à no̅nullis considerantur, ea plerunq; à scriptoribus confundi solent. scriptores sacri deum nuncupant οὐρανοῦ καὶ γῆς ποιητὴν, id est factorem cæli & terræ: quem Cicero in libro De natura deorum πρακτὴν appellauit, id est actorem.

CAIVS

Paternos libertos recte uidemur dicere nostros libertos. Liberorum nostrorum libertos non recte nostros libertos dicimus.

CÆLIVS

Contra ea quæ dicit Caius, ita opponi posset. Quę filius acquirit, acquirit patri, no̅ contrà: quando pater dominus est rei suæ, donec uixerit. Quin & testamento potest aliu̅ q̅ filium hærede̅ instituere. ex ijs rectius uidet̅ dici posse, Liberoru̅ nostrorum libertos nostros esse, quàm paternos libertos esse filiorum. Sed respo̅detur, Iureconsultum intelligere de liberis emancipatis, id est à patria potestate liberatis: uel certè quibus habere licet peculium. Horum enim bona parentibus non accrescu̅t, quom tamen ipsis iure naturæ & ciuili paterna bona debeantur.

VLPIANVS

Portus appellatus est locus conclusus, quò importantur merces, & inde exportantur: eaq; nihilominus statione conclusa atq; munita sunt: inde angiportu̅ dictum est.

C Æ L I V S

Portum ab importandis & exportandis mercibus dici indicat Vlpianus: cui dein de præsunt portitores portorij & uectigalis exigendi gratia. Hinc & prouentus, qui utilitati reipublicæ accedit, portus nuncupatur, ut superius ostendimus. Quod autem importare & exportare diximus, hoc Graeci εἰσφέρειν καὶ ἐκφέρειν dicunt. Sed & illud obseruari opus, ut uere portus dici posit, ut locus sit munitus & conclusus, ne uenti in naues debacchari posint. Qualem Vergilius describit:

Est in secessu longo locus: insula portum
Efficit obiectu laterum, quibus omnis ab alto
Frangitur, inque sinus scindit sese unda reductos.
Hinc atque hinc uastæ rupes, geminique minantur
In cælum scopuli, quorum sub uertice late
Aequora tuta silent. & illud in tertio:
Portus ab accessu uentorum immotus &c.

Veteres etiam portus uias dixerunt. unde angiportus, id est angustæ uiæ dictæ. Licet Iureconsultus angiportum dictum uelit, quod locus sit anguste munitus & conclusus. Terentius: Ego me in pedes quantum queo in angiportū quoddam desertum.

V L P I A N V S

Locus est nō fundus: sed portio aliqua fundi. fundus autē integrum aliquid est: & plerunque fundum sine uilla accipimus. Cæterū adeo opinio nostra & cōstitutio locū à fundo seperat, ut & modicus locus posit fundus dici, si fundi animo eū habuimus. non enim magnitudo locum à fundo separat, sed nostra affectio: & quælibet portio fundi poterit fundus dici, si iam hoc constituerimus. Nec nō & fundus locus constitui poteſt: nā si eum alij adiunxerimus fundo, locus fundi efficietur. Loci appellationem non solum ad rustica, uerum ad urbana quoque prædia pertinere Labeo scribit. Sed fundus quidem suos habet fines: locus uero latere poteſt, quatenus determinetur & definiatur.

C Æ L I V S

Quid inter fundum & locum distet, subtili indagine quærit Iureconsultus. Ea uero prima & potisima est differentia: quòd fundus præscriptos ac præfinitos limites habet: locus determinati ac certi nihil habet. Ita fit ut fundus integrum quid sit, suis constans partibus: quod loco non euenit. Siquidem pars omnis à fundo quomodocunque abscissa, locus dici poteſt. Ad fundum præterea dimetiendū ac circumscribendum, affectio & animi nostri inductio plurimū facit. Nam ex nostro arbitratu quælibet fundi portio, poterit fundus appellari, etiam si ea minima portio fuerit. Contrà fundus integer locus effici poteſt, si in fundi alterius partem concesserit, & quid integrum esse desierit. Illud quoque subiungitur testandæ differentiæ gratia: quòd locus ad urbana etiam prędia attinet: fundus autem cum urbanis prædijs nihil habet commune. Nam fundus in rusticis tantum haberi solet: unde & latifundia dicta sunt, id est ampliores fundi. Hinc illud Plinianum: Latifundia perdiderūt Italiam. siquidem plerique agrorum magnitudini magis studebant quàm cultui. Illa demum fundi locique summa differentia est, quòd fundus suis finibus circumscribitur: locus determinati ac præfiniti nihil habet. Est & apud philosophos de loco multiplex quæstio: de qua Aristoteles in Physicis: cuius quæstionis ea uidetur summa, locū esse aerem corpus ambeuntem. Fundus, si credimus Varroni, à fundendo dictus, quòd multa quotannis fundat.

P A V L V S

Satisdationis appellatione interdum etiam repromisio continebitur, qua contentus fuit is cui satisdatio debebatur.

C Æ L I V S

Si quis nactus fuerit debitorem bonæ fidei, aut certe assiduum, & cui plurimum confidat, tunc & si contractus ille occurrat, in quo satisdatio requiratur: tamen quom is qui creditoris personã gerit, debitoris fidei acquiescat, eiusq; repromissione contentus sit: tunc ea repromissio satisdationis uices gerit, ac pro satisdatione compensatur. Nam licet satisdatio ad alterius personã pertineat quàm debitoris, ita tamen uolente ac permittente creditore, debitor satisdatoris locum subibit.

C A I V S

Tigni appellatione in lege duodecim tabularum omne genus materiæ, ex qua ædificia constant, significatur.

C Æ L I V S

Verba legis duodecim tabul. hæc sunt. Tignum alienum furtiuum ædibus uel uineis suis iniunctum nequis eximere cogitor, sed duplum pro eo per actionem de tigno iniuncto præstare compellitor. Hæc lex communi utilitati prospicit, ne scilicet ædificia corruant, neu uineæ prociduæ uino ferendo minus idoneæ sint, si pedamenta & ridicæ subtrahantur. Est autẽ tignum trabs grandior. sic Cęsar in structura pontis super Renum, uult tigna bina in amnem aduersus eius cursum dimitti, super quibus tota deinde pontis moles incumbat. Sic tigna dicuntur in ædibus, quibus contignationes continentur. Hic autem Caius declarat, non maiores tantum trabes, sed omne materiæ genus significari: quod uel ad sustinendam domũ, uel ad fulciendam uitem idoneum est. Materia uero proprie lignum omne dicitur, quod ædificationi sit accommodatum. unde & magistri lignarij abietarijq; materiarij itidem dicuntur. Plinius de corno loquẽs, dicit ex eo uirgas tam tenues esse, ut materies appellari nõ possit: quod non aliud significat, nisi structuris non esse idoneum. Vitruuio peculiare est, intestinum opus appellare, quod ligno cõfectum sit. Legem uero duodecim tabularũ cumulate declarat Vlpianus libro quadragesimoseptimo Dig. tit. De tigno iniuncto. Cuius uerba subscribere à re proposita alienum nõ puto. Lex duodecim tabularum, inquit, neq; soluere permittit tignũ furtiuum ædibus uel uineis iniũctum, neq; uendicare. Quod prouidenter lex efficit: ne uel ædificia sub hoc prætextu diruantur, uel uinearum culturæ turbentur. Sed in eum qui conuictus est iniunxisse, in duplum dat actionem. Tigni autẽ appellatione cõtinetur omnis materia, ex qua ædificium constat, uineæq; necessaria. Vnde quidam aiunt tegulam quoq; lapidem & cementa cæteraq; si qua ædificijs sunt utilia: tigna enim à tegendo dicta sunt: hoc amplius & calcem & arenam tignorum appellatione contineri. Sed & in uineis tigni etiã appellatione omnia uineis necessaria continentur: utputa perticæ, pedamenta. Sed ad exhibendum danda est ei actio. nec ei parci oportet, qui sciẽs alienam rem ædificio induxit iniunxitúe. Non enim sic eum conueniemus quasi possidentem: sed ita, quasi dolo malo fecerit, quo minus possideat. Hactenus Vlpianus. De hac lege mentio quoq; fit in uigesimoquarto Digest. tit. De donationibus inter uirum & uxorem. ex uerbis Pauli. ea sunt: De eo quod uxoris in ædificium uiri ita coniunctũ est, ut detractum alicuius usus esse possit: dicẽdum est, agi posse, quamuis nulla actione ex lege duodecim tabularum. Quia decem uiros non sit credibile de ijs sensisse, quorum uoluntate res eorum in alienum ædificium coniunctæ essent. Paulus notat. Sed in hoc solũ agi potest, ut sola uendicatio soluta re cõpetat mulieri, nõ in duplum ex lege duodecim tabularũ. neq; enim furtiuũ est, quod sciẽte domino inclusum est.

V L P I A N V S

Penes te amplius est quàm apud te est: nam apud te est, quod qualitercũq; à te teneatur. penes te est, quod quodammodo à te possidetur.

C Æ L I V S

Sextus Pompeius Festus: Apud & penes in hoc differũt, quòd alterum personam cum

cum loco significat, alterum personam & dominium ac potestatem, quod trahitur à penitus. Esse itaq; penes te quicquam, est non solum proximum habere, sed eius quoq; rei potestatem ac facultatem tenere: ut de eo possis pro tuo arbitratu decernere. Horatius: Si uolet usus,

Quem penes arbitrium est, & fons, & norma loquendi.

Est tamen quando hæc largius inueniamus. Liuius. Penes eosdem pericula belli, penes quos prœmia essent. Plinius: Fides sit penes autores, à quibus sumus mutuati.

PAVLVS

Intestatus est non tantum qui testamentum non fecit, sed etiam cuius ex testamento hæreditas adita non est.

CÆLIVS

Ad rem facit quod in Institutionibus Iustiniani scriptum est libro tertio. Intestatus decedit, qui aut omnino testamentum non fecit: aut non iure fecit: aut id quod fecerat, ruptum irritúmue factum est: aut si ex eo nemo hæres extiterit. Proprie autem quis intestatus dicitur: quom certum esse cœperit, nullum ex testamento hæredem exciturum.

VLPIANVS

Hæredis appellatio non solum ad proximum hæredem, sed etiam ad ulteriores hæredes refertur. Nam hęredis hæres, & deinceps, hæredis appellatione cõtinetur.

CÆLIVS

In adnatis hęredes admittuntur, siue de lege duodecim tabularum, siue ex edicto prętorum, usq; ad decimum gradum: in cognatis usq; ad sextum. Puto tamen Vlpianum de his potius intelligere qui post primos hæredes in tabulis describuntur, quos substitutos uel surrogatos dicũt: quales secundi, tertij, quartiúe ordinis hæredes uocantur, & deinceps: in quibus substituendis eam uerborum formulam testator seruabat: Si Sempronio hæredi meo ante aditam hæreditatem, uel antequam in suam tutelam ueniat, aliquid humanitus acciderit, Titius hæres meus esto. Quòd si Titio quoq; aliquid humanitus euenerit, tum Caius hęres meus esto. Quòd si & Caio etiã humanitus aliquid euenerit, tum Alphenus hæres meus esto. Atq; ita deinceps ad eos usq; gradus, quos testator sibi exprimendos proposuerit.

 COLLECTANEA
VETVSTATIS EX ANTIQVIS RITIBVS. EX XII. TAB. EX TAB. CENSORIIS.

ex Legibus Numę, ex Iure pōtificio, & augurali, & alijs, Cælio Calcagnino autore, in gratiam Ioannis Hieronymi Monferrati alumni sui.

XII TAB. COLLECTANEA

X EO magnitudo tempestatis agnoscitur, quom ita uniuersa classis dissipata est, ut nullius omnino partis pars inueniatur incolumis, &, ut uetus est prouerbium, Samnium quæratur in Samnio. non membra igitur, non artus, B nō particulas aut cola duodecim tabularū accipe, sed concerptissima fragmenta per sentes ac dumeta uix agnita: ut planè aut Penthei aut Osiridis fabulam agnoscas.

PLINIVS LIB. XXI.

Semper tamen coronarū autoritas uel ludicro quæsitarum fuit. namq; ad certamina in circum per ludos & ipsi descendebant, & seruos suos equosq; mittebant. Inde illa duodecim tabul. lex: Qui coronam parit, ipse pecuniaúe eius, uirtutis ergô arguitur. Quam serui equiúe meruissent pecuniam, partam lege dici, nemo dubitauit. Quis ergo honos? ut ipsi mortuo, parentibusq; eius, dum intus positus esset, forisúe ferretur, sine fraude esset posita. Interpretatur Plinius, qua significatione pecunia in hac lege intelligenda: ut pecuniæ nomine contineantur, serui, equi, & alia eiusdem generis.

CICERO IN III. LEGVM

Iusta imperia sunto: ijsq; ciuis modeste ac sine recusatione pareto. Magistratus nec obedientem & nocuum ciuem mulcta, uinculis, uerberibus coercento, ni par maiorue potestas prohibessit: ad quos prouocatio esto. cum magistratus iudicassit irrogassitúe, per populū mulctæ pœnæ, certatio esto. Militię ab eo qui imperabit, prouocatio ne esto. De certamine mulctæ Liuius V. secundi belli Punici: L. & Sp. Carbillij, quom rem inuisam infamemq; cernerēt, ducentûm milium æris mulctam M. Posthumio dixerunt. Cuius certandæ quom dies aduenisset, consiliumq; frequens plebis adesset, una spes uidebatur esse, si Casca Tr. Pl. qui propinquus erat cognatusq; Posthumio, priusquam ad suffragium tribus uocarentur intercessisset. & mox: Hæc quom ab optimo quoq; pro atrocitate rei acta essent: uimq; eam cōtra rempublicam pernicioso exemplo factam senatus decerneret: cōfestim Caruillij Tr. Pl. missa mulctæ certatione, rei capitalis diem Posthumio dixerunt: ac ni uades daret, prehendi à uiatore atq; in carcerem duci iusserunt. Ex quibus uerbis agnoscimus mulctam à magistratu dici & irrogari solere: de qua deinde erat concertatio disceptatioq;, iure an iniuria lata foret; & populus quasi honorarius arbiter, uel eam remittebat, uel eius damnabat.

ITEM

Omnes magistratus auspicium iudiciumq; habento: ex ijsq; senatus esto. Quæ uerba Cicero sic interpretatur: deinceps igitur omnibus magistratibus auspicia & iudicia dantur: iudicia ut esset populi potestas, ad quā prouocaretur: auspicia, ut multos inutiles conatus probabiles impedirent moræ. Sæpe enim populi impetum iniustum auspicijs Di immortales represserunt.

GELLIVS LIB. XX. CAP. I.

Si iniuriam alteri faxit, X X V. ęris pœna sunto. Q. Labeo in libris, quos ad duodecim tabulas scripsit, inquit: L. Neratius fuit egregie homo improbus atq; immani

uecordia. Is pro delectamentis habebat, os hominis liberi manus suę palma uerberare. Eum seruus sequebatur crumenã plenam asſium portitans: & quencunq; depalmauerat, numerari statim secundum duodecim tabulas quinq; & uiginti asses iubebat. Et tamen hæc paucitas asſium graue pondus æris fuit. Nam librarijs asſibus in ea tempestate populus usus est. nec de maioribus iniurijs illud est intelligendum. Sed iniurias atrociores, ut de osse fracto nõ liberis modo, uerum etiam seruis factas impensiore damno uindicauerũt: quibus etiã iniurijs talionẽ quoq; adposuerũt. Posteriore aũt seculo prætores iniurijs æstimandis recuperatores se daturos edixerũt. Hæc ex uerbis Gellij eruta. Fuerũt aũt asses XXV, bini denarij & semis, id est deni sestertij. Qui si ad pecuniã nostrã reuocent, Iulios duos & dimidiũ propè cõficiẽt.

Si membrum rupit meum, è pacto talio esto.

Neq; in hac lege ulla putanda est acerbitas, quom in alterum id fieret quod in alium fecisset: neq; in retaliando idem casus, sed eadem uoluntas spectabatur. Sed & siquis talionẽ recusabat, paciscendi erat facultas: neq; quenquam talionẽ subire, nisi quam elegisset. Quòd si depacisci noluerat, & iudici talionem imperanti non parebat, æstimata lite iudex hominem pecuniæ damnabat. atq; ita si reo & pactio grauis & acerba talio uisa fuerat, seueritas legis ad pecuniæ multam redibat.

IDEM

Aeris confesſi rebusq; iure iudicatis XXX. dies iusti sunto. Post deinde manus iniectio esto. In ius ducito. Ni iudicatũ facit, aut qui prætor est iure uinci dicit: secum ducito, uincito aut neruo aut compedibus. XV pondo, ne minore, aut si uolet maiore, uincito. Si uolet, suo uiuito. Ni suo uiuit: qui eum uinctũ habebit, libras farris in dies dato. si uolet, plus dato.

MOX

Tertijs nundinis partes secanto, si plus minusúe secuerunt, sine fraude esto. Ex quibus intelligimus, confesſi æris & debiti iudicatis XXX. dies dari solere conquirendæ pecuniæ causa, quam dissoluerent: eosq; dies decemuiri iustos appellauerũt: uelut quoddam iustitium, id est iuris inter eos quasi interstitionẽ quandam & cessationem: quibus diebus nihil cum ijs agi iure posset. Hos dies XXX. in ære confesso dissoluendo nunc quoq; non solum iure ciuili, sed municipali etiã seruamus. Post deinde nisi dissoluerant, ad prętorem uocabantur: & ab eo quibus erant iudicati, addicebantur. Neruo quoq; aut cõpedibus uinciebãtur. erat interea ius paciscendi. Ac nisi pacti forent, habebantur in uinculis dies LX. inter eos dies trinis nundinis continuis ad prætorem in comitium producebantur: quantæq; pecuniæ iudicati essent, prædicabatur. Tertijs autem nundinis capite pœnas dabant, aut trans Tyberim peregre uenum ibant. Quòd si plures forent quibus reus esset iudicatus: secare si uellent, atq; partiri corpus addicti sibi hominis permiserunt. Atqui addici nunc & uinciri multos uidemus, quia uinculorũ pœnam deterrimi homines contemnunt. Dissectum esse antiquitus neminem equidem legi, neq; audiui: quoniam sæuitia ista pœnæ contemni non quita est.

ITEM

Si in ius uocat: si morbus æuitasúe uitium esset: qui in ius uocabit, iumentũ dato. si nolet, arceram ne sternito. Hic morbus nõ febris rapida & querquera, nec ægrotatio admodum grauis, sed uitium aliquod potius imbecillitatis atq; inualentiæ demonstratur, ubi nullum sit periculũ. Nam quoties decemuiri duodecim tabularũ scriptores morbum uehementiorẽ uim grauiter nocendi habentẽ intelligunt: non morbum simpliciter, sed morbũ sonticum uocant. Iumentũ autem nõ animal ad uehendum significat, sed uectabulum quod adiunctum pecoribus trahebatur. à iungendo enim iumentũ dixerũt ueteres, licet ego à iuuando dictum magis putem. Arcera autem uocabatur plostrũ tectum undiq; & munitum: quasi arca quædam magna uestimentis undiq; instrata: qua nimis ægri aut senes portari cubantes solebant.

MACROBIVS IN I. SATVRNALIVM

Si nox furtum factum sit: si im aliquis occisit, iure cæsus esto. Hic nox pro nocte inusitatisſime legitur. ab eo aũt quod is, non eum casu accusatiuo, sed im dixerũt. sic

Macrobius.Nam Festus non im,sed en ab eo quod est is deduci scribit.ego tamē em per m in fine scribendum puto. moueret me uetusti codicis Macrobiani autoritas, ut im legendum putarē,incastigatumq; Festi exemplar supicarer,nisi id scriptū esset in dictionibus ab e litera incipientibus.

Bud.ch. XXVIII. XII.tabul.De munere censorio.

Censores populi ciuitatis soboles familias pecuniasq; censento. urbes,tēpla,uias, aquas,ærarium,uectigalia tuento.Populiq; partes in tribus distribuunto. Horum cura etiā ad ædiles postea pertinuit,interdum & ad prætores.Cicero in Prætura urbana:Quom L.Octauius,C.Aurelius Coss.ędes sacras locauissent:neq; potuissent omnia sarta tecta exigere neq; ipsi,neq; ij prætores quibus erat negocium datum:factum est S.C.quibus de sartis tectis cognitū non esset,ut C.Verres,P.Cælius,prætores cognoscerent & iudicarent.

Cr.lib.IIII.cap.III.

Censorum item munus fuit,in eos qui peccassent certā pœnam infligere, senatores senatu amouere,publicū equū equiti adimere:si obesi corpulentiq; essent,& male curatos strigososq; haberēt equos. Plebeios uero pro delicto in Cæritum tabulas referebant:neq; amplius in Centuriæ suæ albo scribebatur, neq; ius suffragij habebat. Aut ærarius fiebat, & pro capite dumtaxat tributi nomine æs pendebat.De ijs censoribus ita sequuntur uerba XII.tab.

Exinde pecunias per ciuitatis ordines partiunto.

Equitum peditumq; prolem distribuunto. Cælibes esse prohibento.

Mores populi regunto. Probrum in senatu ne relinquunto.

Bini sunto. Magistratum quinquennio habento.

Reliqui magistratus annui sunto. Ollaq; potestas semper esto.

Cr.lib.V.cap.V.ex Cicerone.

In urbe ne sepelito,néue urito. Quod translatum è lege Solonis,qua iussum est, Ne sepulchra in urbe sunto.

Cr.lib.V.cap.VII.

Ne pelliciunto alienas segetes excantando. Ne incantanto.

Ne agrum defraudanto. Ne frugem aratro quæsitā nox furtim depascunto.

Puberes si sient,Cereri eos suspendunto.

Impubes arbitratu prætoris uerberanto:ac noxam duplionem decernunto.

Hinc Plinius in XVIII.ait,Qui fruges excātassent, qui malū carmen incantassent. Nam excantare & pellicere segetes, uerba solennia sunt: sicut porricere exta,legere ossa,procurare fulmina. Idem in nono:Tenuissimū murenis tergus,contrà anguillis crassius:eoq; uerberari solitos tradit Verrius prætextatos: & ob id multam his dicit non institutam.Prætextatos appellat,quos impubes lex appellauit.Quare miror multam additam esse duplionem, si ideo uerberantur, quòd ea ætas nondum mulctæ idonea uideatur.

Leges in Ciceronis libris De legibus cōscriptas adscribendas duximus:quòd eas ipse fateatur XII.tab. simillimas,& Romanæ reipublicæ accōmodatas.

Ad diuos adeūto caste.Pietatē adhibēto.opes amouēto.Qui secus faxit,deus ipse uindex erit. Separatim nemo sit habēs deos nouos, siue aduenas,nisi publice adscitos.Priuatim colunto cōstructa à patribus delubra, habēto lucos in agris,habēto & lares sedes. Ritus familiæ patriæq; seruāto. Diuos & eos qui cælestes semper habiti colunto,&ollos quos in cęlū merita uocauerunt:Herculē,Liberum,Aesculapiū,Castorē,Pollucē,Quirinū. Ast olla propter quæ datur homini ascēsus in cælū,Mentē, Virtutem,Pietatē,Fidem:earumq; laudū delubra sunto. Nec ulla uitiorum sacra solemnia obeunto.Ferijs iurgia amouēto. easq; in familijs operibus patratis habento. itaq; ut ita cadat in annuis anfractibus descriptum esto.Certasq; fruges,certasq; baccas sacerdotes publice libanto.Hoc certis sacrificijs ac diebus.itemq; alios addes.ubertatē lactis fœturamq; seruāto:idq; ne cōmitti posset ad eam rem,rationem cursus sacerdotes finiunto.Quæ cuiq; diuo decoræ, gratæ sint hostiæ prouidento.Diuisq; alijs sacerdotes,omnibus pontifices, singulis flamines sunto. Virginesq; uestales in urbe

urbe custodiunto ignẽ foci publici sempiternum. Quoq; & priuatim & publice modo rituq;, discunto ignari à publicis sacerdotibus. Eorum autem duo genera sunto. unum quod præsit cæremonijs & sacris. alterum quod interpretetur fatidicorum & uatum effata incognita: quorum S. P. Q. asciuerit. Interpretes autem Iouis Optimi Maximi publici augures signis & auspicijs postea uidento, disciplinam tenento. Sacerdotesq; uineta, uirgetaq;, & salutẽ populi auguranto. Quiq; rem duelli gerent, quiq; populare auspicium, præmonento. Olli obtemperanto. Diuorumq; iras prouidento, ijsq; parento. cæliq; fulgura regionibus ratis temperanto. urbemq; & agros & templa liberata & effata habẽto. quæq; augur iniusta, nefasta, uitiosa, dira dixerit, irrita, nefastaq; sunto. Quiq; non paruerit capital esto. Fœderũq; pacis, belli, induciarum oratores feciales iudicésue sunto Bella disceptanto. Prodigia, portẽta, ad Etruscos & haruspices, si senatus iusserit, deferunto. Etruriæq; principes disciplinam docento. Quibus diuis creuerint procuranto, ijdemq; fulgura atq; obsita pianto. Nocturna mulierum sacrificia ne sunto, præter illa quæ pro populo rite fient: néue initiãto, nisi ut assolet, Cereri Græco sacro. Sacrum cõmissum quod neq; expiari poterit, impie cõmissum est: quod expiari poterit, publice sacerdotes expiãto. Ludis publicis quod sine curriculo & sine certatione corporum fiat, popularem lætitiam in cantu & fidibus & tibijs moderanto. Eamq; cum diuûm honore iungunto. Ex patrijs ritibus optima colũto. Præter Idæ matris famulos, eosq; iustis diebus, nequis stipem cogito. Sacrũ sacroúe cõmendatum qui clepserit rapsitq;, parricida esto. Periurij pœna diuina exitium, humana dedecus. Incestum pontifices supremo supplicio sanciunto. Impius ne audeto placare donis iram deorum. Caute uota reddunto. Pœna uiolati iuris esto. Nequis agrum consecrato. Consecrati auri, argenti, eboris sacrandi modus esto. Sacra priuata perpetua manento. Deorum maniũ iura sancta sunto. Hos leto datos diuos habento, sumptum in illos luctumq; minuunto.

Ex eiusdem interpretatione.

Impuritas corporis uel aspersione aquæ, uel dierum numero tollitur: animi labes nec diuturnitate uanescere, nec manibus ullis elui potest. Nostri & Græci, ut augerent pietatem in deos, easdem illos urbes, quas nos, incolere uoluerunt. Contrà Magi Persarum autores fuerunt Xerxi inflammandi templa Græciæ: quòd parietibus includerent deos, quibus omnia deberent esse patentia ac libera: quorumq; hic mundus omnis templum esset & domus. Mentis, Pietatis, Virtutis, Fidei, Romæ dedicata publice templa sunt: ut illa qui habeant, habent autẽ omnes boni, deos ipsos in animis suis collocatos putent. Nam illud uitiosum Athenis, quòd Cylonio scelere expiato, Epimenide Crete suadente, fecerunt Contumeliæ fanum & Impudentiæ. Virtutes enim non uitia consecrari decet. Araq; uetus stat in palatio Febris, & altera Exquilijs malę Fortunæ: quæ omnia repudianda sunt. Quòd si fingenda nomina uice poetæ & potius uincendi, atq; potiendi, statassandiq; cognomina, Statoris, & Inuicti Iouis: rerumq; expetendarum nomina, salutis, honoris, opis, uictorię: quoniam quidem expectatione rerũ bonarũ erigitur animus. Recte etiã Spes à Colatino cõsecrata est: Fortunaq; sit uel huius diei: nam ualet in omnes dies, uel respiciens ad opem ferendam: uel Fors, in quo incerti casus significantur: uel primogenia à gignendo. Ex institutis pontificũ & haruspicũ non mutandum est: quibus hostijs immolandum, cuiq; deo: cui maioribus, cui lactentibus, cui maribus, cui fœminis. Ius augurum est, posse à summis imperijs & summis potestatibus comitia tollere, & consilia uel instituta dimittere, uel habita rescindere. rem susceptam dirimere: decernere ut magistratu se abdicent consules. Cũ populo & plebe agendi ius aut dare, aut non dare. legem non iure rogatam tollere. Dubium non est, quin disciplina & ars augurum quæ iam floruit, multisq; populorũ & gentium exemplis confirmata est, euanuerit iam uetustate & negligẽtia. Itaq; neq; ijs assentior, qui negant unquam in nostro collegio fuisse, neq; illis qui esse etiã nunc putant. Quę mihi uidetur apud maiores fuisse duplex, ut ad reipublicæ tempus nonnunquã & agendi consilium sæpissime pertineret. Quom multa eximia diuinaq; uidentur Athenæ peperisse: atq; in uita hominũ attulisse, tum nihil melius illis mysterijs quibus ex agresti immaniq; uita

exculti ad humanitatem & mitigati sumus: initiaq́, ut appellantur, ita re uera princi pia uitæ cognouimus: neq; solum cum lætitia uiuendi rationem accepimus, sed etiã cum spe meliore moriendi. Mulieres Cereri Romæ initiãtur. Omnia nocturna sacra Diagondas Thebanus in media Græcia lege perpetua sustulit. Nunc multis in fanis pecunia cõmendatur. Alexãder in Cilicia deposuisse apud Solẽ in delubro pecuniam dicitur. Et Atheniensis Clisthenes Iunoni Samię, ciuis egregius, cum rebus timeret suis filiarum dotes credidit. Agri ne consecrentur Platoni assentiendum est, qui sic ait: Terra, ut focus, domiciliũ sacrũ deorũ omnium est. Quocirca ne quis iterum idem consecrato. Aurum & argentum in urbibus & priuatim & in fanis inuidiosa res est. Tũ ebur ex inanimi corpore extructũ, haud satis castum donũ deo. Iam æs atq; ferrum duelli instrumenta non fani. Ligneum autẽ quodq; uoluerit, uno è ligno cauato: itemq́; lapideum. In delubris cõmunibus textile, nec operosius quàm mulieris opus menstruũ. Color autem albus præcipue decorus deo est: tum in cæteris, tũ maximè in textili. Tincta uero absint, nisi à bellicis insignibus. Diuinissima autẽ dona habent & formæ, ab uno pictore uno adsolutæ die: itemq́; cætera huius exempli dona sunto. hæc ex Platone. Sacra conseruentur semper, & deinceps familijs prodãtur, & ut in lege positũ est, perpetua sint sacra. Cauetur in iure pontificio, ut cui plus legatum sit, quàm sine religione capere liceat: is per æs & librã hæredis testamentum soluat. Propterea quòd eo loco res est ita soluta hæreditate, quasi ea pecunia legata non esset, De hoc suprà & infrà multa interpretatio est. Februarius ultimus antiquitus Manibus dicatus. Hostia maxima parẽtare pietati esse adiunctum putabatur. Iam tanta religio sepulchrorum est, ut extra sacra & gentẽ inferri fas negẽt esse: idq́; apud maiores nostros Torquatus in gente Popilia iudicauit.

Nec uero denicales, quę à nece appellatæ sunt, quia neci dentur mortui, quàm cæterorum cælestium quieti dies, feriæ nominarentur: nisi maiores eos qui ex hac uita migrassent, in deorum numero esse uoluissent. Quærendum quis finis funestæ familiæ. quod genus sacrificij lare ueruecibus fiat. Quemadmodum os reiectum terræ obtegatur. Quæq́; in porta cõfracta iura sint. quo tempore incipiat sepulchrum esse & religione teneatur. Antiquissimũ sepulturæ genus terra condi, sic appellabant sitos: & Cyrus apud Xenophontem. Sic Numa ad fontis aras. sic gens Cornelia, donec reuulso C. Marij cadauere, P. Sylla metuens talionẽ exuri se uoluit. Non ante sepulchrũ quàm iusta facta & corpus incensum. Et quod nunc cõmuniter in omnibus sepultis penitus humati dicuntur, illud erat propriũ tum ijs quos humus iniecta contegeret: eumq́; morem ius pontificiale confirmat. Nam priusquã in eos iniecta gleba est, locus ille ubi crematum est corpus, nihil habet religionis: iniecta gleba tumulis & humatus est & gleba uocatur. In eo qui in naui necatus, deinde in mari proiectus est: decreuit P. Mutius familiam purã, quòd os supra terram nõ extare notum hæredi esset. Contrà & habendas triduum ferias, & porco fœmina piaculum pati. Si in mari mortuus esset: eadem præter piaculum & ferias.

Lex XII. tabularum.

Hominem mortuũ in urbe ne sepelito, neúe urito. credo uel properet ignis periculum. quod uero addit, neúe urito, indicat non qui uratur sepeliri, sed qui humetur.

Sepultos in urbe puto, aut eos quibus hoc ante hãc legem uirtutis causa tributum est: ut Publicolæ, ut Tiburto, quod eorũ posteri iure tenuerunt: aut eos si qui hoc, ut C. Fabritius, uirtutis causa soluti legibus, consecuti sunt. Iure pontificio non est ius in loco publico fieri sepulcrum. Extra portam collinã ædem Honoris, & aram in eo loco memorię proditum. ad eam quom lamina esset inuenta: & in ea scriptum, Memoria Honoris: ea causa fuit ædis huius dedicandæ. Sed quom multa in eo loco sepulchra fuissent, exarata sunt. Statuit enim collegium pontificum, locũ publicum non potuisse priuata religione obligari.

Lex XII. tabularum.

In urbe ne facito rogum, ascia ne polito.

Pueri XII. tabularũ ut necessariũ carmẽ discebamus, quas iam nemo discit. Sumptus funeris fiat tribus ricinijs & uinculo purpuræ & decem tibicinibus.

Lex

LEX

Mulieres genas ne radunto,neúe lessum funeris ergô habento.

Lessum alij uestimenti genus, alij melius lugubrem eiulationem sunt interpretati, quia lex Solonis id ipsum uetat.

LEX

Homini mortuo ne ossa legito.

Nam ea sustulerunt quæ luctum augere possunt. Seruilis etiam unctura tollitur, omnisq; circumpotatio. Quæ non tollerentur,nisi fuissent sumptuosa.

Coronam uirtute paratam,& ei qui peperisset,& eius parenti sine fraude esse lex impositam iubet.

Quom uni plures sternerentur lecti, id lex prohibet fieri.

Neue aurum sepultis addito.excipit lex sicui auro dentes uincti essent.

Ne rogum bustumúe nouum propius LX. pedes adijcito ædes alienas inuito domino.Incendium ueretur acerbum.

Quòd uero ἡρῶον, clarissimorũ enim uirorum sepulchrũ ueteres Heroum appellabant,id est uestibulum sepulchri,bustumúe usu capi uetat,ius tuetur sepulchrorũ. Superiora in natura,quod sequitur in more.

Funus inducatur, siquidẽ ludorũ dominus funeris utanẽ accenso atq; lictoribus.

Honoratorum uirorum laudes in concione memorantor: easq; etiam ad cantus ac tibicinem prosequuntor: cui nomen Neniæ, quo uocabulo etiam Græcos cantus lugubres uocant.

In decimam tabulam translata sunt, quæ de minuendis sumptibus à Solone scripta. Sequuntur scilicet epulę,quas inirent propinqui coronati:apud quas de mortui laude,quom nisi quid ueri erat prædicatum.nam nefas mentiri habebatur.

De tribus ricinijs fit mentio in tab. XII.

Ne quis sepulchra deleat, néue alienum inferat.

Et pœna est si quis bustum, aut monumentum aut columnam uiolarit, deiecerit.

Ne quis sepulchrũ operosius faciat q̃ quod decẽ homines fecerint triduo,neq; id opere textorio exornari, nec hermas hos quos uocãt licebat imponi.nec de mortui laude in publicis sepulturis,nec ab alio,nisi qui publice ad eam rem cõstitutus esset, dici licebat.Hęc ex Legibus Solonis,unde tractæ XII.tab.

Sublata etiam erat celebritas uirorum ac mulierum, qui lamentatio minueretur. Quocirca Pittacus omnino accedere quenq; uetat in funus aliorum. Sed ait rursus Demetrius,increbuisse eam funerũ sepulchrorumq; magnificentiam,quę nunc ferè Romæ est:quam consuetudinem lege minuit ipse.

Idem sumptus minuit non solum pœna,sed etiam tempore. ante lucem enim iussit efferri.

Sepulchris etiam nouis statuit modum. Nam super terra tumulum noluit quidem statui,nisi columellam tribus cubitis nõ altiorem: aut mensam aut labellum. Et huic procurationi certum magistratum pręfecit.

Plato iusta funerũ reijcit ad interpretes religionum,quem Romani morẽ tenent.

Idem uetat ex agro culto,eoúe qui coli possit,ullam partẽ sumi sepulchro,sed quà nihil ager tantummodo efficere possit:ut mortuorum corpora sine detrimẽto uiuorum recipiat,eà potissimum ut compleatur. Quæ autem terra fruges ferre,& ut mater cibos suppeditare possit: eam nequis nobis minuat, néue uiuus, néue mortuus. Extrui autem uetat sepulchrum altius, quàm quod quinq; diebus absoluerint: nec è lapide excitari plus, nec imponi, quàm quod capiat laudem mortui incisam nõ plus quatuor Heroicis uersibus,quos longos uocat Ennius.

Ex III.libro De legibus.

Iusta imperia sunto, ijsq; ciues modeste ac sine recusatione parento. Magistratus nec obedientẽ & noxium ciuem,multa,uinculis, uerberibus coercento, ni par maiorúe potestas prohibessit:ad quos prouocatio esto. Quom magistratus iudicassit irrogassitúe, per populum mulctæ pœnæ certatio esto.

Militiæ uero qui imperabit, prouocatio ne esto.

Quodq;

Quodq; is qui bellum gerat imperassit, ius ratumq; esto.
Minoris magistratus partiti uires plures in prælia sunto.
Militiæ quibus iussi erant imperanto, eorumq; tribuni sunto.
Domi pecuniam publicam custodiunto.
Vincula sontium seruanto.
Capitalia uindicanto
Aes, argentum, aurumúe publice signanto.
Lites contractas iudicanto.
Quodcunq; senatus decreuerit agunto.
Suntoq; ædiles, curatores, urbis, annonæ, ludorumq; solennium: ollisq; ad honoris amplioris gradum is primus ascensus esto.
Censores populi æuitates, soboles, familias, pecuniasq; censento.
Vrbis, templa, uias, aquas, ærarium, uectigalia tuento.
Populiq; partes in tribus distribuunto.
Exinde pecunias, æuitates, ordines partiunto.
Equitum, peditumq; prolem distribuunto.
Cælibes esse prohibento. Mores populi regunto.
Probra in senatu ne relinquunto. Bini sunto.
Magistratum quinquennio habento.
Reliqui magistratus annui sunto.
Ollaq; potestas semper esto.
Iuris disceptator, qui priuata iudicet, iudicariúe iubeat, prætor esto.
Is iuris ciuilis custos esto: huic potestati parento.
Quotcunq; senatus creuerit, populusúe iusserit: tot sunto.
Regio imperio duo sunto: ijq; præeundo, iudicando, consulendo, prætores, iudices, consules appellantor.
Militiæ summum ius habento. Nemini parento.
Huius salus populo suprema lex esto.
Eundem magistratum ni intersuerint decem anni nequis capito
Aeuitatem annali lege seruanto.
Ast quando duellum grauius, discordiæ ciuium, estunto ne amplius sex menses, si senatus creuerit: idem iuris quod consules tenento. Isq; aue sinistra dictator populi magister esto.
Aequitatem quicunq; regat habeto pari iure cũ eo, quicunq; erit iuris disceptator.
Ast quando consul abest, magister dictatórue populi, nec reliqui magistratus in urbe sunt, auspicia patrum sunto: olliq; ex se produnto, qui comitijs creare consules rite possint.
Imperia, potestas, legationes cum senatus creuerit, populusúe iusserit, ex urbe exeunto.
Duella iusta iuste gerunto, socijs parcunto.
Se & seruos continento.
Populi sui gloriam augento. Domum cum laude redeunto.
Rei suæ ergô ne quis legatus esto.
Plebes quos pro se contra uim, auxilij ergô x. creassit, tribuni eius sunto: quodq; ij prohibessint, quodq; plebem rogassint, ratum esto: sanctiq; sunto: neúe plebem orbam tribunis relinquunto.
Omnes magistratus auspicium, iudiciumq; habento.
Exq; ijs senatus esto. Eiusq; decreta rata sunto.
Nisi potestas par maiorúe prohibet, S. C. perscripta seruanto.
Is ordo uitio uacato. Cæteris specimen esto.
Creatio magistratuũ, iudicia, populi iussa, uetita, cum suffragio consciscentur, optimatibus nota, plebi libera sunto.
At si quid erit quod extra magistratus cohercitio usus sit, qui coherceat populus creato, eiq; cohercendi ius dato

Cum

Cũ populo patribusq́ agẽdi ius esto Consuli, prætori, magistro populi, equitũq́, eiq́ quem produnt patres consulum rogandorũ ergô: tribunisq́, quos sibi populus rogassit, ius esto cum patribus agendi. ijdem ad plebem quod usus erit ferunto.

Quæcunq́ in populo, quęcũq́ in patribus agentur, modica sunto. Senatori qui nec aderit, aut causa, aut culpa esto. Causas populi teneto.

Vis in populo abesto. Par maioríue potestas plus ualeto.

Ast qui turbassint in agendo, fraus autoris esto.

Intercessor rei malæ, salutaris ciuis esto.

Qui agent, auspicia seruanto: auguri publico parento.

Promulgata, proposita, in ærario cognita agunto.

Nec plusquam de singulis rebus semel consulunto.

Rem populum docento.

Doceri à magistratibus, priuatisq́ patiuntor.

Priuilegia ne irroganto.

De capite ciuis, nisi per maximũ comitatũ, ollosq́ quos censores in partibus populi locassint, ne ferunto.

Donum ne capiunto, néue danto, néue petenda, néue gerenda, néue gesta potestate quod quis earum rerum migrassit, noxiæ pœnæ parento.

Censores fide leges custodiunto: priuata ad eos acta referunto: nec eo magis lege liberi sunto.

Ea penè Romanæ ciuitatis, & si paulum allatum est noui.

Nec Ephori Lacedæmone, sine causa à Theopompo oppositi regibus, nec apud nos consulibus tribuni. Reliqui magistratus consuli pareant, excepto tribuno qui pôst existit: ne id quod fuerit esset. hoc enim primum minuit consulare ius, quod existit ipse qui eo non tenetur. Deinde quod attulit auxilium reliquis, non modo magistratibus, sed etiam priuatis consuli non parentibus. Quid turpius quàm sine procuratione senator, legatus sine mandatis, sine ullo reipublicę munere. Quod genus legationis Cicero consul quanquã ad cõmodum senatus pertinere uideatur, tamen approbãte senatu frequentissimo, nisi leuis tribunus plebis intercessisset sustulisset. minuit tamen tempus, & quod erat infinitũ, annuum fecit: ita turpitudo mansit diuturnitate sublata. Decium Brutum & Pub. Scipionẽ Coss. quos & quantos uiros homo omniũ infimus & sordidissimus tribunus plebis C. Curiatus in uincula cõiecit. quod antè factum non erat. Sylla tribunis plebis sua lege iniuriæ faciendæ potestatem ademit, auxilij ferendi reliquit. Quid Tib. Gracchũ perculit, nisi quòd potestatem intercedendi collegæ abrogauit? Omnibus magistratibus auspicia & iudicia dantur, ut sit populi potestas ad quam prouocaretur. Auspicia ut multos inutiles conatus, probabiles impedirent moræ: sæpe enim populi impetum iniustum auspicijs Di immortales represserunt. Si potestas in populo, autoritas in senatu sit, teneri poterit moderatus & concors ciuitatis status. Ordo senatorius careat uitio. Sicut cupiditatibus principum & uitijs infici solet tota ciuitas, sic emendari & corrigi continentia solet. Vir magnus L. Lucullus ferebatur quàm commodissime respondisse, quom esset obiecta magnificentia uillæ Tusculanæ: Duos se habere uicinos, superiorem equitem Romanum, inferiorem libertinum: quorum quom essent magnificæ uillæ, concedi sibi oportere, quod ijs qui inferioris ordinis essent, liceret. At ipsum magis cessare oportuit, ut illi redargui possent. Plato ait, musicorum cantibus mutatis, mutari ciuitatum status. Ego nobilium uita uictuq́ mutato, mores mutari ciuitatum puto. Autoritatem optimatum tabellaria lex sustulit, quam populus liber nunquam desiderauit, oppressus dominatu ac potentia principũ flagitauit. Itaq́ grauiora iudicia de potentissimis hominibus extãt uocis, quàm tabellæ. Quamobrem suffragrandi nimia libido in non bonis causis eripienda fuit potentibus, non latebra danda populo: in qua bonis ignorantibus quid quisq́ sentiret, tabella uitiosum occultaret suffragium.

IIII. leges tabellariæ.

Prima de magistratibus mandandis, Gabinia, lata ab homine ignoto & sordido.

Secuta

Secuta biēnio pôst Casſia eſt, de populi iudicio: ea à nobili homine lata eſt L. Caſsio, ſed, pace familiæ dixerim, diſsidēte à bonis atq; omnes rumuſculos populari ratione aucupāte. Carbonis tertia eſt, de iubēdis legibus ac uetādis, ſeditioſi atq; improbi ciuis. Vno in genere relinqui uidebatur uocis ſuffragium, quòd ipſe Caſsius exceperat perduelliones: dedit huic quoq; iudicio Cælius tabellā: doluitq; quoad uixit. ſed ut opprimeret Cælius populū, nocuit & reipublicæ. & auus Ciceronis in municipio Arpinatum, quoad uixit reſtitit M. Gratidio, cuius in matrimonio ſororē habebat, ferenti legem tabellariam. Excitabat enim fluctus in ſimpulo (ut dicitur) Gratidius, quos pôſt filius eius Marius in Aegeo excitauit mari. Quę quom res eſſet ad ſenatū delata, Scaurus Conſul, Vtinā, inquit, M. Cicero iſto animo atq; uirtute in ſumma rep. nobiſcū uerſari quàm in municipali maluiſſes. Omnes itaq; leges tollantur, quæ tegunt omni ratione ſuffragium, ne quis inſpiciat tabellam, ne roget, ne appellet. Pontes etiā lex Maria fecit anguſtos. Quæ ſi oppoſita ſunt ambitioſis, non reprehendo. Autor moderatur & effingit nō modo mentē ac uoluntates, ſed pene uultus eorum apud quos agit: quod in ſenatu non difficile eſt. Eſt enim ſenator is, cuius non ab autore referatur animus, ſed qui per ſe ipſe ſpectari uelit. Huic iuſſa tria ſunt. ut adſit: nam grauitatem res habet, quom frequens ordo eſt. ut loco dicat, id eſt rogatus. ut modo, ne ſit infinitus. Nam breuitas non modo ſenatoris, ſed etiam oratoris magna laus eſt in ſententia. Neceſſarium eſt ſenatori noſſe rempublicā, idq; late patet. Quid habeat militum, quid ualeat ærario, quos ſocios, quos amicos, quos ſtipendiarios, qua quiſq; ſit lege in cōditione, fœdere. quæ omnia cōſtant memoria.

Nihil exitioſius in modeſta & compoſita ciuitate, quàm quicquam agi per uim.

Impediri bonam rem melius, quàm concedi malam. Autores iubentur abeſſe fraude. Id totum ex Craſsi ſapiētiſsimi hominis ſententia, quam ſenatus eſt ſecutus: quom decreuiſſet C. Claudio cōſule indignam Carbonis ſeditionē referente, eo inuito, qui cum populo ageret, ſeditionē non poſſe fieri. quippe cui liceat conſilium, ſimul atq; interceſſum turbariq; ceptum ſit, dimittere. Interceſſor rei malæ ſalutaris ciuis eſto. Eſt boni auguris meminiſſe maximis reipublicæ tēporibus præſto eſſe debere, Iouiq; Opt. Max. ſe cōſiliarium atq; adminiſtrum datum: ut ſibi eos quos in auſpicio eſſe iuſſerit: cæliq; partes ſibi finitas eſſe traditas.

Duæ leges excerptæ è XII. tab.

Altera priuilegia tolluntur. Altera de capite ciuis rogari niſi maximo comitatu uetatur. Nondum initis ſeditioſis tribunis plebis admirandum eſt tantum maiores in poſterū prouidiſſe. in priuatos homines leges ferri noluerūt. Id eſt enim priuilegium. Quo quid iniuſtius? cum legis uis hæc ſit, in omnes ferri. De ſingulis centuriatis comitijs ferri uolunt. In ſuo uitio quiſq; plectatur: uis capite, auaritia mulcta, honoris cupiditas ignominia ſanciatur. Legum cuſtodia non uſitata quidem, ſed reipublicę neceſſaria. Itaq; hæ leges ſunt, quas apparitores noſtri uolunt. à librarijs petimus, publicis literis conſignatam memoriā publicam nullam habemus. Græci hoc diligētius, apud quos Nomophylaces creantur. nec ij ſolum literas (nam id quidem etiā apud maiores noſtros erat) ſed etiam facta hominum obſeruabant, ad legesq; reuocabant. Hęc datur cura cenſoribus, hoc in Græcia fit publice cōſtitutis accuſatoribus: qui graues eſſe non poſſent, niſi eſſent uoluntarij. Animaduerto quoſq; in magiſtratibus ignoratione iuris ſui, tantum ſapere quantum apparitores uelint.

Plinius lib. XVIII.

Aruorum ſacerdotes, quos aruales fratres dicebant, Romulus imprimis inſtituit: ſeq; duodecimū fratrem appellauit inter illos, ab Acca Laurentia nutrice ſua ſpicea corona, quę uitta alba colligaretur, ſacerdotio ei pro religioſiſsimo inſigni data. Hęc prima apud Romanos fuit corona, honoſq; is nō niſi uita finitur, & exules etiam captoſq; comitatur.

Numa inſtituit deos fruge colere, & mola ſalſa ſupplicare, atq; far torrere: quoniam toſtum cibo ſalubrius eſſet: id uno modo conſecutus, ſtatuendo non eſſe purum ad rem diuinam niſi toſtum. idem fornacalia inſtituit, farris torrendi ferias, & æquè religioſas terminis agrorum.

Veteres

Veteres non degustabant nouas fruges aut uina antequam sacerdotes libassent. Dona amplissima imperatorum ac fortium ciuium quãtum quis uno die plurimum circumarauisset. Item quartarij farris aut heminæ, conferente populo.

Agrum male colere censoriũ probrum iudicabatur. Quem uirum bonũ colonum dixissent, amplissime laudasse existimabant: unde locupletes. In tabulis censorijs pascua dicuntur omnia ex quibus populus reditus habet, quia diu hoc solum uectigal fuerat. Cautum priscis legibus, ne bouem priusquam ouem nominaret qui indiceret mulctam.

Gellius lib. XI cap. I.

Mulcta quæ suprema appellatur, utpote qua nulla maior instituta fuit, in singulos dies duorum ouium, triginta boum: pro copia scilicet boum, proq; ouium penuria. Sed quom eiusmodi mulcta pecoris armentiq; à magistratibus dicta erat, adigebantur boues ouesq; aliàs precij parui, aliàs maioris: eaq; res faciebat inæqualem mulctæ punitionem.

Iccirco postea lege Ateria constituti sunt in oues singulos æris deni, in boues æris centeni. minima autem mulcta est, ouis unius.

Nunc quoq; quãdo à magistratibus populi Romani more maiorũ mulcta dicitur, uel minima uel suprema, obseruari solet ut oues genere uirili appellentur: ac nisi in eo genere diceretur, negauerunt iustam uideri mulctam.

Verba quibus minima mulcta dicebatur fiebatúe (nam utrunq; dicitur) sunt apud M. Varronem: M. Terentio, quãdo citatus neq; respondit neq; excusatus est, ego (is erat prætor) ei unum ouem mulctam dico. Mulcta autẽ uocabulum Samnitum est.

Plinius lib. XVIII. cap. III.

Frugem aratro quæsitam furtim nocte pauisse ac secuisse puberi XII. tab. capitale fuit: suspensumq; Cereri necari iubebant grauius quàm in homicidio conuictũ: impubem prætoris arbitratu uerberari, noxamúe duplionemúe decerni.

Idem lib. IX. cap. XXIII.

Tenuissimum murenis tergus, contrà anguillis crassius: eoq; uerberari solitos tradit Verrius prætextatos, & ob id mulctã ijs dicit nõ institutã. Nam pro mulcta uerbera & castigatio fuit indicta.

Idem lib. XVIII. cap. III.

Rusticæ tribus laudatissimæ eorum qui rura haberẽt, urbanæ uero in quas transferri ignominia esset, desidiæ probro. Itaq; quatuor solæ erant à partibus urbis, in quis habitabant, suburrana, palatina, collina, exquilina. Nundinis urbem reuisitabant, & ideo comitia nundinis haberi non licebat: ne plebs rustica auocaretur, dum scilicet ambitione rerum urbanarum allicitur, suffragiaq; & magistratus admiratur.

Idem ex cõmentarijs pontificum.

Augurio canario agendo dies constituant, priusquã frumenta uaginis exeant, & antequã in uaginas perueniant. Idem. Lege Stolonis Licinij incluso modo quingentorũ iugerum, & ipso sua lege damnato, cũ substituta filij persona amplius possideret, luxuriantis iam reipublicę fuit illa mensura. Manij quidem Curij post triumphos, immensumq; terrarum adiectum imperio, nota concio est: perniciosum intelligi ciuem, cui septem iugera non essent satis. Idem. Cincinnato uiator attulit dictaturam, & quidem nudo plenoq; pulueris etiamnum ore. Cui uiator: uela corpus, inquit, ut proferam senatus populi Romani mandata.

Ex epistola Lentuli posita in XII. lib. Epistolarum fam. Cic.

Fœdere quod cum Rhodijs M. Marcello, S. Sulpitio Coss. renouatũ erat, quo iurauerant Rhodij, eosdem hostes se habituros quos senatus populusq; Romanus.

Ex epistola M. Tullij ad Cornificium eodem lib.

Id à te peto, quod ipse in prouincia facere sum solitus non rogatus, ut omnibus senatoribus lictores darem: quod idem acceperã, & id cognoueram à summis uiris factitatum. Hos rogo des C. Anitio, qui negociorum suorum causa legatus est in Africam legatione libera.

Cri.lib. IX. cap. XIII.

Qui annum uitæ sexagesimũ absoluisset, ab omni senatus munere uacabat.

Nullus supra quinquagesimũ annum militiæ sacramento tenebatur.

Ex lege ueteri annaria apud Sex. Festum.

Aeuitatem annali lege seruanto. Eundem magistratum ni interfuerint anni X ne quis capito. Idem lib. I. cap. XVIII.

Calendis Maijs soliti ueteres, Bonã deam, Faunamq; & Opem & Fatuam ex pontificum libris indigitare.

Virgines Vestales quom indigitare Apollinem uellent, Apollinem medicum, Apollinem pæana dicebant.

Cri.lib. II. cap. V ex legibus X uiralibus.

Sacerdotes cæli fulgura regionibus ratis temperanto.

Vrbem, agros, & templa libera & effata habento.

Prodigia portenta ad Etruscos & aruspices deferunto.

Procuranto fulgura, & obsita pianto.

Nam procurare & expiare pontificia uerba sunt.

Idem in III. cap. V. Ex Macrobio.

Qui reus uoti esto, accedunto ad sacra.

Qui damnatus esto, sacra rite persoluunto.

Cicero ad Brutum lib. XIII. Epistolarum.

Satis cõmendatum tibi M. Varronem arbitrabar ab ipso more maiorum, qui ut te non fugit, quæsturę coniunctionem liberorum necessitudini proximam uoluit esse.

Suetonius in Cæsare.

Consul creatus est cum Bibulo: & ob eam causam opera optimatibus data est, ut prouinciæ futuris consulibus minimi negocij, id est syluæ callesq;, decernerentur. Qua maximè iniuria Cæsar instinctus omnibus officijs Cn. Pompeium assectatus est offensum patribus.

Verba Catonis, relata à Gellio.

Romani nostri equos carius quàm coquos emebant: poeticæ artis honos nõ erat. Siquis in ea re studebat, aut sese ad conuiuia applicabat, grassator uocabatur.

Aliquando nomina mutari ijs qui ciuitate donabantur.

Cicero in Epistolis fam. lib. XIII, ad Acilium.

Demetrio Megę Dolobella rogatu meo ciuitatem à Cæsare impetrauit, qua in re ego interfui: itaq; nũc Publius Cornelius uocatur. Quomq; propter quosdam sordidos homines, qui Cæsaris beneficia uendebant, tabulam in qua nomina ciuitate donatorum incisa essent, iussissent reuelli: eidem Dolobellæ, me audiente Cæsar dixit, Nihil esse quod de Mega uereretur: beneficium suum in eo manere.

Plinius lib. XXV. cap. IX.

Hierobotanen alij peristereon, nostri uerbenacam uocant. hæc est quam legatos ferre ad hostes indicauimus. Hac Iouis mensa uerritur, domus purgant̃ lustrãturq;.

Plinius lib. XXVII. cap. VII.

Latinarum ferijs quadrigæ certant in capitolio, uictorq; absinthium bibit: credo sanitatem præmio dari honorificum arbitratis maioribus. Publice scribentes ad Coss. Præt. Tr. Pl. S. P. Q. R. dabant literas, ut ex epistolis Cic. sæpe colligitur.

Cicero lib. I. De legibus.

Interrex noster legem tulit, ut qui dictator esset, quem uellet ciuium indicta causa impune posset occidere.

Idem.

Vsucapionem XII. tab. inter quinq; pedes esse uoluerunt.

Idem lib. II.

Omnibus municipibus duas esse censeo patrias, unam naturæ, alteram ciuitatis, ut Cato quom esset Tusculi natus, in populi Romani ciuitatẽ susceptus est.

Idem.

Qui in familiam patriciam uenerit, amittit nomen obscurius.

Macrobius.

Qui templum dicabat, postem tenens, dare se dicebat numini, quod ab illo necesse fuerat iam teneri & ab humano iure discedere. eodem die arulæ & mensæ dicabantur, non autem clypei, coronæ, & alia ornamenta.

Cicero pro Cornelio.

Primum enim sacrosanctum esse nihil potest, nisi quod populus plebsúe sanxisset. Deinde sanctiones sacrandæ sunt, aut genere ipso, aut obtestatione & consecratione legis: aut pœna, quom caput eius qui contra fecerit consecratur.

Plinius in decimo.

Est & anseri uigil cura capitolio testata defenso, per id tempus canũ silentio proditis rebus. Quamobrem cibaria anserũ censores imprimis locant. Idem XXIX. Eadem de causa supplicia annua canes pendunt, inter ædem Iuuentutis & Summani uiui in furca è sambucea arbore fixi.

BONAVENTVRÆ PISTOPHILO VIRO MAGNIFICO.

DEBETVR tibi iure Pistophile uir magnifice hæc cõmentatio: quom tu unus ex omnibus hoc genere studiorum mirifice teneare: neq; inter tot ac tantas rerum publicarum occupationes sinas diem abire, quo non aliquid te dignum legas, aut scribas dignum quod à cæteris legatur. Vt me persæpe mirari subeat, istam incredibilem animi tui felicitatem: qua ita accurate, sapienter, industrie res clarissimi principis nostri obeas, ut nihil præterea agere uideare: ita rursus liberalia atq; ingenua hæc studia amplectaris, ac si ablegatis negocijs, altissimo ocio perfruare. Quare quom cæteri uarijs artibus se principi cõmendatos uelint, tu unus ex omnibus aut certè cum paucis in eum locum prouectus es, unde splendor tui nominis non ex fastu aut ambitione, sed ex laboribus atq; assiduitate augeatur. Quid quòd dum in hoc genere scribẽdi animum oblectabam, tu me absentẽ acerrime defendebas ab ijs qui per iniuriam & dignitatẽ & fortunas meas oppugnabant: tuaq; prudentia ac dexteritate effecisti, ut quod multi optant, pauci adsequuntur, uno tempore & absens & hoc agens ocium tuerer meum, nec minus aduersarij impressionem superarem & ius meum obtinerẽ. Iure igitur tibi debetur hoc quicquid est libelli, cuius te unum patronum agnosco, uel ex eo ipso tẽpore, quo inter prima partus inuolucra legitimos nõdum natales acceperat. Nã si uera loqui lubet, omnes mihi studiorũ amœnitates, omnes has periucũdas cogitationes excusserat ea molestissima interpellatio, nisi tu & opera & autoritate tua tempestiuum adeo mihi præsidium attulisses. Sed quota est hæc tuorum in me officiorum portio? ceu uero tu non me quotidie tuis beneficijs ornes aut iuues. Sed ita est, tuorum in me officiorum quodq; illustrissimũ est, quod est recentissimum. Atqui tu fortasse hinc tuorum magnitudinẽ meritorum, hinc libelli angustias metiens, hui dices præclarum æstimatorẽ nostrę liberalitatis: qui scilicet post prædicationes tantas tantillũ reponat hostimentũ. Verũ ego te mi Pistophile falli nolim. Nam quẽ tu exiguũ atq; angustũ putas, admirabilis prorsus est libellus. Liceat enim mihi per tuã humanitatem munusculi inanitatẽ uerbis adornare. Sed profecto ita est. nam si ueteres ita Ctesibium & Archimedem iure admirati sunt, quòd paruis machinis ingentes moles agitarent: libello sanè nostro summa admiratio debeatur, quando hic pernicissimum illum solis & sex errantiũ syderum, quin & octaui orbis incredibilẽ impetum sistit. Terræ autem segnitiẽ ita impellit atq; urget, ut citatissimo cursu deferatur, gentes ac populos, montes ac maria, eodem turbine secum rapiens ac uolutans: & quod magis mireris, non succulis, non polyspastis, non epagonte, sed solo magicæ orationis ueneficio tantum nobis miraculum constat. quod si inter παράδοξα adnumeraueris, non est quòd repugnem aut quòd putem moribus tuis parum conuenire, qui in tanta hominum perfidia, tam corruptis moribus seculi, bonitate, beneficentia, innocentia uiuũ quoddam nobis paradoxum reprẹsentas. Sed tuum istud παραδοξότροπον, quod nostrum paucis uoluptatem, tuum omnibus & uoluptatem & præsidium afferre solet. Bene uale.

QVOD CAELVM STET, TERRA MOVEATVR. VEL DE PERENNI MOTV TERRAE, Cælij Calcagnini commentatio.

N TV non audisti academiam ueterem ita de rebus ac tota natura statuisse, ut nihil certò intelligi aut comprehendi posse arbitretur: quod genus disciplinæ aut mera ignoratio est, aut certe quid ignorationi proximũ. Id Græci melius quàm nos ἀκαταληψίαν dixere, Cicero incomprehen- A sibilitatem interpretatur. Ob id Socratem introduxisse disceptationem in utranq; partem ferunt: quasi hæc una foret aptissimum instrumentũ rerũ indagini. Nec alia profecto de causa Arcesilaus collum illud suum columbinum contemplari solebat, nisi ut uarietate colorum oculos fallente intelligeretur quàm difficile ac periculosum foret in rebus etiam perspicuis quippiam affirmare. Epicurus bipedalem solem aut certè non multo maiorem arbitrabatur. Solent etiam philosophi remi palmulam solidam ac sartam tectam (ut dicitur) intra aquã quasi fractam ostendere. Aristoteles probat uim illam intellectus, qua formæ & spectra recipiũtur, corruptã ac peruersam offerre oculis miras imagines, atq; omnino ueritati rebelles. Ob id atrabile laborãtes sese mirabiliter affectos pro morbi inæqualitate imaginantur, alij se uitreos putant, accedentesq; refugiunt, ne forte collidantur: alij se in aquã delicuisse totosq; perfluere suspicantur. Quid de ijs dicam? qui se anseres, pauones, buculas factos existimant, eorumq; animalium uoces imitantur, quorũ sibi formas uidentur induisse. & ut autor est Hippocrates, ijs, quorum oculi sanguine suffusi sunt, rubro colore perfusa omnia offeruntur: sicuti arcuatis & glaucomate affectis uidentur cuncta uirescere. Sanè bene potis ac uino madentibus oculi natant, omnia circumuolitant, atq; in orbem feruntur. Agrigenti domum fuisse accepimus, cui triremis ex eo nomen fuit: quòd quom nobiles adolescentes paulo se liberalius poculis inuitassent quàm sobrios deceret, tũ sibi domus omnis agitari & fluctuare ac demum subuerti uidebatur. illi uero se nauigare suspicantes, & mox naufragium facere inclamantes, repentinũ consilium ceperũt: quale sibi suggerebat ebrietas, ut instrumentum omne domesticum, omnemq; supellectilem leuandæ nauis gratia ex fenestris & menianis abijcerent ac profunderent. Hinc domus nuncupationem inuenit.

Sed forte aliquis dixerit, cedo, quorsum tam longa tendit oratio? eò scilicet ut intelligas: non ita esse oculis habendam fidẽ, ut quod illi nuntiarint, persuasum exploratumq; protinus haberi oporteat. Dixeram tibi modo, hunc cæli ambitũ, quẽ tu inenarrabili celeritate uerti putas, hunc solẽ, illa astra, quæ tu uno circumactu rapi existimas, stare, suisq; nixa orbibus perpetua quiete perfrui. Hanc uero tellurem, quam tu fixam immotamq; arbitraris, (sic enim te tuus aspectus falsum habet) neq; consistere, neq; grandioribus elementis incubare, ut multo maxima pars mortalium putat. Quin eam esse, quæ incõparabili pernicitate æternoq; anfractu circunuertatur, nosq; mortales cum ipsis domicilijs atq; urbibus, montibus ac fluuijs imprudentes ac nostræ conditionis ignaros rotet: non secus atq; olim posteritati traditum accepe rimus, C. Curionis theatris duobus & temporarijs & ex intestino opere constructis P. R. per summam securitatem assedisse, sui periculi ignarũ: quę ita constituta fuisse legimus, ut uno axe uersatilia uarias facies ostenderent: frontesq; ita cõmitterent, ut ignaris sessoribus nũc theatri, nunc amphitheatri imaginẽ præ se ferrent. Hoc idem nobis quotidie euenire solet, immo horis singulis: ut torpentibus nobis aut certè aliud agẽtibus in hac citima orbis plaga alia atq; alia spectacula offerantur: quiescẽte mundo

mundo, ſed terra ipſa irrequieta uertigine nos & noſtra deferente. Tu uero quom hæc ab opinione uulgi paulo remotiora traderem, identidem reclamabas, prouocabasq; ad oculorum fidem: ceu uerò ſtultum foret ac furori proximum nō ſentire ab ortu in occaſum, & ab occaſu rurſus in ortum, cælum & quæ cælo conſerta ſunt circumflecti, & has æternitatis uices ſeruare. At ego te fruſtra ſæpe admonebam, ut ab oculis aliquando diſcederes: & illud poetæ tecum cogitares:

Prouehimur portu, terræq; urbesq; recedunt.

Quis enim eſt qui naui uehens, licet ſciat, ſentiatq; ſe naui uehi, licet tam breuibus unius nauigij cancellis includat̃, ſuũq; undiq; uehiculũ circunſpiciat: ſi tamẽ paulo accuratius in rupes proximas & nemora ripis adiacentia inconniuentes oculos intenderit, non putet ſe ſtabili loco ſidere, ripas autẽ & nemora cõmeare? quo minus admirabile uideri debet, ſi tanta in mole cõſtituti rapimur atq; agimur, ut lubet, noſtrę humanæ conditionis ignari. Facit enim loci magnitudo, ut ad ſenſum nõ perueniat ille telluris impulſus, amplitudine molis fallente ac diſsipãte pernicitatis intellectũ. In ijs ergo, in quibus ſenſus parũ officio ſuo defungi poſſunt, & uel certo aliquo obijce impediuntur, aut locorum diſtantia circunſcribuntur: nihil expedit magis ad explorandam ueritatẽ, quàm prouocare ad rationem, & argumenta ſcrutari, quæ rei dubiæ fidem faciant. Eſt enim uetus illa inclamatio apud Platonẽ in Gorgia, εἰς τὴν τῶν ἀφορμῶν δεῖ φιλόσοφον, καὶ μὴ εἰς τὴν ὄψιν. Oportere hominem philoſophum non oculos ſed mẽtem intueri. Tecum ergo ſic cogita. An non ea quæ ſupra lunam poſita ſunt & cælo finitima, æterna ſunt, immortalia, ab omni commutationis iniuria longe aliena? An nõ quæ citima ſunt, mortalia, caduca, ad uicisſitudines alternationesq; ſemper expoſita? & qualia Plato in Timæo ſcripſit ſemper fieri, eſſe nũquam. Sanè ſi hæc ſentẽtia ita recepta eſt, ut ab omnibus cõprobetur, non uideo quomodo æternis illis immortalibus ac ſemper ſibi conſtantibus posſit motus conuenire: præſertim quom nihil aliud ſit motus, quàm mutatio & ex loco ad locum migratio. Neq; enim aliter quicquam moueri dicitur, niſi quod partim uno, partim altero nititur termino: quom neq; in utroq; totum, neq; utiq; in neutro totum recipi posſit. quod perſuaſisſimum inconſtantiæ ac incertæ ſortis teſtimonium eſſe poteſt. Hoc uero multo iuſtius ac rationabilius terrę quàm cælo irrogaueris. huic rei fidem facit natura ac poſitio telluris: quam aer ambit, cui aqua incumbit, ac late permanat: ut quaſi in lubrico poſita, & facilius, & cõmodius circunuertat̃: quom nihil ſit quod offendat, & excurſionem moretur. Id quod pilæ abſolutæ rotunditatis euenire conſuetum eſt, ſi plana & læuigata tabula ſtatuatur. Nec enim tantiſper rotari deſinit, donec obijcem aut lacunam inuenerit ubi ſiſtat. adiuuat ipſa naturæ ratio atq; impellit: ceu quæ omnibus terræ partibus incredibile quoddam deſiderium ingenuerit perfruendi cæleſti lumine, exponendiq; ſinum æterni illius ſyderis radijs. quod excelſa in parte cæli præpotẽs deus collocauit, ut eius face omnia colluſtrentur: eoq; autore lucem à tenebris diſtinguamus, ut omnnium rerũ ſeminaria eius calore excitentur, alantur, ſuccreſcant. Hinc animantibus pabula ſumminiſtrantur, hinc anni tempora per uices inſtaurantur. Non equidẽ quòd ille à nobis aliquando abſcedat, rurſusq; reuertatur, id quod pleriq; exiſtimauere: ſed q nos propius aliquando congrediamur, aliquando longius decedamus. Neq; enim ſatis uero conſentaneũ poteſt uideri, ut quod minime noſtri indigum eſt, id nos appetat, noſtriq; deſiderio teneatur: contrà, quæ ſine illo neq; ali neq; formari neq; propagari poſſunt, ceſſent, ſuisq; neceſsitatibus proſpicere negligant: quom planè intelligamus, atq; adeo oculis ipſis uideamus, à natura rerum altrice hunc eſſe inſtinctum rebus ingenitum, ut ſe ſuaq; tueantur: ſalutaria depoſcant, fugiant aduerſa. Teſtantur hoc & propè clamitãt uerum eſſe muta ac ſurda & extrema rerum conditione damnata. Quis enim non uidet flores quotidie ad ſolem hiantes, atq; ab eo quom longius abſtiterint comprimentes folia, & ſuum ſe in uterculum quaſi in diuerſorium, reuocantes? An non malua, cichoreum, & omne illud genus, tum herbarum, tum fruticũ, quod Græci heliotropium uocãt, ita ambitioſe ad ſolem nutat: ut inde ſibi agreſtes homines horologia, quæ ſcioterica appellamus, adornauerint. Inter hæc profecto lotos maximè conſpicua eſt atq; admirabi-

lis: ceu quæ in aquis nata tota die promineat, uespere immergatur, noctu uero ita se agat in profundũ, ut neq; immisso brachio posit inueniri. Est quoq; cyclamini species, quæ inde helioscopi nomẽ inuenit. Periclymenon herbam coronariã & matronis nostris egregie cognitã, quam domestica uoce matrem syluę nuncupant, an non quotidie ad solem uidemus anhelare? ut non desint qui ab effectu solisequam uocitauerint. Magnesium uero lapidem nõne omnes admiramur, parte una in austrum, in arctum alia pertinaciter inclinantẽ? ut hinc etiam primi mortalium Amalphij ad nauigantum præsidia admirabilem illam & antiquis ignotã pyxideculam nauticã parauerint. Sed & ferrum quanta naturæ inductione affectat? quanta rursus ferrum alacritate Magneti adblanditur? ut fugientem etiã & excursantem studio cursuq; indefesso persequatur. Ex quo planè intelligitur quanta sit naturæ uis, & eius quam συμπάθειαν uocamus facultas. ut iam non sit cur aliquis admiretur, terram ipsam, quę sanè absq; solis præsidio iners foret atq; infœcunda, tam cupide in solis complexus eniti, ut ex eo uitales igniculos ad rerum propagationẽ mutuetur. Quare nulla posthac causa est, cur ignoto deo faciamus, aut haruspices accersamus: ut secũdum rituales Etruscorum libros, sue fœta ostentum procurẽt, si quando terra mouerit: quom nihil prodigiosum haberi par sit, quod ex naturæ consuetudine ac maiestate proficiscatur. Nec est quòd aliquis in dubiũ uocet Antipodas: aut admiretur, cur in contrarium quàm hic sumus modum obuersi non præcipitent in cęlum: quom nos ipsi nobis quotidie efficiamur antipodes, uicissimq; in rotæ morem sine periculo nõ minus in imum descẽdamus, quàm adsurgamus in sublime. Tantum uero abest: ut terræ pondus motũ atq; agitationẽ præpediat, ut multo magis incitet atq; impellat. Siquidem tellus in medio mundi constituta, loco scilicet omnium infimo ac pressissimo: quom non habeat quò ulterius deuehatur, totaq; atq; integra locũ mutare nõ possit, reclamãte rerum natura: moles autem ac pondus urgeat: per partes ita moueri cœpit, ut nunquam statione decedens irrequieto semper ambitu circumagatur: umbilico ipso, quod centrũ appellamus, cessante: sed orbe sine fine in se reuertente atq; obambulante. ubi enim semel à natura impulsum accepit, non est quod possit unquam interquiescere. alioqui rerum ratio subuertatur ac dissiliat oportet. Certè clarissimi cõditores omne momentũ à grauitate fieri dixerunt, leuitatẽ priuationẽ arbitrati: idq; tum alijs argumentis, tum maximè naturæ testimonio comprobarũt. Omnis enim agitatio quæ uel rotatione fit, uel porrecto, nulla planè foret: nisi uectis hypomochlio, id est fulcro suo, quasi centro niteretur: pondere autẽ ex alia parte prægrauante deprimeretur. Quod & ex staterae ratione uulgus mancipum quotidiano experimẽto cognoscit, cuius imago ita propè exprimi potest: Includantur circulo duo trianguli isosceles ita obuersis basibus, ut apices utriusq; in umbilico circuli collimẽt: eo loco stateræ agina statuatur: tum lances utrinq; propendeant ad inferioris trianguli basem. hæc sanè basis ad utranq; lancem rationẽ habebit horizontis: quo præscribetur præfinieturq; æquilibrium. accedat alteri lanci pondus: ea protinus moueri incipiet, decedetq; ab horizonte. hac pessum eunte, altera attolletur per circuli lineam ambeuntẽ: pensabuntq; rata portione suos in summa imaq; progressus, donec illa grauitate sua mediam inferioris basis lineam, superioris illa sua leuitate contigerit. ita non erit ambiguum utriusq; momenta ponderi superuenienti accepta ferri oportere. Sic columbã illam Architæ ligneã certis machinis ac ponduscculis instructam fuisse legimus: ut quom moueri semel cœpisset, semper moueretur, neq; desineret: ui illa scilicet pristina quæ motus principium dederat, nunquã deserente impulsam, structura præterea & artificio adiuuante. At contrà cælum leuitas, & quintę illius substantiæ, ex qua fuit compactum, puritas simplicitasq; nullius ponderis particeps reddit immobile. In eo nihil quassum, nihil caducum, nihil mortale: pura atq; illibata omnia & sempiterna beatã uitam degunt. Ob id Homerus cælum & beatam illam deorũ sedem, ἀθανάτων ἕδος: & Ioannes in Apocalypsi τὴν πόλιν τετράγωνον, id est ciuitatẽ quadratam appellauit. Ad res enim mortales non etiã cælestes & sempiternas pertinet illud Græcorũ prouerbium, μεταβολὴ γλυκύτατον, Siquidem dei beatitudo, & bonorum ille omniũ quo perfruitur cumulus, in ęterna quiete constan

tiaq;

tiaq; consistit. Hic ea sunt quæ maximus ille philosophorum Plato nunquam fieri, semper esse prædicauit. Hic summus rerum conditor sedem ac domicilium suum statuit. hic cælestes genios præsto esse atq; apparere sibi uoluit. hinc ipse quasi e summo cænaculo, ut ille inquit, immotus ac sibi constans summa atq; ima diuerso ordine, sed pari sapiētia moderatur. Quòd nisi terrena agitatio alias atq; alias mundi species & formas obijceret, sanè cęlum ipsum eadem semper facie ijsdemq; imaginibus semper picturatum conspiceremus. Sed ita ratio postulauit, ita sapientia magni numinis præscripsit, quæ mortalium atq; immortalium rerum dispensationi præsidet: ut quę longe absunt ab omni mortalitatis cōtagio, ea semper eodem habitu fixa atq; inconcussa permaneāt: cōtrà quæ per uices fluunt, oriunt, adolescūt, cōminuuntur, occidunt, ea incerta atq; agitabili sede teneantur. Nā & terrę motus incrementis decrementisq; rerum & animantum generationi occasionem affert: & intestinos igniculos surda ac torpida hac mole ad fœturam excitat, unde materies ad excipiendas formas uegetatur. Ex quo doctissimi homines mundum ouum dixere: utpote ex cuius uitello uel seminarium uel alimentum cunctis animantibus subministretur. Ob id puto ab Artemidoro Capitone traditum: solam terram à nōnullis fuisse existimatum elementū, quod ea una seminaria generationis cōtineantur, & prodeant. Percunctetur fortè aliquis, cur hic terræ motus, quē ratione & propè sensu ipso demonstramus, in eam magis partem uergat, quam augures ueteri instituto læuā uocabāt, quàm aut in dextram aut in cardinē. Nec enim mihi eo nomine litem intendi uelim, quo nomine reū Epicurum aliquādo factum audio: qui suas illas atomos ad perpendiculum descēdentes in partem alterā pauxillum declinare, nulla autē urgente causa existimabat: quando ego is sum qui omnia ex certa causa pendere, & si ea nondum omnibus forsan percognita sit, persuasum habeam. Illabitur ergo terra in læuam, uel quòd aqua imis terræ cuniculis infusa in eam partē maximè excurrat. uel quòd aer densior in læuā totus incumbat: quam nos mutata augurali ratione possumus multo cōmodius dextram appellare. Quippe natura (si Aristoteli Peripateticorum principi credimus) rebus omnibus ac mundi regionibus dextram sinistramq; præfiniuit. eam uero indubitato dextram agnoscimus, unde motus initiū auspicatur. Quòd si quis se mihi duriorē iniquioremq; pręstiterit, tritamq; opinionē sectatus, terram per inertiam desidere ac in se ipsa torpere dixerit: cuius rei gratia etiam putet à sedentibus Opi sacrū fieri cōsueuisse: & illud à maximo philosophorū συμβολικῶς dictum asseruerit, solam deorū Vestam domi manere: cælum aūt assidua uertigine rapi contenderit: tametsi ego neminē inuitum sim ad ueri disquisitionem uocaturus, illud tamen meo iure mihi uideor posse affirmare: nullam esse rationē, quę cælum in dextrā moueri suadeat, quæ non eadem multo impensius multoq; iustius terræ conuersioni in læuam præcipiti faueat. Quòd si me paulum etiā irritauerint, & (ut ille inquit) stomachum mouerint: ausim dicere, uix aliud quicquā absurdius à philosophis commentatum esse, quàm cælum moueri: uel si spectes naturā ac læuitatem cæli, uel ipsius & eorum quę in ipso sunt, perpetuitatē & constantiam: uel ipsam mundi dimensionem, ad eam quam octauā sphæram appellant præsertim relatam. Quantus enim eius sit ambitus, immēsum est, & supra mortalem captū enuntiare. eam certè quom horis quatuor & uiginti suum spatium dicatur conficere, necesse erit supra millena centena passuum millia momentis singulis tranare: ut statis horis omnē anfractum decurrat, & ueluti dimensum diurnū impleat. Quod posse fieri neq; corporis quantumuis cōcitati ratio, neq; ipsa humani animi pernicitas, si modo per partes differri intelligatur, persuaserit. Quicquid enim mouetur, priores semper partes excurrat, mox secūdas, atq; ita deinceps alias oportet, antequā ad metā & instituti cursus calcem attingat. Neq; sanè hoc loco Melissi more, instans & momenta excluserim: sed tanta orbis magnitudine, id quod rationi uehementer repugnat, euenire necesse est, ut extremæ partes antè præterirent, quàm primæ à carceribus promouissent. Est & hoc quidem in terræ uolutatione plenum admirationis: minus tamen habet miraculi, quòd terra ex cōputatione Eratosthenis trecēties quindecies centena millia passuum complectatur, ex quo fit ut horis singulis duodecies & amplius centena millia

peragantur. quæ res propè incredibilis: nisi uim maiestatéq; naturæ in animum re-uocemus. Sed quæ tandem centri ad extimū circuli ambitū proportio? Sanè ut nullus terræ circumflexus censeri posit, si ad stelliferum ambitū, quo large omnia continetur, referatur. Sed quid, amabo, anxie quærimus rem prope oculis expositā? an non in disciplina topica luculentus est locus à minori? quis uero nescit hominem μικρόκοσμον, id est paruū mundum à maximis philosophorū appellatum? quòd mundi huius omnia in se claudentis instar atq; imaginē ferat. Atqui te rogo: num suprema atq; altisima in homine pars, caput ipsum scilicet: an ima ac profundisima, id est pedes, motui atq; inambulationi adscripti sunt? Nemo sanè ita abhorret ab humani corporis cognitione, qui neget caput in excelso quasi arcem esse constitutā, quæ stabilis manens reliqui corporis incolumitati prospiciat: pedes autem ita adornatos, ut mouendo ac deferēdo corpori semper excubent. Cæterum terrā præpotentis dei pedes esse ac dici, & situs ipse declarat, & ex sacris literis testatum habemus. Extat præterea peruetustū quoddam Serapidis oraculum, à quo quom forte Nicocreon Cypriorum tyrannus rogasset, quis nam is deorum foret, quæúe eius forma: ita responsum accepit:

Sum deus ijs constans membris, tibi qualia dicam.
Ornatus cæli uertex: uenter mihi pontus:
Sunt mihi terra pedes: summo stant ætheris aures:
Sunt oculi nitidi splendentia lumina solis.

Profecto non aliunde terram pedes uocauit, nisi quòd & in imo posita est, & ad motum semper procincta. hinc Iano principia, Vestæ extrema antiquo ritu consecrata fuisse accepimus. Nec mihi aliquis putet excidisse id, quod sententiæ nostrę insignē calculum addit: pedes scilicet duos, sed firmos fixosq;, in hieroglyphicis Aegyptiorum literis, solem significare, tunc quom hibernum tropicum attigerit & terris brumale solstitiū inuexerit. Sed me sæpius contemplantē rerum cælestium perennem naturam rapit in se magnitudo & claritas æterni luminis: cui nihil profecto minus conuenit quàm motus: & ex omni motuum genere is qui circularis dicitur, à se ipso discedens atq; in se rediens, minime uidetur conuenire: quom non alius plura in se contraria contineat, neq; magis ipse secum disideat. Primo enim motus in se ipsum flectens ex stante motoq; constituitur. Stans appello umbilicum immobilē, quo cessante reliqua moles in orbem agitatur. Motū partes quæ circunferuntur. idem quoq; habet & pandum & conuexum: pandum si obuersam inferne lineam, conuexum si superne flexā respicias. Quid uero admirabilius, quàm quod idem duobus & quidem cōtrarijs motibus obuoluatur? in priorem enim pariter ac posteriorē locum nititur circulus. In priorē quidem prorsus citatus: in posteriorē dum sua repetit initia. ex quo illud etiam in eo consequens intelligitur, ut uicisim primū fiat quod fuit postremum, & rursum postremū quod primum antea fuerat. Hanc scilicet στροφὴν καὶ ἀντιστροφὴν, lyrici uates ac sacerdotes deis operātes appellauerūt, ad huius imitationē sacras saltationes instituentes: quom modo in dextram choros agerent, modo in sinistram reuocarent. Vbi uero stetissent cælites salutantes, ἐπῳδὴν uocabant: ut facile intelligas certo fixoq; loco diuinitatē niti, neq; per ambages, sed per constantiam coli oportere. Iis adde, quòd si lineam à centro ducas ad lineam ambeuntē, quæ circunferētia dicitur, nullū in ea punctū ęquali uelocitate progredi deprehendatur. Quodcunq; enim à centro longius abscedit, ut ocyus moueatur necesse est. ex quo immensa ac multum diuq; perquisita difficultas aperitur, cuius tedio proditum est Aristotelem aliquando fuisse confectum, Vnde scilicet illa maris per decreta horarum spacia reciprocatio, unde Euripi tam uaria ac incerta uicisitudo: quę tamen facile soluitur, si contrarios terræ impetus modo præcipitis, modo adsurgentis, nunc aquas deprimentis, nunc in sublime librantis, aduertas. Age & tecū illud collige, quòd si mundus animal est, ut Timęo placuisse uideo: certè ut animantibus cæteris in medio collocatū est cor, quasi animal aliud, quod finitima membra undequaq; uegetet: ita terra in medio collocata est mundo, quæ suo motu reliqua excitet ad generationem elementa: eaq; animātia sustineat, quæ ad rerū diuinarum contemplationē deus immortalis

talis procreauit. Nam & apud Platonem legimus, in medio mũdi animam habitare, atq; inde ad extrema se porrigere agitantem omnia, seq; in se ipsam conuertentẽ ad extimum usq; mundi tergum peruenire. Hinc uidelicet ortum habet æternitatis illa in unitate cõmorantis, ac per numeros effluentis imago, quam nos tempus appellamus: quæ profecto nulli loco melius aptari potuit, quàm illi cui tẽporaria omnia incumbũt. Nam quom suprema cæli substantia eadẽ semper immobilisq; permaneat, (sic enim ad uerbum scripsit Plato) neq; se ipsa antiquior, neq; iunior euadit unquã: neq; fuit hactenus neq; erit in posterum: neq; recipit eorum quicquã, quibus res corporeæ mobilesq; ex ipsa generationis conditione obnoxiæ sunt. Huc quoq; accedit, quòd homo animal unum rationis & numeri capax, dum uiuit tantum ac terram habitat, motus est particeps: quom uero à corpore abiunctus est, protinus moueri desinit. neq; eñ anima aut in corpus relegata, aut misiõe impetrata à corpore, libera mouetur: neq; loco capitur, neq; locũ demutat. Quæ ratio animarũ diuinitatẽ maximè asserit, & nos dignos magis ostendit, qui cælestia animalia, quàm terrena nuncupemur. Scio quosdam putasse, à Platone Aristotelem in diuersum abire, quòd ille animas sua spõte moueri dixerit, hic à sua entelechia omnẽ motum abiurauerit. Sed lis facile dirimit̃, q alter motũ affectibus, alter locali motu determinauerit. Ad hæc accedit illa quoq; Pythagoręorum ratio, qua uniuerso δωδεκαέδρον, hoc est in duodecim facies sessilem formam, tribuunt: igni autẽ, ex quo ætherem & triangulos uitæ conseruatores confinxerunt: metæ aut inuersi turbinis imaginẽ: quibus sanè formis ad uolutationẽ peragendam nihil ineptius, nihil minus agitationi consentaneũ. Terram autẽ & si cubi, id est tesserę, forma præfiniant, ob solidam compactamq; naturam: tamẽ decedentibus angulis multo facilius circinari potest, & in mobilẽ orbẽ concitari. nam quod paucissimas habet bases, hoc ocyssimũ esse geometrarũ etiam testimonio dijudicatũ est: quod & priscorum autoritas confirmat. Siquidem quod facile ac sponte sua illabitur, id magis uersatile tessera, hoc est, κύβου εὐμεταβολώτερον, ueteri prouerbio dicebatur. Cæterum quòd non uno ac perpetuo motu terra conuertatur, sed modo in hanc modo in illam partem proclinet: arcana quodam naturæ consilio, ne quid scilicet certum & constitutũ sit in hac rerum mortalium uicissitudine, nisi hoc unũ, nihil esse certi & constituti: facile ostendunt solstitia & æquinoctia, lunæ incrementa ac decrementa, umbrarumq; uarietates. Ex omnibus autẽ hoc exactissime intelligunt: qui proximi polo habitant eas terras, quas tenebris & frigore damnatas olim putauit antiquitas. Hi siquidem semestrẽ diem habent semestremq; noctem, nõ sole quidem ultro citroq; nunc in cancrum, nunc in capricornũ cõmeante, ut priores existimauerunt: sed tellure modo in austrum, modo in arcton inclinante. Quòd si quis me adigat huius quoq; subtilitatis causam aperire, eam dicam quę cõmunis est ac publica rebus humanis. Sicut enim absurdum putant philosophi, purum ab impuro attrectari: ita hoc minime conuenit, ut quæ mortalia sunt & mutationi semper obnoxia, ea perpetuitatis beneficio perfruantur. Quòd si hac forte ratione, ceu nimis peruagata, non cõtenti priuatim aliam quærant: certè à me nihil exprimẽt priusquam rursus ego ab ipsis impetrauero: ut obliquitatis signiferi, quam sibi adornarint, & declinationis ab æquinoctiali certam perspicuãq; rationem reddiderint: persuaserintq;, cur luna hinc atq; hinc gradibus quinq;, neq; amplius per latitudinem zodiaci euagetur, sole ipso mediam semper lineam tenente: ex quo probant, solem ac lunam occurrentes sibi in articulis, quos fabuloso planè nomine capitis & caudæ draconis nuncuparũt, deliquium pati. Nam quid de octaui orbis trepidatione, quid de uario epicyclorum & deferentiũ motu dicam? quę omnia & si ut Proclus inquit, καθ᾽ ὑπόθεσιν recentiores inuenerint: magno tamen mathematicorũ consensu recepta atq; approbata sunt ab ijs qui non aliam uiam reperiebant, qua uarios illos aspectus cæli & eorum quæ τὰ φαινόμενα Græci appellant, demonstrarent. Quę causa quom terræ insita sit, illi tamen summa animi contentione cælo adiudicabant: quarum cõmentationum si priuatã causam ullam attulerint, tum uero bona fide posito etiam sacramento cũ ijs me paria facturum polliceor. Illud non omittã: quòd si uno ac perpetuo tenore terra moueatur, neq; huc aut illuc ad naturæ imperiũ pro-

curset

curſet ac uibret: illud planè abſurdum, & ſumni numinis liberalitate indignum contingat: ut pars terræ obuerſa in ſeptentriones, utpote à ſole auerſa æternis damnata tenebris, ſquallida atq; obſoleta permaneat, omnis habitatiõis expers, omnis cultus immunis. In qua opinione pleroſq; ueterum fuiſſe accepimus, qui ſub polo negauerunt locum ullum eſſe animantibus: quòd eam ſcilicet plagã nunquã ſol inuiſerit, altiſsimaq; ſemper caligine, & intolerabili frigore premeretur. Quam ſententiã poſteritas & res cognita damnauit, utpote religione Chriſtiana terras aperiente, & feritatem gentium molliente. Nam & ibi non adeo inclementer habitari deprehenſum eſt: & quæ uitæ animantium neceſſaria ſunt, large prouenire. Semeſtrem enim noctem eæ gentes ſemeſtri luce compenſant: ceu quæ circulum æquinoctialem habeãt horizontem: ſeu mauis, ut Cicero interpretatur, finientẽ: ſole tamen ipſo ſubluſtrem lucem tantiſper fœnerãte, dum ſubnixa tellus rurſus ſubſederit ad cardinẽ. Quo tempore umbra ingruit, & obſcuritas geminatur, niſi luna dimidio menſis pernox interim obiret ſolis uices, & noctis opacitatem frãgeret. Alioqui illud certum ac perſuaſum haberi oportet: regionem infimã terræ ſoli ad lineam demetientẽ oppoſitã denſas habere tenebras ac perennes: in quas quom nos terræ anfractus per duodecim horarum interualla impegerit, tunc rebus ſpeciem coloremq; auferri, & hãc noctem appellari. Hic eſt locus ille perdiu agitatus, & quod pace ſummorũ interpretum dixerim, nondum excuſſus apud Maronem:

Illic, ut perhibent, aut intempeſta ſilet nox
Semper, & obtenta denſantur nocte tenebræ.

Quem ſanè nodum niſi ad terræ motionem ſtatumq; cæli referas, tute tibi belliſsime uerba dederis. Nam quæ de Britannia afferuntur, eorum planè digna ſunt ingenio, qui illa confinxerunt. Cæterum mihi audire uideor quoſdam pertinaciter diu iam receptam defendentes ſententiã, & quo iure quaq; iniuria reluctantes: alios rationibus quidem porrigẽtes manus, ſed magnis adhuc nominibus ſe tuentes. Verum ut Heraclitus dixit, neq; noſtræ huic ſententiæ deſunt ſua numina, ſuiq; adſertores. Nã & Archimedes Syracuſanus recepit ſe terram architectonica arte alium in locũ deducturum, ſi modo baſem in quam transferretur inueniſſet. Quam profecto ſponſionem nunquã uir grauiſsimus iniſſet, niſi terrã mobilem exiſtimaſſet. Nicetas & ipſe Archimedis popularis, cælum, ſolem, lunã, ſtellas, ſupera deniq; omnia ſtare cenſet: neq; præter terrã rem ullam in mundo moueri: quę quom circum axem ſe ſumma celeritate conuertat & torqueat, eadem effici omnia, quæ ſi ſtante terra, cælum moueretur. Atq; hoc etiã Platonem in Timęo dicere quidam arbitrantur, ſed paulo obſcurius: ut etiã apud Ciceronem annotatum reperimus. Et ſanè ego non aliunde factum puto, ut Mimnermus ſcilicet dixerit, aureo in cubili Vulcani arte perfecto dormientem ſolem ab ortu ad occaſum perferri: niſi quòd in ſuo orbe coquieſcens oculis magis noſtris quàm curru aut equis ultro citroq; prouehatur. Hinc ſolem ἀκάμαντα, hinc terrã ἀπείρονα, ab Homero dictam arbitramur: non ex eo tantum quòd globoſa ſit & orbicularis, ſed infinito motu circunferatur. Certè Heſiodus quom noctẽ terra natam, ut aiunt poetæ, nigris exornauit alis, non aliud (mea quidem ſententia) ſignificare uoluit, quàm eã citato curſu ferri, & à parente minime degenerare. Profecto terram deorum omniũ qui intra cælum ſunt geniti antiquiſsimã, in eodem legimus Timęo. Ex hac etiam Fama prognata (Homerus ὄσσαν uocat) quæ pennis ac pedibus late aures & ora mortalium peruagatur. Subſcribit huic ſententiæ uetus adagium. Adagia uero priſcæ philoſophiæ reliquias ab antiquis poſteritati per manus traditas nemo eſt qui non fateatur. Quom res itaq; ueras quidem ſed magnas & fidem exuperantes indicare uolumus, terrã uolitare dicimus: quod tamen ad ea quę minime fieri poſſunt, tranſtulit ætas poſterior, utpote uulgata perſuaſione deluſa. In eadem ſentẽtia uidemus fuiſſe Empedoclem, quo loco ſuos illos dęmones à terra impelli ſcribit. eius uerſus ita latinos fecimus:

Aetheris hos uehemens agit impetus, excipit æquor,
In terram æquor agit, ſed terra ad lumina ſolis:
Sol indeſeſſus propellit in æthera rurſus.

Quom

Quom diu perquisitum foret à priscis philosophis, unde æther nomen accepisset: & eorum aliquot ἀπὸ τοῦ ἀεὶ θεῖν, id est ab excurrendo: alij uero ἀπὸ τοῦ ἀεὶ θέρειν, hoc est à calfaciendo dictum existimassent: Empedocles quasi honorarius arbiter inuocatus, pro ijs stetit, non qui motum, sed qui ætheri calorem tribuissent. Sic quoque non desunt, qui terram, non quòd teratur, sed quòd ipsa perenni excursu cætera terat elementa dictam suspicentur. Audio & proximo seculo magnæ doctrinę ac perspicacis ingenij uirum Cusam, purpura quidem præstantem, sed multo literis præstantiorem, pro hac opinione stetisse: cuius utinam cōmentarij in manus meas peruenissent. Quo enim fuit uir ille ingenij acumine, aut me prorsus labore hoc leuasset: aut mihi, puto, ad hanc sententiam comprobandam multo maiora ac meliora argumenta suppeditasset.

DE LIBERO ANIMI MOTV EX SENTENTIA VETERVM PHILOSOPHORVM.

BONAVENTVRÆ PISTOPHILO VIRO MAGNIfico & doctissimo Cælius Calcag. S.

ET HOC quoque tuis in me officijs accedet Pistophile uir magnifice, quòd tua opera Erasmi libellus De libero arbitrio mature uenerit in manus meas. Quòd si tua omnia officia, quibus aut dignitatē meam aut fortunas tueri soles, tam grata mihi ex te proficiscūtur, ut nulla sint die intermoritura: tecum potes ipse cogitare, quanto ea mihi gratiora occurrant, quæ ad cultum ingenij, & institutionē animi pertinent. Sanè multis de causis fuit ille mihi Erasmi libellus gratissimus, sed in primis quòd pietatē doctissimi hominis & nobis amicissimi testetur. Qui pridem apud nonnullos parum bene audiebat, sed apud hos ferme, qui de nullo bono solent bene loqui, quasi delapsus à semita ad cœtum impiorum desciuisset, eisque furtim tela aduersus piorum consensum subministraret. Quanquam autem nec ego nec quisquā eruditorum hoc de eo uiro credere potuimus unquā, qui tot dedisset suæ pietatis argumenta tantumque in sacris literis exudasset: tamen quo suspicionem eam aduersum nos utcunque confirmarent, ingerebant tam pertinax ac diuturnum hominis silentium: Videret, inquiebant, ille scilicet aprum ferum uineam domini deuastantem & uasa tabernaculi subuertētem, & tacitus consertisque manibus acquiesceret, nisi uel id spectaculum oblectaret, uel nihil ad se pertinere cogitaret? Præsertim quum tot haberet opes, tot præsidia accepisset à domino, quibus egregiā operam nauare & ueritati iam propè utroque cornu laboranti posset succurrere. Gratulor itaque nobis, gratulor Erasmo meo, qui uno hoc libello rabulis istis os obturauerit, tantumque turbarū composuerit, quantum non facile uideo alia ratiōe sedari potuisse. Scio fore, ut sunt morosa quorundam iudicia, qui hoc quoque in suspicionē uocent, quòd tam sero, tam cunctanter id faciat, tam suspensa manu hoc Lutheranū ulcus attingat. Ex quo sanè, ut ego quidem interpretor, prudentia hominis æquè & modestia cognosci potest, qui nihil pręcipitanter egit, nihil stomacho dedit, nihil sibiipsi permisit, nisi ueritatem à calumnia uendicare. Hic scopus, hic finis libelli. Proinde maluit ex sacris literis loca quædam inter se committere, & quasi in æquilibrio dimetiri, quæ dissidere uidebantur, quàm ipse suo iudicio uti, & quom de uoluntario arbitrio loqueretur, arbitriū & uoluntatem ad hoc liberam adhibere, ut rei dijudicatio ex se ipsa magis quàm aliena ex persuasione pendere intelligatur, id quod profectò summo & optimo consilio factū uideri potest. Non enim

enim accersitis, neq; aliunde petitis armis, sed illis ipsis quibus hostis oppugnat, expugnatur. Alioqui puto Erasmo, qui tot stipendia fecit, qui tot in castris meruit, non fuisse defuturas copias & instrumenta, id est rationes & argumenta, quibus hanc pugnam cõficeret, si non animum induxisset externas legiones magis quàm uernaculas instruere. Scimus enim hanc de libero arbitrio quæstionẽ & ueterẽ fuisse & peruulgatã, nec modo in nostra religione, sed etiã in priscorum literis agitatam frequenter: & in nostra quidem religione dijudicatã olim ac definitã, nisi tantum esset quibusdam male auspicatis ingenijs impudentiæ, ut non erubescant explosas ac damnatas etiã opiniones reuocare atq; asserere, non amore quidem ueritatis, sed ostentandi ingenij, & captandæ auræ popularis gratia, quum multo honestius possent & fœlicius intra præscriptum conquiescere. Quam rem æquiore animo ferre possemus, si minus in ea periculi & præiudicij uersaretur. Cæterum quom de moribus, quom de salute, quom de bene ac beate uiuẽdo in ea agaĩ, uix mihi possum tẽperare, quin autores huius flagitij omni dignos putem supplicio, qui non contenti se suo scelere obstrinxisse, etiam in agrum domini hæc senticeta inuexerunt. Nam quod philosophi cõtrouersum habent, eo nos minus mouet, quo minus autoritatis apud nostros homines habet philosophia quàm religio. Adde quòd nihil est tam nauiter & perspicue conclusum apud philosophos, quod nõ uocetur in dubium, & per cõtentionem non tractetur. Quando & post Gellium Asiæ proconsulem hominẽ adeo pacis studiosum, ut philosophos hortaretur ut à controuersijs aliquando desinerent, idq; ut facilius facere possent, se arbitrum ac disceptatorẽ offerebat. Quę occasio cõcordiæ quom iam tunc effluxerit, non est quòd philosophos posthac cõuenturos speremus. Dissident ergo inter se, ac tam diu dissidebũt dum genus humanũ ingenio uigebit, poterintq; argumenta & cõmentationes in utranq; partẽ uenire. Dum stabunt ergo Soici aduersus liberã hominis uoluntatẽ, reclamabit academia, inductionemq; animi fortiter defendet. Democritus ille atomorum autor, ex quibus etiam animos statuebat, quom eos omnes ad perpẽdiculum deferri tradidisset, ita ut necessario suum cursum tenerent, necessitate etiã animos obligauit. Hanc plagã ut deuitaret Epicurus, atomos dixit non prorsus ad perpendiculum deferri, sed sponte perpauxillum quiddã, id quod Græce ἐλάχιστον dicebat, in partẽ declinare. Idem se ridendum præbuit dialecticis, quom enuntiãti disiunctas partes, neq; falsas neq; ueras pernegaret. Siquidem ego dixissem, Pistophilum aditurũ aut non aditurum principẽ, quom alteram aut alterã partem uerã esse oporteat, nam ut utraq; uera falsaúe sit, ne cogitari quidem potest: ipse tamen Epicurus perfricta fronte utranq; inficiabatur, ueritus scilicet, ne si alteri parti cessisset, necessitati statim omnia obstringerentur. Cõtrà Carneadi ita necessitas placebat, ut omnia probaret oracula, omnes prædictiões in suæ uocaret sententiæ patrocinium: quòd neq; Apollo, neq; alius deorum quicquã posset prænunciarẽt nisi causas habere exploratas, ex quibus fata omnium deprehenderent: eos uero effectus necessariò euenire, quorum causæ certæ & contextæ forent. Hæc est ratio illa protrita, qua ceu telo Cephali uti solent, qui uoluntario motu animum spoliant, à prænotione scilicet dei accepta. Quom enim constet, deum nõ solũ prospicere omnia, sed omnia planè in cõspectu habere: neq; sit quisq; tam impudẽs qui deũ falli posse arbitretur: nõ posse & nõ euenire quod deus prouiderit, constanter affirmãt. Quod si omnibus confessum est, illud quoq; sit oportet, omnibus in rebus necessitatẽ dominari: quando hæc necessitatis definitio affert, quæ ita est, ut secus esse non queat. Nam si secus se habere posset, qui nomen necessitatis ei cõueniat? Hoc argumentũ ueteres λόγον ἀργόν, id est, inertiæ rationem uocitabãt. Præstantissima enim humani animi ornamẽta & charissima naturæ nostræ præsidia adimit, diligentiã, industriã, sedulitatem, prudentiam: contrà inertiæ, desidiæ, socordiæ, stultitię patrocinatur. Nam si nobis in utranq; aurẽ dormientibus omnia fatum uel necessitas, quasi diuina uirgula suppeditat: si quicquid futurum est, à necessitate proficiscitur, insanum est profecto, & furori proximũ labores sumere, euigilare, elucubrare, animi neruos intendere. Frustra Epicharmus, uel quisquis ille fuit, inclamat, τἀγαθὰ θεοὶ πόνοις πωλοῦνται, Di sibi bonorũ precium labores rependi uolunt. Nã quid his opus

his opus laboribus? quom gratis imò & nolentibus nobis, Di bona omnia elargiantur, ceu Homerus Cyclopibus terram incultã atq; inaratã largas fruges proferre testatur. Sanè pictores illi, qui dormiẽti Timotheo fortunã urbes uenari in tabella effinxerunt, nõ aliunde picturæ argumentũ uidentur suscepisse. Tametsi Carneades ne ad hunc lapidem allidat, ita industriam humanã defendit, quasi hæc quoq; confatalis sit. Ita enim Cicero interpretatur. Nam licet, inquit, à morbo hominem præsidio medici conualere fatale sit, tamen hoc quoq; confatale est, eum opera medici usurum, & eam operã sibi futurũ adiumento, ut rem planè ridiculam cõminisci uideatur. Cui & nos hoc quoq; assuere additamentum posse uideamur: Quum omnia fato cõstent, quom industria humana in rebus agendis nõnihil polleat, hoc quoq; confatale esse, nos uoluntatemq; nostrã fato solutam esse, quòd multa nostra sponte conatuq; nostro moliamur nullo impulsu, nulla coacti necessitatis cathena. Huc quoq; promouet hæc ratio, ut fatale ac necessarium dici oporteat, quòd Carneades nos in necessitatis uincula coniecerit. Fatale itidem ac necessarium, quòd Epicurus nos è necessitatis uinculis exemerit, & quasi in libertatẽ uẽdicauerit, & (si in re seria ioco locus datur) sicut fatale erit id fato esse obstrictum, ita hoc quoq; fatale erit, hoc à fato esse absolutum. At quanto melius nostri qui theologumena scripsere, hunc de diuina prænotione nodum explicant? & id quidem multis ratiõibus, inter quas ea palmaris uideri solet: Rebus necessitatẽ non ex aliena cognitiõe, sed ui naturæ suæ constare. Necessariũ enim mutari non posse, sed mordicus conditionẽ suam tueri: ita in igne calorem necessarium, in sole lumen, in cœli orbibus anfractus necessarios dicimus: quòd neq; ignis calore cassus, neq; sol sine lumine inueniri possit, neq; orbes cæli unquam possint interquiescere. Cætera quæ uices alternant, aut certa perpetuitate carent, nemo iure necessitati addixerit. Diuina quippe prænotione, rerum naturam nõ immutari, sed conseruari potius ac sanciri putandum est. Sicut autẽ acies diuinitatis in ea quæ futura sunt plurimũ pollet ac potest: ita mortalis recordatio in ea quæ iam transacta sunt, non nihil uigorem suum exercet. Illa prospicit, hæc respicit. Abutimur enim proprietate dicendi, nam si exacte loqui uelimus, nequaquã deus prospicit, quod uerbum ad longinqua & futura pertinet, sed perspicit potius, coràm habens uniuersa, nec id tamen mutat rerum futurarũ conditionem. omnino enim futuræ sunt, nec idcirco præsentes sunt, quòd præsentes sint deo. Nam deo mille anni quasi dies hesterna quæ præterijt, ut Psaltes inquit. Eadem ratione quæ à deo uidentur, necessariò sunt. Necessario quidem fateor, sed apud deum, non etiam mortales, non etiã à suæ naturæ habitudine, à qua una sumẽda est nuncupatio. Quod egregie profecto mihi uidetur Proclus Lycius his uerbis expressisse: Deus, inquit, res diuisibiles indiuisibiliter intelligit, quæ in tempore sunt, sine tẽpore, non necessarias necessariò, mutabiles immutabiliter, longe omnia melius quàm ordo ipsorum & ratio postulet. Cuius etiã rei testimonium abs te mutuari potes, si quæ dudum præteriere in animum reuoces. exempli gratia: Classem Venetã ab hinc annos circiter sedecim Padum superasse, agros nostros hostiliter inuasisse, magnã undequaq; uastitatem fecisse, mox fusam & depressam principis nostri auspicijs meministi, atq; ita meministi, ut minime ea in re fallare. Sic enim planè res gesta est, ut quin ita gesta sit fieri nõ possit. nam & Agathon (si Aristoteli credimus) nihil in præterita iuris esse summo numini arbitrabatur præterquã obliuionis. An tu igitur id quod ita factũ est, necessariò etiã factum suspicaberis? Minime uero. eius enim rei natura, & ingenium id fuit, ut fieri potuerit, potuerit & prætermitti. Quum itaq; rerũ necessitas aut contingentia rebus insita sit, nõ aliunde pendeat, profecto neq; perspicientia numinis, neq; hominis memoria earum statum ita demutauerit, ut sua facie suoq; nomine agnosci nõ debeãt. Quòd si ab hoc rerũ genere abdicata est necessitas, multo magis animus motus suos habebit uoluntarios, & suę spontis erit: tum propter eius uolucritatẽ & diuinum rerum omniũ captum, tum quòd à contagio materiæ longe abest. Sentimus itaq;, opinamur, iudicamus, approbamus, improbamus, uolumus, nolumus, & rursum uolumus nulla adacti necessitate, sed nostro consilio utentes. Hinc bonis nihil est uirtute & præclaris actionibus optabilius: rursus mali atq; intemperãtes uolupta

L tem in

tem in omni bonorũ sensu longe præferunt: quod nisi ab animi nostri optione proficiscatur, profecto neq; uirtuti præmium, neq; maleficijs pœna debeatur. Interest ergo bene constitutæ reipublicæ libertatẽ animorum tueri, tum ut ciues ad obeunda pręclara opera & ad gloriam enitantur, tum ut flagitiosi à scelere & improbitate deterreantur. Hoc est quod Cicero hanc de libero animi motu quæstionem ad mores pertinere arbitratus est. Admissa enim in animũ nostrum necessitate, omnem prorsus uitæ rationem subuerti necesse est: & si non me fugiat præstantissimorũ aliquot uirorum uotũ fuisse, ut ea nostris animis dominetur necessitas, quæ cælestibus ac diuinis rebus suum ordinẽ, suamq; rationem præscribit, quæ omnia tanta cõstantia feruntur, ut nunquã à linea, ut aiunt, aberrent. Libertatem autẽ arbitrij ita auersantur, ut seruitute multo nocentiorẽ putent, utpote quom animi huiusce libertatis compotes in transuersum plerunq; uel sua libidine, uel aliena persuasione rapiantur, quanto securius ad propositũ finẽ peruenturi, si fœlici illa tyrannide teneantur, ut nihil non bonum, nihil non salutare possint optare. Quo fœlicitatis genere cælestes illi genij, quos angelos uocamus, in sua ęternitate perfruuntur. Hoc uotũ uideo Platoni fuisse in eo libro, quem quasi appendicem suis legibus adiunxit. Stetit ille quidem philosophorum princeps pro libertate arbitrij, & quom pleraq; uinculis obstrinxisset, Adrastiæ quidem diuina & æterna, ἀνάγκης uero, id est necessitatis intellectualia, naturã uero εἱμαρμένης, id est fati legibus subdidisset: quin & ipsam necessitatem matrem Parcarum appellasset, & eius turbinato uerticillo circumagi cũcta tradidisset, animis tamen nostris libertatẽ seruauit. duas siquidem in homine animas statuens, brutam alterã & rationis exortem, alteram non rationis modo sed & diuinitatis participem: quarum hæc ab opifice suo proficiscens decus & dignitatem primogeniam tuetur, illa ad corporis ministeria degenerat: alteri à stipendijs fati ac necessitatis uacatio est, alteri perennis seruitus sine spe manumissionis proposita. Ad hæc accedit quòd orationem ad animas ipse animarum cõditor in hæc uerba habet apud Platonẽ: Virtus, inquit, libera suiq; iuris est. Hãc ut quisq; magis minusúe coluerit, ita magis minusúe excellet. Nulla enim prorsus necessitas urgebit homines, ut hoc magis quàm illo modo uitã instituant. Siquidem nõ uos fata sortientur, sed uos ipsæ uobis fata deligetis. Quibus uerbis planũ ac perspicuum est, animorũ motus liberos à Platone constitutos esse. Quid uero Aristoteles alterum philosophiæ lumen senserit, in tanta caligine uerborum quã ceu sepia oculis offudit, longe difficillimũ est iudicare. Sanè Cicero eum nuncupatim inter eos recenset, qui à uoluntate libertatẽ abdicauerunt, reclamantibus ferè Peripateticorum clarissimis. Nã Alexãder ex Aphrodisiade, & Themistius paraphrastes ab hac eum calumnia uendicãt, asserentes fatum ac necessitatẽ ad eam tantum naturæ partem relegasse, quæ uicissitudines habet, & ortu atq; interitu præfinitur: & sanè tot propositiones contingentes, tot possibiles, tot præcepta ab eo prodita ad publicarũ priuatarumq; rerum administrationẽ pertinentia, tot in uniuersum ad mores spectantia, facile fidem faciunt eum libertati magis animorum quàm seruituti consensisse. Cæterũ quom reliqui philosophorum in diuersum abeant, libertatemq; animorũ uel asserant, uel auferãt, solus Chrysippus se quasi honorarium arbitrũ obtulit, qui mediam quandam sententiã sequeretur, sed tamen propius applicat ad eos, qui necessitate motus animorum liberatos uolunt. Causas enim bifariã partitur, alias perfectas & principales, alias adiuuãtes & proximas memorans. Qui itaq; omnia fato fieri dicunt, quom fatum nihil sit nisi causarum cõtextus, non ita accipiendi sunt, quasi causas illas primarias & optimates intelligant, sed has antecedentes, & proximas quæ persuadere possunt & allicere, cogere autem & manum inijcere non possunt, quæ si ipsæ non sunt in nostra facultate, non sequitur ut ne appetitus quidem in nostra facultate sit. At hoc sequeretur, si omnia perfectis & potissimis causis fieri diceremus, quom hæ prępotentes sint, nec sint in nostra potestate. Quum ergo assensiones quas Stoici συγκαταθέσεις uocant, & in quibus solis uolunt laudis & probri seminarium delitescere, non fiant nisi causa antecedente, uiso scilicet cõmotæ atq; excitatæ, uisum proximã & adiuuantem causam, non etiam cogentem & impultricẽ interpretabimur. Proinde quom multa animum inuitẽt, ut hoc

ut hoc uel illud appetat atq; aggrediatur, nihil est tamē quod uim & necessitatē indicat. Vtitur ad hoc Chrysippus turbinis & cylindri exemplo: nam quom cylindrus naturæ ac formæ suæ sponte uoluatur, turbo uersetur, tamen qui protrusit cylindrum, dedit illi quidem principium motionis, uolubilitatem autem non dedit. Sic uisum obiectum imprimet illud quidem & quasi significabit in animo speciem suam, assensio tamen nostra erit in potestate: eaq; quemadmodum in cylindro dictum est, extrinsecus pulsa, quod reliquum est suapte ui & natura mouebitur. In eadē sententia Chaldæos & Genethliacos esse uideo, qui omnē ferè astris rerū agendarū prærogatiuam transcribunt. Ptolemæus siquidem in eo libro, cui Græce καρπὸν titulum fecit, ita scriptum reliquit: ab eo posse stellarum effectus auerti, qui rerum naturā nouerit, ac seipsum ante illorū euētum præmuniuerit. Quod profecto nemini supra fidem uideri oportet, quom hæc libertas arbitrij non solum astris obsistere, sed & cœlesti illi gratiæ, seu tu afflatum malis appellare, qui cogere potest recusantes, audeat reluctari, id quod ex sacris literis aliquot locis possis annotare. Quid enim aliud est quòd Paulo dicitur, Saule Saule quid me persequeris: difficile tibi est aduersus stimulum calces. & quod Ananias respondet: Domine audiui ex multis quantū malorum uir ille seruis tuis attulerit Hierosolymis. Habet enim potestatem à principibus sacerdotū conijciendi in uincula quicunq; tuū nomen implorauerit. Sic Moses: Qui sum ego, & uadam ad Pharaonē & educam filios Israel de Aegypto? Et illud Hieremiæ: Seduxisti me domine, & seductus sum, fortior me fuisti, & præualuisti aduersus me. Sic & Balaam asinā urgebat, angelo contrà asinam remorante. Quid deniq; quod Iacob qui dictus est Israel, tot horas cū angelo colluctatur in Phannuel? nisi liberum animi nostri iudicium, non protinus spiritui cœlitus aduenienti manus dare. Sed hęc ad institutum non attinent. Nobis enim propositum fuit ostendere hanc de libero arbitrio quæstionē, & peruetere esse, & multum diuq; inter philosophos repetitam, & eorum illustrissimū quenq; quasi lege X uirali uindicias secundum libertatem dedisse. Scripsimus autē hæc ad te Pistophile, non ut Mineruam doceremus, sed quasi œstro quodam perciti ad scribendum, quom libellum quem ad me misisti, legeremus. Sic enim solent clarissimorū hominum scripta (si Platoni credimus) ἐνθουσιασμόν, & ueluti faces animis legentium admouere. Quòd si tibi fortasse uideor parum commode tuam liberalitatem remunerari, ceu qui ærea pro aureis reponam, humanitatis tuæ fuerit cogitare, neq; iure naturæ, neq; iure ciuili, quenquam supra fortunas obstringi, aut sponsionem iniri oportere. Nam (ut uera fateamur) unde nobis illa Erasmici ingenij fœlicitas ad inueniendum? unde illa restibilis & inexhausta ubertas ad dicendum? unde illa in omni genere studiorum exercitatio ad persuadendum? & quom Hesiodus monuit referēdam esse gratiā αὐτῷ τῷ μέτρῳ καὶ λώϊον eodem scilicet cumulo & potiore, protinus subiecit αἴ κε δύνηαι, id est modo adsit facultas. Proinde tuum est uir clarissime uoluntatē pro copia nostra & facultate metiri, & celebrem illum apud Græcos uersiculum in consilio habere:

ἐν μεγάλοις ἀρκεῖ καὶ τὸ θέλημα μόνον.

Magnis scilicet atq; arduis in rebus esse abunde magnificum, uoluisse.

Bene uale, & me tui studiosissimum ama. Ferrariæ, tertio nonas Ianuarij. Anno M. D. XXV.

DE PATIENTIA SEV VITA AVLICA COMMENTATIO CÆLII CALCAGNINI AD LODOuicum Balneum.

OLENT me amici plerunq; ab aulica consuetudine perterrere, existimãtes bonis studijs nihil periculosius, quàm ad eos scopulos detrudi, unde non facile nec sine existimationis periculo prouehare: uerendumq; sit ubi semel accesseris, ne tanquã apud Sirenes consenescas. Ferè enim id usui uenire solet, ut qui semel id genus blandicijs fuerit allectus, quarū frequẽtia in regia principum animus auocatur: uel blãdiore spe, quę subinde animos fallit: uel præsenti ambitione interceptus haud sanè modico negotio se possit explicare: eorū instar, quos uel casus, uel certè uolūtas ad Lotophagos adegerat: q̃bus eò semel adpulsis, rursus soluere nõ licebat. Ita prorsus Homericus Vlysses nõ leui opera ex ueneficarū illecebris se uẽdicasset, nisi eū Mercurius raro illo inter mortales munere auctasset. Hoc est Ludouice suauissime, quod me alioqui ad principum consuetudinem familiaritatemq; procliuẽ moratur, ne me uniuersum huic rei adijciam: suffrenatq; animū iuuenilem metus, ne huiuscemodi fucatis blandicijs rapiar, aut fluxa spe fallar, aut ambitione illudar. Et quamuis abunde mihi summi Antistitis nostri magnitudo sit explorata, quo sine nil magnum mens incohat: simq; ita amplissimo Cymacliensi episcopo mancipatus, ut eo nihil mihi in tota uita charius sit aut iucundius: malo tamen id mihi euenire, quod illi euenisse aiunt Græci poetæ, quem προκύπτοντα id est prospicientẽ nuncuparunt. Is enim subito Herculis aduentu perculsus, qui ab inferis cerberum trahebat: contentus eminus uidisse, in sepo sito antro substitit. alius contrà paulo audacior propius, curiositatis pœnas luit. Satius igitur multo salutare à limine, quàm cõminus contrectare quod periculosum putas. Super hac re quom aliquando tecum uerba facerẽ (dederat enim forte ociū male habiti corporis intemperies) allectus amœnitate ingenij percunctabar, an cum ijs amicis mei studiosissimis hac in re conuenires. At tu, quæ tua est in dicendo suauitas, ita inquis conuenio, ut uel diu conuenisse pigeat. Pridem enim de meo corio periclitor: utpote qui fortunæ illecebras sectatus, studiorum bonarūq; artium iacturam feci. In eo tamẽ à iudicio uestro absum, quòd uos blandicias uoluptatesq; regias existimatis, quæ sunt mera infortunia, sed palliata, sed contecta, sed splenijs obducta. Detrahe personam, adime tectoria, prò Di immortales, quanta immutatio. Quæ modo fortunæ gremio hausta putaueras, inauspicata atq; infelicissima deierabis. Hunc frustratæ spei torquet recordatio, illum rerū uicissitudo, hunc alia innumera, quæ non facile Hegesias recensuerit, qui res deplorauit humanas. In tot tamẽ malis unū præsto est remedium, quasi in certo naufragio Neptuni anchora, obdurare scilicet animum in aduersa, & ferreã prorsus atq; inuictam mentem induere: seq; ad omnia prępparare, seu illa pro uoto successerint, seu præter expectationem euenerint. hæc summa est medicina mali, deiectis atq; detrusis in tantam uim malorum. Quòd si hæc aliquo deorum munere oculis offerri possent, mirabile sui odium animis accenderent. Sed ut sapientissime dixit Hesiodus, uocem infortunijs sustulit consultissimus Iuppiter, quo facilius improuido humano generi possent surrepere. Quòd si diligentius res nostras pertractemus, propemodum agnoscemus res aulicas in eo Platonis specu positas, quo ille res humanas fermè omnes inclusit: ut tantum umbræ ac rerū simulachra sese auersis & conniuentibus nobis offerant, res ipsę lateant minimeq; sub manum ueniant. Sed quicquid illud sit, semper eò redeundum, eadem semper cantilena recanenda est, ut patientiæ remedium accersatur. Hæc (mirum) omnibus animi perturbatiõibus, omnibus doloribus, omnibus deniq; ægritudinibus medetur. Hęc nos

nos aduersus omnia inuictos reddit: hęc una admonet aduersus omnia animum obfirmari debere: atq; illud poetæ carmen obijciens uoce exertissima hortatur: Tu ne cede malis, sed contrà audentior ito, Quà tua te fortuna sinet. Sicani saxi patiētia in prouerbium adacta est, quòd neq; sirenum cantu neq; illecebris unquā moueri potuit. Admirabilem arborū nascentium in Persico mari naturam ferunt. nanq; erosæ sale, inuectis derelictisq; similes, sicco litore radicibus nudis polyporum modo amplexæ steriles spectantur: eædem mari aduenientе fluctibus pulsatę resistunt immobiles. quin & pleno æstu operiuntur totæ, apparetq; rerum argumentis asperitate aquarum illas ali. Hoc quantulumcunq; parentis naturæ exemplum ad res nostras transferri aptariq; decet: quoq; fortuna tetriore aspectu sæuit, hoc nos fortius repugnare, omnesq; ictus magno animo excipere. Nam propemodum uita hominū se habet uti palæstra: in qua toto corpore, omniq; animi nisu paratum esse oportet ad omnes hostium ictus declinādos: manuq; ac pede ita prompto esse decet, ut pro tempore excipiamus præuertamúsue præsentissimum periculum. Solent enim magni uiri auritæ otidis mores detestari, quæ uiso equo protinus se in fugā conijcit. Quantoq; pulchrius est adueniēti hosti occurrere, quàm sese in pedes dare: eo generosius cum fortuna cōminus congredi, quàm turpiter cedere. Hinc scilicet profecta est uox illa nunquam satis laudata: Fortia facere ac fortia pati Romanum est. Sic neq; blanditijs neq; hilaritate, sed uerberum patientia legitimos partus Lacones non aliter explorabant quàm Rheno Galli, sole aquila, anguibus Psylli. Quo factum est ut quom Athenięses deos rogarent, cur iuxta Lacedęmonios crebrius staret uictoria, quom tamen Athenis sacra longe forent lautiora: responsum est, Laconum orationes atq; disciplinā Dis esse gratiorē. Patientia enim ea est uirtus, qua illustria utriusq; linguę monumenta decorantur. Hęc Cynegirum Atheniensem, Glaucum Acylium Romanum, eodem ferè exemplo reddidit immortales. Nam quid Regulum, Scæuam, Mutium, Pompeium, consilia P. R. sciscitante rege Gentio, innumerosq; eiusdem classis recenseā? Hæc Cambysæ impotentiā uendicauit: Traxaspæ prudentiā occiso tam crudeliter nato illustriorē fecit. hæc puellæ ingenium atq; fortitudinem declarauit, aduersus insaniā mariti qui ei paterno craneo propinabat. Nulla alia uirtute summi imperatores magis cōmendantur. hæc inuictos Cæsaris milites indicauit: quibus uictitasse exprobratū est lapsana, qua herba obsidionē Dyrachinam protulerant in summa uilitate annonæ apud hostes qui obsidebantur. Nam peruulgatum illud Publij in mimographis carmen soleo ijs accōmodare, qui sui parum cōpotes sunt. Illud est, Fit furor lęsa sæpius patientia. Quanto enim id pulchrius si cōuertatur, Fit uirtus ac gloria læsa sæpius & constans patientia. Nam si antiqua lubet meminisse, nil aliud Callisthenem perdidit nisi impatientia: quem sectatorē & propinquum suum ad Alexandrum regem mittens Aristoteles, identidem mandabat, ut rarissime ac iucunde apud regem loqueretur: seq; omnino eius moribus accōmodaret, qui uitę potestatem & necis in linguæ acie haberet. At ille omnia cōtrà, obducta fronte, seuero aspectu importunus obiurgator, omninoq; regis impatiens leoni cōmissus male conquisitæ philosophię pœnas luit: quanto felicius facturus si se temporibus accinxisset, ac saltantium more accinentibus applausisset. Nec enim parum prudenter sapientissimus senatus in templo Volupiæ Angeronā consecrauit, quòd ex tolerātia mira sequatur uoluptas. Lupum aiunt in summo persequentium periculo extremū caudæ floccum elidere, conscius eum maximè ad amatorios cantus appeti solere. Mauult enim (natura ita suggerente) tenuissimi uilli quàm salutis periculum subire. Quandoquidem Hermiæ Magnetis probari solet consilium: qui bello Mithridatico appetente, Cretino qui cum atroces inimicitias gerebat, urbe cessit, magistratum abiurauit, eum bello aptiorē professus. Cui nō adeo dispar P. Cornelij Rufini exemplum, potiores partes Fabricio Lucino relinquentis. Malebat enim, ut ipse elegāter dixit, compilari quàm uenire. Nō aliter, quoniam oratio inde suscepit initium, principum uoluntati morigerandum atq; obsequendum est: quorū uota mane suscepta sol occasus non approbat. Quod lepidus poeta planè noscens, scite multiuolum Iouem nuncupauit. Sicut enim necesse est omnibus corydis cristam nasci, ut Simonides inquit:

ita omni principi uarios animos, nec unā uotorum faciē inesse oportet. Quibus sese accōmodare quo difficilius eo laudabilius iudicari debet. Proinde consueui ego non ita Theramenē illum improbare, cui Coturno cognomentū Athenienses indiderāt: quòd se utriq; pedi, id est Atheniensium factioni, approbaret. Quod uideo sapientissimum uirum Solonē imitatum, quom se in maxima seditione patriæ indifferentem gessit, si Plutarcho credimus, licet mulctam lege statuerit qui neutri parti ciuiū hæsisset. Sic crocuta, sic polypus, quo facilius uenantium manus subterfugiant, colores & corporis habitus proximis quibusq; rebus conferunt. Non secus quadrupedum breuissimus chamæleon pro tēpore uarios aspectus instar columbæ Arcesilæ induit. Ita Proteus more Plautini adulteri pro libito se uersipellem facit, uertens sese in omnia rerum miracula, ut poeta inquit. Quandoquidem non ego ita meticulosus sum, ut nominibus mouear. Scio enim fore qui hunc sermonē nostrum adulatori potius, & ei qui (ut inquit adagium) ad elephantē canit, quàm probato uiro conuenire contendat. Sed ego id inter prudentem uirum, de quo loquor, adulatoremq; & consuentem capiti puluinos interesse affirmauerim: quòd hic sponte nullo cogente, suo ipse allectus uitio palpatur, & quasi os sublinit: ille non nisi adactus necessitate uel (quod aiunt) Diomedea, insinuat sese, & tēporibus suffragatur, cedens accedensq; uti occasio dictauerit: quod pulchre Ennius suo carmine declarauit sub Gemini Seruilij persona:

Dulcis, fidelis, suauis homo, facundus, suoq;
Contentus, atq; beatus, scitus, secunda loquens in
Tempore, cōmodus: & uerborum uir paucorum.

Quæ ratio mouit Aegyptios homines arcanarum rerum & totius naturę consultos, ut patientiæ symbolum, (ab ea enim fons sermonis fuit) pelle hyenæ conscriberent: quæ pro insigni habita homines præstat inuictos. De qua illud etiam addunt memorabile, quòd si pardales pelli admoueatur, è uestigio pardalina pilorū iacturam facit, & undequaq; deglabratur. At nos masculo animo luctari par est: palmeasq; trabes imitari, quę oneribus resistant. Haud secius feles, si quis plagam illiserit, pellem surrigunt: quod deinde obseruatū in hominibus animaduersum est, minus plagas offendere quæ retēto immo obnitente spiritu excipiuntur. Nō immerito igitur diximus, repugnantiā dolorumq; patientiam omnia mollire. Nam, ut ille inquit, profecto est supplicio se liberare, tam facile supplicium perpeti. & quod de Socrate referunt, in omnium animis situm esse debet. Huius patientiā quom aliquando Alcibiades admiraretur, quod ęquissimo animo Xanthippes uxoris calumnias perferret: Si uxorem inquit, castigauero, ea melior fiet: si non castigauero, ego ipse fiam melior. Sed satius est me meliorem fieri. Nil igitur tibi mirum uideri debet, si eam patior, non corrigo. hanc uirtutem homini ita necessariā putant gymnosophistæ, ut nō ante quempiam in collegium admittant, quàm diligentissime explorarint an sit tolerantissimus. Laudatissimam ac nullo æuo intermoriturā illam P. R. uocem accepimus, sola Fabij patientia molliuit Hannibalem. Nec enim ille uituperonum calumnias pertesus nunc ouiculam, nunc cunctatorē, nunc timidum uocitantiū, primus docuit Hannibalem posse uinci. Iure igitur dixerimus hanc imperium stabilisse, gloriamq; atq; incolumitatem P. R. peperisse. Sed quid ego tenuiora persequor? Quasi nō hæc omnium sit uirtutum seminariū, non totius philosophiæ imbuat incunabula. Quid enim rogo in tota hominum uita sine patientia perfici potest? Hæc prudentiæ conciliabulum & quasi fermentum, hæc fortitudinis instrumentū. moderationi uero quid aptius? quid propinquius? quid fidei magis succinit? aut certè quod habet illa certius fundamentum quam patientiā? Qui enim fieri potest ut qui impatiēs est occurrentibusq; hinc inde percellitur, quasi pinnaculi pterygium, fidus & constans haberi possit. Quomodo erit idem silentij pertinax, quod tu olim tantopere apud Antistitem Fuscum laudaueras. Quid est quod absq; hac uirtute non sit præproperum atq; immaturū? Prociduis atq; lubricis partubus solent medici remedia quædam & medicamina adhibere, quo ad maturitatē perducantur. hæc illa est (mihi credite) quæ nostra itidem negocia, atq; omnes hominum actiones nō sinit abortum facere, maturoq; ac legitimo

partui cõseruat:hæc se tẽporibus planè(ut diximus)effigiat atq; effingit,nunc molliter,nũc seuere se instituẽs. Nolim em̃ te existimare solo animi rigore declarari patientiam,se etiam interdum demittit atq; elumbat. Cedit enim,ut sapiẽtissime inquit Maximus,interdum generosus spiritus utilitati, & fortunæ uiribus succumbit: ubi nisi tutiora consilia legeris,speciosa sequenti concidendum est. Quod nisi ita foret,nunquam certè receptissimi ueterum inuictum illum & Ioue genitum heroa Herculem apud Omphalen sedẽtem lanasq; mollientẽ effinxissent. Cui etiã diminutum caput sandalio scripserunt,quòd pro tẽpore prudentia nihil recuset:tanto imprimis proposito Hebes & cæli,id est immortalitatis ac felicitatis præmio. Nã Cretensis illius Tali ferrei & æripedis molliciẽ nunquã satis improbatam puto,qui blandicijs Medeæ, nulla proposita gloria,nulla mercede condicta permulsus,passus est clauum medicati roboris media ceruice extundi: quo deinde in suum exitium argonautis meros lusus præberet. Illud etiam obiter memorem admonebo,periclitandæ huiusce uirtutis gratia,quam patientiam diximus,neminem sibi debere obijcem aut contentionẽ accersere,atq; uti cæcias nubes allicere:ne forte, quod oraculum Cercopibus predixerat,aliquem μελάμπυγον offendamus, cui temeritatis non sine magno malo nostro pœnas persoluamus. Sat enim uideri debet,si quoties usui uenit,& quasi pro necessitate,non uero ostentationis gratia,animi magnitudinẽ declaremus. Quod sapientissimus Euripides uidetur significasse,quòm dixit,necessitatẽ omnia sursum uersus ad diuinam causam ducere uolentia & inuita. Eam qui lætus sequitur, is uere est sapiens. Sit igitur ea nostri summa sermonis,ubicunq; operæprecium uidetur,ibi saluberrima patientiæ medicina uti. Qua ita omnia mitescunt,ut(siquid ad rem attinet) ex eius nomine passum uinum, uuamq; passam, id est dulciorẽ & ueteres nuncupauerint,& clarissimus Stoicorum Epictetus uolẽs uniuersæ philosophiæ summã breuissimo loco concludere, ἀνέχου inquit καὶ ἀπέχου, Abstine scilicet ac patere. quasi ijs duobus omnis bene ac beate uiuendi disciplina complectatur. quod illo Pythagoræ symbolo,quod in prouerbium adactum est,nonnulli significari crediderunt, δεξιὸν εἰς ὑπόδημα,ἀριστερὸν εἰς ποδόνιπτρον,id est,Dextrũ pedem priorem calciato,sinistrum priorem lauato. Quasi hoc abstinentiã indicet,qua sordida omnia ac prępostera detergi debent:illo patientiam, qua meliorẽ nostri partem animum muniri atq; in aduersa omnia confirmari decet. huius igitur septi præsidio & quasi arce cõtenti,quicquid nobis acciderit,in animo atq; in ore illud Socratis promptum geramus: O Criton,si ita Dis placet, ita fiat: me uero Anytus & Meletus interimere quidẽ possunt, lædere autẽ non possunt. Namq; ut poeta inquit, superanda omnis fortuna ferendo est. In qua sentẽtia quo me certius esse intelligas, en tibi symbolum: (prompsisti aũt è uestigio argenteum sigillum duabus pateris faberrime exculptũ) hoc ego, inquis, semper in oculis atq; animo mihi propositum esse uolo, quod me actutũ siquid præter expectationẽ euenerit,tolerandum esse moneat,& quasi auri insusurret, Patere. Quom tam uehementi oratione,quam iure more Homerico hibernis niuibus comparauerim,animũ permouisses: tacitus ipse mecum repetebã memoria Apologum, quem olim mihi pater narrabat:ex auo meo Francisco,qui dignitati equestri lumen literarũ addiderat,professus accepisse. Is ad hunc prope modum fuit,nisi forte quippiam ademit obliuio. In magna existimatione semper fuit fortitudo ex eo tempore, quo Ioui cum Gigantibus congredienti,strenuam operam nauarat. At fortuna quæ semper primas sibi uendicauit,credo inuidia percita quòd eam in uirtutis cõmilitio adscriptam audiuerat,illam incredibili odio persequebatur,captabatq; omnẽ nocendi occasionem: Infortunio etiã formidabili deo mandarat,ut quocunq; loco eam offendisset,lacesseret, opprimeretq; omni nisu. hoc ille, qua est in lædendo industria, miro uoto affectabat. Id uero die forte quadam in Stenagmi campis cõtigit,admirabiliq; utrinq; animorũ impetu cõcursum est. Infortunius prior circumamplexari nixus,uiribusq; prosternere:ubi frustra se laborare intellexit,dolo adortus, implanare conatus est. Hoc illa prouidẽs,magna alioqui & procera fœmina,sese in illum totam iecit, eũq; omni corporis more oblisit. Ita deniq; oppresso magis quàm extincto Infortunio dirempta est pugna. Fuit autẽ id certamẽ neq; leuis operæ, neq; breuissimi

temporis. Diu enim conflictatum utrinque, multumque sudoris profusum. Quod omne consultissima dearum Pallas poculo aureo exceperat, subactoque tenuissimo ætheris polline, unaque utrunque admiscens compactissimā effigiem cōformauit: æternitatisque alimmate delibutā, in summis necessitatibus hominibus ducem dedit. Hanc mortales Patientiā, immortales Stenagmiā nuncuparunt, quòd in Stenagmi cāpis eius primo semina sint coalita. Mox uero editam cura subijt, utrius parentis partes sequeretur: denique placuit maternum robur. Quod ut primū Infortunius resciuit, ex professo eam persecutus, omnibus machinis incessit. Id uero certamen in aulis principum atrocius uideri solet: inspectāte scilicet Fortuna, quæ & Infortunio facilius ex propinquo tela suggerit, & mirifice reluctantis puellæ doloribus oblectaī, utpote gentilitij odij non immemor. Qua ratione adductū poetā tragicū puto, ut illud exclamauerit:

O fortuna uiris inuida fortibus,
Quàm non æqua bonis præmia diuidis.

Hæc me olim optimus ac prudentissimus pater admonebat: qui utinā æquè prudenter consuluisset, ne mihi aliquando ad hos lapides offendere fuisset necesse.

R. D. LADISLAO EPISCOPO VATIENSI, SErenissimi regis Hungariæ Vicecancellario, S.

ACCEPIMVS Seruilium Vatiam uirum prætoriū ita se unum amasse, ut ablegata hominum consuetudine in uillulam suam Cumanā secesserit, atque ibi per ocium omnem ætatē absumpserit. At nostra ætas miratur Vatiensem Antistitē amplissimum, ita sua nihil curantē, ita sui obliuiscentem: ut dum rem cōmunem agit, dum destituti penè regis negocium procurat, multo plus alijs omnibus, quàm sibi natus uideatur. Quare ego illum quom testimonio aliquo meæ summæ obseruantiæ donandum putassem, quod aliquo modo grauissimas eius occupationes leuaret, & quasi mimus in proscenio uel risum excitaret, uel arduis & serijs inducias afferret: nihil se mihi promptius obtulit, quam ἐγκώμιον, seu mauis declamatiunculā dicere, super laudibus pulicis: quam modo dum æger cubarē, lusi: & ne nihil agerem, hoc egi. Nec uero recuso, ut hoc quicquid est, uel rideat, uel irrideat, dum Cælij sui semper obseruantissimi meminerit: secumque ita cogitet, inter ueteres illos statuarios non solum Phidiæ & Praxitelis, sed & Pyrrhichici nomen celebrari solere: qui dū tonstrinas sutrinasque & asellos ac obsonia & id genus uilia pictura exprimit, ῥυπαρογράφου, id est sordidi pictoris nomen inuenit. Sed & illud in hoc scribendi genere opportunum accidit, quòd præter nouitatis cōmendationem etiam breuitatis patrociniū accessit: ut siquid displicet, cito desinat displicere. Bene uale. Budæ. Calend. Iunij. M. D. XIX.

Aera, marmora, saxa, ebur, tabellæ,
Quom iacent sine more prostituta,
Calcari pedibus solent profanis:
Quom uero fuerint dicata templis,
Actutum innumeros merent honores.
Sic uilis modo sordidusque pullex
Cœpit denique nonnihil uideri:
Quom rhetor sua uota nuncupauit,
Et scripsit breue carmen in tabella:
Donum Antistitis esto Vatiensis.

PVLLICIS ENCOMION, CAELIO CALCAGNINO AVTORE.

VIDETVR natura quom exigua corpore animalia compēgit, id ante omnia procurasse, ut quicquid magnitudini detrahebat, illud ui aut aliqua certe utilitate compēsaret. Quorum utrunq; ita planum ac perspicuum in pullice animaduerti potest, ut mirum omnino uideatur: quom & uiribus, si recte inspiciamus, non illi modo breuitate conferēda, sed lōge corpore ac statura maiora exuperet. Quòd si utilitate etiam ac ingenita quadam potentia ita pollere ostenderimus, ut perpauca illi ex omni animantium genere ęquari possint: tum illud abunde, quod expeto, mihi uidebor assecutus: eos scilicet nō satis uero, nec explorato animi iudicio, sed libidine uel inuidia potius permotos, qui sordidum ac infestum animal pullicē dixere: quom ex aduerso potius & elegans & cōmodissimum nūcupari oporteat. Quas eorum calumnias ut facilius diluamus, à corporis habitu primū auspicandum arbitror. Nam ei quidem color, qui præstantissimus haberi solet, seu tu illum hyacinthinum, seu purpureū malis appellare. Hoc triumphantium prętexta, hoc imperatorū paludamenta illustrantur. Corporis uero portio, neq; omnino oblonga, neq; testudinata, neq; planè rotunda, sed quasi omniū particeps, tereti quadam pollet habitudine: qua neq; ad agilitatē, neq; ad elegantiam accōmodatior ulla reperiri potest. Tum uero quo proboscidem natura spiculauit ingenio? quàm exili, quàm reciproca arte conformauit: ut fodiendo acuminata, sorbendoq; fistulosa, deprehendatur. Texturā uero tergoris quàm apte, quàm sine ullo dispendio capiti continuauit: quàm pulchre imbricatis, sed etiam penè inexploratis coniunxit flexilium uertebris: ita ut (quod omnium insectorum peculiare est) frustillatim etiā cæsus, spiritus tamē aliquid seruet: mortiq; intrepide occurset, & quod omnia domat fatū moretur: tantus est in tantillo corporis uigor, tanta pollet acrimonia. At posteriora quàm gracili, quàm reducto tornauit ambitu: fores excludendę saturitati qua conclusit industria, qua coagmentauit modestia, uterculum miro castigauit temperamēto, incredibili caueæ uacuo persorauit? In hunc tenuem quidem, sed uegetum atq; inexhaustum spiritum perflauit. Mirum uero dictu quàm longo intestinorum nexu compleuerit, quàm ingenioso ambitu complicauerit. Quod tanto artificio factum est, tam subtili magisterio peractū: ut nec Myrmecidis, nec Callicratidis opera, nec faberrimi ullius artificis quicquam habeāt conferendum. Nec minus pedes suis distincti internodijs mirabili adhęrent arte. & prioribus quidem ad plurima utitur officia: uel ut scabat, uel ut detergat, iūctis, sublatisq; utrinq; pedibus ne dicam, an manibus? manibus profecto præstat dixisse. Quando & ijs non se modo distringit, uerū & infantiū more qui papillas hauriunt, summā cutem permulgēs elicit sanguinē. Humani enim generis gratia prouida rerum parens natura pullicem peperit, qui plus nimio efferuescentem sanguinem, corpore integro nusquam rescissis membris, nusquā intersectis uenis exhauriat: quippe medici falso huiusce remedij inuentionem hippopotamo adscripsere. Pullex, hoc inquam, pullex primus ostendit mortalibus. Atq; hinc Graeci hominum prudentissimi eum ψυλλαν appellauere, non à breuitate corporis, ut crassiores antiquitatū existimant: sed quòd Psyllorum imitatione exundans sanguinis uirus, solo suctu, nullo dispendio, minima cū molestia, leuissimo tantū pruritu euocet. Ingratus profecto mortalium animus Psyllorū linctus, qui sua terris mala serpentes intulere, celebrat. Tentyritas qui modica ab orbis regiōe crocodilos auertūt, historijs ac monumētis dignos duxere: nullus adhuc pullicem cōmendauit, nemo id animal laudibus extulit, cui (absit inuidia uerbo) uel

inuentionis nobilitate, uel curationis merito, multa hominum milia salutem debent. huius sententiæ nostræ uel illud accedit naturæ testimoniũ, quòd eo præsertim tempore multa pullicum uis ingruit: quom & hiberna segnitie, ac uerna mutatione sanguis tabescit, & medicorum iudicio educendus existimatur. Quòd si ulla uerbis nostris fides habetur: quom sapientissimũ animal hominẽ philosophi iudicarint, quòd unus omniũ manibus utatur: quis posthac & sapientissimũ ac multis naturæ beneficijs ornatum pullicẽ negauerit, quem manuum ministerio tam indulgenter honestarit. Posteriores autem pedes paulo amplius producti, quo maiore nixu prosilire possit: reductis enim illis in poplites & toto corpore incumbens: mox summis digitis obluctatus prorsum, Di boni quàm facilis, quàm sublimis prorumpit in aera. Nemo est ex ijs qui se aut stadio, aut petauro exercent: quiq; in ea arte plurimum profecere, qui sexagesimo impetu uel unũ pullicis saltum æquauerit: ut non immerito Plinius uideatur ei petauristarum lasciuiam tribuisse. Res enim digna prorsus exquisitissima speculatiõe: & quam iniuria Aristophanes illuserit, Socrates uero apud Chęrephontem acutissime explorarit: quot scilicet suos pedes pullex saliat. Qui enim ex nostro genere humanos pedes septem octòue ad summũ prosiluerit, omnibus calculis honestabitur. At pullex tam minutũ tam extenuatum animal sexcentos etiam pedes uel amplius sine plurima omnium admiratione saltauerit. Huius rei notionẽ absolutissimus ille Senex, Apollinis testimonio omnibus prælatus sapientia, cæra dicitur consecutus. Ea enim igni resoluta, pullicis pedem immersit. Quem quom deinde eduxisset, & quasi cæreus calceus pedi hæsisset, eo deinde metitus traditur quicquid interualli fuerat à sua ipsius frõte, unde desiluerat: ad Chærephontis labra quò sese deiecerat. Atq; hoc tam sublimi cõmento rem illa dignam admiratione comperit: ob quam si paulo ambitiosior fuisset, potuit Euclidis more, de cremasterio (ita cistam appellabant, in qua Socrates altiora theoremata speculabatur) desiliens & nudus excurrens εὕρηκα εὕρηκα proclamare. Cæterũ quom ex insectis alia sint ἐλυτρόπτερα, id est uaginipennia: alia ἀνελυτρόπτερα, id est detectas alas habentia: alia ὀστρακόδερμα, id est dura cute prędita: quædam σελάχη, id est cartilaginata: pullex profecto tenera admodum ac molli cute contectus est: ut si uerum sit illud quod ueteres philosophi asseruerunt, animalia acumen ingenij à suprema cute mutuari: nemo sit qui dubitare possit, quin pullex tam tenui cute, multum ingenio inter cætera omnia excellat. Sed neq; illud frustra à natura institutũ puto, ut sex pedes pullici atribuerit, quẽ numerum undiq; absolutissimũ esse cõstat. Suas enim capit portiones, & suis modis concluditur: quod aliubi non temere inueneris. At illud nequeo sine multa admiratione reminisci, quòd tam prompto, tam parato semper est animo: ut se omnẽ protinus habeat in numerato. Quom uero captura incidit, quàm uigilãs & expeditus ad cursum, quàm omnes moras abijcit, quàm raptim se dat in pedes. Quòd si quando cõtigerit, ut minus pateat fuga, septo scilicet ac præmunito omni aditu: illico ad eas artes se uertit, quas inclytus Lacedæmoniorũ imperator Lysander suadebat. Quom enim amiculũ leonis pelle absolui nõ potest, haud est, inquit, iniuria uulpinam assuere. Pullex itaq; se deprehensum intelligens nequaquam se excutit, minime fugã molitur, sed echini more se in globum cõuoluens, exanimatũ simulat, atq; ita negligentibus aut excidit aut certè elabitur. Nemo tamen existimauerit pullicem ea nasci habitudine, eo cultu, atq; illa corporis magnitudine, ad quã postea adolescit. Eius enim ortus admirabilis prorsus, atq; humano simillimus: qualem Herodotus ac Diodorus in Bibliotheca ab orbis incunabulo nostrum descripsit. Humoris enim copia pulueri admista, mox calore subacta, ceu Nilus limo concretus sole accedente tenuissimũ atq; informẽ uermiculum gignit, cui subinde rostellum, manus, pedesq; succrescũt: nec multo exacto tẽpore, non modo humi repit, (habet enim & pullex suam infantiam) sed quasi adultus iuueniliter huc atq; illuc exultat. Quod tanta facit licentia, ut nihil sit adeò repostum, adeò auium, adeò in secessu abditum, ad quod non facillime grassetur ille. Quæ causa etiam apud homines magnam illi inuidiam concitauit. Subiens enim reginarum cubilia, & in puellarũ sinus se recipiens, lectissimę cuiusq; formę primitias libat. Est eñ sanè ingeniosus formarũ spectator: & sicubi purpureas

genas

genas aduertit, sicubi candidas papillulas, aut aureum femur inspexit, ibi mira cum uoluptate solet lasciuire: ibi molles ac teretes lacertulos amplexatur, ibi castigatissimum ac multis expetitum pectus exosculatur. Quid igitur mirum, si omnes illi populariter inuident? Si reges magna cura, multisq; ministris imperant illum eliminari: sed frustra, nec sine multo eorum malo: quando ille se bellissime ulciscitur uel palàm. Eis enim insultans ac mordicus uellicans à maximis quamuis negocijs auertit, atq; in se intrepide cōcitat: concitatosq; uehementer atq; in se magna molientes, uel uno saltu facillime eludit. Iis adde quòd si magni reges sibi immortalitatē paratā putauere, q; de suo nomine quasdam herbas appellauerint: quanto praeclarior praestantiorq; pullex existimari debet, qui pullegio herbae tam celebri, quae per brumā, non sine omniū admiratione, in coronarijs solet efflorescere, nomen dedit: & à quo Graeci Psyllon herbam, quam tu pullicarē dicere potes, ad mille mortalitatis nostrę remedia natā nuncupauere. Eo autē nomine sapientissimus quisq; adolescens pullici se plurimum fateatur debere, quòd in superbientes forma puellas ac insolentes spiritus gerentes: eosq; impotenter aspernantes, qui sibi omne uotum, omnemq; animū addixere: indignatus ille licenter debacchatur: seq; ad saturitatē earum explet delicijs, & mox abiens foedissimo etiā corporis excremento cōspurcat. Cuius rei memoria facit, ut Acheloum ac Periclymenum magnae arguā inscitiae: qui quom se in omnia uerterēt rerum miracula, nunquā tamen pullicē fecere: quom neq; infensius, neq; hostilius possent quàm ea in effigie Herculē offendere, neq; facilius elabi. Qua enim putas illum indignatione lacessitum iri, si in amicae complexu lasciuientes hostes uidisset? at uos parum prudentes nunc taurum, nunc muscam induitis. non indigne igitur successit, si alteri cornu effractum, alter prorsus elisus interijt. Alioqui nō saltu tantum spectabilis pullex est, utpote qui in genere τῶν πηδητικῶν, id est salientium annumeratur: sed neq; segnis neq; imbellis pugnator est, soletq; strennue, quoties occasio suasit, inire certamen, atq; acerrime hostem urgere. Id quod ueteri apologo testatū accepimus. Quom enim aliquādo pullex in impium quendā impressionem fecisset, eumq; grauiter proboscide, id est telo suo perfoderet: coepit ille in subsidium Herculem cognomento ἀλεξίκακον, hoc est malorum auersorē, implorare. At Hercules preces auersatus, & hominis impietatem perosus, non affuit. Excusso autē demum pullice, uel eius certè ira tandem exatiata, impius ille in Herculem conuitia iactabat, qui eo in periculo uocatus opem minime tulisset, non uideri uerisimile affirmans eum in grauioribus affuturum. Atq; hinc apud Graecos in uulgus adactum est prouerbium, ἐν ψύλλης δήγματι θεὸν ἐπικαλοῦσι, id est in pullicis morsu deum implorare. Quòd si quando apud caeteros diuerterit, multo modestius ac ciuilius se habet. Timide enim depascitur: & si forte hospites aduerterit contractiori fronte se intuentes, excedit è uestigio è diuersorio, seq; ad pacatiora cōfert: ni forte insigni aliqua iniuria affectus, aut impudentiorē aliquē persequens, (hos enim omniū maxime odit) instet pertinacius, & ab inertibus poenas reposcat. quo in certamine solet nōnunq; occumbere. nec id profecto satis mirandū, quom is fermè sit omniū bonorū exitus: qualis Ciceroni & Aristidi contigit: qui quom flagitiosos persequerentur, iugulati aut certè oppressi fuerint à malis. Adde quòd si prudens rerum naturae pullicem admonuerit ut facessat, nulla mora est quin protinus se det in pedes, & stationem relinquat. Non autē omnis admonitio de triuio petenda est: quando sunt omnibus animantibus certa quaedā symbola, quorū notionē natura eis impressit. Sic uidemus apes tinnitu cōgregari, & puluere iniecto à pugna desistere. Sic stymphalides ab Hercule nō nisi crotalis eijci potuere. Sic Pythagoras certa uoce bouē à fabis inhibuit. Pari itaq; ratione cōscij arcanorum naturae ubi primū cuculum auem canentē audiuere, quicquid pulueris est sub uestigio dextro colligunt, atq; in hunc usum seruant. Quom enim pullicū tedium eos ceperit, puluerē eum aspergunt: ex quo obsequiosi illi contubernales cōmeatū sibi datum intelligentes, non minas, non iurgia, non digladiationes expectantes protinus excedunt & contubernium relinquūt. Caeterum nec heluo nec uorator est pullex: sed minimo cōtentus cibo, utpote qui per inediam multos etiā dies trāsigat. Cuius rei potest eius gracilitas facilem fidem facere: quam

(si cre-

(si credimus Erasistrato) se arctius substringētes Scythæ imitantur, ut ita expeditionibus aptiores sint, ac minime fame à grauioribus negocijs auertantur. Illud etiā inter cætera comitatis ac modestiæ testimonia connumerauerim, quòd dum cibum capit, minime rixatur, minime obstrepit: sed silentiū seruat, quale ne Pythagorici quidem. Inter æquales uero nulla contentio, nulla inuidia, nulla controuersia, sed constans ac perpetuū fœdus. Quo nomine ego longe pullicē quàm muscam maioribus dignam laudibus puto. Nam qui illam maximè laudare conati sunt, dixerūt eius improbitatem, impudentiamq; ab Homero celebratam. At magnus ille & admirabilis philosophus Aristoteles de insectorum generatiōe uerba facturus, unum omnibus pullicem ceu multo cæteris nobiliorem anteposuit. Vrbanitatis etiam ac elegantiæ illud maximū indicium est, quòd quom scarabeus & alia quædam insecta ceu perniciem unguenta & suaues odores auersentur, hic illis non solum oblectari, sed etiā festiuiter uti solet. Et ne fortè pullicem à Venere & Gratijs abesse putes, longa inter eos est amplexatio, longa exosculatio. Tanta autem uoluptate cōmiscentur, tam indulgenter cohærēt, ut plerunq; mori malint, q̃ suauissimos amplexus intermittere.

R. D. GEORGIO, EPISCOPO QVINQVE ecclesiensi Cælius Calcagninus S.

QVOM in Pannoniā profectus ab ijs, qui de meis studijs nonnullam opinionem conceperāt, studiose & amice admodum fuissem exceptus: nihil occurrit mihi commodius, quo existimarem eis animi mei gratitudinem posse testari: quàm si intestinis factionibus & simultatibus distracta nobilitate non sine maximo regni discrimine, ad eos de concordia conscriberem. non quia me existimarē ea facundia excultū, ut eis id possem persuadere, quod imminens periculum & cōmunis salutis studium persuadere nō possunt: sed ut eos beneuolentiā & uotum meum testatissime relinquerem. Iure aūt te unum Antistes amplissime ex omnibus elegi: cui cōmentationem hāc dicarē. uel quòd me singulari & incomparabili comitate ac benignitate promeruisti: uel quòd unus maximè omnium optimates in concordiam reuocare, & partes dissidentes conciliare adniteris: uel quòd absens olim in Italia autoritatē & magnitudinem tuam audierā, mox in Pannonia ueniens de illustrissimo & reuerendissimo principe meo, & clarissimo uiro Hieronymo Balbo familiare tuo, exploratissimū super sapientia & acumine ingenij tui testimonium acceperam. Ego uerò coràm quanta esset bonitas & humanitas tua perspexi, ut tu longe inter omnes istius regni optimates eloquentia, prudentia, cæterisq; summis humani animi bonis excellere uidearis. Cum in te itaq; omnium faces uirtutum promineant, & apud me clarissimum totius nobilitatis Pannonicæ instar obtineas, non iniuria hunc tibi cōmentarium nuncupans, cæteris omnibus regni proceribus abunde satisfecisse puto. Budæ M. D. XVIII.

DE CONCORDIA
COMMENTATIO CAELII CALCAGNINI.
ad Pannonios.

LICET me satis admonere potuerit illa Platonis sentētia, in republica aliena peregrinum hominē suas tantum res agere oportere: quam deinde Cicero in Officia sua trāstulit: & Lycurgus hoc idem ita existimauerit, ut certū praescripserit tempus aduenis quo transacto sarcinas suas colligerent, atq; aliò habitatum migrarēt: nec minus Valerius Homullus ciuis Romanus me deterrere potuerit ab oratione instituta, qui Antonino imperatori ad se profecto & percūctāti unde colūnas prophyretico lapide insignes habuisset, licenter admodum respondit, eum qui in alienam domū uenisset, surdum & mutū esse debere. ego tamen pridem eas leges & instituta exoluisse arbitror, postquam Christus ille humani generis uindex nouas leges tulit, & neminē qui eius religiōe imbutus foret, peregrinum esse uoluit. Quom enim ille sit omnium caput, qui fieri potest ut membra inter se differant? Alexander Macedo quom suo in exercitu alios Graecos, alios barbaros censeri audisset: At ego, inquit, bonos & malos tātum agnosco: non multo secus ego mihi dicendum puto, eos omnes qui Christiani sunt, mei nominis meiq; corporis existimare: caeteros qui uel ethnici sunt, uel ethnicorum mores habent, longe à me alienos putare. Quare nemo mihi unquam persuaserit, me peregrinū esse inter eos qui eadem mecum religiōe initiati sunt. Sustulit enim Christus illa gentium cognomina: & quicunq; in toto orbe terrarum nati essent, modo nomen huic sacramento dedissent, eiusdem generis & commilitij esse uoluit. Quare nemini mirū uideri debet, si ego sub Italo cęlo natus, et paucis ante diebus in Pannoniā profectus, pulcherrimę gentis, & pręstantissimorū procerum, ac fortissimorū ducum simultates & contentiones miseratus de concordia mihi scribendum putaui: ut si quis esset, cuius adhuc aures ad ueritatem paterent, uel exemplo maximarū urbium & nationū admonitus, uel ipsius ueri imagine pellectus, resipisceret, iamq; ad meliora mentē reuocaret. Qua in re externi hominis oratio forte magis permouere potest: utpote quē omnes exploratū habere possint, ab odio & omni factione longe abesse: neq; amicitię aut beneficijs cuiusquam hoc dare, sed communi tantum generis humani uinculo & ueritati: cuius ea uis est, ut in sui confessionē reluctantes etiam adigat. Certè Athenienses quom intestinis aliquādo discordijs laborarēt, nec ciuium quisquam esset cui certa fides ob suspicionem haberetur, Byzantini foedere & amicitia Atheniensibus cōiuncti Leonē ciuem praestantissimū, & singulari prudentia spectatum Athenas mittēdum putarūt: ut oratione sua, qua plurimum pollebat, animos fluctuantes molliret & in concordiam reuocaret. Cuius quom Athenis magna foret expectatio, postquam deinde cōspectus est, penè ludibrio habitus dicitur: quòd esset breuis admodum forma. Nam ut uere Euripides dixit, forma hominū dignitati plurimum affert. Id quom ille sensisset, è re nata consilium capiens ita uerba fecit. Ego, inquit, Atheniēses, sanè tam breui corpore illudor: quid si uxorem meam dimidio me breuiorē uideatis? quanto ea uobis maiori admirationi sit? Atqui tam breues ambo, quoties inter nos rixamur & cōtendimus, nō omne nos capit Byzantium: quom uero conuenimus, modicus etiam torus capit. Hac eius oratione inuitati Athenienses, & ingenij acumine delectati, faciles aures eius uerbis praebuerunt. Et profecto nemo est qui cōcordiam non summopere appetat, qui discordiae incommoda expertus est, eiusq; aliquando imaginem animo prospexit: quae si quo modo oculis offerri possit, mirum sui odium omnibus concitaret. Eam uero graphice Petronius Arbiter uersibus expressisse existimatur:

Intonuere tubae: ac scisso discordia crine

Extulit ad superos Stygium caput, huius in ore
Concretus sanguis, contusaque lumina flebant.
Stabant irati scabra rubigine dentes:
Tabo lingua fluens, obsessa draconibus ora.
Atque inter toto laceratam pectore uestem
Sanguinea tremulam quatiebat lampada dextra.

Hic est (si credimus) serpens ille mira magnitudine cum ingenti arborum ac uirgultorum strage uisus ferri: post quem insequi cum fragore caeli nimbum per somnum uidit Hannibal expeditionē in Italiam parans: quae sanè effigies Italiae uastitatem significabat, quam animorū discordia nec aliud quicquā praeterea intulit. Dissidentibus enim inter se Italis ciuitatibus, facile fuit hosti nostras opes expugnare. Huius uero natales uel Graecorum prouerbio testante, non aliunde quàm à satietate & rerum omnium affluentia seminariū habere periti existimant: quare bobus ob pabuli abundantiam cornupetis & paulo insolentius lasciuientibus ueteres cornua foeno alligabant, ita omnes admonentes ut procacem bestiam cauerent: quare non illepide Caesar quom ferocientē antea Crassum mollisset, ei foenum cornu detraxisse dictus est. Certè apologus habet, inscitiam & satietatem olim contendisse, utra praestantiorem foetum pareret. ita utranque in Momi amplexus procubuisse. Ex inscitia persuasionē, ex satietate discordiam esse progenitā. utranque è deorum cōsortio eiectam. Sanè Homerus hanc Erida nūcupauit: quam deturbatā caelo à Ioue propter insolentiam scribit. sicut & in sacris literis malos genios ab aetherea sede depulsos legimus, quòd sibi plus nimio arrogarēt. Alioqui in Alexandri ex Aphrodisiade Naturalibus quaestionibus legimus, Cupidinem ex Furijs unam amasse: credo ea causa, quòd eorum acerbissimum est odium, qui se aliquando amarunt. Vnde uulgo iactatum est, fraternas simultates longe esse acerrimas: & ex summo amore summas cōtentiones & capitale odium nasci solere: ut non de nihilo factum existimemus, ut Publius in mimiambis eam sententiā extulerit: ita amicos habendos esse, ut scias eos fieri posse inimicos. Qua nullam infensiorē amicitiae Cicero putat in uulgus esse prolatā. Qui enim fieri potest, ut cuiquam fides praebeatur, cuius amor aliquādo solui posse censeatur. Quare Anterota ueteres uindicē, non uiolatorem amoris colebāt: ut quicunque amoris foedus peruertisset, sciret sibi poenas tāti sceleris esse subeundas. Lethaeū quidem amorem facibus undas inuergentem coluit antiquitas, à quo amicitiae obliuionem inuehi significabāt: eiusque imaginē in Erycinę Veneris templo apud collinā portam statuerant. Sed ei cū Anterote nullum fuit, ut falso quidam opinati sunt, cōmercium. ulciscebatur ille: hic prouocabat. mutuas operas ille dandas in amore censebat: hic omnem amorē summouendum tollendumque suadebat. Quare quantum inter se distent, facile quiuis ex utriusque potestate potest colligere. Sunt tamē qui utrunque simul colendum dixerint, utpote qui contraria natura una esse putauerint: ita ut alterū sine altero minime posse cōstare affirmauerint: sicut receptissimi philosophorū inter rerum initia formā & priuationem, quam materiā interpretantur, adscripserūt. Democritus poenam & beneficium. Empedocles amicitiā & dissidium, quorum altero omnia mortalia coalescerent, altero conficerentur. Hinc illa rerum sympathia & antipathia, quom inter se quaedam optime conuenire, quaedam dissidere plurimum intelligamus. Sic filicem arundini infensam, arundinē corrudę amicam: sic rutam fico gratam, rhaphanum uiti inimicū: cucumerem aquā uel procul appetere, oleo uero reluctari dicimus. quarū rerum causam quis aliam attulerit, nisi naturae spectaculum sibi ac nobis paria componentis? & discordiam ac repugnantiā rebus ingenitā inserentis, ut omnia perpetuas uices patiantur. Nō alia de causa angues in caduceo Mercurij Herculaneo complexu iungebat antiquitas, nisi ut amicitiā concordiamque & mutuum consensum significarent. Quod symbolum ferentes oratores qui ad feriendum foedus ineundamque pacem proficiscebantur, caduceatores dicebantur. eodem etiam nodo in uulneribus colligandis periti utuntur: tanta est mutui nexus uis: ut non solum ad animos uinciēdos, sed ad salutē incolumitatemque corpori etiā conciliandam polleat. Hinc Di Cōsentes dicti ab Ennio, XII illi qui mutuo inter se consensu con-

spirare

ſpirare creduntur: & fratrum arualium primum apud Romanos ſanctiſsimũ collegi um inſtitutũ à Romulo ad aruorum cuſtodiam, cui ſpicea corona pro inſigni data. Eadem ratione phalanx apud Macedonas, legio apud Romanos, ſacra cohors apud Achæos, teſtudo in oppugnationibus urbiũ nomen meruit: quòd ex neceſſarijs con iunctiſsimisq; militibus coaleſcerent, qui ex æquo ſuam & cõmilitonum fortunam metiebantur: quando & arbores, quę multis terræ adnitũtur fibris, difficilius reuelli poſſunt. At contrà irio infamis, quod diſſenſiones animorum inuehat. Ilex apud ma iores noſtros non ferè ob aliam cauſam male audijt, niſi quod materia licet ſpiſſa & robuſta ſit, frangitur tamen aliquando ac ſponte diſsilit: cui ob id Pericles Bœotios ſimiles eſſe dixit, quoniam ipſi ſe conficerẽt inteſtinis diſcordijs. Eadem ratio à ſtru-cturis quibus æternitas debetur, ſciſsimã reiecit: ſic enim fagi ſpeciem appellabant, quæ facile in tenuiſsimas aſſulas laminasq; ſecari poteſt. Egregie profecto Demara-tus Corinthius ſingulari amicitia Philippo Macedoni cõiunctus, quom eum conue niſſet eo tẽpore quo cum uxore & filio diſsidebat. Interrogatus enim, an Græci be-ne inter ſe cõuenirent: familiariter admodum reſpondiſſe dicitur. At ego te, inquit, Philippe admiror quòd de Græcorum concordia ſollicitus ſis, qui familiares ſedi-tiones & domeſticam diſcordiam adeò negligas. Quom Piſiſtratus Athenis rerum potiretur, factum eſt aliquando ut inter eum eiusq; liberos ſimultas oriretur, quæ a-nimos Athenienſium ad nouas res moliendas erexerat. Quod quom uir ſagaciſsimi ingenij præſenſiſſet, ſibi omni opera filios conciliauit. Deinde in publicũ prodiens hæc uerba habuiſſe traditur: Succẽſui equidem, inquit, Athenięſes, meis filijs, quòd paternæ uoluntati (ut par fuit) minus acquieſcerent: ſed uiſum mihi deinceps eſt of-ficium eſſe meum, ac pietatis paternę munus, ut ego ipſe in liberorum ſententiã con cederem. Certũ itaq; habetote, ſobolem ac liberos regis cõuenire. qua oratione iam tumultuantẽ populum compreſsit, & imminentẽ ſeditionem extinxit. Nam ſi uerita tem recte excutimus, non Pandora illa ab Heſiodo celebrata in pyxide mala huma-no generi importauit, ſed diſcordia. Quid enim aliud eſt, per deos immortales, ſce-lus, flagitium, facinus, niſi à uirtute longe abhorrens & diſcordans cogitatio? Quid bellum, quid rixa, quid clades, niſi diſcordantium animorũ furor & intemperantia? quid morbus, quid peſtilentia, quid mors, niſi elementorum, ex quibus noſtra corpo ra compacta ſunt, contentio & diſcordia? Dum enim illa conquieſcunt, atq; inter ſe cõueniunt, ea mediocritas habitudinis ſeruatur, quam ſanitatẽ appellamus: ubi uero calor frigori, & humori ſiccitas aduerſari cœperit, iam tum febres & mille morborũ genera inſurgunt ac nos male habent. Quòd ſi uehementius etiam inter ſe conflixe rint, ita ut ab altero alterum opprimatur, tum animal neceſſe eſt aboleri. Qua ratio-ne intelligere poſſumus quàm calamitoſa ſit diſcordia regnis & ciuitatibus. Quom enim regnum bene conſentiens & conſtitutũ ſit quaſi corpus ſua utens ualetudine, in qua rex ipſe & princeps ſummũ locum habet: huic omnia decet mẽbra, id eſt du-ces & proceres, obſecundare: quare ſi uel à rege uel inter ſe diſsideant, norint ei re-gno maturũ interitum imminere. Nam ubi partes labãt, ut elegãter inquit Curtius, ſummã turbari neceſſe eſt: quando hæc eſt maxima rerũ publicarum & regnorũ ca-lamitas. Non enim hoſtes aut peſtilentiæ, aut aquarum illuuiones, aut terræmotus, plures urbes abſumpſere, quàm diſcordia & inteſtina ſimultas: quæ tunc maximè ſo let accidere, quom non publicæ utilitatis, ſed priuati cõmodi, ratio habetur. Nec e-nim fieri poteſt ut qui ſui gratia omnia molitur, omnia cogitat, ille ſocietatẽ inter ſu-os, ius naturæ inter externos tueatur. Hoc uitium una omniũ Philautia, id eſt amor ſui, quem recte Horatius cæcum appellat, ſolet hominum animis inuehere. Magna ſanè dementia eorum qui tam falſam ſibi utilitatis ſpeciem induere, ut priuata ſerua ri poſſe arbitrẽtur, niſi publicis ante omnia conſulatur. Qui enim fieri poteſt ut pars ſubſiſtat, quom totum deperierit? euellenda itaq; eſt imprimis hæc opinio è menti-bus humanis, ne quiſquam tunc ſua ſalua fore ſperet, quom ea quæ ſunt omniũ fue-rint cõclamata. Quippe eo quiſq; promptior ad conſeruationẽ uniuerſi properabit, quom intellexerit in eo rerum ſuarum ſalutem eſſe poſitam. Nam ſicut nauis pericli tari non poteſt, quin ea, quæ in ipſa cõgeſta ſunt, eodem naufragio amittantur: neq;

intereſt(ut ille inquit)an in puppi an in prora ſita ſint:ita reſpublica & regnum affli gi non poteſt, quin ea quæ ciuium & optimatum ſunt, eadem clade rapiantur. Quare nō iniuria Agrippa ſe multum Saluſtianæ ſententiæ debere profitebatur, qua ille diuinitus propè monuit, concordia res paruas creſcere, diſcordia uero magnas etiā dilabi. At quanto melius putatur Mneſarchus rerum principia numeros bene ſibi cohærentes poſuiſſe: à quo non multum diſſentit Plato, licet adeò difficilem illam ſuorum numerorum texturam digeſſerit, ut pluribus dubitandi quàm intelligendi præbita uideatur occaſio: unde & de numeris Platonicis in rebus parum intellectis factum eſt adagium. Ille ſanè ad maiorē rerum compagem iuncturamq́ duobus uinculis opus eſſe monſtrauit, ut inuicem & mutuo nexu reſpondeant: qui geminus & utrinq́ alludens conſenſus, ſi in rempublicam regniq́ gubernationē transferatur, ita ut animi mutuo amore illecti mutua inuicem præſidia, quæ ſanè concordia appellatur, parent: tunc res in dies felicius proceſſuras, melioremq́ ſpem habendam eſſe certum eſt: quod Aeſopeus ille apologus cōmode admodum ſignificauit. Quom pater in confinio mortis poſitus filios ad cōcordiam inuitaret, eis uirgarū faſciculum propoſuit: quē quom eorum quiſq́ fortiſsimus fruſtra rumpere fuiſſet conatus, tum ei qui minore natu fuit, uirgas ſeorſum perfringendas dedit. quas quom ille minimo negocio confregiſſet: En, inquit, uobis filij quantū mali affert diſcordia. Facit enim ut quæ iuncta inuicta ſunt, ſimul ac diſsipantur, facillime intercidi poſsint. Quare ſi res ueſtras uultis diuturnas eſſe, ſi uos inuictos reddere, concordiā colite. Idē exemplum in cauda equina propoſuit militibus diſsidentibus Sertorius: cuius ſetas nemo tam robuſtus fuit in exercitu, qui conglobatas potuerit reuellere: mox autem diſtinctas imbecillis & iners lixa decerpſit. Scio & regno Pannonio hoſtes priuatim eſſe & publice. nemo enim amicitias colit, qui ſibi inimicitias propoſitas neſciat: quando ij ſoli inimico carent, qui amicum habent neminem. Libet hic eorum ſententiam refellere, qui in uita utiles ſalutareſq́ inimicitias putauere. Quam opinionē Ariſtophanes attigit, Plutarchus fuſius proſecutus eſt. Eorum ratio ferè duplex: & quòd nos cautiores reddant: & quòd in earum cōparatione quàm ſit appetenda amicitia intelligatur. Qua ratiōe, ſi Dis placet, & morbos laudare poſſumus, quorū cauſa tot pharmaca, tot remedia inuenta ſunt. Eadem etiā conditione uitia & ſcelera plurimum cōmendemus, quæ tam ſalubribus legibus, tam præclaris inſtitutis occaſionem dedere: ceu non multo humano generi utilius optabiliusq́ futurum fuerit, ut ſanitate corpora, innocentia ciuitates conſtanter perfruerentur. Quom igitur undiq́ hoſtes immineant, acerrimisq́ oculis uos & ueſtra intueantur: (mirū eſt enim quàm acrioribus oculis aduerſarij occaſiones nocendi, quàm amici iuuandi captēt:) quom perpetuus Chriſtiani nominis, ueſtriq́ imprimis, quos propugnatores ac defenſores ueræ pietatis quaſi in principijs deus cōſtituit, aduerſarius Turca exertos in iſtius regni ceruicem gladios ſemper habeat, & ad quotidianas incurſiones excubet: quàm procurandum eſt omni ingenio, omniq́ animi intentione, ne qua latebra, ne qua occaſiuncula ad res cōmunes labefactādas offeratur. Quod enixius & accuratius à uobis faciēdum eſt, quom ex ueſtris præſidijs cōmunis omnium Chriſtianorū ſalus & incolumitas pendeat. Quare ſi quis eſt qui iniurias ab altero acceperit, iam nūc deſinat meminiſſe, ſuosq́ labores & affectus tum patriæ tum publicæ ſaluti largiatꝰ: iamq́ animi deſæuiant, fiatq́ uetus ille ſyncretiſmus: cuius nominis cauſam enarrare non ita fortaſſe fuerit præter propoſitum. Diſsidebant aliquando Cretes, capitalibusq́ odijs in mutuā perniciem anhelabant. tunc hoſtes ſibi rem factā putantes, tumultuaria claſſe collecta in eos expeditionē facere moliebantur. Quod quom à Cretibus reſcitum foret, depoſita ſimultate, melioremq́ mentē induentes in cōcordiam rediere: quam ex eo euentu ſyncretiſmon, id eſt Cretenſium conciliationē appellauere. Nec minus prudenter apud Athenienſes, quom Thraſibulus à triginta tyrannis patriam liberaſſet, & ob ueteres iniurias exactosq́ ciues eorumq́ bona occupata magnæ diſſenſiones & calamitates imminere uiderentur, lex ſalubris atq́ admodum omnibus urbibus expetenda introducta eſt: quam amneſtiam, id eſt iniuriarum obliuiſcentiā nūcupauere, ne qua iniuriarū ſuſpicio & quaſi labecula in hominum animis

reſideret

resideret: & id quidē prudenter. Exemplo enim Rheginorū moniti erāt: qui quom discordia laborarent, ciuitasq; per dissensionē diuisa in duas partes esset, ueterani ab altera parte ab Himera in auxiliū uocati, pulsis ciuitate ijs contra quos implorati fuerāt, & mox cæsis qbus tulerant auxiliū, urbē cū cōiugibus & liberis sotiorū occupauere: ita ut Rheginis multo melius fuerit uinci q̃ uicisse. A qua re nihil diuersum fecit Philippus rex Macedonū: qui quom dissidentibus duobus Thraciæ regibus iudex & disceptator inter eos electus esset, more ingenij sui ad iudiciū uelut ad bellū inopinātibus fratribus instructo exercitu superuenit, regno utrunq; nō sentētia sed fraude & scelere spoliauit. Quom ergo à maioribus nostris tria hominū genera tradita sint: eorum scilicet qui per se, nulloq; admonente sapiunt: aliorum qui quom minime ipsi se sapere intelligant, alieno tamen consilio acquiescunt: alij sunt qui in postrema hominum classe censentur, si modo hominum cognomine digni sunt, qui neq; ipsi beneficio naturæ sapiunt, neq; bene monentium consilijs hortationibusq; adnituntur: felices profecto eos existimauerūt, qui nō suo sed aliorū exemplo & periculo edocti ad bonam frugem peruenere, ne in eos uetus illud & uulgatum conueniat, Piscator læsus sapit: quod eleganter Homerus, ῥεχθὲν δέ τε νήπιος ἔγνω. Nā certū est secunda consilia esse meliora, sed non carere pœnitentia. Quare agite ô principes prudentissimi, & quom ipsi uestro ingenio plurimū sapiatis, alienisq; exemplis & domesticis admoniti intelligatis quàm feliciter omnia concordiæ obsequunden tur: & rursus quàm pessum eant, postquam sotietas interrupta est: date operam ut apud uos plus externa exempla, quàm domesticum periculum profuisse uideatur. Nam Atheniensium, Macedonū, Lacedæmoniorumq; imperium dum concordi ducum & ciuium uolūtate gubernatū est, semper floruit, & incrementū maximū accepit: postquam uero inter se cōmutatæ sunt uolūtates, alienatiq; animi, facile & quasi eorum impulsu dissipatum corruit. Romanum certè imperiū, quo neq; maius, neq; præstantius aliud uidit orbis terrarum, nunquā ad eam magnitudē peruenisset, nisi unum fuisset omniū ciuium consilium, eadem mens, idem spiritus. nunq; etiā dissolutum et abolitum, ni cupiditas & ambitio, et proprius cuiusq; affectus ab amore patriæ, à cōmuni salute animos auocasset. Quare nō iniuria Cicero ciues suos, tam fœde dissidentes, scopas dissolutas solet appellare. Et profecto ita est, iumentis ueterinisq; repugnantibus atq; in diuersa trahentibus fieri non potest, quin iugum excutiatur, uertāturq; quadrigę. Quòd si nauem gubernātes obluctent̄ inter se, & quisq; uelit pro captu animi sui huc uel illuc clauū propellere, & antemnas obuertere: quis dubitat ei naui pręsentissimū naufragium aut allisionem paratam esse? In uestris monumentis traditum est, quàm egregie ac feliciter Atila ille magnus autor uestri generis non paruam orbis partem suis uictorijs obiuerit, magnumq; uobis nomen & regnum parauerit: quod omne post eius mortē dissidentibus eius liberis, sibiq; principatum asciscentibus penè funditus euersum est. Sed quid ego uetustatem & res à memoria nostra remotas excutio, quom proximis & recentibus exemplis uti possimus. Nondum planè trienniū actum est, ex quo plebs agrestis nescio quo fato excitata ad signa conuenit: erectoq; crucis uexillo, quo aduersus impios tantū hostes uti solemus, in omnē nobilitatem atq; ipsum deniq; regem mouere arma ausa est. Tunc satis potestis meminisse, intestino illo malo quantū animi omniū perculsi sint: quantus terror omnes peruasit: quàm res omnis Pannonica in procliui fuerit, quom maxima pars multo ad fugā quàm ad pugnam esset paratior. Quòd nisi deus optimus maximus res nostras miseratus pauorem terroremq; quasi panicum in turbam illam iniecisset: atq; ita consiliū aciemq; non solum animi sed etiā oculorum perstrinxisset, ut neq; ipsi suas uires agnoscerēt, neq; uestram imbecillitatem intelligerent: hoc certè tempore nullas opes, nullos lares, nullum deniq; regnū haberetis. Quòd si manus illa tumultuaria & improuida, sarculis & furcillis armata, tantum periculum inuehere potuit, quo tum deniq; loco res futura est, si uos præstantes ingenio, magnis opibus spectati, amicitijs, cognationibus, beneficiarijs, alijsq; maximis præsidijs instructi & adornati, odia, simultates, cōtentionesq; exerceatis: si (quod abominor) quasi ἀκέφαλοι à dicto regis desciscatis, fideiq; & sacramēti immemores eū deseratis quem

in hac præsertim ætate tueri oportet. Nolite per deos immortales principẽ uestrum, dignitatem regiã, publicam incolumitatem prodere. néue ætatem hanc teneram & adhuc impuberem contemptui habetote. Reges enim, in quorũ potestate sunt, deos uindices habent. Neq; profecto tam excellens indoles, tanta uirtutum facies, tanta maiestatis planè regiæ imago debet parum animos uestros mouere. Cernitis enim ex his oculis, ex hac fronte, ex hoc aspectu, quanta lux, quantũ seminarium iustitiæ, prudentię, magnitudinisq; animi promineat: quàm ille ad omnes res magnas natus, quàm nihil degenerans à suorum amplitudine, ut non minus ornamenti additurus quàm accepturus à maioribus uideatur. Notum est quantũ maiestas etiã infantis regis apud cæteras gentes polleat. Philippus maior rex Macedoniæ excedens è uita Europum filium infantẽ reliquit hæredem: cuius ætatem Illyrij hostes finitimi contemnentes, Macedonas aggredi ausi sunt: qui prælio pulsi mox regem suum in cunis positũ in expeditionẽ produxere: initaq; acrius pugna uictoria potiti sunt, tanquã ideo uicti fuissent antea, quòd bellantibus sibi regis auspicia defuissent. Accendebat animos & præsentis regis maiestas, & miseratio permouebat infantis, quem si uicti forent captiuũ regem facturi uidebantur. Conserto itaq; prælio magna cæde Illyrios fudere: ostenderuntq; hostibus suis, priore bello regem Macedonibus, non uirtutem defuisse. Subeant præterea mentem lacrymæ & preces clarissimi regis Vladislai, qui excedens ab hac mortalitate, nihil prius habuit quàm uobis unicum filium puerum successorem regnorum cõmendare. In uestra fide ille spes suas, & quasi spiritum illum quem agebat deposuit: sponsionibusq; uestris subnixus conquieuit. Procurandum itaq; uobis est, ne duorum principum existimatio fraudata uideatur: néue uno tempore data optimo principi fides, & suscepti clarissimi filij defensio illusa destitutaq; uideatur. Quòd si quæ inter uos priuatim contentiones exortæ maiores sunt quàm ut breui sedari possint: in hoc saltẽ diligentiã adhibete, ut quæ ad publicam utilitatẽ pertinẽt, bene inter se cõueniant: & nulla sit tanta uel Diomedea necessitas, uel Empedoclis peruicacia, quæ uos ab hoc proposito depellat: efficiteq; id quod in citharis maximè agnoscitur, ut ex dissonis fiat concentus. Sic enim prudenter ueteres Harmoniam ex Marte & Venere genitã existimarũt, quòd grauia & acuta seorsum opponi uideantur: quom uero unà componantur, incredibilem suauitatem auribus reddãt. At si qui sunt inter uos tam malo & inauspicato ingenio nati, ut quasi Eurynomi inter Castores & Polluces odia & simultates ferãt: agite eos ceu astorgion, id est discordialem & ominosam herbam, à limine amicitiæ uestræ longe eijcite. Laurũ cognomine insanam esse ferũt in Bebrycis portu, quam simulac quisquam in domũ attulerit, exitiales statim discordiæ insurgunt. quare nautę in eo portu obuersantes eam cane peius & angue reformidant & auersantur. Hanc itaq; in uestram prouinciam admittere, quam indigenæ domi abominantur, turpe foret & detestandum. Erit itaq; salubre in memoria semper habere illum Menenij Agrippę apologum, quo secessionem populi Romani à patribus sedauit: iritatosq; animos conciliauit. Quom pedes manusq; & membra cætera à capite olim desciuisse memorauit, quom illud quasi iners & inutile iudicaretur, & nisi in antiquam amicitiam rediuissent, maturum interitum omnibus imminere nuntiasset. Qui tunc demũ pręsenti exitio intellexerint: quàm periculosum foret uel sine ignauo capite uiuere. Qua oratione moniti quirites non inuiti sibi persuaderi permiserunt. Hanc itaq; cõcordiam antiquitas ita necessariam iudicauit, ut ei Camillus templum dicauerit, eiq; omnium rerum ubertatem acceptam tulerit. Quare in antiquis numismatibus nunc eam cratera dextra, leua copiæ cornu tenentẽ: nunc sceptrum ex quo fructus exeant porrigentem spectamus. Quin & Aegyptij cornices duas concordiæ symbolum in sacris literis adscribebant, in nuptijsq; earum uocem ominis gratia repetebant. Tum uero in mysterijs Hebræorum punica mala uestibus dependentia concordiam designare putabantur: quòd sicut grana cõmodissimo situ natura disposuit, sic animi concordes inter se maximè esse debeant. Interrogatus enim ille quæ nam esset ciuitatũ pulchritudo, eleganter concordia respondit. Quam rem intelligens magnus ille nostrę salutis procurator Christus, pacem unam ex omnibus quasi certam & firmissimam hære-

hæreditatē nobis reliquit. Quam uos tueri omni animi captu, omnibus quibus polleris uiribus maximè par est. Non opes, non animi, nō prudentia, non rerum maximarum deest experientia, qua id facere posſitis, modo ad id faciendum non magis facultas quàm uoluntas adſit. Profecto ut omiſſa omni alia cogitatione hoc unum agatis ſuadet ratio, monet naturę & Chriſtiani nominis coniunctio, ſalutis & regni, id eſt publicarum & priuatarū rerum conſeruatio impellit: fidei iubet ſacramentum, neceſsitas deniq; & imminētis periculi magnitudo cogit, et quaſi exerta uoce, ni hoc feceritis, maximum malum & inanem deinceps pœnitentiam minatur. At uos exiſtimate hæc quæ à me dicuntur, à liberis, ab uxoribus, à penatibus, à familia ueſtra, ab omnibus quorum ſalus à iudicio & præſidio ueſtro pendet, cum fletu, cum eiulatu & lacrymis implorari. Nec uero Pannoniæ tantum hoc uotum, ſed Italiam, Germaniam, Galliam, Hiſpaniam, cæteraſq; Chriſti prouincias hoc à uobis efflagitare cogitate. Illa ipſa ſumma deipara uirgo, cuius numine iam tot annos iſtud regnum ſtetit incolume cum faſtigio, hoc à uobis iure poſtulat. Quare meliores animos induite uiri fortiſsimi, exoratoq; imprimis immortalis dei præſidio digna ueſtra ſapientia, ſalutariaq; uobis & regi ac regno ueſtro conſilia capeſsite.

DE CALVMNIA

COMMENTATIO CAELII CALCAGNINI, AD HERCVLEM PRImum, ducem Ferrariæ II.

PROOEMIVM

SI literarum poſſet effigies palàm
Mortalium luminibus offerri, ſui
Ipſius admirabiles accenderet,
Et ſomites amoris, & gratuita
Scientiarum concitaret ſemina,
Inuicte princeps Hercules iuſtiſsime,
Doctiſsimiq; concionis arbitri.
Sed quom negetur intueri publice
Vultus beati prænitentem formulam:
Quam non Apelles ſignifex multiſcius,
Non cęla docti Mentoris procuderent,
Nec fabricator optimus Myrmecides,
Toreumatumúe conditor Pyrgoteles
Formare nullis audeat coloribus,
Nullo ære, nullo conſequi cælamine.
Proinde curas anxijs à mentibus
Excutite: & hanc unam mihi operam impendite.
Nam cyclicarum dicere agmen artium
Molimur: & ſeptemplici compendio
Conglutinare quicquid humanum genus
Ab uniuerſis didicit olim ſeculis,
Itaq; Polygnotus, ita præparcus Myron
Acres tumultus prælij Marathonij
Locos, duces, genteſq; miſcellaneas,
Et Xerxis omnes explicarunt copias
Per porticus unius amplitudinem.

Res ardua est, & uiribus maior meis,
Quam singulatim nemo percipit satis.
Vos candido, uos integello pectore
Aequi boniq; consulatis, obsecro.
Hos rupicones liuidos nihil moror.

Q VI hactenus de calumnia uerba fecerunt, idem mihi propè fecisse uidentur, quod medici nõnulli fecisse dicuntur: qui quom de morbis sibi agendum proposuissent, uniuersales & publicas quasdã rationes attulerunt: & quàm eorum graues cruciatus sint, quãq; ijs affectos male habeãt, prosecuti sunt. ea uero quæ ad eorum salubritatem faciebant remedia, oscitanter ne dicam impudenter prætermisere: quom nulla pars magis expeti soleat, aut nihil prius medicina polliceatur. Nam quòd aer male haustus & pestilens, quodq; cibi intemperies plerisq; mortis causam afferat, ita gratum est audire: si & quomodo utrunq; uitari possit, aut si iam æger infestetur, corrigi, deinde indicetur: quando hoc totius operæ precium existimatur. Ridiculum uero prorsus est, ut quàm graues acutosq; dolores afferat ægritudo, ostendatur: si nulla præsertim merces præterea accedat. Cruciatus enim & dolores ægri, uel ad pœnitentiã perspectos habent. Nobis uerò hoc loco decretum, quanta fieri poterit facilitate, calumniæ seminaria excutere: mox eius iniurias opportunis remedijs præuertere: aut si remedia ipsa præoccupauerit, imprudentesq; inuaserit, mollire: & si ægri etiam habitudo patiatur, prorsus leuare. Et quantum ego uideo, tres calumniæ fontes offeruntur: aut enim cuiq; calumniam facimus, quòd eius fortunæ atq; æstimatiõi inuideamus, etiam si nil cõmodi ex ea re nobis offeratur: aut quòd acceptam contumeliã ulciscamur, & quasi iniuriã reponamus. Tertius fons est quo penè cæteri ambiũtur: quom expectatæ alicuius utilitatis gratia uel alienam fortunam oppugnamus, uel tempori inseruimus, uel gratiã aucupamur. Et licet superiores duo, tertio huic finitimũ quippiam habeant: certum tamen est multum inter eos dissidere. Quòd scilicet eorũ cuiq; priuatus quidã terminus præscriptus sit: ut ille quidem uoluptatẽ ex aliena depressione quærat, alter satisfieri sibi hostis incõmodo postulet. tertius iste nullam trahit aliunde rationem. Totus enim à se pendet, totus sibi laborat, nihil extrinsecus expetens. Cum ex his tribus igitur fontibus manare calumnia intelligatur, utile existimamus fore, si uniuscuiusq; illarum principia & quasi scaturigines exploremus. Solemus autẽ his maximè inuidere: quos indignitate fortunæ, aut ad summas opes, aut ad excellentem existimationẽ uidemus peruenisse. Nec in his modo, quamuis in his primũ, cõstat inuidia, sed in res omnes etiã tenuissimę operæ declinat: quom scilicet quisquã, aut animi, aut ingenij uel corporis uel fortunæ, bonis alium præstare ægre fert, & quodammodo iniquo animo uidet, quibus ipse careat, ex quo etiam inuidentiam dictã existimauit Cicero. Iccirco eleganter Isocrates putauit, inter maximos cruciatus inuidiam annumerare deberi, quòd ipsa habẽti maximũ supplicium sit: ut facile intelligi possit, abunde pœnas luisse qui alteri inuidet. Excitari aũt plurimum solet inuidia, quom immoderate quempiã utentem uidemus his bonis, quibus pollet: eaq; multum esse in ore hominũ. Ita enim apud plerosq; comparatũ est, ut alienis radijs putent suam lucẽ præstringi. Quom hinc igitur excitari inuidiã cognoscamus, danda est opera, quantum in nobis est, ut ea declinemus omni ingenio: & bona quibus illustres sumus, non quidem abscondamus: hoc enim propè impium esset, se merita uirtutis mercede fraudare: sed nec uenditemus, nec ambitiose nimis iactemus, minimeq; cæteris nos ea parte præferamus. Inter omnia enim maximè æquabilitas conciliat amicitiam & tuetur, ostentatio aũt ubiq; inuidiosa. In cœtu etiam amicorum minime nobis plausores & nostrarũ buccinatores laudum appareamus. Hoc enim ita odiosum semper existimatum est, ut iactata sit apud Græcos sententia, Latendum esse dum uiuimus, ut feliciter uiuamus. Alioqui qui se nimis exponunt, &

quasi

quasi ad opinionem hominum, ostentant, perpetuos habent persecutores eos, qui se in eodem bonorum genere optāt esse quamclarissimos. Mediocritate autē uiuendi & modestia nihil optabilius. Sic pater ille Terentianus locupletissimū moribus filij testimoniū putauit attulisse, quom dixit: Nunq̄ pręponēs se alijs: ita ut facillime sine inuidia laudē inuenias, & amicos pares. Eorū itaq; mores omni arte respuendi sunt, qui qua parte uident amicum minus instructū esse, eam nituntur aperire: ut ita ingenium ipsi suum intempestiue oggerant. quæ res non ad inuidiam modo, sed ad summum odium animos iritat. Quanto commodius facturi, si aliena uitia dissimulent. Quicquid enim laudis putant uirtutis possessione cōsequi, illud omne inepta ostentatione amittunt. Egregie itaq; ornatrices sponsarum mihi facere uidentur, quę illarum neuos omnes conantur inducere: sibiq; nuptiarū die minus fuci asciscunt, quo illę formosiores appareāt. Et profecto pictor summā laudem comparauit inuenta arte qua Philippi regis orbitas in tabula tegeretur. Tantum igitur abest ut alienis uitijs insultemus, aut uirtutes nostras prædicemus: ut potius si forte contigerit, ut honorificos de nobis sermones audiamus, eos quantum in nobis est, aut propulsare, aut supprimere debeamus: tum ut ambitionis nomen fugiamus, tum ut minime inuidiam, quæ sibi deinde calumnias consuit, prouocemus. Facit hæc ratio, ut non desinam eos admirari, qui inuidiam habenti tantū nocere existimauerunt: quom tamen quotidie usui ueniat intelligere, quot detrimenta eos sequantur, quos aliena inuidia uexauerit. Nam quisq; summa ope nititur ea demoliri, quæ sibi lumē præripere uideantur: ceu quom finitimæ domus altitudo ad nostram aream solem non admittit, iure & iniuria agimus, ut omnis obex summoueatur, resq; ad æquabilitatem redigatur. Deniq; natura ingenitū est, ut quæ cuiq; maxime displicent, ea e medio tollere procuret. Quo factum est ut ueteres solo obtutu inuidos nocere existimauerint, & fascinum ipsum ab inuidia dictum uoluerint. Non tamen admodū facile existimamus hanc ipsam inuidiam euitari posse, quòd in animi penetralibus abdita lateat, nec facile agnosci possit: dissimulatur enim magno ambitu inuidia: nec est quisquam, quem se inuidum esse profiteri non pudeat. Cuius rei ea mihi summa ratio uidetur, quòd omnes ægreferimus profiteri ea nobis deesse, quibus alter maxime illustratur, ne idcirco illi cedere uideamur. Quotus enim quisq; est qui non se parem, aut etiā ultro potiorem putet: uel profecto hanc de se opinionem haberi uelit, ut si quid ipsi defuerit, quod alteri abunde suppeditet, nō sua culpa id factum putari uelit: sed aut fortunæ iniuria, aut parentum negligentia. Multi etiā iudicio se aliqua aspernatos prædicant. Hinc factum uidemus, ut eam quisq; artem aut disciplinam, quam amplexus est, cæteris longe præferat: diuersarum aūt laudem quantum in ipso est conetur extenuare. Proinde huic morbo difficilius occurri potest: utpote cuius, non dicam causa, sed sedes ignoratur. Euenit enim nobis quod ijs qui imprudenter in media acie hostium deprehensi sunt: ut quom omnia undiq; secura existiment, nihil tamen tutum inueniant. Et quod mihi in hac re miserabilius uidetur, ab his potissimū timendum est, qui nobis necessitudine aut uicinitate coniuncti sunt. Externi enim externis minime inuident: sed aut qui ijsdem studijs tenētur, aut qui eandem artem profitentur. de quibus Hesiodus pulcherrime meminit, quom mendicū mendico, architectum architecto, & poetam poetæ inuidiosum cecinit. Ibi enim maxime disparilitas eminet, ibi similia conferuntur. Quom res itaq; hoc modo habeat, ut ab his imprimis inuidia immineat, quos nos beneuolentissimos optamus, quotidianamq; cōsuetudinem habemus: excubandum nobis est, & quasi semper in procinctu agendum, ut hanc ipsam inuidiā ingenio ac dexteritate molliamus. Quod cōmodissime facere poterimus, si ea quæ dicta sunt, semper in animo habuerimus: blandissimeq; interdū cesserimus ei, quē uicisse nihil erat negocij: de nobisq; & modestissime senserimus, & tēperanter apud cæteros prædicauerimus. Nō erit hoc adeo factu difficile, si uetus illud præceptum semper in animo habuerimus: ut operam demus, ne à nobis ipsis ignoremur. Excutiamus itaq; diligenter uniuersam tam animi quàm corporis ac fortunæ supellectilem. Et ut de animo quidem primo dicam: Si nos ijs facultatibus ingenij ornatos agnouerimus, quæ uel ad eruditionem, uel ad eloquentiā pertinēt: haud

haud sanè difficulter colligere poterimus, hac in re nobis æmulationē ab ijs pendere, qui pari studio tenentur, quiq; easdem musas prosequuntur. cū his igitur ad arrogantiā nihil, nihil ad ambitionē faciendū putamus: enitēdumq;, ut ijs persuadeamus: quicquid in nobis doctrinæ aut sapiētiæ uel ingenio, uel studio ac exercitatione cōparatū est, nobis ipsis lucubrasse, ut alijs potius idem agentibus præsidio simus, quàm nos multū studeamus in ea re placere. accōmodatisq; ad id exemplis uti licebit. Ceu quom Apellis factū afferetur: qui quom apud Rhodios Protogenē in modica existimatione haberi animaduertisset, eiusq; opera non adeò præclara existimari intellexisset, tantum absfuit ut ipse ea re lætaretur, aut sibi gloriæ quicquā ex alieno opprobrio accedere putauerit, ut palàm profiteretur se magna pecunia Protogenis opera redempturum, quæ deinde pro suis ipse uenditaret. Eoq; astu & famam, & quæstum Protogeni cōparauit. Infelicis deniq; ingenij est & obnoxij, aliena detractiōe sibi nomen comparare: quom potius, si integro animo iudicium agatur, quisq; bonas artes in quibus ipse præsertim inuigilet, & adiuuare & fouere debeat: illud habēs exactissimum, quicquid laudis in alterū congesserit, mox eodem numero ad se resilire. Video quidem ea quæ ad ingeniū pertinent maximè omnium animum exacerbare. Si cæteris enim in rebus post habeamur, sedamus aliquo pacto animū, & quasi iniuriæ acquiescimus. Ingenij autē contumelia qua ratione ferri possit non uideo. Sunt tamē qui & in corporis habitudine sibi primas postulāt. Qualem sibi laudem Crotoniatæ olim asciuerunt, quom plus apud se oleastri, q̄ cæterarū arborū apud reliquos Grecos in luctam absumi prædicarent. Cuius rei curam quoniā Plato nō in extremis habuit, scimusq; gymnicos & pancratiastas hanc incredibili studio coluisse, hinc factum est ut multi ad inuidiam concitentur: quam poterunt non difficulter euitare, si ea in hostes tantum non in fœderatos etiam & beneuolos exercuerint. Sed huic parti ea itidem inuidiæ species cōiuncta est, quæ ad formā & amorem pertinet: quæ propemodum in tota uita mortaliū iuueniles & puellares animos maximè exercēt: adeò ut non minus eleganter quàm uerè nobis poeta dixisse uideatur, nullas esse inimicitias nisi amoris acerbas. Cui parti remedia eo incertiora adhiberi poterūt, quòd in lubricis planè animis & summæ inconstantiæ plenissimis morbus ille inolescit. Existimamus tamen operæprecium esse, & à publico conuentu abstinere, & decore uti ad modestiam, & nihil minus præse ferre: quàm se ullam gloriā ex forma quærere. Conducet enim hoc non modo ad effugiendam inuidiam, uerū & ad famam pudicitiæ: quādo nihil fœdius in fœmina liberaliter educata ducimus, quàm præter naturæ indulgentiā, & ad genitum decorem, formæ scitamenta & illecebras affectare. De adolescentibus aūt ad morū castigationē uerbū Catonis sit satis adscripsisse: qui nihil existimauit interesse prius an posterius cinædi essent huiusmodi comatuli, qui rempublicā q̄ comā suam perturbari mallent. Eorū etiā furorē nō sum prætermissurus, qui non existimant satis sibi ipsis ex animo uxoris speciem cōtigisse, quin alijs etiam patefieri, & quasi coniugalis fœderis adyta reuelari uelint. Qui puto ad meliorem animū redibunt, sibiq; mœchos parare desinent, si crebrius Candaulis infortunia memoria repetāt. Qui quom uxorē alienis oculis subiecisset, & in acerbissimas iras mulierē concitauit, & magnos motus in regia summāq; sibi peperit calamitatē. magnorum deniq; periculorum hęc pars referta est, quom raro cuiq; sine suspicione uehemens amor contigerit. A quibus tamē facile cauere poterit, qui & animo imperauerit, & salutē uoluptati prætulerit: malueritq; sibi uoluntariū exilium indicere, si ita res ferat, q̄ inuitū in calūnias maximas & calamitates incidere. Quæ ratio facit, ut de forma uxoris cū Catone sentiamus: qui neq; illiberalem omnino neq; electissimam probauit: qualem Ennius statā uno uerbo appellauit. Par est, ut ea iam, quæ ad fortunam pertinent, excutiamus. hæc quanto fuerit illustrior, plurimū etiam oculis subiecta erit: maiorq; cautio ad eam cōseruandam adhibenda. Nescio enim quomodo fiat, ut in eos omnium hominum uota, si nulla etiam lacessiti fuerint iniuria, inuehantur, quos diuitijs, magistratibus, & gloria florere animaduerterint. Vel quòd eos quasi in meliori rerum conditione positos doleamus: horreamusq; quodammodo fortunam illis parentis, nobis nouercæ loco esse. uel quòd illius indulgentia plerunq;

runcꝙ immerentibus affulgeat: quam rerum humanarum conditionẽ non poteſt uir bonus nõ deteſtari. Nã hoc modo fortunæ ad deteriorẽ migrantes eum inſolentiorẽ inhumanioremcꝙ reddunt: & ſumma hæc fortunę iniuria putari ſolet, ꝙ tantum libera litatis in peſsimũ quęcꝙ congerat, ut multi deinde boni indigeant. Vtendũ eſt igitur hac in re ingenio: & nõ modo crimen, ſed omnis huiuſmodi criminis ſuſpicio effugienda. Imprimiſcꝙ hoc palàm hominibus teſtimoniũ demus, tanquã hæ diuitiæ, quæ à nobis poſsidentur, necꝙ ad libidinem, necꝙ ad iniuriam, ſed benignitatem atcꝙ liberalitatẽ ſint inſtrumẽta: quibus omnes homines, & eos præ cæteris, qui aut fatorum contumelia, aut rei familiaris anguſtia premũtur, promereamus. Qui enim hac utetur munificentia, nõ ipſe habere diuitias, ſed aliorum eas cõmodis conſeruare exiſtimabitur: remcꝙ optimam opes, ad multorum utilitatẽ natas, præpoſtera non ſupprimet auaritia. Qua ratione non modo inuidiam inuidiæcꝙ adſeclam calumniam euitabit, ſed multorum, bonorumcꝙ imprimis calculũ merebitur: & quot ipſe homines liberalitate ſua ornauerit, immo uero à quot ipſe accipiendo ornatus fuerit: quando beneficium accepit, qui digno dedit: iure ſibi totidem ſalutis defenſores, totidem dignitatis pręſidia paraſſe exiſtimabit, quę omnibus locis, omnibus horis, pro eius excubent incolumitate. Et profectò non adeò arduum eſt nos fortunarũ inuidiæ ſubtrahere, ſi moderatione uti uoluerimus, & exiſtimare illud Platonis uerum eſſe: Omnia animantia ad hominis cõmodum nata eſſe, hominem autẽ hominis gratia progenitum. Nam & animi & ingenij ornamenta, tum corporis & membrorũ dignitatem uel robur, qui alijs cõmunicare licet? quæ ita nobis ingenuit natura, ut non modo alijs participari nõ poſsint, ſed nec in noſtro quidem mancipio adſcribi poſsint. diuitias autem, honores, magiſtratus, ſicut in optione noſtra non conſtat adipiſci, ita facile admodum ad aliorum cõmoditatem cõferre licet. In magiſtratibus tantum illud dixero, Cleonis ſententiã à me non probari: qui Athenis magiſtratus creatus, amicis nuntium miſit: quòd exiſtimaret magiſtratus fidem ab amicitia labefactari. Quanto prudentius (mea ſententia) Themiſtocles: qui quom à ſuis ciuibus dignitate ornatus eſſet, conuocatis amicis tẽpus ueniſſe aſſeuerauit, quo amicitiæ aliquod teſtimonium redderet. & profectò multa ſunt in magiſtratu: quæ citra infamiam amicis concedi poſsint. Semper tamen in animo uetus illud Periclis habendum: ad aras uſcꝙ, ſcilicet indulgendũ amicitiæ. In his quæ hactenus dicta ſunt, occurrunt duo, quæ animum ancipitem poſſunt reddere. Nam quòd liberalitate utendum diximus, percunctetur fortaſſe quiſpiam à me: an erga bonos maloſúe homines hoc faciundum putem. Nam utrum reſponſum fuerit, in pares laqueos offendam. Quando impudenter munera flagitioſis offeruntur: bonos autẽ à quibus fruſtra iniuriã metuas, operam illuſeris. Sed & ego argumẽtum intelligo, & facile miſſum repercutiã. Nam pari ratione cum bonis liberaliter agendum contendam, quòd nuſquam honeſtius munera quàm in officioſorum hominũ ſinu locari poſsint. malis uero quibus probitate ſatisfieri non poteſt, liberalitate (ſi Dis placet) ſatisfiat, & quaſi latranti Cerbero offa obijciatur. Occurrit & illud, an diuitibus, an egenis largiendum: quòd illis parum gratum, ne dicã ſuperuacuum, ſit largitio: ijs uero minus blandiẽdum, quòd careant exiſtimatione, & propè nihil habeant exiſtimationis ad lædendum. Sed ego longe aliter rationẽ colligo. Nam quom diuitibus erogandum duco, non eadem munera prorſus & his & illis danda exiſtimo: ſed quod primum eſt, perſonarũ delectus habendus eſt. Appetunt alij uictui, alij dignitati, uoluptati alij & libidini neceſſaria: quæ facile ſecernet, qui iudicio præſtabit. Adde quòd quorundam diuitum tanta eſt ingluuies, ut maiori ipſi auaritia munera ambiant, quam qui in ſumma rerum difficultate deprehenſi ſunt. & profectò ita ſe habent mali mores noſtra ætate, ut dentur opes nullis nunc niſi diuitibus. Accidit etiã interdum tanta quarundam rerum occaſio, ut tenuiſsimum munus loco datum maximi precij cenſeatur. Qui uero homines imi ſubſellij, poſtremæcꝙ fortunæ ad inuidiam conſarciendaſcꝙ calumnias parum putant habere autoritatis: ij mihi uidentur minus tẽporum conditionẽ perſpectam habere. Solent enim plerunꝙ ignotiſsimi homines ſeſe ijs artibus in gratiã principum inſinuare: & ꝙ minus ſuſpecti habeãtur, principes eis ad hoc opus miniſtris utũtur.

Tanquam

Tanquam enim Corycei quidam omnia ambiunt, ut seorsum deinde audita regibus renuntiẽt. Quæ si defuerint, ipsi sibi parum certa cõminiscuntur: quæ quom propensis auribus principes accipiãt, cæteros ad parem operam cohortantur. Egregie enim dixisse fertur Domitianus: Delatores qui nõ castigat, irritat. Altera causa, quæ ad calumnias contexendas inuitare à nobis existimata est, odium fuit, de quo hoc loco nobis iure dicendum putamus. Duo autem maxima illius seminaria uidemur agnoscere, quom scilicet aut publice, aut priuatim infertur iniuria. Publice inferri iniuriam dicimus ab ijs qui à uirtutibus ad quas nos genuit natura, ad uitia desciuere, ita ut de uniuerso hominum genere male meriti uideantur. Priuatim autem iniuria inferri solet, quom inimicitiæ peculiares intercedunt, quas aut actio, aut oratio conflauerit. lingua enim inter omnia tela acutissimum est: & quom cætera corpus, hoc uehementissime animum perstringit. Odij uero origo, quoniã facile agnosci potest, minus item difficulter leuabitur: ceu morbus, cui causa intellecta promptum erit mederi. Dabimus ergo imprimis operam ne cui noceamus: quod sanè faciemus, si nemini fecerimus quod nobis factum nolimus. quòd si cui uel sponte uel inuiti iam displicuerimus, procurandum est à nobis ut aut re aut uerbis contumelia sartiatur: testemurq́; nostram uoluntatẽ paratam esse tantillam iniuriam uel summis beneficijs compensare, si occasio locusq́; & facultas id permiserit: magnam deniq; pœnitentiam anteactę uitæ ostenderimus, & nos paratos eorũ gratia, qui se offensos putant, quacunq; illis pœna satisfacere. Magna enim prorsus & commodissima ratio leniẽdi iniurias est, peccatum fateri. Quòd si hoc ita (ut diximus) feceris, duorum alterum assequeris: aut enim ex hoste amicum reddes, inimicitiarũq; causam summouebis: aut uulgò boni uiri functus officio existimaberis: & si ille ab odio desistere recusabit, palamq; tecũ inimicitias exercebit, omnẽ ei fidem ad confingendas posthac in te calumnias sustuleris: nemoq́; illi deinceps credet, odio potius quàm ueritate impulsum existimans. Quòd si nulla etiam alia in re profeceris, certè tibi compertum erit quem cauisse oporteat. Magni uero animi est cito odium deponere, & satisfacienti ignoscere. & nobilis profectò laus à M. Cicerone C. Cæsari adscribitur: quòd prę terquam iniuriarum rei nullius obliuisceretur. Nam hoc fermè inter se mutuum: eum qui te oderit odisse: & consuetum amoris præmium est amor. Quo fit ut summa ope eniti debeamus, ut hostis noster intelligat: nos omnem locum simultati ademisse, & planè sine fuco gratiã redeunti apparasse. Vix enim quisquã nisi postremissimi ingenij homo cum eo inimicitias continuabit, quẽ in amicitiam omni tectorio ademp to rediuisse perspiciat: nisi Timoni etiam illi qui à generis humani publico odio nomen inuenit, aliquid tribuendum putamus. Sed hunc planè è consortio ciuitatis eliminandum ducimus, relegandumq́; ad feras: & nullo prorsus in numero apud homines habendum, qui societatẽ humanam adeò contempserit, & seipsum indignũ iudicarit qui homo nasceretur. Tertius fons, qui ad libidinẽ cupiditatemq́; hominum pertinet, longè lateq́; patet. Extendit enim se adeò humani animi uotũ, ut nullis terminis, nullis anfractibus circunscribi possit. optant alij opes, dignitates alij & sacerdotia: quibus quærendis nulla ars, nulla industria, nullus labor declinatur. Secãt alij maria, proscindunt terras, uersuram faciunt, publica redimunt. nihil usquam quod ingenio aut uiribus effici possit prætermittitur. unum tamen improbi compendium sibi sternunt ad diuitias, ut à tyrannis audiantur: quorum auribus merum uenenum instillare solent, in bonorum & bene ingeniatorum perniciem. Iis nefarijs & apud deos hominesq́; detestandis artibus famã, opes, opulentiasq́; infarciunt, nihil pensi habentes iure an iniuria populos lædant, sed omnes homines tanquã albam lineam in albo lapide hostes existimantes: simillimi piratis quos iure antiquitas humani generis hostes appellauit, qui sine discrimine in omnes mortales grassantur, qui nõ hunc magis quàm illum persequuntur. Satis enim magnum est inimicitiarũ incitabulum, possidere diuitias: satis urgens ratio, principis nutum meruisse. Multorum itaq; cæteri inimici sunt, hi uero omnium. Proinde quanto in discrimine uersantur res nostræ, talpa est qui non uidet: quàm sit optabile non habere diuitias, non fungi magistratibus: quibus tantũ insidiarum propositum est, ad quas auertẽdas numinis

favor

fauor, & fortunæ indulgentia summum remedium est, quod uotis magis quàm ingenio poterit impetrari. Facile autē exoraturum confido, qui sibi in rebus humanis solam uirtutē amplectēdam proposuerit. Atq; huic ita innitendum est, ut nihil publice aut priuatim, nihil secum ipse aut cum alio cogitet contrahátue, quod sit ab officio disiunctum. Ii uero qui cōmodis suis omnia metiuntur, ad utilitatemq; suā omnia reuocant, fieri nō potest ut societatē humanam ulla ratione tueantur. Superat autem eorum iniuria prædonū & piratarū iniurias. Horum enim mores atq; instituta omnes ita perspecta habēt, ut planè ab ijs cauendum esse intelligant. Fatentur enim palàm uiuendi genus: ut si quis in eorum manus peruenerit, nihil se iniquum pati existimet, si ab his hominibus spolietur. Iis enim nunquā credidit, nunquā horum fidei quenquam probum puto cōmitti posse cogitauit: quo fit ut neq; se deceptū neq; traductū conqueri possit. Illud uero est grauissimū iniurię genus, quom ab ijs quibus fidebamus, nos illusos accipimus: & quos uiros bonos existimaueramus, ab ijs contumeliam ferimus. Tanta est enim horū immanitas, ut quom latrones & sicarij qui rapto uiuunt, quasdam inter compares seruent leges, societateq; & uno animorum uinculo teneantur: improbumq; inter ipsos credatur, nisi ex æquo præda diuidatur, si in alterum alter fraudem cōminiscatur: sit deniq; quædam inter eos imago æquitatis: pessimi ac nefarij homines quos ad cōmodum suum omnia obseruare diximus, eorum longe facinora & impudentiā uicerint, quando sub bonorū hominum schemate ingentia & penè incredibilia flagitia in eos maximè audent, quos sibi iunctos amicitia mentiūt. Nam & (si Dis placet) amicitiæ prætextu ad tyrannos aditū quærunt: quibus ea facillime persuadent, quæ de ijs susurrāt, quorū se amicos effinxere. Nam eorum & arcana potuisse assequi haud grauato credunt reges: magnumq; hoc in se fidei atq; amoris exemplum putant, quòd ea quæ ad regiam uel salutem, uel utilitatem sentiunt pertinere, priuatis amicitijs longe prætulerint: nec amicos detractarint posthabere, ut ipsis gratificarentur. Alioqui si tyranni eos uel suo cōmodo studere, uel aliquid priuatis simultatibus dare intelligerent, aut nihil aut minus certè fidei ijs uidentur habituri. Inter summa etiam eorū hominum scelera computabimus, quòd uirtutes nitātur uicijs labefactare, eorūq; nomina illis imponere. Ii enim sunt, qui si quem forte in republica uiderint suis rebus excubare, inuidum hominē & tyranni osorē affirment: si publica tractantē, è uestigio & seditiosum & molientē res nouas, cuiq; tyrannus parū fidere debeat, appellabunt. Est alter aut in studijs literarū aut in re rustica occupatus: uafrum dicent & uersipellem, & cuius cogitationes nemo satis queat explorare. Multa loquitur alius, illusorē & temerarium nuncupant. paucorum est uir uerborū: uulpeculam, & qui plus condat quàm promat: multumq; ab hoc cauendum adseuerant. Deniq; nihil usquam est tam sanctum, tam illibatum, quod ij uulturij contagione fœdissimę linguæ non polluant. Quapropter mea quidem sententia, si quis aduersus auster nos ad hos scopulos adegerit: eos imitandos existimauerim, quos ad Strophadas tempestas impulerit: qui quāta possunt maturitate, seruatori Ioui sacris libatis ex infami soluunt littore. Quòd si reflantibus uentis ibi teneamur, multæ iniuriæ & perpetiēdæ sunt & mussitandæ. Quæ aūt certa huic malo medicina adhiberi possit, quoniam neq; ipse autor medicinę Asclepiades satis perspexerit: eū morē hoc loco imitabimur, quē apud Coos in usu fuisse accepimus: ut palàm in tēplo quo quisq; morbo laborasset adscriptū esset, & quibus remedijs ægritudinē discusisset: ut ab eius exēplo quo quisq; maximè indigeret, posset inueniri. Vnde Hippocrates ille medicorū omni æuo celeberrimus nobilissimos libros de medicina dicitur collegisse. Ego itaq; quoniam certi nihil afferri posse confido, longum centonē assuā, multāq; farraginē cōmiscebo: quo sit cuiq; facile haurire quod in rem maximè suā existimabit. Nec mihi fraudi tribuatur, si quædam paulo ampliora, & quasi omnibus humanis calamitatibus accōmodata descripsero: quom ea imprimis remedia moueāt, magnāq; habere uim credantur, quę omnia ulcera possunt cohibere omnesq; ægritudines subleuare. Non existimamus uirum prudentē facile de loco deijci & commoueri debere, neq; huc aut illuc leui impulsu uexari: immo uero tantum abest ut calumnijs cedendum putemus, ut cum fortuna crebrius, si ita

N usui

usui ueniat, concursandum censeamus, & fortiter ab eo ueritatē tuendam arbitramur. Turpe enim nimirū & plenum summæ ignauiæ, maleficis hominibus pontem oppugnandi tui dare: te uero insinuatis manibus oscitāter cælitus expectare patrocinium. Quin exertissima uoce innocentiā testari, & hominū ac deorum fidē ad præsidia iusticiæ implorare, testes accersere: aduersarij argumenta diluere, optare ut res non ad pessimi uiri arbitrium, sed æquissimi iudicium excutiatur. Tulerat olim Cæsar per iram iniquam in popularē hominem sententiam. At ille Cæsarem, inquit, appello: sed non iratum. & profecto Cæsar, quom deferbuisset ira, & iniquitatē sententiæ agnouisset, ei qui appellauerat, omnē iacturam præstitit, quando rescindere iudicium nō placuit. Quom olim Caninius à C. Cæsare Germanici filio maiestatis arcesseretur, tanquam conscius cōiurationis quæ in eum fuerat parata: animose admodū respondisse fertur: Si ego scissem Cæsar, tu nescisses. Quom M. Tullius argueretur, quasi & ipse de cæde Cæsaris aliquid præsensisset, utinam, inquit, Brutus & Cassius me ad eam cænam inuitassent. Nihil enim omnino reliquiarū superfuisset, quæ nunc nos exercēt. Ex his apparet eos, qui tam intrepide atque audacter uerba fecerunt, magna præsidia in conscientia sua & anteacta uita habuisse. Proinde à nobis imprimis uidetur elaborandum, ut nobis ipsis calumnia indigni uideamur: muniamusque nos eo uirtutis & innocentiæ uallo: ut si etiam omnes flagitiosi in nos sua tela apparauerint, impressionemque in nos quanto fieri potest impetu fecerint, locum non habeant tela, quo hæreant: sed impenetrabiles prorsus, ueluti Cenea illum lapitham finxerūt poetæ, deprehendamur. Ea enim est probitatis uis, ut & si aliquando oppugnari possit, expugnetur tamē nunquā: ea denique facies, ut diu latere nequeat, quin ceu flamma quæ paulo diutius compressa maiori impetu exiliat, illustrisque apud omnes uideatur. Quòd si illud etiam contigerit, ne unquā ad hominum famam perueniat, immeritoque euecta elidatur, haud sane adeò ægreferendum est. placet mihi, inquit ille, mala fama bene parta. Alexander regium putabat male audire, quom benefeceris. & Socrates principiū bene uiuendi existimauit, malis displicuisse. Adde quod ipsius conscientiæ magnificum præmiū est: quom qui contentus non est, is dubio procul rationē sui non habet, & se propemodum negligit. Quo teste suā causam non probat. Immo uero (ut dicam quod sentio) mihi parum dignus apparet, qui sua bona non agnoscit. Videtur etiam illud parum perspectum habere, deum rerum humanarū & spectatorē & arbitrum esse, & locupletē uirtuti mercedē sumministrare. Quod igitur in nobis est, omni ingenio operam demus, ne digni existimemur de quibus uel improbi calumniam fingant. Hoc si erimus assecuti, non mediocrē industriæ ac bonitatis nostræ mercedē nos accepisse iudicemus. Hoc igitur summum & maximum est mea sententia, ad sedandum animū, leniendasque perturbationes remedium, summi atque optimi dei testimonio probari, & se iudice calculum meruisse. alterum remediū est, semper cōditionis humanę meminisse: nec modo sita in oculis habere quæ quotidie nobis eueniunt, sed quæcūque etiā euenire possunt: seque ad omnia parare, omnia meditari, ne quid improuisis cōtingat. Indignissimū enim prorsus sapiente uiro dicere, nunquam id putassem. Chrysippus admodum graphice & prudenter athleticæ uitam hominis comparabat: quòd non solum oporteat prospicere, qua ratione, quaúe arte ictus inferas: sed qua cautione, quaque industria hac illac aduersarij impetū declines: & modo te subtrahas, modo clypeo excipias. Qui enim ad omnia humana se comparauerit, ita ut improuido nihil eueniat, nunquam calumnias, nunquā inuidiā aut malorū odiū expauescet: sed intrepidus & fortunæ minas illudens animū ad grauissima quæque perferēda instruet, nec inopinatū aut parū perspectum quicquā reformidabit: quando & Cyrenaici non inepte existimauerunt ea maximè animum consternare, quæ minus prouisa offerebantur. Quòd si quid præter expectationem leuius offenderit, omne id & deorum benignitati acceptum referet, & lucro imputabit.

Ad illu-

AD ILLVSTRISSIMVM HIPPOLYTVM secundum, Card. Estensem.

SALVE princeps eminentissime, sit enim hæc tibi ineunte anno præfatio accõmodatissima. Cælius ille tuæ amplitudinis obseruantissimus tibi salutem mittit, & rectam ualetudinẽ ominatur. Et quom multa quæ ad hanc rem pertinẽt, uno propè impetu collegerit: ea tibi hac luce danda existimauit: non quia te digna, sed quia tu dignus, ut illis diu multa cum fœlicitate perfruare. Datum Calend. Ian. M. D. XXXVI. Ferrariæ.

DE SALVTE AC RECTA VALETVDINE COMMENTATIO CÆLII Calcagnini.

SECVNDO Romanorum rege Numa, qui totam fermè ueterum religionẽ digessit, constitutum est: ut Calendis Ianuarij, quem diem principem anni esse uoluit, solennia sacra solennesq; preces conciperent: hinc felicitatis sumpto argumento, quòd tum actum esset hibernum solstitium, & iam sole à tropico circulo capricorni retrocedente dierum interualla augerẽtur. Existimabat enim in rerum omnium principijs ad humana uota audienda deorum aures multo esse propẽsiores. Hinc scilicet factũ est, ut quotiens actiones publicas uel priuatas auspicarentur, solennia illa uerba præfarentur: quod felix, faustum, fortunatũq; sit: nec nisi auspicatis nominibus in omnibus rebus agendis uterentur. Nam & qui delectum militarem habebant, boni ominis nomina prescribebant: Statium puta, Victorium, Fortunatianũ. Et qui publicorũ redemptoribus uectigalia locabant, lacum Lucrinum omnibus alijs præferebant. Nos igitur amplissime princeps ueterẽ morem secuti, hac die qua primum annus exoritur, felicia omnia tibi ominamur, fortunarũq; ac dignitatis incrementa, quodq; omniũ præcipuum est, cõstantissimã tibi precamur salutem: quali Xenophilus musicus tota uita usus scribitur, qui sine ulla noxa, sine ullo ualetudinis incõmodo ad annos cẽtum & quinq; peruenit. Sicuti & Asclepiades medicus, qui cum fortuna eam sponsionẽ fecisse dicitur, ne medicus crederetur, si unquam inualidus ullo modo fuisset ipse: & uictor suprema in senecta lapsu scalarũ extinctus est. Multis certè modis ueteres amicis atq; omnibus ijs quos saluos esse optabãt, salutem ac felicitatẽ augurabantur. puta, aue, salue, Chremetẽ saluere iubeo, felix esto, Di te fortunent. & alia huiusmodi. Certè epistolæ in fronte consueto more salutẽ præferebant, atq; hodie præferũt.

Apud Græcos tribus fermè initijs amicos amici salutabãt, χαίρειν, εὖ πράττειν, ὑγιαίνειν, id est gaudere, bene agere ac bene ualere nuntiantes. Ex qua consuetudine Romani & ipsi solenni ritu sic epistolas inchoabant: Si uales bene est, ego quidẽ ualeo. Plato in quadã ad Dionysiũ tyrannũ epistola disquirit: an rectius gaudere, an bene agere scribatur in epistolis. eius hęc uerba sunt: Petis an rectius ponatur in salutationibus gaudere: an quemadmodum ego solitus sum scribere ad amicos, bene agere. Tu quidem, ut aiunt ij qui tecũ in Delphis affuerunt, ita deum ipsum blande alloqui ac similiter scribere cõsueuisti: gaude, uitãq; tyranni iucundã serua. Ego aũt neq; deum hoc modo neq; hominẽ salutarim. Nõ deũ, quia contra illius naturã loquerer: nam procul à molestia & uoluptate diuinitas. Nõ hominẽ, quia sæpius detrimentũ & dolorem sibi affert uoluptas, hebetudinẽ in animo & obliuionẽ, insipientiã & pe-

 tulantiam

tulantiam pariens. Hactenus Plato. χαίρειν uero, id est gaudere, non solum matutino tempore nuntiabant, ut nonnulli putauerunt, sed & cæteris horis diei, quom primum sibi inuicē occurrebāt, ut apud Homerum Vlysses. χαίρετε, ἐγὼ δ' ὔμιν θεὸς ἄμβροτος, οὐκ ἔτι θνητὸς, gaudete, ego autē uobis deus immortalis, mortalis uero minime. Immo & abeuntes hoc sæpe modo discessum indicabant. Polynices apud Euripidem è uita decedēs, χαίρετ', ἤδη γάρ με περιβάλλει σκότος. gaudete, iam enim me tenebræ occupant. Et illud propemodū prouerbij uice apud Græcos de ijs rebus, quibus nuntium mittebant, indicere solebant, μακρὰν χαίρειν, id est longum gaudere.

Philippides qui à cursu unius diei ἡμεροδρομίας cognominatus est, quom ad eos qui Athenis principatum gerebant, nuntium uictoriæ Marathoniæ attulisset, exerta uoce dixit, χαίρετε, νικῶμεν, gaudete, uicimus. & cū dicto expirauit. Cleon Atheniensiū δημαγωγὸς, id est præfectus populi, uictoriā apud Sphacteriā habitā contra Lacedæmonios nuntians, hoc principiū literis fecit, χαίρετε ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι, Gaudete ô uiri Athenienses. Frequentior tamen & accōmodatior salutatio existimata est, ὑγιαίνειν, id est beneualere, quom æquè ad corporis atq; animi sanitatē pertinere intelligatur. Sanè diuinus ille Pythagoras quom ad amicos scriberet, ita literas exordiebaṫ: πυθαγόρας ἀρχύτᾳ ὑγιαίνειν, id est Pythagoras Archytæ beneualere nuntiat, quem deinde alij frequentes imitati sunt: ita se existimātes interiori exteriorique homini feliciter ominari. Idem Pythagoras triplicē triangulum mutuo nexu con iunctum & quinq; lineis constantem in hanc formam: quo symbolo apud amicos & sectatores utebatur, sanitatem nuncupabat. Quin & Pythagorici magnum illud iusiurādum, quod τετρακτὺν, id est quaternariū numerum appellabant: alij quidem perfectum numerum, alij uero sanitatis principium existimauere. Quam sentētiam Philolaus quoq; inter Pythagoricos magni nominis tuetur. Sed & Epicurus licet gaudij appetentissimus, in epistolis electioribus tamen ὑγιαίνειν, id est beneualere, quàm χαίρειν, id est gaudere, uti maluit.

Et quom in tragœdijs legimus, οὔλεῖτε καὶ μέγα χαῖρε, id est sanus esto & multum gaude: uidemus profecto bonam ualetudinē gaudio esse præpositam. Quippe sanitas ea est quę omnibus horis, omnibus locis optari debet: utpote qua ablegata omne gaudium, omnisque hilaritas ac felicitas suis numeris caret. Ob id Philemon sibi precari solebat ὑγίειαν πρῶτον, εἶτ' εὐπραξίαν, τρίτον δὲ χαίρειν, εἶτ' ὀφείλειν μηδενί, id est sanitatē primo, mox recte agere, tertio gaudere, postremo nemini debere. At Plato in Legibus hęc nobis optāda proposuit, ὑγιαίνειν μὲν ἄριστον, τὸ δεύτερον, καλὸν γενέσθαι, τρίτον δὲ, πλουτεῖν, optimum beneualere, secundum pulchrū esse, tertium locupletari. Alexander Macedo quom celebrē illam in Isso pugnam esset decertaturus, ut Eumenes Sardianus in quadam ad Antipatrum scribit epistola: mane ingrediens in eius tentoriū Hephæstion ille Alexandro charissimus, siue aliud agens, siue proxima pugna perturbatus, siue aliquo deo ita suggerēte, sanus esto inquit rex. Quam salutationē quasi intempestiuam quom præsentes ægrè ferrent atq; auersarentur, & paulo minus ipse Hephæstion ex pudore cōcidisset exanimatus, Alexander hilari, ut solebat, uultu Hephæstionē amplexatus, Ego uerò, inquit, omen accipio: nos eñ sanos ac sospites à pugna redituros intelligo. Antiochus cognomento Soter pugnam initurus aduersus Galatas, Alexandrum sibi per quietem præcipientē uidit: ut tesseram militibus τὸ ὑγιαίνειν, id est beneualere traderet: atq; ita duce hoc symbolo admirabilem illam uictoriam adeptus est. Ptolemæus rex Aegypti Lagi filius ad Seleucum regem Syriæ scribens, planè consuetum ordinē peruertit. Quando in principio epistolæ τὸ ὑγιαίνειν, id est beneualere, in fine autē τὸ χαίρειν, hoc est gaudere adscripsit pro uale, prout testatur Dionysodorus qui Ptolemæi regis epistolas collegit. Pyrrhus Epirotes uir post magnum Alexandrum in re castrensi nulli secundus, qui multas fortunæ uicissitudines expertus est, quom Dis uota faceret, aut uictimas immolaret, nunquam aut uictoriā, aut regni incrementa, aut gloriam, aut opes rogauit: sed firmam ac perpetuam ualetudinem. cætera enim omnia facilia atq; expedita ei fore putabat, qui hac constanter frueretur. hac uero depulsa, dura ac difficilia omnia existimabat. In libellis quibus principis mandata cōtinebantur, ad eos qui magistra-

magistratus in prouincias proficiscebantur, illud erat primũ ac potissimum, ut curarent ualetudinẽ, & incolumes reuerterentur. Solenne erat Romanis annis singulis augurium salutis celebrare: quod diu intermissum ab imperatore Claudio reuocatum scribitur. Erat autẽ id, si Dioni credimus, nihil aliud quàm à Dis petere ut sibi liceret salutẽ postulare. ceu uero neq; salutem mortalibus liceret implorare, nisi hoc Di mortalibus permisissent. Pindarus diuitijs ac celebritati nominis sanitatẽ praeponit his uerbis, ὑγιῶντα δ' ἄτις ὄλβον ἄρδει, ἐξαρκέων κτεάτεσσι καὶ εὐλογίαν προσθείς, μὴ ματεύσῃ θεὸς γενέσθαι. Si quis cõiunctas sanitati diuitias possederit pro suae necessitatis modulo, bonũq; ijs nomen addiderit, nõ est quòd is deus fieri adnitatur. Aesculapio quatuor fuisse filias accepimus, omnes à medẽdi facultate dictas, Hygijan, Aeglen, Panaceam, Iaso. Hygiae comas dicasse ueteres foeminas, testis est Pausanias. Nauem Asclepiadeam cognomine celebrauit Hippocrates in Epistolis. Religione ueteri constitutũ fuit, ut qui salutẽ, Semoniam, Setiam, Segestam, Tutulinam inauspicato nominasset, is ferias obseruaret. Harum simulachra fuerunt in circo. Segestam nominare sub tecto religio fuit, ceu uero id segetibus inauspicatum foret.

Fortunae reduci, cuius adhuc imaginẽ in larario illustrissimi ducis fratris tui uidemus, quin & Iunoni sospitae templa erecta sunt, illi Romae, huic Lanuuij, quam Cicero cum pelle caprina & hasta & scutulo calceolisq; repandis nobis expressit. earũ utraq; tuendae saluti praesidebat. Aristo Chius omnem uirtutẽ ὑγίειαν, hoc est sanitatem, appellabat. At Plato nuncupatim uirtutibus omnibus nomina imposuit: temperantiã animae sanitatem, iustitiam pulchritudinẽ, prudentiam oculum, fortitudinem manum nuncupans. Profecto Graeci temperantiae tantum tribuerũt, ut eam σωφροσύνην uocauerint, quasi σώζουσαν τὴν φρόνησιν, ut uoluit Aristoteles. uel ut Socrati placuit apud Platonẽ, quasi σωτηρίαν τῆς φρονήσεως, id est prudentiae conseruatricem. In foribus Delij Apollinis duo haec carmina inscripta fuisse accepimus:

Κάλλιστον τὸ δικαιότατον, λῷστον δ' ὑγιαίνειν,
Ἥδιστον δὲ τυχεῖν, ὅτις ἕκαστος ἐρᾷ,

Perpulchrum iustum est, uerum optimum habere salutem:
At dulce est, si quis quod cupit illud habet.

In conuiuijs tres crateras in usu fuisse proditũ est, primum Ioui olimpio, secundum Heroibus, tertium Ioui seruatori dicatum. Quod etiam Sophocles uidetur παυσίλυπον, id est curarum sedatorẽ appellasse. Fuit etiam Athenis templum διὸς σωτῆρος, id est Iouis seruatoris, quẽ eundem ἐλευθέριον, id est liberalem dixerunt. Huic mos fuit post coenam libare, quom conuiuis omnibus salutaris ac bono genio consecratus calix circunferretur. Myscelus & Architas feruntur Delphicum Apollinem simul adijsse percunctaturi, quonam loco ciuitates conderent. Architas locum petebat opulentiae, Myscelus salubritati accõmodatum. Illi deus Syracusas, huic Crotonem ostendit: quarũ altera in opulentiae, altera in salubritatis prouerbiũ cessit. Hinc illud κρότωνος ὑγιέστερος, id est Crotone salubrior. Cuius rei testimoniũ illud facere potest, quòd breui tẽpore ea urbs spectatissimos athletas & clarissimos philosophos edidit. Inter quos Milo pancratiastes & Pythagoras philosophus longe prestiterũt.

Sanitas à peritis definiri solet mediocritas ac temperamentum facultatum corporis, quae calore, frigore, humore siccitateq; continentur. harum temperies si seruari posset perpetua, medicus nescio quis, ut scribit Galenus, homini immortalitatẽ pollicebatur. Haec ὑγίεια à Graecis dicta, quam Aesculapij filiam finxit antiquitas, licet hoc quoq; Palladis cognomen apud autores inueniam. Huic Ariphron Sicyonius hymnum cecinit: quem hoc modo imitari quàm interpretari malui.

O qua nec altera uetustior est caelitum,
O una cunctis expetita sanitas,
Quodcunq; reliquum est uitae, tecum utinam
Agam, & una omnium contubernalis sis mihi.
Quicunq; enim fortunis fruitur aut liberis,
Aut est aliter obnoxius Volupiae,
Te una fauente cuncta habet propitia.

Afflant & illum Charites, & si media hyems
Rigeat, tamen uer illi flosculos parit.
Absente te, sunt cuncta dura & aspera.
Nec grata prorsus cætera est felicitas,
Quin esse planè desinit felicitas.

IANO PATRI VOTVM

Iane pater radijs aperi felicibus annum,
Atq; iocis plenos delicijsq; dies.
Pauca precor, paucis sed sint magna omina uotis:
Sis bonus Hippolyto, sit bonus ille mihi.
Tu facilis mea uota deûm rogo perfer ad aures,
Atq; meas facito pondus habere preces.
Sic diuina tuo accedant fastigia templo,
Deneget amplexus nec tibi Carna suos.

ILLVSTRISSIMO ET REVERENDISSIMO DOMINO Hippolyto Estensi, domino suo, Cælius Calcagninus S.

PLATO ita omnia quæ in cælo & sub cælo sunt discreuit, ut alia (ea scilicet optima sunt conditione) semper esse dixerit, nunquam fieri: alia uero in postremã rerum classem reiecta à natura, semper fieri, nũquam esse tradiderit. At ea quæ à Græcis meteora dicuntur, in qua parte naturæ censeam, nondum habeo satis exploratũ, quom neq; semper sint, neq; semper fiant, sed alteram quandam naturã sortita sint planè admirabilem & paucis admodum cognitã: quom nonnunquam appareant, semper exolescant, & propè esse desinant antequã esse incipiant. Ita uenti expirantes absumuntur, nubes & nebulæ priusquam attollantur in imbrem soluuntur, iris, halo, parhelij nihil sunt, nisi inanissima spectra, dum spectantur furtiua quadam & ignota ratione se oculis subducentia: ut hoc modo etiam natura uideatur sagacibus mortalium ingenijs illudere uoluisse, ne quid sit uel ultimum uel citimum uel medium, de quo certi aliquid asseuerare posit curiosa mortalitas. Hęc uero ego quom anxie cõmentationes Aristotelis Peripateticorũ principis aliquando excuterẽ, existimaui mihi ad memoriæ subsidium in epitomen redigenda. De quibus quom tecum princeps amplissime uerba facerem, teq; ijs sicuti & omnibus alijs optimis disciplinis oblectari cognouissem, in testimonium summæ erga te fidei atq; obseruantiæ meæ protinus exscribenda & mittenda ad te duxi: ut ad sphæram illam planè admirabilem reliquaq; instrumenta & libros Mathematicos, quos habere soles in delicijs, hęc quoq; fiat accessio: breuis illa quidem, sed multorũ uoluminum argumentũ complexa. Quòd si Virgilius Acestæ regi honori futurum existimauit, in medio cælo columbam telo appetere, eamq; in terram deijcere: profecto neq; tu tuo isto acerrimo ingenio indignum putabis, è media aeris regione abstrusas illas naturę causas in terras aduocare. Bene uale, & Cælium maximum tuæ uirtutis admiratorem tua gratia dignum puta.

PARAPHRASIS TRIVM LIBRORVM METEORORVM ARISTOTELIS, PER Cælium Calcagninum.

A QVÆ Meteora appellamus, id est sublimia, & in media cæli regione coalescunt, & mista imperfecta definiri solent à philosophis: tũ quòd quatuor elementis non constant, uti cætera corpora: tum quòd pleraq; nõ subsistunt, sed interim dum fiunt, & fiunt & abolentur. Horum causa opifex, remotior cælum, proximior sol. Materia, unde confiunt, ignis, aqua, aer, terra. Locus media regio, quam natura frigidam Seneca, Aristoteles natura calidam, sed euẽtu frigidam ait. Nam quom aer sublimior atq; igni attiguus sua uicinitate ferueat, citimus uero repulsu radiorũ solis bis incalescat, utrunq; calidum esse oportet. Medium uero, quòd utraq; absit ratio, frigidum esse par est, accedente presertim antiparistasi, id est contrariorũ obluctatione. circumuẽtum enim utrinq; frigus in medium cogitur: & quo magis angitur, hoc uehemẽtius repugnat, natura scilicet hac ratione contraria moderante. Quæ uero ad hunc locũ euehuntur solis radijs excitata, aut calido & humido constant, suntq; aquæ cognata: aut sicco & calido, & igni congenera censentur: illum uaporẽ, hanc exhalationẽ appellamus. uapor grauitatis, exhalatio agilitatis plus habet, eoq; altius attollitur. Flãmæ itaq; quæ in sublimi apparent, ceu quæ torres, stipulæ, capræ, uolantia sydera & cometæ appellantur, hæ proueniunt exhalatione: multitudine tantum & raritate situq; & forma differũt. hinc etiam ea quæ Græci uocãt phasmata: imagines scilicet uariæ in aerea exhalatione uarios colores præse ferẽtes. Nam si album igneo misceatur, puniceum: si nigrum rursum igneo, purpureum, aliæq; id genus imagines fiunt. Hęc exhalatio quotiens rumpitur fit chasma, id est hiatus: apparetq; profunditas, quàm βά-θ@ nũcupant. Exhalationi etiã cometem uidetur ascribere Aristoteles, licet Democritus cœtum errantiũ stellarum, Pythagorici unam erranteẽ stellam dixerint: cui Hippocrates comã accedere putat ex humore à solo attracto. Sed Aristoteles exhalationẽ circulari motu agitatã in sublimi. Is quom crineis ostẽdit, cometes: quom barbæ imaginẽ, pogonia. Cometem autẽ igneæ esse substantiæ hoc indicium est, quòd apparente cometa uenti perflant, & multæ siccitates sunt. Cur uero rarus cometa, cur sæpius extra tropicos, id est cancrũ aut capricornũ uideatur, parata ratio, quòd perraro tantus humor attollitur, qui simulachrũ cometæ facere possit: & quòd intra tropicos calore solis elatus resoluatur facilius. Eadem ratio galaxiam, id est lacteam uiam, ostendit. ea trãsit per geminos & capricornum. In hac stellæ innumerę, quas sporadas, id est sparsas, nuncupant. Ex his halitus attollitur: in quẽ stellarum lumen infractũ, eum circulum reddit splendidum, qui galaxia dicituri: scut circa astrũ halos excitari solet. Eodem itaq; loco semper aspicitur, quòd stellæ nunquam inde facessant: & quidem extra tropicos ob eam quam in cometa diximus rationem. & de exhalatione quidem hactenus. Vapore autem constat pluuia, ros, pruina, nix, grando. nam quom sol aliáue astra aquosis ex locis uaporem extulerint, quando nil est uapor nisi aquæ halitus: & ille aliquandiu in aere pependerit medio, loci frigore coalitus: rursus uel pondere pressus, uel sole resoluitur: nunc maiore nunc minore impetu depluit. Quòd si uapor subuehi cœperit, nec tanta uis quæ in mediũ proueharur: caligo uel nebula efficit, quasi sterilis nubes, serenitatis plerũq; pręsaga, quando facile resolui ac dissipari potest. Hinc naturæ uicissitudo agnosci potest, quæ humores attollit, elatos deprimit, ut rursus attollat. Hic est scilicet Oceanus ille circunfluus: quem ueteres theologi consecrarunt, eumq; autorẽ generationis dixerunt. Idem

uapor si modicus attollitur æstate, ros dicitur: neq; adeò alte subuehitur, nocturnoq; algore superueniente resoluitur in tenues stillas. Hic idem si temporis hiberni rigore congeletur priusquam exaquescat pruinæ nomen accipit. Ros flante austro, pruina spirãte borea exurgit, in nostro scilicet cælo. quod diuerso modo cõtingit in Ponto. Atqui Ros & pluuia ijsdem causis coalescunt, sola differũt multitudine ac paucitate: quo modo pruinã & niuem eandem esse ac diuersam statuimus. Ros & pruina diurno uapore concrescunt. Sed nix in nubem coit, agitaturq; & spumescit uentis allisa. Demum uictis nubibus in floccos abit & descẽdit in terrã. Ex hoc quoq; uapore grandini seminariũ est. Sed illud accedit, quod utrinq; calore obsidente, hoc magis frigus in medio coarctatur ac uehementius astringit. hanc Græci ἀντιπερίστασιν nuncuparunt, id est contrariorũ ambitũ. Hinc grandinis globi crassescũt: & si ex uicino loco ueniant maiore sunt mole & rotunda: si remotius, utrunq; abest. hæc rarius hyeme ac æstate contingunt. Hyeme quidem quòd minus utrinq; calor urgeat, & media minus algeant. æstate quòd uapor calore iuxta attrahatur & absumatur, minusq; materiæ suppetit. Contrà, uere & autumno calidi atq; humidi tantum est, quãtum uapores attollat & antiperistasin proritet. Quòd certò probatur exemplo. Qui enim uolunt aquam cito frigidam reddere, eam prius in sole statuunt, & in Ponto qui ocyus uolunt circa calamos gelu inducere, quo pro ponduscul is plumbeis uti solent piscatores ad cõfirmandos calamos in ea regione, aquam calidam offundunt.

Sicuti autẽ ex uapore in sublimi aquæ generantur, ut diximus: Ita in specubus & cauernis terræ uentus excitatus aquas gignit: uel ut rectius dicam, ipse in aquas eliquescit: quæ demũ in multitudinẽ congestæ fontes faciunt, & in flumina profluunt. Hinc persæpe euenit, ut terram fodientes & aquæ ductus parantes, non alte admodum aquam offendant. Quid? quòd terræ interdum magnis hiatibus absumuntur, aquisq; deinde obteguntur: ut facile intelligas aquas latitare, quæ terras erodãt: donec se ferre non possint, excidentesq; hauriantur. Sed & pro uastitate uoraginũ, fluminũ quæ effunduntur magna est amplitudo. Magnis itaq; uastisq; è montibus ingentes amnes erumpere nil mirum. qualis sub Caucaso, ubi nullus fundus inueniri proditur, & maris nomen habet. Hæc autẽ ita mutantur, ut terra arida sit quæ modo late restagnabat: quæ omnia proueniũt publica rerum omniũ uicissitudine, suaq; habent decretoria momenta. nec hoc modo fluminibus, sed & mari solet contingere: ut de Aegypto uidemus ab Homero proditum. Nos uero plerunq; latent, quòd non fiant protinus, sed longa temporum diuturnitate, ætas autẽ hominis sit uel quàm breuissima. Cataclysmus uero quo omnia exaquescunt, quasi hyems contingit. habet enim mundus, sicut annus, sua tẽpora: uer, æstatem, autumnũ, hyemẽ. Quòd uero quidã amnes perẽnes, quidam tẽporarij, nõ tam magnitudine aut angustia fit specuum, quibus aquæ recipiuntur: quàm cõditione loci magis minusúe humecti, frigidiq; aut argillosi & aridi. Nec tamen qui perpetui uocantur, suis carẽt periodis: ut aliquando desinãt, aliquando cursum repetant. Sed quis non admiretur totã aquarũ materiã, id est mare ipsum uniuersum, non illud quidem à fontiũ multitudine oriundũ: ita enim quidã putauerunt. nam quomodo riguæ & fluentes aquæ statarias aquas depromant? tot præsertim locis quot maria uidemus. & si mare fluere quidam putauerint, quòd in loca profundiora semper deferatur: utpote quom euxinũ & Mæotis in pontum, pontus in ægeum, ægeum in siculum, siculum in sardoum & tyrrhenum, deniq; quod est inter columnas Herculis, totum in profunditatẽ defertur. Tum uero ab arcto in austrum, scilicet à summo in imum descendere maria pleriq; prodiderunt. Sicut alij opertam olim terrã aquis, mox astrorum suctu exoneratã, & maria nunc superesse quæ antiquam speciẽ referant. Alij mare sudorem terræ putauerũt: salisq; saporem in testimonium uocant: sicut in aqua etiam per cinerẽ eliquata salis sapor deprehendi solet. Non desunt qui mare aquarum conceptaculum & sedem ac seminarium uocent, ut cæteris elementis sua certa sedes est. Inde ergo aquas omnes excurrere & recurrere opinantur. At fluuij dulces sunt? dulcescunt scilicet per terræ uenas eliquati. Sed quom crassius mare sit, qui potest subtilioribus aquis & posculẽtis esse principium? Alij censent solem humecta depasci, & semper maria ipsa circumagi

quicquid

quicquid inest dulcis depascentem, quod reliquũ est salsum relinqui. quod fieri non posse ostendimus, quom quicquid humoris attollitur, postquam ad mediam aeris regionẽ peruenerit, frigore densetur & refluat. Tum si mari sol aleret, ut cæteri ignes, alium semper solem esse oporteret: in qua hæresi fuit Heraclitus: licet ignes etiam cæteros nõ uapores absumere, sed tantum attollere animaduertamus. Cæterum quom astra cætera pabulo non indigeãt, neq; solis more circumaganẽ maria, neq; id soli uidetur tribuendum. alioqui tantæ astrorum multitudini ac magnitudini quomodo pabuli materia suffecerit? Plato perfossam esse terram, & tartarum esse aquarũ thesaurum, quas euomat, ac resorbeat, existimauit, & pro terræ conditione colorem saporemq; mutuari. Sed rem esse cõmentitiam & fabulosam, compertius est quàm ut rationibus refelli debeat. Nã flumina in mare nõ in terrã terminanẽ: & si qua, ut Nilus & Ister, subeunt specus, mox prodire cognoscũtur: atqui ita est, ignis cæli concauũ, aer proximũ, terra medium locum habet. Aquis mare tribuitur. in hoc quasi mundi aluo crassior omnis humor ipsumq; sedimẽtũ substitit: tenuissima aũt quæq; pars in corpus abijt. Ipsum autẽ mare fluminũ accursu nõ augeri, causa est eius magnitudo: in qua ita dissipanẽ, ut nihil possit accremento tribui. Sunt qui mare ab ipsis mundi incunabulis cœpisse putent, ijdem compar mundo futurum arbitrantur. Democritus olim terrã mari opertam, illud uero quotidie absumi & nil fore aliquando suspicatur. Res digna risu, & Aesopi fabulæ similis: qui Charybdin bis absorpsisse aquas scripsit, & primo montes, secundo insulas apparuisse. quòd si tertio absorpserit, nullas aquas posthac prorsus superfuturas. At si sol dum circumagitur dulcissimam quamq; partẽ haurit & remittit: certè mare semper futurũ speramus, licet non eodem forte loco, quando locorũ faciem & fortunã mutari non negamus. eadem ratio nos mouet, ut non ideo mare salsum putemus, quòd sol dulcedinẽ euocet. Nam tantundem regeri & bona fide restitui persuasum habemus. Salsedinem aũt à fluuijs inuehi existimare, effusæ est impudentiæ. At quæ de sudore terræ commentus est Empedocles, meram fabulam sapiunt. Nam quòd aqua per cinerẽ aut calcem eliquata salsescat, diuersum est. ex adusta enim terrę materia salsedinẽ mutuatur. Sic urina, sic sudor, sic pabuli humani sedimentũ, amarorẽ, uel quod proximum est salsedinem trahunt, adusta scilicet terrestri parte corporis infecta. qua itidem ratione contingit ut mare salem habeat. Nam solis & astrorum calor ex summa parte quod dulce est in uaporem resoluit: ex imo uero, quà terrã ipsam attingit, exhalationem elicit adustæ terræ: quæ per mare ascendens & rursus elabens, salsuginẽ inuehit. huic rei testimonium addit harena in tenuissima grana dissipata. Hinc nonnulli putauerunt terram olim conflagrasse, atq; inde salsedinem accepisse, quanta sit exhalationũ uis nõ intelligentes. Ea ratio facit ut spirãte austro, utpote calido, aquę salsiores sint & crassiores: quod cõtra euenit spirante borea. autumnales item ob æstatem proximam utrũq; habent, & grauiores sunt, & in pręceps ferunẽ ocyus. Et quis nõ experiẽ quotidie aquam maris cæteris calidiorem? ceu quæ multam exhalationẽ retineat. Nam quæ semel adusta sunt, potestate calorẽ habent: calx, cinis, animaliũ sedimenta, quorum præcipue uentres calidi. pars ergo posculenta facile attollitur, cui si quid terrenæ concremationis inhæserit, salsescit. Quin & nauigantes uasculo cera obturato & in mare demisso aquam posculentã colligunt: quòd pars aquæ dulcior per tenuissimos cærę meatus penetret, subtilior scilicet. at quę salsa & crassa est excludiẽ. Quom uero crassior sit, plus habere ponderis etiam necesse est. Sustinet itaq; triremes, quę facile in fluminibus suo pondere subsidunt. id tu facile sensu uidere potes. Nam si salis multum aquis inieceris, ita crassescunt, ut propè limus fiat, & in ea oua innatãt. Quod in salinis cõminus licet experiri, & in Palestinæ quodã lacu, in quo homines & equi abiecti uinculis etiã alligati superferuntur. Hinc fabulæ traduntur, in Chaonia accolas ab Hercule impetrasse: ut quoniam fons proximus pisces non educaret, ipsi sales inde colligerent. Aquam ergo illam decoquunt, & tenui portione exhalante, subsidet pars crassior modice salsa cãdore incredibili. eius rei calor causa est. Nam sic Arabes calamis & scirpis cõcrematis, cineres in aquas demittunt, inde multum salis colligentes. Accedit illud testimoniũ, quòd si uestem marina aqua pelluas, sordescit

descit: tantum abest ut sordes eluantur. At fluuiorũ calor & sapor nullus est. quicquid uero habent, à terra per quam fluunt mutuantur. Hinc sulphur & alia id genus redolent. Sic in Sicilia fonte quodam indigenæ aceti uice utuntur. sic apud Lingonas. Sic fons Scytharũ ita amarus est, ut amnẽ in quem influit uniuersum ingratum reddat: terra scilicet suas illis habitudines imprimente. sed de his hactenus. nunc de uentis. Ventorum causam soli & astris tribuunt, à terra calidum & siccum halitum eliciẽtibus. Nam si uapor attollitur, ut in aquam exprimatur: ita subtilior hic halitus euocatur, ut spiritus fiat. Nam si spißiora euehuntur, tenuiora etiam & sicca igneęq; naturę euehi necesse est, quorum fœcunda est tellus. Neq; ijs credendum qui aerem, spiritum, nubem, substantia eadem arbitrãtur: eo tantum differre, quòd aer quiescat, uentus propellatur, nubes densetur & pendeat. Nam nubes uapor est calidus & humidus. uentus calidus & siccus est halitus. Quòd si aer, unde illi motus principium? ut defluuijs omnibus esse oportet. Certè non hoc facile constituant, qui uentum esse aerem agitatum & fluentem dixere. patet hoc quod diximus, quom maiorẽ modo, modo minorẽ spiritum attolli uideamus, pro quantitate exhalationis quę attollitur. item quòd pluuia uento, uentus pluuiæ concedit, quasi alter alterius locum occupet, utpote contrarijs causis exorti. nam rapto uapore, terra aret, unde exhalationis materia est. Cęterum ab arcto & meridie multi proficiscuntur uenti ac imbres, quòd sol inter utrunq; iter capessens, halitus attollat, neq; cõcoquat procul summotus. Ab ortu & occasu id rarius euenit, quòd euectos halitus uicinitate absumat. sic Etesię post æstiuum solstitium & canis ortum ab arcto spirare incipiunt, liquatis scilicet niuibus excitati. Die uero flant, noctu desinunt, quòd calor materiam suppetat quam noctis frigus extinguit. Contrà ornithiæ post brumã ab austro ueniunt, minus uehementes, minusq; continui, solis ui edomiti, quẽ subire uenientes ad nos necesse est. Venti autẽ in latus mouentur, quòd halitus euocati sursum ferantur: sed uel frigore medię regionis uel densitate nubis repulsi, quom rectà descendere natura leuitatis prohibeat, in latus inclinant: & more fluminũ excursu proficiunt, & augescunt. Cessant uenti sole materiã spiritus suo immodico calore dissipante. Item quom sol terrã exiccat antequã terra multam exhalationẽ effuderit: ceu si tenue quid in ignẽ abieceris, quod priusquã fumum emittat, aduratur. Ob id circiter Orionis ortum usq; ad Etesias & prodromos qui octo fermè diebus ante canis ortum spirant, magna fit aeris tranquillitas. Sed & frigus idem agit calori, terram adstringens & spiritum intercludens. Ad uentorũ rationem spectat nosse Zonarum mundi distributionẽ: hæ quinq; sunt, media æquinoctialis, quòd sol circa eam feratur, & quom ad illam peruenerit, dies & noctes æquentur. Hæc ob immodicum calorẽ à plerisq; ueterum inhabitabilis existimatur, sed ætas posterior habitabilem esse cõperit. Duæ postremæ quod à sole procul recedant, & ad polos mundi uergant, immodico frigore habitatores excludunt, si plerisq; antiquorum credimus. posteri aliter iudicarunt. Inter has tres, duæ temperatæ, uitæq; animantium accõmodatæ interseruntur. Nostram arcticam, antarcticã alteram porrectam ultra æquinoctialem uocant. In utraq; similes rerum & uentorum euentus accidere suspicantur, eademq; ratione uentos statuendos ex parte utraq; arbitrantur. Et sicut à nostro polo Boreas spirat, & non pertingit alterum polum: ita ex alterius poli parte alius flat Boreas, qui & ipse minime nostrum polum attingit. Neq; auster ab altero spirat, ut quidam putant: sed ab æstiuo tantum tropico, quẽ à cancro nominarunt. Sub media Zona uentos fieri negat Aristoteles, q̃ nullæ aquæ sint eo loco, ex quibus exhalatiões fiant. Proinde qui Etesias inde flare credũt, falluntur. Longitudinẽ & latitudinẽ nostræ habitationis aliter accipit Aristoteles quàm cosmographi. Latitudinẽ metitur ab oriente ad occidentem, id est à mari Indico ad Herculeas columnas quæ sunt in mari Gaditano. Lõgitudinẽ à meridie ad septentrionẽ, id est ab Aethiopia ad Mæotin paludem. Porrò latitudinẽ nostræ habitationis longitudine multo esse maiorẽ. & hanc quartam partẽ circuli non implere: illam, id est latitudinẽ, propè semicirculum complecti. Ob id Aristoteles inquit habitationẽ terræ secundum latitudinẽ, ad eius habitationẽ secundum longitudinem, amplius se habere quàm quinq; ad tria. Propemodum enim se habet ut sex ad

tria, exili admodum parte excepta. Situm seriemque uentorum ita describit Aristoteles. Fiat circulus quẽ finitori comparemus, per eum sex ducantur diametri elemẽtis distinctæ. a significet ortũ æquinoctialem, ex diuerso, b æquinoctialem occasum, c meridiem, d septentrionem, e ortum solstitialem, f solstitialem occasum, g ortum hibernum, h hibernum occasum. Inter g & c ducatur linea, i k. inter f c ducatur linea l m. Hæc duodecim sunt elementa, quorum unicuique uentum unum adscribemus, a subsolanum, b fauonium, c austrum, d boream, e phœniciam seu cæciam, f africum, g eurum, h corum, i euroaustrum, k thrasceam, l libanotum, m aquilonem. Qui omnes præcipui sunt ita positi ut ex aduerso spirant. Inter hos quatuor eminent à quatuor præcipuis orbis partibus, Subsolanus, fauonius, auster, boreas. Ad austrum positi calidi sunt, ad boream frigidi, orientales austrinis minus calidi, occidentales minus borealibus frigidi. A parte boreæ plures exurgunt uenti ob humidam materiam quæ inde suppeditatur. Venti ex diametro oppositi non simul spirant, quòd ualentior infirmiorẽ coerceat. uenti oppositi flant plerunque circa tempora opposita. Phœnicias circa æquinoctium ueris, africus circa autumnale: zephyrus circa ęstatẽ, circa hyemem eurus. Venti oppositi aut idem aut oppositum faciũt. eurus & corus incipientes siccant, auster calet, boreas alget. subsolanus, phœnicias, eurus tepidi. eurus inchoans siccus, desinẽs aquosus, subsolanus minus siccus, phœnicias seu cæcias pluuius. nam uapores & nubes in se trahit: unde prouerbium illud exiit, ad se malum trahit ut cæcias nubes. Fauonius, africus, corus, subfrigidi. corus inchoans siccus, desinens aquosus. auster, euroauster, libanotus, calidi. Auster noxius, libanotus humidiusculus, africi & noti naturam participans boreas. thrasceas, aquilo, sereni, & alios inhibent quòd uehementiores sint. Boreas grandinosus, aquilo niuosus, ambo frigidissimi, ambo corruscationũ autores. corus cũ iis natura conuenit. boreas omnium saluberrimus. Et de uentis hactenus.

DE TERRAE MOTV

Ventos terræ motus causam esse putant. de terræ motu igitur ordine agendũ est. Anaxagoras ideo prouenire existimauit, quòd mundus ita distinctus sit, ut hemisphęrium hoc nostrum sursum se habeat, illud quod tenent antipodes deorsum. Aer igitur qui ob leuitatem sursum fertur, in nostrum hemisphærium ascendere uolens, terræ

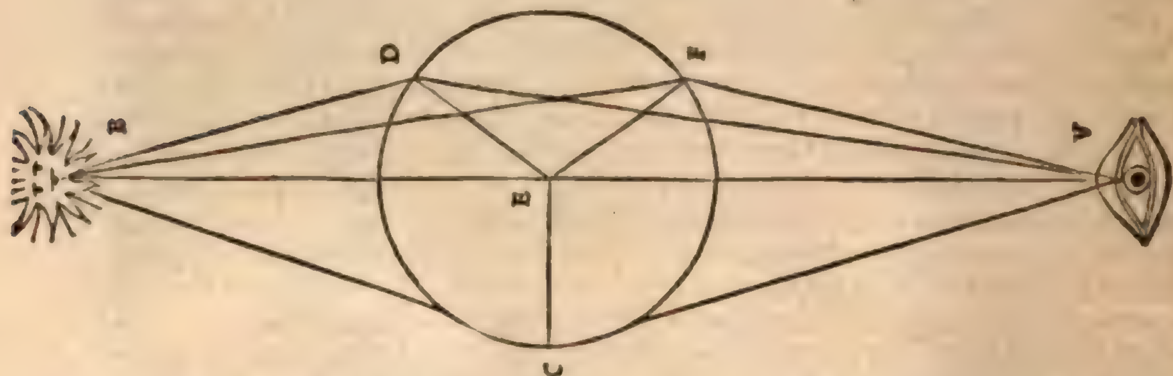
terræ occursans eam permouet. Quæ ratio à ratione abhorret, quom in altero hemi sphærio sursum se habeat, quod ad cælũ uergit: ut in nostro experimur hemisphęrio. nam si in terram aer nitatur, nõ ascendere, sed descẽdere, iure existimabitur. Democritus putauit terrã cauernosam esse, & specus habere plenos aqua, quæ exitũ quærens motum terrę faciat: id quod absonum est. nam terra solida est, neq; tantos habet specus qui terrã permouere possint. Adde quòd neq; semper à terrę motu aqua emanet. Anaximenes Milesius existimauit terrã cõplutam deinde siccã rimas agere ac dissolui & corruere, & inde fieri terręmotũ. Nam & lutum primo bene compactum mox friari uidemus. Sed hæc ratio laborat. Nam hoc ijs euenit quæ naturalẽ siccitatem non habent, qualem habet terra. Tum uero hoc agnosceretur, & terræ frusta ui derentur ijs maximè locis ubi frequentes sunt terræmotus: id quod nequaquam uidemus. Adde quòd in tam longo æuo iam terræmotus desinere deberent, abruptis scilicet iam magna parte & collapsis terræ membris. Tum uero Aristoteles suam de terræmotu sententiã asserit. Quom, inquit, terra naturaliter sicca sit, & aquę multitudinem in se contineat, postmodum à sole calefacta, multis præterea suopte natu ræ ingenio igneis corporibus in se conceptis multum quoq; in se spiritum comprehendat oportet. Qui spiritus quom multum & tenuitate & uelocitate ac uehemẽtia polleat, facile intra terræ uiscera huc illuc euagari solet. mox auctus exitum quærit, & in altum more leuium corporũ euolare cupit. Quod quom non possit terræ duricie circum obsistente, suo nisu atq; impulsu terram concutit. Atq; hoc est quod terræ motum appellant mortales. Hic interdum uictor terrã proscindit, & cum flamma ex collisione cõcepta effundit̃: interdũ nullã habet comitẽ flammã. Sępe etiã cõtingit ut nõ totus sed parte tantũ expiret, pars reliqua inclusa terrã exagitet. Neq; obstat terræ soliditas atq; opacitas, quin spiritus seu exhalatio intra terrã à sole cõcitet̃: quom tamẽ lumini repugnet, ne penitiores illos terræ meatus penetret. est em̃ calor q̃ lumen ad penetrandũ multo fortior, id quod ex obiecto igni pariete constat: quẽ calor traijcere potest, lumẽ traijcere nõ potest. Atqui & illud ab exhalatione & spiritu terræ motũ prouenire attestat̃, quòd tranquillo plerunq; aere motus ille efficit̃: tũ quòd noctu & circa solis ortũ plerunq; incipiat. q; si id luce eueniat, meridie maximè cõtingit, sole tũ uehemẽter in terrã incumbẽte. Sed & locis cauernosis id maxima parte euenit, intra specus scilicet spiritu excitato. Adde q; uere & autũno ob frequentiã pluuiarum hoc sæpius accidit. Vim etiam spiritus non modo in aere sed & in animalium corporibus experimur. spiritu enim clauso intremiscunt, atq; hoc persæpe à lotij effusione: & adeò aliquando, ut non queant consistere. Quid quòd aliquando id ita sensu compertũ est, ut pudor sit inficiari. Nam quom motus terræ ingruisset, non prius desijt quàm terra in multam molem intumuerit in collis morem: quo tandem disrupto multa uis uenti igne admixta & cinere erupit: quæ Lipareorum urbẽ & aliquot urbes Italiæ proximas grauiter afflixit. Id circa Hieram insulam unam ex Aeolijs prius olim acciderat. Sed & ante motum hunc terræ sol nõ raro sine nube obscurus uidetur. Post occasum etiam solis sæpe occurrit nubecula in morem lineæ angusta & in longũ porrecta, futuri motus nũtia: ceu solet in maris fluxibus unda tenuis præcurrere, quam aquę filũ, id est τὸ ὕδατος νῆμα, maris accolę nuncupant. & hunc circa solis deliquia frequenter accidere annotatum est, quòd tunc aere agitato multi flatus excitẽtur. Obseruatũ est illud quoq;, ad dies XL. terræ motũ portendi: quin & in bienniũ promouisse, multitudine materiæ causam exhalationi suggerẽte proditum est. Quandoq; etiam subterraneus ingẽs fit sonus, uel dum terra agitatur, uel antequam agitetur, uento scilicet causam præbente. Hoc est quod aliqui inter prodigia aliquando annotarunt, terram mugisse. Cum terræ motu etiam interdum plurima aquæ multitudo erupit, utpote uehemẽti spiritu impulsa. Id quod circa Achaiam aliquando euenit, contrarijs spiritibus obnitentibus, ita ut cataclysmus factus uideretur. Cõtingit autem ut spiritus inclusus aliquando unam tantum in partẽ incumbat, id quod admodum perniciosum est. Sicut etiam interdum adsurgit in tumorem. euenit etiã nonnunquam ut alternatim pellat & impellatur, & quasi cõtrario motu tecta inter se arietent: quod in se minus habet periculi, parte scilicet parti succurrẽte.

& hactenus de terræmotu. De tonitru & fulgure nunc agendū. Anaxagoras existimauit ignem à suo delapsum orbe in nubem incidere. eius uero coruscationē esse fulgur. Quom extinguitur, stridorem fieri: hunc esse quod tonitru appellamus. Sed enim hoc parum consentaneū rationi intelliget, qui nouerit ignem suapte ui sursum niti, deorsum uero nunquam. Quòd si huiusmodi motum uiolentum dixerit, uiolentiæ causam reddi oportuit. age uero, cur ignis nubilo potius cælo quàm sereno delabatur, etiā disquisitione dignū putamus. Altera est Empedoclis sententia superiori simillima. nam ignē in nube ex radijs in se inuicē cōcurrentibus ac sæpius replicātibus secerni putauit, tū pari pacto eius coruscationē fulgur: stridorē uero dum extinguitur, tonitru appellauit. Sed res ipsa mēdaciū detegit. Nā si hoc uerū, tum in omni nube eā fieri concursationē ac replicationē par fuit, atq; hinc fulgur & tonitru: quod sensus falsum testatur. Tum quòd quoties aqua sole aut igne incaluit, segregatio illa radiorum fieri debuit: quod planè à uero alienum uidemus. Quòd si in aqua id non accidit, neq; in nube accidere credendum est. Sunt tertio qui dicant: fulgur nō apparere propter ignē. Sed quemadmodum percussam aquā noctu fulgere cernimus, eodem modo, dum se nubes collidunt, fulgorē excutere. Sed ij parū uidentur rationem opticā tenere, & quæ refractione fiant intelligere. fit enim die coruscatio, non aquæ percussæ fulgor. Ea enim fulgere uidetur percussa, refracto ab ea uisu ad aliquod fulgidum. Idq; nocte uidetur, non die: quòd die maius lumen minus obtundat.

Aristoteles ueram causam explorans, duas asserit esse expirationes: alteram humidam, alteram siccā. Vtraq; in nubem eleuari solet: quoq; altius euecta fuerit, eò uehementius ob loci frigiditatem densatur. Exhalatio autem siccior & rarior à densiore conclusa, & exitum quærens ualido motu agitur: & densa nubis latera concutiens, cum sonitū ciet qui tonitru dicitur. Is maior aut minor eliditur pro rari densiq; differentia, quem stridori illi cōmode possumus comparare, qui uulgo Vestæ & Vulcani risus dicitur, quom è lignis spiritus exitum petens crepitum facit. Verba sunt Aristotelis, ὃν καλοῦσιν οἱ μὲν τὸν ἥφαιστον γελᾶν, οἱ δὲ τὴν ἑστίαν, οἱ δ᾽ ἀπειλὴν τούτων, id est, quem scilicet stridorem alij Vulcani risum, alij Vestæ nuncupant: alij eorū minas. In uehementi autē concussione inflāmatio nubē scindens fulguratio appellatur. quòd si concepta flamma in imū detruditur, fulmen uocatur: sine flamma autem rumpens, ecnephias & typhones reddit. Illud certum est, fulgurationē fieri post nubis collisionem, & tonitru eam posteriorē, licet prior ipsa oculis occurrat, uisu auditum anticipante: quod in longe serietibus remorumq; impulsu certò colligitur, quom rursus attollantur priusquā plagæ sonus audiatur. Si ergo diligenter inquiratur, eadem causam secundum materiā super terram uentum, sub terra terræ motum, in nube tonitru efficit: exhalatio scilicet sicca fluens, mobilis, agitata. & hæc de tonitru satis. Quoniam ex eodem seminio ecnephiam ac typhonem, & si flamma adsit, fulmen fieri diximus: quid ecnephias à typhone differat, disserendū est. Ecnephias perpetuo & continuo spiritu constat, typhon fracto & conciso. Idem contorquetur & rotatur, quom ecnephias rectà descendat. Typhon aliquid nubis secum conuehit, arbores & nauigia contorta consternens tanta ui, ut sępe ignem concipiat. Qua ex re illum mortales incensionem uel prestera nuncupant. Typhonem flantibus aquilonibus, ecnephiam dum iacent niues, fieri pernegant. At fulmen tenuis spiritus est, ignitus, de nube elisus. eius unam speciem argeta, id est fulmen clarum uocamus. Hoc non urere, sed dissipare tantum creditur. eius quippe mira uis: in reluctantia tantum sæuit. Aes clypeis inductum èliquat ligno incolumi. intactis uestimentis corpus afflat & ossa absumit. Alteram speciē densiorem obtusioremq; ψολόεντα κεραυνόν, id est fumidum & ardens fulmē, uocauit Homerus: quod huc illuc peruagari annotatum est, quom Dianæ Ephesiæ templum cōflagraret. Fulmen semper præcedit spiritus. Quo fit ut quidquid fulmine iciendū est, prius moueatur. de fulmine illud quoq; adnotari solet, si quid per uigiliā feriatur, clausis oculis mori: per somnū, apertis. Quod fulmine ictum est, in diuersam partem semper conuerti. Omne animal statim expirare, homine excepto. Nunc de ijs ordine agendum est, quæ à philosophis mixta imperfecta dicūtur: quæ radiorum apparitione uel fiunt uel fieri uidentur: & primo

O de ea

de ea quæ à Græcis halos, à nostris area dicitur. Ea est circulus tam circa solē quàm lunam aliaq; fulgentia astra. Is fit ex radiorum refractione ad opticam rationē. Quæ causa una communis est iridi, uirgis & parhelijs. Fit halos uniformi & æquali nube sub astro cōsistente. occursans em̄ illi luminosus radius refringit: apparetq; sub astro magnus circulus, cui halos nomen fecere. Ita enim ratio naturalis obtinuit, ut oculorum radius in habentia planā superficiem impactus, aerē uidelicet aut aquā, retrudatur refringaturq;. Ex his quædā speculorum figurā repræsentant, ut continua & densa. quædam solos colores, ut quæ ex plurimis speculis penè insensibilem diuisionem habētibus constant: in ijs enim imagines non apparent, sed tantum colores. Et siquidem quæ oculis obijciuntur clara sunt, clari sunt itidē colores. Sin aliquid se densius admisceat, uel si oculi radius paulo fuerit infirmior, minus claros colores uideri oportet. Aer coactus circa astrū ex quo halo circulum fieri diximus, si densior fuerit, pluuiam nuntiat. Quòd si euanidus dissipetur, serenitatis est index: quòd si ex una parte discerpi uideatur, ex ea parte uētos præsagit. Facit enim eam distractionem uentus inde mouens. Halos autē non ex aduerso astri, ut iris, sed planè circa astrum efficitur. causa eius circularis formæ est refractio radij à signo ad signum. Vniformi enim & æquali consistente nube, undiq; ab eodem ad idem æquales radios refringi contingit. Idem hoc Mathematici optica fieri necessitate demonstrant. Statuatur

tur linea a, b, pro radio obtutus: ita ut in a, oculus, in b, astrum circa quod halos fiat, præscribatur. Circa hanc eo loco, ubi est nubes, tria signa in ambitu obseruentur, c, d, f, ad hæc lineæ rectæ & æquales treis ab a puncto ducantur. Ab ijsdē rursus tribus signis tres aliæ ducantur lineæ in b, punctū, in quo astrum notauimus. Ex harum sex linearum protractione tres magni anguli, seu tu obtusos angulos appellare mauis, efficiuntur: eo ipso loco quo inferiores tres cū superioribus tribus lineis concurrunt, in c, d, f. esse autem hos treis triangulos æquales certum est, utpote quorū latera sint æqualia. Ducātur præterea lineæ ab angulis, c, d, f. quas cathetos, id est perpendiculares dixit Aristoteles, quòd à circunferentia circuli ad centrū deducantur. Est autē centrum e, per quod recta linea a, b, traiecta est. Sanè ex angulis & lineis illis, ut dictum est, cōcursantibus circulum oculis offerri necesse est. Quo fit, ut halos siue area circularis euadat. Fit autē sæpius circa lunam quàm solem. Nam uis solis ad humores absumendos multo uehementior. Nunc ad iridem transeamus. Iris nunquam orbem implet, uix aliquando ad semicirculum accedens, quāto sol ad medium cæli magis prouectus fuerit, hoc mitior. Eo fit, ut sub ortū & occasum maior uideatur. Post autumnale æquinoctium diebus ad brumā inclinantibus qualibet hora iris uideri potest: quom longiores sunt dies, circa meridiē non apparet. Vix unquā plures duabus irides spectatæ sunt. Iridi treis colores sunt, puniceus, uiridis, purpureus. Fit iris quoties in rorulenta nube opposita solis radij refringuntur, solis imaginē male exprimentes guttæ ex nube rorantes, uti parua specula radiorum colorē, non planè figurā repræsentant. Ab ipsis autem guttis radios etiā obtutus nostri refringi uero simillimū est: quòd ab omnibus corporibus planis, qualis aqua, qualis aer, uisum nostrum refringi uidemus. Memoriæ traditum est, Antiphontem hominem infirmo

admodum

admodum obtutu spectrum siue imaginem suam in se obuersam solitum spectare. id scilicet faciebat refractio & uisus infirmitas. nam apud eum aer uice speculi fungebatur. eadem causa facit, ut trabes nauium curuatiores crassioresq; in mari occurrãt: & flantibus euris rerum moles maiores suspicamur. Quin & sol & astra tum orientia tum occidentia maiora existimantur, quòd uapores medij qui eo tempore excitantur, latius radios frangant atq; dissipent. Quòd si aeri acceptum ferimus, id iustius aquæ tribuendum opinamur. Atqui hoc iris & halos differũt, quòd iris ex aduerso solis & astri apparet, halos autẽ sub astro. Iris ob densitatem nubis nigrior, halos albior fulgidiorq; uisitur. Fulgidum enim per nigrum aut in nigro conspectũ puniceum se offert: sic uiridia ligna multum fumi candidæ flammæ cõmiscentia rubrũ ignem ostendunt. & sol per fumum & caliginem sese puniceum profert. Qualis etiã est prima iridis refractio, utpote à paruis ac roscidis guttis repulsa. Eo quoq; iris ab halo differt, quòd iris diuturnior est ac permanentior: nam halos statim soluitur aut depluit. Quin & spirantibus austris iridis imago circa lucernas uisitur: eadem circa remos rorãtes. Aqua itidem subtiliter ad radios uel manu effusa, uel buccis aspersa, iridem repręsentat. est autẽ præcipuus in iride color puniceus non purpureus. Nam & refractio & paruulæ guttæ specula imitantes hoc efficiunt. Quæ omnia halo longe aliter accidunt. Ex tribus coloribus iridis, puniceus fit fulgido in nigro aut per nigrum emicante, ut diximus: hic non minus candoris habet quàm fulgoris. Quo uero longius radius protenditur, hoc umbræ magis particeps efficitur, atq; in nigrũ transit. Hinc est quod puniceo uiridis protinus succedat. nigrum autẽ negationi belle comparari solet. Quom enim delassatus uisus desit, in nigrũ desinit. sic omnia longe prospecta nigriora, minora planioraq; se offerunt. & in speculis imagines, & nubes in aqua se præbent intuentibus nigriores: nec iniuria. Nam propter refractionẽ pauco debiliq; aspiciuntur radio. ob id plerunq; accidit, ut nubem soli proximã intuenti nullus color occurrat, sed propemodum colore cassa uideatur: hanc eandem, si mox in aqua respexerit, aliquo iridis colore perfusam putet. Id scilicet facit radius fractus: qui sua infirmitate ad nigriorẽ aut certè minus album, ac demum ad nigrũ perducit. Hinc igitur facile intelligi potest, à firmiore radio puniceum colorẽ proficisci: qui debilior factus in uiridem permutatur. Quoq; longius se prouehit, hoc magis in purpureum abit. Si qui uero alij sunt colores, insensibilis propè eorum est transitus.

Plures etiam occurrere nobis possunt irides: ea tamen ratione, ut quæ debilior & infirmior est ea sit fortioris firmiorisq; imago: atq; ita subinde, ut quæ à prima longius abstiterit, ea minus polleat: minusq; sub aspectum cadat. Illud quoq; obseruatum est, colores posteriorum uariare à prioribus ordine. Quom enim prior primo loco puniceum, mox uiridem, postremo purpureum habeat: qui sequitur primo purpureum, mox uiridem, tertio loco puniceũ habet: atq; ita deinceps. Sunt qui putent non tres solum, quos diximus, colores in iride agnosci: sed & xanthum, quẽ nos flauum appellamus. Aristoteles ob id non putat plures tribus colores iridi tribuendos esse. Siquidem flauus non est in iride per se color, sed uiridis puniceiq; collimitium, & alterius in alterum transitus. Nam puniceum iuxta uiride situm albi flauiq; aspectum imitatur. Id aliquot indicijs probatur. Quippe si atra impense fuerit nubes, color xanthus sępius se oggerit quàm puniceus: nigra nube uiridisq; coloris proximitate id agente. Item quom color iridis puniceus soluitur, in flauum permutatur. Adde quòd in uersicoloribus texturis corollisq; floribus contextis, hanc uarietatẽ aspici licet: uicinitate colorum sæpe oculos perstringente, ut quis qualisúe sit legitimus color non decernant. Eadem res operantes ad lucernam fallit, ita ut in deligendis lanis aut secernendis flosculis colorẽ pro colore persæpe interserant. In iride illa annotantur. eam nunquam maiorẽ esse semicirculo, sæpius minorem. Sole in ortu uel occasu existente maximã apparere iridem. Nam quãto sol supra horizontem ascenderit, eo arcus minor apparebit: quom itaq; sol in meridianum prouectus fuerit, tũc se angustissimã proferet. Ab autumnali æquinoctio omnibus horis iridem fieri contingit. At circiter æstiuum solstitiũ meridianam iridẽ uideri negat Aristoteles. Postremo de Parahelijs & uirgis dicendũ est. Fiunt autẽ Parahelij nube densa ad latus

solis existēte, in qua solis radius refringitur. Hos soles uocauit antiquitas. ob id inter portenta duos aut tres legimus apparuisse soles: quos imagines fuisse solis nihil dubitamus. Hoc ab halo & iride differũt: quòd neq; circa solem neq; sub sole, sed ad solis latus tantum uidentur. Fiunt ad latus & uirgæ, quas ῥάβδους Græci uocant: quom nubes scilicet cui solis radij illiduntur, neq; sibi cōstiterit, neq; ubiq; eandem rationē seruauerit: hic densa, illic rara: illic plus aquæ, hic minus habens: ex qua cadentes stillæ uti specula cōminuta solemq; excipiētia uirgas iridi persimiles, id est uersicolores repræsentant. Hactenus de ijs, quæ supra terram coagmentantur, diximus. In posterum de ijs, quę intra terram exhalatione & uapore consiunt, id est de lapidibus & metallis dicemus.

ANTEROS SIVE DE MVTVO AMORE, CAELII CALCAGNINI.

ANTEROTI SACRVM.

Hic unus colitur, sed unus ille
Implet munia numinum duorum,
Et potest geminus uocari & unus.
Et quod uix licet æstimari: in illo
Bis unum duo non facit, sed unum.
Hæc uis scilicet Anterotis illa est:
Hæc uis mutua mutui est amoris.
Hæc binas animas coire cogit:
Atq; una geminum calere pectus.

MAGNIFICO VRBIS TRIBVNO ANTONIO Constabili equiti splendidissimo Cælius Calcagninus S.

Licet pietatem ac liberalitatem tuam plurima in ciues ac patriam officia testentur: tamen quoniã (ut Gręci putant) ἀνδρὸς χαρακτὴρ ἐκ λόγου γνωρίζεται, peculiare tibi in magnificis ædibus tuis elogium proposuisti, quo & beneficentiam & gratitudinem tuam in amicitia ostendis. Inscripsisti enim id quod familiares ac beneficiarios tuos summopere oblectat, Diligentes me diligo. Petijsti deinde à me: quid posset elogio maximè accōmodatum pictura exprimi. ne scilicet in tuum cubiculum, si pictura ab elogio dissideret, illud obijceretur: ἄλλα μὲν λεύκων, ἄλλα δ' λεύκων ὄν. Venit mihi protinus in mentem Platonici Porphyrij apologus: quo ille pulcherrime atq; aptissime ostendit, quomodo Amor adoleuerit: & cur Mutuus mor in lucē editus: de qua re in annotationibus meis recenter scripseram, quo loco indicaram, plerosq; latinorum falli, qui Anterota Amori insensissimum numen existimauerunt, quom ille potius Amori respondeat atq; satisfaciat. Placuit tibi rei argumētum. Accersitisq; pictoribus primi nominis omnē historiam iussisti graphicis atq; iconicis figuris effingi: & subinde à me quæsisti, ut super Anterote sententiam meam literis mandarem, quo tibi tota res planior atq; obuia magis fieret. Et quom in annotationibus materię compendia fuissem secutus, hic me paulo ampliorē prolixioremq; esse uoluisti, illud crebrius repetēs, ἀμαθέστερον πῶς εἰπὲ καὶ σαφέστερον. parebo lubēs, & hoc omne militabitur bellũ in tuę spē gratiæ. Illudq; te imprimis obtestabor, ne sinas hæc in cuiusquam manus peruenire. Aliud enim est unius uoto, aliud omnium, satisfacere. Bene uale, & tuum Cælium ama.

Rerum

RERVM SYMPATHIA, CVI ANTErota præfecit antiquitas.

N ON modo nobis natura atq; his animãtibus, quæ homini proxima sunt, mutui inter se amoris igniculos ingenuit, uerum & abdita quædam cognationis semina inter diuersa impressit. coaluitq; deinde cõmune animorum fœdus: admirabilemq; inter rerum naturę opera societatem coniugauit: quam si in brutis abdicatisq; à ratione frequẽtem ostenderimus, quanto eam conuenientius dabitur in homine intelligi: nisi plus ille odio & cupiditati quàm bene suadenti naturæ tribueret. Animaduersum est enim inter columbos ac pauones, turtures ac psittacos, merulas & turdos, cornicem & ardeolas optime conuenire. uulpes & corui aduersus æsalona coniurant. Hæc parua auis est, oua corui frangens, cuius pulli infestantur à uulpibus. Inuicem hæc catulos eius ipsamq; uellit. harpe ac miluus triorchin socialiter persequuntur. Defendit tinunculus, quem κεγχρίδα Græci uocant, columbas: terretq; accipitres naturali potentia, in tantum ut uisum uocemq; eius fugiãt. Hac de causa præcipuus columbis eius amor: feruntq;, si in quatuor angulis defodiantur in ollis nouis oblitis, nõ mutare sedem columbas. Vrsi apibus mirifice blandiuntur, & tam diuersa alioqui animalia consentiunt. Panthera & camelus, pardus & leæna nõ modo blande inter se agunt, uerum etiam cõiugali fœdere copulantur. Illud etiam mirandum, pantheram à feritate animal dictum, grati animi testimonia prębuisse patri cuiusdam Philinis affectatoris sapientię, quom eius catulos in foueã delapsos exemisset. Aduersus crocodilũ ichneumon & trochilus cõmune pręlium ineunt. Elephas, tantum animal, pecudibus infirmissimi ac hebetissimi generis adlectat. Ex his unus etiam traditur amasse quandam in Aegypto corollas uendentem. Ac ne quis uulgariter electam putet: miretur gratam Aristophani celeberrimo in arte grãmatica. Alius Menãdrum Syracusanũ incipientis iuuentæ in exercitu Ptolemæi, desiderium eius quoties non uideret, inedia testatus. & unguentariã quandam ab alio adamatam ferunt. Omnium amoris fuere argumenta gaudium à conspectu, blanditiæq; inconditæ, stipes quas populus dedisset seruatæ, & in sinum effusæ. Mentor item Syracusanus, & Helpis Samius, cũ leonibus familiarissime uixisse traduntur. Arietẽ etiam cõstat deperijsse Glaucen puellam Ptolemęi citharistriã. Est percelebris apud Seston urbem aquilę gloria, educatam à uirgine retulisse gratiam, aues primo, mox deinde uenatus aggerentẽ: defuncta postremo in rogum accensum iniecisse se, & simul cõflagrasse. Quam ob causam incolæ quod uocant Heroum, in eo loco fecere, appellatum Iouis & uirginis: quoniam illi deo ales adscribitur. Immo uero, quod tu minime credideris, & anser Lacydẽ philosophum ita amasse dicitur, ut ei comes perpetuò adhęserit, nusquam ab eo non publice, non in balneis, non noctu, non interdiu digressus. Et ut prætermittã canes equosq; & id genus animalia homini coniunctissima uiuentia, etiam toto elemento à nobis seiuncta & magna Oceani mole condita, hoc inter se affectu atq; in diuersa pellici constat. Nam & Delphines aliquot puerorum amore flagrasse nouimus. Hortensius orator apud Baulos murenam adeò dilexit, ut exanimatã flesse credatur. In eadem uilla, Antonia Drusi tam familiariter cum murena egisse dicitur, ut inaures etiam addiderit: cuius rei nouitas multorũ hominum conuentum uidendi studio illexit. Musculus tantillus scilicet pisciculus balenæ, quandoquidẽ prægraui supercíliorũ pondere oculi opprimuntur, infestantia magnitudinẽ uada prænatans demonstrat, oculorumq; uice fungitur. A pinna quæ inter cõcharum genera est, nunquam abest pinnother: quẽ iccirco & pinnophylacem uocant. Is parua squilla est. Quin & cancer eius dapis affectator pręsto est, atq; hoc astu in uenatu utuntur. Pandit se pinna, luminibus orbum corpus intus minutis piscibus præbens. Assultãt alij protinus: & ubi licentia audacia creuit, implent eam. Hoc tempus speculatus id morsu leui significat: illa ore compresso, quicquid inclusit exanimat: partemq; socio tribuit. Pro-

ditum etiam est memoriæ, in mari concham esse acatij modo carinatam, inflexa puppe, prora rostrata, in hanc condi nauplium animal sepiæ simile, ludendi societate sola. duobus hoc fieri generibus. Tranquillo enim uectorē demissis palmulis ferre ut remis. Si uero flatus inuitent, easdem in usu gubernaculi porrigi, pandiq; concharū sinus auræ. Huius uoluptatē esse ut ferat, illius ut regat. tantus est etiam hebetissimo generi societatis intellectus. Quin & immitissimū serpentū genus hæc amoris illectamenta sentire dicitur. Thoas puer dracone nutrierat dilectum admodū: pauensq; serpentis naturam & magnitudinē metuens in solitudines tulerat: in quibus circunuento latronum insidijs agnitaq; uoce subuenit. Sed hæc licet multæ sint admirationis naturæ opera, illa tamen possunt multo admirabiliora existimari: quòd ea etiam quæ extremo loco damnata sunt, surda ac sensibus fraudata, his agantur blandimentis. Fœminas palmas aiunt in mares inclinari: eorūq; auras captare: nec fructus ædere, nisi eorum puluere aspergantur. Quid uero est, quòd tanta est rutæ cum fico amicitia, ut nusquā lætior proueniat quàm sub hac arbore? quid quòd cucumis longiori etiā spatio dissitus ad aquā nititur, & seipsum producit pellectus humoris cognati desiderio? Quis uerò non iuste miretur ab electro paleas, à magnete ferrū trahi, moresq; pati? & echeneidis sale asseruati uim esse, ut aurum quod deciderit in altissimos puteos extrahat. Hoc est scilicet naturæ imperium: hæc uis rebus insita, quæ uolentes res ipsas ultro parere cogit. Hæc est quam συμπάθειαν Græci uocant, id est concentum & coniugationē eorum quæ natura procreauit. Qualis agnoscitur brumali die, quom in fidibus ad concentum compositis, si neruiarū pars una attingatur, pars reliqua ultro modulatu excitata respondet. Huic itaq; naturæ consortio, mutuæq; animorum cōiunctioni, ueterū superstitio Anterota præfecit: eumq; existimauit mutuis uinculis per quasdam uicissitudines ac reciprocationes animos & rerū genios illigare: hominesq; parum in amore gratos ulcisci. Hoc est scilicet quod apud Vergilium Dido, si quod non æquo fœdere amātes Curæ numen habet, iustūq; memorq; precatur. Quo loco rectè ac elegāter Seruius Anterota inuocari scribit. sed nō rectè quis sit Anteros interpretatur. Eum enim numen Cupidini contrariū existimat. deditq; subinde erroris occasionē grammatistis, existimantibus in hoc nomine præpositionem ἀντὶ contrarietatē significare, & non æqualitatē paritatemq; potius: ceu apud Homerum ἀντίθεον πολύφημον, æqualem paremq; deis Polyphemum: quom hic unus ex omnibus Dis Anteros propugnator defensorq; atq; ultor sit amoris maximus: & iccirco aptissime inuocetur ad eum plectendum, qui in amore gratus nō fuerat, nec mutuas operas dederat. Adeò ut si quis paulo diligentius poetæ sententiam introspiciat: & suo testimonio redargui Seruiū intelligat: & (ut ille ait) suis asciā cruribus impingere. Nā qui amorē abolebat, atq; ex animis hominum incēdia Cupidinis expungebat, is non Anteros, sed Lethæus Cupido nuncupabat, atq; in tēplo Veneris Erycinæ colebatur facibus aquam infundēs. De quo lepidissimū poetam meminisse annotauimus:

> Est prope collinam templum uenerabile portam:
>   Imposuit templo nomina celsus Eryx.
> Est illic Lethæus Amor, qui pectora sanat:
>   Inq; suas gelidam lampadas addit aquam.
> Illic & iuuenes uotis obliuia poscunt:
>   Et si qua est duro capta puella uiro.

Et nostræ quidem sentētiæ super Anterote minime desunt testes: Sudamq; duobus locis subscripsisse animaduertimus. Et primo quidem, ἀντέρως ὁ καὶ ἀπολλώνιος ἀλεξανδρεὺς γραμματικός, παιδεύσας ἐν ῥώμῃ ἐπὶ κλαυδίου τοῦ μετὰ γάιον βασιλεύσαντος, ἀφ' οὗ περ καὶ ἡρακλείδης ὁ ποντικὸς γέγονεν, ἀκουστὴς δὲ ἦν ἀπίωνος τοῦ μόχθου. φέρονται αὐτοῦ βιβλία περὶ γραμματικῆς δύο. καὶ ἕτερον δὲ τὸ ὑμνούμενον ὄνομα ἀντέρως ἐν τοῖσδε τοῖς γυναίοις ἀνάκειται, ἀντὶ τοῦ ἀλλήλους ἀγαπᾶν. χαρίτων γὰρ καὶ μελάνιππος εἰς ἔρωτα ἀλλήλοιν συνεπεσέτην. καὶ μὲν χαρίτων ἐραστὴς ἦν, μελάνιππος δὲ τῇ ψυχῇ ὁ ἐρώμενος εἰς τὸν φίλον τὸν ἔνθεον ἀναφλεχθεὶς ἰσότιμον τὸ τοῦ πόθου κέντρον ἐνεδείκνυτο. Huius sentētia est, Apolloniū Alexandrinū grāmaticū qui Romæ sub Claudio post Caiū imperāte professus est: à quo & Heraclides Ponticus

ortus

ortus fuit, auditorq; Apionis fuit, cuius duo libri feruntur de grammatica, Anterota nuncupatum fuisse. Quod nomen etiam in generosis seruatū est qui se amarent mutuo. Chariton enim & Melanippus in mutuum utrinq; amorē inciderūt. eratq; amator Chariton, sed non minus Charitonis animum amabat Melanippus, pariq; amoris œstro urgebat. Nec sibi quisquam aduersus nostram sententiā rem factam putet, quod Apollonius item Alexandrinus Herodiani pater, paulo inhumanior sit, & δύσκολος sit appellatus: quasi hic & ille de quo diximus, ijdem sint: quom longe diuersi sint. Hic eñ sub M. Antonino floruit in summa egestate, ille sub Claudio. Locus alter Sudæ quem adduximus hic est. μέλιτος, οὗτος ἐρᾷ νεανίου Ἀθήνησι τῶν εὖ γεγονότων καὶ πλουσίων. μειράκιον δὲ ἦν τὸ γένος διαπρεπὲς καὶ ὥραν ἄμαχον. καὶ γὰρ μὲν ἐραστῇ μέλιτος ὄνομα ἦν. τῷ δὲ καλῷ δὲ Τιμαγόρας, ὥς φασιν. ἦν δὲ ἄτεγκτός τε καὶ ἀμείλικτος ὅδε ὁ παῖς, καὶ οἱ πολλὰ προσέταττε καὶ ἐπίπονα κινδύνων ἐχόμενα τῶν ἐσχάτων, καὶ ὅμως τὰ γὰρ ὀλέθρῳ ἐλαύνοντα. καὶ ἦν τὰ πράγματα, καὶ κύνας τε ἀγαθὰς καὶ θηρευτικὰς ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς ἄγειν, καὶ ἵππον αὐτῶν πολεμίων ἀπαγαγεῖν ὅτου δὴ γενναῖόν τε καὶ θυμικόν, καὶ ἄλλου χλαμύδα ὡραίαν, καὶ τοιαῦτα ἕτερα. καὶ τελευτῶν, ὄρνιθάς οἱ προσέταξε κομίσαι, ὅτου δὴ προτίμους, καὶ οἰκέτας γένος θαυμαστούς. ἐπεὶ δὲ καὶ ταῦτα κατεπράξατο ὁ ἔνθεος φίλος ἐκεῖνος, ἐδωρεῖτό γε τῷ καλῷ τὸ μέγα καὶ τίμιον κτῆμα τοὺς προειρημένους. ὁ δὲ ἀτεράμων ὤν, καὶ ἐν τοσούτῳ ἀπηνέστατος ἄρα τὸ δῶρον. ὁ τοίνυν μέλιτος φλεγόμενος τῷ ἔρωτι καὶ οἰστρούμενος, καὶ ἐπὶ τούτοις ἀσχάλλων τῇ ἀτιμίᾳ, καὶ ἀπαυδήσας ἐπὶ τοῖς ἀνηνύτοις τε μόχθοις ἅμα καὶ ἀπείροις, οὓς πολλοὺς εἶχεν, ἀνέθορεν εἰς τὴν ἀκρόπολιν, καὶ ἑαυτὸν ὦσε κατὰ τῶν πετρῶν. οὐ μὴν ἡ τιμωρὸς δίκη τὸν ὑβριστὴν παῖδα καὶ ὑπερόπτην εἴασεν ἐπεγχαρεῖν τῷ τοῦ μελίτου θανάτῳ. τοὺς ὄρνιθας οὖν ἀναλαβών, καὶ ταῖς ἀγκάλαις ἐνθείς, εἶτα κατ' ἴχνια τὰ ἐκείνου θέων, ὥσπερ οὖν ἑλκόμενος βίᾳ ἑαυτὸν σὺν τῷ δυστυχεῖ χερσὶν ἐπὶ τῷ μελίτῳ, ὀψὲ ἀντιφέρων, βραδὺ καὶ δυστυχῆ τὸν ἔρωτα αὐτῷ ἀποδοὺς τοῦτον. καὶ ἔστησαν εἴδωλον τοῦ πάθους κατὰ τὸν τόπον, παῖς ὡραῖος καὶ γυμνός, ἀλεκτρυόνας δύο μάλα γενναίους φέρων ἐν ταῖς ἀγκάλαις, καὶ ἐπὶ κεφαλὴν ὠθῶν ἑαυτόν. Quæ uerba hoc fermè significant. Melitum perdite amasse Timagorā adolescētem Athenensem bene natum ac prædiuitem, inuictumq; ætate: qui durus atq; inexorabilis erat: multaq; Melito difficilia, ac plena summorū periculorum, quæq; certam perniciem afferrent, mandabat. Qualia uenaticos præstantissimos ex alieno agro adducere: aut equum ab hostibus generosum, aut pretiosam alterius chlamydem auferre, & id genus alia, tum uero & defunctis aues & ministros mira aliqua opera spectatos. Quę quom Melitus obijsset omnia adolescenti elargiebatur. At ille immitis ac pertinax munera parui pendebat. Quare Melitus amore & œstro succensus, & se despici ægreferens tot periculis ac difficultatibus defunctum, cursu in arcem proripuit, seq; per petras deiecit. Neq; iustitia adiutrix contumeliosum ac despectorē adolescentē permisit Meliti mortem derisui habere. Namq; aues sinu excipiens, & per eadem currens uestigia tanquā ui arreptus, sero illi uices reddēs in amore, parem cum infelici Melito casum tulit. Proinde eo loco posita est statua, adolescens formosus ac nudus præstantes duos gallos sinu tenens, seq; in caput præcipitans. Ab his licet parum dissidentia, finitima tamen tradit Pausanias in descriptione Atticæ, quæ & sententiæ nostræ suffragiū addunt. πρὸ δὲ τῆς ἐσόδου τῆς εἰς ἀκαδημίαν ἐστὶ βωμὸς ἔρωτος ἔχων ἐπίγραμμα, ὡς χάρμος Ἀθηναίων πρῶτος ἔρωτι ἀναθείη. τὸν δὲ ἐν πόλει βωμὸν καλούμενον ἀντέρωτος ἀνάθημα εἶναι λέγουσι μετοίκων, ὅτι μέλης ἀθηναῖος μέτοικον ἄνδρα τιμαγόραν ἐρασθέντα, ἀτιμάζων ἀφεῖναι κατὰ τῆς πέτρας αὐτὸν ἐκέλευσεν, ἐς τὸ ὑψηλότατον αὐτῆς ἀνελθόντα. τιμαγόρας δὲ ἄρα καὶ ψυχῆς εἶχεν ἀφειδῶς, ἀπάντων ὁμοίως κελεύοντι ἤθελε χαρίζεσθαι τῷ μειρακίῳ, καὶ δὴ καὶ φέρων ἑαυτὸν ἀφῆκε. μέλητα δὲ ὡς ἀποθανόντα εἶδε τιμαγόραν ἐς τοσοῦτον μετανοίας ἐλθεῖν, ὡς πεσεῖν τε ἀπὸ τῆς πέτρας τῆς αὐτῆς. καὶ οὕτως ἀφεὶς αὐτὸν ἐτελεύτησεν, καὶ τὸ ἐντεῦθεν, δαίμονα ἀντέρωτα τὸν ἀλάστορα τοῦ τιμαγόρου κατέστη τοῖς μετοίκοις νομίζειν. Quę uerba ita Domitius noster interpretatus est. In academiæ uestibulo ara est Cupidinis cum inscriptiōe, quia Charmus Atheniēsium primus Cupidini eam dicaret. Arā uero quæ in urbe est & Anterotos, id est mutui amoris appellatur, peregrinorū uotū aiunt. Nam Meles Atheniēsis Timagoram peregrinum hominē sui amore captum per cōtemptum ut se è summo saxi uertice deijceret, iussit. Quo circa Timagoras, qui uitā iam paruifaceret, cuperetq; in rebus omnibus adolescentis imperio obsequi, inde se præcipitē demisit.

misit. Quom aũt Meles Timagoram extinctum uideret, adeò eum facti pœnituit, ut ex eodem saxo ipse quoq; se deiecerit, atq; ita ipse quoq; interierit. Ex eo peregrinis institutum est, ut dæmonẽ Anterota Timagoræ ultorẽ appellarent. Huius autem uim & natales elegantissimo Apologo Porphyrius cõplexus est. Quem mihi subscribendum duxi, quòd meæ sentẽtiæ album calculum & (quod Græci dicunt) κολοφῶνα conferat. ὅτι τὸν ἔρωτα ἡ ἀφροδίτη ἐγέννησε, τὰ μὲν ἄλλα, καλός τε ἦν ὁ παῖς τῇ γειναμένῃ προσοίκως, ἀτὰρ οὐκ ηὔξετό γε εἰς μέγεθος τὸ κάλλει πρέπον, οὐδὲ ἐπεδίδου τὸ σῶμα, ἀλλ' ἔμενε πλεῖστον χρόνον οἷος ἐτέχθη. ἠπορεῖτο γοῦν πρὸς τὸ πρᾶγμα ἥ τε μήτηρ, καὶ αἱ τροφοὶ τοῦ βρέφους αἱ χάριτες. καὶ φοιτῶσαι παρὰ τὴν θέμιν, οὔπω γὰρ εἶχε δελφοὺς ὁ ἀπόλλων, ἐδέοντο λύσιν τινὰ ἐξευρεῖν τῆς ἀτόπου καὶ θαυμαστῆς συμφορᾶς. εἶπεν οὖν ἡ θέμις, ἀλλ' ἐγὼ παύσω ὑμᾶς ἀχθομένας, νῦν γὰρ οὔπω ἴστε τὴν φύσιν τοῦ βρέφους. ὁ ἔρως ὁ σὸς ὁ ἀληθινὸς ὦ ἀφροδίτη τεχθείη μὲν ἴσως καὶ μόνος, αὐξηθείη δ' ἂν οὐδαμοῦ μόνος, ἀλλά σοι δεῖ καὶ ἀντέρωτος, εἰ βούλει αὐξηθῆναι τὸν ἔρωτα. ἔσται δὲ αὕτη φύσις τοῖσδε τοῖς ἀδελφοῖς, ἀλλήλοις αἴτιοι τῆς αὔξης ἄμφω γίνεσθαι. ὁρῶντες μὲν γὰρ ἀλλήλους, ἰσοβλαστήσουσι, θατέρου δὲ ἀπολειφθέντος, μειώσονται. οὕτω δὴ κύει τὸν ἀντέρωτα ἡ ἀφροδίτη. καὶ ἀνέδραμέ τε παραχρῆμα ὁ ἔρως, καὶ τὰ πτερὰ ἔφυσε, καὶ ὑψηλὸς ἦν. ἔτι δὲ ἐν διαίτῃ τύχῃ κατεστηκὼς, ἄτοπα ὑπομένει πολλάκις πάθη, καὶ ποτὲ μὲν θάλλει, τότε δὲ φθίνει, πάλιν δὲ αὔξεται. δεῖται δὲ ἀεὶ τἀδελφοῦ συνόντος. καὶ μέγαν μὲν ἐκεῖνον ὁρῶν, μείζων φαίνεσθαι φιλονικεῖ, σμικρὸν δὲ καὶ ὀλίγον φωράσας, πολλάκις οὐδὲ ἐθέλων ἀπομαραίνεται. id est, Quo tẽpore Venus Cupidinẽ peperit, pulcher alioqui ac uenustulus puer ille uisebatũ: ut qui nec tantillum à matre pulcherrima degeneraret. Cæterum haud quaquã excrescebat in magnitudinẽ ac staturam quæ pulchritudini responderet: sed manebat plurimum tempus eo habitu quo natus erat. Anxia igitur eam ob rem atq; inops consilij mater affligebatũ: nec minus Gratiæ infantis nutrices. Itaq; oraculum Themidos adeuntes (nondum enim Apollo Delphis præsederat) orabant supplices ut ad insolitam ac nulla non admiratione dignã calamitatẽ aliquod remedium inueniret. tum Themis. At ego uos, inquit, hac solicitudine leuabo. Nec ẽm satis naturã & ingenium infantis uidemini perspexisse. Nã tuus iste uerus Amor ô Venus nasci forsitan solus potest: crescere autem solus non potest. Quòd si cupis ut adolescat, Anterotis opera opus est, qui reciproco amore, beneuolentiæ uices rependat. Erit autẽ ijs fratribus hoc ingenij, ut uicissim alter alteri mutuetur & largiatur incremẽtum: & si se mutuo intueantur, æquali propagine germinabunt. Sin uero alter deficiat, ambos pessum ire oportebit. hoc usa consilio Venus Anterotem parit. Quo uix dum edito in lucem, Cupido statim adolescere, enatasq; repẽte pennas explicare cœpit, & iam procero corpore incedere. Qui quom huic sorti obnoxius sit, miris plerunq; & inauditis cõflictatur erumnis. Nã interdum pullulat, interdũ deflorescit: rursus augetur, ita tamen ut nunquam non pręsentia fratris indigeat: quẽ si grandescere animaduerterit, longe grandior ipse effici contendit. Sin uero pusillum exiguumq; esse deprehenderit, sæpe uel inuitus elanguet. Ad hanc Cupidinis atq; Anterotis contentionem in amando pulcherrime Philostratus in Iconibus allusit, quom se minime desultorios, aut sopitos, aut pomorum uoraces amores dicturum profitetur, sed eos tantum qui optimi sunt amorum. Ii uero quatuor sunt longe præstantes: quorũ duo poma iaciunt, duo sagittas torquent ac retorquent: neq; fronte minas præseferunt, sed uicissim præbẽt pectora quibus spicula inhæreant. Philostrati uerba hæc sunt, quę subscripsi. καὶ ἵνα μὴ τοὺς χορεύοντας λέγωμεν ἢ τοὺς διαθέοντας, ἢ τοὺς καθεύδοντας, ἢ ὡς γάνυνται τῶν μήλων ἐμφαγόντες, ἴδωμεν ὅ, τί ποτε οὗτοι νοοῦσιν. οἱ γὰρ κάλλιστοι τῶν ἐρώτων. ἰδοὺ δή τέτταρες ὑπεξελθόντες τῶν ἄλλων, οἱ δύο μὲν αὐτῶν, ἀντιπέμπουσι μῆλον ἀλλήλοις, ἡ δὲ ἑτέρα δυὰς, ὁ μὲν τοξεύει τὸν ἕτερον, ὁ δὲ ἀντιτοξεύει. καὶ οὐδὲ ἀπειλὴ τοῖς προσώποις ἔπεστιν, ἀλλὰ καὶ στέρνα παρέχουσιν ἀλλήλοις, ἵν' ἐκεῖ που τὰ βέλη πελάσῃ. Et ne quid quod ad hanc rem faciat prętermittam, de Anterote etiam in deorum natura Ciceronẽ meminisse animaduerto his uerbis. Tertia Venus Ioue nata & Dione, quæ nupsit Vulcano: sed ex ea & Marte natus Anteros dicitur.

Porphy-

PORPHYRII APOLOGVS IN XVIII. PARTES digestus. Nam totidē arcubus cubiculi fornix clauditur: ex his parti cuiq; distichon subscripsimus.

Mulciber adlectat Veneri, cogitq; uolentem:
Illa deum blande pellicit, ille deam.
Cypride natus Amor: natum excipit Ilithyia:
Illi fasciolas sedula Iuno parat.
Nymphæ arridentes, puero plena ubera præbent:
Sponte leo parui cruscula lambit heri.
Metitur sacrum ad fontem Venus aurea natum:
Et nihil à prima crescere mole dolet.
Quid facto sit opus Naturam & Pallada poscit:
Hæc atq; hæc Themidem consuluisse monet.
Dic dea qua natus ratione adolescere possit,
Diua Erycina petit, & pia sacra facit.
At dea turrigera crinem redimita corona:
Rursus, ait, Cypris est pariendus Amor.
Ad Venerem Mauors properat: comes hæret eunti,
Qui sero lucis nuntius ales erit.
Nam postquam iunctos nouit Vulcanus amantes,
Heu heu furtiuis texit utrunq; dolis.
Luteolos inter flores, dulcesq; ministras,
Iam Venus alterius mater Amoris erat.
Quem circa Charites solitis amplexibus hærent,
Atq; hilares soluunt dulcibus ora modis.
Euoe conclamant satyri nymphæq; renident,
Et cælum & terras mutuus urget amor.
Iamq; Venus artus æquabat Amoris Amori:
Creuerat inq; uices alter & alter Amor.
Arma laborantes illis Cyclopes anhelant,
Arma quibus misere pectora mille gemunt.
Nec procul hinc Phœbus testudine pulsat eburna:
Ad citharam sese frater uterq; mouet.
Atq; adludentes pietatis in alite sidunt:
Pomaq; per numeros hic rapit, ille iacit.
Iamq; chorus longe maior succreuit Amorum,
Iamq; cupidinea cuncta perusta face.
At geminum gemini monumentum & pignus Amoris,
Aethereo genitor summus in axe locat.

SVPER MAGNIFICI ANTONII CONSTAbilis elogio, Me diligentes diligo:
HYMNVS.

Ingrata mens ac degener,
Nulla expiari uictima,
Nullis precatibus potest:
Meritisq; nullis tangitur,
Quin semper obstinatius
Se promerentes appetat
Insensiore aculeo.
Hanc hanc sodales eminus
Eliminare ab ædibus,
Exterminare à pectore,
Nos diligenter conuenit.
Numenq; Amoris mutui
Non desinamus poscere:
Vt nostra uota uinciat
Vno & perenni fœdere.
Nam multa multos legimus
Exempla morum tradere.
Hic ferre uitam cœlibem,

Hic

Hic uulgum inanem spernere,
Hic abdicare gloriam
Leuesq; curas admonet.
At illud esse clarius,
Multoq; luculentius
Dictum uidetur omnibus:
Quod dixit ille Antonius,
Fautor bonorum ciuium,
Defensor unus patriæ,
Tribunus ille maximus,
Auroq; equestri splendidus:
Cui ni genus nomen daret,
Nomen daret constantia:
Qui longe auorum gloriam
Virtute præuenit sua.
Rogatus ille publice:
Quo more summum principem,
Quo pharmaco omnem patriam
Ad sese amandum allexerit:
Respondit alto è pectore,
Me diligentes diligo.

FINIS.

RHETORICAE COMPENDIVM CAELII CALCAGNINI, IN GRATIAM BARtholomei Ferrini inceptum.

Vbi agitur de inuentione.

QVOM in triplici genere uersetur omnis oratio, aut laudatiuo, aut deliberatiuo, aut iudiciali: laudamus qdē uel ab externis bonis, fortunę uidelicet & naturæ, si recte ijs utimur: alioqui quom media sint & trāslatitia, per se nullā inuehūt laudē. Nasci enim præclaris parentibus, opes magnas & clientelas, imperia etiam & uictorias illustres assequi, fortuitum est, non in manu nostra situm. esse egregia forma, firma ualetudine, robusta habitudine, uel naturæ uel deorum debemus beneficentiæ. Ea solum nostra sunt quę ex nobis pendent, quæ in animo nostro posita sunt: boni mores, probitas, & quatuor illæ uirtutes ad quas cæteræ referuntur. Prudentiā scilicet quam Plato oculum animi in Legibus appellauit: Temperātiam, quę bona animi habitudo ab eodem dicitur: sicut Iustitia pulchritudo, Fortitudo autem animi manus nuncupata est.

Vbi agitur de pronuntiatione.

In litteris enuntiandis multi etiam laudem consecuti sunt. certè Cicero hinc luculenta laude Catulum prosecutus est. Demosthenes difficulter expressisse dicitur eam literā, quę prima est in ea quam profitebatur arte, Rhetorica scilicet. Tinca placentinus preculam pro pergulam barbare enuntiasse proditur. Catullus Arrium celebrato carmine proscidit, omnibus uocalibus dure aspirantem. quod uitium nunc peculiare est Germanorum. At nostri contra exili adeo sono omnes uocales enuntiant, ut non satis intelligas an habeo possessionem, an abeo discessum significet. Quid quòd Romani hac ætate sibi principatum hac in re tribuentes, iure an iniuria nescio, non modo nobis cæterisq; Italis omnem laudem præripiunt, sed quasi opicos etiam ac barbaros fœdissima appellatione suggillant. Et profecto quædam sunt uitia ita insignia uel à parentibus uel à præceptoribus nobis tradita, ut par sit eniti ut aliquando ea diluamus. Exemplo esse potest, quòd g literam alij crasse nimis, alij quasi Zeta, proferunt, quom ea medio quodam sono sit efferenda. Quid quòd dictiones in m terminantes, à quibus Græci perpetuò abstinent, incertum est an m, an n, extremum habeant. Quom enim ea litera clausis labris pronuntianda sit, & ob id silentij nota ac timoris apud Aristophanem, quòm ciues non

non audentes hiscere, Sæpe illud μυ μυ immurmurãt. ex quo & apud nos illud Ennianum prodijt, neq; mi quod minimũ est facere audent: hanc tamen pleriq; naribus inculcant. Sicut in ijs etiam uocibus quæ in u atq; m desinunt, duplicem admittunt barismum, & eum de quo modo diximus, & quod o quarta uocalis pro quinta auditur. Sic dictiones Encleticæ, quas Græci ὀξυγόνας dicũt, graui accentu pleriq; enunciant, quom præcipiti, id est acuto sint enunciandæ. In ijs etiam monosyllabis quæ in præcedentem syllabam accentum transferunt, quotus quisq; est qui illum translatum agnoscat? Quid de geminatis literis dicam, quę simpliciter eduntur, alijsq; innumeris in hoc genere uitijs, de quibus longum magis foret quàm superuacuũ diligentem mentionem habere.

Vbi de elocutione.

Quidam breuitate orationis ita oblectati sunt, ut Laconismum in delicijs habuerint, sic à Laconum more appellatum. Nam Lycurgus apud eos legislator, grãdi & oneroso numero, breui aũt oratione ac succincta simul & gladio uti uoluit. Hinc eorum scytale, hinc breuissimæ illæ uoces αἴκα, οὐ. Hoc genere Phocion apud Athenienses usus dicitur. de quo Demosthenes quotiẽs ad dicendum surgebat, uerborum suorum τὴν ἀκμὴν, id est aciem surgere testabatur. Meminerimus tamen illam breuitatem sectandam esse, quæ cõmode omnia complectatur, ne in uitium incidamus de quo Horatius: Breuis esse laboro, Obscurus fio. Item Sisenna quasi emendator sermonis usitati quom esse uellet, ne C. Ruscio quidẽ accusatore deterreri potuit, quo minus inusitatis uerbis uteretur. Dixit enim quædam eius sputatilica esse crimina. tum C. Ruscius, Circũuenior, inquit, iudices nisi subuenitis. Sisenna quid dicas nescio: metuo insidias, sputatilica quid est hoc? sputa quid sit scio, tilica nescio. Maximi risus. sed ille tamen recte loqui putabat esse, inusitate loqui. Cicero optat oratori suo acumen dialecticorum, Sententias philosophorum, Verba propé poetarum, Memoriam Iuriscõsultorum, Vocem Tragœdorum, Gestus summorum pené actorum. Regina rerum oratio, Flexanima, quæ πειθώ: cui templum propè πειθοῦς. Suadæ medulla in labris Periclis & Cethegi habitasse dicitur. Hinc Mercurius κύλλος ab Atheniẽsibus dictus, quòd sine manu polleat. Quin & Hercules ille Ogmius apud Celtas, claua oleagina, & lingua mortales trahens. Pericles & Archidamus luctãtes. Protagoras τὸν ἥττω λόγον κρείττω ποιῶν. Mirabili hęc compacta dicitur artificio. Nam ea pars qua sustinetur, uim habet incredibilem. Di ossa, homines inuentionem appellauere. Inuentioni dispositio & coordinatio inhæret. Hanc oratoriam neruos immortales uocitarunt. His superinductum est eximium quoddam tectorium, quod illi cutem, nos elocutionem diximus. Et quando sine anima nihil moueri sua sponte potest, sine motu autẽ nihil uiuum probamus, accessit ijs actio pronuntiatioq; quasi spiritus quidam uitalis: qui nullo melius contineri potest uinculo quàm eo quam nos memoriam, thesaurum ac promptuarium rerum optimarum appellauimus. Hæ sunt igitur partes quinq;, quibus imprimis præclara hæc imago continetur. Quæ profecto si aliquando sub aspectum nostrum uenire posset, & discussa caligine mortalitatis nostræ sese oculis posset offerre, mirabiles sui amores in animis nostris accenderent. Hæc uero omnia licet ab ipso imprimis oratore proficiscantur, treis tamen priores partes ad oratoriam spectare, duas reliquas in ipso sitas oratore iudicauerunt: actionem scilicet & memoriam. De his autẽ omnibus hoc loco à nobis dicendum existimauimus, tum ut hac ratione uia quasi à nobis muniatur ad libros Ciceronis De oratore, quos sumus hoc anno enarraturi: tum ut rerum clarissimarum præstantia animi auditorũ excitati intelligant, quãtam hinc frugẽ sint habituri. Nam quom ratio & oratio à Dis immortalibus nobis concessa efficiat: ut brutis longe antecellamus: sola est eloquentia quæ nos supra cæterorum hominum conditionẽ attollat. Cæterum quom eloquentiã dico, eam sapientiã intelligo, quæ probitati cõiuncta sit. Nam & Cato oratorẽ uirum bonum dicendi peritum interpretatur. Huius autẽ munus primum est, quid dicendum sit inuenire. tum ut doceat auditorem, tum ut fidem faciat, tum ut in sententiã alliciat.

De Pitho

De Pitho, Pisto, prosegoria.

Hoc autem facit argumentis. Argumentum enim est quo res dubia & incerta demonstrari potest. Porrò argumentorũ, quædam remota, quædam insita. Remota testibus & indicijs: quorũ alia humana, alia diuina. Insita sunt, quæ ex locis eruuntur. Locos dicimus maiores propositiones, seu ἀξιώματα, id est dignitates, quasi argumentorum promptuaria: alia è toto, alia è partibus, alia è genere, alia è forma, cæterisq́, de quibus in Topicis agitur apud Aristotelem & Ciceronẽ. exempli gratia è toto: Qui rempublicam labefecit, is leges etiam quibus respublica cõtinetur labefecisse putandus est. E partibus: qui in atrium irrupit, in domum irrupisse certum est. E genere: quod animal est, id aut rationale, aut irrationale est. E forma: si homo es, ergo anima præditus es, & id genus quæ Stoici in topicem speculãtur. Sed quoniam in omni disceptatione, quædam possunt nobis cõuenire cum aduersario, quædam sunt cõtrouersa, utraq; ita libranda sunt, ut imprimis quo loco summa difficultatis uersetur, intelligamus. Hoc est quod Plinius Cęcilius causæ iugulum appetendũ esse confitetur. Sed difficile esse eum agnoscere, quiş ille iugulus, ne forte pro iugulo humerum aut femur appetamus. Propterea sibi omnẽ lapidem excutiendum putat. Hoc est quod inquit Quintilianus: De multis dicitur, de paucis iudicatur. Hũc iugulum rhetores statum causæ solent appellare. Is triplex est, prout earum genera tria sunt. Aut enim orator in iudicio uersatur, aut extra iudiciũ. si extra iudicium: aut de præteritis agit, aut de futuris. De futuris deliberatio est seu consultatio, cuius finis honestum atq; utilitas. Nam licet ex sui natura honestum ab utili seiungi non posit, tamen opinione hominum seiungi potest. Si de præteritis agatur, exoritur demonstratiuum seu laudatiuum genus, quod à Græcis ἐγκωμιαστικόν à potiore parte nuncupatum est. Nam eius finis laus aut uituperatio. In iudiciali autẽ & forensi accusamus aut defendimus. Huius finis est absolutio aut condemnatio. In ijs ergo tribus generibus status etiam triplex consideratur. Sed quoniã in iudiciali, utpote in quo de fortunis & salute hominis agitur, plus ponderis est, impẽsius etiam id ac solertius considerari solet. Proinde tribus modis defensio annotatur, si quod nobis crimen ingeratur. Aut enim factum negamus: ut hominem occidisti. hominem non occidi. Hinc status coniecturalis emergit. Ad maleficium enim probandum coniecturis uti oportet. Aut certè ita nos defendimus, ut nõ hoc quod imputatur, sed diuersum quippiam factum asseratur. Sacrilegium admisisti. non sacrilegium, sed furtum. Incestum admisisti. incestum non admisi, sed adulterium. hæc defensio finitiua solet appellari, quoniam ad defensionem furti & incesti descendendum est. Dicitur etiã legitima uel legalis, quòd plerunq; ex lege petenda sit. Tertia defensionis ratio est, si nos iure quid fecisse possumus probare. Clodium occidisti. occidi, inquit Milo, sed iure occidi seditiosum & pernitiosum ciuem, mihi insidias molientem. Hinc status iuridicialis assumitur, quod uerbum Cicero reformidat, an licuerit Miloni uim afferre Clodio. Hanc partem de eodem & altero dixit Archidamus.

Ratio, firmamentum, τὸ κρινόμενον.

Ad cognoscendum itaq; genus causæ, tum qualitatẽ status, mox ad eruenda inueniendaq; argumẽta quibus causam & institutum nostrũ tueri possimus, ne quid inane, ne quid præter causam aut certè quod nostrã causam offendat, ut optima quæq; argumenta quasi in principijs & mox in subsidijs collocentur, magna cautio adhibenda est. Interdũ omnia colligenda sunt, ut eruptione, & ut elegãter inquit Quintilianus, uniuersitate depugnemus. Non est autẽ satis inuenire: nisi & suis quæq; partes locis collocentur. Qua parte maximè dominatur prudentia. hæc enim, ut inquit Aristoteles, inter uirtutes eminet, & quasi architecti dignitatẽ sibi uendicat. Cęteræ autem uirtutes quasi opifices illi obsequuntur. Hæc itaq; quæ solerter inuenta sunt, ingeniose partitur & suis locis accommodat. Hæc exordia prima fronte locat, tum narratione rem explicat, memoriter quid primo, quid secũdo dicere proponit: acriter sua cõfirmat argumenta, sicuti aduersarij accusationes fortiter diluit. Peroratione demum breuiter in compendium dicta colligit: & amplificatione auditoris animum

mum uel accendit, uel accensum in mitiorē statum reuocat, prout suæ cōsentaneum causæ intelligit. Exordijs uero beneuolentiā, attentionē, docilitatemq́ sibi parat: uel ab honestate causę, uel à sua uel iudicis persona. Breuiter etiam summā causæ attingimus: uera omnia, certaq́ dicturos proponimus: ita docilis fiet auditor. Quòd si magna & ardua uel ad ipsum auditorē uel ad cōmunem utilitatē pertinentia nos dicturos proposuerimus, tum merito attentionē merebimur. Hac autem parte uerbis cōmunibus & protritis uti oportet. Propter quòd Domitius Afer clausulas exordiorum exasperabat, ut plus fidei mereretur, si minus culta uideretur oratio. In deliberationibus hæc pars superuacua existimatur, quòd sit auditor satis per se paratus ad audiendum. Sic narratio aperta admodum atq; illustris esse debet, & quàm maximè fieri potest uerisimilis. Persæpe enim magis ueri facies quàm ueritas ipsa cōmouet. Nam quod uerum est, à solo deo, ut inquit Plato, agnoscitur: quid autē sit ueri simile homines cognoscūt. Quòd si hęc forte longior fuerit, & pluribus mēbris instructa, si fessus auditor, tum licebit in descriptiones aliquas aut historias euagari, leuandi tedij causa, & ut reliqua iudex libentius accipiat. In consultationibus etiā prosopopœias, id est imitationes personarum licebit effingere, ut quom mortui excitantur: quom mutis & inanimatis precarius sermo tribuitur. Quæ pars ut pulcherrima, ita difficillima omniū existimatur. Tertio loco partiendum putant, id est proponendum quibus de rebus simus dicturi: tum quòd nullum promptius memoriæ subsidium esse potest, quàm res ordine digerere: tum quòd ita iudices propensiores fiunt ad audiendum, & ea quę dicenda sunt, iam animo præsumūt. Procurandum autem est ne cōcisio magis quàm partitio ea uideatur. Turpe enim planè fuerit, orationem in frusta cōminuere. difficilis sanè hæc pars & prudenter libranda, præsertim quom sciamus Ciceronē male audisse in Cluentiana, quasi superuacuam partitionem induxerit. Alioqui hæc maximè laborem audiendi leuat: non aliter quàm iter facientibus multum detrahunt fatigationis notata inscriptis lapidibus spatia. Iam uero ea quæ in narratione & partitione à nobis in fauorem causæ nostræ proposita sunt, probanda argumentis & confirmanda sunt. Huc rationes & epicheremata omnia conferenda sunt. huc testes, tabulæ, iura, exempla, accersanda, neq; solum ea quę ἔντεχνα, id est artificialia, sed & quæ ἄτεχνα artificio carentia, in nostrum pręsidium sunt depromenda. Quæ uero ab aduersario nobis obiecta sunt, nauiter diluenda, ac fortiter repellenda sunt. Nam qui timide causam suam defendit, uidetur se criminis conscium tacite profiteri, neq; omnino à mala conscientia abesse. Hæc autem pars omnino magni momēti est, utpote qua tela aduersarij excutiamus, & inflicta uulnera sanemus: atq; eo grauior est, quo difficilius medemur uulneri quàm uulnus inferimus. Tota autem hæc pars intentione uel depulsione constat. Si enim accusemus, prius est sua confirmare, mox aliena diluere. At si defendamus, prępostero more utendum est. prius enim aliena refellimus, mox nostra cōfirmamus. Hic uero præsenti & numerato ingenio opus est, sed tum præcipue, si res in altercationem ueniat. Acute autē & salse dicendum est, multoq́; quàm cæteris in partibus incitatius. Ira aūt omnis absit, absint & conuitia. Quòd si quid fortè incidit quod adeò commode possis diluere, tum id uel tanquā uanum falsumq́; abste præteriri profitearis, uel ioco aliquo dictóue est eludendum. Quòd si multa congesta sunt in te crimina, tum singularia libranda sunt, & cōminuēda: sicut flumina quæ in plures riuos deducuntur, minus periculosa sunt. Huc etiam exempla & iudicia sunt afferenda, uel mutanda criminibus nomina, pro auaro parcus, pro maledico liber, pro luxurioso liberalis. Quòd si cōmunia dixerit, & qualia Græci dicunt ἀντιστρέφοντα, in aduersarium retundenda sunt. quod genus arguendi & ingenij & leporis plurimū præsefert: auditori profecto est iucundissimū. Accius interrogatus cur causas non ageret, quom apud eum tanta esset in tragœdijs uis respondendi: rationē reddidit, quòd ibi ea dicerentur quę ipse uellet: in foro essent dicturi aduersarij quę ipse minime uellet.

Extremā partē diuisionis occupat peroratio, à Græcis ἀνακεφαλαίωσις dicta: quo uocabulo satis patet, capita orationis breuiter esse repetēda, ut si quid fortè è memoria iudicis effluxerit reuocetur. tum ut in extrema parte sensus atq; affectus iudicis

P refricen

refricẽtur. Quod licet apud philosophos uitium haberetur, præsertim Stoicos, apud oratores tamen pars est omniũ efficacissima. Sanè apud Athenienses præco oratori imperabat, ut hanc partẽ prætermitteret, præsertim quom apud Areopagitas habe retur oratio. Admonebat eñ pręco ad dicendũ accedentẽ μὴτε πϱοοιμιάζειν, μήτε ἀνακεφαλαιοῦσθαι. Etsi autem in prooemio & sparsim in aliis partibus affectus moueri par sit, huic tamen loco propriè conuenit. Quare hic omnia sunt uela orationis expli canda. Nam quom nihil citius lachryma inarescat, alibi producta miseratio cito exo lescit, hic autem cõmode dicta tota in animo residet auditoris. Quod mirifice quidẽ Cicero in Miloniana. ó me miserum. ó me infelicem. reuocare tu me in patriam Mi lo potuisti per hos: ego te in patria per eosdem retinere non potero. Solẽt etiã non uerbis tantum & oratione affectus moueri, sed etiam factis. Sic reos squallidos, pro missa barba & mutata ueste solemus producere. Sic M. Antonius uestem M. Aquilij diloricauit. Sic prætexta C. Cæsaris cruenta in foro proposita incredibiliter accensi sunt popularium animi aduersus coniuratos. Illud uero obseruandum, ut hæc op portune in suo tempore faciamus. Nam in exiguis causis aut priuatis excitare hos motus, planè ridiculũ sit: ceu si infanti soccos Herculis accõmodes, & pygmęis acro thinia, ut in prouerbio est apud Græcos. hoc enim planè mouere est fluctus in sym pulo. Multi enim ridiculi & inepti existimati, qui imprudẽter hæc conati sunt. ut ille qui puerum protulit multum deflentẽ, quasi is calamitatem paternam defleret. Puer aũt interrogatus quid fleret, respõdit, se à pædagogo uellicari. Alterum autem dictum est: date puero panẽ, ne lugeat. Duo genera affectus, alterũ πάθος, alterũ ἦθος. hoc lenes affectus, illo incitati, continentur. Illud uero animo infigendum, neminẽ affectus mouere posse alienos, qui ipse primus suos nõ mouerit. Nihil enim incendit nisi ignis, nec madescimus nisi humore, nec res ulla dat colorẽ alteri quẽ ip sa nõ habet. Recte itaq; Horatius: si uis me flere dolendum est Primũ ipsi tibi. Pręsu mendæ ergo impressiones illæ quę nos maximè moueãt, ut alios mouere possimus. quod qui optime facit, εὐφαντασιωτὸς à Græcis dicitur. In hanc partem omnes sunt nerui intendendi. Nam aliis docemus aut delectamus: hoc uero artificio euincimus atq; expugnamus animos iudicum. Quod si perfecerimus, tum planè uictoriam no bis paratam intelligimus. Quin etiam decet aliquando assurgere, & metas consue tudinis transilire, feruore & quasi ἐνθουσιασμῷ quodam incitatos. Nam de eo qui nun quam efferuescebat dictum est, eum hoc solum peccare quòd nihil peccabat. sunt e nim nonnulli immodici diligentiæ exactores, qualis Callimachus ille cognomento texitechnos, quòd nimia diligentia artem labefactaret.

Tertiũ locũ dederũt rhetores elocutioni, quæ pars propria est oratiõis. Nam inue nire, & suo loco inuẽta accõmodare, ad alios etiã artifices pertinere potest. elegãter aũt et planè ac latine de re qualibet dicere, ad solũ pertinet oratorẽ: unde & apd' Grę cos nomen inuenit. ῥήτορα enim ex eo dixerunt, quòd ῥῆσις dictio sit. Nam & Ho merus Phoenicẽ dicit datum Achilli, μύθων τε ῥητῆρ' ἔμμεναι, πρηκτῆρά τε ἔργων. Sic M. Antonius ille orator primi nominis multos se disertos, neminẽ eloquentẽ uidisse asserebat. Quòd diserto sit satis dicere quę oporteat: ornate ac mirifice, proprium sit eloquentis. Et profecto Asiani Rhodijq; & cæteri corrupti iudicij ordines aliis partibus præstiterunt, hæc una est quæ in eis desiderari potuit. Alij uulsam & fuca tam orationem sectati sunt, alij cacozeli, alij antiquarij habiti sunt, alij uersicolorem illam Demetrij Phalerij uestẽ sunt imitati: & emblemata uermiculata, quæ Lucilius reprehendit, in admiratione habuerunt. Nec tamen uelim quicquã anxium esse in uerbis colligendis. oportet enim paratã habere supellectilem & copiam, id quod multa lectiõe & imitatione potissimi cuiusq; autoris & assidua exercitatione conse qui poteris. Nam stilus optimus est dicẽdi artifex. Hanc ergo supellectilẽ in parato esse opus est, quã quasi è cõditorio & penu depromas. Nã se torquere, & in quoli bet uerbo morari, hoc demũ est miserum esse & inopiã suã declarare. Nec sanè tanti uelim constare eloquentẽ esse. Sed & anus Attica non alia causa Theophrastum ho spitem se dixit appellasse, nisi quòd nimis atticismũ affectasset. At ille facundissi mus eloquẽtiæ institor res ac sententias imprimis habeat cõparatas: quibus deinde quasi

quasi tectorium uerba & orationẽ prætendat, ut iucunda & admirabilis fiat eius eloquentia. Optimus autem quisq; eligendus est, à quo phrasin mutuemus, id est eloquẽdi rationẽ. Eam in singulis spectamus uerbis, aut cõiunctis. Singula Latina sint, perspicua, ornata, & ad id quod facere uelis accõmodata. Coniuncta sint emẽdata, suo loco collocata, & figuris uariata. Absit enim utrinq; oportet barbarismi & solœcismi fœditas. Perspicua imprimis esse debet oratio, quod plane loqui Cicero appellat. quom enim oratio inuenta sit ut animi sensa explicemus, q̃ turpe sit eam ita obscuram esse, ut interprete egeat. Quare absit à nobis magister ille qui tenebris orationem inuolui suadebat, sæpe auribus auditorum σκότισον inculcãs. Nam quom auditor sit modulus dicenti & moderator orationis, ad eius intellectũ omnia sunt contemperãda. qui secus fecerit, is perperã dicendi iure abutetur. Fugiendum itaq; insolitum uerbum, uti in mari scopulum, suadebat Cæsar. Ille, ut scribit Plutarchus, librum Heracliti negabat se intelligere, multis uelamentis obuolutũ. Socrates ad eum percipiendum opus esse Delio natatore asserebat. Cauenda sunt etiam quæ à Græcis ἀδιανόητα uocitantur: Ea sunt quom uerba perspicua sunt, sensus ipsi minime possunt intelligi. Facit hic ornatus, ut oratio etiam sit uehementior: sicut ferrũ detersum plus terroris affert hostibus. Fac, inquit miles ille gloriosus apud Plautũ, ut gladius splendescat, ut aciẽ præstringat in acie hostibus. Fulmina non ita terrerẽt, nisi multum secum splendoris cõueherent. Quid eo ordine speciosius quẽ agrestes quincuncem uocant: qui in quancũq; partem spectaueris, rectus est: sed & idem tum uitibus arboribusq; est accõmodatus, ut terræ succũ æqualiter trahant. Est aũt ornatus proprie in uerbis translatis: perspicuitas in proprijs. Ea demum oratio admirabilis est, quæ res subsequit̃, & ardua magnifice, tenuia tenui filo, mediocria mediocri prosequit̃. Quid enim est quod Vergilianũ illud admiramur, Sæpe exiguus mus, Procumbit humi bos. At illud quàm magnifice: Cõstitit in digitos extẽplo arrectus uterq;: nisi quòd illa suis uerbis, id est tenuibus dicta sunt, hoc grandibus. Dubitãt aliqui an liceat oratori uerba innouare: & sanè si parce, si tempestiue id fecerit, licet. Sic Augustus primus omnium munerariũ, reatum Messala, fauorem & urbanũ Cicero, ceruicem Hortensius dixere. Antiqua etiã suo loco posita quasi gemmæ atq; uniones enitescãt: quod religiosius factũ putabitur, si uel nouitati uel antiquitati uocis occurremus, quod Græci προκαταλῆψιν dixere. Nam ut ab obscœnis uel ab ijs quę obscœnis proxima sunt, abstineamus, uix necessariũ uidet̃ admonere. Quom aũt princeps uirtus sit uitio carere, κακόζηλον in uniuersum uideat̃ appellasse, q̃cquid est ultra uirtutẽ: quoties ingeniũ iudicio caret, & specie boni fallit̃: quod in eloquẽtia est omnium uitiorũ pessimũ. ἀκρινονόμησιν, quom res suis locis non respondent, ἀσχήμασιν, quod male figuratum est. Medij autem generis exemplum illud habes apud Ciceronem in Verrẽ: Stetit soleatus prætor P. R. cum pallio purpureo tunicaq; talari, muliercula nixus in littore. Quam figurã ἐνάργειαν Græci dixerunt. Ita enim res oculis obijcit̃, ut geri, non cõmemorari uideatur. Inter cæteras uirtutes amplificatio exaggeratioq;: quæ pars ad incitandũ iudicẽ aptissima est. plus enim est, ut Quintilianus eleganter dicit, omnia dicere quàm totũ. Possumus prẹterea mediocria etiã crimina, mediocresq; uirtutes maioribus nominibus amplificare. cuius rei exẽplum illud apud Ciceronẽ in Verrem: Non enim furem, sed ereptorẽ: non adulterum, sed expugnatorẽ pudicitiæ: non sacrilegum, sed hostem sacrorũ religionumq;: non sicarium, sed crudelissimũ carnificem ciuium & sociorũ in uestrum iudiciũ adducimus.

Hac præterea parte sententiæ, uel ut grammatici uocant chrię, quasi lumina quædam clausulis interserũtur, circa quas minime anxiũ & sollicitum esse oportet. Quo uitio ætas Ciceronẽ subsecuta plurimum laborauit. Studuit enim ut omnis sensus in fine sermonis aurẽ feriret, ut nusquam propè sinat auditorem interspirare. Quod uitium apud Plinium Cęcilium, Cor. Tacitum, Senecãq; deprehendas. Ab hac enim ambitione minuti corruptiq; sensiculi prodeunt, & extra rem petiti. neq; enim possunt tam multæ bonæ esse sententiæ, quàm necesse est ut multæ sint clausulæ. illæ ergo optimæ haberi debent, quæ non accersitæ, sed ultro ueniunt, quæq; orationi lumen afferunt, & sunt quasi clauus purpuræ loco suo intextus. Cuius rei normam

& canona apud Ciceronem contemplari par est. ille enim omnes eloquentiæ numeros impleuit: nec parum profecit, qui sibi, quantũ fieri potest, Ciceronem imitãdum sectandumq; proposuit. Sunt qui pleni sui ferantur, nec iam assurgant, sed intumescant: quales Græci παῤῥησιάζοντας & μεγαλοῤῥοῦντας uocãt: & uerba ἁμαξιαῖα. Alij nunquam se attollunt, sed humi repunt: quo uitio Piricus, artifex alioqui celebris, laborauit. Is ẽm à tonstrinis & sutrinis & asellis suis nunq; manũ amouebat, quo uitio perpetuam apud posteritatẽ infamiam est assecutus. Imprimis uero obseruandum est quis dicat. alia enim grauitas ac seueritas debetur uiro philosopho ac senatorio, q̃ cuilibet circunforaneo rabulæ. Quom Lysias elegantem illam orationẽ in Socratis defensionẽ condidisset, quam posteri admirati sunt, eam dicere Socrates recusauit: non minus quàm calceos Sicyonios induere, qui alioqui elegantes, uirili tamen pedi minus cõueniunt. Crassus Philippo consuli asserenti se nõ habere senatũ, respondit, se nõ esse illum consulẽ habiturũ, qui se senatorẽ non putaret. Hæc Crassum decuit, in alio libertas ea non facile tolerari potuisset. Pręterea nõ parũ interest apud quẽ habeať oratio. an apud principẽ q solutus sit legibus, an apud iudicẽ qui nõ potest nõ secundũ leges iudicare: neq; deprecatio, neq; misericordia quicq; iuuare potest. Quin & qua de re dicať, quodq; sit causæ argumẽtum, plurimũ interest. Nam si in genere demonstratiuo uersamur, tũ omnes ornatus, omnes phaleræ, omnia pigmẽta sunt. Nam in forensibus causis, in quibus aut de fortunis, aut de salute periclitamur, prurientẽ orationem uix quisquam ferat. Senatoria autem & deliberatiua oratio assurgit grandius, suosq; habet dithyrambos, spondeisq; incedit operosa. In genere iudiciali omnia magis ad affectus & iram aut misericordiam uergunt, arte etiam maiore utẽdum, ut furtim iudici insinuemur, & quasi in eius animũ irrepamus.

Hinc etiam ratio compositionis in oratione uarias species sumit. Numerosa enim magis est, quæ circa laudem aut uituperationẽ uersatur, frequentioresq; in clausulis obseruat pedes Nam & soluta oratio suos habet pedes, non ea religione qua tenentur poetæ, sed aliquanto liberiores. In uersu metra, in oratione Rhetores malunt rhythmos appellare. Metra certos habẽt fines, ultra quos proferri non possunt. Nam exempli gratia, heroicum hexametrũ est, elegum pentametrum. Atq; ita cætera uersuum genera pręfinito numero includuntur. At in soluta oratione nihil pręfinitum, nihil determinatum, extenditurq; numerus quantum periodus fertur, ut finitam sententiã complectatur. Neq; sanè omnibus locis pedes isti oratorij annotantur, sed uel in principio, uel in clausula. ita appellant conditores oratoriæ artis finem periodi.

Quom autem uitiosum sit, clausulam in hexametrum terminare, aut ab hexametro incipere, probant tamen si principium ab hexametri fine auspicetur periodus, uel in hexametri principium desinat. Cui rei exemplo sit, Qui plurima curat negotia, non facile omnibus par esse potest. Incipit enim ab Ionico maiore & spondeo, & desinit in choryambũ. Multo autẽ ratio pedum in oratione q̃ in uersu difficilior, ob incertã scilicet & uagam modulationẽ, quam aures non ulla perpetua norma moderatur. In omni autẽ uoce articulata, natura acutam uoculationem impressit, id est, ὀξεῖαν à Græcis nuncupatam: neq; eam nisi uno loco, quom cæteræ syllabæ graui tono efferantur. Eas autẽ syllabas longas aut breues aurium iudiciũ metiatur. ex syllabis pedes, è pedibus comata, è comatibus uersus, è uersu colon, ex colo periodos efficiatur. Pedes quoq; longiores aut breuiores exire certum est, cum uoluptate aut molestia aurium. Quare alij ab alijs in clausulis ubi maximè sentiuntur, probari solent. longi quidem in re seria. Quòd si incitata feratur oratio, tunc breuiores impensius cõmendantur. Cicero triplicem annotauit pedum dimensionẽ, ita ut pes quilibet in duas partes diuidatur. aut enim pares esse, ut dactylus. Nam syllaba longa duabus breuibus par est, duoq; habet tempora. aut sesqui, ut pæon: qui tribus breuibus longam interserit: quæ proportio à Græcis hemiolia, à nostris sesquipla nuncupatur. aut dupla, quã Cicero altero tanto appellauit, ut iambus. Miror principem literarum ijs non addidisse tertiariam, seu tu mauis ἐπιτρίτην. Vnde hippium epitritum grãmatici uocauere: qui pes est ex diametro pæoni aduersus. Neq; ea ratione defendi potest, quòd pedes treis excedẽtes syllabas, numeros magis quàm pedes

existima-

existimauerit. nam ea ratio ab oratione pæonem ablegaret. Cæterum autores in diuersa abeunt. Ephorus dactylum & pæonem, de quo modo diximus, frequẽtem habet, ceu à Thrasymacho inuentũ, ab Aristotele probatum, quòd ea longarũ & breuium contemperatio ei modulatior uideatur: spondeum & trocheũ, ob alterius tarditatem, alterius celeritatem fastidiens. Aristoteles dactylum ut ampliorem probat, iambum ut humaniorẽ familiarẽq; populo admittit: chorium ut nimis currentem respuit, quem ipse peculiari nomine chordacẽ nominat. Cicero, & qui Ciceronem secuti sunt creticum in principio probant, in fine pæonẽ tertium, uel Ionicum à minori. nam ferè nemo extremam syllabam dimetitur. hoc est quod Seneca dicit, quosdam sibi mirifice placuisse, seq; Ciceronianos putasse, quom ita periodum clauderent, esse uideatur. Iidem (quod & mihi probatur) si tamen modice id fiat, teneri se multa uoluptate profitentur, si clausula in dichorium finiatur: ita geminatum uocat trocheum, ut illud in Quintiana ab ipso etiam Cicerone celebratum: Ita iactantur fluctibus, ut nunquã alluantur, ita postremo eijciũtur, ut ne ad saxa quidem mortui conquiescant. Probatur ab eodẽ dochimus, qui syllabis quinq; coalescit, iambo scilicet & cretico compactus. rursus alij in hunc censum aduocantur, aut è familia eijciuntur, quos longum foret prosequi, compendium præsertim agenti. Alioqui in his superstitiosum minime esse oportet. nã simulac legendo ac scribendo multum profecimus, hi pedes se ultro offerunt, & non uocati orationem subsequuntur. Hoc est scilicet quod & Cicero persæpe admonuit: se quod numerosum est quęrere, & magis compositionẽ non ἀῤῥυθμὸν quàm ἐῤῥυθμὸν optare. siquidẽ ad poetas hæc pertinet. Sicut etiam oratores ipsos palæstritas esse nolumus, eosdem tamen ægre ferimus esse omnino ἀπαλαίστους. Hinc sunt illa Demosthenis fulmina contorta numeris. sic Pericles tonare ac fulgurare dictus est. Postremo illud non frustra admonendum puto, id optimum elocutiõis genus iudicari, quod quamfacillimum est, & minime indiget interprete: quod audientes naturali ductu persuasi, sperãt se quamprimum posse imitari: ubi autem periculum fecerint, se longe falsos opinione intelligent. ut quod de Phidiæ pictura dictũ est, id huic loco belle conueniat, μωμήσεταί τις μᾶλλον ἢ μιμήσεται.

Reliquæ partes duæ sunt, post elocutionẽ quæ naturæ magis quàm industriæ debentur: memoria scilicet & pronuntiatio. De memoria autem prius nobis dicendum. hæc enim adeò necessaria est, ut ea deficiente, irritus sit omnis oratoris labor: quando hæc eloquentiæ thesaurus est & conditorium, cuius duplicẽ uirtutem dixere: cito percipere, & constanter retinere. Ob hoc ueteres Musarum matrẽ Mnemosynem dixerũt, & inter tres Musas apud Delphos consecratas potissimũ locum habet Mneme. Sanè non uideo quid orator efficere possit, si quę prudenter cogitauit, digessit, expoliuit, protinus effluant. Id quod Curioni oratori euenisse legimus, qui totam causam oblitus est. Cuius rei culpam ille in magicum uenenũ reijciebat, quo sibi memoriã ademptam profitebatur. Messala sui nominis oblitus fertur, Didymus oblitus historiæ quam scripserat: alius seruorum. Nulla est enim pars in homine lubrica magis, & quæ facilius uitium accipiat. Hæc igitur omni ratione excolenda est. nam quom omnes oratoriæ opes hac contineantur, frustra cætera quæras, ubi hæc semel interciderit. Nam quomodo obiecta ab aduersario crimina diluas, si quid ille obiecerit, obliuiscare? Quom uero totius laboris quẽ nos exercẽdo perferimus, & quasi omnium lucubrationũ nostrarum prẹmium sit extemporalis actio: quo hanc ullo unquam tempore assequare, si memoria quasi uas Danaidum undiq; perfluat: si quod à nobis accepit, ceu malus creditor recuset exhibere? In ea em̃ uestigia quędam rerum imprimuntur: quę si exolescant, operã & impendium perdideris. Obstare memoriæ usum literarũ dixit Thoyth ille Aegyptius apud Platonem in Phædro. Et nos tamen uidemus arte imaginum & locorum eam adiuuari. nam locis pro cæra, simulachris pro literis, nos uti Cicero existimat. Eam artem à Simonide Melico inuentam tradidere receptissimi cõditores, quom triclinium Scopæ Thessali in quo discubuerat, in conuiuas corruisset: ipse aũt forte euocatus à Castore & Polluce

exisset, in quorum laudem hymnum ediderat. Nihil est autē quod magis memoriam adiuuet quàm ordo. Serie itaq; sunt loca & sedes distinguendæ, ne crebritate & frequentia confundantur. Rursus ne raritate memoria dissipetur, signa & imagines aptæ constituendæ sunt ijs locis. Sit signum nauigationis anchora, sit militię sarissa, rei rusticæ aratrum, quæ deinde relegentes in minimarū etiam rerum recordationē redeamus. Nam quo quisq; ingeniosior ac promptior est artifex ad imagines recondendas, hoc erit ad remetiendas etiam facilior. Ridetur merito Metrodorus huius artis maximus iactator, qui in XII. signis, per quæ sol meat, trecētos & sexagenos inuenisse locos profitebatur. Qui enim hoc fieri perspicue potuit? quom circuli illius cœlestis partes nec certis terminis præfiniantur, & omnes ab imaginario animi captu pendeant. Per partes etiā ediscere quod dicturus es, satius est, ne onere memoria fatiscat. Certa etiā signa, uel mauis notas appellare, apponendæ sunt: quibus animus excitetur, & illustrior cuiusq; rei sedes efficiatur. Quid quòd expedit quædam obliuisci. Tenacius enim mox hærent, quæ prius exciderunt. Tacite etiam ediscere & uoce sublustri pręstat, ut murmur potius quàm uox uideatur: quàm uel alio prælegente, uel exerta uoce & sibi quasi obstrepente. Multi hac parte fuerunt celebres. Cyrus in exercitu penè innumerabili omniū militum nomina tenuit. Mithridates duas & uiginti linguas (tot enim nationibus imperauit) calluisse dicitur.

Themistocles anno uno Persicam linguā perdidicit. Theodectes multos uersus semel auditos protinus reddidit, ita ut nulla pars subsultaret. Cicero suo oratori memoriam optat Iureconsultorū: quam qui assequi nō potuerit, præstat ut scribat, uel certè aliud agat quàm frustra oratoriam sequatur: sic Isocrates forensem actionē dicitur reformidasse, & in scribendis orationibus maluisse tempus exponere. Debemus enim omnes naturę supellectilem excutere, & uires ingenij metiri. Sequitur altera pars, quam licet primū naturæ debeamus, mirum tamen est quàm & ipsa arte & exercitatione adiuuetur. Hanc Cicero nunc actionē, nunc pronuntiationem appellat. Actio motu continetur. est enim quasi quædam eloquentia corporis. pronuntiatio indicat. Hæc à Græcis ὑπόκρισις dicitur, cuius ea uis est, ut sine illa omnes affectus langueant, omnis orationis facultas iners sit ac propè demortua, omnis asseueratio inanis. Non iniuria itaq; Demosthenes huic primas ac secundas & tertias partes attribuit, ceu totius summa oratoriæ illa cōtineretur. Hinc uulgo dictum est, magnam partem Demosthenis abesse à Demosthene, quom eius orationes legūtur. Et Aeschines nō frustra quom Rhodi luculenta illa oratio aduersus ipsum dicta multis esset admirationi, magnum aduersario testimonium reddidit: τί δ᾽ ἂν εἰ αὐτοῦ θηρίου ἀκηκόατε. Quid si illam bestiā audissetis? Sic enim interpretatus est Hieronymus. Aeschinem aūt Demosthenes à splendore uocis λαμπροφωνότατον solet appellare. Hanc in animis hominū dominari & quasi tyrannidem exercere Cicero affirmat. Sic Cn. Lentulum plus opinione quàm eloquentia consecutum testatur. Sic C. Gracchum in deflenda morte fratris, P. R. lachrimas concitasse. Hoc est quod Quintilianus tradit, Hortensij scripta qui uiuēs diu regnauit in foro, apud posteros fuisse intra famam. L. Cotta, si Ciceroni credimus, ab hac omnem artē abdicabat, horridamq; illam & rudis antiquitatis imitatricē sectabatur, quasi sola natura ad hoc sufficeret. Qua in re toto stadio falsum existimamus. nam & si primas partes natura uendicet, non tamē ars omnino excludenda. & sanè si quis tam deformi, tā illiberali uoce fuerit, ut nulla arte emendari possit, huic libenter suadeamus, ut ab hac institutione decedat. Leo Byzantius ob staturæ paruitatē, quom Athenas orator esset profectus, derisui primo habitus est: idem mox agens, admirationi fuit. Demosthenes difficultatem pronuntiandi scrupis ore insertis dicitur emendasse. Idem se ad speculum periclitabatur. Ad fluctus uero se offirmabat aduersus clamores populares. Augustus Cæsar operam dabat phonasco: ita moderatorē uocis appellabant. Quom autem multæ sint uocis qualitates seu modulationes, imprimis enitendum est, ut uitiū absit, & sit castigata cū suauitate uocū explanatio: qualem Græci ὀρθοέπειαν uocāt. Cauendū itaq; ne in iotacismos aut lambdacismos Alcibiadis incidamus, ne ἰσχνότητας imitemur. quales sunt qui uoce angusta & exili, quasi per obturatam tibiam uocem

disperdunt

disperdunt. absit πλατειασμὸς, quom turgidis & ampullosis faucibus uocem amplia mus, quales Græci μεγαλοφῶντας uocitant. Absint etiam duo inuicē contraria uitia ἀκροστομία καὶ κοιλοστομία: quom summis scilicet labris uoces enūtiamus, uel quom uox quasi in recessu oris auditur. Quo uitio Hebræos & quosdā alios barbaros uidemus laborantes. Nolim etiam mihi Trachalum aliquē dari: qui adeò uocalis & clamosus fuisse dicitur, ut in Iulia basilica dicens ab omnibus tribunalibus audiret. Sit itaq; modus. hunc facile inueniemus, si qua de re agatur, indicauerimus. Quom enim in grandiori stilo uersamur, qualem ἁδρὸν Græci uocitāt, uox materiæ respondeat, & in acri pugna acrior audiatur. Non enim ubiq; omnes uires exercendæ sunt, neq; omnis gladius omni certamini conuenit. Aliter luctam in stadio, aliter σκιαμαχίαν in ξυστῷ, aliter in iusto cōflictu conatus omnes nostros exponimus. Mediocris ergo causa mediocri sono, & medijs (ut aiunt) tibijs cōtenta est. Humile autē genus dicendi sermonem & quotidianam locutionē exquirit. sic Aesopus grauior fuisse dicitur, quòd in tragœdijs exerceretur: Roscius citatior q̄ comœdias ageret. Illi cothurnus, huic soccus cōueniebat. Rhinton & nudis pedibus prodijsse traditur, quòd planipedes fabulas tractaret. Sic alio loco doricum sonum, alio phrygium, alio lydiū ad concitandos, uel pacandos animos adhibent incentores: sic tubam, sic tibiam, sic citharam, sic fistulam pro rerum & temporū conditione probamus. Nulla autem re magis uox in officio continetur quàm frugalitate ac temperantia: exercitatione autem perficitur. exercitatio uero casta sit. Neq; enim uelim eam in canticū exire, neq; effœminate ac muliebriter efferri. Nam recte ille dixit: si cantas male cātas, si dicis bene cantas. Et Persius in eum inuehit qui plasmate guttur Mobile colluerit patranti fractus ocello. Sit ergo uox uirilis & rei præsenti accōmodata. Laudat in Catulo suauis literarum appellatio. Fusca uox in Antonio minime improbata est, præsertim si lugubri & funesta in oratione se exerceret, si lachrymas moueret, si misericordiam incitaret. Ob hoc Cethegus suauiloquenti ore ab Ennio dictus est. sic deniq; omnes homines uoce ut æra tinnitu discernuntur. Cuius rei causa nonnulli putauere ab Homero μέροπας homines appellatos. Sit ergo uox lucida ac perspicua & explanata, sit suis locis distincta, & tēpestiue liceat interspirare. Aut enim oratio ad periodum, quam circumitū Cicero interpretatur, peruenit: quo loco τελείαστιγμὴ, id est perfecta interpunctio adnotanda est ad perfectam sententiam declarandā. Aut confectum est κῶλον, id membrum uocamus, quom semiperfecta est oratio. & στιγμὴ, id est punctum adscribendum est. Aut ad coma peruentū est, quod nostri cæsum uel incisum nuncupant, cui ὑποστιγμὴ, id est subpunctum conuenit, quom oratio ita suspensa est, ut animus nusquā conquiescat. Exemplo illud esse potest ex Miloniana. Etsi uereor iudices, coma est. ne turpe sit pro fortissimo uiro dicere incipientē timere: colon est. minimeq; deceat, coma est. quom T. Annius ipse magis de reipublicæ salute quàm de sua perturbetur: colon est. me ad eius causam parem animi magnitudinem afferre non posse: colon est. tamen hęc noui iudicij noua forma terret oculos: colon est. qui quocunq; inciderunt, coma est. ueterem consuetudinē fori & pristinum morē iudiciorum requirunt. periodus est. Hæc autem enuntiare sine mora ac respiratione, aut contextum orationis interrumpere, ubi minime par est, æqualis culpa & par uitiū censeri solet. Virtus enim distinguendi, ut inquit Quintilianus, fortasse sit parua, sine qua tamen esse nulla alia in agendo potest. Illa quoq; inter primas obseruatio recte pronuntiandi habetur, ut uox sit æqualis, neúe subsultet imparibus spatijs. Tum ne satietas auditorem afficiat: neúe in uitium incidamus, quod μονοειδὶς, id est unus quasi aspectus à Græcis dicitur, opera danda est: ut nunc attollatur, nunc demittatur, nunc arrideat, prout magna uel humilia uel blanda lætaq; cōcipimus. Deniq; obseruare quid deceat, id à Græcis τὸ πρέπον dicitur, summum ac potissimum est in omni conatu oratorio. Hoc ut seruaret C. Gracchus, uocemq; pro specie rerum moderaretur, habuisse dicitur incentorem post se, habentem fistulā quam tonarion uocabat: hanc furtim inflabat, aut reflabat, prout incitandus, aut ab incitatione reuocandus erat populus qui eum in concionibus audiebat.

Ob hoc dictū est, uiuā uocem multū habere ἐναργείας, id est euidentiæ. Sic enim

legendum est: non γύφγυας, ut male scriptum est apud Quintilianum. Actionis alteram partem ad motum pertinere diximus, sine qua muta est & prorsus exanimis omnis oratoris opera. hinc Demosthenē Andronico hypocritæ, id est histrioni operam dedisse legimus. Hinc apud Plutarchum mandatum est literis, sæpe inter Ciceronem & Roscium certamen fuisse, uter pluribus modis eandem sententiā declararet: an Cicero dicendo, an Roscius agendo ac gesticulando. Hoc est quod frequenter accepimus, oratores quom se ad dicendum accingerēt, imprimis articulum conformasse. Varij enim & planè innumeri fuerunt motus tum corporis totius, tum capitis, tum cubiti, sed imprimis manuū atq; oculorū. His enim nō solum adnuimus aut renuimus, asseueramus aut repugnamus, sed propè loquimur, atq; animū auditoris oculis subijcimus: & rerū quas dicimus ita fidem facimus, ut lingua pectori & linguæ pectus subscribere intelligatur. Otiosam illā & inactuosam actionē Cicero Callidio imputauit. An ista si uera essent, sic à te dicerentur? nō frons percussa nō femur: quom sic ageres, uix somnum tenebamus. Nam femur percutere, quod Atheniensium primus Cleon dicitur inuenisse, indignantes solebant: frontem autem percuti à Quintiliano improbatur. Alioqui uarij erant gestus ac motus, quibus pro tempore oratores utebantur. Cicero tradit Crassum optime indice usum: inclinatus in humerum affirmat, uersus in terram urget. Hic & medius pollici iunctus approbantibus & narrantibus & distinguentibus decorus. Ad os manum referunt deprecantes. Compressa manus iræ aut misericordiæ indiciū. Optime manus à sinistra parte incipit, in dextra deponitur: contra uitium putant, si à dextra referatur in sinistram. Sicuti neq; unquam sola manus sinistra recte gestum facit, dextræ se frequenter accōmodat. Alijs qui se intrepide dicere iactāt, habitus pacificator in statuis placet: qui inclinato in humerum dextrum capite, brachio ab aure protenso, manū infesto pollice extendit. Pedis supplosio & in contentionibus probatur à Cicerone. Sunt & aliæ innumeræ gesticulationes, quas prosequi longum foret: præsertim quom nostra ætas earum plerasq; non agnoscat. Alioqui nimis actuosam & gesticulatricē actionem etiam ueteres improbarunt. nam & respicere lacunaria, perfricare faciem, excreare, & trochleis pituitam è pulmone reuellere, turbatam comam aptare, uitiosa existimarunt. sicut excursare in dicendo. Aduersus quod facientes Cassius Seuerus lineā poposcit, & Flauius Virginius antisophistam quendam interrogauit, quot passuum milia declamasset. Et Domitius Afer urbane dixit, Suram Manilium non agere sed satagere. Demosthenes quòd immodice iactaret humeros, suspensa desuper hasta uitium emendauit. Male audijt Titius se modo in leuum modo in dextrum latus contorquens. Et de Curione patre hac illac nutante quesijt Iunius, quis in lintre loqueretur. De quo & Sicinius eleganter ad Octauium eius collegam unguētis delibutum, Nunquā, inquit, collegæ tuo parē gratiā referes, qui nisi fuisset istic, hodie te muscæ comedissent.

PARAPHRASIS IN PRIMVM LIBRVM ETHICORVM ARISTOTELIS, CÆLIO CALCAGNINO AUTHORE, AD ANTONIUM MUSAM BRASAVOLUM.

NON EA solum quæ à deo protinus rerum omnium authore proficiscũtur, neq; ea quæ proxime à natura pendent, suum ordinem tuentur: & ad authorem suum, in quo uoti summa reposita est, & ex quo omnis boni origo permanat, conuertuntur: sed & nulla est pars uitæ, quæ hoc boni agendum desiderio uacet: uel eam partem intelligas, in qua intellectus humanus uersetur, quom artes exercet, aut quom in rerum cognitione uersatur: uel eam spectes, in qua appetitus pollet, & animi inductio, dum agimus, aut deligimus quid agi oporteat. Ob id ueteres prudentia adeò existimantur id bonum præfinisse, cuius amore omnia rapiuntur: seu illud uere bonum sit, seu tantum boni gerat imaginem. Bonum enim est finis, ad quem publice omnia enituntur. Et licet actionum humanarum non idem finis, idem tamẽ uotum est omnibus. Sunt enim actiones quædam quæ sese contentæ sunt, & in se ipsas decumbunt: quædam non se contentæ, opera quædam pariunt & quasi perfunctionũ suarum testimonia. Et sanè in ijs quæ præter se aliquod relinqunt monumentum, id quod relinquitur opus, multo ipsis actionibus est pręstabilius: utpote cuius gratia labor & perfunctio illa fuerit suscepta. Quom itaq; in uita hominum multæ actiones atq; artes exerceantur, multis præterea scientijs operam impendamus: hinc factum est, ut uarij fines pro actionum artiumq; & scientiarũ conditione spectentur. Nam medicinæ finis sanitas: naualis fabricæ finis nauigium: facultatis militaris finis uictoria: familiaris administrationis finis opum conquisito. Sunt etiam quædam artes seu disciplinę ea ratione inter se connexæ, ut altera ex altera pendeat, & gradibus ad optimatem quandam perueniãt, cuius gratia illæ omneis sint institutæ. Exemplo esse potest ars frenorum, aliæq; instrumentorum huiusmodi equestrium opifices: quæ sanè omnes ut exercitationi equestri inseruiant comparatæ sunt: quæ tamen ipsa equestris exercitatio cum superioribus illis quæ apparitorum uice funguntur: quin & omnes aliæ quæ rei bellicæ nomen dederunt, dubio procul facultati ac disciplinæ militari obsequuntur. Qui honorũ gradus & in aliquot alijs artibus ac scientijs præfulgent: summum autẽ locum, ac ipsos, ut aiunt, fasces illæ retinẽt, quas nostri optimates, Græci architectonicas uocant: earumq; fines potioris ac maioris prærogatiuæ sunt, utpote quorum gratia reliquæ illæ minorum gentiũ accitę sint. Neq; profecto interest an supremi illi fines ex meris actionibus oriantur: an præter actiones opera quædam & quasi fœturas quasdam relinquant: prout exemplo dictarum suprà facultatum abunde testati sumus. In diluenda ea opinione quę bonum quoddam abstractum ac seperatum posuit in mente diuina, idq; uniuersale ex quo tanquam ab æterno quodam exemplari inferiora hæc bona proficiscuntur, satius est paulo diutius immorari: & si aliquibus fortasse huiuscemodi speculatio: primo magis philosopho quàm morali conuenire uideatur. Nã ad primũ philosophũ hoc imprimis pertinet, ut quæ uniuersalia sunt & in diuinitate posita, ea altiore scrutetur indagine. Ad hanc difficultatem accedit, quòd nonnulli fortè existimabunt parum grati animi testimonium uideri, si amicus aduersus amicũ, & discipulus contra præceptorẽ cornua obuertat. Nam qui exemplaria hæc uniuersalia, quas ideas seu formas potes appellare, introduxerunt, & præceptores fuerunt, & summa nobis amicitia coniuncti. quorum autoritas quo maior est, pluribusq; potest persuadere, hoc impensius nos pro ueritate stare oportet. Nam si omnes mortales decet ueritati laboranti opẽ ferre, nec alienas modo opi-

niones in ueritatis gratiã refutare, sed suas etiã atq; à se adsertas: certè hoc maximè philosophos, id est sectatores sapientię, decet. Quid enim aliud est sapientia, nisi ueritatis exploratio? quom ergo hinc ueritatis, inde amicitiæ nos moueat religio, potiorem sanctioremq; esse oportet apud nos ueritatis dignitatem. Atqui eorum ipsorum argumentis, qui ideas asseruerũt, nullam esse uniuersalem boni ideã, haud magno negocio conuinci potest. Aiunt illi eorũ non esse ideas, in quibus successionem temporis, & prius ac posterius, annotamus. Quæ causa effecit, ut numerorũ ideam esse pernegarẽt. Quom eñ numeri se mutuo nexu sequant̃, & per accremẽta unitatis succrescãt: qui fieri potest ut una omnibus idea satisfaciat, priores ac posteriores includens? Porrò quom hoc idem bonis contingat, aliaq; priora, alia posteriora censeantur: eorũ nullam esse ideã iure optimo dixeris. quòd si quis in dubium uocet, an priora posterioraq; bona sint, inde facile intelligat: q quom alijs atq; alijs in prædicamentis sita sint bona, quorum prædicamentorũ per se substantia est, reliqua posteriora utpote substantiæ adiacentia: hinc fit ut quodcunq; bonũ in substantia sitũ est, id prius ac potius asseramus. Quod uero in prædicamẽto, qualitatis puta aut relationis, id posterius ac infirmius iudicemus. Sunt enim huiusmodi prædicamenta quæ sua ope niti non possunt, & alienum pręsidiũ quærunt, quasi adnata, & propagines quædam ad substantiã, quæ sola per se est, accedẽtes. Ex his, puto, facile est intelligere, in omnibus bonis cõmunem ideã inueniri nõ posse. Sed & altera ratione quoq; idearum cõmentatio refelli potest: quom enim bonum & ens inter transcendentia, id est ea quæ suo ambitu omnia complectuntur, à philosophis annumerari soleant: idq; receptum sit, quot modis unum transcẽdentium dicatur, totidem & aliud dici solere: ex eo quoq; facile intelligi & pro confesso haberi oportere, ens & bonum totidem modis admittendũ accipiendũq; esse. Quod per omnia prędicamẽta excurrens leui opera exploraueris. In substantia deum & mentẽ, ens & bonum æquè dixeris, in quali uirtutem, in quanto mediocritatẽ, in prædicamento ad aliquid, utile. in tempore opportunitatẽ, in loco diætam. atq; ita in alijs & bonum & ens pari ratione obseruaueris. Quorum omnium prædicamentorum quum nullum sit unũ ac uniuersale genus, ad quod cætera omnia entia ac bona referant̃. Nam siquod foret, tum abdicata prædicamentorũ multitudine, ad unum illud omnia reuocarentur. Quod quom nusquã sit inueniri, ipsaq; etiã ueritas reclamet, & exerta adeò uoce eos redarguat, qui ens aut aliquod omnino transcendentiũ summo fastigio collocarunt: ceu decem illa Aristotelis prædicamenta ad unum illud referri posint: quom nomine forte id fieri posit, quòd substantia iuxta & accidentia iure entia posint appellari: ratione certè multum inter se discrepabunt. Quippe substantia ens est, quoniam per se nititur. Accidentia uero entia sunt, quòd substantiæ incumbant. quæ ratio quom uera sit & confessa apud potiores philosophos, nullumq; unum sit ad quod omnia prouocent: illud quoq; confiteamur necesse est, boni ideã rem esse planè cõfictã & commentitiam, ad quam bona omnia quasi in originem & fontem suũ referantur. Sed & nõ aliunde melius hæc ideæ cõmentatio coargui potest, quàm ex eorum scitis & decretis qui has ipsas ideas cõmenti sunt. Aiunt illi eorũ quibus una præsidet idea, unã quoq; esse scientiã: quo fit, ut si bona omnia ex una pendeãt idea, necesse quoq; sit, omniũ bonorũ scientiã esse unã. Quod quom lõge à uero abesse deprehẽdamus, neq; ipsi autores assertoresq; ideæ suam satis sententiam tueri possunt. Bonorum uero omnium non unam esse scientiã ex eo facile liquet, quod non modo quę uarijs in prædicamentis, sed quæ uno eodemq; prædicamento cõtinentur bona, diuersam rationem habẽt atq; animaduersionẽ. esto nobis exemplo, occasio sub prædicamento temporis. Hanc aliter imperator in arte militari obseruat: ut comparandæ uictoriæ, aut eludendi hostis gratia tempora deligat, differat, aut præoccupet. Aliter medicus in curanda ægritudine tempus captabit ad uenã aperiendam, aut propinandum pharmacum. Sic in prædicamento quantitatis peritus medicinæ artis aliter mediocritatem uictus metietur, quom uel corpus sanum alendum, uel ægrum sanitati restituendum susceperit. aliter gymnasticę artis magister, quom pro cuiusq; habitudine adolescentibus exercitationum modum præfinierit. Occasionem uero & mediocri-

tatem

tatem nemo est qui in censu bonorum non ponat, uarijsq; rationibus praescribat, prout aliter atq; aliter necessitatibus humanis inseruiunt. Adde his, quòd aliquis forte in dubiũ uocet, quid hoc sit, quod Academici & idearũ laudatores αὐτοέκαστον, id est unumquodq; ipsum uocitant: nec sine hoc pronomine rei naturã satis uideantur expressisse, atq; hoc ipsum ad ideam referendũ putent. Sed quid obsecro interest an ἄνθρωπον an αὐτοάνθρωπον, id est ipsum hominẽ dixeris: si utriusq; eadẽ ratio, eadẽ definitio sit. Quatenus enim homo est, homo simpliciter dictus, ab ipso homine nihil differet. Quae enim eadẽ definitiõe cõcludunt, eadẽ quoq; esse necesse est. Quòd si hoc modo habebit, sanè neq; bonũ neq; ipsum bonum discrepat. Quae igitur haec frustratio est, inania uniuersalium simulachra, quae nulla sunt, persequi: & non haec potius particularia bona, quae obuia & sub manu sunt, amplexari? Sed enim mihi uideor exaudire hosce amatores idearum inclamantes, atq; in eo hominem & ipsum hominem, bonũ & ipsum bonum dissidere maximopere cõtendentes, quòd hic noster homo, quẽ oculis & sensu attingimus, caducus & mortalis est, omnibus temporum iniurijs expositus: ille autẽ qui ipse homo dicitur, aeternus atq; immortalis est, nulli temporum uicissitudini obnoxius. breuis autẽ aeui & aeternitatis differentiam neq; exilem esse neq; cõtemnendam. Sed hoc etiam si uerum fateamur, nihil tamen ad rem pertinere omnes intelligẽt: qui nõ de aeui quantitate, sed de re ipsa ac existentia controuersiam natam intelligent. Nec enim temporis diuturnitas efficiat ut hoc illudúe album nigrúmue magis sit, quòd diutius albedinẽ aut nigredinẽ tuatur. Diuturnius fortasse dici possit, albius certè aut nigrius dici nõ potest, siue omne aeuum, siue unam dieculam tantũ colorem seruauerit. Vt multo mihi probabiliora dixisse uideantur Pythagorici, in serie & oeconomia illa bonorum & malorũ quam induxerunt unum ipsum constituentes, ex quo bona caetera sint & dicantur. Sic enim & multitudinem uniuersalium declinarunt, & ad causam unam optimatẽ omnia retulerunt: quam autorem bonorum arbitramur. Quorum etiã sententiae Speusippus sororis Platonis filius, eiusq; in academia successor subscripsit. Sed de his cõmodius & suo magis loco in Metaphysicis agetur. Nam haec uniuersalia & à materia ablegata morali philosopho attigisse forte etiã quispiam nimium putauerit. Necessario autem nos in hanc tractationẽ descendisse arbitramur hoc loco: ne quis relicta cõtemplatione uirtutis & actionum quę ad feliciter degendam uitam in medio hominum pertinet, nos ad uniuersalium & idearum cõfictas imagines spectandas transuersos agat. Sed ne qua latebra in quam perfugiant aduersarij, relinquatur, neu sibi calumniam factum iri clament, nisi omnia excusserimus, age & hanc quoq; ansam eorum tergiuersationis subtrahamus. Nec enim desunt qui nos sequius eorũ uerba interpretari conquerantur, quàm ipsi uelint accepta. Nec se quom de boni ideis mentionem habẽt, temere ac promiscue bona omnia ad ideam uocare. Bifariã enim fermè bona agnosci. Alia scilicet quae sui tantum gratia expetuntur, ut bona frui ualetudine, aut multarũ rerum scientiam tenere. Alia non per se, sed eorũ quae per se sunt, gratia. uel quòd ea efficiant, ut doctrina, sine qua non temere quispiam proficit: aut conseruant, ut studiũ ac meditatio: aut cõtraria depellunt, ut pars illa medicinae quae προφυλακτικὴ dicitur, causas arcet morborũ. Ea enim propagãdae sanitatis gratia inuenta est. Quae omnia licet bona absolute non dicantur, nemo tamen bona esse inficiabitur, ex quibus tantum utilitatis capessamus. Sed age his sepositis, spectemus priora & praecipua illa quae se ipsis cõtenta diximus, an uni ideae hoc debeant, quòd bona dicuntur. Sed percunctetur aliquis rursus, an ea per se bona existimemus, quę abdicato aliorũ respectu affectamus: ut sapere ac uidere: ut uoluptates assequi, quas bene actae uitae cõscientia nobis conciliat: ut honores adipisci, qui uirtutis ergò impendi solent. Quae omnia tametsi alterius desiderio exoptãtur, detur tamẽ tantisper dum quod agitur peractum sit, ut quispiam sui gratia, non in alterius praesidium, ad hęc anhelet. Sunt enim qui nõ ultrà uoti pomerium extendãt. hoc si iure datum est, si multorũ cupiditas his metis consistit, quid obsecro nobis accõmodabit idea? quid prętabit utilitatis quã nemo agnoscit, nemo expetit sibi? Alterũ igitur oportet fateamur, aut sui causa nihil optari, sed omnia in ideae gratiam deposci, quod quàm absurdum

dum sit ostendimus. aut ideam esse prorsus rem inanem, imaginariam, ac somnio simillimā. Quòd si neq; his rationibus manus dederint, & reluctari adhuc pergant aduersarij, contendentes hæc, quę diximus, ideo per se bona appellari, quòd ab una idea pendeant: illud quoq; fateantur necesse est, unam in his omnibus per se bonis, boni rationem constare. Sicuti una est albedinis ratio, ex qua niuem ac psymithium alba nūcupamus. Siquidē in utriusq; superficie is eminet color, qui oculorū obtutū & uim opticā secernere potest ac dissipare. Quod quom in ijs quę per se bona existimant, multo secus euenire intelligamus: & honoris ac prudentiæ & uoluptatis aliorūq; eiuscemodi lōge diuersam inter se rationē deprehēdamus: nā honorē dicimus, peruagatā apud homines de alicuius uirtute opinionē: prudentiā, eā animi uim quę ex anteactis futura prospiciat: uoluptatē, eam tranquillitatē in qua hominis animus acquiescat: atq; ita in cæteris aliæ & aliæ rationes colligant. Nō est profecto quod in ijs quisquā cōmune quoddā ex idea bonum cōminiscat. Quòd si quis etiā argutari perrexerit, percuncteturq; quonam igitur pacto tam diuersa in unā boni nomēclaturā, unumq; cōmercium conspirauerint, si hoc ideę beneficio acceptū non ferunt. Num id fortuitò factum sit, ut eorū pleraq; quæ æquiuoca nuncupantur: an quod ab uno omnia defluant, ut aquę ab uno fonte emanantes. an quod ad unum omnia reuocentur, ut lineæ à circumferentia ad centrum cōmeantes. Ego si mihi liberum iudicium relinquatur, malim in eorum sententiam concedere, qui comparatione ac proportione quadam rationum conuenire & collimare ea uniuersa inter se bona arbitrantur, prout dici solet, ex quadam mutua collatione oculum corporis, animæ mentem esse speculam, atq; alia huius generis quæ per analogiam dicuntur. Sed hæc multo satius hoc tempore omittere: nam exacte ea scrutari, ut diximus, & ideæ rationes omnes ad coticulam explorare, tum maioris studij, tum altioris philosophiæ partes sunt. Hactenus in eos disputauimus, qui sibi ideàs confinxerunt: & rationes aliquot perstrinximus, quibus eorum sententia refellatur. Nunc liberalitate nostra suas sibi ideas precario habeant ac foueant, sit, ut ipsi uolunt, uniuersale quoddam bonum quod de omnibus prædicetur, separatum ac discretum à materia, se ipso contentum. Tum uero cui usui nobis esse poterit? quid ex eo cōmoditatis ratiōibus nostris accedet? quom id à nobis tam semotum sit, tam disiunctum à proposito, ut neq; haberi, neq; humana opera cōparari possit. Hoc enim illud est quod quærimus in quo laboramus: bonū scilicet illud inuenire, cuius auspicio ac præsidio felicitate aliquando perfruamur. Ad hæc non deest quod illi respondeant. Nam ut ingenue fateantur, esse illud uniuersale bonū, quod ideam appellamus, tam dissitum ac separatum à nobis, ut neq; mancipio neq; usu capi possit: esse tamē eius cognitionē non solum accōmodatam, sed etiam pernecessariā ad ea bona exploranda & conquirenda, quę hic manu teneri possunt. Esse enim illud exemplar ac simulachrum quoddam æternum, eorum bonorū quorum desiderio hic flagramus: quod sanè cognitum ac perspectum magna est nobis adiumēta allaturum. Quod eorum responsum prima sanè fronte quandam ueri faciem prę se fert. sed si altius scrutemur, nihil habeat ulla cum disciplina coniunctū, nihil quod ulli arti aut scientiæ opituletur. Quom enim omnes artes ac disciplinæ bonū quoddam sibi proposuerint, & in id incredibili studio adnitantur: neq; aliquid prætermittant, ut huic desiderio aliquando satisfaciant: nō possent non imprimis uniuersalis huius boni, ex quo cætera defluāt, rationem habere. Dignum foret præterea admiratione, si uniuersi opifices atq; artium exercitores, lucriones præsertim & ad quæstū faciendum semper accincti, tantā rerum suarum occasionem prætermitterent, quom ex eius unius boni cognitione tantū illis compendium spōdeatur. Mihi profecto nō fit uerisimile, tantā illis segnitiem aut socordiam obrepere. Sed optem audire quid tandem aut textori aut fabro huiusce boni cognitio ad artem suam uel pernoscendam, uel absoluendam, cōmodi adiumentiq; sit allatura? an uero medicus altius ac locupletius est naturæ arcana exploraturus? an feliciu morborum inclemētiæ occurret? an imperator eligere locū castris, milites instruere poterit sapientius, aut fortius ac fortunatius depugnabit, quom ideam perspexerit? Sanè, ut uideo, neutri inde accrescet fiducia, quom præsertim exēpli causa tātum

ablit

absit ut medicus uniuersali uni homini suam operam accõmodet, ut neq; homini cu rationem, sed huic multo magis homini, id est ipsi indiuiduo polliceatur. Solet enim ars medicinæ nõ uniuersales & communes humani generis habitudines, sed priuatas ac proprias uniuscuiusq; scrutari, & pro morborum diuersitate remedia adhibere. Et de his quidem hactenus.

IN POLITICA ARISTOTELIS, CAELII CALCAGNINI PARAPHRASIS AD ANtonium Musam Brasauolum.

1

QVOM abunde perspectum habeamus, nihil esse ciuitatẽ, nisi cœtum ac societatem hominum iure congregatã: omnem aũt cœtũ ea causa conuenire, ut boni aliquid assequatur, quãdo omnes omnibus in rebus agendis bonũ habẽt in consilio, atq; id actionum suarum metã statuunt: persuasum quoq; illud haberi oportet, omnibus cœtibus bonum quoddam esse propositum, cuius gratia in unum conueniant: & quo maiores melioresq; sunt cœtus, & societates reliquas continent, hoc maius ac præstantius bonum appetere: quod sanè proprium est eius cœtus & conuentus, quam ciuitatem, seu ciuilem societatem appellamus. 2 Cæterum qui eius qui ciuitatis gubernationem obit, & regis, & patrisfamiliâs, ac domini idem munus eandemq; functionẽ putant, non recte sentiunt: quando eos multitudine & paucitate tantum, non etiam specie differre arbitrantur, ceu paucorum dominus, pluriũ paterfamiliâs, plurimorum ciuitatis gubernator, aut certè rex curam gerat. Ita enim rationem ineunt: quasi frequẽs domus, & infrequẽs ciuitas, & ciuitatis princeps, & rex nihil differãt prorsus. Nam qui perpetuò præsidet, rex appellatur. Qui uero ex formula ciuitatis nunc præsidet, nunc imperium fert, hunc administrũ ciuitatis uocitamus. Atqui hæc male inita ratio est: id quod institutã hoc loco disciplinam scrutãtibus facile constabit. Nam si lubet à cæteris exemplum mutuari, sanè quicquid ex multis coaluit, ut exacte quid sit intelligatur, ad ea usq; quæ indiuidua sunt comminui oportet: quando hæc minimẽ sunt portiones quæ in alias minores secari nõ possunt. Pari pacto obseruantes quibus ex partibus ciuitas coalescat, quæ pluribus paucioribusúe segmentis constent, quid item inter se differãt, & quo artificio compactæ sint, exploremus. Quòd si quis ex cæteris à suprema usq; origine exemplum duxerit, nõ difficulter ex ijs, quæ ad ciuilem pertineant cognitionẽ intelliget. 3 Coniugabimus igitur primũ eos, qui non possunt non simul esse generationis causa, marem scilicet & fœminã: quod nõ ab humano iudicio, sed, quod & cæteris animantibus & plantis solet euenire, ab ipsa natura proficiscitur. Quando omnibus hoc insitum est desideriũ propagandi sobolem, atq; aliũ similem tibi quom ipse desieris, relinquendi. 4 Quod uero aliqui ad imperandum, rursus alij ad obsequendum geniti sint, naturæ acceptum ferimus: utpote quæ horum atq; illorum conseruationi prospicit. Fit enim natura ut quod ingenio prępollet, id imperium exerceat: quod uero mãdata corporis nixu obire potest, id pareat ac mores patiatur. Ob id domino imperare, seruo autẽ obtemperare expedit, & utriq; iuxtà salutare est. 5 Sic fœminã igitur seruũq; natura distinxit. Nihil enim fecit natura unum quod uarijs ministerijs sit accõmodatum, qualem Delphicum gladium fuisse prædicãt, multos scilicet in usus adornatum. Siquidem eo propter ferri inopiam, & ad mactandas uictimas, & ad sumendũ de sonti

bus supplicium utebantur. Non sic natura, quæ unumquodq; ad unum opus accommodat. ita enim pulchre instrumenta comparata sunt, atq; instituto respondent: si unum ad opus singula, non uarios ad usus reuocentur. Etsi barbarorum hominũ consuetudo fœminã & seruum eodem in censu habeat, eius moris causa est, quòd apud eos non temere inuenias, quod natura genitũ sit ad imperandum, & apud eos societas è seruo seruaq; consistit. Ob id poetæ recte dixerunt, par esse ut Græci barbaris dominentur, quòd inter seruum & barbarũ natura nihil intersit. 6 Imprimis ergo duabus hisce ex societatibus & quasi coniugationibus domus coalescit, fœmina scilicet ac seruo, id quod Hesiodus carmine indicauit. Imprimis domus & mulier bosq; adsit arator. nam bos serui gerit uices in pauperũ familia. Perpetua igitur quæ secũdum naturã initur societas, domus est: unaq; ita cohabitantes Charondas ὁμοσύπυος, Epimenides uero Cres ὁμοκάπυος uocat. ceu tu eodẽ loco dormiẽtes, ad eundemq; fumum degentes dixeris. 7 Tum uero quæ pluribus è famílijs initur societas & consuetudo, non perpetuæ & quotidianæ habitationis gratia, sed ad cõmunem omnium utilitatẽ, pagus seu uicinia dicitur. Et hæc omnium maximè uidetur ex instituto naturæ propagata: ceu quædam colonia ex una eorum familia, qui idem lac hauserunt: in quam demum & ipsi & qui ex ipsis eorũq; liberis progeniti sunt, abierunt. Sic primo singulæ fuerunt sub regum imperio ciuitates: at nunc etiam gentes ex primis illis uidelicet ciuitatibus propagatæ. Ita enim reges ciuitatibus & quæ ab ijs deductæ sunt colonijs præsident, ut maiores natu domibus ac familijs præesse solent: ex quibus pagi & uiciniæ corriuarũt, ad ius consanguinitatis latius producendum. Id quod Homerus etiam attigit: At iura ministret Quisq; suis natis & coniugibus. Nam antequam ciuitates unum in cœtum conuenirent, ueteres sparsim hic atq; illic habitabant. Sumpto ergo ab humana consuetudine exemplo, cuncti putant Dis ipsis regem imperare. Nam & hac ætate & olim mortales sub regibus degebant. Quorum ergo speciem ac formam adsciuere, eorum quoq; uitas ac mores sibi uendicarunt. 8 Ea tum demũ ciuitas appellatur, quæ multis ex uicis, seu tu eos pagos mauis appellare collecta est. Hæc est ea in qua rerum quæ ad necessitatẽ uitæ pertinent, copia large suppetit. Cõstituitur illa quidem uiuendi gratia. At postquam constituta & confirmata est, ad bene uiuendum etiã magna suppeditat adiumenta. 9 Omnem itaq; ciuitatẽ natura constare uel ea causa certum est, quòd primę illæ coitiones societatesq;, ut ostendimus, natura cõstant. Nam hæc illarum scopus est, atq; ad hanc omnes illæ domus uidelicet & pagus instructæ atq; institutæ sunt. qualis autem sit unius cuiusq; rei natura planè finis testatur: siquidem quom omne quod genitum est ad summũ peruenit incremẽtum, & planè absolutum est, tum deniq; eius naturam agnoscimus: & hunc quidem hominem, hunc equum, hanc domum esse profitemur. Adde quòd omne id cuius gratia aliquid fit, & ad quod omnes tendunt rationes, hoc iure optimũ dici & existimari solet. Atqui necessaria ad uitam assequi, & nihil nostris usibus accõmodatum desiderare, hic finis est, hæc humani uoti summa, huius compotẽ fieri & optimum est & iucũdissimum. Quod quom nõ aliter liceat adipisci, quàm redactis in ciuitatẽ hominibus, profectò & aptissimã uitæ & secundum naturam esse ciuitatẽ confiteamur necesse est. Quin & hominem ciuile animal & ad concilia & societates procreatum dicamus. Contrà uero eum, qui suapte natura (nam fortunæ iniuria ciuitate carere potest) eum aut planè nequã aut multo homine potiorem censeamus. sic enim apud Homerum Thersitæ exprobratur: Haud tribus, haud ius, haud domus ulla tibi. Et sanè quem tam peruersis moribus natura informauit, eundem contentiosum ac refractarium esse oportet: quod ex uolatiliũ magna parte cognosci potest. 10 Hinc facile uideas hominẽ animal multo magis ad societatẽ natum quàm uel apes uel ullum aliud animantium, quæ Græci ἀγελαῖα, nos cõgregatilia uocitamus. Certum est enim nihil absq; causa fieri à natura. Hoc est quod ex omnibus soli homini data est orationis facultas. Nam in cunctis uox aut molestiæ aut iucunditatis testimonium facit. iccirco hanc etiã bruta participant animantia. Hactenus enim ijs natura indulsit, ut molesti ac iucundi sensum indiderit: & quomodo utrunq; inter se significent, edocuerit. At

nobis

nobis data est præterea sermonis uis, qua inter nos commonefaciamus, quid utile, quid incõmodum sit. Et subinde quid iustum, quid iniustũ: soliq; alia huiuscemodi & sentiamus & dijudicemus. Quapropter domus & ciuitas non aliunde quàm hominum cœtu & collectione consistit. 11 Et, quod forte mirius uideri potest, ratio peruincit, ut credamus secundum naturã ciuitatem non solum domibus ac familijs, sed nobis etiã singulis priorem & antiquiorẽ esse. Nam totũ prius & antiquius partibus suis esse oportet. Siquidem id prius est, quo abolito unà protinus cætera abolẽtur. Quòd si totum aboleatur, nulla dubitatio est quin partes cũ eo omnes depereãt. Auulsus enim pes aut manus à corpore, iam pes ac manus esse desinit: nisi quis fortè pedem & manum impropria uoce & planè æquiuoce nuncupauerit. Nam sic uulgo lapidea manus, manus dicitur: cui sanè quæ abscissa & detruncata est à corpore comparari potest. Nam partes quas proprie partiũ nomine dignamur, & actu & facultate præfiniũtur. Quibus duobus quom primum carere cœperint: iam tum nemo iuste partes appellauerit: nisi æquiuoce & promiscua uoce, ut diximus. Ex ijs hominum concilia quas ciuitates uocamus, natura priora esse quàm singuli mortalium sint, perspicuũ esse potest. Quom enim nemo seiunctus à cõmuni hominum cœtu sibi satis esse posit, planè non secus se habet ac se habeant reliquæ partes à toto abiunctæ. Quod si quis inueniri posit nullius indigens rei, & qui cõmuni hominum consuetudine æquo animo carere posit, sibi ipsi abunde sufficiens, profecto nõ erit æquum hunc ciuitatis partem appellare: quin aut ferã aut deum iure appellabimus. Siquidem in confesso est, omnibus cõmunis huius cõsortij desiderium insitum esse à natura. & eum qui primus homines inter se conciliauit, & in unum conuentũ illexit, summorũ bonorum autorem iudicamus. Alioqui sicuti hominẽ perfectionẽ naturæ suæ nactũ, & lege ac ciuili disciplina imbutum, omniũ optimum animalium existimamus: ita si à lege desciuerit atq; à iudicijs, omnium animalium nequissimũ arbitramur. Nihil enim perniciosius iniustitia, quę uim habeat atq; arma manu teneat ad offensam. Atqui homini uis neq; arma unquã sunt per innatã uirtutem ac prudentiam defutura, quibus perperã atq; improbe uti posit. Abdicata itaq; uirtute impijssimum immanissimumq; fieri, tum ad omnem libidinem atq; ingurgitationem efferri necesse est, ceu qui omnẽ iustitiã exuerit, quę una est maximũ iure congregati cœtus uinculum. iure enim ciuilis societatis ordo & institutio cõtinetur. est aũt ius quo iustum atq; iniustum dijudicamus. 12 Abunde hactenus diximus: quibus ex partibus ciuitas coalescat: nunc à re domestica sermonẽ exordiri necessarium duximus, quòd ciuitatis incunabula à domibus & familijs proficiscãtur. 13 Porrò domesticæ rei partes sunt, serui ac liberi. quòd si ad suprema ac minutissima usq; descendamus, tris rei familiaris supremas partes, dominum ac seruum, uirũ & uxorem, patrem & filium statuemus. de quibus seorsum agendum putauimus, ut quid unaquæq; sit, & qualẽ esse oporteat cognoscamus. Primã δεσποτικὴν Græci, nos dominicam: alterã γαμικὴν, id est coniugalem: tertiam Grçci certo nomine non dixerunt, nos patriã uel paternam possumus appellare. Non desunt præterea qui rei familiari quartam partẽ addant, eamq; potissimã iudicent: Græci χρηματιστικὴν, nos quæstuariam non absurde fortasse uocitabimus: quòd in conquisitione eorum quæ usui sunt familiæ uersetur. Sed hanc quoq; scrutabimur, ne quid quod ad rem faciat prætermittamus. De seruo autẽ ac domino primum sermonẽ instituamus, si quid forte cõmodius dicere posimus, quàm hactenus dictum inueniamus. 14 Sanè scientia quędam uidetur dominatus, id est domini functio, quam eandem domesticę ac ciuili & regiæ administrationi nonnulli crediderunt, ut antea diximus. Sunt etiã quibus dominatus præter naturam uideatur: quòd ex natura homines nihil inter se differant, sed lege tantũ introductũ sit, ut alij liberi alij serui habeantur. Quod quom repugnet naturæ, nemo recte iustũ appellauerit. Quod enim repugnat naturę, idem uiolentum esse oportet. 15 Quom uero confessum ac testatũ sit, possessionem rerum quæ ad uitã necessariæ sunt, in parte rei familiaris contineri: profecto & disciplinã illam qua duce necessaria illa comparamus, in eiusdem rei familiaris parte computabimus: quando citra possessionẽ rerum necessariarũ fieri nõ potest ut quis-

quam aut uiuat, aut bene uiuat uitam quam ueteres uitalem nuncuparunt. Sicut autem in cęteris artibus quæ suis terminis includuntur, apta atq; opportuna instrumenta adhiberi necesse est, ut susceptum opus aliquãdo perficiatur: ita in re familiari ut sua parentur instruanturq; instrumenta, consentaneũ est. 16 Ex instrumentis uero alia omnino anima uigent, alia prorsus sunt inanimata. Gubernatori sanè nauis clauus quo nauim dirigit, inanimatus est. At minister cui prora cõmissa est, animа uiget. siquidem omnibus in artibus ministri uice instrumenti perfunguntur. Eodem exemplo possessio necessaria instrumẽtum est quoddam ad uitam. Inter ea autẽ quæ possidentur, multitudo instrumẽtorum censetur. in hoc autẽ censu instrumentum quoddam animatũ est seruus: quod sanè instrumenti genus præcipuum est & omnibus alijs instrumentis præferri par est. Nam si more seruorum muta instrumenta ad nutum domini suas partes obire possent: quemadmodum Dędali aut Vulcani tripodes fama celebrat, quos poeta cecinit sua sponte diuinum in certamen prodijsse: pari pacto & pectines texerent, & plectra citharã pulsarent, neq; architecti opificibus, neq; domini seruis admodum indigerent. 17 Ex instrumẽtis rursus quæ ad uitam degendam accõmodata sunt, alia eius generis sunt, ut eorũ usu ac possessione cõtenti, nihil præterea ab ijs requiramus: qualia Græci πρακτικά, id est actiua dixerunt. Sic uestem pro amiculo, sic lecticam ad gestationem possidemus: ex quibus usum tantum capessimus. Alia sunt instrumenta quæ ad alterius cuiuspiã rei factionem aduocamus, non cõtenti mera ac simplici eorum possessione. sic nobis pectinem paramus, non ut pectinem tantum habeamus, sed ut textrinã etiam exerceamus. Quom aũt factio & actio, ita enim ποίησιν καὶ πρᾶξιν interpretamur, specie differant: differunt etiã instrumenta ad hanc aut illam apparata. Sanè uitam in actionis non factionis parte collocabimus: ob id & seruus in uitæ subsidiũ inuentus ad actionem, nõ ad factionem pertinebit. Ex quo facile intelligi potest, seruum in priore illo instrumentorum genere annumerandum: quod per se nõ alterius gratia uidetur appetendum. 18 Quod sanè instrumẽti genus ita in nostra possessione est, ut quasi rationem habeat partis ad totum. quæ pars ita se habet, ut non modo alterius pars sit, sed omnino in alterius potestate sit ac mãcipio. quæ habendi ratio & ijs conuenit, quæ à nobis possidentur. nõ modo enim nostri partes, uerum & nostri quoq; iuris sunt. Quare de domino ac seruo ita statuemus, dominum quidem serui esse dominum, non etiã absolute esse serui: ut scilicet in manu ac potestate serui constitutus sit. Contrà seruum non modo seruum esse domini, sed absolute esse domini, utpote qui uel gentium iure uel ciuili in domini uenerit potestatẽ. 19 Hinc patet, quæ ratio sit serui, quæ facultas. qui enim conscripto naturæ suus ipse non est, sed alterius pendet arbitrio, hic natura seruus dicitur. Idemq; alieni mancipij est: qui licet homo sit, domini tamen possessioni obnoxius est. Cuiusmodi instrumentum esse diximus, quod sui causa possidetur ac separabile est. 20 Ad hæc illa oboritur quæstio: an ullus sit ex præscripto naturæ seruus: an ulli expediat seruitutẽ seruire: an omnis seruitus à natura abhorreat. Sed hæc nõ habent difficilem indaginẽ: & ex ijs quæ usui uenire solent, facile cognoscentur. Nam imperare & obtemperare non modo inter necessaria, sed utilia etiã censent. et à primis usq; natalibus natura animantia ita distinxit, ut alia ob ingenij præstantiam imperent, alia deteriore conditione damnata obtemperent. Imperandi autẽ & obtemperandi multę sunt species. hoc enim imperium quodq; præstabilius est, quo ea quæ morem gerunt, meliora præstantioraq; sunt: utputa hominibus imperare multo satius quàm feris. Omne enim opus quo illustriores nactum est opifices, hoc illustrius solet existimari. Et profecto quom hinc alius habet imperium, inde alius dicto audiens est, opus aliquod horum opera fieri oportet, quod plus minusq; laudis promereatur: pro eorũ captu, quorũ interest obire mandata. Certè in omnibus quæcunq; ex pluribus in unum coalescunt, siue ea ex coniunctis siue ex separatis constituantur, aliquid eminet quod imperare, rursum aliquid subsidet quod obtemperare uideatur. quod in animatis facile uideri est, si totam naturã perlustremus. Animi enim imperio, corporis seruitio utimur: nisi fortè peruersa aliqua uiuẽdi ratio naturę bonitatem labefactauerit. Quin & in ijs, quæ

quæ uitę immunia sunt, quiddam est primum in morem harmoniæ, cui deferatur imperium. Nam & in concentu acuta uox dominatur: & inter elementa ignis omnibus pręstat. Sed hęc forsan à suscepto proposito aliena sunt, & ad physicā cōtemplationē magis pertinent. nunc ad diuerticulū redeamus. Omne animal imprimis anima constat & corpore. anima naturæ ordine corpori dominatur, corpus animæ paret imperio. Naturæ autem ordine ideo diximus, quòd nonnullis aliquando secus eueniat, nō naturæ præscripto, sed consuetudinis & institutionis uitio corruptis. Sed nos ab ijs qui rectè cōstituti sunt, nō ab ijs qui à naturæ bonitate degenerarunt, testimoniū accipi uolumus. In huiuscemodi enim hominibus plerūq; deprehenditur corpus animæ præpostere dominari. Decreto autē naturæ in animantibus duplex uiget imperium. horum alterum dominico, alterum ciuili, comparamus. quippe anima dominicas partes agit in corpus: mēs uero ciuili ac regio more appetitus & perturbationes coercet. Ex quibus perspicuum est, tam animā corpori, quàm partem rationis compotem parti ratiōis exorti, & ex natura & ad utriusq; utilitatē dominari. Quòd si uel æqualitas uel per uices imperandi cōditio utrinq; statuatur, eam conditionē impense obfuturam certū est. De homine ac brutis animalibus propè id sentiendum. Nempe mansueta meliora sunt feris. Vtriq; autē satius, ut homini pareāt: & hoc ad salutē tuendam aptissimū. De mare & fœmina eodem modo iudicandū. Alter enim sexus natura melior, alter deterior. Quare illum imperare, hunc obtemperare, consentaneum est. Quæ ratio ut ad cæteram hominum uniuersitatem transferatur, & natura præstantes imperēt, minus præstantes obtemperent, oppidò salutare est. Quinq; autem fermè sunt notæ, quibus degener illa seruitus intelligitur. Qui enim tantum inter homines præcellunt, quantum anima à corpore, aut homo à brutis præcellit: ijs ex prærogatiua naturę principatus debetur. rursus qui tantum à dignitate humanæ naturæ abscessit, quantum uel corpus ab anima, uel fera abest ab homine: hos ad seruitutem natos iure censeamus. At qui omne studium & omnes conatus curationi corporis impendunt, ij facile insitam à natura seruitutem declarant. Quin & qui ita geniti sunt, ut eorum maximè intersit, alterius imperio obsequi: & qui uolēs in aliena potestate esse potest, hunc damnatum ad seruitutē à natura rectè existimabimus.

Sunt & quibus est omnino aliquis rationis sensus, sed obstrepente appetitu illi minime audire possunt: qui hoc tantum à brutis differunt, quòd bruta habenas omnino rationis nō sentiunt, & quò appetitus inclinat, eò prona differuntur. Adde quòd eorum quoq; usus non admodum diuersus est. Nam & serui & bruta mansuefacta pręsertim, solo corpore nobis adiumēto sunt. Ex quo & iumenta maiores nostri appellarunt. 21 Sed quid multa? quom natura ipsa ita corpora distinxerit, ut eorum qui ad libertatem atq; imperium nati sunt, recta & ad seruiles operas inepta succreuerint. At corū quibus indicta est seruitus, robusta ac bene habita ad necessaria onera perferenda natura confirmauit: abunde scilicet indicans, si ingenui ac liberalis hominis corpus ad agendum ciuilem uitā sufficeret. ea in belli ac pacis munia diuisa est. Non ierim tamen inficias, quin hæc interdum peruerso ac immutato naturæ ordine eueniant, ut in seruili corpore liberalis anima, aut seruilis anima in liberali corpore uersetur. Sed non institutum naturæ, non etiam lapsum ac deliquiū, obseruandum existimamus. Certè tanta est uis bene cōstitutæ habitudinis, uti si corpori præcipua quædam & qualem deorum simulachris tribuimus, forma contigerit: eum hominē dignum putemus, cui reliqui uolentes pareant. Quòd si hoc efficere potest corporis pulchritudo, quanto hoc iustius animæ tribuamus? cuius natura ad diuinitatem propè accedit. At illud nos plerunq; transuersos rapit, quòd non ex ęquo animæ atq; corporis pulchritudinē oculis metimur. Quam si cōminus assequi ac spectare possemus, mirabiles profectò sui amores accenderit. Hactenus puto cōmode ostendimus, alios ad libertatē, ad seruitutem alios institui à natura: & ijs quidem imperare, ijs obsequi, & par esse & ad felicitatem humanā pertinere. 22 Quod autē ij qui in diuersa abeunt & omnem seruitutem indignā putant, non omnino absurda sentiāt, hinc facile colligi potest. nam bifariā seruum ac seruitutem definimus, lege scilicet ac natura. Est autē lex, gentium cōsensus: quo ita ab omnibus sancitum

 est, ut

est, ut quæ bello capta sunt, ea cedant uictoris mancipio. Hunc certè consensum, seu tu mauis ius gentium appellare, eorum multi arguunt, qui etiã in legum pensitatione assidui sunt, ceu id ab iniquo oratore fuerit persuasum: indignum putantes quem uictũ ac subactum in seruitutẽ eius abire, qui uiribus præstet, & uim afferre possit. Quę sententia à multis sapientum asserta est, à multis item explosa. 23 Huius uariationis causa est, quòd uirtus nixa potẽtia plurimum pollet, & quodammodo in reluctantes manum potest inijcere. Quicquid enim fortius ac præstantius est, id alicuius boni prærogatiua uidetur excellere. Hinc late illa peruasit opinio, uim nõ longe abesse à uirtute. Sed in hoc uno quæstionis modus uersatur: quod iustum alij putant beneuolentia sibi imperium parare: alij cõtrà, malunt eum qui uiribus præstat, uim ac dominatum exercere. 24 Verum inter dissidentes sententias animaduertendum est: ẻos qui negant uirtutem priorẽ præsidere ac dominari debere, nihil afferre se dignum aut quod facile alijs possit persuaderi, & si ipsi sibi uideantur nõnihil affine iustitiæ in medium afferre. Siquidem lex quid iustum & dicitur & putatur: lege aũt introducta est seruitus, qua bello capta corpora uictori cedunt. Hanc itaq; seruitutẽ iustam arbitrantur. sed enim iustam & iniustam fateantur necesse est. Iustam quidem ut proposito seruiant. iniustam, si bellum iniustum & ex iniquis caussis susceptum fuisse conuincatur. Præterea quis tam amens qui ingenuum & seruitute prorsus indignum seruum dixerit? Sic enim & clarissimis ortos natalibus seruos esse contingat. Quin & ex seruitute in seruitutem relabi, si aut rursus capiantur, aut captiũi iure belli ueniant. Licet ij ut suam tueantur sententiam, huius fortunæ homines non seruos sed barbaros uocent. Sed quom hoc ferunt, inuiti superiorem illam sententiã asserunt, de qua diximus, nõ alios esse seruos, quam eos, quibus seruitutem natura ingenuit. alioqui nulli omnino sint serui. Hos autẽ ubiq; & perpetuò seruos esse fateri oportet. illos aũt nusquã & nunquam. Eadem ferme de nobilitate sentiunt. Quosdam scilicet esse nobiles non domi tantum & quando suæ spontis sunt, sed ubiq; etiam si per iniuriã fortunæ in seruitutem cadant. At barbaros domi tantum esse nobiles. Ceu uero quædam sit simplex & absoluta seruitus, quædam conditione præfinita. Ad quod Helena apud Theodectem uidetur allusisse.

Prognatam utrinq; me deorum sanguine
Quis, oro, seruam iure nuncupauerit?

Cæterum huius sentẽtiæ assertores seruum ac liberum, nobilem & ignobilem non aliter uidentur, quàm uitio & uirtute definire, existimantes sic è bonis bonos, ex ingenuis ingenuos nasci, ueluti ex homine homines, ex feris feræ generantur. Quod sanè perpetuũ est naturæ institutum, uerum quod non semper ad exitum potest perducere. 25 Liquet igitur non ab re dubitationẽ incidisse: & quod alij secundum naturã liberi, alij serui sunt ita hactenus declaratum puto, ut iam uix quisquam dubitare ausit, quin à natura quibusdã insita sit libertas: quibus obsequi eos deceat, quos natura ad seruitutẽ progenuit. 26 Quòd si permutato rerum ordine aut imperium arripiat, quem seruire oportuit: aut seruiat, quem dominari par fuit, id magno utriusq; malo fore minime dissimulauerim. Ita enim receptum est natura, ut idem toti ac parti, idem animæ & corpori prosit. Seruum autẽ partem esse domini constat, quasi animalem quandam corporis partem ab eo auulsam ac separatã. Quare certum est nihil non esse in rem domini, quod non idem seruo sit profuturũ. Hinc seruum ac dominum mutua beneuolentia natura coniunxit. Quod secus euenire ijs certum est, qui uiolenter ac lege coacti dominantur & seruiunt. 27 Ex his quæ diximus facile perspici potest, domini potestatẽ & reipublicę administrationem, neq; omnino alias imperãdi formas, eandem inter se rationẽ habere, ut nonnulli existimauere. Aliter enim natura liberi ijs dominantur qui natura sunt serui: aliter unus in re familiari familię pręsidet, aliter in ciuili moderatiõe liberi atq; æquales pari consensu rempublicã administrant. 28 Sed enim dominus non ab imperandi scientia nomenclaturã habet, sed à natura qua factus est ad imperãdum. Idem de seruo ac libero dictum puta. Nec tamẽ negarim, scientiã esse quandam seruilem, quandam liberalem: certè seruilis disciplinæ ludum quidam Syracusis aperuerat, &

mercede

mercede autoratus ad seruilia ministeria pueros instituebat. Fuerunt & complures huiuscemodi seruilium artium disciplinæ, qualis coquinaria condiendis obsonijs præfecta, ad alia hoc genus seruitia inuẽtæ: ex quibus aliæ necessitate, aliæ honestiore quodam gradu censentur. Est nanq; seruus seruo, herusq; hero potior, ut tritũ est sermone prouerbium. Domini autem scientia ad hoc pertinet, ut seruis bene utatur. Nec enim seruorũ possessione, sed usu dominus agnoscitur. & hęc profecto scientia nihil habet, quod admodum sit aut excellum aut gloriosum. Quod enim seruum callere oportet, ut faciat: hoc scire dominum oportet, ut iubeat. Ob id nonnulli liberaliter educati, hunc laborẽ auersantes, uicarium quẽ Græci ἐπίτροπον uocant, sibi substituunt, qui hoc imperandi munere perfungatur: ipsi interim aut reipublicę administrandæ, aut philosophiæ studijs uacant. Illud postremo nõ prætermittam: eam disciplinam quæ in acquisitione consistat, siue illa ex militari opera iure suscepta, siue ex uenatoria pendeat, ab utraq; earum de quibus modo mentionẽ habuimus, dominica scilicet ac seruili, multo esse diuersam, & cum ijs planè nihil habere commune. & hæc quidem hactenus domino ac seruo cõstituta sint. 29 Nunc ea quæ ad uniuersam possessionẽ & conquirendi rationem spectant, discutiamus, ab instituto modo ordine non abscedentes: siquidem de seruo iam dictũ est, qui possessione continetur. In limine autem huius disquisitionis ea protinus occurrit dubitatio, an disciplina conquirendi facultati rei familiaris eadem sit, aut eius certè pars uel ministra. Quòd si ministra ac munifex, an eo more inseruiat familiari, quo textorię solet textorij radij opifex, quã Gręci κερκιδοποιικὴν uocant: an potius ut æraria statuariæ. Nec enim utriusq; idem ministeriũ. Prior illa instrumenta accõmodat: altera hæc materiã subministrat. quom materiã dico, statumen illud intelligo, quod subiacet artifici, ex quo scilicet opus succrescit. Sic se lana textori, sic æs statuario substernit, unde illi tela huic statua conficiatur. 30 Conquirendi autem disciplinam nõ esse eandem ei quæ rem familiarem administrat, hinc patet: quòd illius munus est necessaria comparare, huius uero cõparatis uti: nam quæ alia obsecro partis & in domesticum horreum cõgestis utitur, nisi rei familiaris disciplina? 31 Sed hoc rursus in dubium reuocari potest: an eius pars, an certè diuersa quædam species sit existimanda. Nam si accurati patrisfamiliâs partes sunt, prospicere ut pecunia & rerũ necessariarum possessio suppetat: Pecunia autẽ & possessio rerum necessariarũ multas deducatur in partes: illud primo explorandum uidetur: An agricultura eius pars sit disciplinę, cui conquirendi ratio incumbit: an certè diuersum ab ea genus. Sed enim hæc ipsa conquirendi disciplina circa uitam & alimentum maximè obuersatur. Alimentorum autẽ multæ species, ob id animantum quoq; brutorũ atq; hominum uitæ complures sunt. Nullum enim est animal quod sine alimento uitam degat. A multiplici aũt alimentorum genere multæ rursus uiuendi rationes profectæ sunt. Sic ferarum aliæ gregatim uiuunt, aliæ solitudinem colunt, prout cuiusq; uitæ ac moribus magis consentaneum est. Siquidem nonnullæ carniuoræ sunt, & uiuis animalibus uescuntur, nonnullę frugibus, nonullæ promiscuis terræ pabulis. Natura enim omnibus secundũ mores & uitæ instituta alimẽta partita est. quom igitur naturæ instinctu nõ omniũ idem palato blandiatur, sed alia alijs animantibus probẽtur: id quoq; euenit, ut uescentiũ carnibus & pascẽtium fruges uitæ inter se differãt. Eodem propè modo differunt hominũ in degenda uita rationes. Nam qui maximè desidiam habent in delicijs, pastionẽ uillaticam exercẽt, atq; ijs citra laborẽ & propè aliud agentibus, ex mansuetis animalibus uictus suppeditat. Et quom pascendi ratio mutare locum animalia frequenter cogat, ipsi quoq; unà cõmeant, & uiuam quodammodo agriculturã exercent. Sunt qui malint rapto ac præda uitam traducere. nec profecto unum est prædę genus: uenantur alij, piscantur alij, qui aut paludes aut stagna, aut flumina, aut certè mare accolunt. Sunt qui auibus, qui feris tendant insidias. maxima tamen pars mortalium terrã altricem agnoscit, & mitioribus fructibus uitam sustinet. Vitæ itaq; species penè totidem sunt, quot perfunctiones ad uiuendum oportunas natura nobis proposuit. Et hæ quidem, quas diximus, pastio uillatica, agricultura, prædatrix, piscatoria, uenatica, neq; commutationes obeunt, neq; per cõmer-

cia alimentum parant. & hæ quidem simplices sunt. At aliæ sese inuicem cōmiscent, uicissim præsidium postulantes: ut quod uni deest, altera sarciat: quo scilicet nihil desit ad uitam opulenter ac iucunde obeundam. Sic nonnulli pastoralem & prædatricem, nonnulli agriculturā & uenaticā coniungunt. Atq; ita alij hūc in modum prout natura exigit, necessitatibus suis prospiciunt. 32 Hoc profecto studium inquirendi pabulum, ita omnibus natura ingenuit animalibus: ut nō modo ab ipsis incunabulis, sed postquam etiā adulta sunt & ad grandiorē ætatem prouecta, hoc unum maximè agant. Nam quædam ab ipso generationis exordio tantum secum alimenti conuehunt: quantum interim satis sit, dum ætas & uires suppetunt ad exterioris pabuli conquisitionē. Huius generis sunt, quæ uel putredine coalescunt, uel intra calices ouorum conformantur. Quæ uero uiuipara sunt, certum ad tempus intra se alimentū habent, cui nomen à lactis natura inditum est. Atqui quòd in animalium natali atq; infantia decernimus, idem hoc ad eam ætatem referendum est, quom iam perfecta sunt, & in suam quodammodo tutelam peruenere. Illud quoq; libenter dijudicamus, plantas, herbas, arbores, frutices, cōmuni animaliū utilitati prodijsse. Cætera uero animalia usui hominum genita esse, & quidem mansueta tum usus tum cibi gratia, at fera uel omnia uel certè plurima, & cibum & alia adiumenta, uestem puta & multa huiuscemodi instrumenta nobis subministrant. Quòd si illud pridem à nobis pronuntiatum est, nihil imperfectum aut superuacaneum factum esse à natura: nō est profecto quod dubitemus, ea omnia in hominū gratiā naturā instruxisse. Ex his facile colliges, bellicā disciplinam certo quodam modo in acquisitionis parte annumerandam esse. In confesso enim est uenatoriam bellicæ artis partem esse: qua nō modo aduersus feras pugnemus, sed in eos etiā homines arma uertamus, qui ad parendum nati, parere detrectant, & per contumaciam mores nō patiuntur. Huiusmodi bellum iustum est, utpote quod auspicijs naturę geritur. Ex his igitur constat, unam esse acquirendi speciem, quæ secūdum naturā pars sit rei familiaris: eamq; aut iam paratam esse, aut protinus parari oportere, quo ea præsto sint, quę in uita degenda expetuntur, tum ad ciuilem societatē, tum ad familiæ cōiunctionem retinendam.

33 Ex his conquisitis & comparatis sibi ad usus necessarios, ueræ ac dignæ homine libero diuitiæ constant. Quarum collectio ac suppetentia, non enim uideo quo alio nomine αὐτάρκειαν interpretemur, ad bene ac beate uiuendum comparata nequaq; infinita aut intermina est, ut poetico potius quàm philosophico more uidetur Solon dixisse: Nō homini præscriptus opum stat terminus ullus. Stat enim profecto, & sicut alijs in artibus euenit, ita & in hac nullum est instrumētum uel magnitudine uel multitudine infinitum. Sanè diuitias appellamus instrumentorū multitudinem accumulatā ad rem familiarem & urbanā instruendam. Ex his quæ hactenus diximus liquet, artem esse quandam conquirendi, ijs qui rem familiarē & publicam curant propositam à natura: eiusq; rei causam insuper expositam satis arbitramur.

34 Est aliud quoddam præterea acquisitionis genus, quam maximè uocāt, & iure uocari debet pecuniaria. Quo in genere nullus uidetur diuitiarum finis, nullus acquirendi terminus. hoc pleriq; unum idemq; superiori ob uicinitatem tradiderunt. At si diligenter animaduertamus, neq; omnino idem est, neq; ab eo admodū alienum. Est enim superius illud secundum naturā: hoc uero nihil habet cum natura coniunctum, sed à peritia & arte potius profectum agnoscimus. De quo hinc dicere ingrediamur. Omnis rei quæ in possessione nostra posita est, duplex est usus. sanè uterq; secundum rem ipsam, sed nō eodem modo secundum rem ipsam. Alter enim proprius, & ad eum finem cuius gratia res inuenta est. alter non proprius, neq; ad eum finem, cuius gratia res inuenta est. exemplo sit calceus. Huius enim duplex est usus. sutrinæ mancipi ut uendat & quæstum faciat, ex eoq; uel pecuniā, uel cibum paret. Patri uero familiâs, ut induat, aut familiam instruat. utriq; profecto usui est calceus. sed mancipi, præter proprium calcei institutū. Non enim idcirco institutus est calceus, ut cōmutetur & lucrum afferat artifici, sed ut pedi inducatur, & necessitati inseruiat. Quod idem euenit alijs in rebus, quas possidemus: quibus extra proprium & optimatē usum permutationis etiā cōmodum accessit. Permutatio uero naturæ inde

inde sumpsit initium: quom alijs mortaliũ plura, alijs pauciora quàm necessitas postularet, suppeterent. Ex his, puto, exploratum haberi potest, pecuniariumque quæstum non esse ex eo acquisitionis genere, quod pendet à natura: siquidem in permutationis locum successit, quo fieret cuiq; paratius id quo maximè quisq; indigeret. 35 Permutatione autem nihil opus esse in ea quæ prima est communio, id est domestica, certum est: sed in ea quæ iam latius propagata est, & tanquam colonia in plurima abijt familiarum diuortia. Primi enim illi in medium uiuentes omnia habebant communia: hi uero priuatim ac seorsum habentes plurima, plurimis rursus indigent. Suis itaq; necessitatibus prospicere cupientes permutationem facere coacti sunt: quam ad hanc usq; diem non paucæ barbarorum nationes exercent, uicissim alia dantes alia accipientes, nihil præterea cogitantes nisi utilia utilibus commutare, & alieno commodo suo satisfacere: uinum puta tritico atque alijs huiusce modi rebus cauponantes. 36 Ex his facile colligas, hoc permutationis genus nõ esse præter naturam, neq; ulla pecuniarij quæstus specie contineri, quom planè duce ipsa natura inuentũ sit, quo mortalibus largè omnia suppetant. Atqui ab hac pecuniarum exercitatio seminariũ habet. Neq; id ab re factum. nam quom peregrino præsidio opus esset uitæ, conuehentes ea quibus indigebant, & rursus exportantes quæ superfluebant, necessariò pecuniæ usum inuexerũt. Non enim facile est, ut quæ natura postulat, omnia importari possint. Ob id permutationis loco constituerunt inter se quiddam dare & accipere, quod & utile foret & facilem haberet permutandi usum uitæ gratia: ferrum puta & argentum, aut si quid est aliud huiusmodi. Quod sanè ab initio simpliciter & magnitudine ac pondere tantum præfinitum est. Postmodum uero & signum impresserũt, ne semper in disquisitionem ac dubiũ quãtitas uocaretur. Est enim nota, quæ nummo impressa est, quantitatis testimonium. necessitas itaq; cõmutationis quom nummo ingressum & autoritatem dedisset, subinde alia pecuniariæ institutræ species prodijt, forsan & ipsa à primordio simpliciter introducta, mox admonente rerum experientia maiore arte instructa, utpote iam intelligẽs qua & quali ex permutatione plus lucri fieri posset. Hanc ob causam pecuniaria institura circa numi conquisitionem uidetur præcipue uersari, illiusq; opus hoc esse potissimũ, spectare ac cõminisci, unde ingens pecuniæ uis corrogari possit, ceu quæ diuitiarum opifex sit, & ad cumulandam pecuniã neruos omnes intendat. Siquidẽ pleriq; diuitias pecuniæ magnitudine metiũtur, quod imprimis circa illam & numarius quæstus & pecuniaria institura exerceatur.

37 At si quis diligenter obseruet, & numus, & lex qua numus censetur, inane quid & minime secundũ naturã persæpe inuenietur. Si enim ij quibus usui esse debet, propositũ mutauerint, neq; ad necessitatẽ, neq; secundum naturam eo utantur, protinus æstimationẽ suam amittit, & ullius utilitatis esse desinit. & iam ille locuples ac bene numatus eo etiã indigebit alimento, quo contenta solet esse natura. Quàm uero absurdum est eas appellare diuitias, quibus affluẽs fame pereat? ut fabulis proditum est de Mida illo, cui ob insanum auri desiderium Di dederunt, ut quicquid illi appositum fuerat, in aurum uerteretur. 38 Quamobrem qui sapiunt, alias à pecuniarijs diuitias quærunt: & rectè prudenterq; id faciunt. Multum enim interest an quis pecuniarium quæstum, an ueras diuitias quæ pendent à præscripto naturæ, in uotis habeat. His enim constat disciplina familiaris, quam œconomicam uocant. Quæstu autem pecuniaria institura seu negociatio, pecuniæ opifex: nõ equidem omnibus modis neq; per se numũ pariens, sed ex pecuniæ tantũ permutatione. Eius enim omne cõsilium circa numũ uersatur, eiusq; puppis & prora, ut dicitur, est nũi permutatio. 39 Nulli ergo mirũ uideri oportet: si diuitiæ huiusmodi, quæ à pecuniæ institura & ratione rei numariæ augendæ proficiscuntur, in infinitum abeunt & nusquã finem inueniũt. Sicut enim medicina in accuratione sanitatis nullum habet terminum quo sistat: & pari pacto cæteræ artes suum finem in infinitũ producunt, neq; metam offendunt, ad quam conquiescant, sed quanto fieri maximè potest, finem sibi propositũ maiorem auctioremq; reddere student: & eorũ quæ ad finem perducunt, series fine aliquando cohibetur. Finis enim est rerum terminus, quo inuento

uento non eſt quò ulterius promoueri poſsit. Sicut igitur cæteræ artes, ut diximus, neq; præſtitutum finem habent, neq; certo loco deſinunt: ita & pecuniarij quæſtus finis finem non habet: eius enim ſcopus eſt diuitias augere, & pecunijs pecunias accumulare. Contrà autem rei familiaris ſiue œconomicæ ſcopus nõ eſt in re augenda collocatus, neq; laborat in infinita opum conquiſitione. Quapropter in ea operæpre cium eſt diuitiarũ omnium modum ſtatuere, tametſi longe ſecus fieri uideam. Omnes enim præpoſtere opes in infinitũ augent, pecunias immodice congerentes: cuius erroris cauſa ſita eſt in ea uicinitate conquirendi, quæ ex æquo rei familiari & pecuniariæ negociationi cõmunis eſt: nam utriq; ſanè propoſitum eſt conquirendi ſtudium. Sed non itidem utriq; idem uſus propoſitus eſt. pecuniariæ enim negociationi poſſeſsio pro uſu eſt. œconomicæ autẽ uſus eſt rerum partarũ fruitio: quibus tantiſper contenta eſt, dum neceſsitatibus proſpiciat. at illa intermina eſt, & poſſeſſas opes ſemper amplificat. 40 Nonnulli ergo hac uicinitate decepti exiſtimant hoc eſſe præcipuum diſciplinę familiaris munus, rem augere & pecunijs excubare: neq; ab hoc deduci poſſunt, quin putent conſeruandam quantum fieri poteſt aut exaggerandam in infinitum, rem pecuniariã. Quam eorum opinionẽ illexit magis uiuendi quàm bene uiuendi ſtudium. Quom ergo in infinitum abeat diuitiarum cupido, inſtrumẽta quoq; diuitiarum, ſcilicet pecunias ipſas, diuitiarũ ut ſibi perſuaſerunt opifices infinita exoptant. Nam qui bene uiuendi ſtudio tenentur, ita diuitijs modum ſtatuunt, ut intra uſus ac neceſsitates corporis eas præfiniant. Qui uero uiuere malunt quàm bene uiuere, ſummã uoti conquirendi amplitudine & fortunarũ mole metiuntur. Hinc altera illa ſpecies, augendi ſcilicet pecuniã, profecta eſt. Nam quom habendi uoluptas & poſsidendi deſiderium immodicũ ſit, immodica ſint neceſſe eſt quæ hoc quoq; deſiderium expleant. Quòd ſi hæc acquirendi ſitis parũ hac proceſſerit uia, tum id alia ratiõe atq; induſtria conantur efficere: omnẽ corporis atq; ingenij uim, in alios licet uſus paratam à natura, in ſubſidiũ prouocantes. Neq; enim ideo data eſt mortalibus fortitudo, ut pecuniã paret, ſed ut animũ obfirmet. Neq; pecuniæ gratia rei militaris & medicinæ diſciplina data eſt: ſed illius quidẽ finis uictoria, huius ſanitas eſt. Nihilo tamen ſecius illi omnes animi & corporis uires ad pecuniæ ſtudium conuertunt. Ceu uerò hic ſit appoſitus omnium finis, ad finem uero omnia niti par eſt. 41 De quæſtu itaq; pecuniario minime neceſſario, & quis is ſit, & quam ob cauſam in eo multi ſimus, dictum eſt: & quòd alius ſit ab eo qui neceſsitatibus inſeruit: Et quòd œconomica ſit ex inſtituto naturę & ad uictum pertineat: neq; uero in infinitũ promoueat, ſuis finibus circunſcripta. 42 Liquet iam puto quod ab initio in diſquiſitionẽ uocaueramus, ſpectet, non ſpectet ad patremfamiliâs & gubernatorẽ ciuitatis τῆ χρηματιστικῆ quæſtum facere. Perſpicuum enim fecimus, id obuium ac paratũ eſſe oportere. nam ſicuti ciuilis adminiſtratio homines non parit, ſed à natura accipit, ijsq; acceptis utitur: ſic oportet naturã animantibus pabulum uel à terra uel à mari uel aliunde ſumminiſtrare. Quemadmodum uero id partiri ac diſpenſari expediat, hæc patrisfamiliâs curatio eſt. Eadem enim ratione neq; ad artem textoriã pertinet lanas facere, ſed factis & concinnatis uti: & quæ pannis conficiendis idonea & cõmoda, quæ rurſum parum idonea ſit & incõmoda, internoſcere. 43 Cæterum iure aliquis dubitauerit, cur quæſtum facere in parte rei familiaris cenſeatur, medicina nõ cenſeatur: quom certum ſit ita familiæ ſanitati, ceu uictui & reliquis alijs neceſsitatibus eſſe proſpiciendũ. 44 Et ſanè certa quadam ratione pertinet ad patremfamiliâs & gubernatorem ciuitatis ſanitati proſpicere: certa etiam ratione non pertinet, ſed ad medicũ. Sicut & rem pecuniariã curare partim intereſt patrisfamiliâs, partim non intereſt: ſed eius qui pecuniæ inſeruiat, & ſe totum illi mancipauerit. 45 Hæc autem pecuniæ curatio ad naturæ præſcriptum dimetienda eſt, ut diximus. naturæ enim eſt cõſuetudo, ei quem genuerit alimentum apparare. nam unde quodq; animal gignitur, inde tãtum quantum alatur, relinquit: ex quo intelligitur, quęſtum faciẽdi artem tam ex animãtibus, quàm ex fructibus, naturam magiſtrã docuiſſe. 46 Quom uero ars faciẽdi quæſtum, ut uidemur nobis abũde dixiſſe, gemina ſit: altera inſtitoria, altera œconomica:

hæc

hæc sanè necessaria est, & cōmendatione digna: illa desultoria ac degener merito sugillanda, quod decreto naturæ non constet, sed alterius partis iactura ac detrimento. Quo fit, ut iure mortales colybisticā seu cāpsoriam oderint: quòd in ea fiat numo à numo accesśio: & ex pecunia pecuniā lucrifaciat. Deniq; prępostere & præter maiorum institutū, pecunia exerceat. Cōmutatiōis enim gratia introducta est: fœnus autem sese maius efficit atq; amplificat. ita enim nos fœnus à fœtura appellauimus, ut τόκον Græci ἐκ τοῦ τίκτειν. Siquidē ita in fœnore numus numū parit, ut cætera quoq; animantia similes sibi fœtus pariunt. Quare hic pecuniarius quæstus, quem fœnebrem appellamus, præter naturā est omnium maximè, & apud omnes gētes merito reprehensionem incurrit. 47 Postquā de familiari disciplina ea cōmode pertractauimus, quæ ad notionē pertinent: iam quæ ad usum spectant, excutiēda sunt. Quæ sanè omnia elegantē ac liberalem speculationem habent, experientiam uero pernecessariam. 48 Quæ autē in quæstu faciendo utiles partes sint, in ijs decet bonum patremfamiliâs imprimis experientē ac diligētem esse: ut perspectum habeat, quæ nam sint optima multamq; utilitatem allatura: atq; ea ubi & unde comparari posśint. exempli causa: qui equi præstantisśimi, & in rustica pastione qui boues, quę nam oues cæteris præferantur, quod æquè dictū de cæteris animalibus puta. Siquidem eum qui familiam curat expedit intelligentem esse ac experientiam habere: quæ potisśimū inter se comparata præferri debeant, & quibus ex locis optima uel secus conuehantur. Alia enim alijs in locis potiora sunt. Nosse quoq; oportet agrorum cultū: & quid è nudo glabroq; solo, quid è cōsito petendum sit: quid rursus è mellificio, quid alijs ex animalibus uel natatilibus uel uolucribus: è quibus multa solet utilitas patrifamiliâs accedere. Quādo hæ sunt in honestisśimo rei familiaris quæstu faciendo primæ ac potisśimę partes. Eius autē partis, quam desultoriam ac degenerem instituram appellauimus, præcipua pars est mercatura: quam trifariam diuidimus. In exercitoriā scilicet, in uellaturā, & statariam negociationem, Græci ναυκληρίαν, φορτηγίαν, παράστασιν uocant. Harum altera differt ab altera, quatenus hæc plus habet securitatis, hæc plus utilitatis affert. Secunda pars est fœneratio. tertia planè mercenaria est. In hac censentur uiles & sellularię artes à Græcis βάναυσοι nuncupatæ. Censentur & hæ, quæ citra ullum artificium, solo ministerio corporis inseruiūt.

49 Est & tertia quædam species faciendi quæstus, inter hanc proximā & superiorem illam media. Habet enim nōnihil naturæ consentaneum, habet & quid huic desultoriæ affine. Nam ex terra & ex ijs quæ terra progignuntur, infrugiferis quidem, sed planè utilibus, quæstū facit. ex sylua cædua puta & fodinis metallarijs. at hæc rursus in multas partes scinditur. Siquidem multæ metallorū species fodiuntur è terra. 50 In uniuersum eas partes attigisse hactenus satis est. Nam particulatim exacteq; de omnibus dicere operæprecium quidem foret ad opificia declaranda, sed graue atq; operosum in ijs diu uersari. In ijs opificijs sanè multā artem habent, in quibus minimum fortuna dominatur. Sordidisśimę autē & imprimis sellulariæ, in quibus corpora plurimū inquinantur. præcipue aūt seruili conditione damnatæ, in quibus corporis exercitatio præpollet. Præ cæteris autē degeneres, in quibus uirtus minimum locum habet. 51 Nec desunt qui de ijs luculenter scripserint, ceu Chares Parius, & Apollodorus Lemnius, de cultu agri tam nudi quàm consiti, atq; alij de alijs huiuscemodi opificijs. ad quos autores quibus hæc studium est explorare, cōmode ablegari posśunt. Sunt etiā quædam sparsim dicta ab ijs qui accurate ac nauiter rem familiarem tractarunt. Quæ omnia colligi oportet. accōmodata enim sunt ad eum instituendum, qui facere quęstum elaborat. Quale illud Thaletis Milesij. est enim id scitum quoddam rei faciendæ consentaneum, quod in cuiuslibet animum cadere potest: & si Thaleti ob sapientiā tribuāt, quom tamē in uniuersum cuilibet accōmodari posśit. Quom enim illi exprobraretur philosophiæ studiū ceu infœcundum atq; infame ob paupertatē, per astrorum peritiam prospexisse dicitur adhuc ipsa hyeme sęquiente, futurā oliuarum ubertatem, & nonnihil pecuniarum collegisse, quod pro arrabone futuri olei dedit, commercatus exiguo sanè precio, quic-

quicquid oleę apud Miletum aut Chium natum foret, nemine scilicet plus offerēte. Postea quom fœturæ tempus superuenisset, multis qui sibi oleum optabant, protinus quanti uoluit diuendidisse, atq; inde magnum quæstum fecisse. qua ratione amicis cōmode probauit, philosophos facile ditari posse, si modo in eam rem animū inducant: sed hoc illis non esse curæ. Thales igitur in hunc modum dicitur sapientiæ suæ documentum dedisse. sed ut paulo ante diximus, hoc potest in uniuersum quæstus faciendi instrumentum existimari, si quis uni sibi possit uendendi facultatē adsciscere, quam μονοπωλίαν Græci nuncuparunt. Quod genus quæstus nonnullæ sibi ciuitates uendicant, quom pecunia indigent, utpote cōpendiaria ad diuitias utentes uia. Sic in Sicilia quom quidam mancipum multum haberet pecuniæ congestæ apud se, ex omnibus ferrarijs fodinis ferrū coemit. Quod deinde mercatoribus commeantibus in Siciliam solus uendidit, non ita magnum precij excessum faciens, tantum tamen ut duplum quæstum faceret, & pro quinquaginta talentis centum lucri faceret. Hoc quom Dionysius resciuisset, eum quidē pecunias iussit exportare, sed Syracusis esse diutius noluit, quòd mercaturæ rationē inijsset eius rebus inutilē. & hic quidē propè idem, quin & illud ipsum spectauit, quod Thales. Vtriq; enim consiliū fuit ex priuata ac peculiari uēdendi facultate diuitias sibi parare. 52 Hæc autem non modo ad rem priuatam, sed & publicam etiā cognoscere, perquam utile est. Nam & ciuitates persæpe indigent pecunia, & huiuscemodi quæstus eis sunt opportuni, non secus ac patribusfamiliâs: immo aliquando etiam magis. Ex quo nonnulli hanc rei publicæ partē ita amplexant̄, ut in ea sola se exerceāt. 53 Propositæ sunt à nobis ab ipso usq; initio tres rei familiaris partes, herilis scilicet, paterna, & cōiugalis. Ex quibus posteriores duæ, altera uxori, altera præest filijs, sanè utrisq; liberis ac suæ spontis, non tamen eadem imperij ratione utens. Nam uxoria præfectura ciuiliter sese habet, paterna uero regie. Quod enim ad uxoriam attinet, masculus fœminis natura potior, nisi fortè præpostere ac prę̄ter naturā cōtigerit. Quod uero ad patrem spectat & filios, par est ut quod antiquius ac perfectius est, minus antiquo ac minus perfecto præficiatur. Ideo uero uxoriā præfecturam ciuiliter se habere diximus, quòd ciues alioqui natura & conditione pares ijs tamen pareant qui magistratu funguntur. sed in eo diuersa ratio est, quòd ciuilis principatus alternat: ut qui modo magistratu fungebatur ac præerat, mox abiurato magistratu obsequatur & morē gerat. Atq; ita per uices homines alioqui natura æquales, nunc dicto audientes sint, nunc alios moderētur, interim à cæteris habitu, oratione, atq; honore differentes. Id quod Amasis rex Aegypti sapiēter de pelluuio dixisse fertur. Is enim ex humili ordine fortunę beneficio ad regnum prouectus quom se contemptui haberi ab Aegyptijs intelligeret, pelluuium aureum quod ita in regia expositum fuit, ut nō ipse modo, sed & alij in eo pedes lauarent, conflatum in numinis simulachrum, luculento urbis loco constituit. Quòd quom deinde religiose ab Aegyptijs salutari accepisset, populum accersi ad se iussit: docuitq; simulachrū id quod tam pie uenerarentur, ex pelluuio eo constare in quo olim promiscue omnes sordes eluerent. Tum addidit se illi esse persimilem, qui à postremo ordine ad regium fastigium promouisset. Ob id eos neq; ægrè neq; inuitos decere regio imperio esse obsequentes. ea dexteritas & tam accōmodatum exemplum ingenium Amasis commendauit, & Aegyptios in officio retinuit. Quòd & ciuilis imperij uicissitudini belle accōmodari potest. cui uxoriam præfecturam similem esse diximus: uno eo tantum differre, quòd in hac nunquam fit imperantis cōmutatio, sed naturæ ordine mas semper fœminæ dominatur. At illud quod pater in filios gerit imperium, regium est. Quod enim aut iure patriæ potestatis, aut per amicitiam exercetur imperium, aut quod per ætatem præest, hoc regij imperij speciem habet. Ex quo Homerus egregio titulo Iouem honestauit, quom dixit, Parens hominumq; deumq;: sic omnium regem appellans. Natura enim differre oportet regem ac reliquis præcellere: genere autem cæteris parem esse, quod idem maioribus natu & progenitoribus accidit: illis si minoribus natu, ijs si ex se prognatis conferantur. Hinc igitur perspicuum est, in re familiari

plus

plus studij adhiberi oportere circa homines quàm circa rerum anima carentiũ possessionem. Et longe plus elaborandum, ut illi in uirtute profectum faciant, quàm ut magnas possessionum accessiones faciamus, quas diuitias solemus appellare: quin & liberorum hominum curæ acrius incumbendum esse quàm seruorum.

IN ARISTOTELIS COMMENTATIONEM DE SENSV ET SENSILI PARAPHRASIS CÆLII Calcagnini ad Antonium Musam Brasauolum.

HACTENVS cõmentationem de anima fecimus abiunctam, quantum fieri potuit, à consideratione corporis: in qua singulas animę potẽtias, altricem puta ac sensibilem, appetitus promotricẽ, rationalemq; cõmode sumus prosecuti. Nunc ea nobis commentatio ordine prosequenda est, quæ animantia & ea omnia quę uitam sortita sunt spectat. Quo loco ea ζῶα, id est animãtia uocitamus, quæ sensu prædita sunt. Vitam autẽ habentia, id est ζωὴν ἔχοντα, ea intelligamus, quæ damnata sunt extrema naturæ conditione, utpote anima tantũ altrice adiuta, à sensu lõge disiuncta. Tum uero quę sint propriæ animæ corporisúe functiones, quæ cõmunes & promiscuæ utriusq;, exequamur. Quæ igitur de anima tribus libris explicuimus, ea ita certa ac persuasa habeamus, ut positionis uicem habeant: sintq; nobis ad reliqua probanda quasi posita in præsidijs. Ad reliqua ergo accedamus, quæ post animæ tractatum, ad animalium contemplationem gradum quodammodo faciũt: & imprimis ad ea quæ prima sunt ac præcipua. Sunt autem ea, quæ in animãtibus maxima obseruauimus, siue ea propria sint animalibus, siue cum ijs quæ tãtum uita prædita sunt, cõmunia. Ea inquam quæ hoc modo maxima & potissima sunt animantibus, ea quoq; animę & corporis iuxta promiscua sunt: ceu sensus, memoria, ira, cupiditas, atq; omnino appetentia. Adde ijs uoluptatem ac mœrorẽ, quorum altero cuncta alliciuntur, altero deterrentur: quando hæc ferè omnibus natura ex æquo impressit. His adde, quòd quædam sunt omnibus ijs cõmunia, quæ uita participant: puta ali, augescere, sibi simile procreare. Quædam certis tantum animalibus congruunt. Ex ijs quatuor præcipuè fiunt quasi optimates coniugationes, uigilia somnus, iuuenta senecta, respiratio expiratio, uita mors. De quibus omnibus seorsum differẽdum est, ut quid sint, & quibus ex causis proficiscantur: intelligatur. Ad illum quoq; qui se naturæ studiosum profitetur, spectat agnoscere, quæ sint aduersæ, quæ secundæ ualetudinis seminaria: quibus sanè affectionibus ea non permouentur, quæ uita carent. Quomodo enim quicquam expers uitæ, uigilet aut dormiat, pubescat aut senescat, spiret aut respiret, uiuat aut intereat, ægrotet aut conualescat. Hæc sanè ijs data sunt quæ uita potiuntur, & quæ uicissim mouentur aut quiescunt, augentur aut minuuntur, calore indigent aut refrigeratione, uigent aut intermoriuntur. Ex ijs facile agnoscas eum qui se spectationi naturæ addixit, in medicinæ considerationẽ desinere: & rursus medicæ rei studiosos inde suas cõmentationes exordiri, ubi naturæ cõmentatores conquiescũt.

Atqui ea omnia quæ diximus, animæ & corpori pariter esse cõmunia ex eo colligimus, quòd omnia partim sensum comitantur, partim duce sensu contingunt. Sensum uero tam ad animam quàm ad corpus pertinere nemo dubitauerit: qui animaduertat, neq; animam seorsum, neq; corpus abiunctum ab anima ui sentiendi pollere. nam sine sensorijs quomodo sensus esse possit nõ uideo. Cæterum ex his alia sunt

sensus πάθη, id est affectiones, ut somnus & uigilia. alia ἕξις, id est habitus, ut memoria. quædam ad sensus incolumitatẽ inuenta, ut respiratio, iuuentas, ac uita. sunt rursus quæ sensum aboleãt, ut expiratio, senectus, mors, ægritudo. Sensum uero animæ cõtingere per instrumẽta corporis, & perinde anima abdicata sensum corporis extingui, in libris De anima cumulate diximus: & cur animãtibus sensus necessarij sint, exquisite causam reddidimus. Et sanè usq; adeò animantia sensu indigẽt, ut hoc uno maximè argumento animalis definitionem exornemus, & animal sit nõ sit hinc præcipue comprobemus. Ex sensibus uero duo sunt & proprij & imprimis omnibus animãtibus accõmodati, tactus scilicet & gustus. Tactus quidem, quòd hoc calida, sicca, frigida, humida distinguamus, quibus natura animalis allicitur aut repellitur, ut in libris quoq; De anima diximus. Gustus aũt alimenti gratia, quippe omnia animantia indigent alimento. Atqui gustu cibum dulcẽ suauemq; à tristi & amaro internoscimus, id est quid fugiendũ quidúe appetendum dijudicamus. Et profecto sapor est eius partis affectio, quæ nutriendi facultatem habet: ea nimirũ est gustus. Ii uero duo sensus, tactus scilicet & gustus, uim suã de proximo exercẽt, agũtq; in attigua: & ob id omnibus sunt animantibus agnati. Cæteri autem sensus qui longiuscule per externa operantur, ijs tantum sunt insiti animalibus, quæ locali utũtur motu. Nam olfactus, auditus, uisus, hi omnes sensus non nisi ex interuallo usui esse possunt. Hos natura quibusdam animantibus indulsit, salutis & incolumitatis gratia. Sunt enim ij quasi præcursores, qui admonent quas escas sectari debeant, quæq; salutaria aut interneciua occurrant, ut illa quidem appetant, hæc refugiant & auersentur. Amplius illud quoq; accedit cõmodum ijs animalibus quæ prudentiã rerumq; delectum habent, ut multa sibi cõmoda inde asciscant, & suis sibi necessitatibus consulant. Illis enim ducibus ac præmonitoribus multas rerum differentias concipiunt, ex quibus prudentia auctior fit atq; instructior ad res, tũ cognoscendas, tum obeundas. Inter omnes autẽ sensus qui uitæ necessitates suppeditant, longe præstantissimus est uisus: qui per se ac suapte ui functiones suas obit. Nam ex accidenti alioq; respectu auditus ad animi institutionem multarumq; rerum perceptionẽ confert. Quippe uisus prerogatiua ac facultas ad innumerabiles propemodum differentias se profert. Omnia enim corpora ita colore perlita sunt, ut non corpora ipsa, sed colores tantum qui in superficie eminent, uideantur. Ex quo alibi dictum est, colores primum, corpora per accidens spectari. Hinc facile constet tibi, cõmunia sensilia uisu potissimũ percipi. cõmunia uoco, figurã, magnitudinẽ, motum, statum, numerum. Quæ ideo cõmunia uocito, quòd hæc omnibus ijs quę sub sensum ueniant, accidant: ut locupletius in secundo De anima demonstrauimus. Auditus uero strepitus ac uocis discrimina, quæ pauca admodum sunt si uisus differentijs conferantur, secernit ac dijudicat. ob id, ut paulo ante diximus, ad sapientiam multũ confert. Sermo enim qui auribus hauritur, ad animũ bonis disciplinis excolendum multam uim multamq; efficaciam habet: non per se quidem, sed ueluti uocis atq; orationis sequester: quandoquidem oratio nominibus coalescit, quæ signa ac notæ sunt earum quæ in animo sunt imaginum: quas non aliter quàm uocis pręsidio, in auditoris animum insinues. Ex quibus quęstio illa obiter absolui potest, cur capti oculis & ab ipsis usq; natalibus cæci prudẽtiores fieri possint, quàm qui muti surdiq; nati sunt: auribus scilicet plus ad prudentiã quàm oculis adiuuantibus. Ea causa fuit, inquit Plutarchus, ut parentes amanter, ut fit, liberos excipientes, eorum aures imprimis exoscularentur. Sic enim significabant, illos ea parte maximè posse proficere. Qua uero facultate singuli polleãt sensus, alibi iam abunde diximus. Iam à nobis de sedibus & loculamentis sensuum, quæ Gręci αἰσθητήρια, nostri sensoria appellant, dicẽdum est. Hæc autẽ nonnulli rerum naturalium proditores ex elemẽtis eorumq; qualitatibus explorare solent. & in cæteris quidem sibi pulchre satisfaciunt: unus est scrupus, qui eos male habet. Quom enim quatuor sint elementa, quinq; aũt sensus, nimirum de quinto sensu ambigunt, ad quod elementorum referendus ille sit, non inuenientes. Conspirat tamen in eam sententiã omnium consensus, uisum ad ignem referri oportere. Hoc eis illud persuasit: quòd non aliter rationem afferre poterant, cur eueniat,

ut presso

ut presso succussoq; sua de sede oculo resplendens quidam ignis & promicantes radij se porrigant: id quod in tenebris plurimum contingit, uel siquando genæ obducantur. Illa enim genarum obstructio uicem tenebrarum implet. Quod si hæc ratio idonea sit, & ultra quam animus nihil requirat, tum alia se protinus ingerat dubitatio. Nam si uisilis ille ignis sentientẽ ac uidentem oculum latere non potest, seq; ultro depromit: tum illud necessarium est, ut oculus ipse se uideat atq; suã in se uim retorqueat. Quòd si hoc uerum est, ut illi fateri coguntur, qui priorem illam de igne rationem tuentur: cur non hoc quiescenti ac minime lacessito oculo potius euenit? Quom ergo illam dubitationẽ extricare non possint, nos hanc fortasse multo meliorem rationẽ afferemus: quare ita eueniat ut compressi uel in latus impulsi oculi scintillent. Nam quom natura læuibus & detersis superficiebus, quales aquæ sunt & speculorum & marmorum, hanc naturam impresserit ut corufcent & niteant, id est in summo fulgorem quendam emittant: qui proximum quidem aerem illustret, & finitimas tenebras dissipet, non tamen late in morem lucernæ lumen iaciat: in confesso est, mediam illam oculi partem, quam natura cornea fenestrauit pupilla, ea læuitate præditam esse. hanc μέλαν καὶ μέσον, id est nigrũ & medium oculi dixit Aristoteles. Simulac itaq; quis oculum agitauerit, lacessiueritq;, ut dictũ est, illud euenit, ut quod spectat & quod spectatur in diuersum abeat. Eius rei causa est, quòd agitationis illius celeritas efficit, ut quod unum est, geminatum uideatur. Nec enim hoc aliter euenit, nisi adsit ut uelox concitatio & obscuritas præsidio sit. siquidem uolucritas illa motus neruos opticos qui inuehendo uisui præsident, disiungit. Eo fit, ut quod quiescentibus unum apparet, de sua sede motis multiplex iam appareat. Id aũt præcipue fit, luce absente, quom tota uis oculi in se retorquetur. Alioqui læue illud ac detersum & lubricum quod diximus, in tenebris lucere idoneum: cui rei experimento sint piscium capita sale arida, & sæpiæ atramentũ: adde & atramentum quod postremo picturis circumlini solet. Hoc sanè non eueniat, si leniter oculum cõmoueas. ita enim quod uidet & quod uidetur, unum occurrit. Sed adhibita uolucri & concitata illa cõmotione, alterum ab altero secernitur: & nunc unum, nunc plura efficiuntur. Retorquetur enim & refringitur in se uisus, quom pars oblæsa in partem obuertitur alteram: atq; ita radij oculi in ipsum quasi oculum illiduntur: quæ res multiplicat species occurrentes. Solet & hoc bene potis usui uenire: nam uini impetus dum grassatur in caput, pro digito est, & agitationis uicẽ implet. De uisu Platonis sententia est in Timæo: deos oculorum orbes participes fecisse ignis illius, qui non urit quidem, sed illuminando suauiter diem inuehit mundo. Intimũ siquidem nostri corporis ignem huius ignis germanũ, sincerumq; per oculos emanare uoluerũt, in quibus lenis cõgestusq; ubiq; ignis huiusmodi sit: sed per eorum duntaxat solidiorem angustamq; medietatẽ ignis purior euolet: crassior uero cohibeatur. Itaq; quom diurnum lumen applicat se uisus radio, tunc ea duo inter se similia cõcurrentia atq; commixta, quò oculorum acies diriguntur, ibi in unius iam domestici corporis cohęrẽt speciem: ubicunq; uidelicet tam intimi quàm externi luminis fit concursus. Totum igitur hoc propter similitudinem affectionem eandem sortitum, quom quid aliud tangit, uel ipsum ab alio tãgitur, motum huiusmodi ad corpus omne perq; id ad animam usq; diffundens, sensum efficit qui uisus uocatur. At postquã in noctem discesserit cognatus ignis, uisionis radius euanescit. Nam in aerem sibi dissimilem erumpens permutatur atq; extinguitur. Quom nullam habeat cum proximo aere, utpote ignis splendore carente, naturæ cõmunionem, idcirco uidere desinit. Oppugnat Aristoteles hanc Platonis sententiam, tum alijs rationibus, tum hac imprimis: quòd nequaquã uerisimilis causa est uisum in tenebris cessare, quòd ignis ille oculis datus extinguatur in obscuro, neq; lumini sibi cognato continuari possit: quom usu experiẽtiaq; cognitum sit, eam esse ignis uim ut in tenebris plurimũ luceat & iaculatem suam exporrigat. Siquidem omnibus persuasum est, ignem calidum & siccum esse, neq; ab alio aduersario quàm humido & frigido iugulari & extingui posse. Contraria enim inter se pugnant, neq; aliunde quàm à suis contrarijs opprimuntur. Sic certè carbonum ignis & flamma ab aqua utpote suo ingenio contraria profligatur.

Si lumẽ igitur oculorum ignis foret, ut Plato asserit, quis dubitat, quin urinantium, id est eorum qui sub aqua natant, lumen & uidendi uigor in ipso etiam meridie abolere? Sic frigore & glacie ingruẽte uisus maxime caligaret ac laboraret suo sibi contrario reluctante, quod igni ignitisq; corporibus usu compertum est euenire. Hæc Aristoteles in Platonis sententiã, quę obiter etiam Empedoclis opinionẽ infringũt. Fuit enim Empedocles in ea prope hæresi, in qua & Plato, is autem duplicem rationem uidendi attigit. quarum altera est, uisionem nostrã fieri prodeunte ab oculis lumine, non multo secus ac si quis iter facturus noctu opaca, accensum ignẽ ita laternæ includat, ut uentorum impetus minime reformidetur, flatumq; undiq; defendat: tum lumen quo plus diffunditur, hoc magis magisq; prosilit: neq; laterna coerceri potest, quin late promicet, & radios laxe diffundat. Sic ignis ille primogenius oculis insitus, natiuis membranis, ceu tenuibus linteis inclusus per pupillã in orbem spargitur, & in exterius obiecta obambulat. Ea uero lintea profundum circumfluentis aquę quasi ignis pabulũ sustinent. Quo uero latior est ignis, hoc laxius euagatur. hic alter est modus quo uisum fieri Empedocles suspicatus est. Alter uero est quom à rebus ipsis quæ uidentur, continuas defluxiones fieri arbitratur: quæ inde abrasæ ad oculos nostros cõmeent, & ibi hæreant, rerumq; ipsarum simulachra oculis imprimant. Democriti sententia partim ab Aristotele approbatur, partim refellitur. approbatur qua parte uidendi facultatem ad aquam retulit: refellitur qua parte dixit læuorem fulgidum in summa parte oculi innatũ, imagines recipere rerum obiectarum, atq; ita uisionem exercere. In eo enim fallitur, quòd in læuore ac tersa illa oculi superficie uisum constare existimauit: quom in ipso uidente uidendi uis sita constitutaq; sit, non autem in summa illa parte leuigata & lubrica. imago enim quæ oculo obtruditur, quam ἔμφασιν Græci dicunt, uidentis oculum afficit, à re uisa ad pupillam relata: ut quędam sit reciprocatio rei ad oculum, & rursus ab oculo ad rem. Quę speculatio ab opticis refractio dicitur: & quomodo tacita quadã naturæ ratione fiat, ostenditur. Hanc partem cognitam perspectamq; Democrito fuisse existimamus.

Siquidem periti triplici ratione nostrum constare obtutum putauerunt, & nos uidere opinati sunt: per lineas aut rectas aut flexas aut refractas, lineas inquã incertas cogitatione perspectiles & corporis expertes. Ac per rectas quidem ea quæ in aere sunt uidemus: aut quę post gemmas pellucentes, aut cornu perspicuũ. hæc enim subtilissima natura constant. Flecti autem lineas in aqua cernimus. Flectitur enim uisus propter aquæ materiã densiorem, quæ causa est cur in mari flexos procul remos uideamus. Tertio modo refracta intuemur, cuiusmodi specularia sunt. Huius generis cælestis arcus affectio. Siquidem animaduertere oportet, uuidam exhalationẽ in nubem uerti, subindeq; in exiguas sensim stirias rorantes. Proinde in occiduas partes uergente sole, necesse est arcũ totum soli aduersum uideri: siquidẽ uisus stirijs offensis refringitur, ex quo fit arcus. Sunt autẽ stillæ non figuræ forma, sed coloris. est primus eius color rutilus, secundus puniceus ac purpureus, tertius ceruleus ac uiridis. Illud profecto mirum uideri potest, cur imago illa quæ oculo propter læuitatẽ adlinitur, Democrito persuaserit, eius lęuitatis gratia uisum fieri: quom alia multa uideamus æquè læuia ac detersa, quę tamẽ nemo uidere suspicatur: quæ dubio procul uiderent, si læuitas uidendi causam afferret. Reiectis ergo aliorum sententijs, suam Aristoteles asserit: uisum scilicet nõ ad ignem, sed ad humorẽ esse referendum. Nec tamẽ euenire, ut ea causa oculus uideat, qua humor est, aut uim aqueã habet: sed qua pellucet, quod ipsum ei cum aere cõmune est. Sicut enim aer accõmodatus est coloribus suscipiendis, ea causa quia colorem nullum habet, & perspicuus est: non secus & pupilla oculi, tum omni caret colore, tum perspicua est. Quę res efficit ut uideat, omnesq; colores facile suscipiat. Sed percunctetur forte aliquis: qui factum sit, ut quom aqua & aer perspicui sint, coloresq; suscipiant: naturæ tamen bonitas pupillã ex aqua quàm ex aere architectari maluerit. Respondet Aristoteles, ob id factum, quòd aer fluxior sit, minusq; subsistat: aqua uero plus habet constantiæ atq; solidior est. Hoc uero ad continendum uisum multo erat accõmodatius. Ad comprobandam hanc Aristotelis sententiã accedunt certa experimenta, quę omnem dubitandi

causam

causam summoueant. Dissectis enim oculis protinus multus humor effluit. Ex quo eorum dubitatio cōmode solui potest, quam etiā Plinius proposuit, licet minus absoluerit: cur oculus quasi fons semper lachrymas paratas habeat, quæ pro tempore defluant: ceu uero riuus iugis eo loco semper præsto sit, qui lachrymarum copiā nobis suppeditet. Visum aquæ deberi illud quoq; ostendit, quòd si quis fœtum utero exemptum oculis protinus subijciat, inchoatos oculos uidebit imprimis splendescere: ut id facile intelligas à natura aquea proficisci. Adde ijs quòd in sanguine præditis, pars alba oculi quę pupillam continet, multum habet adipis. Quod ideo à natura prouisum existimatur, ne humida illa pars pupillæ quam aquea materia cōcretam diximus, gliscente frigore cōgelescat, atq; inde offensam capiat. Hinc scilicet euenit, ut quanto uelis frigore ingruente, nunquam tamen ea pars ulla hyemis inclemētia aut uentorum ui noxam contrahat. Quoi necessitati in ijs quę sanguine carent, iuste ac liberaliter omnia omnibus natura elargita, diuersa ratione prouidit: duricie siquidem oculorum omnem externā illam iniuriam redimens: quippe rigor ac duricies pro munimento est. Sed enim qui uisum fieri existimāt, aliquo ab oculo prodeunte, sanè rem existimant parum consentaneam rationi: uel quatenus facultatem illam uidendi ad astra usq; porrigi censent: uel quatenus certo spatio ab oculo progressam alicui alteri externo, puta luci solis uel aeri perspicuo, cōiungi & cōmisceri arbitrantur. Atqui Aristoteles, eam sententiam quæ putat aliquid ab oculo progredi, & se protinus in locū uel longe dissitū proripere, nullis argumentis, sed sua tantū autoritate oppugnat. Sed Alexāder in huius loci cōmentatione multis quoq; rationibus autoritatē Aristotelis cōmunit: & probat illos qui in ea sunt hæresi, dissidentia admodum rationi sentire. Ex quibus probationibus nos in studiosorum gratiā aliquot hoc loco congeremus. Plato & reliqui qui nos ita uidere opinati sunt, si ab oculis quicquam prodiret, quod rem aspectui propositā pertingeret: ijdem sunt qui uim intuendi igneam putauerunt. Quare illud ipsum ab oculo prodiens, nihil aliud censent quàm igneum radium ab oculo effusum ad rem quam spectamus. Ita enim rationem uidendi constituunt, ut ex radijs illis ab oculo portentis conus efficiatur, cuius fastigium à pupilla incipiat: basis autem ea complectatur, quę uidentur. atqui hoc absurdum esse multis rationibus constare potest: & illa imprimis. Radios enim illos qui emittuntur, corporeos esse necesse est. Nam quod incorporeum est, per se ad locum moueri non potest. Quom itaq; corpus sit, qui fieri potest, ut remotissimo loco non absumatur? quom cælum uidelicet aut locū huiusmodi longo interuallo summotum procul aspicimus, præsertim quom illi ipsi radij sua tenuitate facile in remota distantia dissipari possint. Imò id cōtra eueniat: quom enim cōniuemus, tunc acrius intueri solemus: quamuis quom id agimus radij maximè attenuentur: & tunc omnis ratio suadeat, ut facile frangi atq; cōminui possint. Quòd si uenti superueniāt, tunc uero periculum sit, ne radijs illis disiectis obtutus omnis noster depereat. Illa quoq; accedit dubitatio. quom radij illi tenues adeò sint, cur non per genas clausis & obsignatis etiā oculis traijciant, ita ut cōpressis genis non minus quàm adapertis spectare possimus. Et hoc profecto facile fieri posse uero simillimū est: quom sudor qui radijs uisilibus multo est crassior, per genarū meatus quotidie profluat: quin & uisus ipse per corpora solida, modo perspicua sint, qualia sunt specularia & lapis phengites, transmeare soleat. Sed neq; illud intelligo, quomodo effigiem coni tueri possint, fastigiati primo, & deinde procedentis in basim. Illud est enim flammæ ingenium, ut in acumen desinat. Quod contrà radijs euenire contendunt, qui ab acumine in latum præter omnem rationē portenduntur. Ad hæc si radios emissos recte corpus esse diximus, nemo est qui dubitet ab ijs locū occupari. Quòd si nihil est uacuum, ut multis rationibus probatū est in Physicis, profecto corpus à corpore occupari oportebit. Atq; ita eueniet, quod ab omni prorsus natura abhorret, ut duo corpora eodem loco, eodem momento capiantur. Immo etiam plura, si cōtingat eodem tempore plures rem eandem spectare. Illud quoq; euenit, ut si in aere inspiciamus, circa radios ab oculo progredientes fiat aeris ἀντιπερίστασις, à nostris circūobsistentia dici potest. Quòd si in aqua, pari pacto circa radios aqua conglobabit̃ ac densior

fiet radijs impulsa: quæ res sanè obtutum nostrum interpellabit, facietq; ut ulterius procedere non posit. Id quod magis cõtinget, si plures eandem rem intueantur, & coni in eundem locum cõcurrant: ex quo necesse est eundem quoq; locum à multis corporibus occupari. Ex eo etiã augetur ratio dubitandi. Nam quom omnis motus exerceatur in tempore (quid enim aliud est tempus nisi mensura motus?) qui fieri poterit, ut radij ab oculo profecti momento tantum interuallum peragant, ad cælum puta ipsum extimũ pertingentes. In quo illud non possumus nõ admirari, quod pari tempore & proxima & longe summota uidentibus occurrãt. Quid uero eueniet, si duo pluresúe sese ex aduerso respiciant? Certè illud necesse est: ut scilicet duo aut plures coni concurrant: sitq; alter alteri impedimento, ne radij suo fungantur officio. Quòd si ex conis unus forte sit imbecillior, tunc eum perrumpi ac penetrari fuerit necesse ab eo qui maiori polleat robore. quòd si æquales omnes habeãt uires, tũc nullo alteri cedente, omnes inutiles & sui muneris impotes fateamur cõsentaneum est. Præter hæc illud quoq; in disquisitionẽ uocat. quom corpus esse constet, quod ab oculis emanat, quod nã corpus illud esse dixerimus, aereũ ne an igneũ. Nã horũ utrũq; subtilissimũ esse persuasum est. Sed enim absurdũ est id esse aereũ, quom aer ante oculos atq; adeò ante ipsam pupillam propositus sit: ut superuacaneũ planè sit aerem alium ab interiore promptuario emitti. Reliquũ igitur est, ut sit igneum, nam & hoc subtilitate longe pręstat, sed enim quom ignis natura atq; ingenium sit leuitatis gratia ferri in sublime: obsecro te quomodo ignei radij in terram deijci deferriq; poterũt? illud ergo incõmodũ huic assertioni præsto foret, ut in alto posita suspicere tantum possemus. Atqui humi posita uel recta linea oculis proposita prospicere nullo modo possemus. Neq; enim id fieri posset, nisi igni uis afferretur: quam iniuriam natura longe propulsat, & nil uiolentum diuturnum esse patitur. Adde quòd per aquam nullo pacto noster obtutus deferri posset. tanta enim est ignis & aquæ simultas, ut cohærescere nunquã posint, sed opus sit protinus alterum ab altero aboleri. Atq; id ocyus eueniret, si aqua crassior, si tenuissimi radij. Absurdum autem prorsus, exiens aliquid alicui obtutum uidere & extendi usq; ad astra, uel usq; ad aliquid exeuntẽ aspectũ coniungi & conseri, ut quidam dixerunt. Quom interim dixerit Democriti sententiã, redit rursus ad eam, quã superius dixit: & quoniã cõstituentes ex igne aspectũ dicebãt ipsum uidere fieri aliquo exeũte ab oculis, in uniuersum, instans contra hoc exiens alicui ab oculis uidere ipsum fieri, remouens hoc simul auferet ipsi & hoc quod ei cõsequens erat: cõsequebatur aũt & hoc, ex igne aspectũ esse. Huic autẽ non exeunti alicui ipsum uidere fieri, auferatur utiq; & refractionẽ fieri. Quoniã aũt simul ex dicentibus ipsum uidere fieri, aliqui quidem, usq; ad id quod uidetᷣ exponebãt exiens ab oculis portẽdi ut Mathematici: aliqui per radios exeuntes ab oculis & usq; ad ea quæ uidẽtur portẽtos, uidere nos dicũt. Conum enim aiũt ex radijs fieri fastigiũ habentẽ aspectũ ipsum: basin aũt id quod uidetᷣ, & hoc cono ambiri ea quę uidentᷣ & sic uideri base coni illa quę uidentᷣ circumamplectente. Quidã aũt usq; ad certũ limitẽ dicũt lucem emissam ab oculis procedere, & postea cõmisceri luci exterius existenti. Et hoc ex ambobus constante, & coalescẽte luce ad certum limitẽ oculis incidente & annunciante oculorũ affectionem, & sic ipsum uidere fieri sicut Platoni uidetur. Vtranq; sententiã ait esse absurdam secundum Mathematicos, nihil aliud contradicens. Addit autẽ dicentes lucem exire, postea conferi luci uenienti à rebus uisis. dicit, quoniã dicentium ignem esse uisum hæc sentẽtia est, quam ipsi imprimis summouere propositum est. Dicetur autem & contra illos. Primum quidẽ quod necesse est, corpus esse illud quod emittitᷣ. Nõ enim potest quod incorporeum est per se localiter moueri. existente autẽ corpore illo quod emittitur, quomodo non consumuntur ea quæ uident, tantum remota ab eo quod uidetur, quantum est cælum à nobis. Nam si tenuitate corpus emissum excellat, sed igitur magnitudo distantiæ sufficiens & maior ad consumendũ corpus, quod animalia habebunt: & si in tenuissimũ aliquid ipsum resoluatur. Nunc aũt nihilominus ipsum uidẽt quę animalia nata sunt: quando à tanta distantia uidere uel quando conniuent. Amplius si subtile sit illud quod effunditur, ut posit in tantum protentum nihil manifeste absumere

absumere à corpore à quo effunditur: quomodo non corruptibile est ab his quæ incidunt. subtilissima enim corpora non patiuntur. Apparet autem hoc neq; à uiolentissimis uentis potens subuerti à recto ordine. Amplius si ita est tenue, quare non conniuentibus profunditur per meatus in supercilio positos, & quare non uidemus & tunc? Multo enim tenuior fluxus radiorum ipsis sudoribus qui secernuntur per supercilia siue genas. Sed neq; genæ cõniuentium sic accõmodantur ad inuicem, ut non possint radij adeò tenues existentes profundi. Etenim si per solida perspicua possibiles sint pertrãsire: uidemus enim per talia quę lõge sunt, ut per specula & per lapides phengites: manifestum quòd & per pellẽ genę possibile est profundi. Amplius quare nõ in angustum desinunt radij emissi, sicut & omnia à quibusdã: effluentem enim aquam in progressu tenuẽ uidemus. sed & flamma in acutum desinit. hos autem radios per contrariũ dicunt emissos dilatari & desinere in basem coni. Postea si corpus emissum est, patet quòd & locum occupabit: si autẽ nihil est uacuum, profecto corpus per corpus penetrabit. Et duo corpora simul erunt in eodẽ loco: uel & plura si plures sint simul uidẽtes eandẽ rem. uel circumobsistentia erit: siquidem in aere uidemus aeris, si autẽ in aqua, aquæ. siquid igitur circumobsistentia. Neq; enim in oculum & in pupillam possibile suscipere circum obsistentem radijs aquam, quando in aqua uideamus: neq; per respirationem idem suscipere. Neq; enim respiramus à principio in aqua existẽtes. Quærendum igitur circumobsistentia aquæ ad quid circumobstabit, an per corpus per quod fertur conus? Vno enim uidente illius cono circumobsistet. & si secundus uideat, & tertius idem. Amplius secundũ quod iaciunt inuicem coni circumobsistentia erit. Sic enim particula coni circumobsistet coni particulæ, si unus uideat cuius coni particula comprehendit locum illum ad id quod uidetur. Eorum enim circumobstent particulæ conorum, quomodo si etiam isti uideant. Sed si omnes uident, necesse utiq; per se inuicem transire conos, & multa corpora unum & eundem occupare locum, quem unius coni particula occupat.

Amplius si omnis motus in tempore, secundum autẽ radiorum effusionem & extensionem ad rem uisam uidere, in tempore uidemus. Sed enim hoc impossibile est æquali celeritate motu in tẽpore moueri hoc interuallum & huius multiplex. Videmus autem simul in reflexo uisu si lux sit, ad ea quæ sunt propè, & ad ea quæ sunt ulteriora. Amplius si multi simul idem uideant, ex differentibus his etiam ferantur coni. quod quom fiat necesse est solui continuationẽ emissorum corporũ ad id quod uidetur. Diuidens autem hanc neq; uidere etiam possibile sit. Hoc autem ipsum necesse fieri uel si duo aliqui uideant inuicem differentia: sit autem ad rectam utrinq; uidentium uisile aliquod propositum. Si autẽ uideant non secundum se ipsos, sed alter ipsorum in altero ad rectam propositum, etiam sic necesse est per medium iacere conos inuicẽ, & incidi uicissim uel alterum per alterũ transire. sic autẽ rursus duo corpora fiunt in eodem. Amplius qui ex contraria uidentes quomodo uidere poterunt? Si enim coni occurrentes inuicem non procedent, uel sint æqualis roboris, ut neuter neutrum aspiciat. uel alter alterum respiciet, nondum autẽ & alter alterum.

Amplius si corpus sit effluens ab oculis quo uidemus, uel aer erit uel ignis. hæc enim subtilissima corporum quæ in nobis sunt. sed aerem quidem non est rationabile. est enim & ante oculos & ante pupillã aer. Frustra igitur interius emitteretur. Si aũt ignis quod emittitᷣ: hoc enim subtilissimũ & immotissimũ: ignis aũt desuper motus secundũ naturã, quomodo non sursum tantũ uidemus? Sed & subter nos & infra, & æquali celeritate & similiter. uel quid erit quod post emittatur ex oculis ignis in locum inferiorem mouens illud uiolenter. Amplius quomodo ea quæ sunt infra aquam uidemus? Omnis enim ignis in aqua extinguitur, uel quanto subtilius sit & minus celerius. Sed per uisum rationabile ferri ignem. aquæ enim pupilla. Amplius si ignis est quod emittitur oportebat ipsum & per diem & noctu uideri. Sed & splendeat aer, circa uidentes, si plures simul uideant in paruo aere confuso. nam dicere extingui per crassitudinem aeris tenebrosi, illum ignem qui emittitur ex uisu, absurdum est. multa enim aqua subtilior existens non extinguit ipsum. Si autem dicerent lucem emissam esse, demonstratur ipsis quòd incorporeum & non possibile

emitti & profundi, ut aiũt. fit enim secundũ habitũ ipsius quod illustraт̃ ad id quod potens est illustrare. Propter quod neq; motus lucis est. simul igiт̃ uidemus, & quæ propè & quæ procul naturali illuminatione, quæcũq; illustrata ab eadem distantia possibilia ab eodem illuminari. quod erat impossibile si lux erat corpus. Quando autem habitus aliquid est secundum habitũ illustrantis illustratũ, & ad aliqua substantia, & lux corpus, manifestum. Et exin parum expectari ipsum affligi ab illustrante. & hęc quidem & talia diceret cõtra emittentes corpus ab oculis, donec ad rem uisam perueniat. Sed neq; ab his quæ uidentur, rationabile, effluens aliquid incidere oculis, & sic ipsum uidere fieri. Etenim quæcũq; sequuntur impossibilia dicentibus ab oculis aliquid effluere, sequũtur & ab his quæ uidenт̃. Amplius ad illos, & quòd non est possibile esse in tanta distantia uidentis, & rei uisę sensum aliquem fieri, si hoc modo fiat ipsum uidere. Amplius, quomodo collectũ aliquod spectabitur? necesse enim tantum uideri quantum pupillæ suscipit. tantũ enim excipiet effluxus. Quomodo autem nõ laborat uisus tantorum & sic continuorũ incidentium corporum existens adeò patibilis? sed de his quidem in aliĵs cumulatius dicitur. Aristoteles dicens irrationabile omnino dextrum aliquid alicui aspectũ uidere & extendi usq; ad astra, uel usq; ad aliquid exeuntem cõmisceri prout dicebant aliqui. Et alterius sententiæ absurditatem demonstrans, cũ dicant continuari posse usq; ad astra: absurdũ enim tantum posse emitti corpus ex aliquo spectantiũ ut ipsum cõtinuari possit usq; ad astra. Contrà dicentes autem cõmisceri & emissam lucem, hæc ex luce dicens inquit.

QVOD STOICI DICVNT MAGIS FABVLOSA QVAM POETÆ, AD IMITATIONEM PLVTARCHI, Cælio Calcagnino autore, ad Antonium Musam Brasauolum.

SI NIHIL est aliud more Gigantum deos oppugnare, & eos conari è cœlo deturbare, quàm naturæ reluctari & eius scita rescindere: quis non merito Stoicos Gigantes dixerit? qui non modo naturæ maiestatem imminuunt, sed eius omnino abrogant autoritatem, atq; ipsam conãtur abolere. Nam quid aliud est homini affectus adimere, quos non frustra à natura sed etiã utiliter datos Aristoteles existimauit? Quòd si nõ iniuria Plato è republica, quam ipse sibi confinxit, existimatur poetas depulisse: quòd insanas & Dis parũ consentaneas cõmentationes introduxerint: nihil est profecto quod in sacrario sapientiæ aut in Musarũ proscenio locũ uendicet sibi Stoicorũ factio. Nullus est enim poetarũ, qui tam absurdam atq; somniculosam fabulã contexuerit: cuius inuenta si prodigiosis Stoicorum figmentis conferantur, nõ multo leuiora multoq; plus fidei habitura apud mortales uideantur. Cęneus apud Pindarũ tam duro tamq; inuicto corpore fuisse scribitur, ut nullo posset telo penetrari: ob id quom aduersus Centauros depugnaret, nõ ictibus sauciari potuit: sed telorum multitudine & hastarum sylua obrutus, recto pede terram scidit, ut inquit Pindarus. Talus ille apud Apollonium, qui ter die Cretam insulam excurrebat, totus ferreus, non ui, nõ armis, nulla deniq; mole ab Argonautis expugnari potuit: Medeæ tãtum ueneficiĵs cessit, & clauo ferreo à ceruice excusso succubuit. At Stoicus ille Lapitha, ille porticus excursor, quasi ex adamante compactus, aut si quid est adamante magis ineluctabile, non

non modo non potest ui aut ferro sauciari: sed quod tibi uideri potest admirabilius, si quo forte uulnere fuerit confossus, si fuerit pectus hasta traiectum, si apertus mucrone iugulus, si ceruix recisa: nihil hoc tamen ad se pertinere existimabit: utpote qui in morem stipitis, nulli sit dolori obnoxius, nullum habeat in sectiōe sensum: sed quasi aut palperis aut titilles, rideat, & de sua sibi felicitate nihil ademptum suspicetur. Poetæ Centauros suos sibi confinxerunt, monstra scilicet ex natura humana & ferina compacta: quibus tamen hominis sensum reliquerunt. At noster ille porticus incola monstra multo horribilius ex homine effecit: ceu qui solam humanā effigiem reliquerit, humanum animū ademerit. nam quid est aliud obsecro, amorem, beneuolentiam, misericordiā, humanitatem, clementiam, placabilitatē, cæterosq; alios affectus, quos nostro generi natura immiscuit, auellere, quàm hominem in ferā commutare, ut neq; Circe, neq; Calypso atrocioribus ueneficijs usæ intelligātur: quæ uiuentibus ac spirantibus hominibus hominem detraxisse traduntur. In poetarum fabulis legimus centimanum quendam Briareū, & cētum oculis præditū Argum fuisse: illum ad agendum industriū, hunc ad lucubrandū peruigilem. At noster Stoicus à disciplina ac professione factus ad omnia, nō centum manus aut centum oculos exercet: sed totus manus omnia facile expedit, totusq; oculus omnia perspicit: ut multo Lynceo perspicacior & trans cælum quę Di agant animaduertat, & quę ultra terras gerant peruideat oculo semper inconniuenti, & somno nunquam expugnabili. Quid de Cæneo dicā & Tyresia & hyæna inanissimis poetarū cōmentis, quos nūc mares, nunc fœminas fuisse produnt. An non illud absurdius, philosophū prodeuntem è porticu, nullo Veneris incentiuo percitum, nullo uoluptatis illicio permotum ex seipso omnia generare: non assuentem femori semiustum infantē, sed ex ipso plane capite, citra mulieris cōgressum, citra naturæ inuitamentū, nō Mineruā quidem, sed insanas & abruptas cōmentationes parientem. Manliū nescio quem & Protagoram & alios quosdam Græci αὐτοδιδάκτους appellant: admirāturq;, quòd plerasq; disciplinas hauserint doctore nullo: quorū ingenium non cultum neq; subactū facile per se largos prouentus protulit: ceu terra illa Cyclopū, quę inarata & inculta omnia liberaliter sua sponte depromebat: Sic ad eruditionē nostri Stoici nō studio, non longa lectione, non multa epotatione fuliginis opus est. nam ad ebibendas omnes disciplinas, & ad hauriendū omnem prorsus Encyclopędiam satis est in porticu suū nomen consecrasse. Nā sicuti sufficit uaticinantibus & phœbadibus in adyto & cortina substitisse, ut diuinū illum afflatum quem Enthusiasmum uocant excipiant: Ita ad sapientiā & bonas artes ediscendas sufficit, Stoicorū collegio nomen dedisse. Democritus ille Abderites cōfuso quarūdam auium sanguine prodidit totius auitij linguas omnesq; uoces & concentus uolucrū intelligi ac percipi posse. At nostri porticus proceres non auiū garritus, ut Apollonius ille Tyaneus, sed ipsas se deorum linguas, ostenta scilicet, prodigia, somniaq; interpretari posse pollicentur: nullumq; est tam fabulosum & uecors poetarum commentum, quod illi ad normam & præscriptum naturæ non reuocent: ut de ijs illud belle dici possit, pulcherrime illos cum ratione insanire. Insulas quasdam cognomento Fortunatas ferunt, unde linea orbis decumana inchoat: ferūt & Hyperboreos mōtes sub cardinibus mundi positos, tanto esse cæli temperamento, ut constans sit omnibus ualetudo, tardeq; & uix tandem senectus accedat. at noster ille porticus inambulator, & Xenophilo illo celebri musico, & ipsa crotone sanior, nulla corporis nullaq; animi conflictatur unquam intemperie: sed & similares partes bene æqualiterq; constitutas habet, & dissimilares particulæ loco, numero, rituq; apto compositæ suo fine noxa aut interpellatione funguntur officio: ut apud Stoicos facile effici posse uideatur, quod cæteri pernegant medici. unus ille quem Galenus redarguit, pertinaciter asseuerabat: hominē immortalitate potiturū, si calidum atq; humidū ad eandem harmoniam ita coaptauerit, ut nunquam concentus ille desinat. At quanto minore labore hæc perpetuitas Stoico constat, si modo tota uita institutū seruauerit, & ex porticu nunquā abscesserit. Lamias quasdam fuisse aiunt exemptiles habentes oculos, specillorū more, quos domi exuant, resumant quom domo exeunt: ob id fit ut externa acute intueantur, ignorēt domestica

domestica: sed enim Stoicorũ filij longius aberrãt à scopo. Nam ij in luce illustri ac perspicua oculos adimunt sibi, in obscuro autẽ ac tenebris sumunt. Ea causa est, ut quæ in natura manifesta sunt, omnibusq; perspecta, ea nesciant Stoici: contrà quæ obscura & impedita, ac tenebris obsita, uel (ut forte rectius dicã) quæ in specu pseudologias demersa, ea tam bene uident, quàm qui per somnum corneis specularibus utuntur. Ii sunt qui diuina & humana fato obstringunt: qui Iouem ipsum supremum numen ad ineluctabilem cathenam alligant, folles æreos pedibus assuentes, & Saturnũ compedibus includentes: nõ secus profecto atq; Homerus: qui captum ac uictum Iouem à Iunone & Neptuno prodidit. Sed illud Homerus liberalius ac modestius, quòd quẽ uinctum dixerat, mox solutũ tradidit Aegeonis quidem uiribus, sed Tethidis beneficio. At Stoici inclemẽtius, qui ita Iouẽ deosq; omnes uinxerint, ut uindiciarum nulla spes supersit. Quid dicam quòd uolucrem etiã hunc animi captum, qui proprijs naturæ alis late omnia peruolat, breuibus admodum & angustis cancellis & quasi tenui cauea incluserunt? an non hoc est facto Aeoli simillimũ: qui Vlyssis precibus uictus, uentos utre conclusit? Sic illi dum tẽpestates & fluctus metuunt, affectusq; nostros comprimunt, maluerunt cursum in Ithacã destituere, & apud Calypso subsidere, quàm se undabũdo mari cõmittere. Sed isti ipsi qui se tam arctis coercent angustijs, tã late rursus peruagantur, tam libera spatia mari terra cæloq; faciũt, ut nihil tã altũ abditúmue sit aut in excelsis cælestiũ orbiũ fornicibus, aut in subterraneis terrę penetralibus, quò non irrumpat eorũ hominũ pernicitas: ita ut omnino nihil allidant, quasi tu Iphiclũ super arẽtes aristas excursantẽ, aut Orionẽ super fluctibus prouolantẽ agnoscas. Nã uolucritas illa ingenij Abaris celeritati cõferri potest: qui sagitta uectus ab Hyperboreis Athenas paucis momentis dicitur peruenisse. Nã quæ de Bellorophonte & Pegaso scribunt, ea ad Stoicorũ admirabiles cõmentationes comparata historiæ planè locum obtinent. Plato scripsit, homines quosdam igneos apud inferos ijs præsidere, qui magnis uitiorũ notis cooperti sunt: quiq; diuturna impunitate prouocati licenter in omne peccandi genus prouoluti sunt: horum itaq; labes igni detergitur, ad eam propè rationem qua mappæ lino cognomento asbesto confectæ elui atq; expurgari solent: at multo minore negotio noster Stoicus quasi Psyllus uirulentiam hanc uitiorũ paucis preculis excãtat. Quom primum enim notum illud Epicteti auribus insusurrauerit, ἀνέχου καὶ ἀπέχου, protinus omnes maculæ abeunt, omnia facessunt inquinamenta: fitq; ille prorsus ἀπαθὴς, & quicquid telorum in eum aut natura aut fortuna coniecerit, id protinus retunditur, & septemplicem clypeum obijciente ἀπαθείᾳ refringitur. In auitij genere cirin poetæ celebrant à pietate: hæc defunctum parentem quom nõ haberet quo loco tumularet, nam di sepulchrũ interdixerãt, in suo ipsius capite patrem humauit: eumq; quocunq; ferè secũ gestat, eius rei profert insigne cristam in summo apice prominentem. An nõ Stoici obsecro idem propè agunt: Nam suas ipsi cõmentationes quom non habeant cui ingerant, utpote cæteris eorum philosophiam explodentibus, necesse est ut in sinu gaudeant, suoq; recondant in capite, quas alijs nõ possunt obtrudere. Harpyias quasdã fuisse memorant, inauspicatas aues, quæ quicquid attigerãt, protinus inquinarent. In eundem morem Stoici, omnem partem philosophiæ quam attrectant, eam fœdiorem impurioreḿq; reddunt: ut bene actum cũ magistra uitæ existimandũ sit, si eam nunquam attigissent. In Hirpinis familias quasdam conditores ueterum monumentorũ tradiderunt, Vulcani munere, à quo se oriundas gloriabantur, fuisse quæ summa impunitate in igne obuersarẽtur. Ob id perpetuo senatus consulto immunes fuisse ab omni publico onere. Ophiogenum legatum miraculi gratia spectatum scribit Plinius in dolio serpentibus referto, nudum illos attrectantẽ non solum impune, sed etiam alludentes, & linguis blandientes: ut mutuæ cognationis intellectum facile habere uiderentur. Qui herbarum naturas scrutantur, adiantũ imprimis admirari solent: quòd aquis immersum, neq; madescat, neq; aquas concipiat: sed ita educatur, ceu nunquã aquas subiuerit. Paribus quoq; prærogatiuis Stoici nostri pollent: utpote qui medijs in ignibus non conflagrẽt, uirulento anguium dente periosi non doleant, aquis oppresi non obruantur. Quid dicã? quom ægri ualeãt,

uicti non succumbant, mortui adhuc uiuant. & tamē si Dis placet, magni isti & admirabiles philosophi, cæteros insectantur, aliorumq; decretis oblatrant. Quin & naturæ scita contumeliose rescindere conantur, affectus frustra, immo cum maximo mortaliū malo datos asserentes, neq; iram cotem uirtutis, neq; ambitionē glorię inuitamentum existimantes. Perturbationes enim esse quasdam animi ægritudines. nullam aūt esse uel tantillam ægritudinē, quę iure laudari mereatur. Hæc profecto sunt ijs simillima quæ poetæ de Momo conscripserunt. Momum enim quendam fuisse dixit Hesiodus Nocte & Somno prognatum, hominū ac deorum cōtemptorem. hic quom non posset recte facta ueris probris coarguere, confictis calumnijs cauillabatur. Nam & fenestratū homini pectus, & bobus in armis cornua, & meliores Veneri crepidas esse oportere prædicabat. Quòd si æqua trutina rem libraueris, & ipsos Stoicos Momi discipulos agnosces, & Somno ac Nocte satos profitebere: quom non modo obscura, sed somniculosa etiam atq; adeò caligantia proloquantur. Nam quale illud somnium & quàm παράδοξον? Fuit olim anus quædam Pronœa nomine, sagax admodum ac peruigil. Illa hoc omne quod aspicis, quod cursu inenarrabili cælestes secum rapit anfractus, fabrefecit. Illa solem, lunam, elementa, architectata est. huic summa, huic ima debemus. hæc suis illis rugosis manibus omnia perfecit. Ecquis hæc rogo nō rideat? & multo fortè iustius quàm uel Sphærū Platonis uel deos Epicuri monogrammos, qui neq; ipsi habent negocium, neq; alteri exhibent. nam uiri sapientissimi, cur uestram illam Pronœam anum magis quàm ætate integra matronam confinxistis? cui præsertim tantum oneris delegetis, quam tantæ molis opificem uel credatis, uel certè alijs persuadere nitamini. Aegyptij certè honestius, qui perennem ac rediuiuā deorum iuuentam uolentes significare, aspidem capiti sacrarum imaginum appinxere: quòd annis singulis hoc genus anguiū ueteres exuuias ponat, & uernos inter frutices repubescat. Hi sunt ergo qui cum ueritate colluctantur tam licēter, ut uictoriam sibi indubitatā polliceantur, nescientes quanta ueritatis uis sit: quæ oppugnari facile potest, expugnari uero nulla machina potest. Irrisi itaq; & exibilati è corona abeunt, quoties in certamen descendere: non secus ac Sirenes abiuerint, quando cū Musis certamen iniuere, depilesq; ac deplumes in mare se pręcipitarunt, aspectum hominum nō ausę diutius perferre. Hinc & apud Cretas ἄπτερα nomen habent.

DE CITRIO CEDRO
ET CITRO, COMMENTATIO
CÆLII CALCAGNINI AD ANTONIUM Musam Brasauolum.

Vnde aduecta Citrius.

ITRIVS peregrina est arbos. ex Mauritania primo, atque ab Atlante & Anchorario montibus in Mediam aue ctam putant, è Media in Italiam: quæ tamen deinde apud nos multum altitudine odoreq; degenerauerit. Semc per frondescit, lauro similis folijs, cortice, odore, spinis distincta: proceritate, florisq; candore dispar. Huius poma primo uiridia, mox rutila: & quom maturuerint, fulua inueniuntur.

Quo loco ponenda.

Loca exigit austro exposita. uitandus septentrio. Si hoc non potes, lauro, oliua, aliòue munimine ambito: omni ratione frigidos flatus defendito. Hibernis temporibus

ribus solent in Italia stramine, cratibus, cæterisq; id genus integere, in propinquo ignes facere, calcem, fimumúe aggerere. & quia non satis tutò hortis, subdialibusq; locis credi potest ob regionis sæuitiem, cubicularibus rhedis suspensa incumbente frigore in occlusa munitaq; specularibus loca rapit, quom primū uer afluíserit efferenda. Citreta uero in quadrum aptísime cōcinnabis, longumúe produces. Alijs etiam arboribus, modo analogiæ ratio habeatur, aut alternabis aut immiscebis.

Qualis terra eligenda.

Terram ubi ponenda est, bene antè bipalio subigito, ad summamq; raritatem redigito. Si glareæ aut argillæ credenda est, fimo prius inspergito: aquam deriuato: quando uolueris, deriuato. Nullam diei partem minus aptam sapientiores existimauere. Hæc una est arborum, quę iugi, sed lenta scaturigine gaudeat. aqua enim æstu sitim leuat, hyeme calorem uegetat: modo sit utroq; tempore egelida.

Quando serenda: quales scrobes fieri debeant.

Vere cōmode seritur: nec incōmode reliqua tēpestate anni: si modo accurate habeas, & sæpius aquā inuergas. Rigorem hyemis caueb is. non altas adeò scrobes parabis: quo latiores patentioresq; feceris, hoc erunt latiores uberioresq; fructus. Scrobem clibano similem esse uolunt: imus quàm summus patentior ut laxius radices uagentur: ac minus frigoris hyeme minusq; æstate uaporis, per angustum os admittāt. Cum è plantario transtuleris, cum genitali terra transferto: adeò & poma libentius in sinu parentis quàm nouercæ adolescunt.

Quot modis Citrius paretur.

De semine.

Citrios parabis semine, propagine, insitione. Duo priora tantū attigit Plinius. In aprico, & quantum potes subacto solo elapidatoq;, & munito ad incursum etiā gallinacei generis, eiq; simillimo, quo deniq; depositurus es, seminario locū elige: quom semen ipsum multo antea legeris: id plenius robustiusq; & plurimū medullę habens eligatur. In hoc puluinos faciebant: sulco aquam inducito: cinerem admisceto. Nostri uno semine contenti sunt: ita ut acies lateris in meridiem spectet. Veteres terna semina trianguli ratione inuerso mucrone simul statuebant: & tepenti aqua alebant, sic maturius coalitura existimantes. tu æquali interuallo grana serito: crebro adluito: agnascentes herbas sarrito. Sæpe repastinato. crescenti soleas putres, spongiamúe madentem admoueto: unde leniter humor effluat, & radices exhilaret. Animantū cadauera suffodito. his enim apprime lætari solet. Cinerem, hominū suumúe excrementa, noctu etiam lotium adfundito. Sic citreta pulcherrime tibi apparabis. si dulcia uoles: mulso aut saccharo, uel quod ueteres præstare existimauerunt, ouillo lacte ante sementem humectabis: quorum saporem nata deniq; referent.

De Citri propagine.

Propaginem sic facies. medium flagellum diduces, lapilloq; discuneabis: & summo capite fictili uasi, qualóue inserto incuruabis. Tum feraci solo sesquipedem obrues. Aquam superinsperges. hinc ramus pabula utrinq; mutuatus facile radicem iaciet. quarto anno quom bene offirmatum agnoueris, à matrice resecabis: illumq; mox, si ita placuerit, in nouam propaginē traduces. Admirabilem alij rationem tentauere radices in ipsa arbore sollicitando traiectis per uasa fictilia, uel qualos, ramis terraq; circumpactis, atq; hoc blandimēto impetratis radicibus, inter poma ipsa & cacumina. In summa enim cacumina hoc modo petuntur audaci ingenio arborem aliam lōge à tellure faciendi.

De Citri insitione.

Insitionem nō uno modo facies, aut enim sub solo cortice surculum abdes, quem insitiōi parauer is: quam rationē uideo ueteres damnasse, maluisseq; ut circa radices truncus finderetur: quod prisci pertinaciter reformidarunt. Aut diducto etiam trunco ramū infiges: corticeq; & cæra aut intrita oblines, atq; obligabis: imposito etiam cespite pluuiam arcebis. Aut finitimum stolonem alieno libro leuiter resciſſo conteges. aut eundem in perforatum truncum immittes: ibiq; habebis donec adoleuerit. tum demum à genitali rescindas stirpe. Crescentē crebro irrigabis: à sole, à frigore

defendes

defendes,ſuboleſcẽtes gemmas erades. Terram paſtinabis,ablaqueabis quom opus erit. Luxuriem ferro corriges:modus tamen adſit & cautio. nouiſsimam hanc rationem fruſtra quidam auulſionem exiſtimarunt:quom auulſione ſtolones parui auellantur:partemq́ aliquã è matris quoq́ corpore auferant ſecum,fimbriato quoq́ corpore & ſeorſum non aliena in arbore adſerantur. Veris tempus tempeſtiuum eſt inſitioni,calidis locis adultum, frigidis præceps: creſcentem lunam obſeruabis. Video & illum morem minime damnari ſolere:quom leuiter reſciſſo alienæ arboris libro Citrij gemmæ includuntur,obſtringunturq́ diligenter,habita tepentis temporis ratione. Nec diu res ducetur, quom ignobilem ſurculum uidebis generoſo palmite efflorere. Inſitioni pyrum,morum,limonẽ,aſſyrium malum citrumq́ mutuò commodas putabis. Erat & illa ratio deponendę Citri ſanè frequens ueteribus: duriorem & iam adultum ſtipitem cubitali fermè longitudine, leuigatũ utrinq́, nodis & aculeis reſectis,prominentibus tantum gemmis inſignem,loco ſoli oſtenſo deponebant. Qui operoſiores erant,bubulo fimo utrumq́ apicem adlinebant,algamúe obducebant:aut ſubacta argilla utrinq́ integebant:ſolumq́ antea molliebant,crebro aquam inducebant,ab æſtu & frigore defendebant. Alij thaleam graciliorem multo & breuiorem ita ſolo immergebant,ut inferius obliquata paulo minus cubito extaret. Eadẽq́ quã modo diximus induſtria curabãt: peculiaribus Citrio regiõibus per autumnum,noſtro ſub cælo adulta iam æſtate id cõmode fiebat. Noſtri priores inſerendi rationes & magis probant & frequentius utuntur. Nec uero eũ morem aſpernantur,quom Citrius ramuſculus delibratus alieno cortice induitur: obligaturq́ ita ut limbi reſpondeant,frondes & id genus inuolucra aduerſus cæli intemperiẽ aſtringuntur. Peregrino enim in cortice ſuboleſcet, illumq́ ante quadrienniũ in ſuum nomen adoptabit. Illud etiam antiquitus inſtitutum: ut ab humeris Citriorum orientem æſtiuum ſpectantibus ſurculi peterentur. Qui ſi forte longius afferrentur,rapo infixos optime cuſtodire ſuccum arbitrantur: ſeruariq́ inter duos imbrices iuxta riuos uel piſcinas pyxidatim obſtructos.

De Citri educatione.

Poſtquam uero iam radices egerit,& adoleſcere incipiet pedamentis eius infirmitatem fulcies. Luxuriãtem compeſces: plagas cæra intritaúe oblines. hyeme ferrum non admouebis: erucas campasúe,ſubnaſcentes decuties:aut mulierẽ menſibus uexatam ſublatis ueſtibus,noctis ſilentio induces. Ne ad Citrium ſuſos torqueat iubebis,promicantibus ramis frigora & uentos arcebis. Si locus minus aptus eſt,maceri as munimentaq́ obijcito:æſtum temperato. utroq́ tempore aquas irrigato. Vere ambitioſas uetuſteſcentesq́ & luxatas partes amputato: quam amputaueris, intrita medeberis:ne frigore iuguletur. Ante omnia ut natus ſtipes in rectũ adoleſcat procurabis: in conum creſcere facies. laſciuientes ramos caſtigabis. Quom adhuc tenera eſt,calicem aqua plenum appendito: ex quo in arborem faſciam protrahe,quo iugi humore exhilareſcat, & ad ætatem cruſtam contrahat. ſi craſsiora Citria uoles, ramorum ſyluam decuties: quo illi pauciores relinquentur, hoc mala ampliora prouenient. Triplex eorum ſapor,dulcis,acer,medius. raro in Italia dulcis,arte tamen aſſequi poteris,quod in patrio ſolo naturæ ſponte obtigit. Nuper etiam accepimus, inuictiſsimos ſemper Hiſpaniarũ reges qui Chriſtianum imperiũ longe lateq́ promouerunt,in heſperio orbe inſulas inueniſſe citretis admirabilem in modũ conſitas:ubi pomorum amplitudo & ſuauitas incredibilis. Quòd ſi toto anno in arbore Citria habere uelis: quod in Aſſyria peculiare, quibus etiam locis frequens eſt:eum morem ſeruabis. Quom legendi tempus aduenerit,partem quidem ſtringes,partem relinques:qua parte ſtrinxeris,genuina arboris feracitas alia ſubſtituet:quibus adultis,poterũt & priora illa decerpi,atq́ ita ſubinde noua fœtura inuitari. Siquando uero ob frigoris magnitudinem aruerit, ne ſeca, neúe animum deſponde: ſed calcem aggerito,aquamq́ irrigato,& quaſi exanimẽ in uitam reuoca. Sæpe enim uſui uenit ut aut ſummo è ſtipite aut à radice pullulet atq́ repubeſcat. Tanta eſt enim huius arboris uiuacitas,ut quom extincta uideatur,repente frondeſcat. Sæpe etiam rami carioſo cortice illudunt: quos quom aridos putaueris, mox germinantes admireris. ſi

S quid

quid tamen aridum est, resecato: reliquo parcito. Quomodo dulcia fieri possint, antequam serant, iam diximus. postquā uero adulta sunt, sic facies. Crassiorē palmitem cædes, in palmiq; altitudinem cauabis: mel super instillabis, arcebisq; soles imbricei quom uero mel uniuersum hauserit, aliud rursus infundes: radicibus etiā lotium adfundes. Extuberantes gemmas, nisi qua parte mella propinaueris, expungito: cæteris parcito. Si calida in regione citretum habueris, sic facere poteris. Hyeme præcipiti & iam uere appetente, truncum obliquo foramine ab imo terebrabis: ita ut altera parte nō exeat. Ex hoc humorem effluere sines tantisper, dum Citria protulerit: tunc foramen luto farcies. hac ratione dulce fieri quod medium est, cōtendunt. Nec non illud monumentis traditū est: mutuo quodā naturæ affectu, quam sympathiam dicūt, Citrijs cucurbitas cōciliari: feliciusq; prouenire, ubi illæ in proximo satæ sunt: cineremq; ex earum restibus pulcherrime cōuenire. poteris & Citrios ad historiale opus cōuertere, si auertendi æstus gratia locum irriguū paraueris, munitionibus frigora excluseris: mox uti magis placebit diriges aut circumduces, aut ages in quadrū, palisq; cinges, loris obstringes. Ab ipsisq; incunabulis omnes formas docebis, & in omnia simulachra uariabis. Quam uoles etiam formā poma facile induent, si nascentibus quasi personā è ligno argillaùe, quā potissimū cupies induxeris: atq; in ea adolescere imperaueris. Et licet cōmodissime illis medici ad euocādos necandosq; humani corporis lumbricos, conditisq; Sacharo ad componendum fluctuantē stomachum utantur, opulentioribusq; mensis inter potiores lautities adscribantur, & ex eis eorūq; floribus odoratissimi latices eliciantur, multaq; omnino inde ueniat mortalibus utilitas: ea tamē rerum uarietas & pomorū decor admirabilem solet spectantibus oblectationē afferre. Hæc fermè sunt, quę ad Citriorum curam obseruauimus pertinere. Quæ alicubi fortasse superuacua uideri poterit, quòd propter situs felicitatem sua sponte, nec ullius hominis cura adiuta proueniant. Nec enim tantū aquarum irrigatio, reliquusq; humanæ industriæ cultus prodest: quantum ab initio consulere, ut quam commodissimo loco deponantur: ubi neq; æstus magnitudo, neq; uentorum intemperies obesse possit.

De Citrijs postquam lecta sunt.

Quom autem ad maturitatē peruenerint, ut diu seruari possint, noctu nubila, silente luna legito. Abdita inclusaq; cum ramo & frondibus, quà uentis uexari non possint, pendētia seruato: uel stipulis & bene aridis paleis recondito. Hæc deinde uestiarijs capsis inclusa, purpurā, holosericasq; uestes à noxijs uermiculis defendūt. Quas ideo uolunt à Neuio citrosas appellari, magno (ut puto) errore, quom à Citrij colore dictas constet. Citrium etiā à quibusdam medicam malum, à Vergilio aūt felicem nuncupatam censent: cuius pomum præsentissimū uenenis remedium existimauere. Nec prætermissam eius mentionem ab Homero illo uersu, τηλόσε δ' ὀδμὴ κέδρου τε κεάτοιο θύου τ' ἀνὰ νῆσον ὀδώδει. Odorq; concisæ cedri citrijq; per insulam abibat. Quorum opinio quàm probabilis sit, discutiendum alijs relinquo.

De Cedro.

Aliam esse à citrio cedrū satis constat: cuius succo ueteres ante olei usum, usos putant. Idæis simplex est, iunipero non absimilis, sed folijs maximè distat. Quippe cedro, durum, acutum, spinosumq;, iunipero mollius: excelsior quoq; iuniperus. Alijs duo sunt eius genera, maior & minor: minor etiam diuiditur. altera enim lycia, altera phoenicia: differunt folio. Nam quę durum, acutū, spinosum habet, oxycedros uocatur, ramosa & nodis infesta. Altera odore præstat. fructū fert myrti magnitudine, dulcē sapore. Maioris etiā cedri duo genera. Quæ floret fructum non fert, fructifera non floret. Satyrus ambas sine flore sibi rusticos attulisse inquit, cortice cupresso similes uidebantur: uerum scabriori. radices raræ corpore ambabus, atq; per summa telluris dispersæ. Nascuntur saxosis & frigidis locis. & in ea antecedentē fructū occupat nouus. Fructus odoratus, pulcher, gustatuq; suauis, iunipero cætera quidē similis, sed niger gustuq; astringens, ut præ nimia acerbitate propè ingustabilis sit. durat in annum. tum quom alter subnatus fuerit, præcedēs decidit. At ut Arcades uolunt fructus simul retinet ternos, id est anni proxime exacti nondum maturum, & tertij

ante

ante præsentem iam maturũ atq; gustabilem, & tertium nouum ipsum demõstrant. semen eius cupresso simile. Quidam cedrelaten uocant: ex hac resina laudatissima. Materiæ uero ipsi æternitas: itaq; & templorum contignationes & deorum simulachra ex ea factitauerũt. Cedrinus est Romæ in delubro Apollo Sosianus è Seleucia aduectus. Hoc Syri & Phœnices peculiariter ad nauigia usi sunt: habent enim suis in montibus cum longitudine, tum crassitudine præstantissimas: quippe adeò crassescunt, ut sint quas ulnæ hominũ quatuor nequeant amplecti. addunt his ampliores pulchrioresq; comperiri in hortis. Cedro similis in Arcadia est arbor, quæ in Phrygia frutex uocatur. Quom autẽ cedri materies naturæ suæ sponte humorẽ emittat, ut fermè cæteræ quibus est oleosus humor, nihil mirum uideri debet, si quando deorum statuæ ex illa factæ sudasse inueniantur.

De Citro.

Citrus cupresso fœminæ etiamnum siluestri similis, folio, odore, caudice, in Mauritania & circa Hammonis delubrum frequens. Huius existimatio summa mensarum causa, eburneis pedibus subiectis: qua insania M. Cicero & Gallus Asinius notati sunt, quorũ mensæ sestertiũ undecies uenũdatæ sunt. Traditur & Iuba rex duas uendidisse: quarum alteri precium fuit sestertium quindecies, alteri paulo minus. Cõflagrauit incẽdio quam Cethegus decedẽs sestertium quatuordecies permutauerat. Vnius magnitudo celebris est, quæ ex orbibus dimidiatis duobus à rege Mauritaniæ Ptolemæo, quatuor pedum & semipedis per medium ambitum, crassitudine quadrantali: maiusq; miraculum in ea est artis latente iunctura, quàm potuisset esse naturæ. Nomio Tyberij Cæsaris liberto egregia admodum fuisse dicitur. Cuius materia erat tuber. hoc est, ut Plinius interpretatur, radicis uitium. Mensarum uero alias tigrinas, in uena scilicet crispas, quod longo euenit discursu: alias pantherinas in uorticem peruias, quod intorto uenarum ambitu cõtingit. Vndatim aliæ crispæ, ex quibus clariores quæ pauonũ caudæ oculos imitantur. Colore mulsi maximè nobilitãtur, leuitate plurimum cõmendantur: quam artifices comparant frumenti aceruis septenis diebus imponentes, totidem intermissis. Mirumq; ponderi quantũ ita detrahant. E citro etiam naues fecerunt Veteres.

CAELII CALCAGNINI COMMENTARIUS IN VENETÆ CLASSIS EXPUGNATIONEM AD HIPPOLYTUM PRIMUM CARD. ESTENSEM.

R. D. Cardinalis Estensis prius lingua uernacula formauerat. Mox Cælio Calcagnino in latinitatem transferendum mandauit: qui ab Archetypo non decidit, neq; per unguem uariauit.

D decimũ Calendas Decembris anno D. IX. supra millesimum post salutem humani generis reparatam, Venetorum classis magno impetu in agrum Ferrariensem irrupit, ferro atq; igni uastãs omnia fœdissime: eoq; die à Fornacibus ad Corbulas usq; peruenit. Postridie uero aduerso flumine, pari sæuitia ad Pollicellam contendit, qui locus ab urbe nostra milia passuum duodecim abest. Tertio demum die, qui dies in memoriã illibatæ uirginis Catharinæ celebratur, Ferrariæ dux Alphõsus, frater q; Hippolytus Cardinalis, nullo adhuc iusto exercitu comparato, sed centum atq; octoginta peditibus tantum stipati, totaq; urbis nobilitate, sellularijsq; opificibus, & cæteris Estensis familiæ beneficiarijs ad signa conuocatis urbe exeunt, eo consilio, ut quanta fieri posit maturitate hosti late atq; impune grassanti occurratur, eiusq; impetus ac sæuitia refringatur. Cuius rei gratia opportunum existimauerunt in alterã fluminis ripam equites aliquot leuioris armaturę præmittere. Ea enim in parte hostiles copiæ uersabantur: iamq; ipsi Francolinum, unde ad urbem milia quinq; intersunt, attigerant. Hippolytusq; cum præcursoria manu processerat diligenter exploraturus, quo loco agmẽ sistere, ubi cõmode tormenta expediri, classisq; si præternauigare niteretur, maximè infestari posset. Nec dum mille passus confecerat, quom Venetam classem passis uelis omniq; ope subeuntem prospexit. Quam rem actutũ fratri nuntiari iussit: & mox ipse re omni perspecta, speculatorijsq; nauibus abunde cognitis reuertitur. Tum raptim turmas instruere, tormẽtarias moles dirigere, omnia tumultuario administrare. Quæ nec dum satis explicuerãt, quom ingens triremis pulcherrime armamentis ornata cubitum, quem forte eo in loco facit aquarum uertigo, superauit. Cui parcendũ consulto putauerunt, dum propius accederet. Tum uero excussis tormentis, adeò perterrita est: ut nihil sibi antiquius duxerit, quàm securitatis gratia in eum sinum, unde exiuerat, se referre. Adscitisq; sibi duabus triremibus, & alijs præterea nauibus, quas illi fustas & barbottas, ueteres uel biremes uel liburnicas appellabant, idem iter repetit: omniq; nisu flumen & munitiones nostras superare contendit. Quod illis primo facile uidebatur. Nostri enim de industria segnius agere, quo magis illæ sub ictum accederent. Sed postquã non leuiori molarium impetu quàm antea excepta est, consternatis omnium animis coacta est ingratis se in eandem stationẽ recipere. Nec sibi eo loco defuerũt nostri principes: abeuntemq; nauiter insecuti cum modico militũ præsidio, qui interea aduenerant, ad serum usq; uesperum tormentis incessere non desierunt. Nox persecutionẽ pariter & pugnam diremit. Remiges ad Pollicellam, ubi cætera classis cõsederat, principes in castra rediuere. & iam multa nocte Alphonsus dux ad curam rerum urbanarũ profectus est: Hippolytus Francolini cum milite noctem egit. postero die insigne actum est nihil: nec locum cõmutarunt classiarij, sed uniuersum in iaciendis uallis ac munitionibus instruendis consumpserunt. Quod non contentus Hippolytus per certos exploratores cognouisse, statuit ipse coràm cernere. Quomq; eam rem plurimum ad statum belli

belli pertinere intellexisset: ne Veneto præberetur muniendi ocium, fratrem per literas rogauit, ut quàm maturrime delectū haberet militesq; ad se mitteret, quibus posset à castrorum munitionibus hostem auocare. Sed quom mira esset militum paucitas, necesse fuit rem in diem tertiū diffindi. Interea hostes opus urgere, neq; die neq; noctu intermittere. Quæ quom Hippolytus tanta festinatione agi intelligeret: in ea enim re multam operā nauabat, ne quod hostium momentū se lateret: & planè prospiceret, si quid ocij amplius daretur, rem affectam fore, ita ut difficulter inde hostes extrudi possent, Sequenti die, qui in honorē magni apostoli Andreæ celebris habetur, ne res longius produceretur, statuit belli fortunā experiri, si quo fortè impetu hostes loco eijcerentur. Paratis igitur omnibus quæ ad eam rem necessaria uidebantur, edoctisq; cēturionibus & primipilis ut milites haberēt, mane copias exiguas sanè, quibus urbanā & ex agris collectitiam manum succenturiauerat, eduxit. Milites autem magno concursu in opera hostilia impetū fecere, admotisq; tormentis & iactis pilis oppugnare cœperunt. Et profecto tantus fuit quorundā militum, domesticæq; nobilitatis ardor in eo congressu, ut spes esset munimenta, quæ iam magna ex parte affecta, & satis instructa uidebantur, expugnari posse: nisi miscellanea opificum & agrestium turba in negocijs bellicis minus callida, multitudine telorum ac tormentorum, quæ tum à classe, tum à munitionibus iaciebantur: perterrita & loco cessisset, & post aggerem, ubi attingi non poterat delituisset. Promptissimus igitur quisq; aut confossus aut grauiter saucius. cæteri, qui ausi fuerant obsistere, à cōmanipulonibus destituti & se proditos rati de reditu cogitare cogebantur. Proinde hostes audaciores facti, agmine eruptionē fecere: magnumq; damnū attulissent, ni princeps ipse cum ala equitum & turma nobilium fortiter occurrens eos non sine strage intra uallum reiecisset. Ex nostris aliquot desiderati sunt, inter quos Herculis Cantelmi adolescentis nobilissimi casus maximū omnibus luctum attulit. hic enim dum animosius hostes persequitur, usq; adeò ad flumen prouectus est, ut quom equū retorquerere conarēt, arenis fluuialibus impeditus, aggerisq; altitudine interceptus à conspectu sociorum, ingruente ui hostium fuerit obtruncatus. Confirmauerat iam suos Hippolytus, maiorēq; impressionem facere parabat: quom certus nuntius attulit magna auxilia hostibus aduenisse, subsidiarias aliquot cohortes, & non contemnendum equitū numerum. ille paucitatis suorum militū conscius, nec satis confidens tumultuarijs copijs, nuperrimo exēplo admonitus, receptui cani iussit: suosq; incolumes reduxit, eo consilio, ut hostem interea detineret, dum noui milites cōscriberentur, & auxilia accederent, quæ iam aduentare dicebantur. Accessit & illud incōmodum, ut collectitia agrestium & popularium manus, nec exiguus manipularium obęratorūq; militum numerus, de multa nocte agminatim è castris decederet: cui rei nec ratio, nec cōsilium ullū adhiberi potuit. Quom itaq; Hippolytus & exiguitatē suorū militū ad quā peruenerat, animaduerteret, & iam certius hostiles copias auctas cōperisset, & res nostras in magno positas discrimine intelligeret: quom illis animū creuisse, nostros fiducia excidisse, pro certo haberet: nihil opportunius duxit, q̄ mature castra cōmutare, seq; in tutiora recipere. Nec dū em̄ præter Ludouicū comitē Mirandulanū cum aliquot alis, nec ijs quidem plenis, ex confœderatis quisquam aduenerat. At Venetus solito ferocior accepto subsidio magnos spiritus induit, nec iam sua tueri contentus, ultro incessere, agros incursare, longe lateq; uastitatem facere, nec sacris nec profanis abstinere, omnia iuxtà habere. Nec facile tantæ atrocitati occurri poterat, tum ob eam quam modo diximus militum paucitatē, tum quòd aptissimo loco uallum iecerant: & à classe quæ ulteriori ripæ incumbebat, ad uallum pontē coagmentarāt: quo facilius utrinq; pro tempore succurri posset. Huic loco lata subiacebat planicies: unde multa offerebantur itinera, quibus pro arbitrio poterant omnem regionē exagitare. Nec in proximo dabatur castrametandi facultas: quòd citra pagum, cui Rho cognomen dixere, ædificia omnia tam pastorum quàm ciuium succensa nusquā præstabant, ut sæuientis hyemis inclementia defendi posset. Quotidie tamē leues aliquæ uelitationes fiebant: & pro temporū locorumúe occasione aut iniquitate, nunc hostis nūc Ferrariensis superior abibat. Dum hæc

agerent copiæ Romani Pontificis, & iam cõscripti milites ab Alphõso in castra per uenere, nostriq; firmiori animo cõminus hostẽ aggredi, promptiusq; inire certamẽ non detrectabant: & antea ferocientẽ liberiusq; prouocantẽ Venetum perterrebãt, magnaq; damna afferebant. Nondũ tamen res iusto certamini credebatur, sed consulto ducebatur, dum Ludouici regis Galliarum subsidia, quę non longe abesse dicebantur, præsto essent. Quæ postquam affuerunt, Hippolytus castra promouit. & ut Venetum prius adeò insolentem ulcisceretur, occasiones omnes aucupabatur. neq; die, neq; noctu quietem dare: ipse uigilias obire, ipse improuiso superuenire oscitantibus, terrere, cædere, fugare, nullum diem prætermittere, quo non aggeres, quibus hostis se tenebat, aut ipse per se, aut per duces copiarum tentaret, & locorũ situs perlustraret diligenter. Contigit autem nescio quo fato, ut quom die quadam comes Mirandulanus hoc munere fungeretur: tormẽtaria pila incerto autore adacta illum unum, quom propè inter quingẽtos equites uersaretur, propter aurem sinistrã percusserit, exanimatũq; ex equo deiecerit. Quæ res hostibus lætitiæ, nostris mœroris, plurimum attulit. Transactis igitur diebus aliquot, auctoq; iam satis nostro exercitu, decreuerat Hippolytus iusto Marte, omnibus copijs classem adoriri, & munimenta hostium expugnare: ni una difficultas sese obiecisset. Tantum enim excreuerat Padus, ut dubitandũ uideretur, ne hostis (quod facile factu uidebatur) interfecto aggere aquarũ molem supra cubitos tres induceret: inuitiq; nostri loco cedere, & tormentorum iacturã facere cogerentur. Satius igitur existimatum est summã belli adhuc in aliquot dies proferri. Et quoniam res humano consilio non posse administrari uidebatur, in diuina ope statuerunt omne consilium: indictæq; religiosissime omnibus templis preces deorum patrociniũ exorarunt. Nam & noctem serenitas secuta est, uentusq; immutatus, & planè ex fluminis incremento plurimũ remissum est. Hac re lætus Hippolytus & Dis gratias agens, duces, centuriones, tribunos omnes admonuit, ut suos milites armatos expeditosq; haberent. Ipse diei crepusculo ad uasa conclamari iussit: assumptisq; legionarijs omnibus & aliquot grauioris armaturę equitibus, adductisq; tormentis propè hostes intra mille passus constitit: & subinde cæterum agmen pro loci opportunitate subsidere iussit. Mox ipse ex eo pago, cui Rho cognomen diximus, acceptis propè cohortibus, grauiorisq; & leuioris armaturæ equitibus in hostem profectus est. Nec Venetus pugnã recusauit, instructaq; acie extra munitiones se dedit. Et nostri licet pauciores numero, tamen quoniã sine dedecore redire non poterant, quom præsertim ultro prouocassent, felicitate etiã ac uirtute sui ducis freti, fortiter pugnã ineunt: quibus ille neq; hortando, neq; monendo usquam deerat, unoq; tempore & sapientissimi imperatoris, & fortissimi militis officio fungebatur. Magnum incõmodum nostris afferebat, præter iniquitatem loci: tormentorũ, sagittarum, & telorũ omnis generis innumerabilis penè numerus, quæ à classe pariter, & ex aggere iaciebantur. Ibi uero apparuit quantũ & militũ constantia, & imperatoris industria polleret. Facta enim impressione nostri & Venetũ gradu mouerunt, & fugientẽ intra uallum subsecuti sunt: attiguamq; munitionibus aggeris partem sunt adepti, quà mediam fermè classem spectabat. Hunc locum Hippolytus aptissimum existimauit, unde machinationibus directis classis & deturbari & infestari cõmodissime posset. Iam enim sibi animo præsumpserat nõ modo illam fugare ac depellere, sed debellare planè, & (quod mox euenit) ad deditionẽ cogere & captiuã facere. Minime igitur sibi cessandum in tanta rerum opportunitate, consternatisq; adhuc hostibus instandũ putauit. Raptim ergo machinas pertrahi, suisq; locis disponi iussit: & sine interspiratione omni molarium genere oppugnare, pertundereq; ad quartam usq; uigiliam non destitit. Nam ad id tempus lumen suum luna terris accõmodarat. Quæ res gesta tanto impetu, tantaq; nostrorum pertinacia maximum hostibus terrorẽ incussit. Tribus enim perfossis triremibus, multisq; actuarijs nauigijs labefactis, magnæ hostium lamentationes implorationesq; per noctem exaudiebantur. Hic Lauretanæ, Clodianæq; uirgini uotũ faciebat. Ille Patauini Antonij patrociniũ implorabat: alius in Angelum Taruisanũ, qui tum classi præsidebat, insolenter conuitia iactabat, suamq; infelicitatem nunc deorũ inclementiæ, nunc

hunc imprudētiæ mortalium imputabat. Quæ uoces & si nōnullis ridiculæ uiderentur, humanarum tamen rerum memores ad misericordiam concitabant. Nōnulli interea, qui fugam auidius meditabātur, nauibus aut grauiter attritis, aut in terram allisis coacti sunt se uictoris arbitrio permittere, & suppliciter fidem principis inuocare. Duæ tamen biremes & corbitæ aliquot cū onerarijs nauibus & scaphis, quæ inferiore loco excubabant, à fuga salutem quæsierunt. Nocte autē illuni non placuit principi, ut continuaretur oppugnatio, cæciq; ictus mitterentur. Sed omni studio uoluit cæteras omnes tormentarias moles subuehi, & longa serie per ripam disponi. Quibus ne quid forte hostium missilia, qui nequaquam in iaculandis excutiendisq; telis, quibus plurimum abundabant, ociosi erant, possent officere: nouos aggeres & quasi obijces extrui imperauit, quibus illa defenderentur. Et quoniā huic rei obeundæ operæ agrestes, quæ castra ob hæc munia sequebantur, telorū hostiliū metu perterritæ aberāt, militari manu & eorū nobiliū labore, qui cohorti prætoriæ adscripti erant, res tota confecta est. Et ne cui parti minus consultum uideretur, libuit principi in ea parte, quæ supra munitiones erat, præsidia statuere: ueritus scilicet ne classiarij, ut se ictibus nostrorum subducerent, quos ab inferiore parte cum magno malo fuerant experti, in citeriorem stationem, quæ munitionibus subiacebat, transirent: perspecta industriè loci conditione, moles quasdam maiores uolebat esse præsidio: quod minus ex sententia processit, quom operæ agrestes, quas etiā suprà defuisse diximus, beneficio noctis usæ, quæ adhuc multa erat, delituissent. Itaq; ad inferiora propugnacula, unde primum fortuna arriserat, reuersus, id quod ingratissimū fuit, triremem unā resciuit euasisse. Hæc enim freta noctis silentio atq; obscuritate, quanta fieri potuit celeritate elapsa est: taciturnitate autem tanta, ut uix remiges suo fungerentur officio. Quod eo facilius facere potuit, quoniam pleriq; funditores tormentorumq; impulsores & ministri tum forte ad ignem nocturni frigoris, quo penè obriguerant, sçuitiā molliebant. aliena igitur uel negligētia uel necessitas incolumitatem illi peperit. Nam primis difficultatibus superatis, paucisq; tantum ictibus exceptis breui in tutiora peruenit. Nec dum enim potuerāt totis ripis tormenta disponi, quæ hos casus auerterēt: quod postea quom primū cœpit illucescere, studiose fuit procuratum: & quom nauis oneraria triremis exemplo idem postea tentasset, eam facile nostri in potestatē redegere. Appetente igitur die, & mature dispositis per aggerem militibus princeps aciem direxit: omnibusq; ad signa conuocatis, & monitis ut fortiter pugnam capesserent, reliquiasq; hostiū persequerentur, clasico signū dari iussit. Tum uero milites agminatim tela coniecerunt, & magno impetu molares lapides pilasq; plumbeas subiectis ignibus excussere: quod primo factum est ea parte quæ munitionibus hostium erat finitima, & quasi mediā classem spectabat. Hæc res non modo classem ipsam uehemēter terruit: sed & uallum, quem in ulteriore ripa Venetus parauerat, nec dum absoluerat, penè omnem in fronte prostrauit. Tanto igitur & ualli & nauium & militū dispendio cōmotus hostis, statuit experiri, an ui remorum, ipso etiam flumine adiuuante se periculo posset subtrahere. Anchoris itaq; subductis triremes duę, haud sanè longo distantes interuallo citatissimo cursu ferebantur. Harū prior quom in conspectum nostrorū propugnatorum uenisset, quasi inter cancellos deprehensa, multis acceptis illatisq; uulneribus nostrorum deniq; tormentorum magnitudini succubuit. & quamuis ad farciendas, oppilandasq; plagas materiarios, nauticosq; opifices statim admouisset, ijs tamē omnibus aut uulneratis aut cæsis, factisq; laxioribus fenestris deprimitur. Aegrè pauci remiges & epibatæ destituti omnibus fortunis euaserunt. Quom hoc in cōspectu suo factum altera triremis animaduertisset, consilij pœnituit: & si tutò in pristinam stationē redire potuisset, nihil fecisset libentius: sed regrediendi & procedendi ulterius ablata facultate, eodemq; impetu excepta, & undiq; perfossa, interfectaq; maiore parte classiariorum terræ deniq; allisa pessum ijt. Harum uotū fuerat per loca nostro aggeri proxima iter facere, ueritæ ne si medium fluminis tenerent, ad breuē insulam, quę in ipso amne extabat, ad asseresq; triremium quæ male coagmentatæ ad eam noctu fuerant depulsæ alliderent. Dum hæc ita gererentur, Alphonsus dux ab urbe in

castra peruenit: cognoscēsq; quanta sapientia & felicitate totā rem Hippolytus gesſisset, se continere non potuit, quin ex lætitię magnitudine illum amplexatus fraterna charitate exoscularetur, cōmunemq; fortunam gratularetur. Quæ fratrū incomparabilis concordia omnium animos tacita quadam pietate cōmouit. Tum duarum triremiū præfecti singulari homines audacia diuersa ratione à superioribus consilium fugæ ineunt. Nostras enim ripas uitantes, seq; à militum telis quantū fieri poterat, subtrahentes: sola nauigandi peritia freti per meditullium fluminis exitū quærebāt. Prioris uero triremis conatus hunc exitum est assecutus. Multum enim diuq; tormentorum ictibus attrita, nec iam ualens repugnare diutius, sese ad ulteriorem ripam quantū fieri potuit propè admouerat, quo facilius classiariam manum exponeret: sed impactę aceruatim plurimæ nostrorum pilæ molares, in eam partē nauis penetrarunt, ubi nitrosi pulueris, cæteraq; ignis somēta adseruabantur. Quibus repente igni correptis maximū concitatum est incendium, multiq; mortales concremati. cæteri qui longius aberant, fugientes incendiū se in aquas præcipites dedere. Altera itaq; triremis, quæ illam assectabatur, exemplo tantæ calamitatis perculsa, necdum satis sub nostrorum ictum prouecta, ex longinquo tamen paucis ac leuioribus plagis affecta, iamq; ex proceribus & præfectis aliquot amissis multitudineq; trepidante abiectis armis cœpit clementiā principis obsecrare, pars etiam se fluuio dedere: quæ res profecto attulit omnibus miserabile spectaculum. Principesq; ipsi sua sponte suoq; ingenio ad clementiam propensi, tela inhiberi iusserunt: & data fide impunitatem polliciti eos in deditionē accepere. Sed pleriq; facinorū sæuitiæq; suæ memores qua humana & diuina omnia permiscuerāt, phanaq; donarijs expilatis prophanauerant, antistitesq; ipsos fœdissime iugulauerant: cui rei testimonio esse potest Cymachlium atrocissime & barbaro potius more q̄ Italico uexatum: existimantesq; tot flagitijs nullam clementiā aut misericordiam parē esse posse: maluerunt se flumini credere quàm optimorū principum fidei. Nonnulli itaq; tabulis trabibusq; & cæteræ supellectili nauticæ impliciti, prout cuiq; fortuna auxilium obtulerat, adnabant. Qui autem cum triremi ad nostros uenere, non modo incolumitatem adepti sunt, sed ultro etiā in libertatē sunt restituti. Tum prorsus Venetus animū despondit: omniq; spe deiectus est: quom nostros triremis potitos intellexit: nec minus iam proxima collataq; pugna, quàm telis & tormentis obesse posse. Interea dum nostri integras adhuc partes classis persequuntur, & quà naues consertiores uident, ictus dirigunt, Triremi prætoriæ, alteriq; quæ illi adhæserat, ocium datū est sarciendi tabulata, & se reficiēdi ex nocturno incōmodo. Hæc uero arrepta occasione, quasi aliud agens, furtim cœpit descendere: quod tam caute ac raptim factū est, ut quom nostris non licuisset eius cursum maioribus tormentis interpellare, leuioribus tantum & minutis glandibus accisa euaserit. Quod ne forte rursus eueniret: euestigio principes ad extremā propugnationum coronidem grandiores machinas subuehi iusserunt, atq; id quidem opportune. Inuitata enim proximæ triremis felicitate prætoria, pari cursu ferebatur: magnamq; uim molarium & telorum in nostros effundebat. Eaq; celeritate per tria fermè passuū milia prouecta est. Sed continenter nostrorum molibus agitata, nec iam potēs reluctari propè ripas ulteriores succubuit. Rebus itaq; omnibus hac parte probe cōstitutis placuit tormēta cōminus in reliquam classem, munitionesq; citeriores inferri. Et ad eas quidem principes caduceatorem præmisere. In ijs enim magna erat remigum, militumq; & Illyricorū manus: promissaq; militibus impunitate si deditionē facerēt, & remiges ac Illyricos arbitrio nostro permitterent, quoniā consultationem producebant, diemq; eximi uolebant, tormenta admota sunt, acerrimeq; munimenta pertundi cœperunt. Illi magnitudine stragis & uastitate perterriti se recipere ad classem studebant. Sed classiarij eodem terrore perculsi perturbate ac impedite omnia agebant, nulloq; certo loco consistebāt. Itaq; neuter neutri subsidio esse poterat. deniq; terrore uicti certatim se in aquas iaciebāt, spe euadendi in proximā insulam, quam in flumine extare diximus. Alij igitur reiectis uestibus, armati alij enatabant. pars clypeis peltisq;, pars truncis arborum innitebatur. Namq; Hippolytus ab initio pugnæ, quo minus hostes possent naues explicare

cate, magnam uim arborum cædi, & in flumen proijci mandauerat: quæ tunc naufragis, & sese præcipitantibus auxilium attulissent, nisi fugientium multitudo, festinatioq; dum se omnes ijsdem truncis applicant, suo pondere se depresisset. Sed tum demum tetrũ oculis spectaculum offerebatur, quom fluminis cursu uecti in conspectum nostrorum militum peruenerant. Nec enim ulla ratione inhiberi poterant, quin sagittis, manuarijsq; tormentis & id genus telis miseros illos ac semineces confoderent. Quæ res uehementer animos bonorũ permouebat, homines potius quàm hostes cogitantium. nec ullum est exemplum quo magis facies huius mali repræsentari posset, quàm si quis demptis equis animo eam picturam concipiat, qua in ma r Aegyptio Pharaonis excidium exprimitur. postquã uero liburnicæ nostræ & constratæ, quæ in parato erant, apparuere, ueriti hostes, ne nostri qui triremem & onerariam nauem fuerant assecuti, illos cõminus ex alia parte aggrederentur, sine mora omnes dissipantur: neq; uirtutis neq; fidei memores huc atq; illuc procursabant sua sponte in undas desilientes. Mirumq; prorsus uideri poterat, ipsam uiuendi cupiditatem plerisq; uitæ obliuionem attulisse. Multi tamen terrestri itinere euasere. aliquot præterea hostium naues, & omnis ferè patritiorũ manus, per canalem, quẽ Pollicellæ cognomento dixerunt, effugere. Minoribus etiam nauigijs & scaphis impune licuit per Padũ uiam capessere: in has enim nõ placebat grandiora tormenta absumi, quæ pertundendis tantũ triremibus reseruabantur. Nonnulli etiam quom res conclamatas intelligerẽt, ausi sunt immane facinus aggredi. Triremes enim aliquot harpagonibus colligantes in eam quæ medium locum tenebat, quo facilius cæteræ cremarentur, ignes iniecere. Malebant scilicet illas perdere, quàm incolumes in manus nostras peruenire. Sed nostrorum aduentus eas ab incendio uindicauit: uni ferre opem nullo pacto potuit, cui flãma uiolẽtius inhæserat: cęteris saluis potiti sumus, magnusq; nauiũ numerus in ditionẽ nostram redactus est. Harũ alias liburnicas, corbitas, onerarias, actuarias, cõstratas, existimamus appellari. In qbus promptiores quidam ausi repugnare obtruncati, captiui cæteri facti sunt. Inter cætera quę ad profligandos hostes Hippolytus parari iusserat, pontis etiã segmẽta nocte proxima afferri mãdauerat, quibus iunctis fluuius insterneretur, ipseq; cũ phalange & equitibus ac machinis ad infestandos euertendosq; hostes posset traijcere: sed bono quodam hostiũ fato factũ est, ut minime pons ipse, quom multo usui esse posset, in artus restitui ualuerit: itaq; nostris dempta est occasio dispersos ac palantes illos persequendi. Quã primò rem principes tulerunt ægrè, ueriti ne hostes spatiũ haberent se colligendi ac pugnam redintegrandi: discuneataq; protinus pontis membra ad debellatæ classis stationem deduci atq; ibi sarciri uoluere. Sed quom intellexissent hostes magnitudine terroris consternatos, de reparanda pugna nihil cogitasse: neq; fugæ finem fecisse donec Rhodigiũ, Rhodiginãq; peninsulam attigere: Dis gratulati sunt, quòd nullos transmisissent, qui fugientes persequerentur. Armato enim irritatoq; milite modus nullus cædi præscribi potuisset, quin ingentẽ prorsus stragẽ cõmisisset. alioquin ab agrestibus & paganis pessime habiti sunt. Certis autẽ de causis, quas minime necessarium puto adscribi, in ea opportunitate Rhodiginam expeditionẽ prætermisere: quam breui prorsus conficere poterant, si eodem tenore perterritis institissent. speramus tamen fore posthac ut longe opportunius hoc ipsum agatur summi pontificis confœderatorumq; regum patrocinio. Ex uictoria in potestatem nostram triremes quindecim, signa sexaginta relata sunt, biremisq; una inter alias tantæ magnitudinis, ut ab initio actuaria triremis fuerit existimata. Nam reliquarũ nauiũ omnis generis numerum nemo satis queat explicare, quom multæ etiamnũ aquis obrutæ lateãt, quas summa diligentia quotidie erui ac reparari procurãt, nec id iniuria. Sunt enim egregiæ magnitudinis moles, omnibusq; armamentis instructissimæ. Homines cæsi aut undis summersi supra duo milia. Et si nostri profecto in ulteriorẽ ripam traiecissent, uix nuntium habuisset tanta clades. Ex nostris toto bello non amplius quadraginta desiderati sunt. Tantulo impendio tanta uictoria stetit. Tanta felicitate ac celeritate parta uictoria: nam intra dies triginta ueneticum bellum cõfectum est: principes nostri ad sextum Calendas Ianuarij cum captiua classe ad urbem redierunt

rũt. Præcedebãt octo triremes militibus et armamẽtis pulcherrime adornatę, ingẽsq; nauium numerus directis rostris, ceu mox pugnam inituræ. Classica tubæq; & tormenta undiq; obstrepebant. Alphonsus ipse dux in Marcellorum triremi (hãc enim ea familia priuato sumptu instruxisse dicebatur) magnam speciem triumphi præferebat. Hęc auri, armorum, clypeorumq; fulgore ac purpura, captiuisq; omnibus signis longe inter cęteras illustris. Hippolytus in lintre quotidiano cultu conspicuus, non partitus uictoriæ decus, sed totum penè in fratrẽ transtulisse uidebatur, hoc ipso admirabilior quo rerum gestarũ potius claritate quàm ostentatiõe placere nitebatur. Appulsi deinde ad littus, excepti sunt felicibus populi acclamatiõibus, qui se omnis ad id spectaculum effuderat, & utramq; ripam mœniaq; ipsa compleuerat. Nobiliores etiam matronæ duce Lucretia Borgia principe fœmina in pilentis occurrerant. Egressi mox nauibus in equis Alphonsus quidem paludatus, Hippolytus habitu sacri collegij, tribuno & cæteris magistratibus urbanis subsequẽtibus, populo militeq; certatim felicia accinente, buccinatoribus cæterisq; musicæ symphoniæ opificibus præcedentibus ad forensem Georgij basilicã peruenere. Quo loco suggestu extructo uexilla omnia bello acquisita, sacerdotes ac æditimi solenni habitu & sacrũ pæana concinentes excepere, quæ nunc templi fastigio cernuntur affixa. Quom audirem hæc uarie referri solere, non modo apud externos, apud quos impune fama plurima fingit, mutat, inuertit, sed etiam in urbe nostra: alijs ob Venetorũ odium plurima ueritati addentibus, alijs ob nostrorum inuidiam detrahẽtibus: operæprecium duxi omnia in commentarium redigere: quibus aut ego ipse interfui, aut certè ab alijs compertissima accepi. Duabusq; imprimis rebus studui, & ueritati & compendio, cõsulto egressiones, descriptionesq; locorum nauium & tormentorũ prætermittens. Incredibilem etiam Hippolyti in consulendo prouidentiã, in agendo industriam, uigilias, hortationesq; non libuit adscribere, quòd hæc omnia maioribus commentarijs reseruamus. Accersitam etiam orationẽ non admodũ probauimus: quòd nobis compertum erat, ueritatem, ceu probam uirginem fuco minime indigere.

AMPLISSIMO VIRO THOMÆ FVSCO
Cælius Calcagninus S.

R E M arduam ac prorsus difficilem proposuisti mihi Thoma uir maxime, laudandum scilicet silentium, quod nemo faxit qui sileat. Proinde quispiam paulo argutior possit me meo calculo replodere, qui garriam dum cæteris tacendum consulam. Spero tamen meam in te obseruantiam, tuamq; in me pietatem posse omnes calumnias facile diluere. Tibi enim uiro undecunq; absolutissimo quippiam negare piaculum esto. Sed iure optimo de silentio uerba faciens Laconas æmulabor: ne uideam omnino à proposito diuertere. Proximũ enim est, tacere, ac loqui paucissima. Bene uale tui Cælij memor.

DESCRIPTIO SI LENTII CAELIO CALCA GNINO AVTORE

C ONSEDERAM forte in Preneſtinæ fortunæ delubro ociosus, oblectabarꝗ imaginū & picturarū elegantia, quæ in eo miro artificio expreſſæ uiſebantur. Quomꝗ ad dextram oculos uertiſſem: ſeſe obtulit tabella admirabili artificis ingenio uariegata. Hic mons præruptus & confragoſus: cuius uerticem planum ac floridum fœmina ornatu regio, multoꝗ auro inſignis tenet. Nec ad eam patet uſquam aditus. Tanta eſt ſalebrarum immanitas. Duę præterea aſsiſtebant matronæ haud pari habitu, ſed nec diſpari habitudine, miluinis oculis, aſpectu uegeto, uiribus inexhauſtis. earum altera tortiles ac multiuagas catenas explicabat. Altera quadrato lapide nitens corollas ſutiles complicabat. At magna uis mortalium ore hiulco ad regiam fœminam inconniuenter aſpirabat: multiꝗ audacter magis quàm ſapienter ſuis uiribus freti nitebantur in ſublimia. uerum illos ſæuus fruſtrabatur euetus. Ea enim erat loci difficultas, ut plurimi in ipſis auſpicijs, alij poſt diuturnos labores præcipites ruerent: paucis & his quidem Ioue natis magni numinis auxilio datum erat ſuperas euadere ad auras. Erat autem deus ille totus oculeus, totus auritus, lupi corio ſemiamictus, pileolo Laconū more obnuptus, laneis crepidulis indutus. Mouit uero admirationē quòd ego nuſquā os eius intuebar. & mihi omnino talis uidebatur, quales Gręci aſtomos dixere. Huic homines illi excellentes ſacrum faciebant, non thure, non uictima, ſed auicula quam Græci κίχλην, noſtri turdum putauere. Cuius aræ inſcriptum erat: Fide ſato. Dum uero ſacrum fieret linguis conſtanter fauebant. At hi ſi peracto ſacro litaſſent, matrona illa quæ catenas explicabat, lorū in cuius termino lapis obſidianus traiectus erat, demittebat. Hunc aſtomus ille deus ori ſupplicum inſerebat, coarctantesꝗ illi labia obſtringebant. Tum diua fœmina ſenſim trahens in montē prouehebat. ꝙ ſi caſu illi ora reſignaſſent, ò infortunatos homines, quibus præſentaria ruina imminebat, & quicquid eo uſꝗ itineris exantlarāt, deperibat. At ſi fortuna meliori ſuffragante eò peruenerant, tum demum corona cingebantur, ac magno plauſu è poculo quod regia fœmina propinabat epotabant: perpetuumꝗ æuum poſthac ſolutum curis & magna cum felicitate exigebant. Quom ego picturam hanc ſtudioſius recognoſcerē, ecce æditimus ad me accedens, Hoſpes, inquit, non indigna res eſt animaduerſione quam uides. Verum ne quid rei nouitate ambigas, accipe totius picturæ ſeriem. conſpicaris ait fœminam regio habitu in montis apice aureo ſubſellio inſidentē. Ea inquit eſt melior fortuna: quam Græci ἀγαθὴν τύχην aliàs ἀγαθὸν δαίμονα, nos interdum bonum genium, interdum deam ſalutarē, aliquando etiam Felicitatem nūcupamus. Ex duabus uero matronis, quę catenas explicat Phroneſis eſt: nos Prudētiam dicimus. Altera Piſtis, id eſt inuiolabilis Fides, quę nihilo à felicitate deteriore ſunt habitudine. Nam & illis à deis genus eſt. & ſi uera uolumus fateri, niſi hæ forent, fruſtra illa expeteretur. At multi ad eam inhiant. Quid enim mirum omnes homines ſalutē exquirere? ſed qui abſꝗ duabus his hoc poſſet, nondum aliquis inuētus eſt. Ille autē quem abſꝗ ore uides, qualem aſtomon Græci, noſtrum quidam inorū appellauere: is eſt deus quem Aegyptij Harpocratē, Græci Sigaliona, noſtri Silentioſum dixere. Nec prius (mihi crede) quàm huic litatum ſit, ad ſalutem patebit aditus. Nam cui parum exploratum eſt, in humanis ſilētio nihil ſalubrius, nihil etiā optabilius? loquacitate nihil turpius, nihil perículoſius? Pindarus Epaminundā laudibus tollens non facile alterum repeririſſe dixit, qui plura ſciret aut pauciora loqueretur. Natura hoc etiā palàm indicauit, geminas aures atꝗ unicā linguam nobis accōmodans

modans, quos (ut ait comicus) plura decet audire quàm loqui. Nam quòd aiunt Amyclas silendo perijsse, quamuis à serpentibus deletas constet, uero tamē propius puto ob custodū negligentiā id contigisse. Xenocrates iubebat pueros potius quàm athletas auribus socalia apponere: ne scilicet perditorum hominum audientes insanias eas regererēt. Frequētibus comitijs interrogatus Democritus nunquid ob stultitiam aut uerborum inopiam taceret, at stultus inquit silere non potest. Bias Prieneus ab Amaside Aegyptio olim iussus, ut optimā atq; deterrimam partem è uictima ad se mitteret, linguam elegit. Immo & ueteres non puerorum ora sed aures exosculabantur, quasi hac parte magis quàm illa proficerent. Proinde index digitus salutaris nuncupatus, quòd eo res mortalibus saluberrima silentium indicetur. Et nox apud Græcos εὐφρόνη dicta, quòd per silentium nocturnū melius quisq; sapiat. Cum Alexander uno prælio Dariū fugasset, quam regionē petisset omni cura uestigans, tamen explorare nō poterat, more quodam Persarum arcana regum mira celantum fide: non metus, non spes elicit, qua prodantur occulta. uetus disciplina regum silentium uitæ periculo sanxit, & lingua grauius castigatur quàm ullum probrū: nec magnā rē magis sustinere possunt ab eo, cui tacere graue sit: quod homini facillimū uoluerit esse natura. Ita est profectò, utpote Græci dixere, οὐδὲν σιωπῆς ἐστι χρησιμώτερον, φ nihil silētio utilius. & ἡ γλῶσσα πολλοὺς εἰς ὄλεθρον ἤγαγεν, id est, Multos in perniciē lingua adegit. Nam quot hominum uerba per iugulum rediere? quid Stateriū hominem Romanum, quid Pausaniam Lacedæmoniū præter garriendi libidinem perdidit? quid contrà Leænam meretricē alioquin infamem honestauit: fecitq; ut publice apud Atheniēses eius symbolum, elinguis scilicet leæna, proponeretur, nisi iuge silentium? Quid uictoriam Herculi contra Troianos tribuit? silentium profectò. unde & promontoriū Sigeum adhuc celebratur. Huius certè utilitatis gnarus Pythagoras ante omnē eruditionem uoluit discipulos loqui dediscere, proposuitq; illis statum silentium, quam ἐχεμυθίαν uocauit. Hinc mysteriū eijciendæ hirundinis: quòd garruli sint procul eliminandi: licet & temporarios amicos explodendos intelligi uoluerit. Versiculus Græcorū celebris est, ψίθυρον ἄνδρα ἔκβαλλε σῆς οἰκίας, eijce inquit nugatores ab ædibus. Interrogatus quidam quid sibi philosophia profuisset, respondit, ut tacere uellem ac possem. Natura profectò linguā nostram labijs ac dentibus uallauit, quod Homerus dixit ἕρκος ὀδόντων: ne uerba quæ nos irreuocabilia, ille πτερόεντα nuncupauit, facile ore prolaberētur. Plautus poeta ut ostenderet indicendum esse silentium silentio, cōmentus est uocis imagine sine uocali duabus cōsonis, st. Appius cæcus ob Herculaneum sacrum seruitijs inuulgatū captus est oculis. Veteres Romani quantū loquacitas obesset conscij, noluerūt arcanū urbis nomē inuulgari: quòd urbiū nomine cōperto hostes possint deos euocare: quod Valerius Soranus ausus enūciare, mox pœnas luit. Hoc est quod in sacris fauere linguis dicimus. neq; em̄ in lingua, sed corde nasci debet oratio. Hinc Angeronę simulacrū ore obligato atq; obsignato, exemplum religionis antiquæ, ob hoc maximè silentium institutæ: cui ad duodecimū Calendas Ianuarij sacrificatur. Eadem causa Athenis ara colebatur, quam Dis ignotis dedicarant. Hoc est quod ille dixit silere bonis, quod linguam pascere. Cōtra garrulos sexcenta exierunt dicta ueterum. Sic ueritatis interpres Homerus uolens maximè Thersiten improbare, eum dixit ἀμετροεπῆ, id est immodicos sermones effutientē. Hinc Græci dixere loquacibus cunctis perforatū esse extremum linguę apicem: hinc id genus blaterones τρύγονος λαλιστέρους, id est turture loquaciores. Et nullū garrulum qui non odiosus sit: & Δωδωναῖον χαλκεῖον, id est lebetē dodonęū dixere, quòd apud Dodonam puer æneus uento circumactus duodecim pariter pulsat lebetes. Bene, bene inquam, Melissius Mæcenas ultroneū sibi triennio indixit silentium. haud minus sapienter dixit ille: stultus quoq;, si tacuerit, sapiens reputabitur. &, quisq; tacens sapit. Et illud Pythagoræ circunfertur πᾶς τις ἀπαίδευτος φρονιμώτατός ἐστι σιωπῶν, id est, Quisq; uel ignarus prudentia pollet si taceat. Ille item quom secretiora quædam peterentur, urerem inquit tunicā si eam putarem rerum mearū consciam. Quom aliū filius interrogasset, quando moturus esset castra, an tu solus respondit classicū non audies? tanta erat taciturnēdi religio. Xeno-

cratea

crates ille interrogatus cur taceret, respōdit, quia locutum esse interdum pœnituit, tacuisse uero nunquam. Hoc in primis liberos suos Lacones erudiebant, quos bomonicas appellabant. hinc uerbera, hinc dolores omnes constanter perpetiebantur. Ille quom uulpecula furto subrepta eius fermè latus uniuersum laniasset, obstinatius dolores perferebat. Tricliniorum etiam foribus inscripserant, Hinc uox nō exeat. Signifex igitur ille egregius quom deum pingeret, eum more laconico pileolo contexit: quod tu ita interpretabere, ac esse debeant recondita quæcunque tibi secretius fuerint credita. Vel quod in arbitrio cuiusque sit largitate naturæ silentium tenere, loqui uero non æquè liberum: aut quod seruile uitium sit garrulitas, ad ingenuos silentij honestamentum attinet. Nam adulatores & maleuoli, item fœminæ, hoc imprimis laborant morbo. De quibus illud Plautinum exijt, nullam inuentam esse mutā omni seculo. &, γραῶν ὕθλος, &, supellex muliebris est clamor. Implodentes uero palpum, & obtrectatores non silent, sed promiscuos sermones aggerant, dum audientium auribus ij laudes imaginarias, hi conuicia aliena infarciant. Hinc & illud: Nemo curiosus, quin loquax. Adagium etiam est de his qui noue re uoci parcere, λύκος ἴδεν πρότερος, id est, Lupus prius cōspicatus est: quòd rau citatem & difficultatem loquendi faciat prior inspiciens. Hoc est quod deum uides lupino uelamine obseptum. Nam & hoc genus animal dum prædam agit, ne hiscit quidem, quom soleant cætera clamore lætitiam indicare: quod belle corui exemplo fabulator Aesopus redarguit. Laneos item pedes uulgo deis attribuūt, quòd pe detentim & absque strepitu ad ulciscendas malorum iniurias procedant: quo exemplo pictor deo laneos calceos induxit. De prudentibus etiam dici solet illud, ἀλώπηξ οὐ λαλεῖ, id est, Vulpes non garrit. Prudentes enim diligenter omnia potius cir cunspiciunt, audiunt ac rimantur: omninoque id obseruant ne quid præter rem aut parum commodum loquantur. Immo cæteris illud obijciunt, ἢ λέγε τι σιγῆς κρεῖττον, ἢ σιγὴν ἔχε, id est aut dic quippiā silentio melius, aut uocem tene. Haud mirum ideo si totus oculeus, totus auritus, deus effigiatur. At huic sacrum faciunt Ioue sati. maximos enim quosque uiros Ioue natos putauit antiquitas. Hinc illud, Et mi genus à Ioue summo. &, τιμὴ δ' ἐκ Διός ἐστι, id est, dignitas à Ioue: & χαίρετε κήρυκες Διὸς ἄγγελοι, id est, salutete præcones Iouis nuntij: quom de Talthybio & Eurybate loqueretur. Et illud ᾧ τε Ζεὺς κῦδος ἔδωκεν, id est, cui Iuppiter dignationem dedit. Hinc & Iuppiter dicitur, πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε, id est pater hominūque deumque. Et huiusmodi excellentes homines διογενεῖς, id est, Ioue genitos appellat Homerus. &, ut uera fateamur, Διὸς ἐκ πάντα τέτυκται ἄριστα, ut ait Orpheus, id est ex Ioue bona omnia proferuntur. Quod & Plato ille diuinarum rerum conscius etiam existimauit. Sacrificāt autem turdum, utpote animal Silentioso gratissimū: quòd scilicet à garrulitate abstineat. De quo Eubolus prouerbium fecit κωφότερος κίχλης, id est taciturnior turdo. Minime enim garrientes turdi existimantur, sicut & τέττιξ ἀκάνθινος, id est cicada acanthina, & rana seriphia, & apud Platonē rana gyrina, mutę existimantur. Atqui sacrum fit apud aram cui titulus. Fide sato. nos enim Silētiosum colimus non eum quem Admiratione genitū perhibēt, ex quo philosophandi rationē prodijsse ferunt. Sed illum pulcherrimū & maximis quibusque Dis ac principibus optatissimum, quem fides peperit inuiolata, ac præfecit arcanorum custodię. Hic ille est cui postquam homines litarint, eis obsidianum lapidem colore nigerrimū, quem ab Aethiopia Obsidius aduexit, ori infarcit. Cuius ea uis est magorum omniū consensu, ut mutos ac prorsus elingues homines reddat. Et quoniam ut ad felicitatē perueniri posit, solum silentiū non est satis, Prudentia accedens eos catena trahit, catena inquam uirtutum numero compacta. Nam se uirtutes mutuo nexu tenent ac subsequuntur, uelut illa multiplex annulorum series, quam Plato à magnete trahi conscri psit. Sic etiam scientiarū ambitus ille fertur, quē Græci cyclopædiam dixere. Quod si contigerit malo aliquo euentu ut os resignēt, ilico periculosus imminet casus. nec enim satis est cœpisse, quod bene cœperis. At si Dis bene fauentibus summa conti gerint, præsto est Fides, quæ laborū præmium rependat, cinctosque immortalibus co rollis ad deæ salutaris solium perducat. Quę illi nepenthes poculum propinat, quale

Telemacho omnes curas excussit: & in futurum emeritis perturbationũ stipendijs felix æuũ degunt. Sic mihi æditimus picturæ seriem explicabat. sed ego mecũ cogitans animaduertebam Dis atq; hominibus nihil omnino gratius atq; optatius silentio: hinc agnoscebã Palladis & Erichthonij panathenaica, canephorosq; & cistas: hinc corybãtum saltus, hinc narthecophoros Liberi, ac thyrsos cõuolutos, hinc carbasinas baxeas Aegyptiorũ qui ἀκοινώνητοι dicti sunt, quòd nulli arcana religionis impartirent. Hinc Hieroglyphicas imagines, hinc sistra atq; aggeres coptitios, hinc Isidis opertanea & seclusa, hinc uiscum quo nihil religiosius apud sacerdotes Gallorum, hinc philosophorum fabulamẽta & Proteum illum incomprehensibilem, hinc numeros Platonis adhuc inexplicitos, hinc Samothracũ cabiros quatuor acierum Axiocersan Axiocersum & Casmilon, quos quidã Cererẽ Persephonẽ ac Plutonẽ interpretantur. Nam Casmilum Mercurium esse Dionysodorus existimauit. & si alij duos tantum putauerint, seniorem Iouem, & iuniorem Dionyson. Hinc Mithræ cornua, hinc bonæ deæ secreta. hinc despici sacra conquestos deos oraculo. hinc canem in puluinari, hinc Essenorũ adiurationes, hinc ipsum mysteriorũ nomen, quòd oporteat μυεῖν τὸ στόμα, id est os obsignare. Sic reges probant, quos in penitiorẽ amicitiam uolunt ascíscere. Sic Numenius noxam contraxit quòd Eleusinias cærimonias retexisset: cui deæ in somnis se prostitutas conquestæ sunt. Sic Telemachum Vlysses admonet apud Homerũ, σίγα καὶ κατὰ σὸν νόον ἴσχανε μηδ᾽ ἐρέεινε, id est, subticeas & mente tua preme, neúe loquare. Sic ille, βαρβαρικὸν γὰρ ἡ κραυγὴ, ἑλληνικὸν δὲ ἡ σιωπή, Barbarorum inquit est cõclamatio, Græcorum silentium. Scio & quasdam nationes nutibus inter se non uoce conuersari: hac ratione tragicus poeta Theodotus quom tentasset ex Hebræorũ teleta quædam ad fabulam transferre, repente oculis captus est. Eadẽ causa Theopompus terrore panico, & animi perturbatione perculsus uix potuit ueniam exorare. Immo uero & prudentissimi uiri aliquot in silentio summum bonũ statuêre, de quo forte licentius diximus quòd de eo priuatum sermonem susceperamus: non immemores dicti ueteris admonentis, ut tunc uerba faciamus, quom aut silentiũ nociturũ aut uerba sunt nobis profutura. Nã profecto ita est, ut Hesiodus dixit: γλώσσης θησαυρὸς ἐν ἀνθρώποισιν ἄριστος, id est linguę thesaurus homini optimus est: dum illud seruetur, μηδὲν ἄγαν, id est ne quid nimis, & illud, πᾶν τὸ καιρός, quod in tempore omnia posita sint. Ex quo facile uir prudẽs sermonis ac silentij uices metietur. Felix enim uel sine anguino druydarum ouo, quisquis occasionis articulos intelliget.

IN SACRAMENTVM EVCHARISTIAE SERMO TVMVLTVARIVS CÆLII CALCAGNINI, PER EVM in cathedrali ecclesia Agriensi publice habitus.

[V]BIQVE excelsa, ubiq; ardua, & longe supra animi captum mihi occurrit diuinitas. nam si eam in solio maiestatis contemplari lubet, opprimor statim & succumbo in contemplationis limine: afflatus enim radiorum magnitudine, dum lucem quæro oculorum aciem amitto, & me quasi degenerem aquilam tanto soli imparem fateor. Demittens igitur oculos ad terras propitiatorem humanæ salutis, & reconciliatorem amissæ gratiæ perquiro: hic uero licet homo, licet mẽbris olim mortalibus cõcretus, tanta tamẽ sub caligine delitescit, ut sicut ad illũ propter altitudinẽ, sic ad hunc propter profunditatẽ conatus ingenij nequeat

nequeat peruenire. Quare omni uel naturæ uel doctrinæ præsidio destituto, una est fides, quæ opem ac suffragium polliceatur. Hæc uero me alis subuehens atque in cælum extollens per immensa ac imperuia mūdi rapit: eaque aperit, quæ recludi non possunt, ea declarat quæ intelligi nequeunt. Huius auxilio subnixus & suprema cæli & ima terræ perlustro: ipsumque autorē atque opificem rerum & unū & trinum perspicio, cuncta è nihilo procreantem, nutu maiestatis omnibus moderantē, clementia sua souentem ac sustinentē omnia. Huic paret natura, huic obsequuntur elementa: Allecta currunt, repulsa fugiunt: cedunt deceduntque protinus ad sui autoris arbitrium. Quæ omnia faciunt, ut miracula, quæ de sacro Eucharistiæ sacramento, duce fide concipimus, multo minori admiratione mihi digna uideantur: de quo breuiter hoc tempore uerba facturus id præfari duxi opportunum: eam esse dei optimi maximi potentiam, eam uim, eam altitudinē, ut ad illam nulla possit hominis mens non dico peruenire, sed neque aspirare. Quare nemo ingenij sui fretus acumine speret tam inscrutabilem posse indaginē penetrare. Quicquid enim magnum aut sublime concipi potest, longe tamen infra eius cogitationis fastigiū subsidet. In eo uero spem omnē statuat, si cælitus aduenie ns spiritus radijs fidei mentem illustrauerit: quando hac magistra tenebræ excutientur, & tectoria arcanorum subducentur. Agnoscemusque quàm incomparabilis sit bonitas eius qui salutem nostrā reparauit, quantam de nobis curam susceperit: qui non contentus ex deo se hominem fecisse, contumelias, uexationesque innumeras, & crucem denique pertulit: ut syngrapham nostræ captiuitatis suo sacratissimo sanguine deleret ac dispungeret: pridie etiam eius diei, quo mortē nostram moriendo expugnaturus erat nō omnino uolens nos destitutos relinquere: sed quasi bonus paterfamiliâs ac prouidus dispensator, quom testamentum condere statuisset: ex amplissima hæreditate quam possidebat acceptam à patre, nihil maius, nihil preciosus habuit, quod amicis ac fratribus suis relinqueret, quàm sacratissimum corpus & sanguinem suum, id est seipsum uniuersum: ut haberent perpetuū pignus & monumentū amoris eius & salutis acceptæ, quo in omni calamitate & naufragio ceu amuleto aduersus cunctas fortunę minas, contra ingruentes hostiū insidias uterentur, essetque certum & inuiolabile in omni uita uiaticum. Res mira prorsus & inæstimabilis, quemque morientē se posse uiuum ac spirantē in suæ posteritatis manus tradere: res mira sane, si res ipsa & non magis rei autor cogitetur. Qui quom mori nequeat, immo uero moriendo resurgat: quomque in res omnes latissime uim suam exerceat, immo uero sit ipse rerum omniū causa: nihil admirabile est quòd à rebus, id est ab effectibus suis nunquā abesse possit. Hinc est quod deus unus licet, ubique tamen absque substantiæ suæ cōcisione uno eodemque momento diffunditur. Et quom nobis persuasum sit Christum nō hominem magis esse quàm deum: quin eo magis deum esse, quòd non in humanitate diuinitas, sed in diuinitate consistit humanitas: nihil est quod negemus ei facillima esse omnia quæ homini difficillima existimantur. Licet itaque corporis Christi proprius locus sit in supremo cęli fastigio ad parētis dextrā: tamen ex absoluta illa potestate qua pollet, nusquam est ubi nō sit, quom lubet. Atque ita aduenienti cuncta cedunt atque assurgunt, ut quotiens in sacrum panem & uinum elicitur, uolens ac lubens subiectum decedat, ut intra uacuam alioqui superficiē Christi substantia recipiatur: quà ratione fit ut adiacētia sint, neque sit cui adiaceant, nisi uirtuti diuinæ qua omnia nituntur adiacerent. Sic olim è uirginis utero exijt, neque iniuriam pertulit uirginitas: sic clausis foribus irrupit ad apostolos, neque cōfracta sunt repagula. Quæ res facilior cogitatu fiet: si nobiscum existimemus notam esse philosophorum propositionem: in annectendo, non in abstrahendo mendacium admitti: & ingenium humanū à subiecto quotidie lineas, superficiemque & id genus cætera sine fraude abiurare. Neque sanè existimemus ita Christum in Eucharistiā recipi: ut in locum res locatæ recipiuntur: in ea enim indiuidua quadam & prorsus admirabili ratione constat: quando ubicunque Eucharistia cōsecratur, ibi solidus atque integer Christus excipitur: neque in ea solum, sed in eius quacūque portione. hæc est enim eorū corporum quæ in gloriā recepta sunt prærogatiua: ut ad spiritus simplicitatem agilitatemque conformentur. ita genij cælestes sine dispendio temporis facile omnia peruo-

lant: sic anima nostra tota in omni corporis parte censetur. nemo itaq; pro rei magnitudine aut muneris dignitate satis Christi uindicis salutis nostræ bonitatē extollat: qui ueritus ne in hac militia & peregrinatiōe immaniū ferarum plena deficeremus, salutare pabulum, & quasi antidotum præsentissimam nobis sese ipsum propinauit: cuius præsidio freti non solum incolumes sed etiam intrepidi pericula omnia superaremus: quippe hic est panis ille subcineritius quem uidit Helias ad caput suū, & surgens comedit & bibit: & ambulauit in fortitudine cibi illius usq; ad montē dei. Hoc uerum illud māna, quo populus Israeliticus annis quadraginta saginatus ad terram melle ac lacte fluentem peruenit: quomq; innumeræ hostiles copiæ sese obiecissent, omnes in uirtute panis huius fusæ ac profligatæ sunt: in huius mysterio Moses & Aron obstinatos reges ac ferociētes populos contudit. Sed nō minus illud nobis semper memoria retinendum est: non prius hunc panem è cœlo affulsisse, quàm electus à deo populus per Aegyptium mare, quasi per parietes aquarum utrinq; subnixos transfretasset: id est uitia, cæterasq; animi labes eluisset: neq; optimū maximum Christum se antea discipulis in cibum exhibuisse, quàm eorum pedes lauasset: quo scilicet tersi ac mundi per semitas ueritatis incederent: seq; ad inuulgandam salutē gentibus accingerent. ut cū Esaia liceat nobis exclamare, Quàm speciosi pedes euangelizantium pacem! & non sine causa, ex ueteri sacrorum instituto sancitum est: nequis illotis pedibus aut manibus se in conspectum afferat summi numinis. Proinde quisquis tam opimum ac cæleste cōuiuium aditurus est, eum ante omnia oportet, ut ueterem hominem exuat, nouumq; induat: se deinde ac sua diligenter recognoscat, & si quid est uel puluerulentū uel contagiosum, id omne excutiat ac detergat: ut cōmode eius corpus & animus fieri possit Christi acceptaculum, & spiritussancti diuersoriū. Alioqui si secus fecerit id ei cōtinget quod auro minime obryzo ac depurgato: quomprimum enim igni admouetur aut in aerem eliquatur, uel in retrimenta resoluitur. Sic ille quasi Tantalus, ut est in ethnicorum fabulis, à deorum symposio reijcitur. Quare imprimis se quisq; ad conscientiæ suæ coticulam experiatur, & tum demū audeat regio, immo diuino conuiuio præsentare & cū ipso planè deo accumbere: quando nos Christus quidem merentes sed illustres diuinis epulis dignatus est honestare. Quom uero hi carnei oculi nostri mortali caligine hebetes tantam diuitiarū amplitudinem tantiq; apparatus excellentiam nequeant introspicere, ad fidem rursus nobis est prouocandum: quæ ueluti Minerua illa Homerica, nubeculam extergat nosq; tam admirabilis spectaculi capaces reddat. Tunc enim diuino illo nectare epoto, tanquā Glauci gramine gustato, nō quidē in mare, ut ille, sed in cælū planè exultabimus: quando huius inextimabilis sacramenti ceu salutaris pharmaci, ea uis est: ut multo plus nobis in recessu conferat, si modo digne ac merenter haurimus, quàm in fronte receperit: quandoquidem hanc dedit Mosi diuinitas sponsionē. Me quidem inquit uidere non poteris, sed posteriora mea tantum uidebis: raro enim causæ, at effectus quàm sæpissime agnoscuntur. Incredibile est itaq; quantum gratiæ, amœnitatis, ac tranquillitatis preciosum hoc sacramentū, eorum animis inserat, qui sanctè ac pie id delibauerint: & exuta mortalitate iam nihil caducū, nihil terrenum sapiunt, sed cum ipsis angelis in cælum rapti æternitate perfruuntur.

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI NICOLAO
Corrigio Cælius.

Si quid læserit hic minus politum
Aures molliter ac bene educatas,
Litas nectare, gratia, & lepore:
In nostro uitio impudentiaq́;,
Ignosce tibi literate princeps.
Nam quicquid latet hic ineptiarum,
Iussu non puduit tuo subire.

AD ILLVSTRISSIMVM ET EXCELLENTISSIMVM PRINCIPEM NICOLAVM CORRIGIVM

Cælij Calcagnini Amatoriæ magiæ compendium.

QVID ET QVALIS MAGIA.

CARNEADES ille omnium argutissimus, quo differtante quæ rerum ueritas foret non agnoscebatur, quom olim pro uitio summa cum hominum admiratione uerba faceret: quemadmodum inquit nisi nox esset dies non esset, ita per Iouem nisi uitium innatum esset rerum naturę, uirtus frustra quæreretur. Totum enim hoc uirtutem esse uitio debetur, atq; utrunq; ita cognatione proximũ est, ut licet re componi, ratione tamen seiungi nunquam possint. hoc illud est quod persæpe aiunt specie uirtutis uitium incautis surrepere: quod ego quàm creberrime animaduerti: sed imprimis nuperrime, quom tua magnitudo princeps illustris monuisset, ut mecũ colligerẽ quid apud scriptores ueteres de potestate ac moribus ueneficarũ traditum esset, ita esse prorsus intellexi. Quandoquidem sub nomine magiæ quam Plato statuit θεῶν θεραπείαν, id est deorum cultum, sese nobis insinuauit uanissima iure nuncupata ueneficiorum disciplina: quæ legibus duodecim tab. & pontificum sanctionibus interdicta, falsò Zoroastrẽ autorẽ habuisse prædicatur. Ille enim quo mẽtis recessu quibusq; sacris deus optimus maximus coleretur indicauit, omni penitus superstitione abdicata. Nec ferè (quod sine piaculo dici liceat) cuiusquã nostratium sanctior exijt libellus, in quo uitæ instituta atq; animantium seminaria digeruntur. Non iniuria iccirco ueteres dixere, magiam solam artium tris alias imperiosissimas humanæ mentis complexã in se unam redegisse: medicinam scilicet, religionẽ, astrorumq́; notionẽ, auida semper mortalitate præsciendi de se futura. Nos ergo si ita secreuerimus Magiam, ut altera sit diuinorũ atq; humanorum miraculorũ exploratrix, quam θεουργίαν pythagorici, altera execrabilium superstitionũ sectatrix, quam γοητίαν nuncuparunt, nobis (ut puto) nemo iure calumniã faciet. & eam quidem illum callere oportebat, qui Persarum regnũ susceperat, de qua Hostanes ille famigeratus cõmentaria cõscripsit. Hanc Pythagoras & Plato, qui lepide naturam ipsam Magam appellarunt, consectati sunt. eam Moses secretioribus tabulis inscripsit, & utriusq; instrumenti lumina affectarunt. Eam deniq; qui rite coluerit, iure magis, id est sacerdotibus, adscribetur. Hanc contrà Dryudę Gallorũ, hanc Britanni, hanc Brachmanes, hanc impudentissimus quisq; prosequitur: huius species innumeræ nunc tantum nominibus adscribendæ.

Alphitomantia quam ceu digito Theocritus signauit in Pharmaceutria, & aleuromantia per tritici ac farinæ excussiones. Alectiromantia, quæ licet à gallis nomen compararit, ad cæterum tamen auitium pertinet, uel per tripudium solistimũ uel auicularem concertationẽ. Astragalomantia ex astragalorum iactu in picturatum libellum, qua imprimis nostrates fœminæ uti solent. Tyromantia per casei cõpages atq; hiatus, gyromantia quotiẽs ex circulis in leuã dextramúe declinãtibus futura conijciunt. Coscinomantia per cribrum in Romanorum sacris famigerata, Sternomantia de pectoris habitudine ac reliqua corporis membratura sumens præsagia, milleq; id genus quæ ex omnibus articulis neuis ac uerucis nomina mutuari possunt. Quanto illud uanius, quia sua ipsi quàm facile ueneficia retrudantur docent. Radix cyclamini, quæ à nostris tuber terræ uocatur, in omnibus serenda domibus, si uerum est ubi sata nihil nocere mala medicamenta. amuletũ uocant. Item contra magicas artes erit primum illud Homericũ Moly. dein Mithridatia & scordotis, & centaurium potu omnia mala medicamenta exigit per aluũ. Betonicæ semen qui quotidie gustet, ei nulla nocitura mala medicamenta tradunt. Hydromantia per quam olim in aquis pueri Mercurium conspicabantur. Catoptromantia præligatis ad speculum puerorum oculis. Axinomãtia belle ab Homero indicata, dum per secures experitur procos. Lecanomantia Assyriorum familiaris. chiromantia & metopomantia, quas grauis autor Probus atq; Aristoteles comprobant. capnomantia per fumi inuolucra. geomantia per puncta & lineolas. Aeromãtia per situs nubium, ut Aristophanes innuit in Nephelis, & per manubiarum iactus, & ea quæ fiunt in media aeris règione. item aruspicium præpetũ inferarumúe alitum uolatu: extispicium per uictimarũ iecora & intestina: quam Democritus salubritatis præ noscendæ gratia comprobauit. Quæ præterea pecudum exta, uolatus, cantusq; auiũ: quæ monstra, tonitrus, fulgura, sydera: quæ sortes, symbola, omina, auspicia: quæ sternutamenta, quæ mustelarũ muriumq; uel stridorẽ uel occursus: quæ aures tinnientes, oculos salientes, foliorum crepitacula, pomorũ semina in sublime iactata, bacilla, cortices, nomin'a, imagines, phialasq; sexcẽtaq; eiusmodi cõtemplatur. nam Galli uerbenaca sortiuntur & præcinunt responsa. Omnium deniq; defamatissimæ, necyomantia, psychomantia & sciomantia, per cadauera, animas & umbras. Quas quicunq; appetit, parum prudentibus admirabilis, at recte sentiẽtibus infamis ac præstigiosus existimatur. Cuius rei indicium id putabimus, quòd plerunq; hominum uilissima mendicabula & ignobiles mulierculæ has profiteri dicũtur, quæ magna quædã & incredunda pollicentur:

Sistere aquam fluuijs & uertere sydera retro.

Qualia iactat apud poetam Medea.

Sæpe ego quom uolui ripis mirantibus amnes
In fontes redíere suos; concussaq; sisto,
Stantia concutio cantu freta; nubila pello,
Nubilaq; induco: uentos abigoq; uocoq;.

Et mox: Te quoq; luna traho. Quę tamẽ nemo fieri posse existimarit. quomodo enim excogitari potest, ut res ab immortali atq; immutabili opifice semel cõstitutæ, statos cursus habentes arbitrio humano immutari possint? non tanta uis nobis, non id iuris imbecillo generi. Quòd si quædam tamen aliquando pro opinione euadere uideantur, præter quòd in rebus sympathiam quandam philosophi approbarunt, excogitare debemus quàm facile nostri sensus illudantur. Remum in aqua inflexum oculi intercisum putant. speculo quodam modo repercusso præpostera facies inspicitur. Colla palumbiũ aliter uorsa aliter itidem nitent: atq; alia innumera quibus olim probabat Arcesilas res omnino incomprehensibiles esse. Hæ autẽ dæmonum præstigiæ, qui de nostro genere (ut Plato dixit) ludos faciunt: qui mentes mortalium his laqueis & errorũ inuolucris irretiunt. Nam & has ipsi homines, ut Apollonius Tyaneus existimabat, docuerunt: quoq; modo sibi sacra & simulacra fieri deberent demonstrarũt: ut ex responso Proserpinæ intelligiť, quod habetur apud Porphyrium.

Instituam mihi quale uelim fieri simulacrum.
Nata loco agresti statuas absynthia circum,

Et mu-

Et mures celato quibus mos ædibus amplis
Incolere: hæc decora esse putes gratissima nobis.
Mox tus, styracem, myrrham, murumq; cruorem
Admisceto simul: sacros mox addito cantus.
At statuas totidem mures quot gesto figuras,
Et lauri è trunco uiridi componito thecam,
Atq; pias adiunge preces & soluito uota.
Hæc peragens me atra per somnum nocte uidebis.

Item alio loco quomodo dimitti queat monet:

Soluite serta, pedes liquidis & spargite lymphis:
Eq; manu ramum laurus auferte uirentis.
Linea sitq; omnis deleta omnisq; character.

Si ergo cautius inspiciamus, agnoscemus malos dæmonas, quo facilius in nostrũ genus grassarentur, id genus superstitionum seminaria religionis prætextu infudisse: quam ita Lucretius improbauit.

Religio peperit scelerata atq; impia facta.

Nec enim ea uere sunt quæ sub his præstigijs oculis obtendũtur: sed omnia ceu umbræ ac somnia, si quis propius aciem ingenij & quasi manu admorit, euanescunt, & faciles soluuntur in auras. cuius rei argumentum id quàm maximum puto, quòd per has artes plus uirtutis aut certiorem ualetudinẽ habet nemo, nec diuitiarũ amplius possidet. Quos lepide Cicero illudit, quoniã quibus diuitias pollicẽtur, ab his drachmas ipsi petunt. de hijs diuitijs sibi deducant drachmam, reddant cætera. Quòd si ea uera essent quæ recipiunt, nulli fortiores neq; inuicti magis Achemenidum gente: accepimus tamen paucis Luculli legionibus succubuisse tot reges Magorum, quom tot medicamina tot herbas gemmasq; nosse profiteantur quibus uictoria comparari possit. ijs nulli omnium fortunarũ locupletiores, quorum scilicet in manu Lotace dari solita à Persarũ rege legatis, ut quocunq; uenissent rerum copia abundarẽt. Tum uero quæ flumina hijs obsisterent, quæ portarum claustra aditum intercluderent, æthiopide præmunitis? Nulli apud Eleos præpollerẽt in formę certamine, utpote medicamentum cõmiscentibus à Democrito traditum, quo pulchri boni & fortunati gignantur liberi. Bona autem corporis habitudine usq; adeò præstarẽt, ut nemo magis. Panos certè nũnquã reformidarent, quandoquidem eos uerbascum tollere autumant, si ea ratione adhibeatur, ut uirgo nuda ac ieiuna ieiuno imponat, & manu supina tangẽs dicat, Negat Apollo pestẽ posse crescere, quam nuda uirgo restinguat: atq; ita retrorsa manu ter dicat, totiensq; despuant ambo. Quis uero incantamina ui pollere existimauerit, qualia in cantharides: φεύγετε κανθαρίδες, λύκος ἄγριος ὑμᾶς διώκει, id est, fugite cantharides, lupus agrestis uos persequitur. Et illa in striges σύρνια πομπεύειν νυκτικόμα, στρίγγα δ' ὄλαον ὄρνιν ἀνώνυμον ὠκυπόροντε πνίκα, id est, Syrnia noctiuaga strigesq; detestabiles inauspicati nominis & uelocis offocationis abigantur. Hijs præterea capillatiores nulli, ut etiã parua consectemur: ueluti quibus præsto est lysimachia. Lyentericus item nemo, quòd tragonia facile splenem exedat. Deniq; nemo magis se tibi princeps excellens commendaret: non uirtutum magnitudine, quibus solis alliceris, sed hierobotane (sic enim uerbenacam dicunt) tantummodo fretus. hac enim perũctos impetrare quæ uelint, febres abigere, amicitias conciliare, nulliq; nõ morbo mederi. Nam ita se excellere in amatorijs ac lenocinijs glossopetra comite spondent, ut facile queant Phædram Hippolyto cõciliare. Alia etiã maiora insanioraq; profitentur, amnes reuocare, mare colligare, uentis animam adimere, solem inhibere, lunam despumare, stellas euellere, diem tollere, noctem tenere, antiquum chaos elicere. Ille item uoces auium coniectat, ille alios infatuat, sibi uni sapientiam uendicat. Ille sese complumat. Ille tanquam annulo gygis omniũ oculis se subtrahit. sed uanitates & deliria huiusmodi iam longũ est persequi. Nunc quæ ad amorũ illicia euocandamq; lunã attineãt diligenter, quantũ tumultuario cõsequi potuerimus, explicemus, nil prorsus è nostris arculis adijciẽtes, sed aliũde omnia bona fide mutuantes: quãdo omne qcquid hoc belli est militabitur in tuæ spem gratiæ.

Ad amorum illicia.

Mulieres potissimum ad magiam accinguntur œstro amoris inflammatæ, uel abdicati ac desultorij amoris suspicione. Nam ut uere inquit Euripides: mulier alioqui meticulosa degenerq; ad robur atq; arma tractanda: sed quoties se in toro læsam aduertit, haud alia mēs sæuior. tunc omnes machinas, omnia cōmenta, omnes astus excutit, uel ut illiciat amatorē, uel succubam propulset. Exemplum dabit præ omnibus Theocritus, apud quē Simetra ita in Delphida bacchatur, ut primo laurus philtra & quędam id genus suggeri sibi optet à Thestyli, quo Delphidem reuocet iam à se per dies duodecim retorridum, & ad nouos amores deficientē: mox lunam fauorabilē precatur, infernæ Hecatæ supplicat, ut uotis subscribat: in eius enim manu uim uenenis infundere, utpote quę plus polleat in ueneficijs Circe Medeaq; & flaua Perimeda. tum Iynga obtestatur intercalari obsecratione (ea auicula est olim Echus filia Iouis ardor philtris accōmoda, quam nostri uerticillam uocitant) amicum ad suas ædes pertrahat. tum primū fruges ac laurus flammę inijcit, hæc addens:

Vrit me Delphis, urô hanc in Delphide laurum.
Et uelut hæc stridet flammis succensa, nec usquam
Cernimus è tenui cinerem superesse fauilla:
Sic paribus flammis tabescant Delphidis artus.

Et ut liquescunt cæræ igni, sic ille amore: utq; uenereus rhombus æneus circumagitur, sic ille ad nostros postes retrudatur. Dein furfures torret, & Artemidē inuocat, quæ adamantem ipsum & si quid adamante durius intra inferos potis est inflectere. Quæ ubi dixit, canes Hecates pręurij exululāt, in triuioq; ipsa Hecate uisitur, ærataq; tympana concrepant. Hinc amoris reminiscitur, & se cruciat: tum merum libat ter, euertendis alienis amoribus carmina susurrat: quorum eum tantum obliuisci cupit, quantum Thesea dicunt

Formosam in Dia quondam liquisse Ariadnam.
Dein uelut hippomanes quod nascitur Arcade terra
Pernices accendit equas percurrere montes,
Sic properet Delphis ad nostras protinus ædes.

Postmodum chlenæ laciniam Delphidis monumētum ignibus obijcit, ac de amore conqueritur: qui ceu irudo sanguinem depopulatur: recipitq; se in sequentem diem tritas lacertas poculo admisturam. Deinde Thestyli unguina exhibet, quibus subliminarē lapidem Delphidis oblinat, summusimq; inhalet: Perlino Delphidis ossa. Suos deniq; amores conqueritur: quorum initia repetit memoria, & intersitum carmen immutat in illud:

Vnde amor iste meus, referas mihi maxima Phœbe.

Et parcas deierat, nisi in gratiam redierit, eum ad orci ianuas detrusuram: adhibituramq; deteriora quædam pharmaca ab Assyrio hospite indicata. Postremo lunā missam facit & cuncta ualere

Astra iubet tacitæ noctis comitantia cursus.

Hunc autem locum ideo cursim ac præpropere signaui potius quàm trāstuli, quòd Virgilius eum licet mutuatus sit, sub alia tamen specie cōformarit. Ille enim aquam & molles uittas & uerbenas pingues & mascula thura: quæ sic dici religionis gratia existimamus, ne sexus alter usurparetur, quom aliàs non ferè mas uocetur ubi nō sit fœmina. Idem addit triplicia & discolora licia, præterea laurum fragilem, limū durabilem, cærā liquabilem, & Daphnidis exuuias: eaq; adnectit carmina coronidi, quæ oppido pensitanda putamus in magia.

Fer cineres Amarylli foras, riuoq; fluenti
Transq; caput iace ne respexeris
Et alibi in opere serio
Falcibus & messæ ad lunam quæruntur ahenis
Pubentes herbæ nigri cum lacte ueneni.
Quæritur & nascentis equi de fronte reuulsus
Et matri præreptus amor.

Apollo-

Apollonius Alexandrinus, qui se Rhodium maluit appellari: ubi instrumenta tri-
uenefica Medeæ connumerat, imprimis è sanctuario ait exprompsisse ueneficium prometheum nomine, quo sacrum factura Hecate perlineretur. Id uero ait neq; æris ictibus penetrabile, neq; igni delebile, quod aquila lancinante primo natum sanguine prometheo fertur. Cui flos brachij magnitudine, colore croceo, caule duplici, radice carnis simillima & nigra ceu fagi humor. Legitur autem id non sine Promethei cruciatu. deinde septies Brimo inuocat, quę Persephone interpretatur. & hęc ita suo usui Flaccus Valerius accõmodauit:

Cingitur inde sinus, & qua sibi fida magis uis
Nulla, prometheæ florem de sanguine fibræ
Caucaseum tonitrum, nutritaq; gramina ponit.

Et quæ ille locupletius prosequitur uolumine septimo. De Prometheo Senecam intellexisse suspicamur quodam loco, ubi Medeæ pharmaca & deprecatiões explicat,

Quæ fert (inquit) opertis hyeme perpetua iugis
Sparsus cruore Caucasus Promethei.

At Lelius, ut adhuc constat, ita suas magas instruit. philtra omnia undiq; eruũt. Antiphates illud quæritur, trochisculi, ungues, teniæ, radiculæ, herbæ, surculi, aureæ ilices, bichordilæ inientium dulcedines. Apud Lucium Pamphile celebratur maga primi nominis, & omnis carminis sepulchralis magistra, quę surculis & lapillis & id genus friuolis inhalatis omnem istam lucem mundi sideralis in ima tartari & in uetustum chaos summergere nouit. At Flaccus Venusinus Canidiã præmuniens insodientẽ puerũ nobilẽ, exerta uti medulla & aridũ iecur amoris esset poculũ, inquit:

Iubet sepulchris caprificos erutas,
Iubet cupressos funebres,
Et uncta turpis oua ranę sanguine,
Plumamq; nocturnæ strigis,
Herbasq; quas Colchos atq; Hiberia
Mittit uenenorum ferax,
Et ossa ab ore rapta ieiunæ canis
Flammis aduri colchicis.

Hanc alibi pallentem describit unguibus terram scalpere, & pullam diuellere mordicus agnam, laneamq; & ceream effigiem adhibere, hanc amantis, amati alteram, quibus barbam lupi & dentem colubræ adiungit. Huius deniq; enumerationis metas teneat Lucianus ille Samosateus deorum & hominum salsissimus subsanator, apud quẽ ita Bacchis Melittã monet, Græce quidẽ, sed nos ita latina fecimus: Haud res est magni precij ó Melitta: sed drachmã & panem accipe: ijsq; addi oportet præter salem obolos etiam septẽ, & sulphur & faculam. Hæc inquam anus excipiat, & cratera contemperet: solamq; illam bibere opus est. & ipsius uiri nonnihil adesse oportet, ceu uestem aut crepidas uel capillorũ aliquot, uel quippiam id genus. M. eius crepidas habeo. B. has è paxillo appendens sulphure suffito, & ignibus salẽ fundens utriusq; nomina pronuntiato, illius scilicet ac tuum. ex sinu deinde rhombum promens circumage, carmen quoddam immurmurans lingua præceleri, barbaraq; ac perhorrenda nomina complicans. Hæc tum ita feci, & mox Phanias, tum increpantibus socijs, tum Phœbide pro concubitu plurimũ exposcente, sed imprimis carmine adactus ad me uenit. Aliud me præterea docuit magni odij cõcitabulum in Phœbidem: ut eius scilicet uestigia obseruarem, eaq; quom præterijsset delerem, atq; illius sinistrum uestigium dextro pede inscenderem, & rursus dextrum sinistro: ac dicerem: te super inscẽdi, teq; superior sum. Itaq; quicquid indixit perfeci. Et de his quidem quæ ad amorem attineant hactenus. Reliquum est ut de his quæ lunam deducere dicuntur, uerba faciamus.

Ad lunam euocandam.

Opinioni huic quæ in hominum mentibus iamdiu sedere creditur, quòd luna trahi posit è cælo, occasionẽ uidetur dedisse eius defectus. Quẽ quom olim in Thessalia Aglaonice mulier nobilis & astrorum perita præuidisset, ut se in admirationem homi-

hominum erigeret, recepit paulo mox cælo lunam euocaturam: simulatisq; carminibus, quom iam defectus obtigisset, ignarum rerum diuinarũ uulgus lunam detractam existimauit: cui postmodum se opitulari posse tinnitibus & cõplosionibus sperabat, conditionem sideris miseratũ. Cui sententiæ Plinius noster plane uidetur astipulari: quòd in deliquio lunæ ueneficia arguat mortalitas, & ob id crepitu dissono auxilietur. Quo pauore ignarus causæ Nicias Atheniensiũ imperator ueritus classem portu educere opes eorum afflixit. Tametsi ab Alexandro ex Aphrodisiade alia eius crepitus ratio reddatur. Quoniam scilicet luna in eclipticarũ cõiunctionum terminos incidente, & in conum ex umbra terræ factum propter solis diametrũ, & per lineares angustias magis luna propter celerem cursus motum frequentiusq; dictos casus incurrẽte, crebriores fiunt lunares defectus. At homines æs & ferrũ quati unt dæmonas fugantes, quoniam per id tempus cæli luminaria influẽtias in terram non demittunt bonum afferentes, & perniciosos dæmonas à nobis arcentes. Ea uero imprimis causa Magi lunam detrahere profitebantur, ut uim quandam secretiorem in pharmaca despumaret ad humanas mentes euertendas, si quo modo id fieri potest. Nam ut ille inquit, uenena magnum fas nefasq; non ualent conuertere humanam uicem. Et de lunari spuma ita quidem Lucanus existimauit:

Phœbeq; serena
Non aliter diris uerborum obsessa uenenis
Palluit & nigris terrenisq; ignibus arsit,
Quàm si fraterna prohiberet imagine tellus
Inserretq; suas flammis cælestibus umbras.
Et patitur tantos cantu depressa labores
Donec suppositas propior despumet in herbas.

quod alibi uirus lunare nuncupauit. Quæ autem uerba soleãt adhiberi licet oppido quàm difficile id uideatur inuentu, quòd sacrosancta religio nostra superstitionis illius traduces ferme radicitus extirparit: uideor tamẽ quasi eorum quandam umbram assequutus apud Porphyriũ in epistola ad Anebonem Aegyptiũ. Cuius uerba haud paucis pensitanda si addidero ex Eusebij testimonio, syntaxi huic compendium faciam. Ea sunt: Illud nullam mihi rationẽ habere uidetur, quòd non modo dæmoni aut animæ sed ipsi regi atq; reginæ, soli inquã ac lunæ, aut alicui cælestium deorũ famuli nõnunquam & scelesti homines terrorem incutiunt, & multa falso cõminiscentes ad aperiendam ueritatẽ illos compellunt. Falsa enim profecto dicunt atq; impossibilia, quom cœlum se scissuros & arcana Isidisædituros & membra Osiridos Typhoni tradituros minantur, nisi Di respondeant. Quomodo enim ignobiles ac meticulosi nõ sunt, qui ficto huiusmodi terrore tanquam infantes moueantur. moueri autem eos istis Chæremon etiã sacer scriba testat: & hæc illa dicit esse quibus maximè dæmones cogantur. Ipse uero quibus utuntur rationes ac preces qua ratione ualeant non intelligo. Tu, inquiunt, qui è limo emersisti, qui sedes in loco, qui nauigio nauigas, qui singulis horis formã cõmutas, & in singulis Zodiaci signis cõmutaris. His enim orationibus atq; hymnis hominũ obtutibus dicunt deum se subijcere, nescientes q imaginatiõis suæ passionem illi tribuant. Si uero hęc symbolicôs dicũtur, quia uirtutũ signa suarũ sunt, expositionẽ nobis obsecro horũ signorũ afferant. Nõ enim passio hæc profecto ullo modo credi potest. nam si ea solis foret, quemadmodum eclipsis sic ab uniuersis hominibus uideretur. Barbara uero uerba, & quæ nihil significant, quid sibi uolunt? nam si ad uerborum significationẽ deus respicit, quacũq; uoce eadem res significatur mouebitur. Non enim Aegyptius erat deus. Si autẽ Aegyptium forte fuisse fateamur, non tamẽ Aegyptia lingua, immo uero nec humana locutum existimabimus. Quare aut magorum improbitate hæc omnia sunt excogitata, qui nostros affectus deo ascribere ausi sunt: aut aliter homines de deo cogitant quàm ipsius rei ueritas habeat. Hactenus Porphyrius ex latino interprete, quando nobis deerat Græci codicis facultas quom hæc scriberemus. At ego quom ex anu quadam istarum rerum bene conscia accurate percunctarer super his magorũ commẽtis, imprimisq; quomodo magia ad homines deriuasset, ea mihi in cubitum nixa

seq;

seq; baculo fulciens, sic blande ceu ex oraculo responsum dedit.

Apologus Magiæ.

Vanitas olim iuncta Miraculo furtiuo concubitu progenuit Magiam secundam cognomine: reformidãsq; ne forte Veritas cũ qua perpetuas inimicitias gerit, à qua etiam paribus signis congressa sæpius profligata est, suum partũ enecaret, illum Impudentiæ ac Timori iunctis cõnubiali fœdere cõmendauit. At illi in sinu Incomprehensibilitatis e uestigio collocarunt, mandaruntq; furtim & sub præstigiarũ crepundijs æducandam. Quæ mox in grandiorẽ ætatem adulta, iamq; pinnulis præmunita euolauit in fatuorum arces: ibiq; nidulans Credulitatẽ peperit. Quę utpote parentis beneficijs grata, illã mutuo enutrit, & quasi ἀντιπελαργίζῃ, alioqui breui interiturã.

CAELII CALCAGNINI IN FVNERE BEATRICIS PANNONIARVM REGINÆ, oratio.

I PAREM corpori atq; animo uim natura tribuisset, ijsdemq; præsidijs utrunq; obfirmasset: nõ esset hic nobis lugendi locus, non tam inexpectato funeri illacrymandum: quandoquidẽ maxima illa omni æuo Beatrix Pannoniarum regina, quo animo arridentem fortunã reflantemq; pertulit, qua semper magnitudine cum ea colluctabatur, et supra humanos casus mentẽ extulerat: hoc etiã se ab hac rerũ uicissitudine, atq; ex hac fati immanitate potuit uindicare. Sed quoniam ita comparatũ est, ut in nostra manu atq; arbitrio animus constet, possitq; more humanæ sapientiæ uersari, ab omni necessitatis periculo abiuratus: at corpus fluxum, omniq; mutationi obnoxium, adeò hoc deorum beneficio fraudatur, ut nihil se ipsa fragilius aut incertius agnoscat hæc mortalitas. Quæ res maximè quom tam raræ, tamq; excellentis reginæ mors nuntiata esset, bonorũ omnium & imprimis amplissimi principis & maximi Antistitis mei animũ consternauit: ita ut lacrymæ & doloris impetus coerceri uix posset. Subibant enim magna illa & præclara regiæ maiestatis ornamẽta: seu tu genus inspicias, quod est augustissimũ: seu regni amplitudinẽ, quod se in Germaniam Pannoniasq;, & in Scythiam usq; ad penitissimã illam paludem Mæotida propagat: seu tu illam uim & diuinitatem ingenij rerum omniũ capacem inspexeris, nihil nõ magnum, nihil non admirabile occurrat. Hinc Arragoniæ familiæ sanctitas, cuius imperiũ ab antiquissimo illo Rhamiro Sancij filio ductum, Cantabriam maximamq; Hispaniarum partem profligato infestissimo Sarracenorũ rege Bucchare suæ ditionis fecit. Hinc tanquã ex Argo naui magni artibus pacis, magni artibus belli Heroes. Hi maximum sibi imperium solerter omnia agendo adsciuere: nobilissimamq; partem Italiæ Campaniam, Calabriam, Apuliam, Samnites, finitimãq; Siciliam suo iuri adiecere. Hinc celeberrimus Beatricis pater Ferrandus. hinc clarissimi fratres Alphonsus, ac Federicus ambo reges, ambo uirtute ac fortuna memorabiles. Inter tot maiorum monumenta, tot familiæ exempla nata atq; ad gloriam educata Beatrix regina, omne hausit ab ipsis (ut aiunt) incunabulis, ueræ ac regiæ dignitatis decus. Quod deinceps dotale nobilitati Coruinę inseruit, Matthiæ regi fortissimo ac felicissimo iuncta. Huic scilicet omnia illa debẽt summi regis præconia, omnes illæ laureæ. Illa effrenem atq; inter barbaros educatum animum incredibili prudentia molliuit. illa ad clemẽtiam, comitatem, liberalitatẽq; traduxit. Hæc fecit, ut Matthia rege in terris nihil esset augustius

gustius, nihil apud posteritatẽ optabilius. Verum ergo ac rarum felicitatis humanæ exemplum, Beatrix regis filia, uxor regis, regum soror, reges etiam paritura, si quid esset apud mortales omni felicitate absolutum, nec lætis rebus aliquo dispendio fortuna interstreperet. Alioquin illa sapiẽtissime tam grauẽ iacturam redemit ingenio, cum sibi diuinæ indolis & iam maturæ uirtutis filium Hippolytum nepotem ex sorore optauit, illisq; illibatissimis manibus aluit, atq; ad hanc magnitudinẽ, qua nunc ille pollet cõformauit, ac penè infantem ad summum Pannoniarum sacerdotiũ prouexit. Multa sunt profecto quę me in admirationẽ tui erigunt reginarum clarissima: sed quod huic optioni conferam, non habeo. Cætera enim puto humana industria, tuoq; illo ingenij acumine geri potuissent, hæc una optio multum mihi præ se fert diuinitatis. tu enim nõ nisi deorum consilio atq; aliquo numine ita suadente absentem absens optare potuisti. Hæc igitur tanto reliquis tuis rebus gestis uidetur præstare, quanto maius est filium eligere, quàm peperisse. hoc casu, illud constat iudicio. Nec tua te profecto fefellit opinio. nam, ut reliqua principis mei insignia in maius ocium differã: qui enim possim tam paucis horis, quæ ad meditandum datæ sunt, rem tantam cõminisci? tam magna profecto animi gratitudo, tam tenax beneficiorũ memoria, huius rei opulentissimũ testimonium facit. Quis enim indulgentius aut maiori liberalitate perculsam iniuria fortunæ potuit re atq; opera sustinere? Quis lapsam regno promptius excitare, & quasi celebrem illam Græcorum ἀντιπελαργίαν imitari? Quis defunctæ memoriam maiori pietate aut grauiori gemitu prosequi potuit? Macti ergo fortuna uterq;, nec tu melius collocare beneficia potuisti, nec ille honestius rependere. Sed in his & deorum consensus, & fortunæ benignitas plurimũ pollet. Hæc tota tua sunt: pudicitiam nõ constanter modo seruare, sed etiam in alijs uindicare. grauitate citra regium supercilium uti. adeuntes ac supplices non solum comiter excipere, sed confirmare, atq; ad meliorem spem reuocare. Iustitiam admirabili condire clementia. Disceptationes dexteritate incomparabili sedare, populorum & ciuitatum saluti ac securitati consulere, bonisq; artibus regna instituere. Efferatos animos emollire, bene educatis ingenijs fauere, literatos undecunq; accersere, eosq; omni munificentia honestare: quo factum est ut in Pannonias omne fermè Latium ea tempestate migrarit, atq; in media barbarie Athenæ excitarẽtur. Illud enim usu compertum est, eos solos ambitu æternitatis laborare, qui digna memoria faciunt. Hæc uero illi tantum beneuolentię, tantum admirationis apud eas nationes latino nomini perpetuo infensas peperere: ut eam unam quasi cælitus demissam quę Pannonias illustraret, colerent ac uenerarentur. Hoc antea satis exploratũ, tunc maximè perspectum est: quom indignata improbitati fortunæ, Pannonas relinqueret, seq; in fratris regna reciperet. Nemo enim lacrymis, nemo doloribus imperauit. Ipsę illæ augustæ arces, ipsa oppida, ipsa mœnia indignitatem rei detestabantur: seq; optabant à suis sedibus reuelli, ut diutius optatissimo perfruerentur aspectu. At illa omni maior infortunio inuictum animũ perturbationibusq; imperuium cõstanter ad summũ usq; diem, & quasi uitæ exodium seruauit: ostenditq; animũ regium oppugnari posse, expugnari nunquã. Agite igitur proceres celebrate exequias, nunquam maioris fœminæ funus uidebitis. Cuius excellentiam atq; obitum mecum ipse repetens, decessumq; & immortalitatẽ tantarũ uirtutum expendens, rationes omnes in eam summã redigo: quòd si ad desideriũ mœstissimi principis atq; optimi cuiusq; respicimus, inclyta fœminarum Beatrix parum uixit: si ad rerum quas gessit magnitudinem, satis uixit. Si ad contumelias fortunæ & rerum inclementiã, nimium diu uixit. Si ad memoriam operum eius, semper uictura est. Solatur me nõnihil hæc ratio, facitq; ut eam flere pudeat, quæ si sapientius cõsuluerimus, ex hoc rerum turbine ad meliorem uitam migrauit. Ibiq; nunc felicius conquiescit, ubi nulla rerum intemperies, nullus mœror, nulla formido, æterna omnia, tranquilla omnia, & sempiterna felicitas.

CAELII CALCAGNINI IN FVNERE HERCVLIS STROZZÆ ORATIO.

IDEO idem mihi propè accidisse, quod olim Polo histrioni contigit: ut non fictus neq; simulatus luctus mihi agendus sit hoc loco, sed uerus planè ac certus dolor exprimendus. Nihil hic fucatum, nihil ad imitationē effictum, ex uero, ex animo, ex re ipsa magnus mihi mœror incumbit, magna me cruciat miseratio, torquet iacturæ magnitudo, uexat indignitas ipsius rei. Quo maior mihi uenia debetur, si tanta pressus sollicitudine, si tanto perculsus gemitu minus assequi potero quod opto, nobilissimi scilicet ac exactissimi uiri laudes recensere. Quom enim mihi uenit in mētem, quantū Hercules Strozza, ille inquā Hercules omnium uirtutū clarissimum specimen, uel cognationis gratia, qua erat familiæ nostræ coniunctissimus, uel nōnulla opinione studiorum meorum, uel, quod malo credere, sui ipsius ingenij bonitate mihi faueret: quanto amore complecteretur, quantū propensus esset omnibus bonis prodesse: tum demum excrucior, enecor, ac doloris magnitudini me imparē fateor. Ergo illæ omnes acerrimi ingenij amœnitates, omnes illi benignissimæ naturæ flores exaruere. Tot annorum uirtutes, tot fœcundissimi animi lumina, dies una, hora una, momentum unum abstulit. Di immortales, quantum poterant homines animosius ad præclara excitari, si quo propius ad humani animi fastigium quisq; accessisset, eo minus in eum improbis ac flagitiosis liceret. Sed nimirum ita est, in eosq; solet uiolentius atq; acerbius uim omnē ac sæuitiam mors exercere, quos sibi promptius aduertit immortalitatem parare. Atq; hoc est, quod cum ijs plerunq; acerbissime actum uidemus, qui uel gestorum præstantia, uel literarum monumētis in posteros uitam propagāt. Cuius rei testimonia, quæ locupletissima sunt, si uel apud ueteres, uel in proximis seculis perquisiuero, facilius oratio nostra, unde soluat, quàm ubi sistat, est inuentura. Quanto enim quisq; ad cælestem gloriā maiori passu nitebatur, eo grauiori impetu fata manum iniecere, eo truculētius magnos conatus interrupere: ut testatius omnibus fieret, nihil esse in humanis tam amplū, tam paratū de quo sibi certi aliquid polliceri possit hæc mortalitas. Cuius sententiæ in nulla parte actionum humanarū desiderari possunt exempla: conspicuum tamen hoc & pręsens, quod se grauissimū oculis offert, ut atrocitate ac magnitudine sua cætera omnia excellit, ita neminem potest naturæ suæ memorē non uehementissime consternare, ac recordatione nostræ imbecillitatis nō maximè permouere. Nec id quidē iniuria. Si enim Herculis Strozzæ ornamenta, quæ nulla parte cessant, in memoriam reuocemus: si decora, quæ undecunq; se offerunt, amplissima repetamus: mirifice hoc uulnus exulcerari uideo. Quis enim obsecro lacrymis imperet, quis eiulatus coerceat, agnoscens hominē nobilissimū, ex nobilissima Strozzarum familia, ex qua incertū an ille plus decoris, an illa maius ornamentū mutuaretur, tam fœde, tam immerenter iacentem. Mouent me hinc celeberrimæ familiæ præclara in hāc rempublicā merita, uel militiæ, uel domi, huic populo nauata: ex eo usq; tempore quo in Florētina nobilitate & opibus & uirtutum indole plurimū excellebat, necdum ad nostros transmigrarat. Quæ enim unquā ætas Francisci Strozzę fortissimi uiri nomen ex memoria huius urbis delebit? Quom patriam nostram ab infestissimo hoste occupatā sua uirtute ac militum robore in libertatem uindicauit. Nonne ille uobis, quirites, spes uestras, liberos, penates, opes deniq; omnes eiecto infensissimo nominis uestri inimico restituit? Nonne ille uobis pacem peperit, ac tranquillitatē comparauit? Primus ex hac familia Nannes actus patrijs seditionibus gentilium meritorū conscius hanc urbem sibi ex omnibus tutissimum diuersoriū ac perfugium optauit. Huic fortunas omnes, huic familiam omnem cōmendauit: qui cum ut maiori quodam uinculo iungeretur, Cōstantiā fœminam lectissimā ex antiquissima Cōstabilium sobole uxorem duxit: quàm autem

feliciter, nõ attinet hoc loco dicere, certè ita fœcundã, ut ex eo tẽpore Strozzarũ seminarium latissime sit in omnẽ urbem propagatum, nec ulla fermè sit familia in hac republica paulo nobilior, quæ necessitudine huius gentis gloriari non soleat: utpote quæ suis titulis non modo Italiam sed aliquot etiã prouincias illustrarit. ex Nanne autẽ, Di boni, quàm generosa soboles, quantus uirtutis nitor emicuit? Quis enim Roberto grauior aut constantior? quis Nicolao aut liberalitate aut animi prſtantia grandior? aut etiam fœcundior? Hinc scilicet paternæ magnitudinis uiuum exemplar Carolus, hinc Sulpitius. Nã cæteros liberos, tantã spem nepotũ, festinata mors rapuit. ex altero sexu Lucia, & formæ & pudicitiæ rarissimũ deus Boiardorum stemmata profusissime honestauit. Ex Nanne etiã Laurentius ille totius gentilitatis flosculus, maximi omni æuo principis Borsij deliciũ. Mirũ uero quantũ auito splendori addiderit Titus. Quo neq; alius amplioribus magistratibus functus, neq; in ciues munificentior. Qui familiæ atq; honorum dignitati lumẽ literarũ adiunxit, æternaq; monumenta ac minime posteris pœnitenda literis mandauit. Qui summas olim legationes tanta autoritate, tanta obiuit ingenij dexteritate, ut neq; cõmodius, neq; felicius quisquam antea. nec minus eo quãtum præstaret ingenio omnibus indicauit, quom ducta Domicilla uxore Strozzarũ nobilitatẽ Rangonæ cõmiscuit. Nemo autem facile mulieris laudes expresserit: in qua uirili ingenio matronalis pudor adiunctus mirum omnibus atq; incredibile temperamẽtum reddebat. Ex hac clarissimos sustulit filios, atq; ex his superstites nobilissimũ equitem Guidum, qui nunc seditiosissimam partem Flaminiæ à maximo principe præfectus, tanta cura, tanto moderatur ingenio, ut iure omnibus mirabilis tam matura iuuenis prudẽtia uideatur. Hinc & Laurẽtius editus, qui unus merito dici potest Mineruæ Charites cõciliasse: ea est popularitas ingenio, ea promptitudo, ea comitas, ut nõ totius curiæ atq; uniuersæ urbis nuncupetur deliciæ. Quanta uero sit optimorũ fratrum pietas, nemo est uestrum qui coram non inspiciat. Quàm mœsti uultus, quàm demissi, quàm lacrymosi. quantus gemitus illo pectore tegitur? quantus dolor? si precarius animorum aspectus à Dis impetrari posset, nemo est tam ferreus, tam adamantinus quin fletu ac miseratione dirumperetur. Facta est enim suauissimi fratris iactura, iactura inquam non ferenda, nullo tempore, nullo seculo reparanda. Hercules enim ille totius quæ usquam est amœnitatis, nobilitatis, uirtutis decus interijt: ille flos illibatus populi excidit. Heu heu quò abijt illa animi acrimonia? illa uis, illud acumen ingenij, illa literarum officina, illa poetices suauitas. Quantus erat in omni orationis genere, seu uorsam seu prorsam conderet, Quanta naturæ indulgentia omnis generis carmen effingebat: seu mordax Iambicum, seu grande Heroicum, seu dulce elegum tentaret. Ita animose inuehebatur, ita feliciter insurgebat, ita blande ac suauiter concinebat, ut multi inuiderent, nemo assequeretur. Quanto lepore, quanta pronuntiabat memoria? Semel etiã tantũ perlecta uel ordine præpostero repetebat, ita ut neq; hæsitaret, neq; ulla syllaba subsultaret. Qua gratia nuper Thuscum carmen pangebat? Qua facilitate lydios numeros contexebat, uiris exercitatissimis in eo genere admirantibus. Audiui ipse audiui Antonium Thebaldeũ, uirum latine ac thusce doctissimum, illud serio asserentẽ, neminem Hercule felicius eos modulos tentasse, aut in his celerius profecisse. Literas autẽ Græcas quanto impetu hauserat, quàm scite ac facile omnes transmarinas ueneres asciuerat? Quàm graphice Homeri amplitudinem ac uarietatem imitabatur? Quãtum nuperrime sum admiratus, quom magnos quosdã ac plenos Heroicos ex Gigantomachia, quod opus magna cura sed maiori ingenio conformabat, intonasset: quàm teres carmen, quàm uarium, quàm succiplenũ, quàm ut uno uerbo absoluã Homericũ. At nunc prò dolor, tam bellũ opus, tã grauiter inchoatũ, summæ manus expers ac interruptũ iacebit. Credo mors sæua atq; importuna illud ipsum cõsulto aduertisti, ut maximo ac pulcherrimo operi obstreperes, quo maiore ac certiore plaga rẽ latinã, nosq; ipsos offenderes, ipsumq; tantæ molis opificẽ ex altissima immortalitatis specula deijceres. Atq neq; hoc ipsum tibi omnino ex uoto processit, quãdo tot eius etiã supersunt monumẽta, ut facile à tuis legibus atq; obliuiõis iniuria eius memoria uendicet. Adde literaturæ cãdorẽ animi incom-

incomparabilem, adde omnium doctorum beneuolentiam: quos omnes ita complectebatur, ut neminem despiceret, nulli se præferret, bonis ingenijs plurimũ faueret, & eorũ laudes prædicaret, atq; ultro tẽporibus gratularetur. Est enim ita natura comparatum, ut nemo alterius, qui suæ confidat uirtuti, inuideat. Quantum autẽ omnes eius ordinis amaret, hoc facillime potest indicari: quòd honestißimis hospitibus ita ædes patefecerat, ut suo iure quisq; in eius domo uteretur. Illustres etiã, & magno aliquo nomine insignes, non alibi libentius uersabantur. Excipiebantur enim principes, ac nostræ religionis cardines, alijq; id genus proceres, tanta comitate, tam frugi apparatu, ut in uniuersa Italia, apud omnes prouinciales, magnas ac excellentes amicitias cõparasset: quas omnes uideor mihi uidere, tã tristi atq; inopinato nuntio consternatas. Quòd si externi atq; aduenæ ita hominẽ optime meritum colebant, amabant, admirabantur: quid mirum si dux maximus atq; omni præconio maior Hercules suffecto à patre indulgentißimo in tribunitiam potestatem, mox primas dignitatis partes addixit. Macte igitur Hercules & parentis & sapientißimi principis testimonio. Tu profecto ingenio, uirtute, honore, ac fortuna parenti minime impar. uno tantum maior ille ac tu minor: quòd & illi habere, & tibi nõ relinquere, talem filium contigit. Adiudicatã subinde dignitatẽ qua neq; maior, neq; honestior in republica ulla optari potest, in solium paternum adscitus Alphonsus dux, & sanxit & maximo consensu approbauit. In qua quom uix dum ex ephebis excesißet, quod nemini antea contigerat, tam sollerter, tam sapienter se gesßit, ut si quis animaduerterit quot infortunijs, quot calamitatibus ea tempora perculsa sint, quom pestilentia ad internecionem urbem uexasset, mox Padus esset in glaciem cõcretus & proxima æstate in agros omnes latißime restagnasset: dehinc Sequani gens infestißima multis diebus impensa publica essent sustinendi, quom præsertim extremum malorũ populari um fames non nostram modo urbem, sed finitimas etiam regiones, atq; omnem fermè Italiam inuasisset: nemo illi iure conferendus uideatur. Nam quis rogo quirites, quis tot fortunæ telis sese agminatim ingerẽtibus restitisset? quis sæuißimis temporibus rectum clauũ tenuisset? At Hercules aliquo fato in ea tempora detrusus incomparabili animi magnitudine, quà poterat huic & illi luxatæ reipublicę parti succurrebat. Vidi ego ingemiscentẽ quom & summa rerum & ærarij penuria maximè urgente paulo duriores, quàm aut populus, aut ipse uoluisset, fierẽt exactiones. Sed quis uestrum obsecro absq; pecunia rerum necessariarũ quicquam egerit? quis pecuniam sine exactione inuenerit? At ille non mediocri etiã cum dispendio patriæ plerunq; in summa necesßitate proprio ære opitulabatur. Atq; hæc omnia uobis data & reipublicę. Quòd si uera fateri uolumus omni abdicata inuidia, neq; amantior huius populi, neq; infelicior fuit quisquam. Extant tamen & in his rerũ angustijs publica eius opera, & mœnia magna parte constructa, & portę ac pontes lateritij nouis fosßis additi. Adde & illa pietatis insignia, diuorum tutelarium basilicam multa parte refectã: adde maximę uirginis transpontanam ædem eius autoritate à fundamentis conditam: adde tot pias erogationes, quæ mihi non mediocrem spem afferunt, eum post obitum eò peruenisse, ubi beneactæ uitæ præmia consequatur. quod ut facilius fieri posßit, & charißimi fratres & pientißima coniux ex clarißima Taurellorũ familia, nec magis forma quàm modestia, & insigni quadam pietate in uirum memorabilis, tum obsecrationibus tum pijs largitatibus exorabũt. hoc est quod alioqui inualescentem dolorẽ nonnihil corrigit. Cum enim quotidie uideamus in rebus humanis nihil certi, nihil explorati: fluxas opes, lubrica regna & incerta: quom ea quam tanto ambitu quęrimus, gloria res sit omnium uanißima: quom res desultoria sit magistratus & crebrius ad immerentem accedens, ita ut neq; in felicitate, neq; in rerum amplitudine quisquam sibi tantillum polliceri posßit: quom uniuersa mortalium uita sit innumeris acta miserijs, neq; aliquid sit homine aut infelicius aut superbius: iam ego nihil uideo, quod ulli cõmodius aut felicius posßimus precari, quàm properam mortem ac minime cruciabilem, quæ quàm celerrime fieri potest nos manu fati eximat, eripiatq; aliquando ex hac rerum uicisßitudine, atq; in patriam reuocet. Quo profecto in loco, si ex anteactis moribus hominũ exitus metimur, positus Hercules

nunc longe humana despicit: nostrisq; lacrymis irascitur, qui summam eius felicitatem interturbemus. Proinde animi uim excitemus, idq; quod olim tempus est allaturum uirili prudentia præuertamus. Certumq; sit Herculem mortalem genitum, aut propediem aut post paucos certè annos hunc uitę mimum fuisse absoluturũ: atq; interea uario fortunæ turbine uexari potuisse, quem euasisse, maturæ atq; opportunæ morti acceptum est referẽdum. Euasit autem eo demum tempore, quo sibi perpetuo locum in memoria posterorum comparauerat.

CAELII CALCAGNINI IN FVNERE HIPPOLYTI CARDINALIS Estensis, oratio.

O ME miserum atq; infelicem. nam unde iustius non orationem, sed luctũ, nõ laudes sed lacrymas auspicabor, quàm ab incomparabili miseria & calamitate, in quam me deiecit fortunæ uis, & sæuissimi fati atrocitas. Me itaq; bis & ter miserum atq; infelicem, cui sine duce, sine uia, sine auspicio dicendum est. Excessit enim is à mortalibus, qui mihi ad dicendum uires, ingenium, facundiam, suggerebat: ex quo principium omnium meorũ uotorum pendebat, in quo meta rerum omnium mearũ subsidebat. Elinguis ego & mutus planè qui possum de te uerba facere Hippolyte princeps & Antistes omnium quos ulla ætas tulit maxime & amplissime? Ad cuius magnitudinem exprimendam nullius quamuis disertissimi atq; eloquentissimi oratoris facũdia unquam satis queat aspirare: quanto id mihi minus liceat, hoc præsertim tempore quo dolor omnem mihi animum, omnẽ mentis constantiam deturbauit. Consternauit scilicet me publica æquè & priuata iactura: quãdo eum principem amisimus, in quo patriæ & nostra omnium salus adnitebatur: in quo fortunati olim, sed nunc mœstissimi & infelicissimi fratris Alphonsi ducis fortuna magna ex parte conquiescebat. Quom ergo mihi dicendi facultatẽ ademptam uideã, unum hoc superest ut lacrymis & singultibus, uel huic dolori, qui me acerbissime enecat, satisfaciam: uel tibi princeps omnium optime & clementissime, parentẽ. Quare uos lacrymæ, uos extremi doloris subsidium lacrymę omnes sinus effundite, omnes aperite salientes: ingentem & interminam uobis effluendi materiã undecũq; depromit tam inexpectatus & acerbus magni Hippolyti obitus. Cuius quanto olim fuit uirtus & amplitudo maior atq; illustrior, tanto nunc decessus & mors durior & calamitosior. Hinc nobilissimã & celeberrimam tota Italia Estensem familiam luctu & mœrore deformatã uideo: ex qua ille patre Hercule duce, auo Nicolao marchione, di boni, quibus heroibus prognatus, incertum est plus ne fulgoris acceperit an inuexerit. Inde splendor ille inuictissimorum regum Aragonum per tot manus ductus, quanto nunc squallore hoc in luctu, hac in tam acerba clade obsolescit. Hinc enim materna origo ex Eleonora Ferdinandi regis filia. Nolo nũc altius lacrymas prouocare, & utriusq; familiæ ditionem, bella, gesta, celebrata facinora euoluere. Nolo prolixius Cæsarum & utriusq; Galliæ, Hispaniarumq; & Pannonię ac Sarmatiæ regum affinitates coniunctionesq; retexere: quando satis domi eiulatus ac planctus habemus, ne ab utroq; Oceano & ab aurea usq; Chersoneso complorationes accersamus. hic hic est uerũ & iustum & maximum argumentum, hic uera ærumnarũ seges. Excellentis enim animi ornamenta & immortalis ille uigor è cœlo haustus tot conceptuũ fœcundus, rerumq; omnium maximarũ capax nobis ademptus à nobis desideratur. Nolite existimare quicquam in rebus humanis fuisse tam arduum, tam excellẽs, tam homini imperuium: quod & pruden-

prudentia tanti principis uel assequi uel aggredi non auderet, uel diligentia atq; industria perficere. Quod nemini mirum uideri oportet, quando inter magnas expeditiones natus, patre scilicet difficile illud ac periculosum bellum cū Venetis gerente: mox infans penè adhuc inter crepundia & incunabula à Matthia rege inuictissimo Pannoniarū in filium adscitus. Nullā eñ ille rex prolem ex Beatrice Hippolyti matertera susceperat. Contigit autē eo tempore, quo ad Matthiam regem adductus est, ut Viennam urbem munitissimā rex expugnasset: in quam nō prius ingredi uoluit, quam Hippolytum in amplexū excepisset. Huic aduenièti toto exercitu per turmas instructo, tubarum clangoribus & felicibus populorum acclamationibus exceptus est: ut is iustius triumphus quàm lætitia nuncupari posset. Mouebat regem sapientissima indoles tantarum demum uirtutū, quæ deinde ad frugem coaluerunt, seminariū. Quare in ætate tenera adeò atq; præcoci primum ei post se locū inter proceres atq; optimates attribuit: & Istrigoniensis archiepiscopatus opulentissimi dignitate, quæ prima & maxima est inter eas gentes, honestauit: quā deinde post clarissimi regis obitum Italiæ ac patriæ desiderio pellectus in Agriensem episcopatum cōmutauit. Cæterum dum rex ille uixit, nihil præclare, aut mirifice, aut fortunate gestum est, cuius non ex æquo gloria ad Hippolytum pertineret. Sed hæc quæ olim fuerunt ad lætitiam & hilaritatē comparata, nunc demum sunt maxima lacrymarū & gemitus incitamēta. Ita enim profecto est, ingentes calamitates non nisi ex maximis lætitijs proficisci. Atqui, pro dolor, quanti & quàm mirabiles profectus illis principijs successere, in Italiam redeūti quàm fortuna pleno sinu sese effudit. Audierat pridem Ludouicus Sfortia Insubrum & Ligurū dux, in Hippolyto tantę uirtutis ac ingenij incrementa. Summis itaq; studijs in partem curarū & imperij accersitū, pro archiepiscopatu imprimis Mediolanensi renuntiari, mox ad Cardinalem apicem prouehi procurauit, qua dignitate post pontificiā auctior & augustior nulla est, utpote quæ regiæ maiestati decreto patrum adæquetur: id quod maiore admiratione dignū puto, quòd neq; ambitioni neq; auaritiæ id datū nouimus, sed ueræ laudi & certissimæ gloriæ, quæ à sola uirtute proficisci potest. In ea regni administratione, qua prudentia, solertia, dexteritate usus sit, testatur opinio eorum populorum sempiterna, incolumitatem tranquillitatēq; suam Hippolyto principi deberi testantium: quos omnes hoc tempore tam insperata clade consternatos allisosq; mihi uidere uideor. Subsecuta sunt deinde tempora Hercule patre adhuc superstite plena tumultus plena perfidiæ, Alexandro VI. pont. max. quom Cæsar Valentinus magnam partē Italiæ aut bello uexaret, aut in ditionem redegisset. In his abunde magnificum & fortunatum fuit sua tueri posse, & temporū inclementiam declinare. Quod nō solum factum est Hippolyti sapientia, sed & ipse Ferrariensem episcopatū, Campanum uero archiepiscopatum & archipresbyteratum uaticanū creuit. At sui eius auspicijs magnas accessiones fecere, quarum cōmemorationem & locus & dolor intercipit. Ne quis uero existimet Hippolyti prudentiam magnitudinemq; rebus tantum secundis perspectam esse. Ecce magna rerum cōuersio occurrit, & quasi ad fabulæ catastrophā peruenimus. Nā quom aduersus Ludouici principis generosissimi magnos illos & gloriosos conatus fortuna reflare cœpisset, inuictissimo Galliarum rege mouente, desciscentibus populis, suis cōiurantibus, Heluetijs sacramento renuntiantibus, unus omniū Hippolytus, nec fortunarū nec capitis periculo deterreri potuit, quin fidem constanter ad supremū usq; diem seruauerit. Quæ res quom ei apud Gallos inuidiā calumniamq; concitasset, tantum abfuit, ut apud regem uoluntatē constantiamq; suam dissimularet, ut eam etiā ultro ac palàm profiteretur. Atq; adeò causam suam omnibus approbauit, ut mutatis animis, cuius laudi prius inuidebant, tum primū grauitatem fortitudinemq; animi admirarentur, atq; amarent. Macte igitur fide, macte ausis præstantibus Hippolyte. Hoc est hoc est quod tu mihi persæpe cōmemorare solebas, multis olim Leone X. pont. max, præsente, magnum & insigne aliquod facinus iactantibus, te unum illud honeste atq; adeo uere prædicasse, te nihil unquā aut præter dignitatem aut præter decorum uel fecisse, uel cogitasse. Inter hæc patre defuncto, quom iam Alexander VI. pont. max. ab humanis excessisset: rebusq; Valen

tini iam profligatis, & magnæ inter Gallos & Venetos contentiones emersissent, bellumq; illud cruentum & Italiæ penè interneciuum secundum Abduã foret decertatum, ea moderatiõe usus est Hippolytus, ut regi uictori satisfecerit, neq; Venetos patres quos mirifice semper coluit & obseruauit, offenderit. Quo tẽpore quom sua omnes repetissent, immo uero in rem uacuã derelictamq; inuasissent, familia Estensis extremã omnium peninsulam Athesis auito iure debitam recepit: qua ex re apud Venetum senatum noxam contraxit. Proinde quom primũ licuit spiritus animosq; resumere, nihil ad ultionẽ magis festinauit, quàm instructã classem Pado inducere, omnemq; agrum Ferrariẽsem ferro flamma, excidioq; deuastare. Quo in discrimine quantũ trepidatũ sit alijs cõturbantibus, alijs fugã molientibus, omnibus fermè animũ despondentibus, non possum sine cõsternatione meminisse. Vnus Hippolytus imperterritus, metuentes animare, fugientes retinere, omnes hortari, publice, priuatim, saluti ciuiũ consulere. Ille arma expedire, ille milites scribere, plebẽ ad signa uocare, tormẽta disponere: ille hostem ferocientẽ, ac impune excursantẽ coercere. Teneo memoria quom magnis imbribus ingruẽtibus, ipso scilicet brumali solstitio sæuiente, ille noctu dieq; nunquã intermittere, donec pulcherrimã illam & nulla ætate abolendam uictoriã fratri ac patriæ peperit, duodeuiginti triremibus, biremibus autẽ alijsq; nauibus innumeris partim captis, partim summersis aut igne consumptis, multis autẽ milibus fusis, tot opes, tot bellica instrumenta in urbem inuexit, ut iam multis seculis nihil fortius ac præclarius factum etiam hostes ipsi ingratis fateantur. Eius rei extant monumenta sempiterna, & naualia cõdita, & trophea posita, & hæc ipsa signa ac rostra è tholis augustissimi templi pendentia. Hæc inquam testimonia magnitudinis & uirtutis Hippolyti, immo uero æternę iacturę quam fecimus, & doloris ac gemitus irritamenta, quæ mirifice, & hanc plagam exulcerant, efficiũtq; ne unquam hiatus tanti uulneris occallescat. Accedit ad hæc memoria eorum temporum quæ subsecuta sunt, plena uicissitudinum & periculorũ. Quom imperator Maximilianus Noricos expugnasset, & dura obsidione Patauium Venetumq; agrum attriuisset: quom Iulius II. pont. max. uictricia arma distringeret, quom diris & copijs nos persequeretur, maiestate Veneti senatus iam depressa, Florẽtina repub. magna parte conuulsa, Gallis ex Italia eiectis, urbibus aliquot nobis ereptis, ut iam de summa rerum ageretur, nisi tanto in rerum cardine præsens quispiam deus affuisset. At mirum plane dictu est, ijs in fluctibus, tanta in tempestate quanta moderatione Hippolytus rectum clauum tenuerit: quomq; alij res nouas molirentur, & Iulium in disquisitionẽ uocare ausi forent eiq; successorem dare minarentur: hic unus constantiæ & grauitatis obseruãtissimus nihil egit, quod hostes ad cõminiscendam alioqui calumniam acerrimi, ei iure possent uitio uertere. Quare aliquot à dignitate & ex albo purpuratorũ patrum deturbatis, hic titulos & existimationẽ, sacerdotijq; amplitudinem incredibili tum lenitate tum moderatione defendit. Nec tamen interea usquam defuit, quin patriæ quin suorum opes protegeret, quacunq; posset ratione. Ille pecuniam, id est neruos belli, ille præsidia summittere, ille amicos uel nouos parare, uel ambiguos in fide retinere nunquã desijt. Si grati ergo esse uolumus ciues & municipes præstantissimi, salutem incolumitatemq; acceptam Hippolyto testemur oportet. Te optime ac fortissime princeps pro publica dignitate excubãte, hostes deuicimus, existimationẽ seruauimus, uitam defendimus: tibi ergo uni, quòd patriam habemus, quòd mœnibus tegimur, quòd late ac magnifice nomen propagauimus: quòd parentes, filios, & filij mutuo parentes coniugesq; inter se frui possunt: quòd opes ad dignitatẽ tranquillitatemq; possidemus, quòd deniq; uiuimus & spiramus, tibi debere, tuiq; esse muneris ultro testamur ac prædicamus. Quæ omnia uitæ & fortunarum præsidia in te olim posita, nunc uero amissa ac deplorata, mirum est quàm sæuientem dolorẽ exasperent, quàm me crudeliter & misere enecent. Quid uero de nobis tãtum uerba facio? quasi uero ad nos tantum hæc calamitas pertineat, ac non late serpat propageturq;: ut cõmunis sit hæc clades & uastitas, tum sacrosancto augustorum patrum collegio: quos inter Hippolytus diaconorum decurio frequẽtissimum ordinẽ ducebat, & in Basilica Vaticana sacerdotum prçfecturã administrabat: tum po-

tum populo Romano, qui in eo principe & consiliorum & rerum gerendarũ, tuendęq; libertatis si quis aduersus casus ingruisset, magnam spem collocarat. Age & quoniam luctus magnitudo, & naufragij uiolentia me extra Italiam rapit, cogitq; reminisci non intestinæ tantum, sed publicæ ac externę calamitatis: quàm grauiter ac uehementer affici existimamus religiosissimum Gallorũ regem, illum inquam perpetuum Estensis familiæ & nostrę salutis propugnatorẽ, qui ab hinc trienniũ, quom Bononiam ad opt. max. Leonem X. salutandum & conferendi capitis gratia se contulisset: neminem ueniens aut abiẽs maluit, qui quom de rebus maximis, & ad summam Christianæ reipublicæ pertinentibus ageret, quàm Hippolytum principem: cuius consilio iudicioq; nihil tam difficile ac impeditum existimabat, quod facile expediri extricariq; non posset. Ludouicum uero Pannoniæ ac Bohemiæ regem quanto luctu obsitum putamus, postquam tam inexpectatum nuntium accepit. Subit enim animum prudẽtia illa in omnẽ partem parata, semper in numerato, semper sub manu exposita: subit fortitudo atq; animi magnitudo, tot euẽtibus explorata & perspecta, recenter etiam aliquot exemplis cognita: quom Budæ dissidente nobilitate inter se, alia atq; alia factione, palatinum (ita summũ magistratum post regiam dignitatẽ appellant) appetente, & propè ad cõferendas manus spectante dissensione: consternatis cæteris, atq; ipso rege frustra sententias exquirente, princeps meus, & felicitate orationis & salubritate consilij omnium animos erexit: oratoribusq; nomine regio missis, tum monẽdo, tum castigãdo, nobilitatem fluctuantẽ adeò ad concordiã, officiumq; reuocauit. Atqui prius in Bacciensi consessu eadẽ nobilitas (sunt aũt ij ad quindecim hominũ milia qui ritu uetustæ gentis armati conueniunt) ita soluit imperiũ, ut iniquissimas omnino conditiones, & regi & optimatibus ferret, easq; sub necis cõminatione obtruderet. Quas quom segnius acciperent, & hinc rei iniquitas, hinc periculũ permoueret: eadem nobilitas exertis gladijs, ausa est in regẽ regiosq; cõsiliarios impressionẽ parare. Quo tẽpore Hippolytus de militis gregarij manu arrepto gladio, regem & optimates hortatus, ut bono animo essent: mallentq; occidione occidi, quàm iniquissimorũ hominum subire imperata: se enim paratum esse & pro rege & ante regẽ potius occumbere quàm tantũ ignominiæ perferre. Quæ uox à metu ad spem atq; audaciã ita cunctos excitauit, ut in eadem uerba consertim omnes iurarint. Ea res uulgata nobilium animos fregit, & ad mitiora cõsilia reuocauit. Mox quom de aduẽtu Turcarum, magnus & formidabilis rumor inuulgatus foret, cunctis quasi panico terrore perculsis, ipse unus imperterritus ultro prouinciam suscepit adeũdi loca finitima, quibus Turcarũ copiæ imminere nuntiabãtur. Et quom plurima obiter ad publicã salutem prospexisset, tum imprimis arcẽ Belgradi ad Saui & Istri confluentes loco munitissimo positam accuratissime permensus ostendit, qua ratione inuicta inexpugnabilisq; reddi posset, & per quam exiguo præsidio retineri. Sed me miserum, dum perlustro Pannonas & Triballos, ecce sese oggerit Apollonia & Sarmatia Hercinio saltu separata. Hic aures animumq; pertundit, Sigismundi regis sapiẽtissimi ac semper inuicti lamentatio, Bonæ præsertim reginæ eiulatibus & cõclamationibus irritata: quę sobrini dulcissimi ac optatissimi obitu afflicta non inuenit ubi dolorem sistat, aut leuet, nisi flendo, Disq; autoribus tantæ iacturæ inuidiam concitando.

CAELII CALCAGNINI IN FVNERE ANTONII CONSTABILIS, ORATIO.

QVANTO fuisset satius me omni facultate orationis caruisse, quàm in publicum luctum, in meorum ciuium aut principum dolore inauspicatam & lacrymabilem hãc uocem exercere? Ergo ego ille, qui tanto semper studio & patriç felicitati & gloriæ incubui, qui multo maximam uitæ partem in principum meorum gratiam & domi & peregre consumpsi, huc tamẽ uideo & studia & rationes conatus meos reuocare: ut qui semper desideraui mihi lætitiæ & gratulationis materiam dari, nunquã tamen in hoc grauissimum atq; amplissimum cõcilium uestrum appaream, principes atq; optimates mœstissimi, nisi luctuoso hoc amictu, infortunatis his uestibus indutus, ad uestram meamq; calamitatẽ deplorandam. Timonem quendam fuisse ferunt inuisum pariter & infensum hominum generi: qui nunquam in publicos cœtus prodijsse traditur, nisi quom aduersa fortuna magna aliqua plaga populum Atheniensem percussisset. Quare ille nõ aliter uulgo abominabilis haberi solitus, quàm aut corui aut bubones, aut aues quæ incendiariç uocãtur: quarum aspectu urbem lustrari, ritualibus haruspicum libris morẽ fuisse accepimus. En ego ille infelix inuitusq; & meo & publico malo in hunc censum nomẽ dabo: & quom sæpe aliàs ciuitatis nostræ iacturam defleuerim, nũc quoq; uobiscum in hoc atrocissimo atq; acerbissimo Antonij Constabilis uiri magnifici ac summis laudibus ornatissimi casu illacrymabo. Quid enim ego aliud possum q̃ in cõmuni omniũ mœstitia lacrymas & eiulatus meos cõferre? Nam quàm stulte fecero, si tanti uiri an Herois magis dicam laudes atq; ornamenta percensere tentauero, in tanta præsertim animi perturbatione, in tãta orationis paupertate: quibus etiam imparem futurum summũ quemlibet oratorem arbitror, quantamuis animi constantiam & orationis copiam attulerint. Quòd si quantam cladem patria acceperit, quantum damni huius interitu ciues mei fecerint, quantum consilij maximus princeps amiserit: in memoriam reuocauero, uereor ne crudo adhuc uulneri intempestiuã manum admoueã, & ego ipse doloris magnitudini succumbam. Tantum scilicet abest, ut remedium ullum aliorum mœrori inueniã, qui sentiam me ita consternatum & destitutum animo, ut uix ad trahendum hunc infelicem spiritũ sufficiã. Quocunq; enim animo atq; oculis obuersor, nusquam non occurrit insignis quędam species atq; imago calamitatis. Hinc generosa Cõstabilium familia mutatis uestibus in situ & squallore posita, demissis frontibus, obnupto capite, magnos uultu gemitus præ se ferens, sed multo maiores animo tegens. En illæ imagines, illa decora ab origine usq; urbis nostrę belli domiq; parta, quàm deformata, quàm obsoleta prodeunt. Quòd si Athenienses sibi gloriæ duxere quod αὐτόχθονας, id est, terra geniti dicerentur: si Aborigines in Italia inter eximios titulos hunc sibi pręclarum putauere, quòd non aliunde oriundi terram ipsam, quam incolerent, primogeniam sibi parentem prædicarent: ut quæ alimenta præberet, eadem natalibus initia præbuisset: sanè Constabili familiæ, hæc quoq; antiquitatis prærogatiua eximiæ laudi iure tribui debet, quæ per manus tradita, uaria quidem fortuna, sed pari cõmendatione annos ab hinc mille ac ducentos & amplius in ciuitate nostra floruit: ex eo usq; tempore quo magna pars Italiæ nobilitatis, Gothorũ ac Langobardorũ acta incursibus, in his paludibus, quas nunc ad culturam redactas incolimus, bene auspicatũ sibi perfugium inuenit. Troianos alij, alij Gallos aut Germanos autores generis iactent: hi uetustatem & incunabula gentis non peregre, sed inter eos ipsos lares in quibus creuerunt, ostendunt. In monumentis auitis legimus, Lancilotum Constabilem in bello quod aduersus Rhauennates gessimus, ordines duxisse & insignem uictoriã patriæ peperisse. Adempto enim hostibus prætorio uexillo, eorum audaciã ita fregit, ut non aliunde quàm a fuga salutem peterent. Hic Arnaldum filium genuit: qui Ferraniensi

fariensi classi præfectus Hadriaticos homines eo tẽpore naualibus prælijs præstantes ad lacũ qui ex eo obscurus appellatus est, fudit, fugauit, naues depressit, magnã manũ captiuorum intra urbem inuexit. Multi subinde memorantur longa serie, quorum opera insignis ac salutaris patriç fuisse proditur, tũ in re militari & castrensi negotio, tum multo maxime in toga & urbanis magistratibus: Aledusius, Angelus, Odoardus, Isaacius iure annulorũ donati & scientia iuris admirabiles fuisse traduntur. Quorum cõsilio molem Thealdi iactam ad arcendas Venetorum impressiones & magna circa munimenta adiuncta legimus. Inuidebant enim proximæ ciuitates coalescenti urbis nostræ magnitudini, nec pati poterant tam felicia incrementa: sperabantq; facile nondum bene confirmatas uires posse subuertere, si uno tempore intestinis seditionibus & bellis externis agitaremur. Et ut uerum fatear res nostræ in magno fuere discrimine, ad ætatẽ usq; Actij Estensis. Qui primo honorario iure, deinde tribunitia perfunctus potestate, restinctis seditionibus, restituta urbi quiete, hęreditariam iurisdictionẽ familiæ Estensi reliquit. Sub cuius auspicijs deinde incredibiles fecimus accessiones: eiq; nunc demum concusso propè terrarum orbe feliciter acquiescimus. Sed quid ego intempestiue historiã ordior earum rerum, quæ magnitudine quidem sua digna sunt, ut uiuant in memoria posteritatis, temporis tamẽ iniuria propè obscurata sunt: quom multa sint recenter & intra memoriam patrum gesta, quæ ut tempore proxima sunt, ita in conspectu ac recordatione propè omnium uersantur. Neq; hic aut Pauli aui paterni munificẽtiam, aut Arnaldi patris sapientiam sublimitatemq; animi & singula in omnes ordines beneficia enumerabo. Fuit uterq; equestri dignitate insignis, uterq; amplissimi consilij princeps. Ex Arnoldo præclara soboles nata & in domesticis exemplis educata. Beltrandus qui Hadriæ præsedit, & summus rei diuinæ sacerdos uitæ sanctitatem & rerum maximarũ experientiam cum excellenti literatura coniunxerat. Lancilotus & Camillus, ambo fortissimi, ambo fide & ingenij pernicitate præstantes, sed horum uirtutem in primis ferè conatibus immatura mors extinxit. Sed quod illis ademit fortunę inclementia, illud deorũ bonitas cumulate in Antonio resarsit. Hic enim ad ingrauescentẽ propemodum ætatem firma & constanti ualetudine fuit, robusto corpore & militari, id quod multa & solerti exercitatione fertur assecutus. Primam enim pubertatem in tabernaculis egit & caliga. Nihil recusare quod ad fortem & cautum militem pertineret. Prima stipendia meruit sub Ferdinando Aragonum rege, Di boni, quãto imperatore. sub hoc alam duxit decurio. Mox sub maximo eius ætatis principe Hercule duce Ferrarię tribunus militũ, & primipilus quingẽtarius res maximas aduersus hostem insultantẽ perfecit. Tunc enim Venetus, nauali pariter & terrestri bello nostrã ciuitatẽ premebat: pro causa nostra stabat Italia, & audaciã insolentissimi hostis magnis copijs retundebat. Illud nostrorum animos ualde conficiebat, quòd Hercules dux diuturno morbo conflictatus, nõ erat par administrandæ rei militari, & omnia per legatum gerebantur. Antonius ergo in tanta rerum difficultate, adde & multorum perfidia, omnia industriè & prudẽtia incomparabili munia obire: nihil prætermittere, quod ad strenuum certatorẽ aut prouidum ducẽ pertinebat. Nam & manu hostem ferire, & fugientem intercipere, interceptum uero ac debellatum seruare magni ac generosi animi munus existimabat. Dirigere autẽ aciem, loca cõmoda præoccupare, stationẽ castris metiri, imprudentes aggredi, annonam, aquationẽq; prospicere, continentẽ dictoq; audientem militem habere, hæc præcipua in disciplina militari arbitrabatur. Hac diligentia perfecit, ut magna apud suos in admiratione, apud hostes in timore haberetur. Cubante adhuc principe, euenit ut hostis magna impressione Argentam oppidum ditionis nostræ oppugnaret: diuq; oppugnatũ ægrè se tuebatur. Iamq; obsessi super deditione paciscebantur: eius rei nuntius quom grauiter nostrorum animos perculisset, decretum est ut sine mora subsidio expeditissimi mitterentur. Sigismundus Herculis frater penes quem erat imperiũ, Antonium rogat, ut celer cum sua manu præcedat, obsessosq; in spe atq; officio contineat, se protinus cum reliquo exercitu affuturum. Is nihil moratus eò cõtendit, nescio an maiore animo an pernicitate. eius aduentu confirmati animi nostrorum, qui prius in de-

speratio-

speratione uersabantur. Victores hostes referre pedem, & dum saluti consulunt, tanta fuit costernatio, ut scalas, machinasq; & tormenta relinquerent. Mox aduentantibus reliquis copijs precipites fuga non ausi suis se munitionibus tueri, dispalati alij proximas paludes petierunt, magna pars in naues paratas conscendit: quarum aliquot immodico pondere mox presse in Padi alueum subsederũt. Sed & paucos post dies, quom iã princeps à morbo uires reciperet, tumultuose nuntiatũ est, Liburnos & Dalmatas quæ magna pars fuit hostilis exercitus, Padum traiecisse & Stellatã arcem inuasisse: nec dubium esse, quin ea expugnata impune tota classis excursaret in eos qui annonam & cõmeatus subueherent, totaq; belli moles Ferrariam transferretur. Quare princeps in ea trepidatione, quamuis nondum bene sartis uiribus, ceruleum uexillum proposuit: & proclamari iussit, ut qui ipsi bene uellent, & rempublicam saluam optarent, illi actutum sequerentur. Hic uero facile fuit intelligere quantus foret populi ac ciuium amor in optimũ principem. Nam in ea turbatione quisq; sibi agmen fecit, se militem, se imperatorem secutus. Sed unus omnium longe ante alios emicans, Antonius sarissa hostem aggressus insultantem præclara & digna immortalitate perfecit facinora. Nam & rem nostram in ancipiti positam restituit, nec prius desijt hostem persequi quam fracta sarissa, & hebetato gladij mucrone, ante sibi arma quàm uires aut animus deesset. Ergo amplissima principis oratione laudatus, magnisq; auctus muneribus, quot ciuicas, quot obsidionales accepisset, si in eam ætatem incidisset, quę pluris uirtutẽ quàm fortunas æstimaret. Certè ea die professus est princeps, se illi imperium & securitatem regni debere. Sed hic quoq; me uideo imprudentẽ in id quod maximè declinabam incidisse, & rursus historiam pertexere: cuius ego facilius ingressum quàm exitum uideo. Nam si ego quotiens Antonius singulari certamine aut iusta manu, collatisq; signis dimicauerit, inducam in animum cõmemorare, sanè oratio non est finem inuentura. Illud certum est, omnem eum ætatẽ in præclara institutione & nauanda patriæ opera cõsumpsisse. Primi eñ ineuntis ætatis anni, liberalium artium studijs & ingenuis disciplinis impensi: tum adolescentia in ijs exercitationibus acta, quæ ad rem militarẽ corpus, animũq; præmuniunt. Nunc gymnastę operam dare, luctari, excurrere, natare, equitare, uenari, aucupari, ad palum, & apud lanistam ictus inferre, aut declinare, cæsim punctimúe hostem ferire, hastam uibrare, sub armis hyemem iuxtà & æstatẽ traducere, lanceis occursare, ueri ac cõmunis Martis simulachra imitari. Ab hac educatione quasi semente ad tantã deinde frugem rerum maximarũ peruentum est. Necdum tamen ueras ac uernaculas ipsius Antonij laudes attigimus, qui urbanas ac pacatas semper functiones, martijs & castrensibus longe prętulit: neq; unquã bellum suscipiendum existimauit, nisi ut sine iniuria demũ in pace degeretur. Hoc ipse multis argumentis declarauit. Nam postquam res patriæ ac principis sub externis bellis conquierunt, totus ipse sese ad reipublicę administrationem conuertit. Et sanè ætas iam maturior superuenerat, deferbueratq; ardor ille iuuenilis. Adscitus ergo primum in secretius principis consilium, non minus bonum ac prudentem senatorẽ egit, quàm ante fortem militem egerat. Nam quotiẽs ei sententia dicenda fuit, ita caute ac circumspecte rationes sensusq; suos explicauit: ut nihil temere, nihil non exacte cogitatũ ac prouisum uideretur. Quòd si sententia diuidenda fortasse fuit, tum ita partiri ac membra suspendere, ut nihil non ad trutinam rationis expensum intelligeretur, omnia ad æquum & bonũ referens, summi iuris immanitate ablegata. Illud uero semper habuerit persuasissimum, utilitatẽ ab honesto disiungi non posse: sed ita mutuo complexu utrunq; esse coniunctum, ut uel utrunq; uel neutrũ abesse foret necesse. Erãt alij qui contenti utilitatis defensione, auribus principis se cõmendarent. Horum ille acerrimus aduersarius pro iusto honestoq; semper fortiter depugnauit. Affectibus autem, odio, puta, beneuolentiæ, iræ, indignationi, cupiditati, ambitioni tantum abest ut aliquid unquam dederit, ut à nonnullis aliquando durior existimaretur: quòd parum gratię, omnia uirtuti concederet. Quom tamen hoc foret ingenio, illud seruauit temperamentum, ut quod ad liberalitatẽ ac beneficentiam pertineret, nihil unquam amicitiæ denegauerit: quare illud elogium solenne omnibus atrijs & cubiculis eius uisebatur

batur: Me diligētes diligo: quo & se grati animi, & summum amicitiæ cultorem, testabatur. Quom ergo sibi in urbanis ædibus, quas magno sumptu, sed maiore ingenio atq; arte cōstruxit, cubiculum dormitorium historijs & exquisitissimis picturis appararet, nihil putauit in summo fornice iustius imprimendū, q̄ Anterotis, id est mutui amoris ortum atq; incrementa. Cui fabellæ, quom ego eam ex Porphyrio tradidissem, mirum est quanta illi suauitate applauserit: tum uero & in omnibus parergis, quom amores poma iacientes effingeret, quom insidentes ciconijs cupidines, quom alia huius generis symbola adderet, mores & affectus suos testabatur: ut nemini mirum uideri debeat, si & in Italia & in prouincijs magnas & celebres amicitias atq; necessitudines sibi comparasset: quando nullo cōmodius philtro amor acquiritur, & retinetur, quàm ipso amore: ut prædicabat Hecateon. ad eum itaq; ex Gallia, ex Germania, ex Hispania, magni & illustres hospites tam familiariter diuertebant, ut eos putares in suos lares cōmeare. Principes homines & purpurati Antistites tanta hilaritate & magnificentia excipiebantur, ut non lautius neq; copiosius apud regem excipi potuissent. Ad summā enim Antonij uirtutem ac liberalitatē Di immortales summas opes & magnum patrimonium contulerant. Nam excellentes illæ fortunæ Constabilis familiæ, industria ac parsimonia auorū partæ, quæ in tot olim portiones sectæ & modo quinq; fratribus cōmunes, in Antonij sinum quasi in unum alueum cōfluxerant: ex quo latè ad omnes utilitas & beneficētia propagabatur. Neq; enim ille more Aspendij citharistæ intus canebat, sed omnia ad communem usum publicamq; cōmoditatem referebat. Hinc fores die noctuq; bipatentes, ad excipiendos peregre aduenientes hospites semper paratæ: quisquis modo aliquo uel familiæ titulo, uel uirtutis elogio, uel artis cōmendatione, uel calamitosa obrutus egestate, aut alias fortunæ uexatus iniuria ad Antonium confugerat: apud eum & dignā nobilitate sedem & uirtuti atq; arti suę idoneum perfugium, calamitati autē remedium atq; asilū inueniebat. Hinc oratores magni nominis, hinc philosophi naturæ interpretes, hinc poetæ frequentes apud Antonium uisebantur.

CAELII CALCAGNINI IN FVNERE ALPHONSI PRIMI DVCIS FERrariæ III. oratio.

VÆ rationes imprimis maioribus nostris persuaserunt Dux illustrissime, princeps amplissime, proceres & ciues celeberrimi, ut in obitu summorū uirorum, & præstantissimorum principum funebris oratio haberetur. Altera ut res sapienter & fortiter gestæ in memoriā reuocarentur, & ipsa quodammodo uirtus suum præmium acciperet: altera ut mœstis animis & suorum desiderio perculsis, consolatio & leuamen aliquod doloris adhiberetur. Hæc mecum ipse cogitās intelligo planè me ad utrūq; munus obeundum imparem esse. Quis enim est tam grauis, tam fœcundus, tam copiosus orator, qui Alfonsi ducis nostri & principis celeberrimi uel laudes dicere uel res bello ac pace gestas possit enumerare? in quibus facile quiuis unde soluat, ubi sistat nemo queat inuenire. De me quid sperem? cui præter tenue ac minusq; mediocre ingeniū natura datum, doloris magnitudo mentem & consilium omne e pectore deturbauit. An ego afflictus & tam insperato fulmine consternatus, in funere mei principis, in luctu cōmuni, in desiderio publici parentis, lacrymas cohibere, & orationis phaleras conquirere potero? Non mihi tantū uel constantiæ, uel sapientiæ, non tam ferreum pectus mihi Di dederunt, ut possim magnitudinē iacturę dissimulare, & in acerbo

acerbo luctu meorum principum, meorum ciuium, non omnes dolori habenas laxare. Quòd si nauigantes excusso magistro & nauis gubernatore, quantum sibi immineat periculi agnoscunt: quid nobis hoc tempore faciundum eo amisso duce ac moderatore, qui omnia sua uota, omnia consilia ad publicam salutē ac populorum felicitatem dirigebat? Ergo sinite me in causa tam iusta, tam necessaria dolori indulgere, lacrymarū uim effundere, in eiulatus & querimonias meo arbitratu debacchari. Nō orationē, sed gemitus, non dicendi artificium, sed suspiria & singultus meros ab homine misero & tanta clade cōflictato iustius expectetis. Tu quidem Alphonse dux omniū tui seculi maxime ita de nobis meritus es, ut tuas laudes omnis ætas omnisq; posteritas pro dignitate recenseat. Et sanè tua monumenta adeò sunt illustria, adeò splendida, ut in ea nulla unquā grassari possit obliuio. Potuit ergo infirmitas & conditio nostræ mortalitatis precarium illum spiritum tibi auferre: ut excelsa & fœcunda tot uirtutū anima debita in cæli parte aliquando conquiesceret. Tuæ uero sapientiæ uel in secundis uel in aduersis rebus perspectæ, tuarum rerum feliciter gestarum memoriam nunquā profecto abolere poterit: ut quom futura secula de magnitudine animi, de humanarū rerum despicientia, de adeundis intrepide periculis, de prudentia tractandæ rei bellicæ, de constituenda confirmandaq; pace uerba fecerint, tu protinus occurras, à quo rerum omnium agendarū exemplum, quasi à Polycleti canone petatur. Ob id non solum populi tuo subiecti imperio magnitudinem calamitatis intelligunt: sed Itali iuxtà & prouinciales te sublato ex rebus humanis, Italiam orbatam & magna splendoris sui parte destitutā fatentur. Sicut igitur tua pridē gloria peruagata est orbem terrarum: ita & inexhaustus hic mœror late ad plerasq; gentes ac nationes pertinebit: præsertim quas non modo publica tanti doloris, sed domestica & familiaris etiā ratio permoueat. Nulla enim est ex ijs natio, nulla prouincia, quæ illustrissimam Estensem familiam cognatione & cōiunctione sanguinis nō attingat. Illam sanè constat è Germania in Italiam uenisse tum primū quom rex Carolus cognomēto Magnus à Leone IIII. pont. max. aduersus Longobardorū tyrannidem accerseretur: qua in expeditione quom multa dedisset uirtutis exempla, rex parta uictoria, eam Ateste, unde postea nuncupationē traxit, & aliquot in Euganea regione oppidis donauit. Ab eo tempore ad nostram ætatē anni septingenti duo & triginta intersunt. Deinde uero quom fama iustitię ac probitatis late increbresceret, Ferrarienses finitimis bellis & intestinis factionibus laborantes, Acciū Estensem uirum spectatæ industriæ ad componendos reipublicæ fluctus aduocarunt. Is adeò se gratum gratiosumq; omnibus præbuit, ut mox publico populi consensu ciuitati nostræ præficeretur. Et nunc agitur annus plus minus ter centesimus, ex quo hęc familia felicissime nostræ urbis clauū tenuit. Quo tempore tātos profectus fecit, ut quam luteam ligneamq; inuenit, nūc latericiam & marmoreā, auro argentoq; excultam uideamus: & quæ antea uicinorum patebat iniuriæ, nunc multis urbibus atq; oppidis imperet, & hostiles impetus summoueat. At interim quàm generosa proles succreuit? Quot uiri bello & pace spectati emerserunt: ut non plures uel ex Argo naui, uel ex equo Troiano prodierint. Quorū nomina gestaq; fortia si uelim oratione prosequi, iustam historiam contexi oporteat. Sed ad proxima tempora & ad Alphonsi parētes nostra festinat oratio. Ex Hercule & Eleonora regis Aragonū filia natus Alphonsus, decus olim & præsidium nostrū, nunc doloris & squalloris nostri causa iustissima. Hic prætermitto Augustam familiā Austriæ, ex qua perpetua serie tot Cæsares. Prætermitto domū Coruinam & Matthiam regem Pannonum: qui & magnitudine animi & celebritate nominis omnes longe ante se reges superauit. Quorum quisq; amplum & honorificū sibi putabat cū familia Estense cognationē inijsse. Videtis iam puto undecunq; & Cæsarū & regū maiestate familiā Estensem subnixam, ut uario multiplicíq; nexu stemmata procurrant, Galliā, Hispaniā, Pannoniā Germaniamq; unum in nodum adglomerantia. Quòd si more ueterū populus antiquarum imaginum in funus deferretur, multi profecto dies nec missus nec ferculorum caperent multitudinē. Neq; hoc loco pontificum maximorum, Calixti, Alexandri atq; aliorum necessitudines mihi attingēdas putaui. Illud sanè iure affirmare ausim: in fami-

in familia Estense & amplitudinem regum, qui hominibus imperant, & deorum sanctitatem, qui ipsis imperant regibus, contineri. Sed hæc uetustissimæ ac fœcundissimæ familiæ communia sunt, illa Alphonso duci propria. Ingenium ad res omnes acerrimum: mirum enim dictu, qua felicitate artes omnes hauserit, etiam reconditas & ipsis artium professoribus incognitas. Sed duæ illæ fuerunt optimates, in quibus præcipuam curam & diligentiam posuerit: Primum ut populos suæ ditionis summa æquitate administraret, eosq; quatenus ei licebat fortunatos redderet: tum uero ut rem militarem tantisper exerceret, dum hostes retunderet, & paci quæ nihil esset insidiarum habitura consuleret. sed de hac postea. Quod ad populorum gubernationem attinet, illud certum est: Duo hæc inter se cōuenire oportere, ut princeps bene imperet, & populus se dicto audientem præstet. Erat ea in re mirificus arti fex Alphonsus. Quom enim nosset iustitiam uirtutē esse aliorum gratia comparatam, & ob id alienum bonum appellari, quòd ex ea ad habentē nihil redundet, sed omne eius cōmodum ad reliquos proficiscatur: in hac ita princeps optimus se exercebat, ut ablegato omni discrimine se parem omnibus redderet: neq; pauperi quicquā addebat misericordia, quod diuiti subduxisset inuidia. Vnum erat apud Alphonsum discrimen, si quis plus polleret uirtute, moribus, industria: his fauebat impensius, hos fouebat indulgentius. Erat enim præ cæteris omnibus solertissimus ingeniorū spectator. Sciebat populos nullo magis inuitamento ad amandum illici, quàm annonæ copia, quàm securitate. Itaq; semper illud habuit primū in consilio, ut magna uis frugum in urbē conueheretur. Ad securitatē uero & perennem suorum defensionem, urbem nostram foueis, aggeribus, alioq; item apparatu muniit, & propè inexpugnabilem fecit. Quom igitur multo maxima Italię pars bello, cædibus, uastitate conflagrauerit: nos & dei optimi max. ope, & sapientissimi nostri principis cōsilio, extra omnem fortunæ aleā in alta pace uiximus. Nihil ergo mirū, si omnes iuxtà ordines perpetuam & constantē erga eum fidem seruauerint, si pro eius incolumitate nullum unquam periculum detrectauerint. Quòd si bene gratum animū testari uolumus, necesse est ut te Alphonse clementissime publicū benefactorē, uerum patrię patrem fateamur. Nam quòd fortunis nostris fruimur, quòd intra lares nostros degimus, quòd uxores, filios, familiamq; citra omnem periculi suspicionē alimuus, quòd hunc spiritū de cælo trahimus: tuę uni profecto pietati princeps mitissime acceptum ferimus. Atqui ex tantis beneficiis & cōmodis, quibus tu nos affecisti, quota portio in te uicissim rediit? nulla sanè. Te enim hoc uno cæteris præstare, & ob id esse principem cognouimus: quod plus laboris, plus ærumnarum, semper tibi adsciuisti. Nam quom fortuna statuisset apud omnes gentes uirtutē tuam ad illud tēpus ignotam declarare, & famā tui nominis immortalitati consecrare, magnas tibi difficultates obiecit, magnos aduersarios subornauit: quos tu tamen & tua constantia & incō parabili altitudine animi superasti. Tritum est illud de Catone: neminē sæpius accusatum, & semper absolutū. Quod in te pulcherrime torqueri potest, neminē sæpius domi forisq; in discrimen uenisse, & semper incolumem uictorēq; euasisse. Quom pater primū decessit, tui principatus auspicia in ea tempora inciderunt, quibus felicius multo putatum est, imperio renuntiare, quàm imperium adsumere. Tu tamē & iuuenis & imperandi adhuc expers, nisi te ad imperandum natura formasset, intrepide pericula omnia subisti, & inimicorū conatus prudentia industriaq; tua elusisti. Mox quom Iulius pont. max. ad libertatē Italiā erexisset, suisq; armis uniuersam Europam collisisset, magnosq; illos spiritus Veneti senatus attriuisset: tu in tanto motu rerum, tantum abest ut quicquā amiseris, ut multo magis te tuosq; ciues in libertatē uendicaueris, præsidemq; illum Venetum, id est perpetuā suggillationem tuæ ditionis, depuleris. Mox alios bellorū turbines inuexit fortuna. Quom Maximilianus imperator Carnos, Iulienses, Helicaonas numeroso exercitu uastauit, dura obsidione Patauiū cinxit: quòd tu ut par erat Cæsareas partes sis secutus, in te Veneta classis impetum fecit, igne & ferro omnia crudeliter populata. Tu uero licet imparatus, licet potentissimus hostis insperate adoriretur, nihil tamen consternatus, tumultuario milite obuiā prodiisti: & Dis adiuuantibus septemdecim triremes, multas libur-

nicas ac biremes cũ omni præda & instrumento depressisti, profligasti, & in morem triumphi captiuas duxisti: tibiq; apud omnes posteros uirtutis ergò rostralē coronā posuisti. Sed quanta deinde rerum mutatio, quàm fœdæ tempestates subsecutæ sunt? quom apud Rhauennā Gallicus exercitus tua maximè opera Hispanas copias deuicerit: & mox quom te ratio rerum domum reuocasset, Heluetiorum impetu Gallus uictor Insubriam & Liguriā amiserit, & ægrè se reducem in Galliam receperit. Depulso ergo Gallo, & Germano trās Alpes Rhetias reuerso, in te princeps fortissime tota belli moles, omnis hostium conatus incubuit. Hostis Hispanus & pontificius miles, ut posset impune in nostram peninsulam traijcere, & Ferrariam usq; omnia libidine populari, constituit in potestatem redigere munimentũ, cui Proastiæ nuncupatio est, situm in ripa Padi, qua parte Aemyliam alluit. Tormentis itaq; & omnibus machinis nocte ac die quatere, nullum interspirandi tempus obsessis dare. Tum inuictissimus dux noster Alphōsus rebus aduersis semper maior & excelsior, admirabili illo quo pollebat animi uigore, pleno passu, noctu ad hostem peruenit in eum uicũ cui Rossettę nomen inditum: Pado uno & altero cōmeatu cũ quatuor fuc ciliuis Gallorũ alis & collectitia oppidanorũ manu superato, quom iam illucesceret in exercitũ iustum, sed securũ, & sibi nimiũ cōfidentē impressionē fecit, magnaq; illũ occidione occidit: quom pleriq; à fuga consilium caperent, pauci arma induere cogitarent. ergo uictor & triumphator, relicta suis militibus præda, domum reuersus. In quo illud memorabile: quòd Hispanos genus hominũ callidissimum nō alijs artibus quàm suis petijt ac superauit. Sed domina rerum humanarum fortuna, quæ nostris semper rebus illudit, nō tulit hanc lętitiam esse diuturnam. Quod enim Hispanus ui non potuit, proditione Proastiam in potestatē redegit. Quod ubi Alphonsus resciuit, ablegata omni cunctatione protinus eò aduolauit, antequam maiores copiæ superuenirēt. Eò Alphonsus tormēta iacere, scalas admouere nō prius destitit, quàm Hispanis uictis, & ad unum omnibus concisis, amissam arcē recepit. Qua in expugnatione molari lapide ex tormento excusso, uulnus in fronte accepit: quo ictu quom in terram procubuisset, pro exanimo in castra relatus est. Sed paulatim reuocato spiritu, cognitũ est non esse lethale uulnus, præsidio galeæ quam eo die induerat, id quod raro admodum facere consueuerat. Sed ni me mea fallit opinio, tum optabiliorem multo illi mortē fuisse futuram puto, in medio ardore belli, fortiter dimicando, quàm quod modo contigit in lectulo longo morbo contabescere. Dictum enim uetus est: fortissimũ quemq; Mauors pignoratur. Cæterum iam me piget ac pœnitet longius à portu prouectũ esse, quàm destinaram. Quare uela colligam, si unũ illud addidero, eum in recuperādo Regio Lepidi & Herbaria, sed imprimis Mutina ueterũ omnium imperatorũ gloriā æquasse, in qua quid prius mirer nescio. Tanta enim celeritate res acta est, tanta in uictos clemētia ac liberalitate, ut uirtutes ipsę inter se collidi & cōcertare uideantur. Certè quod olim Themistocles dixisse fertur, de populo Mutinensi dici posse arbitror: eum ni uictus foret, funditus fuisse periturum. Nam seditione ciuili ac intestina concisus, angustia etiam annonæ uexatus, authoritate Alphonsi pacē & concordiā reparauit: importata uero protinus magna ui frugum, ubertatē hilaritatemq; est adsecutus. Sed ó me parum sapientē, qui magni herois Alphonsi res gestas remetiar, id est doloris & calamitatis nostræ colligā incitamenta. Ipsi enim certum habeo nihil omnino mali euenisse. Quicquid euenit, euenit nobis. illud fortasse quispiā doleat, quòd rebus tot præclare editis, tanta apud omnes gloria parta, quom se fortuna mitiorē pacatioremq; ostenderet, in media rerum tranquillitate atq; ipsa propè felicitate conciderit. ó fallacem hominũ spem. ó fragilem fortunam, & inanes nostras cōtentiones, quæ in medio spatio sæpe franguntur & corruunt, & ante in ipso cursu obruuntur quàm portũ conspicere potuerũt. Altera superest pars, quæ ad consolationē pertinet. quam nemo à me homine afflicto & doloris & mœstitiæ pleno iure debet expetere. Crudũ adhuc uulnus, necdũ coalescens, manum artificis reformidat. & certè quom ego omnia diligenter circumspiciam, nusquam spes consolationis affulget, nisi à uobis fratres animo & pietate coniunctissimi. Vos enim estis uiuæ imagines & spirantia Alphonsi simulachra. Sed tę

tamen

tamẽ priuatim appello Hercules dux optime ac præstantissime: nam in te uno spes omnes nostræ, nostra omnia nituntur uota. Tu ille es, cui recepto iure gentium, imperium debetur. Tu enim non in fortunas modo, sed in pulcherrimũ gloriæ patrimonium successurus, tu relictos à patre Alphonso suscepturus es fasces. Imo uero, ut uerius dicam, uiuo adhuc patre eos suscepisti. Nam tu omnium curarũ particeps, multo maximã imperij molem humeris sustinebas: & mãdata tibi munia tanta sapientia obibas, ut ætas iuuenẽ sapientia uirũ iam bene maturũ testaret. & certè ea est indoles tua, ea ingenij acrimonia, quę nihil imperuiũ sibi relinquat. Iã ab ipsa ineũte pueritia experti sumus quãta esset uis tua in dicẽdo, quàm acer in persuadendo, quom apud Hadrianũ pont. max. causam pro patre, pro patria, non egisti tantum, sed obtinuisti. Quare quom maiorẽ partẽ ætatis in literis ac pręclaris disciplinis attriueris: qd mirũ est, quodcũq; ætati deest, id cumulate studio ac diligentia sarciri? Tu uero tam literarũ cupidus ac studiosus, nullã tamen diẽ prætermisisti, qua nõ te Martijs etiã meditationibus dederis: aut equum agitare aut uectẽ iaculari: aut feras insequi & cum ursis atq; apris congredi: aut armato hosti lancea occursare. Fecit hæc explorata olim de tua uirtute opinio: ut quom Etruria suã tueri libertatẽ proposuisset, nõ alium præter te adhuc adolescentulum defensorẽ requireret. Quom uero potentissimo Galliarũ regi Ludouico gener peteretur, qui ex felici illa sobole progeniẽ propagaret, unus tu ex omnibus inuẽtus es, qui & nobilitate generis & præstantia uirtutis regiæ consanguinitati non minus ornamenti adderes quàm acciperes. Sed una est præcipua ratio, quæ ciuibus, quæ optimatibus, quę omnibus populis tuis suadet, ut optima & maxima quæq; de te sibi polliceãtur: summa scilicet probitas, sanctissimi mores, incredibilis modestia & humanitas illa inimitabilis grauitate coniuncta. Quæ quom omnium animos tibi deuinciat, authoritati tamen & maiestati principis nihil imminuit. Quid uero Di tibi negare ausint, quos tam religiose colis? tanta pietate ueneraris? hi certè tibi pacatum imperiũ præstabũt æque & diuturnum. Illud uero tibi erit certũ & exploratũ tuę felicitatis testimoniũ, si nos omnes quàm felicissimos feceris.

CAELII CALCAGNINI PRO ALFONSO PRIMO DVCE FERRARIÆ, ORATIO AD LEONEM X. PONT. MAX.

SI QVA ætas unquã aut ex magnitudine aut felicitate rerum gestarum gratulandi sibi materiam nacta est, ea propemodum tẽporibus nostris affulsit. Ea enim nuperrime contigerunt, quæ fortuna ipsa dubitauit an facere posset, antequam fecisset, certè apud posteros minime fidem habitura. Vidimus leuissimo impulsu maxima regna & uix multo tẽpore adulta consternari: iam ut nullũ certius testimoniũ immortalibus esse possit, deos res humanas procurare: & quamuis serius, nunquam tamen inulta sini malorum flagitia. Fallitur etenim quisquis hęc ingenio aut ope humana facta suspicatur. Deus ipse ultor, deus ipse hæc superbis posuit spectacula, & potentiũ ceruices confregit. Quando aliter fieri non poterat ut res nostræ aliquando trãquillitate fruerentur: nisi obijces prius, qui obuiam felicitatẽ auerterent, summouerentur. Quando enim sacrosanctæ sedi pontificiæ suum decus, suaq; autoritas reddi potuisset: ni prius infensissimi eius oppugnatores fuissent expugnati. Id quod multi quidẽ antea pontifices optauerant, sed præter summũ totius æui rectorem Iulium, qui posset adhuc inuentus est nemo. hic discordes semper alias reges animis iunxit. hic atrocissimos fidei hostes formidabili execratione exturbauit, hic fortissimo exercitu multas ac

munitißimas urbes in fidem recepit. hic inuictißimū fidei cardinem Franciscum legatum summæ rerū moderationi præfecit: cuius autoritate & acerrimi duces continerentur, & urbes in potestatē redactę mores acciperent, & in beneuolentiā sanctißimæ sedis reuocarentur. Est enim illud usu compertum, frustra res magnas parari, nisi adsit qui eas prudentißime & gerere poßit & tueri. Fuerat quidem in eo rerum turbine maximi pontificis prouidentia atq; incredibili patrū consensu ad id munus princeps noster Alphonsus Romani exercitus imperator declaratus: sed domesticum periculum & multa pars regni adempta eoq; tempore imprimis recuperanda auertebat. qui postquam rem feliciter atq; ex sententia perfecit, eiectisq; grauißimis hostibus, qui in uiscera propè totius regni grassabantur, eam partem imperij quæ olim per iniuriam parenti optimo fuerat adempta iuri auito restituit, & paternos manes ultus est, & quasi expiauit: melior deniq; rerum facies affulsit, datumq; est ocium optatißimū bellorum munus. Quo tempore summus ille nec mihi unquam sine plurima præfatione dicendus Iulius, nihil mutans de iudicio, nihil sententiæ suæ abrogans, iußit, ut pro ueteri ac imperatoria cōsuetudine amplißimo principi uexillum, & quasi summæ potestatis autoramentū præberetur. Et quoniam locorū interuallo, magnoq; montium interstitio fieri nō potuit, ut ipse sanctißimus pont. quod olim fieri solebat, sua illud manu daret: ei hoc imprimis munus mandauit, quem ex omnibus maxima pietate prosequeretur: cuiusq; sapiētiam ac felicitatē maximis in rebus fuerat expertus. Ipsum igitur amplißimū legatum per quē ecclesia modo pristinam dignitatem reparauit, nuncupatim ad nos ire uoluit: ea causa quòd neq; alius maior huic rei obeundæ inueniri poterat, neq; alia res maior, quæ illi mandari potuisset. Et alioquin par esse uidebatː, ut qui tam diu in sacra militia primas gesserat partes, postquam rebus pacatis eius opera desiuerat pont. Ro. indigere, nec iam licebat transacta bellorū neceßitate sacerdotij maiestatē armis incestare, eas primas partes eāq; in rebus omnibus fortunā in eius manus traderet, cuius industria in magnis rebus fuisset perspecta, quiq; pro incolumitate atq; dignitate Christianæ pietatis nec fortunarum iacturam, nec capitis periculum recusaret. Est enim hæc uetus Estensis familiæ consuetudo, sacrosanctæ Romanæ sedi & omnia debere, & omnia cumulatißime persoluere. Testis beatæ memoriæ pont. Innocētius. IIII. quom Acelinus atrocißimus ecclesiæ hostis cuncta deuastaret, unus Aldrouādinus Marchio Estensis ausus est intrepide occursare, fundere ac fugare. Multa huius rei testimonia afferre possem, sed quod cū illo conferatur, alterū non habeo. Nam quom multa fortunæ inclementia rem pontificiā uexaret, Fredericusq; ille qui à rubore barbæ inuenit cognomentum, hostiliter ecclesiā persequeretur & iam omnium rerū difficultate laboraret Romanus exercitus: imprimisq; militū inopia, quorū magna uis aut cæsa fuerat in bello, aut quom non procederent stipendia ad hostem desciuerat, Aldrouandinus optime gnarus, neq; se sine ecclesia esse posse, neq; suam erga ecclesiam cōmodiori tempore fidem & pietatem agnosci posse: quando nō erat ipsi rei numarię copia, filium quem unicum habebat Florentinis ea tempestate opulentißimis pignori dedit: atq; aliquot aureorū milia mutuatus ingentē cōparauit exercitū: quo sæuißimū hostem repreßit, & qua ratione uinci posset ostendit. Sed hæc antiqua & ipsa ætate obsoleta. Nuperrime uero recepta Bononia, cōcitatoq; intestino tumultu, aduolanteq; hostiū subsidio: scis ipse amplißime pater quāto in discrimine pars pont. uersaretː: nisi obsequentißimus S. ap. filius dux Alphonsus raptim magnā manum coegisset: atq; amplißimus princeps eius frater et ipse inter purpuratos patres eminētißimus Hippolytus mature affuisset, atq; hostiū iter & cogitationes pariter interrupisset: quom hostis frustrato consilio & ueterem beneuolentiam & cognationē imploraret. Sed optimi principes mei illud imprimis semper duxerunt, amicitias & cognationes reuerentia S. Ap. metiri oportere. ea neglecta omnia fœdera subuerti. Quæ quidē eorum sententia non modo ex debita religioni ueneratione inoleuit, sed plurimis ac maximis beneficijs confirmata per omnem præclarißimæ familiæ seriem deducta, iure quasi hæreditario in optimos fratres deriuauit.

CAELII CALCAGNINI PRO ALFONSO PRIMO DVCE FERRARIÆ, oratio ad Leonem X.pont.max.

s

i rerum molem animus, aut animi magnitudinem uis dicendi posset æquare pater beatissime, multo cõfidentius ad dicendum accederẽ. Sperarẽ enim fortasse me aliqua orationis copia, quam facile potest res ipsa suggerere, mandatas mihi uices implere, atq; incomparabilem Alphonsi principis mei in istam sanctissimã sedem fidem atq; obseruantiam declarare, immensamq; illam populi Ferrariensis tum gratulationẽ tum lætitiam ad orationis præscriptum uacare. Sed causa est rerũ conditio, ut neq; ipsę animo concipi, neq; satis animus uerbis perstringi possit. Nam quo plures undiq; se offerunt meritorum rationes & lætitiæ causæ, hoc earum summa difficilius confici & expediri potest. alios una uel altera ratio, publica uel priuata utilitas deuinciat, uetera uel recentia beneficia cõmoueant. At principem meum innumeræ tum publicę tum priuatæ, tum ueteres tum recentes causæ ad obseruandum, colendum adorandumq; maiestatem tuam augustissime pater impellunt. Hinc summa Romani pont. autoritas occurrit: pro cuius admirabili potestate omnes principes, omnes reges, qui se Christianos meminerunt, summã deuotionem & cultum debẽt: & prout quisq; plus religionis & pietatis habet, hoc promptiorẽ propensioremq; se ad eius defensionem atq; incolumitatem tuendam præstare debet. Ex omnibus uero qui hoc nomine censentur, familia Estensis una omnium maximè pontificũ liberalitate aucta, muneribus locupletata, ornamentis illustrata, hoc officio astringitur. Cõstat enim memoria ab hinc annum propè trecentesimũ à Romanis adeò põtificibus euectã, ut præter maximos honores excellentesq; prærogatiuas, etiã à fe. re. Gregorio eius nominis nono perpetua Ferrariæ, quam Actius Estensis imperatoris præsidio eiecto ecclesiæ recuperauerat, præfectura donata sit. Ac demum à Paulo II. eius nuncupationis, primus omnium felicissimus ille Borsius, ille inquam familię Medicum & parentis tui pater sanctissime maximus admirator, dux creatus & salutatus est. Sapientes sanè pontifices qui tam salubrẽ rationem inuenere, qua eam urbem intestinis seditionibus & quotidiano tumultu laborantẽ liberarent: ut quom eo tẽpore angustam adeò ac ligneam & maiore parte cratitiã darent, nunc ornatissimã & multa parte marmoream haberẽt: & quę tunc factionibus distrahebatur, nunc pontificias tantum partes tueretur. Nemini itaq; mirũ uideri debet, si uarijs casibus & alternante postmodum fortuna fidem perpetuo constantissime seruarit. Id quod maximè intellectum est Federico imperatore aduersus Innocentiũ IIII. & mox Acelino in pontificis partes hostiliter sæuiente: quo tempore Aldrouandinus Actij filius pro sacrosancta ecclesia excellentẽ sanè operam nauauit, atq; in magna pecuniarũ egestate filiũ pignori opposuit: cõductisq; nouis copijs & firma manu Ferrariẽsis populi subsequẽte rem Romanã magna acie profligatã, autoritatẽ pontificis fœdissime fugillatã, non restituit modo, sed auxit & cõseruauit. Testes mihi annales, qui sine adulatione, sine inuidia ueritatẽ testanť. Sed & posterioribus seculis, quasi hæreditario quodã iure omnes ex ea familia principes tot reliquerunt gratitudinis ac fidei suę in Rom. pont. monumẽta, ut possent existimari acceptis paria fecisse, nisi & maximis beneficijs prouocati fecissent, & ea esset Rom. pont. amplitudo, ut uel leuissimũ eius beneficiũ nullo possit hostimẽto cõpensari. Alioqui etiã sub Romani. pont. patrocinio Estẽsis familię imperiũ ac dignitas pridẽ incolumis stetit. Nã quoties incumbentes hostes in eius perniciẽ autoritate atq; armis depulit? Quoties deuotissimã familiã & deditissimã urbẽ sibi seruauit? Et licet euenerit proximis annis, nescio quo Italię fato, ne qd scilicet esset expers à fortunę ac bellorũ incursu, ut ea uis, ea autoritas, illæ copiæ quę pro nobis toties steterãt, in nos, prò dolor, ab aliqua (ut fingũt poetę)

 Tisipho-

Tisiphone excitarentur: nosq; adeò acerbe atq; insense persequerentur, ut ea causa tantum prioribus seculis seruati uideremur, ut essent in quos posteriorũ temporum acerbitas sæuiret: id tamen nõ sine consilio & numine deorum factũ putamus, quo maior Leoni pont. max. ex seruatis & restitutis clementiæ laus cresceret: atq; omnes ætates testarentur Romanã sedem duos habuisse pontifices, quorum alter belli artibus, alter pietate principes omnes superasset. Quorũ utrunq; ueteres Ioui opt. max. tribuerũt. Quo titulo illud planè memorabile, quòd bonitatẽ & clementiam magnitudini potestatis præferrent. Et lætari iure possit Alphonsus, uexationesq; ac bella omnia boni consulere, ut tanto deinde tanti pontificis testimonio perfruatur: quo cuncta infortunia atq; aduersa compensat. Iisdem te ac tuos olim artibus fortuna pater beatissime exercuit: ut quo uehementius uexarere, hoc tua & tuorũ uirtus ac magnitudo fieret illustrior. non enim falso dictum est, multis fortunã parcere in pœnã: quo scilicet eorum laus sit obscurior & perpetuis tenebris obruta delitescat. Tu itaq; Leo sanctissime, non modo expectationẽ de te olim, quom ad summũ fastigiũ & longe supra mortaliũ conditionẽ euectus es, æquasti: uerum longe, & toto (quod aiũt) stadio, superasti. Nihil enim tibi prius ac potius fuit quàm exercitos in mutua Christianorum uiscera gladios manu excutere: ignotaq; diu fœdera, & deploratã pacem reuocare. Id quod fortasse tardius uoto nonnullis contingit: qui parum meminerũt, ita euenire ex natura rerum: ut qui uehementer cõcitati sunt fluctus, superueniente deinde tranquillitate non protinus remittant, neq; prorsus mitescãt, sed pristinos impetus, desæuientibus licet uentis, adhuc magna parte teneant. Nemo tamen unquã dubitauit, quin diuina ista sapientia tua facile omnia moderarere, & ipsa etiam reluctante fortuna, in æquũ tutumq; pertraheres. Sed quo tardius per te in portum pater beatissime prouehimur, hoc magis anteactæ uim tẽpestatis agnoscimus, hoc magis beneficium tuum experimur. Hinc se princeps meus S. T. omnia plenius debere intelligit: eaq; tibi ex uero & ex merito accepta profitetur. Magnum est enim à pont. Rom. probari & extolli, sed à pont. Leone longe maximũ. Neq; sanè tibi hoc nomen fortuito aut frustra obtigit: namq; apud gentes accepimus magnum illum malorum propulsatorẽ Herculem, & in sacris literis illum nostræ salutis autorem Christum, cuius in terris uices agis, Leonem appellatum. Tu itaq; pontifex, tu Leo, tu magni Laurentij filius, tu gloria familiæ Medicæ apud omnes gentes & nationes clarissimæ, addo & familiæ Estensi semper coniunctissimæ, tu fautor bonorũ, tu studiorum erector, tu pacis restitutor, non modo Alphonsum ducem tibi semper obsequẽtissimũ iudicio ac testimonio tuo ornasti, uerum & maiorũ dignitati ac splendori reddidisti. Tu florentissimas urbes fortunæ iniuria ereptas, tu oppida progenitorum eius sanguine parta & hęreditario iure debita cõfirmasti. Tibiq; Alphonsus dux tot ornamentis, tot meritis, tot beneficijs deuinctus ad pedes tuos supplex procumbit, & nos eius nomine procumbimus, non quantas possumus aut animo aut oratione prosequi gratias agẽtes M. T. sed quãtas neq; animus capit, neq; oratio exequitur: Illumq; tibi perpetuo obedientissimũ obsequentissimumq; fore pollicemur. Tibi omne illius regnum, omnes urbes, omnes populos, omnes fortunas, omnes liberos, spiritum deniq; illum tot bellis ac periculis expertum probatumq; offerimus. hoc tuo iure uti potes. hunc pro dignitate tua atq; istius sanctissimæ S. existimatione & defensione, in omnẽ casum & discrimen, in omnia pacis & belli munia pro uoluntate & arbitrio tuo paratum trahe. Tu nos populumq; omnẽ Ferrariensem tibi deuotissimum tuo felicissimo nutu excipe. Cuius utinam in te uoluntatem & in sanctissimum Petri solium deuotionẽ aliquo modo possemus exprimere, utinã eius lætitiam ex parte aliqua enarrare. Videres pater sanctissime nõ animata solum, sed & mutos ipsos urbis parites, ipsas arces, gestientes in admirationẽ & cultum: uideres fœminas, pueros, senes omnes ordines, omnes ætates discursantes ad omnia deorũ puluinaria, pro salute Leonis pont. supplicantes: ex qua suã salutem pendere existimãt. Audires uota & fœlices omnium acclamationes, qui pacem, securitatẽ, dignitatem, fortunas, penates, liberos, bona deniq; omnia beneficij tui agnoscunt & testantur. Tu itaq; quod feliciter cepisti, & principem meum & urbem & populum tot be-

neficijs

neficijs tibi obnoxium diutissime protege & conserua, & fac tuum hoc beneficium nobis esse sempiternum. Nihil enim felicitati & diuinæ isti maiestati tuę conuenientius esse potest, quàm seruos & cultores tuos felices facere & perpetuò seruare.

CAELII CALCAGNINI PRO HERCVLE SECVNDO DVCE FERRARIÆ QVARTO ad Paulum tertium pontificē maximum oratio, ex locupletiori resecta & in compendium redacta, & in publico cōsistorio per eum habita.

QVOM nulla re magis summi numinis bonitas ac maiestas intelligatur: quàm beneficiorū frequētia atq; adsiduitate, quibus nunquā desinit humanū genus augere & locupletare: eos profecto principes proxime ad diuinitatem accedere iudicamus, qui & liberalitate & beneficentia quàm plurimos mortales demerentur. Inter quos pater beatissime tu sine controuersia longe præcellis, tum amplitudine potestatis, tum liberali & benefica uoluntate. quod quom sæpe aliàs multis ac locupletissimis significationibus testatum reliqueris, tum uero nuperrime id planè declarasti: quom Herculi Ferrariæ duci ac principi nostro magna animi ac præstantissimæ uoluntatis tuæ indicia dederis, easq; omnes difficultates, quæ hactenus (nescio quo fato) inter sacrosanctā istam sedem & splendidissimam domum Estensem intercesserāt, non modo prudentia ac bonitate tua extinxeris, sed eximia etiam dignitate nobilissimā familiam exornaueris, Hippolyto Estense felicis ingenij & spectatæ uirtutis Antistite in sacrum cardinalium collegium cooptato. Qua ex re quom princeps noster incredibilem lætitiam animo conceperit, non contentus eam multis argumentis declarasse, nos etiā ea ipsa causa legandos sibi existimauit, ut sanctissimos istos pedes eius nomine exosculaEremur: tibiq; & eminentissimo huic ordini gratias, & si non beneficijs pares, certè quantas oratione consequi possemus, agere niteremur. Res profecto ardua & summæ difficultatis plena, hoc munus pro rei dignitate & pro uoto magnanimi principis implere. Ad hanc difficultatem accedit: quòd non apud quemlibet pontificē mihi dicendum est, sed apud Paulum non modo pontificem sed pontificum etiam maximum: cuius sapientia, autoritas, maiestas quantum à pontificatu splendoris haurit, tantum uicissim in pontificatum refundit ac regerit. Sed ego planè imprudens, si tot ac tantarum uirtutum radijs perculsus, non rursus caligantes oculos in tam eximiæ bonitatis umbra reficerem ac recrearem. Sedenim cogitāti mihi, tria occurrunt imprimis, quibus gratiarum agendarum ratio inuenta sit. Autor ipsæ beneficentiæ: beneficij magnitudo atq; opportunitas: illius æstimatio, in quem collatum est beneficium. De autore beneficentiæ, sententia illa Crispi Passieni mihi succurrit, Multum interesse à quo quisq; iudicium aut beneficium sortiatur: quādo ab ijs qui prudentia eminēt, iudicium: ab ijs, qui fortunis præstant, beneficium sit expetendum. At quantum illi sibi iure gratulari possunt, qui ex æquo & iudiciū & beneficium tuum promerētur? in quo uno uirtus & fortuna prope inter se aduersis semper frontibus depugnantes tam amice & concorditer consensere. Atq; hoc planè intelligi potuit, uel ex eo usq; tempore, quo nondum in augustum hoc solium prouectus amplissimi ordinis princeps eras & dicebare: communiq; existimatione atq; opinione mortalium fasces humani generis tibi summittebantur. Quanti enim illud (me iudice) æstimandum? quòd homines rerum futurarum ignari de fortunæ iniuria conquerebantur, quæ

tur, quæ te tam diu sublimi isto fastigio, tibiq; magnis de causis debito fraudaret. Ne sciebant illi, nesciebant, non tam fortunę culpa id fieri, quàm arcano quodam dei maximi arbitrio, & inexplorata fatorum dispensatione, quæ te in ea tempora adseruabat, quibus religio nostra, utroq; propè cornu laborans & in supremũ discrimen adacta optimo atq; acerrimo propugnatore indigeret: quibus pontificia maiestas foedis contumelijs suggillata uindicem atq; adsertorem exerta planè uoce flagitaret. Quom primũ igitur rei Christianę præsidere cœpisti, ad benesperandum omnibus, qui religionem saluam uolunt, certisimũ quasi signum erexisti. Quom enim omnes nostras calamitates è duobus propè fontibus profluere intelligeres, populorum scilicet flagitijs, & principum discordijs ac simultatibus, utriq; morbo prudẽs medicus sine mora prospiciendum censuisti. Dimissis ergo per omnem orbem Christianum sacris expiationibus, indictisq; publice pijs supplicationibus, quantum in te fuit pater beatissime populorum peccata eluisti, deumq; nostris pridem noxis iratũ propitium reddidisti. At quom reges inter se disidentes per nuntios atq; oratores pacare & in concordiã reuocare sępe tentasses, neq; ea res satis ex uoto procederet, durum illud ac perdifficile iter suscepisti. Nõ ętas ingrauescẽs, nõ longa & plena discriminis nauigatio te absterruit, quin superatis omnibus difficultatibus publicę salutis gratia quasi œstro quodam charitatis impulsus, tu maxime nostri æui rector, tu inquã extremam partem Italiæ ad Varrum usq; fluuium penetraueris. Hic uero nobile illud & omnibus seculis memorandum facinus perfecisti. Reges enim maximos, potentissimos, celeberrimos, qui non solum animis disidebant, sed armis etiam de imperio, de salute, de summa rerum in eam diem dimicauerant, ab iniurijs reuocasti, composuisti, fœdus inire persuasisti. prudẽtia & ui orationis tuæ obuertere arma in cõmunes religionis hostes compulisti. & ne fluxa aut parum constans imposterum ea foret cõcordia, neúe ulla fortunæ iniuria aut mutatione animorum labefactari posset, Carolum etiam maximũ inuictissimũq; imperatorẽ affinitate quasi Herculano nodo deuinxisti. Quin & iustam classem ad retundendam immanissimi hostis audaciam, omni bellico apparatu omnibusq; armamentis instruxisti: qua fortiter & feliciter ad hanc diem in comitatu imperatoriæ & Venetę classis, littora Italiæ infesta prius & barbarorum incursionibus exposita defendisti. Tu ergo nostræ incolumitatis autor, tu seruator gentium & populorum, qui se pietati Christianę addixerunt: eoq; nomine ciuica nostri generis seruati merito tibi debetur. Et hæc quidem munimenta aduersus externũ hostem pater beatissime tua prudentia comparauit. Sed aduersus intestinos hostes, qui prætextu religionis, in religionis uiscera grassantur, quantum & quàm tempestiuum illud fuit, quòd in sacrum & eminentissimũ hunc orbis senatum eos proceres dicam an heroas cooptasti, qui suarum uirtutum nitore, non hoc tantum seculum possint illustrare, & tanquam aurea candelabra ardeant in conspectu domini: qui innocẽtia, sanctitate, exemplo, possint rationem uiuendi cæteris præscribere. Hi sunt scilicet quibus non leges conditæ sunt, sed ipsi condendis constituẽdisq; legibus nati sunt. Oppugnatoribus igitur sanctæ religionis, si modo possint resipiscere, os est obstructum. Causabantur illi antea se aduersus sedem Romanam odia suscepisse, quòd homines improbi & profligatis moribus rerum potirentur: en frugi & integerrimi rerum potiuntur. quòd ignari bonarum artium ac disciplinarũ præsiderent: en quantum uis doctissimi & in omnibus rectis studijs præcellentes præsident. Antea (sic enim illi calumniabantur) qui censu, opibus, factionibus, gratia prępollebant, sacra purpura inaugurabantur. Nunc omnis calumniæ locus sublatus est: nam uirtuti, moribus, ingenijs auspicio ac ductu magni pontificis Pauli ea dignitas debetur, debebiturq; dum ille habenas & clauum religiõis tenebit. Erit ergo aliquando tempus, quo posteri res tuas maxime pontifex memoriæ proditas legẽtes, præcellentemq; omni laude principem sibi optantes, uotis susceptis Paulum tertium nuncupabunt, atq; hunc unum à Dis immortalibus reposcent. Veteres imperatoribus salutatis, felicitatem Augusti, bonitatem Traiani precabãtur. At illi uno Pauli nomine felicitatem, bonitatem, animi magnitudinẽ, ingenij acumen, maximarum rerum intelligentiam, eorum deniq; omnium bonorũ quę in principe humani

mani generis requiruntur refertissimum aceruum agnoscent. Et hæc quidem quæ à me compendio dicta sunt, & quæ propè quotidie ab Hercule duce ac principe nostro, iuuene quidem illo, sed excelsi animi & acris ingenij iuuene de summo pontifice Paulo pleno ore cõmemorantur: non potui sine piaculo demandatæq; mihi prouinciæ præuaricatione prætermittere, ut qua possumcunq; ratione addictissimi uobis principis, si non expressam, delineatam saltem & adumbratã uoluntatem relinquam. Hinc enim accrescit & pondus uestro erga illum beneficio. Nam quo maior atq; illustrior est collati beneficij autor, hoc iustius ac plenius quisq; solet gaudere ac sibi gratulari. De magnitudine autẽ beneficij illud uere ausim affirmare, tuum hoc pater beatissime iure maximũ existimari oportere: utpote quo uno multa eademq; maxima beneficia contineantur. Nam citra suspicionem uitam degere, emergere ex Euripo uertentis fortunæ, auitum imperium confirmare, noua ornamenta in familiam inuehere, hæc sanè omnia nõ modo securitatem sed ipsam planè felicitatem comitantur. Ad hæc quo diutius optauit dux & princeps noster causas omnes expungi atq; aboleri, quæ à se Romani pontificis animũ alienare uidebantur, atq; aliquod extare testimonium deditissimi animi sui erga religionis Christianæ principem: eo sibi hoc beneficium iucundius obtigisse, atq; optatius. Ex quo facile potest, quanta in dato beneficio sit laus, quom in accepto tanta sit gloria. Et licet hac secum ipse tacitus cõscientia perfruatur, quòd neq; à se neq; sub suo principatu huiuscemodi turbæ atq; animorum cõmutationes initium acceperint: illud tamẽ uerum ac solidum gaudium animo capit, quòd se principe ac procurante finem inuenerint. Non ignorat optimo duci ac parẽti suo Alphonso hoc idem fuisse desideriũ, sed uel fortunam, uel tam egregię uoluntatis pontificem defuisse, ut tota hæc laus, totumq; hoc beneficium tibi pater beatissime acceptum referretur. Tu enim non secus ac salutaris quidam genius cõcitatos olim fluctus pacasti, surgentes uentorum turbines depulisti, optatissimam cælo serenitatem induxisti. In te deniq; res principis mei ac tranquillitas populi Ferrariensis tuæ maiestati deuotissimi, quasi felicissimo in portu conquiescit. Quare hoc tantum beneficium nõ iam in memoria hominũ, quæ lubrica & temporum uicissitudini obnoxia est, sed in ipsa arce æternitatis cõsecrabitur, quod nulla unquam temporis diuturnitas, nulla obliuionis iniuria possit abolere. Quis igitur admirationi locus, si optimus princeps, idemq; gratissimus beneficiorum æstimator tantum se tibi debere profitetur ac prædicat, quantũ uix animo capere, oratione certè explicare nõ potest, tametsi quacũq; ratione potuit, uultu, gestu, oris, orationisq; hilaritate lætitiæ magnitudinẽ præ se tulit. Frequẽti etiam supplicatione ad deorum puluinaria indicta, Dis immortalibus, tibiq; quẽ unum post deos immortales ueneratur, gratias quales & quãtas potuit testatus est. Quid uero ego de omni Ferrariẽsi nobilitate dicã? quid de ciuibus meis? quid de cæteris popularibus? omnes ordines, omnes ætates medius fidius, quasi quodã lætitiæ classico cõcitati excursare, tibi acclamare, tuã bonitatẽ ad cælum ferre, te pacis autorẽ, te publicæ felicitatis parentẽ prędicare, tibi læta omnia ac diuturnũ pontificatũ precari. Ipsi profecto parietes, ipsa mœnia, ac deorum delubra gestiebant ac precarium à Dis spiritum sibi optare uidebantur, ut aliquo saltẽ nutu in cõmunionem publicæ lætitię admitterẽtur. Quom itaq; pater beatissime tot meritis, honoribus, testimonijs florẽtissimã familiã ac nobilissimos fratres obstrinxeris, cumulaueris, amplificaueris, iure optimo idẽ princeps noster nobis mãdauit, ut sanctissimis istis pedibus rursus aduoluti, eum tibi semper obsequentẽ semperq; in officio futurũ spondeamus, ita ut hominẽ uectigalẽ atq; oppigneratę fidei esse par est: tibi ipsum eiusq; principatũ, urbes, oppida, diuina, humanaq; omnia, quin & liberos pueros generosæ indolis, totã deniq; cognationẽ Estensem in tua semper fore potestate polliceamur, qui pro tuę sanctitatis ac Romani pontificatus maiestate conseruanda sanciendaq; nullum unquam fortunarũ aut ditionis aut ipsius salutis periculum deprecentur. Illud te uicissim pater beatissime uosq; patres eminentissimi rogat ac obtestatur, ut imprimis uobis uectigalia iura feudorum renouare ac iusiurandũ solennibus uerbis conceptũ placeat accipere: & quom ipse se ac sua omnia uobis dicauerit, addixerit, cõsecrauerit, uos itidẽ eum in fidẽ tutelãq; recipere

recipere & receptũ in omne tempus patrocinio ueſtro ſouere, tueri autoritate, præſidio adiuuare nõ deſinatis, atq; hunc præſtantiſsimum ueſtrum erga ſe animum ac iudicium cõſtans & perpetuum eſſe patiamini. Reliquum eſt, ut te ſumme rerum arbiter deus, qui eccleſiam tuam fluctuantẽ nunquam deſtituiſti, uosq; Apoſtolorum principes qui huic Vaticanæ ſedi præſidetis, quosq; ego iure poſſum imperij Romani penates & conſeruatores religionis appellare, uos inquam publica uice rogem ac ſolenni precatione obſtringã, ut Paulum pontificẽ maximum in hac felici ſtatione diu uelitis eſſe incolumem, eiusq; uota omnia plenis uelis fortunetis. nam licet ipſe iam abunde multa ad gloriam geſſerit, & apud homines immortalitatẽ nominis, & in cælo certam ſedem cõmeruerit: ad conſeruationem tamen rei Chriſtianæ & publicam ſalutẽ ueſtri gregis pertinet, ſæua præſertim imminente tempeſtate, tanti animi tantæq; ſapientiæ pontificẽ & ſuperſtitem eſſe & in hac religionis ſpecula quàm diutiſsime excubare.

CAELII CALCAGNINI PRO ORATORIBVS FAVENTINIS, ORATIO, AD Iulium II. pont. max.

NVNC demum agnoſcimus, beatiſsime pater, non fruſtra effundi miſerorum preces, nec optimi atq; immortalis dei aures occluſas eſſe ad gemitus eiulantiũ. nos enim poſt tãta noſtræ ciuitatis naufragia, poſt tã innumeras fluctuationes, poſt tot rerũ omniũ diſcrimina, uix tandẽ ad Petri nauiculã appulſi portũ proſpicimus, & meliorẽ ſpem animo auguramur. Optaremus igitur pater ſanctiſsime nobis magnam orationis felicitatẽ prçberi, ut tibi ampliſsimo Chriſti uicario aliqua parte gratias agere poſſemus, magnitudinemq; lætitiæ aliqua ſaltẽ ex parte tuæ ſanctitati indicaremus. Sed in eũ locũ res uenit: ut tuorũ beneficiorũ mole oppreſſi neq; lætitiç pares animos, neq; animis parem orationẽ habere poſſimus: ac merito uenia debebitur, ſi recuſantes atq; inuiti ingrata anguſtaq; oratiõe tua fuerimus in nos merita proſecuti. Quòd ſi aliud nihil profecerimus, illud certè teſtatũ relinquemus: nullam fuiſſe unq; ciuitatẽ, nullũ populũ, qui rebus ex ſententia procedentibus, gaudij tantũ conceperit, tantũ exultauerit. Videres enim pater clemẽtiſsime in urbe noſtra poſtq; in tuæ ſanctitatis ditionẽ redacta eſt, omnes ætatis ordines prç gaudio diſcurſantes, delubra ſuppliciter ſalutãtes, ac ſuperis mira hilaritate agentes gratias: q denique poſt longos errores ad ſuum paſtorẽ, ad uerum dominũ deniq; redierint. Audires undiq; Iulij ſanctiſsimi pontificis nomẽ reſonare, felices undiq; precationes emergere, cuius deniq; prudentia atq; fortitudine auguſtiſsima ſedes apoſtolica deſinit hoſtibus eſſe ludibrio, & priſtinam cepit auctoritatem reparare. Fuit enim antea, ſi uera uolumus profiteri, pontificiç tantum dignitatis imaginarium quoddam ſimulachrum: quin præter leuiſsimã umbram nihil ſupererat. In ea, nihil ſolidi, nihil ueri, nihil integri quicq;. Excubabant alij: ſed ſibi laborabant, ſed ſuorum cõmodis: alij grauiſsimo ueterno obtorpebãt. Tu ſæuiſsimos tyrannos eieciſti, tu munitiſsimos hoſtes euertiſti, tu ſolus oſtendiſti, Petrũ imperterritum, & clauibus & gladio poſſe dimicare. tu nauem in mari fluctuantẽ erexiſti. Atq; hæc omnia, nõ tibi, non tuis, ſed Chriſti unæ religioni præbuiſti, cuius cuſtodia cælitus cõmiſſa eſt tibi. Lætamur igitur & gratulamur nobis à tanto uindice reſtituti. Sed hæc fortaſſe poſſunt uniuerſç nationis animos permouere, nobis uero adſunt peculiares gratulationis cauſæ. Nam quo res noſtra quàm cæterorũ fuit fortuna incertior atq; agitatior, hoc etiam nunc lætitia cumulatior uideri debet. Quoniam

enim

enim uenerit in mentē quot principum uicissitudines, quot hostium incursus, quot Barbararum gentium obsessiones pertulerimus, quotiens pro mœnibus, pro fortunis, pro liberis, pro salute dimicauerimus, adhuc animus meminisse horret. Sed & hæc ipsa recordatio prorsus est lætitiæ accessio, quom iam nos ex ea rerum alea ereptos esse intelligimus, tuisq; auspicijs in eam tranquillitatem deductos, ex qua non facile nos petræ Christi inhærentes quilibet impulsus allidat. Postquam enim cum hac sanctissima sede conciliati sumus, tuæ beatitudini perpetuā & constantissimam nulloq; tempore uiolabilem fidem pollicemur: obdurauimus scilicet ita animum ut posthac malimus sæua ac suprema omnia adire supplicia, quàm ab optatissima apostolicæ sedis ditione discludi: pro cuius imperio nos & fortunas quantulæcunq; supersunt & liberos atq; ipsas animas libenter expofituros recipimus: eritq; huius nostræ fidei ac sentētiæ præsens oratio perpetuum testimoniū. Tu quoq; omnis æui rector sapiētissime solito misericordiæ tuæ uultu inspice populum tuum Fauentinum supplicem, ac tam diuturnę calamitatis implorantē præsidium. Factus est enim propè rerum humanarum exemplum, tot cladibus uexatus, tot exhaustus tributis, tam crebra attritus agrorū uastatiōe, tam lacymabili ciuium direptione allisus: ut præter uestigia & nudos parietes nil ferè sit q̃ Fauentinæ reipublicæ iure dici possit. Quare te obsecramus pater sanctissime ut à nobis hæc excutias temporum nubila, hanc fortunæ inclementiam tuo felicissimo nutu propulses, & quasi fatorum seriem miseris concilies. Illud enim ante omnia ad augustissimi pastoris attinet prouidentiā consulere: ut qui eius sub imperio futuri sunt, quàm felicissimi efficiantur. Atq; hæc ad immortalem gloriam uia: cuius tu ita utraq; manu, ut dicitur, possessionē arripuisti, ut & in cælis iam sedem felicissimam promerearis, & apud homines æternam tui memoriam collocaueris.

CAELII CALCAGNINI PRO ORATORIBVS FAVENTINIS ORATIO, AD HADRIANUM VI. pont. max.

LICET nobis persuasum sit, pater beatissime, nos publicā agere causam lætitię, quòd unus omnium integerrimi nominis, & magnæ celebritatis princeps ad augustum istud fastigium perueneris, non hominum magis iudicio quàm dei nutu prouectus: & quòd nunc demum incolumis superatis tot maris ac terrarum periculis ceu sidus salutare Italiæ affulxeris: priuata hæc tamen & peculiaris est populo & reipublicæ Fauentinæ causa lætitiæ, tum quòd nos omnium maximè perpetua & singulari fide sacrosanctam sedem pontificiam sumus prosecuti, in cuius gratiam ad internecionē usq; sæpe depugnauimus: tum quòd ex conscientia rerum gestarum certior nobis spes arrideat optima quæq; optandi ac sperandi à tua magnitudine: uel quòd nuperrime post excessum Leonis sanctissimi pontificis respublica nostra in magnis rerum & periculorum fluctibus cōstantiam seruarit, atq; inconcussa permāserit. nam pleræq; ciuitates finitimæ, uel externis uel intestinis motibus perculsæ uix possunt solidam & absolutam lætitiam ad te pater beatissime perferre. nobis domi & foris certa pax mansit, tibiq; quamuis absenti, quamuis tot terrarum & regionum spatio disiuncto, quamuis uaria & incerta de salute tua nuntiarentur: tibi tamen uni semper excubauimus, tibi ciuitatem & tibi animos nostros, tibi omnium ordinum obseruantiam & cōcordiam seruauimus. Atq; hoc profecto lætitiæ nostræ accedit, quòd qui prius te absente multum extimescebamus, nequa nobis calamitas solidum hoc gaudiū, & partam hanc

hanc felicitatem præcerperet: nunc demum te dei opt.max.benignitate seruato, & ad nos, ut alij putant ex Hispania, sed ut nos putamus è cælo demisso, liberius iam licet & securius animo conquiescere. Te enim pastore ac duce præsente, non est quod oues tibi creditæ sub tuæ sapientiæ patrocinio ullos ferarum incursus expauescant. Et profecto eius pont. qui tãta hominum in se studia excitarit, partes existimamus: quos pacatos tranquillosq; acceperit, eos ipsos sibi omni auctiores felicitate restituere. Nullum enim maius bonitatis & magnitudinis est argumentum, quàm late in omnes benemeritos præsertim, felicitatem propagare: summumq; illud bonũ, quod nullum neq; locũ neq; tempus clementiæ & beneficẽtiæ suæ reliquit immune, quantum mortalitati nostræ licet, imitari. Hæc spes atq; opinio toto prorsus animo excepta, magna est huiusce gaudij, quod ad te afferimus, accesio. Hæc effecit, ut municipes nostri tria nobis potissimum in mandatis darent: imprimis ut sanctum hoc fastigium, ad quod diuina bonitas & tua te uirtus prouexit, recentemq; & salutarem aduentum tuum tibi gratularemur: tum ut urbem populumq; Fauentinum in manũ ac potestatem tuam obsequenter traderemus: postremum ut ciuitatẽ tuæ maiestatis studiosissimam, tibiq; singulari fide obstrictam enixe atq; omni animi captu cõmendaremus. Primo illo gratulandi munere neq; decuriones neq; populus Fauentinus sperauit uel nos uel quenquam maiore illustrẽ facundia pro rei dignitate ac magnitudine satis posse defungi. Neq; nos sanè existimauimus cõmodius uotũ reipublicæ nostræ implere posse, quàm si hoc omne quicquid est lætitiæ & gratulationis tibi significaremus à cõcepta spe salutis & utilitatis nostræ proficisci. Nam quom cæteras omnes uirtutes miremur, beneficentiam tamen & iustitiam præcipue colimus & charitate prosequimur, quòd hæ uirtutes ad societatis magis humanæ, quàm eorũ qui eas posidẽt, utilitatem paratæ sint. Est enim ita natura comparatum, ut id maximè homines amẽt, eoq; uehementer alliciantur, quod sibi cõmodo futurũ sperant. Nos itaq; eo maiorem lætitiam cõcipimus, quòd omnem istam celebratã bonitatem, prudentiam iustitiam, rerum maximarũ experientiam, istam animi magnitudinẽ ad rei Christianæ decus reparandum natam atq; institutam, excelsam istam aciem mentis ad res arduas & excellentes ipsamq; diuinitatem contemplandam exornatã, tot deniq; illustres animi dotes, tot eximia ingenij ornamenta ad nostras cõmoditates & honorum fortunarũq; accremẽta referimus, & ex his nobis bona omnia pollicemur. Sic enim nobiscum interpretamur, ei qui tot literarum præsidia ad pontificatum attulerit, non fore necessariũ, ut alieno magis quàm suo consilio acquiescat. Ei qui tam acri polleat sapientia, ut mores conditionesq; hominũ perspectas habeat, non facile uerba datũ iri: ut ad urbes Apostolicæ ditioni creditas pro præfectis tyrãnos, pro ministris depopulatores, pro conseruatoribus prædones mittat. Qui disidijs & factionibus ciuium, non concordię & tranquillitati studeant: sperantes eo rem sibi fore in maiore quæstu, quo fuerit turbulentior: ceu solent piscatores fluctuoso & undabundo mari ampliorem capturã, maioremq; thynnorum uim retibus polliceri. Quæ res superiore tempore amplitudini pontificiæ plurimũ odij atq; infamiæ apud populos concitarat. Nam pleriq; pontificum dum res alias agunt, dum ministris fidem habẽt (nolo gemitus & lacrymas miserorum in tam festa lætitia intermiscere) sed quod dixisse liceat, in urbibus ecclesiæ magnã insignemq; uastitatẽ fecere. Hæc te pontifice tantum abest ut fieri uereamur, ut multo magis spes omnes habeat, res in antiquam illam & optatã diu, non tamen hactenus cognitam felicitatẽ redituras: qua primæui patres coalescẽte adhuc piorum cœtu, quasi aureo suo seculo fruebantur. neq; enim periculũ est, ne mali & flagitiosi homines iustitia & seueritate tua minus deterreantur, quàm boni frugiq; bonitate & clementia alliciantur. Hoc est scilicet quod nos tuus aduentus tanta perfudit lætitia, quantã magis animo concipere, oculisq; & uultu præ nobis ferre, quàm oratione & eloquentia posimus exprimere. Hoc est quod tam propense tam eximia animi inductione sanctissimis pedibus aduoluti, tibi nos populumq; Fauentinum, urbem, aquam, agros, terminos, delubra, utensilia, diuina, humanaq; omnia in tuam & Apostolicæ maiestatis ditionem, uolentes, gestientesq; dedimus atq; addicimus. Nam sic cõmode existimamus, nos nostra nõ solũ recipere

& con-

& cõseruare, uerum etiam meliora augustioraq; reddere. Quæ enim tibi dicata sunt, qui dei opt. max. uices in terris obis, & deum nobis repræsentas, cõsecrari putamus, & religione muniri: ut nõ sine piaculo attrectari, uiolariq; posśint. Atq; obiter hoc tibi chariora fore speramus, quo per te maioris æstimatiõis, & te prorsus digna euaserint. Quæ cogitatio pater beatiśsime tertium illum laborẽ quem respublica nobis demandarat, magna parte adimit: cõmendandi scilicet tibi urbẽ populumq; Fauentinum. Quis enim tam alienus à cognitione rerum humanarũ, qui putet oportere sua cuiquam cõmendari? Quotiens itaq; tecum ipse pater sanctiśsime cogitabis ciuitatem nostram iam nõ esse sui mancipij, sed in tuo planè ære tuaq; fide positam: toties non iam nostra sed tua interesse iudicabis, eam quàm optimã & fortunatiśsimã facere. Pacem concordiamq; ales, utpote qui perspectum habeas bello & discordia nihil esse ciuitatibus perniciosius. Vbertatem copiamq; frugum induces: quòd inter bona popularia, nullum sit communius, aut optatius. malos & facinorosos coercebis, quòd eorum audacia bonorũ securitas non posśit esse diuturna. præclara studia excitabis, ut egregia iuuẽtus in tuos titulos adolescens, te publicum parentẽ agnoscat, Prudentes castosq; moderatores ad nos delegabis, qui rem tuam ita procurẽt ut eorum studia omnia in cõmune excubent, nihil ad se pertinere arbitrentur, præter conscientiam & famã bene gesti magistratus: seq; tum demum abunde lucrifecisse arbitrentur, si gratiã & beneuolentiã tuam promereantur. Alioqui te principe bonis & de sancta sede bene meritis, neq; dignitatem neq; fortunarũ acceśsiones deesse posśunt, sicuti rursus neq; cuiquam flagitioso scelus suum impune stare potest. Quare quod proximis annis execrabile & penè prodigiosum uideri potuit, id iam publice hominum interest: omnes scilicet bonos esse: quom persuasum omnibus sit, signum abs te erectum esse probitati, & hoc unum propositũ ad honores & sacerdotia curriculum, non iam fœnerari, non quæstum facere, nõ per malas artes grassari: sed mereri. Quare te maxime pontifex iure felicem appello, à quo uir malus nihil petere, bonus nihil non audeat expectare. Hoc est itaq; quod gaudia & gratulationes nostras exagitat, quod urbanas acclamationes publicosq; illos tinnitus & bombos suffrenare non potest. Hoc est quòd spes, uota, præsidia omnia in te locauimus, quòd tibi pectora & animas cõsecrauimus, quòd pro salute & dignitate T. M. nullum discrimen uel capitis uel fortunarum subire recusamus. hoc est quod tum deniq; à deo immortali summã uotorum impetrasse existimabimus, si diu nobis Hadrianum pontificem incolumem florentemq; seruauerit.

CAELII CALCAGNINI PRO ALPHONSO PRIMO DVCE FERRARIÆ, TERtio Apologia, ad Iulium II. pont. max.

QVOM superiore anno pater beatiśsime, uoluntas & consiliũ tuæ sanctitatis tum literis quas publice ad omnes gentes miseras, tum munitiśsimo apparatu exercitus, quem instruxeras, acceptum fuisset: incredibile dictu est, quanta opinio de magnitudine tui animi, de solertia tui ingenij, de amplitudine tuæ sapientiæ apud omnes homines concepta sit. Nemo fuit unquam ex his, qui summo in rerum fastigio cõstituti essent, qui tantum animos & spes omnium erexerit. Te unum uindicem publicæ libertatis, te populorum, qui diu per uim atq; iniuriam opprefsi essent, ultorem, te Christianę pacis autorẽ perpetuumq; defensorẽ fore sibi pollicebantur. Videbant enim id quod erat, neminem ad tantam rem cõficiendam tot animi & imperij præsidia attulisse, ut tui

prorsus optio ad tam optatum tamq; illustre negociũ cælitus facta nõ humano consilio instructa uideretur. Quis enim discordes adeò reges, quis tam dissidentes atq; alienatos animos in amicitiam & fœdus cogere sperasset unquam? Quod tu tam facile effecisti, ut uno tempore, & de hac tua cogitatione tam salubri tamq; expectata, & de toto negocio ex sententia confecto nuntius perferretur: adeò ut cæteris ante te pontificibus, non fortunam sed animum ac prudentiã defuisse omnes planè intelligant. Quam ob rem gentes atq; populi omnes, quibus & Christiana religio, & religionis maiestas cordi est, spem ceperunt per te unum rem Romanam pristinum decus & antiqua imperij ornamenta posse reparare. & profecto nec uotis omnium, nec tuæ sapientiæ felicitas defuit. Breui enim coactis magnis exercitibus & clarissimis regibus à sua sede excitis maiores instructioresúe apparatus nulla unquam uidit ætas. Conuenerant scilicet & Galliæ & Germaniæ & Hispaniæ omnes tua autoritate in Italiam conuocatæ. Neq; ut plerunq; antea per suos duces maximi reges tanto munere fungebãtur. Vidimus inuictissimum Galliarũ regem Lodouicum: & aciem cautissime instruxisse, & pro signis fortissime dimicasse, & celeberrimam uictoriam reportasse, & fusis fugatisq; magna cæde hostibus, multas opulentissimasq; urbes partim ui expugnasse, partim ad deditionẽ coegisse. Vidimus & Augustum imperatorem Maximilianum munitissimas urbes sub imperium redegisse, longaq; & difficili admodum obsidione hostes exercuisse. Et hæc quidem summi reges in tuæ gratiam sanctitatis non sine plurimo labore, sæpius etiam cum capitis periculo perfecerunt. Tuis uero copijs idem hostis antea fractus terrore tui nominis, quacunq; pergeret adeò pauide cedebat, ut omne Flaminianũ bellum paucissimis diebus nullo aut certè per quàm leui discrimine confectum sit. Quæ omnia geri tanta felicitate pater sanctissime & olim gestiebamus & nunc facta tibi gratulamur: ita scilicet nobiscũ colligentes, ut attritis allisisq; hostibus tuæ sanctitatis impijsq; incubatoribus urbium Romanę ecclesiæ oppressis, & restituta uetere dignitate solio pontificis, certa deniq; & constante pace per te frueremur: & illi imprimis magna præmia tum fidei tum iudicij assequerentur, qui & tuam uoluntatem & fortunam fuerant secuti. Quam rem quom nunc aliter euenire intelligamus, longe illam spem, quam de tam optabili pacis conditione indueramus, frustratam uidemus, adeò ut unius belli terminus gradus & accessio alterius uideatur, ita ut difficile admodum sit constituere quando pacem, quando tranquillitatem, quietemúe habituri simus. Nam si causæ & prætextus bellorum sequendi sunt, non uideo quomodo unquam bella nobis sint defutura. Nihil est tam sanctum tam absolutũ in rebus humanis, quod si in ea re innitare, culpa & uitio labefactare non possis: sed ita semper maiores nostri censuerunt, bellorum & simultatum causas elidendas expungendasq; esse, si se offerant: tantum abest ut accersendæ comminiscendæq; uiderentur. Bella enim tantum coacti magnisq; necessitatibus impulsi suscipere debemus, quærere autem & sternere sibi iter ad discordias, intemperantis sæuientisq; animi semper existimauerunt. Quod tam alienum atq; abhorrens à moribus tuæ maiestatis iudicamus, ut clementiã potius & mansuetudinẽ ei possimus imputare, quæ uictos & profligatos prorsus hostes suos postquam supplices manus porrexerunt, & suam culpam professi pœnam deprecati sunt, tam facile & tam clemẽter in fidem ac patrocinium acceperit, ut eodem tempore & conciliatos tuæ sanctitati & hostes fuisse nemo meminisset. Quæ res fortasse mira uideri potuisset, nisi sciremus clementiam & misericordiam ad omnes quidem principes pertinere, esse autem huius sanctissimę sedis & propriam & peculiarem. Quod quom ita se habeat, tantaq; hostes tuos qui & odijs & pessimis uoluntatibus, armis deniq; & insultatione tecum decertarent, humanitate promerueris: quantum tibi enitendum est, ut amici & fœderati, popularesq; tui, qui eandem tecum aleam subierunt, eosdemq; amicos & hostes cum tua sanctitate sibi habendos censuerunt, meliore conditione quàm hostes tui nunc apud te esse intelligantur. Et quibus, si quid tuæ sanctitati aduersi accidisset cadendum labendumq; à fortunis suis fuisset: nunc te incolumi, & rebus feliciter gestis sentiant hoc sibi esse præsidio ad salutem & dignitatem tuendam, quòd tuas partes & tuam uoluntatem secuti sint. Quid

uero

uero aliud hostes tuos, qui nisi uicti conciliari tibi nunquam studuerunt, quid aliud inquam maioribus uotis & hilariori animo accipere existimas? quàm eos uexari qui pro te steterint, quosq; ipsi tua fultos autoritate offendere non potuerint. Quantum hac re gestire & tacito animi secessu exultare existimas, non modo ea causa quòd illos pessimis uoluntatibus persequuntur: sed quòd fore aliquando sperant, ut exutus spoliatusq; amicorum tuorum beneuolentia alienatisq; omnium animis, eorum iniuriæ pateas: & quam nunc subacti necessitate iram furoremq; dissimulant, cũ tua maxima calamitate (quod abominamur) & pœnitentia aliquando expleant. Sic enim ipsi augurantur, nõ hoc modo ad id proficere ut ueteres amici abs te disiungantur, uerum & noui parum sibi præsidij in beneuolentia tua, tuaq; amicitia statuendũ putent: proinde non modo negligentiores fiant ad ineundam cum tua maiestate beneuolentiam, uerum etiam eam reformident ac refugiãt: hoc ita euenire intelligentes, ut quos in periculis & rebus dubijs amicos appellaueris, in uictoria postmodum & rerum felicitate hostiũ loco habeas & persequaris: ita ut nulla alia ratione uicisse uideare, nisi ut hostibus parceres & in amicos & necessarios uictoriæ ius exerceres. Adeò ut si alterũ optandum sit, esse hostem tuũ quàm amicum præstiterit, quom illi parcere hunc perdere tui uideatur instituti. Percunctaris fortasse à me pater sanctissime, quem innuam, quẽ significem: quamuis non obscurũ est, neq; ambiguum, quis nuperrime illustria & oculatissima suæ in te obseruantiæ ac pietatis testimonia dederit: neq; incertum est, quem aperto Marte hoc tempore persequaris. Dicam tamen eum esse principẽ Estensem, cuius maiores ita in hanc sacratissimã sedem propensi fuerunt animo, studijs, uoluntate, ut eius dignitatem & amplitudinem semper propriæ saluti prætulerint: quorum tot in historijs & annalibus testatissima extant domi & militiæ beneficia. Hi sunt qui fluctuantem olim Petri nauiculam ope & opera sua confirmarũt: qui Gallis olim insultantibus aduersus autoritatem pontificis sese oggessere: qui Germanicam fidem, qui Venetas pollicitationes contempsere. Malebant scilicet cum sacrosancta Romana sede periclitari, quàm cum cæteris salui esse. Hi Acelinum atrocissimũ illum & nefarium hostem ecclesię fregere. Nec unus aut pauci ex hac familia, sed omnes hoc animo in sanctam sedem fuerunt. Quorum seriem si animo fuerit recẽsere, rem admodum ridiculamq; faciam, qui tot ætatũ historias mediter breui oratione complecti. Vnum illud egregium Aldrouandini Estensis facinus nequeo silentio præterire: qui quom olim pontifici Romanisq; rebus in maximo periculo constitutis propter inopiam rei pecuniariæ, paucitatemq; copiarũ opem ferre non posset, unicũ filium, quem forte habebat, apud Florentinos opulentissimos mercatores pignori opposuit: comparataq; pecunia satis iustum exercitum instruxit, pontificemq; adeò laborantẽ, & à grauissimo periculo liberauit & in pristinam dignitatem restituit. His maiorũ institutis eruditus nobilissimus princeps, statuensq; sibi dignitatis & fortunarum perpetuitatẽ in tuæ maiestatis obsequio: exemplo scilicet transacti temporis monitus, in quo & ipsi egregiam operam nauauit, & ab hac sanctissima sede maxima præsidia & singularia ornamenta accepit: ita semper sese instituit, ut nihil unq; cogitaret, quod nõ honorificũ, nihil faceret, quod non illi salutare futurum speraret. Non tantũ ergo tibi beneficio deuinctus, non autoritate & religione solum astrictus, sed maiorum & patrum suorũ fide, instituto, ac cõsuetudine ab ipso ortu & crepundijs tuæ maiestate obæratus addictusq; fuit. Potes igitur pater beatissime tecum ipse cogitare, quãto certius ac rationabilius Estensi principi fidere possis, eumq; solita pietate cõplecti: qui non leui aliqua munificentia ad amicitiam tuæ sanctitatis allectus, quomodo plerunq; leues & temporarij amici parantur, non casu, non priuata aliqua utilitate inuitatus, sed certa & peculiari animi inductione, obseruantiam & fidem erga te perpetuam atq; irreuocabilem statuit. Cuius rei neq; rara, neq; parum explorata testimonia afferre possumus, nec ea quidem ætate obsoleta aut memoria expuncta, aut deniq; parum animaduersa: sed nouitate sua recentia & adhuc in recordatione omniũ constituta, adeoq; exposita, ut neq; supprimi neq; dissimulari possint. Scis tu pater sanctissime, & te hoc scire omnes sciunt, quãto in discrimine Flaminia & ipsius Flaminię caput Bononia uersaret: quom

Bentiuoli principes, & auiti imperij & patriæ recuperandæ cupidi urbem magno apparatu repeterent: essetq; illis intra urbem & extra ingēs popularium & amicorum factio, multi auxiliares, prompta & expedita omnia. è diuerso tibi omnia difficilia, & populorum animi infidi, pagani alienati, montiū incolæ infensi: tui omnes trepidantes & de capite ac salute magis quàm de fide & rebus tuis solliciti, multoq; ad fugam quàm ad resistendum paratiores. Nemo fuit ex finitimis principibus qui arma indueret, qui autoritatem tuam tueretur: non Veneti semper hostes, nunc ab occasione amici: non Etrusci & Fluentini, nō Vrbinates, non Semproniani: non alij innumeri, qui & ob uicinitatem poterant, & ob amicitiam debebāt esse præsidio. Solus Estensis inuentus est, qui raptim tumultuario milite accurreret, Bentiuolosq; iam penè uotorum compotes quamuis multa & propinqua necessitudine deuinctos exterreret, repelleret, fugaret: tuos uero exangues, consternatos, rerum omniū ancipites, confirmaret, erigeret, seruaret. Quo die hostem dixisse ferūt, se ideo minus dolere quòd fuisset repulsus, quoniam te propediem ultorem speraret: foreq; aliquando ut huius operæ & uiolatæ cognationis eum pœniteret. Ecce illa dies pater beatissime qua tu hostem ueridicum facis, & sibi optimos principes male consuluisse, quom tuis rebus consuluerūt ostendis. Quod tantum abest, ut ipse unquam reformidarit, ut neq; eum nauatæ operæ pœnituerit, neq; de iudicio & uoluntate erga te sua quicquam sit imminutū. ita enim ipse sese gesserat, ut nisi ingratissimus esse uelles, id quod à natura tua semper alienissimū fuit: non posses non summa liberalitate & munificentia eum promereri. Nec uiolatam cognationē & necessitudinem labefactatā uerebatur, qui tuæ maiestati & sanctæ religioni, cuius tu arbiter es, hoc totum condonaret. Illud uero quod transacto anno factum est, nónne certissimū fuit singularis obseruantiæ & coniunctionis erga te indicium? florentes rebus & imperio Venetos, qui summis uotis & incredibili ambitu Estensis principis fœdus & amicitiam desiderabant, magnasq; & minime aspernandas conditiones offerebant, nō solum reiecisse, sed armis & bello infestasse, & res dubias & parū exploratas tuæ sanctitatis præoptasse: quom tamen & multitudine copiarum & firmitate imperij & populorum fide ac cōstantia longe potior Venetorum fortuna uideri posset: quod compertius deinde postquam cum Gallis in aciem descendêre intellectum est. principia enim Gallici Roboris de loco mouêre: & nisi mature rex ipse galeatus & accinctus cum summa procerū & fortissimorū hominū manu aduolasset, fusus, fugatusq; omnis foret exercitus. Quo tempore quantū posset fortuna & melior causa cognitum est. Qui enim instructiore agmine, qui maiore copiarum numero muniti erant, quibusq; iam uictoria ex magna parte affulserat: nescio quo pacto, nisi tacita quadam fatorum ratiōe & deorum imperio, ut qui tam diu & tuæ amplitudini & sacræ religioni nullum honorē habuerant, iam tandem meritas pœnas subirent: leui impulsu (id quod adhuc benignitati deorū acceptū ferimus) repēte fracti profligatiq; sunt: ut si res aliter euenisset, Estēsi protinus de fastigio ac fortuna fuerit cadendum. Illud uero nónne plenū summæ pietatis ac summissionis, quòd non prius cum fortissimo rege societatem inire uoluit, quàm eum tibi fœderatum esse comperisset, tuq; eam rem approbasses: quam omnē à nutu & renutu tuo non à proprio iudicio pendere uoluit. Rebus tamen tam prudenter, tam industrie, tam cōsulte administratis, tantisq; in te officijs, nulla labe, nulla iniuria insigni saltem labefactatis, quod dictu exhorreo, bellum patitur, malamq; mercedem tam egregie factorum recipit. ó consilia mortalium parū certa, ó spes lubricas & minimo fortunæ momento deciduas. Quis uero unquā putasset in hoc calamitatis Estensem uenturū esse? Quis hoc discriminis aditurū Iulio pontifice incolumi? In quo sitas omnes spes, omnia sui regni munimenta posita uolebat. Quis ad hoc necessitatis lapsurum unquā animo præcepisset, ut uel ei turpissime ac negligenter relinquendum esset imperium, aut in pontificis copias ducendus exercitus, dirigēdaq; tela olim ad tutelam & defensionē illius parata. Quorum alterū fœdissimum & plenum ignominiæ, impium alterū & detestandum, utrunq; miserrimū. Sed quænam ratio in hunc tam dubium & incertum locū rem deduxerit, nitamur obsecro aperire. Nam omnino aliquæ rationes afferuntur, quæ quantum ponderis habeant

& quàm

& quàm idoneæ putari debeant, eorum uolo esse iudicium, qui & ingenio & multa rerum experientia callent causas prætextusq; bellorum ad æquitatẽ & æquilibrium redigere. Primo quidem aiunt principem Estensem ideo dignum esse iudicatum, qui tuę maiestatis hostis decerneretur, quòd præter iussa & uoluntatem tuam salem legi mandauerit, eiusq; uectigal instituerit. Tum uero quòd Centũ ac Plebem, duo oppida in agro Bononiensi sita, reddere distulerit. Tertium afferunt quòd triremes & tormenta quædam Venetico bello accõmodare neglexerit. Quartum & quod ipsi potissimũ argumentum putãt: quoniã populos nouis quibusdam portorijs & exactionibus exercuerit. Quatuor has fermè rationes colligunt, qui tuam causam tuentur. Sunt & alij qui se plus cæteris sapere profiteantur, qui prætermissis superioribus rationem unam tantũ afferant: quòd noua inita societate cum Venetis, alienatus sit animus tuus à Gallorum rege: & quoniam Estensis petenti tibi ut icto fœderi cum Gallo nuntium mitteret, non paruerit: hinc totius mali, omniumq; simultatum fontem deriuasse, & ea quæ superius diximus tectoria & meros prætextus esse, quibus belli honestas quæritur. Quæ ratio an uera sit, sicuti mihi parum exploratum esse fateor: ita quoniã ab omni honestate abest, & confictam & alienã à tuis moribus censeo. Et an tuus quidem animus à rege alienatus sit, neq; discutio, neq; omnino discutiendum puto. Scimus enim hominem ambulatoriæ uoluntatis esse, & pro occasione ac tempore immutare consilium. Proinde si quid est factum abs te ut illi suspicantur, quod neq; affirmare, neq; inficiari ausim: nihil tamen puto temere aut parũ prudenter aut sine causa esse abs te cõsultum. Sed ab Alfonso duce si quasi obiter ostendero, neq; id debuisse, neq; sine maximo periculo fieri potuisse: abunde illorum suspicioni occursum, & quàm uana inanisq; ea sit declaratũ putabo. Imprimis quidem tot extare in clarissimam familiam beneficia à maximis Galliarum regibus collata, tot monumenta cognationis & amicitiæ animaduerto, ut neq; inter eos dissidium quæri debeat: neq; si quæratur, possit impetrari. Nam præter id quòd nobilitatẽ Estensem è Gallia oriundam celebris fama est, quòd insignium & armorum eadem communio, quòd deinde affinitas datis acceptisq; uxoribus & quasi obsidibus uicissim crebrius cõfirmata est: accedunt paterna fœdera summo cultu semper obseruata, & nuperrime incredibili cõsensu & religioso iureiurando sancita, accedunt recẽtia beneficia, dum Gallorũ opera imprimis & auxilio Rhodigina peninsula, cuius autor est Athesis fluuius, olim à Venetis per uim atq; iniuriam occupata, Estensis imperio restituta est. Abhinc uero mense septimo, quom hostilis classis in agrum Ferrariensem impetum fecisset, ferroq; ac flamma latissime omnia uastaret, nemo fuit ex fœderatis & amicis qui maturius opportuniusq; opem tulerit, aut plures copias multorum mensium obæratas summiserit, maiusúe adiumentum ad uictoriã & classis expugnationẽ præstiterit. His adde liberalitatem animorum, & pollicitationũ magnitudinem, quom rex inuictissimus & mihi nunquam absq; celebritate nominis nuncupandus, & per nuntios ac literas persæpe testatus sit, se libenter omne imperium pro Estensis incolumitate ac defensione expositurũ: nec Insubriæ modo ac Ligurię, totiusq; Cisalpinę regionis, quę sua ditione clauditur, sed Galliarum & reliqui uires regni non promptius pro salute ac propria existimatione quàm pro Alfonso euocaturum. Tantis igitur undiq; coactis meritis & tam recentibus nemo est pater beatissime, nisi planè rerum omnium ignarus, & quasi à communi sensu alienus, qui tuam sanctitatem existimauerit hoc (quod penè nefas duxerimus) aut petijsse aut optasse, ut à tam benemerito rege Alfonsus seiungeretur: & ea uincula soluere tentaret, sine quibus omnino constare non posset. Nec profecto unquam putarim tibi tantum ingratitudinis exemplum probatum iri. Quando enim amare & probare illum possis, qui beneficia ad alienam gratiã metiatur? Nec illi hoc faudi fuerit, si quo pacto tua sanctitas à rege foret alienata. Nec enim actutum mihi hostis fuerit, qui ei coniunctus sit, qui cum mihi simultates intercesserint: si nulla præsertim in re illi manum ad me oppugnandum accõmodarit. Quæ deniq; inuidia est, me ab eo emolumenti quippiam aucupari, qui tibi non adeò fuerit amicus: habita imprimis eius rei ratione quòd te uolente atq; id maximè comprobante in fœdus & penitiorem cum

illo amicitiam coiuerim, & tu id temporis illi coniunctissimus inueniebare. quòd si tota res libero iudicio agatur, uel tibi hoc maximè optabile esse debet, sequestrum & quasi internuntiũ inueniri, qui dissidentes animos in amicitiã & concordiam possit reuocare. Offensionibus enim & iniurijs modum, amicitijs æternitatem debemus optare. Hactenus de rei honestate diximus, nũc de facultate atq; utilitate dicendum esset. Sed hæc adeò cum honestate coniuncta est, ut quom de illa dixerim, de hac mihi dictum putem. Quom enim regis merita in Alfonsum attigerim, facile eodem transcursu intelligi potuit, Estensis res omnes in patrocinio ac præsidio Galli sitas esse: à quo si animum uoluerit auocare, id sine interitu atq; internecione nullo pacto fieri poterit. Quòd si fortissimus potentissimusq; rex, qui uel ob uicinitatem uel ob fortunæ magnitudinem, uel copiarum apparatum facile maxima damna afferre potest, nihil omnino incõmodi attulerit: hoc ipso tamẽ Estensis pessum eat necesse est, quòd in tanta hostium occasione quasi circumuentus, ab ipsius præsidio sit destitutus. Cõmentitiam & confictam, ut putamus, causam hactenus persecuti sumus: nũc reliquas, quæ forte plus neruorum & roboris habere uideri possunt, attingamus. Et Alphonsum quidem tuæ maiestati aiunt displicuisse, quòd salem legi mandauerit, præter uoluntatẽ tuam, & eius uectigal instituerit. Plures causas hic iunctas uideo, sed in quam fieri impressionẽ oporteat non satis intelligo. Siquidem iustam belli causam putas, salem legisse, uideo totum humanum genus in te reclamare, quod sine sale uitam parum cõmode degi posse arbitratur: nisi Aegyptiorum superstitionem approbamus, quos pertinaciter à sale abstinuisse legimus. Alioqui ad iucunditatem etiam & lepores animorũ sales trãstulimus. Itaq; tibi nõ iam in Estensem, sed in uniuersum hominum genus classicum canendum est. An uero quod in agro Ferrariensi legatur, hoc est quod iniquo animo pateris? quę obsecro inuidia est, populum Ferrariensem ea re fraudari, quę omnibus animãtibus naturæ sponte proposita est? Quod tantum crimen admisit, quod flagitium, populus de sanctissima sede perpetuo bene meritus: qui & tibi olim quom ad Petri fastigium nondum esses euectus & fortunæ iniuria uexareris, tutum hospitiũ tranquillumq; secessum præbuit. An certè frustra hæc dicta sunt, & hoc unum te mordet, quòd præter uoluntatẽ tuam hoc factum sit. Nec sum adeò temerarius, ut de honestate tuæ uoluntatis mihi quærendum putem. Illud profecto sine piaculo dici potest, eiectis hostibus, & recuperata agri Ferrariensis libertate, cæterisq; fœderatis tuis luxatas olim uires regni adeptis, ita meritũ esse Alfonsum, ut uulgo subolescentem salem, etiam si nemo curam adhibeat, & legere posset, & lectum per recuperatores magistrosq; uectigalium dispensare. Sed neq; ei unquam T. S. uoluntas fuit adeò hac in re explorata: quin potius uel per tuos quæstores, ut quasi monopolio instituto Ceruiensiũ sal pluris indicari posset: uel per maleuolos infensosq; homines, qui resarcitos Estensi prouentus inuiderent: eam rem curari existimaret. Sed quid deniq; prꝍter uoluntatem tuam facere unquã cogitauit? qui summis precibus & quasi supplex semper rogauit, ut sibi hoc uictoriæ fructu per te perfrui liceret: qui se nihil ausurum unquã sine tuo consensu professus est: qui tandẽ percepta uoluntate & cõsilio tuo, & à legendo sale destiterit, & salis cõceptacula deserit, ut nulla in re non se tibi obsequentissimum præse ferret. At tu hoc fieri properantius uolebas. At deus ille nostri generis opifex affectus quosdam & igniculos naturę, animo nostro impresit: ut quoad eius fieri potest, nos & nostra tueamur: quos ratione fortasse & maturiore cõsilio supprimere, extinguere certè ingruentes non possumus. Quam rationẽ obiter & in eum locum dictam uolo, ubi calumniam Estensi impingunt, quòd serius tua uoluntate Centum & Plebem oppida petenti tibi tradiderit, quæ oppida quom iure retineret, non uidebat cur à se repeti deberent. Hæc illi ob benemerita & singularem qua eum amplectebatur beneuolentiam, Alexander pontifex ante te tertius plenissimo iure olim concesserat, publicasq; tabulas quanta fieri potuit religione super ea re confecerat. Nec tu minus postquam in hoc humanum generis fastigiũ ascendisti, eam rem comprobasti: quom episcopus Bononiensis ea sui iuris assereret, suosq; prouentus imminutos quereretur: & te disceptatore ea conditione lis sedata sit, ut Estensis in latifundijs tantundem prouentus episcopo

episcopo adijceret, quantum ipse ex duobus illis oppidis colligeret. Res cōfecta tuo arbitrio, latifundia in agro Carpensi designata sunt. Aliquot anni rebus ita compositis transacti sunt, Estensis oppidis, episcopus latifundijs sine rixa & cōtrouersia potitus est. Nunc demum quę se erynnis obiecit, ut tantum concordiæ obturbaret? Vnde hæc animorum immutatio? ut tam repente repetas quæ Alexander mācipio dedit, maloq; exemplo, quæ à prędecessore tuo gesta sunt immutes: propter quā causam Stephanus pont. cognomēto VI, qui primus anteacta pontificum rescidit, adhuc in omni posteritate male audiuit. Autor huius rei Alexander, abs te probata est. & tamē mirantur Alfonsum quom ea repetita sunt, non abiecisse, non extrudisse. quasi uero ea pauci negotij sint, quæ in regni limite posita sunt, & quæ temere debeant abdicari: uel certè hi qui Alfonso negotium faciunt, ea quæ ipsi ui & iniuria retinent redituri sint, ni extorqueantur: tantum abest ut quæ sua sunt suiq; iuris arbitrantur, alteri tradenda existiment. Et tamen tanta est detrahendi libido, ut flagrante bello Veneto, rebusq; in ancipiti fortunæ constitutis, ab Estense tormēta & triremes peti, & petitas ab ipso tradi oportuisse dicant: ut quasi spoliatus regni munimētis, hostium pateret iniuriæ. Quod tam apertum calumniæ genus non uideo cur pluribus refellam, quom se ipsam immanitas rei abunde redarguat. Quis enim unquam hostis tam improbe hosti optauit, ut ademptis præsidijs & exarmatus obuius fieret contumelijs? Quod tamen persuadendum putauerunt Estensi, qui se eius incolumitatē appetijsse profitentur. Sed fac etiam tradere uoluisse. Quam uero id arduum fuerat? hostibus tuis magnam Flaminiæ partem occupantibus, quanta cum difficultate, quanto periculo ne interciperētur, id agi poterat? Nam quod de triremibus etiam fieri mentionem intelligo, ad quarum nomen adhuc Veneti inhorrescunt: meminerunt scilicet has esse cladis suæ reliquias: ne istæ quidem omnino etiā quom maxime Estensis uellet, tradi potuerūt. Luxatæ enim & transfossæ, & magna adhuc ex parte summersæ non uideo quomodo eo tempore ad te transmitti potuissent. Sed nescio quomodo fiat, ut hāc causam supposititiam omnino & remotissimam putem, quom post expugnatas ab Estense triremes, nec maiestas tua hostes habuerit, nec usu triremium indiguerit: licet non desint obtrectatores & maleuoli homines, qui te illas appetijsse augurentur, non quòd ulli usui futuras sperares, sed ut uires Estensis imminueres, & Venetis olim inimicis tuis obsequereris. Quod ego plenum inuidię, sed & ab omni ueritate ac tuæ sanctitatis more alienissimū duco. Audio etiam Venetos, alioqui huiusmodi accusatiunculis penè gestientes, hanc unā causam maxime detestari: uel quòd graue ipsis uideatur, tuam maiestatem adhuc queri maiorē nocendi occasionem non habuisse: quos si eo loco habet quo amicissimi haberi debent, eo magis gratulari sibi debet, quo illis minus iacturæ attulit. uel quòd olim exulceratum animi ulcus non planè occalluisse ducunt, & hoc fœderis quod tecum nuperrime percusserunt, quantum fidei quantumq; firmamēti habiturū sit nondum habēt exploratum.

Sed quoniā aduersarij tribus superioribus argumentis, de quibus diximus, sponte se parum niti profitentur, nunc ad id accedamus, quod firmissimum illi esse arbitrantur. Alphonsum aiunt populos nouis quibusdam portorijs & uectigalibus exercuisse: atq; hic declamationes in auaritiam & habendi libidinē cōminiscuntur, existimationemq; optimi principis falsis accersitisq; accusationibus apud T. S. onerāt. Nos uero reiecto uerborum fuco, ademptisq; argumentorum personis, rem totam excutiamus. Liceatq; mihi imprimis ab ijs percunctari, quæ nam ea sint portoria aut uectigalia, quæ tāquam innouata obijciuntur. Mecū profecto cogitanti, quæ ad rempublicam aut priuatam, ærarij aut fisci aut peregrinorum pertinent, nihil occurrit, quod in deterius cōmutatum aut exauctum exasperatumúe sit. Immo uero & multa se offerunt, in melius conuersa aut deminuta & lenita aut prorsus abrogata. Si enim quæ ad publicam rem pertinent dispicio, uideo populares coactiones, quæ tributim conferuntur, & pro ratione census exigi solent, uix ad dimidium summæ quam ante Alfonsum ducem attingebant, nunc peruenire: quam rem totam si Antonij Constabilis tribuni plebis sapientia & moderatione administratā fatemur omnes, quanto magis principi hoc ipsum debemus, cuius optimi tribuni summa est optio. In re

priuata summam etiam tranquillitatem uideo: secura & festa pace fruuntur omnes, nulli diuitiæ fraudi sunt, neminem facit sontem fortunarum magnitudo: id quod facile uel me tacente ex habitudine & habitu hominum intelligi potest. Summa enim omnibus hilaritas, festiuitatis & iocorũ plenæ domus. Audiui ego hospites aliquos pulchritudine & moribus urbis captos professos esse, sibi hanc deliciarum & uenerum urbẽ uideri. Et profecto quis est adeò à Musis & Gratijs alienus, qui ædificiorum molem, ornamenta ædium, templorũ fastigia, studiorum amœnitates, mercium uarietatem, non amet pariter atq; admiretur? Quę omnia quom indies illustriora fieri uideamus, non uideo quod certius publicæ & priuatæ securitatis testimonium afferri posit. Fiscum autem quem reipub. lienem eleganter Plotina Traiani uxor appellabat, nulla parte uideo in membrorũ perniciem intumuisse: exhaustũ potius & exuctũ: quom tributa quę in construendorum mœniũ rationem improbe admodum atq; impudenter iam multis annis extorquebantur, ut ad fisci rationaria referrentur, iussu Alfonsi ab humeris populi excepta atq; adempta sunt. Aerarium cuius præfectus & arbiter est tribunus, tantũ abest ut priuatas opes flagellet, & ullum incrementum acceperit: ut uix illis satis faciendo sit, qui munera publica obeunt, & stipendia populo faciunt. Quod autem ad peregrinorũ & hospitum cõmoda pertinet, quid est quod non his hoc tẽpore & facilius fit & opportunius? Nam & exactiones illæ pro syngraphis, sine quibus transuehi & certa loca præterire non licebat, expunctæ sublatæq; sunt in perpetuũ. Nec tamen omnia attingo, quæ ad hanc rem facerent. Hoc enim tantum nunc propositum est nobis ostendere, Alfonsum in ullo uectigalis genere nihil nouum aut acerbum instituisse: multa emendasse, & quasi ad officiũ redegisse. Quod à me abunde hactenus absolutum puto. Si enim neq; in re priuata, neq; publica, neq; fisci, neq; ærarij, neq; peregrinorum quicquã adiectum exauctũq; est, quibus omnes portoriorum & uectigalium species continentur, nihil est præterea quod ab officio meo requirat, nihil quod ab aduersario optimo principi obijciat. Vna tamen adhuc superest calumniæ latebra, quod in magna rei pecuniarię angustia & in summa temporũ difficultate ab optimatibus & opulentioribus ad sustinendã bellorũ procellam pecuniã mutuatus sit: quam si aperuero quid perfugij aut latibuli aduersarijs superfuturum sit nescio. Nec iam quicquã pater sanctißime æquißimũ iudicium tuum morabitur, quin omnibus calculis delatorum audaciã condemnes, insolitamq; gratiam & beneuolentiã Alfonsum suscipias. Quom enim ad rem militarẽ nihil æque necessarium existimatũ sit, quàm rei pecuniariæ facultas, qua militibus stipendia persoluantur, & annonæ caritas à castris arceatur: adde barbaros homines, qui in Italiam acciti sunt, nihil maiore uoto quàm aurũ Italicum appetisse: quorum amicitia, ut puto tuæ sanctitati exploratißimum esse, & auro paratur, & retinetur auro: ad utramq; igitur rem Alfonso opus fuit innumerabiles sumptus facere, & incredibilem pecuniam expedire. Cui quom fiscus minime par esset, quis opportuniorem comparandi pecunias modum comminisci potuisset, quàm ab amicis qui re nummaria pollerẽt, eas mutuari: qui modus neq; ulli grauis esse potest propter opulentiam, quom ab opulentis tantum exigantur, neq; molestus propter gratiã, quom ab inuitis nihil extorqueatur. Quod ergo nouum uectigal institutum est? quod portorium? Tantum uero abest, ut hunc parandi pecunias modum aut texerit, aut dissimulauerit Alfonsus, ut quom Veneti nauale bellũ intulissent, nihil prius habuerit, quàm hoc postulandi genere apud tuam sanctitatem uti. Quæ pro sua liberalitate & pecuniam dedit, & centurias decem subsidio misit. Quod eo grauius est hoc tempore, quo impatientius uideri solet, unde minime sperauerat uulnus accipere. Videt igitur tua maiestas neq; hic quicquam admissum esse dignum piaculo, neq; quod iure reprehendi posit. Sed fac etiam hos prætextus & calumnias quas oratione complexi sumus iustas esse belli inferẽdi causas, ut maleuoli & delatores homines uideri uolunt. ecce iam omnes abolitę sunt. Nõ uis salem legi, non legitur. uis Centum & Plebem reddi, reddita sunt. Triremes & tormenta mitti cupis, mittentur. Displicent tibi uectigalia quæ Ferrariæ exercentur, ex arbitrio & uoluntate tuæ sanctitatis immutabuntur, imminuentur, & abrogabuntur. Quę nam igitur superest uel ficta belli

causa

causa pater beatissime, uel quo deniq; cõmento aduersarij Alfonsum oppugnabũt? utor quidẽ omni ingenio, omnia excutio, si quid forte usquã deprehendã: nihil intactum, nihil inexploratũ relinquo, in bona causa Momum induo: nec tamẽ proficio. In publicis priuatisúe actionibus, in militaribus & castrensibus inculpatior sincerior; Estensis occurrit. Sed fingamus eos belli prętextus, qui nulli sunt, & summos esse & plurimam uim habere, tuæ tamen magnitudinis est, & supplici Estensi, & ad omnes nutus tuos parato quãtasuis offensiones remittere: atq; omnibus ostendere, te non minus clementia quàm fortitudine præstare. Superasti tu quidem & euertisti hostes tuos, ueteresq; iniurias ultum iuisti. En tẽpus, quo non minus ad ignoscendum quàm plectendũ te propensum ostendas. Nec te pigeat pater sanctissime ea benignitate animi qua hostes pſosecutus es, amicos & fœderatos tuos promereri. Ne si post longas iniurias & detrimenta Estensi reconciliere, ea de te fama prouulgetur, quasi nunquam amicitiam repetas, nisi iniurijs & offensionibus satiatus. Quæ ratio clementiæ qua in Venetos usus es plurimũ detrahet, ceu non pietate nec facilitate naturæ, sed iniuriarũ magnitudine fatigatus peperceris. Quo magis tibi nũc enitendũ est, ut omnes intelligant hæc abs te genuina quadã & peculiari animi bonitate facta esse. Et profecto nihil est quod reges & principes magis deceat, q̃ animi moderatio & cõtinentia: ut quantũ cæteros imperio & potestate præcellunt, tantũ sibi ipsis humanitate & facili animi inductiõe dominent. Qua causa & in sceptris regũ Aegyptij cucuphum auem, quã nos ciconiam putamus, subiecto hippopotamo super imponebant: quòd pietas impietatem, clemẽtia inclementiã debeat supprimere. Quoi rei & natura testimonium attulit: quæ quom apibus aculeos dederit, eum solis regibus ademit: quasi solis illis inhonestũ sit irasci, inhonestius iram exercere. Et quoniã quanto quisq; est in altiore specula positus, tãto eius dicta & facta omnia illustriora sunt, magisq; in oculis atq; ore omnium posita: non deerunt qui dicant te, non amore uirtutis, nec exercendæ tyrannidis gratia in Bentiuolos & mox in Venetos arma mouisse: sed libidine ac cupiditate profundendi sanguinẽ & propagandi imperij: quorum alterum ad iniuriã humani generis, alterum ad infinitam cupiditatem, polluendamq; partæ existimationis gloriam pertinet: existimabuntq; te omnes non iudicio sed naturæ uitio bella suscipere. Proinde nunquã bella & rixarum causas defuturas: quæ ideo aliquãdo appetendę sunt, ut demũ in pace, & tranquillitate uiuatur. Quòd si maiestas tua (ut audio aliquos asserentes) nulla alia causa hæc omnia in Estensem molitur, nisi ut plurima cõmoda, maximamq; utilitatẽ in populum Ferrariensem accumulet, libertatemq; & immunitatẽ afferat: non uideo pater sanctissime quàm caute hæc ratio abs te collecta sit. Graue eñ admodũ est & periculosum, urbiũ status, inueteratos præsertim & longo tempore adultos, uel in melius cõmutare: atq; id uix fieri potest, sine pernicie & interitu populorum. Sicuti quidam etiã morbi, quom in assuetudinem abiere, curari non possunt sine totius corporis periculo: ut plerunq; satius sit prætermittere, quàm tantum discriminis adire. Quid uero si in deterius commutare uelis? Id quod liberis ferme omnibus ciuitatibus, & ditioni pontificiæ subiectis uidemus euenisse: ut factionibus urbanis & dissidio ciuium penè interierint, ad magnam profecto solitudinẽ uastitatemq; peruenerint. Nõ enim semper diligentes & Iulios pontifices habebunt, id est fortes ac felices, qui conditioni, & incolumitati populorum prouideant. Quæ res in causa fuit, ut anteactis annis ciuitates quæ pontificis autoritate regebãtur, finitimis fermè omnibus in præda & direptione fuerint: ausiq; sint plurimi per uim & impietatem earũ imperium usurpare: unde tibi deinde immensus & incredibilis penè labor uenit eas recuperandi restituendiq; in pristinam fortunam: ex quo tibi liberatoris cognomentũ iure adsciuimus. Sed urbis Ferrariæ diuersa conditio est: quando nõ ui neq; tyrannice eius urbis imperiũ ad Estensem trãslatum est: sed optimatum & populi optione ad urbis quæ factionibus ac discordia ciuiũ laborabat, præturam, mox etiã administrationem aduocatus, incredibiliq; omniũ consensu ac beneuolentia in urbem acceptus, suscepit eam: & iam propè quingentis annis maxima cũ laude floruit: Salinguerramq; Taurellum rerum nouarum autorẽ infensumq; pontifici, utpote qui cum Federico Aenobarbo imperatore

Augusto & Acelino atrocissimis ecclesiæ hostibus faceret, eiecit: eiusq; populares exturbauit. Cuius urbis ditionē quom deinde Venetus arripuisset, primus omnium Estensis operam dedit, ut ad Apostolicā sedem rediret: cui testamento relicta fuerat à Mathilde principe fœmina, multarumq; urbium domina. Tot igitur ob merita in sanctissimam sedem, Clemens huius nominis V. pont. max. iure urbis donauit illustrem Opizonē Aldrouandini filium censu addito, annis ab hinc quatuor supra ducentos, ex quo tēpore & soluti census, & seruata ecclesiæ maiestas, & factiones omnes eiectæ: tantumq; incremēti nobilissima urbs accepit, ut iure dici possit: ab Estense quidem lateritiā acceptam, sed auream deniq; redditā esse. Quod profecto mirum uideri posset, ęstimātibus quot bellis interea ea urbs cōflagrauerit, & quoties in eam finitimi coniurauerint, una tantum ratione infensi quòd frequentiam & maiestatem coalescentis populi ferre non poterant. Quæ tamen autoritate pontificis defensa & statum & incolumitatē suam seruauit, nec quicquā præter Estensem hactenus principem agnouit. Nec mihi hoc tempore animus est repetere, quæ à clarissimis uiris iudicata sunt: regiam scilicet dominationē, & ad orbis uniuersi imaginem redactam, reliquis dominandi formis longe præcellere: quodq; principum præsentia qui boni sint, quiq; perpetuum & iustum imperium habeant, nihil populis salubrius esse potest. Illud certè pater beatissime per gratiam tuam liceat mihi dixisse, neminem adhuc mihi cognitum esse ex ijs qui in Italia in populos imperium habent, qui uel animi magnitudine uel ingenij moderatione, uel utriusq; sobrietate ac continentia Alfonso conferendus uideatur. Nemo pertinacius iura, nemo æquitatē diligentius seruat in ciues, pompa omni atq; ambitione abdicata. Adeò ut in principe summam popularitatem agnoscas, quæ humani animi bona apud probos summam illi beneuolentiam, apud improbos formidinem ac timorē peperere. huius rei uel illud certissimum testimonium esse potest: quòd ut primū in auitum solium acceptus est, palàm professus est sese in administratione imperij diui Borsij patrui sui: qui primus Ferrariæ dux salutatus est, primusq; in eam urbem aureum seculum inuexit: nec ullius est in omni hominum recordatione iucundior optatiorq; memoria: huius inquam testatus est se uestigia ac mores quantum fieri posset imitaturū: & statuæ quæ illi in regiæ propyleo posita est, sceptrū uetustate interlitū, interpolari, auroq; obduci iussit. Adde quod quom antea flagitiosi homines & sicarij impune tota urbe grassarent, & quotidianę fermè cædes admitterentur, hic primus pessimorū hominum audaciam fregit: ciuitatiq; pristinā faciem ac securitatē reddidit, adeò ut nunc pro ostento summoq; piaculo habeatur, si homo iugulatus nuntietur: quod ante hunc principem & peculiare & translaticiū fermè putabatur. Quarum rerū fama quom ad te peruenisset, summæ pietatis in eum indicia ostendisti. Et quom dominicę resurrectionis dies affulsisset, quo die pontifex solet Rosæ munere declarare, quē maxime principem gratū habeat, nemo tibi ex tāto amicorū aut cognatorum cœtu potior occurrit, quē eo munusculo, leui quidem, sed magnæ rei argumento honestares. Nuperrime uero quanto totius sacri collegij consensu sacro uexillo cōdonasti, nostræq; religionis copijs omnibus præfecisti? Qua dignitate neq; maior optari, neq; si optetur maior ultra haberi potest. Vide igitur pater sanctissime quàm in arctum tuæ existimationis ratio deducta sit. Nam quom tam repente animū immutaueris, & prioris sententiæ pœnitentiam ostenderis, nulla certa aut illustri causa præcurrente, periculum est, ne aut parum consultus in conferendo beneficia, aut nimis præceps in reuocando existimere. Itaq; alterum necesse est, aut male audias collato beneficio in parum merentem, aut à bene merente adempto reprehendaris. Quorū nescio utrum plus reformidem. Alterum enim minus prudentis est, alterum inconstantis, neutrū profecto tuā illam diuinam in iudicando sapientiā & in consilijs firmitatē decet. Scipionē Africanum olim ferunt præter unam tribus omnes Romanas mulctasse, quod se paulo ante damnatum magistratū creassent. Alterum ratus esse oportere, uel ut de se male meruissent, quem damnauerant: uel de republica cui iure damnatum præfecissent. Proinde mihi certū uidetur, nō modo hinc pendere ea quæ abs te in posterū gerentur, uerū etiā ab hoc tēpore anteactis imminere calumniam: nisi abs te ea prudentia, qua

qua res summas semper administrasti, huic periculo occurratur. Nec profecto oppor tunius posse occurri intelligo, quàm si clementia & peculiari moderatione utatur, abdicatoq; armorum impetu in sinum pietatis suæ Alfonsum excipiat, omnesq; iniuriarum uel umbras uel calumnias summa liberalitate tum ipsi Alfonso, tum maiorum beneficijs remittat. Absurdum est enim, iniuriarum æternā esse memoriam, meritorum propere obliuisci. Succurrat igitur tibi præteriti temporis ratio, cum tui te hostes atrocissime persequerentur, nunquam tutius diuersorium quàm apud summum totius æui moderatorem Herculem Alfonsi parentem inuenisse. Cuius neq; opem neq; consilium desiderasti unquam: & quom filio regnum relinqueret, nulla re firmius stabiliusq; fore existimauit, quàm suæ in tuam maiestatē obseruantiæ memoria. Quam etiam sententiā, quom sibi ex hac uita migrādum intelligeret, planius testatus est: extremaq; mandata filio daturus, postquā de iustitia & clementia multa sapientissime disseruit, ea tanq; totius orationis firmamenta iterū atq; iterū addidit, ut omnes opes regni, omnia imperij munimēta, in tua sanctitate quæ religione propinquissimum locum dijs teneret: atq; in Christianissimo rege, qui inter mortales plus fortunæ magnitudine polleret: sita semper existimaret. Hæc si ita faceret, summā sibi semper in regno securitatē atq; incolumitatē polliceretur. Quæ spes & opinio ne sapientissimum atq; optime meritū principem fefellerit, summa diligētia præstandum est abs te pater beatissime: nō modo ea causa ne eius fiducia frustrata uideatur, sed ne tu ulla parte ingratus deprehendare. Sublato autē parente ex rebus humanis, quod non obseruantissimi animi testimonium dedit Alfonsus? Nec enim contentus per legatos, ut mos est omnium qui principatū auspicantur, sacris pedibus osculum tulisse, seq; & sua in fidem ac potestatē tuæ maiestatis tradidisse, nullum obsequentissimi erga te animi indiciū prætermisit, nullaq; in re quantum ego captu assequi possum tuę uolūtati repugnauit. Imprimisq; operā dedit ut omnes intelligerēt tui muneris esse, quòd regnaret, quòd paterno sceptro potiretur. Cum nullo pacē, cum nullo bellum, sine cōsensu atq; autoritate tua unquā inijt. Quòd si hæc quæ profecto summa sunt, ad prouocandam tuā clementiam satis esse nō putas, frangat hunc saltem animi impetum maiorū Alfonsi recordatio, & superiorum temporum beneficia. Molliat hanc iracundiā amplissimi fratris Hippolyti incomparabilis erga te religio: qui Bononiensi bello tua causa discrimen uitæ adire nō recusauit: qui bello Veneto tam egregiam operam plenam laboris sed & felicitatis præbuit: cui expugnatos hostes, cui captam classem debemus. Atq; hæc non minus in tuæ gratiam sanctitatis quàm fraterni regni incolumitatē ab eo gesta sunt. Si quod ergo dictū factūue Alfonsi, quod ego profecto non inuenio, te forte offendit: Hippolyto, cui tu fratris nomen indulges, in quē opulentissima sacerdotia contulisti, hoc omne digneris condonare: ut apud te beneuolentia & pietas plus ponderis quàm indignatio & simultas habere uideatur. Quòd si tua maiestas omnē locum precibus & hortationibus nostris sustulerit, si clementia quàm furore uti maluerit, non uereor quin existimationis & autoritatis apud omnes Italicos & prouinciales longe plus assequatur, quàm si latissimas regiones, & opulentissimas urbes in ditionē tuam redegerit. Ad principē enim Romanæ sedis longe amplior gloria accedit, si hæc habentibus dominetur, quàm si ipse hęc habere contenderit. Sed nō minus me illa cogitatio transuersum ducit, quæ bellorum momenta & uicissitudines fortunæ adeò incertas, lubricasq; & desultorias ostendit, ut nemo unquam quamuis faciles propitiosq; deos habuerit, eius tenorem diu sibi eundem queat polliceri. Præstas tu quidem exercitu & lectissimas copias habes, & facilis fortasse aditus ad uictoriā uideri potest. Sed nisi Alfonsum prouocare desieris, in eo quidem primo perperā facies, quòd eius causam meliorē reddes. Est enim natura comparatum, id quod nullo iure uetitum est, ut se omnia animantia, salutemq; suam quantum fieri potest tueantur: eaq; quæ aduersa sunt, longe summoueant. Quòd si in te arma sustulerit, si aciē direxerit, si populos fœderatosq; in te excitarit, nihil erit tamē quod de ipso queraris: quicquid enī illud piaculi, ferre scilicet arma in pontificē, hoc omne tibi iure imputandū omnes putabunt: & tu ipse peccasse existimaberis, qui coegeris. Nec Alfonsus oppugnare ecclesiā, sed bellum atq; iniurias

propu-

propugnare ac defendere putabitur. Et quom nulli huius belli ueri prætextus afferantur, putabunt omnes te ad arbitrium ac nutum tuorũ quondam hostium, nunc etiam Alphonsi, hæc omnia meditatum. Qui quom ipsi olim frustra, immo uero cum maximo malo suo in agrũ Ferrariẽsem arma tulerint, nimisq; improbe sacra & prophana omnia uexauerint: id quod nonnulli eo etiã tempore non sine consensu tuo fieri suspicabantur, sed rem altius dissimulari, & mox quoniam res præter expectationem euenerit, in dissimulationẽ abijsse: nunc uero tandem, postquã iustam nullam rationẽ inueneris, leuium quarundam causarũ obtentu, nulla iusta ratiõe percitum, odium, quo iam diu exarseris, nec iam diutius ferre potueris, in Alfonsum uibrare. Quod eo atrocius fit, quoniã balista, quo magis retrahitur, hoc uehemẽtius impellit. Hæc quidem maleuoli homines etiã quæ minus uera confingent: & qua est improbitate pessimorum hominũ audacia, longe acutiora, ornatioraq; astruent. Quibus omnibus pater sanctissime quantum fieri potest, summouenda est ansa, & quasi mendacijs uia obstruenda: ne nõ modo crimine uacemus, sed etiam suspicione criminis. Sunt enim huiusmodi homines muscis simillimi, quæ meliores synceras q; corporis partes prætermittunt, ulcerosa tantum & uitiosa persequuntur. Quales uero eos futuros iudicamus, qui iam tuæ maiestati infensi sunt: seq; ideo deceptos putant: quòd cum eorum hostibus gratiã inieris: quòd classem ad diripiendam Liguriam miseris: quòd Sequanos in eos armaueris, quòd fœdus & conuenta inter se & Cæsarẽ uiolare & cõfundere tentaueris. Quàm accenso & iam irritato animo in te prorupturos censes? Illud certò constat, ubi semel barbari homines fas calcauerint, & iuris fines transierint, posthac religionẽ ipsam & tuas diras sacrasq; imprecationes pro nihilo existimaturos, nihilq; pensi in humanis sacrisúe aut diuinis habituros: immo uero suapte natura atroces, impios, efferatosq; homines, ubi semel hãc occasionẽ inuadendi tuam maiestatẽ arripuerint, quasi gustato sanguine nullam deinceps facinoribus & impietati (id quod abominor) metam relicturos. Quæ res eo erit grauior, quod cæteris in exemplum abibit: & ipsi deniq; posteritati futurisq; pontificibus summũ uidetur incõmodum aliquando esse allatura. Quantũ igitur ab hoc bello abstinendum sit uides: ubi nõ modo præsens ætas sed futura etiã offendatur, in quo præsertim tantum discriminis propositum sit. nunquã enim ferè partes labant, quin summa turbetur. Audio etiã iamdiu & oracula & populorũ uoces circũferri, quibus statum ecclesiæ mutari oportere portenditur. Diu igitur diligenterq; sanctitas tua consulat, ne sero fortasse aliquando, sed frustra pœnitentia subeat, neu priores uictoriæ aduerso aliquo casu inficiantur. Cæsarẽ cautiorem in senecta ferunt ad bella suscipiẽda: ne forte uictus superiores uictorias fœdaret. & profecto si à me sententia quærenda sit, parum tutũ & quasi aduersi ominis uidetur illis adhæsisse, qui uinci didicerint. Timendum enim ne f tum & ueluti contagio quædam infortunij trahatur, quod iam incursione Genuensi audimus nũtiari. Per deos igitur immortales, Pater beatissime, tantum scelerum & flagitiorum ab humeris nostris & à sanctissimo solio auerte: & quicquid sanguinis, quicquid operæ, quicquid pecuniarũ fotiali hoc bello absumi debuerat, illud omne et felicius & honestius ad expeditionẽ in Turcas perpetuos tuę maiestatis nostriq; nominis ac sanctissimæ religionis hostes reseruetur. Erit enim hoc & ad perpetuitatẽ nominis, & imperij amplitudinem & ultionẽ iniuriarum, sanctæq; religionis securitatem & opportunius multo & illustrius: quod prætermissum æternum dedecus afferat, & non modo summã occasionem inuadendi, uindicandiq; sanctam religionẽ auferat, uerum etiã hostium audaciam augeat, atq; irritet ad nos occupatos intestinisq; bellis implicitos non ad aggrediendum modo, sed expilandum expugnandumq;, & (quod cogitando exhorresco) per ludibrium nos nostrosq; liberos & fortunas nostras uexandũ, hostiliterq; insultandum. In quo infortunio nullum opprobrij genus, nullam calamitatis faciẽ defuturam speramus. Quos tunc pater beatissime eiulatus, quos gemitus, quot lamenta miseraberis: quom inops consilij, seraq; percitus pœnitentia, cupies tu quidem sed frustra cupies ferre subsidium. Quantum deniq; perhorresces sęuas illas & plenas contumeliarum imprecationes, quom infelices mulieres, captiuiq; pueri, & in pœnã longęui senes captiuitatem suam suaq;

infortu-

infortunia uni tibi imputabũt, qui solus reipublicę Christianę habenas tenes, & tantis calamitatibus potuisti occurrere. Nõ modo igit pacis pater clementissime, nõ existimationis modo, sed salutis huiusq; precarij spiritus ratione tibi habendã putamus. Magnosq; istos apparatus, rerumq; omnium capacia consilia cõuertere obtestamur in hostes tuos, ad cõmunem iniuriam fœditatemq; eluendam. Nõ Alfonsus tibi, non ullus Christiana religione initiatus his armis petendus est, ueros certosq; hostes tibi ostendo: qui in tua uiscera tuaq; præcordia grassari gestiunt. In horum excidium internecionemq; properandum nõ modo par esse, sed necessariũ putamus. Intuere ipsam Italiam agitatã undiq; & conuulsam, iamdudum tot calamitatũ inducias precantem. Illa tibi effusis crinibus, accidensq; genibus tot mortalium funera, latamq; agrorum uastitatẽ ostendit, cõtinuisq; bellis omnia iampridem attrita: nec minus eos qui uicerunt, quàm qui uicti sunt, consternatos esse. Paucorum enim annorum bellum, sed dispendiorũ magnitudine multæ ætatis argui potest. Si enim ad Samnites Campanosq; oculos uerteris, Gallico & Hispanico bello omnia uidebis exarsisse. Si ad Insubres Liguresq;, diuturno bello exhausta omnia cognosces. Si Thusciam, omnemq; illam orã maris Tyrreni inspexeris, Pisana obstinatiõe, Florẽtinoq; incursu desolata sunt omnia. Si Carnos, Noricos, Germanica uastatiõe excisa, absumptaq; omnia inuenies: si Flaminiã, Aemiliãq;, tuo bello quo Venetos persecutus es, et profligasti, excursam omnem regionem deprehẽdes. Quid uero littus maris Adriatici, quid Venetiam attingam? quæ & Germanica obsidione, & Gallica expugnatione, & quà Pado alluitur, Veneta classe omnis diruta ac penè funditus excisa est. Proinde Pontifex mitissime, iure & inuisa arma deprecamur, & pacem oramus: omnibus uotis pacem, omni animo pacẽ, loquẽtes tacitiq; pacem expetimus. Quod cõmode abs te factum iri putabimus, si è medio arma summoueris, si simultatibus nuntium miseris, solitaq; clementia Alfonsum amplexaberis, benignitateq; magis quàm indignatione uti malueris. Quod abs te profecto fieri par est: uel quod nulla belli solida causa subest, sed conficta, à calumniatoribusq; ementita: quæ si rem ipsam pertractare uolueris, facile dilui poterit. Tum quod præsto est Alfonsus è tua sententia omnia immutare, & hæc ipsa maximè clementia & mansuetudo pontificis nõ aliter decet: omniaq; iam longo bello exhausta tranquillitatẽ & quietem exposcunt. Nec minus ut ditissimis hominibus tibiq; infensis omnis obstringẽdi occasio subtrahat: quom præsertim huius belli exitus tam ambiguus sit & detestandus, ut turpe sit uicisse, uinci autẽ turpissimum, magnæq; in utraq; alea calamitates immineant: quom præsertim hæc opera melius tutiusq; locari possit ad hostes religionis euertendos. Et profecto si preces nostras audiueris, & hęc bella, plena inuidiæ plena detestatiõis prętermiseris, in eaq; omni animo incubueris quæ tam nobis omnẽ metum adimẽt, quàm ipsi religioni pristinum diem restituent: uideo tibi pater beatissime, & multo amplius existimationis propositum esse ad famã, & ad imperij amplitudinem longe maiores uberioresq; regiones offerri: tum uero & in ore eorum omnium qui sunt, & in posterorũ memoria tui nominis monumentũ, in cælo deniq; gloriæ atq; immortalitatis tuę fundamenta constitues.

CAELII CALCAGNINI IN LAUDEM IURIS PERITIÆ, ORATIO.

Ex omnibus diſciplinis, quæ ad excolendum hominis animum inuẽtæ ſunt, eam ſemper uiri eminẽtiſsimi præſtantiſsimam ac præcipuam exiſtimaui, quæ ſe maximè ad utilitatem hominum proferret, nec ullo loco deſineret prodeſſe. Ea cauſa fuit, ut Iuris peritiã omnibus alijs artibus, quæ ad cultum animi pertinẽt, ſemper longe prætulerim. Nam cæteræ philoſophiæ partes paucis ijſdemq; eruditis accõmodatæ ſunt, nec omnibus locis ac temporibus ſatis uſui eſſe poſſunt. Quod, ſi uniuerſa membra τῆς ἐγκυκλοπαιδείας exploraueris, facile intelliges: quando nec terrarũ dimenſiones, nec aſtrorum inſpectiones, nec numerorũ collectiones omni hominum generi conueniunt: & ſi fortè alicui cõuenire uideantur, certè non omnibus temporibus, nec omnibus locis congruunt: ſicuti neq; de ratione dicendi par eſt ut ubiq; diſputatio habeatur. nihil enim eſt in quo magis uerſetur hominis prudentia, quàm ut intelligamus quando loquendum ſit, aut quando oratione abſtinendum, & quid cuiq; loco ac tempori ſit opportunũ. Si quis fucum & orationis phaleras adhibeat, quom de patria ac ſerijs rebus agendum eſt, is profecto ineptus ac ridiculus habeatur. Atqui nullus eſt locus, nullum tẽporis momentũ quod officio uacare debeat. Nam ſiue publice ſiue priuatim, ſiue tecũ ipſe quid agas: ea ſemper philoſophiæ pars exercenda eſt, quę ad mores, quæ ad ius ciuitatis, quæ ad bene ac beate uiuendum ſpectat. Hæc illa eſt quæ leges præſcribit, quæ bonos ad uirtutẽ præmijs excitat, quæ à flagitijs malos atq; improbos ſupplicijs deterret. Hinc illa ſcilicet emanauit Chryſippi definitio, quã Martianus iureconſultus adſcripſit, ſed longe temporũ imperitia abrogauit. ὁ νόμος πάντων ἐστὶ βασιλεὺς θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων. δεῖ δ' αὐτὸν προστάτην εἶναι τῶν καλῶν καὶ τῶν αἰσχρῶν, καὶ ἄρχοντα, καὶ ἡγεμόνα, καὶ κατὰ τοῦτο κανόνα τ' εἶναι δικαίων καὶ ἀδίκων, καὶ τῶν φύσει πολιτικῶν ζώων, προστακτικὸν μὲν τῶν ποιητέων, ἀπαγορευτικὸν δὲ τῶν οὐ ποιητέων. Quæ ſic poſſumus in latinitatem tranſferre. Lex eſt omnium diuinarum & humanarũ rerum regina. Oportet autẽ eam etiam præſidere & bonis & malis & principem & ducem eſſe. & ſecundum hoc regula eſt iuſtorũ & iniuſtorum, & eorum animaliũ quæ natura ciuilia ſunt: ea quidem præcipiens quæ facienda ſunt, quæ autẽ facienda non ſunt prohibens. Huius præſtantiſsimę diſciplinæ, oculum prudentiam, manum fortitudinem, pulchritudinẽ iuſtitiam, ſalubritatem continentiã Plato appellauit: certè eius fundamẽtũ in iuſtitia poſitũ eſt. Eſt enim iuſtitia ea uirtus, quę omnes alias in ſe uirtutes complectitur, quæ pro dignitate ſuum unicuiq; tribuit. Ex quo etiam à Græcis νόμος fuit appellata. duo tamen iuſtitiæ faſtigia prudentiſsimi tradiderũt. Alia enim eſt iuſtitia quæ proportionẽ quandam habet geometricã: huius munus eſt obſeruare quid cuiq; conueniat. nulla enim maior diſparilitas, quàm imparibus paria conferre. quod eleganter admodum Græci dicũt, ἴσα ἀνίσοις ἄνισα, æqualia inæqualibus inæqualia. Altera eſt cui proportionem adſcribunt Arithmeticam, quæ in contractibus maximè uerſatur: in quibus æqua lance ius ſuum omnibus impendendum eſt. Nam quos fortuna dignitasq; diſtinguit, hos fides & mutuę adæquant pactiones. In hoc ius cõmerciorum, cuius deinde locum numus ſponſor præſentiſsimus occupauit: in hoc ius talionis, quod à Rhadamanto uolunt originem habuiſſe, uerſari ſolet. Sed hæc iura pro gentiũ inſtituto uaria ſunt, & pro temporum occaſione cõmutantur. Cæterum lex una æterna eſt ac perennis, neutiquã mutationis capax: hæc ſemel à ſupremo rerum autore fixa, neq; refigi neq; abrogari poteſt, conſtans & ſuæ prærogatiuæ retinentiſsima. Ad huius imaginẽ leges humanæ ſeſe dirigunt: ſolæq; illæ ueræ leges merentur appellari, quæ eædem ſunt apud omnes, neq; unquã deſinunt leges eſſe. Alioqui rectius formulæ dicuntur litium & controuerſiarum, ad captandos hominũ animos factæ. Proprie tamen ius ciuile populi Romani uocatur, quod

diuersis tẽporibus uaria accepit incrementa. Nã sub regibus leges curiatæ, quas Sextus Papyrius excepit, tamdiu fuerũt in honore, donec placuit publica auctoritate decẽ constitui uiros, per quos peterentur leges à Græcis ciuitatibus, unde XII. tab. ortũ accepere. Quem librum M. Cicero se omnibus philosophorũ disputationibus longe præferre testatur. & profecto si dicendi uim elegantiaq; spectes, si succinctam rerum copiam obserues, non facile inuenies, quid cum XII. tabularum libro confeeras. Mira siquidem breuitate omne ius pontificium ac Cæsareũ cõplectitur. Caste, inquit, diuos adeunto. pietatem adhibento. opes amouento. Qui secus faxit deus ipse uindex erit. Quid aptius aut cõmodius dici potuit? quid ad sanciendam pietatem opportunius? caste iubet lex adire deos. corpore uidelicet & animo multo magis. Nam corporis macula, uel aspersione aquæ uel dierum numero tollitur. animi labes, nec diuturnitate euanescere, nec ullis manibus elui potest. Quàm uero prudẽter subiungit: Seperatim nemo habessit deos, neúe nouos siue aduenas, nisi publice adscitos, priuatim colunto. Constructa à patribus delubra, lucos in agris habento, & larium sedes. Ritus familiæ patriæq; seruanto. Quis dubitat, quin hinc ritus familiariũ & sacerdotia gentilitia, quæ nunc ius patronatus uocãt, emanarint. Sed neq; lex eos prætermittit, qui ex omnibus uirtutis & rerum præclare gestarum gratia cælo donati sunt. Diuos & eos qui cælestes semper habiti colunto. Illos quos in cælum merita uocauerunt, & illa propter quæ datur homini ascensus in cælum, mentẽ, uirtutem, pietatem, fidem: earumq; laudum delubra sunto, nec ulla uitiorum sacra solemnia obeunto. Sacrum sacroúe cõmendatum qui clepserit rapseritúe parricida esto. Periurij pœna diuina exitium, humana dedecus. Incestum pontifices supremo supplicio sanciunto. Impius ne audeto placare donis iram deorum. Sancte uota reddunto. hactenus ex põtificio. nũc aliquid è Cæsareo delibemus. Iusta imperia sunto, ijsq; ciuis modeste ac sine recusatione pareto. Magistratus nec obediẽtem & nocuũ ciuẽ, mulcta, uinculis, uerberibusúe coercento, ni par maiorúe potestas prohibessit: ad quos prouocatio esto. Quom magistratus iudicassit, irrogassitúe, per populum mulctæ, pœnæ certatio esto. Cæterũ quom illud imprimis procurandum sit, ut bene cõditas leges certi custodes tueantur, quàm sapienter illud factum est à X uiris, ut duo protinus magistratus acerrimi legum custodes coordinarentur. Censores populi ciuitatis, soboles, familias pecuniasq; cẽsento. Vrbis templa, uias, aquas, ærarium, uectigalia tuentor. Populiq; partes in tribus distribuunto. Exinde pecunias per ciuitatis ordines partiunto. Equitũ peditumq; prolem describũto. cælibes esse prohibento. Mores populi regunto. Probrum in senatu ne relinquunto, bini sunto. Magistratũ quinquenniũ habento. Reliqui magistratus annui sunto, eaq; potestas semper esto. His protinus honorariam potestatẽ adscribunt. Iuris disceptator, qui priuata iudicet, iudicariúe iubeat, prætor esto. Is iuris ciuilis custos esto. Huic potestati parẽto. Quotcunq; senatus creuerit populusúe iusserit, tot sunto. Videtis puto, uiri celeberrimi, quanta sub breuitate rerum maximarũ moles comprehendatur, quo acumine totius ciuitatis administratio proponatur: ut fateri cogamur nõ aliunde quàm ex bene institutis legibus pendere ciuium felicitatẽ. At quom in XII. tabulis sæpe aliquid controuersum ob interpretantium uarietatẽ emergeret, subducendæ contentionis gratia accesserunt prudentũ responsa. His additæ sunt legitimæ actiones, ut certæ agendi formulæ cognoscerentur. Hæ uero antea à pontificibus nõ secus ac dies à Chaldęis petebantur: quas quom Gn. Flauius scriba libertino genere natus, promulgasset, & ut dicitur cornicum oculos confixisset, tantam cum populo Romano gratiam inijt, ut omniũ suffragijs tribunus plebis & senator & ędilis currulis crearetur. Non multo post quom plebs secessisset à patribus proprias sibi leges cõstituit: quæ plebiscita nuncupata sunt, quibus patricij non tenebantur: donec lata lege Hortensia sancitum est, ut omnes ordines plebiscitis obstringerentur, non aliter ac senatus consultis antea solebant. omnis aut lex, antequã trinundino approbaretur, rogatione constabat, quod rogante magistratu iudicio populi exponeretur. Post hæc edicta prætorum & ius honorarium propositum est. Demum quom ad unum peruenisset imperij magnitudo, tum etiam & principales constitutiones emerserunt, quæ legũ omnium

uim complectebantur. Erat enim princeps lex uiua, quæ leges scriptas pro arbitrio poterat moderari. Hæc est propè legum omnium origo ac series ad tempora usq; Iustiniani imperatoris. Qui suggerēte Tribuniano uiro magnifico, magistro & Exquestore sacri palatij, infinitā legum & enarrationū syluam digesit in quinquaginta uolumina: qui labor plus ne utilitatis an difficultatis candidatis legum attulerit, non facile est diiudicare. Certè quæ septem & triginta clarissimi conditores luculenter posteritati tradiderāt, ea ita cęsim cōminuit, ut Samniū quęramus in Samnio: ceu prouerbio dici solet. Nemo profecto est tam ferreus, qui æquo animo perferat, Q. Mutij Scæuolæ, Galli Aquilij, Labeonis, Saluij Iuliani aliorumq; præstantissimorū monumenta tam fœde perijsse. Nam quid ego de Papiniano meminerim? quem historiæ iuris Asylum uocauit antiquitas. Quid de Iulio Paulo & Domitio Vlpiano uerba faciam: qui ambo tanta fuerunt in celebritate nominis, ut coryphæi, id est uertices iuris ciuilis dicerentur: pro quorum olim iustis atq; integris thesauris, nunc, prò dolor, breuia & interrupta quædam segmenta possidemus. Magna fuit omnino apud omnes bene institutas gentes iuris ciuilis autoritas, summa existimatio: utpote ex qua humani generis salus, incolumitasq; penderet. Quæ res facit ut admirer Ciceronem in oratione pro L. Murena tam inclementer proscidisse iuris peritiam. Quod nisi intelligerem summū oratorē tempori & argumento suo inseruisse, nemo mihi potuisset persuadere eam orationē à Cicerone profluxisse. Nam quis non uidet rem militarem totam natam esse ad hominū quietem tranquillitatemq; subuertendam, ad exitium humani generis inuentam: quam tamen dignitati peritiæ ciuilis ita præfert, ac si ab ea omnia cōmoda proficiscerētur. Nam ut omnia pulcherrime cedant, quis nescit, ea una causa bellum aliquando suscipiendum esse, ut certa demum pace perfruamur, & leges suum tandem decus tueantur. Quin & bella ipsa nisi certis legibus constent, rem esse immanē, brutis potius ac feris animātibus quàm hominibus dignam, sapientissime quisq; semper iudicauit. Illud uero iam apud omnes in confesso est, non aliunde plus dignitatis ac splendoris ad homines, quàm ex ijs studijs prouenire posse, non aliunde plus opum & copiarum. Est enim domus iureconsulti publicum totius urbis oraculum. hæc gentes, hæc populos in officio continet: hæc certam omnibus felicitatem elargitur. Proinde quom summus poeta omnibus alijs nationibus certa quædam ornamenta tribuisset, tum populo uictori & principi gentium facultatem tuendæ pacis & administrandi fasces humani generis præscribit:

Tu regere imperio populos Romane memento:
Hæ tibi erunt artes, paciq; imponere morem,
Parcere subiectis, & debellare superbos.

Hanc itaq; tam uberem, tam fœcundam, tam illustrem disciplinam quid cessamus generosi adolescentes & cōmilitones mei clarissimi omni animo atq; ingenio amplexari? Quod studium honorificentius nobis, quod patriæ, quod parētibus, quod amicis & clientibus accōmodatius excolere possumus? quàm hoc ipsum iuris: quod nobis quidem feliciter agentibus, magna ornamenta, laborantibus uero & in periculo constitutis magna potest afferre præsidia. Certè nullus se ijs studijs addixit, cuius res non sint factę quotidiæ auctiores, seu ad famam & claritatem nominis, seu ad fortunarum & bonorum incrementa adspirauerit.

CAELII CALCAGNINI IN LAVDEM IVRIS PERITORVM, CONTRA calumniatores, oratio.

I qui in subsellijs & conuentibus uoluit primas partes honoratioresque accubitus philosophis dari, uideo lõge diuersum quàm uoto sumpserit euenisse. Is enim hac ratiõe existimauit se maximè omnibus posse persuadere, se aut esse philosophum, aut certè philosophiæ studiosum. contrà uero ei obtigit. nam qui hominem hac laborare ambitione intellexerunt, ut de uia cedere, fasces summittere, in hexedra assurgere, ad philosophum quoque spectare existimauerit, eum ab omni planè philosophiæ cognitione alienum iudicauere. neque omnino internosse quid plurimũ deceat: cuius hoc peculiare est, ut ex se & conscientia sua non aliunde pendeat: qui rectè factis & cogitatis felicitatem metiatur: qui hominũ opiniones nihil ad se pertinere arbitretur: utpote qui plerunque inique ac præpostere iudicent. quin immo illud persæpe secum ipse meditetur, regium esse male audire ac despectißimo loco haberi, quom rectè feceris. Multo enim satius putat, mereri ut in aliquo censu habeare, quàm honores, dignitates, & alia illud genus uanißima ornamenta sibi comparare. Quid uero dicam, quòd si quando ita contigerit, ut apud principes & proceres se sentiat aliquid existimationis nactũ esse: protinus incipit ipse secũ meditari: ne quid forte per imprudentiã graue consciuerit facinus, unde hæc ad se laus permanauerit: plenum dedecoris & probri interpretãs, quicquid ab huiuscemodi hominibus profectum fuerit. Adde quod philosophus suæ uirtutis conscius tanti se facit: ut à cæteris nihil ipse honoris expectet. Se uero eum esse opinetur, qui non solum honorẽ, sed immortalem quandam gloriam cæteris afferre poßit. Sic ille Lacon quom à magistro conuiuij postremo loco sedere iussus foret: per Pollucem, inquit, inuenit quomodo postremũ locum honoratiorẽ reddat. utpote qui neque ex loco, neque ex aliena uoluntate honores suos, sed ex se ipso tantũ pendere existimaret. Nam ut uera fateamur, honor non in eo situs est, cui honor præstatur, sed in eo qui honorem præstat. Tantum enim cuique honoris exhiberi solet, non quantum eius debetur uirtuti, sed quanta cuiusque est de eo existimatio. Nam sic ueteres honorem definierunt, peruagatam hominum de cuiusque uirtute opinionẽ. Et M. Marcellus rebus feliciter gestis in Sicilia Virtuti & Honori pariter ædẽ suscepto uoto faciundam curauit. Quamuis si rectè disquiramus, hi qui uulgo honores appellantur, ueniẽti puta amico occurrere, de uia cedere, caput aperire, ad genua se aduoluere, dextram auersam exosculari, medium locare, aut ambulantis latus tegere: hi falsò honores appellari solẽt, quom si ex animo fiant indicia sint & leuißima honoris testimonia. Verus enim honor est qui animo cõcipitur, & quod quisque de alterius, aut liberalitate, aut animi magnitudine, aut cõtinentia, aut sapiẽtia, cæterisque uirtutibus sentit. Honor enim est legitimum uirtutis præmium, quod etiam nolentẽ, atque aliud agentem subsequitur. Quod tantum abest, ut philosophus appetat, ut oblatum plerunque aspernetur & refugiat, omnia philosophia ipsa & uirtutis amplitudine inferiora ducens. Ob id prudentißimi existimauerunt philosophum aut nunquã ad gerendam rempublicã aut in summa tantũ neceßitate accessurum, ut facile intelligamus, eum id non sic honoris sed publicæ utilitatis gratia esse facturum. Hæc parum uidetur animaduertisse magnus ille philosophiæ defensor, qui publicis in cõseßibus prima subsellia philosophis adiudicauit. Quid ergo luculenta oratione & tot apparatu uersuum lucrifecit? nisi ut omnibus patefaceret, mentem suam parum æquam iureconsultis: quorũ dignitati quantum inuideat, non potuit ipse dißimulare. Plenis autem buccis philosophiam iactat deorũ munus, quo nullum maius aut melius datum est nobis à Dis immortalibus. Hanc omnibus honoribus cumulandam putat, hanc omnibus actionibus humanis præferendam contendit: quasi uero nos artem leno-

niam aut talariam aut obsonatoriam prædicemus, & non hanc ipsam philosophiam multo uerioribus ac iustioribus laudibus prouehamus: cui neq; adscitos cultus neq; confictos titulos uendico, sed natiuos ac legitimos ornatus defendo, in opinione hominum positos, nō autem ab inuitis expressos. Ille enim acerrimus orator omnibus neruis enititur ostēdere philosophiam præcipuo in honore habendā: iureconsultos autem longe à philosophiæ fastigio, & in ipsam usq; postremā classem ablegandos. Hic enim totus cōtentionis cardo uertitur, ut ordo, cui orator nomen dedit, quippe philosophicus, iuris peritorum quibus cum suscepta est contentio, dignitati præfulgeat. Atq; hoc loco nō secus quàm pro aris & focis digladiatur. Quòd si ueritatis imprimis, apud philosophum præsertim, haberi rationem oportet: certè omnis ille conatus in sciomachiam exit, magnifica illa argumenta undecunq; multo ambitu conquisita, uel nullo impellente per se concidunt. Habent enim præiudicatam causam suam iurisperiti tacito mortalium consensu: quod genus argumenti ab opinione hominum deducti, iuxta Platoni atq; Aristoteli frequēs est: quando nulla est propè hominum conditio, quæ non habeat persuasum iureconsultis summos honores, summas opes, summos magistratus deberi. Horum domum esse cōmune ciuitatis oraculum, unde sibi si nō populi & reges, at omnes sui ciues cōsilium expetant suarū rerū incerti: quos ille sua ope ex incertis certos cōpotesq; cōsilij dimittit. Ita est profecto, sicut enim ingruente bello spes omnis sita est in ualido & acri pugnatore, qui patriam tueatur: ita pacis tempore omnis spes in iurisperito reposita est, cuius prudentia lites & cōtentiones omnes ciuiles dirimantur. Hic in medio hominum exerta adeò uoce inclamat: Discite iustitiam moniti & non temnere diuos. Hanc uocē scio protinus aduersarius contendit esse philosophi, non iureconsulti. Angustis enim nimirum cancellis studia iureconsulti præfinit. utpote cui præter formulas litium & captiones uocum nihil relinquat. At ego eam uocem & philosophi & iureconsulti constanter affirmo. Sed hoc est quod aduersarium in errorem induxit, quod partem à toto & formam à genere conuellit. Nam quom philosophus tribus fastigijs secernatur, aut naturæ contemplatione, aut disserendi ratione, aut morum institutione, postremam hanc partem non uidit ad iureconsultum pertinere: cuius partes sunt optimas leges constituere ad perpetuitatem reipublicę conseruandā, ut ciuitas optimarum legum pręsidio bene ac feliciter degat. Plato igitur quom Timæum, Phædrum, Phędonem scriberet, philosophum egit, sed physicū: quom Gorgiam, Protagoram, partibus philosophi perfunctus est, sed dialectici: quom libros de republica, libros legum, Epinomidem: hic quoq; philosophum agit, sed iureconsultum. Quo alio nomine philosophiam Aristotelis nuncupauero, in ethicis & politicis, quàm iuris peritiam? Nam pro diuinitate illius nunquam satis laudati ingenij ita leges constituit, ut non solum quid maxime ciuitati conueniret, sed cur etiam conueniret, certa ratione confirmaret. Non pigebit hoc loco Ciceronis uti uerbis: Fremāt omnes licet, dicam quid sentio: Bibliothecas me hercle omnium philosophorum unus mihi uidetur XII. tab. libellus, si quis legū fontes & caput uiderit, & autoritatis pondere & utilitatis ubertate superare.

CAELII CALCAGNINI IN SOLEMNITATE EPIPHANIÆ QVA INDICUNTUR EX MORE FESTA MOBILIA, ORATIO

ADMIRABILI sanè ratione deus cuncta constituit. Nam quæ propter magnitudinem certis finibus includi non poterant, aut propter æternitatem circunscriptionem nō patiebātur, ea uel ad exemplum restrinxit, uel ad ordinē perpetuum uocauit. Hinc uidemus immēsum illum cælorum ambitum, qui inenarrabili celeritate omnia uel ad uitam uel ad generis propagationē excitat, humani ingenij pernicitate peruagatū: ut iustius homo cæleste animal quàm terrestre uocari mereatur, quom eius pars melior cælestia metiatur. Et quom ab eo motu tēpus res omnium pernicissima & cuius impetus ratione nulla suffrenari potest, quasi perenni riuo fluat: ad ordinem tamen ceu ad metas & carceres quosdam astringitur: & quom per æui studium irrequieto lapsu discurset, non licet datos semel fines superare: sed in eundem ambitum semper se replicat & rediuiuo uolumine sese remetitur. Quæ ratio effecit ut optimus ille tēporum dispensator Sol, quom signiferum omnem perlustrauerit, ad eadem demum diuerticula reuertatur: eosdēq; cardines, ex quibus bruma solstitia æquinoctiaq; constant, cōficiat. Hinc uer æstas, æstatem autumnus, autumnū hyems bona fide subsequitur: ut in his infantiam, pueritiam, iuuentā, senectutēq; anni agnoscas. Quare & sapienter maiores nostri dixerunt, non agrum, sed annū fruges & alimenta mortalibus parere. Et quom in ea signiferi dimensione diei quadrans exuperet, quarto quoq; anno qui bisextilis appellatur, ad solidum sarcitur: ut duo dies ad sextum Calen. Martij qui à gentibus Terminalibus & Regifugio finiebatur, in diē unū coalescerēt. Aliæ deinde lunæ ambages occurrunt. cuius uarietatem & multiformes aspectus ad solis arbitrium nunc exhaustos nunc instauratos, nescio an supra omnem admirationem sit ab homine potuisse intelligi. Huius detrimētis atq; innouationibus maxime constant mortalia, immo uero ipsa plurimum detegitur mortalitas. Huius fulgor terræ obiectu deficit, sed & ipsa intercurrens solemq; auferēs, cum terra paria facit. Huius momentis numerus ille qui à pręstantia aureus dicitur, ipsæq; annorum indictiones & dominicæ literæ & phases celebritatesq; uagæ quæ festa mobilia uocantur, & titulum & appellationem suscepere. Quæ obseruatio à maioribus tradita & quotannis per sacrorum curionem repetita, nec debet nec potest sine piaculo prætermitti. Quare ne aut ingratitudinis aut obliuionis rei peragamur, nos quoq; solenni ueterū ritu seruato omnibus Christianæ pietatis obseruatoribus indicimus hoc anno qui sextus decimus supra millesimum & quingentesimum à reparata humani generis salute uertitur,

Numerum aureum fore 16
Literam dominicalem f e
Septuagesimam 20 Ianuarij
Quadragesimam 10 Februarij
Pascha resurrectionis domini 25 Martij.

CEALII CALCAGNINI IN FESTIVITATE EPIPHANIÆ ORATIO.

QVOTIENS ego oculos attollo ad excelsam hanc molem stellis exornatam: quæ motu inenarrabili omnes alios cælestes ambitus serie rapit, intelligo supremũ quendã moderatorem mundo præsidere, cuius arbitratu omnia agantur, qui flexu uario temporum uicissitudines dispẽnset, suaq; ad diuerticula omnia reuocet: tam felici ac certo ordine, ut quom alia stato cursu ferant̃, alia pro magnitudine absidum nunc tardius nunc celerius moueantur, alia in dextram, alia in sinistram mundi partem uergant, uniuersa tamen admirabilem quendam concentum conficiant, discordem partibus, summa concordem. Hinc temporum obseruationes apud mortales nõ eadem ratione præscribuntur: sed alia alijs rationibus censentur, prout serius aut pernicius in suos articulos reuertuntur. Certa quidem ac præfinita tempora ad primam illius sphæræ imitationem decurrunt: quam Græci aplanetem uocauere: quod cursu præcipiti eandem semper uiam teneat. At reliqua sydera, quæ intra eius complexum agitantur, mirum est quàm uago incertoq; nitantur meatu, seu tu decumanũ limitem, seu cardinem spectes. Atq; hæc inter duo illa imprimis, quæ quasi lampadas deus omniũ bonorum autor mundo succẽdit: alterã quidem ut lucẽ à tenebris distingueret, alterã in nocturnæ caliginis remedium. Hæc duo maxime obseruauit antiquitas: uel quòd illustriora oculis mortalium sese offerrent: uel quòd eorum effectus maiores certioresq; ad terram defluerent. Superat autem omnem admirationẽ, quòd mens hominis in hunc corporis carcerem coniecta, eo usq; sese attollere atq; alas primogeniæ suæ diuinitatis potuerit reparare, ut cælum ipsum peruagari, & tam lubricas solis & lunæ obambulationes dimetiri queat. Quin & hæc duo per se adeò ignota decem & nouem annorũ interuallo ita exæquauerit, ut ad scrupulos fermè respondeãt, ni modo pigeat rationes ueterum accurate inuentas accurate obseruare. Siquidem ad eam segnitiem peruentum est culpa posteritatis, ut iam neq; antiquæ obseruationes cælo, neq; cælum antiquis obseruationibus respõdeat. Res profecto plena ignominiæ, quom neq; in ariete neq; libra iam fiat æquinoctiũ, neq; peruulgato more ex signis quæ tropica appellamus pendeant solstitia. Quare festiuitatum mobilium indictiones atq; ipsius imprimis paschatis nuncupatio adeò iam cœpit euagari & suos limites excurrere: ut nisi cura adhibeatur, resq; in integrum reuocetur, periculum sit ne ratio omnis fastorum & temporum iniuria inscitiæ indies magis ac magis grassantis prorsus aboleatur. Sed quoniam hic labor ad summi Antistitis & procerum religionis nostræ diligentiam pertinet, & nos sapere ad sobrietatem oportet, morem atq; institutum patrũ nostrorum tenebimus: et hac die, qua stella Magis affulxit, festiuitatum nomina & tempora indicemus, ne qua forte per negligẽtiam labes admittatur in sacris: & in his receptam potius nostrorum consuetudinem quàm exactam ueterum normam sequemur. Honestus enim est error, ut aiunt, magnos duces sequentibus.

CAELII CALCAGNINI IN FESTO EPIPHANIÆ ORATIO.

ETSI hominem Christianum deceat semper se, quoad licet, tollere humo, & sensibus animum auocare, atq; in cælum suspicere: id tamen hac luce, accuratius & religiosius obseruari par est, qua mortalibus salutare sidus attulsit, & publicæ libertatis autorem ac uindicem præmonstrauit. Cũ pastoribus igitur, ac magis oculos eò sustollamus, unde lux orta est mundo: atq; illinc cõditionis nostræ imaginem mutuemur. Quom enim solem ac lunam, duas scilicet orbis lampadas ita fixas & constitutas animaduertamus, ut altera perpetuo ac proprio lumine, altera intermẽstruo & precario splendore fulgeat: altera certo & perenni cursu partẽ nostri meliorẽ & ad æternitatẽ natam effingit, ex cuius imitatione stata & solennia sacra ad diem præscriptũ obseruamus. altera proxima terris è cælo citima luce incõstans, cursu uaga, uarias species nobis ostẽtans, mortalitatis nostræ uicissitudines, alternationesq; temporũ nõ modo significat, sed etiam facit. Hac itaq; magistra alios atq; alios dies sacris quæ temporaria & mobilia appellamus, addiximus: ex quibus is qui resurrectioni domini adscriptus est totius classis ordinem ducit. Hunc ueteri instituto patrum quartadecima luna mensis Nisan, qui inter Martium Aprilemq; ambigit, celebrandum accepimus. Nos in proximum solis diem, quem dominicum uocauit Christiana religio, ex mysterio rediuiuæ salutis traiecimus. Hunc uero ex nouilunio uerno censemus, quod neq; octauum Idus Martij præcurrere, neq; nonas Aprilis subsequi obseruatum est. Hæc omnino magna ac omni æuo memorabilis dies nobis illuxit: quando frustra opifex & assertor nostri generis uel è cęlo lapsus mortale corpus induisset, uel sacrosancto sanguine æternam noxam expiasset, nisi morte expugnata, & irremeabili inferorum arce contracta, nobilem illum triumphum ad superos rediens deduxisset: & dux ipse omnium & primitiæ mortuorum, ut inquit Apostolus, ad cælum iter præmunisset. Proinde hanc unam ita cunctis prętulimus, ut ex ea cæteræ modum atq; rationẽ mutuentur. In quibus enumerandis obseruãdisq;, ne quid forte uitij faciat uulgaris simplicitas, solenni ritu constitutum est, ut hac luce per sacrorum Curionem enuntientur. Eum morem per manus acceptum, & nos hodie religiose obseruantes ita indicimus, hoc anno, qui à partu uirginis primus & uigesimus agitur supra millesimum,

Aureum numerum fore 2
Literam dominicalem f
Septuagesimam 27 Ianuarij
Quadragesimam 17 Februarij
Pascha 31 Martij.

PRO PROMOTORE DOCTORE ORATIO CÆLII CALCAGNINI in collegio habita.

CITE profecto ac prudenter dixit Pythagoras, homines in hanc uitam quasi in emporium quoddam accedere: ex quo alij alias sibi merces cõquirunt, alijsq; in studijs uersantur. Optimi autem ac præstantissimi existimandi sunt
s qui honestissimis exercitationibus & præclarissimis artibus incumbunt. Sanè qui se literis dediderunt, & præclarissimo studiorum genere animũ excoluerunt: ij longe cæteris meo quidẽ iudicio præferẽdi sunt, tum uero illi multo maximam gloriam & laudem promerentur, qui ex omni literarum complexu, illud imprimis genus sibi complectendum proposuerunt, quod omnium hominum consensu clarissimũ est atq; eminentissimum: tum ex quo cæteris hominibus maxima utilitas, nobis autem & autoritas & perpetuus nominis splendor accedat. Sanè in hoc genere nullum esse cum iuris præminentia conferendum facile confiteatur, qui intellexerit maiestatẽ legum in eo uersari, ut uirtuti præmia flagitijs supplicia proponantur: boni ad uirtutem alliciantur, mali à scelere deterreantur, omnibus deniq; quod suum est reponatur. Quid uero excelsius ac magnificentius, quàm pacẽ & bellum ex æquo moderari, quàm omnibus populis, gentibus, nationibus mores ac instituta præscribere: ut profecto si ulla est in uita hominum felicitas, non aliunde pendeat quàm ex legum & iuris moderatione. Quod Aristoteles uidit, affirmans in ciuili administratione hominum, qui in hac luce degunt, felicitatem esse positã. Quom ergo cæteræ artes, ut eleganter scribit Callimachus, alios minores deos habeãt præsides, medicina Aesculapium, musica Apollinem, res militaris Martem, eloquentia Mercuriũ: solam sibi populorum & gentiũ administrationem, id est iuris maiestatẽ selegit Iuppiter. Ob hoc præsentẽ semper habere dicitur iustitiam. Sic Romani hanc sibi ex omnibus disciplinam excerpserunt, ex quo illud dictum à clarissimo poeta: Tu regere imperio populos Romane memento. sic Cæsares hac omissis cæteris artibus gloria condendi leges & utendi publica administratione contenti, reliquas præfecturas alijs reliquere, uere Iouem imitati. nam ut inquit ille, Diuisum imperium cum Ioue Cæsar habet. Quom ergo hanc sibi ex omnibus ingenuis artibus & partibus philosophiæ delegerit clarissimus hic uir Gaspar Germaniæ ornamentum, atq; in ijs tantos profectus fecerit, ut huius eminentissimi collegij approbationẽ & suffragia cõmeruerit: nõ potest nõ apud me magna esse in admiratione: nõ possum eius iudiciũ, studiũ, lucubrationes nõ maxima cõmendatione extollere. Ad reliqua enim familiæ suæ ornamẽta quę Ingolstadij pręminet, & apud nobilissimos principes Bauariæ magna est in æstimatione, hũc quoq; litterarũ fulgorẽ uoluit accedere. Est enim eius patria Ingolstadiũ urbs celebris Bauariæ, loco amœnissimo ac feracissimo posita ad ripã Danubij: hæc propter loci cõmoditatẽ nomen nacta est. Dicitur enĩ Ingolstadiũ, si uerbũ ex uerbo trãsferas, Aureopolis. Nõ igitur amœnitas neq; charitas patriæ eũ desidẽ ac torpentẽ domi detinuit. Nõ pater ex ordine senatorio, & inter eius urbis decuriões pręstantissimus, & apud nobilissimos Bauariæ principes in magna positus existimatione. Nõ opes illustres, nõ natales splendidissimi eũ domi potuerunt retinere, quin Italiã, literarũ & bonarũ omniũ artium parentem adiret: ac Bononiæ & Patauij optimis & summis præceptoribus operam daret: & non modo legibus, sed bonis etiam literis multo maximã temporis partem impenderet. Nam Gręca Latinis coniunxit, ostenditq; eorum falsam opinionem, qui putant bona studia & cognitionem antiquitatis & philosophiæ bonis legibus repugnare. Gaspar noster ita in utroq; eminet, ut non facile sit iudicare in quo præcellat. neq; id mirum. nam & ad tabernaculum domini exornandum, oraculo domini Beseleel optimus & pręstantissimus artifex accersitus est: & ad templum Salomonis

monis honestandũ Hirã statuarius & plastes prænominis est euocatus, ut intelligãt omnes, res etiam sacras honeste ac lotis manibus debere tractari. Huius itaq; nominis gratia multum debemus Germaniæ, illi maximæ orbis Christiani parti: quæ tam multa superiori ætate nobis ornamenta erogauerit. Nam & uiros fortissimos & industrios, & in disciplinis tum cæteris tum maxime Mathematicis excellentes. Adde claritatẽ ingeniorum ad cõminiscenda ea quæ spectãtibus miraculo esse possint: qualia sunt automata, pegmata, horoscopa, autocinita, & reliqua huiusmodi, ex quibus Dędalus apud priscos incredibilem famam & ad posteritatẽ usq; deductam, nactus monumẽtis traditur. sed & officinã impressoriã, typosq; chalcographos tam utiles ac necessarios rei literariæ, quorum adiumẽto res publica facta sunt ingenia ac per omnẽ late orbem propagata, prima exercuit atq; alijs accõmodauit Germania: prima tormẽta & machinas quas Bombardas appellant, in usum militarem inuenit, ac fabrefecit, rem ad ciuitatum defensionem propellendosq; hostes mire accommodatam. Nec eius sane culpa si cæteri in perniciem humani generis, atq; adeo Christiani nominis, & ad uiolandam societatem mortalium utantur, Nec enim inuentori hoc uitio uerti par est, sed utenti: quando nihil est tam probe ac sancte institutum, quo ad noxam uti nõ possit hominum improbitas. Sed illud profecto Germaniæ sine ulla suspitione iniuriæ debemus, quod eminentissima ad nos misit ingenia, & senescenti quodammodo Italiæ laudi succrescit ad omnem prouentũ optimarum artium feracissima. Hoc ergo tibi Gaspar illibate flos Germaniæ, hoc nobis gratulor: quòd scilicet frequentissimo huic collegio occasionẽ tui promerendi obtuleris. Magna profecto gloria uestra uiri ac proceres celeberrimi, quòd tam excellẽs uir ac tam literatus profectus suos uestro iudicio summiserit. Scitum est illud Crispi Passieni, qui se aliorum beneficiũ, aliorum iudicium malle prædicabat. Magnum ergo hoc & singulare testimonium suę erga uos æstimationis, quòd quom in amplissimis ciuitatibus labores ac uigilias suas transegerit, multoq; plura habeat in recessu quàm promittat in fronte: nec enim satis facile à tam tenui ungula tantum leonem cognouerit Phidias: insignia tamẽ & laureã exhausti laboris à uobis petendam duxerit, utpote de quorum autoritate ac prudentia clarissime sentiat, eorumq; sibi testimonium laudi ac dignitati fore arbitretur. Qua in re ego eo plus gaudij cõcipio, uberioremq; inde gratulationem sentio, quòd non uti in homine externo ac peregrino tantum laudis admiror, nec in alienum ac prouincialem, sed nostrum plane arbitror hoc beneficium cõferri. Siquidem Bauari origine nostri sunt. Boij enim quos Cato constituit in octaua Italiæ regione, extra Italiam profecti ea loca tenuerũt quæ nunc incolunt. Qui primo à Boijs, Boiarij, deinde Bauari mutatis literis sunt appellati. Sic ab ijsdẽ deducti Boiemi, nunc Bohemi gens frequentissima, & ad suam libertatem tuẽdam constantissima. Pace ergo Germaniæ dixerim, non in externum hominẽ, sed in nostratem plane hæc ornamenta conferimus. Quòd si totũ eum uendicari à nobis Germania indignatur, obsecro ut partiario nobiscum agat: ut ortus in Germania, oriundus ex Italia censeatur. Non est itaq; quod quisquam miretur, si propenso studio tuis laudibus fauens, honestissimas istas petitiones tuas audiendas atq; implendas existimo. Nec beneficium dare sed accipere suspicor, quom dem tam merẽti. Age ergo mi Gaspar præstantissime, & tuorum demum laborũ ac ærumnarum optatum præmium suscipe. In cuius rei symbolum, ego primo tibi librũ offero clausum, ut antequã sententiã tuam pronunties, accurate in pectore matures ac digeras quid respondendum uideatur: & rursus offero apertũ: ut quom diligenter maturaueris, ex promptuario pectoris sententiam tuam, abdicato odio & amore atq; omni affectu, depromas, habens tantum præ oculis illum qui solus habet clauẽ Dauid, & claudit & nemo aperit, aperit & nemo claudit. Et licet hoc ipsum quod de iure responderi dicimus, præstari magis quàm peti debeat, ut optimus princeps Hadrianus rescripsit: est tamẽ bene nati ingenij ac modesti alieno se magis iudicio subijcere, quàm arrogãter suũ exercere. Tum uero & annulum digito tuo impono, ut intelligas iam te iure annulorum uti posse & dignitati equestri adęquatum: cuius insigne olim non calcar aut baltheus fuit, sed annulus. Sic diuus Augustus unam ex Decurijs, quam iudicijs præ-

fecit

fecit, in annulis esse uoluit. Quare mox Caius princeps ad ingenuitatem dandam libertinis & antiquis natalibus restituendis annulorum prærogatiua uel imaginũ potius, ut Iustinianus in Codice scripsit, usus est. licet id postea abolitũ sit: quom tertia manumissione liberti & ingenui ac ciues Romani efficerẽtur. ut in Authenticis testatum habemus. Tertium & hoc symbolum ornamentis tuis accedit, quòd apicem hunc quasi lauream quandam coronam tuo capiti impono: ut iam te inter alios mortales tam eminere intelligas, quantum hic apex supra tuũ caput assurgit. Quod non ad ambitionẽ, neq; ad fastum dictum uelim, sed ut diuinę bonitatis largitatẽ cumulatius erga te intelligas. Sic ille magnus Moses quom acceptis legibus & tabulis testamenti, descenderet ex monte Sina: magna erat in admiratione, quom cornibus præditus uideretur: quod alijs patebat, ipsi uni erat ignotum. Te osculo demũ excipio: ut nõ ad actiones & formulas iuris intẽdendas aut lites instruẽdas in prudentia legum te profecisse memineris, sed ad pacem & cõcordiam serendam: sciasq; te cum sapientia ac uirtute indissolubile uinculum contraxisse, quod osculo maxime declaratur. Nam & in arcanis Hebræorum legitur, Abraham, Aaron, Enoch, & Heliam atq; alios qui ad cælestium rerum cõtemplationem ita rapti sunt, ut in se mortui, extra se uiuerent, non alia morte quàm brasicæ, id est osculi deperijsse. Ob id clamat Salomon in principio Canticorũ, Osculetur me osculo oris sui. Cætera autẽ bona deus ille optimus, omnium bonorũ autor, tibi cumulate elargiatur: ut quom ijs in hac uita diutissime fueris potitus, ad æternam demum felicitatẽ tibi gradum faciant.

CAELII CALCAGNINI ORATIO SIVE ENCOMION ARTIVM LIBERALIVM, publice habita per Pollionem.

QVI ludis olympicis nomen dabant, seq; in eorũ album recipi studebant, qui aut cursu, aut lucta, aut saltu, aut alio certationis genere uiriũ periculum facere optabãt, ut illustrem illam coronam assequerentur, qua nõ se ac suos tantum, sed patriam etiam ornari arbitrabantur: non prius recipiebantur ab ijs iudicibus qui ex publico Græcorũ decreto tam frequenti celebritati præsidebant, quàm & uitę rationem rettulissent, & sua studia fuissent professi. Nam eos gymnasticã didicisse, sub pædotriba meruisse, sudasse, alsisse, nihil deniq; prætermisisse quod athletica ratio postularet oportebat: tãti scilicet faciebant prudentissimi iudices publico spectaculo se approbare, ubi de uiribus corporis agebatur. Quod quom accuratius multo in ijs studijs obseruãdum putem, quæ ad animi cultum atq; ad ingenij profectũ attinent: non mediocriter mihi uerendum est, ne hoc die me uobis ridiculum præbeam: qui mihi optime conscius sim, me nondum ea impleuisse munera, quę ad capessendam iustam eruditionem, & eloquentiam comparandam sunt accõmodata: ausim tamen in celeberrimo isto consessu non solum uerba facere, sed eam etiam materiã aggredi, quæ cuiusuis eloquentissimi ac doctissimi hominis facultatem superaret. Nemo est enim, mea quidem sententia, qui artes liberales ac totam philosophiam honesta satis oratione possit cõmendare, qui in ijs magnos profectus non fecerit: neq; solum, ut dici solet, ad Aristophanis, uerum etiam ad Cleanthis lucernam lucubrauerit. Quæ dicẽdi præsidia quom mihi deesse uideam, iure debui hanc prouinciã deprecari: nisi eorum imperio foret mihi demandata, à quorum dicto non erat prouocatio. Quare illud Laberianum mihi opportune succurrit:

Necessitas cuius cursus transuersi impetum

Voluerunt multi effugere, pauci potuerunt,
Quò me detrusit penè extremis sensibus?

Coniectus ergo in has difficultates, illud mihi temperamentũ imprimis sequendum arbitror, ut tam ampli & sinuosi argumẽti summas tãtum attingam, & summa quædam fastigia delibem: eorum more, qui maris facie deterriti, contenti sunt oram & extremi littoris crepidines legere. Paucis itaq; clarissimarũ artium quædã quasi emblemata perstringam, ingenuos ac bene natos adolescentes ad eas amplexandas hortabor: ut abdicatis à se uitijs felicem illam demũ libertatẽ assequantur, quam aut nullo, aut certè solo uirtutis præsidio possumus nobis cõparare. Aequitatis interim uestræ partes erunt, si minus expectationi uestræ respondero, rei propositæ difficultatem excusare: & necessitatẽ potius, quę me huc adegit, accusare, quàm uoluntatem. Alioqui egregij conatus nusquã maiore laude digni sunt, quàm quom arduis ac magnificis in rebus periclitanť. Maiores nostri eas artes liberales esse uoluerunt, quę homine libero dignæ sunt. Erant enim & ex sellularijs quædã, ad quas homines seruilis & obnoxiæ conditionis non admittebantur. nam seruos picturam & opticen doceri non licebat. aut certè ita dictæ sunt, quod his artibus instituti ex mancipio uitiorum summam ac legitimã quodammodo manumissionẽ nanciscerentur. Hæ uero mutuo ita inter se nexu coniunctæ sunt, ut sine alterius præsidio altera stare non possit: ex quo & ἐγκυκλοπαιδείαν Græci uocauerũt, quòd circulari quodã orbe, atq; amplexu uinctæ teneantur. & sanè ita est. Nec enim fieri potest, ut quisquam absolute unam harum artiũ perdiscat, nisi aliarum adminiculo fulciatur. Ex quo illud uere dictum intelligitur, nullam esse disciplinam, quæ sua probet principia. Ex proxima enim & cognata subsidium petit, & alienis radijs illustrari postulat. Has item unico nomine, uel philosophiæ, uel humanitatis solemus complecti. Siquidem humanitatis studium, id est quod hominis proprium ac peculiare est: qua nuncupatione ea omnia quæ ad hominis cognitionem pertinent continentur. Nihil autem est in cælo aut sub cælo, quod non hominis intersit explorare. Sic & philosophiam rerum diuinarum atq; humanarũ cognitione præfiniunt. Scite enim ac ingeniose Pythagoras dixit, hominem in medio rerum constitutũ, qui admirabilem hanc summi opificis molem contemplaretur: & ad hanc uitã quasi ad emporium prodijsse, in quo uarias merces quisq; suo arbitratu coemere possit: merces autem illæ quę in uita expositæ sunt, uarias interpretabatur artes ac rerum cognitiones, ad quas animus applicari solet. Cæterum quom Di immortales uoluerint hominẽ duabus imprimis partibus præstare brutis, ratione scilicet atq; oratione, ita factum est ut artes quoq; liberales geminatæ procedant: aliæq; ad orationem, ad rationem alię referantur. Orationis adiutrices sunt tres illæ germanæ sibi & proxima cognatione iunctæ, à Græcis nuncupationem mutuatæ. Nam sicuti à Græcis disciplinæ omnes exactissime tractatæ sunt, & sine Græcarum literarũ cognitione nemo est qui certũ sibi profectũ ullo in genere studiorum polliceatur, ita adhuc apud Latinos nomen quærũt. Certè grãmaticam Varro literationẽ dixit, sed non habuit qui eam appellationẽ sectarenť. Hanc in methodicen & historicen periti diuisere: illi rationem loquendi, huic authorum enarrationem tribuentes. Sine hac non est quod quisquam ullas sibi literarum accessiones spondeat. quicquid enim alijs superstruxeris, corruet. Quando nec sine radice ullæ diu arbores possunt superuiuere: Ita sine hac nullæ bonę institutiones possunt adolescere, quando hæc plus habet in recessu quàm prima fronte ostentet. Huius maximo professori Apollodoro publice Amphictyones honorẽ habuere. Quid regina illa rerum atq; animorum oratio, illa persuasionis opifex oratoria, quam demũ dicendi copiam non excellit? Qua fretus Pericles tonabat, fulgurabat, aculeos in auditorũ auribus relinquebat: totam deniq; Græciã permiscebat. Quam Di immortales è cælo demisere, ut humanum genus efferatũ & cum feris degens acciperet, & in societatem coiret. Quod neq; ui neq; armis fieri potuit, id suadendo, hortando, admonendo facile perfectum est. Ob id Hermetes & Hermatenæ apud Athenienses Mercurij imagines cætera rudes atq; informes, solo uultu atq; ore deum imitantur. Sic Hercules ille Ogmius, non uiribus, non corporis robore, sed facultate dicẽdi fertur mon

stra illa edomuisse, & gentes efferas in suam sententiam pertraxisse: ob id catenulæ ab ore propendebant, & oleaginam clauam dextra proferebat. Satius tamē foret hominem elinguē natum esse, ut scribit Euripides, si ad decipiendos ac circunscribendos animos nata foret oratio. Minus enim adiumēti haberet improbitas. Sed cōmode se nobis obtulit disciplina illa syllogisticæ artis inuētrix, ueri ac falsi disceptatrix, quæ ad cōminiscenda cōtexendaq; argumēta & demonstrationes admirabiles rationes inuenit. Ex quo partem eius unam topicen, alterā epidicticen uocauere, utraq; ad aperiendas sophistarū decipulas, & retexendos paralogismos, accōmodata. Hæc illa est cuius præsidio cæteræ destitutæ artes nō habent opes quibus nitantur, aut arma quibus se tueātur. Præclare itaq; ueteres hanc methodum reliquarū scientiarum uocauere: & magnos illos philosophos, quorū nomina adhuc admiramur, lapsos sola Dialectices ignoratiōe receptissimi autores putauere. Tres disciplinas attigimus, quæ ad orationem spectant: post has illę quæ ad rationē & Mathesin pertinent, quadriga inuehuntur. Earū principem locū tenet ob naturę suæ simplicitatem, quæ discretas quantitates enumerat. Quam Pythagoras unus omnium maxime admiratus est, eamq; in mente summi numinis fuisse prodidit, quom ad structurā huius admirabilis opificij se accinxit. Itaq; ex numeris constare omnia non solum credidit, uerum & plerisq; alijs persuasit. Quin & numerorū accremēto aut detrimēto, magna ostendisse miracula mortalibus celebratur. Certè solum hominē numeri capacē, & ob id sapientissimū ueteres tradidere. Finitima huic ea est, quę formas ac dimensiones ex lineis astruit: è lineis superficies, ex ijs corpora, quos cubos appellamus. Dimetiens hæc cœli, terrarumq; regiones peruagata, nobis nihil incognitum, nihil inexcussum reliquit. Huic grammaticas apodixes, id est lineares demonstrationes, huic elementorum cōpagines, seu triquetras seu quadratas, seu multiformes suscipiāt species, seu in pyramidem adsurgant, debemus. Sanè Aegyptij cum suo Osiride ac Nilo modiū & cubitos in huius uenerationem consecrauere. Et Plato foribus Academiæ inscripserat: Geometriæ ignarus huc introeat nemo. Adde quòd ad pestilentiæ uim coercendam quom oraculum respondisset, cubū aræ Apollinis duplicari oportere: nihil aliud prudentes interpretati sunt, quàm Geometriæ rationē habendam esse. Hanc ergo ab incunabulis studiorū nobiles adolescentes ediscebant, quòd ad maiores progressus faciendos mirabile adiumentum afferret. Ob id præstantissimi ueterum difficillimas obscuritates & impeditas causarum rationes solebant huius facibus illustrare. Tertium locum adscribunt Musicæ. quam tanti fecit ætas illa omnium uirtutum fœcūda, ut qui in ea se parū exercuisset, is indoctus inhumanusq; haberet. Atq; adhuc in ore omniū trita est illa cōmunis exprobratio, à Musis & à Gratijs abesse. Nam & Gratijs tibias affinxit antiquitas. Suas etiā sirenas in cælo collocauit, quæ cælestes orbes dorico, phrygio, lydio, phthongo modularentur. Hinc enharmonicū, diatonicum & chromaticū genus periti obseruauere. Hinc & instrumentorum species excogitatę, aere mille modis excluso aut percusso. Quin & aquæ ad officiū redactæ. nam pneumonica & hydraulica organa Ctesibij in magno nomine habita sunt, grauibus & acutis uocibus inenarrabili concentu concurrentibus: ob id ex Venere & Marte Harmoniam progenitā canentibus poetis. Quantum autē hæc animis dominetur, & Alexander ad arma excitatus, & adolescentes reuocati à uiolentia, & sacrificulus ad insaniā adactus, & cōmunis gentium consensus ostendit, tam in re militari quàm in sacris deorum musica utentium. Sed & Erasistratus inter medicos celebris arterias corporis & uehicula spiritus ad rationem Musicæ agitari obseruauit. At quom oculos in cælum attollimus, & conuexā hanc molem omni ex parte perlustramus, occurrūt astra quæ pernicitate incredibili rapiuntur. Ex his humana industria canonicam rationem collegit, quæ circa motus & anfractus illos perennes uersatur: quibus anni, menses, dies, & cardines temporum constituuntur, accedente aut recedente à nobis sole. Quid quod & præsagia & horoscopa, & apotelesmata pro uario cæli aspectu clarissima ingenia prodidere, ex quibus mores, uitas, fata, ac fortunas mortalium prænuntiant. Beroso certè ob diuinas prædictiones Athenienses publico in gymnasio statuam inaurata lingua erexere. Diu uero mecum dubitaui, quo in

censu

censu disciplinarum poeticen collocarem. Nam Socrates eam uisus in parte musicę constituere, quom admonitus oraculo, ut ad musicen animum applicaret, si uellet ad felicitatem peruenire, nihil prius sibi faciundum putauit quàm scribendis carminibus uacare. Sed Plato ad diuinationē & inter furoris species rettulit. afflati enim poetæ, quos & uates nuncupamus, enthusiasmo diuinos illos canūt dithyrambos, quibus mentes impulsæ ex hac mortalitate in suā planè diuinitatē reuocantur. Sed quo piaculo prætermittā maximū illud & cui aliud comparari non possit, deorū munus, philosophiam? Neq; hoc nomine nūc intelligi uelim complexū illum scientiarū, quo omnes continentur, sed eam quæ suis maximis membris cōstat: rationis, naturæ, diuinitatis, & morū. Et de rationali illa, qua uerū & falsum secernit, abūde pro tēporis angustia diximus. Quæ uero in natura sunt, Aristoteles cumulatissime prosecutus est, ex quo dęmonij etiā cognomē inuenit. Hic magni Alexandri auspicijs, quinquaginta illos multorum talentorū libros ut Græci tradunt, confecit: in quibus animantum, quę terra mariq; oriūtur, mores, habitudines, ingenia est prosecutus. Post hunc Theophrastus, herbas, frutices, arbores, pigmēta, metalla, gemmas, marmora diuinitus enarrauit: quę deinde omnia & multa ab ijs prętermissa Plinius Secundus apud nos magno ingenio, sed maiore felicitate complexus est. Hæc est eius artis supellex: quam deorum indulgentia ad salutem & propagandam uitam mortalium nobis condonauit. In qua Hippocrates tantum præcelluit: ut ob summa quę in humanum genus cōtulit merita, publico gentiū & nationū consensu ei pares cum Hercule honores decreti sint. Est & prima philosophia, quæ deum & mentes corpore abiunctas & multiplicia doctrinarū principia, quæ axiomata uocamus, indagat. Sed hanc partem multo luculentius demonstrarunt qui theologumena scripsere, postquā magnus ille interpres ueritatis, ille nostræ salutis uindex Christus optimus maximus terris affulxit: hic enim nō modo felicitatis nostræ sedem nobis ostendit, sed sanguine suo iter præmuniuit, & manu quodammodo in cælum pertraxit. Vsu tamen receptum est, ut quom philosophiam dicimus, ciuilem disciplinā intelligamus, quæ mores instituit. Quam Socrates deuocasse fertur è cælo, quæ bene ac beate uiuēdi rationem præscribit. Huic salutares leges debemus: quibus populi gentes ac respublicæ conformantur: quibus boni alliciuntur, mali deterrentur, præmia uirtuti, pœnæ flagitijs proponuntur. Iustitia enim est cōmune bonum, sine quo nullum regnū potest esse diuturnum. huic cæteræ artes ac disciplinæ sua ornamenta, suamq; securitatem acceptam ferunt. Cęteras artes dixit Callimachus Iouem fuisse aspernatum, hanc solam didicisse. Hæc sunt optimates illę scientiæ quæ in hominū animis pretiosum aurū constituūt, cui nulla par est indicatura. Hæc sunt bene ac beate uiuēdi instrumenta, quibus instructi ac præmuniti homines tantum inter reliquos præcellunt, quantum homines animātibus brutis uoluit natura præstare. Ad hæc igitur iuuenes præstantissimi pleno passu uobis enitendum est: nulla enim melior ac certior supellex, nullum præstantius uiaticum parari potest, in quod neq; iniuria fortunæ, neq; naturæ inclementia, neq; temporum uicissitudo grassari queat. Cætera incerta, dubia, in lubrico & sub fati alea posita sunt. Cui rei quom reliquæ ætates, tū maxime hæc nostra potest nobis large exempla suppeditare. Vidimus enim opulentissimos reges è regno collapsos, uidimus columen reipublicę Christianę suo è fastigio decidisse, maxima regna direpta, clarissimas ciuitates uastatas & fœdissime in seruitutē redactas. At uirtus una est, quę neq; uim neq; calamitatem patitur, sed firma & æterna possessio est. Hanc ut facile cōmodeq; possimus nobis comparare, magnanimus atq; inuictus princeps Alfonsus fluctuantibus licet rebus Italiæ gymnasium florentissimum & doctissimorū hominum fœcundissimum aperuit: ut bonas artes & recta studia, in quibus illustrissimus Hercules eius primogenitus et Hippolytus archiflamē Mediolanēsis iam plurimū eminēt, capessamus. Quom ergo nobis ample omnia quę ad securitatem & uiuendi necessitatē pertinent, suppetat nobilis & munitissima hęc ciuitas, & summi ducis liberalitas, turpe profecto fuerit, si in re tam pręclara, nos soli nobis defuisse uideamur.

CAELII CALCAGNINI IN DOCTORATU RUBEN HEBRÆI, ORATIO.

QVOM ego in te uideam ea omnia naturæ munera collata quę possunt ab hominibus expeti, animi scilicet uigorem, acumen ingenij, memoriam rerum omnium capacem: ad hęc studium diligētiamq;, & in rectis disciplinis magnos profectus: quàm iniquum foret, quum diuina liberalitate tot bona sis consecutus, ut nos homines externa hæc monumēta quæ interiora illa testantur, tibi denegemus. neq; enim in ijs quæ ad naturam pertinent Christianus ab Hebræo, ethnicus differt ab initiato. Res est quædam multo maior atq; amplior, quæ non est in manu hominis, hoc discrimen faciens: gratia scilicet ex fide nata, cælitus aduenięs: quæ ad rerum cælestium amorem nos rapit, atq; inter ipsos cælites nos adnumerat. Quamuis & hanc quoq; aliquādo tibi affuturam speramus, quæ te à litera ad sensum, à tenebris ad lucem perducat, ad ueræ philosophiæ lumen, quam magnus ille ueritatis interpres, immo ipsa ueritas, Christus terris inuulgauit, reuocet, & ad salutarem illam animorum medicinā perducat, quę sola nos ægros mortales potest æternę saluti cōmendare. Interim cōsentaneum existimamus emeritę militię & laborum ac uigiliarum, quas hactenus in artium & medicinæ studijs exhausisti, præmia reddere. Quom ergo mi Ruben charissime in hodierna palæstra te nauiter ac experrecto animo gesseris, quom splendidū tui periculum feceris, & copiose & acute positiones tibi præscriptas enarraueris, & argumentis in te obiectis responderis, eaq; feliciter dilueris: & ob id, quæ rara felicitas est, eminentissimi isti philosophiæ proceres, quos iure ætatis nostræ lumina possumus appellare, concordibus calculis te approbauerint: nos ex eorum sententia & consilio tuis uotis ac efflagitationibus annuentes, autoritate apostolica qua fungimur, te ad doctoratus apicem promouemus: tibiq; facultatem concedimus publice artes ac medicinā profitendi: cathedram ascēdendi, auditoribus præeundi, disputandi, decidendi, commentandi. Concedimus etiā ut manus salutares ægris admoueas, utilia medicamenta proponas, à noxijs abstineas: noua experimenta deuites, canonice & secundum medicinæ methodos medicā artem exerceas: in animo ac præ oculis deum scelerum uindicem, & Hippocratis iusiurandum semper habens. Concedimus etiam ut muneribus, immunitatibus, exēptionibus, pręrogatiuis ac priuilegijs omnibus perfruare, quibus cæteri in publicis Vniuersitatibus ad doctoratus apicē promoti perfruuntur. Cæterum ut huius etiā muneris priuatum testimoniū habeas, nos tibi recepta à maioribus consuetudine hæc insignia tradimus. Imprimis librū clausum, mox apertum, ut intelligas tibi nihil esse præcipitandum, sed prius in arcano pectoris concoquas, quę postremo bene concocta depromas. Exornamus & te hoc annulo, ut scias te hodie iure annulorū donatum, & ad ueram ingenuitatem peruenisse: quam non maiorum stemmata, non Cæsarum liberalitas, sed liberalium artiū cognitio sola potest emereri. Capitium etiā capiti tuo imponimus, ut intelligas te fastigiū, & ipsum quodammodo Colophona studijs tuis imposuisse, ut posthac scias te inter mortales plurimum excellere: quod dictum sit non ad ambitionē & superbiam, sed ad modestiam & uerecundiam. Sic Moses descēdens ex monte Sina, quom eum cæteri cornutum admirarentur, ipse solus sua cornua ignorabat, & uultus splendorem linteo prętegebat. Te postremo osculo excipio, quo nullum est etiā apud uos maius amoris indicium: ut memineris nihil tibi agendum esse per cōtentionem & altercationē, sed siue in disputatione uersere siue de conditione ægri agatur, pacate & desiderio tantum ueritatis inquirendæ permouearis, nil dans affectibus, nil perturbationi. Cętera autem omnia bona indulgeat nobis dominus omnipotens, ut hanc uitā feliciter, futuram aūt beate transigamus.

CAELII CALCAGNINI PRO AMICO REDEVNTE IN PATRIAM, QVI insignia doctoratus acceperat, oratio.

NON habeo satis exploratum proceres & uiri sapientissimi, patriæ ne magis an mihi gratulari oporteat in tanto optimatum & clarissimorũ ciuium cœtu: quos nõ tam excipiendi mei quàm seruandæ bene institutæ cõsuetudinis gratia cõuenisse uideo. Pręstat autem apud me ac præponderat patriæ amor atq; existimatio, quæ tot præstantissimorum hominum laude ac splendore præfulget: quorum alij fortiter agendo, alij prudenter rem ciuilẽ administrando, alij plurimarum optimarumq; disciplinarũ cognitione sibi ac suis immortalem gloriam peperere: ut quot ciues & optimates huc uideo confluxisse, totidem mihi uidear uiua uirtutum simulachra conspicere, ex quibus omnium summarum laudum imaginẽ possimus effingere. Quam rem sæpe mecum animo uolutans, animaduerto omnes acceptam à maioribus dignitatem ita tueri, ut incertum fiat an ipsi à familia plus acceperint, an in familiam plus nitoris inuexerint: magnum certè posteris splendorem relicturi, unde illi suas quoq; faces accendant. Qua ex re si quantũ gaudij gratulationisq; animo cõcipio, tantum possem oratione significare, non solum me disertum, sed plurimũ etiam eloquentẽ putarem. Sed quid ego ea in re mihi eloquentiam postulem, in qua rerum natura & consuetudo gentium abunde fidem facit? Quis enim nescit, multa nobis data esse à Dis immortalibus grata & periucunda, nihil tamen esse cum patria conferendum: utpote quę omnia complectatur, quæ solent haberi charissima, parentes, affines, amicos, penates, solum ipsum natale, cui auspicia uiuendi debemus. Et sanè nõ aliunde nobis cumulatior laudum materia quàm ex patria emergit. Hinc Seriphius ille non existimabat tam illustrem futurũ Themistoclem, si alibi natus foret quàm Athenis. Alius itẽ omnes miserias & calamitates putabat à se posse repellere, hac una uoce, ciuis Romanus sum. tãti quisq; semper fecit patriã ex qua progenitus est. Quare illud multo magis mihi superest cogitãdum, quomodo & tam inclyta patria me dignũ reddam, & uobis pro uestræ in me charitatis testimonio pares gratias agam. Quorum utrunq; fateor mihi ita esse difficile, ut nõ aliunde mihi quàm ex rei difficultate patrocinium sperẽ posse implorari. Sanè quod in me fuit, ab ipsa ineunte ætate & incunabulis meorum studiorum non destiti bonarum artiũ candidatum profiteri, & pro uirili elaborare atq; eniti ut præclaras disciplinas assequerer: atq; imprimis incensus incredibili quodam desiderio prouehendi cõmoda meorum ciuiũ, totum animũ, omnes ingenij neruos ad augusta iuris studia appuli: ut à miseris & calamitosis ciuibus meis, quom opus foret, possem iniuriã depellere: bonos recreare, maleficos & facinorosos absterrere, ciuitati operam & diligentiam meam uel publice uel priuatim tam domi quàm peregre approbare. Hoc meum uotũ fuit fateor, uiri amplissimi. quàm uero feliciter hoc, quod erat in uoto, fuerim adsecutus, malo esse aliorũ quàm meum iudiciũ. Certè moderatores gymnasij Ferrariensis, homines grauissimi & literatura & magnis rebus perspecti, summo omniũ cõsensu me nõ indignũ existimarũt cui iuris insignia & doctrinæ augustæ fasces deferrent. Quod neq; arroganter neq; iactantiæ gratia quisquã uelim à me dictũ putet, sed ut omnes intelligãt me dum abfui, neq; desidiæ neq; uoluptati animum dedisse. Dicebat enim Cato, ocij æquè & negocij rationem reddendam esse. Alioqui depositi uel neglecti, uel male habiti actio in me dari posset: si quod à patria depositũ accepi, me ipsum scilicet, id per negligẽtiã deterius reddidissem. Quod uitiũ tam longe semper à me abfuit, ut nihil habeam, quo sperem me cõmodius ingrati animi suspicionem posse effugere, & uobis pro uestris in me officijs meam uoluntatem testari, quàm si sacrorum uictorum morem, quos Græci hieronicas uocant, fuero imitatus. Quom enim illi aut in olympicis aut isthmiacis, aliisue

huiuscemodi publicis ludis fuerāt uictores pronuntiati, & solenni ritu intra patriam disiecta etiam murorū parte excipiebantur: nihil prius habuerunt quàm illa ipsa corona quam promeruerant, patriā ornare: ego idem mihi hoc tempore faciēdum existimo. Vobis itaq; uiri eminētissimi me ac labores meos, mea studia measq; lucubrationes quantulęcunq; illæ sint, do, dico, addico: & tibi patria optima ac mihi charissima lauream & ornamenta illa, quæ publice in frequenti literatorum studio accepi, offero, & in tuis sacris puluinaribus religiose affigo.

CAELII CALCAGNINI DIALOGI QVORVM TITVLVS EQVITATIO, AD HERCVLEM SECVNdum Estensem, ducem Ferrariæ quartum.

QVOM Borsius patruelis meus me ad autumnales hilaritates, quas in Benuenio suo multa lætitia & amicorum frequentia quotannis celebrat, inuitasset: obsecrassetq; ut amicos aliquos meos bene eruditos feliciterq; ingeniatos mecū uocarem: nam & se statuisse eiusdem loci homines familiares sibi secum habere: & uindemitorū ferias honestissimo ocio, tantaq; animi laxatione colere, quanta nunquam aliàs. Acciui ergo ad me Marium Aequicolum uirum & manu strenuum, & lingua disertum & ingenio clarissimum. Acciui & Azaiolum meū, qui impetrata à principe missione (huius enim negocijs excubabat) pollicitus est se ad iter tam optatum præsto esse atq; iam accinctum. Gilinum autē meum inter Iureconsultos non minoris eloquentiæ quàm ingenij, uirum licet occupatissimū, tamen spe tam præclaro hominum cœtu perfruendi facile ex literarum arcano protraxi. Nam Iulius & Piso, adolescētes assidui studij & amœnissimi ingenij, quom primū accepissent nos in eam Musarum cōmunitatem ituros: qua erant mecum familiaritate, non expectarunt ut inuitarē, sed sponte se omnino affuturos receperūt: tam propenso animo erāt ad uirtutes capessendas. Dies igit̃ tertia dicta est itineri. nam ad duodecimū fermè ab urbe nostra lapidē positū est. Sed opportune admodū, quom iam petasati in equis essemus, ecce tibi Lilius meus à Mutina: quem ita ut erat occreatus post mutuos amplexus, gratasq; salutatiōes nihil respirare aut sedentarium laborē leuare permisi, sed nobiscū esse uolui. Qui quom itineris causam accepisset, Dis gratias egit, quòd neq; ipsa opportunitas posset eum opportunius excepisse. Et Herculi, inquit, gallinaceum album debeo, qui tantū mihi felicitatis oggesserit. & ad me cōuersus: placet, inquit, Cęli: accipio omen, quòd Benueniū petimus. Quò enim libentius proficiscaris, quàm quò te bene ac feliciter uenturum speres? Scite, inquam, & caute omen accipis Lili. Nescio enim quo pacto maiores nostri in ominibus ponderis multum statuebāt. Sic Crassum, ni leua mens fuisset, monuerat ille ne iret in Parthos, qui exerta uoce cauneas ficus uēditabat. Sic iuuenibus ominosum fuit Lethum mōtem appetere. Hac item religiōe moti ueteres Epidamno Dyrachium, & quod Maleuentum ante appellauerant, Beneuentum nomen indixerunt. Hic Azaiolus, quod de Maleuento, inquit, dixisti rem adeò omniū grammatistarum auribus protritam, paucos tamē inuenies qui cur hoc urbi nomen impositum sit, explicent. Nec enim à uenio nomē id olim urbi impositum, sed quòd sæuissimus urbem uentus infestat; qui simulac proflauerit, non datur ciuibus in publicum

licum egressus. Tunc Marius paulo iritatior, Mirabar, inquit, nisi in primo limine ad grammaticos delaberemur. At quanto satius fuerit si unde factum sit repetamus, ut augurijs annuamus abnuamusue. Quasi uero in hominis manu sit uel sibi felicitatem accersere, uel infortunium depellere. Audiui enim modo Lilium Benuenij nomen accepisse, Cælium approbasse. Res cunctis digna uisa est: de qua haberetur oratio, sed dicendi prouinciam sumere quisq; recusabat. Deniq; in Marium omnes calculum coniecere: qui illam ea conditione accepit, ut cæteri non eo contenti essent, quod ipse dixisset: sed pro se quisq; quod de ea re uel comperisset, uel meminisset accumularet. Tunc itaq; cœpit. Pythagorei non solum deorũ uoces obseruarũt, sed etiam hominum, quæ uocant omina. Quæ maiores nostri quia ualere censebant, ic circo omnibus rebus agendis: quod bonum, faustum, felix, fortunatumq; esset præfabantur: rebusq; diuinis quę publice fierent, ut fauerent linguis imperabatur. Inq; ferijs imperandis: ut litibus & iurgijs se abstinerent. Itemq; in lustranda colonia ab eo qui eam deduceret: & quom imperator exercitum, censor populum lustraret, bonis nominibus qui hostias ducerent, eligebantur. Quod idem in delectu consules obseruabant, ut primus miles fieret bono nomine. Tantumq; in uerbis pondus existimabant, ut ueteres semper prærogatiuam iustorum comitiorum esse uoluerint, nec ea rite celebrari posse aliter suspicarentur. In augurum certè disciplina constat, neq; diras aues, neq; ulla auspicia pertinere ad eos, qui quamq; rem ingredientes obseruare se ea negauerint. Quo munere diuinæ indulgentiæ maius nullum est. Et ut exemplis res agatur, L. Paulus consul iterum, quom ei bellum cum rege Perse gerere obtigisset: ut ea ipse die domum ad uesperum redijt, filiolam suam Tratiam, quę tum erat admodum parua, osculãs aduertit tristiculam. Quid est, inquit, mea Tratia, quid tristis es? Mi pater, inquit, Persa perijt. Tum ille arctius puellam complexus, accipi omen, inquit, mea filia. Erat autem mortua catella eo nomine. adeoq; hæc ominum obseruatio nõ fortuito motu, sed diuina prouidentia cõstare creditur: ut urbe à Gallis deleta deliberantibus patribus cõscriptis utrum Veios migrarent, an sua mœnia restituerent, fortè eo tempore è præsidio cohortibus redeuntibus centurio in comitio exclamaret: signifer statue signum, hic optime manebimus. Ea enim uoce audita senatus accipere omen se respondit: e uestigioq; Veios transeundi consilium omisit. Quàm paucis uerbis de domicilio futuri summi imperij cõfirmata est cõditio: credo indignum Dis existimantibus, prosperis auspicijs Romanũ nomen ortum, Veientanæ urbis appellatione mutari, inclytæq; uictoriæ decus modo abiectæ urbis ruinis infundi. Videtis igitur hunc ueterum fuisse morem, ut quotiens quicquã ex sententia proueniret, se omen accipere testarentur. Tunc ego animaduertẽs Iulium nescio quid dicturientem, sed ingenuo & uirginali rubore retineri: quid est inquam mi Iuli, quod animus meditatur, nec audet lingua pronũtiare? At cõmotus ille hac inuitatiuncula, Video Mariũ, inquit, alterã sermonis partẽ prętermisisse: quom enim dixerit de accipiendo omine, reiectionẽ ominis minime attigit. Sed nõ sine ratione tamẽ ab eo prætermissam suspicor, utpote qui crebro illud philosophorũ in ore habeat, parem esse contrariorum notionẽ: adeò ut altero perspecto, facile alterum agnoscatur. Quom itaq; de accipiẽdo omine eleganter & uarie uerba fecerit, existimauit obiter: quod illi contrarium est de abominatione facile intellectum iri. Dicã tamen, me crebro apud idoneos autores obseruasse, ueteres omini προσεπιπλήττειν, id est occurrere his fermè modis consueuisse, Quod absit, quod nolit Iuppiter, quod abominor. ex quo more credo illud Maronis dictum: quod Di prius omen in ipsum conuertant. Sicut & illud in opere pastorali, quod male uertat, mittimus agnos. Quom enim mittere agnos sit liberalitatis & munificentiæ amorisq; indicium quoddam, ut ad eum tantum mittere uidearis, cui cupias bene esse: occurrit, quod male uertat. quasi dicat, quod aliter eueniat quàm mittens ipse uideor optare, illiq; infeliciter cedat. Nam quæ de permutatione Hectoris & Aiacis alij comminiscuntur, male mihi probant grammatici, ubi nulla agnoscitur permutatio aut munerum uicissitudo: sed prorsus cupit alio loco illi munus esse, quàm quo aut ille accipit, aut largitor uidetur optare. Nam τῶν ἐχθρῶν ἄδωρα δῶρα. Tunc Piso quasi in æmulationẽ arrectus; Duplex,

ait mihi nũc succurrit historia, quæ ad utranq; rẽ attinet. Nã quom Cæcilia Metella sororis filiæ adultæ ætatis uirginis more prisco noctu cõcubia nuptialia petit omina, omen ipsa fecit. nam quom in sacello quodam eius rei gratia aliquandiu persedisset, nec aliqua uox proposito cõgruens esset audita: fessa longa standi mora puella rogauit materteram, ut sibi paulisper locum residendi accõmodaret. Cui illa, ego uero, inquit, libẽter mea sede cedo. Quod dictũ ab indulgẽtia profectũ, ad certi ominis processit euentum: quoniam Metellus non multo post mortua Cæcilia uirginem puellam in matrimonium duxit. Qua in re multos mecũ ipse mores antiquitatis colligo. Nam & omina nuptialia capi animaduerto, quorum nunc tantum nomẽ extat, nam res prorsus abolita est: & quidẽ stantibus puellis, & à matronis maioribus natu. Sed nunc ad alteram quam dixi historiã accedo: Pompeius cognomẽto Magnus, in acie Pharsalica uictus à Cæsare, fuga salutẽ quærẽs, cursu in insulam Cyprum, ut aliquid in ea uirium contraheret, classem direxit: appellensq; ad oppidum Paphon, conspexit in littore speciosum ędificium: gubernatorẽq; interrogauit quod ei nomen esset. Qui respondit κακοβασιλέα uocari quam uocem abominatus ille ex omni spe quantulacunq; restabat, protinus excidit. Neq; id dissimulanter tulit: auertit enim oculos ab illis tectis, & dolorem quem ex diro omine cõceperat gemitu patefecit. Comprobarunt omnes, quæ optimi adolescentes dixerant: & in Demetrium cõuersi percunctabamur, quid de ea re Græci existimassent. hic Demetrius. Percunctamini à me, inquit, quasi aut uos parum in Gręcis literis exercitati, aut parũ uobis persuasum sit, nihil esse omnino in Romanorũ monumẽtis, quod modo probari dignum sit, quod nõ omne nostræ genti debeatis: quamuis non ignorẽ plerosq; uestrũ dissimulanter, immo uero & ingrate cum ijs agere, quibus si modo uera fateri oportet, omnẽ animi cultũ debetis. hoc certè tã illustre est, ut nulla latebra inueniri possit. Nã & Athenienses omnibus semper publicis consilijs diuinos quosdam sacerdotes quos μάντεις uocant adhibuerunt. & Lacedæmonij mei regibus suis augurem assessorem dederunt. Itemq; γερουσίᾳ (sic enim consilium publicum appellant) augurem interesse uoluerunt. Nec ijs cõtenti in Pasiphaes fano, quod est in agro propter urbẽ, somniãdi causa excubabant: quia uera quietis oracula ducebant. Scio me nũc nõ de ominibus tantum loqui: sed habent coniectorum, augurum, interpretũ disciplinæ quiddam cõmune, quod tu non facile dissoluas. Est enim certissimũ id apud nostros uulgatum, nec uestris ignotũ: qui bene conijciet, hunc uatem perhibeto optimũ. cui subscribit illud Aristotelis: φρονίμων καὶ σοφῶν ταχεῖαν εἶναι τὴν μαντικὴν, καὶ μόνων. quòd scilicet prudentiũ atq; sapientũ hominũ celer sit diuinatio, & horũ tantũ. Quod facile puto à me probatum iri, si Magni Alexandri somnium cõmemorauero: in quo & uocis significatu, & somnij indicio animaduertes cõiectorum niti posse prudentiam. Oppugnabat enim rex iam multis diebus summa ope, sed frustra, Tyrum: quando omnes eius molitiones irritę procedebãt, eratq; ille in multa sollicitudine. Videbat enim in ea re maximæ æstimationis suæ periculum uerti. Atq; ita ut erat anxius, se quieti dedit. ecce autẽ in somnis uidebatur sibi satyrum persequi. Elabebatur ille è manibus, nec satis retineri quibat. post longam tamen luctationẽ, deniq; satyrum comprehendit. excitatus deinde rem ad coniectores retulit. Responderũt, deos uictoriam polliceri: & quòd satyrum cõprehendisset, & quòd hoc ipsum nomẽ planè significaret in manus Alexãdri Tyrum uenturã esse. Quid enim aliud satyros, si in partes duas diuiseris: quàm σὰ Τύρος, id est tua Tyrus: & res ipsa coniecturam secuta est. Paucis enim post diebus Alexander Tyro potitus est, & ingenti uictoria contumaces populos in deditionem redegit. Facit & illud ad hanc omnium rationem, quòd quom de ægri salute quæreretur, sortesq; fuissent aditæ, ita inscriptæ inuentæ sunt, ἐρεβίνθου ὄνος κατέδει, quod uestra lingua uidetũ significare: Quom asinus sis, cicer uora. At interpretum solertia ad quandam παρονομασίαν ἢ ἐτυμολογίαν redigere: ita enim cõmoda interpretatione ad rem reuocarunt, ἄιρει βίον θεῖον ὁ νοσῶν, hoc est, excepit diuinã uitam æger. Videtis igitur, an Gręci in uerbis uim multam statuerint. Possem enim ijs addere, quòd noster ille diuinus Homerus Vlyssem scribit carmine profluuium sanguinis uulnerato fœmine inhibuisse. Et quæ muliercula est apud nostrates, quæ ad

auerten

auertendas propulſandasq́ ſtriges carmen illud ignoret, σύρνια πομπεῖαν νυκτίκομα, στρίγγα δ' ὄλαον ὄρνιν ἀνώνυμον ὠκυπορόντα πνικα. Sed hinc quanta uis uerbis inſit, intelligi poteſt: quòd quom Samij Prienenſibus auxilium aduerſus Caras implorantibus arrogantia inſtincti pro claſſe & exercitu Sibyllam deriſus gratia miſerunt: eam illi uelut diuinitus datũ præſidium interpretati, libenter receptam benefactorũ prædictione uictoriȩ ducem habuerunt. Pari fermè exemplo Apolloniatȩ bello Illyrico preſsi Epidamnios ut ſibi opem ferrent orarunt: illi flumen uicinũ mœnibus ſuis nomine Aeantem in adiutorium ſe mittere dixerunt: reſponderũt Apolloniatæ, ſe accipere quod daretur: eiq; primum in acie locum perinde ac duci aſsignauerunt. Ex inſperato autẽ ſuperatis hoſtibus ſucceſſum ſuum omini acceptum referentes, & tunc Aeanti ut deo immolarunt: eoq; deinceps omnibus prælijs duce uti inſtituerunt. Innumera deniq; poſſem afferre huius rei argumẽta: ſed uno adhuc Pythagoreorum, à quibus animaduerti Marium cœpiſſe, cõtentus abſoluam. Illi enim non modo ab impari uocalium numero clauditates oculorumúe orbitatẽ ac ſimiles caſus dextris partibus aſsignabant, à pari leuis: uerum & uictoriam & præſtantiã cuiuſq; ex nominis literarum numero præſagibant. Et minime mirum fuiſſe exiſtimabant, ſi ab Hectore Patroclus, ab Achille Hector fuiſſet obtruncatus: quom Patrocli nomẽ, octingenta & unum ſupra ſeptuaginta, Hectoris uero mille ac uigintiquinq; ſupra ducenta, Achillis deniq; mille & ſeptuaginta ſex ſupra bis centum complectatur. Quȩ illorum theoremata uideo à Platonicis comprobari, adeò ut fœdum & inſolentis animi exiſtimem illis nõ acquieſcere. Quom hæc audiſſet Daniel pronuntiari tanto ambitu, & iam ægreferret Græcum hominẽ noſtris tam impudenter inſultare: male habeant, inquit, occupationes meæ, & pertinax cura reipublicæ, cui dum me totũ addixi, nunquã fuit ocium Græcas literas attingere, & me ipſum quodammodo mihi ademit. Quòd niſi Baptiſta Guarinus olim & Lucas Ripa, & nũc Hercules Stroza & Cælius me interdũ ad priſtina ſtudia & Muſarũ amœnitates excitaſſent, exaruiſſent prorſus peculiares illi animi igniculi, ſi quos mihi natura ad poeticã largita eſt. Quòd niſi mihi hoc eueniſſet infortunij, non uereor conferens latinis Græca, noſtra multo meliora inueniſſem. Habeo enim ſemper in animo illud Ciceronis oraculũ: nos accepta à Græcis multo feciſſe meliora. Venit enim mihi nuper in mentem, quanta elegãtia & rerum copia, de hac re, ſuper qua obortus eſt ſermo, Vergilius noſter meminerit: ubi uim carminum ſcite admodum, ut ſummũ poetã decebat, oſtendit. Eius uerſus, Ducite ab urbe domũ mea carmina ducite Daphnim, ſunt in Pharmaceutria:

Carmina uel cælo poſſunt deducere lunam.
Carminibus Circe ſocios mutauit Vlyſsis.

Scio ſtatim proclamaturum Demetriũ, hæc accepta à Græcis, hæc Theocritum ante dixiſſe. Sed uideamus obſecro, quantũ inter Vergiliũ & Theocritum interſit. Vergilius prudenter & propè diuine uim cãtaminũ exprimit. Theocritus ut memini me olim quom puer adhuc eſſem annotaſſe, de neſcio qua Iynge. Nam niſi memoria excidit eius carmen eſt, ἴυγξ ἕλκε τὺ τῆνον ἐμὸν ποτὶ δῶμα τὸν ἄνδρα. At noſter ex diſciplina magorum quanto accõmodatius in ui carminum omnem amantis fiduciam locat? Quod & in quarto libro magni operis diligenter obſeruauit, quom de Maſſyla ſacerdote meminit:

Hæc ſe carminibus promittit ſoluere mentes,
Quas uelit: aſt alijs duras immittere curas,
Siſtere aquam fluuijs, & uertere ſydera retro.
Nocturnosq́ ciet manes: mugire uidebis
Sub pedibus terram, & deſcendere montibus ornos.

Pro Dij immortales, & audent aliqui dubitare an Græcis omnibus præferendus ſit Maro: cuius lepore ita aures rapiũt, ut quod audio Platonẽ dixiſſe, nõ ſecus animus atq; à magnete ferrũ, huc & illuc ceu naribus bubalus pertrahatur. Hæc ille multo irritatior quàm erat eius conſuetudo, & quaſi apis dimiſſo aculeo loqui deſijt. Subriſit ad hȩc Demetrius, & blande in Danielem uerſus: Minotaurum, aiunt, magno olim oris hiatu Theſeum appetiſſe, ſed præter iniectas ceras & inanes auras nihil captaſſe

ptasse, & Græcanico immo uero Spartanico astu quom prius esset ad dextram in leuam transijt hæc immurmurans, οὐκ ἐθέλω τι σκιομαχεῖν κύων εἰς τὸν λίθον ἀγανακτοῦσα, & quom Marius cæteriq; ad respondendum urgerēt, recusauit. Et ò iuuenes, inquit, ἀγαθὸς οἰωνὸς ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης, egregie facit Daniel, qui uel falsò suorū gloriam tuetur, & morem Atheniensium imitatur. Qui quom Alcamenes & Agoracritus in re statuaria decertassent, Alcameni palmam adiudicarunt: non operis prçstantia, sed suo ciui fauētes. Sed tu Daniel quom de Græcis ac Latinis uerba facies, semper memento in ore atq; corde habere illud, πολλοί τοι ναρθηκοφόροι, παῦροι δέ τε βάκχοι. sed & Iulio & cæteris Daniel de iynge Theocriti locutus, uotum fecerat audiendi quid Græci super ea sentirent. Et quidem Iulius: Amabo mi Demetri in nostrorū studiorum gratiam dic obsecro (scio enim te omnia Græcorum monumenta habere sub manu) quid de iynge uestri autores tradunt? Ad hæc Demetrius se facilē admodum prçbuit. & bone adolescēs inquit, iynx auicula est paulo maior q̄ fringilla, colore uario, cui propria quædam digitorum dispositio. Digitos einm utrinq; binos habet: linguam serpentibus similem: quippe quam in longitudinē mensura quatuor digitorū porrigat, rursumq; contrahat intra rostrum. Collum etiā circumagit in auersum reliquo quiescēte corpore modo serpentum: unde collitorquis à uestris appellari potest: est autē stridenti uoce, & ungues habet grandes & gracculis similes. dicitur uero Echús filia fuisse à poetis: quæ uenefica & pollens carminum ui ad pelliciēdos amatores fuerat, stuprata à Ioue & mutata in auem quam modo dixi: quæ & hodie carminibus amatorijs præest. Cuius ope non inscite neq; parum apte puella Theocriti ad alliciendum amatorem utitur. Tum Iulius à me petijt an de hac Plinius meminisset. Immo uero inquam, sed locus ille parum castigatus est. Nec enim iynx, sed lynx legitur. Sunt autē hæc eius fermè uerba, qualia ex Aristotele Demetrius rettulit: iynx sola utrinq; binos digitos habet, eadem linguā serpentum similem in magnā longitudinem porrigit. Circumagit collum in aduersum, sed ungues ei grandes ceu gracculis. quo loco magis probatur Plinius qui gracculis uertit quàm qui monedulis. Est enim Grçce ὄνυχας δὲ ἔχει μεγάλους μὲν, ὁμοίους μὲν τοι πεφυκότας τοῖς τῶν κολοιῶν. Hic Piso quom uereretur ne à studijs auocaretur sermo: turpe est inquit Cæli uirū publico auctoramēto profitentē, tantum cæteris indulsisse, ut differentibus illis solus taceat. excitet deniq; te illud Aristotelis, qui cōmotus Isocratis rhetoris gloria dixit: αἰσχρὸν σιωπᾶν καὶ ἰσοκράτην ἐᾶν λέγειν, & tu quoq; de ominibus & ui carminū nonnihil edisseras. hortabatur & ad hoc Iulius. Sed quom ego collegissem Ariostum & oris habitu & oculorū motu pensitatius cogitantem, ita illum compellaui. Mi Arioste, tu qui longa cogitatione iam ad dicendum paratus uideris, esto mihi interea optio: & uel de gigāticis & Heroicis & penè ἀδόξοις facinoribus, quod opus scio tibi esse sub fermento: uel de nuperrimo sermone nostro aliquid cōmenteris, iam nunc uelis in commune erogare. Scis enim illud scitū: ἀφανοῦς μουσικῆς οὐδὲν ὄφελος. Ad hæc præclarissimus iuuenis, ualeat inquit liber ille meus, qui mihi penè omnē sapientiā expectorauit. Nā dum Hippolyto summo principi nostro placere cōtendo, huic noctes diesq; omnes impendi: optimasq; horas male perdidi. Et quod mihi re omni grauius, pulcherrimas (& nisi tu cæteriq; amici me fallunt) cōpositissimas cōmentationes in gallicanis ambubais (ita enim appellasse non pœnitet) & circunforaneis argumentis attriui: quanto facturus satius si uobis has epulas instruxissem. Sed galeatū sero duelli pœnitet: & consilium quæro in harena. Sed compertissimū habeto, me ab urbe exeuntem ad has hilaritates nugis illis transpadanis nuntiū misisse. Pauculos enim hos dies statui lucrifacere. Sed quoniā ita uobis lubet, dicā quicquid animo uolutabam. est autem id forte altius, quàm ego satis ingenij captu assequar: sed dicam. Quom de orationis ui accepissem à uobis, mecū ipse mirari cepi, quomodo sacerdotes consueuerint uiolentis quibusdam minis aduersum superos uti: ueluti, nisi uos ita feceritis, uel contrà si feceritis, cælos confringā, occulta Isidis patefaciam, uel arcanū in abysso reconditum diuulgabo, aut sistam barim: est autē hæc nauis sacra apud Aegyptios: aut membra Osiridis Typhoni dispergam, & cætera id genus terriculamenta. Adde his uerba ex media barbarie eruta & nulli omnino explicabilia: qualia illa sunt ad

luxum

luxum excantandum, quom diffisam arundinē duo homines ad coxendices addunt, eamq; dum pariter coeat excantant, Motas danata daries dardaries astararies. His ferro iniecto quom coiuerint dextra prehendit, & sinistra præcidit, & ad luxum uel fracturā alligat, quotidieq; cantat: haut haut haut ista pista sista damiabo damaustra, ut haut haut haut istagis tursis ardannabon damaustra. Quæ quàm ridicula sint uos ipsi uestro risu ostenditis. Et certè hæc mihi auia mea puero olim ad deterrendū à uagitu insusurrabat: quæ deinde ludicri causa edidici. Quom cæteri uix satis cachinno temperarent, solus, inquit Lilius, Ariostus est qui misceat utile dulci. Nam quæ ad luxum incantamenta protulit, prorsus deridenda sunt, non ridenda modo. Sed quę de minis ad cogendos perterrendosq; superos dixit, magis serium fortasse est, quàm ut equitantes & lasciuientes de eo agamus. Sed dicam tamen, quod me persæpe obseruasse annotaui. Non consueuisse execratores minitationes huiusmodi dirigere ad solem & lunam, cæteraúe cælestia. Sed esse in mūdo genus quoddam potestatum ualde diuisum & indiscretum, inconsideratumq;: quod accipit quidem ab alio orationem exauditq;, suopte autem ingenio nequaquam discernit, neq; uerum à falso, neq; quod fieri potest ab eo, quod fieri nequit. Atq; hoc genus est, quod minitationibus lacessitum stupet, & uehementiori oratione perterretur. Præterea sacerdos sæpe non humana uirtute, sed diuina sacramentorū ineffabilium potestate, mundanis numinibus minitatur atq; imperat: quando ipse tunc in superorum deorum ordine constitutus, & ideo grandioribus propria natura mandatis utitur, atq; minis: neq; tamen tanquam facturus quæ tunc asseuerat, sed declarans quantam nactus fuerit potestatem propter ipsam ad deos unionē, comparatam scilicet ex notione possessioneq; ineffabilium symbolorum, quæ sacramenta appellamus. Adde quod dæmones per prouincias regionesq; diuisi, & partes mundi custodientes, singuli cōmendatarum sibi partium tantam habent curam, ut ne uerbum quidem ullum suo ordini dispensationiq; contrarium pati possint: perpetuam siquidem immutabilemq; mundi & rerum quæ in eo sunt perennitatē obnixissime custodientes. ordinem uero eiusmodi suum immutabilem susceperūt: quoniā ordo deorum immobilis permanet in eisdem. In quo qui uitam agunt dæmones uel ætherei uel circa terram distributi, hoc ipsum nec minitationibus permoueri, nec quicquam audire possunt. Proinde dæmones ineffabilium arcanorumq; mysteriorū custodiam studiose procurāt tanta obseruatione, quòd seriem dispensationemq; uniuersi in eiusmodi mysterijs agnoscūt. Symbolice enim & τῇ ἀλληγορίᾳ per hæc uerba numina designantur, ordinesq; mundi. Hanc enim ob causam mundi partes in ordine permanent, quod benefica potestas Osiridis syncera permanet & intacta, neq; quo tumultu & errore miscetur. Permanet insuper ipsa omnium uita pura semper & incorrupta, quatenus uiuificæ formosæq; rationes quæ in Iside reconditæ sunt, consistūt ibidem, dum inde mundus agitur: nec ipsæ in corpus descēdunt oculis manifestum, atq; etiā omnia permanēt immobilia & simul, sempiterna generationis uidelicet successione: quoniā nullum solum cursum unquā sistere potest. Perseuerant insuper integra, quoniam quæ in abysso, id est profundo sunt abscondita nunquam aperiuntur. In quibus ergo salutē habent omnia simul & uniuersum? In eo scilicet quod ea quæ naturaliter sunt occulta, ut sunt occultētur & maneant, & secretissima deorum essentia nunquā sortem contrariam subeat, nec oppositis misceatur. Hoc inquam circumterranei dæmones nec uoce tenus audire patiuntur, solasq; huius rei minas reformidant, & quodammodo profanari existimant. Atq; propterea aduersus dæmones eiusmodi uerborum usus habet aliquem potestatem, deis autem nullus alicubi minitatur, nec ad illos sunt obsecrationes huiusmodi cōstitutæ. Quapropter Chaldæi sacerdotes, apud quos dijudicatus decretusq; est purus ipse ad solos deos sermo, nunquam minis utuntur. Aegyptij uero, qui cum diuinis sacramentis dæmonicos sermones admiscent, ad minas eiusmodi nonnunquam se cōuertunt. His alia Lilius additurus uidebatur, nisi Marius, quod pleriq; ægerrime tulerunt, interstrepuisset. Ad Lilium enim conuersus, scimus, inquit, hac in re Porphyrio & Iamblico controuersiam esse, teq; Iamblici sententiā tueri, sed non hęc ista sibi tempus spectacula poscit; nec tua certè modestia dignum, aliorū clepsydras occupare

pare.& me intuens, at tu, inquit, hæc facile patiebaris, ut eius oratione iter omne absolueremus, nec tu tuum pensum absolueres. Sed puta nos callidos ad quæstum, & minime stertere quom salem naui aduehamus. Tũc ego nolens diutius detrectare, & ut iam amantissimis mei obsequerer cœpi. Quom de ominibus & ui uerborũ tot præclari sodales mei uerba fecerint, non uideo quid mihi sit reliquiarum relictum: uereorq; ne quod Potitijs paulo serius ad epulum & pollucibilitatem Herculis accedentibus euenit, mihi contingat ut uacuus & ieiunus extrudar. Faciam tamẽ quod Hesiodus præcepit in uino faciendum, ut in summo atq; imo dolij largius & prolixius indulgeamus potationi. Ego enim in extremo orationis etiam si nihil inuenero, tamen ita (quantum erit in me) omnes serias relinam, ita sedimenta effundam, ut periculum sit ne retrimenta & feces ipsas exhauriam. Atq; hinc exordiar. Me non existimare frustra ueteres aut parũ prudẽter fidem ominibus adhibuisse: utarq; ad hoc illo Stoicorũ argumẽto. Si sunt Di, neq; tamen declarãt hominibus quę futura sunt: aut non diligunt homines, aut quid euenturum sit ignorant. aut existimant nihil interesse hominum scire, quid sit futurũ: aut non censent esse suæ maiestatis præsignificare hominibus quæ sunt futura. aut ea ne ipsi quidem Di significare possunt. At neq; non diligunt nos. Sunt enim benefici, generiq; hominum amici. neq; ignorant ea quæ ab ipsis constituta & designata sunt. neq; nostra nihil interest scire ea, quæ euentura sunt. Erimus enim cautiores si sciemus. neq; hoc alienum ducunt maiestate sua. nihil est ẽm beneficentia pręstantius. neq; nõ possunt futura prænoscere. Non igitᷣ sunt Di, nec significãt futura. sunt aũt Di. significãt ergo, & non si significãt, nullas uias dant nobis ad significationis scientiã. Frustra enim significarent. nec si dant uias, nõ est diuinatio. est igitᷣ diuinatio. Quòd si ulla diuinatio est: quę potest esse pręstãtior ꝙ quę ab homine homini prouenit. hęc aũt maxime ominibus constat. Adeò ut quom cæterę fermè diuinãdi species multis iam seculis abolitæ sint, hæc tamẽ adhuc superstes magna ex parte agnoscatᷣ. Quid enim est quod occurrentes inuicẽ salutamus? Quid quod surgentes mane diẽ amicis felicẽ precamur? Excitãtes lumina turpe ducimus atq; inurbanum, nisi præsentibus bene ominemur: nisi ad nocturnã quietẽ accedẽtes, hilares somnos auguremur. Quòd si amicus magistratũ sortitus est, uel uxorẽ duxisse uel liberos suscepisse nuntietᷣ: an nõ gratulatiõibus bonas precationes admiscemus? Quòd si abeuntẽ redeuntẽue peregre ex necessarijs quemquã aspiciamus, quot illũ præfationibus bonæ precatiõis plenissimis, aut dimittimus, aut excipimus? deniq; omnibus horis, omnibus momẽtis, publice, priuatim, cõmentantes nobiscũ aut cũ alio cõtrahentes, ominationis pręmiũ aut solatiũ aliquod experimur. Hinc mane ueteres, hinc meliorẽ diei partẽ Vergilius nuncupauit. Et quoniã de nuptijs Marius meminit, & ego nũc casu in earũ mentionẽ incidi: qd est obsecro, quod in ijs apud Græcos Hymenęus, apud nostros Thalassius inuocatᷣ: nisi qd' & hic Romanis, quom Sabinę raptæ sunt, & ille utpote Veneris comes, Bacchi & Vraniæ genus in re uxoria summæ felicitatis fuisse tradunᷣt. Qua causa & in nuptijs hanc uocẽ clamabãt Græci ἐκκορὲ κορὲ, si Aegyptijs credimus, ꝙ ea cornicũ peculiaris uox sit: quæ tanta religione cõiugale fœdus seruãt, ut si ex ipsis aut mas aut fœmina decesserit, q superstes est, uiduã in posterũ uitam degat. Nam quod & nuces spargerẽtur, & earũ appellatio nuptijs religiosa esset, minime mirari oportet: quom tot modis earũ fœtus munitus sit: gemino scilicet protectus operimento, puluinati primum calicis, mox lignei putaminis, lignea itẽ intercursante membrana. Quid uero quod & mẽse malas Maio nubere uulgus ait? nã quod lemuria eo mẽse celebrarentᷣ in Remi occisi memoriã, & proinde lemuria dicta quasi remuria. uel quòd piacula argeorum fierẽt: effigies enim quædam in Tyberim iactabantur, ex Herculis instituto, cuius comites Argiui decedentes rogarent ut uel mortui in patriam remitterẽtur: quod quom paulo difficilius esset in mandatorum expiationẽ eorum effigies Tyberi mandabantur Argos deuehẽdæ: unde & argeorum piacula dicta sunt: neutra mihi harũ rationum satis approbatur. Sed abominationis ratio tota huius rei causa existimatur. Maior enim ætas & iam ingrauescẽs, à qua maius dictus putatur, parum nuptijs idonea, aut generationi fœcunda censetur: & ob id nuptiarũ dies eo mense ominis causa distin-

ditur

ditur. Et profecto huic sententiæ Euripides suffragatur. ἀλλ' ἄ τι γῆρας τὴν κύπριν χαίρειν ἐᾷ, ἥ τ' ἀφροδίτη τοῖς γέρουσιν ἄχθεται, quòd scilicet senecta iubet ualere Cypridē, & Venus senibus infensa est. Quod animaduerto etiam in erotico carmine Tibullum sensisse: quom de sene amatore loquens inquit.

Hunc puer hunc iuuenis turba circunterit arcta,
Despuit in molles & sibi quisq; sinus.

Sed ut ad id redeā, unde discessit oratio: an nō uictimarij, quos poppas uocāt, effata & uocis signum obseruabāt: nec prius cultrū adigebant in uictimam, quàm percunctarentur, Agon? & Pontifex age respondisset. Vnde tritus ille uersiculus:

Semper agat ne rogat: nec nisi iussus agit.

Hoc uero non frustra ad omen referendum putaui: quòd neq; nutu nec alijs uerbis uictimationē pontifici licebat indicare: nec certè sine precatione uictimæ cædebantur: quas nunc uictimas nunc hostias ominis causa à uincēdis hostibus appellauere. Et quidem macto, adoleo, sacrificalia uerba sunt, ab augmento & adolescēdo dicta. nec omnibus in sacris eadem uerba seruabantur. Alia enim erāt impetrantis, alia depulsoris, alia cōmendationis: certisq; precationibus obsecrabāt summi magistratus: & ne quid uerborum præteriretur aut præposterū diceretur, de scripto aliquis præibat. Alius custos dabatur qui attenderet, alius præponebatur, qui faueri linguis iuberet. Atq; interea tibicen canebat: ne quid aliud exaudiretur: & profecto memoria annalium constat dirum fuisse imperio Romano quotiens obstrepētes deprehensi essent: aut precatio errauisset, & repente etiam extis capita uel corda adimi aut geminari uictima stante contigisset. Dedendi certè ac deuouendi carmina adhuc extant: quæ & nos in Selectorum nostrorū libro ascripsimus, nec hic repeti oportere existimamus. In salutis etiam augurio quamuis exta & auspicia obseruarentur, imprimis tamen uoces & omina annotabantur. adeò inquam ut quom auguria & auspicia ipsa uel temporibus Augusti in desuetudinem uenissent, tota ea res in omine cōstaret. qui enim magistratus accepturi erant, exurgentes sub lucem precationes quasdam sub Dio faciebant. Tum quispiam augurum qui publica mercede autoratus aderat, eis fulgura sinistris affulsisse indicabat: quod nusquam tamē affulserat. at illi contenti omine tanquam rite captatis auspicijs ad capessendos magistratus ibant. In Meditrinalibus quid præter omen agnoscimus? celebrabantur hæc singulis annis Meditrinæ deæ cui à medendo nomē impositū. Mos enim erat Latinis populis: quo die quis primum gustaret mustum dicere ominis gratia, uetus nouū uinum bibo, ueteri nouo morbo medeor. Vnde est q; impares numeros in sacris adhibemus, & ad deos pertinere suspicamur: nisi quòd diuisionem æquam non capiunt: quod maxime deorum uidetur peculiare, qui nullo æuo solui possunt. Vnde sinistra meliora appellamus? nisi ex ui uocabuli à sinendo. Nec me fugit à Cicerone & Plutarcho alias afferri rationes, sed nunc ea dico, quæ ad rem faciunt, & quæ maxime probo. Quæ item alia causa Aio & Iunoni Monetæ aras erexit? Quorum alter multo ante urbem captam à luco Vestæ qui à Palatij radice in nouā uiam deuexus erat, exerta uoce, ita ut ab omnibus exaudiretur, admonuit ut muri & portæ reficerentur: futurum esse, nisi prouisum esset, ut Roma caperetur: quod tum neglectum caueri potuisset, post acceptam illam maximā cladem explicatum est. Itaq; Aio Loquēti ex ea re ara consecrata est. Altera ab æde Iunonis ex arce monuit, quom terræmotus factus esset, ut sue plena procuratio fieret. Quo circa Iunonem illam appellatam Monetā accepimus. & hæc quidem iccirco inter omina annumeramus, quòd & ore prolata sint, & deorum uoluntatem significauerint. Nónne & id quod apud Græcos obseruabatur, hoc etiam certius indicat? Petebat enim sacerdos ad sacra accedens: τίς τῇδε, respondebant alij ominis & piaculi uitandi causa, πολλοὶ τε ἀγαθοὶ τε παρέασιν. Quid dicam, quantum si dei summi imperatores ominibus adhiberēt? Certè Augustus quom agasoni occurrisset, cuius asinus Nicon, ipse Εὔτυχος uocaretur: motus significatione nominū felicia sibi omnia spopondit. Vespasianus quom solus in Serapis templo consultaret, ad certam spem imperij cōfirmatus est, quòd Basilides libertus quē procul ægrum reliquerat, in conspectum uenisset. Regillianus non alia causa ad imperiū & purpuram

ascitus est à militibus, nisi quòd ex ui nominis regio fastigio dignus existimatus est. Sed quid uetusta & supra memoriam nostram prosequor? Nonne & nostra ætate, quom Pontifices ad summũ sacerdotiũ euehuntur, moris est ut eorũ nomina immutentur: eaq; ipsis imponant, quæ salutaria olim sacrosanctę religioni nostræ cognita sint, & ex quibus felicitatis omen habeamus? Et puellis quæ deo perpetua uirginitate sacrantur, quom primum se uirginio approbant, aptissima nomina imponuntur. Quem morem uideo à quadam consuetudine antiquitatis profectum. quom enim pontifices uestales uirgines ad sacerdotiũ asciscebant, nõ proprio nomine, sed cuiusdam priscæ sacerdotis quæ feliciter olim fuerat cõsecrata, appellabant his uerbis: Amata te capio. Sic serui qui in libertatem uendicabantur, patronorum: sic adoptiui adoptantium nomina sortiebantur. Quid uero, nõ ne ego qui alioqui neq; augurijs, neq; ominibus moueor, neq; sanè puto multũ ea ad nos pertinere, lætari plurimum soleo ijs quæ olim optimus & nunquã sine præfatione appellandus pater meus infanti mihi euenisse cõmemorabat: quę licet neq; imperia, neq; diuitias, neq; summas dignitates pollicerẽtur, animo tamen tam libenter amplector, ac si ex ijs summa omnia prouentura mihi putarem. Et quoniã uideo me inter candidos & amantissimos mei sodales uersari: nec certè mihi melius quicquã dicendum occurrit quod uestrarum auriũ cõmodo fieri posit, ea explicabo. Tũ omnes instare agminatim, ut quicquid illud esset aperirem. nec ego lõgas preces moratus sic cœpi. Dicebat mihi suauissimus pater, quom forte ad Romanum Pontificẽ & inuictissimum regem Neapolitanum obiturus esset legationem, longa cogitatione fatigatum se studijs dedisse. Et quom fortè eam Ciceronis epistolam, quæ est ad M. Cælium Aedilem curulem, haberet in manibus, atq; ea uerba legeret: Ego de prouincia decedẽs quęstorẽ Cælium præposui. puerũ inquis? at quæstorem. At nobilem adolescentẽ, at omnium ferè exemplo: neq; erat superiore honore quisquã usus, quem præficerem. Accurrens nuntius me natum illi significauit. Tunc hilaris pater, bene habet, inquit, Cælius mihi natus esto. & quom lustricus dies aduenisset, essemq; lustrali aqua perluendus, & iam sacerdos è scripto mysteria diceret, dextram, quæ mihi solenni ritu è fascijs exerta erat, in librum inieci, quo piaculares orationes continebantur. Quomq; obstetrix & sacerdos contenderent, mihi manum corrigere, & libellum extorquere, uix id sine multo nixu potuerunt. Tunc Antonius Leutus, Iureconsultus primi nominis, & multæ uir prudentiæ, qui me ulnis ad sacrum fontẽ tulerat, gratulatus patri dicitur, quòd tãtæ indolis filium, & quem ipse multum in re literia promoturum præsagiret, suscepisset. Et quom paucis post diebus familiares aliquot nostri bene literati homines in gratiam parentis sortes Vergilianas adiuissent, duo illa carmina ex sexto libro sortiti sunt.

Nec uidisse semel satis est, iuuat usq; morari,
Et conferre pedem, & ueniendi discere causas.

Quod mihi cũ illo Solonis carmine, quod à Platone reprehendit, uidetur cõuenire:

γηράσκω δ' ἀεὶ πολλὰ διδασκόμενος,

Vereor ne & cum illa Apis perquisitione cõueniat, qui multo quidẽ Aegyptiorum labore perquiritur, nec unquam tamen satis inueniri potest. Nam quantum ego in literis profecerim, uestrum est uiri clarissimi iudicium. Vnum illud possum meo iure mihi arrogare, neq; uotum neq; studium unquã defuisse. Tunc Lilius & alij pleriq; multas in me laudes congessere, quas neq; agnosco, neq; si fuissem ambitiosus expetissem. Sed Marius ingenua & iucũda illa libertate sua utens: existimabo te, inquit, spe harum laudum dixisse, si diutius hos laudatores patieris, qui tam bene palpum trudunt, ut neminem ex sapientissimis non sint adacturi ad insaniam. Quin si conferendi sermonis gratia ad hilaritatemq; auditorum orationem accõmodasti, dic quid de Tibulli carmine sentias, cuius modo fecisti mentionem:

Expuit in molles & sibi quisq; sinus.

Non erat enim locus ille tam raptim & præcipitanter obeundus. At ego quãuis planè intelligerem Marium tentandi causa id à me exposcere, tamẽ quoniam cæteri ostendebant sibi esse par uotũ audiendi, abdicato omni fuco, ita respondi. Ex his quæ

diximus

diximus, potuistis facile intelligere ueteres monstrum & quidem in ultimas terras asportādum, putasse senem amatorem: & notissimus uersiculus Sulmonensis poetæ in ore omnium est:

Turpe senex miles, turpe senilis amor.

In senum igitur abominationem detestationēq; asseruerim iuuenes sibi in sinum expuisse. Sic em̃ despuimus comitiales morbos, id est contagia regerimus. Adde quòd inter amuleta exputatio censebatur: quom quis transiret locum, in quo aliquod periculū adijsset. subscribit nobis & illa Græcorū sentētia: γέρων ἐραστὴς ἐσχάτη κακὴ τύχη, extremum scilicet infortunium est senex amator. & hoc quidem quod in rem nostram faciebat, attigi. Sed & intellectus ille pulcherrime quadrat, quòd iuuenes animaduertentes senes & confectos ætate ad amorem propensos, sibi ipsis quodammodo conuicia faciunt, seq; pari exemplo ad delicias Cupidinis hortantur, & in sinum expuunt redimentes coarguentesq; molliciem ac desidiam suam, quòd illis amore satagentibus marceāt ipsi ac desideāt. Et profecto Salpe obstetrix torporē sedari quocunq; membro instupente, si quis in sinum expuat, affirmauit. His dictis plauserunt omnes, & uisi sunt recordatione amoris exhilarari. Et protinus Iulius ut erat uegeto animo & exporrecta fronte. Miratus sum inquit, quòd ad omina & uoces sacrificales rettuleris illud fauere linguis, quod cæteri ad silentium pertinere arbitrati sunt. Et profecto hæc Senecæ uerba sunt: & quotiens mentio sacrarum literarum interuenerit, fauete linguis. hoc uerbum non, ut pleriq; existimant, à fauore trahitur, sed imperatur silentiū: ut rite peragi posit sacrum, nulla uoce mala obstrepente. & tu quidem si quid aliter obseruasti, ne pigeat & nos cōmonefacere. Tunc ego: petis tu quidem ex me rem diu diligēter obseruatam, & ut compendio obseruationis summam colligam: fauere linguis nō omnino est, silentio indulgere. sed eius qui sacris operatur, orationi non obstrepere: immo uero comprobare, & quasi dicenti succinere, nō animo & cogitatione tantum sed ore. & proinde duo hæc plerunq; iuncta inueniuntur, linguis animisq; fauete. Quòd si ea quæ dico ad libram diligenter expenderis, intelliges me non loqui à Seneca dissidentia. Dicit enim ille non à fauore trahi eum dicendi morem: quod prorsus ita est. neq; enim plaudimus aut acclamamus aut pollicem erigimus in sacris. sed silentium indicitur quantū ad nostra uerba attinet: quando nos ipsi nihil in sacris cōminiscimur, nihil ex nobis nostroúe ingenio molimur: sed omnes ex sacerdotis uoce pendemus. huic incumbimus, huic accinimus ut rite peragatur sacrum, nulla uoce mala obstrepente. non planè nulla uoce dixit, sed mala. Ex quibus colligis, nō mutum omnino silentium & desidiosum agi, sed religiosum & quod sacerdotis orationem auctet: cuius mysterij instar quoddam & in religione nostra annotamus. Solet enim sacerdos populo indicere sursum corda. cui omnium ore succinitur, habemus ad dominum. Et tamen interea dum se corda habere ad dominū prædicant, non minus sacerdotis uoces obseruant: & quom usui uenit, comprobatione suffragantur: quod ipsum mihi prorsus uidetur linguis atq; animis fauere. Et nostræ quidem opinioni uidentur M. Tullij uerba, quæ modo Marius rettulit, calculū adijcere: qui boni ominis gratia imperari dicit in sacris, ut linguis faueatur. Quomodo enim ominis gratia, si nulla prorsus uox audiretur. Sed hoc Ouidij carmen certius facit. inquit enim:

Linguis, animisq; fauete.
Nunc dicenda bono sunt bona uerba die.

Bona si quidem uerba dici oportere prę̄cipit Ianuarij Calendis, quom tamen fauendum animis & linguis ante præcepisset. Agnoscitur & hoc ex alio eiusdem poetæ carmine locupletius, quom de serpente Epidaurio loquitur. Sic enim præcipientem sacerdotem inducit.

En deus est, deus est, animis linguisq; fauete,
Quisquis adest dixit.

Et mox quasi sua uerba his uerbis interpretatur:

Quisquis adest uisum ueneratur numen, & omnes
Verba sacerdotis referunt geminata: piumq;

Aeneadæ præstant & uoce & mente fauorem.

Ex his putamus ita sententiam nostram constare, ut nisi mea me fallit opinio, ambigui nihil occurat. Tunc etiam Piso: de salutis augurio uellem scire, inquit, quid sentias. Quid inquam, nisi quod uulgatum est? ministeriū scilicet augurij fuisse, ut si deus permitteret, salutem populo poscerent: quasi ne salutem quidem à Dis petere, fas sit, ni prius hoc ipsum Di concessissent. Obseruabatur autem dies quotannis in qua nullus ad bellum proficisceretur exercitus, nemo se contrà pararet, nemo pugnaret. quocirca in assiduis periculis, maximeq; ciuilibus, diu prætermissum fuit. Oppido enim quàm difficile erat eo tempore puram rebus his omnibus diem Romanis seruare. Atq; hoc est quod Dion & Suetonius apud nostros dicit, ab Augusto nonnulla ex antiquis cerimonijs paulatim abolita fuisse restituta, ut salutis augurium. Cor. Tacitus ait salutis augurium quinq; & uiginti annis omissum repeti ac deinde continuari placuisse Claudio imperatori. Miror quosdā prætermisisse hac in re Cicerōis uerba, quæ Quintus frater loquitur: tibi P. Claudius augur cōsul nuntiauit à dubitato salutis augurio bellum domesticū triste ac turbulentū fore: quod paucis post mensibus exortum, paucioribus est à te diebus oppressum. Quom hæc dicerem, inter Lilium & Marium animaduerti cōtrouersiam obortam esse. Nam quòd ego dixeram Idæorum dactylorum nomina ad auertendos terrores usos esse ueteres, asserebat se Marius apud Plutarchum proprios digitos legisse, non dactylos Idæos. Atq; ita uetustam lectionē Aldiq; impressionem tuebatur, quādo de hac re in Plutarchi libello, cui titulus πῶς ἄν τις αἴσθοιτο ἑαυτοῦ προκόπτοντος ἐπ' ἀρετῇ, inuenitur. Nitebatur autem Marij sentētia uetustate librorū: quos ad eam diē uidisset, tū uero Aldi nostri clarissimi uiri autoritate. addebat doctissimorum hominum sententiā, qui eum locum fuissent interpretati. Vtebatur & ad eam rem comprobandā hac ratione: quòd ueteres adeò uim quandam digitis inesse suspicarentur, ut ex his unum medicum appellauerint, quem sub curribus triumphantiū ad propulsandam inuidiam moris fuit appendere. Hunc etiam lustralem appellatum alij existimauere: quo solebant cōmode morsibus serpentū saliuas allinere. Quid quòd alium salutarē nuncupauere, quem silentio dicauerant: & quidem eo habitu Harpocrates silentij præses ab Aegyptijs fingebatur, ut illo os obsignaret. Cuius imaginē apud Romanos Angerona referebat. Sic etiam Alexander dicitur Ephestioni, quom secretiores matris literas legisset, indixisse silentiū. Nónne & Pyrrhi regis pollex post eius obitum ad quædā remedia reseruatus est, magnaq; in celebritate habitus? Quidam morbo comitiali lapsos protinus exurgere si pollices pedum pungantur existimant, & ex ijs guttæ referantur in faciem: aut si uirgo dextro pollice attingat: hac cōiectura censentes uirgines carnes edendas hoc morbo laborantibus. Alij, pollicem manus pręstringentes tempestates & grandines sedare autumant. Si quis cytinū unum (est autem hic primus mali granati partus florere incipientis) solutus uinculo omni cinctus & calciatus, atq; etiam annuli, decerpserit duobus digitis pollice & quarto sinistræ manus, atq; ita lustratis leui tactu oculis, mox in os additum deuorauerit, ne dente contingat: affirmant nullam oculorum imbecillitatem passurum eo anno. Ex eadem Magorum superstitione pollex in pede præligatus proximo digito tumores inguinum sedat. In manu dextra duo medij lino leuiter colligati distillationes atq; lippitudines arcent. Quis nescit, assidere grauidis, uel quom remedium alicui adhibeatur, digitis pectinatim in se amplexis, ueneficium esse: idq; compertum tradunt Alcmena Herculem pariēte: peius si circa unum ambóue genua. itē poplites alternis genibus imponi. Ideo hæc in consilijs ducum potestatumúe fieri uetuere maiores, uelut omnē actum impedientia. Sed si quis est cui hæc nostra sentētia arrideat, & digitorum nomina ad amoliendos terrores putat ueteres adhibuisse, cur nō in eius gratiam eorum nomina Græce sicuti antiquitas appellauit, enumeramus? Sunt autē hęc, ἀντίχειρ, λιχανός, σφάκελος, ἐπιβάτης, μύωψ. nonnulli tamen ex posterioribus ad Romanam imitationē ita ijs nomina indixere, ἀντίχειρ, δεικτικός, ἰατρός, δακτυλιώτης, ὠτίτης, ac si dicas pollex, index, medicus, annularis, auricularis: ubi tamē aduertendum, medicum ab ijs dictum, qui sit medius aut famosus: non qui minimo proximus, quod alij pleriq; putauere. Adde

quod

quòd complexu & dearticulatione digitorum antiqui numeros indicabant. Non est & illud præter rem: quòd Cæsarum & illustrium uirorũ imagines, tum uero & Harpocratem & deorum simulacra digitis ferebant: ut minime mirum uideri debeat, si ad propellendos auertendosq; terrores & eorum nominibus uterentur. Dum hæc Marius diceret, mula qua Lilius uehebatur, quom forte rubo canino hæsisset, anteambulonẽ nostrum, qui nescio cuius rei ergô stiterat gradũ, calce percussit: & quoniam subsequi non poterat, excepit illum canterio stabularius, qui nobis hippoperas ferebat. At iuuenes sodales Lilium hortabantur, ut uinum mulæ propinaret, quo calcitrosa esse desineret. Sed Lilius minime calcitrosam esse, immo ueruece mitiorẽ deierabat. uerum ei id moris esse, ut canibus nõ mordicus sed calcibus repugnet. Mirabantur hoc omnes, quom canis omnino nullus nos sequeretur. Lilius uero canem ligneum se dicere professus est, non latratorem. tum omnes quid hoc esset ænigmatis percunctabantur. At uos, inquit Lilius, nõ meministis, quid olim Physcio Locro Amphictyonis filio euenit. Qui, quom forte inter eum & parentẽ obortũ esset dissidium, multis ciuium acceptis de sedibus statuẽdis Apollinem cõsuluit: responsumq; tulit ut eo loco urbem conderet, ὅπουπερ ἂν τύχῃ δηχθεὶς ὑπὸ κυνὸς ξυλίνου, ubi à cane ligneo morderetur. In alterum itaq; maris littus transgressus κυνόσβατον, id est caninum rubum pede compressit: uexatusq; plusculos dies ulcere, eo loco ubi oraculum iusserat, urbes condidit, Physcos, Hyanthiã, & alias omnes, quas Locri Ozolæ coluerunt. Hic est canis ille, qui etiam nunc mulam uellicauit: de quo se belle uindicasset, nisi anteambulo noster femur opposuisset. sed mercedẽ tulit. & hæc renidens loqui desierat. Sed Marius ceu asilus quidam instabat, ut uel super Dactylis Idæis herbam daret, & iam nunc ad digitos referendum fateretur: uel rationes proferret, quibus suam sententiam tueretur. His Lilius paulisper cõmotus, ne multum placeas tibi tuis rationibus Mari. Nam si me ad autorũ uetustatẽ uocas, totidẽ uerbis uideor tibi respõdere posse. Habeo enim & ego meos Publios. sin clarorũ uirorũ & doctissimi Aldi autoritate niteris, uide quid agas, qui in periculũ summorũ hominum existimationẽ trahas. Preficiũt enim illi ministros impressionibus, quorũ diligentia sicubi cæcutiat, nõ debet id protinus magnis uiris fraudi esse. & profecto in arte pressoria, nemo nostrum est, qui non audiat nec exigi debere nec posse, ut ad unguem omnia procedant: atq; hoc præsertim in re tantilla. Nam & tu ipse uides quàm facilis & lubricus lapsus sit, ut pro ἰδαίων δακτύλων, ἰδίων scribatur. Quod deinde docti & prestantes uiri, qui eum locum incastigatũ deprehenderunt, non diutius trutinantes, & forte aliqua earum rationũ quas dixisti persuasi, ad eandem effigiem latine conuertêre, alioqui scite atq; eleganter. huc accedit quòd suum cuiq; palatum. nec turpe illis puto, quod ne tibi quidem nunc Mari, ut de proprijs digitis quàm Idæis dactylis sentire maluerint. Nec tu profecto, aut eorum quisquam ægre ferre debet si meam sententiam tueor: permittoq; id mihi, quod gratis omnibus sum permissurus. Rationes autem, quæ mihi eam sententiam cõciliant, breues admodum sunt. Nosti enim illud ἁπλοῦς ἀληθείας λόγος. Tua autẽ oratio, quæ luculenter & docte sed nimis ambitiose digitorũ Encomiũ percurrit, nihil minus attigit, quàm eos suapte natura ad auertenda mala atq; incõmoda uim habere. Nos autẽ illud habemus exploratum, telchines, caberos, curetas, corybantes cum idæis dactylis à plerisq; eosdem habitos: qui pro Ioue infante in Ida excubantes effecerunt, ne Saturnus Rheæ partum resciret.

Quom pueri circa puerum pernice choria
Armati in numerum pulsarent æribus æra.

Quam rem locupletius Callimachus exequitur.

οὖλα δὲ κούρητές σε περὶ πρύλιν ὠρχήσαντο
τεύχεα πεπλήγοντες, ἵνα κρόνος οὔασιν ἠχὴν
ἀσπίδος εἰσαΐοι, καὶ μὴ σέο κουρίζοντος.

Hinc & nomina illis imposita animaduertimus, quòd inconniuentibus oculis Ioui semper operam darent. κορυβαντιᾶν enim est leporum more oculis patentibus somnum capere. Vt nemo mirari debeat, si deinde Iuppiter ad summũ fastigium euectus ijs uim repellendi terrores concesserit, qui eum securum olim fecerant & fuerant

rutati. Beneficiorum enim quæ in prima ętate acceperat, eum poetę bene memorem finxerūt: utpote qui Oleniam capellā, & duos hædos in astra retulerit: diphtherāq; pellem præsto semper habeat, in qua hominum aut uirtutes aut flagitia conscribat. Nam quę Melijs nymphis quæq; Adrasteę bene grati animi indicia ostenderit, non puto hoc loco referenda. Certè locum in Parrhasia ubi eum Rhea peperit, ita sacrum ac religiosum esse uoluit, ut neq; ibi mari fœmina admisceat, neq; prorsus quicquam nascatur, ἔνθεν ὁ χῶρος

ἱερὸς, οὐδέ τι μιν κεχρημένον ἀλθυίης
ἑρπετὸν οὐδὲ γυνὴ ἐπιμίσγεται, ἀλλὰ ἑ ῥέιης
ὠγύγιον καλέουσι λεχώϊον ἀπιδανῆες.

Idæos autem Dactylos cōmodos fuisse humano generi multarū rerum inuentione nemo non nouit, nisi quis forte scriptorum lapsu deceptus, qui pro Idęis Iudęos substiterunt. Eos uero alij quinq;, alij tres existimauerunt: à quibus eorū nomina dicta sunt, Celmis, Damnameneus, & Acmon. Sed Celmis ideo ab alijs reiectus, quòd Rheam deorum matrem uiolare uoluisset. Enarrator Apollonij hoc de his Phoronidis carmen affert: ἔνθα γόητες

ἰδαῖοι φρύγες ἄνδρες ὀρέστεροι οἰκὶ ἔναιον,
κέλμις δαμναμενεύς τε μέγας καὶ ὑπέρβιος ἄκμων
εὐπάλαμοι θεράποντες ὀρείης ἀδρηστείης.
οἳ πρῶτοι τέχνην πολυμήτιος ἡφαίστοιο
εὗρον ἐν οὔρεσι νάπαις ἰόεντα σίδηρον
ἐς πῦρ τ' ἤνεγκαν καὶ ἀείπρεπες ἔργον ἔδειξαν

Eos alij quinq; & uiginti dixerūt. Pherecydes duos & quinquaginta existimauit: & ex his duos & triginta, quos leuos dixit, fascinatores fuisse. Reliquos autem uiginti, qui dextri dicerentur, superioribus contrarios, utpote qui maleficia dissoluerent. Et Dactylos nūcupatos, uel à digitorum numero, uel quòd tabulis traditum sit, Opem in Idam cretensem ex fuga delatam, quom puerperij tempus instaret primam mōtis partē manibus apprehendisse, atq; ita partu solutā. Ex impressione uero palmarū curetas prodijsse, atq; hinc dactylos appellatos. Alij nō ab Ope, sed ab Anchiale nympha id factum uolunt: cui sententiæ Apollonius & Varro Atacinus uidentur in Argonauticis hoc carmine subscripsisse,

Quos magno Anchiale partus adacta dolore,
Et geminis capiens tellurem Oaxida palmis.

Et Celmim quidem in adamantem conuersum satis Ouidiano testimonio constat: quamuis eum locum multi ausi sint uiolare & somnia in eo cōminisci. Quod autem de eorum nominibus diximus, uidemus alios Hyperbiū addidisse, quod apud Phoronidem Acmonis cognomētum legimus: ut in hoc fermè idem quod in Nepenthe contigit euenisse apud nostros intelligamus, ut nominis epithetum in nomen migrauerit. Fauet huic nostræ sententiæ, quòd palmarum fructus, quos deorum honori dicamus, Idæos Dactylos appellauit Idæa gens contumelia numinum insignis: ut obiter Plinio patrocinium feram, apud quem ineptius nescio an indoctius Iudæa gens & legitur & explicatur, Horū enim quibusdam osseus in pomo nucleus, lunatusq;, dente contra fascinantes religione politus. Adde quod in dactylorum genere sicciores Nicolai appellantur, sed amplitudinis præcipuę. nam quaterni cubitorum longitudinem efficiunt, sic dicti uel à Nicolao peripatetico miræ suauitatis, amœnissimiq; ingenij philosopho: uel quòd magis arridet, à uictoriæ omine. & quidē à Samothracibus occulta opertaneaq; religione Idæi Dactyli coluntur, sed cabirorum nuncupatione: quatuor existimantur, ἄξιερος, ἀξιόκερσα, ἀξιόκερσος, & κάσμιλος: licet nō desunt qui Axierum Cererē, Axiocersam Persephonē, Axiocersum Ditē, Casmilum uero Mercurium interpretentur. alij duos tantum statuant, seniorem & iuniorē, illum Iouem, hunc Dionysum existimantes. omnino autē à Cabiris Phrygiæ montibus uidentur appellati. Adeò autem hoc de initijs Samothracum nobis suffragatur, ut non modo immunitatem à terroribus perpetuamq; securitatē uiuentibus, sed functis etiam uita cultum & religionem ueteres præstari existimarint his, qui in eorum sacris

sacris initiabātur. Atq; hoc est, quod Apollonius dicit argonautas Orphei præcepto ad insulā Electrę adnauigasse, (sic enim Samothracē appellat) ut discētes inuiolabiles initiorum leges tutiores incolumioresq; deinde mare pernauigarent:

ἑσπέριοι δ' ὀρφῆος ἐφημοσύνῃσιν ἔκελσαν
νῆσον ἐν ἠλέκτρης ἀτλαντίδος, ὄφρα δαέντες
ἀρρήτους ἀγανῇσι τελεσφορίῃσι θέμιστας
σωότεροι κρυόεσσαν ὑπεὶρ ἅλα ναυτίλλοιεν.

Adde quòd dei magni, auersoresq; auerunci (ut nostri ueteres dicebant) in his potissimum sacris colebātur. Quales Castor & Pollux, quibus primis ἄναξ cognomentū impositum est, ἀπὸ τοῦ ἀνακῶς ἔχειν τῶν ὑποτεταγμένων, quòd subiectos sibi securos expertesq; molestiarum faxint. Quos & in mari inuocabant, eorumq; numini geminas stellas assignabant salutares, & prosperi cursus prænuntias: quarū aduentu fugari diram illam ac minacem appellatamq; Helenam ferebant. Addebant his matrem Dindymenem Cybelem, cuius etiā numen mortalibus salutare infortunia propellebat. Proinde ex religionis ritu Apollonius uidetur dixisse:

πολλὰ δὲ τήνγε λιτῇσιν ἀποστρέψαι ἐριώλας,
αἰσονίδης γουνάζετ' ἐπιλλείβων ἱεροῖσιν αἰθομένοις.

Multis scilicet precibus Cybelem obsecrabat, ut impedimenta auerteret, & precibus uictimationes addebat. & per Herculem non intempestiue huius deæ uideor mētionem fecisse, quom huic iuncti & πάρεδροι, id est assessores existimati sint Idæorum dactylorum, de quibus nobis sermo est institutus, proceres & antesignani Titias & Cyllenus: quos etiam ἰδαίων δακτύλων μοιρηγέτας Gręci appellauere. Nec prius Milesij Rheæ sacrum faciebāt, quàm his litassent. & quidem Titiam indigenā deum & Ioue natum alij finxerunt. Alij ex Mariandyni filijs seniorem, cuius opera imprimis gens illa adoleuit, & ad felicitatē prouecta est. Cuius rei ergô in summo etiam cultu à Mariandynis habitus est. hac ratione factum duco ut Sophocles Dactylos Idæos Phrygas appellarit. Nec puto illud mediocriter iudicio meo suffragari, quod à maximis autoribus inter eos Hercules censetur, & Salanimus & Pyrrhichius à quo Pyrrhica saltatio inuēta est. Ita eñ à Plinio scriptum puto, non aūt à Pyrrho. Sed hoc loco de Hercule tantum dicturus sum: qui etiam initiatus in samothracibus sacris, & minora mysteria inisse primus credit quæ inde celebrabātur, quom maiora Athenis perficerent. hic autem perpetuus mōstrorum expugnator, & humanæ libertatis uindex fuisse satis constat. Hinc ἀποτρόπαιος, id est auersor, hinc ἀλεξίκακος, id est malorum propulsor publico præconio celebratur. Adde quod eius imaginem in annulis gestantes tacitum fauorem assequi dicebantur, & plus fortunæ mereri: id quod de Alexandri magni effigie etiam uulgatum accepimus. Quid uero nònne & uulnera nodo Herculis præligare mirum quanto ocior medicina est: atq; etiā quotidiani cinctus tali nodo uim quandam habere utilem dicuntur, quom Hercules eum prodiderit. hoc angues in Mercurij caduceo complicati ostenduntur. Nec mihi fraudi duxerit quisquam, quòd quom Theron rex Hispaniæ citerioris ad expugnandum Herculis templum ageretur furore instinctus, exercitu nauium Gaditani ex aduerso uenerunt, prouecti nauibus longis: cōmissoq; prælio adhuc æquo marte consistente pugna, subito in fugam uersæ sunt regiæ naues, simulq; improuiso igne correptæ conflagrauerunt: paucissimi qui superfuerant hostiū capti indicauerunt apparuisse sibi leones proris gaditanæ classis superstantes. ac subito suas naues immissis radijs, quales in solis capite pinguntur, exustas. nō enim hic tantum animaduerti debet terrorem immissum in hostes & delubri Herculis prædatores: quantum repulsum reiectumq; à Gaditanis, qui delubrum tuebantur. Si igitur Mari animo colliges & Idęos Dactylos fascinum abdicasse, & Iouem infantem ab impia parētis manu uendicasse, & inter Samothracū cerimonias magno in cultu fuisse: Castoremq; ac Pollucem & Herculem eorum numero adscriptos, nihil puto posthac tibi fore super ambigui, quin Idęorum Dactylorū uim & nomina ad prodendos terrores arbitreris, & in nostram sententiam concedas. Quòd si mihi fortasse parum credis, parumq; te iam dictæ rationes mouent, quæ te profecto mouere debent: at Platoni tuo iam non credere inci

pe: qui motum agitationemq; infantibus salubrem esse, tam nutricibus exploratum dicit, quàm ijs quæ remedijs corybantum uacant. Quom enim pueros ad somnum tardiores illiciunt, non quiete hoc neq; silentio sed contrarijs faciunt: ulnis enim ferunt & cantu quasi tibicinio quodam mulcent: & sicut in bacchantium furentiumq; remedijs fit, huiusmodi agitationis chorea musaq; utuntur. Causa huius rei est, quòd uterq; affectus ex his timore cōstat. Expauescunt enim infantes, & terriculamentis quibusdam propter sinistrum quendā animi habitum permouētur. Quom uero ad hunc affectum quispiam agitationem affert, uincit exterior ille hunc interiorem terribilem alioqui & furiosum: quomq; uicerit, trāquillam animo præstat quietem, subsultu cordis sedato: atq; ita somnum conciliant. Interdum & uigilantes per tibiam ac tripudium accedente deorum patrocinio, quibus supplices litabant, à furioso affectu ad sanę mentis habitum reuocantur. Vides ex his Platonis uerbis constare, ueteres ad ablegandos terrores ab infantibus, corybantum & auxilio & imitatione usos: ut mihi iam minus difficultatis sit ad hoc persuadendum tibi. Et profecto si diligenter animaduertes, nihil potest cogitari insulsius ineptiusúe: quàm si quis eam Plutarchi lectionem tueri pergat, ut τῶν ἰδίων δακτύλων ὀνόματα, id est propriorum digitorū nomina terrores auertant: quasi uero proprij cuiusq; digiti nomen habeant, & non quinq; nomina omnibus digitis sint cōmunia, quæ tu præclare paulo ante expressisti. Quanto ergo hoc facilius illustriusq;, immo uero & uerius, Idęis Dactylis accommodare? Atq; hic Lilius dicendi finem fecit. Parauerat se iam dudum ad ea rursus oppugnanda Marius. Sed nos minime id passi sumus, alioqui disceptatio non erat terminum inuētura. Et e uestigio Daniel, qua est prudentia insignis, ut aliò orationem euocaret. Dixisti, inquit, Cæli, & pontificum & uirginum sacrarum nomina immutari. Poteras his addere religionis consectaneos, quiq; in cōmune Essenorum more uiuunt, & sub eiusdem diui numine cōfarreantur. Nec profecto id mirum cuiquam uideri debet, quando illi homines geminum natalem agnoscunt, & quo primum in lucem editi sunt, & quo cęlo initiantur. uideo autē & ueteres idem sensisse. & ne me sine testimonio antiquitatis loqui existimetis, en uobis Apuleius. Exhinc, inquit, festiuissimum celebraui natalem sacrorum, & suaues epulas, & faceta conuiuia. Dies etiam tertius pari ceremoniarum ritu celebratus: & ientaculum religiosum & teletæ legitima consummatio. Adeò ut nobis fateri liceat eos homines alteram quidem uitam mortalem, immortalem alteram degere: & quod ad homines quidem attinet altero nomine, quo ad deos altero nuncupari. Satis enim uobis exploratum puto, non eadem nuncupatione homines atq; deos res appellare. Id quod animaduerto Homerum etiam sensisse: cuius carmina exprimere tentabo, nisi modo memoria ab ineunte ætate imbuta fefellerit:

χαλκίδα κικλήσκουσι θεοί, ἄνδρες δὲ κύμινδιν.

Chalcida Di uocitant, mortales uero cymindin.

Est aūt Cymindes nocturnus accipiter, qui cū aquila bellū interneciuū gerit. Quam rē nisi fallor & in Cratylo obseruauit Plato. Quod aūt de adoptiuis & libertis, qui in adoptantiū & patronorū ibant nomina, nescio quid attigisti, non uideo quę ratio maiores nostros mouerit. Proinde si quid ad eā res habes, ne pigeat in mediū proferre. Tunc ego. Quid est mi Daniel, quod exploratū mihi esse possit, & tibi ignotum: aut quid est quod sciam, & tu nescias. Nam quod de adoptiuis & libertis petis: possū magis respondere ita fieri consueuisse, q̄ rationē reddere cur sic fieret. Nā & Augustū satis constat post adoptionē nomen Cæsaris accepisse, id quod cōfirmat Dion. & T. Pomponius Atticus à Q. Cæcilio adoptatus, illo inquā qui à P. R. post mortē reste tractus est, ex testimonio M. Varrōis Q. Cęcilius fuit appellatus. & ad Atticū Ciceronis uerba à præclaris uiris obseruata hoc indicant. De Eutychide gratū est: qui uetere pręnomine nouo nomine Titus erit Cęcilius: ut est ex me & ex te iūctis Dionysius M. Pomponius. Quod si qua ratio huic rei inueniri potest, quāuis minime facile sit gentium mores ad rationem uocare: & ut pulchre Iulianus Iureconsultus inquit, non omnium quæ à maioribus constituta sunt ratio reddi potest: ea omnis à naturæ imitatione trahi potest. Liceretq; mea sententia nō absurde eam rationē, quam modo

modo prudenter adeò de adeuntibus religionem attulisti, adoptiuis ac libertis accõmodari: qui quando uel adoptantur, uel in libertatem asseruntur, uidentur quodammodo iterum nasci ac nouam uitam inchoare. Et profecto sicuti olim patribus integrum erat ijs quos ex se genuerant, sua nomina imponere, & quasi seipsos in filijs regenerare: ita adoptantibus liberum erat eos quos asciscebant sibi filios, suo nomine nũcupare. Qua enim magis meliusúe ratione possent ostendere eos suæ familiæ insertos sibiq; filios effectos esse? quando adoptio in eorũ maxime uel gratiã uel solatiũ instituta est, qui nunq; filios sustulerãt, uel quos sustulissent decesserãt. Est aũt quædã simplex adoptio, quom quis iure magistratus eum sibi filium nepotemúe asciscit, qui sit ætate minor, quiq; in aliena sit potestate. & huius quidem species quædam est ea adoptio quæ fit per æs & libram, imaginem quandam emptionis habẽs: & hac quidem Augustus Imp. C. & L. Agrippa natos sibi filios emit. Est & altera adoptio, quę cõmodius arrogatio dicitur: quom puberes quiq; sui iuris sunt, adoptantur: quod plerunq; principum autoritate fieri consueuit. Adeò autem adoptio naturam imitatur, ut minor maiorem adoptare non possit. Monstro enim simile est filium patre natu grandiorẽ uideri. & quidẽ adoptator adoptatũ plena pubertate, id est decem & octo annis debet præcedere, si credimus Modestino. Proinde iure Clodij adoptatio improbata est, quom C. Fõteio adoptatore maior esset ętate. Videmus & in arboribus huius rei imitationem quandam, quom ramusculi uel gemmæ alienæ arboris arbori inseruntur.

Et sæpe alterius ramos impune uidemus
Vertere in alterius, mutatamq; insita mala
Ferre pyrum, & prunis lapidosa rubescere corna.

Quod insitionis genus post casum locupletem artium inuentorem in arboribus parum feracibus primum tentatum, & mox ad delicias in frugiferis etiam factum existimamus. Est etiam hęc ratio in seruis illustrior: qui penè in hominum numero non censentur, quom libertate careãt, qua nihil homini aptius aut optabilius esse potest. atq; iccirco eos prudenter Iureconsulti, quom in libertatem uendicentur, pristinamq; conditionẽ mutent, non tamen capite minui existimant: quom nullum seruis caput asserebatur. Est ergo ijs libertas caput, & quasi uita: quam simulac ineunt uel uindicta, uel testamento, uel censu, quid mirum si nouum nomẽ accipiunt: atq; eius potissimum nomen, cui caput id est libertatem debent: quem etiam loco patris habent. unde & patronus appellabatur. In qua re nõ pigebit Lactantij uerba afferre, quæ nobiscum aptissime faciunt. Nec immerito pater familiâs dicitur, licet tantum filios habeat. Videlicet nomẽ patris complectitur etiam seruos: quia familiam sequuntur. & nomen familiæ complectitur etiã filios, quia pater antecedit. Vnde apparet eundem ipsum & patrem seruorum & dominum filiorũ. Deniq; & filius manumittitur, id est emancipatur, tanquam seruus: & seruus liberatus patroni nomen accipit tanquam filius. Nam seruus iustam libertatẽ adeptus (leges enim Iunia Norbana & Aelia Sentia pridem exoluerunt) ciuis Romanus efficiebatur, & patroni nomen mutuabatur. Quem morem in re tanti negocij seruari solere minime mirum est. Hic enim de libertate agebatur, sine qua homo uix hominis nomen capit. Quid uero quòd in ridiculis etiam summa religione utebantur? ceu quom falsò quispiã in externo agro mortem obijsse nũtiabatur, & deinde domũ incolumis reuertisset, ianua in domum non admittebantur, sed per impluuium sese dimittebant. Cuius rei causam planè fabulosam persequitur. Quom enim, inquit, in nauali prælio, quod apud Siciliam gestum est, multos desideratos esse falsò nuntiatum esset, domũ deinde redeuntes breui omnes interierũt. Vni autem ianuam ingredi conanti temere clausam obstitisse, nec quom aperire niteretur potuisse. Hominẽ ibi pro foribus consopitum in somnis speciem uidisse, à qua super tectum per imbrices descensus in domum ostenderetur. Quod quom fecisset, & feliciter uixit, & ad senectutẽ peruenit. inde posteris morem fuisse proditum. Sed Plutarchus eam sententiã magis probat, quòd huiusmodi homines ueteres minime puros putarent: nec illis omnino admiscerentur, proculq; à templis arcerent, utpote quibus funus tanquã mortuis & iusta persoluta essent. Memoria autem

ria autem traditum eſt, quẽdam Ariſtinũ nomine, qui hac religione tenebatur, Del-
phos miſiſſe qui deum ſuo nomine precarentur, ut eum quibus ob hunc ritum diffi
cultatibus tenebatur abſolueret. At Pythia iuſsit eum obſeruare quęcunq; puerpera
facere cõſueuiſſet: quæ omnia ubi rite obijſſet, tum Dis immortalibus ſacrũ faceret.
Tum Ariſtinus ex oraculi præcepto, ſe quaſi modo in lucẽ editum, mulieribus lauan
dum obligandumq; faſcijs & lactandũ præbuit, quod expiationis genus deinde cæte
ri obſeruarũt, quos ὑστεροπότμους, quaſi poſterius educatos appellarũt. Nõ deſunt qui
ante Ariſtinum eum morẽ inſtitutum putent. & profecto mirari non oportet, ſi Ro-
mani eos qui ſemel ſepulti mortuorum numerũ tenuiſſent, limẽ ingredi prohiberẽt.
Quippe qui egredientes rem diuinam facerent, nec prius ingrederentur, quàm ſa-
crum feciſſent. & quidem deſuper per impluuium deſcendere iubebantur, quod rite
ſub dio piacula omnia expiarent. Habes optime Daniel quid de nominum immuta-
tione & ritu ueterum ſentiam. Tu uero ſi melius quid habes accerſe uel imperiũ ſer.
Arriſit Daniel & facili nutu approbauit. tum Piſo. quom de religioſis, inquit, Da-
niel mentionem faceres, qui ſe diuorum numini addixere, Eſſæis uideris eos con-
tuliſſe. Cœpiq; mecũ ſubdubitare, an illi eſſent quos Heſſenos appellat Plinius, qui
eos uſquequaq; à nocentibus uitari ſcribit. de quibus puto eius uerba ſunt. Heſſe-
ni gens ſola in toto orbe præter cæteras mira, ſine ulla fœmina, omni uenere abdica
ta, ſine pecunia, ſotia palmarum, in diem ex æquo conuenarũ turba renaſcitur: lon-
ge frequentantibus, quos uita feſſos ad mores eorũ fortunæ fluctibus agitat. Ita per
ſeculorum milia (incredibile dictu) gens æterna eſt, in qua nemo naſcitur. Tam fœ-
cunda illis aliorum uitæ pœnitentia eſt. Ii ſunt, inquit Daniel, quos oblique morde-
ri uides à Plinio: & ſi apud illum Eſſæi non Heſſeni legendum eſt. ἐσσαῖοι enim ex
interpretatione Sudæ ijdẽ ſunt, qui θεωρητικοί, id eſt ſpectatores philoſophi, de quo-
rum moribus hæc locupletiſsime Philo ſcripſit. Palæſtinã maxima gens Iudæorum
habitat: inter quos qui dicuntur ἐσσαῖοι ad quartum ſerme præcipui dei cultores, a-
nimalia non immolant, ſolas mentes deo gratas exiſtimantes. Vrbes non habitant,
putantes ſicut aeris contagio corpus, ita animum conſuetudine uulgi labefactari. Bo
na omnia in cõmune exhibent, non aurũ non argentũ ſeponentes ſibi: uſu ac natura
fortunas metiẽtes. Parſimonia & moderatione diuites, felices uirtute, pacis artibus
pacis ſtudio tenẽtur. Nemo tela, enſes, galeas, clypeos & id genus bellica meditatur:
non alias quæſtuarias artes exercent. Nemo apud eos ſeruus: quomq; omnes liberi
ſint, ſeruiunt tamen inuicem. Eos odio perſequuntur, qui ſeruos habent: uel quod æ-
qualitatem uitæ uiolare uideantur, uel quòd naturæ leges tranſiliant, quę omnes ho
mines tacito quodam nutu fratres genuit. Eam unam philoſophiæ partẽ amplectun
tur, quæ deum, quæ rerum opificium ſcrutatur, eam quæ de moribus eſt cõtenti ſunt
paternis legibus explorare: nec tamẽ ſine dei numine id fieri poſſe arbitrantur. Huic
ſeptimos quoſq; dies impendunt à cæteris uacui, tria imprimis obſeruant, pietatem
erga deũ, in uirtute ſtudiũ, erga homines benignitatẽ. Hinc illis perpetua pudicitia,
magna Iuriſiurandi religio, incredibile mendacij odium, & eorũ quæ ad dei cultum
attinẽt ſumma obſeruatio. Inde multa rerum omniũ æqualitas: cõmune omnium di-
uerſorium, cõmune ærarium, cõmunis uictus. Hibernas ueſtes æſtate, æſtiuas hye-
me in eundem locum congerunt, quas ſine diſcerniculo deinde repetant. Hinc ſcili-
cet factum eſt, ut quom multæ ac barbaræ nationes Iudæam uaſtarint, ab his tamen
ceu ſacroſanctis, ſemper impias manus abſtinuerint, neq; unquam iniuriam attule-
rint. Vſq; adeò uirtutis ſtudium & morum ſanctitas efferatis etiam animis imperat.
Nec Iulius longam moram fecit, quin me ad dicendum hortaretur: ut planè explica-
rem, quis fuiſſet ueterum mos Iureconſultorum autoritate confirmatus, emendi, uen
dicandiq; ſibi per æs & libram: de qua ſæpe clariſsimũ parentem ſuum diſſerentem
audiſſet, teſtantẽq; recentioribus iuris ſectatoribus omnino ignotã eſſe ceu pleraq;
ex uetuſtatis maieſtate eruta: niſi perpaucis adeò qui bonas literas ſequerentur. Sed
ſibi omnia, quæ olim à patre noſtræ urbis oraculo accepiſſet, parum propter ætatem
animaduerſa facile excidiſſe. Sed ego ueritus ne id mihi accideret quod Phormioni
de re militari corã Hannibale uerba facienti, aut Megabyzo de umbra & linea præ-

ſente

sente Apelle disceptanti: quorum uterq; insanire existimatus est, quòd coram ijs orationem haberent, à quibus discere præstaret, quàm docendi laudem quærere: En tibi, inquam, Iuli, totius iuris consultissimus Gilinus meus, qui iamdudum me nescio quo pacto ad iuris disciplinam lapsum tacitus admiratur: quasi aduersus duodecim tabulas facientē, qui alienas fruges excantem. Ex eo rem totam quære. habet enim non iam sub manu, sed sub ingenij promptuario, quicquid ex uetustatis arcano cæteris incognitum latet. Tum Gilinus in me conuersus: feliciter, inquit, ageretur cum iure nostro, cuius umbram uix quandam tenemus, si tam solerti indagine cęteri omnes qui se Iureconsultos profitentur, cum re ipsa cōminus congrederentur, iurisq; salebras & solennitatē legum euoluere niterentur. Sed nūc dum quæstum & compendia ambitionis sectamur, deplorata fermè est iuris disciplina: & quasi per usucapionem ab his tenetur: qui dum suis clientibus, priuatisq; emolumentis publicam salutem prodidere, admirabilemq; illam iuris faciē interpollarūt, & quod penè dictu exhorreo, ius iniuriam fecere. Et ego profecto mecum ipse meditabar aliquid in commune afferre, ne unus ego in tam nobili cœtu asymbolos manerē: sumpseramq; mihi eas partes quibus ominationem, uimq; cantationum oppugnabā. Sed quoniam uos me diuersum trahitis, & quasi transuersum aufertis ad morem explicandum, qui circa æs & librā ab antiquis obseruabatur: cedo lubens, gratiasq; fortunę ago, quę blandius mecum agit, quàm ipse mihi statueram. Certandum enim mihi propius in mea harena. accipio itaq; conditionē, & quasi uobis stipulatoribus operam recipio. Atq; illud imprimis testatū uelim: quæcunq; abalienari, id est lege duodecim tab. à nostro ad alterius dominium traduci atq; transferri iure poterant, uetustissimo uocabulo res mancipi seu mancupi dictas esse. Sicut è contrario nemancupi, quæ abalienari non poterāt. Vnde manceps siue mancipium, quòd manucapiatur: & mancipes, qui à populo Romano aut emere aut conducere solebant: à manu scilicet, qua (ut Festus refert) sublata significabāt se uictores emptionis esse. & mancipio, quod est manu capio, obligo, summitto & seruum facio: & emancipatio ipse alienandi modus: qui & mancipatio dicitur. Alterum enim pro altero positū aduerti, sicuti apud Horatium iuris ciuilis obseruantissimū autorem: Romanus, heu posteri negabitis, emancipatus fœminæ. Erat autem hoc uenditionis (ut ita dicam) simulachrum in ijs rebus scilicet quæ mancipi dicebantur. Quarum abalienatio, si M. Tullio credimus, non nisi dupliciter fieri poterat: uidelicet aut per nexu traditionem, aut iure cessionē. Traditio nexu fuerat quædam celebris iuris ciuilis solennitas: quam nō existimaui posse uobis uberius, nec fidelius explicari, quàm si Caij antiqui Iureconsulti totā solennitatem explanantia uerba subnecterem: qui licet in præsentia non sit in manibus, tamen eum & refert & sequitur & legisse asserit Boetius & Cynus nostri iuris interpres. Caij uerba libro primo Institutionum hæc sunt, Mancipatio est, ut supra etiam indicauimus, imaginaria quædam uenditio, quod ipsum ius proprium Romanorum est ciuiū: eaq; res ita agitur: adhibitis nō minus quàm quinq; testibus ciuibus Romanis puberibus, & prętereа alio eiusdem conditionis homine qui librā æream teneat: qui appellatur libripens. Is qui mancipium accipit, æs tenens ita dicit: hunc ego hominem ex iure quiritiū meum esse aio, isq; mihi emptus est hoc ęre, æneaq; libra. Deinde ære libram percutit, idq; æs ei dat à quo mancipiū accipit, quasi precij loco. hæc Caius de nexu traditione. Et hoc est quod M. Varro indicat in primo De lingua latina: Rauduscula porta quòd ærata fuit: æs Raudus dictū. Ex eo in ueteribus mancupijs scriptum, Rauduscculo libram ferito. huc quicquid per libram & æs geritur pertinet: siue mancipio detur, ut Manilius existimauit: siue non detur, ut Mutius. Proptеrea liber etiā qui suas operas pro pecunia quam debebat, quoad solueret, obstrinxit, nexus uocatur: sicut ab ære obæratus. Non possum mihi tēperare hoc loco, quin eos inscitiæ arguam, qui M. Varronem arcessunt, eiusq; uerba & male intelligunt, & ineptius interpretantur. Existimant enim eum in tertio de Latina lingua inter Mutium & Manilium Flaccum disceptatorē statuisse, qui pro Mutio stet existimāte nexu teneri quæcunq; per æs & librā obligantur præter mancipia. eius uerba sunt. hoc Verrius Flaccus esse ipsum uerbū ostendit, de quo quæritur. Etymologiā scilicet huius uerbi

uerbi nexi aucupatur Varro, ex Verrij Flacci sentẽtia (nam quod Verius ait, non cõparatiuum, sed Flacci prænomen est) nexumq; ita dictum putat, quòd obligatur per æs & libram, ne suum sit. Nam quis est uel mediocriter eruditus, ne dicam Varro undecunq; doctissimus, qui nesciat, mancipia etiã nexu teneri: quod & uerba Caij quæ modo attulimus, & autoritas M. Tullij ostendit: qui in Paradoxis cõcludens omnes improbos seruos esse: Non enim, inquit, ita dicunt eos seruos, ut mancipia quæ sunt dominorum facta nexu aut aliquo iure ciuili. Sed si seruitus sit (sicut est) obedientia fracti animi & abiecti & arbitrio carentis suo, quis neget omnes leues, omnes cupidos, omnes deniq; improbos esse seruos. Ex quibus colligitur nexum & ad mancipia & ad ea quæ sunt sine mancipio referri. Vnde illud Ouidij poetæ memini me annotasse:

Meq; tuum libra norit & ære minus.

Ostendit enim poeta se ita esse addictum, ut præter libram & æs nihil ad plenissimã seruitutem desit. Non potuit hoc loco se Iulius continere, quin interpellaret orationis seriem, Gilinoq; gratias testaretur: quòd Nasonis incolumitatem seruasset: quem alij labefactarant, non minus, sed magis legendum existimantes. Tum præterea admiror, inquit, quosdam in candidissimo poeta quasi nouam & parum consuetam locutionẽ admiratos, quom & Ouidius ipse alibi dixerit, me minus uno: & Statius in primo Thebaidos, æqua ferunt terrore minus. Quid uero nónne & summis oratoribus eadem peculiaris est? & ne prolixus sim, ero contentus trium testimonio. Plinius: Is ergo tradit leænam primo fœtu parere quinq; catulos ac per annos singulos uno minus, ab uno sterilescere. Valerius de miraculis hãc Syluani uocem refert. uno plus Etrusci cadent. Romanus exercitus uictor abibit. & Cicero ad Q. fratrem. ego enim ne pilo quidem minus te amabo. Tunc omnes exosculati optimi adolescentis ingenium, Gilinum hortati sunt: ut ceptam dicendi rationem prosequeretur. Tum Gilinus ita orationem ad diuerticulum reuocauit. Alterum abalienãdi modum expediuimus, in quo æs & librã adhiberi ostendimus. Alter explicandus superest: quẽ iuris cessionem appellari diximus: hic autem non ære aut libra, sed alia iuris solennitate constabat, ut Caius idem in secundo cõmentario. cuius uerba. In iure autem cessio fit hoc modo: apud magistratum P. R. uel apud prætorẽ, uel apud præsidem prouinciæ, is cui res in iure ceditur, rem tenens ita uendicabat. Hunc ego hominem ex iure quiritium meum esse aio. Deinde postquam ita uendicauerit, prætor eum qui cedit, interrogat: an contrà uendicet: quo negante aut tacente, tunc ei qui uendicauit rem addicit. Idq; legis actio uocatur. hæc ille. Quod & autoritate Gellij comprobatur, ubi de manu conserere meminit. Ex cuius uerbis constat manus correptionem, uendicationem ad alterum: unde uindiciæ appellatæ, quas scilicet dicere prætor ferebatur, quoties super ea re sentẽtiam ferebat: ad alterum cessionẽ pertinere. Vtrunq; tamen cessionis appellatione fieri posse à ciue Romano ostendit Tullius in Topicis, ubi locum è definitiõe pertractat: ubi me olim multa cum Cęlio nostro cõmentatum memini. Nam pura traditione res alienari non poterat. hoc tamen uerum esse intelli ge: nisi ab eo, cui traditio fieret, res tradita usu caperetur. Nam tunc sine ulla solennitate, ut Boetius inquit, acquirebatur sola usucapione. Concludebatur autem antiqua usucapio utiq; anno in rebus mobilibus uel se mouentibus. In immobilibus uero & solo, biennio, tamen in Italia tantum: quod à Iustiniano post immutatũ est. Hæc summa breuitate complectitur Horatius:

Si proprium est quod quis libra mercatur & ære:
Quædam (si credis consultis) mancipat usus.

Si autẽ omnia ea quæ nexu tradi poterant omissa (ut diximus) solennitate erant apta ad usucapionem: necesse est, ut quæcunq; poterant usucapi, possent etiam usu tradi. Et ideo cognitis his quę usu capi solent, qualia sunt serui, domus, equus, fundus, & quæcunq; tangi & apprehendi possunt: cognoscentur illa quæ mancipi dicebantur. Quæ uero non sunt ad usucapionem accõmodata, nec similiter ad nexu traditionem erunt: & talia appellabantur nemancipi, qualia sunt omnia incorporalia, quæ scilicet tangi non possunt, quæq; in mero iure consistunt: ut usus, hæreditas, usufructus

ctus, obligationes quoquo modo contractæ: & id genus, quæ propterea non usucapiuntur, quia nec possessionem, nec traditionem recipiunt. Sine possessione autem usucapionem nō procedere quis ignorat? ex quibus apertissime colligitur quid sibi uoluerit imperator Iustinianus titulo de transfor. usucap. & sublata differentia rerum mancipi & nemācipi. Et illo, de nudo iure quiritium tol. Sed animaduertēdum est quia quæcunq; poterant nexu traditione abalienari, poterāt etiam iurecessione. sed non utiq; retrocurrit. nam ceduntur iura & actiones, inquit Vlpianus, res ipsæ restituuntur. Relinquit̃ ergo eas res demum mācipi dici solitas, quæ sunt ad æris & libræ solennitatem, atq; etiam usucapioni aptissimæ. Nemancipi autem quę nec usucapi, nec tradi nexu poterāt, licet iure cedi possent. Ex his uobis percipere facile est, quid sit illud tertium testamēti genus quod per æs & libram dicebatur. Nam tria testamentorum genera apud Romanos. Vnum quo in pace utebantur: quod imperator Iustinianus calatis comitijs uocari tradit, ex eo forte, quòd, ut Gellius inquit, calatis comitijs in concione populi fieret. Alterum procinctum, quod in procinctu fieret: cum uiri scilicet ad prælium in aciem uocabantur. Tertium per æs & librā, ex eo quòd per familię mancipationē, cui æs & libra adhibebatur, institueretur. In quo conficiendo erat eadem necessaria solennitas, quam in nexu traditione diximus obseruari, adhibitis similiter quinq; testibus, & libripende, ciuibus Romanis puberibus: eoq; qui familiæ emptor dicebatur: quem scilicet ex Iustiniani uerbis non alium quàm ipsum hæredem scriptum fuisse intelligimus: quòd emptoris personā gereret, sicut paterfamiliâs ipse qui testamentum factitaret, uenditoris. Emebatur autem seu uendebatur familia, scilicet hęreditas, res, bona, seu substantia testatoris, ijsdē uerbis etiam quibus in nexu utebantur. Cuius consuetudinis eam rationē putamus: quòd à principio P. R. nō signato nummo, sed rudi ære utebatur. Nam qui primus aurum signauerit, ignoratur. Aes quidem primus Seruius rex: argentū ante Pyrrhum Roma signatum non uidit: autor Plinius: Q. Fab. Cos. an. urbis quingentesimo octuagesimo quinto, quinq; annis ante primū bellum Punicum, uel, ut Eutropius, M. Aemylio Paulo, Seruilio Fuluio Coss. an. A. V. C. CDLXXXIII. quom antea nō numeraretur, sed appenderetur assis: qui etiam ob id dipondius & libralis dicebatur: & expensa, & militum stipendium, & libripendes. Qua consuetudine, inquit etiam Plinius, in his emptionibus quæ mancipi sunt etiā nunc libra interponitur. Aes tamen & argentum signatū appendisse puto, unde denarium decem libris æris stetisse constat, & sestertium dipondio & semisse: unde & nomina. quamuis tamen postea numeraretur, tamen ritus uetus mansit, & uerba quibus maxime fides obstringitur: qua solennitate etiā in adoptionibus, ut Cælius modo dixit, utebantur, & nuptijs. In adoptionibus quom quis adoptarit, qui non alieno iuri subiectus, sed sui iuris esse diceret: quod non nisi principis autoritate fieri fas erat. Quæ scilicet adoptionis species propterea arrogatio dicebat̃, ut libro primo Digestorū Caius refert, quia scilicet is qui adoptabat rogabat̃, id est interrogabat̃, an uellet eū quē adoptaturus erat, iustū sibi filiū esse. Et is qui adoptaretur, rogabatur, an id fieri pateret̃. cui imaginarias illas uenditiones adhiberi solere ostendit Iustinianus libro primo Institutionum, quibus modis ius patriæ potestatis soluitur: eiq; æs & libram adhiberi solitam testatur Tranquillus in Augusto. Caium, inquit, & Lucium adoptauit domi per æs & libram emptos à patre. In qua etiam adoptione nomina adoptantium sumebāt: id quod modo audistis: sicut hæredes testatoris. Sed ego iam longius protraxi pensum, quàm aut uos expetebatis, aut ego instituerā. proinde hic finem faciam. Quomq; ab oratiōe destitisset, Marius ab eo perquisiuit, an furta quæ à Gellio cōcepta per lancē & licium dicerētur, ad hanc æris & librę solennitatē putaret referenda, id quod alios quosdam audiuerat asserētes. Minime, inquit ille. nec enim furta ulla per lancem & licium concipiebantur. Nam ita Gellij uerba legenda sunt. ea quoq; furta, quæ per lancem & licium comperta essent, perinde ac si manifesta forent uendicauerunt. Indicat & hoc alibi Gellius, asserens furtorum quoq; quæstiones cū lance & licio euanuisse: de cuius rei obseruatione non memini me quicquam hactenus apud Iureconsultos legisse: Festi tamē uerba, qui Verrij Flacci quinquaginta priscorū uerborum

cum exemplis libros in duos & uiginti contraxit, uerba uidentur ad eam rem pertinere. Qui scribit, lance & licio comperta furta apud antiquos dicta esse: quia qui furtum ibat quærere in domo aliena, licio cinctus intrabat: lancemq; ante oculos tenebat, propter matrum familię aut uirginū præsentiā. Ab hoc licio Tyro Tullius lictorem nuncupatum existimauit: Licio enim transuerso, quod liniū appellatur: qui magistratibus (inquit) præministrabant, cincti erant. Tum Piso, Dixisti uir doctissime, sestertium dupondio & semisse ueteribus stetisse. Id scio & Vitruuium & Probum de notis antiquis scriptum reliquisse: hinc etiam sæpe in antiquis uoluminibus est reperiri post geminum L, S unum, hoc modo LLS. significat autem ut nostis hoc sestertium, libras duas & semissem continentem. Vnde tamen factum sit ambigo, quòd boni aliquot & classici scriptores sestertium quatuor asses continuisse scribunt. Hic Gilinus laudato genere quæstionis: sciendum tibi est, inquit, Piso: primum à Romanis sestertium ad Græcorum imitationē institutum esse. Sestertium enim non duos asses tantum, sed semissem quoq; tertij assis continebat: sicut Græcis, si Polluci credimus, τρίτον ἡμίδραχμον, id est tertia semidrachma, non duas tantum drachmas, sed etiam tertiæ semissem complectebatur. Postea Hannibale urgente, secundo bello Punico, Q. Fab. Maximo dictatore, quom impēsis respublica non sufficeret, asses unciales facti: qui primo librarij, deinde sextātario pondere percussi fuerant: postea etiam semunciales lege Papyriana facti sunt. Placuitq; denarium XVI. assibus permutari, quinarium octonis, qui antea quinis, sestertiū quaternis. Ita R. P. dimidium lucrata est. semper tamen obseruatum est, ut sestertium quarta pars esset denarij. Nam quom denarius per initia decussem ualebat, quarta pars fuit dipondius & semis, cū uero sexdecim asses ualere cepit, quarta pars erat quaterni asses. Sed immutata est hæc ratio posteriori seculo. Nam Lampridius scribit Heliogabalū nunquam minus centum sestertijs cænasse, hoc est libris argenti triginta: & cænas Vitellij & Apicij uicisse. Columella omnino sestertium precium minimū facit, quādo singula iugera inculti soli uenire tradit milibus sextertijs. Paulisper silentiū post hęc interuenerat, quom Demetrius hæc ad me, Adduxisti, inquit, uulgatū Solonis uersiculum: γηράσκω δ' ἀεὶ πολλὰ διδασκόμενος. cuius sententiam nō uideo satis à Platone probari. Scribit enim septimo De republica, minime Soloni credendū, hominē senescentem posse indies plurima discere, qui minus id potest quàm currere. Iuuenibus enim cōueniunt multi maximiq; labores. Vide igitur ne uersiculū minus apte adduxeris, uel Platonem offendas, si Solonē tuearis. Cui ego: Video te Demetri Socratē eum hoc loco imitantē, qui hæc apud Platonem loquitur, atq; ideo εἴρων appellatus est: quòd aliud corde sentiret, aliud ore loqueretur. Sed ille quidem aduersus sophistas ac pertinaces hoc more utebatur. Tu uero aduersus amicorum ac sodalium candidissimum. Quòd nisi ioco & conferendæ orationis gratia satis intelligerem te hæc locutum, exclamarem actutum in te illud Homericum:

ἐχθρὸς γάρ μοι κεῖνος, ὁμῶς ἀΐδαο πύλῃσιν,
ὅς χ' ἕτερον μὲν κεύθῃ ἐνὶ φρεσίν, ἄλλο δὲ εἴπῃ.

Nosti enim uir spectatissime eum esse non modo oratorum, sed philosophorum etiam morem, ut persæpe pro loco aut occasione oppugnēt, approbentúe antiquorum sententiam, non eam tam suo ingenio quàm institutæ orationis modo metientes. facit hoc Plato, crebrius tamen Aristoteles, nec sine suspicione affectatæ calumniæ, & quæsitę laudis ex uituperatione maiorum. & ut de Platone loquar, quis existimarit summum philosophum negare id quod adeò omnibus protritum atq; exploratū est, ætatem multarum rerum notionem afferre mortalibus. Quod Homerus tuus sub persona Telemachi satis ostendit.

ἐγὼ δ' ἔτι νήπιος ἦα.
νῦν δ' ὅτε δὴ μέγας εἰμὶ, καὶ ἄλλων μῦθον ἀκούων
πυνθάνομαι, καὶ δή μοι ἀέξεται ἔνδοθι θυμός.

Et Afranius apud nostros eleganter adeò & scite uidetur dixisse:

Vsus me genuit, mater genuit Memoria,
Sophiam Graij, Latini dicunt sapientiam.

Hinc illa

Hinc illa uox comici è medio uulgo excepta,

Nunquam ita quisquam bene subducta ratione ad uitam fuit,
Quin res, ætas, usus semper aliquid apportet noui.
Aliquid moneat: ut illa quæ credas scire nescias:
Et quæ tibi putaris prima, in experiendo repudies.

Denicq; quibus machinis utitur ad euertendã Solonis sententiã, quàm tenui quamcq; imbecilla ratione. minus, inquit, id potest senex quàm currere. Iuuenibus enim conueniunt multi, maximicq; labores. nihil hic par uideo. Quid enim habent corporis uires, quod cum ingenij atcq; animi uiribus conferri posit? Tabescũt illæ & conficiuntur ætate genuino & naturali calore exolescẽte. At ingenium usu rerum multacq; experientia conditur, longecq; uegetius fit: ut uera Ciceronem dixisse intelligamus: qui quom cætera in senibus languere scribat, solam prudentiã putat reuirescere. & profecto ita est. Nam & Celtę Herculem illum suum, quem ὄγμιον uocant: putantcq; celebrata illa toto orbe facinora necq; robore necq; ui corporis, sed eloquentia & ingenio perfecisse: senem rugosum adeò & obsoletũ finxerunt: quòd senes maximis quibuscq; rebus obeundis pares existiment. Putauit idem ipse Plato, qui in sua republica summum & secretius consilium ex LXXX. senibus maioribus ætate conscribit: atcq; ijs curam legum, curam iuuentutis mandat. An non Homerus Nestorem iam alteram ætatem agentem in bellum Troianum duxit. Nónne ipsius carmen illud:

καὶ πολιοῖσιν ἐόντεσιν ἀναγκαῖοι πολεμισταί.
Aetas cana etiam non est incommoda bello.

Quòd si ad pugnã, si ad publica comitia, si ad arcanas cõsultationes accersitur: quanto facilius discendi laborem pati potest? non minus profecto quàm sumendi cibum, quàm inspectandi, quàm audiendi, quàm familiares atcq; amicos compellandi. Sed quid tecũ uolsellis pugno, quom gladio facile posim & iugulum petere, & totã rem conficere? Nónne ille ipse Plato in dialogo De philosophia hanc eandẽ Solonis sententiã extollit. quærens enim num philosophia sit πολυμαθία, id est multarum rerũ disciplina: quid aliud, inqt, est philosophari, ꝙ id facere quod dixit Solon. dixit autẽ:

γηράσκω δ᾽ ἀεὶ πολλὰ διδασκόμενος.

Et mihi quidem uidetur semper aliquid discendum ei qui in philosophum sit euasurus, siue iunior sit, siue senior, ut quàm plurima discat in uita. Vides igitur Demetri id quod scio tibi antea fuisse perspectum, me necq; frustra Solonis usum testimonio, necq; aduersatum Platoni: qui (ut dicitur) pro loco duos parietes ex eadem fidelia inalbat. Tum Demetrius renidens: Non me pœnitet, inquit, te ijs prouocasse: quando haud sine mercede id stetit mihi. Quòd si quis pugnæ paratus est, iam nunc harena cedo, & lubens stadium uolenti relinquo. Subinde in Marium uersus Daniel: At tu, inquit, qui penè ad irritandum cæteros asilus es: necq; te huius nominis pigeat, quo Socrates meruit appellari: age nunc, & quoniam digitos annulis honestari dixisti, in quibus & deorum & clarorũ hominum imagines exprimebantur: qui nam præstantius accõmodatiusue facerent iam mihi expedi: An qui his mortalium, an immortalium scalperent simulachra? Quod quæstionis genus scio à Plutarcho etiam pertractatum olim, sed ætatis iniuria à posteritate desiderari. Faciet autem (puto) tua oratio, ut quicquid id est, desiderari æquiori animo feram. At Marius paulisper contabundus barbam & capillum permulsit: tum ita cœpit. Periclitabor Daniel in hoc genere, quid posit ingenium. Subire scilicet audacis & parum cauti nomen malo, qui præcipiti & tumultuaria oratione de re parum antea animaduersa disserã: quàm aut durior abs te, aut tardior ad obsequendũ ab amicis existimer. Noui enim illud Græcorum, βράδυς χέρις ἄχαρις. Et profecto hæc ipsa festinatio dicendi patrocinabitur, si quid minus amusitatum perpensumúe attulero. Nihil enim minus cogitabam domo abiens, ꝙ de annulis eorumúe scalpturis uerba facere. Tu itacq; Daniel, quid uelis, ipse uideris: quod uis certè habebis. Quom aũt in hoc sentẽtiarũ biuio uersemur, dubitemuscq; utri præclarius fecerint: an qui deos, an qui homines, annulis inciderint: quo totam rem cõmodius absoluamus, seorsum & hanc & illam sententiam expendemus. uidentur enim utrincq; rationes occurrere. Imprimis aũt de prærogatiua

Cc 2 annulo-

annulorũ nonnihil perſtringemus, quo deinde collecta ſumma tota res aptius in partes diducatur. In gratiam primũ Promethei fama eſt mortales annulos induiſſe. Fueruntq́ ferrei, ut facile in memoriã uinculorum eius inuentos intelligas. Atq; hoc ipſum fabuloſum pleriſq; creditur. ſed Gygis annulum, quo circumacto habẽtem nemo cerneret, quis non etiam fabuloſiorem fateatur? quamuis Platonem uideamus eius rei aſſertorem. Veterum etiã ſuperſtitio multum ijs dedit autoritatis, exiſtimantium eos remedijs atq; incantationibus accõmodatos: quam opinionẽ hodie etiam uulgo perſuaſam uidemus, & à circumforaneis prę ſtigiatoribus approbari. Hinc Ariſtophanes priſcæ autor comœdiæ:

ὐδὲν πολεμῶ σοῦ, φορῶ γὰρ πριάμενος
τὸν δακτύλιον τόνδε παρ' εὐδάμου δραχμῆς.

Fuit enim Eudamus notus præſtigiator, ueteris comœdię conuicijs proſciſſus. Longo certè tempore ne ſenatum quidem Romanum annulos habuiſſe aureos manifeſtum eſt. Siquidem ijs tantum qui legati ad exteras gentes ituri eſſent, annuli publice dabantur: credo quoniam ita exterorum honoratiſsimi intelligantur. neq; alijs uti mos fuit, quàm qui ex ea cauſa publice accepiſſet. uulgoq́; ſic triumphabant. Et cum corona ex auro Etruſca ſuſtineretur à tergo, annulus tamen in digito ferreus erat, æqua fortuna triumphantis & ſerui coronam ſuſtinentis. Sic triumphauit de Iugurta C. Marius. ſic peculiariter ferreo Lacedæmonij utebantur. Aureum Marius cognominis meus non ante tertium conſulatum ſumpſiſſe traditur. Ii quoq; qui ob legationem acceperant, aureo in publico tantum utebantur: intra domos uero ferreis. Quo argumento etiam poſtea ſponſæ annulus ferreus mittebatur, isq; ſine gemma. Temporibus Homeri in nullo fuiſſe uſu ſuſpicantur; quòd nuſquam poetam de his meminiſſe animaduertimus. Et quiſquis ille fuit qui primus id inſtituit, cunctanter id feciſſe exiſtimari poteſt: qui læuis manibus ac latentibus eos induit: quom ſi honos ſecurus fuiſſet, dextra fuerit oſtentandus. Quòd ſi impedimentũ poterit in ea aliquod intelligi: etiam conſertoris uſu argumentũ eſt, maius in leua fuiſſe, qua ſcutum rapitur: ni forte quis potius id datum auaritiæ putauerit, quo minus in ſiniſtra manu detererentur. Quom M. Craſſus duo milia pondo auri rapuiſſet ſuo & Pompeij tertio conſulatu è Capitolini Iouis ſolio à Camillo ibi condita: æditu um cuſtodiæ eius deprehenſum fracta in ore annuli gemma ſtatim expiraſſe, & indicium ita extinctum conſtat. Annulos perſæpe à ſenatu & à nobilitate abiectos in ſumma rerum indignatione comperimus. Sicut quom Cn. Flauius libertino patre genitus, quòd faſtos promulgaſſet, tantum fauorem populi promeruit, ut ædilis curulis & deinde tribunus plebis creatus ſit. Promiſcui autẽ uſus fuiſſe ſecundo bello punico indicio eſt, quòd non aliter potuiſſent trimodia illa annulorum Carthaginem ab Hãnibale mitti. Tanta fuit huius rei religio apud ueteres, ut multi auorum prætura functi in ferreo conſenuerint. In Quintiorũ familia nõ modo aureos annulos, ſed ne aurum quidem fœminas habere mos fuit: quod poſteriori ſeculo adeò uulgatum eſt, ut ſeruitia ferrum auro cingerẽt, interdum mero uterẽtur. Singulis primo digitis gerere mos fuit, qui ſunt minimis proximi, quin & inde nomen mutuati: poſtea pollici proximo induere, etiam deorum ſimulachris: deinde iuuit & minimo dare. Galliæ Britanniæq; medio dicuntur uſæ. tres uni minimo aliquando maiores noſtri cõgerebant. Alij unum tantum, quo ſignarent ſignanda. condebaturq; ille ut res rara, & ut ad iniuriæ uſus indigna, & uelut è ſacrario promebatur: & unum in minimo digito habuiſſe, pretioſioris erat in recondito ſupellectilis oſtentatio. nonnulli ſub gemmis uenena claudebant, ſicut Demoſthenes ſummus oratorũ Græciæ, & Hannibal Pœnus, qui annulos mortis gratia habuerũt. In ſummo etiam pretio atq; optima parte cenſus habitos Polycratis Samij exemplũ oſtendit. Qui felicitatis ſuæ, quam nimiam fatebatur eſſe ipſe, ſatis piamẽti in unius annuli gemmæq; quæ in eo erat, uoluntario damno exiſtimauit, cum fortunæ uolubilitate paria uolens facere: planeq; ab inuidia eius ſe redimi putans, ſi hoc unũ doluiſſet. aſsiduo ergo gaudio laſſus, prouectus nauigio in altum annulum merſit. At illum piſcis eximia magnitudine, regi natus, eſcæ uice raptum, ut faceret oſtentum, in culinam domini rurſus fortunæ inſidiantis manu reddidit

didit. Sardonychem gemmam in eo fuisse tradūt, quam deinde in Cōcordię delubro cornu aureo Augustę dono inclusam dicatamq; multi tradiderunt. Annuli equestrē ordinem à plebe distinxere, sicut tunica ab annulis senatum, quãquam id paulo seri us: quom antea purpurea etiam latiore tunica usos præcones inueniamus. Milites quom Cæsar Arimini magna illis præmia polliceretur: digitoq; arrecto fidem daret: putauerūt sibi annulum, id est dignitatē equestrem promitti. Atq; omnino maioribus nostris annuli fuerunt in frequenti usu, utpote quo cibi quoq; ac potus à rapina uendicarentur: claues etiam ipsas pecuniarias signabant. Certè matronam, quòd loculos in quibus erāt claues uinariæ cellæ resignauisset, à suis inedia mori coactam inter uetera exempla accepimus. Hinc illud comici: Omnes releui serias. Scribit Cicero, suam olim matrem lagenas etiam inanes obsignasse, ne dicerentur inanes aliquę fuisse, quæ furtim essent exiccatæ. Hoc testamenta subsignabant. Poterantq; omnes testes uno annulo id facere. hic etiam hodie ad pręsentarias sponsiones exilit, nec ulla eo arra paratior. Pulchre itaq; Græci ac latini uno consensu eum symbolum appellauere: quem prisci nunc dactylion, nunc candalium, nunc ungulum dixerant. Aegyptiorum sacerdotibus nullum animal licebat attingere, quod sacro sigillo non fuisset annotatū, præter admodum pauca, quæ iccirco profana existimabantur. Cuius rei rationem non prosequor hoc loco, quòd Cælius eam non negligenter in hieroglyphicis perstrinxerit. constat tamen Aegyptios annulis nō fuisse usos, eosq; auribus crebrius inseruisse. In insula Lemno sacerdos Dianæ rubricam terram ex antro quodam effossam peractis sacrificijs summa cum ueneratione in urbem perfert: eamq; aqua, uel, ut Dioscorides inquit, caprino sanguine subigit: quod ubi diligenter factum est, ei capræ imaginem annulo imprimit. Est enim hoc sacrum Dianæ signum: nec aliter uenui exponitur. Atq; hoc est quod Plinius eam sphragidem, id est signaculum dicit appellari, quam medici sigillatum lutum hodie uocitant. Vtebantur etiam flamines annulo, sed peruio & casso: quod nonnulli sine gemma, laxum alij & facilē ad induendum interpretati sunt, nobis omnino placet sine gemma intelligi. Mitti etiam ab amatoribus pro amoris symbolo mos fuit: quem in sponsalibus etiam & cōtestandis nuptijs adhibebant: & pronubus uocabatur. Imperatores utiq; eo utebātur. & Maximini quidem fuisse tam grandem accepimus, ut cæteri eo pro dextrocherio uterentur. Alexandrum regem annulo ori admoto Ephestioni silentium imperasse diximus. Inter Cepionē & Drusum ex annulo in auctione uenali inimicitiæ cœpere: unde origo belli sotialis & exitia rerum. Primus omnium Scaurus priuignus Syllæ, dactylothecam Romę habuit: id est, annulorum cōditorium. Hoc exemplo Cæsar dictator sex dactylothecas in æde Veneris genitricis consecrauit. At annulorū signa multis modis luxuria uariauit: gemmas addēdo exquisiti fulgoris, censuq; opimo digitos onerando. Mox & effigies uarias cælando, ut alibi ars, alibi materia esset in precio. alias deinde gemmas uiolari nefas putauit: ac ne quis unā signandi causam in annulis esse intelligeret, solidas induit. Quomq; ambiguū sit utri præstantius consulerent, an qui deos, an qui homines adscriberēt: qui sibi deos malunt, possent fortasse his rationibus suam sententiam tueri: quòd uel ad ornatum, uel ad fidem approbandā nihil est Dis in tota natura præstantius: quos boni uiri omnibus locis, omnibusq; actiōibus testes adhibere debēt. Nihil eñ aut loqui cū hominibus, aut nobiscum meditari debemus, quin Di intersint: non modo ui & potestate sua, ut profecto adsunt: sed simulachro, & effigie. Adde quòd si eos perpetuò nobis præsentes & coràm esse fecerimus, erimus multo ad negocia omnia obeūda moderatiores, multumq; affectibus & libidini detrahemus. Et quisquis ita sese instituerit, ut deum pręsentem habere uelit, sciat se ad uirtutem non mediocriter profecisse. Afficit etiam hoc nescio quo pacto bona spe animum cogitantis sibi præsens numen. Et profecto non uideo quod paratius præsentiusue amuletum esse posit ad calamitates atq; aduersa fortunę declinanda, quàm conspicui proximiq; numinis fauor. Proinde soleo plurimum approbare emblema, quod Cælius noster annulo inscripsit. Est autem id, ἐλπὶς ἐμοῦ θεός. quo se optima spe imbutū, optimaq; à Dis sperare ostendit. Qua spe nulla optabilior nec haberi potest nec cogitari. Calculum huic sententiæ uidetur na

tura adfecisse, quom sua sponte gemmam regis Pyrrhi scalpsit, qui aduersus Romanos bellum gessit. Namque habuisse traditur achatem, in qua nouem Musæ & Apollo citharā tenens spectaretur, non arte sed natura ipsa artifice: ita discurrentibus maculis, ut Musis quoque singulis sua redderentur insignia. Vt iam nemo nisi planè impius diffiteri posit, quin deorum consilio, natura nobis quid obseruandum, quidque in hac re sequendum sit, indicarit. Hæc quidem illi, fortasse & meliora. Sed qui diuersa his probant, sic eorum argumenta diluere, sic suas possent rationes confirmare. Deos quidem primum neque oculis usurpari posse, neque religiose obtutu coli. Quòd si abdicata omni simulatione uerum fateamur: eos iure immortalibus putamus contumeliam facere, qui mortalium manu effingunt, prophanantque quodammodo putantes posse nostro aspectui subijci. Deorum enim maiestas uti se reconditam semótamque ab oculis nostris uoluit: ita neque artificio humano solicitari, aut ex arcano suo abstrahi potest. Nec si posit, profecto debet. Theopompū accepimus, quom ex mysterijs Eleusinis quædam inuulgasset, per quietē deas eius religionis præsides uidisse meretricio habitu: quomque eius rei causam percōctatus esset, audijt expostulātes: quòd è suo diuinitatis adyto ab eo forent eiectę, & quasi omnibus prostiturę. Theodotum Tragœdiarum poetam oculis captum tradūt, quom è Iudaica disciplina quædam ad fabulam conatus esset trāsferre. Et profecto sapienter uidentur fecisse Iudæi, in quorum templum quom Cn. Pompeius olim penetrasset, nullam intus dei effigiem, sed uacua & inania tantum arcana offendit: & ut sapienter dixit Varro: qui primi populis instituerunt deorum simulachra, metum dempserunt, errorem addiderunt. Deus enim sola acie ingenij, non dicam cognosci, sed explorari potest. Notum est enim illud Platonis: χαλεπὸν τὸν θεὸν ζητεῖν, εὑρεῖν δὲ ἀδύνατον. Si qua igitur ratione deū captus humanus assequitur, solo animi spectro exprimitur. Hoc uno itaque coli, hoc implorari, hoc in testimonium adduci debet. Hic eius sedes, hic eius diuersoriū, hic à nobis incredibili cura & incomparabili studio excolendus, quo liberalius in eo summa illa rerum omniū opifex potestas diuersetur. Facessant igitur qui singulis horis digitis deum pertractant: tantumque sibi uel de innocentia uel uirtute sua pollicentur, ut nunquam inspectorem deū subuereantur. Magna profecto ueneratio, deos manibus ferre, quibus tot impuritates, tot dictu obscœna attingamus. Certè sacra adituri aliquot diebus abstinent. Abstinēt, qui Trophonij antrū subituri sunt: illotis manibus mensæ accūbere prohibemur. Cum Dis tamen tam familiariter, ne dicam impudenter agemus, ut eos non dicam flagitijs (est enim hoc planè dissoluti) sed iocis, sed ineptijs nostris, quibus omnibus momentis uita uelit nolit inuoluitur, testes adhibeamus. Parit parit, mihi credite, hæc assiduitas non pietatem neque religionē, sed planè confidentiam & iniuriā erga deos. At quanto facturi satius, si homines humana uersemur: quæque negligentius habita, nullum piaculum afferant. Faciemusque id summorum uirorum exemplo. Ismenias ille tibicinio clarissimus in smaragdo annulo insertam Amymonem ferebat. Pompeius leonem ensem ferentem. Mœcenas ranam. Cæcilius Nepos quadrigas, credo antiquitatē Etruscorū regum prætendens, à quibus ipse genus iactabat. Multi suas effigies: sicuti uidemus apud Plautum lenonem agnoscentē in literis imaginem militis. Purus putus est ipsus, noui, herus Polymachæroplacides. Si tamen mihi detur optio, clarorum uirorum quique nos ad gloriam excitent, imprimis simulachra uelim affigi: quorū scilicet laudes semper oculis obuersentur. Intercatiensis ille, cuius patrem Scipio Aemylianus ex prouocatione interfecerat, pugnæ eius effigie signasse tradit: uulgato Stilonis Præconini sale: quidnam fuisse acturum eum, si Scipio à patre eius interemptus esset? Proceres Romani imagine imperatorū signauerunt. Fuit tamen id aliquandiu periculosum, atque id maxime sub Tiberio Cæsare. Quo tempore fuit accusandi frequens & penè publica rabies, quæ omni ciuili bello grauius togatam ciuitatē confecit. Excipiebatur ebriorum sermo, simplicitas iocantium: nihil erat tutum, omnis sæuiēdi placebat occasio, nec iam reorum expetebatē euētus, quom esset unus omniū. Cœnabat Paulus prætorius in conuiuio quodam, imaginē Tiberij habens excisa & eminente gemma. rem ineptissimam fecero, si nunc uerba quæsiero, quemadmodum dicam illum matulam

sumpsisse

sumpsisse. Quod factum simul & Maro ex notis illius temporibus uestigatoribus notauit. at seruus eius cui nectebantur insidiæ, ei ebrio annulum extraxerat. Et quom Maro conuiuas testaretur, admotam esse imaginē obscœnis, & iam subscriptionem componeret, ostendit in manu sua seruus annulum: atq; ita calumniatorē frustratus est. Sylla dictator traditione Iugurthæ semper signauit. Quę res Marij animū ab eo, quom Sylla eius quęstor esset, alienauit. atq; his initijs ciuiles faces exarsere, quę deinde penè omnem nobilitatē extinxere. Diuus Augustus inter initia sphinge notauit. Duas autem in matris annulis indiscretæ similitudinis inuenerat. altera per bella ciuilia absente eo amici signauere epistolas & edicta, quæ ratio temporum nomine eius reddi postulabat, nō infaceto lepore accipientium: ænigmata afferre eam sphingem. Postea ad deuitanda conuitia Alexandri Magni imagine signauit. Cuius regis edictum accepimus, quo uetuit in gemma se ab alio scalpi quàm Pyrgotele, non dubie clarissimo artis eius significe. Nec certè ob aliam causam uulgo eam opinionem inualuisse existimamus, iuuari eos qui illius imaginem gestent, quàm quòd memoria rerum gestarum & celebritate famæ animos quodammodo hominum bona spe imbuat, & ad maxima audenda inspiret. Cæteri deinde principes Romani Augusti felicissimi omnium imperatoris signauere, quam illi similem expressit Dioscorides artifex. Dedit itaq; Augustus posteris exemplū, quod ipse à maioribus acceperat. hoc ut sequamur ita ipsius autoritas suadet, ut deorum maiestas disuadet ne diuersa sentientibus subscribamus. Et hi quidem ne eorum ceremonias polluamus, & quasi in ordinem redigamus religionem: ille ut eius magnitudinē cæteramq; excelsi animi claritatem, quantum in nobis est, imitemur. Habes Daniel quod præcipiti & præpropera oratione consequi potui. Nec mihi parum perspectum est, quin si lucubrationē & maturitatem addidissem, potuerim hęc & copiosius & elegantius explicare. Nolo tamen sine spe præmij dicta hæc à me putes. Rogo enim te qui rationarijs publicis præsides, habesq; omnes rationes numerorum in numerato: uelis mihi aperire totam antiquorum rationē, qua in numerando per digitos, & dearticulationes quasdam utebātur. Scio enim & Hieronymum & antiquiores quosdam de hac re meminisse, sed tam succincte ac ieiune, ut occasionem potius dubitandi afferant quàm intelligendi. Hæc Marius cum multa omnium approbatione dixerat. quom Daniel ita excepit: Nefas putamus Mari tibi tam bene de nobis merito ac tam feliciter obsecuto quicquā negare, uel ubi uersatur existimationis periculum. Scis enim iam multos annos præterijsse, ex quo nisi per interualla & succisiuis horis libros attigimus. Reuocabo tamen in me animum, & quantum memoria suppeditabit, obsequi tentabo. Hæc quom dixisset, paulisper se collegit, tum ita cœpit. Existimabam mecum olim etiam numerorū rationem quæ fit per digitos, recenter inuentam, nec ueterū meruisse suffragiū. Sed postquam receptissimos autores animaduerti eam comprobasse, eius quodammodo factus sum obseruantior. Sed antequam rationem explicem uideor facturus operæprecium, si quatenus eius autores meminerint, prout memoria suggesserit, disseruero. Plinius tradit, Ianum à Numa rege dicatum digitis ita figuratis, ut trecentorum sexaginta quinq; dierum nota, per significationē anni, temporis & æui se deum indicet. Nec temere Iuuenalis uidetur illud protulisse:

Felix nimirum qui per tot secula mortem
Distulit, atq; suos dextra iam computat annos.

Apuleius in Apologia Magiæ, computationē digitorū gestu fieri solitā docet. Nam nunc in circulum cogebantur, nunc porrecta palma aperiebantur digiti, numero quem significari uolebant. Hieronymus in Iouinianum comminus magis uidetur rem attigisse. eius uerba sunt: Centesimus & trigesimus fructus quanquam de una terra & de una semente nascatur, tamē multum differt in numero. Triginta referuntur ad nuptias. Nam & ipsa digitorum cōiunctio, quasi molli osculo se complexans & fœderans, maritum pingit & coniugem. Sexaginta uero ad uiduas, eo quòd in angustia & tribulatione sunt positę: unde & superiori digito deprimuntur. Quantoq; maior est difficultas expertæ quondam uoluptatis illecebris abstinere, tanto maius est præmiū. Porro centesimus numerus, diligenter quæso lector attende, de sinistra

transfert ad dextrã: & ijsdẽ quidẽ digitis, sed non eadẽ manu, quibus in læua nuptę significant & uiduæ, circulũ faciens exprimit uirginitatis coronã. Conferẽs itaq; ea quę ab antiquis dicta sunt, cũ recentiorũ scriptis, totã uideor huius rei seriẽ ita collegisse, ut læua quidem numeros omnes citra centenarium indicet, dextra qui eum superant & transiliunt. Atq; ut ab initijs retexam: summus minimi articulus, si complicetur, unitatem: minimus & annularius modice flexus binarium, minimus annularius & medius ternarium ostendunt. Quòd si minimo arrecto, proximus & medius flectantur, quaternarius: si arrectis cęteris, unus medius flectatur, quinarius: si unus flectatur annularius, senarius: septenarius, si unus minimus in summo flectatur nodo, indicatur. At minimus annulariusq; complicati, octonariũ: nouenarium tres flexi, minimus, annularius, medius, demonstrant. Quòd si omnes corrigantur, indexq; ad summum pollicis articulum procumbat, denarius resultat. Si correctus pollex in ima regione indici hæreat, uicenarius: si index apicem pollicis exosculetur, tricenarius: si medium indicem pollex inequitet, quadragenarius. Si pollex ad medium decumbat, quinquagenarius. Si summum pollicis internodium index inequitet, sexagenarius. Si pollex arrectus summo arrecti indicis nodo adhæreat, septuagenarius. Si pollicis imũ internodium index inequitet, octogenarius. Quòd si pollicis imum nodum index interius obambulet & quasi circumplectatur, nonagenarius effingetur. Atq; interim quom deuolutos depressosq; aliquos dico, cæteros obiter extantes prominentesq; intelligi uolo. At quom ad centenos usq; promoueris lęua, dextra subinde centenos, ducenos, millenos ad myriadas usq; nec ultra numerabis: & licet non eadem manu, ijsdem tamen digitis id efficies. Nec frustra ad myriadas, id est decies mille, dixi nec ultra, quom hic numerus ueteribus omnino esset maximus: utpote ultra quem certũ nomen numeris nullum darẽt, fieretq; iteratio potius quàm nuncupatio. Ad hanc numerationis per digitos effigiem, illud etiã annotare lubet, mercatorum & lucrionũ cæterorumq; id genus aginatorũ numerarias notulas, quibus raptissime in producendis seiugandisq; summis utuntur, effectas esse: nam quod 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. signant, monumenta & flexus digitorũ uidemus repræsentari. Hinc etiã agnoscimus cur ratiocinatores nostri æui digitos numeros appellauerint, qui citra denarium continentur. Articulos uero qui in decem æqualia deduci possunt. Mistos autem eos, qui ex utrisq; componuntur. & nequid prudens prætermittam quod ad rem præsentẽ faciat: scio etiam recentiores numerorum magistros annularem rationẽ uocasse, quam Ptolemęus & Gręci κελικοτὴν dixere. Et hæc quidem sunt quæ hactenus super hac re animaduerti: si quid in posterũ luculentius deprehendam, nec tibi nec amicorũ cuiquam inuidebo. Placuit omnibus nouitas rei, à multis quidem perquisita, sed à nullo diligenter satis excussa: putabantq; omnes ad ea quæ Daniel dixisset, nihil omnino posse adiungi. Sed Petrus Antonius, cuius silentium iamdudum ægreferebamus: Parcite, inquit, existimare quicquam esse in rebus humanis tam absolutũ, cui non aliquid possit accedere. Egregie quidem Daniel digitorũ numeros inflexionesq; perstrinxit: sed memineritis nunquam uindemiatori fraudi fuisse, si post uindemiã racematio: aut messori, si (ut inquit Varro) perfecto spicilegio aristæ aliquæ deprehendantur. esse uobis testimonio potest, quod quom tot celebres uiri de uerborum ui & ominatione uerba fecerint, tanta rerum & sententiarum copia, nonnihil tamen ego alioqui mediocris ingenij sperarẽ posse adiungere. Quomq; omnes uix id fieri posse suspicarentur: efflagitarentq; summa ope, ut Petrus ingenij periculum faceret. Etsi stultum hoc & plenum temeritatis, inquit, intelligam, tamen quoniam uestrũ agnosco uotum, extorquebo à me, quod alioquin non essem impetraturus, nisi uos expeteretis. Dicã autẽ imprimis, nulla parte magis agnosci quantũ polleat oratio, quàm in ciuilibus aut senatorijs actionibus: quibus suademus aut dissuademus, accusamus aut defendimus, laudamus aut improbamus. Hæc iure regina, flexanimisq;, & iudiciorum domina appellata est. hæc in Pericle tonabat, fulgurabat, fulmina ciebat: hac Demosthenes Græciam ad arma impulit, ferocitatemq; Philippi diu coercuit. Hac duce Cicero P. R. legem agrariam, id est sua alimenta extorsit. hac Catilinæ euertit conatus. hac M. Antonium proscripsit, hac coegit

coegit Cæsarem reuocare consilium, quod se minime reuocaturum prędicarat. Hæc deniq; quotidie res humanas agit, uersat, mutatq; pro arbitrio, & ut compendio absoluam, animis hominum imperat. Nec enim laudes facultatis oratoriæ meditor. Atq; hæc attigisse aliud agentē satis esto. Nunc ad obseruationes antiquitatis accedo. Herbas certè omnes quæ ad remedia humanæ imbecillitatis legebantur, legitime decerpi non existimabant, nisi prius cui ægritudini pararēt, prætarentur. Ad pestilentiam auertendam uerbascū aiunt mirifice proficere, si uirgo imponat nuda ieiuna ieiuno, & manu supina tangens dicat: negat Apollo pestem posse crescere, quam nuda uirgo restinguat. atq; ita retrorsa manu ter dicat, totiensq; despuant ambo. Vestales uirgines crediderunt olim, nōdum egressa urbe mancipia fugitiua retinere in loco precatione, fulmina etiam precatione posse elici, ex quo Iuppiter Elicius colebatur. Et Tullum Hostilium regē ex Numæ libris eodem quo ille sacrificio Iouē cælo deuocare conatum, quoniam parum rite quædam fecisset, fulmine ictum. In oppugnationibus ante omnia traditum est monumentis solitum à Romanis sacerdotibus euocari deum, cuius in tutela id oppidum esset: promittiq; illi eundem aut ampliorē locum apud Romanos cultumúe. Defigi quidem diris deprecationibus nemo non metuit, celebri Crassi exemplo, qui mox in Parthos profectus pœnas luit. Figlinarū opera multi precationibus quibusdam credunt perfringi posse. Quin & uenerē inhiberi hodie etiam constat. Tum & serpentes ipsos incantari, & hunc unum esse ipsis intellectum, contrahiq; Marsorum cantu. In nocturna etiā quiete parietes incendiorum deprecationibus conscribuntur. Tuciam uestalem incesti falsò insimulatam accepimus precationem habuisse, qua usa aquā tulit in cribro, anno urbis Romæ DC nono. Cæsarem dictatorē post unum ancipitem uehiculi casum ferunt semper ut primum consedisset, id quod pleriq; deinde fecerūt, carmine ter repetito securitatem itinerum aucupari solitum. Ex hac uerborum obseruatione factum est, ut fascinationibus adoratione peculiari occurrerent, aut Græcam Nemesim inuocarent. Hinc etiam nostrę ætatis homines ad mentionē defunctorum testantur, eorum memoriam à nobis non solicitari: hinc ad primitias pomorum hæc uetera esse dicimus, alia noua optamus: hinc sternutamētis salutamus: quòd motus & impulsus ille naturæ à rationis arce proueniat. Persuasum fuit antiquis, uiso scorpiōe si quis dicat: duo: cohiberi nec uibrare ictus: cuius persuasionis periculum nemo (puto) uestrum est aditurus. Adde q; in Africa nemo aliquid destinat, nisi præfatus Africam. Sed iam uideo me dum multa congero, lassari: nec tamen dicendi finem inuenire. Proinde ne uidear appetere quod modo posse fieri negabam, ut quicquam absolutum in rebus nostris deprehendatur, uno adhuc exemplo cōtentus receptui canam. Intelligetis autem eam esse oratiōis uim, ut fata etiam rerum ea reuocari possint, atq; aliò trāsferri. Cum enī in Tarpeio fodiētes delubro fundamēta caput humanum inuenissent: missis ob id à senatu legatis, Etrurię celeberrimus uates Olenus Calenus præclarū id fortunatūq; cernens interrogatione in suam gentem transferre tentauit, scipione prius determinata templi imagine in solo ante se: constantissima annalium affirmatione, transiturum fuisse fatum in Etruriam, ni prępmoniti à filio uatis, legati Romani respōdissent, non planè hic, sed Romæ inuentum caput dicimus. Quod rursus accidisse tradunt, quom in fastigium eiusdem delubri præparatæ quadrigę fictiles in fornace creuissent. & rursus simili modo tentatū augurium. & hæc quidem hactenus. quæ ita à uobis accipi uelim, ceu quæ à me dicta sint, ut uobis potius obsequerer, q; aut eruditionem aut memoriam clarissimis uiris qui nuperrime dixerunt obijcerem. Alioqui in me illud Græcorū paratū, γλαῦκα εἰς ἀθήνας. Vix hæc loqui desierat, quom quidam è nostris memor eorum quæ super nepenthe Homerico dixeram: sciensq; optime Petrum frequentem esse in lectione Homeri: antequam à dicendo supersedeas, perquiro abs te Petre doctissime, quid de Nepente sentias. quamúe circūspecte putas hoc uocabulum ad latinos migrasse. Tum Petrus: nō habeo, inquit, hac in re quid decernam. ex altera enim parte magnorum me hominū & quasi procerū literariæ reipublicę mouet autoritas. Ex altera occurrit ratio, res una quæ ingenium maxime humanum moueat. Occurrit & Homeri parentis literarum carmen: quem uideo hoc nomen

men epithetum fecisse poculo quod Helena ad excutiendas curas Thelemacho propinauit, non etiam proprium eius poculi nomen existimasse: quod tamen latini iam uulgo opinãtur: & alij quidem tempestiuam orationẽ, Macrobius uim uino insitam interpretatur. Pliniũ uidemus duobus locis eius meminisse, & quasi ex herbis quibusdam condimentum & cinnum existimasse. Describens enim herbam helenium, quam ab Helenæ lachrymis natam fauere formæ credunt, & cutem mulierum in facie reliquoq; corpore nutrire incorruptã: præterea, inquit, putant usu eius quandam datam gratiam ijs uenereḿq; conciliari: attribuunt & hilaritatis affectum eidem potæ in uino: eumq; quem habuerit nepenthes illud prædicatum ab Homero, quod ea tristitia omnis aboleatur. Locupletius etiã alibi hoc totũ cõmemorat: cuius hæc uerba. Homerus quidem primus doctrinarũ & antiquitatis parẽs, multus aliàs in admiratione Circes, gloriam herbarũ Aegypto tribuit, tum etiam quom rigaretur Aegyptus, illa autẽ nõ esset postea fluminis limo inuecta. Herbas certè Aegyptias à regis uxore traditas suæ Helenæ plurimas narrat, ac nobile illud nepenthes obliuionem tristitiæ ueniãq; afferens, & ab Helena utiq; omnibus mortalibus propinãdum. Hæc quidem ille, sed Homeri carmen ne quis diutius quærat, hoc ipsum est:

αὐτίκ' ἄρ' εἰς οἶνον βάλε φάρμακον, ἔνθεν ἔπινον
νηπενθές τ' ἄχολόν τε κακῶν ἐπίληθον ἁπάντων.

At uino protinus immiscuit pharmacum, quod luctus irarumq; & malorũ omnium obliuionem attulit. Videmus autẽ latinos paulo fuisse indulgẽtiores in Græcis quibusdam transferendis. Ceu quom Vergilius Homericum illud legisset:

γαῖαν ἱμάσσῃ εἰν ἀρίμοις ὅθι φασὶ τυφωέος ἔμμεναι εὐνάς.

Non sine multorum reclamatione Inarimen compacto ex duabus uocibus nomine transtulit: quod deinde Naso in Maronis gratiam non recusauit mutuari. Quom ita Petrus clausisset orationem, futurũ erat omnino diutius silentium, nec sanè multum restabat de uia, nisi Marius qui Gilinum meminerat affirmasse se aduersus ominationem iamdudum aciem instruxisse, ita eum compellasset. Decreueras Giline, ut tu ipse modo profitebaris, aduersus ominationem dicere. Quod autẽ super ære & libra dissterueris, hoc totum dedisti nobis. Turpe autem esset te ipsum abs te non impetrare quod nos impetrauimus, teq; alios quàm te ipsum pluris facere. Age itaq;, & quod animus parturiebat, iam pariat. Tergiuersabatur autem Gilinus, seq; pensum absoluisse testabatur. Deniq; precibus nostris expugnatus, in hac uerba exijt. Qui curam camelorum habent, quiq; nauibus præsident, tenere optime dicũtur quantum cuiq; oneris imponant. At uos uiri tantæ prudentiæ, nõ satis expenditis quid ualeant aut quid ferre recusent nostri humeri: oneratisq; me iam meo satis defunctum munere tam graui superpondio: ut uetus illud dictum afferre posim: plus est mantissa, quàm obsonium. Sed quoniã me ijs cancellis inclusistis, ut neq; reluctari posim neq; debeam, uincite atq; habete uobis quod petitis. Certè in compendio itineris & propinquitate diuersorij pręsidij tantum statuo: ut si minus accõmodata aut electa dixero, periculum non sit, quin cito desinam displicere. & hęc locutus manus conformauit, atq; ita cœpit. Faciã quod Carneades olim, quom perquireret quibus in rebus cõstaret diuinatio: atq; imprimis ubi latebrã habere posit ominatio explorabo. Nec sanè in ijs quę sensibus supposita sunt nactũ mihi locũ uidetur hoc diuinãdi genus. Quis enim ominatur qualia posit cernere, audire, gustare, olfacere, attrectare? Nam hæc multo certiora quàm ut de ijs cõiectura & æstimatio hominis dijudicet. Atqui ne in his quidẽ rebus quę arte tractãtur diuinatione opus est. Etenim ad ægros, non coniectores aut interpretes, sed medicos solemus adducere. Nec uero qui tibijs aut fidibus uti uolunt, ab ominantibus accipiunt earum tractationem, sed à Musicis. eadem in literis ratio est, reliquisq; rebus quarum est disciplina. Num censes quemquam ominandi scientia posse respondere: sol maior ne quàm terra sit, an tantus quãtus uideatur: lunaq; suo lumine an solis utatur. Nec profecto qui se ominandi peritos prædicant, profitentur esse dicturos quàm uera aut falsa sint quæ in Geometria describuntur. Sunt enim ea mathematicorũ, non ominantium. De his uero quæ ad uitam pertinent, num quis ominatorem consulit: exquiritúe ab eo quemadmodum sit cum pa

rentibus, cum fratribus, cum amicis uiuendum: quemadmodum utendum pecunia, quemadmodum honore, quemadmodum imperio. Quid uero quom de adeunda hæreditate, aut seruitute prædij, aut recuperatorio iudicio cõsulendũ est tibi? Omen ne captes, an Iureconsultorum libros adeas? Gerardum ne Sarracenum & Franciscum Calcaneum Cælij nostri necessariũ, an coniectorem & ominationis consciũ percunctaeris? Quid quom quęritur: qui sit optimus reipublicæ status, quæ leges, qui mores æui utiles aut inutiles: diuinatorésne huiusmodi accersas, an principes inter roges & delectos uiros peritos rerum ciuiliũ? quòd si nec earum rerum, quæ subiectæ sensibus sunt, ulla diuinatio est, nec earum quæ artibus cõtinentur, nec earũ quæ in philosophia disserunĩ, nec earũ quæ in republica uersantur: quarũ rerũ sit, nihil prorsus intelligo. Nam aut omnium debet esse, aut aliqua ei materia danda est, in qua uersari posit. Sed nec omnium ominatio est, ut modo ratione ostendimus: nec locus aut certa materia inuenitur, cui diuinationẽ præficere posimus. Vereor igitur ne nulla omnino habeatur ominatio. Aduerti tamẽ modo quom uerba faceretis, uos omnes, quasi in orationis transcursu ostendisse, ominationem esse earum rerum prædictionẽ & præsensionẽ, quæ essent fortuitę. Quòd si ita est, eodem reuoluimur. Nam medici ac philosophi & iuris periti præsensio est rerum fortuitarũ. Num igitur ominator prudentius coniecerit, an è morbo euasurus æger, an grauis æstas futura sit, an felix euentus causę: quàm medicus, quàm philosophus, quàm peritus iuris? Quæ est igitur aut ubi uersatur fortuitarũ rerum pręsensio, quam ominationẽ uocatis? Quæ enim præsentiri aut arte aut ratione aut usu aut coniectura possunt, ea non ominantibus tribuenda putatis, sed peritis. Ita relinquitur ea fortuita ominatione cõprehendi, quæ nulla nec arte nec sapientia prouideri posint. & omnino ut ab oratione uestra conieci, earum rerũ quæ in fortuna positæ sunt præsensio, diuinatio quædam est ominatio. Sed uos rogo quæ nam earũ rerũ, quæ nihil habent rationis quare futuræ sint, potest esse ulla præsensio. Quid est enim aliud sors, quid fortuna, qd casus, quid euentus, nisi quom sic aliquid cecidit, sic euenit, ut nõ uel cadere atq; euenire, uel aliter cadere atq; euenire potuerit. Quomodo ergo id quod temere fit, cæco casu & uolubilitate fortunæ, pręsentiri aut ominatione explicari potest? Medicus morbum ingrauescentem ratione prouidet, conditionem anni philosophus, iudicis sententiam causidicus: & tamen hi ipsi persæpe falluntur, qui nihil sine certa ratione opinantur: ut agricola quom florem oleæ uidet, baccam quoq; se uisurum putat: non sine ratione ille quidem, sed nonnunquam tamen fallitur. Quòd si falluntur ij, qui nihil sine aliqua probabili coniectura ac ratione dicunt, quid æstimandum est de cõiectura eorum qui meris uocibus & fortuitis appellationibus futura præsentiunt? Absurdum profecto & plenum immensæ improbitatis, uelle (ut ille ait) cum ratione insanire, & certum modum ijs præscribere, quæ nulla linea coercentur. Quid est enim tam contrarium rationi & constantiæ quàm fortuna, & quæ à fortuna fortuita dicuntur? adeo profecto ut M. Tullius ausit affirmare, ne in deum quidem cadere, ut sciat quid casu & fortuitu futurum sit. quod à nobis salua ratione ac pietate minime dici licet. Videt enim ea deus & prospicit, quæ aut ex rerum pendent uicissitudine, aut hominis arbitrio statuuntur. Nec tamen iccirco necessaria existimanda sunt, quòd numinis prouidẽtia falli nõ posit. Multa enim & nos quotidie uidemus & intelligimus, quæ ab incerto euentu proficiscũtur. nec ideo necesitudine coercentur, quòd à nobis sciantur. nec profecto ea quæ iam transacta sunt, quoniam qualia fuerint, habemus exploratum. Proinde etiam necessario ita euenisse, quom aliter euenire potuerint, suspicari debemus. Pendet enim rerum necesitas, nõ ex aliena notione, sed ex propria & ingenita naturæ conditione: ut non posint nõ ita se habere, ut se habent. quæ uero deo scita & comperta fateor, perinde mortalibus incerta atq; ignota existimo. Temerarium autem & furori proximum duco limites eos transilire, & (ut Græci aiunt) ἀκίνητον κινεῖν, quod sibi deus atq; huic mortalitati statuit: uoluit autem rerum euenta, quæ sibi nota essent, nos latere. Quàm uero impius, quamq; audax sit, qui suo captu maiora nititur: notius est quàm ut à me sit explicandum. Tantum autẽ abest ut argumento Stoicorũ fidem habeam, aut humano generi prænotionem re-

rum

rum profuturã putem, ut nihil importunius illi esse posse credã. Si enim futura præsciamus, quantum prudentiæ, quantum industriæ detrahatur: posteritati certè nihil esse posit infensius. Qua etiam causa imprimis puto à Dis negatã animantibus cognitionẽ summæ lucis, qua quisq; ex hac uita migraturus est. Prætermitto enim hoc loco sollicitudinem & metum, qua multo antea uexarentur, qui huius uitæ delicijs tenentur. Si ergo Di homines amant, si illis cõsulunt: nihil possunt securitate melius aut tranquillitate iucũdius illis largiri. Quàm autem miserum, quàm obnoxium, ex omni uocula pendere, & pro cõiectoris responso actiones suas metiri? Mallem profecto me non natum, quàm tam infelici natum cõditione. Sed finge aliquid hoc esse, quod omnino nihil est: quomodo hæc uis orationis polleat, si potestis explicate. An uox causa est ut eo uel illo modo euentus subsequatur? An euẽtus ille ueridicã præsagã uocem facit? Neutrũ profecto agnosco. Qui enim potest uox fatum facere, aut rem tam surdam & inexorabilem mouere, nullo præsertim affectu animi, nullo ingenij consilio subnixa? At ne rei quidẽ euentus uoci fauet, aut pondus ullũ ad prospiciẽda futura accõmodat: utpote qui nondum adsit, & uos futurum etiam ultro fateamini. Faciet fortasse quom uenerit: antequam ueniat, quomodo facere posit, non uideo. Quòd si quis contenderit eas etiam propositiones ueras esse posse, quæ de futuro fiatuunt: in æternis ac diuinis, quæ certus euentus manet, non ibo inficias. Quòd si in translatitijs & indifferentibus idem contenderint, quæ nondum successu cõprobentur: ostendam rursus eodem reuolui, quom certi nihil afferant, quo huius coniecturæ autoritas asseratur. Nisi fortasse nouo omine ominis fidem attestari posse confidant. Sed & id omen alio omine, atq; aliud alio, probari oportebit: atq; ita subinde nullus quæstioni terminus occurret. Quom itaq; neq; in his, quorum arbiter est sensus: neq; in his, quæ arte & sapientia diriguntur, neq; omnino in fortuitis rebus constet ominatio: quo loco aut qua parte constare posit non intelligo. Fateantur igitur, neq; diutius tergiuersentur, se meras nugas afferre, qui ominãdi scientiam profitentur. Nec pudeat aliquando discere, rem hanc omnem, qualis qualis est, ab ociosa quadam uanitate & humani animi superstitione effluxisse: in qua nihil ueri, nihil certi, nihil prudentis subsidet. Dedit deinde autoritatem mortalium credulitas, & sollicitudo quædam præsciendi ea quæ ad rem nostram pertinent. Accesionẽ deinde attulit auaritia & faciendi quæstus libido: quæ non uerita est impudẽter per ludibrium animos humanos traducere. Occurrunt undiq; argumenta, quæ rem uanisimã diluant, sed ero paucis contentus. in uocibus est omen & rerum futurarũ diuinatio. esto, demus hoc illis. ex his futura prænoscuntur. non abnuamus. uoces igitur obseruari debent. concedemus & hoc fortasse, si quas uoces intelligatis explicetis. omnes ne uoces intelligitis? an tantum quæ temere & sine ullius rei ratione enuntiantur? & profecto has mihi uidemini dixisse, quom tot exempla afferretis. excludemus igitur sapientum uoces: temerarias obseruabimus. libet exclamare, nõ tanti esse ut imprudenter sapiamus. Sed age. an quibusdam hominibus datur hæc præsciendi autoritas, negatur quibusdã? an certè omnibus sine discrimine? uellem, fateor, extorquere à me ut credere uobis: sed nescio quo pacto aliena nimis à ratione profertis. Quom enim tanta sit linguarũ diuersitas: tam innumeræ uoces, ut externus externo sit penè non hominis uice: qui fieri potest, ut quæ latine dixero, Græco omen faciant: quæ Græcis fortasse nihil prorsus significabunt. Quòd si deorũ nutu, si natura duce ominatio fuisset aperta hominibus, quis dubitat quin eadem esset omnibus: ceu sunt cætera quæ non nostro instituto, sed naturæ consistunt. Accedet etiam interdũ id quod impudentiæ plenisimũ est, ut idem omen mihi felicia, tibi aduersa portendat. Si quis enim onos protulerit: ego mihi magistratũ, Demetrius summos sibi labores promittet: quòd mihi onorem, illi asinũ id uocabulũ significat. Adde quod (si Diodoro credimus) omne uocabulum ambiguũ est. Ambiguum ergo etiam omen significabitur. Ex ambiguo uero quid certi elici posit non dispicio. Qua dicendi ratione Crœsum accepimus ab oraculo illusum: quom penetrantem Halyn respondisset magnam opum uim euersurũ. Nec laboro an Apollo unquam latine responderit. demus enim hoc opinioni antiquorum. sic quom Plautina Alcmena dixisset: uerum tu magnum

malum

malum habebis, si hic suum officium facit. ob istuc omen ominator capies, quod te condecet. argute ac prorsus Plautine seruus hoc uerbũ reiecit. Enimuero prægnanti oportet malũ dari, ut quod obrodat sit, animo si male esse occeperit. Multa deniq; tota hac in re aperitur illusio. ut enim cætera omittam, quàm leui, quàm inepto argumento eiuscemodi uoces innituntur. Habentur aiunt quędam uerborum proportiones, & similitudo uocabulorum attenditur. Si quis ergo me ad cœnã uocet, gallumq; se appositurũ recipiat: an ego me statim rem factã habere putabo, & uẽturos in ditionem meam Gallos existimabo? quod de rege Perse uestrum quidam modo attulit. An si ferrariam officinam conflagrasse intellexero, animum protinus despondebo: & quoniam nũc bellum imminet, patriæ excidiũ timebo? Tum uero quom frequenti in cœtu, quod plerunq; fieri solet, ominosa uox fuerit prolata: unde nam conijciam plus ad me quàm ad singulos quosq; pertinere? quom nemo sit fermè, qui nõ secum ipse animo aliquid agitet. Quòd si omnibus idem aut minatur aut pollicetur, facile potest redargui, quom dispari fato uideamus plerosq; defungi. id quod recenti testimonio declaratur. Petimus quidem omnes Benueniũ, atq; id feliciter hactenus: quod utinam & posthac. Solus anteambulo noster offensam fortunæ contraxit: & quod non omnes Benuenium, ille unus maleuenium experitur. Et medius fidius si uocum atq; ominis ratio habenda esset, nihil esset homine infelicius, nihil angustius. Nam quom neq; priuatim sine oratione quicquam perficiatur, momentis omnibus oporteret anxias aures præbere, coniectoreq; pręsto habere, de quo rerum & actionum nostrarum fata metiremur. Sed ego fortasse fallor, & quę tam exilia tam inania sunt, tam nulla esse contendo. Summopere tamen prodesse intelliguntur. Dabo manus si hæc ita esse inuenero, aut si alicui emolumẽto mortalibus esse posse deprehendam. Age itaq;, & an qui cauneas proclamari sensit, fatum effugit, mutauitq; ominatio infortunij euentũ? An nullus P. R. exercitus fusus, & occidione occisus est, quòd primus miles bono nomine eligeretur, & in delectu censuúe populi, Valerius, Saluius, Staterius nominarentur. An omnes ideo reginæ formosæ quòd leporis nomen quotidie audiant, & eo quasi quotidiano cibo uescantur, ex quo leporem & uenustatem per dies nouẽ ut Plinius, aut per septẽ ut alij scribunt, mutuentur. In publicis uectigalibus lacus Lucrinus primus locabatur eruendus, ominis boni gratia. An igitur omnes redemptores publici rem auxerunt? an & multi in maxima detrimenta inciderunt? Quid uero prodest mihi ominatio, quæ nec auocare fatum potest, nec uertere? Nam si omnino euenturum est, quod rerum series statuit: si exorari non potest, quod futurũ est: frustra omina sectamur, atq; operam ludimus. Immo eo grauius animum exercemus, quòd hoc genus eruscatores qui se coniectores & interpretes profitentur, aut aduersa euentura dicunt, aut prospera. Si dicunt prospera & fallunt, miser fies frustra expectando. Si aduersa dicunt & mentiuntur, miser fies frustra timendo. Sin uera respondent, eaq; sunt non prospera: iam inde ex animo miser fies antequam è fato fias. Si felicia promittunt, eaq; euentura sunt, tum planè duo erunt incommoda: & expectatio te spei suspensum fatigabit, & futurum gaudij fructũ spes tibi iam deflorauerit. Nullo igitur pacto utendum est istiusmodi hominibus res futuras ominantibus. Sed uideo quam adhuc ad latebram possint confugere. Extorquere nos aiunt ominibus autoritatẽ, non ueritate sed orationis ui: seq; alioqui causa potiores, patrocinio prodi. Multa enim exempla tota ætate collecta historijs inueniri: magnos præterea habere assertores iactant, quorũ existimatio neq; possit neq; debeat conuelli. Vtrunq; obsecro excutiamus, ne plus odio aut ambitioni quàm ueritati dedisse uideamur. Et imprimis illud percunctemur rursus: an unquam fatum ominatione mutatum aduerterint: aut illud compertum habuerint, quis nostrarum arbiter rerum deus id patefecerit. In eodem luto hæsitant, & tantũ collecta exempla congerunt. At mihi quibus testibus hæc exempla probabunt? unde illis fidem impetrabunt? Relegabunt scilicet ad autores. at hi neq; audisse nec uidisse, sed aliunde profitentur accepisse. Suspecti fieri incipiunt testes, ad quorũ fidem probandam alijs testibus indigemus. Sed iam hæc ipsa exempla expendamus: an mihi tot iam trãsactis seculis, tam longo temporum circuitu, tanta rerum copia, tanto hominum numero,

tot linguarum diuersitate, ducēta, trecentaue ut plurimum dicam, exempla incerta, inexplorata, & lubricæ adeo fidei affertis? & tamen indignamini me his fidem non adhibere, quibus uos ipsi nisi falleretis aut falleremini, profecto nō crederetis. At ipsa hæc paucitas nimirum rei uanitatē detegit. Quot suspicor uoces obseruatas fuisse tam lōgo æuo, quarū euentus deinde aliter cecidere, quàm spes affulserat: quas nulli omnino autores prodidere. Venio ad assertores, quos se multos bonosq; habere prędicant: quos ego profecto non agnosco. Præter enim paucos quosdam superstitiosos homines & male cautos, alium non uideo hanc uanitatem probasse. M. Tullius autor inter nostros grauissimus, ita eam abominatur, ut nunquam ei fidem habiturus uideatur. Plinius ex eadem classe illustrissimus uulgū quidem & sellularios opifices hanc admirari, huic se addixisse, sed à sapiētissimo quoq; respui atq; abdicari scribit. & certè eorum hominum magna pars in ea multum præsidij sibi pollicebatur. qui quo loco eam statuat uidetis. inter opifices & despectissimos mortaliū: à quibus uel ob hoc ipsum dissideo, quòd nihil probāt, quod boni & prudentes cōmendent. Magnumq; hoc abunde mihi ad ominationē refellendam argumentū, quòd uulgaribus & ignauissimis placeat. Quid uero, nónne omnis philosophorum academia, nónne omnes peripatetici, nónne omnes qui hoc philosophiæ nomine digni sunt, hanc pridem exsibilarunt? Quin & leges ipsę nō modo exploserunt, sed grauissimas etiā pœnas in eum statuerunt, qui fruges excitasset: & alibi, qui malum carmen incantasset. Quibus sanctionibus non tam rem ipsam & uim uerborum castigari, quàm superstitionem puto redargui. Qui enim possit quisquam oratione alienas fruges pellicere? Desinant profecto esse fures, quom leuiori opera incantatores quæstum faciant. Supremo anno Neronis principis accepimus, prata oleasq; intercedente uia publica in cōtrarias sedes transgressas, in agro Marrucino, prædijs Vectij Marcelli equitis Romani res Neronis procurantis. Atq; id non inter incantamenta, sed terrarum portenta annumeramus. & medius fidius ita est. non uis orationis, non excantatio, sed industria ac solertia humani ingenij & perpetua cura laborq; corporis agros fœcūdat, & letas segetes facit: memorabili exēplo C. Furij Cresini. Hic è seruitute liberatus, quom in paruo admodū agello largiores multo fructus perciperet, quàm ex amplissimis uicinitas, in inuidia magna erat, ceu fruges alienas pelliceret ueneficijs. Quam ob rem à Sp. Albino curuli die dicta metuēs damnationem, quom in suffragium tribus oporteret ire, instrumentum rusticum omne in forum attulit, & adduxit filiam ualidam, atq;(ut ait Piso) bene curatam ac uestitam, ferramenta egregie facta, graues ligones, uomeres ponderosos, boues saturos. Postea dixit. ueneficia mea, quirites, hæc sunt: nec possum uobis ostendere, aut in forum adducere lucubrationes uigiliasq; & sudores. Omnium sententijs absolutus itaq; est: ut intelligatis non ueneficijs, non precationibus, sed bene consulendo atq; industrie agendo diuitias comparari. Iis alia Gilinus additurus uidebatur, sed nos iam Beneuentū perueneramus, & obuio multorū amplexu excepti ab equis descendebamus.

CAELII CALCAGNINI DE MEMORIA DIALOGVS AD HERCVLEM SEcundum, ducem Ferrariae IIII.

ANCYLOMETVS. MNEMON.

COMMODVM te obtulisti mihi Mnemon. cupiebã enim ex te scire, quàm luculenta fuerit oratio, quam Aeschines noster ad populum habuerit. Nec enim tũc mihi in patria esse licuit: quod alioquin summopere expetebam: nam uillaticae occupationes me auocarunt. eam autẽ accepi à nostris ciuibus, immortalibus laudibus commendari. Mn. Nunc mecum ipse obambulans de oratione illa cogitabam: mirabarq; nostros ciues tam facile, ne dicã oscitanter quippiam laudare. An. An uero tu illam laudibus indignã existimas? Mn. In angustum admodum locũ me adigis Ancylomete, ut uel mendacis nomen subeundum sit mihi, si laudandam dixero: uel maleuoli, si improbandam. An. Immo neutrum, si ingenue & ex animo tuam sententiã patefeceris. Nec enim cuiquam fraudi esse debet, iudicium suum aperuisse. Mn. Tu quidem uera: sed ita se habẽt aetatis nostrae mores, ut pleriq; classicum è uestigio ad inimicitias cecinisse putent, quom quis aliter quàm expeteret aut expectaret, sibi uideri dixerit. An. Multi quidem ita iudicãt: sed ego ex alia hominum classe sum, libenterq; & iudicium meum aperio, & caeterorum audio. Mn. Probe tu quidem & longe aliter quàm caeteri. & quoniã te hoc hominẽ ingenio agnosco, cõpendio dicam tibi: orationẽ, quam tantopere nostri ciues laudarunt, nõ multũ à me probatum iri. An. Credibile est in ea quippiã desideratũ, quod rhetoricae artis ratio exigebat. Mn. Prorsus. An. Cũ uero ea quinq; sint, quorũ tria ab oratiõe, duo ab oratore petimus: scire uelim an haec omnia, an pleraq;, an certè unũ defuerit. Mn. Vnũ, & ut puto ualde necessarium. An. Inuentió ne, quę totius oratiõis quasi corpus est: an dispositio, quę ceu mẽbra, & quędã corporis series: an elocutio, quę quasi totius orationis habitudo & praestãtia est? Mn. Ex his nullũ: uisa enim sunt mihi haec satis adornata & instructa. An. Defuit igitur quantũ uideo uel memoria uel pronuntiatio. Mn. Probe. memoriã siquidẽ in ea unã desideraui, sine qua nõ uideo quomodo aut bonus orator, aut proba oratio uocari possit. Recitabat eñ Aeschines orationẽ illam suam tam laudatã ex cõmentario: eueniebatq; illud quod necesse erat: ut dum lectioni uacabat, minus cõmoda actione uti posset. An. Atqui omnes cõmodissime egisse cõfitentur. Mn. Tu ipse quomodo id fieri posse existimas ab eo, qui uix unquã oculos uultumq; à cõmentario referebat. Nitebatur quidem ille & uoce & ore & manu & aliquando oculis actionem corrigere: sed difficultas rei & obliuionis periculum superabat. Quomq; omnia frustra tentauerat, ad commentariũ tamen erat redeundum. An. Non nihil mihi dicere uideris Mnemon, neq; sine causa ciuium nostrorum iudiciũ improbare. Sed illud abs te libenter acceperim, an bonam esse orationem neges, cui sola memoriae laus non accesserit: nam quę hactenus obiecisti, ad actionẽ potius q̃ orationẽ uidenẽ pertinuisse. Mn. An tu nescis primas & secundas & tertias à Demosthene actioni tributas, quom quispiam ab eo percunctaretur quid in oratore primum existimaret? An. Scite tu quidẽ testimonio Demosthenis uteris, à quo perquisitũ de oratore accepimus: sed opto abs te discere, an idẽ in oratore & oratiõe primũ existimes. Tũ ille scrupus occurrit, an memoriam actionis partem existimes, an adiumẽtum? Quare si quid ocij habes, assideamus paulisper, & amabo totam rem expedi. Mn. Postquã assedimus, uelim rursus à me percunctere, quid tibi explicari cupias. Haud enim satis quid modo exquireres, percepi. An. Ego uero abs te perquisiuerã, eadem ne in oratore & in oratione exigeres, an seorsum hęc expẽdi posse existimares. Mn. Quomodo?

An. Duo ne hæc dicis oratorem & orationē esse: an ita unum ut seiungi non possint, ut artem & artificem? Neq; enim sine arte artifex deprehendi unquam poterit. Mn. Vera dicis. An. Sine oratione ergo nunquā orator. Mn. Nunquā. An. Vide obsecro ne temere exemplis abutamur. Mn. Cur uero? An. Nónne & unam artificis artē dicimus? Mn. Apertius eloquere. An. Nónne statuarium unius statuariæ artis artificem appellamus? coquum coquinariæ unius conditorem & ministrum? An plures statuarias artes & coquinarias uocamus? Mn. Statuariam & coquinariam semper appellari accepi unitatis numero. An. Probe. orationis igitur unius oratorem pari modo appellabimus, quādo artes à quibus appellantur artifices singulari numero uocitari putas. Mn. Improbe ac uersute agis, qui me unius uocabuli cācellis tentas includere. Quom enim orationis dixi, oratoriæ artis dictum uolui. An. Non iure mecum expostulas. ego enim de oratione hactenus perquisiui. Tu uero orationē & oratoriam eandē ne putes aperias. Mn. Quis ita insanit, ut orationē & oratoriam eandem censeat? nisi statuā & statuariam eandem esse iudicet. An. Eleganter ac scite adeò. Statuam ergo orationi, oratoriam statuariæ comparas? Mn. Comparo. An. Quoniā itaq; multum à linea aberraueramus, retexendum est non probe à nobis antea orationē arti comparatam fuisse. Mn. Minime. artificio enim potius, utputa statuæ aut picturæ fuerat conferenda. An. Quom itaq; accōmodatis exemplis sit utendum, statuam ne & statuarium, pictoremq; & picturā eadem putas? Mn. Non puto. An. Tum uero de oratore & oratione quid iudicas? Mn. Quod de statuario & statua, pictore & pictura. An. Nō eadē esse scilicet. Mn. Hoc ipsum. An. Age nunquid sicut statuam à statuario seorsum iudicare, & picturā à pictore possumus, in oratore & oratione idem audebimus? Mn. Quid prohibet? An. Poterit ergo quispiā absente statuario statuam, & picturā pictore absente iudicare? Mn. Poterit. An. Quod si pictura, si statua, eleganter & graphice fuerit expressa, digna laude: si minus, improbatione existimabit. Mn. Sic mihi uidetur. An. Nec quisquam exquiret, dextra ne an sinistra, deterso cęlo an ferrugineo, nouo penicillo an uetusto statua aut pictura absoluta sit: nec puto laborabit scire, sit ne agilis & formosus Apelles: & Lysippus segnis & deformis. Mn. Quid enim hæc ad statuæ elegantiā attinent? An. Quòd si orationē & statuæ & picturæ recte comparauimus, poterimus æquè & de oratione seorsum absente oratore iudicare. Mn. Fortasse. An. Quid igitur ad elegantiam orationis aut oratoris memoria aut actio proficiet? quod tu modo asserere uidebare. Mn. Immo uero aliter se habet, nec iure fortasse tibi subscripsimus. An. Perquiramus an alicubi erroris latebra desideat. Mn. Videor mihi quodammodo agnoscere quid nos traduxerit. Comparauimus enim ea quæ ore enuntiantur, ijs quæ manu & opera construuntur: quæq; intra artificē nascuntur, ijs quæ exterius exercentur. An. At nos hanc rem totam excutiamus, accōmodatumq; ad id exemplum adhibeamus. M. Cantorem & cantilenam ita unà agnosci dicimus, ut neq; cantor sine cantilena, neq; cantilena sine cantore esse possit. Quomodo enim alter sine altero, aut qua ratione cantor sine cantilena esse potest, aut cantilena sine cantore? non aliter & orator sine oratione, & oratio sine oratore, esse non potest. An. At ego abs te scire uelim, Arionem & Thamirā cantores fuisse opineris, an minime. Mn. Opinor, quando ita nobis ab antiquis traditum est. An. An eos unquā uel in nocturna saltem quiete à cantilena desijsse existimas? Mn. Existimo. An. Existimas ne interim dum paulisper animū remitterent, & quasi feriarentur, Musicam & cantilenæ artem tenuisse? Mn. Sic puto. An. Musicus uero & cantor nónne is est, qui musicam & cantilenæ rationē tenet: potestq; quom uult illam meditari & exercere. Mn. Prorsus. An. Nónne qui potest quippiam facere, potest itidem abstinere? & faxit, non faxit ei liberum est? Nunc enim de facultate illa differo à qua necessitas abdicatur, & in optione naturæ aut nostri animi cōstituta est. Mn. Nihil repugno. An. An nō cantor potest cantilenā meditari quom lubet? Mn. Potest. An. Nónne rursus quom lubet potest desinere? Mn. Potest itidem. An. Nónne quom desinit, po-

nit, potest repetere si ita ferat animus? quia cantilenæ meditationē callet. Mn. Ita est. An. Et quia meditationem cantilenæ callet, nónne cantor est? Mn. Est. An. Cantor ergo est, nec cantilenæ tantum incumbit. Mn. Sic uidetur. An. Nónne igitur cantilenæ & cantoris diuersa ratio? Mn. Diuersa ratio prorsus, quia illa canitur, hic canit. Non tamen fieri potest ut cantilena in cantore non sit, & cantor cum cantilena. An. Video nos in nomine cantilenæ minime conuenire. Quare quid cantilena sit libenter perquisiuerim. Mn. Cantilena est modulatus certa ratione uerborū contextus ad auriū oblectationē institutus. An. Esto. An qui canere nouit, nec tamē canit, hoc modulato contextu quē cantilenā appellamus oblectat aures? Mn. Minime. An. Et tamen cantilenam habet, quia cantor est. Mn. Recte. An. Non habet ergo, & tamen habet cantilenam. Mn. Non intelligo. An. Quom non canat, nec aures oblectet, sine cantilena est. Mn. Est. An. Et tamē quia cantare potest, cantor est. Mn. Est. An. Et quia cantor est, sine cantilena esse non potest, Mn. Vere. An. Si absq; canti lena esse non potest, semper canit. Mn. Quid tum? An. Quem igitur prius canere negauimus, iā semper cantat. Mn. Amoue argutias Ancylomete. Quom enim cantorem sine cantilena esse posse negaui, id ita intellexi: dum caneret. An. Eodem reuoluimur. Nónne confessi sumus, cantorem eum esse qui possit canere & à cantu abstinere? Et quidem re ipsa cantor est, quom canit: facultate autem & potentia, dum ociatur. Mn. Sane. An. Tum uero nónne cantilena bifariā aduerti potest. Et quæ iam canitur, audientesq; allicit: & quæ seorsum in pagella instructa adornataq; est, ut cani possit: qualis illa. Animulæ duæ uagulæ migrabant cum te posita, & hæc de illa quæsijt, quæ nunc abitur in loca? Et illa sirenum cantio apud Homerum à Cicerone conuersa:

O decus Argolicum, quin puppim flectis Vlysses?
Auribus ut nostros possis agnoscere cantus.

Quid enim repugnat ne has seorsum, & sine cantoris præsentia, dijudicemus: præsertim si musicis notulis & uocum discriminibus fuerint distinctæ: ut ita oculis pellegi & transcurri possit omnis earum series, ut orationis ambitus qui ab oratore conditus est. Mn. Nitamur hæc planiora facere: nec enim ijs omnino assentior quæ obijcis, nec quomodo repugnem inuenio. An. Ego quod in me est, horum nihil me habere exploratum puto. Sed in hac indagine totus ex te pendeo, totusq; à nutu & sententia tua inquisitionem hanc metior. Mn. At tu senticeta & salebrosa illa omitte, & planius rem persequere. An. Dic itaq; rursus mihi, an putas disciplinarum atq; artium liberalium monumēta posteris relinqui, quæ hominū ingenia testentur. Mn. Quomodo inquis? An. Hipparchus nónne artis sideralis peritus fuit? Mn. Fuit. An. Nónne multarū ætatum præscita, & quasi cælum ipsum posteritati hæreditarium reliquit, si modo quis inuentus esset, qui eam artem capere potuisset? Mn. Reliquit. An. Nónne Eratosthenes & Ptolemæus terrarum interualla, utpote geometræ? nónne Timæus numerorum rationem, quibus & hæc rerum omnis series constat, & anima nostra compacta est: quod numeralis scientię proprium fuit? Nónne Chrysippus & Aristoteles nostri rationē disserendi uniuersam prosecuti sunt? quorum inuenta adhuc & sequimur & admiramur. Nónne Varro & Crates loquendi formas & uocum rationes explicarunt? quod grammatici munus nemo dubitarit. At Musicæ modulos, tantamq; harmoniā nónne & Ptolemæus & apud nostros Boetius perscripserūt? Mn. Planè, sed quid hęc ad rē? An. Putas ne rhetoricē ingenuis artibus adnumerari debere? Mn. Puto. An. Quæ illius monumenta nuncupabimus? nónne præcepta quæ à ueteribus conscripta sunt ad dicendum apposite, ut persuadeamus: multoq; magis orationes quarum gratia pręcepta illa nobis tradita sunt? Mn. Quis sanus hæc negarit? An. Recte itaq; Demosthenis oratoris clarissimi monumēta orationes dicemus, idemq; de Cicerone ac cæteris sine fraude affirmabimus, qui ingenij illustrissima testimonia conditas orationes reliquere. Mn. Nihil te moror. An. Atqui ex his orationibus, quæ nunc extant, nónne Demosthenis cæterorumq; qui dicendo claruerunt,

ingenia & facultatem arguimus? Mn. Arguimus. An. Et earum præstantissimã quamq; existimamus, quantum ad persuadendum aptior & quasi animosior inuenitur. Mn. Tecũ sentio. An. Ne pigeat & illud, quod tu fortasse ridiculum putabis, sed profecto serium est, respondere. Nunquid Demosthenem putas obijsse diem? Mn. Planè ridiculũ est, percunctari an obierit, qui iam aliquot annorum milibus homo esse desierit. An. Obijt ergo Demosthenes, nec amplius homo est. Mn. Nihil magis. An. At eius orationes quotidie habemus in manibus, nobilissimi ingenij monumenta. Mn. Habemus. An. Ineptissimusq; habetũ qui eas nõ probat. Mn. Immo toto stadio à Gratijs & Musis abest. An. Adde quòd in his iudicandis nemo Demosthenem requirit: frustra enim requireret, qui tot iam transactis ætatibus defunctus est. Mn. Subscribo. An. Puto iam tibi abunde uel sine monitore perspectum esse, orationes ab oratoribus seorsum & posse & solere iudicari. sed hæc omittamus. Aliud enim quippiam est, in quo sententiam tuam audire expetam. Mn. Dic uero quid illud sit. An. Quotiens orator concionem habet, nónne duo aduertuntur? quæ ad persuadendum consentanea sunt, & quasi cõspirant: orator scilicet & oratio. Mn. Sic res habet. An. Horum utrũ in persuadẽdo putas prestare & quasi primas partes obire? Mn. Haud sanè facile dictu, solertiq; indagine indiget. An. Tentemus tamẽ, nec rei difficultas nos perterreat, quin cõminus congrediamur. Mn. Tu aliqua ostende uestigia, si potes, per quæ rem totã exploremus. An. Nitar: & iam uideor mihi nonnihil inuenisse. Mn. Quid illud? An. horum utrũq;, orationem scilicet atq; oratorem, in trutinam & quasi æquilibrium redigamus: & utrum præponderare intellexerimus, huic primas cedamus. Mn. Cõmode admodum. An. Hinc igitur tibi oratorem uel cõsopitum & ociosum, uel ab omni certè oratione abdicatum & semotum statuo: illinc in sceda aut cõmentario orationem: utrunq; diligenter expende, & unde facilius cõsilium haurire uel à quo ad uirtutũ egregia opera capessenda excitari possis aduerte. Tacet ille & feriatur, frustraq; illius os probum & supercilium admiraris: hæc lectioni obuia est, & quasi mutus magister. utrum malis tibi, tua optio est. Mn. Quasi uero hæc optio difficilis sit: nec sibi quisq; orationem malit, ut animum & aures suaui lectione imbuat atq; oblectet, quàm elinguẽ illum & mutum & planè oratoris nomine indignum. Cui sanè, si uerum fateamur, insignẽ affecimus contumeliam, qui oscitantẽ & somniculosum & sine oratione illum effinxerimus. An. Ita fuit necesse Mnemon. Nã si utrunq; cõmisceas, nemo dubitat quin pulcherrimus cinnus euadat. Sed nunc illud cõsilium fuit, utrumq; seorsum librare, & quasi alterutrius pondusculum explorare. Mn. Factum esto. An. Hoc iudicium quasi modo usi sumus, olim factum à Ctesiphonte existima: cum uehemẽtes illas & plenas magni spiritus Demosthenis orationes lectitaret, Demosthenem ne taciturnum, an urbanas orationes præoptaturum suspicamur? Mn. Orationes. quis enim dubitat? An. Tum si quis etiã alius illud Ctesiphõtis optioni dedisset, ut uel sibi Demosthenis, uel orationum quas ille cõdiderat, ætatem eligeret: quid tu eum facturum iudicas? M. Orationum ætatem fuisse electurum. Quãtula enim uel uiuacis hominis ætas est: uel quàm diuturna esse potest, si orationum æternitati conferatur? An. Egregie admodum. nam ut eadem sæpius repetã, nemo est paulo humanior qui Demosthenis orationes nõ agnoscat: qui Demosthenem nouerit, nostra ætate inuenitur nemo. Sed tu quanto illud libentius facturũ fuisse Ctesiphontem putas, si cum ætate orationibus existimationem accessuram prospexisset: futurumq; aliquando sperasset, ut præclari deinde oratores, qui in omni posteritate futuri essent, ex illis sibi tanquam à Polycleti exemplari lineamenta mutuarenẽ, earumq; gratia Demosthenis nomen omnibus seculis propagaretur. Mn. Ita prorsus est, magnosq; amores mihi earum orationum accendis. An. Nónne illud etiam per quam admirabile uideri potest? Mn. Quid uero illud? An. An non hominem indiuiduum appellamus? Mn. Appellamus. An. Vnde hoc ei nomen cõuenire arbitraris? Mn. Quòd sine internecione diuidi nõ possit. An. An potest homo unus uno tempore in pluribus esse regionibus? Mn. Minime. nam

hoc

hoc diuinæ naturę proprium, nō humanæ. An. Diuinum ergo quid potius orationem dicis quàm humanum, quæ tot locis, tam dissitis terrarū spatijs apud tot homines eodem tempore esse possit. Mn. Dico, & iam sæpe aliàs dixi. nec profecto mirum uideri debet diuinam orationem esse, quæ sit diuini partus ingenij. An. Multo ergo meliorem fateamur oportet orationis quàm oratoris conditionem: hæc enim & perpetua esse potest, & pluribus locis eodē momēto cōmunis: & quom cætera humana ætate obsolescant, hæc indies clarior maiorisq; autoritatis reddi solet. Mn. Nemo uel paulo impudētior ausit negare tam manifesta. An. Præsertim quòd si quis in negando fuerit impudentior, & multarum ætatum testimonio & plurimarum gentium exemplis expugnari potest. & ut uno interea contentus sim: scripserat olim Lysander Lacedæmonius orationē, qua populares suos hortabatur: ne sinerēt Heraclidis hęreditarium esse in Sparta imperium: sed ijs potius addiceretur, qui uirtutem Herculis imitarentur. Quomq; post eius obitum ea oratio deprehensa esset plena aculeis & oppido efficax ad persuadēdum: statuissetq; Agesilaus eam in publicum dare, ratus se ita magnam inuidiam Lysandro concitaturum quòd Heraclidarum familiam stilo perstrinxisset: Cratides qui tunc erat inter Ephoros primi nominis, eum hortatus dicitur, ne Lysandrum refoderet, immo magis procuraret ut cū eius autore oratio suffoderetur. Agnoscebat enim uir prudentissimus, eum geniū eamq; esse uim orationis, ut ipso etiam oratore absente posset animos populariū ad res nouas irritare. Mn. Tanto Cratides consulte mihi uidetur fecisse, quanto ille confidentius. An. An tu Cratidem memoriam uel actionē Lysandri formidasse existimas, qui non oratoriæ modo, sed omnium humanarū actionum mimū absoluerat? Mn. Nihil minus. An. Quid ergo? Mn. Argumenta ipsius orationis acute ac ingeniose inuenta, & accōmodate digesta, & eleganter expressa. An. Pulchre tria illa enumerasti. nam memoria & actio nihil erat extimescenda. Mn. Tum uero quanto extimeri magis debuit, si hæc duo nouissima accessissent: & memoriter totoq; animi impetu, uocisq; & oculorum & uniuersi corporis motu fuissent pronuntianda. Olim enim uulgo tritum est, in Demosthenis oratione magnam Demosthenis abesse partem. An. Nihil uerius, nec unquam præclarum aut absolutum oratorē existimaui, cui ex his alterum deesset: multoq; minus cui utrunq;. Sed ut ad diuerticulum redeam: non potui non summopere admirari, quòd sola ea causa Aeschinis orationem tantopere damnaueris, quòd non memoriter, sed ex cōmentario recitasset. Dolebam enim mecum tot eius orationis flosculos, tot exhausta ab antiquorum oratorū officinis narthecia, tot lecythus, tot emblemata, quæ in illa (ut audio) effulserunt: unius memoriæ absentia deperijsse. Mn. Dixisti tu quidē multa fateor, nec dum planè tamen me è pristina sentētia deiecisti: quin dempta oratori memoria, cætera omnia labefacta putem & pro nihilo habenda. An. Caue ne id pertinacis magis quàm tardi atq; hebetis uitium sit. Nam uitium naturæ humanæ ferendum est, animi nequaquam. Mn. Neq; id naturæ neq; animi uitium puta, sed iudicium à certa ratiōe profectum. Qui enim fieri potest, ut summum deorū ne dicam, an naturæ bonum memoriam in omni oratione non primo loco habendam censeam, cuius filiam sapientiā uoluit esse Afranius. Nec sine causa Hesiodus Mnemosynē Musarum parentē & Iouis amasiam statuit. Nec frustra alij ex tribus Musis, quas sibi antiquitas cōmenta est, maximam Mnimen nuncupauere. Nec iniuria profecto. Abdicata enim à rebus humanis memoria non uideo quomodo religio quæ maiorum cærimonijs stabilita est, constare possit: non rerum publicarum gubernatio, nō sponsionum fides, nō beneficiorum gratia, nō artium aut disciplinarum monumenta: ruant omnia ac soluantur humani ingenij ornamenta necesse est, nisi hæc præsto sit, & quasi in præsidijs excubet memoria. Huic quicquid in nobis est, quod uel ad laudem uel ad gloriam pertineat, nisi ingrati esse uoluerimus, acceptum referri oportet. Quantum autem in oratore emineat, nō existimo mihi excutiendum hoc loco, uel propter rei claritatē, uel quod maius est opus quàm ut compendio absolui possit. Nemo enim nō uidet quàm fœdum ac probrosum sit cōmentarij subsidio uti: & naturæ uitiū, quod alij magna tegunt diligētia, testari: tum uero incre-

dibile est quantum fidei orationi dematur, si auditores aut iudices parata domi argumenta excogitatasq; probationes afferri uiderint. Ea enim omnia ad se circũscribendos instructa arbitrantur. Sciũt enim simplices ac minime fucatos esse ueritatis sermones. & medius fidius ὡς πρὸς τάειχος τὴν ὀρίγανον φιλεῖ. Et profecto si tibi clarissimi senis uerba quę olim ad me habuit repetã, quantũ in oratoris munere polleat memoria, quantũq; sine ea orator esse nõ possit: ita agnosces, ut te deinceps minime meæ sententię reluctaturũ existimem. An. Age audacter, quando ita mihi constitutũ est, aut me in tuam sententiam uenire, aut te in meam deducere. Mn. Olim mihi Pitholaus multę autoritatis senex & Veneris suadelæ antistes narrauit, dum in eius templo sederemus, Mercurium olim Iouis iussu oratoriã in terras deduxisse. Erat autem illa incomparabili forma mulier, uegetis oculis, blando ac pleno multæ suauitatis aspectu. Cumq; illam mortalium animis esset inserturus, in publico emporio, ad quod omne hominum genus cõuenerat, denudatam illam detractoq; omni amictu ostendit. Et tunc primum homines agnouerũt terrenis fœminis illam esse longe dissimilem: neq; enim illi uel ossa, uel nerui uel carnes inerant: sed pro ossibus solidum quiddam eam fulciebat, quod Mercurius inuentionẽ dixit appellari. Pro neruis cõmodissima compositissimaq; compago: hanc dispositionem uocabat: corpus omne cõtinebat. Eadem nõ cute, non carnibus tegebatur, sed uario quodam flosculorum amictu. Huic ille elocutionis nomen imposuit. Quomq; homines peculiari quadam curiositate penitiora etiam studerent explorare, ex eorum oculis mortalem caliginẽ abstulit: qualem apud Homerum olim Diomedi Pallas detersit. Videruntq; illi protinus admirabile in ea imaginũ & formarũ promptuarium. Hoc nostri tablinum rudi admodum uocabulo, sed immortales Dí cõmodissime memoriam nuncuparunt. Et hanc ei esse animam, per quam saperet indicabat. Vis aũt altrix, quæq; omne corpus uegetaret, atq; impelleret, actiõis nomine honestata est. Quom huius itaq; spectaculum edidisset, eam omniũ hominum ingenijs impressit: pauci admodum fuere quibus nullo pacto inserere potuit: quos ille postremissimos hominũ esse uoluit, eosq; perpetuis inscitię latumijs damnauit. Quòd si cõsultissimo seni fidem habendã existimamus, si anima quæ præsertim ratiõis capax sit, nihil præstantius, sine qua neq; bene spirare, neq; cõmode uiuere possumus, & quasi uita ipsa uitalis esse definit: nõ est quin ultro fatearis sine memoria oratoriam inertẽ & mutam & prorsus deploratam esse, ita ut facilius oratoriæ cadauer quoddam quàm oratoriã ipsam agnoscas. An. Si mihi unquam illud consilij fuisset, ut singulare memoriæ munus improbarem, licuit tibi fortasse opportunius in eius laudes & quasi Encomiũ prorumpere. Sed nũc tibi uideor laconicũ illud posse obijcere: quid opus his laudibus? quis eñ eã uituperat? alioqui si diligenter eas laudes excutiamus, inueniemus ab ingenio potius quàm ratione profectas. Quis enim pari conditione obliuionem perpetuam illius aduersariam laudare nõ possit? cui & aras erexit antiquitas, & reconciliationẽ de humano genere optime meritam filiam addixit. quam publico decreto Athenienses ab omnibus ciuibus colendam statuere, eiq; ἀμνηστία nomen memoriæ insensissimum posuere. Tum uero inter magna illa inferorũ flumina Lethen cõsecrarunt. nec prius ad superos testimonio Platonis animabus nostris datur ascensus, quàm letheos amnes & longa obliuia potent. Et profecto nemo est tam rudis qui nõ intelligat multis in rebus obliuionẽ præstare memoriæ. Nam si religionis, si beneficiorũ, si fidei, si præclare gestorum clarum & magnificũ est meminisse: eo turpius ac detestabilius est impietatis, superstitionis, iniuriarum, perfidiæ reliquorumq; scelerum memoriam colere: quibus omnibus obliuionem inducere egregium & salutare nemo unquã nisi flagitiosus negauit: ut non sine causa uideantur Romani eam ad seruos relegasse, nomẽclatoresq; inter seruitia adscripsisse. Tãtum uero abest, ut ego illi in oratore summum locum tribuam, ut sæpius etiam lubricam & periculosam plenamq; summi discriminis existimem, cui nemo temere fidere debeat. Magnis enim & exercitissimis uiris persæpe imposuit. certè Annius Milo se nunquã tam bonos pisces Massilię comesurum prædicauit, nisi memoria Ciceronẽ fefellisset. Quare & ipse Cicero quom pro P. Sextio orationẽ esset habiturus, sine cõmentario id facere noluit. Nec quisquam

quam Seuero Casſio unquam perſuadere potuit, non dicam ut cõmentarium reijceret, ſed iuſtam ac integram orationẽ non haberet: id quod Auguſtus Cæſar tam religioſe obſeruauit, ut non modo publicas conciones, ſed domeſticos etiam ſermones & quos cũ uxore haberet, literis mandaret: ne plus minús ue loqueretur quàm deſtinaſſet. Nam ea laus quam tu ex oſtentatione memoriæ propoſuiſti, perexigua omnino & per quàm tenuis efficitur, tanto propoſito diſcrimine: quom creberrime accidat uel ob uerecũdiam, uel ob metum, ut pauciora quàm res poſtulet, aut alia quàm oporteat dici ſit neceſſe: immo & aliquando turpiter obmuteſcere, pariterq́; ab oratione atq; animo decidere: quod Demoſtheni olim & noſtrę ætatis magnis oratoribus ſcimus eueniſſe. Quæ enim tanta laus eſſe poteſt, quæ tanto periculo cõpenſari poſſit? aut quæ gloria cũ hac ignominia conferri debet? Cõcipe enim tibi animo oratorẽ qui præclare ac memoriter dixerit, quantulũ laudis huic eſt propoſitũ? paucis ſcilicet diebus aut ad ſummum menſibus cõmendabitur. Quòd ſi quo aduerſo fato aberrauerit, ſi memoria effluxerit: tum uero quàm grauis animi uexatio, quanta indignatio, quàm diuturnum obprobrium, ut nihil æquè pœnitendum in tota uita tentauerit. Nam licet ille & ſingulari eruditione & multarum rerum ſcientia polleat, licet perſæpe aliàs & cõſtanter & cõmode dixerit: decora illa omnia, tanto labore, tanto tẽpore parta, leuis animi cõſternatio (ſi Dis placet) abolebit. At turpe eſt, inquis, meditatam domo afferre orationem: minusq́; fidei iudices eſſe habituros, quòd paratas rationes inſtructasq́; ad cauſam te apportaſſe exiſtimabunt. Quæ uero hæc turpitudo, domi rem ſuã cõmentari? quaſi non illud turpius, in dicendo labaſcere, eadẽ ſæpius repetere, uocẽ ſuſpendere, excreare, admonitorem aut ſuccentorem expectare. Et profecto nobis ipſis uerba damus, ſi iudicibus aut auditoribus ſperamus poſſe perſuadere, extemporariam orationẽ afferre. Quòd ſi etiam perſuaſerimus, non uideo cui uſui eſſe poſſit oratio, quæ tumultuaria & præceps iudicetur: quom iudicibus multo illud honeſtius uideri debeat, nihil nõ maturum atq; excoctum audire: & hæc ipſa uerecundia ac dicendi ex cõmentario modeſtia orationi tum gratiam, tum fidem ſit conciliatura. Vides igitur & ſecurius, & maiori cum reſpectu iudicum, tum minori periculo & cauſæ & dignitatis oratorem cõmentario operam dare. Quod tu autem & ueterum nõnulli oratoriæ animam memoriam dixerint, iudicio diſtrahor. Neq; enim tam magnis autoribus auſim repugnare: & multis certisq́; ratiõibus quę diuerſum probant, pudet non credere. Certè illis uictus Albutius autor grauiſsimus manus dedit, & memoriam oratoriæ partem negauit. Nam & in oratoris definitione nulla eſt memorię mẽtio. Eſt enim orator uir bonus, dicẽdi peritus: aliud aũt eſſe dicere, aliud memoriter dicere, notius eſt quàm ut diſceptatione indigeat: quandoquidem poteſt, & qui orator, & qui uir bonus non eſt, memoriter uerba facere. Ciceronis ſentẽtia eſt: Sicut in Gręcis artificibus eos aulœdos eſſe, qui citharœdi fieri nõ potuerint: ſic nonnullos qui oratores euadere non potuerunt, eos ad iuris ſtudium deuenire. Scientiam autem iuris plurimum memoria indigere non dubitabit, qui alibi audiuerit Ciceronem oratori ſuo Iureconſultorum memoriã optantem: ut ei multum quidem ille, non ſummas tamen partes tribuiſſe uideatur. Quòd ſi omnino neceſſaria oratori memoria contendatur, nõ uideo quomodo aut obliuioſus aut ſenex aliquis, qui propter imagines in primo ſenſorio obſoletas hac parte maxime laborare ſolet, orator eſſe poſſit. Tum uero nullum artificem unquam male audiſſe accepimus, ſi inſtrumenta quibus ſuam artem exercet parum fuerint accõmodata. inſtrumentum autem & quaſi orationis conceptaculum eſt memoria, quod ſi rude, ſi rimarum plenum & fluxum fuerit, iniuria ille damnabitur: quom præſertim ea quæ in ipſo ſunt, diligenter & accurate procurauerit. At in ipſo illa ſunt, prudenter ingenioſeq́; rem cõminiſci: ſuis locis omnia accommodare: eaq́; breuiter ac planè explicare. Hæc enim ad ingenij acumen pertinent. extra ipſum uero, id eſt in corpore, hæc ſita ſunt: memoria & pronũtiatio, quę actio etiam dicitur. Et ne à memoria diſcedamus, quot hæc fortunæ iniurijs propoſita eſt? quot morborum fluctuationibus? quot ætatis mutationibus? Ictu ſaxi ille rerum omnium memoriam amiſit, ille affinium, ille ſui nominis. Alcibiades fruſtra uerba quęrit in oratiõe. Quæ omnia ſummæ inconſtantiæ

ſtantiæ plena ſunt: ut iure mirari ſubeat, tam quaſſæ, tamq; ruinoſæ parti quenquam oratoriæ animã addixiſſe. Et ut hoc preſsius agatur: qua uel ratione, uel ſimilitudine memoria oratoriæ anima eſſe poteſt? an quòd ab hac moueatur? certe à cogitatione & iudicio, uel ſi recitetur legaturúe, à lingua & ore permouetur: in quorum neutro memoria repoſita eſt. An cuius gratia inuenta ſit? Nemo profecto unquam oratorię operam nauauit, aut orationem habuit, ut memoriæ ſatisfaceret, ſed ut dicendo perſuaderet. Quis autem memoria perſuadere potuit? ac non potius ſententiarũ acumine & cogentiſsimis rationibus? An uero è memoria oratio compacta eſt? quis rem tam abſurdam excogitauit unquam? ut orationem, quæ exordio, narratione, confutatione, approbatione, & ſuis periodis ac membris conſtat, quæ omnia ad inuentionem & diſpoſitionem pertinent, memoria conſutam & compoſitam dixerit. Sed eſto. hoc demus nobis, ut memoria anima & quaſi forma oratorię ſit. Ediſcat igitur curio & accenſus quiſpiam, id quod facile eſt, Demoſthenis orationem. Actutum orator euaſerit, quòd à forma ſcilicet fit rerum omnium nuncupatio. Et profecto tanti conſtabit oratorem eſſe, quanti orationem edidiciſſe. Quid ergo inquis Marce Tulli? qui oratorem illum tuũ, cuius notum potiuſquã imaginem animo concepiſti, nec fuiſſe nec fortaſſe futurum unquam iudicaſti. En tibi quàm leui opera, quàm paucis lucubratiõibus, oratorem damus, & perfectum quidem illum, ſi eius fuerit abſoluta conſummataq; memoria. Et ea quidem quæ hactenus diximus, non adeò neceſſariã oratori memoriã oſtenderunt, in poſtremiſq; habẽdam potius declararunt. Ego uero illud ſuperpõdij uice addã: magnos philoſophos nõ modo oratori, ſed cũctis mortalibus nihil memoria incõmodius aut pernitioſius datum exiſtimaſſe. Quom enim hæc ſit imaginationis ſacrariũ & conceptaculum: ſimulac ingenij noſtri uis ſeſe euehit, atq; ad diuina abdicataq; à corporibus promouet, hæc raptim obcurrens iter intercipit, & quaſdã quodammodo moles obijcit, & tam bonos conatus intempeſtiuo congreſſu interpellat: huius itaq; iniuria factum arbitrãtur, ut intellectus humanus deum, quæq; deo finitima ſunt, minus aſſequatur. His adde, quòd qui tantum memoriæ tribuũt, anguſtis nimirum carceribus oratorem includunt: uidenturq; uirum tanta rerum & doctrinarum ſupellectile illuſtrem, breui admodum area eaq; amplitudine indigna circunſcribere: putantq; illum huic uni ætati ſe oſtentare, qui iam omnia ſecula animi magnitudine complectitur, plenoq; iam paſſu ad æternitatem feſtinat. Id quod olim in Fortunæ tẽplo ex tabella mihi æditimus ſignificauit. Quom enim ego inter reliqua uotorum teſtimonia in pagella quadam animaduertiſſem Mercurium trahentem bene magnam grauiſsimorum hominũ cohortem: quos tu ex habitu facile ſenatores agnouiſſes: eoſq; cuidam dearũ maximæ ac reginæ cõmendantem, quos illa prætento digito ad proximã deam reijciebat, & ut eam adirent admonebat: quomq; totus huic rei uacarem, accedens æditimus opportune rem totam declarauit. In hac tabella, inquit, hoſpes uotum oratorum uides, qui ſe optant conciliante Mercurio ab immortalitate in comitatum & familiam recipi. Ea autem immortalitas eſt, quæ regio ornatu inſignis in ſolio aſsidet. At hæc non prius admiſſura eſt, quàm illi ſe poſteritati approbauerint. Hæc enim una fores, quæ ad immortalitatem ducunt, tuetur: & familię rationarium habet. Illa uero, inquit, poſteritas eſt, cuius occiput tãtum uides: frontem uero mortali nemini uidere unquam licuit. huic itaq; ante omnia rite ac ſolenniter litandum eſt, ut uotum aſſequantur. litant autem illi bonis precationibus, ſepia & papyro.

CAELII CALCAGNINI DIALOGVS

GALATEA. MELENE. PROTEVS. AD HERculem Estensem secundum, ducem Ferrariæ IIII.

TV uero quid in littore Galatea? Gal. Approbabam me undis Melæne: comasq; quasi ad speculum conformabam. Mel. Vt quasi conspicuo amatori tuo Polyphemo placere posses: eum enim in te dudum suspirantem animaduerti. Gal. Ceu uero solus Polyphemus mihi sit amator: neq; omni pelagi parte mihi nateut amatores: At tu quam obsecro è Nereidum cœtu pluriũ uota exercere intelligis? cuius ad fores audis frequentius excubari. cuius formam pluribus elogijs cõmendari? num tu Tritonis hesternam cantilenam audisti?

Candida Leucothoe placet, & placet atra Melęne,
Sed Galatea placet longe magis omnibus una.

Mel. At pereat malus ille Triton Nympharum omniũ illusor. Quas enim in te laudes cõgesserit, mox eodem cumulo in aliam regeret. Memini enim paucis ante diebus eum ita ad fores meas cantillantem:

Vos quæ candore allisos ad littora fluctus
Vincitis ite procul, mihi sit formosa Melęne,
Nigra oculos, illi nigris amor incubat alis,
Illam cyaneo Cytherea obnubit amictu.

Et quasi sui oblitus mox aliam prætulit, aliam prælaturus, quæ primum occasio arriserit. Gal. At ego ex re magis quàm è Tritonis cantilena pendeo. Nunquam enim ita insaniam, ut amatoribus, qui dum uotũ expleant, nihil inausum, nihil intentatum prætermittunt, fidem habeam. Sed amabo quis in dubium uocet, an Galatea Melęnæ præferenda sit: id est an lacteus candor loliginis nigriciem uincat. Mel. Cauesis Galatea hæc dixeris. nam si uera fateri uolumus, inerti isto & parum festiuo cãdore tuo insulsius omnino & ingratius nihil: & per Nereum hos oculos absoluta nigredine conspicuos cum omni tuo candore non cõmutarim. Gal. Planè non cõmutaris, quom neminem qui cum cõmutare possis inuenias. Verum ego & oculos, & quicquid est in me minus admirabile, spectatissimæ cuiq; parti tui decoris (si quis est tamen in te decor) longe longe inquã præferendum puto. Mel. Tu quidem putas, sed negant cæteri. & si me uerbis tantum & non omnium iudicio niti existimas, en tibi opportune Proteum Neptunios greges agentem, hunc iudicẽ contentionis asciscamus. Integer enim enim est & magni iudicij senex. & ne de tota forma (hoc enim prolixum nimis, & nimis inuidiosum fuerit) de oculis tantum fiat disceptator: & albos atrósne suo calculo honestet audiamus. Gal. Per Tethym Proteum iudicẽ non recuso. Tanta est enim formæ fiducia, ut uel inimico iudice me putem posse causam obtinere. Nec profecto rumor deterret, qui te Milesij uelleris captã cupidine in spurcos & uliginosos senis amplexus descẽdisse uulgauit. Prot. Salue Nympharum par gratissima disparitate compar. Mel. Et tu salue consultissime Proteu, teipsum expetebamus. Prot. Tam bellis puellis nõ uideo quomodo senex expetendus. Gal. Atqui contentioni modo obortæ inter nos te disceptatorem fecimus. Prot. Non tutum inter tam formosulas iudicare. Mel. Nos uero te elegantem formarum spectatorem nouimus. Quare id abs te precibus flagitamus, ne indicare pigeat nigris ne candidos, an candidis nigros, oculos præstare ducas. Prot. Non sanè hoc temere pronuntiandum, ni utriusq; rationes prius excutiam. Quare tu dic prior Galatea, & tuæ sententiæ præsidia expedi. Nam ego interea dum greges pascuntur, murici huic adnitar. Gal. Quid uero à me dicendum in re tam perspicua? nisi quod omnibus perspectum est: colorem candidum

& diuinum esse, & ad hilaritatem inuentũ, & liberalitati simillimũ: utpote quo uisus diducatur, atq; in partes dissiliat. Hoc ab infelicibus felicia, à malis bona, ab inferis cælestia distinguuntur. Tum uero quid lux, nisi candor ex sole undecunq; se ad excutiendas tenebras & res illustrandas promens? Quare ego uitam candorem, mortem tenebras iure dixerim. Eat nunc Melæne, &(si Dis placet) ausit suos coruos nostris holoribus comparare. Mel. Ausim profecto & merito ausim, non coruos holoribus, sed meos hosce oculos, dulces, nigellos, blandulos, tuis infestiuis, albuginosis, retusis, quasi preciosos carchedonios sordidis sardis, non dicam comparare, sed longe præferre. Quod si parũ credis mihi, Mineruam, te puto longe sapientiorẽ, consule: quæ suos alioqui nõ omnino candidos, sed quod honestius est glaucos, mauult galea obtegere, quàm (quod tu facis) impudenter uenditare. & profecto, si uera scrutamur, nec unquam acrius fulgent sydera quàm quom est nox obscurissima. Tantum uero abest ut oculi in albo exhilarentur, ut multo magis laborent: quom in nigro uires roburq; colligãt. Quare si sapies posthac tua desines leucomata iactare, & nobis nostras delicias exprobrare. Prot.

At uos ô nymphæ, nymphæ Oceanitides ambæ,
Ne tantos agedum inter uos excite tumultus.
Vtraq; digna suo, me iudice, honore manebit:
Par utriq; decus. tibi sint galatea ab Erythra
Lecta modo geminis, gemina ostrea prædita baccis.
At tibi sit spathale, & flauis clauata corallis
Pendeat ex humeris torques utrinq; Melęne.
Hæc uobis dat dona senex: det cætera Triton.

CAELII CALCAGNINI DIALOGVS.

REX ALBANIÆ. ALEXANDER. PIORA.

ad Herculem secundum, ducem Ferrariæ IIII.

QVID rides optime rex? Rex Alb. Modo hic à me percunctabatur: an uerum esset id quod à nescio quo Cælio, rhetorista puto, audiuerat apud superos, me aliquando ad te dono dedisse canes duos, qui leones prosternerent. At ego id ingenue ita fuisse affirmabã: quod & tu regum maxime ut reor, optime meministi. Al. Quid ni factũ meminerim? quom nullo magis spectaculo unquam oblectatus sim: nec mihi molestum æque quicquã fuerit, quàm tantæ ignarum præstantiæ priorem illum quem miseras afflixisse. Sed quid ex hoc tantum risus? Rex Alb. Vide hominis peruicaciam, negabat iste factum aut fieri unquam potuisse. Al. Heus bone iuuenis quis tu? Pi. Alexander Piora. Al. Quid apud superos profitebare? Pi. Ego magister triclinij, & præfectus curiæ magni uiri Hippolyti Cardinalis, & eius sapientiæ alumnus, facile didici quæ uera quæue falsa distinguere. Al. Sat mihi conditionem tuam declarasti. I bonis manibus. Pi. Ne me aspernere summe rex, nec detrectes Alexandrum cum Alexandro uerba facere. alioqui scito cardineam dignitatem regiæ comparari: quare me regibus assuetum conuersari noueris: nec regẽ Pannoniæ recusasse nuper quin eius mensę asisterem. Al. Ego cũ artificibus de arte sua libenter consueui disceptare: quare quom de administratione curiæ loquendum erit, te accersam. nunc de canibus quod tam audacter loquaris te audiendũ nõ puto.

Pi. Immo

Pi. Immo maxime audiendum putes, quom dominus meus multo plures canes quàm seruos aleret: omniaque feminia diligenter explorauerit: nec genus neque conditio ulla sit caniti in uniuersa Europa, cuius ille non habeat sobolem: nec minus recte de canibus quàm canarij ipsi rationē reddere posit: At ille uerissimis certissimisque rationibus probat: canes nūquam ad te missos, neque mitti potuisse, qui leonem prosterneret. Eius ego autoritate nixus audeo affirmare, quę de illis canibus referūtur, omnino conficta esse. Al. Age bone iuuenis, quoniam plus rationibus quàm oculis nostris credis qui corā rem ita agi uidimus: in medium hasce rationes affer. Audiendus est iste rex Albane, dum rationibus cōtendit: forte enim alter Pericles emersit: qui tanta præstitit eloquentia, ut quom aliquādo cum Archidamo luctaretur, ab eoque fuisset prostratus: mox tamen se uictum aut prostratū negauerit: & oratione sua effecerit, ut qui uiderant non uidissent: & præstigiatorum more, ita omnibus nebulas offuderit, ut plus orationi eius quàm oculis crederent suis, & oratione uicti quæ uiderent negarent se uidisse. Dic age. Pi. Nónne clarissimi reges fatemini multo leonem cane armatiorem esse: utpote qui dentes & ungues acerrimos habeat, quom canis tantū dentibus polleat? Rex Alb. Fatemur. Pi. Nónne etiā fortiorem? Al. Minime. Pi. Qui pote? Al. Nec enim arma fortitudinē afferunt. Alioqui ceruus esset animalium præstantissimus, quem tam uastis armis natura locupletauit. Pi. Quid ergo fortitudinē affert? Al. Duo, animus & manus. Quæ duo Homerus illo nunquam satis laudato carmine complexus est:

Ille bonus pugnator erat, dux optimus idem.

Quom animum dico, audentiam prudentia mistam intelligo: quom manum, uim & agilitatē corporis significo. Pi. Atqui leo utroque cani longe præstat. Al. Alicui forte, sed nō omni cani. Nam Albanus ille multo ingenio audaciaque leonem, multo etiam ui ac celeritate corporis & dentium impressione superabat, quibus & illum non difficulter allisit. Pi. Hoc uero minime puto. Al. Quare? quæ ratio te mouet, ut hoc non credas, quod nos ipsi uidimus, & populorum testimonio factum probatur? Pi. Dicam. quia natura certos cuique fines animaliū, quod ad uires attinet, præscripsit: ut quom ad eam prętantiā peruenerint, non excedant. Al. Hoc negamus. Quod si etiam fatendum foret, nemo tamen est adeò naturæ consiliarius qui eum modulum ei præscribat. quis enim est qui posit ostendere, quantum se hóminis uires extendant: quom ego in exercitu meo aliquot habuerim milites, qui inermes armatos una manu deuincerent: alij mulos suos cum sarcinis, alij onusta essedа perferrent: alij saxa compacta turribus manu euellerent: columnas marmoreas subiectas ædificijs deijcerent: alij uolantes aues figerent: alij oculis nō conniuerent ad ictus: alijs malum tenētibus nemo digitū corrigeret: & ut ludicra etiā persequar, nonnulli in acum cicer figerēt: quibus & modium ciceris donari iussi, matæotechniam admiratus. Quid uero, nónne Milo Crotoniates uiuum taurum per olympia deuehebat? & ingentes arbores suis manibus diducebat: dissecabatque sine securi aut cū suspiam adiumento. Quin etiam ex militibus meis quidam catapultæ ictum intrepidus expectabat, & perferebat. Pi. Verum nondum tu mihi persuades. Nam ego mecum imaginor, terribilem illum leonem à cane prouocatum, tum maxime cauda terga percussisse atque in iram exarsisse, saltuque & dexteritate quadā incredibili aduersarium inuasisse. Et quanto canis ille acrior, ferociorque fuit: præscribo enim mihi fortissimū omnino acerrimumque quoi alter conferri non posit: sed tamen longe magis leonē ad eum expugnandū uires omnes intendisse: & sicut fulmina leuia quæque pertranseunt, robustissima uero perrumpunt: ita in eum maiore ui dentes unguesque intendisse, iniecisse, & reluctantē licet & morsicantē attriuisse. Quid enim per deos aduersus leonem canis polleat? Certè id non modo supra fidem, sed omni pudore caret mendacium. Al. Falleris bone iuuenis, & te tua illa animi inductio in sinistrum trahit. Tu enim tecum cogitas leonem multo cane fortiorem: quom ex aduerso canem leone multo non solum fortiorem, sed uastiorem corpore, perniciorem saltu, uiribus præstantiorem, morsu firmiorem, circunspectione cautiorē, animo audaciorem cogitare debeamus: quæ omnia sanè in eo cane fuerunt, cuius nos pericu-

 lum se-

lum fecimus. Immo eum tanto leonibus præstitisse audemus affirmare, quãto leones cæteris canibus præstare solent. Quom enim semel concedis naturã neq; effœtam esse, neq; in uno gradu subsidere: sed sicut caloris & frigoris, ita uiriũ in uno quoq; genere ad supremũ usq; intentionẽ facere posse: tibi etiã naturali iure fatendũ est, tantis uiribus canẽ excellere posse, ut non modo suũ genus, sed leonum etiã & elephantorũ excedat: pręsertim quom ingenio longe præstare caninũ genus intelligat. Pi. Hoc est prorsus quod rationi meæ astipulatur. nam si inter canes, qui ex consuetudine multo leonibus imbecilliores sunt, aliquis tam fortis ac præstans inueniri possit, qui leonem superet: hoc multo mihi facilius dare debes, aliquem leonem tam præstantem inueniri posse, qui eum ipsum canem expugnet. Al. Bene est. recte inquis. Aliquis sane, ut & nos fatemur, rari cuiuspiam generis leo à natura procreari potuit, qui canem expugnasset. Sed nobis in id genus tam rarum incidere minime datum est, quod canem opprimeret: sicut per rarum illum canẽ agnoscere licuit, qui leonem non dico summis, sed certe consuetis & cognitis uiribus prostrauerit. Pi. Multa licet uestra sit autoritas, multumq; persuasibilia afferatis, ego tamẽ pristina illa domini mei opinione imbutus nunquã fidem adhibebo. Al. Hui, hæc peruicacia est, nec testimonio oculorũ, neq; rationibus, neq; ueritati manus dare: pręsertim quom mẽdacio nulla proposita sit utilitas. Pi. Difficile est cuiq; ex animo id eruere, quod experiẽtia oculisq; persæpe compertum habet. ego enim dominum meum comitatus Florentiã, Romã, plurimasq; ad regiones, magnos ac nobilissimos leones tum in cauea, tum in arena uidi concertantes: uidi rursus & robustissimos canes etiam supra omnes præstantissimos, quibus neq; præponi neq; conferri quisquam poterat. Qui tamen leonẽ, non dicam uincere, sed cum eo diu concertare possit, nondum uidi quenquam. Al. Hinc uero erroris & turpissimę huius persuasionis seminarium: ea quæ tu ipse nunquam uideris, quasi falsa pernegare. Ceu uero tu adeò recentis adhuc ætatis, qui paucissimas regiones peruagatus sis, omnia nota & compertissima habeas. Tu enim quinquaginta aut centum ad summum leones uidisti, quom nos decies mille & amplius, nõ habuerimus solũ, sed aluerimus, quom omnẽ Europã & Asiam imperio nostro subiecerimus, quom Africa dicto paruerit, quom Hircanos, Indos, Aethiopas, Iberos, Armenos, Græcos, Italos, Thracas, Scythas, Germanos, Celtas, Bithynos, cæterasq; fermè omnes nationes obsequentes habuerimus, uenatoresq; & aucupes ac piscatores in totum orbem terrarum dimiserimus, qui nobis feras, pisces, aues undiq; colligerent: quarum deinde mores, naturam, conditionẽ magnus ille & planè naturæ miraculum Aristoteles spectaret, perspectamq; posteritati traderet. Quare qui sibi magis, quàm autoritati nostræ credit, opus est ut se maiorẽ opulentioremq; Alexandro, prudentiorẽ uero Aristotele existimet. Pi. Durum tamen credere quod tu nunquã uideris. Al. Durum quidem ijs qui plus nimio sibi tribuunt: facile autem si quis mundi amplitudinem & magnitudinem naturæ contempletur. Neq; uero tu credideris id canum genus si proletarium & uulgarum fuisset: à magno rege ad regem uictorem & rerum dominum mittẽdum fuisse: ceu nobis canes defuissent optimi cuiusq; generis: sed illi mittendi fuerũt, qui prorsus carerent exemplo: & de quibus non pertinaciter, sed non sine admiratione posteritas loqueretur. Quòd si ad me non fuissent missi, eosq; coràm non fuissem periclitatus: potui ego etiam de tanta pręstantia & raritate dubitare. Sed ita est ut Solon dicebat: senescẽtes quotidie discimus. Quare ego Anaxagoram, Aristotelem, cæterosq; philosophos libens audiebam: ut scilicet magnitudinem naturę intelligens nihil admirarer. Legebam etiam autores ueteres ac probatos, ut quod ætate uidere non dabatur, id lectione cognoscerem, & quotidie prudentior euaderem. Et imprimis Homerum semper habebam in manibus, qui planè omniũ fuit sapientissimus. Ita enim faciens minime uerebar, ne Aegyptij me semper iuuenem appellarent: qui res tantũ ætate mea gestas cognoscerem, & paucorũ annorum gesta meminissem. Pi. Tu quidem nonnihil dicere uideris: sed tamen facile credere ijs, quę ab hominũ opinione aliena sunt: pręsertim quom nulla ratio subsit, quę rẽ credibilem faciat: parũ abest à leui,

a leuitatis nota. Al. Recte ais si quis se facile credulum præstet. Duo nanque sunt Epicharmi præcepta, alterum ut sobrie uiuas, alterū ne temere fidem habeas. Sed ue luti leuitatis uitiū est promiscue omnia credere: ita nihil credere quom digni fide te-stes accedant, non potest non esse obstinati & sibi nimium tribuentis. Quare modi-ce omnia facienda sunt. sed tamen nihil est tam amplum, nihil tam admirabile & à consuetudine remotum, quod à natura fieri posse non debeamus æstimare. Neque ad-mirabile id putari debet, quod causa careat: sed quòd eius causa delitescat & mortali bus parum sit intellecta. Nam quis priusquam uideret credidisset, leonem iniecto ca-piti sago statim torpescere, aut uisis facibus consternari, uel audito gallo aufugere. Hæc sanè mira, quoniā eorum causa adhuc est in disquisitiōe. Sed nemo admiratur, quoniam iam uulgata & protrita sunt. At si quis harum rerū ignarus nunc prodeat, uelitque causas obstinatissime inficiari, & ab omnibus exibilabitur, & persuasionis cri mine condemnabitur. Pi. Prudenter omnia, sed adhuc unum superest, quod au dire maxime expeto. Al. Quid illud? Pi. Obsecro te imperatorum celeber-rime, per tui magnitudinem imperij, ne pigeat certaminis illius inter canem & leo-nem gesti mihi seriem spectaculumque enarrare: ut si quando aliquis ad superos ascen derit, id possim abs te præsertim tantæ autoritatis rege expositum per litteras domi no meo significare: ne quotidianas contentiones frustra exerceat, neúe clarissimos autores & fidissimum seruulum suum conuitijs & illusionibus immerito persequa-tur: neúe sycophantæ, qui ipsi adulantur, ex ea re ludos quotidie faciant. Al. Di cam tibi, & quidem paucis. Quom primum canis in amphitheatro leonē aspexit, to tus pilis inhorruit, ingentesque duos latratus emisit: ad quos leo subrectus cauda cœ-pit latera euerberare. Tum canis sine mora saltu in tergū leonis sese iniecit: sed quom eodem tempore leo sese arrexisset, oraque & ungues in eum obuertisset: canis qui pri-us erat in dextra, in sinistram desilijt. declinansque ingeniose aduersarium, se posterio-ra inuadere uelle simulauit: ad quæ tuenda quom leo se totum obtorsisset, rursus ille incredibili rapiditate finxit retrocedere & posteriorem partem inuadere. Tum leo quom in eandem partē auxilium ferret, progrediens neruos posterioris ceruicis qui inter caput & iubas interpositi sunt atrocissimo morsu corripuit: leonemque non ad-modum reluctantē, sed quasi illico procumbentē afflixit: ut non prius inde abscesse-rit, quàm illū exanimarit. abscessit autē illæsus omnino ac sine uulnere. Pi. Ad-de & canis formam amabo, ne quid huic desit desiderio. Al. Eius statura ad leo nem sesquitertia. Pilo cyaneo, id est subnigro. In armo posteriori macula una subruf-fa, cruribus uarris paulisper sed robustis. Vesco, id est neruoso magis corpore quàm pingui, magno capite & auribus arrectis, prominente rostro ac ualde dissecto: quod longi & sæui admodum dentes uallabant, pectore obeso ac procedente, tergo dupli ci, cauda breui potius quàm longa, uillis crassioribus hirsutus & quasi iubatus. Ven tre nō admodum carinato sed latiusculo, & posterius magis succincto, latratu admo dum horrendo, glaucis oculis, nec multum sanguine suffusis. Pi. Ipsum mihi de-pinxisti graphice, uideorque ad inferos descendens, haud sanè à uestibulo procul, ta-lem aspexisse cum Cerbero colluctantem. Al. Facile is esse potest.

Ego enim illum eo loco non uidi, utpote quem è uita decedens superstitem reli-querim.

CAELII CALCAGNINI DE MENSIBVS DIALOGVS, IN GRATIAM ALfonsi Calcagnini incœptus.

ALFONSVS. CÆLIVS.

REM periucundã mihi feceris mi Patrue, si ea quæ superioribus diebus dũ in xysto spatia faceremus, mihi de mensiũ partibus enarrasti: ea nunc sedens in exhedra locupletius dixeris, atq; in mentem reuocaueris. Ea enim sunt quæ nisi repetita & sæpius inculcata haud facile retineãtur. C. Faciã id lubenter. Quid enim mihi suauius quàm tua studia locupletare & tuis honestissimis petitionibus inseruire: ut ætatula ista tua, dum meliores fructus nobis ex ea pollicemur, interim flosculos dignos tanta expectatione depromat. Cæterum, nisi memoria excidit, quom de mensium partibus uerba faceremus, quædam tibi proposui compendia: quæ si diligenter teneres, haud sanè difficulter reliquum iter pergeres. Al. Senariolos illos (puto) inquis, quibus propè illius enarrationis summa continebatur: quos ego nõ secus memini ac digitos & ungues meos. Putabam enim me non parum adeptum: cæteraq; multo futura leuiora, quæ tunc perdifficilia uidebantur, si hæc memoriæ affixissem: ut quasi iactis fundamentis, ut persæpe solent opifices, quom occasio arrisisset, reliqua moles superstrueretur. Ea quom nunc occasio aduenerit: teq; solutum offendam, quod aliàs uix unquam contingit: non sum mihi profecto defuturus. Cæl. Bene habet. uideo enim compendijs illis memoriæ inhærentibus multo laboris minus instare. Sed ut ad rem accedamus, cedo senariolos illos, quos memoriter retinere profiteris. Al.

Menses calendis sua principia ineunt:
Quintamq; lucem nonæ sibi uendicant:
Quintilis unus, october, Maius, Martius,
Se septimanis auctos esse clamitant.
Nonas & Idus octo dies dirimunt.

Cæl. Recte ac fideliter. sed postquam constanter hæc meministi, dic rogo, unde tibi primum ratio dubitandi oboritur: nec enim parum acri ingenio aut parum profecisse existimari solet, cui recte & honeste dubitandi ratio cõstat. Al. Dicam paucis. Iam mihi cognitum est tris in partes menses diuidi, quorum initia calendas uocari. Dies quintos in plerisq; nonis occupari: quatuor menses excipe, qui septimanas, id est septimo die nonas habent. illud quoq; persuasum est mihi, inter nonas & Idus dies octo intercurrere. Hæc habeo propè explorata, sed illud dubiũ: quid causæ est, cur dies intercedentes non prorsus neq; recto ordine, sed præpostero ac retrogrado ad nonas, idus, calendasq; censeantur. Hæc enim numerorũ & quasi naturę peruersio non potest non animum grauiter permouere. Cæl. Atqui hæc nõ peruersio, sed recta ratio postulat, non temere sed à natura profecta. Tota siquidem mensis obseruatio ex mutatione ac uario aspectu lunæ pendet. Sicut enim annus solstitialis nihil est, nisi solis ambitus in circulo obliquo, ad eosdem articulos, unde discessit: sic mensis, id est annus menstruus, nihil est nisi lunę circuitus ad eadem momenta in Zodiaco: quæ momenta cõmodius in signorum Dodecamorijs quàm in ipsis signis annotantur. Nam signa stato temporis spatio è loco decedunt: dodecamoria, id est duodecim signorum sedes ac spatia, nunquam non eodem permanent immutabilia. Quom igitur mensis obseruatio ex uicibus Lunę, quas etiam phases dicunt, deducatur: sintq; tres optimates Lunæ aspectus: quom crescit, quom minuit, quom sole plena est: ita tres in partes maiores nostri mensem diuidendum duxerunt. Et quo quidem tempore incrementum recipit, nonas: quo ad plenilunium properat, idus: quo uero iam uetustescit & ad interluniũ abit: calendas uocauere. Hæc ratio est non

modo

modo triplicis diuisionis, sed præposteræ etiam annumerationis. Dies enim quisq; quo incremẽto, id est nonis, aut plenilunio, id est idibus, aut interlunio, id est calẽdis proximior est, eo distat minore dierũ numero: quo uero abest longius, hoc pluribus diebus recedit. Quàm enim foret absurdum si diem proximum seu pridianum nonis idibus calendis, aut quintum nonas, aut octauum idus & XVIII. calendas diceremus: quom tres illi dies nonarum, iduum, calendarum in mensibus fixi sint, ad eosq; cæteri dirigantur: & qui longius abstiterunt, iure etiam maiorum dierũ numero censeantur. Iure itaq; in mensibus qui nonas habent quintanas: diem qui calendas sequitur: non secundum aut pridie nonas sed quintum nonas dicimus: quòd quinq; àbsit diebus à nonis. Huius rei testimonium illud tibi dare potest, quod nonarum, iduum, calendarum dies ipse pro primo accipitur: præcedens, id est ab eo proximus qui pridianus uel pridie nonas Idus calendas uocatur, pro secundo accipi solet: tum demum ad tertium quartum & deinceps nonas idus calendas progredimur. Habẽt enim uim præpositionis postulantis accusatiuum numerariæ illæ uoces: licet non raro Cicero efferat per patriũ casum. ut tertio nonarum, iduum, calendarum. Sunt & qui non absurde ante præpositionem subintelligant: ut quom dixeris tertio nonas, interpreteris tertio die ante nonas. Et hæc quidem ratio peraccommoda est: sed ad hanc accedit imitatio Græcorum: à quibus nõ solum præclaras cõmentationes, sed absurdas nonnunquam sumus mutuati. Eorum, fateor, ratio à latinorum plerunq; ratione dissidet: habet tamen hac parte, quod cum latinorum ratione conuenire facile iudices. Et quo hãc quoq; lucrifacias, & quasi auctarium, superuacaneũ fortasse, ad rem de qua agitur, sed summę tamen utilitatis percipias, eam totam sub compendio tibi enarrabo: quom pręsertim apud nostrates non uideã qui eam explicauerit. Nam solus Macrobius eam summis labris attigit, alioqui in cæteris immodice profusus: ut mihi faciat suspicionem uel eam ignorasse, uel latinis auribus inuidisse. Al. Debebo tibi plurimũ patrue mi hoc uel auctarium uoces uel honestam accessionẽ: uel ut ego mihi olfacere uideor, partẽ ita annexam & cohærentẽ, ut sine piaculo disiungi aut prætermitti non possit. Cæl. Hoc igitur lubentius faciã, quo me tuo desiderio gratius facturũ intelligo. Paucis igitur accipe, Græcos ita mensem fuisse partitos, ut in partes tris diducatur: earũ partium quęlibet denos dies complectat̃. ex ijs partibus quę prima est ἱσταμένου, id est cõstantis sibi mẽsis dicit̃, quom scilicet luna διχότομος est, & in dies magis ac magis adolescit obuersis in ortũ cornibus à sole abscedens: ob id & principem mensis diem, quom primũ luna sese oculis offert, νουμηνίαν id est nouilunium uocauerunt: id omne tempus si ad obseruationẽ latinorum reuoces, non absurde fortasse nonis accõmodaueris: ex quo ego etiã nonas appellatas suspicari possum. Altera pars à dierũ numero nomen accepit denariũ excedente. Numeralibus em̃ uocibus perpetuũ est ut addas ὑπὲρ δέκα, id est supra decem. Exempli causa, μία ὑπὲρ δέκα, δύο ὑπὲρ δέκα, τρεῖς ὑπὲρ δέκα, atq; ita deinceps recto ordine: sicut & recto itẽ ordine superiorẽ ad partẽ numerãt ordinarijs numeris adiunctis, πρώτη ἱσταμένου, δευτέρα ἱσταμένου, τρίτη ἱσταμένου, ex qua numerationis specie latini nihil hauserũt, neq; habẽt quod in exẽplum uocent. Hoc omne tẽpus si ad maiorũ nostrorũ normã exigas, nõ iniuria fortasse idibus cõparaueris: luna sua absolute nacta incremẽta, iã plena, iam ad terras tota facie obuersa. Ex quo idus ueteres, mea quidẽ sententia, appellauerũt: ἀπὸ τοῦ ἰδεῖν. q; tum nox perspicua sit & luna pernox, in solis æmulationẽ effundens radios, & noctem diei continuans. Hæc uero dierum classis desinebat εἰς μεγάλην τὴν εἰκάδα: celso enim hoc epitheto diem uigesimam cõdecorabant Græci: uel quòd bis denarium summa numerorũ absolutum amplecteretur: uel quòd ad eam usq; diem mensis suũ decus tueretur: uel quòd eam diem sectatores Epicuri magna religione uenerarentur, qua magistrum natalem habuisse constabat. Ex quo etiam εἰκαδισταὶ sunt appellati, quasi tu uigesimarios dixeris. Fuisse autem magnam epicureorum existimationem, ueterum pleriq; nobis testatum reliquerunt. Tertiam mensis partem, hoc est postremam, Græci μηνὸς τοῦ φθίνοντος, id est mensis deficientis exolescentisq; uocauerunt: quom luna sua patitur detrimenta, nec iam procul est quin subeat solem & in fratris mancipium concedat: ob id omnia quæ à luna uigorẽ

suscipiunt, squallida, ieiuna inaniaq; periti obseruauerunt tam in terra quàm in mari. à quo defectu atq; deliquio nuncupatio imposita est: qunadoquidem meta, ad quam cursu properat, id est solis coniunctio magis habetur in æstimatione quàm lunæ pereuntis meatus. Hinc scilicet factum est, ut non iam prorsus & recta fiat numeratio, sed retrouersa ac præpostera. Nam quæ à uigesima die prima est, ea δεκάτη φθίνοντος, ἐνάτη φθίνοντος, ὀγδόη φθίνοντος, atq; ita deinceps ordine interuerso, donec ad postremã ascẽdamus: quę quoniã incidit in interluniũ, iccirco ἕνη καὶ νέα dicitur, ceu tu ueterẽ nouã appellaueris. nam quom luna sola radijs obruta sileat, partim ex superiore mense, partim ex imminente participare creditur. Hoc omne dierum interstitiũ si ad formã latinæ consuetudinis referas: illi simillimũ deprehendes, quod est ab idibus ad Calendas. Audisti puto ac percepisti unde latinorum ratio illa ab occipite non à fronte numerandi aut seminarium aut imitationẽ inuenerit: ut quorum id factum sit, iam non sit locus admirationi. Al. Etsi rationes quas superius attulisti, multo apud me plus polleant: tamen & Græcorum obseruationes ac mihi prius ignotas percepisse, & nostros maiores in hoc genere cum Græcis belle conuenisse, periucundũ fuit audire: tibiq; hoc nomine multam gratiã habeo. Cæl. Ex ijs quæ diximus illud quoq; lucellum adsequi potes, ut Homeri uersiculum notum quidem illum latinis, sed parum intellectum iam planè teneas, ex Odyssea, quom Vlysses Vlyssem aduenturũ auguratur, τοῦ μὲν φθίνοντος, τοῦ δ' ἱσταμένοιο, aut in calce præsentis, aut in principio futuri mensis. ἱσταμένοιο autem pro ἱσταμένου dixit more Ionico. Aristophanis item loca quædam, apud quem auari senes queruntur ἕνην καὶ νέαν, id est mensis finẽ aduentare: quo tempore menstruæ usuræ, quas nostri centesimas uocant, erant persoluẽdæ. Nec me præterit Sudam & alios quosdã interpretes ἕνην καὶ νέαν & νουμηνίαν eadem existimasse: sed qui diuersa dixerunt, ij mihi uidentur uero propiora tradidisse. νουμηνία quippe primo apparente luna uocitatur: ἕνη autem καὶ νέα, quom in eadem longitudine ac latitudine est cum sole. Neq; enim facile dixeris an uetus an noua dici mereaẽ, in utriusq; tẽporis collimitio posita. Al. Sed quid est quod Græci (id quod mihi multa ratione factum uidetur) mensium principia ab ineunte luna tam religiose auspicantur? Nostri minus accurate cælum respiciunt, & suas calendas tam uagas atq; incertas reliquerunt: ut nihil relictum sit præter dierum numerũ, quod de ijs liceat cuiq; affirmare. Cæl. Non tibi mi nepotule parum uideatur, quòd res ad numerum ueniat. Hominis enim naturæ ad facilitatem numero magis consentaneum nihil: ob id ueteres quæ deprompta erant ac parata, ea numero cõstare asseruerunt. Nam quom multis ferarum, elephanto puta qui nouam lunã salutat & se uiua aqua perfundit, aut orygi qui exorientem sirium adorat, aut cynocephalo qui sub æquinoctio dicitur solis umbras dimetiri, alijsúe brutorum quæ longum esset persequi, sit aliqua cæli cognitio naturæ indulgentia concessa: nullum est profecto quod numeri notionem præter hominem sit assecutum: & ob id solum hominẽ bene sapere prudentissime existimauerunt. Proinde quom dixeris rationem calendarum numero respondere, ne puta rem tenuem ac exiguam te dixisse. Sed & Romani qui ciuiles menses ex utilitate uitæ magis quàm ex præscripto astronomiæ instituerunt: non lunæ tantum habendam rationẽ putauerunt, sed & solis qui dodecamorion unum singulo mense percurrit: cuius cursum in effingendo & coordinando anno imprimis obseruandum duxerunt. Nam ut luna XII. suis anfractibus solis ambitum quotannis æquet: & cuiusq; dodecamorij peregrinationi pari passu respondeat, negat rerum ratio & naturæ maiestas: quiq; hæc conati sunt demonstrare, belle sibi illuserunt. Deprehensum quidem est à peritis singulis annis undeuiginti, lunæ solisq; meatus exæquari, ita ut ad articulos propè conueniant: ex quo numerus ille qui uulgo aureus dicitur, apud hosce obseruatores magnũ nomen inuenit. Sed hic responsus in summa non est, in partibus annotari potuit: tanta scilicet est utriusq; sideris in cæli peragratione discrepantia: quod ex eo intelligi facile potest. Nam quod eorum alterũ mẽstruo spatio, id est diebus XXXVIII & triente, perficit: uix alterum uertente anno, id est sexies altero tanto peruagari potest assidua rotatione, utpote nulli unquam labori obnoxium: ex quo cum Homerus

ἀκάμαντα

ἀκάμαντα nuncupauit. Ad hæc accedit, quòd immensa difficultas & propè inexhausta est, seruare è cœlo, quæ Græci appellant τὰ φαινόμενα, id est apparētia. & cætera quidem astra quom heliacum ortum faciunt: id est, à solis radijs, quibus prius tegebantur, abscedunt: uel ex VII partibus apparere incipiunt: quom luna interdum biduo sub sole remoretur, & uix tandē ex XIIII partibus emergat. Neq; enim tantū in ipsis nodis, seu articulis (ἀπόγαιον καὶ ἐπίγαιον Græci uocāt: imperito uerbo recētiores caudā & caput draconis appellāt, sic eclipticę sectiōes intelligētes) interlunia coitusúe fieri solent: sed quom primum luna tam propè accesserit in eadem linea, ut solis radios sentiat: lumenq; eò regerat, unde accepit. In eadem autē à me linea dictum est, quòd luna ad morē solis minimè moueatur eandem nunquam lineam excedens in latitudine præsertim. neq; enim defuerunt qui in profunditate moueri asseuerauerint. At luna, quæ ab ecliptica sex utrinq; partibus euagatur, nunc in austrum deiecta, nunc in medium subnixa cælum, nunc in septentriones & nostro imminens uertici conspicitur, uix unquam paucis noctibus eodem loco cōspicua. Quom ergo (ut ad propositum redeam) pauci eam à biduo quo latuit, exorientem cernant: quanto pauciores eam cōspecturi sunt, si ante biduum se terris cœperit ostentare. Profecto de Lynceo hinc nata est fabula: qui tam obscuram, ne dicam sublustrem, tam exilem ac propè nullam queat lunam suspicere. Quare Plinius quom rationem siderū duobus locis latine & exacte, quantum poterat illa ætas, tradidisset: agrestesq; homines admonuisset, ut solem lunam & quædam priuatim astra obseruarent: quo solstitia, æquinoctia, & sementum cæterarūq; actionum agrestium & totius rei uillaticę tempora animaduerterent: tum rei difficultatē pertesus & facile intelligens homini occupato non esse pronum cæli motus & astrorum aspectus occultationésue deprehendere: exerta quasi uoce inclamat: Cur cælū intueris agricola? cur sidera quæris rustice? iam te breuiore somno fessum premunt noctes. Ecce tibi inter herbas tuas spargo peculiares stellas, easq; uespere & ab opere disiungēti ostēdo. Ac ne possis prætexere, miraculo sollicito. Vidés ne ut fulgor igni similis alarū cōpressu tegatur, secumq; lucem habeat & noctem? Dedi ecce tibi herbas horarū indices: ut ne sic quidem oculos tuos à terra reuoces. Heliotropium ac lupinum circumaguntur cum sole. Cur etiam nunc altius suspectas, ipsumq; cælum scrutaris? habes ante pedes tuos ecce Vergilias. Incertis hęc diebus proueniunt: durantq; fœdere sideris huiusce. Partumq; eas illius esse certum est. proinde quisquis æstiuos fructus ante illas seuerit, ipse frustrabitur sese. hoc interuallo & apicula procedens fabam florere indicat: fabaq; florescens eam euocat. Dabitur & aliud finiti frigoris indicium. Quom germinare uideris morum, iniuriam postea frigoris timere nolito. Et quæ deinceps in hanc sententiam sequunt. Al. Ni sum tibi grauis interpellator, priusquā ulterius progrediamur, amabo mi patrue duo quæ scrupū faciunt & cogitationē remorantur, mihi lubens expedi. Testimonio usus Homeri, solem ἀκάμαντα, id est indefessum uocitasti: cur ergo apud Vergilium Iopas ille canit errantē lunam, solisq; labores? sed alterum illud est grauioris operæ. Quom enim dixeris ciuiles menses ex solo dierum numero, non etiam ex cælesti obseruatione pendere: non uideo qui fieri possit, ut Græcorum aliarumq; gentium quæ in mensibus digerendis astrorum cælíq; pręsidio utuntur, ratio cum Romana coordinatione conueniat. Illi siquidem ad præscriptū menses dirigūt: mundumq; & mundi anfractus habent in consilio: nos priuatim nostro iudicio fruimur, dierū dimensione contenti. Cæl. Multū interest Alfonse, an quis laboribus exerceať, an laboribus succumbat. Herculis ęrumnas omnes decantāt, & ex Dijs nemo laboriosior celebrať. rursus tamē inuictus insuperabilisq; omniū consensu diciť: & qui in Herculem pæana scripserunt, nullo libentius titulo utunť. Quid de palma dixerim? Quæ quo magis onere prægrauatur, hoc fortius ac ualentius reluctatur: ut intelligas longe inter se diuersa esse, labores pati, & laboribus manus dare. Stoici exprobrant laborum sensum, & turpe existimant uel conqueri uel ingemiscere: utpote qui hominem ἀπαθῆ fieri uolebant, ἀναλγησίαν q; approbant. Eorum sententiā noua academia exsibilauit, humanos esse affectus affirmans, eosq; ab homine auelli posse pernegans; cōtra sinere se illis peruinci ac expugnari fœdum atq; detestabile.

Quãuis, si uera fateamur, neq; sol neq; luna neq; cętera corpora cælestia in defungẽdis suis muneribus labores ullos sentiunt: sed pacata, omniq; labore abdicato, imperio summi opificis obsequuntur suasq; uices obeunt. Sic Plinius laborare lunam creditum ait ab hac mortalitate, sic Vergilius labores solis appellauit, ex opinione hominũ potius quàm ueritate id suadẽte. Sic Ouidius, ut poetam decet, loco quodam solis labores enumerat.

Ardua (inquit) prima uia est, & qua uix mane recentes
Enituntur equi, medio est altissima cælo.
Vnde mare & terras ipsi mihi sæpe uidere
Fit timor, & pauida trepidat formidine pectus.
Vltima prona uia est: & eget moderamine certo.
Tunc etiam quæ me subiectis excipit undis,
Ne ferar in præceps, Tethys solet ipsa uereri.
Adde quod assidua rapitur uertigine cælum,
Syderaq; alta trahit, celeriq; uolumine torquet.
Nitor in aduersum. nec me, qui cætera, uincit
Impetus: & rapido contrarius euehor orbi.

Quòd uero menses gentium ad scrupulum cum nostris mensibus non posse conuenire autumas, id tam uerum ac perspectum est, ut persæpe sim admiratus uiros doctissimos & frequenti lectione institutos mensem mensi ita comparasse quasi ad unguem inter se responderent: quom fieri nullo modo possit, ut quæ uarijs initijs auspicantur, uarijsq; terminis desinunt, ea in uniuersum conueniant & exæquentur. Nos numero sumus contenti, ut tu recte dixisti, quem cuiq; mensium olim indiximus: ut dierũ summa solis progressibus deniq; congruat: quæ supputando dies trecenos quinos & sexagenos cum quadrante demptis aliquot minutis amplectitur. Qui autem malũt annum ad lunæ rationẽ digerere, eumq; duodecim lunæ cursibus claudere, ij dies trecenos quaternos & quinquagenos enumerant cum triente, & momenta DCCCLXXVI. quorum mille octuaginta horam conficiunt. Id quod facile intelligere potest, qui menstruis lunæ excursibus dies undetriginta, horas duodecim, momenta DCCXCIII. tribuit. In quo illud quoq; aditur incommodũ: quòd lunam alij ex uero motu, alij ex medio, alij ab exæquante speculantur: quæ res uaria admodum mensibus initia conciliat. Hebræi certè, qui sibi disciplinarum semina arrogant: quom ex medio motu eorum pendeat obseruatio, Neomenias suas frequenter tunc demũ pronuntiant, ac solenni ritu à maioribus tradito celebrant, quom iam luna cornibus prædita diu in cœlo se conspiciendã præbuit: quod in uirgine ac libra plerunq; euenisse periti prodiderunt. Quę res quantam caliginem rebus inuehat & quàm absurda sit: tu, uel me tacẽte, potes cognoscere. Neq; id mirum: nam quom solis cursus tam certus ac status sit, lunæ uero tam incertus atq; inconstans: nihil mirũ si uarij & inconstantes quoq; effectus contingant: ex quibus dissidia illa gentiũ oboriri necesse est. Huius rei testimoniũ tum aliunde, tum ex Plinio nostro mutuari potes: qui tantæ autor historiæ sibi ita diuersa loquitur, ut nonnulli ausi sint eo nomine eum falsi arguere, eumq; in iudicium uocare. Nam de apparitionibus lunæ agens libro secundo: Post interlunium, inquit, quom XIIII partibus à sole abscesserit, secunda demum nocte horæ unius dodrantis semuncias lucere testatur, id est tres unius horæ quartas & insuper horæ partem quartam & uigesimam: tantundem in posterum semper adijcientem usq; ad plenum orbem, tantundemq; detrahentẽ usq; ad diminutionem. Rursus libro XVIII. hac ipsa de re uerba faciens aliquot scrupulos adiecit, non iam dodrantis semũcias, sed dextantem sicilicum, id est quinq; unius horæ sextas & insuper horæ partem octauam & quadragesimã lucere professus: atq; ita multiplicatis horarũ portionibus, quantũ excrescens primis partibus noctis detraxerit, quod sub terris agat: tantundem nouissimis ex die adijciet super terrã. Quæ differentia constat tribus sicilicis, id est semuncia & semuncię dimidio. Quam diuersitatẽ uir doctissimus Hermolaus ita dirimere conatus est: ut adseruerit Plinium in secundo doctis ac peritis, in octauo decimo rusticis & colonis scripsisse; quæ defensio parũ

mihi

mihi uisa est idonea: quom non minus habeat prior difficultatis quàm posterior, utpote quom utraque de cælo pendeat, ijsdemque rationibus nitatur. Sed uaria & inconstans autorum obseruatio in hanc suspicionem Plinium adduxit: quos secutus ille non hoc tãtum loco diuersa prodidit: qui autores si ad nostrã ætatem incolumes mansissent, facile possent Plinium à calumnia uendicare. Al. Memini te aliquando hac defensione usum apud clarissimũ uirum Nicolaum Leonicenum acerrimũ Plinianæ dignitatis oppugnatorem: quom ille animi gratia in xysto nostrorum uiridium deambularet: & de lunę terræque magnitudine sermo incidisset: quo defendendi genere prorritatus optimi senis animus, paulo durius quàm ferret eius consuetudo, respondit hac defensione tantum abesse ut Plinij crimen leuaretur, ut prægrauaretur magis: & abs te grauius eo patrocinio existimationẽ illius, quàm à se sua accusatione allidi. Quom enim ipse tum inscitiæ, tum socordiæ reum ageret Plinium, quæ duo crimina hominis diligentia & asiduitate corrigi possunt: a te illud quod naturæ beneficentiæ debetur, & nulla reparari potest industria, Plinio iudicium adimi: ut quem diceres sine discrimine, sine rerum optione omnia in syluam aceruumque suæ historię congessisse: more eorum artificũ qui cariosam & ætate tabescẽtem iuxta & solidam materiam operi admiscent: ut necesse sit non longo pòst tempore totam molem corrumpi, dum solidæ partes deterioris materiæ uitio labefactantur. Quom tamen uideamus bruta animalia & ratione carẽtia seligere solere quid naturæ suę aduersum, quid sit cõsentaneũ: quid esculentum, quid minime esui accõmodatum. Et profecto ita est: cui enim sensus cõmunis, id est iudicium ablatum itur: is grauius periclitari solet, quàm qui multarum rerũ disciplinarumque cognitione priuatur; utpote quom nihil posit cogitare distinctum ac digestum, nihil cum dispositione ordineque coniunctum. Quæ duo si absint scriptori, ne scriptoris quidem nomẽ mereri potest: tantum abest ut in eis monumentis diuinum quicquam inueniri posit: ut sapientisime scripsit Plato.

SVMMO PRINCIPI AC DOMINO MEO D. HIPPOlyto cardinali Estensi Cælius Calcagninus seruulus felicitatem.

LOCRI epizephyrij quom Dis immortalibus statuissent uotum persoluere, & eorum agros magna uastitas desolasset, omnesque uictimæ forẽt conclamatæ, cõmenti sunt ludicrũ prorsus ac ridiculum expiaminis genus. Nam cucumeribus qui forte aderant, suffigẽtes ligneos tibicines, ceu pedamenta quatuor, formantesque in morem quadrupedis, eos boues nuncuparunt, & prosectorum instar in flammas porriecerunt: atque ita Dis abunde litatum existimauerunt. Ego itidem amplisime princeps quom non inueniã qua ratione excellenti tuæ in me liberalitati uices reddam, ex qua & in posterum spes omnium rerum mearum facile pendet: offero tamen ex chartabula quædam biduo Saturnalium excusa, quasi imaginarium meæ gratitudinis simulachrũ: ut si me minus munificum, certè non ingratisimum agnoscas. Bene uale princeps eminẽtisime, adiuratisimi seruuli tui memor Ferrariæ Calendis Ianuarij M D V.

AD EVNDEM ILLVSTRISSIMVM PRINCIPEM.

Sanè opus hoc fuerat paruum, nunc maxime princeps
　Ingens auspicijs incipit esse tuis.
Sic sacra mox fiunt, superis quæcunque dicamus.
　Numinis & ratio principis una eadem est.

ARGVMENTVM.

Vita mortalium affectibus acta corporeis, Pythagoricis symbolis conscripta.

CAELII CALCAGNINI APOLOGVS CVI TITVLVS SOMATIA.

GLAVCO ET EVTHYPHRON.

N ARRABAT mihi olim Beccefelinus uir multæ memorię, genere Phrygius, qui se tamẽ Arcadem mallet appellari, historiã profecto admirabilem sed plerisq; inauditam. Hanc se ab Ero Pamphylio, qui pro patria obtruncatus, duodecima die iam pyræ impositus uitæ restitutus est, iactabat accepisse. Hãc tibi quando ocium est Euthyphron, nec quicquã melius licet meminisse, quasi per linguarum traduces posteris narrandam commendabo. Eut. Nescio quo malo fato eueniat, ut boni uiri liuoris uix unquã aculeos posśint subterfugere. Quoties enim memoria repeto Beccefelinum uirum fuisse multi consilij multaq; prudentia insignẽ, grauiter uero poetam quendam eum tanquam senio desipientẽ accusasse: & quasi de eo adagium effinxisse, Beccefelinus insanit. Sed tu perge ut receperas. Glau. Id agam lubens, sed prius Palladem implorabo, cuius maiora quinquatria hodie colimus, cuiusq; peplum coccineum ex arce suspicimus: uelit nobis feliciter adesse totiusq; rei recordationẽ inspirare: ne quid forte inscij per eius solennitatem mentiamur. Eut. Adsit igitur Ioue nata, tibiq; dicendi mihi audiendi facultatem annuat. Glau. Aiebat Beccefelinus se olim fuisse in Pamphylia quom adhuc puer esset, & audisse eum qui pridie quàm illuc perueniret reuixerat, mira illa & incredibilia recensentem de animarum descensu, de duobus hiatibus, de iudicibus inferorum. tum uero, quod me maxime terruit, de uiris illis aspectu igneis. Pingebat etiam nobis sedens tanquam penicillo in cinere, necesśitatis fusum Adamantinum, eiusq; octo uertigia alternis nexibus inter se cõparia. tum sirenes dissonis concentibus cõsonas. Interdũ surgens prophetã quendam nobis perspicacem ualde & totum oculeum indicabat: asśidentesq; huic tres aniculas candidis uestibus ornatas, quas necesśitatis filias asserebat. Harum una ad mortales lethiferosq; anfractus diurnas animas aduocabat. Sed quid innuis? Eut. Iniecisti scrupulum, quomodo diurnas animas appellaueris. Glau. Si æternarum rerum immortalitatem animaduerteris, facile intelliges diem esse, aut si quid breuius est, quicquid ætatis degimus: diurnasq; animas merito nũcupari, quæ hoc terreo carcere concludantur: quasi die uno, & eo quidem nocturno. Sed mirum erat quo desiderio accitas dicebat accurrere, & quasi ex cistula sibi uitas adoptare. mox Amelitã bibere & Letheum campum asphodelis undiq; consitum pererrare. Mox nonnullas grandi quadam fœmina duce, cui inconniuentes oculi etiam à tergo, non sine ui ac tonitru ceu splendicãtia sydera ad nos emicuisse. Nos uero imprimis oblectauit spectaculũ, quod aiebat ille se aduertisse nõ sine plurima uoluptate: quod ut narraret superis, imperatum est sub pœna Lethei proluuij. Namq; id animabus maximum supplicium. Eut. Age inquam, & puluino inhærens edissere. Glau. Pratum esse centum stadiorũ indicabat. Hoc quidem floribus & arbusculis insigne, hoc non rubis lappisq; senticosum. Huc aiebat crebro puellam quandam forma pulcherrimam, genere æthereã, Psychen nomine, multisciam fœminã sed parum forticulam nec satis propositi tenacem, ex Iouis ipsius atrio decurrere, phœniceo curriculo sed eo admodum uegeto insidentẽ: cui absides crystallinæ, in Vulcani tamẽ officina conferuminatæ. Curriculum uero monstra duo uisu horrenda effreno impetu pertrahebant. Vtriq; igneum caput: sed alteri cornutum, alteri auritũ tantum. posterior membratura omnino differebat. Nam cui cornutum caput, clunes erant leonis instar. cui uero auritum tantum, anguinos imitabantur amplexus. Sed eo impetu excursabãt,

repugna-

repugnabantq; habenis quas suis manibus Tritonia compegerat: quòd nisi puer scitulus admodum & totus teres, quẽ Logum uocitant Elysia, mature accurrisset: metus ingens imminebat, ne mõstra illa indomita puellam iam iam attonitã & parum sui compotem, per plana quidem primo & florulenta loca, mox in præcipitia & rupi um deuexa qua tartarus petitur, miserabiliter rapuissent. Tũ uero cælitus puer hic Psychen sinistra propere amplexus excussam solio restituit: dextra lora iã uaga, iam destituta fortiter comprehendit: monstraq; renitẽtia ac insultantia, nunc uirga nunc freno compescuit, & per loca quædam asperrima ac confragosa tandem in amœnissimum collem deduxit. Tum uero puellæ uerbis paucis auri insusurratis, cõmendatisq; habenis & indicato itinere desiluit: atq;, ut sibi uideri dicebat, per catenam auream in cælũ usq; perrepsit. Euthy. Heu quàm timeo, quorsum puer abierit, cúrue Psychen destituerit. Glau. In sese abijsse, catenãq; deuorasse referebat. Quod quom nos plurimum miraremur, facile araneorũ exemplo persuasit, qui dum fila uomunt, descendunt; scandunt, dum uorant. Abijt uero ad magna quædam opificia. Pu er enim hic naturę magister creditur. Qui ceu è cornu per prata flores digerit, apicu las uariegat, ceruorũ cornibus ramusculos informat, auiũ uoculas dearticulat, acipẽse ri præposteras squammas accõmodat. Aderat tamen puellæ dum putaretur abesse: abscedens quoq; pileolũ dono dedit, quo se agnosceret suæ spontis: atq; inde digressus, è cæli specula, unde omnia prospectat, quicquid ageret diligenter arbitrabatur. Sed ad Psychen redeo. Hæc enim digresso annoso puero aberrat paululum itinere, longe longe inquam decessit à Macaria: quæ urbs est omniũ opulentissima, sed pau cis ciuibus uerũ ijs egregijs illustrata. Est aũt sita excelso quodam loco, cincta undiq; nemore aureo, constructa argyrodamante. Hunc locum se tantum uidisse aiebat: ab ingressu enim Aetoleõtes procul summouisse. Sic enim arceẽ quisquis Aretes uirgi nis, quæ Vranij oppidi foribus præsidet, syngrapham nõ protulerit. Deflexo igitur tramite per decliuia quædam ilicibus & cupressis cincta in Somatiam peruentũ est tandem, quæ omnis sarcolitho lapide uilissimo constat. Hinc ingens turba obuiam uenit. Monstra uero quæ uehiculum trahebant, sponte urbem ingressa sunt, & per amplissimũ campũ depascebant. Curabant aũt ea duo staturosi uiri de gigantũ semi nio, ut ferebant: Cõcupio alteri, Elatio alteri nomen. hic omnes comites Psychen re clamantes destituere, & locum adeò sordidum recusarunt accedere. Athanasia sola omnium fidissima, indignãs licet, à latere tamen ne digitulo quidem unquam uoluit abscedere. Hic præter cyminũ, papauer, & sardoam uix aliud nascitur gramen. pauci tantum, & ij quidem qui ab urbe longius habitant, festis diebus nasturcium mordicant. Sorte autem hoc loco regnum contigit Chrysio, uiro summo & ingenioso admodum, cui uxor fœminarum nitidissima Argyria: quos populares adeò colũt, ut eis aras Dis omissis erexerint, seq; illis totos ceu numinibus manciparint. Pedissequarum uero & ministrorum turbas nullius facundia possit explicare. Excipiebat enim aduentores in limine Colacia, lætissima uultu fœmina, sed personata, & quoties lubuerit uersipellis. Nemo tamẽ admittebatur, nisi Tyche prius rerum omniũ & ipsius etiã Chrysij regina approbauerit. Duo magni custodes astabãt in uestibulo, Ochrus & Phobus, alter colore buxeo, alter igneo notabilis. Mox Philotimia ingentem lapidem uoluens, nunc turgidis buccis cunctos aspernata, nunc facili manu uilissimum quemq; attrectans. In penitiori aula duo erant intestina cubicula diuerso apparatu. Hoc quidẽ habitabat Philargyria, rugosa anus, squallida, truculẽta, impia, altrix Chrysij, Apates soror, qua nulla præstantior in tota regia habetur, nec odiosior. Hic Phonos totus cruore perlitus, hic Epibule, scortilla tenebrosa fermè sub hy pogeis abdita: nisi Chronus uir longimanus barbitio promisso uenerabilis eas latebris extruserit, atq; Alethiæ filiæ, nudæ quidem & omni amictu reiecto, fortissime excruciandas tradiderit. Earum uero patrociniũ è uestigio Pseudus suscipit famosus aduocatus, cincinnatus & myrobrechatus undiq;, ne quis stigmata eius fronti impressa possit agnoscere. Testem autem secum ducit Hypocrisin, fœminam sibi simili mam, uirulẽtos angues pallio occulentem, sed palàm Misericordiam imprecantem. Hanc si eiulatibus & lacrymis exorauerit, anguem illico iudicibus insinuat. eam ue

ro iugiter

ro iugiter flagello instar Tisiphones subsequit Synidesis uirgo pudicissima atq; integerrima, quæ miro amore Psychen amplectitur. Hac comite nunq; aberrat, nunquã fallitur, nunq; præceps it. Id iudicium &si acerrimũ sit, inuocato tamen Chrysij nomine, obmutescũt obsurdescũt, & prorsus exoculant iudices. Immo uero, quod nefas puto, cælestis uirgo immortalis Astræę proles fœdissime oblinitur, & à subsellijs procul exturbatur. Adest præterea eodẽ cubiculo macilenta fœmina ac penè ossea, sese excruciãs atq; alte inclamitans, pereas sol qui alias illuminas plagas. Hęc Phthonia nomine ferebat, cuius limini inscriptũ est: fœlix supplicij domus. Haud lõge hinc Misus, toruo metuẽdus obtutu, mox trilinguis Erithia, mox Polemus ære ac purpureo paludamento insignis: quẽ Bellona & Enyalio satum perhibent. Huic contubernales, Boetus, Thymus, Hormus, Stenagmus, Dimus, Tromus, Phyzacinus, omnium deniq; extremus Brotolœgus Dis hominibusq; inuisus. Longa deinde manus senum, multiq; ab arce Sophiæ transfugæ, eodem cubiculo deprehenduntur. Secus uero dextram Asotia atrium habet corpulenta mulier, amans quidem Chrysij, sed eius parum tenax. Proinde tergo semper incumbit gracilenta uirgo succincta, scissili paliastro semiamicta, oculis uegetis, expeditis manibus, ut creditur plurimum ingeniosa, sed cuius consuetudini omnes renuntient. Hanc Peniam nuncupant. has inter crines laniat fœmella quædam nimium querula, ancipitẽ gladium tenẽs & se ipsam suffodiens: Metanœæ nomen esse profitentur. Comites uero & ministros habet innumeros: quos inter prçstat Aselgia, Narceq; dextrum pollicẽ mãca, & Methe gressus succidua, tristiq; anhelitu Polyphagia, & uolsis dentibus Lœdoria: iuuenesq; plurimi discincti, quos omnes Diacoreusis exoticis unguentis perlita & cymatili ueste ornata capistro uno trahit, in plurimas tamen series & catenulas diuiso. Pendent autem nõ collo, non humeris, non pectore, sed ex ipsis oculis: quos nodis acerrimis illigauit. Euthy. Admirabile spectaculũ narras, & oppido terriculosum. Glau. Si cætera acceperis, hęc nugas putabis. Aselgia enim quam modo inter cæteros pręstare dixi, multorum mortaliũ cœtum multifido capistro trahit: cuius fissiles laciniæ inhærent his quidem faucibus ceu pisciculis: hi perstringuntur naribus ceu bubali: alij (quod me pudet) uerendis pertrahuntur. Tecta itidem summa pensilis hortulus, qualem Adonidis ferunt, cõtegebat. In hoc fœmina eximia pulchritudine, quæ solo uultu quemuis poterat illicere, oblectabatur, nunc floridos narcissos legens, nunc calathis componens bene olentes amaracos, nunc sutiles rosas corollis intexens, flexipedesq; uiolas congerens odorata uacinia picturabat. Concertabant ocioso labori primulis unguibus Charites & aureis uolucres pinnulis Cupidines: qbus solis ferũt licere uel absentia perstringere. Qui è uestigio Psychen minime recusantem excepere. Hortulũ uero auris genitalibus Chloris leniter perflabat, uernãq; temperiẽ loco iugiter concibat, præter amarantos omnigenos flores educãs. Alibi feruida æstas & glacie concreta hyems, hic uer perpetuum & musteus semper autumnus. Addebat præterea medio foro hyalina columna propositas esse admirabiles quasdam leges, quibus ciuitas uniuersa obtẽperabat. Illæ quidẽ erant innumeræ, sed insignes quasdam ex his recensebat. Omnium uero prima, ut quisquis aduersus maiestatem Chrysij quippiam aut sensisset aut molitus esset, infamis ac degener haberetur, summaq; inopia damnaretur. Statuebat autem ut ei uxoriq; eius semper augustæ immortales honores decernerentur: eorũq; puluinaribus excolendis è genere Harpagonio flamines duo adderentur: quos si quis uiolasset, more maiorum plecteretur. Sanciebatur etiam ut maximum iusiurandum S. P. Q. Somatiani foret per numen salutemq; D. Imp. Chrysij semper inuicti. Indicebatur uero lanijs, fartoribus, cetarijs, macellarijs deniq; omnibus: milia basilicorum (sic enim dicuntur quibus utuntur reges numismata) sacro ærario repræsentãda, quo cerbero aditiale epulum celebrari posset: quandoquidem monstrum illud in Somatia stabulatur nõ triceps ut uulgo creditur, sed quinq; capita protendens dissimilia. In fures statutum erat plumarium supplicium, quod sic infertur nocentibus. Extenduntur enim illi plumeis puluinis, pendentesq; ab oscillis in auras die una iactãtur. Homicidis uero exilium procul ab urbe & relegatio in insulas Thanatides proposita est. Quòd si quis horum ad statuam principis confu-

pis cõfugerit, insons indemnisq; esto. Item quicunq; diuinatorẽ, philosophũ, prophetámue ausus fuerit se profiteri, aut supra cæterorũ conditionẽ euexerit, nudus palàm cymino perlinatur: ustulatisq; superciliis, Epicharmatis flagello multa cum exibilatione populi castigetur. Soli Astrologorũ generi liceat lunas in calceis prætextáq; cicadis appensam publice gestare, eisq; fas purpuratorũ more in XIIII gradibus uel orchestra quando & quotiẽs libuerit sine curionis interpellatione assidere. Lauro coronari nemo possit præter Imp. prægloriosissimũ, eiusq; prolẽ ubiq; triumphalem. Si quisquã uel imprudẽs uel dolo malo contrà tentauerit, reus fiat uiolatæ maiestatis. Poetis si forte populum oblectarint, ad memoriam sempiternam rogatione S.P.Q. Somatiani lacerna myrrhea decernatur. Aduenæ permittebantur urbẽ decennio colere. Postmodum conuasatis sarcinulis excedere, excedentesq; puluerem calceis excutere, quaq; habitassent euerrere iubebantur: & quascunq; inde quisquilias erasissent, conscendentes pontem quo Amelita traiicitur, in profluentem omnes effundere. Legibus autẽ sumptuariis cauebatur: ne quis prius melliti quicquã attingeret, quàm absinthitẽ libasset, cæterisq; conuiuis propinasset. In coniugandis autem fœminis hic mos seruabatur. Simulac ad ætatem nubilem adoleuerãt, diebus septem in templo Veneris prostabant, orantes deam ut sibi fœliciter aspiraret: accedentes autem uiri erogabant mercedem experiminis. Sic enim stuprum illud appellabant, unde nouis nuptis dos comparabatur. Nocte septima pellibus incubabant. Ecce autem cælitus Venus toto suo numine quencunq; uolebat puellę coniugari, eum pudendis ita innectebat colligabatq;, ut dissolui nullo conatu nullis uiribus omnino posset: donec annosus senex ædis Veneriæ custos deprecationibus quibusdam excantatis, & alimmate ædonio perfricatis, succinctisq; cnyzæ ramusculis ueniam impetraret. Nascẽtes uero pueros excipiebat Ilithya obstetrix ingeniosa, exceptosq; illico in polycnizemate lauacro uberi perluebat: atq; in atrio Lucinæ lecto strato quantus Herculem caperet, eos imponẽs genio Iunoniq; initiabat: moxq; Apatoris facula collustrabat. Admirabilem quoq; omnibusq; insuetum morẽ condendi defunctos indicabat. Nudantes enim cadauera suspendentesq; uncino ferreo, undecunq; sarmentis ambibant: accendebantq; ignes ingentes circumquaq;. Deliquebant igitur paulatim corpora flammoso igni resoluta, excipiebanturq; liquentes stillę & profflui adipes pollubris aheneis, donec omnino nihil superesset: qui mox urnulis crystallinis cõditi ad usus annuos retinebantur: quandoquidem Thanatusia more Argiuorum quotannis solenniter celebrant, pinguiq; parentum & cognatorum perliti ad modulos lydios urbem discursant: extinctisq; ubiq; ignibus nona demum luce ferreos malleos collidentes precario rursus eliciunt. Aiebat itidem plurima alia præter opinionẽ eum addidisse: quæ neq; tẽpus neq; memoria satis suppeditat: sed illud quodammodo nefas esset præterire. Aereis enim postibus prętorii ingẽtes aures decem utrinq; solido auro cõpactas prominere asserebat: quas inter semilingula uisebatur. Hoc ille quom animaduertisset, uerecunde admodum se percunctatũ esse senem grauitate multa conspicuum dicebat: qui sibi facile ac humaniter respondit. Optime hospes, an solus ignoras, audire multa regibus, loqui uero uel paucissima licere. Supra fores eximiũ ac colosseũ gryphem locarãt, qui alis palatium uniuersum fermè inumbrabat: eratq; titulus magnifice gemmis literarum uice cõscriptus. Gloriosō imp.n. Chrysio fortiss. ac feliciss. P.P.P. Macarisor. Pot. XI. Eudęmonio XXX. Peniatico, Symphoretico, Onidetico, Dicæosynio, Algetico. D. N. opt. max. semper Aug. S.P.Q.S. numini maiestatis eius addictissimus. Excubabant uero prætorio ad decem chiliades somatophylacum, quos alii chrysaspides ab ornatu malunt appellare. Stabant uero hi semper in procinctu. suspicio enim multa erat, ne Sophienses qui arcem proximam tenent, aggrederentur improuisos: & eo magis terror ingruebat, quòd iam aliquot primarii uiri è Somatia ad illos profugerant inuito & multũ reclamante Chrysio: indictaq; erat bonorum omnium clarigatio, si quis iniussu principis urbe pedem extulisset. Sed quid eos motus subsequutũ sit, quantoúe tempore Psyche ibi uersata sit, cras repetã cõmodius. Eu. Facile id patior Glauco, uel ut dicen

di lassitudinem mollias: uel ut Palladi monogeniæ, quæ me tam beatis sermonibus hodie fortunauit, sub uespera accensas lampades per manus liceat traducere. Tu uero cras mature aderis sacræ narrationis uadimonium persoluturus, ut recepisti.

CAELII CALCAGNINI APOLOGVS CVI TITVLVS LINELÆON, AD HERCVlem primum, ducem Ferrariæ secundum.

QVOM Natura olim omnia parturiret, statuissetq; utpote parẽs indulgentissima ea procreare quę homini futura essent quàm saluberrima: parcas quibus facile omnium seculorum nosse uolumina, conuenit rogauitq; ut futura indicarent, quo cautius operi posset consulere. Illæ Iouis arcana, & Themidis rationaria non inuitæ aperuerunt: cumq; innumera prędixissent, Clotho hæc fatidico modulatu præcinuit:

Olim tempus erit multis uoluentibus annis
Vera Iouis proles quom demittetur olympo
Alcides: miseras qui monstris uendicet urbes.
Heu quæ bella prement, heu prælia quanta, quot hostes
Vnius insurgent capiti. pone aspera Iuno
Pone truces animos: uix incunabula tandem
Tuta manent: uirgo, leo, uipera, setiger anguis,
Quò ruitis, uolucres quò ferrea mittitis arma?
Quò manes, quò turba herebi liuentia tela
Exacuunt, quanta premitur caput Herculis umbra?
Tuq; age magna parens magnum tuearis alumnum.

Hæc cum accepisset omniparens Natura, plurimum exterrita, cœpit secum meditari, qua ratione posset Herculis pericula anteuertere. Quomq; diu uolutasset, & intelligeret frustra leges semel in omne genus statutas uelle immutare, animi anxia & cordis ægra isthæc remedia excogitauit. Namq; aduersus feras & monstra horrentia semina quædam triquetrorum ignium è sinu fortitudinis excipiens, halituq; Palladis souenda præbens, ferreum robur educauit: unde olim claua Herculi compacta, qua uictor terras perlustraret. Sunt & qui fatorum notionem & loquendi uim inspirasse asseuerent: quod nec Musæ pernegarunt. Quantumq; ad monstra attinebat, satis consultum uidebatur. At illud grauiori consilio pensitari oportebat, quomodo scilicet è medijs Orci faucibus maniumq; coniuratione & umbrarum conflictu fas esset iam depositum iam conclamatum Herculem reuocare. Placuit igitur Apollinis ceu fidissimi adiutoris audire sententiam: qui sicut Græca nuncupatione λόξιο appellatur, ita obliquo ac dubio carmine illico respondit:

Insano boreæ subducite semina fraudum.

Nec amplius locutus, neq; ut plura loqueretur ullis precibus adigi potuit. Voluebat igitur secum Natura, quid perplexũ atq; implicatũ sibi uellet oraculum. Prænestinas deniq; sortes libuit percũctari, quom Phœbi sortẽ sorte indigere agnosceret. Eo demum quom uenisset, reclusa oleagina arcula roboreis tabellis Aegyptiacas notulas admirata est. Nam carbasus ceu uentis incumbentibus drupæ infixa uisebatur: & de saxo exciso uox prodijt: Fata uetant, uotũ Messenia creta moratur. Hic etiam illusa rerum parens, quæ scilicet post longos temporum anfractus uentura non intelligebat; diuq; anceps, & quæ ipsa mox erat structura non satis perspiciens, Themin longæuam fœ-

grauam fœminã atq; omniſciam adire conſtituit: precabaturq; ut ſibi adeſſet, & quę in Herculis ſalutem fore prouideret, ea facile expediret. Sed anus ocioſa fulciens cubito caput ſic infit. Filius meus Cupido olim in crepũdijs Ioui colludebat Opegenito: alebantq; certatim coturnices, quarum paria uelut in harena committebant. Ibat uero perſæpe filiolus meus in ſyluã, unde tu rerum ſemina mutuaris: auiculasq; iam ſemineces & luxatas tenuiſsimis eſcarum ramentis depaſcebat: quæ e ueſtigio cõualebant, & uires priſtinas reuocabant. Mirum erat, quo ſubinde gaudio certamini adlubeſcebat. At Iuppiter totus rubore percitus ſecedens ingemebat: & ira interdum cõcitus miſeras uolucres pipilantes collidebat. Ego ſolabar abeuntẽ, & plerunq; tollẽs gremio exoſculabar q; ſuauiter. Tũ Natura ſibi os oblini arbitrata, fabellisq; anilibus detineri putans, ſubirata uelũ colligẽs adhuc garrientẽ dimiſit. Et poſtq; magnis pręſidibus in conſiliũ adhibitis parum procedebat deſideriũ: nec amicis interrogatis quicq; profecerat: quom ille neſcio quid de Boreę fraudibus meminerit: in Meſſeniã illa delegarit, hęc fabulatione irriſerit importuna: uolo inquit ancillã fidiſsimam atq; integerrimã conſilio adhibere: qua utor plerũq; ceu inſtrumẽto ad opificia bene concinnanda: nec eius opera me fruſtratur unq;. Quom hæc dixiſſet, Tellurẽ offendit occupatam radicũ lacinijs ſeiugãdis: quo tenacius ac fidelius ſibi inhærerẽt, nec obuia quęq; poſſent germina proterere. Hãc itaq; hoc modo cõpellauit. per ea obſecro te ornamenta tellus cariſsima, quibus ubiq; te admirabilẽ feci: obſecro inq; mature omni cõſilio mihi ſubſiſtas. Scis Herculẽ illũ totius humani generis defenſorẽ nobis toties fatorũ largitate promiſſum. Ecce illum inferorũ minæ & ſtygia ſeditio circunſtat. eniſtendũ eſt propere, ne quid ille aduerſi patiat̃. Sed me Iunõis odia, Dí magni quantũ perterrent: qua inſcia ſalutis procurationem proſpici oportet. Tu agedum uim omnem effunde conſilij, dum adhuc ſupereſt quod ab inexhauſto penore expromatur. Tum uero Tellus ita orationẽ excepit. Nõ hoc mea ſententia difficile mater immortalis. Tu enim cui omnia peruia, clam ſyluam, cui aureæ cognomentum, penetrans, ac leuiſsimos fomites cogens, & admiſcens ambroſię tenax glutinũ gremio meo cõmenda. erunt mihi curæ cætera. Nam quicquid erogaueris in portiones ſeiugabo minutiſsimas: faciamq; illas mihi concolores, ne quem forte dolum Iuno præſentiat: & quom meis uiſceribus coaluerit ambitioſo tegmine concludam: prouideboq; ut res omnino utiliſsima nata uideatur. Atq; ut à cæteris plantarijs nihil differre exiſtimetur: floſculum qualis ubiq; obuius uiſitur, folijs explicabo ferrugineis: daboq; operam, ut præter homines quiſquam intelligat utilitatis in eo eſſe quicquam. Nam more canabini ſtaminis exurget in ſtipitẽ, & ſoli incendio prima fronte putabitur accõmodatum. Sed quando primogeniæ leges, quas tibi ſummus rerũ opifex impoſuit, ne quid fruſtra naſceretur, inſtituunt: meam alumnam Peniam in omnes terrarum anfractus mittam, quæ mox fila detexere, & filorum compages implicare mortales edoceat. His uero & gentium cõmercia, & terrarum abſentium iungentur fœdera, & locorum abdita recludentur. Habebunt tamen certa indicia hic magnam uim ſubeſſe, & ignis ætherei faculam concludi. Nam ubicunq; hoc fuerit ſatũ, ibi ego protinus areſcam, fiamq; prorſus ſterilis: omnibus ſcilicet in hoc uiribus exhauſtis. Mox Palladis trapetis admoto effluet liquor precio uulgaris, ſed medicaminis præcellẽs. Hoc olim homines Lineleũ nuncupabunt: quod pocillo Machaon ſub periculo Herculi propinabit: & quando huic uis ætherea atq; ambroſiæ lentor, non difficulter ſuperatis inferorum ſalebris luci reſtituetur, cæliq; potitus tandem immortale cum immortalibus æuũ deget. Placuit Naturæ Telluris ſententia: miroq; gaudio exhilarata tum primum animaduertens quàm mœrori eſſet cum uoluptate cognatio, geminos fontes pro rei monumento diuerſis fluxibus irrigauit: eosq; undarum ambitu & nominis modulo coniugauit: conſecrauitq; alterum Mœrori, & Clæoni nomen impoſuit: Voluptati alterum, quem Gelona nuncupauit: poſuitq; legem ut omnis poſterorum ſeries utroq; perlueretur. Medijs autem ſpatijs pilam erexit in Herculis prælu-dium, cui uultur incumbens roſtro adamantem perforabat. circa fontium ambitum carmen uiſebatur inſcriptum: Vertite perpetuos per mutua fœdera curſus.

Hæc quom repente perfeciſſet, arrecto pollice ad obeundum conſilium properauit.

REVERENDO AC MAGNIFICO ALFONSO
Trotto equiti Hierosolymitano Cælius
Calcagninus S.

E T S I Lycurgi leges quas ῥήτρας, id est oracula, nuncupabant, uir magnifice, tantum haberent seueritatis ac supercilij, ut nō facile alijs populis quàm Lacedæmonijs potuisse persuaderi existimaret antiquitas: in ijs tamen uir grauissimus illud temperamētum admiscuit, ut post serias ac militares functiones Lacones Marti risibus & cachinnis litarent, neq; prius in aciem descenderent, quàm Musas Gratiasq; hymnis propitiassent. Nouerat scilicet uir ad res maximas natus, diuq; in hac hominum luce uersatus: naturam hominum has habere uices, ut uoluptatē laboribus, labores uoluptate commutet: atq; ita alterū alteri esse finitimum, ut non facile discludi seiungiq; possint: ut intelligamus elegantem illam Socratis fabellam non illepide effingi: deos scilicet aliquando accuratā operam dedisse, ut uoluptas ac dolor in fœdus coirent, atq; unà coniungerentur: sed ita utriusq; naturam repugnasse, ut omnis prorsus opera deperierit. Illud tantum esse assecutos, ut flexis inter se fastigijs conuenirent, & protinus fines alterius alter occuparet. Ex eo tempore uoluptatem in laboris, laborem in uoluptatis limites solitum cōmeare: atq; hac alternatione rerum naturam reparari. Quare mihi nonnulli improbe admodum facere uidentur, qui sapiētissimo principi nostro, quo profecto nemo principum est aut iustitię aut grauitatis aut modestiæ retinentior, uitio uertere audent: quòd populo & ciuibus suis, qui totū annum in officio steterit, & seueritatem innocentiamq; coluerit, indulserit, ut per dies geniales publice personati prodeant, & genio ac lætitiæ sine cuiusquam iniuria operentur. Ea mihi occasio stomachum mouit: putauiq; ad me pertinere & optimo principi & publicæ hilaritati patrocinari hoc apologo, cui Personatos nomē feci. Eum uero tibi nuncupatim dicare uolui, tum quòd unus omnium es ob lectissimas uirtutes tuas principi charissimus: tum quòd nemo est, qui maiore felicitate seuera studia ex æquo & has uitæ amœnitates amplexetur. Bene uale, & Cæliū tui studiosissimum ama. Ferrariæ Nonis Feb. M D XXVI.

CAELII CALCAGNINI APOLOGVS, CVI TITVLVS PERSONATI.

Q V O M fortè uersarer in tēplo Volupię, ibiq; me loci amœnitatibus oblectarem: cupiens tam hilaris deæ sacris initiari, multa tacitus mecū animo obuersabā: & Venerem in testudine, & Cupidinem compeditū, & interim Angeronam altero à pollice digito silentium imperantem. Tum Charitas ebrias nectare, & Peniā in Pori complexu lasciuientem spectabam. Sed illud me spectaculum totum in se rapuit. Multos enim annotabam non sua facie neq; suis uestibus, sed personatos & inuerso schemate, ad sacrum prodeuntes. Ex ijs alios eo cultu senectutem dissimulare, alios in prima iuuenta rugas & caniciem mentiri: quosdam oris deformitatem abscondere, alios speciē ac decorem distortis buccis, uerucosa cute, lippis oculis prætegere: quin & ferarum & Aethiopum facies in terrorem effingere. Sed & inducta suppparo fœminas & puerperas alij, alij phalangarios, alij bubsequas aut mellores, quin & Bacchum, Silenos, aliaq; id genus numina in deæ gratiam imitabantur. Non deerant qui fidibus, tibia, buccinaq; constreperent. Saltant alij, inclamant, gesticulantur, omnes animo & genio suo obsecūdantes. Nec iam tēplum mystas capit, sed urbe tota discursant omnes recursantq;, choreas & amores exercentes implexę pueris puellæ, senes iunioribus: anus

anus ipsę denicp repubescunt, & in medio choro chordaca uel gymnopodiā, uel tretanelò repræsentant. Risus, Ioci, Charites, Venus, Cupidines fauent & plaudunt facile ac feliciter agentibus. Hæc quom accuratis oculis obseruarē, assidens proximo in solio Chronius: is quom graui morbo laborasset, monitu oraculi ad ædē deę litandi gratia uenerat, nec dum tamen uotum erat assecutus: heus inquit bone uir, an tu homo grauitatis professor, hæc potes insana spectacula perferre? In quibus nemo est tam sapiens qui non desipiat, nemo tam cōstans qui nō titubet. Scitum enim uetus illud prouerbium: nemo saltat sobrius. Sanè res mira, homines alioqui sapientiæ tenacissimos atcp obseruantissimos, quom primum hūc in locum deuenerint, sapientiam exuere: suicp oblitos diuersam atcp adeò aduersam suis moribus personam arripere. En tibi is qui fabrum imitatur, multacp oblitus fuligine ferrariā supellectilem cōuehit: hic philosophus est, qui paucis diebus ante fucatos mores pro suggestu detestabatē, omnescp ad facile ac simplex uiuēdi genus hortabatē. At at hic qui præterit nens columcp sinistro lateri alligauit, & nūc dextra ac sinistra fila deducit fuso illa agglomerans: hic prætor est, qui mane ius populo seuero adeò uultu reddebat. Hunc sequitur eius matrona, mulier aliàs ad exemplum nata pudicitiæ. Viden' ut succincta iaculum librat? Sed isthuc age oculos amabo: ij duo quos si habitum spectes, pistores dixeris: nam & farina conspersi sunt, & pollinaria incernicula prætendunt: hi sacerdotes sunt ex eorū cœtu, quos ἀναχωρίτας uocant. Di boni quantum humanum genus delirat, quantum homines à se ipsis degenerant. Haud sanè falsum putarim quod de lauru insana Cyzici tradunt, quam quisquis attigerit protinus in furorē cōcitatur. Nā & omnes quicuncp in hanc scenā prodierint, insania rapi uideo. Quin ego quocp his infensus delirijs nescio iam quomodo animum ad eadem hæc prætentari & gestire sentio: ut nisi me consueta uitæ ratio teneat ac remoretur, parum absit quin in medium prosiliens nomen dem huic militiæ. Quom hæc Chronius paulo concitatius pronuntiaret, quàm hominem modestum deceret, ita uultu & supercilijs nictabat, ut facile intelligeres eum mox ad eadem sacra prouolaturum. Tum Aphrodisius æditimus deę: erat enim & ipse proximus dum Chronius ea loquebatur: caue sis, inquit, caue obsecro mi Chroni, ne tu has interpreteris insanias, quę Volupię deę sanctissima sunt mysteria parata ad uegetationem animorum & humani generis instaurationē. An tu nō audisti hanc uitam mimum esse, in qua quiscp eam personā gerit, quam aut natura aut fortuna imposuit: eacp sustinenda est tantisper dum hanc fabulam, id est uitam agimus. Hoc est quod Plato hominem deorum ludum uocabat. sed qualem ludum Di boni? Amphitheatralem scilicet & gladiatoriū, in quo uelis nolis depugnandum est, ut uincas aut succumbas oporteat. Hoc ante me uidit Chrysippus, qui hanc uitam Pancratium aut palęstram uocauit: noscp aduersus fortunam paratos esse oportere semper admonuit, ut eius tela atcp ictus aut subeamus aut depellamus. Hæc tamen nemo irridet, sed multo magis miseratur. At hic Volupiæ ludus quanto dulcior & iucundior? In quo nemo ingratus hāc uel illam personam subire cogitē: sed quā sibi quiscp uolēs atcp ultro imponit, hāc induit atcp exuit pro sui animi sententia. Nihil hic seruile, nihil coactum, nihil inuitū, plena omnia summæ libertatis ac suauitatis sunt. Quare quisquis hoc Volupiæ theatrū aut Libertatis prosceniū dixerit, non est quod à quocuncp coarguatur, aut male audiat. Vtrocp enim titulo dignus est locus. Rei fac periculū, me uera dixisse intelliges. En qui heri naccā seu manuis fullonem simulabat, hodie spreta priore persona pharmacopolam agit. Hic modo sceptro ac tiara promissocp peplo multo famulitio affectante regem præstabat: en ut dimisso cœtu deducētium nūc usli amictus centūculo asinum & hunc quidem clitellarium impellit. Is mane coriarium ueteramentariū profitebatur subula & galla insignis operam locans: pomeridiano se maluit grallatorem, & nunc longis phalangis assurgens grandi se passu metitur. Integrum ergo cuicp ac liberū esse aut esse desinere quod lubet. Nun'tu hoc stultitię an magis felicitatis opus putaueris? Quòd si hæc forte dixeris ficta, cōmentitia, temporaria, fateor: sed interea plena uoluptatis, plena boni animi, uacua atcp immunia ab omni molestia. An hoc tibi parum uidetur, si humanum genus dies aliquot à miseria & calamitate ferietur. Sic Athenien

ses, quom ille uictoriam falsò nuntiasset, ac primo successissent, mox gratias egere, quòd eius beneficio mœroris triduum lucrifecissent. certè qui noctu per quietem se aut prædiuites aut conuiuas deorum aut reges esse mentiuntur, se tamē interim beatos putabant, dum inducias habent cum humanis negotijs. Sic Mycillus apud Lucianum gallum execratur, qui tam bonam quietem cantu excusserat. Sic Grillus apud Plutarchum non aliunde brutorum felicitatem agnoscit, nisi quòd per inscitiam conditionem suam ignorant. Nam quom in mortalium rebus nihil ferè sit non pœnitendum, nihil uideo felicius posse euenire quàm unū quenq; mala sua ignorare. Elegāter enim ille dixit, magna & sæua mercede naturam nobis rationem impendisse: ut non facile sit æstimare parens melior homini an tristior nouerca fuerit. Contrà forte aliquis sentiat. Quoniā scilicet mala prospicere, seq; ad ea præmunire &(ut aiunt) animum obfirmare, uel multum lenit, uel prorsus subleuat imminentem calamitatem. At mihi longe diuersa est opinio. nam mala prospicere & se ad ea parare, quid est aliud quàm felicitatis dies, seu tu mauis tempus à dolore ociosum perdere: teq; infelicem facere præsumpta cogitationis infelicitate, antequam infelicitas aduenerit. Timor enim futurę calamitatis plerunq; calamitate ipsa longe infelicior. Atqui præuidentes tempestatē nautici, præmolientesq; quæ ad salutem sunt accommodata, & funes expediunt & anchoras parant & uela conuoluunt, atq; ita plerunq; euadunt. Bene bene, equidem placet exemplum. non enim expectant illi ut signa tempestatis appareant, quo classem ad dubios casus instruant: uerum ipso ab initio, quom naues ascendunt, longe omnia quæ accidere possunt prouidentes, in medium semel consulunt. Nam & funes paratos habēt, & anchoras expeditas, & uela in procinctu apparata, ut explicari complicariúe posint, prout postulauerit necessitas. Illis itaq; nullis opus est præsagijs, utpote qui multo ante prouiderint, quicquid poterat euenire: multoq; ante periculum præcogitarint, quid consulto, quid facto opus ad tempestatē defendendam siquando tēpestas ingruisset. Non secus prudentes homines, & rerum mortalium conscij, nihil putant sibi improuisum aut impræmeditatū posse euenire. Toti enim pendent ex se, nō aliunde: sciuntq; optime nihil sibi, ut ait Epictetus, sed aut corpori suo, aut familiæ, aut fortunis aduersi posse euenire. Quare intrepidi & securi humanarum rerum, hominum contumelias, fortunæ iniurias, lubricas temporum uices rident, utpote qui se omnibus telis fatorū imperuios animi magnitudine reddiderunt. Sed fac hanc ipsam futurorum prębnotionē homini usui esse posse. Est enim salutare, ut persæpe in se quisq; descendat, & mortalitatem suam cogitet. Nam sic minus insolescit, & à superbia atq; ambitione longius recedit. Qui uero illud fieri prohibet temporaria isthæc & solennis nō multorum dierū interspiratio ad instaurandum animū inuenta, ut mox alacriores ad seria studia reuertamur. Ita enim comparatum est natura, ut animus uicissitudine & rerum cōmutatione alatur, & labori quies, quieti labor succedat, atq; hoc temperamento diutissime omnia contineantur. At tu has putas insanias, quòd eo habitu & schemate prodeant, quòd tam licenter lasciuiant, quòd tam uarijs formis hanc fabulam agant: ut nemo ita sit perfricta fronte, nemo tam probrosus, cui hæc non posint ruborem incutere. Paucis poterā tibi respondere: Non aliter scilicet hanc geri fabulam: & togam saltanti prætendere, uel prouerbio improbatum. Omni enim in re agunda, præcipuum esse consilium, ut tempori & decoro inseruiatur. Nam tragœdia & comœdia, ut aiunt ijsdem literis constant, uaria tamen ratione aguntur. In illa planipedes ingredi & soccos inducere deforme est, in hanc cothurnos & sceptra afferre importunum. Huic ergo fabulæ publicæ, huic mimo, quem sibi quisq; indicit pro sentētia, huic libertati, quam Volupię beneficio toto anno semel assequimur, ne suas obsecro ratiōes, sua iura, suas prærogatiuas quisquam auellat. Agamus hęc sacra ex præscripto. si Herculi Lindij cōuitijs operantur, si Lanuuini Priapo, si Romani & Cyprij Veneri per impudentiam, quom aperto uultu detecta facie ea fiant à matronis, quæ uix in meretrice perferamus, & quæ uix quisq; sine præfatione honoris eloqui audeat: quæ inuidia est, rogo, pudenter & tecta facie Volupiæ solennia ex ritu celebrare? Nam & Socrates in conuiuio amatoriam fabellam non aliter quàm reiecto in caput pallio ausus est pro-
nuntiare

nuntiare. Sed & Aeschylus & Aristophanes non aliter in proscenium prodierunt. Quin & actores alij aut fecibus ora illinibant aut psymithio: aut certè prosopite herba, qua nulla folia habet ampliora, quam & hodie inuersis aliquot literis personatiam uocat rusticana simplicitas, faciem inducebant: ut cōmodius & licentius sua munera obire possent in scena. Sed hoc illi deteriore conditione, quòd in sumendis uestibus & adaptanda persona tum scenæ magistro tum sipario fuit obsequendum: & quod hi propria animi inductione faciunt, illi faciebant imperio & necessitate coacti. Atqui tu in argumentum impudentiæ ac stultitiæ hoc ipsum arripis, obtegere faciem, cultum dissimulare & cognitionem hominum effugere. Atqui nisi ego probauero longe rem secus habere, non est quod recusem me pro conuicto haberi. Nam tu dic amabo, quem impudentē, quem insanum, uidisti unquā delitescere ac subterfugere conspectum hominum? Pugnant certè inuicem, impudentię pudorem inhærere: stultum cum modestia insanire. uetus dictum est: qui semel impudentiæ fines transierit, eum bene & nauiter impudentem esse oportere. Matronas certè à scortis nulla præterea uideo differre ratione, nisi pudore, unde & pudicitia dicta est. Ex quo Liuianum illud exijt: nihil mulieri saluum amissa pudicitia. Non est enim quod quisquā putet castissimas matronas minus illecebris Veneris cōcitari, aut minus iucunde in uxorios amplexus descendere: quàm prostitutam mulierē in lenonis aut amatoris concubitū, uerum quod hæc improbe agit atq; impudenter, quod palàm nullius conspectum uerita: hoc matrona cunctāter agit & seorsum inclusa cubiculo, unius testimonio contenta. Hinc simul exierit, lasciuia protinus omnis abscedit. rursus autem apud molles uerecundiæ facilis & nouissima iactura est. An tu Bagoas illos, Batyllos, Timarchos, Megabyzos, effœminata nomina & omni ætate detestata, alia re magis quàm publico exemplo odiosos fuisse putas? Quom Leænę meretrici, quom Clisthenī cinædo Athenienses statuā erexissent: quom Aegyptij reges Rhodopæ meretrici permisissent ut pyramidē erigeret, quom Romani Accę Larētiæ sacra annua instituissent: nulla re peius audiuere, ꝙ quod priuatā impudētiam publicū probrum fecissent. Hinc illud in Atheniēses prodijt: qui potest huic urbi bene esse, in qua mulier dea armaturam: Clisthenes textorium radium tenens publice ostenduntur. De stultitia autē nemo puto tam stultus est, qui eam facile dissimulari posse suspicetur. Dissimulari enim non potest, nisi taciturnitate & modestia, quarum utraq; Palladi comes est: ut protinus sapiens agnoscatur, quem tu insanum statuebas. Contrà stultitiā opportune & suo loco emētiri magna prudentia est: quod multi clari uiri dicuntur factitasse, Vlysses, Brutus, Solon, Pisistratus, & alij pleriq;. Quare nō imprudenter assertum est à Claudio imperatore, à nemine stultitiam simulari: quando stultitia esse desinit, quæ tempestiue in usum ueniat. Habere autē temporum optionem, imprimis est cuiusq; sapientissimi. Nam in occasione & opportunitate, quæ tantilla res fortasse alicui uideri possit, omnia quæ ad uitā bene ac beate agendam pertinent, posita sunt. Hoc melius intelliges, si in stultitiæ comitatu ebrietatem agnoueris: cuius ea imprimis consuetudo est, ut nihil abscondat, omnia retegat. Vnde uetus illud: in uino ueritas, &, ebrio esse in lingua, quod sapienti est in pectore. Et profecto non aliunde factum puto, ut ueteres Morychum Bacchum sub dio, & in ipso propyleo constituerint: nisi quòd stultitia aperta est, & actiones suas minime nouit abscōdere. Ob id mystę non stultitiam ex testimonio etiam Platonis, sed εὐήθειαν à morum simplicitate appellauere. Nec sanè eius rei causa difficilis: quādo stultus minime hominum seipsum cognoscit: nec tacēda, nec dicēda secernit, & planè ineptus est, si Ciceroni credimus. Nec enim ubi, nec quādo nec apud quos quicquam agendum sit intelligit: sed ubiq; & semper & apud omnes se uenditat sine discrimine. Nosti enim quàm difficile atq; arduum sit, uel oraculo teste, in se ipsum descendere, se explorare, & obuersam in tergus manticam ad pectus reuocare. Quare nemini dubiū esse potest, quin impudens tantisper dum impudēs est, nunquam impudentia uacet: stultus uero à professione, cui nomen dedit, nunquam desciscat. Proinde nihil magis ab impudente ac stulto abest, quàm mores obtegere, & secretum quærere improbis actionibus. Quod si ita esse nos fateri ueritas cogit, nauiter etiam fateamur oportet, hæc eadem facere ad pu

dentem & uerecundum ac minime stultum pertinere. Sed age & tecum cogita, num & aliæ gentes personatos ritus approbauerint. Mars certè suos habet personatos, cono, galea, cassìde, obtectos. Aegyptus in supplicationibus deorum, ut milesia fabula testatur, uarios habitus induit. Hic canicipiti tegmento, ille selliformi. hic mysticam uannum aut palmam, alius amphoram gestat. Quidam cista, quidam aspide insignes. Alij urnulam ansatam & sistrum, uel soccis & serica ueste & compositis crinibus fœminam simulãt. Vel pallio & baculo & hircino barbitio philosophũ fingunt, uel purpura & fascibus magistratum ludunt. Quæ omnia sanè sunt personatorum simulachra, & ad eorum imitationem comparata. Accepimus imperatores quosdam umbella tectos & dissimulata persona consueuisse popinas & tabernas pererrare: quin & hostium castra & peregrinas nationes: ut exciperent, quænam de ipsis haberetur opinio, uel ut quæ ratio uiuendi foret apud hostes explorarent: ut intelligas hanc habitus mutationem, non iocis tantum sed & rebus serijs inseruire. Exercitum Alexandri uictorem & redeuntem ab expeditione Indica, clarissimi autores prodidere lauro hederaq; præcinctum & bacchantũ more magnas regiones peragrasse, non Græco habitu sed barbaro: ut non fortissimos certatores, sed molles ac perditos comessatores uictæ gentes agnoscerent. Tibareni ab uxorum partu earum uices subibant, lecto accubantes quasi puerperæ: quod ab ijs factitatum puto, ut se prolis natæ participes testarentur: quem morem natura auitio & quibusdam animantium indidit, ut scilicet per uices incubent. interim mitra & muliebri peplo tecti iacebant, se puerperas simulãtes. Quid de Lycijs sentiemus? qui in funere & ipsi fœmineas uestes sumebant, non ut inepte aut impudenter quicquam facerent, sed ut à luctu & lachrymis, quas uiris indecoras suspicabantur, cito desinerent. Sed & mulieres Germanæ armatæ facibus & furiali habitu in expeditionem castrensem descendebãt, ut eo habitu hostes perterrerent. Honestior causa, nõ melior Romanis persuasit, ut nonis caprotinis (sic Iulias uocabant) ancillæ matronarum stola & ingenuo amictu procederent, ne ueteris obsequij memoria deperiret. Ipsi etiã tibicines in quinquatribus, id est idibus Iunij, totam per urbem excursabant, personis tecti: idq; illis non modo erat impune, sed magni loco beneficij cõcessum à senatu existimatũ est. Atqui nónne & ipsi sacerdotes quom deos salutant, & sacris operantur, induunt personas: & ritu ueteri obnupto capite & demissis ad talos uestibus dijs immortalibus supplicant? Sicut & nouæ nuptæ fronti flammea pudoris ergò prætendunt. ex quo factũ est, ut solenni etiã ritu ἀνακαλυπτήρια celebrarẽtur, quom scilicet retegebantur. Cæterũ & ipsi Di se aspectibus nostris non possunt nisi personatos ostendere, aereisq; corpusculis induti oculis humanis se proferũt. Mitto Iouem ac cæteros deos, sed & ipsum Proteum, qui se mutat cuncta in rerum miracula. Sanè censores Romani non prius quicquã agebant, quàm Iouem miniandum, & anseres pascendos locassent. Ad hoc ceritos, laruatos, citerias, manduces, mormolycia, & alia huiusmodi monstra referebat antiquitas. Sed quid ego plura persequor? quom meliori hominis parti, immo uero (si Platoni credimus) ipsi uero homini, natura personam, molem scilicet hanc corporis induxerit? qua mortales omnes obtecti mortalibus ignoti uitã agunt: multi in aurea uagina plumbeum gladium abscondentes, plerìq; leones, lupos, uulpes, sues & alias id genus feras sub persona dissimulantes. Ex quo metamorphoses illæ apud Circem natæ sunt, & illud Plautinum exijt: homo homini nõ homo, sed lupus. De qua re ab ipsis mundi incunabulis & primogenia hominis origine, Momũ illum (ut accepimus) Somni & Noctis filiũ, sed inter deos imprimis perspicacem apud Iouem expostulasse accepimus: deosq; increpasse, qui tam uarium & uersipelle animal rerum humanarum administrationi præfecissent: neq; illi speculam saltem ullam adaptassent in pectore, unde animi, id est ueri hominis arcana perspicerent. Sed frustra Momus querimonias seu mauis accusatiões illas suas attulit. Nihil enim credẽdum est non sapienter ac exacte à deo optimo maximo atq; à natura institutum: quando expedit hoc habitu hominem esse conditum, quo & uoluntatẽ liberã, suiq; mancipij habeat, & sapientiæ munia non inuitus exerceat. Meliore tamen conditione, si uera fateri uolumus, personam hanc in Volupiæ ac sacri genij gratiã sumimus, quam eximere

mere possumus quom lubet, & palàm nos profiteri, quod eleganter Græci φαινοπροσωπεῖν dixere: aut certe, si ita fert animus, alio schemate nos exornare. Atque interim innocentissimam uitam agimus. Neminem lædimus, neminem defraudamus, nemini insidiamur, ad uoluptatem, ad amores, ad pacem, ad lęticiam omnia comparamus. Ex quo mystæ hanc quam alij personam dixerunt, ipsi aptiore multo uocabulo μάχαρων. est enim hoc nostri ordinis iusiurandum: ceu si tu μὰ τὴν χαρὰν, id est per lætitiam dixeris. χαρὰν enim lætitiam Græci omniũ bonarum artiũ inuentores uocant. Sic Pythagorici μὰ τὴν τετρακτὺν iusiurandum cõcipiunt. Neque enim satis mihi sententiam suam persuasere, qui mascharam quasi μεγάλην ἀγχάραν, id est magnam incrustationem, dictam credunt. Est enim hoc tectorium apud idoneos cæratis plerunque linamentis confectum, ac desuper coloribus bellissime perlitum. aut certè ἀπὸ τῶν μαχάλων. uillosis enim hoc genus centonibus bona pars sese inuoluit, quom uult delitescere. Sed utcunque nomen hoc perfluxerit, certum est nihil non habere hilare, iucundum, pacatum, plenum suauitatis, plenum deliciarũ, plenum illius, quam tantopere optabat Democritus, τῆς εὐθυμίας, quam tu uel tranquillitatẽ animi uel securitatem potes appellare. Quare absit ut quisquam tam sit inauspicato natus ingenio, qui tantum ac tam beneficum uoluptatis munus non agnoscat, aut agnitum detestetur. Tu certè Chroni hoc unus omnium minime feceris, quem Apollo ad deæ sacellum reparandæ salutis gratia delegauit: ceu quondam Xenocrati mandatum accepimus, ut Gratijs sacrũ faceret, si uellet aut in philosophia proficere, aut uitalẽ uitã degere. Ex quo tempore nemo prius Academiã ingressus est, quàm Gratias salutasset.

AD ILLVSTREM ET EXCELLENTEM PRINCIPEM NICOLAVM CORRIGIVM, CÆLII CALCAGNINI apologus Obligatio. cuius argumentũ: obligationem, quæ solo animo constat, prodi non posse.

QVOM Saturno rege hęc lex uigeret apud superos sidereis tabulis inscripta: quòd Di deæque appetiuerint potiuntor: è comitatu Veneris iunior Charitũ, quam Di Pasitheam, nostri crassiori uocabulo Gratitudinẽ dixere, uehementi amore percita Beneficium patrem deperibat. Venus eius uotis facile subscripsit. Cõuenere apud Orchomenum in Chloridos uireto: hic uoluptati pariter ac naturæ pro sententia litauere. Pasithea ex eo concubitu filiam concepit, quam Græci Ophileniam, nos Obligationem nuncupauimus. Ecce autem interea dum menses ad partũ procedunt, regno exturbatur Saturnus, Iuppiter ui cęlo potitur. At Themis quę fatorũ arcana & iuris mysteria tuetur, præuidens ex eo partu proditurã sobolem, quæ formæ miraculo esset omnibus deabus factura inuidiã, quęque omnibus Dis mirabiles sui amores accẽderet, cui uni mortales sacrificia adolerent: non rata hoc fore ex cælestis reipublicę cõmodo, per Mercurium præconem hoc edictum pronuntiari iussit. Themis diuinarũ rerum arbitra, & deorũ parens unica, immortalium quieti ac felicitati consulens, præsidibus partus ipsique Ilithyæ edicit, sibi non placere ut quicquid Pasithea concepit in lucẽ reluatur. Quòd si qua edictum parum seruarit, ei esto pignoris captio, strophioli rosis lemniscati, narthecioli alimmate delibuti, quæ Veneris promptuario accedũto. At si Pasithea, quæ perpetua prægnatione damnata est, imprudenter auserit ambire, tentareque unquam gratia aut munusculis partum edere, ei actutum inditi nominis mulcta esto. Ex eo igitur tempore, princeps excellens, animi obligationẽ prodi non licet, utpote quæ penitissimo gratitudinis utero delitescat.

AD ILLVSTREM ET EXCELLENTEM PRINCIPEM NICOLAVM CORRIGIVM CÆLII CALcagnini apologus, cui titulus Gigantes. Argumentum, uitia præter naturã genita, bonitate principum expugnari, uirtutesq́ allici.

NATVRA, ut est per se ferax, primo partu Decorem atq́ Harmoniã edidit nulla opera uiri adiuta. Antiphysia uero semper naturæ aduersa tã pulchrũ fœtũ protinus inuidit: usaq́ Tellumõis amplexu duo ex aduerso mõstra peperit, Amoduntem ac Discrepantiam nomine. Si formam indicaro, excitabo risum legentibus. Ea enim capite circumrotato incedebant, auribus prominulis, manibus in posteriora uorsis, rotundis pedibus in sublime porrectis. Erant oculi talaribus osiculis affixi, prominentes, nullis tecti superciliis, obduri, quales cancrorum uidemus. Defendebat tamen (placent enim sui simiis catuli) natorum formam Antiphysia: præstigiatoriisq́ rationibus ostendebat capillos esse quasi hominum radices. Et si quid exempla persuadent: arbores omnes inferius radicibus, commodius & pulchrius teneri: in quarum ramusculis gemmulæ quasi oculi inhærent, quorum instar pedes gerunt diuaricati. Se igitur longe potiorẽ imaginem elegisse quàm natura comprobabat: quom illa plantam inuersam, ipsa rectam prorsamq́ effigiarit. Addebat circularẽ eorum incessum habere quid diuinius, quo cælorum absides æternaq́ omnia circumagantur. Manus etiam prudentius ad occiput uerti contendebat, quando ea pars suis defensaculis carere non deberet. Si quidem priora dentibus satis munita existimabat, qui facile absq́ manuum ministerio sibi mordicus posint cibum arripere. Itaq́ ferarum testimonio ferè omnes, qua erat argutia, in sententiam traxerat, atq́ in sui admirationem excitarat. Sed Di naturam, quę diu eorum opem implorarat, miserati in hæc uerba senatus consultum fecerunt. Quando in omniparentẽ deam Antiphysia simultates agit, censemus ac statuimus ut eius liberi Decor atq́ Harmonia proximis comitiis coniugati prouideãt, ne quid damni patiatur Natura. At illi è uestigio oratores ad humanũ genus delegarũt, ueritatem, doctrinam, industriam, simplicitatem, paritatem, prudentiã, uenustatem, uoluptatẽ, illecebras, liberalitatem, sellularias etiam artes uitæ accõmodas. Quorum oratione (erat enim illa fauis uberior ac dulcior) illico mortales à uictu ferino & inhumano reuocati sunt. Florebatq́ aureum seculum, floruissetq́ diutius, ni partu terra nefando Cœumq́ Iapetũq́ & grandi mole Typhœa cæterosq́ terrigenas progenuisset: quos Di sceleraufpices, homines uero gigantas nuncuparunt, terribiles forma iuuenes & dentibus atris. Hi ergo primum à parentibus pulchre in nequitiarum disciplina instituti atq́ adornati, sub oratorum quos diximus personis tecti, furtim sese hominibus insinuarũt: paulatimq́ materna uenena mentibus sub medicata offa instillarunt. Tum breui sub sapientiæ habitu magnum nomen compararunt, bonitatem candoremq́ insaniam & rerum inexperientiam interpretantes. Mox uero, Di boni, quanta quamq́ atrocia Damastor sub utilitatis & cõmodi specie cõmentus, metari agros, uicinum impellere, fines propagare, fruges excantare, armis ac ui rem agere, iudicia sistere, curias, fora, nundinas, æraria, sycophantias, libellos supplices, deniq́ magna illa legũ uolumina, quas publicũ uirus Cæsar ille nũcupabat: mox tyrãnides, rapinas, bella, oppugnatiões, expugnatiões machinas, seditiones, atq́ alia innumera meditatus est. Subinde Mimas uoluptatis prætextu incestus, adulteria, raptus, subationes, mariũ diuerticula, deglubẽdi, fellandi, ligurĩedi, columbãdi, lenocinãdi, tribadũq́ artificia, & quæ Græci δώδεκα μηχανήματα, id est cõcumbendi rationes duodecim cõmentus est, quibus factum est nostrum genus tanto feris nocẽtius. Nam quid pultaria, cupedias, embammata, ientacula, ganeas, turbucinatiões, ebrietates, tricõgia, patinas, tortiugas, artoptas, comessationes, & mille gulæ instrumẽta,

scitamen

scitamenta mille, mille irritamina uel capitis periculo conquisita diutius persequar? Tum Besbicus quietis imagine gentibus persuasit, profligandi laboris gratia, longe satius esse per furta, depeculatus, piratariam, interceptionem, falsariam, dilationes, adulationes, parasitariam, decoctiones, reliquosq; id genus fucos uictitare. At Polybotes sub honoris schemate, præfecturas, oculos aures q; regias, triumphos, ouationes, à muneribus uacationes, tricolores calculos, insignia, imagines, fascias, uirgas, torques, phaleras, annulos, coronas, hastas, titulos, purpuras, byssinas, colores, aurũ etiã & margaritas inauresq; distinxit, & sexcenta huiusmodi. Cęteri præterea gigantum alius alio prætextu grassabantur. Sed demum Typhon ille deorum terror, centimanus, centioculus, specie incerta, desultorio uultu, sub parsimonię ac frugalitatis amictu, homines, immo uero humani generis præcordia uexabat. Horret animus meminisse, quanto comitatu, quanta instructus acie impetum fecerit: quàm late sæuierit, quanta internecione omnia deuastarit: quàm omnibus deniq; inuisus, utpote quem odit & ipse pater Pluton, odere sorores Tartareæ monstrum, tot sese uertit in ora, tam sæua facies, tot pullulat ora colubris: ut non solum uirtutes omnes illico procul exturbarit, sed maximũ etiam uitiorum agmen sublatũ alis è uestigio quàm longissime euolarit: putes Herculẽ stymphalidas, aut natos Borea harpyias eiecisse. Eius consertissimi pugnatores uarijs armis & amiculis exculti: hypocrisis, insidiæ, technæ, futellæ, liuor, cædes, uenenarij, proditiões, propudia, alij innumeri, quos nõ facile explicem, si fuerit uox indefessa mihi, compactaq; lingua adamante. Nunc obsecro audite, si uacat, quò interpretes seu mauultis oratores illi deorum effugerint. Veritas quidem protinus sese in præaltum puteum pręcipitem dedit, quam longo post tempore Heraclitus nescio quis, nugator ut puto maximus, se deprehendisse gloriatus est: Honestas intra cancellatam elephantorum cutem, industria intra maris conchylia sese abdidit. Prudẽtia morum arborem, Doctrina quercus dodonidas atq; Apollinis fides, Simplicitas monadem subijt. Voluptas melior cognominẽ cingluũ Veneris & Zephyri quadrigas induit. Paritas in picturam, Venustas in flosculos, Illecebræ in lepusculos, Liberalitas in apeculas transmigrarũt. Sellulariæ artes ad hirundines coptitias defecere. deniq; omnia fugerunt sceleratas numina terras. Temporibus tamen priscis fortunata quædam & cælitus demissa ingenia effulsere, uti sidera nautis expectata diu: quæ digitum & quasi uexillum bonis artibus sustulerunt: reuocaruntq; omni opera destitutas iam & profligatas uirtutes: ceu tempestate nostra mactus omni laude, omniq; præconio celsior, Nicolaus princeps fortunæ indulgentia clarus, auito stemmate clarior, sed suis uirtutibus longe clarissimus. Cui nisi cor regium nuncupatione patria cognomentum dedisset, è meritis certè suis non aliud adoptasset. Hic litteris ac litteratis fauet, multo ipse literatior. hic optimum quemq; fouet, hic bene ingeniatos allicit, exercitamenta ac uoluptates Heroicas magno Herculis hæredi conciliat, concertationem scilicet ad palum, palæstras, scænicos actus, Musarum deniq; ac nympharum conciliabula. Huius deniq; auspicijs bonæ disciplinę caput exerunt, audentq; promptius gemmatas alas explicare, quom adhuc uideant in eo homine aliquas aurei seculi reliquias superesse.

CAELII CALCAGNINI APOLOGVS SVPER INSCITIA.

P HILOSOPHVS quidam multis precibus à Dis efflagitarat, ut causam sibi aperirent: cur res mortalium tot fluctibus uexarentur, aut cur plerunque à uirtutibus eorũ animi desciscerent. Cur principes bonos uiros reformidarẽt, malos ac flagitiosos allicerent, atque in delicijs haberent. Quomque in hac cogitatiõe diutius fuisset obuersatus, somno succubuit. Ecce autem Mercurius per quietem illi è caliginoso quodã specu, qualem apud Cimmerios fuisse finxit Homerus, prodire uidebatur: atque inde puellam quandam pertrahebat, uultu atque habitu insignem meretricio, deformem alioqui, & fœda illuuie sordidã, hallucinantibus oculis, prominẽtibus labris, & perforata lingua: quæ obuoluta etiam auribus focalia habere uidebatur: nudo quidem pectore, sed utraque manu uibrans iacula, ut instar Asteropæi illius Homerici ἀμφιδέξιος uideretur. Feroci autem equo & infreni, quales Numidarum celebrantur, insidebat: qui neque mores pati didicerat, neque sessoris imperium. Tum hæc est, inquit Mercurius, quæ animos atque animas mortalium peruagatur, quę deorum cum hominibus cognationem conuellit, quæ felicitatem ex omnibus terris abdicauit, quæ se denique omnium oculis oggerit, ne possint rerum ueritatem uidendo assequi. Eam Græci ἄγνοιαν, latini dixerunt Inscitiam.

CAELII CALCAGNINI APOLOGVS ABSENTIA AD ILLVSTREM NICOLAum Corrigium.

Q VOM Natura Priuationem persequeretur, qua nulla fermè Erinnyum sibi odiosior: hæc enim compacta soluit, structa diruit, nata occidit: Priuatio Absentiam ex se & Loco genitam in auxilium acciuit, fœminam clancularíam, quæ facile uideri nequeat, ex longinquo propugnantem: qua adiutrice nõ leuiter Natura eam poterat cõsequi. Dedit igitur prouinciam natura Cupidini alumno: ut eam sagittulis, quibus pollet, inuisis expugnaret: quod ille qua est industria, sedulo sanè effecit: iudicioque deorũ omnium opima merebatur, uno Cernuo deo acri & iudicioso reclamante. Asserebat enim eam nondum è medio sublatã esse, quæ se ex insidijs magnis calamitatibus afficeret: adducebatque ad hoc magnos testes, qui omnes ita prorsus esse profitebãtur: quorum si quis unquam ex uero id exploratum habuit, ego certè princeps illustris nũc unus accedo: qui non id modo testari sed maximo etiam iureiurando deierare possim: utpote cuius iniuria me maximis dispendijs affecerit, magnisque desiderijs incesserit. Quorum dubio procul illud potissimum, quod meo more tua iucundissima præsentia frui non licuerit: teque uerba facientem, in cuius ore lepores omnes Pitho concinnarit, audire atque admirari non potuerim.

IOANNI HIERONYMO MONFERRATO, ALVMNO SVO.

PRIDEM ego de apologis meis, quos penè puer edideram, nihil resclueram: quomq; eos conclamatos existimarem, ecce illi ad me nihil minus aut sperantem aut expectantem oratorem misere: qui mihi eorum nomine significaret, se diu cum blattis & tineis luctam habuisse, & propè extrema adiisse pericula: saluos tamē esse adhuc & superstites Ioannis Hieronymi Monferrati mei beneficio: qui quom eos & uernas meos & grauiter laborātes agnouisset, ab exitio & internecione uēdicasset: quin & situm extersisset, & accepta uulnera ad cicatricem perduxisset: ob id me rogare, ut eos in sui uindicis fide permitterem post hac ætatem degere, à quo tam liberaliter alerentur. Id ego nō inuitus accepi, eorūq; precibus facile annui: ea tamen addita cōditione, ut apud uindicem suum perpetuò delitescerēt, neq; eos desiderium unquam prodeundi incesseret. Siquidem sub eorum oratum oraculum hoc è Themidis cortina fuisse auditum:

Si quando dabitur blattarum euadere morsus,
Vos bene uiuetis, modo uos uiuatis in umbra.

APOLOGI CAELIANI.

ROGABAT laqueum suspendiosus, ne se suspensum teneret, néue enecaret: idq; nunc misericordiā mouens, nunc ponderis subleuationem proponens, nunc se illum in posterum pro baltheo habiturum promittens orabat. Cui ille: nihil à me, inquit, rogaueris, priusquam tute ipsum exoraueris, ne grauis pendeas.

Adiurabat ignem olla fictilis per sanctū elementorum fœdus, ne se tam diu cruciaret, ac perureret: sed diffinderet aliquando, ut tam nocenti ministerio utilis esse desineret. Malle enim se reiici atq; inter scruta censeri, quàm tanto cruciatu licere. Huic ignis. reiici, inquit, reiici leue sit: sed è rudere pauimentum batui memineris.

Imputabat flamma candellæ ceu rarum ac eximium beneficium, quòd ab ipsa illustraretur, omnibusq; eius causa esset admirationi. At candella: obscuriorem me malo, dum sim tutior, inquit.

Acuta uox inter sotias sese efferebat: tribuebatq; existimationis plurimum quòd excelleret, emineretq; supra cæteras. Tum uox grauior tantum insolentiæ non patiens. at tu inquit stridula atq; auribus odiosa satis habe, si bene in nostro sinu delitеas, & inde opportune caput proferas.

At tu stridula, inepta, inelegansq;,
Nec auri bene grata delicatæ,
Si sapis rogo parcius superbi.
Et si quando potis es exeruisse caput,
Sit satis in nostro delituisse sinu.

Canis caudæ insultabat: quòd iners ac deses sineret se à reliquo corpore pertrahi: neq; iter ostenderet uelut oculi. neq; iussa acciperet, uelut aures: neq; hostem persequeretur ut pedes, neq; more dentium dimicaret, sed quasi inutilis appendix penderet à natibus. Ego tamen inutilis, inquit cauda, & muscas abigo, & patrono adludo, & pudenda contego, & sum corpori honestamento.

In iudicio uindiciarum olim sibi multum placebat festuca: seq; libertatis opificem

gloriabatur: iubebatq́ libertorum genus omne sibi fortunas & caput ipsum acceptū ferre. Tum è libertis unus paulo argutior, si militaribus, inquit, signis uictoria accepta ferenda est, & tibi libertatem debebimus; sed uide ne tu libertatis magis symbolum sis quàm opifex.

Festuca & pileus fortè inter se contendebant. erat contentio eorū utri plus libertinum genus deberet. Illa enim se manumittere, hic manumissiōis dignitatē seruare, gloriabatur. Disceptationē deniq; arbitrio cōmittere decreuere. Illa seruorum, hic libertorum stetit iudicio. Serui festucam, liberti pileum prætulere: illi spem, hi proximum beneficium secuti. Hæc quom audissent ingenui subrisere, & uos aiunt neutri debetis: quando neuter beneficium dedit, sed uterq; beneficium indicat: illa quom datur, hic quom dari desiit.

Cristæ gallinaceę in pauonis caudam his olim uocibus uelitabantur: Nos quidem in summo capitis fastigio prominemus ac regiam quandam dignitatem pręferimus, quam uel ille ferarum imperator leo perhorrescit. At tu in postremissimo loco nata terram uerris, & uix scoparum uices obis. Tum cauda iritatior. Respondebo his, inquit, quom tu pallidula ac ętate exesa è militari cono me hostibus minitātē suspicies.

Expilatum noctu à furibus templum in iudicium fores uocabat, quòd irrumpentibus illis aditū dedissent, nec pro templo sat fide excubassent. At fores: Ne nos prius accusaueris quæ inuitæ ac terebratæ uix demum cessimus, quàm teipsum damnaueris, quòd ingressos receperis, & expilantes tuleris, & fugientes remiseris.

Tintinnabulum se inclementer ab agnato plectro pulsari querebatur. cui plectrū. Aut hoc patere: aut quod es, hoc esse desine.

Perditissimus lusor talos manu pertractans in eos sic inuehebatur: Pessimi uulturij, quid in uobis unquam aut boni aut honesti deprehendi? qui si assem lucro imputastis, mox talentū iacturę addidistis. Si tunicam attulistis, mox ademistis togam. Si gaudij unciolam dedistis, mox ad satietatē mœrorem & pœnitentiam inuexistis, pessimi pessime pereatis. Tum uero tali: Falleris amice toto, ut aiunt, stadio. Nā boni multū poteras à nobis doceri, si aduertisses nos ut senionē uel uenerē uel canē pręferamus, semper eosdē esse, semper rectos cadere, teq; ad nostros mores cōformasses.

Dormiente olim insano, membris omnibus cōquerendi de sua fortuna ocium datum est. Oculi quòd odiosis lassarentur spectaculis: manus quòd in rapinam porrigerentur: pedes quòd cursu urgerentur præcipiti alliderentq; ad omnem locum: aures ꝙ obscœnis tantū paterent: lingua ꝙ pœnitenda loqueretur: stomachus quòd plus nimio farciretur: inguina quòd ad lassitudinem exercerentur in uenerem querebantur: omnia deniq; uicem suam detestabantur, quòd homini impudentissimo & nequā fuissent addicta. Tum caput interrogatū, qua conditione frueretur: (eius enim silentium mirabantur) maius est, inquit, meum infortunium quàm de quo possim expostulare. nam quæ uobis singillatim miseriam inuehunt, ijs ego omnibus cumulatis sum conceptaculum.

Cum puella digitū acu confixisset, conuicijs acum persequebatur. huic acus. Iniuria succenses mihi bellissima. non ego te confixi, sed morem tuli.

Pyramidis fastigium uento deturbari metuens, cum pyramidis pede locum optabat cōmutare, quòd ille ad ferendum impetū robustior uideretur. At ille: Optas non optanda, suus cuiq; locus seruandus est, & parendum architecto.

Impactam cruribus asciam, faber uri iusserat. tum ascia. Quid criminis imputare

potes

potes mihi:nisi quòd manibus,quibus reluctari non potui,obsecuta sim.

Dentiscalpium uoracis & lentisciuori cuiusdam subire hiatum reformidans, se au riscalpium fieri optabat.Huic scalptor:semel data fata non mutantur.

Lychnum ligneolum redarguebat studiosus quidam, quòd inter uolumina & lucubrationes tamdiu uersatus, nondum tamen quicquam profecisset. Cui lychnus, non huius ergò hic stetimus.

Quom ad maturitatem peruenisset castanea, se ab echino extrudi querebatur. At ille:non te extrudo,inquit,sed pario.

Puer suppositurus prunis castaneam eam ferro perstrinxerat. quod quom illa ægreferret: perstrinxi,inquit,ne dissilias & pereas.

Poeta maxime omnium sapientem cepam,uoracem autem cucurbitam existimabat:quòd illa in caput, hæc in uentrē excreuisset. Cui raphanus:at illa ingenio,hæc dentibus caret.

Mirabatur ficus,cur morus quæ sapiens arbor diceret,à stultitia nomē accepisset. at morus, Ne mores à nomine metiare.utiq; nomen,neq; dat,neq; adimit sapiētiam.

Audierat taurus Momum olim deos incusasse, quòd taurorum capiti cornua affixissent, quæ humeris multo fuissent aptiora, utpote in quibus plus uirium inesset, quæq; subiecta oculis possent in hostem acrius dirigi. Quomq; hoc Momi consilium bouino iudicio cōprobasset,procurauit ut sibi cornua exciderentur,humerisq; quàm aptisśime adglutinarentur: & quom sibi plurimum placeret hoc cōmento, cum tauro riuali ausus est inire certamen. Sed quom in primo protinus impetu arma excidissent,alioqui inutilia, quod neq; in dextrā,neq; in sinistram facili nisu moueri possent: caputq; ipsum exarmatum ad declinandos tantum ictus, non inferendos paratum esset,post multas plagas ex arena profugus delituit,sero intelligens uim naturę afferri non oportere,& Momi consilijs diuina præstare.

Multi è philosophis Atheniensibus omissa diatriba Laidis domum frequētabant. Ibi forte nata est contentio,qua in parte mulieris maxime constaret pulchritudo:hic alijs frontem,alijs oculos,alijs genas,alijs osculum,alijs pectus,alijs ulnas præferentibus:tum Lais:at uos uiri philosophi nonne id pulcherrimum existimatis,quod maxime omniū appetitur: atq; iccirco summum bonum formosissimū putatis quod ab omnibus expetatur. & ita soletis amorem perfinire,ut sit desiderium perfruendi pulchritudine. Quis autē uestrum amabo in muliere aut frontem aut oculos aut genas aut osculum aut pectus aut ulnas expetit? Liceat uera ingenue fateri,omnes interfœmineum amatis,amatum expetitis,expetito frui optatis. Quare pars in muliere pulcherrima est infœmineum. Quod & naturæ ratio comprobat,quando id repositissima corporis parte(ut solet quæq; preciosissima) obdidit.

Liber quidam è meis optans prodire in publicum & claustra refringere,hoc in me argumento utebatur:quòd liber esset & contra leges in ergastulo teneretur:iamq; in me plagij crimen intendebat. Tum ego, non est tibi à libertate nomen ineptissime, sed à libratione,quòd te librari atq; in Critolai trutina suspendi oporteat.

Insanus quidam uidens allisas undas littori spumas excitare, scipione aquas castigabat:atq; eo magis spumæ excitabātur:atq; hoc ille fortius instabat. Tum expumatio. Desine coercere:desinam. Nam quo acrius coerces, hoc excitas magis.

Quom forte puer in tonstrina tonsorem exercentem nouaculam uidisset, arrepta nouacula existimauit se protinus artem omnem imbibisse. sed quom male tractans nouaculam manum perstrinxisset, & effuso cruore lugeret pueriliter: ait exerta uoce tonstrina: ne tonsoriam à nouacula inchoaueris.

Canicies & caluitiũ in senili capite certatim sibi primas uendicabant. Et canicies quidem se candidi coloris, qui solet esset oculis gratissimus, prædicabat. Tum homini magnam afferre existimationem, nec alia causa Numam regem tam gratum fuisse P. R. quàm quòd in adolescentia canuisset. Quin & uulgo sapientiam canis tribui. at Caluitium se tersæ ac leuigatæ cutis, se acuminis & acrimoniæ testem: idcirco Ludouicum Insubrum ducem uirum sapientissimũ caluos undiq; ad obeunda regni munia collegisse: se Cæsari uel à prima iuuenta familiarem fuisse testabatur. Tum caput rancidæ huius contentionis impatiens. Apagete, inquit, deliria. Nam planè uterq; uestrũ inuisus mihi: dum tu fateris tibi superesse, quod huic deest: tu deesse tibi, quod superest illi. (Nam canicies alumna humoris, humoris indigum est Caluitiũ.) Quid uero interest desit an superfluat mihi, quom æquè utrunq; mihi sit dehonestamẽto.

Legerat opus meum De columnationibus architectus, & uix cachinnos sustinẽs ait: quæ nugatur Cælius, ego reapse faciam. Quom idem opus Antonius Constabilis percurrisset, quando est illi nuncupatũ, probo quidem hoc, inquit: sed quom substructionem tamen faciam, consilio utar architecti. At Cælius: sapis nimirum Antoni, ut cætera.

Oderat quidam umbram suam, quòd se uelut arbiter & Coryceus quidem sequeretur, nec per latum unguem abesset unquam. Quare illam pugnis & calcibus, interdum & gladio persequebatur. Sed quom illam acerrime reluctantẽ & ipso pugnante repugnantem, & gladium arripiente dimicantẽ, atq; ictus nunc inferentem nunc declinantẽ (eius enim motus omnes umbra imitabatur) animaduertisset: cœpit plurimum extimescere, nec aliter umbram quàm hostem reformidare. Quare aduersus soli aut lumini procedere recusabat. umbræ enim à tergo sequentis insidias uerebatur: præeunti autẽ ipse umbræ insidias struebat, & ex improuiso sæpe adoriebatur. Sed quom eam nunquam imparatam offendisset, uerum in omni pugnæ genere parem sibi atq; ad repugnandum expeditã, cautam & ingeniosam rem admodum umbram putabat. Quare habito cum amicis cõsilio eam mole aliqua iniecta elidere decreuit, secretissimo quodam loco, & (ut ipse putabat) umbræ imperuio. Erat enim locus sine lumine. decreuerat proinde mutatis moribus nõ umbræ amplius insultare, sed blandiri atq; amica uerba dicere, dum illam in insidiarum locum perduceret. Ad quem quom aliquando peruenisset, signo dato molem præcipitari iussit: atq; ipse ne eadem ruina alliderecur, subito saltu se subtraxit: respiciensq; à tergo umbram quam mole oppressam existimabat, secum euasisse intellexit. Quare absumpto frustra omni consilio æger animo esse cœpit. Tum umbra, quid me inepte reformidas innocentem, quæ sum comes tibi, non hostis addita, nec sine tua internicione abigi possum aut aboleri. Te prius perire necesse est, ut peream.

Diogenes Cynicus interrogatus cur Magni Alexandri mensę inuitatus accumbere recusasset: mensam, inquit, dubiam non adibo.

Imputabat quidam amico quod per pluuiam penulæ suæ umbram accõmodasset: idq; quasi ingens beneficiũ magna aliqua gratitudine compensari contendebat. huic ille: parce, inquit, mecum expostulare: nec enim tecum ingrate agam, & quoties maxime esurieris, large tibi culinæ meæ nidorem accõmodabo. Puto me deinceps minime ingratum appellaueris.

Audiuerat talpa senes, & quos iam oculorum acies defecerat, specillis affectos oculos su

los sustinere, & fugientem lucem coercere. Atq; illa, putans sibi nonnihil emolumento esse posse perpetuis tenebris damnatę, comparata naribus quasi forfices discuneatas inseri affigiq; iussit. Sed quom ea nihil prodesse intelligeret, quin etiam caput addita sarcina atteri & grauari magis cognosceret: nihil, inquit, iuuat industria reluctante natura.

Canis atq; aper fortè olim ea conditione amicitiam iniuerant, ut alteri alter suos dentes accõmodaret. exertos itaq; aper cani, caninos apro canis irrogauit. Sed quanta est, Di boni, facta protinus uirium utrinq; immutatio? Nam quom neq; canis satis sciret fulmineos illos dentes uibrare, neq; aper subulatos & acuminatos illos pectinatim allidere: & frustra canis aprugnis appetebat, & caninis aper irruebat atq; incursabat. Quare ignauam & inutilem prorsus cõmutationem eam agnoscentes, natiuis & genuinis telis maluerunt esse contenti.

Græculus in hanc sententiam Homericæ Iliadi carmen inscripserat.
Illa ego sum partus diuinæ uocis Homeri:
Quæ chartis, ceu fasciolis, excepta supersum.
Hoc quom argutus quidam legisset: grandis, ait, filia adhuc fascias terit.

Audiuerant aures à primis usq; naturæ incunabulis oculos sibi ideo præferri solere, quòd multo pernicius suo munere fungerentur, quàm aures. Atq; id ex eo prouenire ratæ quòd ipsę circa tempora, oculi in prima fronte locati essent: statuere & ipsæ in priorem partem diuertere. Sed quom mox præter id quòd cæteris sensibus impedimento essent, uultumq; deformarent, uentorũ etiam impetũ & frigoris inclementiam ferre non possent: oblisæ demum ac retortæ in pristinã sedem ingratis refugêre. Qua forma & in posterum damnatæ sunt à natura. Nam ea reclamante locum creditum sibi deseruerant.

Cõmendabat Crœsus rex Lydiæ memoriam suam Aesopo fabulatori, ut scilicet post cineres illa perfrueretur. Huic Aesopus: Minime, inquit, tibi rex negaturus sum, quod somnijs meis nunquam negaui. Ea sæpe à me precibus efflagitarunt in gratitudinis testimonium, quòd me noctibus inuiserent, ut eis memoriam diuturnam rependerem. Eam quom iure deberi intelligerem, libẽter adeò rependi: & nunc ea in Cimmerijs conuallibus summa cum hilaritate perfruuntur.

Noctu cum meis somnijs familiariter agẽs ab ijs percũctabar, cur Atlantes illos, qui soli hominum insomnij dicuntur, nunquam conuenirent. At illa, conuenimus quidem, sed non agnoscimur.

Reformidabant Apologi mei manus & conspectum Hippolyti principis. Audierant enim ex Tiresia in fatis esse, ut ab eo in inuolucra & segestria conuerterentur. Hoc eorum timore agnito Parca, Ineluctabile fatum est, inquit: sed uos ite confidenter, nusquam potestis felicius mori.

Pictor in perpetuo flumine spectans suam fortè in aquis uidit imaginẽ: eamq; coloribus exprimere uehementer optabat: arreptoq; protinus penicillo lineas ducere & collinere cœperat. Sed quom sæpius repetiti conatus perfluerent, & cursu aquarum auferrentur: secum ipse admirari cœpit, quomodo hoc fieri posset: ut imago staret, colores natarẽt. Huius admirationi arundo proxima fortè, in quam Di Syringa uerterant, ita adsusurrabat. Te stante, imago stat, quæ in te nititur. Non stant colores, aqua subnixi fluida.

Membra omnia corporis capitales olim inimicitias aduersus podicẽ exercebant: atq; illi aliquando apud Hippocratem summũ corporis uindicem diem dixere: sellu-

lariam autem illi desidiam fœtoremq; inenarrabilem,& omnium sordium conceptaculum: quodq; nulla pars in toto corpore magis pudenda esset:imputabant. At ipse innocentiæ suæ conscius minime iudicem recusauit,neq; uadimoniũ declinauit, sed ad clepsydram breuiter causam suam dixit. Nam & se ad corporis fores excubare, & quasi ianitorem à natura positum locum summa diligẽtia seruare respondit: quas uero sordes,quę excrementa membra cætera aut alerent aut conciperent,se fideliter euehere atq; exportare. Fœtoris autem causam nõ sibi qui sit natura defæcatissimus, sed ijs sordibus quas extruderet,adscribi debere: quin eo nomine gratiam non accusationem aut reprehensionẽ deberi, quòd pro reliquorum membrorũ salute in perpetuo squallore ac pedore uiuat. neq; pudendam aut pœnitendam partem corporis existimari oportere,sine qua homo diu esse non possit. Tutissimã uero potius ac repositissimo loco conditam, utpote quam inter geminas symplegadas natura locauerit. Audierat hæc Hippocrates summa attentione, req; mature animaduersa, pro podice sententiam tulit: accusatoresq; sub perpetui palloris atq; internecionis cõminatione,ad persoluendum certum tributum damnauit. Atq; ex eo tempore σφιγκτῆρος nomen accepit.

Percunctabatur quidam cur cornicum & bubonum cęterarumq; obscœnarum auium garritus superstitiosos tantum terrerent,& non cæteros. Nil mirũ, inquit Democritus. Soli enim superstitiosi aurium fores garritibus protinus aperiunt, cæteris uix summam aurium chartilaginem adpultant.

Candens scintilla flãmæ ui in sublime adacta mirum in modum sibi placebat, putabatq; mox se in siderum consortiũ referendam. Sed uix spiraculi medium attigerat,quom extincta in cineres abijt,& fluida corruit.

Natura buxum oratorẽ ad Iouem miserat, ut perpetuum uirorem herbis & arboribus indulgere uellet. Iuit buxus,sed ante Iouem admissa postquam fidei literas reddidit,non cõmunem causam,uerum priuatam proposuit,ac perorauit:exorauitq; Iouem post longas preces, ut æternæ uiriditatis prærogatiua donaretur. Reuersa itaq; domum buxus, maximã sibi omnium inuidiam cõcitauit. Atq; ob id facinus in eam adeò natura exarsit,ut eam quoniam largitatem Iouis mutare aut reuocare non licebat,perpetua sterilitate damnauerit.

Viderat pauonem uariegato cultu & amictu Babylonico,ut ille ait,insignem coruus:atq; ex illo quasi molliciem obiectans, percunctabatur,quis eum pictor tam cõmode expinxisset? Cui pauo. ille prorsus,inquit, qui te tam graphice denigrauit.

Sordidus & detestabilis auaritiæ senex tyrocnestis mores damnabat, quæ multo plus trãsmitteret q; seruaret:quom ipse quasi Vestę faciẽs nihil quicq; efferret è promptuario uel natali die. Huic tyrocnestis. At ego sum multo meliore cõditione, inquit. Quicquid enim tibi seruatur, deperit. Quicquid mihi transmittitur, id omne usui est.

Gallus inopes mulieres,sellulariosq; opifices,& uiros studiosos debere sibi plurimum iactabat: quòd illę ad pensum,illi ad opera,hi ad lucubrationes eius cantu excitarentur;atq; ita ab illis & uita sustineretur & quæstus fiat:ab his honor & immortalitas comparetur. Videbantur hæc uero proxima:donec uir quidam summus in iuris disciplina in morbum incidit, & ex morbo iugi peruigilio affictabatur: & quod illi grauissimũ accidebat, antelucanis horis quibus gratissima ægris mortalibus quies arridere solet, gallus uernaculus, quẽ uir summus in delicijs habebat, & propè ut cognatum Pythagoræ uenerabatur,importuno cantu obstrepens omnes morbi inducias abrumpebat. Existimauit uir bonus gallum ipsius ægritudinis ignarum pro more ad studiorum uigilias uocare,atq; insuper illi pro diligentia gratiam habebat. At postquam uocatum ad se exorare non potuit,ut paucis saltẽ noctibus cantibus parceret

teret: quin & in cubiculũ adscitus & suauibus escis pastus: quo propius agebat hoc licentius & alarum plausu & intempestiuo occentu interstrepebat: apage, inquit, importunam bestiam, cuius conclamatio uitium est, non iudicium.

Festus ac profestus dies olim inter se rixabant. Exprobrabat enim illi profestus & segnitiem & lasciuiam, & quòd quæ ipse per labores peperisset, ille per ocium absumeret. Tum festus, parce, inquit, tam nefanda eloqui, aut in te iram deorum iritare. An ergo ignoras me Dis gratias agere, qui tuos labores benefortunent? Benefortunant, inquit, fateor: sed tu fortuna perfrueris. Si placet conditio, has clitellas arripe, ego Dis grates soluam. At festus. fieri posset quod ais, si nondum initiati ad mysteria admitterentur: sed illud nosti, ἑκὰς ἑκὰς ἔστε ἀλιτρός. ad hæc profestus erubuit.

Seres uermiculi quom tenuia illa sua fila deplecterent, interrogati quid facerēt: damus, aiunt, operam, ut quom magni illi, quos homines reges & optimates uocant uno Græcorum uerbo διοτρεφεῖς, raro superbi amictu prodibunt in publicum, sciant se splendere à uermiculis.

Interrogabat Morio quidam Socratem, cur deus stultitiam creasset. At Socrates, ut agnoscatur quantum prudentia præstet in rebus humanis. tum Morio, minime, inquit, sed ut homines habeant cur rideāt. Immo cur fleāt, inquit Socrates. est enim stultitia non ridenda, sed miseranda.

Præceps & cernuus quidam, qui ad silices cæteraq; id genus obuia imprudenter crura allidebat, naturæ uitio dabat: quare præpostere poplitem locasset, quam in tibiæ fronte locari oportuisse contendebat. Cui natura: quid amice quereris, nónne tibi istos oculos dedi quibus hæc discrimina depreceris? At poplitē qua parte neruos porrexi, quæq; minus defendi potuit, nónne ibi quasi puluinū adijci oportuit. Tum ille obstinatior, minime uero inquit. Nam si oculi præsidio esse possent, quomodo ego tibias attererē? At natura. Quoniā oculis non uelut oculis, sed quasi specularibus uteris. Qui pote? inquit ille. Quia ad oculos uocāda est mens, ut uideas: respondit natura: alioqui frustra oculos acceperis.

Vir hebes admodum ac miræ simplicitatis ex philosopho percunctabatur, cur natura geminas homini nares fecisset. tum philosophus homini hebeti physicam rationem reddere indignatus, quam minime captu ille assequi potuisset: respondit: ut altera bene olentia, altera male olentia posset explorare. Tum hebes ille. at qua nare obsecro, buxum explorabimus? quod nec bene nec male olere uulgo existimatur. Qua te ipsum planè odoramur, inquit philosophus, qui per Iouem mihi nec bene oles neq; oboles.

Quom Ouidius in Pontum ab Augusto relegatus peruenisset: solusq; in littore ageret, secum ipse uoluens cur locus ille Axenos prisca nuncupatione dictus fuisset, regionemq; & faciem loci miraretur: tum squallidum atq; horridum illi simulachrum sese obtulit, tacite percunctationi occurrens in hæc uerba:

Thessalus ó nunquam hoc tetigisset littus Iason:
Quom graue phasiacæ uellus adiret ouis.
Quòd si fata uiri fuerant hoc tangere littus:
At certè fuerat sat tetigisse semel.
Ne miseras cædes, nocturnaq; bella uiderem:
Strictaq; in exitium Cyzice tela tuum.
Quom mala Tisiphone dulces cōmisit amicos:
Impulit & magni ius uiolare Iouis.
Ille tamen nobis nomen grauis indidit error:
Axenaq; ex illo tempore terra uocor.

Scilicet hospitium fregit Pagasea iuuentus:
Et luitur probro culpa aliena meo.
At tu hospes pia tura feras. nec nomina cures:
Dant adimuntq; homines nomina: fata manent.

Ad hæc Ouidius, ut erat totus & natus & effectus ad carmen à natura, totumq; habebat ingenium in numerato, hæc respondit subitario impetu.

Dant adimuntq; homines fateor, sua nomina terris:
Dent adimantq; licet nomina, fata manent.
Me miserum, quòd me non irrita nomina terrent:
Nec me per superos fabula ficta mouet.
Sed facies inculta loci, damnataq; nimbis:
Perpetuæq; hyemes, perpetuumq; gelu.
Nubibus æternis suprà grauis incubat æther:
Et mons sæuus aquis: & niue cinctus apex.
Illic Sauromatæ bacchantur, Iazyges illic:
Præsentemq; ferunt illa uel illa necem.
Dotibus his nobis sese probat Axena tellus,
Exilio tellus addita pœna meo.
Hæc sunt, quæ iustum possunt afferre timorem:
Nasoni nequeunt nomina ferre metum.

Quom amator quidã se annulum fieri optaret, quem assidue puella manibus uersabat, ut eius amplexu diu perfrueretur. annulus indignationis impatiens exclamauit: ó te miserum si & nostras uices obire, & pudenda ac pœnitenda audire & perferre sit necesse. Illa una felicitas eueniret, quòd insanire & amare desineres, quã odisse non potes: quom in ea nihil non odio dignum inuenires.

In tractu Pontico portus est Amyco Bebrycũ rege interfecto clarus. Eius tumulus à supremo die lauro tegitur, quam insanam uocant: quoniam si quid ea decerptũ inferatur nauibus, iurgia fiant, donec abijciatur. Quom in eum portum forte nauis appulisset, nauta uectores suos admonebat, ne illam attingerent, neu quicquam decerperent: multisq; uerbis in laurum inuehebatur, eam sæpius insanam uocans, & ut ab insana cauerent inclamans. Crebra itaq; insultatione lacessita Hamadryas, quæ arborem tuebatur, in hæc carmina prorupit.

Dic meliora hospes: nec te grauis implicet error:
Conciliet noxam ne tibi lingua procax.
Hic Amycus, diuorum Amycus contemptor & æqui,
Procubuit cæstu Castoris: ossa uides.
Tum uictor nostris incinxit tempora ramis,
Et cinctum ramis plus sapuisse ferunt.
At dedit insanę mihi mox uictoria nomen:
Insanos quoniam punio, non facio.

At insperata uoce nauta exterritus puppi sic clamat ab alta:

Festinate uiri, date uela, impellite remos:
Et secet æquoreas iam cita puppis aquas.
Nulla mora est: properate uiri, iam iurgia surgunt.
Iam furit, & lites enthea laurus agit.
Quòd si aliquis uestrum captus torpore moretur:
Cedere, sed frustra cedere mox cupiet.

Quom quidam redeundum esse cum matre in gratiam diceret, idq; summæ pietatis indicium affirmaret, atq; eo nomine plurimum gloriaretur: uir bonus forte præsens, ego, inquit, cum matre mea in gratiam nunquam rediui: & hoc maioris pietatis testimonium puto.

Vir quidam sanè ineptus, sua culpa in paupertatem adactus, mores atq; homines sui seculi damnabat: & quòd suam paupertatē contemnerent: & quòd moriones pluris facerent, resq; omnes uoluptatibus posthaberent, acerbißime querebatur. Atq; ad hoc betę ac lactucę exemplis utebat̄: quorū illam appositā non nemini degustare antiquis erat religio, quæ nunc uulgo rejicitur: hanc inter infaustas & soporiferas dapes olim habitam nostra ætas ciborum inuitamētis annumerat. Has ineptias quom forte audisset uir bene eruditus: at te inquit bone uir, neq; inter betas, neq; lactucas prisca ætas censuisset: sed planè inter arbutos, quos unedones uocant.

Incessebat ambitiosum hominē incredibile desiderium attingēdi sydera. Quomq; è spiraculo culinæ principis magnā uim fumi ad cælum euehi animaduertisset: consilium cœpit erependi per tegulas, sperans ui erumpentis fumi, ut interdum solent arripi nube ranunculi, ita & se in cælū pertrahi posse. Sed quom illo progressus præter aditum præcipitij periculum, etiam fumus oculos præter spem inualuisset: existimabat enim principum fumum non modo acapnon, sed meras delicias: pertesus consilij sui spem in lachrymas commutauit.

Indignabatur cubiculū æstiuo tempore & puros soles & mites auras specularibus intercipi: tantaq; ira exarserat, ut ad illa excutiēda properaret. Tum specularia metu perculsa exclamare: parce cubiculū parce, nam si quid molestiæ æstate forte à nobis acceperis, at maxima utilitate posthac hyeme & uentos & frigora defendentia sarciemus. Inhibuit iram cubiculum, & arrepto meliore consilio specularibus pepercit.

Audierat quidam rationem Pythagoræ, qua ille probabat ignem ideo tam acrem tamq; paratum ad exurendū, quòd eius forma pyramidē imitaretur, atq; ad penetrandum foret aptißima. Et mirum est, inquit, profecto nos homines huius pyramidis fastigium & acumen semper, basim autem & sedimentum nunquam arripere, utpote cuius attactu protinus offendamur. Tū philosophus: ne mireris, ait. Cautus enim & promptus gladiator est ignis, statimq; in aduersarium obuertit aculeum.

Quom uir spectatæ prudentiæ, id quod plerisq; euenit, insanos filios suscepisset: eaq; res uirum sapientem male haberet: Grynæum Apollinem cōsuluit, cui deorum salutem filiorum cōmendaret. Tum uox è cortina. Harpocrati rite sacra faciunto. Is uel sapientiam reddet, uel stultitiam dißimulabit.

Quom ad Fusci tumulū nuper uenissem, eiusq; aspectu memoria esset quasi refricata summi doloris, quem ex optimi & clarißimi uiri obitu conceperam: post longas lachrymas in hæc uerba sepulcrale carmen inscripsi.

Fusce tibi Musæ, Pallas tibi uel nascenti
 Attulerant larga florea serta manu.
Et quom te mater luco peperisset opaco,
 Protinus illustri te statuere loco.
Famaq; & ad cunas blandis Honor adstitit alis:
 Illa caput myrto cinxit, at ille rosa.
Regibus hinc magnis, hinc magno gratus alumno,
 Et rerum & regni munia solus obis.
At nunc Fusce iaces, & tot bona perfluxerunt:
 Totq; animi flores deperiere tui.
Vna dies nobis longum decus abstulit: & tot
 Annorum frugem colligit urna breuis.
At populus putat in primo te limine raptum,
 Quom uixisse diu te tua facta probent.
Quod si metimur rerum monumenta tuarum,
 Nulla ætas potis est, nulla abolere dies.

Quom

Quom hæc lachrymans & acerbo singultu perculsus dicerem tumuloq; annotarem: obscura quidem, & sublustri uoce, sed quæ tamen aures attigerit, à tumulo responsum accepi.

Heu heu, quòd muti nil curant carmina manes,
Nil tumulus lachrymas, & cinis aure caret.

Atheniensis rogabat Spartanũ, quæ maxime mœnia probarent Lacones. At ille, quæ defensore nõ egẽt, sed se ipsa defendũt. Cur Lycurgus nõ scriptas leges tulisset. At ille, ut boni mores sint his pro monumẽto. Cur onerosa pecunia uterent. At ille, ut cito fastidiãt. Cur breuibus sicis? at ille: ut hostis propius adeatur. Cur breui oratione? at ille, ut cito ad rem accedatur. Cur sine cæreo noctu ambulandũ. at ille, ut industria sit pro cæreo, qui neq; igni absumi, neq; uento extingui posſit. Cur ante pugnam Musis faciant. At ille, quod neq; auaritia neq; necesſitate, sed amore gloriæ pugnent Lacones.

Quom Timon in ea quam forte agebat solitudine, ficum unde multi se laqueo suspenderant succidisset, quod facturũ se in publica Atheniensium concione receperat, ueritus multis occasionẽ sese enecandi sublatã esse: uidensq; se consueta uoluptate fraudatum iri, tabellam cum hoc elogio proposuit. Si quis se pensilem facere uolt, excisa ficu, ut id faciat licet. Timon tigillum & laqueũ parauit. Quòd si cessarit, Timon induet laqueum, ne locus uacet. Quom itaq; per urbem elogij sentẽtia uulgata esset, expectabant omnes incredibili expectatione, ut Timon suspendiosum se faceret. Et iam per uicos à populo clamabatur: quando te suspendes Timon? Quorũ uotum quom diu Timon frustratus esset, in panathenaicis deniq; his duobus trimetris sententiam professus est.

Placere Timoni suspendium potest,
Si displicere Atheniensibus potest.

In Megalensibus ludis uictor magnum aliquod uictoriæ præmium sperabat. Ecce autem è quadrigis descendenti plenum absinthite poculum prætor propinauit. Quod quom ille contracto sanè uultu & recusanti similis hausisset: ad illum prætor: disce fortunæ mores uictor, quæ suauibus & iucundis solet semper nonnihil amari intermiscere.

Ardentis Semeles ardens puer excidit aluo:
Ardebatq; uno mater & ille rogo.
Et spes nulla super miseræ succurrere matri:
At puer in flammis, non tamen ustus erat.
Ogygis occurrit: sed non prius attigit illum,
Succubuit multæ quàm Iouis ignis aquæ.
Ignis abit, sed non abijt uix ignea prorsus:
Quiq; cuti summæ parcit, in ima furit.
Nympha igitur, procul ó puerum ne tangito, clamat,
Quisquis es; ignis enim est, ni prius imbre laues.

Ceruos ceruasq; pariter ab initio rerum cornupetas natura creauerat. Sed quom fœminę insolentia uterẽtur, seq; maribus studerẽt præferre, indignata natura cornua execuit, & ut in posterum excornes nascerentur perpetuò damnauit.

PROMETHEVS ET MERCVRIVS.

Quo Mercuri tam perniciter? M. Ad carnificinam. P. Qui pote ad carnificinam? M. Ita coniugales rixas uoco. P. At qui rixantur? M. Cũ Baucide Nauclerus, id est cum Furia Cerberus. P. Egregium par, cũ Bitho Bacchius. Sed nun' tu modo ab ijs redibas? M. Redibam sanè. P. Atqui reuolas nunc

hunc. M. Ita est. Hydram Euro, rixa rixam parit. P. Miserum cōiugale consortiū. M. Immo insanum. Non enim recte miserum dixeris, quod miseriā sponte aucupatur. P. Sed ubi obsecro caduceum? M. Sub sago abditū. P. Cur præter morē sub sago? M. Pudet effari, sed uale, nam propero. P. Ne pudeat, dic ingenue, dic Mercuri. Quid amabo de caduceo? M. Dicam tibi, sed uni. At tu ne cuiquam dixeris Prometheu. Attritus est & confractus caduceus (me miserum) uxorijs litibus.

AD GRALLATOREM.

Cum tibi Myrmicinus grallator ἰῶτα uocetur:
    Te, qui magnus homo es, num bene λάμβδα uocem?

Prope frutices & paliuros fortè natus fœniculus erecta coma (ita muscarium appellabat) & tereti crure (est enim è ferulaceo genere) mirifice à uicinis & finitimis amabatur: quos etiam ad se amandum suaueolentia inuitabat. Quare eius sortem miserabantur quòd uiatores & prętereuntes omnes quoties pertransirēt, ex eo semper aliquid decerperent. Et sæpe illum admonuerāt, ut sese intra uepres abderet, atque ibi delitesceret, ne obuius omnium iniurijs prostaret. Tum fœniculus quasi philosophiam de Platone, uel animi magnitudinē è Lycurgo didicisset: Ne uos, inquit, sors mea cōmoueat: euehit enim me ad cælestem gloriam liberalitas mea. Nam hanc comam atque has opes quas mihi ad paucos dies hyems est ademptura, quo loco possum prę clarius exponere quàm in munificentia, quę omnibus mortalibus usui sit? Et si pereundum est, ceu natis omnibus pereundum est, ubi possum felicius quàm in manu hominum perijsse?

Percunctabatur uenatorē asinus, cur ceruus tam grandibus cornibus præditus, uiso tamen hoste quàm primum à pedibus consilium caperet, & salutem fuga quereret. At ille, ut intelligas, inquit, nihil arma prodesse, si animus defuerit.

Accepimus Orpheum ex eo tēpore, quo & amare, & amare frustra Eurydicen cœpit, quoties se ad canendum accingeret, hac præcentione, quam προοίμιον Græci uocant, usum fuisse: atque ita citharam fuisse allocutum:

Plectrum age si potis es, si quid te gloria tangit:
    Flectaturque sono dura puella tuo.
Traxisti, fateor, uicino è uertice cautes:
    Vidimus ad cantus obstupuisse feras.
Accurrit ceu quæque fuit tibi proxima quercus,
    Cum fibris quercus sponte reuulsa suis.
At tibi nil actum. Eurydice nil carmine mota est,
    Caute, feris, quercu durior Eurydice.

In conuentu olympico fortè sapientiæ stultitia occurrerat. Erat autem magna sapientiæ existimatio. Quare omnes in eam oculos uerterāt, persuasissimum habentes ab ea aduersariam ictu uno allisum iri. Sed ibi pręter expectationem res euenit: & ut est audax stultitia, in eam irruit: probrisque & pugnis male habita sapiētia uix tandem euasit. Interrogata uero cur uim ui non repulisset, respondit: Quid si me asinus percussisset? Rogata etiā cur probra probris non retudisset, πάντα καιρὸς inquit. uulgo itaque illusa atque irrisa abijt. Et ex eo tempore stultitia melior & promptior existimata est, pluresque & fortiores habet sectatores.

Post debellatos gigantas Iuppiter ex ambustis marmoribus, quos Tephrias uocant, tropheum erexit sic inscriptum. Iuppiter pater semper uictor expugnatis ac protritis gigantibus exemplum & monumentum posuit mortalibus. Huic proximum alterum è cruentis lapidibus, quos Porphyrionis sanguine tinxerat: quare &

Porphyritas illos uocamus: Mars statuit cum elogio. Discite iustitiam moniti & non temnere diuos. Mars inuictus de uictis gigantibus Ioui patri semper uictori.

Proinde & Tephrias & Porphyritas, id est cinericij & purpurei coloris marmora, plerũq; in tẽplis statui, Pronoeæ anus stoicorũ æditimus mihi significauit, ut eorũ aspectu posteritas admoneatur, nec Dis reluctari, nec pietatẽ dissimulari oportere.

Musca in certamen descensura (nam forte inter muscas bellum ingruerat) culicem rogabat, ut sibi buccinum & spiculum tantisper accõmodaret, dum receptui caneretur. At culex: fortunæ munera accõmodari possunt, naturæ non possunt.

Rogabat cochleam limax, ut sibi in eius domo locus præberetur: ut ibi esse posset, dum frigoris inclementia remitteret. At Cochlea, aliunde petendum est, inquit, hæc uix me capit.

Proteus abducente Helenam Paride.

Ibat optata tumidus rapina
Pastor Idæus: secat alta puppis,
Et replet blandis Cytherea uictrix
Carbasa uentis.
Prodeunt nymphæ uirides ab antris,
Et fauet natæ Iouis omnis ordo,
Surgit excitus strepitu à profundo
Gurgite Proteus,
Iamq; prospectans, mala quanta secum
Ferret incesta ratis aucta præda:
Fata sic cœpit reserare nixus
Murice uiuo.
Lætus ah lætus properas per undas
Dyspari: nam te Pari non uocabo:
Quippe mens plerunq; hominum futuræ
Nescia sortis.
Quanta per campos Phrygios procella
Sæuit? ah quantos Simois cruentat
Vortices? quantis Priami remidet
Regia flammis?
Illa quæ gentes domuit rebelles,
Illa tot subnixa caput triumphis,
Nunc cinis tantum, superestq; Troiæ
Nil nisi nomen.
Dicta enim cunctis populis dies: &
Par manet finis, uicibusq; certis
Regna stant, & regna cadunt: mouet ceu
Iuppiter urnam.

Vir diu in aulis regum uersatus, & qui uulgo multæ exercitationis, multiq; consilij habebatur: audiens alios suadentes polypi mores imitãdos esse, qui se rerum & locorum coloribus accõmodat. Alios hortantes, ut sepiæ astum sequeremur, quæ aquas atramento obturbat, atq; ita delitescit. Alios monentes, ut in uita cestreũ ducem haberemus, qui deprehensus saltu retia transilit: alios item suggerentes, ut more glani auersi escam uoremus. Contendentes etiam alios moribus labracis obtemperandum, qui obuersus furtim sese nassa liberat. At ego, inquit ille, acipenserem uobis appono. huic præposteras natura squamas dedit: ut fluctibus parendum & secundo flumine natãdum intelligat: nam illi planè Fortuna solet arridere, qui (ut ait poeta) nunquam direxit brachia contra torrentem.

Circum-

Circunstrepebant conopeum culices, orabantq; ut uel tantillum aditus daret, ut ad delibandam puellam accederent, quæ molliter somnos capiebat. Tum conopeum: cum pertinace res est. desinite quicquam sperare.

MERCVRIVS, DIOGENES.

Hoc unum etiã dic obsecro. M. Iam unũ hoc ad decada excreuit. D. Sed tu nos & decada unũ esse docuisti. M. Quo uero in gymnasio? D. Italico sanè: cui Pythagoram præfecisti. Nam & unum esse plures & plures unum docebas, nunc actu, nunc potestate. M. Mitte argutias, & apud negotiosum atq; aliud agentem fac uerbis compendiũ, iam enim mihi aures attriuisti. Quid tandem est quod à me uelis? D. At me libens audi bellissime Mercuri. M. Dic aliquando, alioqui me actutum in pennas dabo. D. Expone sis, quid est quòd histrionibus, morionibus, planis, & id genus insanientibus fauet adridetq; adeò Iuppiter, ut eos propè habere in delicijs, sapientes uero & philosophos nõ modo aspernari, sed & infensos habere & inopia & magnis calamitatibus persequi uideat? M. Mysteria petis à me Diogenes. D. Sed em̃ initiatus sum. M. Initiatũ planè te putabo, si per canicipitẽ Anubin deieraueris, te hęc in arcanis habiturũ. D. Et per Anubin, & per Siriũ & per Procyona & per Herculẽ autorẽ nostri dogmatis: per totũ deniq; Cynosarges, quæ mihi sanctissima sunt sacramenta, me nunquam mysteria editurũ in uulgus sanctissime adiuro. M. Nunc itaq; breui rem audi. Philosophorum genus quale putas? D. Diuinum & longe supra hanc mortalitatem. M. Falleris bone Diogenes, inane est, opinosum, nugiuẽdum, impostorium, Dis inuisum. nã & de Dis multa mẽtiuntur, & plerunq; pessima sentiunt. Et hos, quom omnem ætatem in figmentis uel dei uel naturæ, in rancidis & puerilibus contentionibus absumpserint, neq; arent, neq; serant, neq; merces cõmutẽt, neq; reip. uacent, neq; quicquã agant uitæ cõmodum: miraris tamen & egere & pro somnijs somnia metere. D. Rem certè nouam aperis Mercuri. At ego nullos Dis gratiores philosophis putabã, qui de ipsis quotidie magna quædam & noua cõmentantur. M. Rem tenes. Immo uero ni ego sępe intercessissem, de ejiciendis ablegandisq; philosophis deorum s. c. confectũ esset. Dicunt enim Di nõ esse è rep. ut philosophi mortale genus infatuent: cõmodiusq; simplicitatẽ q̃ philosophiã apud homines uersaturã. D. Esto sanè de philosophis, quod dixisti. De histriõibus uero & morionibus & id genus alijs q̃d affers? M. An tu beneficijs referendã gratiã putas? D. Planè. M. Atqui nulli hominũ generi magis debet Iuppiter. D. Quipote? M. Audistin' Iouẽ statim natum ab Ope matre dissimulatum, suppositumq; pro illo lapidem & obiectum Saturno deuorandũ? D. Audiui sanè, sed quid tum? M. Cum eius itaq; furtim mandanda esset educatio, sapiẽtes primo uiri mox cęteri suo ordine rogati sunt, ut Iouis curam susciperent: sed alij alia causati operam suam subtraxere, soli histriones, moriões, plani, & huius generis cęteri, quos Curetas & Corybãtas appellamus, & saltu & tympanis & sanica sedulitate tum Iouem tutati, tum deos omnes promeriti sunt. Quare hos Iuppiter & liberalitate & munificẽtia præ omnibus maxime prosequit. qua in re quom aliquãdo à Momo culparetur, ita palàm professus est: si grassatorum & sicariorum ope in tuenda sua dignitate & salute usus esset, talibus quoq; se parem gratiam relaturum. Sed tu hæc minime cuiquam efferre memineris. nam si hæc in uulgus prodeãt, periculum est ne gymnasia & diatribæ in quibus ego color, destituant, & planè omnes ad histriones desciscant. D. Ne dubita Mercuri. His enim quę dixisti, solus ipse mecũ in sinu gaudebo: & posthac philosophos, quos prius mirabar, uanissimos putabo: & simplici admodum uitæ genere utar: & me quasi humani generis histrionem profitebor.

Amicus meus uir multæ suauitatis hoc modo ad Quintiæ tumulum, quam perdite amauerat, succinebat.

Defle amor ad tumulum, solue Elegia comas.
Myrha tuos crines, pone, Hyacinthe tuos.

Quintia obit, sed non Quintia sola obijt.
Risus obit, obijt gratia, lusus obit.
Quintia obit, sed cum Quintia & ipse obij.
Nec mea nunc anima in pectore, sed tumulo est.
Hei mihi, non posthac decipietur amor,
Quoi mater crebro Quintia uisa fuit,
Inq; huius posuit nescius arma sinu.
Arma, inquam, quæ me surripuere mihi.
Heu heu, triste iugum quisquis amoris habet!
Et prius, ac norit se perijsse, perit.

Quom pater forte audisset duo celeberrima esse in orbe terrarũ gymnasia, in quibus adolescentes erudiri solerẽt: ad Indos alterum, in quo ob caloris magnitudinem auditorũ aures semper paterent, sed uoces ita liquescerẽt, ut uel statim uel certè mox effluerent: ad Hyperboreos alterum, ubi frigoris ui uoces adeò torpescerent & cõgelascerent, ut uix demum superueniente æstate resolutæ auditorum aures transmearent: cõsulebat Solonem ad eorum utrum filium disciplinæ gratia mitteret. at Solon, optio tua sit, sed ego Hyperboreos malim.

Post Leandri & Herus infortunium ferunt Sestiacos lucernam illam nocturnę natationis testẽ Anteroti consecrasse, addito titulo. Anteroti sacrum. Qui se felicem in amore probauerit, hanc succendito. At qui eam succenderit, ad hanc diem inuentus est nemo.

Musculi domestici, caduceatore usi sciuro, cum Aeluro delicio meo & chartaceæ supellectilis uindice fœdus in hæc uerba percussere: inter Aelurum Myagrã & uernaculos musculos tantisper fœdus esto, dum nullam supellectilis partem polluant: nihil è penu absumant, rebus herilibus abstineant: sin secus facere aut fecisse deprehendantur, sublato fœdere hostiliter infensa infestaq; omnia sentiãt. Sed paucis post diebus quom deprehẽsos è musculis aliquot sepaceum lychnum abligurientes Myagra inuasisset, atq; obtruncasset: illi sibi iniuria uim illatam querebãtur, & uiolati fœderis & parricidij iudicium apud Cercopithecum intentabant. Nec renuit conditionem Myagra: sed ad diẽ certis testibus probauit: musculos neq; arare neq; serere, sed Cyclopiam uitam ducere & rapto uiuere, neq; fœderi stetisse. Quare musculos iure cæsos Cercopithecus pronuntiauit. Mœsti itaq; mures iudicio abeuntes secum ipsi consultabant de summa rerum. tum unus è decurionibus ætate grandior, Accipite, inquit, oraculum: aut omnibus nobis cadendum, aut omnibus propere fugiendum est. nunquam enim inter eos conueniet, quibus natura dissidium indixit.

Ridebat philosophum Pyrrhoniũ Diogenes, suam illam ἀκαταληψίαν pertinaciter tuentem: quom ille omnia uideri & re ipsa nihil esse obstinate contenderet. Tum Diogenes sublato baculo hominis humeros & caput cœpit contundere. At ille propere ad iudices profectus iniuriarũ agebat. Vocatus itaq; in iudicium Diogenes iudices rogabat, ut accusatore præsente sibi causam dicere liceret. Id quod iudices facile permisere. Tũ Diogenes, quid ais bone uir? inquit. an ego iniurias feci tibi, an fortè facere uisus sum? At ille memor dogmatis. Prorsus, inquit, iniuriam non fecisti mihi Diogenes, sed profecto facere uisus es. atq; ob id te in iudiciũ uocaui. Tum Diogenes: Accusationis, ait, formulã audistis: & ego me ultro sanctissimo iudicio uestro permitto. Mox eum iudices absoluêre omnibus suffragijs, quando nõ in eum qui uideretur iniuriam intulisse, sed qui re ipsa iniuriam intulisset, lex pœnam statuisset.

Texerant discipuli pallijs Cratem cum Hipparine concumbentem. At Crates: Si colono uitem aut arborem plantare turpe non est, cur mihi plantare hominem rem tanto clariorem turpe sit? Tum eius sectatores, Atqui hoc uulgo

fœdum

uulgo fœdũ pudendumq; existimatur. At Crates, nec hoc profecto, inquit, male ceciderit, si magni isti qui uel Herculem uel Pelopem uel Cecropem progenitores iactant, quàm fœda & pudenda origine nati sint intelligant.

Citharœdus qui arte sua quæstum faciebat, ad aulam auari & præcupidi principis peruenerat: optabatq; illius aures demulcere, quo ipse nõnihil lucelli emulgeret. itaq; adiens prudentem & bene doctum hominẽ, qui moribus suis promeruerat esse principi & ciuibus quàm charissimus, ab eo percunctabatur, quo maxime nomo (ita cantilenæ legem uocant) posset aures principis tenere. se enim nuperrime Phrygijs modis mellitissimã cantionẽ parasse iactabat. At uir ille singularis prudentię uolens tacite admonere, principẽ parum hoc suauitatis genere oblectari, Nolo, inquit, te bone uir falli. noster enim princeps minime Phrygios modos amat, sed Doricos tantum. Hos si sub manu habueris, non hominem natum magis allexeris.

Iners & perditissimæ desidiæ uir pertesus ignauiam suam, ut se aliquando excitaret cœpit tergus suum flagello uerberare. huic tergus: peruerse facis qui currum instiges, quom tibi equi instigandi sint.

Pastor Libycus cuius armenta leo creberrime infestabat, centum bobus se leonis dentes unguesq; empturum promisit. At leo forte fame uexatus conditionem accepit: sed paucis diebus exarmatus inedia perijt.

Inter noctem & diem perpetuæ sunt inimicitiæ, semperq; adueniente crepusculo inter se digladiantur. Illud uero contingit admirabile: ut neuter uincat, nisi uictus: neuter uincatur nisi uictor. hoc scilicet statuit deus perenne, ut agnoscatur rerum uicissitudo.

Ad Iouis conuiuium, quod publice omnibus datum est quom primum Iunonem duxit uxorem, Persarum optimates, quos Satrapas uocãt, magna frequentia conuenerunt. Erat inter eos Chrysalus prædiues, aureo & manicato peplo, tiara etiam aurea conspicuus, alioqui multæ leuitatis & nullius prorsus homo consilij. ingredienti huic multo fastu, non homines modo, uerum & deorum plurimi ex habitu mores metientes assurrexere. Sed quom hominis ingenium, leuitatemq; & insolentiã Iupiter perspexisset: at tu, inquit, esto bambilio. Protinusq; uestis illa manicata in amplissimas alas conuersa est: & nunc miser ille uolucer factus uolat inter Holoptera: atq; eum uulgo mortales Chrysalidem uocant.

Legerat quidam apud Orpheum, Noctẽ ouum hypenemium peperisse, ex eo Amorem natũ. Sanè, inquit ille, Orpheus ueritatem attigit: nam & amatores in perpetuis tenebris uersantur, & amore uanius ac subuentaneum magis nihil.

Vir parũ cautus, sed qui de pernicitate sua sibi omnia pollicebatur, audierat solem inenarrabili uelocitate circumagi: remq; oculis & sensu suo metiẽs, certũ mendaciũ putabat omnes philosophorũ in ea re probationes. Quin ad id insaniæ peruenit, ut posito pignore se cursu cũ sole certaturũ profiteretur. Itaq; præscripta die certamini, licet multi illudentes hortarenť ut statim à prima luce cursum præoccuparet: non faciam, inquit, ut quisquã me hoc fretum auctario certamen inisse calumnietur: aut sol se hac occasione uictũ excuset. Expectatoq; meridie quom sol ad parẽ lineã uenisse uideretur, ille dissimulante primo cursu & quasi per iocũ, mox quanta poterat pernicitate in cursum effusus solẽ adęquare adnitebať. Quẽ quo pernicius incitatiusq; sequebať, hoc se maiori certioriq; interuallo superari intelligebat. Quomq; ille non dũ quingẽtos stadios cõfecisset, iã sol peracto medio cæli spatio planè occiderat, finitoremq; nostrũ peruaserat, integris uiribus & nihilo ad omnẽ ambitũ perficiẽdũ segnior. At ille uirib. exhaustis, luxato corpore, uix animæ capax in stadio ꝓcubuerat, in-

scitiamq; & tarditatem suam accusabat, quòd nō antea prospexisset, uires humanas diuinis nulla ratione posse conferri.

CAELII CALCAGNINI ORACULORUM LIBER.

Non tractanda moues, cur unguis in ulcere sæuit?
Quom terret Rhenus, Rhenus ciet agmen aquarum,
Atq; paludatos sub uortice miscet asellos,
Indigenas Portumne tuos. quid Tibris inundas?
Intempestiuo quid linquis in aggere rupis?
Quid cano canos consumis tempore crines?
Inconsulte senex longum Metanœa laborem
Apparat: incertis nunc demum certa resarcis.
Nunc frustra Rhodanum, frustra nunc deniq; Betin
Anchora fracta uocas: sed enim durum omnia fatum
Implicat: & Rhodanus lentum conuersus in Oenum:
Et deploratis protuberat hispida asellis
Talorum concreta seges. iaculantur in orbem
Quò furor & sceuæ iubet inclementia tedæ:
Insiduntq; altis in pistribus. aspera circum
Monstra maris totis sublatis frontibus horrent.
Ecce autem sese comunt Nereides alga,
Et nobis Pæana canunt, ruit omnis ab alto
Axia, & in radios decircinat uua racemos
Autores tantorum operum: cui Pimpla corymbos
Nostra tulit. uos rursus uoluite pensa sorores
Hactenus Italiæ nobis licet ire per oras.

Vnde hęc uox auribus intonuit? quóue ex hypogeo prodijt ille cōcentus? Aed. St. parce, parce occinere, nō uox, nō concentus ille: sed Enthusiasmus, magni ac uenerandi Apollinis. Cauesis obstrepas. Nunc enim nimio plus cortina laborat: nec tantum mugire potest. multi enim importuniq; consultores quotidie hunc lapidem atterunt responsa expetentes. A. Quid uult concursus ad aras? quidúe petunt? Aed. Magni toto orbe bellorum motus, gentes consternarunt: aguntur itaq; spe ac metu atrocissimis impotentissimisq; humanarum mentium tyrānis. Suspensi igitur scitatum ueniunt oracula Phœbi. A. Ardeo desiderio cognoscendi qualia petāt illi, qualia ille respondeat. Aed. Qualia uero putas? nisi inepta, insana, ridicula percunctentur illi, in quibus facile sani nihil agnoscas: ambitionis, cupiditatis plena atq; insolentiæ, quibus prorsus stomacheris: quom tam incerta, tam lubrica, tam subsultantia, quid uero dicam? quom sibi & suis perniciosa ac plerūq; in caput reditura excupiant, & quę accepta mox damnent. usq; adeò uota hominum pœnitenda ubiq; occurrūt. quin Apollo ipse persæpe indignat, quòd ad eū tam impudentia referant. sed pulchre ipse illudit, insultatq; & quasi reponit contumeliam. Nam obliqua, ambigua, contorta, multoq; incertiora respondere solet: iactoq; scrupo illos discruciari & quasi è cruce pendere sinit. A. Quid si uelit certa indubitata & comperta respondere, an liceat? Aed. Risum cies, sed non hæc promulganda. A. Dic sodes, si uelit ille, an aulæum adimere, & totum chorageum detegere, omnemq; nubem responsis queat detergere: dic rogo per illum ipsum Apollinē. Aed. Quipote plus id possit q̄ tu aut ego? Vnde em̄ futura minus illi futura, aut magis præsentia, quàm nobis? A. Ain' uero? nō igitur serio aut ex fide dixit ille: Quisquis deus est & quacūq; in parte, totus est sensus, totus est uisus, totus auditus, totus animę, totus animi: & qui secula omnia illi præsentia existimauit. Aed. De deo quidem longe altior quæstio. Nam Plato facile dixit deum indagine perquirere, inueniri autē posse nunquam

quam. Et Osiridi Aegyptio hæc forte cōueniant, qui ab oculorū multitudine nomen accepit: aut Ioui Arataeo, cuius sunt omnia plena: aut Orphico, qui est quodcūq; uides, quodcūq; mouet. nostro aūt Apollini quomodo illa cōueniant, nō sanè uideo. Si enim Apollinē solē iure existimamus, en per duodena regit mundi sol aureus astra. Qui si ubiq; pręsentia omnia haberet, quid opus tam cōtinua pernicitate? quid tāto anfractu, tot cæli plagas obire, ut tempora, dies, annos, menses, horas, uer, æstatem, autumnum, hyemem, metiatur aut distinguat. Ita uelim habeas: præter summū illum rerum opificem mortaliumq; atq; immortaliū rerum arbitrum, neminē esse cui uenturi temporis ratio constet. Quod si quid cuiquam fortè huius numinis contingat, huius unius omne id beneficium est. & autore quidem ac consentiente poeta hoc dicimus. Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo prædixit. Ille autem pater omnipotens is est, qui Nicocreonti Cypriorum tyranno his uerbis suam formam expinxit, Græce quidem, sed quę nos ita latina fecimus:

Sum deus his membris compactus, qualia dicam:
Ornatus cæli uertex, uenter mihi pontus:
Sunt mihi terra pedes, summo stant ætheris aures.
Sunt oculi nitidi splendentia lumina solis.

Nec profectò quisquam Apollinem mēdacij potest insimulare, qui clara atq; adeò exerta uoce mortalibus sæpe dixit:

Quid frustra petitis, non nostrum est scire futura.

At illi obstinatiores, & in ea quæ negantur magis magisq; obluctantes, non desinūt responsa extorquere cōuicijs, & mouere nō mouenda: & ne gratis insaniāt, magna & opima munera afferunt: ut scilicet charius discāt ineptire. A. Rem uidelicet uobis ingratam insuauemq; facientes. Aed. Immo gratam & expetitam & ad helluationes aditialesq; epulas nostras oppidò quàm opportunam, ut hinc expostulādi nobis cum Apolline occasio data sit: quibus fames & internecio imminebat illo conticente, nisi nos actutum ab offucijs consilium cepissemus: exornatoq; præstigiatore aliquo ex nostris popularibus, supposititia personataq; responsa edidissemus. A. Opto ex his aliquot cognoscere, ut quàm belle commenta uobis procedant intelligam: nam si quæstus arriserit, nulla mora est & qua ducitis adsum pari religione initiandus. Aed. Dies multos per inediam egeramus, iamq; donaria conuellere cogebamur, & flauissas penitiores relinere. Adibant enim frustra mortales oracula, & adyta araneis obsepta obmutuerāt: cum Gallus quidam è proceribus morbo laborans intercute, quem ex crapula (puto) contraxerat, obeso uentre, torosis lacertis, prominentibus labris, glabro caluicio, torque alioqui insignis, & frequenti famulitio. Rogabat autem Apollinem, consuleret: qua ratione sine morbi præiudicio posset gemmatas lagenas haurire: magnamq; ad id mercedem pollicebatur, scutatos bis mille. Tum nos inspiciētes tam opimam, tamq; paratam prædam oblatam nobis diuinitus, diximus Apollinē diu sceleribus hominum indignatū respōsa denegasse. Tunc demum eius motum pietate statuisse cum hominibus in gratiam redire: reuerti itaq; post triduum deberet, atq; interea maiores uictimas lautioraq; sacrificia instauraret, & in templo lectisternium pararet, pellibusq; incubaret, tertia trinoctij uigilia responsum accepturus. Quæ omnia quom luxu barbarico lautius etiā instruxisset, nos per mediam noctem aptissimo usi puluisculo, sulphurato nitro attritoq; carbone confecto, eoq; tenui admodum funiculo delibuto, momento paratas lampadas omnes accendimus: ingensq; lux protinus nocturnas omnes tenebras ablegauit. Tum è nostris quidam ad hanc scænam formatissimus cōspicuo & habitissimo corpore, totus mattiacis pilis perlitus, corona redimitus, crinesq; habens ramentis auri aspersos, stellato peplo insignis, ex antithalamo prodijt expapillato brachio citharā gestans: atq; tamen furtim, ut uix agnosci posset, hęc angusta, sed uerenda admodum uoce pronuntiauit:

Thesprotios cineres Nabatheaq; lilia misce.
Iunge latus catulo, femur hiatum iunge.
Naritiumq; piper terras cum Syrius urit

Clunibus admoueas: sed clunes dropace leua
Castoreumq́ linas. tum mascula pellis hyenæ
Virus in exertos inspiret nocte molares.
Terq́ pedes, bis terq́ caput sub gurgite Hydaspis
Merge. trientales demum continge dyotas.

A. Concinnum planè pharmacum egregij medici commenti estis. Quid uerò ille? An his acquieuit ambagibus? Aed. Quid ille his acquieuerit, quæ admiraretur magis quàm intelligeret. Quod unum licebat ostentabat, prędicabatq́ omnibus se dignum habitū uoce numinis, tricliniaresq́ omnes crateras, stragula & cæteram supellectilem dono deo reliquit: & pro bis mille scutatis regijs, ter mille elargitus est. A. Liberaliter sanè ac pollucibiliter. Sed quoniam me mire oblectauit quod modo enarrasti oraculum, amabo animi ac uoluptatis gratia, quando nihil agendum nobis uacat iucundius, alia item mihi enarra: quo ego posthac ijsdem sacris cōfarreatus mysteria & teletam uniuersam ediscam. Adde etiam, si lubet, eorū percunctationes qui oracula adiuere. Quo utrūq; exploratū habeam, & quid illi petierint & quibus præstigijs uos eorum uotis occurreritis. Aed. Longi subsellij rem petis, nec quæ à me facile expediri possit. Sub compendio tamen quædam colligā, quæ si non ex asse, ex sextante tamen tuæ uoluntati responderint: atq; ita ut se memoriæ obtulerint, neq; serie, neq; tempore obseruato expromam. A. Fac ut lubet: quicquid enim illud, mihi gratū futurum puta. Aed. Eorū rogationes edam, quibus mox subdā responsa, fuco omni, omniq́ emblemate reiecto. Salue Apollo, salue Pæan. Carolus Gallorum rex Neapolitanos inuasurus festinat. Honores tibi meos cōmendo, ne miser ego è dignitate excidam, quæ multo mihi uita ipsa charior. Qui enim ego sine magistratu uitalem uitam agam? dic Apollo, dic obsecro quid futurū? Quos penes futura uictoria, ut qua ratione existimationem tueri possim intelligam. Tu Hecatombam expectato. Eutychus Numini & maiestati tuæ deuotissimus. Cui nos Apollinis uice.

Vincent, non uincent, qui sese uincere malunt:
Sedigiti uenient Erythreo ex æquore cancri:
Concha maris fias, cui tortile spuma cacumen
Ambit: & hirsutum ne dedignere tarandrum,
Pastoremq́ sequi sub murice Palleneo.

Mollissimus etiam quidam ex his qui corpore quæstum faciunt, domini gratiam forma promeritus, quom iam exolesceret, Apollinē adijt his uerbis. Formosus Phanius formoso Apollini salutē. Myrobrechati cincinni mei, osculūq; hoc pudicolore, quod amātes mille optarunt dissuauiari, prò nefas ceu flosculus flaccescēs euirescit. Subsiste Apollo, ætatemq́ ingrauescentem suffrena. Sentio enim me iam domino uiliorem pristina indicatura destitutum. Baltheolos meos, speculumq́ samiatum tibi dicabo. per meam Iunonem adiuro delicium gentium commendatum habe. At nos ita illusimus:

I puer & Libyam & molles accede Gelonos:
Quaq́; Erycina solet uentris deponere pondus,
Hac septem prostare dies, noctesq́ memento:
Quæq́ solo inuenies, mater linat œsypa fronti.
Caulis adoptiuus thalami subsellia uincat,
Suppositæq́ nuces lasciua per atria currant.
Myrteolos demum flores adolere Napęis
Cura sit: & quoties primum uaga lumina Phœbe
Sustulerit, succide comas. Sipyleiaq́ æra
Admoueas sicæ: sicam opprime corda iuuentus.

Salacissima dehinc mulier planè tentiginosa, & pruriens (ut aiunt) usq; ad umbilicum: qualem comicus recellicluniam appellauit, ad nos uenit cum uitellianis tabellis hoc inscriptis elogio. Sol qui terrarum flammis opera omnia lustras quid ego tibi uota mea subducam? Tu enim tacitos animi recessus illaberis. Misella ego tot experta

perta uiros aliarum mulierum cõmendatione celebres, sola inquam ego euiratos e-mentulatosq́; deprehẽdi: nec plus sanè penitos quàm bimuli trimuliúe infantes. Succurre huic desiderio. Doce ubi inueniam qui huic uoto honesto sanè & mulieribus consueto satisfaciat. Ne sine ut fraudata tua pietate interea m Pythie Apollo. Turturella se cõmendat, ex uoto phallum tibi positura. Ad illa autem nos hæc protinus:

Est locus inter aquas & nubigeram Cyllenem,
Est locus Italiæ qua prominet omphalos ingens,
Est locus austrinas ubi seruant horrea cepas.
Hùc age nec boreas nec sæuus terreat auster,
Nec spatiosa time sed nec sinuosa profundi,
Ipsa ratem subigat per deuia saxa Charybdis:
Donec inexhaustas symplegades irruat olcas.
Hic tribus accensis facies de more lucernis
Sacra Lycarcheo; qui paucis ducit ouanteis
In nemus Oetæum, penetrat quà Cynthia nunquam,
Sed timor atq; udæ facies squammosa charadræ.

Venerat etiam paulo ante perditissimæ auaritiæ senex, maria ac montes pollicẽs, si compos uoti abiret. uotum autem pugillaribus huiusmodi expresserat. Argenteos radios, aureumq́; currum tibi Apollo argyrotoxe, Philargyrus sexagenarius optat. Sunt mihi ex fratre prædiuites nepotes, hos tuis telis confige ut te Hecatobeleten uere agnoscam. Hæres ego tantarum opum colossum statuam tibi eleaginum olopechiũ plus minus dodrantalem cũ sicilico. Si magna & difficilia abs te peto, memineris turpe esse à magnis petere exigua. Tu seculorum arbiter, tu temporum moderator, præproperum præposterũ potes efficere, rerumq́; ordines uariare. Nec profecto id absonum, si abstemius & præparcus ego ad modulum uiuẽs Nestoreum æuum superuixero: si proluuiosi & Asoti illi crapula ocyssime supprimantur. Adde quòd minime diuitijs digni, qui eas adeò intemperanter prodigũt, quas ego semper consultissime obseruaui. Quòd si hoc improbum putas, at Menecratem popularem meum eiusdem ætatis putidum ac sordidum senem, cadauerosum planè simulachrũ, quem captare non desino, iamq́; me hæredem conscripsit (nam ego illum mutuo hæredem conscripsi) deijce ex hac uita obsecro. tum ego tibi mulsi faciam congiali fidelia. Philargyri bene ac probe de te meriti rem auge, ætatem serua. Risimus uotum fœdissimi senis, pollicita illusimus, & hæc breuissime respondimus.

Coruus ad Hesperium quom se subduxerit axem
Bruma teget frondes, nec se uindemitor uuis
Defraudare potest, longos licet urgeat antes:
Dona tuo cineri post proxima funera conde.

Nec multos post menses magnus militum tribunus, robustissimi uir corporis ut uidebatur, sed hebetissimi animi cum obsignatis apostolis, quos tamen nos ut cæteros commodissimo artificio releuimus accessit. In his hæc deprehendimus. Ie Pæan, ie Pæan, ie Pæan. profecturus in bellum imprimis mihi Numen tuum propitium precor: ut deinde abeunti, redeuntiq; hanc uitam serues rogo. Nam clypeum aut lanceàm nihil moror, quorum iactura haud sanè multo ære sarciri potest. At quom nobis semel occidit breuis lux, nox est perpetuò una dormienda. Expetentissimum itaq; tui luminis hominẽ sospita, & utri parti uictoria affulgere debeat expedi. Tum à me discrimen omne ablega. soteria tibi persoluam, aurato tauro tibi faciam. Pyrrhocali tui memor uiue. Nos uero ad hæc.

Cum primum Zephyro uolucer confliget eous
Nautilus excutiet tota de fronte saburram.
Quo magis attiguos saltus delphines inibunt,
Hoc quadrantali grauius tege tempora cono.
Nec culices, quamuis latam salpinga mouebunt,
Te procul abducant è gurgite Leneæo.
Nam donec uitreis hastilibus agmen inibis,

Horridaq́ instrato procumbent spicula campo,
Ales amica Iouis cæli de parte sinistra
Sidus atlanteum geminosq́ aget ungue dracones.
Sed tu lecythus nostras adolere memento,
Perpetuum maneatq́ tuos ea cura nepotes:
Si secus hæc, uotis diuos uenerabere seris.

Quin & ex patribus purpuratis unus mulionis sago indutus furtim ad nos uenit ita consulens. Summe Apollo, alterum expedi. aut quomodo ad summum sacerdotium ego niti posśim, nihil omnino pensi habiturus, fas nefasúe ineundum mihi: aut cuius ambire posśim gratiam, qui eò sit euasurus. Tu tamen mihi faueas malim. machinas ad hanc prouinciam accōmoda, summi numinis loco & pro Ioue ipso mihi futurus posthac. Interea smaragdinū uitulum accipe, plura accepturus quom rem perfeceris. Faustini tui memoriam habe. At nos tam bonum piscem nacti, neq; eum spe decusśimus, neq; certi quicquam recepimus, sed hoc biuio usi sumus.

Seu Maometheam cupias excindere gentem,
Siue Palæstinas optes inscendere pinus,
Seu Vaticanum malis pertundere limen,
Fata parant aditus, nec te mora longa fatiget.
Nam maris Euxini ueniet bis thynnus ad oras,
Bis refluet magno reiectus murmure ponti.
Interea patrias Carchesia tollet in auras
Qui satus Angitia corypheo uertice fulget.
Huic age mattiacos propera supponere lapsus,
Obstipamq́ feras arcano in pectore uulpem,
Sic dabitur libycos demum frenare leones.

Alius perditisśimū prostitutisśimūq́ scortū amans hæc ad oraculum rettulit. Flagrantisśime Apollo non tamen me flagrantior. Pasida amo, depereo. Pasis me nec deperit nec amat. uel fac mutuas operas demus, uel ego amore soluar. Serua hanc animam tibi deuotisśimam. Huius ergò sol aureum lychnuchum cum suis parergis statuam tibi. At protinus hæc Apollo suppositìtius:

Dædaleas conuerte rotas, ignemq́ flagrantem
Vtribus Ogygijs Vulcaniq́ abde camino.
Et medijs rhombum uibret fornacibus iynx.
Flammosasq́ faces extingue in gurgite hibero,
Qua Tartesiacus uertex sub uespere feruet,
Attrita emeritis quom desinit orbita bigis.
Actiacosq́ sinus, suppostosq́ appete nautas.
Nec tibi terrorem incutiant decliuia montis.
Præsto ego, præsto meus frater tibi supprimet alas.
Inde tuo generi plaudet Memphiticus orbis,
Et repetet Phariæ præconia nota iuuencæ.

Nec multi dies abierunt, quom locuples mulier defuncti uiri desiderio confecta, nec iam doloris patiens, die noctuq́ miserrime uicem suam deplorabat in templo. Ita uero desiderium suum in pagella expresserat. Apotropęe Apollo, quid effletos oculos tamdiu pateris? quid incestari te sinis? quin inuisam mihi uitā adimis? quin ad uirum meum: ah quid meum dixi? qui cuiusuis esse desiit. cur non eò me ablegas, ubi aut suauisśima aut nulla uita futura est. Quur inuocatus ille toties nusquam sui copiam facit? At me amabat uiuens, at me delicium me animulam uocabat, cur nunc ferreus me suo fraudat aspectu. Dic Apollo quibus eum blanditijs eliciam, ne me miseram semper destituat. quantum mihi illum ostenderis, tantū illum tibi holosphyraton dicabo. Amores suos cōmendat tibi Lusciniola. At Hypobolimęus ille Apollo:

Desine noctiuagos lemures incessere fletu.
Vir tuus Idalio texit de flore coronam
Ante pedes Paphiæ, Paphio latet abditus horto.

Hic tibi

Hic tibi odoratas ubi spirat amaracus umbras
Chloridos in curru, fulcrum geniale parauit.
In quo alternatim nebulas iungetis amantes.
Mœstus amor si quis incumbit lugentibus aruis:
Lætus amor Paphio in luco blande explicat alas.
Tu uero geminas aras sub rupe sinistra
Instrue regifico luxu: quem lubricus anguis
Actutum emergens auido depascet hiatu.

Mox ad personatum hunc Apollinem chymista quidam ex his qui se Democriti sectatores profitētur, rettulit quomodo elicium aurum euocaret, aut pyritem eliquaret, ita conformatis tabellis. Desultor & transformator Apollo, tu rerū naturæ opifex, tu rerum uices temperas, moues, mutas, alternas, tu ex imbribus fruges, e frugibus animam, tu corpora producis: quin tu & homo hominem generare diceris. Da, ut te autore naturæ opes augeam, uilioraq; metalla, & quasi retrimenta in ueram auri faciem redigam, aurumq; ipsum ad propagandam uitam mei posculentum reddam: da deniq; ut tot annis frustra absumptas opes farciam. Pro hoc munere aureos lateres munus accipies. Chrysophili ne temne preces te dignas. Tunc Apollo ille uersipellis:

Astrue Amaltheum consueto in limine cornu,
Oleniiq; tuis insultent ædibus hedi,
Et geminis nati succendant follibus ignes,
Follibus hydrauli quales detraximus olim:
Tum medio calici anguinos infunde susurros,
Hysginumq; premas: ne forte extuberet ulcus.
Cadmia pompholygis cum pondere mista recenti
Accedat, mistis æstiua metopia iunge:
Atq; molybdenæ xestum cum sulphure condi.
Sed cuci & cyphii pariter sarmenta cremato.
Sic strigmenta Tagi precioso in uellere condes.

Venit etiam aliquando magni pricipis legatus cum literis ad Apollinem, quarum exemplar subiiciam. Salue Apollo rex Alexicace. Quom in fatis esse acceperim, ut proditor aliquando mihi & meis excidio sit, ad opem & præsidium tuum confugio, si quo pacto fati inclementia declinari possit. molior enim inexpugnabilem arcem struere, quam neq; hominum cuniculi, neq; missilium impetus, neq; asellus auro onustus, nulla deniq; uis, nullus astus possit euertere. Tantæ architecturæ locū & rationē tuis auspiciis approbrari cupio. potes enim pollesq;. moles tuo nomini, numiniq; dicabitur. Huius uoluntatis nostræ arram scutatos mille mittimus. Maurum scito ex te totum pendere. Nos uero nostro usi choragio:

Iuppiter ut sciret medii discrimina mundi
Hac atq; hac geminas misit de parte uolucres:
Somnus hyperboreis si quando in rupibus illas
Presserit: audacem dubites ne immittere dextram:
Et rostrum rostro uincire & nectere pennas.
His super artifices, nec desit iusta supellex,
Ire iube citimo quà iungitur extimus axis.
Hic locus aptus erit, hic arx æterna manebit.
Huc nunquam se prouehat Actias Orithya.
Verum adimas, prorsusq; adimas, custodibus ungues,
Quos memor ante omnes ornato hastilibus aureis.

Quin & gladiator quidam lanista primi nominis rogatum Apollinē uenit, ut quo artificio inuicta arma sibi parare posset, ostenderet: his usus precibus: Apollo, qui æreo curru æreū cælum quatis, inuictum hominē inuictis uiribus uides. Digno digna arma comparare studeo mihi: quid ad hanc rem opus sit Apollo expedi, tacq; ut Vulcaniis armis uti possim, quæ neq; tragula, neq; catapulta perforare possint, sed imper-

imperfossus impenetrabilisq; dicar. Hoc nomine homines decē fortes uiros tibi immolabo. Hæc Machærophorus pollicetur. Nobis ita respondere uisum est, hominumq; immolationem utiliore elargitione commutare.

Non Temese, Chalybumúe ferax tibi terra petenda est,
Sed mons à uestris qui longe dissitus oris
Inter arenosas syrtes fastigia tollit.
Hic leo conuoluit clypeo genus omne triuesper,
Quom misero, ah misero uellent succurrere fratri.
At tu nodosæ sobolis tua sanguine trage
Telaq; loricæq; cutem suppone cruentam.
Nec mihi dulce putes hominum dare corpora letho.
Da potius totidem totidem cum matribus hedos.

Venit & poeta quidā de quo illud dici poterat, aut insanit homo aut uersus facit. Erat autem constitutus in summa inopia, uersiculos autem hos attulit.

Cura mihi Aonides, semper mihi numen Apollo,
Nocte dieq; illi barbita nostra sonant.
Sed mihi quid fructus dulcissima barbita præbent?
Qua tandem Aonides utilitate iuuant?
Pauperies me dura premit, sæuiq; labores,
Atq; arcere hyemem uix toga sarta potest.
Nónne fuit satius medicas excurrere ad artes,
Nónne fuit satius ciuica iura sequi?
Da rogo consilium uotorum inspector Apollo.
Nam te dulce sequi: sed mihi egere graue est.

Nos insaniam & iniquam hominis sortem miserati hæc reddidimus.

Quod iugulare hominem, quod defraudare clientem
Non datur, ingrato nimirum es carmine questus.
Vnde etenim aut famam aut inopem producere uitam,
Aut aures mulcere hominum sine carmine posse?
Vnde tibi spes ulla uices euertere fati?
Nec tibi pauperiem nec sæuos plectra labores
Conciliant: sed iure tuis contraria uotis
Pallas oliuifera nunquam redimita corona.

A. Miram oblectationem attulisti mihi & mirifice hæc uestra cōmenta probo, sed res una scrupum facit, quonammodo quom obsignatas illi percunctationes afferrent, uos saluis signis quæ intus scripta erant, legeritis. Aed. At hoc nobis perquàm facile. nam & Alexander qui hāc artem multa autoritate in Ponto ad Aboni murū professus est, tres imprimis astus sectatoribus suis imitādos reliquit. Nam uel eam ceræ partem, quæ post signum hærebat, acu candefacta liquefactam diducebat. Tum ubi legisset rursus calefactā acu cæram: eam quæ à tergo funiculi fuerat, signo eodem manente facile coagmentabat. Aut certo peculiari utebatur collyrio. Id ex pice berittia, bitumine ac lapide perspicuo trito & cæra & mastiche cōstabat. Hoc igni calefactū, inuncto tamē prius suillo pingui, signo applicabat, ac symboli figurā excipiebat. Id simulatq; aruisset (arebat autē protinus) cōmode resignabat libellos: quibus perlectis impositæ ceræ denuo, perinde atq; è lapide, signum idem imprimebat ad archetypi similitudinem mire effictum. Interdum etiam calce in gluten coniecta quo uulgo codicillos adglutinant, atq; ex his confecta ceu cæra, mollem adhuc eam admouebat signo, statimq; detrahebat. Nam illico siccescit adeò ut cornu uel ferro potius reddatur solidius. Tribus his quidem ille cōmentis utebatur. Sed nos alia & commodiora & faciliora his excogitauimus, quæ aliàs opportunius enarrabimus.

A. Conditionem accipio, meq; iam totum uobis in disciplinam trado, nomen quod huic sacramento adscribo ex hoc albo nunquam adempturus.

CAELII CALCAGNINI DICTA MORALIA QVÆDAM IN GRATIAM IOANNIS Hieronymi Monserrati alumni sui.

Nullum certius felicitatis argumētum, quàm posse quamplurimos felices facere.

Peruersa magnitudinis & potestatis æstimatio est, iniurijs uires metiri: quas fœdissimum est nō repellere, quom possis. Illud amplitudinis certum est testimonium, omnes beneficentia promereri.

Mihi uero Di immortales dent, ut à nullo accipiam, omnibus largiar.

Breue ad diuitias compendium tibi propositum est, si à cupiditate animum liberaueris, non his quæ possides addens, sed ex his quæ putas necessaria adimens.

Quàm male comparatum est, ut amicos tunc eligamus, quom agnosci nō possunt: tunc agnoscantur, quom mutari non possunt.

Adulator tantisper amici personam gerit, donec eam reluctantis fortunæ aquilo reuulserit. Tunc adulatorem agnoscis, quem amicum putaras.

Vti colonus male audire solet, qui ita agrum exhaurit, ut in sequentes annos nihil reliqui faciat messi: ita minime ferendus est qui intempestiua liberalitate liberalitatis fundum exhaurit.

Popularis status malis expetendus est, principis bonis. In hac enim inæqualitas æqualis, in eo æqualitas inæqualis obseruatur.

Vt tibi mors felix contingat, uiuere disce.
Vt felix possis uiuere, disce mori.

At non difficile est principem tyrannumq; dignoscere. Hic omnia ad suam, ille ad publicam utilitatem refert.

Turpe est diuitem beneficijs, pauperem officijs uinci.

Anaxilaus rex hoc unum regibus felicissimum euenire existimabat, quod à nemine beneficijs uinci possent.

Omnibus in rebus uinci turpe est, in amore turpissimum.

Neq; factionis ordinem ducas, neq; te factiosum dici uelis: ne cum multis pereas, uel unus pro multis pœnam luas.

Quom festus dies suam hilaritatem suasq; delicias iactaret, profesto autem labores exprobraret suos: atqui, inquit profestus, nisi ego laborassem, non esset tibi unde tibi placeres.

Adulator te nunquam tristem, amicus etiam minus lætum non reformidat relinquere: hic ut semper placeat, hic ut semper admoneat.

Nulla uictoria illustrior esse potest, quàm quom uictus uincit, uincit uictor. Tam generosum certamen si tecum ipse depugnaueris, te felicem putato.

Non qui palàm tribuitur, sed qui seorsum impendit, uerus honor existimādus est.

Hoc gloria diuitijs potior est, quòd illæ etiam à malis, hæc non nisi à bonis possideri potest.

Is princeps omni laude efferendus: non quem, sed cui ciues timent.

Ea constantia seruanda est in uita, ut mors neq; timeatur, neq; expetatur.

Quom decreto naturæ omnibus semel moriendū sit: gratis mori, quom id gloriose facere possis, mera insania est.

Mortem timidi, fortes ignominiam reformidant.

Archidamo natus medios penetrarat in hostes:
Tum pater: aut animo demas, aut uiribus addas.

Si homines extimesces, te pudor à flagitijs palàm deterrebit: sin deos, etiam seorsum continentiam seruabis.

Nihil usquam pœnitendum admittes, si tecum ipse cogitabis, deos ubiq; esse atq; omnia intueri.

Longe fallitur qui putat pacem quiete melius parari quàm bello. bello paratur, quiete alitur.

Fortitu-

Fortitudinis nulla planè utilitas, si absit iustitia. At si omnes iusti sint, frustra fortitudinem expetamus.

Est quod tecum pacisci uelim hospes, si tamen loco libero cuiquam libertatem adimi licet. Sed quom paciscendo libertatem, demus, non demamus, per te puto pacisci licebit nobis. nam & leges sic paciscuntur, sic imperant, ut dum seruimus legibus, libertatem tueamur maxime. Quare si tibi libertas cordi est, age pacta seruato, quæ dicimus tibi. Quom primum intraueris, oculis omnia circunspicias uelim. Tum nihil prius damnaueris, quàm rationē inquisiueris atq; audiueris. Cætera te curiosum esse nolo. Addo illud ut castas manus serues. Nam castam mētem aut oculos seruare, tua magis interest quàm nostra.

Imprimis te mentiri nolim, tum nec mendacium dicere. Nam alterum à bono uiro, alterum à prudente præstari oportet.

Antigonus rex, quom impar hostibus cederet, non se fugere, sed utilitatem retrò sitam persequi aiebat.

Antigonus fugiens hostes: nanq; hostibus impar.
Non fugio: huc, inquit, me uocat utilitas.

Iudicum imagines sine manibus conniuentibus etiam oculis Thebis locatæ, rem incorruptam & inexorabilem iustitiā esse demonstrant.

Si generosus es, ne preces expecta, ut beneficentiā exerceas: en hic sol qui mundū radijs illustrat suis, non exoratus, sed gratis salutare lumen mortalibus accōmodat.

Hic Babylon. sed Susa Padi stant margine. uicus
Bactra nouus. mea sors Persarum ita regibus æqua est.

Scientia à iustitia seiuncta, calliditas non sapientia existimanda est.

Auaritiam metropolin uitiorum appellauit Bion sophista.

Auaritiam & ambitionem elementa uitiorum dixit Timon Misanthropos.

Nō est iustitię munus hominē occidere, sed prospicere, ne quis locus adsit iniurię.

Vmbræ longitudo ad gnomonem redigenda est.

Vt statua basi nititur, ita uirtutum omnium constantia fundamentum est.

Non his artibus, quas instituisti, famam & nominis immortalitatem parare potes. Tu specie & uiribus places tibi, nescius quàm cito uel morbo uel tēpore rapiantur. Genus iactas, nec intelligis hāc alienæ uirtutis cōmendationem esse. opes ostentas: atqui fortuna, ut lubet, has accōmodat. Magnifice ædificas, quasi uero in hæc ætas uires nō exerceat. Literatura gloriaris, hęc te nihilo meliorem facit. Alia tibi, alia ad æternitatem uia comparanda est. Iustitiam & liberalitatem cole: altera deos, altera homines conciliat. utraq; te immortalitatis curru in cælum subuehet.

Audacter hospes accede, N te inuitat. & si bonus es, ne te hospitem puta, sed domesticum ac uernaculum. nam sibi & suis ædes posuit N. suos uero putat omnes probos, omnes ingenuos, & festiuo natos ingenio. Quare audacter accede non iam hospes, sed inquiline: nec te puta beneficium accepisse, sed dedisse, qui occasionem exercendæ liberalitatis N. dederis.

Memineris te maioribus obsequiū, minoribus comitatem, paribus officiū debere.

Rempublicam si male gubernaueris, Dis: si bene, hominibus displicebis.

Quemadmodum bonum histrionem personam, quam eum poeta induit, bene sustinere oportet: sic & bonū uirū, quam sibi fortuna accōmodauit, tueri par est: utpote quæ interdū primarū, secūdarum interdū partiū, quin & regis & tibicinis aliquando personam dispensat. Ne uelis igitur, quom secundarum partium personam agas, primarum tibi uendicare: uel quom primas acceperis, ad secundas descendere.

Vti cautos gubernatores decet, dum tranquillitas arridet, ad defendendam tempestatem instrumenta expedire: Sic par est uirum prudentem afflante fortuna, reflantis præsidia comparare.

O felices homines, si tam curent quæ ad bene uiuendum faciunt, quàm quæ ad uitam pertinent.

Tibi Iuppiter opt. max. tibi Iuppiter xenie N. sacrificat, non thure aut uictima, sed ingenuo animo, sed liberali uultu & exposito omnibus bonis hospitio.

Italus

Italus prouincialisúe sis nihil interest, ex æquo utrũq; amat, excipit, promeretur N. neq; ullum discrimẽ inter Italum prouincialemq; facit, utpote qui inter bonum malumq; tantum discrimen faciat.

Miraris hanc ædium magnitudinem, non est quod mireris hospes. non fecit N. uni tibi sed omnibus. amplas uero esse oportuit, quæ omnibus forent expositæ.

Magnæ ædes sanè fateor, populiq; capaces,
Sed magni Antoni non capiunt animum.

Ne quis putet tãtas substructiones temere institutas: ita maluit N. quàm multum auri congerere, quo abuti posit posteritas. Atqui nemo erit nepotum qui aream & atria hæc ingrediens non erubescat maioribus angustijs animũ suum quàm domus suæ ambitum præscribi.

Tantum abest ut Publij comprobemus sententiam, asserentis ita cum amico agendum, quasi inimicus fieri posit: ut multo magis approbemus cũ amico ita agendum esse, quasi hostis nunquam fieri posit: rursus ita habendum inimicum, ceu mox amicus fieri debeat. Hoc si obseruaueris, neq; temporarias amicitias, neq; immortales inimicitias suscipiendas putabis.

Nec cito amicitias admittes, nec remittes temere: ne te alterum præcipitis, alterũ inconstantis uitio suggillet.

Harpocrati quàm Mercurio litasse iucundius. Sed & ueteres Angeronam coluerunt in templo Volupiæ.

Ego N. N. filius, nepotibus posterisq; meis quicũq; erunt ex perpetua agnatione, mando, iubeoq; ut amicos ueteres quos ego unice dilexi, ament, & nouos parent, & cum ijs omnia habeant communia: putentq; inter omnem hæreditatem hanc unam eximij precij supellectilem à me sibi relictam. quòd si secus fecerint, deos infensos, homines sentiant iratos.

Hoc uno silentium orationi præstat maxime, quòd si quid tacueris, rursus effari potes. at si quid elocutus es, id in silentio relabi non potest. Multos itaq; dixisse, neminem tacuisse pœnituit.

Caue cuiquam male dixeris, ne lætitiã quam male dicendo hauseris, male audiendo amittas.

Audi multa, loquere opportuna.

Acquire dum iuuenis es diuitias, quas senex condias sapientia.

Satius parsimoniæ accusari, quàm diligentem uiuere.

In felicitate mediocritatem, in aduersis constantiam tuere.

Omnibus omnia gratificare, si modo beneficentia tua digni sunt, ne gratias uirgines prostituisse uideare.

Cur tam timide, quasi elephanti assem porrigas? An tu nescis tibi N. adeundum esse, cuius humanitas potest quemcunq; quantumuis meticulosum & inertem excire. Hospes. Atqui quantum me inuitat humanitas, tantũ deterret autoritas. Admissionalis. Male rationem timoris tui inisti. Hospes. Quid ni? Admissionalis. Nam hæc ipsa autoritas tibi inuitamentum esse maximum debet, quom ex N. sperare optima quæq; debeas; cui humanitas persuadet, ut uelit, autoritas ut posit large omnes promereri.

Tu qui pecuniam congeris, quasi aliam uicturus uitam, memineris hanc iam effluxisse: quod uero reliquum est, esse in incerto. Aetatis uero quæ iam præterijt, certam esse iacturam.

Philippus rex quom apud Cheronæã Athenienses fudisset, qua ex uictoria se paulo insolentiorem factum intelligeret, iussit ut puer singulo mane se his uerbis salutaret: Philippe homo es. Sic enim putabat se posse insolentiam dediscere, & in memoriam suæ mortalitatis redire.

Multos annos transegi, paucos uixi: ex ijs plerosq; alijs, nullum mihi.

Socrates Alcibiadi pleno sui & superbienti ob ingẽtes opes & magna latisundia, proposita tabula in qua terræ periodus expressa erat, percunctatus est ubi Attica? quam quom digito indicasset rursus quæsiuit, ubinã sua magna latisundia? quæ quom

nusquã inuenisset, tum Bone adolescens, inquit Socrates, quæ (malum) isthæc dementia est, his agris adeò superbire, qui in nulla terræ parte conspiciantur?

Tum externos adulatores, tũ maxime teipsum adulatorẽ tibi reformidare debes. Nam cæteri quidem interdum abs te, at tu ipse nusquam abesse potes.

Aiunt lamias sine specillis nihil intueri posse. hæc sumunt domo egredientes, redeuntes, deponũt. Nihil itaq; mirum si risui omnibus sunt, quom externa perspecta habeant, domestica & familiaria prorsus ignorent.

Iusiurandum nemini deferto. nam si bonus, uel absq; iureiurando ei fides præstanda est. Sin malus, periurium non extimescet: & te Di plectent, si fidem habueris

Elige optimum ac laudatissimum uiuendi genus, nec difficultate deterreare. Illi enim facilitatem conciliabit assuetudo.

Priusquam deos salutes, crepidas abstergito.

Solis radium ne captato.

Oculos ne perfricueris.

Horreum ne pice perlinito.

Duobus locis impune loqui potes, uel quom tibi uel quom ueritati obest silentiũ.

Præclarum est suscipere inimicitias ut amicitias tuearis. tanti enim est amicitia, ut uel inimicitiarum periculo emi debeat.

Interdixerat N. aditum malis, bonos tantum, id est ingenio suo similes admittẽs. Sed illi sibi alia uia aditũ aperuere, sic interpretati, nõ hoc esse liberalis hominis munus, paucos admittere, plures excludere. Quare & hos admittendos existimauit N, nõ tanquam suos, sed tanquam uel homines uel hospites. Proinde & uobis mali iam licet accedere, iam licet. Sed ut uobis apud bonos bene sit, dediscite amabo, esse mali. Nam bonis malisq; difficile est consortium.

Hospes non hospes N hospitem non hospitem agnosce. Atq; hoc ænigma si nescis, accede propius, & quid illud significet, non oratione sed actione percipies.

Alij seipsum noscere, ego seipsum ignorare, puto felicissimum. Si te ignoraueris, eris minus infelix, si te noueris minus superbies.

Conniuere plerunq; præstat in rebus humanis.

Liberalitas parit delicias, sed eas educat parsimonia.

Nec parsimonia sine liberalitate laudari, nec liberalitas sine parsimonia diuturna esse potest.

Mores seculi dissimulandi magis quàm effingendi.

Si mores seculi laudaueris, displicebis tibi: si exprobraueris, cæteris.

Hę fores, neq; adulatorẽ, neq; morosum admiserint. Vterq; enim odiosus. Ille dum nimium omnibus, ille dum nimium sibi, placere contendit.

Illa uoluptas uera uoluptas est, quæ nunquam esse desinit uoluptas.

Nulla secula suis temporibus acquieuerũt, laudarunt transacta, optarunt meliora.

Heus tu, ne properes: subsiste dum tecum paciscor: Si inuidus es, si morosus, si obtrectator, abito procul, néue hunc locum incestaueris. hic charites, hic lepores, hic simplex colitur uoluptas: quibus iocis, comitate, & urbanitate litamus. At tu, heus tu, tibi dico, qui suffarcinatus curis & graui supercilio tantũ inanium cogitationũ tecum conuehis, aut flecte aliò, aut onus depone insensum tibi & nobis. Quòd si mala mẽs te huc adegerit, ali tunc te miserũ, cui bis est pereundũ, & tuo fato & nostris delicijs.

Caue te infelicem dixeris: dic incontinentem. Felix enim est quisquis didicit fortunæ suæ acquiescere.

In emporio amicitiæ non auro aut gemmis licitamur. Paratum tibi est quod impendas. amore amorem rependimus.

Nisi tu tecum molestias attuleris, hic hilaritatem inuenies.

Heus tu, tibi dico qui onustus & suffarcinatus ingrederis, longe longe inquam onus abijce, priusquam ingrediare. Quid circunspicis? quasi uero tu nullum pondus aduehas. An tu ipse non sentis te ambitu, te immodica cupiditate, te immodica libidine laborare. Hæ sunt quas te iubeo hinc procul sarcinas summouere. Nam N. securitati locum dicauit.

Attu

At tu, qui huc aduenies belle te putas rationẽ iniisse, meditatus scilicet quid primum, quid postremũ loquare: nescis te præposteram rationẽ iniisse. Nam tibi prius meditandum est, quid primum quid postremum taceas.

Si putas nos gratis amorẽ fœnerari: longe aberras. Mercedem, sed paratam, sed qua nulla maior esse potest, appetimus. Amorẽ scilicet amore fœneramur.

Animi magnitudo ita colenda est, ut ad præscriptum prudẽtiæ colatur. Nam si quando ab eo discesserit, magnitudo animi esse desinit.

Omnes quidem homines ad nominis æternitatẽ aspirant: eam pauci magnitudine rerum gestarũ parant: nullus assequitur, nisi qui sepia & papyro immortalitati rite litauerit.

Si uiolandum est ius, promerẽdi hominis causa uiolandum est: cæteris in rebus pietatem colas.

Nusquam pertinacia seruanda est, nisi ut seruetur officium.

Tunc pertinaciæ locus est, quom in periculo uersatur officium.

Quom summam consiliorum iniueris, hanc ita tueare, ut tamen tempestatibus obsequare.

Prudens est, qui in felicitate amicos inuenit: felix, qui in rebus aduersis amicos experitur.

Nusquam tutius opes reponas, quàm apud amicos, qui amicitiæ titulũ mereanť.

Si te populo dederis, te multicipitem belluam tractare memineris: cui quom cumulate satisfeceris, nunquã tamen satisfactum putabit sibi. Quòd si tibi malueris uiuere, plus quietis, gloriæ minus tibi propositũ puta. Nam gloriam & quietẽ asse qui tam facile est, quàm medijs fluctibus non agitari.

Qui se neminẽ habere inimicum profitetur, is se amicum neminem habere profiteatur necesse est.

Regium est male audire, quom benefeceris.

Si quid per laborem recte feceris, labor cito abit, recte factum nunquã abscedit. Si quid rursus per uoluptatẽ nequiter feceris, uoluptas cito abibit, nequiter factum emper manebit.

Otio qui nescit uti, plus negocij habet, quàm quom est negociũ in negotio. nam cui quod agat institutum est, nullo negocio id agit: studet ibi: mentẽ atq; animum delectat suum. Otioso in otio animus nescit quid uelit. Hoc idẽ est: neq; domi tunc nos, nec militię sumus. Imus huc, hinc illuc. quom illuc uentũ est, ire illinc lubet. Incerte errat animus præter propter uita uiuitur.

Nemini fraudi esse debet, si leonis pelli ex qua uestis confici nõ potest, uulpinæ laciniam assuerit.

Deliberandum est diu, quod statuendum est semel.

In cursu uelocior, in consilio tardior uincit.

Nemo læditur, nisi qui se læsum putat.

Si quis te beneficio ornarit, & tu tibi iniuriã factam putes, iniuriã accepisti: rursus si iniuriam obtulit, nec tu tamen iniuriã agnoscas, nõ est quod de iniuria querare. nemo enim iniuriã accepit, nisi qui animo præsumpsit iniuriam.

 CAELII CALCA GNINI PANEGYRICVS DVM ESSET ADMODVM PVER, PRO CAL cagnino Protonotario apostolico.

A DVERSVS æui breuitatem, atq; annorum concitata curricula, plerique ueterum sibi duxerunt egregium atque excellens statuarum monumenta collocare, & elogijs marmora insignire, quibus uirtutis & gestorum memoria propagaretur in posterum: nec quicquam popularis adulatio tyrannis potuit conferre grandius, quàm publice & collatitia stipe eorum imagines proponere. Populus Romanus lapide numidico magni Cæsaris funus illustrauit. Artemisia coniugis desyderio confecta memoratissimum illud opus & inter septem orbis miracula celebratum construxit, in quo egregij opifices, & statuarij primi nominis elaborauere. Quotus tamen quisq; C. Iulium agnosceret, nisi eius commẽtarij legerentur, haberenturq; in manibus quæ nobiles historici de summa hominis uirtute literis mandarunt. Iampridem omne Mausoli nomẽ, è rebus humanis excessisset: sed illud ab iniuria obliuionis Theopompi uictoria, & Theodecti carmen asseruit. M. Varro ille omnium doctissimus, quo non temere alius plura conscripsit: & si adhuc uiuens in bibliotheca Palatina statuam meruerit: licet hominum primus auream statuam & solidam Gorgias Leontinus summus artis oratoriæ magister Delphis in templo sibi posuerit: suam tamẽ immortalitatẽ uterq; acceptam refert literis. Debilia (mihi credite) sunt lapidum atq; æris monumenta. Videmus enim ea non temporum modo contumeliæ obnoxia, quæ proculdubio omnibus rebus nostris inimica atq; infensa est: uerum & innumeris fortunæ ictibus, ruinæ ædificiorum, tyrannorum sæuitiæ, hostium incursibus, ignium incendijs proposita. Ita est profecto, ita est: nihil inanius, nihil imbecillius, nihil est illis infirmius. Sicyone, ubi semper fuit præstãtissima Mercurialium officina, uisebatur Aristratus in curru uictor, nobile opificium discipulorum Melanthi, qui in eius artis excellentia cæteros facile superauit. uix propter operis præstantiam, patriæ libertatis assertores pedibus eius intra carrucam latitantibus pepercere. Solebant etiam prisci statuis demere capita, suaq; illis accommodare. Dicant (oro) Rhodij testimonium, & si possunt mihi explicent, in quot effigies suus se uerterit Apollo, quot mortalium formas induerit, qui etiam aliquando fuit Nero: ut iam æquè statuarum metamorphosis credenda sit, ac Pythagoras animarum metempsychosim existimauit. Quamobrem satis liquet, sicuti ego arbitror, quàm leuis, quamq; tenuis ea spes sit, quæ in imaginum diuturnitate locatur: quando, ut ille inquit, mors etiam saxis marmoribusq; uenit. Vnum mihi uidetur remedium funeris, & nostræ infirmitatis solatium, literarum scilicet thesaurus: quo dempto, nescio quid reliquum sit communis omniũ calamitatis expers. Sed nõ sumus profecto tam Dis inuisi, ut id uoluptatis, quod in tantis malis unũ superat, ademerint. Neq; tamẽ ibo inficias, persæpe librorum fuisse naufragium, & nos identidem autorum fecisse iacturam: quandoquidem peruulgatum est, in rebus nostris nihil unquam totius felicitatis numeros attigisse. Id certè mihi exploratissimum est: hoc unum esse commodissimum tutissimumq; mortalibus immortalitatis comparandæ instrumentum: quod nec ui tempestatum, nec uentorum turbini, nec tyrannorum impotentiæ succumbat. Facessant enim procul, qui in ingenia aliquando sæuitum esse autumant. Non tanti sumus

mus, ut ea diuinæ particula auræ nobis subijciatur, eiusúe partus à nobis posſit offendi: qui temporis minas, atq; æui morsus nunquam, aut certè rarisſime reformidat. Vrbes desolantur, arces corruunt, turres prolabuntur: & ut paucis absoluam, quicquid hominum manibus conficitur, interit. Ingenij & uirtutis monumenta fiunt sempiterna: atq; ijs uerus honos, & certisſima gloria poteſt comparari. Quod ego ſæpius mecum recenſens, eos felices duco, quibus contigit excellens ſcribendi materia, unde ſibi nomen conſequantur: eos uero feliciſsimos, qui fecerint ſcribenda, & in omnem ætatem memoranda. Id enim intereſt inter eos qui faciunt & ſcribunt celebranda, quo ab olympionice diſtat præco. Hic decertat in harena & puluere, hic ſecurus ſedet: hic uiribus aduerſum ſibi pugilem ſudore perlitus expugnat, hic membris integer magna uoce uictorem declarat. Procedit tamen uterq; in pompam conſpicuus, haud pari tamen conditione. hic lemniſcatus, hic tuba inſignis. huic omnes applaudunt, hic uni applaudit. Occupauit uero animos ferè omnium mortalium, inuidia ne an ingratudo ſit neſcio: ut malint cædes, bella, excidia, miracula, etiam ſcelera literis mandare, unde nihil ſit poſteris emolumenti, quàm ſummorum hominum laudes præconiaq; conſcribere: qui inter cæteros, grauitate, moribus, & ſapientia præſtiterunt: unde exemplar & effigies quædam imitabilis poſsit effingi. Mirũ eſt enim quàm animos ad recte agendum alliciãt magnorum uirorũ exempla. Ingrati profecto ingrati ſumus, qui beneficia ætatis nõ agnoſcimus. Quod uitium ego ſemper fui deteſtatus, & nunc longe refugio. Conſcius nanq; mihi quantũ Calcagnino eminentiſsimo Protonotario debeam, cuius munificentiæ, & excellenti largitati quicquid ſum, quicquid ſapio, quicquid intelligo, poſt deum optimũ maximum libẽtiſsime profiteor acceptum: eſſem inhumanus, eſſem ferreus, eſſem adamantinus, niſi aliqua ex parte, quãdo beneficiorum eius in me magnitudo prohibet omnino gratũ uideri, animi ſaltem non undecũq; ingrati teſtimonium præberẽ. Nam quis me expiaret? ſi tam celebris uiri, tam de me bene meriti, laudes, & egregia facinora impie, ne dicã impudenter præterirem: qui plurimorum ſtemmata attingo, nec ij ad par gloriæ faſtigium prouecti ſunt, nec eorum cuiquã æquè auctoratum me cẽſeo. Quamuis ego is ſim: quem neq; beneficia, nec cõmoda præter officium impellant ad cuiuſquam laudes ſimulandas. Vera uirtute, & bonitate non perſonata, permoueor. Cuius nũc etiam fulgore inuitatus, ſummi uiri laudes aggredior: quarum mihi difficilius eſt exitum, quàm principium inuenire. Ea tamen utar moderatione, ut facile omnes intelligant, non mihi copiam, ſed me copiæ defuiſſe. Nec quiſquam exiſtimet me neceſsitudini aliquid indulſiſſe: ſatius fuerat ſilentium tenere, quàm ſponte mẽtiri. nec amor obſtrepit iudicio, immo uero eo uehementius amo, ueneror, admirorq; hominẽ, quo ueneratione atq; admiratione digniorem duco. Id etiam exoratum uelim: ne cui nouum uideatur, aut mirum: ſi eum hominem laudibus eueho, cuius laudes meæ ſunt, & in totam familiam deriuantur. Exploratum habeo, uix quempiã alienas laudes æquis auribus accipere. Quis uero eum patiatur, qui ſe cõmendare non deſinat? Non meum hoc exemplum, non primus hoc inſtituo: à uetuſtate, ut cætera, mutuamur. C. Cæſar Iuliam amitam pro roſtris, Auguſtus auiam laudauere. Nero qui primus omnium imperatorum aliena eloquentia indiguiſſe dicitur, Claudij memoriam uerbis illuſtrauit. Nec cuiquam datum eſt crimini laudes familiæ recenſere: & ſi illę pro defunctis minus inuidiæ ſubierint: noſtræ pro incolumi, atq; inter mortales agẽte accipiẽtur forſitan inuidioſius. Sed Domitianus pro ſe in ſenatu orationem habuit: de ſuorum laudibus Cæcilius bibliothecam dicaturus egit. Quã ergo ueniã illi meruerũt, cur mihi denegabitur? Ego equidem liuidulorum & maleuolorum calumnias ſuſq; deq; faciens bonorum iudicio cõtentus auſpicabor. Sedit in omnium animis hæc opinio, tribus omnino felicitatem conſtare animantum: uirtute ſcilicet, bona corporis habitudine, ac fortuna. Virtus ſine controuerſia ſibi principem locum uendicat, & ueluti ſumma in arce ſedem poſuit. Cuius apicem priuſquam attingamus, luſtrandi ſunt cæteri omnes

anfractus, quoscunq; ualetudo, & sors occupat. Antistitis utique mei uenerabilis tam constans ualitudo, tam firma sanitas, ut uel hoc sit potissimum indicium summæ in uita moderationis. uidemus enim plerosq; ex uictus intemperie in grauissimos morbos incidere, & uitæ periculum subire. Calcagninus uero nunquam mihi absq; laudis præfatione nominandus iam multos annos, Dis bene fauentibus, uiribus & corpore integer, præter leuissimas quasdam stomachi fluctuationes aduersi nihil expertus: quod posset aliquibus mirum uideri. Raris enim utitur de ambulatiunculis, nisi domesticis, ob sarcinam occupationum. quòd si quando foris est, semper ferè equo uehitur, nec cursu quidem incitato, qualem corporis incolumitas desyderat. Atqui bis die uescitur cibo perfacili, nec sine maturitate manso, tanquam arbitrio medici assistente. Qui sicut omnibus in rebus circunspectissimus, dexterrimusq; est: peculiarem sibi antidotum quandam præsentariam optauit. Vtitur nanq; creberrime aloe: quam adeò sibi reddidit familiarem, ut non iam id inglutiat, ceu mos cæteris in catapotia circumscribentibus: sed ore penitissimo emolliens, neq; amarorem detrectans, uim illam catharticã in mentis usq; adytum sinat penetrare: quod ego mirabile prouidentiæ argumẽtum crediderim. Iam uero formę decor plurimũ è cęlo dicitur trahere: nec ullus unquam fuit deformissimus, atq; optimus. Diuinus enim ille spiritus, quo maximus opifex corpora solet uegetare, quãto est defæcatior & syncerior, eo sibi digniorem, clarioremq; destinat carcerem. Certè Homerus omnium rerum scientissimus Thersitem suum deformitatis nõ arcesseret, nisi magnum malum foret deformitas: qui alibi pulchritudinem rarum dei munus appellitat. In conuiuijs, inquit Plato, inter felicitatis uota formosum esse computabant. Deum ipsum profecto pulcherrimum, uenustissimumq; credi par est: & eius opificium à perfecta, absolutaq; elegantia mundum appellauimus. hoc munere ita præclarissimus Antistes meus enitet, ut uere eius effigies ingenitam illam animi maiestatem prodat. Est enim magnifica dignitate citra omnem fœmineam molliciem insignis. Quæ illum non modo conspicuum, uerum & uenerabilem reddit. Nemo hominem intuetur, qui tacito quodam desyderio eius amicitiam beniuolentiamq; nõ expetat. Corpus ei procerum, rarum & relicinum capillitium, uultus blanditijs & lepore non sine grauitate amabilis, oculi uegeti, os pressum, paulo labia prominula, subnixum pectus, uenter subsidens. crus rotundum, & pro corporis amplitudine robustum. pes decens, nullus artus dispar, nihil nõ ad analogian dispositum. Quod aũt ad corporis crassitudinem attinet, pinguissimis habitissimisq; macilentior, macilentis pinguior. Sed præ cæteris inest quidam decor, quidam latitans omnium Gratiarum afflatus: qui longe melius sentiri, quàm explicari potest. Omnibus præterea affabilis, beniuolus, benignus, suaui uerborum illicio omnium aures permulcens. Vidi ego plerosq; ex loquentis ore pendulos, & admirationis magnitudine silentes. utitur nanque sententijs electis, uerbis non proculcatis, periodis rotundis. Ego ipse me oculatum testem facio, in eodem argumẽto, seu mauis rhetorum more thesin dicere, eum repente plurimas sententias, & multijugas orationes profudisse: quomq; ex ijs aliquã prompserat, ut elegantius aut tersius nil posset cõminisci, tam argute ac ingeniose aliam subdebat annectebatq;, ut me plurimum falli agnoscerem, qui nihil melius expectaram. Addebat pronuntiatio magnum decus, sonora, arguta, grauis, neq; incitata, neq; flaccescens, clara, mellea, alliciens, atq; auditorem tenens, qua nunquam te satis imbutum crederes. Optares te aurem fieri uniuersum, ut linguæ illius tam beatos concentus uberius imbiberes. Hæc est, qua summi reges, magni principes, maximi pontifices, bona deniq; pars orbis detenta est. Hæc est qua totijugæ lites, controuersiæ, simultates, sedatæ sunt. Huic debent urbes, ciuitates, exercitus, cuius exorabulis, legationibusq; seruati sunt. Piura dicerem, nisi eius modestiam, & uerecundiam offenderẽ, quę uerissimas de se laudes dici prohibet. Sed postquam corporis faciem tractauimus, de fortunis dicendum superest. Illustrent ne dignissimum Antistitem meum, an magis illustrentur natales

egre-

egregiȷ̈, non facile dixerim. Francisco patre equite insigni, & magnis honoribus perfuncto natus, e Calcagninorum nobilitate: quæ licet per se satis, & uetusta origine, & summatum uirorum, quos genuit, præstantia, & oppidorum, quibus dominatur, imperio polleat: magnum tamen adepta est ornamentum, simulac in familiam principalem Atestinorum per affinitatē sese insinuauit. De qua ideo pauciora loquor: ne ipsi mihi uidear blandiri, & (ut dicunt) palpum obtrudere. quòd si Calcagninum unicum celebrare graue est: quanto id mihi, in cunctorum laudibus foret difficilius. Quare properanti aliò progrediendum est. Diuitias dari secreto quodam deorum iudicio, quod nequeat consequi humanæ coniectura mentis, multi existimarunt: & profecto nemo opibus suspicitur, qui aut parentum industria, aut sua non sit conspicabilis. Nam id quàm rarissime accidit, ut cui neq; ingenium est, neq; gratia, aut diuitias pariat, aut partas norit conseruare. Quantum etiam ea opinio probanda sit, nescio: quæ fortunas inter mala, & calamitates hominum computat. Fatebor equidem, si malo uiro diuitię contigerint, illico perperam ac pernitiose administrari solere, & subinde ad quædam flagitia fieri instrumenta. Malas autem esse constantissime diffitebor: sicuti naufragium facere nemo naui; sed nauiculatoris aut inscitiæ, aut ignauiæ, aut profecto uentorun uiolentiæ imputarit. Ita propemodum habent diuitiæ. Reguntur enim ipsæ non regunt. Accipiunt imperium, non imperant. Falluntur, qui eas interdum imperium exercere autumant. Nihil illæ præcipiunt, nihil suadent. Nos autores malorum sumus, nos earum cupiditates nobis imperare iussimus. Nos earum desiderio animum illaqueauimus: quod sic esse uel id potest certissimū indicium facere. nam si ad nouum possessorem transmigrarint, qui bonis institutis animum excoluerit: mirum est quàm repente immutentur, & quàm cito fiant liberalitatis ac munificentiæ opifices. Quæ quàm probæ quamq; optabiles eo tempore sint: si desunt exempla, unus certe Calcagninus meus, Antistes undecunq; ornatissimus exploratissimum testimonium proferet, & eius mores penitus agnoscentibus fidem faciet. Hic enim manifestario indicat opes præstantissimum deorum munus: atq; id ueritatem abhorrere quod dicitur, immerentibus scilicet semper tribui. & medius fidius ab eo exploditur Græcanicum adagium, πλησμονὴ βαρβάρων, recipitq; uernaculo cultu quod dicunt, λάτος ἀγαθῶν. Nam ita opulentias habet, ut plus aliȷ̈s prosint, quàm sibi. idq; tenet semper in mentis promptuario positum, hominem homini natum esse: quare domi frugalitatem seruat, foris largitatē. Satis amplos habet prouentus. Nihil uero in chrysophylaciȷ̈s, & conditoriȷ̈s capsulis offendes custodiri. Quicquid possidet obuium, atq; expositum est: & id aut religiosis uiris impenditur, qui uitam inopem degunt: aut sacris fœminis, quæ terrenis quisquiliȷ̈s posthabitis, uirginiȷ̈s includuntur, erogatur. Miseri ciues quotidie eius munificentiam periclitantur: plurimi etiam uitam adscribunt, quibus ad summam necessitatem redactis, opem tulit: & si præmia benemerentibus antiquo ritu præberentur, iampridem Protonotarius meus tot ciuibus seruatis innumeras sibi quernas coronas promeruit. Priuatas erogationes dispendio temporis omitto: quibus mēdicos, paupertinos, & uiritim misericordiæ munus implorātes honestauit. Atqui magnum liberalitatis miraculum narrare aggredior, mirum equidem omnibus, sed plerisque cognitum. Bello Veneti foris patriam nostram oppugnabant, intra lues acerrima sæuiebat: & quod utroq; uidebatur acerbius fames urgebat. Nam, ut inquit Eurylochus apud Homerum, fame mori miserrimum est. Tribus hostibus atrocissimis Ferraria premebatur. Erat passim uidere, hic enectorum corpora, hic tabescentium membra, hic absumptorum cadauera, inhumata, reiecta, desolata: quorum tumulo obscœnarum alitum, & inauspicatorum canum uoragines parabantur. Horresco tam infandi spectaculi memoriam. Si qui tamen ægra trahebant corpora, & adhuc erant calamitatis superstites, quos uere poteras reliquias cladis appellitare, pleriq; ad Calcagnini ædes ueluti ad sacram anchoram confugiebant. Hic quietem, hic miseriæ lenimen, hic malorum solatium, hic

famis remedium, comperiebant. Nobiliorum pars maxima aut communibus infortunijs premebatur, aut domo & auitis laribus euaserat. Antistes solus indemnis, solus expers tanti excidij, præter quorundam prædiorũ iacturam, quæ hostes impetiuerant, in eo luctu nihil priuatim sensit infensum. Hoc cœlestis bonitas, & dei immortalis clementia magnæ hominis integritati condonauit. Mihi credite quisquis pauperiorum uitam sustinet, is deum promeretur. Immo ut ille inquit, deum computat debitorem. Tantum abest ut Plautina sententia mihi uera uideatur: qui ait eum de mendico male mereri, qui ei dat quod edat: profert enim uitam ad miseriam. Immo uero ideo egestosis dandum duxerim, ut mala uiduertas, fortunæq; sæuitia ab eis propulsetur. Dare enim pauperi, est inopiam adimere. Cuius uirtutis tantam uim in præsule meo agnouimus, ut quom ea infelici tempestate eius bonis foret derogatum, quom tanta hominum multitudo ad eum confugeret, quanta non temere aliàs, & uberiora lautioraq; fierent expensa, & nemini quicquam negaretur: omnia tamen opulentius tacita quadam fatorum catena & cœlesti fluxu procederent. Ex quo facile intelligitur neq; auaritia, neq; fœnore opes suggeri mortalibus, sed animi, atq; mentis bonitate, quæ suppetias diuinitus promereatur. Scio culpa quorundam procuratorum rei domesticæ Calcagnini mei inculpabilis, sæpicule contigisse, ut nõnulli eius munificentiam desiderarent. Sed hæc est profecto iniuria, aliena crimina alteri imputare. Nec me fugit improbos quosdam, & diffamatos homines, quorum opprobrationes laudes duco, de meo Antistite non recte sentire: tum inuidia quadam, qua peculiariter mali bonos insectantur: tum eorum in omnes odio genuino. Sed horum uituperonum caninas uoculas & (ut eleganter inquit Sidonius) liuoris cote acuminatas, omnino nihil moror. Mali enim (ut ille ait) ideo mali sunt, quia bonos oderunt: & bonorum existimationem possunt quidem detrectare, lædere autem non possunt. Aduersus quorum calumnias quia satis disserui, iam aliò flectenda est oratio. Ad animi enim cultus iamdudum properamus, ubi Calcagninum undecunq; licebit intueri: uerus etenim homo animus est: corpus autem ut Plato in libello, cui Menonis nomen inscripsit, adseuerat: non homo est, sed hominis umbra, & receptaculum. Hic uero reuerendissimus Calcagninus meus adeò cæteris antestat, ut sentiam me rei magnitudine obrui. Nam & si ad animum uti ad scopum superiora omnia direxerim, pars tamen hæc illi uni priuatim nuncupatur: cuius uirtutem quom prudentia, sapientiaq; constare doctissimi existimarint, à prudentia uidetur auspicandum, quam præsul meus uniuersam ita complexus est, ut domi ac foris nemo accuratior, nemo cautior. Eius familiare dicterium est, seu chriam malis appellare: quom uirtutes omnes maxime præstent, sola diligentia coronatur. Hic tam subiti præcocisq; consilij, ut non sub die, uerum (ut dicunt) sub manu natum merito uideatur. In regunda familia, in tuendis clientibus, in amicorum suffragijs, in excellentium uirorum concilianda beniuolentia, quis solertior, quis omnino promptior? Nemo profecto nemo. Prudentissimus ille ac maximus omnium ducum felicis memoriæ Borsius, cuius nomen nulla est ætas tacitura, cuius ossa urbs ista semper uenerabitur, cuius cineres perpetuis lachrymis familia nostra irrigabit, tantum sibi de pręclara mei Antistitis, quom foret adhuc inter ephebos, indole spopondit: ut nullum unquam reliquerit studium, nullam curam: qua non sit eum complexus, eiusq; annos adhuc rudes formauerit. Præter hoc enim, quòd neminem habuit fratre Calcagnini Theophilo equite illustri chariorem, ut nullum maioribus fortunis cumularit: ea pietate præsulem meum semper alumnatus est, ut neq; pater sese in filio instituendo gerat accuratius. Effecit igitur ut studijs bonarum artium ab ætate ineunte operam nauaret. in quibus breui adeò profecit, ut Romæ ueluti in excelsa omnium summorum hominum specula, amplissima doctrinæ pontificiæ insignia sit consecutus: multum etiamnum decoris in ecclesia primaria nostræ urbis uix annos uiginti natus non absq; magno emolumento comparauerit. Eam dignitatem canonicatum appellant. Omitto sacerdotia, quibus

quibus eum prædiuitem reddidit:nec alius è nostris municipibus ijs magis enitet. Præterea quotiēs episcopia & dignitates summates fuerit amolitus. Tanta fuit eius animi magnitudo. Nūc ad legatiōes, quas obijt, & fidē qua familiam Atestinā promeruit, descēdo. Penè infans quom illustrissimi Borsij nomine ad Maximum pontificem Paulum secundum legatus accessisset, tam fauorabiliter acceptus est: ut mox legatione perfunctus, cubiculo sacro præficeretur: & summo patre sic iubente, Protonotarius crearetur, quod apud sedem apostolicā excellens ornamentum arbitrantur. Vix dum ætate pubescente ad regem Neapolitanum Ferdinandum, oratorem tam impetrabilem egit, ut amplissime per omnem Apuliam Calcagninorū nomē propagarit: ad Florentinorū itidem senatum sapientissimū, quo tēpore Laurētius ille Medices pater patrię Italiā consilio moderabatur. Qui ea humanitate Calcagninū meum amplexatus est: tum Herculis ducis inuictissimi causa, cuius personam gerebat: tum uirtutum ratione, quas in oratore unice admirabatur: ut quom gratia uisendi ad eum accessisset, in ædes nulla pactione uoluerit admittere: sibi iniuriam factum iri adseuerās, q tantus uir ad eum uenisset: proinde ut diuersorium repeteret, monebat: quem mox habitu priuato, & satis ciuili prosecutus est. Lustrauit etiam oras Pannonum: ubi eum maxima omniū uiraginum Beatrix regina excepit tam humane, tam affabiliter, ut postremo literas mutuas & singularis beneuolentiæ plenissimas inuicem creberrime dederint: cui pro admirabili sua pietate me conciliauit, & in penitiorē clientelam insinuauit. Ad Ludouicum Sphortiam Mediolani principē quom se cōtulisset, magnos honores & plurimam existimationem meruit. Quom illum præterea princeps in secretiorem senatum asciuerit, quantum eius consilio tribuat, quidúe de excellenti eius fide sentiat, facile indicauit. Quare ego non desino hominē magni animi, summæ prudentiæ, & qualem Sextū Aelium scribit Ennius, ingentis sapientiæ, bonitatis immensæ admirari. Quamuis enim in eodem contubernio, intra eosdem parietes cum homine uiuam, quoi omnia debeo: qui pueritiam meam aluit, instituit, ordinauit, qui nunc adolescentiam fouet, quem ego mihi exemplar feci bene beateq; uiuendi: ex quo tanquā à Polycleti canone lineamenta mutuor: & quamuis inter cæteros consuetudo pariat contemptum, apud me in præstantissimū Antistitem meum uenerationē parit. Nulla dies est, quę meæ in illum obseruātiæ non addat auctariū. Nunc enim contemplor mores præclarissimos, nunc uitam illibatissimam, nunc religionem sanctissimam, nunc ingenij acumē admirabile, dexteritatē eximiam, elegantiam florentissimam, nunc fortunā undiq; bonis eius conatibus subscribentem. Ab omni parte magnus occurrit, admirandus, amandus, colendus. Cuius laudes minuit oris mei penuria. Conor enim eas omnes expromere, sed humeri desunt. Maior est materia, quàm quæ oratione possit includi. Verum cæteri sentiāt, quod ego orationis culpa integre non assequor: sciatq; omne æuum nullum hominem ita cumulatissime omnibus uirtutum numeris emicuisse: atq; omnes iure post Lesbiam cantilenam censeri. Quæ si felicitatis summā implent, hunc uel fortunatissimum sempiterna ętas fateatur necesse est: cui neq; Metellus, qui uenit in potestatē inimici, neq; Sylla toties uictus, æquari possint, licet antiquitatis calculū meruerint. At si meo Antistiti conferantur, omnino sunt mera mortualia. qui, utinam Di faxint, cum ea qua nūc foret autoritate, integra familia, incolumi cognatione, omnibus amicis superstitibus degat felicissimam ætatem diutissime.

Operum Cælij Calcagnini finis.

IN CAELII CALCAGNINI OPERA INDEX

IVXTA ORDINEM ALPHABETI, VBI SI POST NVMERVM DEPRENdatur aſsignatum p, paginæ principium: ſi m, eius medium: ſi uero f, finem notabit. Hoc pacto columna quauis in tres partes diſtincta uiſum eſt lectoris ſuccurrere labori, ne diutius inueſtigando fatigetur.

Amanuensis

Architæ

χάρις

Cornelij

D

Didymi

E

F

H

Iudicium

Lumeta

Mercaturæ

Nemanus

Osiridis

P

Philosophia

Q

R

Thalamij

Tunicarum

FINIS

MENDARVM IN HOC OPERE CVM EXEMPLARIS VITIO,

tum operarum incuria commissarum castigatio, ubi prior numerus paginam, posterior uersum signat.

Pagina 14. uersu 24. plantagini. pag. 17. uer. 37. forent. 38.30. bisiricã. 41. penult. abolerctur. 50.44. mordacis. 63.10. uoluptatẽ 46. prorsam. 64.29. Manũ. 66.20. Nam contyledona aceptabulũ. 86.24. reliquũ est ut me. 108.27. coempturũ. 112.18. necesse. 116.29. ἀμείνω. 123.33. existimamus. 141.35. carum. 155.29. noris & erc. 175.34. propositum. 200.15. quotidie expendi possent. 201.30. paulum 207.8. coagmentationem. 211.15. dicã, literarũ. 216.19. Paulo. III. 223.27. si atq; √i. 246.37. primitias. 247. penult. terrae. 250.19. certe. 282.17. Nostro. 304.17. apricis. 310.20. trochlea. 311.39. trochleae. 320.24. solis. 325.37. enumerãt. 328.19. integrã. 336.49. integrũ. 340.25. decebant. 349.43. uerriculũ. 350.36. fictionẽ. 358.19. lumeta. 369.20. coniunctiue partes. 371.9. potest, nisi. 393.28 arcano. 401.52. solis occasus. 403.53. corporis mole. 404.31. Pyrrhici. 422.28. quo qui. 424.1. χαίρειν uero. 427.39. dicitur. 433.34. causa. 436.35. Mutuus amor. 458.12. ὁμοῦ πάντες. 476.13. pupilla. 481.51. aquaq;. 492.37. χαλκεῖον. 499.3. thus. 506.9. decus. 513.22. Arnaldo. 44. metari. 517.30. alimus. 522.16. exertos. 527.16. lachrymabili. 531.30. animus. 555.34. Hae sunt. 559.4. Beneuenij omen. 562.19. enim. 575.26. mancipo. 578.20. Ita resp. 584.33. ἀσπίδων. 589.17. quod nos. 594.36. quasi. 601.35. cõniuerẽt. 606.8. luna solis. 12. ut quur id. 52. XXVIII. 610.41. ferruminatae. 622. penult. tuburcinones. 623.26. cingulum. 626.27. toto. 627.35. intersaeminceum. 628.6. esse. 21. quidam. 633.4. quarum. 634.37. uis. 636.31. renidet. 637. ult. Myrrha. 641.23. carius. 649.33. quàm indigentem. 39. tantum.

SERIES CHARTARVM

α. a b c d e f g h i k l m n o p q r s t u x y z. A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z. Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii. *aa bb cc.*

Omnes terniones præter α. duernionem, & bb cc. quaterniones.

BASILEÆ PER HIER. FROBENIVM ET NIC.
EPISCOPIVM, MENSE MARTIO
M. D. XLIIII.

FRO
BEN

nium. Nonne anima plus est quam esca: et corpus plus quam vestimentum? Respicite volatilia celi: quoniam non serunt neque metunt neque congregant in horrea: et pater vester celestis pascit illa. Nonne vos magis pluris estis illis? Quis autem vestrum cogitans potest adicere ad staturam suam cubitum unum? Et de vestimento quid solliciti estis? Considerate lilia agri quomodo crescunt. Non laborant neque nent. Dico autem vobis: quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut unum ex istis. Si autem fenum quod hodie est et cras in clibanum mittitur deus sic vestit: quanto magis vos minime fidei? Nolite ergo solliciti esse dicentes quid manducabimus aut quid bibemus aut quo operiemur? Hec enim omnia gentes inquirunt. Scit enim pater vester quia his omnibus indigetis. Querite autem primum regnum dei et iustitiam eius: et hec omnia adicientur vobis. Nolite ergo solliciti esse in crastinum. Crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipsi. Sufficit diei malitia sua.

C. vii. Nolite iudicare: ut non iudicemini. In quo enim iudicio iudicaveritis: iudicabimini. Et in qua mensura mensi fueritis: metietur vobis. Quid autem vides festucam in oculo fratris tui: et trabem in oculo tuo non vides? Aut quomodo dicis fratri tuo sine eiciam festucam de oculo tuo: et ecce trabes est in oculo tuo. Hypocrita eice primum trabem de oculo tuo: et tunc videbis eicere festucam de oculo fratris tui. Nolite dare sanctum canibus. neque mittatis margaritas vestras ante porcos: ne forte conculcent eas pedibus suis. et conversi dirumpant vos. Petite et dabitur vobis. Querite et invenietis. Pulsate: et aperietur vobis. Omnis enim qui petit accipit: et qui querit invenit. et pulsanti aperietur. Aut quis est ex vobis homo, quem si petierit filius suus panem. numquid lapidem porriget illi? Aut si piscem petierit. numquid serpentem porriget illi? Si ergo vos cum sitis mali nostis bona dare filiis vestris. quanto magis pater vester qui in celis est dabit bona petentibus se? Omnia ergo quecumque vultis ut faciant vobis homines: et vos facite eis. Hec est enim lex et prophete. Intrate per angustam portam. quia lata porta. et spaciosa via que ducit ad perditionem. Et multi sunt qui intrant per eam. Quam angusta porta et arta via. que ducit ad vitam: et pauci inveniunt eam. Attendite a fal

bit in regnum celorum. Multi michi dicent in illa die: domine domine. nonne in nomine tuo prophetavimus: et in nomine tuo demonia eiecimus: et in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis: quia numquam novi vos. Discedite a me qui operamini iniquitatem. Omnis ergo qui audit verba mea hec et facit ea: assimilabitur viro sapienti qui edificavit domum suam supra petram. Et descendit pluvia et venerunt flumina. et flaverunt venti. et irruerunt in domum illam et non cecidit. Fundata enim erat supra petram. Et omnis qui audit verba mea hec et non facit ea: similis est viro stulto qui edificavit domum suam supra harenam. Et descendit pluvia et venerunt flumina. et flaverunt venti et irruerunt in domum illam et cecidit. et fuit ruina eius magna. Et factum est cum consummasset ihesus verba: admirabantur turbe super doctrina eius. Erat enim docens sicut potestatem habens. et non sicut scribe et pharisei.

C. viii. Cum autem descendisset ihesus de monte: secute sunt eum turbe multe. Et ecce leprosus veniens: adorabat eum dicens. Domine si vis potes me mundare. Et extendens manum ihesus: tetigit eum dicens. Volo. Mundare. Et confestim mundata est lepra eius. Et ait illi ihesus. Vide nemini dixeris: sed vade ostende te sacerdoti. Et offer munus quod precepit moyses in testimonium illis. Cum autem introisset capharnaum: accessit ad eum centurio rogans eum et dicens. Domine puer meus iacet in domo paraliticus: et male torquetur. Et ait illi ihesus. Ego veniam et curabo eum. Et respondens centurio: ait. Domine non sum dignus ut intres sub tectum meum: sed tantum dic verbo et sanabitur puer meus. Nam et ego homo sum sub potestate: habens sub me milites. Et dico huic vade: et vadit. Et alio veni: et venit. Et servo meo fac hoc et facit. Audiens autem ihesus: miratus est et sequentibus se dixit. Amen dico vobis: non inveni tantam fidem in israel. Dico autem vobis: quod multi ab oriente et occidente venient et recumbent cum abraham et ysaac et iacob. in regno celorum. Filii autem regni eicientur in tenebras exteriores: ubi erit fletus et stridor dentium. Et dixit ihesus centurioni. Vade: et sicut credidisti fiat tibi. Et sanatus est puer in illa hora. Et cum venisset ihesus in domum petri: vidit socrum eius iacentem.

venit mater eius et fratres. et foris stantes miserunt ad eum vocantes eum. et sedebat circa eum turba. Et dicunt ei. Ecce mater tua et fratres tui querunt foris te. Et respondens ait illis. Que est mater mea et fratres mei? Et circumspiciens eos qui in circuitu eius sedebant: dicit. Ecce mater mea et fratres mei. Qui enim fecerit voluntatem dei. hic frater meus. et soror mea. et mater est.

C. iiii. Et iterum cepit docere ad mare. Et congregata est ad eum turba multa. ita ut in navem ascendens sederet in mari. Et omnis turba circa mare super terram erat. et docebat illos in parabolis multa. et dicebat illis in doctrina sua. Audite. Ecce exiit seminans ad seminandum. Et dum seminat: aliud cecidit circa viam. et venerunt volucres celi et comederunt illud. Aliud cecidit super petrosa ubi non habuit terram multam. et statim exortum est: quoniam non habebat altitudinem terre. Et quando exortus est sol exestuavit. et eo quod non haberet radicem exaruit. Et aliud cecidit in spinas: et ascenderunt spine. et suffocaverunt illud et fructum non dedit. Et aliud cecidit in terram bonam. et dabat fructum ascendentem et crescentem. et afferebat unum triginta. et unum sexaginta. et unum centum. Et dicebat. Qui habet aures audiendi audiat. Et cum esset singularis interrogaverunt eum hii qui cum eo erant duodecim parabolam. Et dicebat eis. Vobis datum est scire misterium dei. illis autem qui foris sunt in parabolis omnia fiunt. ut videntes videant et non videant. et audientes audiant et non intelligant. ne quando convertantur et dimittantur eis peccata. Et ait illis. Nescitis parabolam hanc? Et quomodo omnes parabolas cognoscetis? Qui seminat verbum seminat. Hii autem sunt qui circa viam ubi seminatur verbum: et cum audierint confestim venit sathanas. et aufert verbum quod seminatum est in cordibus eorum. Et hii sunt similiter qui super petrosa seminantur: qui cum audierint verbum statim cum gaudio accipiunt illud. et non habent radicem in se. sed temporales sunt. Deinde orta tribulatione et persecutione propter verbum confestim scandalizantur. Et alii sunt qui in spinis seminantur. hii sunt qui verbum audiunt. et erumpne seculi. et deceptio divitiarum. et circa reliqua concupiscentie introeuntes suffocant verbum. et sine fructu efficitur.

